ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ
ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ
ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ

ଡ. ତମସାରାଣୀ ଦାସମହାପାତ୍ର, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ,
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ଭୁବନେଶ୍ୱରଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ : ମାର୍ଚ୍ଚ, ୨୦୧୭

ମୁଦ୍ରଣ : ସରକାରୀ ଛାପାଖାନା, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ : ୨୦୦/- (ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର)

ସଂକଳକ ମଣ୍ଡଳୀ

- ଡ. ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ପ୍ରକଳ୍ପ ମୁଖ୍ୟ
- ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, ସଂକଳନ ସଦସ୍ୟ
- ଡ. ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ସଂକଳନ ସଦସ୍ୟ
- ଡ. ହରପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର, ସଂକଳନ ସଦସ୍ୟ
- ଡ. ତମସାରାଣୀ ଦାସମହାପାତ୍ର, ସଂଯୋଜକ

ସହଯୋଗୀ ସଦସ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀ

- ଡ. ରାଧାକାନ୍ତ ମିଶ୍ର (ହିନ୍ଦୀ)
- ଡ. କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭୂୟାଁ (ବଙ୍ଗଳା)
- ଡ. ଜ୍ୟୋସ୍ନା ରାଉତ (ଅସମୀୟା)

ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସମୀକ୍ଷକ

- ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର

ODIA BHASARA ITIBRUTTA

Published by
Dr. Tamasarani Dasmohapatra, Director
Odia Bhasa Pratisthan, Bhubaneswar

First Publication : March, 2017

Printed at : Govt. Press, Cuttack

Price : 200/- (Two hundred rupees only)

ନବୀନ ପଟ୍ଟନାୟକ
ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ଓଡ଼ିଶା

सत्यमेव जयते

ରାଜ୍ୟ ସଚିବାଳୟ
ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୧୦-୧୦.୦୩.୨୦୧୭

ବାର୍ତ୍ତା

ଭାଷା ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ନିଜର ମାତୃଭୂମି ଓ ମାତୃଭାଷାକୁ ନେଇ ଗର୍ବ କରେ । ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଜାତିର ସମକାଳୀନ ଆତ୍ମା ଓ ଚେତନାର ସ୍ୱାକ୍ଷର ନିହିତ ଥିବା ସହ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଜାତିର ଐତିହ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା, କଳା ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ନମୁନା ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଇଣ୍ଡୋୟୁରୋପୀୟ ଭାଷା ପରିବାରର ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଶାଖାର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ । ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖ, ତାମ୍ରଫଳକ, ପୋଥି ଆଦି ଏହାର ପ୍ରାଚୀନତାର ପ୍ରମାଣ ବହନ କରେ । ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉନ୍ମେଷ କାଳରୁ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ଐତିହାସିକ ବିକାଶଧାରାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଚନା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆନନ୍ଦର କଥା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଏହି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସୂଚାରୁ ଭାବରେ ସଂପାଦନ କରିପାରିଛି । ଏ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଭୌଗୋଳିକ, ଜନତାତ୍ତ୍ୱିକ, ପୁରାତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ସଂରଚନାତତ୍ତ୍ୱ, ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସ୍ୱରୂପ ଓ ବିକାଶ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ଓ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭେଦ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ବଙ୍ଗଳା, ଅସମୀୟା, ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଷୟରେ ସବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଶ୍ରେୟଃବୋଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ସହ ଭବିଷ୍ୟତ ପିଢ଼ି ତଥା ଗବେଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ପାଲଟିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିବା ବିଶେଷଜ୍ଞଗଣ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର କର୍ମକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ସାଧୁବାଦ ଜଣାଉଛି ।

(ନବୀନ ପଟ୍ଟନାୟକ)

ଦୂରଭାଷ : 0674-2531100(କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ), 0674-2591099(ବାସଭବନ), ଫାକ୍ସ : 0674-2535100(କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ), 0674-2590833, ଇ-ମେଲ୍ : cmo@nic.in, twitter id : twitter.com/CMO_Odisha

ଶ୍ରୀ ଅଶୋକ ଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡା

ରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱାଧୀନ)

ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଓ ସଂସ୍କୃତି, ଓଡ଼ିଶା

କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ : (୦୬୭୪)୨୫୩୬୬୪୨

ଇ.ପି.ଏ.ବି.ଏକ୍ସ : ୨୩୨-୨୧୮୯

ବାର୍ତ୍ତା

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ସାଧାରଣ ପରିଷଦ ବୈଠକରେ ପରିଷଦର ସଭାପତି ତଥା ମାନ୍ୟବର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନବୀନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଇତିହାସ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ପରାମର୍ଶର ସଫଳ ରୂପାୟନପୂର୍ବକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ **'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ'** ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶନ ଏକ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରୟାସ।

ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନ ସ୍ୱୀକୃତ ୨୨ଟି ଭାଷା ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆମ ରାଜ୍ୟବାସୀଙ୍କ ଭାଷା। ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ଛତିଶଗଡ଼, ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ପ୍ରାୟ ତିନି ହଜାର ବର୍ଷର ଐତିହ୍ୟ ଓ ଗୌରବ ବହନ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷାର ମାନ୍ୟତା ଅର୍ଜନ କରିଛି। ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମାନ୍ୟତା ଅର୍ଜନ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ବାବଦରେ ଗବେଷକ ତଥା ବିଦ୍ୱାନମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଏପରି ଏକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି। ଭାଷାର ଇତିହାସ ଚର୍ଚ୍ଚା ନେଇ ପୂର୍ବରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରୟାସ ହୋଇଆସିଛି। ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ'ର ପ୍ରକାଶନ ସେପରି ପ୍ରୟାସଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ଦୃଢ଼, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଗଢ଼ି ତୋଳିବ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଅନେକ ବିଦ୍ୱାନ ଓ ଭାଷାବିତ୍‌ଙ୍କ ଅବଦାନ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ। ଭାଷାକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି। ସେହିସବୁ ପୃଥକ୍‌କୃତ୍ ପ୍ରୟାସର ସାମଗ୍ରିକ ସ୍ୱରୂପ ଆଜି ଏହି ପୁସ୍ତକ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ' ପ୍ରକାଶନ ରାଜ୍ୟବାସୀ ଭାଷାପ୍ରେମୀ, ବିଦ୍ୱାନ, ଗବେଷକ, ସାହିତ୍ୟିକ ତଥା ସଚେତନ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରିବ ବୋଲି ମୋର ଆଶା। ମୁଁ ଏହି ଅବସରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ଏପରି ମହତ୍ ଉଦ୍ୟମକୁ ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଇବା ସହିତ ପୁସ୍ତକଟି ସବୁ ମହଲରେ ପ୍ରଶଂସିତ ହେବ ବୋଲି ଆଶା ପ୍ରକଟ କରୁଛି।

(ଅଶୋକ ଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡା)

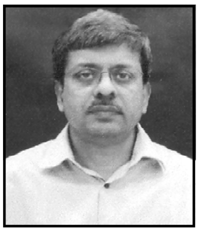

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରସାଦ ପାଢ଼ୀ, ଆଇ.ଏ.ଏସ୍
ମୁଖ୍ୟ ଶାସନ ସଚିବ, ଓଡ଼ିଶା

ଫୋନ୍ : (୯୧୬୭୪)୨୫୩୪୩୦୦ / ୬୭୦୦
ଫ୍ୟାକ୍ସ : (୯୧୬୭୪) ୨୫୩୬୬୬୦
ଇ-ମେଲ : csori@nic.in

ବାର୍ତ୍ତା

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ **"ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ"** ନାମକ ଏକ ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଇତିହାସ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା କଥା ଜାଣି ଖୁସି ହେଲି।

ଭାଷା ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଅନ୍ତଃ-ସ୍ରୋତ। ତା'ର ପରିଚୟ ଏବଂ ସ୍ୱାଭିମାନ। ଭାଷାର ଇତିହାସ ଏକ ଜାତିର ଦର୍ପଣ। ଅତିତର ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସହ ସମନ୍ୱିତ କଲେ ଭବିଷ୍ୟତ ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରେରଣା ମିଳିଥାଏ। ବିବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶବ୍ଦ ଓ ଠାରରୁ ପଥର, ପଥରରୁ ପୋଥି, ପୋଥିରୁ ପୁସ୍ତକ ଏବଂ ପୁସ୍ତକରୁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ସଙ୍କେତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ନିଜର ରୂପ ଏବଂ ପରିବେଷଣ ଶୈଳୀ ବଦଳାଇଛି। ବୈଦେଶିକ ଭାଷାକୁ ନିଜ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାରରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଅଧିକ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ ହୋଇଛି। ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ନିଜର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସହ ଜାତିର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ଏବଂ ସ୍ୱାଭିମାନକୁ ବଜାୟ ରଖିଛି। "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ" ପୁସ୍ତକ ଏହି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ସ୍ୱାଭିମାନର ଏକ ପରିପ୍ରକାଶ।

ଆଶା କରୁଛି, ପୁସ୍ତକଟି ଛାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ, ଗବେଷକ, ପ୍ରଶାସକ ଏବଂ ଯୋଜନାକାରୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉପାଦେୟ ହେବା ସଂଗେସଂଗେ ଭବିଷ୍ୟତ ପିଢ଼ୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଆଦର ବୃଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ ହେବ।

ଭାଷାର ଇତିହାସ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଏକ ଗବେଷଣା ଓ ଅନୁଶୀଳନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ। ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ବ୍ୟାପକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସଂପାଦନ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କ ସମେତ ସଂପାଦକ ମଣ୍ଡଳୀର ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ ସାଧୁବାଦ ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶ ଦିଗରେ ପୁସ୍ତକଟିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫଳତା କାମନା କରୁଛି।

ଆଦିତ୍ୟ ପାଢ଼ୀ

(ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରସାଦ ପାଢ଼ୀ)

ଶ୍ରୀ ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଭା.ରା.ସେ.

କମିଶନର ତଥା ଶାସନ ସଚିବ, ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗ

ଫୋନ୍ : ୯୧ ୬୭୪-୨୫୩୯୦୩୧/୨୩୨୨୭୯୦

ଫ୍ୟାକ୍ସ : ୯୧ ୬୭୪-୨୫୩୫୦୫୦

ଇ-ମେଲ : culsecy@gmail.com

ବାର୍ତ୍ତା

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକ **"ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ"** ଆମ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଉପରେ ବିଶଦ ଭାବରେ ଦୃକ୍‌ପାତ କରିବ ବୋଲି ଆଶା।

ପୂର୍ବ-ମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତିନୋଟି ଭାଷା-ପରିବାର ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ। ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ଗୋଷ୍ଠୀର ମିଳନ ଏପରି ଏକ ଚମତ୍କାର ଭାଷାର ଉଦ୍‌ଭବକୁ ସଂପ୍ରସାରିତ କରିପାରିଛି ବୋଲି ଭାଷା-ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ପର୍କରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲାବେଳେ ଏହାର ପ୍ରାଚୀନତା ବାବଦରେ ଅନେକାନେକ ଉତ୍ସ ଓ ସୂତ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଉଠନ୍ତି। ମାଧବ ବର୍ମାଙ୍କ ତାମ୍ର ଶାସନ, ଅନନ୍ତଦେବ ବର୍ମନଙ୍କ ତାମ୍ର ଶାସନ, ଉର୍‌ଜାମ ଶିଳାଲେଖ, ଦ୍ୱିତୀୟ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱିଭାଷିକ ଶିଳାଲେଖ, ତ୍ରିମାଳୀ ମଠସ୍ଥିତ ତାମ୍ରଶାସନ, ଚତୁର୍ଥ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ପୀଠ ତାମ୍ରଫଳକ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱରୂପ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବିକଶିତ ଭାବରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ। ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତକ ବେଳର ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲିପି, ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ସମୟର ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ ବୌଦ୍ଧପୀଠର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାମାଣିକ ଉପାଦାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିଶାଳ ଐତିହ୍ୟ ତଥା କ୍ରମବିକାଶର ବିବରଣୀକୁ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ କରିଥାଏ। ପ୍ରାୟ ତିନି ହଜାର ବର୍ଷର ଐତିହାସିକତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଲିପି ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପିରୁ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଛି ଓ ଆମ ଲିପିରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାକାର, ମଣ୍ଡଳୀ, ପୁଚ୍ଛ, ପୁଡ଼ା ଓ କୋଣହୀନ କୁଟୀଳ, ବକ୍ର ରେଖାମାନ ବିଶେଷତ୍ୱ ଭାବରେ ବେଶ ଅନୁଶୀଳନର ଅବସର ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି।

୨୦୧୪ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷାର ମାନ୍ୟତା ଅର୍ଜନ କରିବା ଆମ ରାଜ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଗୌରବାବହ, ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ନିଶ୍ଚୟ। କିନ୍ତୁ ଏହି ମାନ୍ୟତା ଅର୍ଜନ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଆହ୍ୱାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜ୍ଞାନ ଭଣ୍ଡାରକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବା, ଭାଷାକୁ ବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଭାଷା ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା, ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରଶାସନରେ ଭାଷାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଚଳନ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମୃଦ୍ଧି ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ସକାଶେ ସବୁମନ୍ତେ ସବୁ ମହଲରେ ଉଦ୍ୟମ ଅବ୍ୟାହତ ରହିବା ଉପରେ ଏହି ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଶମନ ନିର୍ଭରଶୀଳ।

ଜଣେ ସଚେତନ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ତାଙ୍କ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ ବା ଇତିହାସ ସମ୍ପର୍କରେ ଅବଗତ ହେବା ଏକ ବଡ଼ ଆବଶ୍ୟକତା। ଏହି ଆବଶ୍ୟକତାର ପରିପୂର୍ତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ପୁସ୍ତକଟିର ଉପାଦେୟତା ରହିଛି। ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ତଥା ବିଶିଷ୍ଟ ବିଦ୍ୱାନମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ଏବଂ ଗବେଷଣାର ଫଳଶ୍ରୁତି ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏହି ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଶାର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ, ଲେଖକ, ଗବେଷକ ତଥା ଭାଷା ପ୍ରେମୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୋଗୀ ହେବ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଇତିହାସ ନେଇ ରହିଥିବା ଆମର ଅନେକ ଜିଜ୍ଞାସା ଏହି ପ୍ରକାଶନ ଫଳରେ ଦୂର ହୋଇପାରିବା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମୃଦ୍ଧି, ଭବିଷ୍ୟତ, ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ବାବଦରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷାକୁ ସଶକ୍ତ କରାଇବ।

ମୁଁ ଏହି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶନର ଉଦ୍ୟମ ସଫଳ ହୋଇଥିବା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନକୁ ସାଧୁବାଦ ଜଣାଇବା ସହିତ ପୁସ୍ତକଟିର ପାଠକୀୟ ଆଦୃତି ଆଶା କରୁଛି।

ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

(ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଣିଗ୍ରାହୀ)

ଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ପର୍କରେ ପଦେ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ପ୍ରଥମ ସାଧାରଣ ପରିଷଦ (ତା ୧୮.୦୭.୨୦୦୭ରିଖ) ବୈଠକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ସଭାପତି ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ମାନ୍ୟବର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନବୀନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଇତିହାସ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ। ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଧାରରେ ସାଧାରଣ ପରିଷଦର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଏ ଦିଗରେ ବିହିତ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥିର କରିବା ସହ ପ୍ରକଳ୍ପର ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟୟ ବରାଦ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ।

ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ, ଭାଷା ଗୋଟିଏ ଜାତିର ପରିଚୟ, ତା'ର ସ୍ୱାଭିମାନର ପ୍ରତୀକ। ଏକ ଜାତି, ଦେଶ ବା ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଆତ୍ମସଚେତନ କରିବାକୁ ହେଲେ ତା'ର ସମୁନ୍ନତ ଅତୀତକୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଦର୍ପଣରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରାଇ ଭବିଷ୍ୟତ ଗଠନ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶଧାରାକୁ ଆଧାରକରି ଭାଷାର ଇତିହାସ ଅନୁଶୀଳନ କରାଗଲେ, ଜାତିର ଶ୍ରେୟଃବୋଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସହ ଭବିଷ୍ୟତ ପିଢ଼ିଙ୍କର ଭାଷାପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ବଢ଼ିବା ସହ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଆଦର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ। ଏହି କ୍ରମରେ ପଥରରୁ ପୋଥି, ପୋଥିରୁ ପୁସ୍ତକ ଦେଇ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟର ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଷା ତା'ର ଯେଉଁ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରି ଆସିଛି, ତାକୁ ବିଶ୍ଲେଷଣ କରି ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ପଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ପ୍ରଣୟନ ଆବଶ୍ୟକ।

ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନର ସୂତ୍ରପାତ ଉଭୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କାଳରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା। ପ୍ରାଚ୍ୟ ବ୍ୟାକରଣକାର ପାଣିନି, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାଷ୍ୟକାର କାତ୍ୟାୟନ ଓ ପତଞ୍ଜଳି ଆଦି ଶବ୍ଦାବଳିର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ, ଲିଖିତ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ରଚନା ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଆଜିବି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ। ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶ ବିଶେଷ କରି ଗ୍ରୀସ୍‌ର ପ୍ଲେଟୋ ଓ ଆରିଷ୍ଟଟ୍‌ଲ, ଇଉରୋପର ଭାଷାବିତ୍‌ମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଇଛନ୍ତି।

ଭାରତୀୟ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ ଆଲୋଚକ ଆର୍‌.ଏଚ୍‌. ରବିନ୍ସ, ଗବେଷକ ଗ୍ରୀୟରସନ୍, ହଣ୍ଟର ସାହେବ, ଷ୍ଟାର୍ଲିଂ ସାହେବ ଆଦି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନୁଶୀଳନ କରିଛନ୍ତି। ବିଶିଷ୍ଟ ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚକ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ, ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର, ପ୍ରଫେସର ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ଧଳ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ, ସୁନୀତି କୁମାର ଚାଟାର୍ଜୀ, ପ୍ରଫେସର ବାସୁଦେବ ସାହୁ, ଡକ୍ଟର ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର ଆଦି ବହୁ ପଣ୍ଡିତ ତଥା ଗବେଷକଗଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଶାର ବିଦ୍ୱାନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଛି, ସେଗୁଡ଼ିକରେ ବହୁ ଉପାଦେୟ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟ ଭରପୁର ରହିଅଛି, ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଐତିହାସିକ ବିବର୍ତ୍ତନ ଧାରା ଆଧାରିତ ଏକ ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନର ଅଭାବ ରହିଅଛି।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ବହୁ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା । ପ୍ରାୟ ଚାରିକୋଟି ଲୋକ ଏହି ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ଏକ ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରାଚୀନ ଓ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ଭାଷା । ସମୟକ୍ରମେ ଭାଷାର ବିବର୍ତ୍ତନ ଓ ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସାହାଯ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକଶିତ ଓ ଭାବ ପ୍ରକାଶକ୍ଷମ ଉନ୍ନତ ଭାଷାର ରୂପ ପରି ଗ୍ରହଣ କରିଛି ।

ଇଣ୍ଡୋଇଉରୋପୀୟ ଭାଷା ଗୋଷ୍ଠୀର ଭାରତ ପ୍ରବେଶଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶଧାରାକୁ ଆଧାରକରି ଏହାର ବିବର୍ତ୍ତନ ଓ ବୈଦେଶିକ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏହା କିଭଳି ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ ହୋଇଛି, ତାହାର ଏକ କ୍ରମିକ ଆଲୋଚନା ଏହି ପୁସ୍ତକ ରଚନାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ସହିତ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ, ସଂରଚନାତତ୍ତ୍ୱ, ବାକ୍ୟ ରଚନାତତ୍ତ୍ୱ, ଲିପିତତ୍ତ୍ୱ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷା ସହିତ ସଂଘାତ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ସହୋଦର ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ ଓ ଅସମୀୟାର ସଂପର୍କ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଞ୍ଚଳିକ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାର ଐତିହାସିକ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ଆଦି ବିଷୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ୨୦୦୭ ମସିହାରୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶନ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ କାରଣବଶତଃ ଏହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରିନଥିଲା । ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶେଷ ହେବାକୁ ଯାଉଅଛି । ପ୍ରଫେସର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଅଧକ୍ଷତାରେ ଡକ୍ଟର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ଡକ୍ଟର ହରପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର ଓ ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର ବିଶେଷଜ୍ଞ ଭାବରେ ଏଥିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଜଣେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ପଣ୍ଡିତ ଓ ନିଜ ଗୁଣରେ ନିଜେ ମହୀୟାନ୍ । ତାଙ୍କର ରଚିତ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଉଭୟ ସାଧାରଣ ପାଠକ ତଥା ଗବେଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଦୃତ ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ସମୀକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ କରାଯାଇଛି ।

ଏହି ଅବସରରେ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ, ଡି.ଇ.ଓ ଶ୍ରୀ ବିଭାସ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ, ନଥି ସହାୟିକା ଶ୍ରୀମତୀ ରଶ୍ମିପ୍ରଭା ସାମନ୍ତରାୟ ଓ କନିଷ୍ଠ ଗ୍ରନ୍ଥାଗାର ସହାୟିକା ଶ୍ରୀମତୀ ସଞ୍ଜିତା କରଙ୍କୁ ମୋର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

ଡକ୍ଟର ତମସାରାଣୀ ଦାସମହାପାତ୍ର
ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ

ଭୂମିକା

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଚର୍ଚ୍ଚାର କ୍ରମିକ ପ୍ରୟାସ

ଆମ ଦେଶରେ ସାର୍ ଉଇଲିଅମ୍ ଜୋନ୍ସ ଖ୍ରୀ: ୧୭୮୬ରେ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟୟନର ସୂତ୍ରପାତ କଲେ । ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର କେତେକ ମନ୍ତବ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ଆନ୍ତରିକ ସମ୍ପର୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଦିଗରେ ଆଗ୍ରହୀ ଆଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଦିଗରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କଲା । ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ପ୍ରାକ୍-ଆର୍ଯ୍ୟକାଳରୁ ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୀଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଉଇଲିୟମ୍ କେରୀ ଖ୍ରୀ: ୧୭୯୩ରେ ଏ ଦେଶରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ଖ୍ରୀ: ୧୮୦୧ ସୁଦ୍ଧା ବଙ୍ଗଳାରେ ନିୟୁ ଟେଷ୍ଟାମେଣ୍ଟ ଅନୁବାଦ କରିବାର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଭାରତୀୟ ଭାଷା-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଧ୍ୟୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ: ୧୮୧୬ରେ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀ ମାର୍ଶମାନ୍ ଏବଂ ୱାର୍ଡଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ସେ ୩୩ଟି ଭାଷାରୁ ମାତ୍ର ୩୪ଟି କରି ଶବ୍ଦର ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ ଯେ ହିନ୍ଦୀ ଭାରତର ମୂଳ ଭାଷା ନୁହେଁ; ବରଂ ବଙ୍ଗଳା ଓ ମରାଠୀ ଅନେକ ଭାଷାର ମୂଳଭାଷା । ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ସମୟରୁ ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ ଯେପରି ଆକର୍ଷଣୀୟ ସେପରି ବିବାଦାସ୍ପଦ ହୋଇପଡ଼ିଲା ।

ଖ୍ରୀ:ଅ: ୧୮୨୮ ସୁଦ୍ଧା ବି ଏଚ୍. ହଡ୍‌ସନ୍ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିପାରିଥିଲେ ଯେ ଭାରତୀୟ-ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାଠାରୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡା-ଭାଷା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସମ୍ଭବତଃ ମାକ୍ସମ୍ୟୁଲାର୍ ପ୍ରଥମେ ଖ୍ରୀ: ୧୮୫୪ରେ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ମୁଣ୍ଡାଭାଷା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଏହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସାର୍ ଥମାସ୍ ଏରସ୍କାଇନ୍ ପେରି (J.A.S. Bombay, 1853) ଭାରତୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ୧.ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ୨.ତାମିଲମୂଳକ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଖ୍ରୀ: ୧୮୫୬ରେ କାଲ୍‌ଡୱେଲଙ୍କ 'ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ତୁଳନାତ୍ମକ ବ୍ୟାକରଣ' ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ଭାରତ ଉପମହାଦେଶରେ ଭାଷାସଂସ୍ଥିତିର ଚିତ୍ର ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ୱଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ଜନ୍ ବୀମସ୍ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତକ Outlines of Indian Philology ଖ୍ରୀ: ୧୮୬୭ରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏଥିରେ ସେ ଦୁଇଟି ଭାଷା ପରିବାର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଥିଲେ- ୧.ଭାରତୀୟ ଓ ଇରାନୀୟ ଦୁଇଟି ଉପଶାଖା ସମନ୍ୱିତ ଭାରତୀୟ-ଜର୍ମାନୀୟ ପରିବାର ଏବଂ ୨.ଶ୍ୟାମଦେଶୀୟ, ହିମାଳୟୀୟ, ବର୍ମାଦେଶୀୟ, କୋଲ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ପାଞ୍ଚଟି ଉପଶାଖାଯୁକ୍ତ ତୁରାନୀୟ ପରିବାର । ଭାରତୀୟ ଉପଶାଖାରେ ସେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ପଞ୍ଜାବୀ, ଅସମୀୟା, ଓଡ଼ିଆ, ସିନ୍ଧୀ, ମରାଠୀ, ଗୁଜୁରାଟୀ, ନେପାଳୀ, କାଶ୍ମିରୀ ଓ ଡୋଗ୍ରୀ, ମୈଥିଳୀ, ମାଗଧୀ, ଭୋଜପୁରୀ, କୋଶଳୀ, ବ୍ରଜ, କନୌଜ, ରାଜପୁତୀ ଓ ବୁନ୍ଦେଲୀ ଆଦିକୁ ସେ ହିନ୍ଦୀରେ ଉପଭାଷା ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତା'ପରେ ତାଙ୍କର Comparative Grammar of the Modern Aryan Languages of India ତିନୋଟି ଭାଗରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୧୮୭୨-୭୫-୭୯ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏହି ବିରାଟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ଏକ ପ୍ରନ୍‌ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା

ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରିନାହାନ୍ତି, କେବଳ ପ୍ରଗତିଶୀଳତାର ମାନଦଣ୍ଡରେ ସାତୋଟି ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାକୁ ଏହିକ୍ରମରେ ସଜାଇ ଦେଇଛନ୍ତି-ହିନ୍ଦୀ, ପଞ୍ଜାବୀ, ଗୁଜୁରାଟୀ, ସିନ୍ଧୀ, ମରାଠୀ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ।

ଏହାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ପରେ ୧୮୮୦ରେ ହର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କ ବହି A Grammar of Eastern Hindi Compared with other Gaudian Language ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା। ସେ ଏକ ପ୍ରନ୍-ଅବସ୍ଥାରେ ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ, ଯାହାର ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟଶାଖାରୁ ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସମୂହ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହି ଦୁଇଟି ଶାଖା ପରିକଳ୍ପନାର ଭିତ୍ତି ହେଉଛି ଭାରତକୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଦୁଇଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆଗମନ। ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳୀନ ସିନ୍ଧୀ, ମରାଠୀ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଆଦି ଭାଷାର ମୂଳ ଏବଂ ଏହାକୁ ସେ ବହିରଙ୍ଗବର୍ଗ ଭାବେ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି। ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ହିନ୍ଦୀ, ପଞ୍ଜାବୀ, ଗୁଜୁରାଟୀ ଆଦି ଭାଷାର ମୂଳ ଏବଂ ଏହା ଅନ୍ତରଙ୍ଗବର୍ଗ ଭାବରେ ନାମିତ ହୋଇଛି। ଆର୍.ଏନ୍. କଷ୍ଟ୍‌ଙ୍କ ବିଖ୍ୟାତ ସାରସନ୍ଦର୍ଭ (A Sketch of Modern Language of East Indies) ଏହି ସମୟରେ ୧୮୭୮ରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା। ଏହା ଏ ଦିଗରେ ବ୍ୟାପକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଉତ୍ସାହ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା।

ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଆଡ଼କୁ ଏକ ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ କ୍ଷେତ୍ରରୂପେ ଭାରତ ସ୍ୱଦେଶୀ ଓ ବିଦେଶୀ ବହୁ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଲା। ଖ୍ରୀ:୧୮୮୬ କାଳୀନ ଭିଏନା ଓରିଏଣ୍ଟାଲ କଂଗ୍ରେସ ଭାରତର ଭାଷା ସମୂହର ବିଧିବଦ୍ଧ ପରିଗଣନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଦାବି କଲା। ଭାରତ ସରକାର ରାଜନୈତିକ କାରଣରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ୧୮୯୮ରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ସୂତ୍ରପାତ କଲେ। ଜର୍ଜ୍ ଗ୍ରୀଏରସନ୍‌ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ସର୍ଭେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ଏଥିରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେଲା ଯେ, ଚାରୋଟି ମୁଖ୍ୟ ପରିବାର ଏବଂ କେତୋଟି ଉପ-ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ୧୭୯ଟି ଭାଷା ଏବଂ ୫୪୪ଟି ଉପଭାଷା ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ। ଏହି ସର୍ଭେର ବିବରଣୀ ୧୧ଟି ଖଣ୍ଡରେ ୧୯୦୩-୨୭ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା। ଗ୍ରୀଏରସନ୍ ପ୍ରାୟ ହର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ କରି ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସମୂହର ବର୍ଗୀକରଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣଗତ ସମତା ବିଚାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ନିରୂପଣ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯାହା ଅଭାବ ଥାଉ ପଛେ; ସେ ସମୟରେ ଏହିଥିରୁ ହିଁ ଆଧୁନିକ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ମୋଟାମୋଟି ଇତିହାସ ମିଳିଥିଲା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାକୃତ ଓ ଅପଭ୍ରଂଶ ମଧ୍ୟଦେଇ ବୈଦିକ ଭାଷାରୁ ୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ବିକଶିତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା।

ଚଳିତ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରାରମ୍ଭ କାଳରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବେ ଏକ ଏକ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ ଦିଗରେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ଏ ଦିଗରେ ବ୍ଲକ କୃତ La Formation de La Langue Marathe (1920) ଏବଂ ସୁନୀତି କୁମାର ଚାଟାର୍ଜୀକୃତ Origin and Development of the Bengali Language (1926) ଦୁଇଟି ଆଲୋକସ୍ତମ୍ଭ ପରି ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳୀନ ଗବେଷଣାର ପଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥିଲା।

ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ : ୧୮୦୦-୧୮୭୦

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ବସ୍ତୁତଃ ଏହା ତତ୍କାଳୀନ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ଉପଜାତ ହୋଇଥିଲା। ମୂଳରୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦେହ ନ

ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ୧୮୦୧ରେ କୋଲବ୍ରୁକ (Asiatic Researches, Vol-VI), ୧୮୧୧ରେ ହାମିଲଟନ୍ (Hindusthan, Vol-I) ଓ ୧୮୧୬ରେ କେରୀ ଏହାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି। ଆମସ-ସଟନ ୧୮୩୧ରେ ଏହାର ପ୍ରଥମ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନା କରିବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବଙ୍ଗଳାଠାରୁ ଏହାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି।

କିନ୍ତୁ ୧୮୩୭ରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସରକାରୀ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ହେବା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ବିକଟ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ସେତେବେଳେ ଫୋର୍ଟ୍ ଉଇଲିୟମ୍ କଲେଜ୍‌ରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଜାଣିନଥିଲେ। ତା'ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନ ଓ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ ବଙ୍ଗାଳୀ। ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିବା ଇଂରେଜ ଓ ବଙ୍ଗାଳୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନ ନୀତିର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିବା ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୂଳଚ୍ଛେଦ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ। ଆନ୍ଦୋଳନ କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ିଚାଲିଲା। ୧୮୬୬ ବେଳକୁ ଦୁଇଟି ଯୁଧ୍ୟମାନ ଗୋଷ୍ଠୀ ନାନା ବିଚିତ୍ର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ତଥ୍ୟବଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ। ଏହାର ଚରମ ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନାତ୍ମକ ପ୍ରଥମଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା-ଉଡ଼ିଆ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୟ (୧୮୭୨)। ବିଧିକ୍ରମେ ବୀମ୍‌ସ ସେତେବେଳେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲେ। ସେତେବେଳେ ସେ ତୁଳନାତ୍ମକ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନାରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବାରୁ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଭାରତର ଭାଷାମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ ଅଭିହିତ ଥିଲେ। ସେ ଏହି ବିବାଦର ଅବସାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ସଂଗେ ଏହାର ଐତିହାସିକ ବିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମତ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲାବେଳକୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଉଦ୍ଭବ ଘଟିନଥିଲା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଉତ୍ତର ପଥରେ ବଙ୍ଗଳାବାଟେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିନଥିଲେ, ସେମାନେ ପଶ୍ଚିମରୁ ବିହାରର ଦକ୍ଷିଣସୀମା ଦେଇ ଆସିଥିଲେ। ବୀମ୍‌ସ ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନାରେ କତିପୟ ଶବ୍ଦ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଉଭୟ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ତୁଳନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ମିଶନାରୀକୃତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବାଦ୍ ଦେଇ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରୁ ଭାଷାର ନମୁନା ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ।

ଖ୍ରୀ:୧୮୭୦ ସୁଦ୍ଧା ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ସମାପ୍ତି ଘଟିଲା; ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂରକ୍ଷିତ ହେଲା। ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନାର ଯେଉଁ ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା, ସେଥିରୁ କେବଳ ଏତିକି ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ଏବଂ ଏହା ବଙ୍ଗଳାର ଉପଭାଷା ନୁହେଁ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିକାଶ : ୧୮୭୦-୧୯୩୦

ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଓଡ଼ିଶା ଦେଶ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପୁରାବୃତ୍ତ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା। ହଣ୍ଟର (ଓଡ଼ିଶା, ୧୮୭୨), ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ (ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ, ୧୮୭୯), ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ୍ ମିତ୍ର (Antiquities of Orissa, ୧୮୭୫-୮୦), ରଙ୍ଗଲାଲ୍ ବାନାର୍ଜୀ (୧୮୮୦ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳୀନ ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ), ମନମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ (୧୮୯୨-୧୯୨୭ କାଳୀନ ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ), ଏହି ଆଭିମୁଖ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଭାଷାଗତ ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ। ବିଶେଷତଃ ମନମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ସୁଦୀର୍ଘ

ପ୍ରବନ୍ଧରେ (Notes on the Language and Literature of Orissa, J.A.S.B. 1897-98), ଧର୍ମ, ଇତିହାସ ଓ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଭିତ୍ତିରେ ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତରୁ ବିକଶିତ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ। ଏହାର ପ୍ରାଚୀନତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା; ଯଦିଓ ସାଧାରଣରେ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉଛି ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ନବମ, ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳରୁ ବିକାଶଲାଭ କରିଛି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ; ଏହା ପଞ୍ଚମ-ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଧାନ ଆଲୋଚକ ଗ୍ରୀଏର୍‌ସନ। ସେ ପ୍ରାଚ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ବଙ୍ଗଳା, ଅସମୀୟା ଓ ବିହାରୀ ଭାଷାମାନଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଆର ପରିଗଣନା କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତଠାରୁ ଆହୁରି ପ୍ରାଚୀନତର ବ୍ୟାକରଣ ମଧ୍ୟରେ ନିବଦ୍ଧ ଏବଂ ଏହା କେବଳ ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ସହିତ ତୁଳନୀୟ। ସେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଓଡ଼ିଆର ବିକାଶକ୍ରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି। ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପ୍ରଚଳିତ ଓ ଭ୍ରାନ୍ତିମୂଳକ ତଥ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ। ସେ ଯେପରି ଯାନ୍ତ୍ରିକ ରୀତିରେ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ତା'ର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ଭାଷାର ଏକ ସାଧାରଣୀକୃତ ସ୍ଥୂଳରୂପ ହିଁ ଫୁଟିଉଠିଛି। ତଥାପି ତାଙ୍କର ସର୍ଭେ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ଏକ ବୃହତ୍ତର ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣତର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା। ସେ ଭତ୍ରୀକୁ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ପ୍ରାମାଣିକ ଉପଭାଷା ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଫଳରେ ଐତିହାସିକ ଆଲୋଚନାର ଏକ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା।

ଖ୍ରୀ: ୧୯୧୧ରେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସଦ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ବିଭାଗର ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟୟନ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କଲା, ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ ଏକ ନୂତନ ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ନୀତ ହେଲା। ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ବିଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ୧୯୨୧ରେ Typical Selections from Oriya Literature (୩ଭାଗ) ସମ୍ପାଦନା କଲେ। ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଖବନ୍ଧରେ ତଥା ତାଙ୍କର ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଇତିହାସ (୧୯୨୭) ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଛନ୍ତି, ବଙ୍ଗଳାବାଟେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଧାନ ଧାରା ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରିଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ପ୍ରଭାବର ପରିଣାମ ତଥା ମରାଠୀ ସହିତ ଓଡ଼ିଆର ସମ୍ବନ୍ଧ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନାର ଦୁଇଟି ଆକର୍ଷଣୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ।

ଭାରତୀୟ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ମହାନ୍ କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ୱରୂପ ସୁନୀତି କୁମାର ଚାଟାର୍ଜୀଙ୍କ Origin and Development of the Bengali Language (1926) ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସାଧାରଣ ଭାବେ ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭାଷାମାନଙ୍କର ଏବଂ ବିଶେଷଭାବେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀର ଭାଷାମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି। ଓଡ଼ିଆ ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଅଭିମତ ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ; କାରଣ ଏହାରି ଉପରେ ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳୀନ ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା ପର୍ଯ୍ୟବସିତ। ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ଏହିପରି- ୧.ବଙ୍ଗଦେଶ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯାଇଥିଲା ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରୁ ହିଁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇଥିଲା; ୨.ମାଗଧୀ ଭାଷାର ପୂର୍ବୀ ଉପଶାଖାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ରାଢ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅପଭ୍ରଂଶରୁ ପଶ୍ଚିମ-ବଙ୍ଗ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷା ବିକଶିତ

ହୋଇଥିଲା; ୩.ପୂର୍ବୀ ମାଗଧୀ, ବଙ୍ଗଳା-ଅସମୀୟା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ରୂପେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ବଙ୍ଗଳାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା। ସମ୍ଭବତଃ ଏହାପରଠାରୁ ଓଡ଼ିଆର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିକାଶ ଆରମ୍ଭ ହେଲା; ୪.ପ୍ରାଚୀନ-ବଙ୍ଗଳା (ଚର୍ଯ୍ୟାପଦର ଭାଷା) ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗୀୟ ମଧ୍ୟକାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ସହିତ ତୁଳନୀୟ; ୫.ଅଭିଲେଖଗୁଡ଼ିକର ଭାଷାରୁ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ ଯେ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପରଠାରୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଲକ୍ଷଣୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିନାହିଁ। ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାରରେ ମାଗଧୀ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀର ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଙ୍ଗଳା ସବୁଠାରୁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ସବୁଠାରୁ ରକ୍ଷଣଶୀଳ।

ଚଳିତ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ତିନୋଟି ଦଶନ୍ଧିରେ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନା କରିଥିଲେ। ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷରୂପେ ସ୍ମରଣୀୟ (୧) ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ (ଯିଏ ୩୫୦୦୦ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବଳିତ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଅଭିଧାନ ଓ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ରଚନା ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାକୃତ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି)। (୨)ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁ (ଯିଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତିକ୍ରମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି)। (୩)ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ (ଯିଏ ମୂଳଶବ୍ଦବୋଧିନୀ ଅଭିଧାନ ରଚନା ଓ କଥିତ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି)। (୪)ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ (ଯିଏ ଗତାନୁଗତିକ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରଭାବିତ ବ୍ୟାକରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୁକ୍ତିକାମନା କରି ଓଡ଼ିଆର ନିଜସ୍ୱ ବ୍ୟାକରଣ ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି)। (୫)ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ (ଯିଏକି ୨୦୦୦୦୦ ଶବ୍ଦସମ୍ବଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ସଂକଳନ କରିଛନ୍ତି)। (୬)ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ (ଯିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ମହତ୍ତ୍ୱ କୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି) ଏବଂ (୭)ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଯିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥର ଆବିଷ୍କାର ଓ ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରମାଣିକ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି।

ଖ୍ରୀ: ୧୯୨୭ରେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ" ପ୍ରଣୟନ କଲେ। ବହିଟି ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ-ଶବ୍ଦତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରମ୍ପରାରେ ଲିଖିତ। ଏଥିରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ କପୋଳକଳ୍ପିତ ପ୍ରତ୍ନରୂପ ସନ୍ନିବେଶିତ ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ଏହା ଦ୍ରାବିଡ଼ାଭିମୁଖୀ ହୋଇପଡ଼ିଛି। ଯା'ହେଲେ ବି ସେ ଏଥିରେ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଓ ହୁଏନ୍‌ସାଙ୍କ ଆଗମନକାଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆର୍ଯ୍ୟବସତି ଘଟିଥିବାର ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଭିଲେଖ ଓ ଚର୍ଯ୍ୟା-ଗୀତିକାରୁ ପ୍ରମାଣ ଦେଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଯେ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ରୂପେ ଓଡ଼ିଆ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା।

ଆଧୁନିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ : ୧୯୩୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳ

ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସୂଚନା ଓ ସଂଶୟ ୧୯୩୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଅନେକଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରେରିତ କଲା:

(କ) ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆଗମନର ସମୟ

(ଖ) ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକାର ଭାଷା

(ଗ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ସଂପର୍କରେ ଅଭିଲେଖର ସାକ୍ଷ୍ୟ

(ଘ) ବଙ୍ଗଳା-ଅସମୀୟାଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଲାଭର ସମୟ

(ଙ) କୋଶଳ ବାଟେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆଗମନ

(କ) ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ (୧୯୫୩), ଡଃ ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ (୧୯୫୮) ଇତିହାସ ଓ ଅଭିଲେଖର ପ୍ରମାଣ ବଳରେ ପ୍ରତିପନ୍ନ କଲେ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶା ଆର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଆସିଥିଲା ଏବଂ ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଲାଭ କରି ପ୍ରାୟ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା। ଆର୍.ଡି. ବାନାର୍ଜୀ (Orissa, Vol-I) ମଧ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଲେ ଯେ, ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରୁ ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରକାଶ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ। ଧର୍ମରାଜଙ୍କ 'ସୁମଣ୍ଡଳ ଅଭିଲେଖ' (ଖ୍ରୀ:୫୬୯) ଓ ମାଧବ ବର୍ମାଙ୍କ 'ନିବିନା ଅଭିଲେଖ' (ଖ୍ରୀ:୬୧୯) ଆବିଷ୍କୃତ ହେବା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମୟସୀମା ସଂପ୍ରସାରିତ ହେବାରେ ସନ୍ଦେହ ରହିଲା ନାହିଁ।

(ଖ) ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କରଙ୍କର ୧୯୪୯ ଲିଖିତ ଥିସିସ୍‌ରେ ପ୍ରମାଣ କଲେ ଯେ ଚର୍ଯ୍ୟାର ଭାଷା ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ। ସେ ଭାଷା, ଇତିହାସ ଓ ଧର୍ମଭିତ୍ତିକ ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥାପନ ଦ୍ୱାରା ଏହା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନାର ଅନୁବୃତ୍ତିରେ ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର (ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକା, ୧୯୬୫ ପ୍ରନ୍-ଓଡ଼ିଆ, ୧୯୭୯) ଓଡ଼ିଆ ଓ ଚର୍ଯ୍ୟାଭାଷାର ଆନ୍ତରିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦର୍ଶାଇବା ସଙ୍ଗେ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ପୂର୍ବୀ-ମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶର ଏକ ଉତ୍ତର-କାଳୀନ ରୂପ ଚର୍ଯ୍ୟା ଭାଷାରେ ମିଳିଥାଏ।

(ଗ) ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ ତାଙ୍କ ଲଣ୍ଡନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଥିସିସ୍ (୧୯୫୬)ରେ ଖ୍ରୀ:୧୦୫୧-୧୫୬୮ କାଳୀନ ଅଭିଲେଖ ଭିତ୍ତିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି। ସେ ପାରମ୍ପରିକ ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ କରି ଶାବ୍ଦିକ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ଅଭିନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଅଭିଲେଖଭିତ୍ତିକ ଅଧ୍ୟୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଆଦର୍ଶ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ନିର୍ଧାର୍ଯ୍ୟଭାବେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀବେଳକୁ ଲିଖିତ ଭାଷାରୂପେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଲେଖ ଅଧ୍ୟୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉ କେତେଜଣ ସ୍ମରଣୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଉଛନ୍ତି ଡି.ସି. ସରକାର, ବିନାୟକ ମିଶ୍ର, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର, ପରମାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ନବୀନ କୁମାର ସାହୁ, ସୁଶୀଲଚନ୍ଦ୍ର ଦେ ଏବଂ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ।

(ଘ) ସୁନୀତି କୁମାର ଚାଟାର୍ଜୀଙ୍କ 'ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଇତିହାସ' ପ୍ରକାଶନ ପରେ ପୂର୍ବ-ମାଗଧୀ ଭାଷାର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ ଦିଗରେ ଆଦୌ କେହି ଆଲୋଚନା କରି ନଥିଲେ । ଖ୍ରୀ. ୧୯୬୨ରେ ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲେ। ତାଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣେଲ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଥିସିସ୍ ସହିତ (Controlled Historical Recon-

struction of Oriya, Assamese, Bengali and Hindi) ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନରେ ଐତିହାସିକ ପୁନର୍ଗଠନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନୂତନତମ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ସେ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି । ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ବଙ୍ଗଳା ଅସମୀୟାଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଆସିଥିଲା । ବୀମ୍‌ସ ଗୋଟିଏ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ଯାହା ଅନୁମାନ କରିଥିଲେ ସେ ତାହାକୁ ଯୁକ୍ତି ଓ ପ୍ରମାଣ ବଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଛନ୍ତି ।

(ଗ) ବୀମ୍‌ସ, ମନମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ବିଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ ପ୍ରମୁଖ ଦୁଇଟି ପଥରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଆଗମନର ଯେଉଁ ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ତାହା ଦେଶିଆ ଉପଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ (ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ୧୯୮୫) ପ୍ରମାଣ କରିନ୍ତି, ଏହି ଭାଷା ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ସୂଚିତ ଓଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶର ପରବର୍ତ୍ତୀ ରୂପ ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ ଓ କୋଶଳୀ ଅପଭ୍ରଂଶ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନାରେ ସେ ପ୍ରଥମତଃ ଉପଭାଷାର ଅଧ୍ୟୟନ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଗତ ଦୁଇଦଶକ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ବିଦ୍ୱାନ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା, ବିଶେଷତଃ ବଙ୍ଗଳା, ଅସମୀୟା, ଓଡ଼ିଆ ତ୍ରିକୂଟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ; ଦ୍ରାବିଡ଼, ମୁଣ୍ଡା, ପାର୍ଶୀ, ଆରବୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଓଡ଼ିଆ ଉପରେ ପ୍ରଭାବର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଅନେକ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ଏହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ଗୋଲୋକବିହାରୀ ଧଳ, ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ ମହାପାତ୍ର, ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ହୋତା, ଅଶୋକ କେଲକାର, ଏ.ଏମ୍ ଘାଟଗେ, ଜନବୋଲ୍‌ଟନ, ଡାନ ମାଟ୍‌ସନ ଓ ବୋରିସ କୁପୁଷ୍ଟିନ, ଆର୍.ଏଲ୍.ଟର୍ଣ୍ଣର ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ Comparative Dictionary of Aryan Language (୧୯୬୬)ରେ ସିଂହଳୀ ଭାଷା ସହିତ ଓଡ଼ିଆର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଆନ୍ତରିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଏକ ନୂତନ ଦିଗ୍‌ବଳୟର ସନ୍ଧାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ବିଶେଷ ସଂଯୋଜନ ହୋଇଛି ପରେଶଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାରଙ୍କ A Historical Phonology of Oriya (୧୯୭୦) । ସେ ପୂର୍ବୀମାଗଧୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାଷାମାନଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବେ ହଜାରେ ବର୍ଷର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଆଧୁନିକ-ମାଗଧୀଭାଷାର ମୂଳ ସ୍ୱରୂପ ପରିକଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ମାଗଧୀୟ ଭାଷା ତଥା ପ୍ରାଚୀନ-ମରାଠୀ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଭୌଗୋଳିକ-ଐତିହାସିକ ଭିତ୍ତିଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ତୁଳନାତ୍ମକ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି, ୧୧ଶ-୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକାର ଭାଷାରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ-ଭାଷାର ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷଣମାନ ତଥା ଅବହଟ୍‌ର ପ୍ରାଚୀନ ଚରିତ୍ର ନିହିତ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହାକୁ ଆଧୁନିକ ମାଗଧୀର ଏକ କଥିତ ଉପଭାଷାର ସାହିତ୍ୟିକ ରୂପ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ ନ କରି ପ୍ରାଚୀନ-ବଙ୍ଗଳା ବୋଲି ଆଖ୍ୟାତ କରିବାର ଯଥାର୍ଥତା କ'ଣ ଏବଂ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଚର୍ଯ୍ୟାର ଭାଷା ସେଠି ଆଧୁନିକ ମାଗଧୀଭାଷାର ନିଦର୍ଶନ; ଯାହାର କି ଏକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଓ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ଦାୟାଦ ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ।

ଉପସଂହାର

ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା ଜାତୀୟ-ଚେତନା ପ୍ରଣୋଦିତ ଛଦ୍ମ-ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦାମ ଆବେଗ ଓ ରାଜନୈତିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ଆଲୋଚନା

କତିପୟ ଶବ୍ଦର ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଚାର ଓ ମିଶନାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଭାଷା ଉପରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ରହିଥିଲା। ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବୀମ୍ସ, ହଣ୍ଟର, ଗ୍ରୀଏରସନ୍ ପ୍ରଭୃତି କେବଳ ଶବ୍ଦ ବିଚାରରେ ନୁହେଁ, ବ୍ୟାକରଣ ବିଚାରରେ ଭାଷାମାନଙ୍କର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ରୀତି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଏବଂ ତୁଳନୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ବୋଧମାନତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ନ ଦେଇ ବ୍ୟାକରଣିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବିଚାରରେ ଭାଷାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲେ। ଅଭିଲେଖ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ରଚନାବଳୀ ଭିତ୍ତିରେ ସେମାନେ ଭାଷାର ଐତିହାସିକ ବିକାଶକ୍ରମ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ। କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଆଲୋଚନା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଧାନ ଦୋଷ ହେଲା, ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଚୀନ, ମଧ୍ୟ ଓ ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଅନୁକ୍ରମରେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର ସୂତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ନିଷ୍ଠା ପ୍ରକାଶ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟର ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ। ଏହି ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଅନୁସରଣକାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ଉତ୍କଟ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସେମାନେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଓ ସାଧନା ନାନା କାଳ୍ପନିକ ସଂସ୍କୃତ ମୂଳ-ଶବ୍ଦ ନିର୍ମାଣରେ ବିନିଯୋଗ କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରଫେସର ଗର୍ଡନ ଏନ୍.ଫେୟାର ବ୍ୟାଙ୍କ (Current Trends in Linguistics, 1969) ଏହି ଆଭିମୁଖ୍ୟର ନିନ୍ଦା କରି ଯଥାର୍ଥତା ସହ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟବାୟ ସୃଷ୍ଟି କରେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତତ୍ସମ, ତଦ୍ଭବ ଇତ୍ୟାଦି ବିଭାଗୀକରଣ; କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଉତ୍ତରାଧିକାର ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଓ ଆହୃତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଐତିହାସିକ ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜଟିଳତା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ଖ୍ରୀ: ୧୮୭୨ କାଳୀନ ବଙ୍ଗଳା-ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିବାଦ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇ ଭୂଦେବ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ କହିଥିଲେ, ଅପଭ୍ରଂଶ ଧାରଣାଟା ହିଁ ସବୁ ଅନର୍ଥର ମୂଳ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଓ ବିନାୟକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରି ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନଙ୍କ କୃତି ଏହି ଦୋଷ ଯୋଗୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ମହତ୍ତ୍ୱହୀନ ହୋଇଯାଇଛି।

ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭାଷାର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଇତିହାସ (ସମୟାନୁକ୍ରମେ ଭାଷାର ରୂପଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ) ପରିବର୍ତ୍ତେ ବହିରଙ୍ଗ ଇତିହାସ (ଜାତିର ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ) ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଅନୁଚିତ। ଭାଷାର ଇତିହାସ ରଚନା ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟ ସ୍ତରରେ ଭାଷାର ଯଥାର୍ଥ ରୂପ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ସେସବୁର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ ଦ୍ୱାରା ଭାଷାର କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନର ଇତିହାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ। ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ଅଧ୍ୟୟନକୁ ସମ୍ପର୍କିତ ଭାଷାମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବ୍ୟାକରଣ ସହିତ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ସମଗୋଷ୍ଠୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଏକ ବିଧିବଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ନ-ରୂପ ପରିକଳ୍ପନା କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ମୌଳିକ ରୂପ ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନୀକରଣର ଧାରା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ। ବିଭିନ୍ନ ସମୟର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଐତିହାସିକ ରୂପ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଦିଗରେ କରୁଣାକର କର, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ, ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ବାସୁଦେବ ସାହୁ ପ୍ରଭୃତି ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ହେଁ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ଆଲୋଚନାରୁ ଭାଷାର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ବା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ରୂପ ଫୁଟି ଉଠିପାରିନାହିଁ।

ଯା'ହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ଓ ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ପଦ୍ଧତି ସମନ୍ୱିତ ଆଲୋଚନାର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଛି। ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଐତିହାସିକ ପଦ୍ଧତିରେ ପୁନର୍ଗଠନ ପ୍ରୟାସ, ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ଧଳଙ୍କ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ ଆଲୋଚନା, ଗଗନେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାଶ ଓ ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନାର

ଗତାନୁଗତିକ ଧାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରୁଛି । କୋରାପୁଟ ଅଞ୍ଚଳରେ କଥିତ ଉପଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ରୂପ ଆବିଷ୍କାର କରି ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଐତିହାସିକ ଆଲୋଚନାର ଗତିପଥ ବଦଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ମରଣୀୟ ଯୋଗଦାନ କରିଛନ୍ତି- ଡ.ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ଡ.ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ଡ.ବାସୁଦେବ ସାହୁ, ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ଧଳ, ଡ.ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତି, ଡ.ହରପ୍ରିୟା ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, ଡ. କୀର୍ତ୍ତନ ନାରାୟଣ ପାଢ଼ୀ ପ୍ରମୁଖ ଆଲୋଚକବୃନ୍ଦ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆଭାଷା କେଉଁ କେଉଁ ଭାଷାର କନ୍ୟା ବା ଭଗ୍ନୀଭାବେ କିମ୍ବା ରକ୍ଷଣଶୀଳ କି ପ୍ରଗତିଶୀଳ ରୂପେ ଅନୁଧେୟ ନୁହେଁ । ଆମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଭାଷା, ଯାହାକି ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭାଷାର ପୂର୍ବୀ ଶାଖାରୁ ଉତ୍ସାରିତ ହୋଇ କ୍ରମଶଃ ମୁଣ୍ଡା, ଦ୍ରାବିଡ଼, ପାର୍ଶୀ-ଆରବୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ତରରେ ଉପନୀତ ହୋଇଛି । ଏହା ମୂଳତଃ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ହେଲେ ହେଁ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଭାବବଶତଃ ଏହାର ପ୍ରାଥମିକ ରୂପ ଓ ଅଦ୍ୟତନ ରୂପ ପୁନଃସଂଗଠିତ ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଣାଗୁଣ ବିଚାର ବା ରାଜନୈତିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟବର୍ଜିତ ମନୋଭାବ ନେଇ ଏବଂ ଔପଭାଷିକ ବିତରଣ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଏହାର ଇତିହାସ ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାଷାବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ପୁନର୍ଲିଖିତ ହେବା କାମ୍ୟ । **ଏହି ଦିଗରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ ପ୍ରଣୟନ ଏକ ନୂତନ ପ୍ରୟାସ ।**

(ପ୍ରଫେସର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର)

ଅଧ୍ୟକ୍ଷ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ ପ୍ରଣୟନ ସମିତି

❖❖❖

: ବିଷୟ ସୂଚୀ :

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୧ - ୪୫**
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଭୌଗୋଳିକ ପରିଚୟ ୧
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ ୧୧
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁରାତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ ୩୪

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୪୬ - ୫୭**
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମପ୍ରବାହିତ ବିକାଶଧାରା ୪୬
- ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଣୟନର ପରିରେଖା ୫୩

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୫୮ - ୧୫୦**
- ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ : ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଫୋନିମ୍ ବିଜ୍ଞାନ ୫୮
- ଫୋନିମୀୟ (ଧ୍ୱନି) ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ୯୫

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୧୫୧ - ୨୦୩**
- ସଂରଚନା ତତ୍ତ୍ୱ

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୨୦୪ - ୨୧୭**
- ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟ ଗଠନ ରୀତି : ସ୍ୱରୂପ ଓ ପ୍ରୟୋଗ ବିଧି ୨୦୪

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୨୧୮ - ୨୫୬**
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ ୨୧୮

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୨୫୭ - ୩୧୫**
- ସଂପର୍କ ବନ୍ଧନରେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ୨୫୭
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ଅସମୀୟା ଭାଷାର ସମ୍ବନ୍ଧ ୨୭୮
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟ ଏକ ସଜାତ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ହିନ୍ଦୀ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ୩୦୪

ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୩୧୬ - ୩୪୦**
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଞ୍ଚଳିକ ରୂପଭେଦ ୩୧୬

ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୩୪୧ - ୩୬୫**
- ଓଡ଼ିଆ ଲିପି: ସ୍ୱରୂପ ଓ ବିକାଶ ୩୪୧

ଦଶମ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୩୬୬ - ୩୭୮**
- ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ୩୬୬

ଏକାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ .... **୩୭୯ - ୩୯୩**
- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାର ଐତିହାସିକ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ୩୭୯

ପରିଶିଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟସୂଚୀ .... **୩୯୪ - ୪୦୬**

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଭୌଗୋଳିକ ପରିଚୟ

ପୂର୍ବ ମହୋଦଧି କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ କଳିଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ, ଓଡ୍ର, ଓଡ୍ରବିଷୟ, ଉଡ୍ର, ଉତ୍କଳିଙ୍ଗ, ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ, କୋଶଳ, କଙ୍ଗୋଦ, କାନ୍ତାର, ମହାକାନ୍ତାର ପ୍ରଭୃତି ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀ, ପୂର୍ବରେ ମହୋଦଧି, ଦକ୍ଷିଣରେ ଗୋଦାବରୀ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଅମରକଣ୍ଟକ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ପୁରାଣ, ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନରୁ ଜଣାଯାଏ, ଏହି ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡ କେତେବେଳେ କଳିଙ୍ଗ, କେତେବେଳେ ଉତ୍କଳ, କେତେବେଳେ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳ ନାମରେ ଦୁଇଗୋଟି ରାଜ୍ୟ, କେତେବେଳେ ଉତ୍କଳ, ତୋଷଳ, କଙ୍ଗୋଦ, କଳିଙ୍ଗ, କୋଶଳ ଓ କାନ୍ତାର ନାମରେ ଅନେକ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେହେଁ ସମଗ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ନିବାସ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ନାଗ, ଚୈତ୍ର, ଭୌମ, ସୋମ, ଗଙ୍ଗ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭୋଇ ବଂଶର ନରପତିଗଣ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ମଧ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ଦଳପତିବୃନ୍ଦ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଷୋଡଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଆଫଗାନ, ମୋଗଲ, ମରହଟ୍ଟା ଓ ଇଂରେଜମାନେ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଶାସନ କଲେ । ଶେଷରେ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ୧୯୩୬ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ୧ ତାରିଖରେ ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶର ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କଲା, କିନ୍ତୁ ତାହା ଥିଲା ଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶା । ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଏହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ବାହାରେ ରହିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ମେଦିନୀପୁର, ଷଢେଇକଳା, ଖରସୁଆଁ, ସିଂହଭୂମି, ଧଳଭୂମି, ଚାଇଁବସା, ଚକ୍ରଧରପୁର, ଅମ୍ବିକାପୁର, ସୁରୁଗୁଜା, ବସ୍ତର, ମଞ୍ଜୁଷା, ଟିକାଲୀ ଓ ଜଳନ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତିବେଶୀ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ଝାଡଖଣ୍ଡ, ଛତିଶଗଡ଼ ଓ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶରେ ରହିଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡର ଉତ୍ପତ୍ତି ସଂପର୍କରେ ପୁରାଣ, ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ବହୁ ରୋଚକ ଆଖ୍ୟାନ, ଲୋକକଥା, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ଇତିହାସ ରହିଛି । ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ର ସମୂହରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀକୁ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ସେହି ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ହେଉଛି ଜମ୍ବୁ, ପ୍ଲକ୍ଷ, ଶାଲ୍ମଳୀ, କୁଶ, କ୍ରୌଞ୍ଚ, ଶାକ ଓ ପୁଷ୍କର । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଜମ୍ବୁଦୀପ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଭାରତର ଅବସ୍ଥିତି ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏହି ଜମ୍ବୁଦୀପ ନବଖଣ୍ଡ ବା ନବବର୍ଷରେ ବିଭକ୍ତ । ସେଗୁଡିକ ହେଉଛି ଭାରତବର୍ଷ, କିଂପୁରୁଷ ବର୍ଷ, ହରିବର୍ଷ, ଇଳାବୃତ୍ତବର୍ଷ, ରମ୍ୟକବର୍ଷ, ହିରଣ୍ୟବର୍ଷ, କୁରୁବର୍ଷ, ଭଦ୍ରାଶ୍ୱବର୍ଷ ଓ କେତୁମାଳବର୍ଷ । ବର୍ଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ନଅଗୋଟି ଭାଗର ବିଭକ୍ତ । ସେଗୁଡିକ ହେଉଛି ଇନ୍ଦ୍ରଦୀପ, ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣ, ଗଭସ୍ତିମାନ, ନାଗଦ୍ୱୀପ, କଟାହ, ସିଂହଳ, ବାରୁଣ ଓ ସାଗରଦ୍ୱୀପ । ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ନଅ ଗୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଅନେକ ଜନପଦରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଏହି ଜନପଦଗୁଡ଼ିକ ନିବାସ କରୁଥିବା ଜାତିମାନଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜନପଦ ବା ରାଜ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ନିବାସ କରୁଥିଲେ ହେଁ ସଭିଏଁ ଭାରତବର୍ଷର ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ । ଜନପଦଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ

ଭାରତବର୍ଷ ଥିଲା ଦେଶ । ଭାରତର ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଜନପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କଳିଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ, ଓଡ୍ର, କୋଶଳ, କାନ୍ତାର ଓ କଙ୍ଗୋଦ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟ ଓଡ୍ର ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ର ସମୂହରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ । ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡ ପ୍ରଥମେ ଶବର, ପୁଳିନ୍ଦ, କନ୍ଧ, ଜୁଆଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଜନଜାତିଙ୍କର ନିବାସସ୍ଥଳୀ ଥିଲା । ସମୟକ୍ରମେ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ଓ ପରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ସ୍ଥାୟୀ ବସବାସ କଲେ । ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନତମ ଶାସ୍ତ୍ର ବେଦରେ କଳିଙ୍ଗ, ଉଡ୍ର ବା ଉତ୍କଳର ନାମ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ବେଦରଚନା ସମୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟଋଷିଗଣ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଜ୍ଞାତ ଥିଲେ । ବେଦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ସୂଚନା ରହିଛି । ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ବିଦର୍ଭ, କଳିଙ୍ଗ ଓ ଆନ୍ଧ୍ରର ନାମ ରହିଛି ତଥା ପଶ୍ଚିମରେ ବିଦର୍ଭ, ତାହାର ପୂର୍ବରେ କଳିଙ୍ଗ ଓ କଳିଙ୍ଗର ଦକ୍ଷିଣରେ ଆନ୍ଧ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି ଥିଲା ବୋଲି ସୂଚନା ରହିଛି । ବୁଦ୍ଧାୟନ ସୂତ୍ର ରଚନା କାଳରେ ଅଙ୍ଗ, ମଗଧ ଓ ଅବନ୍ତୀକୁ ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମି ତଥା ବଙ୍ଗ, ପୁଣ୍ଡ୍ର ଓ କଳିଙ୍ଗକୁ ଅନାର୍ଯ୍ୟଭୂମି ରୂପେ ପରିଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି । କଂସାଇ ନଦୀର ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ୱରେ ବଙ୍ଗ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କଳିଙ୍ଗ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ବୋଲି ବୌଦ୍ଧାୟନ ସୂତ୍ରରୁ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । (୧) ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ମେଦିନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ମହର୍ଷି ପାଣିନିଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ଅନୁଯାୟୀ ଅସ୍ମକ ରାଜ୍ୟ ନିକଟରେ କଳିଙ୍ଗ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ଅସ୍ମକ ରାଜ୍ୟ ହେଉଛି ଆଧୁନିକ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର । ଅର୍ଥାତ୍ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ପଶ୍ଚିମରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଦେବଦତ୍ତ ଭଣ୍ଡାରକର ମଧ୍ୟ ଅସ୍ମକ ସହିତ କଳିଙ୍ଗର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । (୨) ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ କାଳରେ କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତରରେ କଂସାଇନଦୀ, ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ମକ ବା ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ଦକ୍ଷିଣରେ ଆନ୍ଧ୍ର ଓ ପୂର୍ବରେ ମହୋଦଧି ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଏହି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡ ଗୋଦାବରୀର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ବୋଲି ସଂସ୍କୃତ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି କଳିଙ୍ଗର ପଶ୍ଚିମରେ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ, ଅସ୍ମକ ଓ ବିଦର୍ଭ ତଥା ଉତ୍ତରରେ ମତ୍ସ୍ୟ, ମେଖଳ, ଉତ୍କଳ ଓ ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ନାମଧାରୀ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟମାନ ଥିଲେ । (୩) ମହାଭାରତ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁଯାୟୀ, ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଗଙ୍ଗାନଦୀଠାରୁ ସମୁଦ୍ର କୂଳେ କୂଳେ କଳିଙ୍ଗକୁ ଆସିଥିଲେ। ମହାଭାରତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ବୈତରଣୀ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ତାହାହିଁ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ । ଲୋମଶମୁନି କଳିଙ୍ଗକୁ ପରିଚିହ୍ନିତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ କହିଥିଲେ

ଏତେ କଳିଙ୍ଗାଃ କୌନ୍ତେୟ ଯତ୍ର ବୈତରଣୀ ନଦୀ,
ଯତ୍ରାୟାଜତ ଧର୍ମୋଽପି ଦେବାନ୍ ଶରଣମେତ୍ୟବୈ । (୪)

ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ବୌଦ୍ଧାୟନ ଧର୍ମସୂତ୍ରର ଓ ପାଣିନିଙ୍କ ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀ ପ୍ରଭୃତିର ରଚନାକାଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠଶତାବ୍ଦୀ ବୋଲି ଗବେଷକମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନାନୁଯାୟୀ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ଉତ୍ତରରେ ଗଙ୍ଗାସାଗର ସଙ୍ଗମଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ମହେନ୍ଦ୍ରାଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ଏବଂ ବୈତରଣୀନଦୀ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । ଏହାହିଁ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବକାଳୀନ ଭୌଗୋଳିକ ସ୍ଥିତି ।

ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡସ୍ଥିତ ପର୍ବତ ଓ ନଦୀମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣରେ କଳିଙ୍ଗର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ନଦୀ ପର୍ବତର ବିବରଣୀ ରହିଛି । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣର ସତାବନ ଅଧ୍ୟାୟ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ଭାରତବର୍ଷସ୍ଥ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଥିବା ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ଚିହ୍ନିତ । ମତ୍ସ୍ୟ ଓ

କୂର୍ମ ପୁରାଣରେ କଳିଙ୍ଗର ପଶ୍ଚିମ ସୀମା ଅମରକଣ୍ଟକ ପର୍ବତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । (୫) ଗ୍ରୀକ୍ ଦୂତ ମେଘାସ୍ଥିନିସ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତ ବିବରଣୀ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ପ୍ଲିନୀ ଭାରତର ଭୂଗୋଳ ଲେଖିଛନ୍ତି । ପ୍ଲିନୀଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ଅନୁଯାୟୀ କଳିଙ୍ଗର ସୀମା ଉତ୍ତରରେ ଗଙ୍ଗା, ଦକ୍ଷିଣରେ ଗୋଦାବରୀ, ପୂର୍ବରେ ମହୋଦଧି ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଅମରକଣ୍ଟକ ପର୍ବତମାଳା । (୬) ମେଘାସ୍ଥିନିସ୍ ଓ ପ୍ଲିନୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ତଥ୍ୟକୁ ଭିତ୍ତିକରି କନିଂହାମ୍ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଭୂଗୋଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ କଳିଙ୍ଗର ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ସୀମା ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ନିରୂପିତ । (୭) ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିବରଣୀ ଓ ବୈଦେଶିକଙ୍କ ବିବରଣୀ ସମାନ ଥିବାରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ମହୋଦଧିଠାରୁ ଅମରକଣ୍ଟକ ଓ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁବିସ୍ତୃତ ଭୂଖଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ନିବାସସ୍ଥଳୀ ଥିଲା । ଏହି ବିଶାଳ ଭୂଖଣ୍ଡର ଉତ୍ତରାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ମେଦିନୀପୁର, ସିଂହଭୂମି, ବାଙ୍କୁଡା, ଧଳଭୂମି, ଷଢ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ଚାଇଁବସା ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳ ଉତ୍କଳ, ତହିଁରେ ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳ କଳିଙ୍ଗ ଓ କୋଶଳର ସୀମ ସମୟକ୍ରମେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଥିଲା ବୋଲି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ବୈତରଣୀ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲେ ହେଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମହାନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ବୋଲି ପୁରାଣ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଷଷ୍ଠ-ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ କିଛିକାଳ ନିମିତ୍ତ ଉତ୍କଳ ଓ କଳିଙ୍ଗ ମଝିରେ ପୁରୀ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନେଇ କଙ୍ଗୋଦ ନାମକ ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡର ମଧ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ ଢେଙ୍କାନାଳ, ଅନୁଗୁଳ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନେଇ ଓଡ୍ର ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଏହାବ୍ୟତୀତ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ବୋଲି ଅନ୍ୟ ଏକ ରାଜ୍ୟର ନାମ ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଅଭିଲେଖରୁ ମିଳିଥାଏ । କେତେକ ଗବେଷକଙ୍କ ମତରେ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ହେଉଛି ଉତ୍କଳ, କଙ୍ଗୋଦ ଓ କଳିଙ୍ଗର ସମଷ୍ଟି ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ମତରେ ଏହା ଆନ୍ଧ୍ର, ଅମରାବତୀ ଓ କଳିଙ୍ଗର ସମଷ୍ଟି । ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି, କଳିଙ୍ଗର ରାଜା ଉତ୍କଳ ଓ କଙ୍ଗୋଦ ଅଧିକାର ନକରି ମଧ୍ୟ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି ବୋଲାଉଥିଲେ । (୮) ଏପରିକି ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା କଳଚୁରୀ ବଂଶୀୟ ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉପାଧି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ବୋଲି ଅଭିଲେଖରୁ ଜଣାଯାଏ । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଚାଲୁକ୍ୟ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉପାଧି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏଥିରୁ ଉପଲବ୍ଧି ହୁଏ, ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଉପାଧି ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱାଭିମାନର ପ୍ରତୀକ ଥିଲା ଏବଂ କଳିଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ସକଳ ରାଜା ଏହି ଉପାଧି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ସୁଖ ମଣୁଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖରୁ ଜଣାଯାଏ, କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ, ଗଞ୍ଜାମର ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ବସ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । (୯) ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ,ଏହି ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଗବେଷକଙ୍କ ମତରେ, ଋଷିକୁଲ୍ୟା ଓ ଲାଙ୍ଗୁଲ୍ୟ ନଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ ଯଥା- ଗଞ୍ଜାମ, ଜୟପୁର, ବସ୍ତର, ପାଟଣା, କଳାହାଣ୍ଡି, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ସୋନପୁରକୁ ଏକତ୍ର କରାଯାଇ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହାର ଅଧିବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ । କଳିଙ୍ଗ ଓ କୋଶଳର ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସର୍ବଦା ସଂଘର୍ଷ କରୁଥିବାରୁ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗର ସୀମା ସର୍ବଦା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ରାଜାମାନେ ସାମରିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ରାଜଧାନୀ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲେ ।

କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରାଚୀନ ଭୂଗୋଳ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । ଗଙ୍ଗା ସାଗରଠାରୁ ମହେନ୍ଦ୍ରାଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ବିଶାଳ କଳିଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମକୋକଳିଙ୍ଗ, ଗଙ୍ଗାରାଡି କଳିଙ୍ଗ ଓ ମଡୋଗାଲିଙ୍ଗ

କଳିଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । (୧୦) ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲେ ହେଁ କଳିଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାବ ଓ ଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଭିନ୍ନ ଥିଲା । କେବଳ ପ୍ରଶାସନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟକୁ ତିନିଗୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା ବୋଲି ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ । କଳିଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଐକ୍ୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଥିଲା ତଥା ସେମାନେ ବୀରଜାତି ଭାବରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୮୫୦ରେ କଳିଙ୍ଗବାସୀ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଆରାକନ୍ ଅଧିକାର କରି ଜାଭା ଦ୍ୱୀପରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ କାଳରୁ କଳିଙ୍ଗର ଭୌଗୋଳିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ପରିସୀମା ଦରିଆପାରି ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ପ୍ଲିନୀ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ପାର୍ଥଲୀ ନଗରୀ । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ସଚିବାଳୟ ଓ ବିଧାନସୌଧ ନିର୍ମିତ । ସଚିବାଳୟ ନିର୍ମାଣ ସମୟରେ ୧୮ ଫୁଟ ଓସାରର ଲମ୍ବ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାଚୀର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥିଲା । ପରେ ରାଜୀବ ଭବନ ଓ ବଗିଚା ନିର୍ମାଣ ସମୟରେ ଏହି ପ୍ରାଚୀରର କିୟଦଂଶ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ହିଁ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ପାର୍ଥଲୀ ନଗରୀ । ପ୍ଲିନୀ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର କେତେକ ବନ୍ଦରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ସହିତ ଦନ୍ତପୁରୀ କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ଥିଲା ବୋଲି ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଗବେଷକଙ୍କ ମତରେ ଦନ୍ତପୁରୀ ହେଉଛି ଆଧୁନିକପୁରୀ ସହର। ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟ ବନ୍ଦର ରହିଥିଲା ତଥା ନୌବାଣିଜ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏହି ବନ୍ଦରରୁ ଦରିଆପାରି ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲେ । ପ୍ଲିନିଙ୍କ ପରେ ଟଲେମୀ ଭାରତର ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଭୌଗୋଳିକ ସୂଚନା ସହିତ କଳିଙ୍ଗର କେତେକ ନଦୀ, ପର୍ବତ ଓ ବନ୍ଦରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀକୁ ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ନଦୀ ଓ ଏହାର ମୁହାଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ବନ୍ଦରକୁ ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଦର କୁହାଯାଉଥିଲା । (୧୧) ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଦର ହେଉଛି ବର୍ତ୍ତମାନର ଧାମରା । ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଛୋଟନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳକୁ ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦେଶ କୁହାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜାତି ନିବାସ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ଛୋଟନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ମଧ ଓଡ଼ିଆମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରୁ ନିବାସ କରିଆସୁଛନ୍ତି । ଟଲେମୀ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଏକ ପ୍ରାମାଣିକ ଭୌଗୋଳିକ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହିତ ଏହାର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଥିବା ବନ୍ଦର ସମୂହ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସୂଚନା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ବନ୍ଦର ସମୂହ ହେଉଛି ନନିଗେନ (ପୁରୀ), କଟିକର୍ଦ୍ଦମ (କଟକ), କୋଣଗର (କୋଣାର୍କ), କୋଳାମ୍ବ (ବାଲେଶ୍ୱର), ପୁଲୁର (ଜଳେଶ୍ୱର), ମନଦ (ମହାନଦୀ ମୁହାଣ) ଓ ତାକୁରା (ଗଞ୍ଜାମ) । (୧୨) ଏଥିରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ, ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମୁଦ୍ରିକ ବନ୍ଦର ସହିତ ନଦୀ ବନ୍ଦର ରହିଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ନଦୀବନ୍ଦର କଟିକର୍ଦ୍ଦମ ବା କଟକର ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଇତିହାସ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଏହି ବନ୍ଦର ସମୂହ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଭୌଗୋଳିକ ପରିଚୟ ଲାଭ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଅନୁଧ୍ୟାନ ସମୀଚୀନ । ଐତିହାସିକମାନେ ଜୈନଯୁଗୀୟ ଇତିହାସଠାରୁ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । ଅନେକ ଜୈନଗ୍ରନ୍ଥରେ କଳିଙ୍ଗର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ରହିଥିବାରୁ ହୃଦବୋଧ ହୁଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ କଳିଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା । ଜୈନହରିବଂଶ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁଯାୟୀ ମହାବୀର ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମିତ୍ତ କଳିଙ୍ଗ ଆଗମନ କରିଥିଲେ ତଥା ଭଦ୍ରଖଠାରେ ଚାରିଗୋଟି ବର୍ଷାକାଳ କଟାଇଥିଲେ । "ହରିଭଦ୍ରୀୟବୃତ୍ତି" ନାମକ ଜୈନଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ଯେ ତତ୍‌କାଳୀନ କଳିଙ୍ଗର ରାଜା

ବର୍ଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ତେଣୁ ମହାବୀର କଳିଙ୍ଗକୁ ଜୈନଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ନିମିତ୍ତ ଆସିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗର ପିଥୁଣ୍ଡନଗରୀ ଜୈନଧର୍ମର ପୀଠସ୍ଥଳୀ ଓ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଜୈନଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର "ଉତ୍ତରାଧ୍ୟୟନ ସୂତ୍ର"ରେ ଏହା ପିହୁଣ୍ଡ ନଗରୀ ଭାବରେ ପରିଚିହ୍ନିତ । ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ବୈଦିକ କାଳୀନ ଜୈନତୀର୍ଥଙ୍କର ଋଷଭନାଥଙ୍କର ଉପାସନାସ୍ଥଳୀ ଏହି ପିହୁଣ୍ଡନଗରୀ । ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ରାଜାମାନେ ଏହି ନଗରୀର ଋଷଭନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ରଖି ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି "କଳିଙ୍ଗଜିନ୍" ମୂର୍ତ୍ତି ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗଜୀନ୍ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଦୂରଦୂରାନ୍ତର ରାଜ୍ୟରୁ ବହୁ ଜୈନଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ବର୍ଷସାରା ପିହୁଣ୍ଡ ନଗରୀକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଭାରତର ଜୈନତୀର୍ଥସ୍ଥଳୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପିହୁଣ୍ଡ ନଗରୀର ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ରହିଥିଲା । (୧୩) ଗବେଷକମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ଏହି ପିହୁଣ୍ଡ ନଗରୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପାର୍ଥଳୀ ନଗରୀ ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ନିକଟସ୍ଥ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ କଳିଙ୍ଗଜିନ୍ ବିରାଜିତ ଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ୟବସାୟୀ ତପସୁ ଓ ଭଲ୍ଲିକ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ନଖ ଓ କେଶ ଆଣି ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମ ବୌଦ୍ଧସ୍ତୂପ ବା କେଶସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ, ଯାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ରହିଅଛି । ସେହିଦିନଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ଘଟି ବହୁ ସ୍ତୂପ, ବିହାର ଓ ସଂଘାରାମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ "ଦନ୍ତପୁର" କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ବୋଲି ବୌଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ବେସ୍‌ସାନ୍ତରା ଜାତକ, ଶରଭଙ୍ଗ ଜାତକ, କୁମ୍ଭକାର ଜାତକ ଓ କଳିଙ୍ଗବୋଧି ଜାତକରେ କଳିଙ୍ଗର ନାମ ବହୁବାର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି, ଦୀର୍ଘନିକାୟ ଓ ମହାବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ମହତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୌଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି କଳିଙ୍ଗ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ଥିଲା ଏବଂ ଶତାଭୂ ଏହାର ରାଜା ଥିଲେ । (୧୪) ତତ୍‌କାଳୀନ ଭାରତ ସାତଗୋଟି ରାଜନୈତିକ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା ଏବଂ କଳିଙ୍ଗ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ପ୍ରଥମ ରାଷ୍ଟ୍ରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ "ମହାଗୋବିନ୍ଦ(ସୁତ୍ତାନ୍ତ)"ରୁ ଜଣାଯାଏ କଳିଙ୍ଗ ରାଜା "ଶତାଭୁ" ବା "ଶତବାହୁ" ବାରାଣାସୀର ରାଜା "ଦତ୍ତଭଟ୍ଟ"ଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ମହାବସ୍ତ୍ରରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜା "ଉଦ୍‌ଗତ"ଙ୍କ ନାମ ରହିଛି । ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ "ନିଦ୍ଦେଶ"ରେ ଯେଉଁ ଜନପଦର ନାମ ରହିଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ "କଳିଙ୍ଗ" ଅନ୍ୟତମ । "ମହାପରିନିର୍ବାଣ ସୁତ୍ତ"ରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି ଯେ, ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ନିର୍ବାଣ ପରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଳଦାନ୍ତ କ୍ଷେମଥେର ନାମକ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କଳିଙ୍ଗ ରାଜା ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ସ୍ୱରାଜଧାନୀରେ ଗୋଟିଏ ସୁରମ୍ୟ ସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ କରି ତହିଁରେ ଦନ୍ତଧାତୁଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ରାଜଧାନୀର ନାମ "ଦନ୍ତପୁର" ହୋଇଥିଲା । ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲେଖକଲେ, ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ କଳିଙ୍ଗ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ଗୌରବୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା । ଏହି ତଥ୍ୟ ସିଂହଳ, ଚୀନ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ତିବ୍ବତ ଦେଶରେ ରଚିତ ଇତିହାସ ସମର୍ଥିତ । ସେହି ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଏହି ବିଶାଳ କଳିଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଉତ୍କଳ, ଓଡ୍ର, ତୋଷଳ, ଦଶାର୍ଣ୍ଣ, ମେଖଳ, କୋଶଳ ପ୍ରଭୃତି ଜନପଦରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ରାଜଧାନୀ ଦନ୍ତପୁରଠାରୁ ମଗଧର ରାଜଧାନୀ ରାଜଗୃହ ୪୦୦ମାଇଲ ବା ୬୪୦ କିଲୋମିଟର ଦୂରତ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତର ଉପକୂଳରେ ଅଜିତା ନାମରେ କଳିଙ୍ଗର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବନ୍ଦର ଥିଲା । ଦରିଆପାରି ଦେଶମାନଙ୍କରୁ ଅଗଣିତ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ବନ୍ଦରରେ ଓହ୍ଲାଇ ମଗଧ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲେ । ଅଜିତା ବନ୍ଦରରୁ ଗୋଟିଏ ସଡକ ବୋଧିଗୟା ନିକଟସ୍ଥ ଉରୁବେଳା ବିପଣୀକୁ ପଡିଥିଲା । (୧୫) କଳିଙ୍ଗ ଚେଦୀ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଓ ମଗଧର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ବୋଲି ବୁଦ୍ଧଜାତକରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଛୋଟନାଗପୁରବାସୀ ମଲ୍ଲ ଓ ମୁଣ୍ଡାମାନେ କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ତଥା ମାନଦା ଓ ଶବରମାନେ ମହାନଦୀର ଉପତ୍ୟକାସ୍ଥଳରେ ନିବାସ କରୁଥିଲେ ।

ସେମାନେ ଦଳପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ କଳିଙ୍ଗର ଅଧୀନସ୍ଥ ଥିଲେ । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ଛୋଟନାଗପୁର, ରାୟପୁର, ସୁରୁଗୁଜା, ଶ୍ରୀପୁର ଓ ଅମ୍ବିକାପୁର ପ୍ରଭୃତି କଳିଙ୍ଗର ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଥିଲା ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମଗଧ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକ କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳିଙ୍ଗର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିଲା । ଅଶୋକଙ୍କ ପରେ କଳିଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ୍ ଖାରବେଳଙ୍କ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତର, ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ କଳିଙ୍ଗର ପରିସୀମା ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଯଥାକ୍ରମେ ପାଟଳୀପୁତ୍ର, ବିଦ୍ୟାଧର ଦେଶ ଓ ତାମିଲନାଡୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । (୧୬) ଖାରବେଳଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଲେହେଁ ଏହାର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଥିଲା । ବଶିଷ୍ଟ ପୁତ୍ର ପୁଲମାଭିଙ୍କ ନାସିକ ଗୁମ୍ଫାଭିଲେଖରୁ ଜଣାଯାଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ କଳିଙ୍ଗ ଓ କୋଶଳ ଗୌତମପୁତ୍ର ସାତକର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହୋଇଥିଲା । (୧୭) ଏହି ଅଭିଲେଖରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଓ ମଳୟ ପର୍ବତ ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାରୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ କଳିଙ୍ଗର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିନଥିଲା । ସାତକର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କ ପରେ ମୁରୁଣ୍ଡମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଶାସନ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ କଳିଙ୍ଗର ସୀମା ଉତ୍ତରରେ ସିଂହଭୂମିଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ଗଞ୍ଜାମ ଶେଷ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲା । ଗୁପ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ କଳିଙ୍ଗ ଅଧିକାର କରିନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଲାହାବାଦ ପ୍ରଶସ୍ତିରୁ ଜଣାଯାଏ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ କୋଶଳ, ମହାକାନ୍ତାର, ପିଷ୍ଟପୁର, ଗିରିକୋଟ, ଏରଣ୍ଡପଲ୍ଲୀ ଓ ଦେବରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ କରିଥିଲେ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶିନଥିବାରୁ କଳିଙ୍ଗର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଥିଲା । କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ଅସନପାଟ ଶିଳାଲେଖରୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ନାଗବଂଶୀୟ ରାଜା ମାନଭଞ୍ଜଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶତ୍ରୁଭଞ୍ଜ ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଗୁପ୍ତଯୁଗ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଥିଲା । ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ସିଂହପୁରଠାରେ ମାଠରବଂଶ, ପୂର୍ବ ଗଙ୍ଗବଂଶ, ନଳବଂଶ, ମାଣବଂଶ, ବିଗ୍ରହବଂଶ, ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶରଭପୁରୀୟ ବଂଶ ଏବଂ ପରେ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରିରେ ଗଙ୍ଗବଂଶ ରାଜତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ଅତୁଟ ରହିଥିଲା । ଗଙ୍ଗମାନେ "ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାପତି" ଓ ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ "ସକଳ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି" ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ କଳିଙ୍ଗର ସୀମା ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିଥିଲେ ।

ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଚୀନ୍ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନ୍‌ସାଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରିଭ୍ରମଣ ବିବରଣୀରୁ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍‌କାଳୀନ ଭୌଗୋଳିକ ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଚାରଗୋଟି ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । ସେଗୁଡିକ ହେଉଛି ଓଡ୍ର, କଙ୍ଗୋଦ, କଳିଙ୍ଗ ଓ କୋଶଳ । ହୁଏନ୍‌ସାଂ ଗୌଡ଼ଦେଶର ରାଜଧାନୀ କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣରୁ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ୭୦୦ ଲି ଦୂରତ୍ୱ ଅତିକ୍ରମ କରି ଓଡ୍ର ବା ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ତତ୍‌କାଳୀନ ଓଡ୍ରଦେଶ ମେଦିନୀପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର, ଯାଜପୁର, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଓ କଟକକୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଗୁହଦେବ ପାଟକ ବା ଆଧୁନିକ ଯାଜପୁର । ହୁଏନ୍‌ସାଂଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ଓଡ୍ରଦେଶର ପରିଧି ୭୦୦୦ ଲି ବା ୧୪୦୦ ମାଇଲ ଅର୍ଥାତ୍ ୨୨୪୦ କିଲୋମିଟର ଥିଲା । ଓଡ୍ର ଦେଶର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଉପକୂଳରେ ଥିବା ଚରିତ୍ର ବା ଚେଲିତୋଳ ବନ୍ଦର ସେହି ସମୟର ଚରିତ୍ରନଗର ବୋଲି ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ । ତାଙ୍କ

ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ଚଇତ୍ର ବନ୍ଦର ନଗରୀଠାରୁ ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପ ୩୩୫୦ ମାଇଲ ବା ୫୩୬୦ କିଲୋମିଟର ଦୂର । ଓଡ୍ର ଦେଶର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଦେଶରେ ୧୨୦୦ ଲି ବା ୨୫୦ ମାଇଲ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ୪୦୦ କିଲୋମିଟର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କରି ସେ କଙ୍ଗୋଦର ରାଜଧାନୀ ବଙ୍କାଡଗଡ଼ ଠାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ କଙ୍ଗୋଦ ରାଜ୍ୟର ପରିଧି ୨୦୦ ମାଇଲ ବା ୩୨୦ କିଲୋମିଟର ଥିଲା । କଙ୍ଗୋଦର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ୩୦୦ ମାଇଲ ବା ୪୮୦ କିଲୋମିଟର ଯାତ୍ରା କରି ହୁଏନ୍‌ସାଂ କଳିଙ୍ଗ ରାଜଧାନୀ ମୁଖଲିଙ୍ଗମ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ପରିଧି ୧୦୦୦ ମାଇଲ୍ ବା ୧୬୦୦ କିଲୋମିଟର ଥିଲା ବୋଲି ସେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହାର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଶା ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ କୋଶଳକୁ ମଧ୍ୟ ହୁଏନ୍‌ସାଂ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । (୧୮) କଳିଙ୍ଗଠାରୁ କୋଶଳର ଦୂରତ୍ୱ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ୧୮୦୦ ଲି ବା ୩୬୦ ମାଇଲ ଅର୍ଥାତ୍ ୫୭୬ କିଲୋମିଟର ଥିଲା । ହୁଏନ୍‌ସାଂଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ କୋଶଳ ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ ୧୫୦୦ କିଲୋମିଟରରୁ ଅଧିକ ଥିଲା । ଆଧୁନିକ ବିଳାସପୁର,ରାୟପୁର, ରାୟଗଡ଼ା, ସୁନ୍ଦରଗଡ, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଭୃତି କୋଶଳ ରାଜ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । (୧୯) ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣାଯାଏ ମେଦିନୀପୁରଠାରୁ ମୁଖଲିଙ୍ଗମ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୦୦୦ କିଲୋମିଟର ଲମ୍ବ ଏବଂ ମହୋଦଧିଠାରୁ ରାୟପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୫୦୦ କିଲୋମିଟର ଓସାର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଚାରିଗୋଟି ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଥିଲା ।

ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଭୌମକର ବଂଶର ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେମାନେ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ତୋଷାଳୀ ନାମ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲେ ହେଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ମଣ୍ଡଳାଧୀଶଙ୍କ ଶାସନରେ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଉତ୍ତରରେ ଦଣ୍ଡଭୁକ୍ତି (ମେଦିନୀପୁର)ଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । (୨୦) ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାକୁ ସେମାନେ ଉତ୍ତର ତୋଷାଳୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ତୋଷାଳୀ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ମେଦିନୀପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର, ଭଦ୍ରଖ, ଯାଜପୁର, କେନ୍ଦ୍ରାପଡା, ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର, କଟକ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ପୁରୀ ଅଞ୍ଚଳ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ମଣ୍ଡଳ ରାଜ୍ୟ ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ ଥାଇ ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝର ଖିଜିଙ୍ଗ ମଣ୍ଡଳ, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଓ ବଣାଇ ମୟୂର ମଣ୍ଡଳ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ଅନୁଗୁଳ କୋଦାଳକ ମଣ୍ଡଳ, ପାଲଲହଡା ଓ ତାଳଚେର ଯମଗର୍ତ୍ତ ମଣ୍ଡଳ, ତଳମୂଳ ଓ ନରସିଂହପୁର ଐରାବତ ମଣ୍ଡଳ, ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳ ଶ୍ୱେତକ ମଣ୍ଡଳ, ବୌଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳ ଖିଞ୍ଜିଳି ମଣ୍ଡଳ, ତହିଁର ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ଖିଣ୍ଡିରୀ ଶୃଙ୍ଗ ମଣ୍ଡଳ ଏବଂ ବଲାଙ୍ଗୀର ଅଞ୍ଚଳ କୋଲ୍ଲେଡା ମଣ୍ଡଳ ଭାବରେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ ଭୌମକର ଶାସକର ଶାସନରେ ଏବଂ ଭୌମକର ଅଧୀନସ୍ଥ ମଣ୍ଡଳ ବା ଅଧିରାଜ୍ୟଗୁଡିକ ଆଧୁନିକ ଉତ୍ତର, ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅର୍ଦ୍ଧଗୋଲାକାର ପରିଧିରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । (୨୧) ଭୌମକର ରାଜତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଥିଲା । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ସୋମବଂଶ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ତଥା ଭୌମକର ଯୁଗୀୟ ମଣ୍ଡଳ ରାଜ୍ୟ ସମୂହର ଆଧିପତ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଲା । ଅଧିକନ୍ତୁ ସୋମବଂଶୀମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ କୋଶଳକୁ ଉତ୍କଳ ସହିତ ମିଶାଇ ଦେଲେ । ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଏକ ଶାସନଧୀନ ହୋଇଥିଲା ।

ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଙ୍ଗ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଗଙ୍ଗମାନେ ସେମାନଙ୍କ ମୂଳ ରାଜଧାନୀ ମୁଖଲିଙ୍ଗମ୍ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇ ଦେବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ଗଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ନାମ ଥିଲା "ସକଳୋତ୍କଳ" । ଗଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଗୌରବମୟ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ଗଙ୍ଗ ରାଜତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାର ହୃତଗୌରବ ଫେରିଆସିଥିଲା ତଥା ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଏକତ୍ରୀକରଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ଗଙ୍ଗରାଜା ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ସଂଘର୍ଷ ଜାରୀ ରହିଥିଲେ ହେଁ ଗଙ୍ଗମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିଥିଲେ । ୧୪୩୫ଠାରୁ ୧୫୩୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ଗଜପତିଗଣ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା କାବେରୀ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିଲା । ଗୋଦାବରୀଠାରୁ କାବେରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂଖଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ନହେଲେହେଁ କିଛିକାଳ ଗଜପତିଙ୍କ ଶାସନରେ ରହିଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜତ୍ୱ ପରେ କିଛି କାଳ ଭୋଇ ବଂଶ ଓ ସ୍ୱଳ୍ପକାଳ ତେଲଙ୍ଗା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ୧୫୬୮ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ଆଫଗାନ ଶାସନାଧୀନ ହେଲା । ଆଫଗାନମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ନଷ୍ଟକରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ବଙ୍ଗଳାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ଭାବରେ ରଖିଲେ । ୧୫୯୨ରୁ ଓଡ଼ିଶା ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାସ୍ଥିତ ଗଡଜାତ ରାଜ୍ୟ ସମୂହ ସ୍ୱାଧୀନ ରହିଥିଲା । ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ୧୭୫୧ରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମରହଟ୍ଟା ଶାସନ ଚାଲିଲା । ୧୮୦୩ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରଜମାନଙ୍କ ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଇଂରେଜମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ନ କରି ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ପରେ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ କରିଥିଲେ । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ମନେକରି ଭୟରେ ଆଗଙ୍ଗଗୋଦାବରୀ ବିଶାଳ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶ ଅଧୀନରେ ରଖିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଂଶକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶ ଅଧୀନରେ ରଖିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଂଶକୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଓ ପଶ୍ଚିମାଂଶକୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ରଖାଯାଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷର ଐତିହ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ କରି ତଥା ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ଭୌଗୋଳିକ ସ୍ଥିତିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଇଂରେଜମାନେ କେବଳ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଓଡ଼ିଶା ମାନ୍ୟତା ଦେଲେ ହେଁ ପ୍ରଦେଶର ମାନ୍ୟତା ଦେଲେ ନାହିଁ। ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ଗଡଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟର ସନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତା ଉପରେ କୁଠାରାଘାତ କରିଥିଲେ । (୨୨) ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଏତାଦୃଶ କୁଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୮୧୭ ମସିହାଠାରୁ କିଛି ବର୍ଷ ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଥିଲା ଭାରତର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ । ଇଂରେଜମାନେ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱରେ ୧୮୬୫-୬୬ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡିଥିଲା । ଏହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ ଅନାହାରରେ ମରିଥିଲେ । ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପରେ କେତେକ ବଙ୍ଗାଳୀ କୁଚକ୍ରୀ "ଓଡ଼ିଆ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୟ" ନାମକ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ଉପରେ କୁଠାରାଘାତ କଲେ । ଏହାର ପ୍ରତିବାଦରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ତେଜି ଉଠିଲା । ଗଞ୍ଜାମକୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରୁ ଆଣି ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ଗଞ୍ଜାମବାସୀ ଦାବୀ କଲେ । ସମ୍ବଲପୁର କଚେରୀରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଠିଯିବାରୁ ସମ୍ବଲପୁରବାସୀ ଆନ୍ଦୋଳନ କଲେ । ୧୮୮୨ରେ ଉତ୍କଳ ସଭା ଗଠନ କରାଯାଇ

ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ନିମିତ୍ତ ଦାବୀ ଉପସ୍ଥାପନା କରାଗଲା । ୧୯୩୧ରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜାତୀୟ ସମିତି ଗଠନ କରାଯାଇ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ବ୍ୟାପକ କରାଗଲା । ଶେଷରେ ସେହି ବର୍ଷ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଗଠନ କରାଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଏକତ୍ରୀକରଣ ନିମିତ୍ତ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଇଂରେଜ ସରକାର ରିସଲେ କମିଟି ଗଠନ କଲେ । ଏହି କମିଟି ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଏକତ୍ର କରିବାକୁ ସୁପାରିଶ କରିଥିଲେ ହେଁ ଏକତ୍ରୀକରଣ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁନର୍ବାର ୧୯୧୬ରେ ଚେମ୍ସଫୋର୍ଡ ଓ ମଣ୍ଟେଗ୍ୟୁଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ଶାସନ ସଂସ୍କାର କମିଟି ନିକଟରେ ଦାବି ଉପସ୍ଥାପନା କରାଗଲା । ପରିଶେଷରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ୧୯୩୬ ଅପ୍ରେଲ ୧ ତାରିଖ ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଥିଲା ଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ । ଏହି ଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ମିଶି ପାରିନଥିଲା । ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ମେଦିନୀପୁର, ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ପୁରୁଲିଆ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର, ଖରସୁଆଁ, ଷଢ଼େଇକଳା, ସିଂହଭୂମି, ଧଳଭୂମି, ଚାଇଁବସା ଓ ଛୋଟନାଗପୁର ବିହାର ପ୍ରଦେଶରେ, ଅମ୍ବିକାପୁର, ଶ୍ରୀପୁର, ସୁରୁଗୁଡ଼ା, ରାୟପୁର, ବସ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଏବଂ ଜଳନ୍ତର, ମଞ୍ଜୁଷା, ଟିକାଲି, କଳିଙ୍ଗପାଟଣା ଓ ଗୋଦାବରୀ ତଟସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶରେ ରହିଗଲା । ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ସଂଗ୍ରାମ ଜାରୀ ରହିଥିଲେ ହେଁ ସୁଫଳ ମିଳିନାହିଁ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ନିବାସ କରି ଅକଥନୀୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବାସୀ ଓଡ଼ିଆ କୁହାଯାଉଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଏକତ୍ରୀକରଣ ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଲାଗି ରହିଥିବା ଷଢ଼େଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ବିହାର ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଝାଡଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଛି ।

ସଂପ୍ରତି ଭାରତର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳରେ ୧୭.୪୮" ଓ ୨୨.୩୪ ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷାଂଶରୁ ୮୧.୨୪" ଏବଂ ୮୭.୨୯" ପୂର୍ବ ଦ୍ରାଘିମା ଭିତରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ କୁହାଯାଉଛି । ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ପୂର୍ବରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର, ଉତ୍ତର ପୂର୍ବରେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଝାଡଖଣ୍ଡ, ପଶ୍ଚିମର ଛତିଶଗଡ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ ରହିଅଛି । ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ଝାଡଖଣ୍ଡ, ଛତିଶଗଡ ଓ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ସାଂପ୍ରତିକ ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ମଧ୍ୟରୁ ଚାରିକୋଟିରୁ ଅଧିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ନିବାସ କରୁଥିଲେ ହେଁ ଏହା ବାହାରେ ଏକ କୋଟିରୁ ଅଧିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ନିବାସ କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅଭିଲେଖ ମାନଙ୍କରେ ତଥା ବିଦେଶୀ ପରିବ୍ରାଜକ ତଥା ଭୌଗୋଳିକଙ୍କ ବିବରଣୀରେ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ଓ ମହୋଦଧୀଠାରୁ ଅମରକଣ୍ଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଭୌଗୋଳିକ ଚିତ୍ର ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ବାହାରେ ନିବାସ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ପରମ୍ପରାରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ବାହାରେ ଅନେକ ରାଜାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତୀ ରହିଛି, ଯାହା ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟ ରହିଛି, ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାନଙ୍କରେ ହଜାର ହଜାର ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ସାଂପ୍ରତିକ ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ବାହାରେ ନିବାସ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ସହିତ ନିବିଡ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଛନ୍ତି । ରାଜନୈତିକ ଓ ପ୍ରଶାସନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ଠାରୁ ବିଛିନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସାରସ୍ୱତ ଓ ସାମାଜକ ସମ୍ପର୍କ ଅତୁଟ ରହିଛି ।

ପାଦଟୀକା :

୧. ବୌଦ୍ଧାୟନ ଧର୍ମସୂତ୍ର, ୨ୟ କଣ୍ଡିକା, ୧୩ ଓ ୧୪ଶ୍ଳୋକ
୨. କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରାଚୀନ ଭୂଗୋଳ-ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଦାଶ
(ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୨୭ଭାଗ, ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା, ଫାଲ୍‌ଗୁନ ୧୩୩୧ ପୃ୪୦୪
୩. ଏକ୍ସ ପୃ.୪୦୫
୪. ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ, ବନପର୍ବ, ୧୧୪ ଅଧ୍ୟାୟ, ୪ର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ
୫. ସଂସ୍କୃତ ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ, ୧୮୫ ଅଧ୍ୟାୟ, ୧୨ଶ ଶ୍ଳୋକ
୬. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଜାତି ଓ ଜାତୀୟତା-ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, ପ୍ରକାଶକ-ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ପୃ.୧୦
୭. Ancient geography of India by- Cuningham Edited by S.M. Majumdar, 1921
୮. Journal of Bihar & Orissa Research Society, Vol.XIV, Part-IV, P.539-547 (1903)
୯. The Orissa Historical Research Journal, Vol.I, No.1, P-73-93 by P.Acharya
୧୦. କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରାଚୀନ ଭୂଗୋଳ-ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଦାଶ
(ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୨୭ଭାଗ, ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା, ଫାଲ୍‌ଗୁନ ୧୩୩୧ ପୃ.୪୦୭)
୧୧. ଏକ୍ସ ପୃ.୪୦୯
୧୨. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଜାତି ଓ ଜାତୀୟତା-ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର ପୃ.୨୭
୧୩. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି (ଇତିହାସ) ପ୍ରଥମଭାଗ-ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର
ପ୍ରକାଶକ-ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୨୦୦୮, ପୃ.୭
୧୪. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ-ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ସ ଷ୍ଟୋର୍, ୧୯୫୮, ପୃ.୭
୧୫. Bigandet, Legend of gautam, 101-405
୧୬. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି (ଇତିହାସ) ପ୍ରଥମଭାଗ - ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ପୃ.୧୧
୧୭. Epigraphia Indica, Vol.VII, P-60ff
୧୮. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ-ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ପୃ.୫୩-୫୬
୧୯. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି (ଇତିହାସ) ପ୍ରଥମଭାଗ-ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ପୃ.୯୭
୨୦. ଏକ୍ସ ପୃ.୧୧୨
୨୧. ଏକ୍ସ ପୃ.୧୩୪
୨୨. ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଶା-ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର ପ୍ରକାଶକ-କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ସ ଷ୍ଟୋର୍, କଟକ, ୨୦୦୪, ପୃ.୧୧

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ

ଭାଷା ଏକ ସାମାଜିକ ବସ୍ତୁ । ଏହା ଗୋଷ୍ଠୀ, ଦଳ, ସମାଜରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ସମାଜ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବିନିମୟ ନିମିତ୍ତ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି କରିଥାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଥମିକ କାଳରେ ଓଡ୍ର ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ଓଡ୍ର ଜାତି ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଶାଖା । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ମୂଳ ବାସସ୍ଥାନ ହେଉଛି ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗସ୍ଥ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ଅଞ୍ଚଳ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଯାଇ ନିବାସ କଲେ । ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ ନିବାସ କଲେ ସେମାନେ ଓଡ୍ର ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ମୂଳ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭୂମିରେ ନିବାସ କରୁଥିବା ବେଳେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେହି ଭାଷା ହେଉଛି ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା । ବୈଦିକ ଭାଷା ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଭାଷା । ତେଣୁ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବୈଦିକ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ବୈଦିକ ପ୍ରଚେତାବୃନ୍ଦ ବୈଦିକ ଭାଷାରେ କିଛି ସଂସ୍କାର ଆଣି ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଏହି ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଋଷି, ଗୁରୁ, ରାଜା, ଜମିଦାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳନ ହେଲା । ଅଗଣିତ ଜନସାଧାରଣ ବା ପ୍ରଜା ଯେଉଁ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ତାହା ଥିଲା ପ୍ରାକୃତ । ରାମ ଅବତାର ବୀରଙ୍କ ମତରେ ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଅନେକ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ରହିଥିଲା । (୧) ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେହି ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନ୍ମ । ଓଡ୍ରଗୋଷ୍ଠୀ ହିଁ ଓଡ୍ର ଭାଷା ଓ ଓଡ୍ର ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସାର ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ଘଟାଇଥିଲେ ।

ଓଡ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ କେଉଁ ସମୟରେ ଅନୁପ୍ରବେଶ କଲେ ତହିଁରେ ସଠିକ କାଳ ଅଦ୍ୟାବଧି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇ ପାରି ନାହିଁ । କେତେକଙ୍କର ମତ, ମହାଭାରତ ଯୁଗର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ ସ୍ଥାୟୀ ବସବାସ କରି ସାରିଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଆଦିବାସୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡମାନେ ନିବାସ କରୁଥିଲେ ଓଡ୍ରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ବାସ କରିବା ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ମିଶ୍ର ସଂସ୍କୃତିର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଘଟିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ଆଦି ମାନବ ଗୋଷ୍ଠୀର ନିବାସସ୍ଥଳୀ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଖନନ ଓ ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାଯାଇଛି । ବ୍ରିଟିଶ ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଭାଲେଣ୍ଟାଇଲ ବିଲ୍ ୧୮୭୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଢେଙ୍କାନାଳ ସହର, ସମ୍ବଲପୁରର ବୁର୍ସାପାଲି ଓ ଅନୁଗୁଳ ଜିଲ୍ଲାର କାଳିଆକଟା ଓ ହରିଚନ୍ଦନପୁର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗୀୟ ଉପକରଣମାନ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଏହା ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗୀୟ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗୀୟ ବହୁ ଉପକରଣ ମିଳିଥିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାର କୁଳିଅଣାଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗୀୟ ବହୁ ଉପକରଣ ମିଳିଥିଲା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବାରିପଦା, ପ୍ରତାପପୁର, ଶୀର୍ଷା, ହରିପୁର, ବଇଦପୁର, କପ୍ତିପଦା, ଖିଚିଂ, ଭୀମକୁଣ୍ଡ, ହିନ୍ଦୋଳରୋଡ, ଚମ୍ପୁଆ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଉଦୟଗିରି, ଶିଶୁପାଳଗଡ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗୀୟ ଉପକରଣ ମିଳିଥିଲା । କେତେକ ସ୍ଥାନରୁ ମଧ୍ୟ ତାମ୍ରଯୁଗୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଅବଶେଷ ମିଳିଛି । ଏହି ପୁରୋଦୃଷ୍ଟିରେ ବିବେଚନା କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଆଦି ମାନବର ଜନ୍ମ ଓ ବିକାଶ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ ଆଦିମାନବଗୋଷ୍ଠୀ ଜନ୍ମ ନେଇ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା ବେଳେ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦ୍ରାବିଡମାନେ ଆସି

ନିବାସ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ରାବିଡ ଜାତିର ବହୁ ଗୋଷ୍ଠୀ ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାବରେ ପରିଚିତ କରାଉଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ଆଦିବାସୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡମାନେ ନିବାସ କରିବାର ବହୁ ଦିନ ପରେ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନୁପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ଓଡ୍ର ଭାବରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ସହାବସ୍ଥାନ କଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ କେଉଁ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ ତାହା ଜଣାଯାଇନଥିଲେ ହେଁ ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ସୂଚନା ରହିଛି ଯେ ବେଦାନ୍ତ ରଚନା ସମୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ପଥରେ ଅନୁପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ମହର୍ଷି ଅଗସ୍ତି ନିଜର ଶହ ଶହ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସହ ବିନ୍ଧ୍ୟାଞ୍ଚଳ ପାର ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଆସିଥିଲେ ବୋଲି ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ରହିଛି । ଋଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଶୂନଶେପଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଦେବରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରାଇଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ପାଞ୍ଚଶହ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ବାସ କରିବାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ପାଞ୍ଚଶହ ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତ ପାର ହୋଇ ଆନ୍ଧ୍ର, ପୁଣ୍ଡ୍ର, ଶବର, ପୁଳିନ୍ଦ ଓ ମୁତିବା ନାମଧାରୀ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । (୨) ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ କଥା କୁହାଯାଉଛି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶବର ଓ ପୁଳିନ୍ଦ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଓ ଆଭିଲେଖିକ ସୂଚନା ମିଳୁଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକପ୍ରିୟ ଉପାଖ୍ୟାନ ହେଉଛି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦାରୁଶରୀର ଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଶବର ବିଶ୍ୱାବସୁ ତାଙ୍କୁ ନୀଳମାଧବ ରୂପରେ ପୂଜା କରୁଥିଲା । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି, ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଶବରମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟ ସମର୍ଥିତ । ପ୍ଲିନୀ ଓ ଟଲେମୀଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁଆରୀ ବା ଶବରମାନେ ନିବାସ କରୁଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ଓ ପୁରାଣ ମାନଙ୍କରେ ପୁଳିନ୍ଦ ନାମଟି ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ, ବହୁ ତାମ୍ରପତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ପୁଳିନ୍ଦ ନାମ ବିଦ୍ୟମାନ । ଶୈଳୋଦ୍ଭବମାନଙ୍କ ତାମ୍ର ଶାସନରୁ ପୁଳିନ୍ଦ ସେନଙ୍କର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ଭୌମକର ବଂଶର ହିନ୍ଦୋଳ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ଯେ, ପୁଳିନ୍ଦସେନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଭୌମକର ରାଜା ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭଟ୍ଟାରକଙ୍କ ପୂଜା ନିମିତ୍ତ ନଡିଲୋ ଗ୍ରାମ ଦାନ ଦେଇଥିଲେ । (୩) ଏଥିରୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଶବର ଓ ପୁଳିନ୍ଦମାନଙ୍କର ସହାବସ୍ଥାନ ରହିଥିଲା । ଅଶୋକଙ୍କ ଜଉଗଡ଼ ଓ ଧଉଳି ଅନୁଶାସନରୁ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଶା ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବାସଭୂମି ଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ କାଳୀନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ବୃନ୍ଧାୟନ ସ୍ୱରଚିତ ଧର୍ମସୂତ୍ରରେ ମଗଧ, ଅଙ୍ଗ ଓ ଅବନ୍ତୀକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ନିବାସସ୍ଥଳୀ ଏବଂ ବଙ୍ଗ, ପୁଣ୍ଡ୍ର ଓ କଳିଙ୍ଗକୁ ଅନାର୍ଯ୍ୟନିବାସସ୍ଥଳୀ ରୂପେ ପରିଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି । ମାନବ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ମହର୍ଷି ମନୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱରଚିତ ସଂହିତାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି କାରଣରେ ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ମଗଧ ଓ ସୌରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଗଲେ ପୁନଃସଂସ୍କାର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଅଙ୍ଗ ବଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗେଷୁ ମଗଧେ ସୌରାଷ୍ଟ୍ରେ ଷୁ ଚ,
ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରା ବିନା ଗଚ୍ଛନ୍ ପୁନଃ ସଂସ୍କାର ମର୍ହତି ।

ମନୁଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତିରୁ ହୃଦବୋଧ ହୁଏ, ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ନିବାସ କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ପତିତ ରୂପେ ବିବେଚନା କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି କାରଣରୁ ଦୃଷ୍ଟେ ଓଡ୍ରମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ନିବାସ କରିବା ପରେ ପତିତ ଆର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପରେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ । ମହାଭାରତ, ଗରୁଡ ପୁରାଣ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ

ଉଲ୍ଲେଖ ଅନୁଯାୟୀ ବଳୀଙ୍କ ରାଣୀ ସୁଦେଷ୍ଣାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଦୀର୍ଘତମା ଋଷିଙ୍କ ଔରସରେ ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ପୁଣ୍ଡ୍ର ଓ ସୁହ୍ମ ନାମଧାରୀ ପାଞ୍ଚ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମଦେଇ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।

ଅଙ୍ଗୋ ବଙ୍ଗଃ କଳିଙ୍ଗଶ୍ଚ ପୁଣ୍ଡ୍ରଃ ସୁହ୍ମଶ୍ଚ ତେ ସୁତଃ,
ତେଷାଂ ଦେଶାଃ ସମାଖ୍ୟାତାଃ ସ୍ୱନାମ କଥିତା ଭୁବି ।

ଏହି ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ଅନୁଯାୟୀ ଦୀର୍ଘତମା ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର କଳିଙ୍ଗ ହିଁ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଦୀର୍ଘତମା ଋଷି କଳିଙ୍ଗରେ ପ୍ରବାହିତ ପୂଣ୍ୟତୋୟା ବୈତରଣୀ ନଦୀ ତୀରରେ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁରଣ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଅନୁସାରେ ସୁଦେଷ୍ଣାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁତ୍ରର ନାମ ଓଡ୍ର, ଯାହା ନାମରେ ଓଡ୍ର ଜାତି ଓ ଓଡ୍ର ଦେଶ ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ଯେ, ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କର ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କର ଉତ୍କଳ, ବିନିତାଶ୍ୱ ଓ ଗୟା ନାମରେ ତିନିଗୋଟି ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍କଳ ହିଁ ଉତ୍କଳ ଦେଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ତେଣୁ କଳିଙ୍ଗ, ଓଡ୍ର ଓ ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାପୟିତା ତିନିଜଣ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ, କିନ୍ତୁ ଏହି ତିନିଗୋଟି ରାଜ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ବାହାରେ ଥିବାରୁ ଏହାର ଅଧିବାସୀ ପତିତ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଚିହ୍ନିତ ହେଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଏକ କାରଣ ହେଉଛି, ଓଡ୍ରମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ହେଁ ଦ୍ରାବିଡ, ଆଦିବାସୀ ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ନିବାସ କରୁଥିବାରୁ ପତିତ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବ୍ରାତ୍ୟଷ୍ଟୋମ ହୋମ ପଦ୍ଧତିରେ ବ୍ରାତ୍ୟ ଓ ପତିତମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସୋମବଂଶୀ ରାଜା ଯଯାତିକେଶରୀ ଯାଜପୁରରେ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳରେ ଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବ୍ରାତ୍ୟବ୍ରାହ୍ମଣରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିବାରୁ ଯଯାତି ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତସ୍ଥିତ କାନ୍ୟକୁବ୍‌ଜରୁ ଦଶହଜାର ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଣି ଯଜ୍ଞ ସଂପନ୍ନ କରିଥିଲେ ।

ମହାଭାରତ ଯୁଗର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ନିବାସ କରିଥିଲେ ତଥା ବୀରଜାତି ରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜା ଶ୍ରୁତାୟୁ ନିଜର ତିନିପୁତ୍ର ଭାନୁମାନ, କେତୁମନ ଓ ଶୁକ୍ରଦେବଙ୍କ ସହ ଷାଠିଏ ହଜାର ରଥ ଓ ଦଶହଜାର ହାତୀ ଘେନି କୌରବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଓଡ୍ରସେନା ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ । ମହାବଳୀ ଭୀମଙ୍କ ସହ କଳିଙ୍ଗ ରାଜା ଶ୍ରୁତାୟୁଙ୍କର 'ଜଗତ୍‌କ୍ଷୟଙ୍କର' ଯୁଦ୍ଧ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ସହଦେବ ଦିଗ୍‌ବିଜୟବେଳେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଲୋମଶଋଷିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ୍ରମେ ବୈତରଣୀ ତଟସ୍ଥ ବିରଜାତୀର୍ଥକୁ ଆଗମନ କରିଥିଲେ ।

ତତୋ ବୈତରଣୀ ଗଚ୍ଛେତ୍ ସର୍ବ ପାପ ପ୍ରମୋଚନୀମ୍,
ବିରଜା ତୀର୍ଥ ମାସାଦ୍ୟ ବିରାଜତି ଯଥା ଶଶୀ ।
ପ୍ରଚରେ କୁଳଂ ପୁଣ୍ୟଂ ଚ ସର୍ବ ପାପଂ ବ୍ୟପୋହତି,
ଗୋସହସ୍ର ଫଳଂ ଲବ୍‌ଧ୍ୱା ପୁନାତି ସ୍ୱକୁଳଂ ନରଂ । (୪)

ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି ଯେ, ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧର ବହୁପୂର୍ବରୁ ଓଡ୍ରମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ତଥା ମହାଭାରତ ଯୁଗ ସମୟକୁ ଓଡ୍ର, କଳିଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳ ନାମକ ତିନିଗୋଟି ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ସାରିଥିଲେ । ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ଓଡ୍ର, କଳିଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳ ସଂପର୍କରେ ବହୁ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ । ଶେଷତମ ଜୈନତୀର୍ଥଙ୍କର ମହାବୀର

ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମିତ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ଆଗମନ କରିଥିଲେ ତଥା ଭଦ୍ରଖଠାରେ ଚାରିଗୋଟି ଚତୁର୍ମାସ୍ୟା କାଳ କଟାଇଥିଲେ। ତାଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବହୁ ଜୈନତୀର୍ଥଙ୍କରଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିଲା । କଳିଙ୍ଗର ପିହୁଣ୍ଡ ନଗରୀ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜୈନତୀର୍ଥ ଥିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ ଋଷଭନାଥଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି କଳିଙ୍ଗଜିନ୍ ନାମରେ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । (୫) ଜୈନଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ସପ୍ତମ ଓ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ୍ରମାନେ ଧାର୍ମିକ, ସଭ୍ୟ, ସମୃଦ୍ଧ ଓ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଜାତି ଭାବରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ। । ସେହି ସମୟରେ ଭାରତରେ ଗଢି ଉଠିଥିବା ସାତଗୋଟି ରାଷ୍ଟ୍ର ମଧ୍ୟରେ କଳିଙ୍ଗ ରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଥମ ଓ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ରାଷ୍ଟ୍ର ଭାବେ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲା । (୬) ଉତ୍କଳର ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟବସାୟୀ ତପସୁ ଓ ଭଲ୍ଲିକ ଉରୁବେଲାଠାରେ ସଦ୍ୟସମ୍ବୋଧିପ୍ରାପ୍ତ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନଲାଭ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ ହେବାର ଗୌରବ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ନଖ ଓ କେଶ ଆଣି ଓଡ଼ିଶାର ଜାଜପୁର ସନ୍ନିକଟ ତାରାପୁର ପାହାଡରେ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରଥମ ବୌଦ୍ଧସ୍ତୂପ ବା କେଶସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ, ଯାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ରହିଅଛି । (୭) ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ମହାପରିନିର୍ବାଣ ପରେ ଥେରକ୍ଷେମ ନାମକ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦାନ୍ତ ଆଣି କଳିଙ୍ଗର ତତ୍‌କାଳୀନ ରାଜା ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ସେହି ଦନ୍ତଧାତୁକୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତୂପ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ନିକଟରେ ସେହି ପବିତ୍ର ଦନ୍ତ ଲଳିତଗିରିରୁ ମିଳିଛି ଏବଂ ଭାରତୀୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା ସଂରକ୍ଷିତ ରହିଛି । "ମହାଗୋବିନ୍ଦ ସ୍ୱତ୍ତାନ୍ତ"ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ଯେ, କଳିଙ୍ଗ ରାଜା "ଶତାଭୂ" ବାରାଣାସୀର ରାଜା ଦତ୍ତଭଟ୍ଟଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । (୮) ଏହିସବୁ ତଥ୍ୟରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ନିବାସ ପୂର୍ବକ ଏକ ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଆଦିବାସୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡ ମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ନିବାସ କରି ବ୍ରାତ୍ୟ ବା ନିକୃଷ୍ଟ ଆର୍ଯ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଗୋଟିଏ ସମନବୟାତ୍ମକ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପୃଷ୍ଟପୋଷକ ବୋଲାଉଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀ, ଦ୍ରାବିଡ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀ ଏକତ୍ର ନିବାସ କରୁଥିଲେ ହେଁ କୌଣସି ଭାଷାବିବାଦ ଉପୁଜିନଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଷ୍ଠୀର ନିଜସ୍ୱ ଭାଷା ଥିଲେ ହେଁ ସଭିଏଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବୁଝିପାରୁଥିଲେ । ଆଗତ ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟ ଦ୍ରାବିଡ ଓ ଆଦିବାସୀ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ଭାଷାମାନଙ୍କର ବହୁ ଭାଷା ବିଭବ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମିଶାଇ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରିୟକରାଇ ପାରିଥିଲେ । ଏହି ପୁରୋଦୃଷ୍ଟିର ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ଦ୍ରାବିଡ ଓ ଆଦିବାସୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଅଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ । ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ, ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡ ହିଁ ଥିଲା ଉତ୍ତର ଭାରତ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ସଂଯୋଗ ସେତୁ । ନୃତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ଗଣ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସ୍ଥିତି ଓ ଜନଜାତିକୁ ନେଇ ବହୁତ କିଛି ଗବେଷଣା କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ବହୁଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଜନଜାତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ପରିପୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ହାରବର୍ଟ ରିସିଲିଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକସ୍ଥିତି ହିଁ ଏହି ସମନ୍ୱୟାତ୍ମକ ସଂସ୍କୃତିର ଆଧାର । ତାଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟର ମଙ୍ଗୋଲୀୟ-ଦ୍ରାବିଡୀୟ ଲକ୍ଷଣ ପରିଦୃଷ୍ଟ: ଡକ୍ଟର ବି.ଏସ୍. ଗୁହଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀମାନେ ପ୍ରୋଟୋ-ଏଷ୍ଟ୍ରୋଲଏଡ୍ ଶ୍ରେଣୀର । ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଲମ୍ୱାଳିଆ ମୁଣ୍ଡ ଚେପେଟା ଓସାରିଆ ନାକକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଏହି ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ଓସାର କପାଳ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାକ ଦେଖି ଡକ୍ଟର ଗୁହ ସେମାନଙ୍କୁ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପର ବ୍ରେସିସେ ଫାଲସମାନଙ୍କ ସହିତ ସାଦୃଶ୍ୟ ରହିଥିବା କଥା କହିଥିଲେ । କେତେକ ଗବେଷକ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରୀୟ

ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସହ ତୁଳନୀୟ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହି ପୁରୋଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ, ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ସଂପ୍ରଦାୟର ମିଶ୍ରିତ ଲକ୍ଷଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ହେଲହେଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ସକଳ ଗୋଷ୍ଠୀର ବୋଧଗମ୍ୟ ଭାଷା । ଗୋଟିଏ ଭାଷା କହୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଏକାଧିକ ଜାତି, ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ସଂପ୍ରଦାୟର ହୋଇପାରନ୍ତି ବୋଲି ଓଡ଼ିଶାରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଏହାର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ।' (୯)

ମହାଭାରତ ଯୁଗର ବହୁପୂର୍ବରୁ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଅନୁପ୍ରବେଶ କରି ଓଡ୍ରଜାତି ଭାବେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ପୂର୍ବମହୋଦଧି ତଟସ୍ଥ ଆର୍ଦ୍ର ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରି ସେମାନେ ଓଡ୍ର ବୋଲାଇଥିଲେ ବୋଲି ଗବେଷକଙ୍କ ମତ।(୧୦) ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମତ ହେଉଛି, ଆଦିବାସୀମାନେ ଚାଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚାଷକୁ ଓଡ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ କୃଷକ ଭାବରେ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରୁଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଓଡ ବା ଓଡ୍ର ବୋଲି ନାମକରଣ କରିଥିଲେ । ଗବେଷକମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହି ଓଡ୍ରଗୋଷ୍ଠୀ ବ୍ୟବହର କରୁଥିବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ସହିତ ଆଦିବାସୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣ ଘଟି ଓଡ୍ର ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ତଥା ଓଡ୍ରଭାଷାକୁ ଆଧାର କରି ଓଡ୍ରଜାତି ନାମିତ ହେଲା । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୫୫୬୧ ଅକ୍ଟୋବର ୧୬ ତାରିଖ ରବିବାର ଅପରାହ୍ନ ଘ୨/୩୫ ମିନିଟ୍ ସମୟରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଗବେଷକମାନଙ୍କର ମତ । (୧୧) ଏଥିରୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ଆଜିକୁ ସାତହଜାର ବର୍ଷ ତଳେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସଭ୍ୟଜାତି ଭବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇସାରିଥିଲେ । ଓଡ୍ରମାନେ ସ୍ୱକୀୟ ସହନଶୀଳ ଗୁଣାବଳୀ, ସମର ନିପୁଣତା ଓ କୃଷିକୌଶଳ ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ମୂଳ ଅଧିବାସୀ ଆଦିବାସୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର ହୋଇପାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେବେ ସଂଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନଥିଲା । ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାରକଲେ ଉଡ୍ ଧାତୁ ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଉଡ୍ର ଏବଂ ଅପଭ୍ରଂଶରେ ଓଡ୍ର ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ, ଯାହାର ଅର୍ଥ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା । ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆମାନେ ମଣିଷଟିଏ ଦେଖିଲେ ତାକୁ ଆପଣାର କରିନେଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିନିମିତ୍ତ ମାନବବାଦୀ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଓଡ୍ର ନାମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଜାତିଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଥିବାରୁ ମୌଳିକ ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାତ୍ୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଥିଲେ । ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ ବ୍ରାତ୍ୟକ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ନିଜକୁ ସଂସ୍କାରବାଦୀ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷିଙ୍କ ବଂଶଧର ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସଂସ୍କାରବାଦୀ ଥିବାରୁ ମୌଳିକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ମତାନ୍ତର ଘଟିଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ନିଜର ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ସହିତ ଆସି ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରିଥିଲେ । ମହର୍ଷି ମନୁଙ୍କ ମତରେ, ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟକ୍ଷତ୍ରିୟଗଣ ବ୍ରାତ୍ୟ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ୍ଲ, ମଲ୍ଲ, ନିଛବୀ, ନଟ, କରଣ, ଖସ ଓ ଦ୍ରାବିଡ ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ କରାଗଲା । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କ୍ଷତ୍ରିୟରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଥିବାରୁ ତଥା ଓଡ୍ରଦେଶରେ ନିବାସ କରୁଥିବାରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କୁ "ଉଡୁମ୍ବର ବ୍ରାହ୍ମଣ" କହୁଥିଲେ । ମେଘାସ୍ଥିନିସ୍ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱରଚିତ ବିବରଣୀରେ ଉଡୁମ୍ବର ଦେଶ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ବିଶିଷ୍ଟ ଗବେଷକ ଦୁର୍ଗା ଦାସ ଲିହିଡୀ "ଉଡ୍ରାମ୍ବର" ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ଉଡ୍ରାମ୍ବରକୁ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । Encyclopedia India ରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି ଯେ ଉଡୁମ୍ବର ନାମକ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ ଥିଲା । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିକ ହେଉଛି ଓଡ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜ୍ୟ ତଥା ଏହାର ଅଧିବାସୀମାନେ ଉଡ୍ରାମ୍ବର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରାତ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରୀୟ, ଗୋପାଳ, ଶୁଣ୍ଢି ପ୍ରଭୃତି ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲେ । ପୌରାଣିକ ତଥ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଜଣାଯାଏ ଓଡ୍ର ଜାତି ସୁସଭ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଥିଲେ । ବୈଦିକ

କାଳୀନ ମୌଳିକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଋକ୍, ସାମ ଓ ଯଜୁ ଏହି ତିନିବେଦ ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ରାତ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅଥର୍ବ ବେଦ ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ । ଅଥର୍ବ ବେଦର ଚୁଳିକୋପନିଷଦ୍, ଅନୁଚୁଳିକୋପନିଷଦ୍, ବ୍ରହ୍ମୋପନିଷଦ୍, ଅଣୁ ଉପନିଷଦ୍, ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉପନିଷଦ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଶାରେ ସଙ୍କଳିତ । (୧୨) ଅଥର୍ବ ବେଦର ବ୍ରାତ୍ୟସୂକ୍ତରୁ ଜଣାଯାଏ, ବ୍ରାତ୍ୟମାନେ ପୂର୍ବଭାରତର ଧର୍ମୀୟ ଆଚାର ପରାୟଣ ଗୋଷ୍ଠୀ ଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାତ୍ୟଷ୍ଟୋମଯଜ୍ଞ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ମୌଳିକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜକ ନଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ରାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ପ୍ରଥମେ ବିରଜାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ବୈତରଣୀ ତଟରେ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା । ସେଥିନିମନ୍ତେ ଅଥର୍ବ ବେଦରେ ପ୍ରଥମେ "ବିରଜା"ଙ୍କ ନାମ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସମେତ ପାଣ୍ଡବମାନେ ବିରଜାତୀର୍ଥକୁ ଆସିଥିଲେ ବୋଲି ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଅତଏବ ବିରଜାଙ୍କ ଉପାସନା ମହାଭାରତ ଯୁଗ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସବୁ ତଥ୍ୟରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ, ବୈଦିକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆସି ନିବାସ କଲେ ସେମାନେ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସିଥିବାରୁ ସପ୍ତନଦୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ବୈତରଣୀ ତଟରେ ସ୍ୱକୀୟ ସଭ୍ୟତାର ବିସ୍ତାର ଘଟାଇ ବିରଜାଙ୍କ ଉପାସନା, ଅଥର୍ବ ବେଦ ସଙ୍କଳନ ଓ ଅଥର୍ବ ବେଦୀୟ ଉପନିଷଦ ରଚନା କରିଥିଲେ । ମୌଳିକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାତ୍ୟ ବା ପତିତ ଆର୍ଯ୍ୟ କହିଥିଲେ ହେଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବ୍ରାତ୍ୟଷ୍ଟୋମଯଜ୍ଞ ମାଧ୍ୟମରେ ସଂସ୍କାରିତ ହୋଇ ସେମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ଓଡ୍ରମାନେ କେବଳ ଯାଜପୁରରେ ସଭ୍ୟତା ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ସେମାନେ ନୀଳାଚଳଧାମରେ ମଧ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ନୀଳାଚଳରେ ଶବରରାଜ ବିଶ୍ୱାବସୁ ନୀଳମାଧବଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିବାର ପୌରାଣିକ ଗାଥା ରହିଛି । କିଛିକାଳ ପରେ ଏକ ବିଶାଳକାୟ ମହାଦାରୁ ଆସି ବାଙ୍କୀ ମୁହାଣରେ ଲାଗିଲା ତଥା ସେତବେଳକୁ ନୀଳମାଧବ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଏହି ଦାରୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଋକ୍‌ବେଦର୍ ସୂଚନା ରହିଛି-

ଅଦୋ ଯଦ୍ଦାରୁ ପ୍ଲବତେ ସିନ୍ଧୋଃ ପାରେ ଅପୁରୁଷମ୍,
ତଦାରଭସ୍ୱ ଦୁର୍ହଣୋ ତେନ ଗଚ୍ଛ ପରସ୍ତରମ୍ । (୧୩)

ଏଥିରୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ବେଦରଚନା କାଳରେ ହିଁ ମହାଦାରୁ ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲେ । ଜନୈକ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମଧାରୀ ଆର୍ଯ୍ୟରାଜା ବୈଦିକ ଯଜ୍ଞ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସେହି ମହାଦାରୁଙ୍କୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିଥିଲେ । ସେହି ଆର୍ଯ୍ୟରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ହିଁ ଜଣେ ଓଡ୍ର ରାଜା । ଓଡ୍ରମାନେ ପିରାମିଡ ସଦୃଶ ଏକ ବିଶାଳସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ କରି ତହିଁ ଉପରେ ଦାରୁ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ, ଯାହା ପୁରୁଷମଣ୍ଡପ ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ ଥିଲା । ସେହି ବିଶାଳ ସ୍ତୂପ ସଦୃଶ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ । ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ମହାଭାରତ ଯୁଗର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ୍ରମାନେ ସ୍ତୂପ ବା ବେଦୀ ନିର୍ମାଣରେ ସୁଦକ୍ଷ ଥିଲେ । ମିଶର ପ୍ରଭୃତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ର ସହିତ ଓଡ୍ରମାନଙ୍କର ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିଲା ତଥା ମିଶରବାସୀ ଓଡ୍ର ମାନଙ୍କଠାରୁ ପିରାମିଡ୍ ନିର୍ମାଣର କଳାକୌଶଳ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ଓଡ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡର ପ୍ରାଚୀନ ଭୌଗୋଳିକ ଚିତ୍ର ଅବଲୋକନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ନଦୀବହୁଳ ଓଡ଼ିଶାର ନଦୀ ମୁହାଣ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାକୃତିକ ବନ୍ଦର ଥିଲା । ଟଲେମୀ ଏତାଦୃଶ ବହୁ ବନ୍ଦରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ନଦୀ ପଥରେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଅଞ୍ଚଳରୁ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଅନାୟାସରେ ଆସି ବନ୍ଦରମାନଙ୍କରେ ପହଞ୍ଚି ପାରୁଥିଲା । ତେଣୁ ଓଡ୍ରମାନେ ପ୍ରାଚୀନ

କାଳରୁ ନୌବହର ଜାତି ଭାବରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ଖାଲକଟା ପାଟଣା, ମାଣିକ ପାଟଣା, ଧର୍ମଶାଳା, ଶିଶୁପାଳଗଡ, ବାମନଘାଟୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରାଚୀନ ବୈଦେଶିକ ମୁଦ୍ରା ମିଳିଥିବାର ପ୍ରାମାଣିତ ହୁଏ, ଓଡ୍ରମାନେ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ନୌବାଣିଜ୍ୟରେ ସମୃଦ୍ଧ ଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପଞ୍ଚମ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଜିତା ବନ୍ଦରର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ରହିଥିଲା ବୋଲି ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଯାଜକ ବିଙ୍କଦତ୍ତ ସ୍ୱରଚିତ ବୁଦ୍ଧ ଜୀବନ ଚରିତରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ୍ରମାନେ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ସ୍ଥଳପଥ ବାଣିଜ୍ୟରେ ସୁଦକ୍ଷ ଥିବାରୁ ଖ୍ରୀ.ପୂ କାଳୀନ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବରେ ପରିଚିହ୍ନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଖ୍ରୀ. ପୂ. ୭୫ରେ କଳିଙ୍ଗରୁ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯବଦ୍ୱୀପ ବା ଜାଭା ଦ୍ୱୀପକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ସ୍ଥାୟୀ ବସବାସ କରିଥିଲେ ।(୧୪) ଏବେ ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ବଂଶଧରଗଣ ସେଠାରେ କ୍ଲିଙ୍ଗ୍ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ, ଜାଭା ଦ୍ୱୀପରେ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଙ୍କ ଚଳିଆସୁଅଛି । ସେହି ସମୟରେ ଓଡ୍ରମାନେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ପ୍ରୋମ୍‌ନଗରୀ ବା ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଓଡ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ଥାଇଲାଣ୍ଡ, କାମ୍ବୋଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଶୈବ, ବୈଷ୍ଣବ, ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବୌଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସାର ଘଟିଥିଲା । ସେହିସବୁ ଦେଶରୁ ପାଲି ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖ ମିଳିଛି, ଯହିଁରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ୍ରମାନେ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ଦରିଆପାରି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଗବେଷକମାନଙ୍କ ମତରେ ସିଂହଳ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ରାଜବଂଶ ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷତ୍ରୀୟ କୁଳୋଦ୍ଭବ । (୧୫)

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ କାଳରୁ ଓଡ୍ରମାନେ ସମର ବିଶାରଦ ଥିଲେ ବୋଲି ଗ୍ରୀକ୍ ଦୂତ ମେଘାସ୍ଥିନିସ୍ ସ୍ୱରଚିତ ବିବରଣୀରେ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୬୧ରେ ସଂଘଟିତ ବିଶ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧରେ ଓଡ୍ରମାନଙ୍କର ବୀରତ୍ୱ ସଂଦର୍ଶନ କରି ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ କଳିଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ୍ ଖାରବେଳ ଓଡ୍ରବୀରଙ୍କ ସହାୟତାରେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ବିଜୟ ଧ୍ୱଜା ଉଡାଇଥିଲେ । ପ୍ଲିନୀ ଭାରତର ସମରନିପୁଣ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଓଡ୍ରମାନେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲେ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଓଡ୍ରମାନେ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ସମର୍ଥ କୃଷକ, ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାର୍ଥକ ସୈନିକ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମୃଦ୍ଧ ବଣିକ ଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ "କଳିଙ୍ଗା ସାହାସିକାଃ" ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଓଡ୍ର, ଦ୍ରାବିଡ, ଆଦିବାସୀ, ମୁସଲମାନ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ପ୍ରଭୃତି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜନଜାତି ଏକତ୍ର ନିବାସ କରୁଛନ୍ତି । ଅନୁସୂଚିତ ଜାତି ଓ ସଂପ୍ରଦାୟ ଓଡ଼ିଶାର ମୂଳ ଅଧିବାସୀ । ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଓଡ଼ିଶାର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡା ୨୮ ଭାଗ ।(୧୬) ସେମାନେ ଆଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ଓ ଦ୍ରାବିଡ ଭାଷା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ହେଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଆପଣେଇ ନେଇଛନ୍ତି । ୨୦୧୧ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟା ହେଉଛି ୪,୧୯,୭୪,୨୧୮ । ଦତ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ୩,୪୯,୭୦,୫୬୨ ଓ ସହରାଞ୍ଚଳରେ ୭୦,୦୩,୬୫୬ ଜଣ ବାସ କରନ୍ତି । ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାରୁ ୯୫,୯୦,୭୫୬ ଜଣ ଆଦିବାସୀ ଓ ୭୧,୮୮,୪୬୩ ଜଣ ହରିଜନ ସଂପ୍ରଦାୟର ଅଟନ୍ତି । ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ଭାଇଚାରା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ସକଳ ଗୋଷ୍ଠୀର ଆଚାର, ବିଚାର ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ସମାନନୀତି ପାଳନ ହେଉଥିବାରୁ ସୁସ୍ଥ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋଟ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୨,୬୭,୪୨,୫୯୫ ଅଟେ । ଭାରତ ସମ୍ବିଧାନର ଅଷ୍ଟମ ଅନୁସୂଚୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବା ସକଳ ଭାଷାର ଭାଷାଭାଷୀ

ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ବହୁ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ନିବାସସ୍ଥଳୀ ରୂପେ ବିବେଚନା କରାଯାଏ । ମହନୀୟତା ହେଉଛି, ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡର ସକଳ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସମନ୍ୱୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିଛି । ୧୯୯୧ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ୧୫୭୬ ଗୋଟି ମାତୃଭାଷା ପରିଚିହ୍ନିତ ହୋଇଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ୯୧ ଗୋଟି ମାତୃଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ନିବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ୯୧ ଗୋଟି ମାତୃଭାଷାକୁ ୧୮ଟି ଅନୁସୂଚିତ ଓ ୪୫ଟି ଅଣଅନୁସୂଚିତ ଭାଷାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଶାର ମୋଟ ୩୧,୬୫୯,୭୩୬ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୩୩,୮୧୦ ଜଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାତୃଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ୧୯୯୧ ଜନଗଣନା ଅନୁଯାୟୀ ୧୮ଟି ଅନୁସୂଚିତ ଭାଷା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ସକଳ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ଜନସୁମାରୀ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ।

୧. ଆସାମୀ			୩୭୦
୨. ବଙ୍ଗଳା			୪୪୨,୯୭୧
	(କ) ବଙ୍ଗଳା	୪୩୯,୧୭୦	
	(ଖ) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୩.୮୦୧	
୩. ଗୁଜୁରାଟୀ			୨୪,୬୩୬
	(କ)ଗୁଜୁରାଟୀ	୧୭,୦୨୭	
	(ଖ)ସୌରାଷ୍ଟ୍ରୀ	୧୩	
	(ଗ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୭,୫୯୬	
୪. ହିନ୍ଦୀ			୭୫୯,୦୧୬
	(କ)ହିନ୍ଦୀ	୩୦୧,୧୧୨	
	(ଖ)ଅୱଧି	୨୮	
	(ଗ)ବାଘେଲୀ	୨	
	(ଘ)ବନ୍‌ଜାରୀ	୩,୭୪୨	
	(ଙ)ଭୋଜପୁରୀ	୫,୯୪୯	
	(ଚ)ବ୍ରଜଭାଷା	୮	
	(ଛ)ଛତିଶଗଡ଼ୀ	୮୩, ୭୮୫	
	(ଜ)ଗଢ଼ୱାଲୀ	୪୨	
	(ଝ)ହରିୟାନୀ	୩୦୧	
	(ଞ)କାଙ୍ଗ୍ରୀ	୧	
	(ଟ)କୁମାୟୁନୀ	୫	
	(ଠ)କୁର୍ମାଲୀଠାର	୨୧,୯୮୪	
	(ଡ଼)ଲରିଆ	୬୧,୯୨୦	

	(ଢ)ଲୋଧି	୨	
	(ଣ)ମାଗଧୀ	୧,୧୯୭	
	(ତ)ମୈଥିଳୀ	୧,୧୭୩	
	(ଥ)ମାଲ୍‌ବୀ	୪୦	
	(ଦ)ମାରୱାଡୀ	୯,୮୬୫	
	(ଧ)ନାଗପୁରୀଆ	୩୦୭	
	(ନ)ପାହାଡ଼ୀ	୯୭୮	
	(ପ)ରାଜସ୍ଥାନୀ	୧,୧୭୫	
	(ଫ)ସାଦନ / ସାଦ୍ରି	୨୪୮,୦୮୯	
	(ବ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୭,୩୧୧	
୫. କନ୍ନଡ଼			୧,୭୪୩
	(କ)କନ୍ନଡ଼	୧,୨୪୨	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୫୦୧	
୬. କାଶ୍ମିରୀ			୮୨
	(କ)କାଶ୍ମିରୀ	୮୨	
୭. କୋଙ୍କଣୀ			୨୮୨
	(କ)କୋଙ୍କଣୀ	୧୪୯	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୩୩	
୮. ମାଲାୟାଲାମ୍			୧୬,୨୪୬
	(କ)ମାଲାୟାଲମ୍	୧୪,୯୨୨	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧,୩୨୪	
୯. ମଣିପୁରୀ			୧୦୦
	(କ)ମଣିପୁରୀ	୧୦୦	
୧୦. ମରାଠୀ			୩,୮୦୬
	(କ)ମରାଠୀ	୩,୬୮୭	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୧୯	
୧୧. ନେପାଳୀ			୯,୬୮୯
	(କ)ନେପାଳୀ	୯,୬୮୮	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧	

୧୨. ଓଡ଼ିଆ			୨୬,୧୯୯,୩୪୬
	(କ)ଓଡ଼ିଆ	୨୫,୯୦୮,୮୮୮	
	(ଖ)ଭତ୍ରୀ	୬୪,୦୩୨	
	(ଗ)ପରଜା	୧୧୪,୨୮୯	
	(ଘ)ରେଲି	୪୪୨	
	(ଙ)ସମ୍ବଲପୁରୀ	୪୦,୧୦୦	
	(ଚ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୭୧,୫୯୫	
୧୩. ପଞ୍ଜାବୀ			୨୧,୨୦୫
	(କ)ପଞ୍ଜାବୀ	୧୯,୫୫୨	
	(ଖ)ବାଗ୍ରୀ	୧	
	(ଗ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧,୬୫୨	
୧୪. ସଂସ୍କୃତ			୭୮
	(କ)ସଂସ୍କୃତ	୭୫	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୩	
୧୫. ସିନ୍ଧୀ			୨,୬୧୨
	(କ)ସିନ୍ଧୀ	୨,୨୪୪	
	(ଖ) କଚ୍ଛୀ	୩୬୭	
	(ଗ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧	
୧୬. ତାମିଲ			୧୧,୫୦୨
	(କ)ତାମିଲ	୧୧,୪୯୭	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୫	
୧୭. ତେଲୁଗୁ			୬୬୫,୦୦୧
	(କ)ତେଲୁଗୁ	୬୬୩,୮୩୩	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧,୧୬୮	
୧୮. ଉର୍ଦ୍ଦୁ			୫୦୨,୧୦୨
	(କ)ଉର୍ଦ୍ଦୁ	୫୦୨,୦୫୫	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୪୭	

ଅଣ ଅନୁସୂଚୀତ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ଜନସୁମାରୀ (୧୯୯୧ ଜନଗଣନା ଅନୁଯାୟୀ)

୧. ଆଦି			୩
	(କ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୩	
୨. ଅଙ୍ଗାମି			୧
	(କ)ଅଙ୍ଗାମି	୧	
୩. ଆଡ଼			୧
	(କ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧	
୪. ଭିଲି			୧୨
	(କ)କୋକନା	୨	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୦	
୫. ଭୋଟିଆ			୧
	(କ)ଭୋଟିଆ	୧	
୬. ଭୂମିଜ			୨୭,୬୬୯
	(କ)ଭୂମିଜ	୨୬,୫୧୩	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧,୧୫୬	
୭. କୁର୍ଗୀ/କୋଡ଼ାଗୁ			୬
	(କ)କୁର୍ଗୀ/କୋଡ଼ାଗୁ	୬	
୮. ଡୋଗ୍ରୀ			୪୬
	(କ)ଡୋଗ୍ରୀ	୪୬	
୯. ଇଂରାଜୀ			୧,୦୬୩
	(କ)ଇଂରାଜୀ	୧,୦୬୩	
୧୦. ଗଦବା			୧୮,୯୨୭
	(କ)ଗଦବା	୧୮,୯୨୭	
୧୧. ଗାରୋ			୧୭
	(କ)ଗାରୋ	୧	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୬	
୧୨. ଗୋନ୍ଦି			୫୧,୯୪୮
	(କ)ଗୋନ୍ଦି	୩୯,୦୮୩	
	(ଖ)ଗଣ୍ଡ	୧୨,୫୨୦	

	(ଗ)କଲାରୀ	୧	
	(ଘ)ମାରିଆ	୧୩୪	
	(ଙ)ମୁରିଆ	୧୯୫	
	(ଚ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୫	
୧୩. ହଲାବୀ			୨,୫୯୩
	(କ)ହଲାବୀ	୨,୫୯୩	
୧୪. ହୋ			୨୯୨, ୬୧୯
	(କ)ହୋ	୨୯୧,୯୨୪	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୬୭୭	
୧୫. ଜୁଆଙ୍ଗ			୧୬,୮୪୮
	(କ)ଜୁଆଙ୍ଗ	୧୬,୮୪୮	
୧୬. ଖାନ୍ଦେଶୀ			୬
	(କ)ଖାନ୍ଦେଶୀ	୬	
୧୭. ଖରିଆ			୮୯,୩୩୬
	(କ)ଖରିଆ	୮୮,୯୦୫	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୪୩୧	
୧୮. ଖାସି			୫୫
	(କ)ଖାସି	୫୫	
୧୯. ଖୋନ୍ଦ/କନ୍ଧ			୧୯୩,୭୭୫
	(କ)ଖୋନ୍ଦ/କନ୍ଧ	୧୯୧,୧୭୭	
	(ଖ)କୁଭି(କୁଭି)	୨,୪୫୭	
	(ଗ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୪୧	
୨୦. କିନ୍ନରୀ			୩
	(କ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୩	
୨୧. କିଶାନ			୧୬୦,୭୦୪
	(କ)କିଶାନ	୧୬୦,୭୦୪	
୨୨. କୋଡ଼ା/କୋରା			୧,୩୩୩
	(କ)କୋଡ଼ା/କୋରା	୧,୩୨୦	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୩	

୨୩. କୋଲାମି			୬୦
	(କ)କୋଲାମି	୬୦	
୨୪. କୋଣ୍ଡା			୨୮୫
	(କ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୨୮୫	
୨୫. କୋରଓ୍ୱା			୩୭୭
	(କ)କୋରଓ୍ୱା	୧୫୭	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୨୨୦	
୨୬. କୋୟା			୧୦୧,୭୫୨
	(କ)କୋୟା	୧୦୧,୭୫୨	
୨୭. କୁଇ			୬୩୬,୦୦୫
	(କ)କୁଇ	୬୩୬,୦୦୫	
୨୮. କୁକି			୧୩୬
	(କ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୩୬	
୨୯. କୁରୁଖ/ଓରାଂ			୮୫,୩୫୮
	(କ)କୁରୁଖ/ଓରାଂ	୮୦,୬୮୧	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୪,୬୭୭	
୩୦. ଲହଣ୍ଡା			୬
	(କ)ମୁଲ୍ତାନ	୨	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୪	
୩୧. ଲୋଠା			୧
	(କ)ଲୋଠା	୧	
୩୨. ଲୁଶାଇ/ମିଜୋ			୧୩
	(କ)ଲୁଶାଇ/ମିଜୋ	୧୩	
୩୩. ମିଶ୍ମି			୧
	(କ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧	
୩୪. ମୁଣ୍ଡା			୨୫୩,୨୦୬
	(କ)ମୁଣ୍ଡା	୧୬୯,୩୯୯	
	(ଖ)କୋଲ	୮୨,୭୦୪	
	(ଗ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧,୧୦୩	

୩୫. ମୁଣ୍ଡାରୀ			୧୪୫,୦୯୭
	(କ)ମୁଣ୍ଡାରୀ	୧୪୫,୦୮୪	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୩	
୩୬. ନିକୋବରିସ୍			୨
	(କ)ନିକୋବରିସ୍	୨	
୩୭. ନିସ୍ସି/ଦାଫ୍ଲା			୧
	(କ)ଆପ୍ତାନି	୧	
୩୮. ପାର୍ଜୀ			୭୨୨୨
	(କ)ଧୁରୁଆ	୬,୩୪୯	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୮୭୩	
୩୯. ପୋଚୁରୀ			୩
	(କ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୩	
୪୦. ସାନ୍ତାଳୀ			୬୬୧,୮୪୯
	(କ)ସାନ୍ତାଳୀ	୬୧୬,୩୩୭	
	(ଖ)କୁର୍ମାଲୀ	୪୨,୮୦୮	
	(ଗ)ମାହିଲି	୬୭୮	
	(ଘ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୨,୦୨୬	
୪୧. ଶବର			୨୧୪,୫୨୩
	(କ)ଶବର	୨୧୪,୫୨୩	
୪୨. ତିବେତାନ			୨,୦୦୫
	(କ)ତିବେତାନ	୧,୯୮୦	
	(ଖ)ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୨୫	
୪୩. ତ୍ରିପୁରୀ			୩
	(କ)ତ୍ରିପୁରୀ	୩	
୪୪. ତୁଲୁ			୧
	(କ)ତୁଲୁ	୧	
୪୫. ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୋଟ			୩୩,୮୧୦

ଉପରୋକ୍ତ ୯୧ଟି ମାତୃଭାଷାର ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାନୁପାତିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ୧୯୯୧ ଜନଗଣନା ରିପୋର୍ଟ ଅନୁଯାୟୀ ୧୫ଗୋଟି ଭାଷାର ସବିଶେଷ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦତ୍ତ

ପ୍ରଥମ ବିବରଣୀ

କ୍ର.ନଂ.	ମାତୃଭାଷା	ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତାଂଶ	ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅନୁପାତରେ	ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ	ସହରାଞ୍ଚଳ	ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ଅନୁପାତ	ସହରାଞ୍ଚଳ ଅନୁପାତ
୧.	ଓଡ଼ିଆ	୨୬,୧୯୯,୩୪୬	୮୨.୭୫	୨୩,୦୬୩,୩୧୨	୩,୧୩୬,୦୩୪	୮୮.୦୩	୧୧.୯୭
୨.	ହିନ୍ଦୀ	୭୫୯,୦୧୬	୨.୪୦	୪୪୧,୩୫୧	୩୧୭,୬୬୫	୫୮.୧୫	୪୧.୮୫
୩.	ତେଲୁଗୁ	୬୬୫,୦୦୧	୨.୧୦	୪୦୧,୨୮୩	୨୬୩,୭୧୮	୬୦.୩୪	୩୯.୬୬
୪.	ସାନ୍ତାଳୀ	୬୬୧,୮୪୯	୨.୦୯	୬୩୦,୯୭୪	୩୦,୮୭୫	୯୫.୩୪	୪.୬୬
୫.	କୁଇ	୬୩୬,୦୦୫	୨.୦୧	୬୨୫,୩୪୩	୧୦,୬୬୨	୯୮.୩୨	୧.୬୮
୬.	ଉର୍ଦ୍ଦୁ	୫୦୨,୧୦୨	୧.୫୯	୩୦୬,୫୨୧	୧୯୫,୫୮୧	୬୧.୦୫	୩୮.୯୫
୭.	ବଙ୍ଗଳା	୪୪୨,୯୭୧	୧.୪୦	୩୨୨,୮୫୭	୧୨୦,୧୧୪	୭୨.୮୮	୨୭.୧୨
୮.	ହୋ	୨୯୨,୬୧୯	୦.୯୨	୨୮୧,୨୩୩	୧୧,୩୮୬	୯୬.୧୧	୩.୮୯
୯.	ମୁଣ୍ଡା	୨୫୩,୨୦୬	୦.୮୦	୨୨୫,୮୯୪	୨୭,୩୧୨	୮୯.୨୧	୧୦.୭୯
୧୦.	ଶବର	୨୧୪,୫୨୩	୦.୬୮	୨୧୩,୨୫୮	୧,୨୬୫	୯୯.୪୧	୦.୫୯
୧୧.	କନ୍ଧ	୧୯୩,୭୭୫	୦.୬୧	୧୯୦,୦୩୩	୩,୭୪୨	୯୮.୦୭	୧.୯୩
୧୨.	କିସାନ	୧୬୦,୭୦୪	୦.୫୧	୧୫୦,୬୧୯	୧୦,୦୮୫	୯୩.୭୨	୬.୨୮
୧୩.	ମୁଣ୍ଡାରି	୧୪୫,୦୯୭	୦.୪୬	୧୩୪,୬୮୭	୧୦,୪୧୦	୯୨.୮୩	୭.୧୭
୧୪.	କୋୟା	୧୦୧,୭୫୨	୦.୩୨	୧୦୧,୬୩୪	୧୧୮	୯୯.୮୮	୦.୧୨
୧୫.	ଖରିଆ	୮୯,୩୩୬	୦.୨୮	୮୨,୨୨୯	୭,୧୦୭	୯୨.୦୪	୭.୯୬
	ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୩୪୨,୪୩୪	୧.୦୮	୨୫୩,୫୨୫	୮୮,୯୦୯	୭୪.୦୪	୨୫.୯୬
	ମୋଟ	**୩୧,୬୫୯,୭୩୬**	**୧୦୦.୦୦**	**୨୭,୪୨୪,୭୫୩**	**୪,୨୩୪,୯୮୩**	**୮୬.୬୨**	**୧୩.୩୮**

ଦ୍ୱିତୀୟ ବିବରଣୀ

କ୍ର.ନଂ.	ମାତୃଭାଷା	ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତାଂଶ	ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅନୁପାତରେ	ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ	ସହରାଞ୍ଚଳ	ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ଅନୁପାତ	ସହରାଞ୍ଚଳ ଅନୁପାତ
୧.	ଓଡ଼ିଆ	୨୫,୯୦୮,୮୮୮	୮୧.୮୪	୨୨,୯୫,୭୪୪	୩,୧୧୪,୧୪୪	୮୭.୯୮	୧୨.୦୨
୨.	ତେଲୁଗୁ	୬୬୩,୮୩୩	୨.୧୦	୪୦୦,୧୧୭	୨୬୩,୭୧୬	୬୦.୨୭	୩୯.୭୩
୩.	କୁଇ	୬୩୬,୦୦୫	୨.୦୧	୬୨୫,୩୪୩	୧୦,୬୬୨	୯୮.୩୨	୧.୬୮
୪.	ସାନ୍ତାଳୀ	୬୧୬,୩୩୭	୧.୯୫	୫୮୬,୧୪୨	୩୦,୧୯୫	୯୫.୧୦	୪.୯୦
୫.	ଉର୍ଦ୍ଦୁ	୫୦୨,୦୫୫	୧.୫୯	୩୦୬,୪୯୪	୧୯୫,୫୬୧	୬୧.୦୫	୩୮.୯୫
୬.	ବଙ୍ଗଳା	୪୩୯,୧୭୦	୧.୩୯	୩୨୨,୧୮୩	୧୧୬,୯୮୭	୭୩.୩୬	୨୬.୬୪
୭.	ହିନ୍ଦୀ	୩୦୧,୧୧୨	୦.୯୫	୬୧,୩୧୮	୨୩୯,୭୯୪	୨୦.୩୬	୭୯.୬୪
୮.	ହୋ	୨୯୧,୯୪୨	୦.୯୨	୨୮୦,୬୨୬	୧୧,୩୨୬	୯୬.୧୨	୩.୮୮
୯.	ସଦନ/ସାଦ୍ରୀ	୨୪୮,୦୮୯	୦.୭୮	୧୯୯,୯୨୯	୪୮,୧୬୦	୮୦.୫୯	୧୯.୪୧
୧୦.	ଶବର	୨୧୪,୫୨୩	୦.୬୮	୨୧୩,୨୫୮	୧,୨୬୫	୯୯.୪୧	୦.୫୯
୧୧.	କନ୍ଧ	୧୯୧,୧୭୭	୦.୬୦	୧୮୭,୪୩୫	୩,୭୪୨	୯୮.୦୪	୧.୯୬
୧୨.	ମୁଣ୍ଡା	୧୬୯,୩୯୯	୦.୫୪	୧୪୬,୫୯୧	୨୨,୮୦୮	୮୯.୫୪	୧୩.୪୬
୧୩.	କିସାନ	୧୬୦,୭୦୪	୦.୫୧	୧୫୦,୬୧୯	୧୦,୦୮୫	୯୩.୭୨	୬.୨୮
୧୪.	ମୁଣ୍ଡାରୀ	୧୪୫,୦୮୪	୦.୪୬	୧୩୪,୬୮୭	୧୦,୩୯୭	୯୨.୮୩	୭.୧୭
୧୫.	ପ୍ରୋଜା	୧୧୪,୨୮୯	୦.୩୬	୧୦୯,୩୬୮	୪,୯୨୧	୯୫.୬୯	୪.୩୧
	ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧,୦୫୭,୧୧୯	୩.୩୪	୯୦୫,୯୦୯	୧୫୧,୨୨୦	୮୫.୭୦	୧୪.୩୦
	ମୋଟ	**୩୧,୬୫୯,୭୩୬**	**୧୦୦.୦୦**	**୨୭,୪୨୪,୭୫୩**	**୪,୨୩୪,୯୮୩**	**୮୬.୬୨**	**୧୩.୩୮**

୧୯୯୧ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାରୁ ୧୮.୭୯% ଦ୍ୱିଭାଷୀ ଓ ୯.୨୨% ତ୍ରିଭାଷୀ ଭାଷାଭାଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି ନିବାସ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟତୀତ ୧୭ଗୋଟି ଅନୁସୂଚୀତ ଭାଷା ଓ ୪୩ଗୋଟି ଅଣ ଅନୁସୂଚୀତ ଭାଷାଭାଷୀ ଦ୍ୱିଭାଷୀ ଓ ତ୍ରିଭାଷୀ ଅଟନ୍ତି।

(କ) ଅନୁସୂଚୀତ ଭାଷାବର୍ଗର ଦ୍ୱିଭାଷୀ ଓ ତ୍ରିଭାଷୀ ତାଲିକା

ଭାଷା ଓ ଭାଷାଭାଷୀ ସଂଖ୍ୟା	ଦ୍ୱିଭାଷୀ	ତ୍ରିଭାଷୀ	ଦ୍ୱିଭାଷୀଙ୍କ ଶତକଡ଼ା ଅନୁପାତ
ଆସାମୀ	ମୋଟ-୨୫୬	ମୋଟ-୧୪୩	୧୬-୨୨
(୩୭୦)	ଓଡ଼ିଆ-୬୦	ଓଡ଼ିଆ-୧୨	୨୯-୫୫
ବଙ୍ଗଳା	ମୋଟ-୧୯୩,୦୯୦	ମୋଟ-୮୪,୪୮୧	୨୯.୪୫
(୪୪୨,୯୭୧)	ଓଡ଼ିଆ-୧୩୦,୯୧୫	ଓଡ଼ିଆ-୧୫,୫୩୧	
ଗୁଜୁରାଟୀ	ମୋଟ-୧୬,୭୯୬	ମୋଟ-୧୧,୮୬୯	୧୭.୫୬
(୧,୧୪,୬୫୬)	ଓଡ଼ିଆ-୪,୩୨୫	ଓଡ଼ିଆ-୨,୭୧୦	
ହିନ୍ଦୀ	ମୋଟ-୩୦୨,୨୮୪	ମୋଟ-୬୯,୩୦୧	୩୦.୭୦
(୭୫୯,୦୧୬)	ଓଡ଼ିଆ-୨୩୨,୯୮୩	ଓଡ଼ିଆ-୨୩,୧୦୧	
କନ୍ନଡ଼	ମୋଟ-୯୦୫	ମୋଟ-୫୦୩	୨୧.୬୩
(୧,୭୪୩)	ଓଡ଼ିଆ-୩୭୭	ଓଡ଼ିଆ-୭୩	
କାଶ୍ମିରୀ	ମୋଟ-୩୧	ମୋଟ-୧୬	୭.୩୨
(୮୨)	ଓଡ଼ିଆ-୬	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
କୋଙ୍କଣୀ	ମୋଟ-୧୧୨	ମୋଟ-୪୨	୩୩.୬୯
(୨୮୨)	ଓଡ଼ିଆ-୯୫	ଓଡ଼ିଆ-୧୪	
ମାଲାୟାଲମ୍	ମୋଟ-୧୨,୪୬୯	ମୋଟ-୯,୬୬୪	୧୧.୦୧
(୧୬,୨୪୬)	ଓଡ଼ିଆ-୧,୭୮୮	ଓଡ଼ିଆ-୧,୨୩୨	
ମଣିପୁରୀ	ମୋଟ-୪୪	ମୋଟ-୨୨	-
(୧୦୦)	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ମରାଠୀ	ମୋଟ-୧,୯୬୮	ମୋଟ-୧,୦୫୧	୧୩.୫୬
(୩,୮୦୬)	ଓଡ଼ିଆ-୫୧୬	ଓଡ଼ିଆ-୯୭	
ନେପାଳୀ	ମୋଟ-୫,୭୭୨	ମୋଟ-୨,୮୮୨	୧୪.୪୧
(୯,୬୮୯)	ଓଡ଼ିଆ-୧,୩୯୬	ଓଡ଼ିଆ-୧,୧୯୮	

ପଞ୍ଜାବୀ	ମୋଟ-୧୦,୩୫୧	ମୋଟ-୫,୭୦୬	୧୮.୧୮
(୨୧,୨୦୫)	ଓଡ଼ିଆ-୩,୮୫୫	ଓଡ଼ିଆ-୧,୨୯୨	
ସଂସ୍କୃତ	ମୋଟ-୫୭	ମୋଟ-୪୪	୩୮.୪୬
(୭୮)	ଓଡ଼ିଆ-୩୦	ଓଡ଼ିଆ-୧୬	
ସିନ୍ଧୀ	ମୋଟ-୧,୮୯୬	ମୋଟ-୧,୩୩୨	୧୬.୦୮
(୨,୬୧୨)	ଓଡ଼ିଆ-୪୨୦	ଓଡ଼ିଆ-୨୭୯	
ତାମିଲ	ମୋଟ-୭,୩୯୫	ମୋଟ-୪,୭୫୦	୧୯.୨୮
(୧୧,୫୦୨)	ଓଡ଼ିଆ-୨,୨୧୮	ଓଡ଼ିଆ-୭୪୦	
ତେଲୁଗୁ	ମୋଟ-୨,୮୨,୬୭୨	ମୋଟ-୮୩,୧୬୬	୩୩.୦୦
(୬,୬୫,୦୦୧)	ଓଡ଼ିଆ-୨,୧୯,୪୭୬	ଓଡ଼ିଆ-୧୬,୬୩୦	
ଉର୍ଦ୍ଦୁ	ମୋଟ-୨,୨୯,୩୯୯	ମୋଟ-୯୬,୧୫୬	୩୨.୫୯
(୫,୦୨,୧୦୨)	ଓଡ଼ିଆ-୧,୬୩,୬୨୩	ଓଡ଼ିଆ-୨୦,୨୧୦	

(ଖ) ଅଣଅନୁସୂଚୀତ ଭାଷାବର୍ଗର ଦ୍ୱିଭାଷୀ ଓ ତ୍ରିଭାଷୀ ତାଲିକା

ଆଦି	ମୋଟ-୧	ମୋଟ-ନାହାନ୍ତି	୩୩.୩୩
(୩)	ଓଡ଼ିଆ-୧	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ଆଓ	ମୋଟ-୧	ମୋଟ-ନାହାନ୍ତି	୧୦୦
(୧)	ଓଡ଼ିଆ-୧	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ଆରବିକ୍/ଆରବି	ମୋଟ-୧୬୩	ମୋଟ-୯୩	୧୮.୭୩
(୨୬୭)	ଓଡ଼ିଆ-୫୦	ଓଡ଼ିଆ-୧୩	
ଭିଲି/ଭିଲୋପି	ମୋଟ-୮	ମୋଟ-୧	
(୧୨)	ଓଡ଼ିଆ-୮	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ଭୂମିଜ	ମୋଟ-୧୨,୭୪୨	ମୋଟ-୨,୦୮୪	୪୪.୦୫
(୨୭,୬୬୯)	ଓଡ଼ିଆ-୧୨,୧୮୮	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
କୁର୍ଗୀ/କୋଡ଼ାଗୁ	ମୋଟ-୩	ମୋଟ-ନାହାନ୍ତି	୩୩.୩୩
(୬)	ଓଡ଼ିଆ-୩	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ଡୋଗ୍ରୀ	ମୋଟ-୪୪	ମୋଟ-୩୧	୨୩.୯୧
(୪୬)	ଓଡ଼ିଆ-୧୧	ଓଡ଼ିଆ-୧୧	
ଇଂରାଜୀ	ମୋଟ-୬୪୯	ମୋଟ-୮୪	୧୫.୦୫
(୧,୦୬୩)	ଓଡ଼ିଆ-୧୬୦	ଓଡ଼ିଆ-୩୭	

ଗଦବା	ମୋଟ-୮,୮୯୫	ମୋଟ-୬୬୨	୪୫.୦୦
(୧୮,୯୨୭)	ଓଡ଼ିଆ୮,୫୧୭	ଓଡ଼ିଆ-୯୪	
ଗାରୋ	ମୋଟ-୧୦	ମୋଟ-୩	୫୮.୮୨
(୧୭)	ଓଡ଼ିଆ-୧୦	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ଗୋଣ୍ଡି	ମୋଟ-୮,୩୨୪	ମୋଟ-୧,୫୬୪	୧୧.୦୨
(୫୧,୯୪୮)	ଓଡ଼ିଆ-୫,୭୨୬	ଓଡ଼ିଆ-୨୬୧	
ହଲାବୀ	ମୋଟ-୭୬୯	ମୋଟ-୭୬	୨୫.୨୬
(୨,୫୯୩)	ଓଡ଼ିଆ-୬୫୫	ଓଡ଼ିଆ-୧୩	
ହୋ	ମୋଟ-୧,୧୪,୦୬୦	ମୋଟ-୧୧,୬୭୮	୩୬.୪୮
(୨,୯୨,୬୧୯)	ଓଡ଼ିଆ-୧,୦୬,୭୪୯	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ଜୁଆଙ୍ଗ	ମୋଟ-୮,୬୭୩	ମୋଟ-୮୩	୫୧,୪୮
(୧୬,୮୪୮)	ଓଡ଼ିଆ-୮,୬୭୩	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ଖରିଆ	ମୋଟ-୪୬,୮୭୫	ମୋଟ-୧୪,୨୪୦	୪୩.୯୮
(୮୯,୩୩୬)	ଓଡ଼ିଆ-୩୯,୨୮୭	ଓଡ଼ିଆ-୨,୬୬୯	
ଖାସି	ମୋଟ-୨୮	ମୋଟ-୬	୪୧.୮୨
(୫୫)	ଓଡ଼ିଆ-୨୩	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
କନ୍ଧ	ମୋଟ-୬୪,୬୫୬	ମୋଟ-୧,୯୩୮	୩୨.୮୯
(୧,୯୩,୭୭୫)	ଓଡ଼ିଆ-୬୩,୬୬୭	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
କିସାନ	ମୋଟ-୯୩,୨୦୭	ମୋଟ-୧୪,୪୬୩	୫୫.୫୦
(୧,୬୦,୭୦୪)	ଓଡ଼ିଆ-୮୯,୧୯୦	ଓଡ଼ିଆ-୧,୬୦୭	
କୋଡ଼ା/କୋରା	ମୋଟ-୪୫୪	ମୋଟ-୧୧୨	୩୨.୦୩
(୧,୩୩୩)	ଓଡ଼ିଆ-୪୨୭	ଓଡ଼ିଆ-୧୩	
କୋଲାମି	ମୋଟ-୪୩	ମୋଟ-୧୪	୬୦.୦୦
(୬୦)	ଓଡ଼ିଆ-୩୬	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
କୋଣ୍ଡା	ମୋଟ-୧୩୩	ମୋଟ-୯	୪୧.୭୫
(୨୮୫)	ଓଡ଼ିଆ-୧୧୯	ଓଡ଼ିଆ-୨	
କୋରୁଆ	ମୋଟ-୧୪୫	ମୋଟ-୧୫	୩୬.୩୪
(୩୭୭)	ଓଡ଼ିଆ-୧୩୭	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	

କୋୟା	ମୋଟ-୧୬,୨୮୮	ମୋଟ-୫୧୦	୧୪.୫୧
(୧,୦୧,୭୫୨)	ଓଡ଼ିଆ-୧୪,୭୬୦	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
କୁଇ	ମୋଟ-୨,୪୦,୭୯୨	ମୋଟ-୨୨,୦୯୪	୩୫.୮୯
(୬,୩୬,୦୦୫)	ଓଡ଼ିଆ-୨,୨୮,୦୭୨	ଓଡ଼ିଆ-୩,୧୨୪	
କୁକି	ମୋଟ-୪୨	ମୋଟ-୨	୨୫.୦୦
(୧୩୬)	ଓଡ଼ିଆ-୩୪	ଓଡ଼ିଆ-୧	
କୁରୁଖ / ଓରାଂ	ମୋଟ-୪୧,୮୨୪	ମୋଟ-୧୫,୩୬୨	୩୭.୫୦
(୮୫,୩୫୮)	ଓଡ଼ିଆ-୩୨,୦୦୭	ଓଡ଼ିଆ-୨,୯୮୭	
ଲହଣ୍ଡା	ମୋଟ-୨	ମୋଟ-ଶୂନ୍ୟ	୩୩.୩୩
(୬)	ଓଡ଼ିଆ-୨	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ଲୁଶାଇ/ମିଜୋ	ମୋଟ-୪	ମୋଟ-ଶୂନ୍ୟ	୩୦.୭୭
(୧୩)	ଓଡ଼ିଆ-୪	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ମୁଣ୍ଡା	ମୋଟ-୧,୦୭,୬୬୫	ମୋଟ-୨୨,୮୨୮	୩୭.୦୨
(୨,୫୩,୨୦୬)	ଓଡ଼ିଆ-୯୩,୭୩୪	ଓଡ଼ିଆ-୩,୮୦୩	
ମୁଣ୍ଡାରି	ମୋଟ-୬୬,୭୯୦	ମୋଟ-୧୫,୨୬୮	୪୨.୦୩
(୧୪୫,୦୯୭)	ଓଡ଼ିଆ-୬୦,୯୭୯	ଓଡ଼ିଆ-୧,୪୫୧	
ପାର୍ଜୀ	ମୋଟ-୩,୩୨୨	ମୋଟ-୧୦୮	୪୪.୪୯
(୭,୨୨୨)	ଓଡ଼ିଆ-୩,୨୧୩	ଓଡ଼ିଆ-୩୬	
ପୋଟୁରୀ	ମୋଟ-୧	ମୋଟ-ଶୂନ୍ୟ	୩୩.୩୩
(୩)	ଓଡ଼ିଆ-୧	ଓଡ଼ିଆ-ନାହାନ୍ତି	
ସାନ୍ତାଳୀ	ମୋଟ-୨୫୨,୦୫୦	ମୋଟ-୩୯,୯୫୫	୩୬.୫୭
(୬,୬୧,୮୪୯)	ଓଡ଼ିଆ-୨୪୨,୦୩୦	ଓଡ଼ିଆ-୩,୩୪୦	
ଶବର	ମୋଟ-୮୫,୫୩୦	ମୋଟ-୯,୫୧୪	୩୬.୫୭
(୨୧୪,୫୨୩)	ଓଡ଼ିଆ-୭୮,୦୪୯	ଓଡ଼ିଆ-୧,୦୪୫	
ତିବତିଆନ	ମୋଟ-୭୧୦	ମୋଟ-୪୬୫	୦.୪୫
(୨୦୦୫)	ଓଡ଼ିଆ-୯	ଓଡ଼ିଆ-୫୯	
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷା	ମୋଟ-୧୯,୯୫୮	ମୋଟ-୨,୩୭୦	୪୮.୦୨
(୩୩,୮୧୦)	ଓଡ଼ିଆ-୧୬,୨୩୪	ଓଡ଼ିଆ-୩୩୮	

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ୱିଭାଷୀ ଓ ତ୍ରିଭାଷୀଙ୍କ ତାଲିକା

ଓଡ଼ିଆ	ଦ୍ୱିଭାଷୀ	ତ୍ରିଭାଷୀ	ଦ୍ୱିଭାଷୀଙ୍କ ଶତକଡ଼ା ହାର
(୨୬,୧୯୯,୩୪୬)	ମୋଟ-୩,୬୮୮,୯୭୮	ମୋଟ-୨,୩୭୪,୭୯୭	୧୪.୦୮
	ଇଂରାଜୀ-୨,୮୯୮,୭୮୪	ହିନ୍ଦୀ-୧,୮୪୬,୫୯୬	୧୧.୦୬
	ହିନ୍ଦୀ-୭୯୦,୧୯୪	ଇଂରାଜୀ-୫୨୮,୨୦୧	୩.୦୨

ଓଡ଼ିଶାରେ ତିନିଗୋଟି ଭାଷା ପରିବାରର ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି। ସେହି ଭାଷା ପରିବାରଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଇଣ୍ଡୋ-ଆର୍ଯ୍ୟ, ଅଷ୍ଟ୍ରୋ-ଏସିଆଟିକ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ିଆନ। ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଇଣ୍ଡୋ-ଆର୍ଯ୍ୟ ପରିବାରର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ଓଡ଼ିଆ, ଭତ୍ରି, ଦେଶିଆ(ପରଜା), ସମ୍ବଲପୁରୀ, ରେଲି ଓ ଭୂୟାଁ ଏବଂ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ଲରିଆ, ବିଂଝିଆ ଓ ସଦନ ବା ସଦ୍ରୀ ତଥା ଅଷ୍ଟ୍ରୋଏସିଆଟିକ୍ ପରିବାରର ଭୂମିଜ, ଦିଦେଇ, ବଣ୍ଡା, ଚାଦବା, ହୋ, ଜୁଆଙ୍ଗ, ଖରିଆ, ମୁଣ୍ଡାରି, ପାରେଙ୍ଗି, ସାନ୍ତାଳି ଓ ଶବର ଏବଂ ଦ୍ରାବିଡ଼ିଆନ ପରିବାରର କନ୍ଧ, କିସାନ, କୋୟା, କୁଇ, କୁଭି ଓ ଗଦବା (ଓଲାରି) ଭାଷାଭାଷୀ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି। ୧୯୯୧ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟ୍ରୋ-ଏସିଆଟିକ୍ ପରିବାରର ଭାଷାଭାଷୀ ବାଲେଶ୍ୱର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ସମ୍ବଲପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, କେନ୍ଦୁଝର, କୋରାପୁଟ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏବଂ ଦ୍ରାବିଡ଼ିଆନ୍ ପରିବାରର ଭାଷାଭାଷୀ କୋରାପୁଟ, ଗଞ୍ଜାମ, କଳାହାଣ୍ଡି, ଫୁଲବାଣୀ, ସମ୍ବଲପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, କେନ୍ଦୁଝର, କଟକ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି। ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଭାଷା, ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା, ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସାମାଜିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରେଲି ଓ କେଳା ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯହିଁର ରେଖାଚିତ୍ର ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ।

ଓଡ଼ିଆ

- ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା
  - ମାନକ ଓଡ଼ିଆ (ମୁଖ୍ୟତଃ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳର କଥିତ ଭାଷା)
  - ସମ୍ବଲପୁରୀ ଓଡ଼ିଆ (ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର କଥିତ ଭାଷା)
  - ଦେଶିଆ (ଆଦିବାସୀ ଅଞ୍ଚଳର କଥିତ ଭାଷା)
- ଆଦିବାସୀଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା
  - ଭତ୍ରୀ, ଭୂୟାଁ, କନ୍ଧ, ଦାଲ, ଶହର / ସୌରା ବିଂଝାଲ, ଶବରଗଣ୍ଡ
- ସାମାଜିକ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ କଥିତ ଭାଷା
  - ରେଲି (ହରିଜନ ସଂପ୍ରଦାୟର କଥିତ ଭାଷା)
  - କେଳା (ଜୀବିକାର୍ଜନ ସଂପ୍ରଦାୟ)

୧୯୯୧ ଜନଗଣନା। ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ତଥ୍ୟ ସାର୍ ଆବ୍ରାହମ ଜର୍ଜ ଗ୍ରୀୟରସନଙ୍କ ତଥ୍ୟଠାରୁ ଭିନ୍ନ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୋଇଥାଏ। ଗ୍ରୀୟରସନ କେତେକ ଆଦିବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି। ଯେଉଁ ଆଦିବାସୀମାନେ ମୁଣ୍ଡାରୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନେକ ଶବ୍ଦ

ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ପ୍ରାକ୍ତନ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ବାସ କରୁଥିବା ଗଣ୍ଡ, କୋହ୍ଲ, ସାନ୍ତାଳ, ହୋ, କୁରୁମି, ଜୁଆଙ୍ଗ, ଶବର, ଖଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ଜନଜାତି ବହୁ ଆଦିମ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତରେ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷାଗୃହୀତ ହୋଇଛି। ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ଝାରସୁଗୁଡ଼ା ଓ ବରଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଜିଲ୍ଲାରେ ଅନେକ କୁଲତାଚାଷୀ ଓ ଭୁଲିୟା ତନ୍ତୁବାୟ ପରିବାର ବାସ କରନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଲରିଆ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲେ ହେଁ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଓ ଲରିଆ ମିଶା ଓଡ଼ିଆରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିଥାନ୍ତି। ଲରିଆଭାଷୀମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି। ସମ୍ବଲପୁରୀ ବା ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷା ଗୋଟିଏ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ଭାବରେ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଛି। ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ଉପଭାଷା। ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ପରଜାମାନେ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟର। ସେମାନେ ଯେଉଁ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ତାହା ଉଡ୍ର ଭାଷାର ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ପରିପ୍ରକାଶ। ପରଜା ଓ କନ୍ଧ ଭାଷାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଅନେକ ଶବ୍ଦ ରହିଛି। ପାଣ ଓ ରେଲି ନାମକ ଦୁଇଟି ହରିଜନ ଶ୍ରେଣୀର ଦଳିତ ସଂପ୍ରଦାୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ବଲପୁରୀ ଶବ୍ଦ ବହୁଳ ଭାବରେ ରହିଛି। ଉପାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତର ପ୍ରତିନିଧି ଭାବରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଛନ୍ତି। ସେମାନେ ଶବରମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିମିଶି ରହି ଓଡ଼ିଆ ଉପଭାଷାର ଉପାଦେୟତା ଉପଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶ, ପ୍ରସାର ଓ ପ୍ରଭାବ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜାତିମାନଙ୍କ ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ଜନଜାତିମାନେ ଆଦିମବାସୀ ଭାବରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଥିଲେ। ଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍, ମୁଣ୍ଡା ଓ କୋହ୍ଲ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ। ଏହି ଭାଷାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ। ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କ ମତରେ ସଂସ୍କୃତ, ପ୍ରାକୃତ ଓ ଅପଭ୍ରଂଶ ଆଦିରେ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର ବହୁ ପ୍ରଭାବ ରହିଛି। ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଭରତ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭାଷାକୁ 'ବିଭାଷା' ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ମାର୍କଣ୍ଡେୟ 'ପ୍ରାକୃତ ସର୍ବସ୍ୱ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଔଡ୍ରୀକୁ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାବରେ ବିବେଚନା କରିବା ସହିତ ଔଡ୍ରୀ ଓ ସୌରସେନୀ ମିଶ୍ରଣରେ ଯେଉଁ ଶଙ୍କର ଭାଷା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା ତାହା 'ଶାବରଔଡ୍ରୀ' ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିବା କଥା କହିଛନ୍ତି। ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାକୁ 'କଳିଙ୍ଗ' ନାମକରଣରେ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ଜନଜାତି ବାସ କରୁଥିବାରୁ ଏହା ଓଡ଼ିଆ, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ ଭାଷାର କ୍ଷେତ୍ର। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୌଗଳିକ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ ହେଁ, ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡ ବହୁ ଭାଷାର କ୍ଷେତ୍ର। ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜନଜାତିଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ଭାଷା ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସବୁ ଭାଷାର ଲିପି ନାହିଁ। ସଭିଏଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କହନ୍ତି, ବୁଝନ୍ତି ଓ ସେହି ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇଥାଆନ୍ତି। ଏହି ପୁରୋଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶାର ସମୁଦାୟ ଜନସଂଖ୍ୟାଙ୍କର ଭାଷା ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା। ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଏକକୋଟିରୁ ଅଧିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ନିବାସ କରନ୍ତି। ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲେଖକଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚକୋଟି। ଏହା ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ।

ପାଦଟୀକା:

୧. The Music of India, Vol.I, Pankaj Publication, New Delhi, 1986, p.7

୨. ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ୭ମ ଅଧ୍ୟାୟ, ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା ୧୭ ଓ ୧୮।

୩. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ୨ୟ ମୁଦ୍ରଣ, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୧୯୫୮ ପୃ.୮୬-୮୭।

৪. ମହାଭାରତ (ସଂସ୍କୃତ), ବନପର୍ବ, ୧୧୪ ଅଧ୍ୟାୟ, ଶ୍ଳୋକ ୪ ଓ ୫।
୫. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି (ପ୍ରଥମଭାଗ), ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୨୦୦୮, ପୃ-୭।
୬. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ପୃ-୭
୭. ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ଅଶୋକ ଓ କଳିଙ୍ଗଯୁଦ୍ଧ, ପତିତ ପାବନ ମହାପାତ୍ର, ସୁଦେଷ୍ଣା କ୍ରିଏଟିଭ୍ସ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୧୨, ପୃ-୩୫।
୮. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ପୃ.୬-୭।
୯. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି (ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ), ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ପୃ.୪।
୧୦. ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଶା, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ସ ଷ୍ଟୋର୍, ୨୦୦୪, ପୃ.୧୯।
୧୧. ଓଡ୍ର ଦେଶର ଐତିହ୍ୟ, ଡକ୍ଟର ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମିଶ୍ର, ରୂପାମ୍ବିକା ପ୍ରକାଶନୀ, କଟକ, ୨୦୦୮, ପୃ.୧୧।
୧୨. ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଶା, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, ପୃ୧୨୬।
୧୩. ଋଗ୍‌ବେଦ, ୧୦ମ ମଣ୍ଡଳ, ୧୫୫ ସୂକ୍ତ, ୩ୟ ମନ୍ତ୍ର।
୧୪. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ପୃ.୫୭।
୧୫. ଏଜ୍ଜ, ପୃ.୫୭।
୧୬. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି (ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ), ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ପୃ.୨।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :

୧. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି (ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ), ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ପ୍ରକାଶକ-ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ
୨. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଜାତି ଓ ଜାତୀୟତା, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର
ପ୍ରକାଶକ-ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୩. Linguistic Profile of Orissa (Census of India 1991)

***ବି.ଦ୍ର.:** *୨୦୧୧ ଜନଗଣନା ବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା 'Linguistic Profile of Odisha' ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ୧୯୯୧ ମସିହାର ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ।*

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁରାତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଗୋଟିଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ କାଳୀନ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା। ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ର, ଶିଳାଲେଖ, ତାମ୍ରଲେଖ ଓ ସାହିତ୍ୟରୁ ଏହି ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ। ଗବେଷକଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟ। ସୃଷ୍ଟି ଓ ବିକାଶ କାଳରେ ପ୍ରଚେତାବୃନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଓଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ, ଉଡ୍ରଜା, କଳିଙ୍ଗୀ ପ୍ରାକୃତ, ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ, ଓଡ୍ର ମାଗଧୀ, ଆର୍ଷୀ ପ୍ରାକୃତ, ଔଡ୍ରୀ ଓ କାଳିଙ୍ଗୀ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ କରିଯାଇଛନ୍ତି। ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାଯାଇଛି, ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଆସି ସ୍ଥାୟୀ ବସବାସ କଲେ ସେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି। ସେଥିନିମିତ୍ତ ଜର୍ଜ ଆବ୍ରାହମ୍ ଗ୍ରୀୟରସନ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତଠାରୁ ଆହୁରି ପ୍ରାଚୀନତର ବ୍ୟାକରଣ ମଧ୍ୟରେ ସଂଗଠିତ ତଥା ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ସହିତ ତୁଳନୀୟ ଏବଂ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ଆସାମୀ ଓ ତେଲୁଗୁ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ।" ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସ୍ୱକୀୟ ସୁଦୀର୍ଘ ପ୍ରବହମାନ ଧାରାରେ ମୂଳ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ମୌଳିକତା ବଜାୟ ରଖିଥିବାରୁ ଜନ୍ ବୀମ୍ସ ମତ ଦେଇଥିଲେ, "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ମୌଳିକ, ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସମୃଦ୍ଧ, ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଭାଷା।" ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଗଠନ ପଦ୍ଧତି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ ମତ ଦେଇଥିଲେ, "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତରୁ ଆସିନାହିଁ, ଆସିଛି ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରୁ, ଯେଉଁ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ବି ଜନନୀ ହୋଇପାରେ। ସଂସ୍କୃତକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନନୀ ନକହି ଦୂର ସଂପର୍କୀୟା ମାଉସୀ କହିବା ବେଶୀ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେବ। ଏହି ସବୁ ମତରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ।

ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଅନେକ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ଥିଲା ବୋଲି ରାମ ଅବତାର ବୀର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି। ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ନିବାସ ପୂର୍ବକ "ଓଡ୍ର" ଜାତି ଭାବରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ତାହାହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନନୀ। ଏପରିକି ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ କବିକୋବିଦବୃନ୍ଦ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବୋଲି କହୁଥିଲେ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷାକୁ ବୈଦିକ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ସମ ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ। ସେମାନେ ମୂଳ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଆସି ନିବାସ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କଲେ। ଅବଶ୍ୟ ସେତେବେଳକୁ ସେମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାରେ ଶୌରସେନୀ, ପୈଶାଚୀ, ମାଗଧୀ, ଅଷ୍ଟ୍ରୋଏସୀୟ ଭାଷା ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାମାନଙ୍କର ବହୁ ବିଭବ ମିଶି ସାରିଥିଲା। ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଆହରଣ ଦକ୍ଷତା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରୁ ଆହରିତ ଭାଷା ବିଭବ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷାରେ ଏପରି ଭାବରେ ମିଶି ଯାଇଥିଲା ଯେ ଭାଷାରେ ମୌଳିକତା ନଷ୍ଟ ହୋଇନଥିଲା। ଏହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ପ୍ରାଚୀନ ଜୈନ ବୈୟାକରିଣକମାନେ ଓଡ୍ରମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାକୁ "ଆର୍ଷୀ ପ୍ରାକୃତ" ବା ଋଷିଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାବୋଲି କହିଥିଲେ। (୧) ମୂଳ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଜୈନ ବୈୟାକରିଣକମାନେ ଏହାର ମୌଳିକତା ଓ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଏତାଦୃଶ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ। ଏଥିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ।

ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଅଭିଲେଖରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିସାରିଛି। ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତପସୁ ଓ ଭଲିକ ନାମଧାରୀ ଦୁଇଜଣ ଓଡ଼ିଆ ବଣିକ ପାଞ୍ଚଶହ ଶଗଡ଼ରେ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଧରି ମଧ୍ୟ ଦେଶକୁ ବ୍ୟବସାୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଉଥିଲେ। ସେମାନେ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଗୟା ସନ୍ନିକଟ ଉରୁବେଲା ଜଙ୍ଗଲରେ ନିରଞ୍ଜନା ବା ଫଲ୍‌ଗୁ ନଦୀତଟରେ ସଦ୍ୟସମ୍ବୋଧିପ୍ରାପ୍ତ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ ତଥା ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ। ବୁଦ୍ଧଦେବ ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି କେଶ ଓ ନଖ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ। ସେମାନେ ଏହି ନଖ ଓ କେଶ ଆଣି ଓଡ଼ିଶାର ଜାରକା ସନ୍ନିକଟ ତାରାପୁର ପାହାଡ଼ରେ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରଥମ ବୌଦ୍ଧସ୍ତୂପ ବା କେଶ ସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ, ଯାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ। ସେହି କେଶସ୍ତୂପରେ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ (କ) ଭେଖୁତପସୁ ଦାନମ୍ (ଖ) କେସଥୁପ (ଗ) କଳିଙ୍ଗ ରାଜ ଖୋଦନ ହୋଇଛି। ତପସୁ ଓ ଭଲିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ୟକ୍ତି। ଏହି ଲିପି ସେହି ସମୟର ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ। (୨) ସେହି ସ୍ଥାନ ଠାରୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଦୂରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀ ତଟସ୍ଥ ଦେଉଳୀ ପାହାଡ଼ରେ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ "ଭଲ୍ଲିକଲେନ" ଖୋଦିତ। (୩) ଏହା ମଧ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ଲିପି। ଏହା ବ୍ୟତୀତ ରାଧାନଗର ଠାରୁ ପ୍ରତ୍ନ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ସମୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବକାଳୀନ ତୋଷାଳି ନଗରର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଛି ଏବଂ ଭଗ୍ନ ମୃତପାତ୍ରରେ ଖୋଦିତ ସାତଗୋଟି ଲିପି ମିଳିଛି। ସେହି ସାତଗୋଟି ଲିପିର ପାଠୋଦ୍ଧାର ହେଉଛି (କ) ତୋସାଳି ନଗର, (ଖ) ତୋସଳ ନ(ଗର), (ଗ) ତୋସାଳି (ଘ) କଳିଙ୍ଗ ରାନଗ, (ଙ) କନକମୁନି, (ଚ) ରାଜପ୍ରସାଦ ଏବଂ (ଛ) ନଗର। (୪) କାଏମା ପାହାଡ଼ରୁ ମିଳିଥିବା ପ୍ରତ୍ନ ଅବଶେଷରେ ଶଙ୍ଖଲିପି ବା ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି (କ) ବେତାଳ ଚୈତ୍ୟ, (ଖ) ଗୋଗ୍‌ଗୁଳ ରାବ ଭାଚ୍ଛାଦିତ୍ୟ, (ଗ) ପୁରଖାତ୍ୟ ଏବଂ (ଘ) ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧଃ। (୫) ଏହି ପାହାଡ଼ର ପାଦଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ହସ୍ତୀରେ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ "ଗଜରାଜ" ଓ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପଥରେ "ତିସସ୍" ଲେଖାଯାଇଛି। (୬) ଏହି ଅଭିଲେଖଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖ, ଯାହାକି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତମ ନିଦର୍ଶନ। ଲିପିଗୁଡ଼ିକ ବ୍ରାହ୍ମୀ ହେଲେ ହେଁ ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ। ସେତେବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଆବିଷ୍କାର ହୋଇ ନଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥିଲା। ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ଦ୍ୱାରା ଲିପିଚାର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟରେ ଏହି ଅଭିଲେଖଗୁଡ଼ିକ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନଥିବାରୁ ସେହି ଚାର୍ଟରେ ଅଶୋକଙ୍କ ଧଉଳି ଅନୁଶାସନ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ଧାରା ଦର୍ଶାଯାଇଛି। ପ୍ରକୃତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା ବୋଲି ଏହିସବୁ ଅଭିଲେଖରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ। ତେଣୁ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା।

ଭରତମୁନି ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ରଚନା କରିଥିଲେ। ସେହି ସମୟରେ ଭାରତରେ ସାତଗୋଟି ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ବୋଲି ସେ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି।

ମାଗଧ୍ୟାବନ୍ତିକା ପ୍ରାଚ୍ୟ ଶୌରସେନାର୍ଧମାଗଧୀ
ବାହ୍ଲୀକା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟଚ ସପ୍ତ ଭାଷା ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତା। (୭)

ଭରତଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ସେହି ସାତଗୋଟି ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ହେଉଛି ମାଗଧୀ, ଅବନ୍ତୀ, ପ୍ରାଚ୍ୟ, ଶୌରସେନୀ, ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ, ବାହ୍ଲୀକା ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ। ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ ମାଗଧୀ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀକୁ ଦୁଇଟି ପୃଥକ ପୃଥକ ଭାଷା ଭାବେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି। ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ କୁହାଯାଉଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ମାଗଧୀ

ଭାଷାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିଲେ ହେଁ ଉଭୟ ଭାଷାର ଧ୍ୱନି ଓ ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଥିବାରୁ ଦୁଇଟି ଭାଷା ରୂପେ ବିବେଚନା କରାଯାଇଥିଲା । କେତେକଙ୍କ ମତରେ "ଉଡ୍ର ମାଗଧୀ" ମୁଦ୍ରାପ୍ରସାଦରେ "ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ" ହୋଇଛି । ପ୍ରକୃତରେ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ, ଓଡ୍ର ମାଗଧୀ ବା ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ କହିଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିକଶିତ ହୋଇ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ସାତଗୋଟି ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇସାରିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ସେହି ସମୟରେ ମଗଧର ନନ୍ଦରାଜାଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା । ମଗଧରେ ମାଗଧୀ ଭାଷା ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ କୁହାଯିବାର ଏହା ଅନ୍ୟ ଏକ କାରଣ ହୋଇପାରେ । ଭରତ ମଧ୍ୟ କିଏ କେଉଁ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

ମାଗଧୀତୁ ନରେନ୍ଦ୍ରଣାମନ୍ତଃ ପୁର ସମାଶ୍ରୟା,
ଟେଟୀନାଂ ରାଜପୁତ୍ରାଣାଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠିନାଞ୍ଚର୍ଧମାଗଧୀ । (୮)

ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜା, ରାଜପୁତ୍ର, ଅନ୍ତଃପୁର ରକ୍ଷକ ଓ ଟେଟୀମାନେ ମାଗଧୀ ଭାଷା ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ବା ଓଡ଼ିଆ ସାଧବମାନେ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଭରତ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱରଚିତ ନାଟକରେ "ଉଡ୍ରଜା" ନାମକ ଗୋଟିଏ ବିଭାଷାର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ବିଭାଷା ହେଲେ ହେଁ ଏହା ନାଟକରେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା ବୋଲି ସେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ।

ଶକରାଭୀର ଚାଣ୍ଡାଳ ସବର ଦ୍ରାବିଡ଼ୋଡ୍ରଜାଃ,
ହୀନ ବନେ ଚରଣାଂଚ ବିଭାଷା ନାଟକ ସ୍ମୃତା । (୯)

ଅର୍ଥାତ୍ ଶବର, ଆଭୀର, ଚାଣ୍ଡାଳୀ, ଦ୍ରାବିଡ଼, ଉଡ୍ରଜା ଓ ବନାଚାରୀ ପ୍ରଭୃତି ସାତଗୋଟି ବିଭାଷା ନାଟକରେ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଶ୍ଳୋକକୁ ଆଧାର କରି କେହି କେହି ବିଚାର କରନ୍ତି ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଗୋଟିଏ ବିଭାଷା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଭରତ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ ଓ ଉଡ୍ରଜାକୁ ଦୁଇଟି ଭାଷା ରୂପେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଓଡ଼ିଆ ମାନଙ୍କର ଭାଷା ଓ ଉଡ୍ରଜା ହେଉଛି ଅନ୍ୟ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଭାଷା । ଏହି ଉଡ୍ରଜା ଥିଲା ଶବର ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା । ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ଶବର ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ସହିତ ମିଶି ଉଡ୍ର ବିଭାଷା ବା ଉଡ୍ରଜା ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଭରତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା ବା ବିଭାଷା ହେଉ ତହିଁର ପ୍ରୟୋଗ ନାଟକରେ ହୋଇପାରିବ ।

ଭାଷା ପଭ୍ରଂଶସ୍ତ ବିଭାଷା ସା ତତ୍ତଦେଶ ଏବ ଗହ୍ୱର ବାସିନାଂ
ପ୍ରାକୃତ ବାସିନାଂ ଚ ଏତା ଏବ ନାଟ୍ୟେ ତୁ । (୧୦)

ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ଭାଷା, ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା ବା ବିଭାଷା ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି ରସାତ୍ମକ ହୋଇଥିଲେ ତତ୍‌କାଳୀନ ନାଟକରେ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଥିଲା । ସେହି ନାଟ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ନାଟକୀୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଓଡ୍ର ମାଗଧୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ଆବନ୍ତୀ ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଚ ତଥା ଚୈବୋଡ୍ରମାଗଧୀ,
ପାଞ୍ଚାଳୀ ମଧ୍ୟମାଚେତି ବିଜ୍ଞେୟାସ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତୟା । (ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ୬/୨୬)

ସେହି ଚାରିଗୋଟି ନାଟ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉଛି ଆବନ୍ତୀ, ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ, ପାଞ୍ଚାଳୀ ଓ ଉଡ୍ରମାଗଧୀ । ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ମାଗଧୀ ଭାଷା ଦୁଇଟିଯାକ ଭାଷାକୁ ଆଧାର କରି ଓଡ୍ର ମାଗଧୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲା । ପୁନର୍ବାର କୁହାଯାଇଛି ।

ଚତୁର୍ବିଧା ପ୍ରବୃତ୍ତିଶ୍ଚ ପ୍ରୋକ୍ତା ନାଟ୍ୟ ପ୍ରୟୋକ୍ତୃଭିଃ,
ଆବନ୍ତୀ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟାଚ ପାଞ୍ଚାଳୀ ଚୋଡ୍ର ମାଗଧୀ।

ଏଥିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ପରଂପରାର ପ୍ରାଚୀନତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ର ସଂଗୀତ, ବେଶଭୂଷା ଓ ଆଚାର ବିଚାରରୁ ଓଡ୍ରମାଗଧୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମ ନେଇଥିବାରୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ଥିତି ସୁଦୃଢ଼ ଥିଲା।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ବୋଲି ଋଷଭତୀର୍ଥ ବା ଦମାଉଦର୍ଦ୍ଦ ଶିଳାଲିପିରୁ ଜଣାଯାଏ। ଏହି ଶିଳାଲିପି ଥିବା ସ୍ଥାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଛତିଶଗଡ଼ ରାଜ୍ୟରେ ଥିଲେ ହେଁ ଏହି ସ୍ଥାନଟି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠାରେ ଶହ ଶହ ଓଡ଼ିଆ ପରିବାର ବସବାସ କରୁଛନ୍ତି। ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଗୁଞ୍ଜା ପାହାଡ଼ ନିକଟସ୍ଥ ଏହି ଜଳକୁଣ୍ଡ ଋଷଭତୀର୍ଥ ନାମେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା। ସେଠାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ କୋଶଳର ରାଜା ବରଦତ୍ତଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଶିଳାଲେଖଟି ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇଥିଲା। ଶିଳାଲେଖଟିର ଲିପି ବ୍ରାହ୍ମୀ ଓ ଭାଷା ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ। ଏହି ଶିଳାଲେଖରେ ସିଧ, ଣମୋ, ପଚମେ, ପବେ, ଚଉଠ, ପଚଦସେ, ତିଥେ, ଅମତସ, ଧମେନ, ପୁତେନ, ବାସିଠୀ, ଅଠେ, ପଖେ, ଛଠେ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଅଛି। (୧୧) ସେହି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ରାମଗଡ଼ ପାହାଡ଼ରେ ଥିବା ସୀତାବେଙ୍ଗଲା ଦରୀଗୃହ ଶିଳାଲିପି ଓ ଯୋଗୀମଡ଼ା ଶିଳାଲିପି ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଓ ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ଖୋଦିତ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଛତିଶଗଡ଼ ରାଜ୍ୟର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ସୁରୁଗୁଜା ନିକଟରେ ଥିବା ଏହି ଶିଳାଲିପି ଦୁଇଟିରେ ଆଦି, ହୃଦୟ, ସଭାବ, ଗୁରୁ, କବୟୋ, ନାମ ଓ ଦେବଦାସୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ। (୧୨) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାପକ ବ୍ୟବହାର ସେହି ସମୟରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ନଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଶିଳାଲେଖରେ ଖୋଦିତ ହୋଇନଥାନ୍ତା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରୀଚନତାର ଏହା ଅନ୍ୟ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ।

ମଗଧ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ରେ ଅନୁଶାସନ ଖୋଦନ କରାଇଥିଲେ । ଡକ୍ଟର ବେଣୀମାଧବ ପାଢ଼ୀ ଏହି ଶିଳାଲେଖ ଦୁଇଟିର ଭାଷା ଓଡ୍ରମାଗଧୀ ବୋଲି ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି, "ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଗୋଚରାର୍ଥେ ଲିଖିତ ରାଜାଦେଶ ଓ ସରକାରୀ ଇସ୍ତାହାର ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ଲେଖାହେବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ । ନଚେତ ଅନୁଶାସନର ଅର୍ଥ ବୁଝି ରାଜାଦେଶ ପାଳନ କରିବାରେ ସେମାନେ ସମର୍ଥ ହୋଇନଥାନ୍ତେ । ଅଶୋକଙ୍କ ଏକାଧିକ ଶିଳାଲିପି ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଭାଷାରେ ବିଭିନ୍ନତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଆଞ୍ଚଳିକ ବୈଷମ୍ୟ ନେଇ ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ରେ ଶିଳାଲିପି ଅଶୋକଙ୍କ କାଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ଓଡ୍ରମାଗାଧୀର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରେ ।"(୧୩) ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ବିକାଶ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇନଥିବାରୁ ଅନୁଶାସନରେ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପି ବ୍ୟବହୃତ, କିନ୍ତୁ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଓ ପ୍ରଜାଗଣ ଏହା ପାଠକରି କାର୍ଯ୍ୟକାରକ ହେବା ନିମିତ୍ତ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ବା ଓଡ୍ରମାଗଧୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି । ଶିଳାଲେଖ ଦୁଇଟି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରାଚୀନତାର ପ୍ରମାଣ ବହନ କରିଛି । ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନରେ କଳେ, ତିନି, ଦୁବେ, ପଛା, ପନି, ସେ , ହାନି, ସୁଧି, ଆଖି, ଦସ, ନିଲଠା, ଲହେବୁ, ବୁଢ଼, ମାଝି, ବାମନ, ମହାମାତ, ପାଟିପରି, ମନିସ, ପୁଠିବି, କିଟ, ଇସା, ପୁଲିସ, ପଟିକା ଓ ବୁଢ଼ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଥିବାରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର

ବ୍ୟାପକ ଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ସିଂହଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ନିଶଙ୍କମଲ୍ଲଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅଭିଲେଖ ରାମେଶ୍ୱରଠାରୁ ମିଳିଅଛି, ଯହିଁରେ ଓଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । (୧୪)

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ କଳିଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ୍ ଖାରବେଳ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ପ୍ରଶସ୍ତି ଖୋଦନ କରାଇଥିଲେ । ଏହାର ଲିପି ବ୍ରାହ୍ମୀ ଓ ଭାଷା ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ ବା ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ । ଏହି ପ୍ରଶସ୍ତିରେ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଲୁଠିତ (ଲୁଣ୍ଠିତ), ସିରି(ଶ୍ରୀ), ପନ୍ଦରସ(ପନ୍ଦର), ସୁଭ, ଲଖନେନ (ଲକ୍ଷଣ), ଗୁଣ, ଲେଖ, ରୂପ, ଗଣନା, ବ୍ୟବହାର, ବିଧି, ଯୋବରାଜ(ଯୁବରାଜ), ଯୁଗେ, ମହାରାଜା, ବାତି(ବାତତ୍ୟା), ବିହତ(ବିଧ୍ୱଂସ୍ତ), ଗୋପୁର, ପକାର, ସିତଳ, ତଡ଼ାଗ (ପୋଖରୀ), ଦୁତିୟେ, ପଛିମ (ପଶ୍ଚିମ), ଦିସଂ(ଦିଗ), ହୟ, ଗଜ, ନର, ଗଧ, ବହୁଳଂ(ବହୁତ), ଦଂଡ଼, ନତ, ଶିତ, ପୁନ (ପୁଣି)ବାଦିତ (ବାଦ୍ୟବାଦନ), ରତନ, ପାଦେ, ପଂଚମେ, ସତ, ବାଟ, ପୁବଂ(ପୂର୍ବ), ନିବେସିତଂ (ନିବାସ), ହିତ, ବାଳାପୟତି(ବଳନା କଲେ) ଓ, ପଣାଳିଂ, (ପ୍ରଣାଳୀ), କର, ବଣ, ଘରିସି, ସେନ, ବାହନ, ପବେସ(ପ୍ରବେଶ), ଅନୁଗ୍ରହ, ଅନେକ, ପୋର(ପୌର), ଜାନପଦଂ(ଜନପଦ), ଘର, ଅଠମେ (ଅଷ୍ଟମେ), ମହତ, ସଂଚିତ, ମଧୁର, ସହ, ବାସ, ଗହନ, ଜାତି, ପରିବେସନେ, ବମ୍ଭଣାନଂ (ବ୍ରାହ୍ମଣ), ଜୟ, ପରିହାର, ନବମେ, ନଗରି, ରାଜନିବାସ, ପାସାଦଂ(ପ୍ରାସାଦ), ଅଠତିସାୟ,(ଅଠତିରିଶି), ପସମେ, ଦଂଡ଼, ସନ୍ଧି, ଏକାଦଶମେ, ମଣି, ଦେହ, ଦାଥୀ, ଅଭୁତ, ଉତ୍ତରାପଧ (ଉତ୍ତରାପଥ), ବିପୁଳ, ଭୟ, ନବ, ଚକି, ପବତେ, ତପସି(ତପସ୍ୱୀ), ପବତେ(ପର୍ବତେ), ପୂଜା, ଜଠର, ନାବ, ଯୋଜନା, କାଳ, ଚତୁର, ଚୌୟଠି, ଖେମରାଜ (କ୍ଷମରାଜ), ବଦରାଜ(ବର୍ଦ୍ଧରାଜ), ଭିଖୁରାଜା(ଭିକ୍ଷୁରାଜ), ଧମରାଜା(ଧର୍ମରାଜ), କୁସଳୋ(କୁଶଳ), ପୂଜକ, ପାସଂଡ, କୁଳ, ରାଜସି(ରାଜର୍ଷି), ସୁଣତ, ଅନୁଭବତ, ବାହିନି ଓ ବଳ ପ୍ରଭୃତି । ଏହି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ । ଏତେ ସଂଖ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ କୌଣସି ପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖରେ ନାହିଁ । ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲେଖକଲେ ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ପ୍ରଶସ୍ତି ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ଓ ବିକାଶର ଏକ ନମୁନା ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରାଚୀନତାର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରମାଣ ହେଉଛି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ଉଦ୍ରକାଳୀ ଶିଳାଲେଖ । ମହାରାଜା ଓ ଗଣଭଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖୋଦିତ ଏହି ଶିଳାଲେଖରେ ମହାରାଜ, ସିରି, ଆଡ଼, ବାପ, ଆଯ୍ୟ ଓ ଅଗି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଅଛି । (୧୫) ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ସୀତାବିଞ୍ଜି ଶିଳାଲେଖ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ସୁମଣ୍ଡଳ ତାମ୍ରଶାସନ, ସୋର, ତାମ୍ରଶାସନ, କଣାସ, ତାମ୍ର ଶାସନ ଓ ପଟିଆକେଲା ତାମ୍ର ଶାସନରୁ କେତେକ ଲୋକ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ମିଳିଥାଏ, ଯହିଁରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିକାଶର ଚରମ ସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୬୨୦ରେ ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ବଂଶୀୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ମାଧବରାଜ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ତାମ୍ରଶାସନର ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେଥିରେ ତିନିଗୋଟି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । (୧୬) ସେହି ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ନିବୀନା ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଦାନର ବିବରଣୀ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ । (୧୭) ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ତାମ୍ର ପତ୍ରଟି ୭୦୫ ରୁ ୭୨୫ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ଏହା ୬୧୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । (୧୮) ରାଣୀ କଲ୍ୟାଣୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଏହି ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଜୈନଗୁରୁ ନସୀଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦ୍ୱିଟିମ୍ପର ଗ୍ରାମ ଦାନ ଦିଆଯାଇଥିଲା । (୧୯) ଏହି

ତାମ୍ର ଶାସନରେ ପଛିମ, ଦିସହି, ଜୋଡ଼, ଉତର, ଦଖିଣ, ବଶରାଇ, ବଙ୍କଶିଳ, ତୁକୁଟ, ପାଣିଶାଖ, ଦିଘସିଳ, ପୁବେହି, ବାଡ଼, ପୁଦଉତର, କୋଣହି, ବାଘଗୁହ, ପାବଦିସିଳ, ଗାଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । ଅଭିଲେଖର ଦାନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବିବରଣୀ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା । (୨୦) ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ କାଦମ୍ବବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି ତାମ୍ରଶାସନରେ ପନ୍ଦର, ମାଡ, ଦୁଇ, ଜଣକ, ଦରସନି, ସାହସ, ବିଦଗଧ, ଦୁଇଭାଗ, ତଳେ, ଉପରେ, ଗଉରବ, ଅଠାବନ, ଓଡବିସଇ, ମିଳନ୍ତ ଓ ଦିନ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି ।(୨୧)

ଅଷ୍ଟମ, ନବମ ଓ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭୌମକର ରାଜା ଓ ରାଣୀଗଣ ଏବଂ ମଣ୍ଡଳାଧିପତିଗଣ ବହୁ ତାମ୍ରଶାସନ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଥାଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ବହୁ ତାମ୍ର ଶାସନର ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଅନେକ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । ସେହି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଘାଟ, ଖେଟ, ନଦୀ, ଖଣ୍ଡ, ଦାଣ୍ଡି, ଗୋପଥ, ଗୋଚର, ବାହୁ, ଲୋକ, ବହୁଳ, ସକଳ, ଭୀତ, ଗୁରୁ, ବଳ, ଗ୍ରାମ, ସୀମା, ଯଥା, ସମ୍ଭବ, ବାଧା, ପୂର୍ବ, ଦଖିଣ, ଉତର, କୁଳ ବତୀ, ସାକ୍ଷୀ, କାଳେ, ପାଳନ, ମଙ୍ଗଳ, ସହ, ତଥା, ଶଙ୍କା, ପର, ଇତି, ବର, ନିପାତ, ପୁର, ବୀର, ଯଟା, ପରି, ପ୍ରତି, ପାଳ, ପାଠ, ବହୁ, ଫଳ, ମଣି, ଜଟା, ପ୍ରତାପ, ପ୍ରବଳ, ବାଳ, ଦାନା, କୁମ୍ଭ, ପରମ, କୁଶଳୀ, ରାଜା, ବିଷୟ, ସମ୍ବନ୍ଧ, ଖଣ୍ଡ, ନାମ, ଶିବ, ଗତ, ଗୋଇଲୋ, ଚନ୍ଦ୍ରପୁର, ଦଳ, ଶେଷ, ଯଦି, ମାଳା, ଯୁଗଳ, ପ୍ରଭାବ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭବିଷ୍ୟ, ହିତ, ଚାଟ, ଭଟ, ପୁସ୍ତକ, ସମ, ବୋଧ, ମଣ୍ଡ, ଶାସନ, ଘଟ, ଲେଖନୀ, ମଳ, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ବସୁଧା, ବିଷ୍ଠା, ସଂକ୍ଷେପ, ଭୋଗ, ଯମ, ବ୍ୟବହାର, ମାତା, ପିତା, ସହ, କମଳ, ପୁରୁଷ, ଲିଖିତ, ସୁଧା, ସିତ, ପରିଖା, ବର୍ଣ୍ଣ, ପାଟକ, ବିକାଶ, ଦେଶ, କ୍ରମ, ପୁରନ୍ଦର, ସୋପାନ, ନିଜ, ଭୂଜ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ରିପୁ, ମୁଖ, ତିଳକ, ମଧୁର, ଶୁଭ, ଲକ୍ଷଣ, ନର, ନାଥ, ପାଦ, ପୀଠ, ହଠ, କେଶ, ପାଶ, କୁସୁମ, ବାସି, ପାଣି, ଚିନ୍ତା, ମଣି, କର, ଭାର, ଦେବି, ପ୍ରଜା, ଧନ, ଜନ, ଲୋକ, ଚକ୍ର, ଚରିତ, ରାଗ, ପତି, ଭୋଗୀ, କରଣ, ଦଶ, ବାଦ, ହର, ମଳ, ବନ୍ଧୁ, ଜୀବିତ, ଅଖିଳ, ସୁର, ସରି, ତାରା, ଶିଳା, ଗଗନ, ଚଳ, ଭୁବନ, ପଟଳିକ, ମହାରଥୀ, ମଳିନ, ମାଣ, ଗିର, ପ୍ରତାପ, ବୈରି, ବିଗ୍ରହ, ପ୍ରସାଦ, ଗତ, କୁମାର, ରାଣକ, କ୍ଷିତି, ଯଶ, ଯଦୁ, କାଞ୍ଚନ, ସତ, ଗିର, ମଙ୍ଗଳ, ଅକ୍ଷୟ, ନିଧି, କଳାପ, ଲଳିତ, କାରଣ, ବାରଣ, ବିଦାରଣ, ବେଳା, ଚଳ, ମେଖଳା, ବାରି, ପୁରୁଷ, ଚରଣ, ଧାନ, ଶାଖା, କୃମି, କାରକ, ସଗର, ଶିଙ୍ଗ, ଦୁର୍ଦ୍ଧର, ନାମ, ସାଧୁ, ଚନ୍ଦ୍ର, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଚାଳ, ବଛ, ଚାରୁ, ରାଜା, ନନୀ, ସାମନ୍ତ, ରାଜାବଳୀ, ଜଗତ, କୋଦାଳ, ଦିବାକର, ନରକ, ଜୀବିତ, ହିତ, ବଣିକ, ବିଲୋପ, ପ୍ରମାଣ, ସାମାନ୍ୟ, ପ୍ରତିପାଳ, ବସୁନ୍ଧରା, ନିଜ, ଜନ, ପଦା, ବୋଧ, ଜୟ, ତିଳକ, ପ୍ରତି, ମଳ, ବୁଦ୍ଧି, ପାଶ, ନିଷ୍ଠା, ଜଗତି, ଦୋଷ, ସଙ୍ଗ, ଭୀତ, ବାଧା, ଶଙ୍କା, ଦେବତା, ହୋମ, ଜପ, ତପ, ମନ, ଗୁଣ, ଜନିତ, ଲେପ, କ୍ଷେତ, ସମୀପ, ଅଙ୍କ, ପୂଜା, କାଳିନ, ଭୁତ, ବ୍ୟବସ୍ଥା, କଳ୍ପନା, ଅନ୍ଧକାର, ଆଲୋକ, ଶିରିଶ, ଶଶି, ମାନ, ନିଷ୍ଠା, ଦିଗ୍‌ବାରଣ, ବଦନ, ଶିବ, ବାହୁ, ଦାନ, ଜଗ, ପରିକର, ପ୍ରତିପାଳ, ବିଦିତ, ହତ, ରାୟ, ନିବାସୀ, ପ୍ରତିବାଦ, ସହ, ଜାତ, ଭୋଗ, ପାୟଣ, ରେଣୁ, ଗୁଳ୍ମ, ଲୋକ, ପରଦତ୍ତ, ପାଟକ, କର, ପଦ, ଦୁହିତା, ଜନ୍ମ, ପରିଗ୍ରହ, ଅନୁଜ, ଯଥାର୍ଥ, ନତ, ଚିର, ମଧ୍ୟ, ସମସ୍ତ, ଜନତା, ଆଢ଼କ, ବିଷୟ ପତି, ସ୍ଥାନାନ୍ତରିବା, କୁଟ, କୋଳ, ବୃହଦ୍‌ଭୋଗୀ, ପୁସ୍ତକ ପାଳ, ଉପରିକ, ଅନ୍ତରଙ୍ଗ, ସିନ୍ଧିବିଗ୍ରହ, ଦଣ୍ଡପାଶିକ, କୁଟୀର, ଗୋତ୍ର, ବଂଶାବଳୀ, ଭବ, ଭୈରବ, ବାଣ, ପ୍ରାଣ, କନକ ଓ ନିକଷ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି ବହୁ

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି, ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ । ଅନୁମିତ ହୁଏ, ସେହି ସମୟକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକଶିତ ହୋଇ ବିଶାଳ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାରର ଅଧିକାରୀ ହେଲାଣି ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ଗୀତିକବିତା ହେଉଛି ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି । ଷଷ୍ଠ-ସପ୍ତମ-ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟବୃନ୍ଦ ଏହିସବୁ ଗୀତିକବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ୧୮୯୭-୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନେପାଳ ରାଜଦରବାର ପୁସ୍ତକାଳୟରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବା ଏହି ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଳା ବିଦ୍ୱାନ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଡକ୍ଟର ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର କବିତା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଦ୍ୱାନ ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି ଉପରେ ସନ୍ଦର୍ଭ ରଚନା ପୂର୍ବକ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଏଗୁଡିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କବିତା । ଡକ୍ଟର କରଙ୍କ ସନ୍ଦର୍ଭଟି ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ୱାରା "ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚର୍ଯ୍ୟାଚୟ" ଶିରୋନାମାରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ଡକ୍ଟର ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ, ଡକ୍ଟର ଚିନ୍ତାମଣି ବେହେରା ଓ ଡକ୍ଟର ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମହାରଣା ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୱାନ ଏଗୁଡିକୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟବୃନ୍ଦ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି ରଚନା କରିଥିଲେ ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ସବରୀ ପାଦ, ଆର୍ଯ୍ୟଦେବ, ସରହ ପାଦ, କଙ୍କଣ ପାଦ, କମ୍ବଳ ପାଦ, କାହ୍ନୁପାଦ, ଭୁସୁକୁ ପାଦ, କୁକ୍କରୀ ପାଦ, ଗୁଣ୍ଡୁରୀ ପାଦ, ଚାଟିଳ ପାଦ, ଦୟାନନ୍ଦୀ, ଡୋମ୍ବୀ ପାଦ, ଟେଣ୍ଟଣ ପାଦ, ତନ୍ତୀ ପାଦ, ତାଡ଼କା ପାଦ, ଦାରିକ ପାଦ, ଗୁଞ୍ଜରୀପାଦ, ବିରୂପ ପାଦ, ବୀଣା ପାଦ, ମହୀଧର ପାଦ, ଭଦ୍ର ପାଦ, ଲୁଇ ପାଦ, ଶାନ୍ତି ପାଦ ପ୍ରଭୃତି ତେଇଶିଜଣ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ । ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିର ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ସନ୍ଧାଭାଷା ବା ଦ୍ୱୈତାର୍ଥକ ଭାଷା । ମହାନୀୟତା ହେଉଛି, ମୁନିଦତ୍ତ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ଓଡ଼ିଆ କବିତାଗୁଡିକୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଅନୁବାଦ କରି ସର୍ବ ଭାରତୀୟସ୍ତରରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଶାର୍ଙ୍ଗଦେବ ସ୍ୱରଚିତ "ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାକର"ର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି:-

ପଦ୍ଧତି ପ୍ରକୃତିଛନ୍ଦା ପାଦାନ୍ତ ପ୍ରାସ ଶୋଭିତାଃ,
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଗୋଚରା ଚର୍ଯ୍ୟାସ୍ୟାଦ୍ ଦ୍ୱିତୀୟାଦ ତାଳଦଃ ।

ସୋମେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ମାନସୋଲ୍ଲାସ" ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂଗୀତଜ୍ଞ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଗବେଷକବୃନ୍ଦ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି । (୨୨) ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଗବେଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇ ଏହାର ରୀତିକୁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ରୀତି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି । ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅପଭ୍ରଂଶ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ବେଳେ ଏହିସବୁ ପ୍ରାଚୀନ କବିତା ସୃଷ୍ଟ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତା ପ୍ରମାଣିତ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା ସୋମବଂଶୀ ଶାସନ କାଳରେ । ସୋମବଂଶ ରାଜନ୍ୟ ବୃନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ସୋର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗଣ୍ଡିବେଢ଼ ଗ୍ରାମକୁ ଗୋଟିଏ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରତିମା ମିଳିଥିଲା, ଯହିଁର ପାଦଦେଶରେ ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଖୋଦିତ ।

"ଦେବ କହି ଭଗତି କରୁଣ, ଅଛନ୍ତି ଭୋ କୁମାର ସେଣ ।"

ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ ଏହି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ବୋଲି ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । (୨୩) ଏହି ସମୟର ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଗଙ୍ଗ ବଂଶୀ ଅନନ୍ତବର୍ମା ବ୍ରଜହସ୍ତ ୧୦୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଉରଜାମ୍ ଶିଳାଲେଖ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇଥିଲେ ସେହି ଶିଳାଲେଖଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ଚେନ୍ନାଇ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ । ଏଥିରେ ସଂସ୍କୃତର ବିକୃତ ରୂପ ସହିତ କେତୋଟି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ନିଦର୍ଶନ ମିଳିଥାଏ । (୨୪) ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ସୋମବଂଶୀ ଇନ୍ଦ୍ରରଥଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବାଣପୁର ତାମ୍ରଶାସନରେ ବଙ୍କା, ଆମ୍ବ, ଖାଲ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । (୨୫) ୧୦୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ପଞ୍ଚମ ବଜ୍ରହସ୍ତ ମୁଖଲିଙ୍ଗ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇଥିବା ଶିଳାଲେଖରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ତେଲୁଗୁ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ରହିଛି । ଏଥିରେ ଥିବା "ଗୋରିୟା"(ଛେଳି) ଶବ୍ଦ ତେଲୁଗୁ ହେଲେ ହେଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ । (୨୬) ଗଙ୍ଗବଂଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଅଛି । ସେହି ସମୟରେ ମେଘେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ଶିଳାଲେଖର ଛତିଶଟି ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ମଧ୍ୟର ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ଧାରାରେ ଲେଖାହୋଇଛି ।(୨୭) ଗଙ୍ଗଯୁଗରେ ନଗରୀ ତାମ୍ରଶାସନ, ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖ, ଚାଟେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଅଭିଲେଖରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଘିଅ, ଚାଉଳ, ଦହି, ଦେବା, ସକାଶେ, ଦେବଙ୍କ, ଗ୍ରାମରେ, ଦିନ, ବାଟି, ଘୃତ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ଦଧି, ତାମ୍ବୁଳ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଖୋଦିତ । (୨୮) ପ୍ରଥମ ନରସିଂହ ଦେବ ୧୨୪୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କପିଳାସ ଦଧିନଉତି ଶିଳାଲେଖ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇଥିଲେ । ଏଥିରେ କଳିଯୁଗେ, ଦେଉଳ, ଘୀଲା, ବଇସାଖ, ତ୍ରୟୋଦଶୀ, ଚନ୍ଦ୍ରବାରେ, ଦସ, ରାଜା, ଚରଣାଦେଶ, ସମର, ମର୍ଦ୍ଦନ, ଭୁଜବଳ, ପରାକ୍ରମ, କାରଣ, ଦୁର୍ଗା ପୁତ୍ର, ବସୁନ୍ଧରା, ପ୍ରଚଣ୍ଡ, ବରାହ, ଗଜପ୍ତି, ବିଜୟ, ନାଗନା, ଭୀମପୁର, ନରକ, ଧର୍ମପାଳନ, ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋକ, ସଦା, ବିଜଇ, ଦେବକଇ, ତୁଳସୀ, ସେନାପତି, ରାୟିଗ୍ରାମ, ଚତୁରସୀମା, ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଖୋଦିତ । (୨୯) ଏହି ଶିଳାଲେଖରେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ମାତ୍ରା ଅଧିକ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିକାଶର ଏହା ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ୧୨୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଖୋଦିତ ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖରେ ତେଇଶିଟି ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ମଧ୍ୟରେ ଲୀଳା, ଭିକ୍ଷା, ସୁରରାଜ, ସମର, ବସୁଧା, ଗମ୍ଭୀର, ତରତର, ସଙ୍ଗରେ, ମାଳ, କଣିକା, ପାତାଳ, ସୁନ୍ଦରୀ, ସହଜ, ବିଷୟ, ନିକଟେ, ଧୁନି, ଲୋକ, ଦିନ, ସମଗ୍ର, ମୁଖ, କଳ, ବିନ୍ଦୁସର ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । (୩୦) ଶିଳାଲେଖଟି ଲଣ୍ଡନ ମିଉଜିୟମ୍‌ରେ ରହିଛି । ପ୍ରଥମ ଭାନୁଦେବଙ୍କ ଅମରେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖ, ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରସ୍ଥ ପାର୍ବତୀ ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖ ଓ ସୋନପୁର ଶିଳାଲେଖରେ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟ ଗଠନଧାରା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ସୋନପୁର ଶିଳାଲେଖଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ । ଏହାର ପାଠୋଦ୍ଧାର ହେଉଛି:-

"ସ୍ୱସ୍ତି" ଶ୍ରୀ ବୀରଭାଣୁ ଦେବସ୍ୟ ପ୍ରବଧ୍ୟମାନ ବୀଜଏ ରାଜେ ସମ୍ଵତ ୭ ସ୍ରାହି ମୀନକୃଷ୍ଣ
୩ ସଉରିବାରେ ସୂନୁପୁର କଟକ ପଶ୍ଚିମ ଦେସ ଅଧିକାରୀ ସାମନ୍ତ ପଙ୍ଗିରା ବିସ ପଡ଼ିରାଂକ୍ର
ଅଧିକାରେ ଶ୍ରୀବୀର ଭାଣୁଦେବ ରାଜାଙ୍କର ଆଇଉସ୍ୱ କାମାର୍ଥେ ଶ୍ରୀବଇଦ୍ୟନାଥ ଦେବଙ୍କର
ନଏଡ଼ି ବଷୟ(ଗ୍ରା)ମ ବାରହତଳ ୧୨ । ଏହା ଯେ ହରଇ ହରାଅଇ ତାହାର କପାଳେ
ସିବତାଳ ବ୍ରହ୍ମତାଳ ବିଷ୍ଣୁତାଳ ତିନିତାଳ ପଡ଼ଇ ତାଙ୍କର କଟି(ଯା)ଇ ନ୍ତିବନସ ହୋଇ । (୩୧)

ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୧୨୮୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଦ୍ୱୈଭାଷିକ ଶିଳାଲେଖରେ "କଇ" ପ୍ରତ୍ୟୟ ରହିଛି, ଯାହାକି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବହୁଳ ବ୍ୟବହୃତ । ଏହି ଶିଳାଲେଖରେ ଦେଢ଼, ତହୁଁ, ପାଣି, ତିନି, ଯେତେକ, ଏତେକ, କଉଡ଼ି, ହାଥ, ସ୍ରାହି, ଖେତ୍ର, ଧାନ, ନାଏକ, କରନ୍ତେ ଓ ବିଜେ ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । (୩୨) ୧୨୯୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଲାଲପୁର ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଗୋହିରି, ଗୋପଥ, ଉତ୍ତରସୀମା, ଦକ୍ଷିଣସୀମା, ପଶ୍ଚିମ ସୀମା, ପୂର୍ବ ସୀମା, ହାଟ, ବିଲ, ଯୋଡ଼ା, ଦଣ୍ଡା, ଦେବତା, ମଣ୍ଡପ, ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଭିଟା, ବାଟି, ମାଣ, ଗୁଣ୍ଠ, ଧାନ କୋଠି, ହୁଡ଼ା, ଗୋଲା, ବେଣା, ଦକ୍ଷିଣ ବନ୍ଧ, ଠାକୁର, ବିଜେସ୍ଥଳୀ, କୁମ୍ଭକାର, ମାଳିକ, ତେଲି, ଗୁଡ଼ିକ, ପାନ ବିକାଳୀ ଓ ବଣିଆ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ତଥା ଅନେକ ଗ୍ରାମର ନାମ ଥିବାରୁ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ତାମ୍ରପତ୍ରଟିକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ବିବେଚନା କରିଛନ୍ତି ।(୩୩) ସେ ୧୩୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଅସନଖଲି ତାମ୍ରଶାସନରେ ଭୈରବପୁର କଟକ, ବଂଶଦାଚୌର ବିଷୟ, ବାଶୋଦା ଗ୍ରାମ, ରାଜପଥ, ଗଡ଼ାଦେବୀ ମନ୍ଦିର, ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ପୁର, କୁମାରପୁର, ଗଡ଼ରାଜ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ କେନ୍ଦୁପାଟଣା ତାମ୍ରପତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । ୧୩୧୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାନୁଦେବଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ପଞ୍ଜାବୀ ମଠ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ସୋମନାଥ ପଡ଼ା, ରାବଙ୍ଗ, ଆକୁର୍ଦ୍ଦା, ଭୀମରାଜ ଶାସନ, ମହାବଳ ପଡା, ହରିଶଙ୍କର ଶାସନ, ଦୋଲଟାଙ୍ଗ ହାଟ, ତାରପୁର ହାଟ, ଖଡ଼ିଅଙ୍ଗ ହାଟ, ମହନ୍ତା ପାଡ଼ୀ ହାଟ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର, ଗୋପାଳ ପ୍ରଭୃତି ଜାତି ବିଶେଷ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ୧୩୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚତୁର୍ଥ ନରସିଂହ ଦେବ କେନ୍ଦୁଲି ତାମ୍ରଶାସନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ଯାହା ତ୍ରିମାଳୀ ମଠ ତାମ୍ର ଶାସନ ଭାବରେ ପରିଚିହ୍ନିତ । ଏହି ତାମ୍ରଶାସନରେ ଚୈତ୍ରମାସି, ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷେ, ରବିବାରେ, ବାରାଣସୀ କଟକ, ସମୟେ, ଭିତର, ନବର, କନ୍ୟାମଣ୍ଡପ, ବାଙ୍କିଆଏ, ବିଜୟ, ଦୁଆର, ପରୀକ୍ଷ, ବୁଢ଼ାଲେଙ୍କା, ସନି ମିଶ୍ର, ଲାଣ୍ଡୁ, ନରେନ୍ଦ୍ର, ଦେଶ, ନରହରି, ଦାସ, ପ୍ରହରାଜ, କୋଟରେ, ଅବଧାରିଲା, ପୋରୋ, ଶ୍ରୀକରଣ, ସପନେଶର, ମହାସେନାପତି, ବାଇଦୀ, ମୁଦଲେନ, କଇକ, କିନରି, ଗ୍ରାମର, ନାମ, ଶାସନ, କରି, ଉତ୍ତର, ଚତୁସୀମା, ରାଉତପଡ଼ା, ରସବନ୍ଧ, ପଚାସ, ମାଢ଼, ପାଖର, ଅବଦାନ, ମଧକରି, କଇ, ବଡ଼ଦାସୀ, ସାକଲା, ପ୍ରମାଣେ, ଦେଉଳର, ପଶ୍ଚିମ, ବିରାଦ, ସୋଳ, ଦଂଡାର, ବଡ଼କଙ୍କଡ଼ା, ଆଦିକରି, ଭୂଇଁର, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସମାନ, ଆଦି, ଦକ୍ଷିଣ, ସୀମା, ସାହୀ, ଚକଳିଆ ଲୁଣ୍ଡା, ବିଆଳି, ଓନ୍ଧଭୂଇର, ଦୋସୀମାନ୍ତ, ଉପର, ନାଥ, ପଥର, କରି, ନଇର, ନଇତ, ପାଣିଶିଳା, ହିଡ଼, ପୂର୍ବ, ପାଟୁଆ ଘାଇର, କୋଣା ବନ୍ଧର, ବଡ଼, ବରଗଛ, ପଡିଆ, ସମେତ, ଜୋଡ଼, ମଧ, ଶାସନର, ବନ୍ଧନ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଗୋଟିସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ତାମ୍ର ପତ୍ରଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ।(୩୪) ୧୩୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ନନ୍ଦ ମଠ ତାମ୍ରଶାସନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ବିରୁଦାବଳୀ ବିରାଜମାନ, ମଙ୍ଗଳବାରେ, ଭିତର, ନବରେ, ସମୟେ, ପୁରୋଶ୍ରୀକରଣ, ଗୋତ୍ରେ, ଅବଧାରିତ, ଭୂମି, ଗୋଚରେ, ଆଠଖଣ୍ଡ, ବିଷୟେ, ଗ୍ରାମର, ଦକ୍ଷିଣରେ, ଏ ଦୁଇଗ୍ରାମ, ଶଏ, ବାଟି, ଦେବା, ସାହି, ଏକାଦଶୀ, ଦିନ, ଶନିବାରେ, କଟକେ, ପୂଜା ଉତ୍ତାରୁ, ବିଜେକରି, ଆସିବା ସମୟେ ଭିତର, ଭଣ୍ଡାର, ଅଧିକାରୀ, ଆଇ, ସୁଦଳେ, ଦେଉଳୀ ଭୂମି, ମଧେକରି, ଶାସନେକ, ପଟା ଦେବା, ଅବଦାନ, କୋଠ, ବ୍ୟାପାରର, ଭାଗ, ତିନିସ, ବାଇସି, ମାଢ଼, କଳା, ଅଧ, ବାଡ଼ୀର, ନଦୀର, ଅଧାସୋଇ, ଘାଇପାରି, ନଦୀତଡ଼ା, ଆମ୍ବତୋଟାର, ଦକ୍ଷିଣକୋଣ, କୁଟିଲା ଘାଇର, ଗୋପଥ ଉତରକୂଳ, ଗ୍ରାମେକ, ଏ ବିଷୟ, ମଧେ, ଭାଗ, ସଏ, ସତାଇସ, କଳା, ପୁବେ, ବନ୍ଧତଳ, ଦେଉଳି, ବାଟି, ମଠ, ଦଉ, ପଟାକ, ମାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । (୩୫)

ତାମ୍ରପତ୍ରଟିର ବହୁଳାଂଶ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ସେହି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ଅଭିଲେଖର ପାଠୋଦ୍ଧାର ହେଉଛି, "ଶ୍ରୀବୟ ବଣ୍ଡାର ଅଧିକାରୀ ବଳାଇ ନାଏକ ଅଲାଲୁ ନାଏକ କୋଷ୍ଟକରଣ ଅଙ୍ଗାଇ ନାଏକ" ।(୩୬) ଚତୁର୍ଥ ନରସିଂହ ଦେବ ଯାଜପୁର ସନ୍ନିକଟ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ସ୍ତମ୍ଭରେ ଗୋଟିଏ ଅଭିଲେଖ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇଥିଲେ । ସେହି ସ୍ତମ୍ଭାଭିଲେଖର ପାଠୋଦ୍ଧାର ହେଉଛି, "ବୀର ଶ୍ରୀ ନରସୀଙ୍ଗ ଦେବଙ୍କ ବୀଜେ ରାଜେ ସମଂଥୁ ୧୯ ସ୍ରାହି କକଡା କିସ୍ଣ ୧୪ ଚନ୍ଦ୍ରବାରେ ଚତୁରଦୀଗେ(ଗ) ଦଣ୍ଡପରୀକ୍ଷା ଶ୍ରୀକ୍ରଣ ପଟନାଏକ ବିସନାଥ ମହାସେନାପତିଙ୍କ୍ର ଦଣ୍ଡପରୀକ୍ଷା ପୁରୁବଦିଗଦଣ୍ଡ ପା(ଟ)ରୁ ନନ୍ଦୀକେଶ୍ୱର ସନୀମିଶ୍ରଙ୍କ୍ର ବୋହେରଣେ ଏ ଦଣ୍ଡପାଟର ପସାଇତ ମୁଦୁଲି କୋଠକ୍ରଣ ଭାଗ ଲୋକ ସମସ୍ତ ବେହୋରୋଣ ଅନୁମତେ ରଥାଙ୍ଗ ବିସେ ଭୈମଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମଜିତ ମାଢ଼ ପ୫୦ ସକ୍ର ଭାଗ(କ) ଦାନ(ଓ) ହୋରୁ ପାଉକାଭେଟା ବୋଦାପରି ଦରସନା ଯାବତ ଅବଦାନ ନାସ୍ତିକର(ରି) ବୀର ଶ୍ରୀ(ନ)ରସିଂଘ ଦେବଙ୍କ ଆଜ କାମାର୍ଥେ xxx ସିଧେସର ଦେବଙ୍କ ଦତ ଏହା ଜେ ହରଇ ଦ୍ରୋହ କରଇ ।" (୩୭) ସ୍ତମ୍ଭାଭିଲଖଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ବିକଶିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶକ୍ରମ ପରିଲକ୍ଷିତ କଲେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଗୋଟିଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ କାଳୀନ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା । ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମାଟିର ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଜ୍ଞାନମୟ ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟରେ ମଣ୍ଡିତ କରିଥିଲେ । ଏହାର ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁରାତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ ଉପଲବ୍ଧ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଉତ୍ପତ୍ତି କାଳରେ ଯେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ବିକାଶର ସମତାଳରେ ଗତିକରି ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ହୋଇଥିବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସ୍ୱକୀୟ ସୁଦୀର୍ଘ ପ୍ରବହ ମାନଧାରାରେ କ୍ରମବିକଶିତ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧ, ଶ୍ଳୀଳ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷା ରୂପେ ମହିମାବନ୍ତ ହୋଇପାରିଛି ।

ପାଦଟୀକା :

୧. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ଭୂମିକା-ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ପୃ.୫୭

୨. ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ଅଶୋକ ଓ କଳିଙ୍ଗଯୁଦ୍ଧ-ପତିତ ପାବନ ମହାପାତ୍ର, ସୁଦେଷ୍ଣା କ୍ରିଏଟିଭ୍‌ସ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୧୨, ପୃ.୧୩-୩୫

୩. ଏଜ୍ମ ପୃ.୧୫

୪. ଏଜ୍ମ ପୃ.୨୫

୫. ଏଜ୍ମ ପୃ.୨୯

୬. ଏଜ୍ମ ପୃ.୩୧

୭. ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ୨ୟ ଖଣ୍ଡ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୦୩ (୧୮/୪୬) ପୃ.୧୫୭

୮. ଏଜ୍ମ (୧୮/୪୮) ପୃ.୧୫୮

୯. ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରକାଶନ, ଦିଲ୍ଲୀ ବାରଣାସୀ, ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ, ୧୯୯୮ (୧୭/୪୯) ପୃ.୨୭

୧୦. ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ଅଭିନବ ଭାରତୀଟୀକା, ସଂ-ଡକ୍ଟର ପାରସନାଥ ଦ୍ୱିବେଦୀ, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାରାଣସୀ, ୨୦୦୧ (୧୭/୫୧) ପୃ.୫୭

୧୧. ସମ୍ବଲପୁର ଇତିହାସ-ଶିବପ୍ରସାଦ ଦାଶ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ପ୍ରେସ୍, ମୋଦିପଡ଼ା, ସମ୍ବଲପୁର, ୧୯୬୨, ପୃ.୧୩

୧୨. Mahakosal Historical Society's Papers, Vo.-1, P.47-51

୧୩. ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ଧର୍ମଧାରା-ଡକ୍ଟର ବେଣୀମାଧବ ପାଢ଼ୀ, ୧୯୯୫, ପୃ.୬

୧୪. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି (୨ୟଭାଗ) (ସଂସ୍କୃତି) ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, କଟକ, ୨୦୦୮, ପୃ.୧୯-୨୦

୧୫. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷା-ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ୧୯୮୨, ପୃ.୪୨

୧୬. J.A.S.B. (1904) Part-I, P.284

୧୭. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ (୧ମ ଭାଗ) ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ସ ପବ୍ଲିସର୍ସ, କଟକ, ୧୯୮୪, ପୃ.୧୧୨

୧୮. ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା-ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ୧୯୯୩, ପୃ.୧୫

୧୯. ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି, ୧ମ ଭାଗ(ଇତିହାସ) ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ପୃ.୧୦୪

୨୦. The Origin and Development of Oriya Literature, Odisha Sahitya Akademi, 2001, P.16

୨୧. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷା-ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ପୃ.୪୩

୨୨. ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତର ଇତିହାସ-କୀର୍ତ୍ତନ ନାରାୟଣ ପାଢ଼ୀ, ଜୟଦେବ ଫାଉଣ୍ଡେସନ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର,୨୦୦୫, ପୃ.୩୩-୩୭

୨୩. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷା-ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ପୃ.୪୩

୨୪. The Origin and Development of Oriya Literature, P.19

୨୫. Ibid

୨୬. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ(୧ମ), ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ପୃ.୧୧୨ ଏବଂ Inscription of Orissa, Vol-I, No.9, P.13

୨୭. ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପି-ପରମାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ୩ୟ ସଂ, ୨୦୦୭, ପୃ.୨୦-୨୭

୨୮. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ୨ୟ ସଂସ୍କରଣ, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ସ ଷ୍ଟୋର୍, ୧୯୫୮, ପୃ.୧୬୯-୧୭୦

୨୯. ପୁଣ୍ୟପୀଠ କପିଳାସ-ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, ପ୍ରକାଶନ ବିଭାଗ, ସୂଚନା ଓ ପ୍ରସାରଣ ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ, ଭାରତ ସରକାର, ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ, ୧୯୯୫ ଏବଂ Inscriptions of Orissa, Vol.V, Part-I, P.136

୩୦. ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପି-ପରମାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ପୃ.୯-୧୨

୩୧. ସୋନପୁର ଶିଳାଲେଖ, ସୁଦାମ ନାଏକ (ଝଙ୍କାର ୫୪ବର୍ଷ ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୦୦୩, ପୃ.୧୪୯୪

୩୨. ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପି - ପରମାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ପୃ.୪୨-୪୬

୩୩. ଇତିହାସ-ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ପୃ.୧୮୪-୧୮୯

୩୪. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ (୧ମ ଭାଗ) ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ପୃ.୧୧୪-୧୧୫

୩୫. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷା - ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ପୃ.୫୬-୫୭

୩୬. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ (୧ମ ଭାଗ) ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ପୃ-୧୧୬

୩୭. Epigraphia Indica, Vol.XXIX, Part-IV (Oct 1951) P.106-108

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ - ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, ପ୍ରକାଶକ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମ ପ୍ରବାହିତ ବିକାଶଧାରା

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଆଲୋଚନା ଅନୁବୃତ୍ତିରେ ଅବଧାରଣୀୟ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାଚୀନ-ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାକ୍‌ରୀତିର ଧାରାବାହିକ ବିବର୍ତ୍ତନର ପରିଣତି । ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବିଶ୍ୱ-ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜର ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭାରତକୁ ଆସି ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ସେହିମାନଙ୍କ ଭାଷା (ପ୍ରାଚୀନ-ଭାରତୀୟ-ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା) କାଳକ୍ରମେ ଏ ଦେଶରେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ବସତିର ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟ ଭେଦରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା। ସେହିସବୁ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା (ମଧ୍ୟ-ଭାରତୀୟ-ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା) ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ 'ପ୍ରାକୃତ' ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ 'ଅପଭ୍ରଂଶ' ନାମରେ ପରିଚିତ । ଆଧୁନିକ-ଭାରତୀୟ-ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭାଷାସମୂହ ସେହିସବୁ 'ଅପଭ୍ରଂଶ'ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିକାଶ । ଭାରତୀୟ-ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭାଷାମାନଙ୍କର ଏତାଦୃଶ କ୍ରମବିକାଶର ଧାରା ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ନକ୍‌ସା-୧ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ ।

ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ କ୍ରମ-ବିବର୍ତ୍ତନ ଧାରାରେ ମୂଳ ପ୍ରାଚୀନ-ଭାରତୀୟ-ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାରୁ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭାଷା ସମୂହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମାର୍ଗରେ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନ୍ତରିକ ସମ୍ପର୍କ ଅଦ୍ୟାପି ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ଏହି ସମ୍ପର୍କ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନତା, ସମଗୋତ୍ରୀୟତା ଓ ସମକ୍ଷେତ୍ରୀୟତା ସୂତ୍ରରେ କିପରି ପ୍ରତିଫଳିତ ତାହା ନକ୍‌ସା-୨ ମଧ୍ୟରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରତିପାଦନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଞ୍ଚଳିକ ଔପଭାଷିକ ବିତରଣ:

୧. ଉପକୂଳାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ

୨. ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ

୩. ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମବିକାଶ ଧାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଦ୍ଧୃତ ଦୁଇଟି ନକ୍‌ସାରୁ ସଙ୍କେତ ମିଳେ ଯେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଭିତ୍ତି ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳୀୟ କଥିତଭାଷା ହେଲେ ହେଁ, ମଧ୍ୟାଞ୍ଚଳୀୟ ଭାଷା ସହିତ ଏହାର ପାରମ୍ପରିକ ସମ୍ପର୍କ ସୁନିହିତ । ମାର୍କେଣ୍ଡେୟ ତଦୀୟ 'ପ୍ରାକୃତସର୍ବସ୍ୱ'ରେ 'ଓଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶ'ର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଯଥାର୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଯେ, "ଶବର୍ଯ୍ୟାଂ ଏବୌଡ୍ରୀ ଯୋଗାତ୍ ତଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଶୌରସେନ୍ୟାଦେଃ" । ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଇଛି ଯେ, "ତଦ୍ଦେଶାନାଂ ଓଡ୍ରଦେଶପଦାନାଂ ଶେରସେନ୍ୟାଦି ପଦାନାଂଚ ଯୋଗାତ୍ ଶଙ୍କରାଚ୍ଛାବର୍ଯ୍ୟାମେବ ଔଡ୍ରୀ ସିଧ୍ୟତି" (୧୫-୯) ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ୍ର ଦେଶର ଲୌକିକ ଭାଷାର ଏବଂ ଶୌରସେନୀ ଇତ୍ୟାଦି ଭାଷାର ପଦସମୂହ ସହିତ ଶବରୀଭାଷାର ସଂଶ୍ଲେଷଣଜନିତ

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା

ନକ୍ସା- ୧

- **ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା**
  - ଦାର୍ଦ୍ଦିକ ଆର୍ଯ୍ୟ — ପୈଶାଚୀ — କାଶ୍ମିରୀ
  - ବୈଦିକ ଆର୍ଯ୍ୟ
    - ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ଶାଖା
      - ବ୍ରାବଡ଼ — ସିନ୍ଧୀ
      - କେକୟ — ଲହଣ୍ଡା
    - ଗାନ୍ଧାର — ପଞ୍ଜାବୀ
    - ଖସ
      - ନେପାଳୀ
      - କୁମାୟୁନ
    - ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଶାଖା
      - ନାଗର
        - ରାଜସ୍ଥାନୀ
        - ମାରୱାଡୀ
      - ସୋରସେନୀ — ଅବହଟ୍ଟ
        - ଗୁଜୁରାଟୀ
        - ବୁନ୍ଦେଲୀ
        - ଖଡିବୋଲୀ
        - ବ୍ରଜ
        - କନୌଜ
    - ମଧ୍ୟପୂର୍ବ ଶାଖା
      - ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ — କୋଶଳୀ
        - ଅବଧି
        - ବଘେଲୀ
        - ଛତିଶଗଡ଼ୀ
        - ହାଲବୀ
      - ବିହାରୀ
        - ଭୋଜପୁରୀ
        - ମଗହୀ
        - ମୈଥିଳୀ
    - ପୂର୍ବୀଶାଖା — ମାଗଧୀ — ଗୌଡୀ
      - କାମରୂପୀ — ଅସମୀୟ
      - ରାଢ଼ୀ — ବଙ୍ଗଳା
    - ଓଡ୍ରୀ — ଓଡ଼ିଆ
    - ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମଶାଖା — ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ
      - ମରାଠୀ
      - କଙ୍କଣୀ
    - ଦକ୍ଷିଣଶାଖା — ପାଲି — ଇଲୁ — ସିଂହଳୀ
    - ବହିର୍ଦ୍ଦେଶୀୟ ଶାଖା — ରୋମାନୀ — ଜିପ୍‌ସୀବୋଲି

ନକ୍ସା- ୨

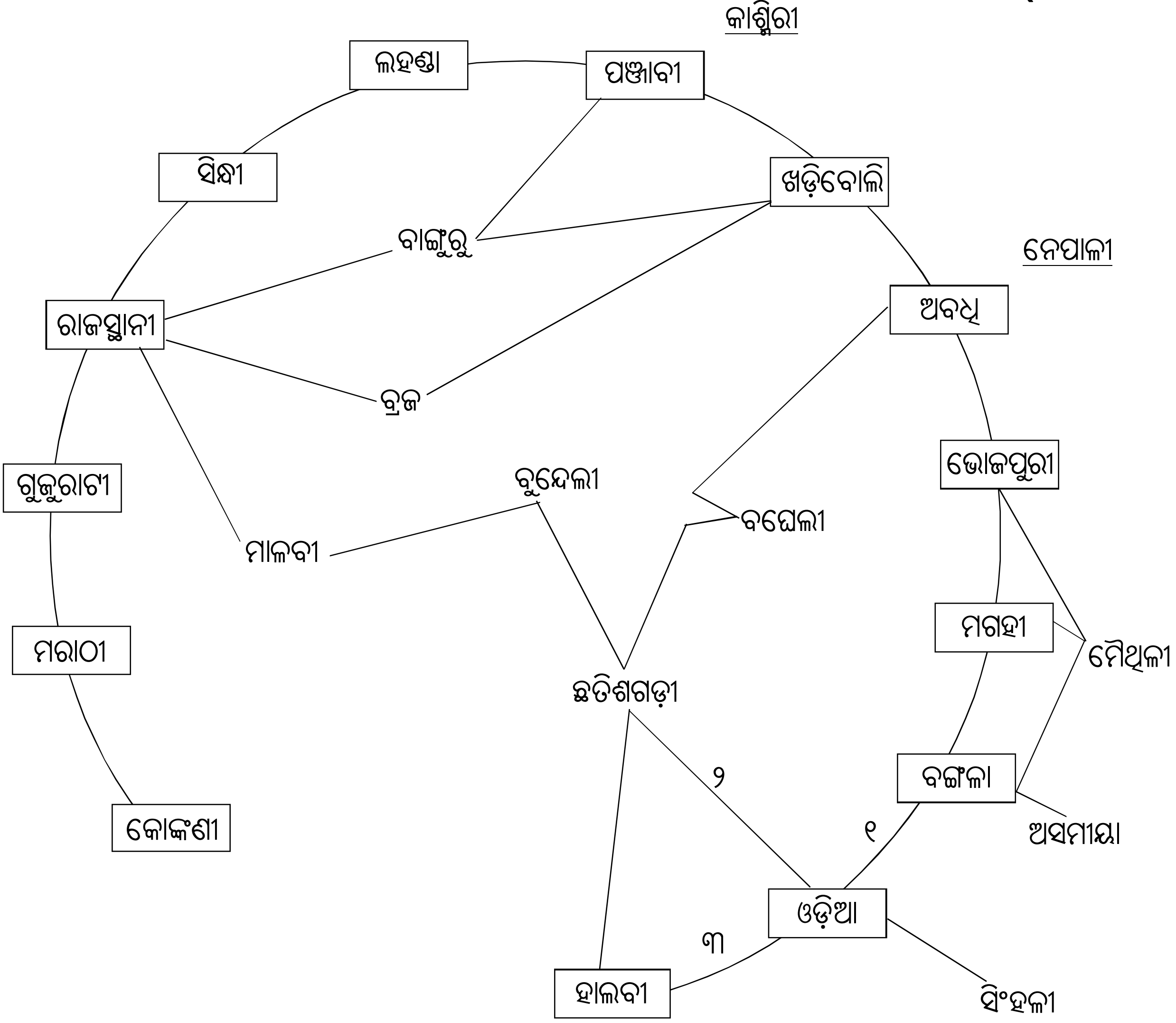

ମିଶ୍ର-ଭାଷା ହିଁ ଓଡ୍ରୀ । "ଶୌରସେନୀ ଇତ୍ୟାଦି" ଉକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା, ବିଶେଷତଃ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ, ପ୍ରାକୃତ ବା କୋଶଳୀ ଅପଭ୍ରଂଶ ପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିବା ସମ୍ଭାବନୀୟ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ମରଣୀୟ ଯେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଗମ କୋଶଳ ଓ ବଙ୍ଗ ଦୁଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରପଥରେ ସମାହିତ ହୋଇଥିଲା । ଔପଭାଷିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥିତି ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଏହି ତଥ୍ୟ ଅଧିକ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ତିନୋଟି ପ୍ରଧାନ ଉପଭାଷା ହେଉଛି ୧. ଉପକୂଳାଞ୍ଚଳ ଉପଭାଷା (ଆଧୁନିକ ସାଧୁଭାଷା), ୨.ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଉପଭାଷା (ସମ୍ବଲପୁରୀ ଓ ଲରିଆ), ୩.ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଉପଭାଷା (ଦେଶିଆ, ଭତ୍ରି, ଝରିଆ) । ଏଥିରୁ ପ୍ରଥମଟିର ବଙ୍ଗଳା ଇତ୍ୟାଦି ମଗଧୀୟ ଭାଷା ସହିତ ଦ୍ୱିତୀୟଟିର କୋଶଳୀୟ ଛତିଶଗଡ଼ୀ ସହିତ ଏବଂ ତୃତୀୟଟିର ହାଲବୀ ସହିତ ଯେପରି ଘନିଷ୍ଠତା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ତାହା ଓଡ଼ିଶାରେ

ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ପ୍ରସାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରେ। ଓଡ଼ିଶାର ମାଳାଞ୍ଚଳୀୟ ଉପଭାଷାରେ ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତମ ରୂପ ସଂରକ୍ଷିତ ଏବଂ ଏଥିରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମାର୍କେଣ୍ଡେୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଓଡ୍ରୀଭାଷାର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ।

ଐତିହାସିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କାଳାନୁକ୍ରମିକ ବିକାଶ-ଧାରା ନିର୍ଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଅସମ୍ଭବ; ମାତ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଗମ ଏବଂ ତତ୍‌ସହିତ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଞ୍ଚଳିକ ବାକ୍‌ରୀତିର ଉନ୍ମେଷ ଘଟିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନ ଏବଂ ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଅଭିଲେଖ। ସମକାଳୀନ ସମଜାତୀୟ ଅଭିଲେଖ ସହିତ ତୁଳନା କଲେ ଏହି ଉତ୍କଳୀୟ ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କର ଭାଷାରେ ଲୌକିକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ପୁନଶ୍ଚ, କଳିଙ୍ଗ ପାଳିଭାଷାର ଜନ୍ମଭୂମି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବଳିଷ୍ଠ ମତ ପ୍ରଚଳିତ। ରାଲଫ ଟର୍ନର ତାଙ୍କର ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଭିଧାନରେ ସିଂହଳୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ ଯେ ପାଲି ଏହି ସଂଯୋଗର ସେତୁ ଏବଂ ପାଲି ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଐତିହାସିକ ସମ୍ପର୍କ ଅବିସମ୍ବାଦିତ। ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସମାବିଷ୍ଟ ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ମାଗଧୀ, ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ ବା ପାଲି ଯେଉଁ ଭାଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ହେଁ, କାଳକ୍ରମେ ସେହି ଏକ ବା ଏକାଧିକ ମୂଳ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭାଷା ସହିତ ସ୍ଥାନୀୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟ-ଭାଷାର ସମନ୍ୱୟରେ ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା। ଅନ୍ତତଃପକ୍ଷେ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପରି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ସମ୍ପର୍କରେ ନିର୍ଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଦିଅନ୍ତି ହୁଏନ୍‌ସାଂ। ସେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଓଡ୍ର ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କ ଭାଷା ଓ ରୀତିନୀତି ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର। ଅଶୋକ ଓ ଖାରବେଳଙ୍କ ଅଭିଲେଖରେ ଯେଉଁ ଲୌକିକ ଭାଷାର ଆଭାସ ମିଳେ ଏବଂ ଯାହା ଦେଶୀୟ ଭାଷାଠାରୁ ଭିନ୍ନ ବୋଲି ହୁଏନ୍‌ସାଂ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିଥିଲେ, ତାହା 'ଓଡ୍ରୀ' ଅପଭ୍ରଂଶ ରୂପେ ଗ୍ରହଣୀୟ ହୋଇପାରେ। କାରଣ ଭରତଙ୍କ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର (ଖ୍ରୀ.ପୂ.୨୦୦-୧୦୦)ରେ 'ଓଡ୍ରୀ ବିଭାଷା'ର ଏବଂ 'ଓଡ୍ରୀ ମାଗଧୀ' ଶୈଳୀର ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳେ। ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳୀନ ବହୁ ବୈୟାକରଣିକ (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ଭଟ୍ଟ, କୃଷ୍ଣ ପଣ୍ଡିତ, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପ୍ରଭୃତି) ଓଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅଭାବରୁ ଏହାର ସମୟ ଓ ସ୍ୱରୂପ ସମ୍ପର୍କରେ କେବଳ ଏତିକି ତର୍କଣା କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ମଧ୍ୟଦେଶୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟର ମିଳିତସୂତ୍ରରୁ ଉତ୍ସରିତ ଏବଂ ଶବରାଦି ଅଣ-ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ଏହି ଲୌକିକ ଭାଷା ପ୍ରାୟ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶା ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା।

ଏହି ଓଡ୍ରୀ-ଅପଭ୍ରଂଶରୁ ହଜାରବର୍ଷର ବିବର୍ତ୍ତନଧାରାରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଜନ୍ମ। ତାହାର ବିକାଶ-କ୍ରମର ଧାରାବାହିକତା ପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖ, ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକା ଓ ପ୍ରାଚୀନ ନାଥ-ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଦେଶିଆ ଉପଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ପ୍ରତ୍ନଓଡ଼ିଆ-ଭାଷାର କେତେକ ପ୍ରାମାଣିକ ନିଦର୍ଶନ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଲିଖିତ ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ। ଶୈଳୋଦ୍ଭବ, ଭୌମକର ଓ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କରେ ଯତ୍ରତତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ବାକ୍‌-ରୀତିର ଆଭାସ ମିଳିଥାଏ। ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ, କ୍ରମାନୁଯାୟୀ ଧର୍ମରାଜଙ୍କ ସୁମଣ୍ଡଳ ଲେଖ (ଖ୍ରୀ:୫୬୯), ମାଧବ ବର୍ମାଙ୍କ ନିବିନା ତାମ୍ରଶାସନ (ଖ୍ରୀ:୬୧୯), ଗଣ୍ଡିବେଢ଼ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତିର ଅଭିଲେଖ

(୧୦ମ/୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀ), ବଜ୍ରହସ୍ତଦେବଙ୍କ ଉରଜାମ ଶିଳାଲେଖ (ଖ୍ରୀ:୧୦୫୧) ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ପ୍ରନ୍-ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଧାରାବାହିକ କ୍ରମବିକାଶ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଥାଏ।

ଚର୍ଯ୍ୟା-ଗୀତିକା ପ୍ରନ୍-ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟତମ ନିଦର୍ଶନ। ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ସମସ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏଥିରେ ନିଜ ଭାଷାର ମୌଳିକ ସ୍ୱରୂପ ସନ୍ଧାନ କରୁଥିଲେ ହେଁ, ଚର୍ଯ୍ୟାଭାଷାର କେତେକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ତାହାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରେ। ଏହି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟମାନ ମୁଖ୍ୟତଃ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ଶବ୍ଦ-ପ୍ରୟୋଗ ଓ ବାକ୍ୟରୀତିରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ। ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବହୁ ଶବ୍ଦ ଚର୍ଯ୍ୟାଭାଷାର ଭୌଗୋଳିକ ପରିଧି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ। ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଏହିପରି କେତୋଟି ଶବ୍ଦ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ-ଗୁମା (ସଦରଜାଗା), ହିଣ୍ଡିବା (ବୁଲିବା), କାଙ୍ଗୁ (ଶସ୍ୟବିଶେଷ), ଜନା (ମକ୍‌କା ଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ), ତଇଳା (ପାହାଡ଼ତଳ ଜମି), କାନ୍ଦିବା (ପଶୁପକ୍ଷୀ ରଡ଼ିବା), ଲଙ୍କା (ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ), ଘାଟ (ପାହାଡ଼ିଆ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣପଥ)। ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳୀନ ଶିଶୁବେଦ, ଲୋହିଗୀତା, ଅମରକୋଷ ଗୀତା ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ନାଥ-ସାହିତ୍ୟରେ ଚର୍ଯ୍ୟା-ଭାଷାର ଅନୁବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ପ୍ରନ୍ ଓଡ଼ିଆର ଅନ୍ତିମ ସ୍ୱରୂପ ଲକ୍ଷଣୀୟ।

ଓଡ଼ିଶା, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶର ସୀମାନ୍ତରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଦେଶିଆ ଉପଭାଷାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ରୂପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ବିନାୟକ ଦେଓ ନନ୍ଦପୁରରେ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲା ସମୟରୁ (ଖ୍ରୀ:୧୪୪୮) ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଜଭାଷା ରୂପେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଭୂୟୋବିକାଶ ଘଟିଥିଲା। ସ୍ଥାନୀୟ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରଭାବ ସହିତ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଲୌକିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଯଥାର୍ଥତଃ ଓଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶର ଶୌରସେନୀ-ଶବରୀ ମିଶ୍ରିତ ଓଡ୍ରଦେଶୀୟ ଭାଷାର ସ୍ୱରୂପ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ। ଏହି ଭାଷାର କେତୋଟି ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପତାତ୍ତ୍ୱିକ ଲକ୍ଷଣ ଯଥା: ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ-ମନ୍; ବିଭକ୍ତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ: ୨ୟା-କେ, ୫ମୀ-ଉନି, ନୁ; ନିକଟନିର୍ଦ୍ଦେଶକ-ଇ, ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ-କାଇ; ସର୍ବନାମ ଜାତ ବିଶେଷଣ-ଇତି, ଏଦେ, କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ତେ, ନେ; ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ-ସି; ସହାୟକ କ୍ରିୟା-ରହ୍, ନିତ୍ୟପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ପ୍ରତ୍ୟୟ-ନି; ନିଷେଧାତ୍ମକ କ୍ରିୟା-ନିଚ୍; ୨ୟ ପୁରୁଷ କ୍ରିୟାର ବଚନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉସ୍, ଆସ୍ ଏବଂ ୩ୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ-ଅୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଇତ୍ୟାଦି ଏହି ଭାଷାର ମଧ୍ୟଦେଶୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ସୂଚିତ କରେ। ଏହାର ଶବ୍ଦସମୂହ ମଧ୍ୟ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ଏବଂ ଶୌରସେନୀ-ଶବରୀ ପ୍ରଭାବର ପରିଚୟ ଦିଏ। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆରେ ଅପ୍ରଚଳିତ ଅନ୍ୟୂନ ପାଞ୍ଚହଜାର ଔପଭାଷିକ ଶବ୍ଦ ଏହି ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ଓ ପ୍ରକୃତିଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରେ। ପ୍ରାକୃତିକ ତଥା ରାଜନୈତିକ କାରଣରୁ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳଠାରୁ ଦୀର୍ଘକାଳୀନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଂରକ୍ଷଣ ଦିଗରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶୈଶବକାଳ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲେ ହେଁ, ଏହାର ଆତ୍ମ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତମ ସୀମା ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ନିର୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଇପାରେ। ନରସିଂହଦେବଙ୍କର ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥିତ ଦ୍ୱିଭାଷିକ ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ:୧୨୫୬?) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନ ଧାରାର ଏକ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ପରିଣତି, ଏହି ଅଭିଲେଖର ଦ୍ୱିଭାଷିକ ରୂପରେ ରାଜଭାଷା ତାମିଲ ସହିତ ଓଡ଼ିଆର ସମାବେଶ ସେ ସମୟକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ଇଙ୍ଗିତ ପ୍ରଦାନ କରେ, ସେଥିରୁ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ଯେ ଏତାଦୃଶ ସ୍ୱୀକୃତିଲାଭ ମୂଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୃଷ୍ଠଭୂମିକାରେ ଏକ ସୁଦୀର୍ଘ ପରମ୍ପରା

ନିହିତ ଥିଲା। ଏହି ପରମ୍ପରାର କାଳଗତ ଆୟତନ ଅଶୋକ, ଖାରବେଳ, ଭରତମୁନି ବା ହୁଏନ୍‌ସାଂଙ୍କ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାରିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ।

ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୈତିକ ସିଂହାସନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ସାଂସ୍କୃତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା। ରାଜକୀୟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଆଗଙ୍ଗା-ଗୋଦାବରୀ-ବିସ୍ତୃତ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେଲା। ସଂସ୍କୃତର ଆଭିଜାତ୍ୟ ଓ ଅଭିମାନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜୟଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ହେଲା ସେହି ଅଭିଯାନର ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଗୌରବ ଓ ଗାରିମାମୟ ପ୍ରଥମ ମହାନ୍ ସିଦ୍ଧି। ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ରଚନା ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସାର୍ବଭୌମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା। ଭାଗବତର ପୃଷ୍ଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସର୍ବମାନ୍ୟ, ସାଧୁ, ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ରୂପ। ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳୀନ ରୀତି-ଯୁଗୀୟ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଅଳଙ୍କରଣ ଓ ସଂସ୍କୃତକରଣ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ତା'ର ଅଭିଜାତ ରୂପ। ସେହି ସର୍ବମାନ୍ୟ ଓ ଅଭିଜାତ ଭାଷାର ନୂତନ ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସ କଲେ ରାଧାନାଥ ଓ ମଧୁସୂଦନ। ଶବ୍ଦ-ଚୟନ ଓ ପଦ ବିନ୍ୟାସରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଲୌକିକ ରୀତିର ସଚେତନ ସମନ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ଏମାନେ ଇଂରାଜୀ ଅନୁକରଣରେ ଏକ ନୂତନବାଣୀ-ଭଙ୍ଗୀର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ। ଏମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ଯଥାର୍ଥରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ 'ବାକ୍ୟ'ର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା। ଏହିପରି ଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ଓ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଦୁଇଟି ଯୁଗାନୁସାରୀ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି। ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ଦୁଇ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ କଣ୍ଠନିଃସୃତ ବାଣୀ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ ସର୍ବମାନ୍ୟ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିବର୍ତ୍ତନ କେବଳ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭାଷା ସୂତ୍ରରୁ ଉତ୍ସରିତ ଗୋଟିଏ ଲୌକିକ ବାଣୀର ଅବିମିଶ୍ର ଏକକ ପ୍ରବାହ ନୁହେଁ; ଏଥିରେ ଭିନ୍ନ ସୂତ୍ରରୁ ପ୍ରବାହିତ ବିବିଧ ବାଗ୍‌ଧାରାର ମହାସଙ୍ଗମ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୌଳିକ ଆର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରକୃତି ଏହିସବୁ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାର ପ୍ରଭାବରେ ନାନା ଭାବରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସବୁଠାରୁ ବ୍ୟାପକ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା। ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଗମ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶା ଥିଲା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ବାସଭୂମି। ଆଗନ୍ତୁକ ଆର୍ଯ୍ୟଦଳର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସହାବସ୍ଥାନ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ ହେତୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉନ୍ମେଷ ଓ ବିକାଶ କାଳରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା। ଅନୁନ୍ନତ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାରୁ ଆହୃତ ଉପାଦାନ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଓ ପ୍ରୟୋଗ-ବିଧିରେ ସୀମିତ; ମାତ୍ର ସମୃଦ୍ଧ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରୁ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଆହରଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରକୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପତତ୍ତ୍ୱ, ବାକ୍ୟ-ରୀତି, ଶବ୍ଦ-ଭଣ୍ଡାର ଏବଂ ଲିପି-ତତ୍ତ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରତିଫଳିତ। ଓଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶର ଅଭ୍ୟୁଦୟ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଖ୍ରୀ: ୧୫୬୮) ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ପ୍ରାୟଶଃ ଦ୍ରାବିଡ଼ାଭିମୁଖୀ ହୋଇଯାଇଥିଲା। ତା'ପରେ ପଞ୍ଚଦଶ / ଷୋଡ଼ଶ (୧୫ଶ/୧୬ଶ) ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଆଉ ଏକ ନୂତନ ଭାଷା-ସ୍ରୋତର ସଂଯୋଗ ଘଟିଲା; ତାହା ହେଲା ଆରବୀ-ପାର୍ଶୀ। ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନଠାରୁ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ-ଭାଷା ପ୍ରଭାବରେ ପାର୍ଶୀର ପ୍ରଚଳନ ଫଳରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରସାର ଘଟିଥିଲା ଏବଂ ତତ୍କାଳୀନ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ପାର୍ଶୀ ଅଧ୍ୟୟନର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଥିଲା। ଫଳତଃ ବିଶୁଦ୍ଧ ବା ବିକୃତ ଭାବରେ ବହୁ ଆରବୀ-ପାର୍ଶୀ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥିଲା। ୟୁରୋପୀୟ ବଣିକମାନଙ୍କର ଆଗମନ ଏବଂ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ ଫଳରେ ପାର୍ଶୀର ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା ଇଂରାଜୀ। କେବଳ ରାଜଭାଷା ଭାବରେ ନୁହେଁ, ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଭାଷା ଭାବରେ ଏହା ବିଶେଷ ଆକର୍ଷଣୀୟ ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷା; ଯଥା-ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ, ଫରାସୀ, ଦିନାମାର, ଡଚ୍ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରଭାବ କେବଳ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ; ମାତ୍ର ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଆଦର୍ଶରେ ଏହାର ବାକ୍ୟ-ବିନ୍ୟାସ-ରୀତି ଓ ପଦ-ବିନ୍ୟାସ-ବିଧି ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା। ବସ୍ତୁତଃ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନ ରୂପରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ଏବଂ ଆଧୁନିକ ରୂପରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଦ୍ୱିବିଧ ବଳିଷ୍ଠ ବହିଃପ୍ରଭାବ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣୀୟ। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱରୂପ ହିଁ ଏହି ପ୍ରଭାବର ପରିଣତି।

ପ୍ରାଚୀନ-ଭାରତୀୟ-ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର କ୍ରମବିକାଶ ପ୍ରାୟ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷର ଗତି ଓ ମୁକ୍ତିର ଇତିହାସ; ମାତ୍ର ଏହି ସୁଦୀର୍ଘ ବ୍ୟବଧାନ ଓ ଯାବତୀୟ ବହିଃପ୍ରଭାବ ସତ୍ତ୍ୱେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୌଳିକ ପାରମ୍ପରିକ ରୂପ ଅଦ୍ୟାପି ସୁସ୍ପଷ୍ଟ। ଭାଷାବିଦ୍‌ମାନେ ସମସ୍ୱରରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଏହା ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିତି-ଧର୍ମୀ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଭାଷା ଏପରିକି ଗ୍ରୀଏରସନ୍‌ଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା କେବଳ ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ତୁଳନୀୟ। ସାଧାରଣତଃ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଦୂଷଣୀୟ ହେଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଏହି ସନାତନୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ଦୃଢ଼ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ନିହିତ। ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆଭାଷା-ମେଧ ଯଜ୍ଞର ବଳିଖଣ୍ଡରୁ ଏହି ଶକ୍ତିର ବିନିଯୋଗ ବଳରେ ବୀମ୍‌ସ ସାହେବ ଏହାର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିଥିଲେ। ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀର ଏକ ଅନଗ୍ରସର ଭାଷା ଭାବରେ ପରିଗଣିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ସରଳ, ସମୃଦ୍ଧ ଓ ଅବିକଳ୍ପ ରୂପ ଅତୁଳନୀୟ। ଏହାର ବ୍ୟାକରଣ ଯେପରି ସଂଶ୍ଲିଷ୍ଟ, ସେପରି ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ। ଏହାର କ୍ରିୟାବିଧି ବିବିଧ ବୈକଳ୍ପିକ ଓ କୁଟୀଳ ପ୍ରୟୋଗରେ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ନୁହେଁ କି ଏଥିରେ ଧ୍ୱନିର ଲିଖନ ଓ କଥନ ମଧ୍ୟରେ ତାରତମ୍ୟ ନାହିଁ। ଏହାର ସ୍ୱର ସଂଘଟନାରେ ଏପରି ଏକ ନିଜସ୍ୱ ଧ୍ୱନି-ସ୍ପନ୍ଦ ଅଛି, ଯାହା କେବଳ କଙ୍କରପରି କର୍କଶ ବା ଜଳ ପରି ତରଳ ନୁହେଁ; ବରଂ କଙ୍କରିତ ଗିରିଶଯ୍ୟାରେ ପ୍ରବାହିତା ତଟିନୀର ସ୍ପନ୍ଦାୟମାନ ଗତିଛନ୍ଦ ପରି ଶ୍ରୁତିମଧୁର। ଏହି ସନାତନୀ ଭାଷାର ପ୍ରାଣ-ଶକ୍ତିକୁ ଆବିଷ୍କାର କରି ତାହାର ସ୍ଥିତି ସ୍ଥାପକ ଧର୍ମର ଯଥାର୍ଥ ବିନିଯୋଗ କଲେ ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଆହରଣ ଓ ଅନୁକରଣସତ୍ତ୍ୱେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୌଳିକ ପ୍ରକୃତି ବିକୃତ ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହେବନାହିଁ। ସମୟ ଓ ସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବନ୍ତ ଭାଷାରେ ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସ ସ୍ପୃହଣୀୟ। ଅତୀତରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବା ରାଧାନାଥ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ଯୁଗାନୁସାରୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବିଧାନ କରିଥିଲେ। ସାମ୍ପ୍ରତିକ କାଳର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏହାର ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ଅନାକାଂକ୍ଷିତ ନୁହେଁ। ତେବେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଏହି ନବୀନତମ ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ଏହାକୁ ଯେତେବେଶି ଅନ୍ୟ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଘନିଷ୍ଠ କରାଯାଇପାରେ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱକୀୟତା ରକ୍ଷା କରି ଏବଂ ତାହାର ତ୍ରିବିଧ ଔପଭାଷିକ ଆଞ୍ଚଳିକ ରୂପର ସମନ୍ୱୟ ସାଧନ କରି ତାହାର ଏତାଦୃଶ ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। କ୍ରମ-ବିବର୍ତ୍ତନର ଚିରାଚରିତ ଏକମୁଖୀ ଅନୁଲୋମ-ପ୍ରବାହପଥରୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଏହା ହିଁ ହେବ ପ୍ରଥମ ବିକାଶୋନ୍ମୁଖ ଉତ୍ତରଣ।

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଣୟନର ପରିରେଖା

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ନିଜସ୍ୱ ବ୍ୟାକରଣ ଅଛି। ବ୍ୟାକରଣର ଉଦ୍ଭାବନ କରାଯାଏ ନାହିଁ; ଆବିଷ୍କାର କରାଯାଏ। ବ୍ୟାକରଣକାର ମାନବିକ ବଚନ ବ୍ୟବହାର ବିବିଧ ଲକ୍ଷଣ ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟିରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଭାଷାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବିନ୍ୟାସରୀତି ଆବିଷ୍କାର କରନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷିତ ଓ ଆବିଷ୍କୃତ ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବେ ନିୟମାନୁବନ୍ଧ କରନ୍ତି। ଏପରିକି ବିଶ୍ୱର ଆଦିକାଳୀନ ବ୍ୟାକରଣ, ତାହା ପାଣିନିଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ 'ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀ (ଖ୍ରୀ.ପୂ.:୩ୟ ଶତକ) ହେଉ କିମ୍ବା ଡାଇଓନିସିୟସ ଥ୍ରାସ୍‌ଙ୍କ ଗ୍ରୀକ୍ ବ୍ୟାକରଣ 'ଟେକ୍‌ନେ ଗ୍ରାମଟିକ୍' (ଖ୍ରୀ.ପୂ.: ୨ୟ ଶତକ) ହେଉ, ଭାଷାର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଓ ଯଥାର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ତଥା ଭାଷାର ବିନ୍ୟାସରୀତିର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶୃଙ୍ଖଳା ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟାବେକ୍ଷିତ ତଥ୍ୟ ଭିତ୍ତିରେ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଥିଲା।

ମାତ୍ର କାଳାନୁକ୍ରମେ ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏହି ଆଦିମ ଅବଧାରଣା କ୍ରମଶଃ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧଭାଷାର ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକରଣ ଏକ ସୂକ୍ତିମୂଳକ ଶାସ୍ତ୍ରସ୍ୱରୂପ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା। ଏପରି ବୈଧାନିକ (Prescriptive) ବ୍ୟାକରଣ ବିକାଶଲାଭ କରିବା ମୂଳରେ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଥିଲା ଆଧୁନିକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ସ୍ୱରୂପ ବିଚାର କରିବା ଯୋଗୁ ଏହିସବୁ ଭାଷାର ଶୁଦ୍ଧତା ଓ ସାଧୁତା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣଗୁଡ଼ିକୁ ନିୟାମକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲା। ରୋମାନ୍‌ମାନେ ଗ୍ରୀକ୍ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରତି ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ସାକ୍‌ସନମାନେ ଲାଟିନ୍ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରତି ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇଥିଲେ। ଭାରତରେ ପ୍ରାକୃତ ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣକାରମାନେ ପାଣିନିଙ୍କ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରିଥିଲେ। ତତ୍କାଳୀନ ଉଦ୍ୟମୀ ଓ ଉତ୍ସାହୀ ବ୍ୟାକରଣକାରମାନେ ଭାଷା ଯେ ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଓ ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ପ୍ରାକୃତିକ ବିଭାବ ଏହା ଭୁଲିଯାଇ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ଘଟାଟୋପ ମଧ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକୁ ନିବଦ୍ଧ କରିବା ଦିଗରେ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ। ଏକ ସମୟରେ ବ୍ୟାକରଣର ବିଧାନ ଏପରି ଦୃଢ଼ ଭାବେ ଜାହିର ହୋଇଥିଲା ଯେ, 'ଶିବୋଲେଥ' ଶବ୍ଦର ଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସାମାନ୍ୟ ବିକୃତି କରି 'ସିବାଲେଥ' ବୋଲି କେବଳ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିବାରୁ ହଜାର ହଜାର ଏଫ୍ରାମାଇଟ୍‌ମାନେ ଜିଲିଆଡାଇଟାମାନଙ୍କ ହାତରେ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଲାଭ କରିଥିଲେ। ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ 'ବାଧତି-ବାଧତେ' ଉପାଖ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ କାଳିଦାସଙ୍କ ନିଷ୍ଠୁର ବିଦ୍ରୂପ ଭୋଜରାଜାଙ୍କୁ ଯେପରି ଖର୍ବ କରିଦେଇଥିଲା, ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା। ସମ୍ରାଟ୍ ସିଜିମଣ୍ଡଙ୍କ ପରି ଶକ୍ତିବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ବ୍ୟାକରଣର ଅନୁଶାସନ ଲଂଘନ କରିବାର ସାହସ ବୋଧହୁଏ ସାଧାରଣ ନାଗରିକମାନଙ୍କର ନଥିଲା। ଗୋଟିଏ ଜର୍ମାନୀ ପ୍ରହସନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ଯେ, ଥରେ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ଲିଙ୍ଗାନୁରୂପ ପ୍ରତ୍ୟୟ ପ୍ରୟୋଗରେ ତ୍ରୁଟି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଜନୈକ ରାଜପରିଷଦ ତାଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ଚେତାଇ ଦେଇଥିଲେ। ସମ୍ରାଟ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, 'ତମେ ଏହା କେଉଁଠୁ ଶିଖିଲ ?' ପାରିଷଦ ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ ଜନୈକ ବ୍ୟାକରଣ ମହନ୍ତଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ। ତା'ପରେ ସମ୍ରାଟ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ 'ମୁଁ ଆଉ କୋଉ ଭୁଲ୍‌ଟା କଲି ? ମୁଁ ରୋମ୍‌ର ସମ୍ରାଟ୍, ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ମହନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ତତଃ ମୋ କଥାର ମୂଲ୍ୟ ସମାନ।' ସମ୍ରାଟ ସିଜିସମଣ୍ଡ ଅନେକଙ୍କ ନିକଟରେ ଖୁବ୍ ସ୍ୱୈରାଚାରୀ ମନେ ହୋଇପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ବ୍ୟାକରଣ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମନୋଭାବ ସୂଚିତ କରିଥାଏ ଯେ ବୈଧାନିକ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମାବଳୀ ଅନୁରୂପ ଭାବେ ମତାନ୍ଧତା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ।

ପାଣିନିଙ୍କ ଭୂମି ଏହି ଭାରତବର୍ଷରେ ଆଧୁନିକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାମାନଙ୍କର ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ଚର୍ଚ୍ଚା ନ ହେବା କିମ୍ବାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟମ୍ ? ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଏହି ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ସାହିତ୍ୟିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲାଭ କରିଥିଲେ ହେଁ ଆମ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ କିଛି ଅଖାଡ଼ୁଆ ସଂସ୍କୃତିଆ ପ୍ରୟୋଗର ସମର୍ଥନ ବା ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ପ୍ରମାଣ କେବଳ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ 'ଲାବଣ୍ୟବତୀ'ରେ 'ଡରଳ ସ୍ୱାବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଯା ବ୍ୟାକରଣ ଲିହି' ଉକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇନାହିଁ । ତା'ଛଡ଼ା ଭାଷା-କବିମାନଙ୍କର ବ୍ୟାକରଣ-ସଚେତନତା କେବଳ ଅଭିଧାନ ଓ ଅଳଙ୍କାର-ତତ୍ତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାମାନଙ୍କର ବ୍ୟାକରଣିକ ଅଧ୍ୟୟନର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକଗଣ ଏ ଦିଗରେ ଥିଲେ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ । ସେମାନଙ୍କର ଦେଶୀୟ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିବାର ଅଭୀପ୍‌ସା ଯୋଗୁ ସେମାନେ ବ୍ୟାକରଣର ଉପଯୋଗିତା ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଥିଲା ଲାଟିନ୍ ବ୍ୟାକରଣର ଆଦର୍ଶ । ସେମାନଙ୍କର ଦେଶୀ ସହଯୋଗୀ ଓ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଥିଲା ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ଆଦର୍ଶ । ଉଭୟପକ୍ଷର ସମବାୟରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା-ବ୍ୟାକରଣ ଉଦ୍‌ଭାବିତ ହେଲା । ସ୍ୱଭାବତଃ ଏହି ବ୍ୟାକରଣ ବୈଧାନିକ ବର୍ଗର ହୋଇଥିଲା । ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବେ ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସହିତ ବାର୍ତ୍ତାଳାପ କରିବାର କାମଚଳା ଭାଷାଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ ସାଧନ କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟତଃ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏହି ବ୍ୟାକରଣଗୁଡ଼ିକ ଶେଷରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଢ଼ାଞ୍ଚାର ପରମ୍ପରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣଗୁଡ଼ିକର ଏକ ଐତିହାସିକ ପରିକ୍ରମା କଲେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ଯେ ଏହି ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ କ୍ରମାନୁସାରେ କେବଳ କେତେକ ଆରୋପିତ ଢାଞ୍ଚାରେ ବାରମ୍ବାର ପରିକଳ୍ପିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଅବିମୃଷ୍ୟକାରୀ ପରମ୍ପରାବାଦୀ ବ୍ୟାକରଣକାରମାନେ ଏହି ଭାଷାର ଆନ୍ତରିକ ଉତ୍କର୍ଷ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସଂସ୍କୃତ ବା ଲାଟିନ୍ ବ୍ୟାକରଣର ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଏହାକୁ ଆବଦ୍ଧ କରିଦେଇଛନ୍ତି । କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋଟେ ଦେଖାଯାଏନାହିଁ ଯେ ଭାଷାର ବିନ୍ୟାସରୀତିରେ ନିହିତ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱରୂପ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ପଦରଚନା ପଦ୍ଧତିରେ ନିହିତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ସାର୍ଥକ ସୂତ୍ରସମୂହର ବିବେଚନା କରିବା ପାଇଁ ଭାଷାର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଓ ଯଥାର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଦିଗରେ କିଛି ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି । ଏହି ବ୍ୟାକରଣଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ବୈଧାନିକ ବର୍ଗର, ଯାହାକି ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦର୍ଶାଇବାରେ କେବଳ ସାହାଯ୍ୟ କରେ; ଏବଂ କେତେକ ତୁଳନାତ୍ମକ ବର୍ଗର, ଯାହାକି ସମଗୋଷ୍ଠୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାଠାରୁ ଏହାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବା ଉତ୍କର୍ଷ କେବଳ ପ୍ରତିପାଦନ କରେ । ଭାଷାର ଏକ ପ୍ରାମାଣିକ ବ୍ୟାକରଣର ଅଭାବ ହେତୁ ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଏକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଭାଷା, ଏହା ବଙ୍ଗଳାର ଏକ ଉପଭାଷା, ଏହା ବହୁତୋଭାବେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାଭିମୁଖୀ ଇତ୍ୟାଦି ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ଭିତ୍ତିହୀନ ଐତିହାସିକ ଧାରଣାମାନ ତୁଚ୍ଛାରେ ପ୍ରସାରଲାଭ କରିଛି ।

ରେଭରେଣ୍ଡ ଆମସ୍ ସଟନ୍ ଖ୍ରୀ: ୧୮୩୧ରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା, ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମାର୍ଜିତ ସ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ସଂସ୍କାରଯୋଗ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏହା ସଂସ୍କୃତ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବେ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ, ତାଙ୍କଠାରୁ କ'ଣ ଆଶା କରାଯାଇଥା'ନ୍ତା ? ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଛାଞ୍ଚ ହେଲା, ଏହା ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ: ଅକ୍ଷର, ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟ । ଅକ୍ଷର ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ

ଓ ଶବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି। ସେ ହରେକ ରକମର ବ୍ୟାକରଣିକ ବର୍ଗ ଉଦ୍‌ଭାବନ କରିଛନ୍ତି, ଯଥା-ତ୍ରିବିଧ ବଚନ, ତ୍ରିବିଧ ଲିଙ୍ଗ, ସପ୍ତବିଧ କାରକ ଏବଂ ବିବିଧ କ୍ରିୟାରୂପ। ବାକ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେ କହିଛନ୍ତି: "ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ପୁସ୍ତକ ଏତେ ବନାନ ଓ ବ୍ୟାକରଣ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ଯେ ତାହା ଯେ କୌଣସି ଛାତ୍ରକୁ ବିଭ୍ରାନ୍ତ କରିପାରେ। ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣର ଏହି କେତୋଟି ନମୁନା ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ପ୍ରମାଣ କରେ ଯେ, ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱକୀୟ ପଦ୍ଧତି ଆବିଷ୍କାର କରିନାହାନ୍ତି; ବରଂ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଥିପାଇଁ ଏକ ବୈଧାନିକ ବ୍ୟାକରଣ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ କୌତୁହଳପ୍ରଦ କଥା ହେଉଛି ଯେ, ଖ୍ରୀ:୧୮୪୨ରେ କଟକ ଶିକ୍ଷାକମିଟି ଶିକ୍ଷା-କାଉନସିଲ୍‌କୁ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାବରେ ସଟନଙ୍କ ନାମ ସୁପାରିଶ କରିଥିଲେ (ଓ:ସା:ଇ- ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ, ପୃ.୧୦୦)। ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟାକରଣକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଗଲା। ତାଙ୍କର ବ୍ୟାକରଣ ଏକମାତ୍ର ସୁଲଭ ଗ୍ରନ୍ଥ ରୂପେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣେତାମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ହୋଇଥିଲା। ସେତେବେଳେ ବ୍ୟାକରଣ ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରତି କିପରି ମନୋଭାବ ଥିଲା, ତାହା ଉଇଲିୟମ୍ ସି.ଲେସିଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ସାର' (୧୮୫୫) ପୁସ୍ତକର 'ବିଜ୍ଞାନପତ୍ର'ରୁ ଜଣାଯାଏ। "ଯଦ୍ୟପି ସ୍ୱୀୟ ଭାଷା ଶୁଦ୍ଧ ରୂପେ କହିବାକୁ ଆଉ ଲେଖିବାକୁ କାହାରି ଆକାଂକ୍ଷା ଥାଏ, ତେବେ ବ୍ୟାକରଣ ନ ଜାଣିଲେ ତାହାର ସେଇ ଇଷ୍ଟ କଦାପି ସଫଳ ହୋଇ ନ ପାରିବ।" (ସାମନ୍ତରାୟ ପୃ.୧୦୭) ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ରୀତିର ସଂସ୍କୃତ ବା ଇଂରାଜୀ ଆଦର୍ଶରେ ପରିମାର୍ଜନ ଏବଂ 'ସାଧୁଭାଷା' ନାମରେ ଏକ କୃତ୍ରିମ ସାହିତ୍ୟିକ ରୀତିର କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନ। ଫକୀରମୋହନଙ୍କ (୧୮୪୩-୧୯୧୮) ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତରେ ଏହି ଧରଣର ଶିକ୍ଷାର ଏକ ଚମତ୍କାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି। ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି- "କୌଣସି ଦିନରେ ଗୋଟିଏ କାକ ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ମାଂସ ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷଡାଳରେ ବସିଥିଲା। ...ପଣ୍ଡିତେ ପଢ଼ିସାରି ଏହିପରି ଅର୍ଥ ବୁଝାଇଦିଅନ୍ତି-କୌଣସି ଦିନରେ କି-କେହି ଅହ୍ନରେ, ଗୋଟିଏ କାକ-କି ଏକ ଗୋଟି ବାୟସ, ଖଣ୍ଡିଏ ମାଂସ-କି ଖଣ୍ଡିଏ ପିଶିତ ପଳ, ମୁଖରେ ଧରି-କି ବଦନରେ ଧାରଣ କରି, ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ-କି ଏକ ଗୋଟା ମହୀରୁହ, ଡାଳରେ-କି ଶାଖାରେ, ବସିଥିଲା-କି ଉପବେଶନ କରିଥିଲା...।" ଏହି ଭାବରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଶତପଥୀ ତାଙ୍କର 'ଅପଭ୍ରଂଶ ବୋଧିନୀ' (୧୮୯୧) ପୁସ୍ତକଟି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସାଧୁଭାଷାର ଶବ୍ଦାବଳୀ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ।

ସେ ସମୟରେ ଏହି ରୀତିରେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଅଧ୍ୟୟନ ଏପରି ପରମ୍ପରାବଦ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲା ଯେ ଗ୍ରିଏରସନ ମଧ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇପାରି ନ ଥିଲେ। ଏତେ ବିସ୍ତାରିତ ସର୍ଭେ ସତ୍ତ୍ୱେ 'ଲିଙ୍ଗୁଇଷ୍ଟିକ୍ ସର୍ଭେ ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ' ୫ମ ଖଣ୍ଡ, ୨ୟ ଭାଗରେ ସନ୍ନିବେଶିତ 'ସ୍କେଲିଟନଗ୍ରାମାର' ମଧ୍ୟରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପଦ୍ଧତିର ଏକ ଯଥାର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦାନ କରିପାରିନାହାନ୍ତି। ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ବିଶେଷ୍ୟପଦର ସପ୍ତବିଧ କାରକ, ସର୍ବନାମର ଚତୁର୍ବିଧକାରକ କ୍ରିୟାପଦର ବିବିଧ ବ୍ୟାକରଣିକ ବର୍ଗ, ଭାବବାଚ୍ୟର ପ୍ରୟୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣିକ ପଦ୍ଧତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଥାର୍ଥ ତଥ୍ୟ ନୁହେଁ। କେତେକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟୟକୁ ଯେପରି ତୁଚ୍ଛ ପାଦପୂରଣାର୍ଥକ ସଂଯୋଜକ (expletive additions) ରୂପେ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି, ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିତ୍ତିହୀନ। ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ-କ୍ରିୟା ପ୍ରତ୍ୟୟ, 'ଣି', ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏପରି ଏକ ପାଦପୂରଣାର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ, ଯାହାର ସଂଯୋଜନ ଅର୍ଥର ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଏ ନାହିଁ। ମାତ୍ର 'ସେ ଯିବ'-'ସେ

ଯିବଣି' କିମ୍ବା 'ସେ ମଲା'- 'ସେ ମଲାଣି' ବାକ୍ୟର ତୁଳନା କଲେ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟଟିର ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତକ ଶକ୍ତି ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧି ହୁଏ। (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: Functions of the affix-ni in Oriya verbal system-K. Mohapatra and K.B. Tripathi, Indian Linguistic, XXI, 1962 ତଥା Evolution of oriya Language and Script)। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଦିଗରେ ରେଭରେଣ୍ଡ ସଟନ୍, ସାର ଗ୍ରୀଏରସନ୍ ଓ ମିଶନାରୀ ବ୍ୟାକରଣକାରମାନଙ୍କର ବିଫଳତା ହୁଏତ ସହନୀୟ; କାରଣ ଯାହାହେଲେ ବି ସେମାନେ ଥିଲେ ବିଦେଶୀ; କିନ୍ତୁ ନିଜ ଭାଷାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ଦିଗରେ ଯତ୍ନ ନ କରି ସ୍ୱଦେଶୀ ବ୍ୟାକରଣକାରଗଣ ଯେପରି ସେମାନଙ୍କ ଢାଞ୍ଚାର ଅନ୍ଧ ଅନୁକରଣ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ନିତାନ୍ତ ନିନ୍ଦନୀୟ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ବିନ୍ୟାସ-ପଦ୍ଧତି ତା'ର ନିଜସ୍ୱ; ସୁତରାଂ ନିଜର କିଛି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନ ହରାଇ ଛାଞ୍ଚରେ ଢଳାଯାଇ ନପାରେ। ଯେହେତୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣକାରମାନେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଇଂରାଜୀର ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ ଅନୁକରଣ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆରେ କେବଳ ସେହିସବୁ ବ୍ୟାକରଣର ପ୍ରୟୋଗବିଧି ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ତାହାସବୁ ପାଇନଥିଲେ, ସେ ସବୁର କେବଳ ଆରୋପ କରିଥିଲେ। ଏହା ଫଳରେ ଏହିସବୁ ବ୍ୟାକରଣରେ ଏପରି ସବୁ ବିନ୍ୟାସ ପଦ୍ଧତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଭ୍ରାନ୍ତ ତଥ୍ୟ ଏବଂ ସଂଜ୍ଞା ଓ ସୂତ୍ର ଦେଖାଯାଏ, ଯାହାର କି ଓଡ଼ିଆ ସହିତ କୌଣସି ସଂପର୍କ ନାହିଁ। ଯାହାହେଉ ଚଳିତ ଶତକର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦଶକରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଓ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ରଚନାରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ଯଥାର୍ଥ ବିବରଣୀ ପ୍ରଥମେ ଉପଲବ୍ଧ ହେଲା। ସେମାନଙ୍କ ରଚନାର ପ୍ରଧାନ ମହତ୍ତ୍ୱ ହେଉଛି ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ମାନଦଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରୟୋଗବିଧିର ଗୁଣାତ୍ମକ ବିଚାର କରାଯାଇନାହିଁ। ସେମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଔଚିତ୍ୟ-ଅନୌଚିତ୍ୟ ନିର୍ବିଚାରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ଯଥାର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦାନ। ଯଦିଓ ସେମାନେ ପ୍ରଫେସର ସି.ସି. ଫ୍ରାଏସ୍ଙ୍କ ପଦ୍ଧତିରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିନଥିଲେ, ଯିଏକି ତାଙ୍କର Structure of English (1952) ଗ୍ରନ୍ଥର ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ଆମେରିକାର ଆନ ଆରବୋର ସହରର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ପଚାଶ ଘଣ୍ଟାର ଟେଲିଫୋନ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଟେପ୍‌ରେକର୍ଡ କରିଥିଲେ, ତଥାପି ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିରେ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣର ଖସଡ଼ା ତିଆରି କରିଛନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଆଲୋଚନାକ୍ରମରେ ପାରମ୍ପରିକ ବ୍ୟାକରଣର ଆଦର୍ଶ ଅନୁସରଣ କରି ଭାଷାର ବିନ୍ୟାସ-ପଦ୍ଧତି ସ୍ତରରେ ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବିସ୍ତାରିତ ସହସମ୍ବନ୍ଧ ଅବଧାରଣା କରିବା ଦିଗରେ ସେମାନେ ସଫଳ ହୋଇପାରିନାହାନ୍ତି।

ବିଗତ ପଚାଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାକରଣ-ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ବୈପ୍ଲବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି। ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟାକରଣ ପରି ଆଧୁନିକ ବ୍ୟାକରଣ, ଭାଷାର ଦାର୍ଶନିକ-ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପକ୍ଷ ସହିତ ଆଦୌ ସଂପୃକ୍ତ ନୁହେଁ ଏବଂ ବୈଧାନିକ ବ୍ୟାକରଣ ପରି ଏହା ବଚନ ବ୍ୟବହାରର ଶିଷ୍ଟତା ପରିବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୁହେଁ। ବିଗତ ବର୍ଷମାନଙ୍କରେ ଆଲୋଚନା ପଦ୍ଧତିରେ ସଂସ୍କାର ଓ ନୂତନତା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନମୂଳକ ବିବିଧ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ଫଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର ବ୍ୟାକରଣ ଖସଡ଼ା ହୋଇଛି।

ଆଧୁନିକ ବ୍ୟାକରଣକାର ଏହିପରି ଆଲୋଚନାପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆଲୋଚନାରେ ଅକ୍ଷର ସ୍ତରରେ ଏବଂ ରୂପତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ବାକ୍ୟତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆଲୋଚନାରେ ଶବ୍ଦସ୍ତରରେ ନିଜର ଅନୁସନ୍ଧାନକୁ ସୀମାବଦ୍ଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ। ସେ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଉପର ଆସ୍ତରଣର ଗଭୀର ସ୍ତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ବିନ୍ୟାସ-ପଦ୍ଧତିରେ ଅର୍ଥଦ୍ୟୋତନାକାରୀ ସ୍ଥୂଳ ରୂପରେ ସମଦୃଶ୍ୟ ତଥ୍ୟାବଳୀର ସନ୍ଧାନ କରନ୍ତି। ଖଣ୍ଡେତର ସ୍ୱନିମ (ସଂହିତା, ସ୍ୱରଚାପ, ସ୍ୱରଲହର) ଟାଗମିମ,

ଟାକ୍‌ସିମ ପ୍ରଭୃତି ବିନ୍ୟାସ ପଦ୍ଧତିରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାଦାନ ଭାବେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାକରଣର ସ୍ୱରୂପ ବଦଳିଯାଇଛି । ଆଧୁନିକ ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସାରେ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ତା'ର ଆଭିଧାନିକ ଅର୍ଥ ତୁଳନାରେ ପଦରଚନା ସ୍ତରରେ ପାରସ୍ପରିକ ସଂଯୋଗ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥର ଦ୍ୟୋତନା ହୁଏ, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆଭିଧାନିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନଗଣ୍ୟ ତୁଚ୍ଛ 'ପ୍ରତ୍ୟୟ' ସମୂହ ଏବେ ବ୍ୟାକରଣର ସାରସତ୍ତ୍ୱ ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବ୍ୟାକରଣର ଆଧୁନିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ବିଚାରକଲେ ମନେହୁଏ ଏହା ହେଉଛି ଭାଷାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା, ବିସ୍ତାରିତ ଭାବେ ବିନ୍ୟାସ-ପଦ୍ଧତିର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବେ ବାକ୍ୟରଚନାର ସୂତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ବ୍ୟାକରଣର ଏହି ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ଏଯାବତ୍ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଆମର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଜାତୀୟ ବ୍ୟାକରଣର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଦୋଷ ଏଥିରେ ସଂଜ୍ଞା ମୁଖ୍ୟ, ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୌଣ । ଆମର ଛାତ୍ରମାନେ ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା ନାମରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ପାରମ୍ପାରିକ ରୀତି ଅନୁଯାୟୀ ସଂଜ୍ଞା, ସୂତ୍ର ଓ ରୁଢ଼ ଶବ୍ଦାବଳୀ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ପୁଣି ସଂସ୍କୃତରୁ ଆହୃତ । ବିଭକ୍ତି, କୃଦନ୍ତ, ତଦ୍ଧିତ, ସର୍ବନାମ, ସମାସ ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟାକରଣିକ ରୂଢ଼ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗରେ ବ୍ୟବହାର ନ ଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ସହଜରେ ପ୍ରତିବଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଏହି ବିରାଟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରନ୍ତି; ମାତ୍ର ବ୍ୟାବହାରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟାକରଣିକ ରୂପ ଓ ବର୍ଗସମୂହ ଠିକ୍ ରୂପେ ଧରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହିସବୁ ଦୁର୍ବୋଧ ରୂଢ଼ଶବ୍ଦ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଜ୍ଞା ଯୋଗୁଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବ୍ୟାକରଣ ସବୁଠାରୁ ନୀରସ ଓ ଅନାକର୍ଷଣୀୟ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ୟାକରଣର ଯାହା ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ଭାଷାଶିକ୍ଷା, ତାହା ଏହିପରି ବ୍ୟାକରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟାହତ ହୋଇଯାଏ । ଭାରତ ପରି ଏକ ବହୁ-ଭାଷାଭାଷୀ ଦେଶରେ ଏକାଧିକ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିବା ଏକ ଜାତୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଆମର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଆଧୁନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ବ୍ୟାକରଣ ଆମର ଦୁର୍ଲଭ । ଗତ ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ ଧରିଆମେ ପାଣିନିଙ୍କୁ ଧରି ଲଟକି ରହିଛୁ ଅଥଚ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାକ୍ କାଳରେ ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବ୍ୟାକରଣକାରମାନେ କେତେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରିଛନ୍ତି, ପ୍ରଗତିର ସେହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଆମେ ଜାଗ୍ରତ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଜରୁରୀ ।

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ

ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଫୋନିମ୍ ବିଜ୍ଞାନ

୩.୦. ଆଧୁନିକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ମତରେ କଥିତ ଭାଷା ହିଁ 'ଭାଷା' ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି। ଅର୍ଥାତ୍ ମଣିଷର କଥା ହିଁ ତା'ର ଭାଷା ଏବଂ କଥୋପକଥନର ମାଧ୍ୟମ। ଏହା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାକ୍ ଧ୍ୱନି ପ୍ରତୀକ ସମୂହର ଏକ ପଦ୍ଧତି ବା ବ୍ୟବସ୍ଥା। ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶକ୍ରମେ ଏଇ କହିବା କଥାକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପିର ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା। ଏଇ କାଳ୍ପନିକ ଲିପିରେ ସେଇ ଭାଷାର ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ସାଙ୍କେତିକ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ।

ଯେ କୌଣସି ଭାଷାର ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ତିନୋଟି ବିଭାଗକୁ ନେଇ ବିଚାର କରିଥା'ନ୍ତି; ଯଥା-ଧ୍ୱନି ଓ ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମ (ଫୋନିମ୍) ବିଜ୍ଞାନ, ସଂରଚନାତ୍ମକ ବା ଗଠନାତ୍ମକ ବିଜ୍ଞାନ, ବାକ୍ୟବିଜ୍ଞାନ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ସାଧାରଣ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ମଣିଷର କେତୋଟି ଜନ୍ମଗତ ତଥା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଭାଷାଗତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ରହିଛି; ଯଥା: କହିବା-ଶୁଣିବା-ବୁଝିବା ଇତ୍ୟାଦି। ଏହାବ୍ୟତୀତ ଲେଖିବା, ପଢ଼ିବା ହେଉଛି ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ତରର। ତେଣୁ ନିଜ ମାତୃଭାଷା ବା ଅନ୍ୟଭାଷା ଶିଖିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ କେତୋଟି ପଦ୍ଧତି ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ଶିଖିଥାଏ। ଯଥା-(କ) ଉଚ୍ଚାରଣ ପଦ୍ଧତି (ଖ) ଲେଖନ (ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା) ପଦ୍ଧତି (ଗ)ବନାନ ପଦ୍ଧତି।

(କ) ଉଚ୍ଚାରଣ ପଦ୍ଧତି: ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟରେ ଯେଉଁସବୁ ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟ ସମୂହର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଧ୍ୱନି ଚିହ୍ନଟ କରିବା ସହିତ ସେସବୁର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ। ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ପ୍ରତିଲିପିର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ। ମାତ୍ର ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ ଭାଷାକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ। ତେଣୁ ଭାଷାର ସଂରଚନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମଭିତ୍ତିକ ବା ଫୋନିମୀୟ ଲିପି ପଦ୍ଧତିର ସୃଷ୍ଟି ଅଧିକ ସୁବିଧାଜନକ ବିବେଚିତ ହେଲା ଏବଂ ଏହି ପ୍ରଥା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଚଳିଆସୁଛି। ଶରୀର ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ ଗଠନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାନ ନୁହନ୍ତି। ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଓଡ଼ିଶା ତଥା ପ୍ରବାସୀ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ କଥିତ ଭାଷାରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଆଲୋଚନାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ହେବା ଭଳି ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ ବା ମାନକ ଭାଷା ହେଉଛି ଏଇ ଆଲୋଚନାର ଭିତ୍ତିଭୂମି ।

(ଖ) ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି- ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ଫୋନେମୀୟ ଲିପିର ପରିକଳ୍ପନା, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭିନ୍ନ ଅକ୍ଷର ବା ବର୍ଣ୍ଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଲେଖାଯାଏ। ଏଥିରେ ସ୍ୱର ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଦି ବିଭାଗୀକରଣ ରହିଛି। ସ୍ୱରଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱୟଂ

ଉଚ୍ଚାରିତ ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱର ସହିତ ମିଶି ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲେଖନ ପରମ୍ପରା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଲିପି ବା ଅକ୍ଷରର ତଳଅଂଶ ଏବଂ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଲିପିର ଉପର ଗୋଲାକୃତ ଅଂଶର ଏକ ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ ସହିତ ଏହାର ଏକ କ୍ରମ ବିକଶିତ ରୂପ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଗଠନ ପଦ୍ଧତିରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରତିଫଳିତ ।

(ଗ)ବନାନ ପଦ୍ଧତି: ଲେଖନ ଓ ଶବ୍ଦଗଠନ ଶିକ୍ଷାରେ ଏଇ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସୃତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫୋନିମ୍‌କୁ ନେଇ ଯେତେବେଳେ ଅକ୍ଷର ଲେଖନ, ଶବ୍ଦ ଗଠନ କରାଯାଏ ଏହି ବିଷୟରେ ମନରେ ସଜାଗ ରହିବାକୁ ହୁଏ । ନଚେତ୍ ବନାନ ଭୁଲ୍ ହେବ । ପୃଥିବୀର ଅନେକ ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚାରଣ, ଲେଖନ ଓ ବନାନ ପଦ୍ଧତିରେ ସମାନତା ନାହିଁ । ଅଥଚ ଏସବୁର ଏକ ବିଚିତ୍ର ସମନ୍ୱୟରେ ବହୁବର୍ଷ ଧରି ଭାଷାସବୁ ଚଳିଆସୁଛନ୍ତି । କେତେକ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱନିର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଅକ୍ଷରର ବ୍ୟବହାର ହେବା ଯେପରି ସମ୍ଭବ, ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ଧ୍ୱନିର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିବାର ନଜିର ରହିଛି । ପାଠକମାନଙ୍କ ଅବଗତି ନିମନ୍ତେ ଇଂରାଜୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରୁ ଉଦାହରଣ ନିଆଯାଉ । ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷର 'a' ଏକ 'ସ୍ୱର' ଫୋନିମ୍ (ଅକ୍ଷର) । କିନ୍ତୁ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ act, any, account, father, chalk, make, care ଇତ୍ୟାଦି ସାତୋଟି ଶବ୍ଦରେ 'a' ର ଧ୍ୱନିମୂଲ୍ୟ (ଉଚ୍ଚାରଣ) ସାତପ୍ରକାର (oxford advanced learner's dictionary) ସେହିପରି 'a' ଏବଂ 'i' ଇଂରାଜୀ ଦୁଇଟି ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି, କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁଇଟିର ମିଶ୍ରଣରେ ଯେଉଁ ସନ୍ଧ୍ୟକ୍ଷର / ସଂଯୁକ୍ତସ୍ୱର ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ ତାହା I, eye, pie, by, bike, island, high ଶବ୍ଦରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ । ଇଂରାଜୀ 'c' ଅକ୍ଷର ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'କ' (k) ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଏହି 'c' ଅନ୍ୟ ଧ୍ୱନି ସହିତ ମିଶି 'ଚ୍' ଧ୍ୱନି ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଯଥା-inch (ଇଁଚ୍), itch (ଇଚ୍), chance (ଚାନ୍‌ସ) ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି 'c' ଅକ୍ଷର ଅନ୍ୟତ୍ର କେଉଁଠି 'କ' (k) ଏବଂ କେଉଁଠି 'ସ' (s) ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା-ଇଂରାଜୀ(ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍) electric ଶବ୍ଦରେ ity ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗହେଲେ ଶବ୍ଦଟି electricity (ଇଲେକ୍ଟ୍ରିସିଟି) ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁସାରେ (electiktiti)→(electrisity) ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁସାରେ electrikity ନହୋଇ 'k', 's' ରେ ପରିଣତ ହେଲା (K→S), ଏ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଧ୍ୱନିଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଇଂରାଜୀ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଏକ ସ୍ୱୟଂ ସଂଘଟିତ ଫୋନିମୀୟ ପଦ୍ଧତି ବୋଲି ପ୍ରଜନନାତ୍ମକ ଫୋନିମ୍ ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ମତ ଦିଅନ୍ତି । (Generative Phonology - S.A.SHANE-p.7) । ସେହିପରି ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ମତରେ ଫରାସୀ ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଲିପି ମଧ୍ୟରେ ତାଳମେଳ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଥିବା ଅମେଳ କଥା ବିଚାର କରାଯାଉ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ପରି ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାକୁ ଆପଣାର କରିନେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ କିଛି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ତଥା ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଇ-ଈ, ଉ-ଊ, ର, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଜ୍-ଯ୍, ସ୍-ଶ୍-ଷ୍ ଏବଂ ନାସିକା ଧ୍ୱନି ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍ ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଏବେ ବି ପ୍ରଚଳିତ ଏବଂ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ଅର୍ଥଗତ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ବନାନବେଳେ ହ୍ରସ୍ୱ 'ଇ', ଉ, ଦୀର୍ଘ 'ଈ', 'ଊ', ବର୍ଗ୍ୟ 'ଜ', ଅବର୍ଗ୍ୟ ବା ଅନ୍ତସ୍ଥ 'ଯ', ତାଲବ୍ୟ 'ଶ', ଦନ୍ତ୍ୟ 'ସ' ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ 'ଷ' ଇତ୍ୟାଦି କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି ଅକ୍ଷର ଲେଖା ଓ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଭିନ୍ନ ଶୁଣାଯାଉଥିବା କେତୋଟି ନମୁନା ହେଲା - କ୍ଷ, କ୍ଷ୍ୟ, ଜ୍ଞ, ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅରଣ୍ୟ, କୃଷ୍ଣ ଇତ୍ୟାଦି । ଇଂରାଜୀ electricity

ପରି ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ଯ ସତ୍+ଚିତ୍+ଆନନ୍ଦ ମିଶିଲେ କିପରି ପ୍ରଥମ ତ୍ ଓ ଚ୍ଇ(ଚି) ମିଶି ଚ୍ଛି ହୁଏ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ 'ତ୍', 'ଆ' ପ୍ରଭାବରେ 'ଦ୍' ହୋଇ 'ଆ' ସହିତ ମିଶି ଶେଷରେ (ସତ୍+ଚିତ୍+ଆନନ୍ଦ) 'ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ' ହୁଏ ତାହା ହେଉଛି ଭାଷାବିଜ୍ଞାନରେ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଗଠନର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପଦ୍ଧତି। ଏଇ ଉଦାହରଣରୁ ଏତିକି ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲା ଯେ, ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି ଅନେକ ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁଯାୟୀ ହୁଏନାହିଁ ଅଥଚ ଭାଷାର ଗଠନ ପଦ୍ଧତିରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଫୋନିମ୍ ବା ଧ୍ୱନି ବ୍ୟାକରଣିକ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଧ୍ୱନିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରେ। (ଫୋନେମୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖନ୍ତୁ (ପୃ.୯୫)। ଏଇ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଭାବେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି। ଭାଷାବିଜ୍ଞାନରେ ଅନୁସୃତ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଧ୍ୱନିଲିପି (ଆଇ.ପି.ଏ) I.P.A. (International Phonetic Alphabet) ମାନଦଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ଲିଖିତ ଫୋନିମୀୟ ରୂପ ତଳେ ଦିଆଯାଇଛି।

ସ୍ୱର ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମ)-

ବର୍ଣ୍ଣ / ଅକ୍ଷର : ଅ, ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଋ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ

ଫୋନିମ୍ : ɔ, a, i, ī, u, ū, Ṙ, (ଋ) e, ɔi (ଐ), ɔu (ଔ)

ସେହିପରି ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକ ହେଲା-

ଫୋନିମ୍ ଓ ଅକ୍ଷର (ଫୋନିମ୍ ସହିତ 'ଅ' ମିଶି ଅକ୍ଷର ବା ବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ)

୧	k	କ୍	କ
୨	k^h	ଖ୍	ଖ
୩	g	ଗ୍	ଗ
୪	g^h	ଘ୍	ଘ
୫	ŋ	ଙ୍	ଙ
୬	c	ଚ୍	ଚ
୭	c^h	ଛ୍	ଛ
୮	j	ଜ୍	ଜ
୯	jh	ଝ୍	ଝ
୧୦	ñ	ଞ୍	ଞ
୧୧	ṭ	ଟ୍	ଟ
୧୨	ṭh	ଠ୍	ଠ
୧୩	ḍ	ଡ୍	ଡ
୧୪	ḍh	ଢ୍	ଢ
୧୫	ṇ	ଣ୍	ଣ
୧୬	t	ତ୍	ତ

୧୭	th	ଥ୍	ଥ
୧୮	d	ଦ୍	ଦ
୧୯	dh	ଧ୍	ଧ
୨୦	n	ନ୍	ନ
୨୧	p	ପ୍	ପ
୨୨	ph	ଫ୍	ଫ
୨୩	b	ବ୍	ବ
୨୪	bh	ଭ୍	ଭ
୨୫	m	ମ୍	ମ
୨୬	J	ଯ୍	ଯ
୨୭	r	ର୍	ର
୨୮	ḷ	ଲ୍	ଲ
୨୯	w	ୱ୍	ୱ
୩୦	ṛ	ଡ଼୍	ଡ଼
୩୧	ṛh	ଢ଼୍	ଢ଼
୩୨	ẏ	ୟ୍	ୟ
୩୩	L	ଳ୍	ଳ୍
୩୪	s	ସ୍	ସ
୩୫	Š	ଶ୍	ଶ
୩୬	ṣ	ଷ୍	ଷ
୩୭	h	ହ୍	ହ
୩୮	[x]	କ୍ଷ୍	କ୍ଷ

ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ବା ଫୋନିମ୍‌ର ଦୀର୍ଘତା ଚିହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ଅକ୍ଷରର ଡାହାଣପଟେ (:) ଚିହ୍ନ ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ଉପରେ ଡାଇକ୍ରିଟିକ୍ (ଧ୍ୱନିବିଶେଷକ) ଚିହ୍ନ ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଏ। ଯଥା- i:, u: (ଈ ଊ), ī, ū

ସଂସ୍କୃତରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅକ୍ଷର ଦୁହିଁଙ୍କର ଅର୍ଥ ସମାନ। ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଏଇ ଅର୍ଥରେ ଚଳିଆସୁଛି। ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର କହିଲେ, ଏକ ସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ମାତ୍ର ଭାଷାବିଜ୍ଞାନରେ ଧ୍ୱନି / ଫୋନିମ୍ ଏବଂ ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି। ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱତଃ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ମାତ୍ର ଐ, ଔ ରେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଶିଥିଳତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲେ ହେଁ ଲେଖନରେ ଏକକ ଧ୍ୱନି ରୂପେ ଲେଖାଯାଏ। କିନ୍ତୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଲଗା। କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ଦୁଇଟି ଫୋନିମ୍ ଅଛି- ଯଥା କ (କ୍‌ଅ), ଖ (ଖ୍‌ଅ), ଗ (ଗ୍‌ଅ) ଇତ୍ୟାଦି। ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍‌ରେ 'ଅ'ଯୁକ୍ତ ନ ହେଲେ ସେଥିରେ

ହଳନ୍ତ୍ ଚିହ୍ନ ଲାଗେ। ଯଥା-କ୍ ଖ୍ ଗ୍। ଏହିପରି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍‌ରେ 'ଅ' ବ୍ୟତୀତ ଆ, ଇ, ଈ, ଋ, ସ୍ୱର କିମ୍ବା ର୍ ନ୍ ମ୍ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ବ୍ୟଞ୍ଜନଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତାହା 'କାର' / ମାତ୍ରା ବା ଫଳା ପରି ଏକ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ହୁଏ। ଯଥା- କା(କ୍ଆ) କି (କ୍ଇ), କୀ (କ୍ଈ)କୁ (କ୍ଉ) କୂ(କ୍ଊ) କୃ(କ୍ଋ), କ୍ର୍‌ଅ (କ୍ର), କ୍‌ମ୍‌ଅ (କ୍ମ) ର୍କ (ର୍କ୍‌ଅ) ଇତ୍ୟାଦି।

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ଏକାକ୍ଷରୀ କିମ୍ବା ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ (ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର) ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ 'ଅ' ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏକ ଶ୍ୱାସ / ଅନୁକ୍ରମରେ (Sequence)ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କହିଲେ ଚିରାଚରିତ ରୀତିରେ ଅକ୍ଷର+ଅକ୍ଷର କୁ ବୁଝାଏ। ତେଣୁ ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ 'ସ୍ତ'ର ବନାନ ହେଲା ସ+ତ=ସ୍ତ। ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ହେଉଛି ତିନୋଟି ଫୋନିମ୍‌ର ମିଶ୍ରଣ, ଯଥା-ସ୍‌ତ୍‌ଅ= ସ୍ତ। ସେହିପରି ମ୍ଳ (ମ୍‌ଳ୍‌ଅ), ଲ୍ଲ (ଲ୍‌ଲ୍‌ଅ), ଣ୍ଠ (ଣ୍‌ଠ୍‌ଅ), ନ୍ଧ୍ର (ନ୍‌ଧ୍‌ର୍‌ଅ), ମ୍ପ୍ର (ମ୍‌ପ୍‌ର୍‌ଅ), ନ୍ତ୍ରୀ (ନ୍‌ତ୍‌ର୍‌ଈ), କୃ (କ୍‌ଋ)।

କେଉଁ ପ୍ରାଚୀନ (ଆବହମାନ) କାଳରୁ ସମୟର ପ୍ରବାହ ସ୍ରୋତରେ ଚଳିଆସିଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କେତେକ ଶବ୍ଦ ହରାଇଥାଇପାରେ ମାତ୍ର ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ଅନେକ ନୂଆନୂଆ ଶବ୍ଦକୁ ଆପଣାର କରିନେଇଛି। ତେଣୁ ଏ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ତତ୍‌ସମ, ତଦ୍‌ଭବ, ଦେଶଜ ବୈଦେଶିକ ଇତ୍ୟାଦି ରୂପେ ନ ଦେଖି ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଇଛି। କାରଣ ସେସବୁ ଏବେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନିଜସ୍ୱ। ମାତ୍ର ଭାଷାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନାରେ ଏ ସବୁର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ। (ଦେଖନ୍ତୁ ଷଷ୍ଠ, ଦଶମ ପରିଚ୍ଛେଦ)

ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଶ୍ୱାସ ବାୟୁପ୍ରବାହ ପ୍ରକ୍ରିୟା

କୌଣସି ଭାଷାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ବାକ୍‌ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି (ଉତ୍ପତ୍ତି) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ରହିବା ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ। କାରଣ ଏଇ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ଭାଷାର ମୌଳିକ ଉପାଦାନ। ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଶ୍ୱାସବାୟୁ (ପ୍ରାଣବାୟୁ)ର ଭୂମିକା ଅତୀବ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବାୟୁପ୍ରବାହ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ। କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ଭାଷାର ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପତ୍ତିରେ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ରୁ ପାଟି / ନାକ ବାଟଦେଇ ବାହାରକୁ ଯାଉଥିବା ପବନ ପାଟି ଭିତରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବାଧାପାଇ କିମ୍ବା ବିନା ବାଧାରେ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ। ଏହାକୁ ବହିର୍ଗାମୀ ଫୁସ୍‌ଫୁସୀୟ ବାୟୁପ୍ରବାହ ପ୍ରକ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ। ଅନେକ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏହିପ୍ରକାର। ମାତ୍ର ଆଉ କେତେକ ଭାଷାରେ ପାଟି / ନାକ ବାଟଦେଇ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌କୁ ଯାଉଥିବା ପବନ ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ। ଏ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପତ୍ତିକୁ ଅନ୍ତର୍ଗାମୀ ବାୟୁପ୍ରବାହ ପ୍ରକ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ। ଆଫ୍ରିକାର ହଟେନଟଟ୍ ଆମେରିକାନ୍-ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ମାଇଡୁ ଏବଂ ପାକିସ୍ତାନ ଓ ଭାରତରେ କଥିତ ସିନ୍ଧି ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନି ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟିରେ ଆଉ କେତେକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁର ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ ଅନାବଶ୍ୟକ।

ଶରୀରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ କଥା କହିବାବେଳେ ପାଟି ଓ ନାକଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ପୁସ୍‌ଫୁସ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁସବୁ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ଏଥିସହିତ ଜଡ଼ିତ ସେଗୁଡ଼ିକର ପରିଚୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି।

୧. **ଓଠ–** ଓଠ କହିଲେ ଉଭୟ ଓଠକୁ ବୁଝାଏ ।

୨. **ଦାନ୍ତ–** ସାଧାରଣତଃ ଉପରପଟ ସାମ୍ନା ଦାନ୍ତର ଭୂମିକା ଥାଏ ।

୩. **ବର୍ତ୍ସ–** ଉପରପଟ ଦାନ୍ତ ମୂଳକୁ ଲାଗି ଖଦଖଦଡ଼ିଆ ଅଂଶକୁ ବର୍ତ୍ସ କହନ୍ତି ।

୪. **କଠିନ ତାଲୁ–** ବର୍ତ୍ସକୁ ଲାଗିଥିବା ଏହି ଭାଗର ପ୍ରଥମଅଂଶକୁ ମୂର୍ଦ୍ଧା କହନ୍ତି । କଠିନ ତାଲୁ ଏକ ସ୍ଥିର ଅଂଶ ବିଶେଷ । ଏହା ଆଗକୁ ପଛକୁ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

୫. **କୋମଳ ତାଲୁ–** କଠିନ ତାଲୁର ସୀମାଠାରୁ ଘଣ୍ଟିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ କୋମଳ ଅଂଶ ।

୬. **ଘଣ୍ଟିକା–** କୋମଳ ତାଲୁ ସହିତ ଏହା ତଳକୁ ଓହଳି ରହିଥିବା ଏକ ମାଂସଳ ଅଂଶବିଶେଷ । କୋମଳ ତାଲୁ ସହିତ ଏହା ତଳକୁ ଉପରକୁ ହୋଇ ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପତ୍ତିରେ ନାନାଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପାଦନରେ ଜିଭର ଭୂମିକା ବହୁଦିଗରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ପାଟିରେ ଏହା ସବୁଠୁ ଅଧିକ ଗତିଶୀଳ ଅଂଶ ହୋଇଥିବାରୁ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ସମୟରେ ଏହା ଆଗକୁ, ପଛକୁ, ତଳକୁ ଉପରକୁ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଚାରିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ୭.ଜିହ୍ୱାଗ୍ର, ୮.ଜିହ୍ୱାଫଳକ, ୯.ଜିହ୍ୱାମଧ, ୧୦. ଜିହ୍ୱାପଶ୍ଚାତ୍ ବା ପଶ୍ଚାତ୍ ଜିହ୍ୱା । ଜିଭର ପଛଅଂଶର ଟିକିଏ ତଳକୁ ଗଲେ ୧୧.ଗଳଗହ୍ୱର– ଏହାକୁ ଗଳା ବା ତଣ୍ଟି ମଧ କହନ୍ତି । ଗଳା ତଳକୁ ୧୨.ସ୍ୱର ଯନ୍ତ୍ରାବରଣ– ଏହାର ଆକାର ହାତର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଟିପ ପରି (ଗଣ୍ଠିଠାରୁ ଟିପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶ) ସାମାନ୍ୟ ଉପରକୁ ଉଠିଥିବା ଏକ ମାଂସଳ ଖଣ୍ଡବିଶେଷ ।ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ସମୟରେ ଏହା ତଳକୁ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଶ୍ୱାସନଳୀର ବାଟକୁ ବନ୍ଦ କରି ଖାଦ୍ୟକୁ ଖାଦ୍ୟନଳୀ ଦେଇ ଭିତରକୁ ପଠାଇଦିଏ । ତେଣୁ ଖାଇବା ଜିନିଷ ଶ୍ୱାସନଳୀରେ ପଶିପାରେ ନାହିଁ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଶ୍ୱାସନଳୀରେ ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ ନ କଲେ ମଧ ସ୍ୱରଯନ୍ତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଫଳରେ ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପାଦନକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖେ । ୧୩. ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱର ଯନ୍ତ୍ର) ଶରୀର ଭିତରେ ଶ୍ୱାସନଳୀର ଆଗକୁ ଏବଂ ବେକର ସାମନାପଟକୁ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ଦିଶୁଥିବା ଅଂଶକୁ କଣ୍ଠ କହନ୍ତି । ଏହା ଭିତରେ ଶ୍ୱାସନଳୀର ଶେଷଭାଗକୁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପେଡ଼ି / ପେଟି ବା ବାକ୍ସ ପରି ଅଛି । ଏହା ହେଉଛି ସ୍ୱର ପେଟିକା । ଏହା ଭିତରେ ପରସ୍ପରର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଦୁଇଟି ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରଦା ପରି ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀ ଥା'ନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ ପରଦା ମଝିରେ ପବନ (ଶ୍ୱାସ) ଯିବା ଆସିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବାଟ ଥାଏ ତାକୁ କାକଳ କହନ୍ତି । ଏହି ପରଦା ଦୁଇଟି ପରସ୍ପରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କିମ୍ବା ଅଲଗା ହୋଇପାରନ୍ତି । ଏପରିକି ଓଜନ ଜିନିଷ ଉଠାଇଲାବେଳେ ଏ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ଲାଗିଯାଇ ଶ୍ୱାସବାୟୁର ଗତିକୁ ରୋଧ କରିଦେଇପାରନ୍ତି । ନିଃଶ୍ୱାସ ଭିତରକୁ ନେବାବେଳେ ଏ ଦୁଇଟି ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଖୋଲାରହନ୍ତି ଅଥଚ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲାବେଳେ କିମ୍ବା ଗୀତ ବୋଲିବା / ଗାଇବାବେଳେ ଯେଉଁ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପରସ୍ପରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ଶ୍ୱାସବାୟୁ ନେବା ଓ ଛାଡ଼ିବା କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ କାର୍ଯ୍ୟ ତିନିପ୍ରକାର (କ)କଥା କହିଲାବେଳେ ବାୟୁ (ବାହାରୁ ଭିତରକୁ କିମ୍ବା ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ରୁ ବାହାରକୁ ଆସୁଥିବା)ର ଆଘାତରେ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀର ଧାର କମ୍ପିତ ହୋଇ ଯେଉଁ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ତାକୁ ଘୋଷ ବା ସଘୋଷ ଧ୍ୱନି କହନ୍ତି । ଯଥା-ଅ, ଆ, ଖ, ଘ, ଛ, ଫ ଇତ୍ୟାଦି । (ଖ) ଅଘୋଷ ଧ୍ୱନି: ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପରଠାରୁ ସାମାନ୍ୟ ଅଲଗା ରହିବା ଫଳରେ ଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀରେ କମ୍ପନ ସୃଷ୍ଟି ହେଉନଥିବା

ଧ୍ୱନିକୁ ଅଘୋଷ କହନ୍ତି। ଯଥା- କ, ଗ, ଚ, ଜ, ଟ, ତ, ପ ଇତ୍ୟାଦି। (ଗ)ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଧ୍ୱନି- ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱୟର ଅନେକାଂଶରେ ବନ୍ଦକରି ଏବଂ ଅଳ୍ପ ଅଂଶ ଖୋଲା ରଖି ସାଧାରଣତଃ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥାଏ। ଶାରୀରିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଆହ୍ (ଆଃ) ଇହ୍ (ଇଃ) ଧ୍ୱନିରେ ଏହିପରି ଶୁଣାଯାଇଥାଏ। ଏହା ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି କଥା କାନରେ ଗୋପନୀୟ ଭାବେ କହିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଧ୍ୱନି ହୋଇଥାଏ। ଏଇ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇଟିର କାର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ନ ଦେଖି କିମ୍ବା ଅନ୍ଧାର ଭିତରୁ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ ପରିଚିତ କଣ୍ଠସ୍ୱରକୁ ସହଜରେ ଜାଣିହୋଇଯାଏ।

୧୪. ଶ୍ୱାସନଳୀ ଓ ୧୫. ନାସାରନ୍ଧ୍ର ମାର୍ଗ:

ମୁହଁର ଦୁଇ ନାକପୁଡ଼ା ଦେଇ ଗଳଗହ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ରମଶଃ ତଳକୁ ବଙ୍କା ହୋଇଯାଇଥିବା ଏକ ନଳୀ ବା ରାସ୍ତା ଅଛି, ଗଳଗହ୍ୱର ଠାରୁ ନାକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଏକ ସିଧା ଖୋଲା ରାସ୍ତା। ମାତ୍ର କଣ୍ଠଠାରୁ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଳୀକୁ ଶ୍ୱାସନଳୀ କେତେକ ଗୋଲାକାର ଉପାସ୍ଥି ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ। ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ରୁ ନାକବାଟେ ବାହାରକୁ ଏବଂ ବାହାରୁ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌କୁ ଅନବରତ ଏଇ ବାଟ ଦେଇ ହିଁ ଯାତାୟତ କରିଥାଏ। କିନ୍ତୁ କୋମଳତାଲୁ ଯଦି ଉପରକୁ ଉଠି ନାକପଟର ବାଟକୁ ବନ୍ଦ କରିଦିଏ ତେବେ ପବନ ପାଟିବାଟେ ବାହାରକୁ ବାହାରିଥାଏ। ସମୟେ ସମୟେ କୋମଳ ତାଳୁର ଅବସ୍ଥିତି ନେଇ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ନାକ ଓ ପାଟି ଉଭୟ ବାଟଦେଇ ବାହାରିଥାଏ। ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ଅନୁନାସିକୀକରଣ, ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି 'ମ୍' ଓ 'ନ୍' ଇତ୍ୟାଦିର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏହିପରି ହୋଇଥାଏ। (ସ୍ୱର ଅନୁନାସିକୀକରଣ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଦେଖନ୍ତୁ)

ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଫୁସ୍‌ଫୁସୀୟ ବାୟୁ ବଳପୂର୍ବକ ଶ୍ୱାସନଳୀ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଛାତି ଭିତର ପଞ୍ଜରା ହାଡ଼ ଟିକିଏ ତଳକୁ ହୋଇଯିବା ସହିତ ମଧ୍ୟଚ୍ଛଦା / ପେଶୀପର୍ଦ୍ଦା (Diaphragm) ପେଟ ଓ ଛାତିକୁ ଅଲଗା କରୁଥିବା ପର୍ଦ୍ଦା) ପ୍ରଥମେ ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ। ଏହାଫଳରେ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଶ୍ୱାସନଳୀ, ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀ, ଗଳଗହ୍ୱର ଦେଇ ପାଟି / ନାକବାଟେ ବାହାରିବାବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କେତେବେଳେ ବିନାବାଧାରେ (ସ୍ୱରଧ୍ୱନି) କିମ୍ବା ବାଧାପାଇ (ବ୍ୟଞ୍ଜନଧ୍ୱନି) ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଆନ୍ତି। କଥିତ ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଧ୍ୱନି ପ୍ରତୀକ ସମୂହର ଯେଉଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂରଚନା ରହିଛି ତା'ର ଦୁଇଟି ସ୍ତର ଅଛି ଯଥା- ବାହ୍ୟସ୍ତରୀୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବା ଗହନସ୍ତରୀୟ ସଂରଚନା। ଏ ଦୁଇଟି ବିଭାଗର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ହିଁ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ।

ଧ୍ୱନି ଓ ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମ ବା ଫୋନିମ୍

କୌଣସି ଭାଷାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନିକୁ ଲିପି ମାଧ୍ୟମରେ ରୂପାୟିତ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାଙ୍କେତିକ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ତାକୁ ଫୋନିମ୍ କହନ୍ତି। ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଫୋନିମ୍ ଅର୍ଥରେ 'ବର୍ଣ୍ଣ' (ଅକ୍ଷର) ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଅଛି, 'କ' ଏକ 'ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ', ମାତ୍ର ଏଥିରେ ଦୁଇଟି ଫୋନିମ୍‌ର ଲିଖିତ ରୂପ ମିଶ୍ରିତ, କ (କ୍‌ଅ)। ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପୂର୍ବରୁ ସମ୍ୟକ୍ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି।

ଭାଷାରେ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଏ ଏବଂ ଏହାକୁ ଫୋନିମୀୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପଦ୍ଧତି କହନ୍ତି। ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନିର ବାସ୍ତବ ଉପଲବ୍ଧି ହେଉଛି ଫୋନିମ୍। (Phonetics, p-66, JDO' Connor)। ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫୋନିମ୍ ହେଉଛି ଧ୍ୱନିସମୂହ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସୂଚକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକକ ଅର୍ଥାତ କୌଣସି କଥିତ ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ନ୍ୟୁନତମ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକକ ହେଉଛି ଫୋନିମ୍ ବା ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମ୍। ଭାଷାରେ ଧ୍ୱନିର ସ୍ଥାନଗତ ବିତରଣ ଓ ବିରୋଧ ଦର୍ଶାଇ ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ। ଏହି ଚିହ୍ନଟ ପାଇଁ ଦୁଇଟି ସମ କିମ୍ବା ବିଷମସ୍ତରୀୟ ଶବ୍ଦକୁ ତୁଳନା କରି ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଲେ ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଫୋନିମ୍ ଭାବେ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ। ଏଥିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟ ରହିଛି। ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଏକ ସରଳ ପଦ୍ଧତିର ନମୁନା ଦିଆଗଲା। ଅ-ଆ, ସତ-ସାତ, ଅଖ, ଆଖୁ, ଜ-ଯ, ଜାତ-ଜନ୍ମ, ଯାତ-ଯାତ୍ରା, ସର-ଦୁଧସର, ଶ-ଷ, ଶର-ଧନୁଶର, ଶ-ଈଶ, ମାଲିକ, ଈଶ୍ୱର, ଈଷ-ଲଙ୍ଗଳଦଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି। ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏପରି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରୁ ଆଗତ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ଲେଖନ ଓ ବନାନ ପଦ୍ଧତିରେ ଏସବୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଚଳୁଛି। ଓଡ଼ିଆ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା। ତେଣୁ ଏହାର ଅକ୍ଷରମାଳାର ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଆଗରୁ ନିରୂପିତ ତଥା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ପ୍ରଚଳିତ। ତେଣୁ ଲେଖାର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ କରାଯାଉନାହିଁ।

ମୁକ୍ତ ବିତରଣ: ସମୟେ ସମୟେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭେଦରେ କିମ୍ବା ସମାଜସ୍ତରୀୟ ଚଳଣିରେ ଗୋଟିଏ ଫୋନିମ୍ ଅନ୍ୟ ଏକ ଫୋନିମ୍ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି ଅଥଚ ଅର୍ଥରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ।କେତେକ ଆଲୋଚକ ଏହାକୁ ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ କହନ୍ତି, ମାତ୍ର ଏହା ହେଉଛି ମୁକ୍ତ ବିତରଣ। ଯଥା- ଲ-ର, ଚାଉଳ-ଚାଉର, ଲ-ନ, ଲଇ-ନଇ, ଲଇଁ, ନଇଁ, ଲେଖିବା-ନେଖିବା ଇତ୍ୟାଦି ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ଧ୍ୱନି ବା ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ। ୧.ସ୍ୱର ୨. ବ୍ୟଞ୍ଜନ।

ସ୍ୱର: ସ୍ୱରଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଫୁସ୍‌ଫୁସୀୟ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଗଳଗହ୍ୱର ଓ ପାଟି ଭିତର ଦେଇ ବିନା ବାଧାରେ ବାହାରକୁ ବାହାରିଥାଏ। ଜିଭର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାରେଖା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରକୁ ବାହାରିଥାଏ। ତେଣୁ ଉପରପାଟି ଏବଂ ଜିଭ ଭିତରେ ଆପେକ୍ଷିକ ଦୂରତା, ଜିଭର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ, ଜିଭର ଉଚ୍ଚତା ଏବଂ ଓଠ ଦୁଇଟିର ସ୍ଥିତି ଏଇ ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରନ୍ତି, ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାବେଳେ ତିନୋଟି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ହୁଏ। ଯଥା-

(କ) ଜିଭର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗର ଅଂଶଗ୍ରହଣ (୧)ଜିହ୍ୱାଗ୍ର (୨)ଜିହ୍ୱାଫଳକ (୩)ଜିହ୍ୱାମଧ୍ୟ (୪)ଜିହ୍ୱା ପଶ୍ଚାତ୍ ।

(ଖ) ଜିହ୍ୱାର ଉଚ୍ଚତା-ଚାରୋଟି ସ୍ତରର-ଉଚ୍ଚ, ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟମ, ନୀଚ-ମଧ୍ୟମ, ନୀଚ

(ଗ) ଓଠ ଦୁଇଟିର ଅବସ୍ଥା- ଗୋଲାକୃତ, ଅଗୋଲାକୃତ

ସ୍ୱରଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ସଘୋଷ। କୋମଳତାଲୁ ଉପରକୁ ଉଠି ନାକପଟର ବାଟକୁ ବନ୍ଦ କରିଦିଏ। ତେଣୁ ଅନୁନାସିକତା ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ସ୍ୱର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପବନ ଯଦି ଉଭୟ ନାକ ଓ ପାଟି ବାଟ ଦେଇ ଯାଇଥାଏ ତେବେ ସ୍ୱର ଗୁଡ଼ିକ ଅନୁନାସିକ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଯଥା- ଅଁ, ଆଁ, ଇଁ, ଉଁ, ଓଁ । ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଓ ଉଚ୍ଚାରଣ ବିଧି ଅନୁସାରେ ସ୍ୱରଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ ।

ସମ୍ମୁଖ	ଅଗୋଲାକୃତ	ମଧ୍ୟ	ଗୋଲାକୃତ	ପଶ୍ଚ
ଉଚ୍ଚ	ଇ ଈ		ଉ	ଊ
ଉଚ୍ଚ-ମଧ୍ୟମ	ଏ		ଓ	
ନୀଚ ମଧ୍ୟମ			ଅ	
ନୀଚ		ଆ		

ଜିଭର ଉଚ୍ଚତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ୱର ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଇ, ଉ, (ଉଚ୍ଚ), ଏ, ଓ (ମଧ୍ୟ), ଅ, ଆ (ନୀଚ)କ୍ରମରେ କରାନଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି କ୍ରମରେ ନିମ୍ନରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି।

'ଅ': ଏହା ଏକ ନୀଚ-ମଧ୍ୟମ ଗୋଲାକୃତ ପଶ୍ଚାତ୍‌ସ୍ୱର ଏହି ଉଚ୍ଚରଣରେ ଜିଭର ପଛଅଂଶ ନୀଚ-ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଜିଭର ଉଚ୍ଚତା) ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ ଏବଂ ଓଠ ସାମାନ୍ୟ ଖୋଲାରହେ। ଏହା ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭ, ମଧ୍ୟ ଏବଂ ଶେଷ ସବୁସ୍ଥାନରେ ଆସିଥାଏ। ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍ ସହିତ 'ଅ' ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଅକ୍ଷର ବା ବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ଯଥା କ୍+ଅ=କ, ଅଜା, କନକ, ସଅଳ, ହାତ।

'ଆ': ଏହା ଏକ ନୀଚ-ମଧ୍ୟ ଅଗୋଲାକୃତ ସ୍ୱର। ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟରେ ଜିଭର ମଧ୍ୟଭାଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ଜିଭ ତା'ର ସର୍ବନିମ୍ନ ପ୍ରାକୃତିକ ସ୍ଥିତିରେ ଥିବାରୁ ଦୁଇଓଠ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଖୋଲାଥାଏ। ଏହା ଶବ୍ଦର ସବୁଠାରେ 'ଆ' କିମ୍ବା 'ଆ'(-ା-)କାରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯଥା- କ୍+ଆ=କା, ଆମ୍ବ, ଆଗ, ସମାନ, ଶିଆଳ, କିଆ, ବାପା।

'ଇ': ଏହା ଏକ ଉଚ୍ଚ ସମ୍ମୁଖ ଅଗୋଲାକୃତ ସ୍ୱର। ଜିଭର ଅଗ୍ରଭାଗ ଉପରକୁ ଉଠି ଏହି ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏହା ସର୍ବୋଚ୍ଚ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ-ମଧ୍ୟର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ରହେ। ଓଠ ଦୁଇଟି ଅଗୋଲାକୃତ ହୋଇ ସାମାନ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ଥାଏ। ଏହା ଶବ୍ଦର ସବୁ ସ୍ଥାନରେ 'ଇ' ଅକ୍ଷର ଭାବେ କିମ୍ବା 'ଇ' (ି)କାର ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯଥା: ତ୍‌ଇ=ତି, ଇଟା, ପିଇବା, ରାତି, ପୋଇ, ସେଇ।

'ଉ': ଏହା ଏକ ପଶ୍ଚାତ୍ ଗୋଲାକୃତ ସ୍ୱର। ଏହି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିଭର ପଛଭାଗ ଉପରକୁ ଉଠିବା ସହିତ ଓଠ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟ ଗୋଲାକାର ହୁଏ। ଏହା ଶବ୍ଦର ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଅକ୍ଷରତଳେ ଚାରିଅଙ୍କ ବା ହ୍ରସଉକାର (ୁ) ଭାବେ (କୁ) ହୋଇ ଲେଖାହୁଏ। ପ୍‌ଉ=ପୁ, ଉକୁଣି, କୁକୁର, ମହୁ, ବଉଳ, ବୋଉ।

'ଏ': ଏହା ଏକ ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟମ ଅଗ୍ର ଅଗୋଲାକୃତ ସ୍ୱର। ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିଭର ଆଗଅଂଶ ଅଳ୍ପ ଉପରକୁ ଉଠେ। ଓଠ ସାମାନ୍ୟ ଭାବେ ଦୁଇପଟକୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥାଏ। ଏହା ଶବ୍ଦର ସବୁସ୍ଥାନରେ 'ଏ' ଅକ୍ଷର ଭାବେ କିମ୍ବା 'ଏ'କାର (େ-) ଭାବେ (ବ୍ୟଞ୍ଜନ) ପୂର୍ବରୁ ଲେଖାହୁଏ। ଯଥା-ମ୍ ଏ 'ମେ', ସେ, ଏକା, ମେଘ, କିଏ, ଜଣେ।

'ଓ': ଏହା ଏକ ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚ ଗୋଲାକୃତ ସ୍ୱର। ଏହି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିଭର ଆଗପଛ ଶିଥିଳ ଅବସ୍ଥାରେ ରହେ। ମଧ୍ୟଭାଗ ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଉଠି ଓଠ ଦୁଇଟି ଗୋଲାକୃତ ହୁଅନ୍ତି। ଏହା ଶବ୍ଦର ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ କିମ୍ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଅକ୍ଷରର ବାମପଟେ 'ଏ'କାର ଏବଂ ଡାହାଣପଟେ ଆକାର (େ-ା) ଯଥା: କ୍‌ଓ = 'କୋ' ହୋଇ ଲେଖାହୁଏ। ଓଟ, ଚୋର, ମୋ, ଓଡ଼ିଶା, ଓଡ଼ିଆ, କିଓ, ହଇଓ (ସମ୍ବୋଧନ), ରାଓ, ମାଓ ଇତ୍ୟାଦି।

ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିର ଅନୁସରଣରେ ଅଳ୍ପକିଛି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅକ୍ଷର ଏକ ନିଜସ୍ୱ ପଦ୍ଧତିରେ ଚଳିଆସୁଛି। ତେଣୁ ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ପରି ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ଛଅଟି ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଆଉ ପାଞ୍ଚୋଟି ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ପ୍ରଚଳିତ। ଯଥା: ଈ, ଊ, ଋ, ଐ, ଔ। ତେଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। 'ଈ', 'ଊ' - ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଇ', 'ଉ' ପରି ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ସେଗୁଡ଼ିକର କିପରି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ତାହା 'ଦୀର୍ଘତା' ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି।

'ଋ': ଏହା ଏକ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି। ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିଭର ଆଗଅଂଶ (ଜିହ୍ୱାଗ୍ର) ଜିହ୍ୱାଫଳକ ସହିତ ମିଶି ମୂର୍ଦ୍ଧାର ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥା'ନ୍ତି ଅଥଚ ମୂର୍ଦ୍ଧାକୁ ସ୍ପର୍ଶ ନ କରି ଏକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗ ଖୋଲାରହିବା ଫଳରେ ଫୁସ୍‌ଫୁସୀୟ ବାୟୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ପରି ବିନାବାଧାରେ ପାଟି ବାଟେ ବାହାରିଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏହା ସଂସ୍କୃତ ପରି ହୋଇନଥାଏ। ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ରୁ' କିମ୍ବା କେତେକଙ୍କ ମତରେ 'ରି' ପରି ଶୁଣାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଧ୍ୱନି ପରି ଶୁଣାଯାଏ।

ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ 'ଋ' ଏକ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି (ଫୋନିମ୍, ଅକ୍ଷର) ଏବଂ ରୁ, ରି ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷର ବା ଫୋନିମ୍ ନେଇ ଗଠିତ। (ର୍‌ଉ=ରୁ), ର୍‌ଇ=ରି, ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ। ଯଥା-ଋଷି: ଋଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଭରଦ୍ୱାଜ, ଜନକ ଇତ୍ୟାଦି। ପିଲାଟି ରୁଷିଛି (କ୍ରିୟା)

ଏହାବ୍ୟତୀତ 'ଋଗ୍‌ବେଦ', 'ଋଣ', 'ଋତ', 'ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ', 'ଋତୁମତୀ', 'ନୈଋତ' (କୋଣ), ଋକ୍ଷ ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ଶବ୍ଦରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚଳିତ। ସେହିପରି ଏହାର 'କା'ର ('ଅ'କାର 'ଆ'କାର ପରି) ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି। ଏହାକୁ 'କାର' କହନ୍ତି। ଯଥା:କୃତି, (କ୍‌ରତି) କୃତଜ୍ଞ, କୃଷ୍ଣ, ପୃଥିବୀ, ସମୃଦ୍ଧି, ଦୃଢ଼, ଦୃଶ୍ୟ, ଦୃଷ୍ଟି, ହୃଦୟ, ଘୃଣା, ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ମୃତି ଇତ୍ୟାଦି। ଏହା ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ 'କାର' ରୂପେ ଯଥା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍+ଋ ମିଳିତ ହୋଇ ଗଠିତ ହୋଇଥାନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ଶବ୍ଦ କ୍ରୁତି, କ୍ରୁଷ୍ଣ, ଘ୍ରୁଣା ଏହିପରି ଲେଖିବା ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପରମ୍ପରାର ବିରୋଧୀ। ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ହେଉଛି: ସ୍ମୃତି-ସ୍ମରଣଶକ୍ତି, ମନୁଙ୍କ କୃତ ସଂହିତା,

ଶ୍ରୁତି- ବେଦ, ଲୋକକଥା (ଜନଶ୍ରୁତି) ଶ୍ରୁତିମଧୁର, ଧ୍ରୁବ, ତ୍ରୁଟି ଇତ୍ୟାଦି।

ଐ, ଔ - ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ଲିପି (ଅକ୍ଷର) ଭାବେ ଏ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ। ଏ ଦୁଇଟିକୁ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର କୁହାଯାଏ। ଐ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପ୍ରଥମେ 'ଅ' ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚାରଣକାରୀ ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ (ଓଠ ଜିଭ ପ୍ରଭୃତି) ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ୱର ଯଥା- 'ଇ' ଉଚ୍ଚାରଣ ଆଡ଼କୁ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ମିଳିତ ରୂପେ ଏକ ସ୍ଫୋଟନରେ (ଶ୍ୱାସାଘାତ) ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାନ୍ତି। ସେହିପରି 'ଔ'ରେ 'ଅ' ଏବଂ 'ଉ'ର ଦୁଇଟିର ମିଳିତ ରୂପ 'ଔ'ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରି ଏ ଦୁଇଟିକୁ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର କୁହାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏକକ ଲିପି (ଅକ୍ଷର) ଐ, ଔ ଭାବେ ଲେଖା ହୋଇଆସୁଛି।

ଏଇ ଐ, ଔ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ମିଶିଲେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି। 'ଐ' ପାଇଁ 'ଐ'କାର 'ୈ' ଏବଂ 'ଔ' ପାଇଁ 'ଔ'କାର ବା 'ମାତ୍ରା' ୌ ଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି। ଯଥା: ଦୈବାତ୍, ଦୌଡ଼ିବା, ଏବେ ପ୍ରୌଢ଼ (ପ୍‌ର୍‌ଅଉଢ୍‌ଅ) ଶବ୍ଦଟି ନିଆଯାଉ।

ଏଠାରେ 'ପ୍ରୌ'ରେ 'ପ୍' ଫୋନିମ୍ ହେଉଛି ମୂଳ ବା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଅଂଶ (nucleus) ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକ 'ପ୍'ର ଚାରିପଟେ ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବରୁ, ଉପରେ, ତଳେ ଏବଂ ଡାହାଣପାଖେ ଘେରି ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ମିଳିତ ହୋଇ ଏକକ ଭାବେ ଏକ ସ୍କୋଟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି।

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦରେ ଯେଉଁ ଫୋନିମୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ସେଥିରେ ଐ, ଔ ର ଭୂମିକା ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ। ସୁନ୍ଦର + ୟ → ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ + ଅ → ଗୌରବ, ଶୁଚି + ଅ → ଶୌଚ, ଭୂଗୋଳ + ଇକ → ଭୌଗୋଳିକ ଇତ୍ୟାଦି। ସେହିପରି ଶିବ + ଅ → ଶୈବ, ଶିଶୁ + ଅ → ଶୈଶବ, ବିଷ୍ଣୁ + ଅ → ବୈଷ୍ଣବ, ଦିନ + ଇକ → ଦୈନିକ, ଇତିହାସ + ଇକ → ଐତିହାସିକ ଇତ୍ୟାଦି। ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି ଓ ଅକ୍ଷରମାଳାରେ ଐ, ଔ ର ଭୂମିକା ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ।

କେତେକ ଭାଷାବିତ୍ ଐ, ଔ ଦୁଇଟିକୁ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର ନ କହି ଦୁଇଟି ସ୍ୱର ବା ଦ୍ୱିସ୍ୱର ବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି। ତେବେ ଏ ଦୁଇଟିର କଥିତ ଏବଂ ଲିଖିତ ରୂପ ଶିଥିଳ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଯଥା: ଐରାବତ-ଅଇରାବତ, କୌତୁକ-କଉତୁକ, ବୈଶାଖ-ବଇଶାଖ, ଔଷଧ-ଅଉଷଧ, ଓଷଦ, ଓଷୁଅ, ସୈନିକ-ସଇନିକ, କୈଳାଶ-କଇଳାଶ, ନୌକା-ନଉକା, ଗୌରବ-ଗଉରବ।

ତେଣୁ ସଂଯୁକ୍ତ ରୂପ ଓ ଦ୍ୱିସ୍ୱର ରୂପ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଏଥିରୁ ସହଜରେ ଜାଣିହେବ। ତେବେ ଐ, ଔ ଅକ୍ଷର ଥିବା ଶବ୍ଦକୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷା ରୂପେ ଧରିନିଆଗଲେ ଅଇ, ଅଉ କୁ କାବ୍ୟିକ (ପଦ୍ୟମୟ) ବା ସରଳୀକୃତ କଥିତ ଭାଷା ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ। ଏ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଧାରଣା ପାଇଁ 'ଦୀର୍ଘତା ଓ ଦ୍ୱିତ୍ୱ' ଶୀର୍ଷକ ଆଲୋଚନା ଦେଖନ୍ତୁ।

ଗୌଣ ଫୋନିମ୍

କୌଣସି ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣ କେବଳ ସେଇଭାଷାର ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ସହଜ ତଥା କ୍ରମିକ ସମାହାର ନୁହନ୍ତି। ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ କଥାକୁ ଅବିକଳ ଭାବେ ଲେଖନରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ବରଂ ଏସବୁର ଅପ୍ରକାଶ ଏକରକମ ବାଧ୍ୟବାଧକତା କହିଲେ ଚଳେ। ତଥାପି ଭାଷାରେ ସ୍ୱର, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରି ମୁଖ୍ୟଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେତେକ ଗୌଣ ଧ୍ୱନି, ସହଧ୍ୱନି, ଧ୍ୱନିଲକ୍ଷଣ ସବୁ ଅଛନ୍ତି ଯାହାକୁ କି ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଭାଷାର ସାମୂହିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ବିଚାରରେ ଦର୍ଶାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେକରନ୍ତି। ଏ ସବୁର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ ପରିସରଭୁକ୍ତ। ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଲୋଚନାରେ ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା:-

(କ) ଅନୁନାସିକୀ କରଣ (Nasalisation) ଓ ସହ ଧ୍ୱନି

(ଖ) ଦୀର୍ଘତା ଓ ଦ୍ୱିତ୍ୱ (Length and double articulation)

(ଗ) ବଳାଘାତ / ଶ୍ୱାସାଘାତ(Stress)

(ଘ) ସ୍ୱରଭଙ୍ଗୀ / ସ୍ୱରଲହର (Intonation)

(କ) ଅନୁନାସିକୀକରଣ: ଓଡ଼ିଆ ଅନୁନାସିକ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ଏବଂ ଲେଖନରେ ଏହାର ପ୍ରତିଫଳନ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ। ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକରେ (ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦେଖନ୍ତୁ ପୃ. ୭୯) ଏହା ବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ନାମରେ ପରିଚିତ ଯଥା ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍। କିନ୍ତୁ ଆଗରୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଛଅଟି ସରଳ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଯଥା-ଅ, ଆ, ଇ, ଉ, ଏ, ଓ, ଅନୁନାସିକ ହୋଇପାରନ୍ତି।

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ଅନୁନାସିକୀକରଣ ଦୁଇପ୍ରକାର ହୋଇପାରେ-ଅନୁସ୍ୱାର କିମ୍ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଚିହ୍ନ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା। ସେହିପରି ବିସର୍ଗ ଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱର କିମ୍ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ମିଶି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଅନୁସ୍ୱାର, ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଓ ବିସର୍ଗ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହନ୍ତି କାରଣ ଏମାନେ ସ୍ୱର କିମ୍ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଆଶ୍ରିତ ଧ୍ୱନି ବା ଅଯୋଗବାହବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କୁହାଯାଏ। (ଦେଖନ୍ତୁ ଇତିହାସ, ପୃ.୧୪୫) କାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ସହଧ୍ୱନି। ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣରେ ସ୍ୱର ମିଶିଥିବାରୁ ଏମାନେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହ ମିଶି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଏଗୁଡ଼ିକ କ୍, ଖ୍, ପ୍, ଚ୍ ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ।

ଅନୁସ୍ୱାର (ଂ): ଏହା ଏକ ଛୋଟ ଶୂନ ଭଳି। ଏହା ଅକ୍ଷରର ଡାହାଣପଟକୁ ଲାଗି ଲେଖାଯାଏ। ଏହାର ଧ୍ୱନି ମୂଲ୍ୟ ମ୍। ଆଇ.ପି.ଏ. (I.P.A) ଲିପି ସଙ୍କେତରେ (m)ରୂପେ ଚିହ୍ନିତ ।

ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ (ଁ): ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଯେତେବେଳେ କୋମଳ ତାଳୁ ଟିକିଏ ତଳକୁ ଝୁଲିଯାଏ, ସେତେବେଳେ ନାକପଟକୁ ଯାଇଥିବା ଶ୍ୱାସନଳୀ ବାଟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବନ୍ଦ ହୋଇନଥାଏ, ତେଣୁ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଉଭୟ ନାକ ଓ ପାଟି ବାଟଦେଇ ବାହାରକୁ ବାହାରିଥାଏ। ଏଥିପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅନୁନାସିକତା ଶୁଣାଯାଏ ଯଥା- ଅଁ, ଆଁ, ଇଁ ଇତ୍ୟାଦି । ଅନୁସ୍ୱାର ପରି ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷରର ଡାହାଣପଟକୁ ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଲେଖାହୁଏ।

ବିସର୍ଗ (ଃ): ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ସହଧ୍ୱନି। ଏହି ଧ୍ୱନି କାକଲ୍ୟ ବା ଜିହ୍ୱାମୂଳୀୟ ଧ୍ୱନି ପରି, ଏହାର ଧ୍ୱନିମୂଲ୍ୟ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ 'ହ୍' ଯାହାକି ବିସର୍ଗ ଭାବେ ଅକ୍ଷରର ଡାହାଣପଟକୁ ଲାଗି ଲେଖାହୁଏ।

ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକରେ ଆବଶ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁସ୍ୱାର, ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଓ ବିସର୍ଗ ଯୋଗହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ରୂପ କିପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ଦେଖାଯାଉ।

ଅନୁସ୍ୱାର ଦ୍ୱାରା-ଅଂ, ଆଂ, ଇଂ, ଉଂ

ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଦ୍ୱାରା-ଅଁ, ଆଁ, ଇଁ, ଉଁ, ଏଁ, ଓଁ

ଏହି ଓଁ ପ୍ରଣବ ଧ୍ୱନି ହେଲେ ଏହା (ଅ + ଉ + ମ୍)ର ସମଷ୍ଟି ବୋଲି ଉପନିଷଦରେ କୁହାଯାଇଛି।

ବିସର୍ଗ ଦ୍ୱାରା- ଅଃ, ଆଃ, ଇଃ, ଉଃ, ଏଃ, ଓଃ ଇତ୍ୟାଦି ଏଇଭଳି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମୟର ଏକକ ଧ୍ୱନି ଭାବେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁନାସିକତା ସାର୍ଥକ ଅର୍ଥାତ୍ ଫୋନେମୀୟ। କାରଣ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁନାସିକ ଓ ନିରନୁ ନାସିକ ଭେଦରେ ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସହିତ ଭିନ୍ନ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ। ଯଥା: ହସ-ହଂସ, ବସ-ବଂଶ-ବଅଁଶ, ଆସ-ଆଂଶ,

ଆୟୁଷ-ଆଇଷ-ଆଇଁଷ, ଆ-ଆଁ, କିଆ-କିଆଁ, କହି-କାହିଁ, ପାଇ-ପାଇଁ, ଏ-ସମ୍ବୋଧନ, ଏଁ-ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟସୂଚକ, ଉଉ-ନିଆଁତାତିକୁ ବାରଣ, ଉଁଉଁ- ନାସ୍ତିସୂଚକ, ଅମଙ୍ଗସୂଚକ, ଓଓ-ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ, ଓଁଓଁ-ଓମ୍, ଓମ୍। (ଦେଖନ୍ତୁ- ବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ 'ହ୍' ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣର ଇତିହାସ (୩-୪) ।

ଦୀର୍ଘତା ଓ ଦ୍ୱିତ୍ୱ, ବଳାଘାତ ଓ ସ୍ୱରଲହର ମୂଲ୍ୟ ସବୁଭାଷାରେ ସମାନ ନଥାଏ। ତେଣୁ ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଉଚ୍ଚାରଣର ସ୍ୱଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତକୁ ନନେଇ ଏକାଧିକ ବିଭାଗକୁ (ଭାଷାର ଗଠନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବାକ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି) ମିଶାଇ କୌଣସି ଭାଷାର ସାମଗ୍ରିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ସବୁର ପ୍ରଭାବରେ ଦୁଇଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥାଏ, ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ ଖୁବ୍‌ବେଶି। ମାତ୍ର ଯେଉଁଠାରେ ଶବ୍ଦାର୍ଥ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ବୁଝାଇ ବକ୍ତାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ଯଥା-ସନ୍ତୋଷ, ଅସନ୍ତୋଷ ବିରକ୍ତି ଘୃଣା ଇତ୍ୟାଦିକୁ ବୁଝାଏ ସେ ଭାଷାରେ ସେ ସବୁର ଆପେକ୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ କମ୍। ତଥାପି ଏଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ନିମ୍ନରେ କରାଗଲା।

ଦୀର୍ଘତା ଓ ଦ୍ୱିତ୍ୱ- ଦୀର୍ଘତା କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଏକ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟର ଦୀର୍ଘତାକୁ ନେଇ ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ। ମାତ୍ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ କହିଲେ କୌଣସି ଏକ ସ୍ୱର ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍‌ର ପୁନରାବୃତ୍ତିକୁ ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ। ଯଥା: ଆସେ-ଆ ଆସେ-ଆ'ସେ, ମତ-ମତ୍ତ, ମଲି-ମଲ୍ଲି, ସୁଧା-ସୁଦ୍ଧା, ପଟ-ପଟ୍ଟ, ପଛ-ପୁଚ୍ଛ ଇତ୍ୟାଦି। ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଯେଉଁ ଇ, ଉ, କୁ ଦୀର୍ଘ ରୂପେ ବନାନରେ କୁହାଯାଏ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ଉଚ୍ଚାରଣରେ ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ଲେଖାରେ ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି।

ଇ: ଦିନ, ଦିନବନ୍ଧୁ-ସୂର୍ଯ୍ୟ, ନିତି-ନୀତି, ପରି-ପରୀ, ଶିଳ-ଶୀଳ, ଦେବି-ଦେବୀ

ଈ: ଦୀନ-ଦରିଦ୍ର, ଦୀନବନ୍ଧୁ- ଜଗନ୍ନାଥ

ଉ: ପୁର(ଘର), ପୂର (ପିଠା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସୁଖାଦ୍ୟ)
ସୁତା (ଲୁଗାସୁତା), ସୂତା-ଝିଅ
କୁଳ (ବଂଶ), କୂଳ (ନଦୀ ତଟ, ସମୁଦ୍ର ତଟ)
ପୁତ (ପୁଅ), ପୂତ (ପବିତ୍ର)
ସେହିପରି ଚୁଡ଼ା-ଚୂଡ଼ା, ଶୁଚି-ଛୁଞ୍ଚି, ସୂଚି-ପବିତ୍ରତା, ସୁତ-ପୁଅ, ସୂତ-ସାରଥି।

ଓଡ଼ିଆରେ ଅନେକ ଶବ୍ଦରେ ଦୀର୍ଘ 'ଈ'ର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି। ଯଥା-ଗୀତ, ଶୀତ, ସୀମା, କୀଟ, ତୀର, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଇତ୍ୟାଦି। ସେହିପରି ବ୍ୟାକରଣିକ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଶବ୍ଦ ସଂରଚନା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ 'ଈ'ର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ରହିଛି। ଯଥା-

ଜନ୍ମ ଅର୍ଥରେ	-	ଗାନ୍ଧାରୀ, ମୈଥିଳୀ, କୁନ୍ତୀ, ଦ୍ରୌପଦୀ ଉତ୍କଳୀୟ, କୁଳୀନ ଇତ୍ୟାଦି
ହିତ ଅର୍ଥରେ	-	ସାର୍ବଜନୀନ ।
ସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥରେ	-	ସ୍ୱର୍ଗୀୟ, ଜାତୀୟ, ଜଳୀୟ, ବିବାଦୀୟ, ଓଡ଼ିଶୀ ।
ଅଛି ଅର୍ଥରେ	-	ଧନୀ, ଗୁଣୀ, ମାନୀ, ସ୍ନେହୀ, ଲୋଭୀ, ରୋଗୀ ।
ତୁଳନାତ୍ମକ ଅର୍ଥରେ	-	ବଳୀୟାନ୍, ମହୀୟାନ୍ ।

ବୃତ୍ତିମୂଳକ ଅର୍ଥରେ - ତନ୍ତୀ, ଦୋକାନୀ, ମାଳୀ ।

ପୂରଣ ଅର୍ଥରେ - ଦ୍ୱିତୀୟ ତୃତୀୟ ।

ଲିଙ୍ଗଗତ ଭେଦ - ସ୍ତ୍ରୀ, ନାରୀ, ବୁଢ଼ୀ, ଚାକରାଣୀ, ଡାକ୍ତରାଣୀ, ମାଷ୍ଟରାଣୀ ।

କୃଦନ୍ତ ପଦ ଗଠନ - ବନ୍ଦନୀୟ, ପାନୀୟ, ଲୋଭନୀୟ, ପୂଜନୀୟ, ସତ୍ୟବାଦୀ, ବିରୋଧୀ, କାଳଜୟୀ, ପ୍ରବାସୀ, ବିଦାୟୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସନ୍ଧି (ଫୋନିମୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ) ନିୟମରେ- ପରୀକ୍ଷା, କ୍ଷିତୀଶ, ଅଧୀନ, ସମୀକ୍ଷା, ପ୍ରତୀକ୍ଷା, ରଜନୀଶ, ଅଭୀଷ୍ଟ ନୀତୀଶ, ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ରବୀନ୍ଦ୍ର। ସେହିପରି ଦୀର୍ଘ 'ଊ'ର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଲେଖନରେ ଚଳିଆସୁଛି। ଯଥା-ଦୂତ, କୂଅ, ମୂଷା, ନୂଆ, ଦୂର, ଭୂଇଁ, ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ରୂପ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଧୂଳି, ମୂଳ, ପୂର୍ବ, ମୂଲ୍ୟ, ଶୂନ, ପୂରା, କଟୂକ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି।

ଓଡ଼ିଆରେ ଅ, ଆ, ଇ, ଉ, ଏ, ଓ ସ୍ୱର ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଯଦି ଶବ୍ଦ ଗଠନ ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ମିଳିତ ହୋଇଆସନ୍ତି ତେବେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଦୀର୍ଘତା ଥିଲାପରି ବୋଧ ହୁଅନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଈ, ଊ ପରି ଦୀର୍ଘତାସୂଚକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପି ନାହିଁ। ମାତ୍ର ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ପ୍ରତି ଲେଖନରେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦୀର୍ଘତାସୂଚକ ଚିହ୍ନ ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ କରାଯାଇଥାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରକୃତ ଦ୍ୱିସ୍ୱର ନାହିଁ, କାରଣ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଯେତୋଟି ସ୍ୱର ସେତୋଟି ଅକ୍ଷର ବା ସିଲାବଲ୍। ସମଶ୍ରେଣୀର ଯୁଗ୍ମ ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାନ୍ତି। ମାତ୍ର ଲେଖନରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇଟି ସ୍ୱର କିମ୍ବା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ 'କମା' (,) ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୁଅନ୍ତି। ଯଥା:

ଅ - କଣ, କଅଣ, କ'ଣ, ନର, ନଅର (ନ୍ଅଅର) । ଘରକଣରେ ଅଳନ୍ଧୁ ଲାଗିଲାଣି । ଆଜି କ'ଣ ନକଲା ସେ !

ଆ - ତାର-ତାଆର, ତା'ର, ମାର-ମାଆର, ମା'ର (ମ୍ଆଆର) । ମାଆର (ମା'ର) ମମତା,

ଇ - ଇଟା, ଇଇଟା, ଇ'ଟା (ଏଇଟା) । ଏଇଟା/ଇ'ଟା ମୋ'ର ଦରକାର ।

ଉ - କୁଟା-ନଡ଼ା, ପାଳ, କୁଉଟା, କୁ'ଟା (କୋଉଟା) ତୁଟା-(ଶେଷକର), ତୁଉଟା, ତୁ'ଟା । ତୁଉଟା (ତୁ'ଟା) ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ ।

ଏ - ଫେରେ-ଫେଏରେ, ଫେ'ରେ । ସେ ଢେର୍ ରାତିରେ ଘରକୁ ଫେରେ ।

ଏତେ କହିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଫେ'ରେ (ପୁଣି) ସେଇ ଭୁଲ୍ କଲୁ ?

ଓ - ରାମ ଓ ହରି, ଓଓ ! ଆପଣ ? ଓଓ, ତୁମେ !

ଓଓ ରାମହରି ! ତୁମେ କେତେବେଳେ ?

ଏଇ ହେଉଛି ସ୍ୱରର ଦୀର୍ଘତା ଓ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ । ଏ ଗୁଡିକରେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିର ଦୀର୍ଘତା ବୋଧହେଉ ଥିଲେ ହେଁ ଲେଖନରେ ସ୍ୱରଗୁଡିର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ରୂପ ବା ଅନୁକ୍ରମ ରୂପାୟିତ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପରି ଶବ୍ଦ ସଂଖ୍ୟା ସୀମିତ, କିନ୍ତୁ ସମବ୍ୟଞ୍ଜନର ମିଶ୍ରଣରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କହନ୍ତି। ଏସବୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି। (ଦେଖନ୍ତୁ 'ବଳାଘାତ'- ଏବଂ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଗଠନ ପ୍ରକ୍ରିୟା।)

ବଳାଘାତ: କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ବା ଜୋର୍ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଧ୍ୱନି, ଅକ୍ଷର, ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ତାହାକୁ ବଳାଘାତ ବା ସ୍ୱରାଘାତ କୁହାଯାଏ। ଏଇ ବଳାଘାତ ଧ୍ୱନି ପାଇଁ ଅଧିକ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି (ପ୍ରାଣବାୟୁ) ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ

ପଡ଼ିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱରାଘାତ କେବଳ ଆକ୍ଷରିକ, ଶବ୍ଦଗତ, ବାକ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧିତ କିମ୍ବା ଶାରୀରିକ ନୁହେଁ ବରଂ ଏକ ସାମୂହିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ।

ଓଡ଼ିଆ ଏକ ବଳାଘାତ / ସ୍ୱରାଘାତ ପ୍ରଧାନ ଭାଷା ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର କେତେକ ପ୍ରଭାବକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିହେବନାହିଁ । ତେଣୁ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସାମାନ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲେ ହେଲେ ହିଁ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କେତେକ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଯାଉ-

ହିନ୍ଦୀ: ଗଲା(ବେକ), ଗଲ୍ଲା (ଅମଳ କରାହୋଇଥିବା ଫସଲ)

ପତା (ଠିକଣା), ପତ୍ତା-ପତ୍ର (ଗଛର)

ଇଂରାଜୀ- 'import (ବିଶେଷ୍ୟ), imp'ort (କ୍ରିୟା)

ଏଠାରେ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଥମରେ (i) ପୂର୍ବରୁ ବଳାଘାତ ଥିବାବେଳେ (ବିଶେଷ୍ୟ) ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ p' ଉପରେ ବଳାଘାତ ହେବା ଦ୍ୱାରା କ୍ରିୟାକୁ ବୁଝାଉଛି । ଏଇ ବଳାଘାତ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଇଂରାଜୀ ଏବଂ ଆମେରିକାନ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ଅଲଗା ସ୍ଥାନରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଓ ବଳାଘାତ ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରାର ଦୁଇପାଖ ପରି । କାରଣ ବଳାଘାତ, ଦ୍ୱିତ୍ୱ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଯଥା: ମତ-ମତ୍ତ, ମଲି-ମଲ୍ଲୀ, ମଜା-ମଜ୍ଜା, ଗଛ-ଗୁଚ୍ଛ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ସମାନ-ସମ୍ମାନ, ଅନ୍ନ, କ୍ଷୁଣ୍ଣ, ବିଷଣ୍ଣ, ପୁଚ୍ଛ, ଉଚ୍ଚ, ପୂର୍ଣ୍ଣ, ବର୍ଣ୍ଣ, ମୂର୍ଦ୍ଧା, ବାର୍ତ୍ତା, ମୂର୍ତ୍ତି, ତତ୍ତ୍ୱ, ଆଦେଶ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ଦୋଷ-ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଚର୍ଚ୍ଚା, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଅତର୍ଚ୍ଛ, ମୁର୍ଦ୍ଦାର, ସର୍ଦ୍ଦାର, ଶର୍ଦ୍ଦି, ପଟ୍ଟନାୟକ, ଉଡ୍ଡୀନ ଶବ୍ଦରେ ଥିବା ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଓ ବଳାଘାତର ପ୍ରଭାବ ସହଜରେ ବାରି ହୋଇଯାଏ (ଜଣାପଡ଼ିଯାଏ)

ସ୍ୱର ଲହର ବା ସ୍ୱର ଭଙ୍ଗୀ

ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ମତରେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସ୍ୱରଯନ୍ତ୍ରର ଆରୋହ ଏବଂ ଅବରୋହକୁ ସ୍ୱରଲହର କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାରେ କଥା କହିବା ଭଙ୍ଗୀ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର । ସେମାନେ ନିଜର ଜନ୍ମଗତ ଅଭ୍ୟାସ ଅନୁସାରେ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଇଂରାଜୀରେ ଟୋନ୍ ବା ତାନ ଏବଂ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଅଛି । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ, ମଧ୍ୟମ, ନୀଚ, ଆରୋହ, ଅବରୋହ ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ରହିଛି । ଭାଷାରେ ସ୍ୱରଲହରର ବ୍ୟବହାର କିପରି ଅଛି ସେଥିପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତୋଟି କଥା ବିଚାର କରାଯାଏ ।

(କ) ଶବ୍ଦାର୍ଥ କିମ୍ବା ବ୍ୟାକରଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ।

(ଖ) ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ସ୍ୱରଭଙ୍ଗୀକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ଶିଖିବା ପାଇଁ ।

(ଗ) ବିଭିନ୍ନ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ସୂଚିତ କରିବା ପାଇଁ ।

ଅନେକ ସମୟରେ କହିବା ଲୋକର ସ୍ୱରଭଙ୍ଗୀରୁ ତା'ର ବୟସ, ଲିଙ୍ଗଗତ ଭେଦ (ପୁ. ସ୍ତ୍ରୀ), ପିଲା, ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା, ଭାବପ୍ରବଣତା ଏବଂ କଥାର ବିଷୟ ଉପରେ ଅନେକ କିଛି ନିର୍ଭର କରେ, ଚୀନ୍ ଭାଷାରେ କେବଳ ସ୍ୱର

ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଏକ ଶବ୍ଦର ଅନେକ ଅର୍ଥ କରାଯାଇପାରେ। ଓଡ଼ିଶାର ଆଞ୍ଚଳିକ ଭେଦରେ ଉଚ୍ଚାରଣର ସ୍ୱରଭଙ୍ଗୀରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସହଜରେ ଜାଣି ହୋଇଯାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ନିଆଯାଉ।

'ସେ ଯାହା ତ କହିଲା କହିଲା, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଭାଷାରେ କହିଲା, ସେଇଟା ମୋତେ ବେଶି ବାଧୁଛି।' ଏଠାରେ ଗାର ଦିଆଯାଇଥିବା ଅଂଶରେ ବଳାଘାତ ସହିତ ସମଗ୍ର ବାକ୍ୟରେ ବକ୍ତାର ସ୍ୱରଭଙ୍ଗୀ ନେଇ ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ମିଳିଥାଏ। ବଳାଘାତ ଓ ସ୍ୱରଲହରକୁ ଦୀର୍ଘତା ସାହାଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ। ଯଥା- ଓଡ଼ିଆ "କ'ଣ" ଶବ୍ଦ ନିଆଯାଉ। ୧. କ'ଣ ସେ କହିଲା? ୨. ଏମିତି କ'ଣ ମୁଁ କହିଲି ଯେ! ୩. କ'ଣ! ସେ ଏମିତି କହିଲା ଯେ ତୁ ଏତେ ମନଦୁଃଖ କରୁଛୁ। ସେହିପରି ୧. ପୁଅ ପାଠ ପଢୁଛି। ୨. ପାଠ୍‌ଠ (ଟ୍‌ଠ୍‌ଅ)ପଢୁଛି, ପୁଅ ପାଠ୍‌ଠ! (ଟ୍‌ଠ୍‌ଅ) (ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଓ ବଳାଘାତ)

୩. ପୁଅ ପାଠ୍‌ଠ (ଟ୍‌ଠ) ପଢୁଛି ନା ଆଉ କିଛି! (ସ୍ୱର ଲହର ମଧ୍ୟ)।

ତୁ କଥା ନ ମାନିଲେ, ଏଥର ମାଡ଼ ଖାଇବୁ। ଏଥର (ଏଣିକି) ମାଡ୍‌ଡ ଖାଇଲେ ଯାଇ ତୁ ଠିକ୍ ବାଟକୁ ଆସିବୁ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହିପରି କେତେକ ସ୍ୱର ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଏସବୁ ଫୋନିମୀୟ ନୁହନ୍ତି, କାରଣ ଏସବୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ (Predictable)। ଶ୍ରୋତା ଶୁଣୁଶୁଣୁ ବକ୍ତାର କହିବାର ଭଙ୍ଗୀ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଜାଣିପାରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଏସବୁ ଯେପରି ଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଛି ତାହା କେବଳ ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ମକ, ବିସ୍ମୟାତ୍ମକ, ଅନୁଜ୍ଞାତ୍ମକ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବାକ୍ୟରୁ ଜଣାପଡ଼ିଯାଏ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନ: ଧ୍ୱନି ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଫୁସ୍‌ଫୁସୀୟ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ପାଟି ଭିତର ଦେଇ ଆସିଲାବେଳେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଜିଭ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ କିମ୍ବା ଆଂଶିକ ଭାବେ ବାଧାପାଇ ଅଥବା ବାୟୁପଥକୁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି କରିଥା'ନ୍ତି। ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟରେ ଶ୍ୱାସବାୟୁର ଗତିବିଧି ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ସେ ବିଷୟରେ ଏଠାରେ ବିଷଦ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି।

ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଓ ଉଚ୍ଚାରଣର ପ୍ରକାରଭେଦ ତଳେ ଦିଆଗଲା। (ବାୟୁପ୍ରବାହ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦେଖନ୍ତୁ - ୩.୧)

ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ: ଓଠ (ଦୁଇଟି ଓଠ) ଦାନ୍ତ, ବର୍ତ୍ସ, ମୂର୍ଦ୍ଧା, ତାଳୁ (କଠିନ ଓ କୋମଳ), କଣ୍ଠ (କଠିନ ତାଳୁର ଶେଷଅଂଶ), କାକଳ (glottal)

ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରକାର: (କ) ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ-ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର। ମୁଖ୍ୟଜାତ ସ୍ପର୍ଶ, ନାସିକ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ (ଖ) ସଂଘର୍ଷୀ (ଗ) ପାର୍ଶ୍ୱିକ (ଘ)ଲୋଡ଼ିତ (ଙ) ତାଡ଼ିତ ବା ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ (ଚ)ପ୍ରବାହଧ୍ୱନି (ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ୱର ବା ଅର୍ଦ୍ଧବ୍ୟଞ୍ଜନ 'ୟ' 'ୱ' ଏହି ଶ୍ରେଣୀର।

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ବିଭାଗୀକରଣ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ମାନଦଣ୍ଡରେ ବିଚାରକରି ପ୍ରଥମ ଚାର୍ଟ୍‌ରେ ଏବଂ ଭାରତୀୟ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଚାର୍ଟରେ ତଳେ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି।

ପ୍ରଥମ ଚାର୍ଟ

ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ

ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରକାର	ଓଷ୍ଠ୍ୟ	ଦନ୍ତ୍ୟ	ବର୍ତ୍ସ୍ୟ	ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ	ତାଲବ୍ୟ(କଠିନ) ତାଲୁ	କଣ୍ଠ୍ୟ (କୋମଳ ତାଲୁ)	କାକଲ୍ୟ
ସ୍ପର୍ଶ							
ଅଘୋଷ-ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ	ପ୍	ତ୍		ଟ୍	ଚ୍	କ୍	
ଅଘୋଷ-ମହାପ୍ରାଣ	ଫ୍	ଥ୍		ଠ୍	ଛ୍	ଖ୍	
ସଘୋଷ-ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ	ବ୍	ଦ୍		ଡ୍	ଜ୍	ଗ୍	
ସଘୋଷ-ମହାପ୍ରାଣ	ଭ୍	ଧ୍		ଢ୍	ଝ୍	ଘ୍	
ନାସିକ୍ୟ	ମ୍	ନ୍		ଣ୍	ଞ୍	ଙ୍	
ସଂଘର୍ଷୀ		ସ୍		(ଷ୍)	(ଶ୍)ଯ୍	କ୍ଷ୍	ହ୍
ପାର୍ଶ୍ୱିକ			ଲ୍	ଳ୍			
ଲୋଡ଼ିତ			ର୍				
ତାଡ଼ିତ / ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ				ଡ଼୍ଢ଼୍			
ପ୍ରବାହ ଧ୍ୱନି	ୱ୍				ୟ୍		

ଭାରତୀୟ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ ପଦ୍ଧତିରେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ବିଭାଗୀକରଣ ଏହିପରି:

ଦ୍ୱିତୀୟ ଚାର୍ଟ

ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ

ଉଚ୍ଚାରଣ ପଦ୍ଧତି	କଣ୍ଠ୍ୟ	ତାଲବ୍ୟ	ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ	ବର୍ତ୍ସ୍ୟ	ଦନ୍ତ୍ୟ	ଓଷ୍ଠ୍ୟ	କାକଲ୍ୟ
ସ୍ପର୍ଶ							
ଅଘୋଷ-ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ	କ୍	ଚ୍	ଟ୍		ତ୍	ପ୍	
ଅଘୋଷ-ମହାପ୍ରାଣ	ଖ୍	ଛ୍	ଠ୍		ଥ୍	ଫ୍	
ସଘୋଷ-ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ	ଗ୍	ଜ୍	ଡ୍		ଦ୍	ବ୍	
ସଘୋଷ-ମହାପ୍ରାଣ	ଘ୍	ଝ୍	ଢ୍		ଧ୍	ଭ୍	
ନାସିକ୍ୟ	ଙ୍	ଞ୍	ଣ୍		ନ୍	ମ୍	
ସଂଘର୍ଷୀ	କ୍ଷ୍	ଶ୍ ଯ୍	(ଷ୍)		ସ୍		ହ୍
ପାର୍ଶ୍ୱିକ			ଳ୍	ଲ୍			
ଲୋଡ଼ିତ				ର୍			
ତାଡ଼ିତ / ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ			ଡ଼୍ଢ଼୍				
ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ୱର / ଅର୍ଦ୍ଧବ୍ୟଞ୍ଜନ (ପ୍ରବାହ ଧ୍ୱନି)		ୟ୍				ୱ୍	

ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ 'ଅ' ସ୍ୱର ଫୋନିମ୍ ସହିତ ମିଶି ବର୍ଣ୍ଣ / ଅକ୍ଷର ରୂପେ ଲେଖନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଅନ୍ତି।

ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା କଥା, ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ପାଟିରୁ ବାହାରୁଥିବା କଥାରେ ସମ୍ପୃକ୍ତଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଓଠ ସବୁଠାରୁ ଦୃଶ୍ୟମାନ ବିଭାଗ। ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ ଓ ବହିର୍ମୁଖୀ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉଥିବାରୁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ମାନଦଣ୍ଡରେ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ବିଭାଗୀକରଣ ହେଉଛି ପ୍ରଥମପ୍ରକାର। ମାତ୍ର ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଫୁସ୍‌ଫୁସୀୟ ବହିର୍ମୁଖୀ ଶ୍ୱାସବାୟୁର ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଥିବାରୁ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ କଣ୍ଠଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଓଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭାଗୀକରଣ କରିଛନ୍ତି। ତେଣୁ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଅ, ଆ, ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି କ୍, ଖ୍, ଗ୍, ଘ୍, ଙ୍ କଣ୍ଠରୁ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉଥିବାରୁ ଅକ୍ଷର ମାଳାରେ 'ସ୍ୱର'ରେ ପ୍ରଥମେ ଅ, ଆ, ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ କ୍ ଖ୍ ଗ୍ ଘ୍ ଙ୍ ରଖି ପରବର୍ତ୍ତୀ କ୍ରମରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହା ହିଁ ଭାରତୀୟ ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା:

୧. ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ: 'କ୍' ଠାରୁ 'ମ୍' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଚିଶଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କୁହାଯାଏ। ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଙ୍ ଞ୍ ଣ୍ ନ୍ ମ୍ ହେଉଛନ୍ତି ନାସିକ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ। ଅନ୍ୟସବୁ କୋଡ଼ିଏଟି ମୁଖଜାତ ସ୍ପର୍ଶ। ଏହି ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିଭର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଉପରପାଟିର କୌଣସି ଅଂଶକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଶ୍ୱାସବାୟୁକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଅଟକାଇଦିଏ ଏବଂ କ୍ଷଣକ ପରେ ଏକ ସ୍ଫୋଟନ ଧ୍ୱନି ସହ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାବେଳେ ବାୟୁ ପାଟି ବାଟଦେଇ ବାହାରିଥାଏ। ମୁଖଜାତ ବା ସାଧାରଣ ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି କ୍, ଖ୍, ଚ୍, ଛ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଉଚ୍ଚାରଣରେ କୋମଳ ତାଲୁ ଉପରକୁ ଉଠି ନାକପଟର ରାସ୍ତାକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଇଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ରାସ୍ତା ଖୋଲାଥାଏ।) ଏସବୁ ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟରେ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀର କାର୍ଯ୍ୟ ନେଇ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅଘୋଷ, ସଘୋଷ, ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ, ମହାପ୍ରାଣ ହୋଇଥାଆନ୍ତି। ଯେଉଁ ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ ଅଧିକ ଶ୍ୱାସ ବାୟୁର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ତାକୁ ମହାପ୍ରାଣ ଧ୍ୱନି ଏବଂ ଅଳ୍ପ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଦରକାର କରୁଥିବା ଧ୍ୱନିକୁ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ କୁହାଯାଏ। ମହାପ୍ରାଣ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟିବେଳେ ଏକପ୍ରକାର ମହାପ୍ରାଣିତ (aspirated)ହ୍ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ। ଯଥା: କ୍ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ଖ୍ ମହାପ୍ରାଣ।

କଣ୍ଠ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ- କ୍, ଖ୍, ଗ୍, ଘ୍ - ଏହି ଧ୍ୱନିମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପଶ୍ଚଜିହ୍ୱା ପଛକୁ ଟିକିଏ ଅପସାରିତ ହୋଇ ଉପରକୁ ଉଠେ ଏବଂ କୋମଳ ତାଲୁ (କଣ୍ଠ)କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଶ୍ୱାସବାୟୁକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଅଟକାଇ ଦିଏ ଏବଂ ପରେ ଏକ ସ୍ଫୋଟ ଧ୍ୱନି ସହ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି। ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟସବୁ ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି ପରି ହୁଏ, ଏଗୁଡ଼ିକୁ କଣ୍ଠ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି କୁହାଯାଏ।

କ୍- ଅଘୋଷ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ କଣ୍ଠ୍ୟ, ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ- କଳ, ସକାଳ, ଛକ, ସଉକ୍, ଡାକ୍ ପରି ଶବ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ।

ଖ୍-ଅଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ କଣ୍ଠ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ - ଖରାପ, ଲେଖକ, ଅରଖ ପରି ଶବ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ।

ଗ୍- ସଘୋଷ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ କଣ୍ଠ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଯଥା: ଗରମ, ନଗର, ରାଗ, ବ୍ୟାଗ୍ ଇତ୍ୟାଦି

ଘ୍- ଏହା ଏକ ସଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ କଣ୍ଠ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ। ଯଥା: ଘର, ବାଘ, ବିଘ୍ନ ଇତ୍ୟାଦି

ତାଲବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ-: ଚ୍, ଛ୍, ଜ୍, ଝ୍' ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ଜିଭର ଆଗ ଅଂଶ ଉପରକୁ ଉଠି ତାଲୁ (କଠୋର ତାଲୁ)କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଶ୍ୱାସବାୟୁକୁ ଅଟକାଇ ଦିଏ ଏବଂ ପରେ ସ୍ଫୋଟ ଧ୍ୱନି ସହ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାନ୍ତି। ଏଗୁଡ଼ିକୁ ତାଲବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କୁହାଯାଏ।

ଚ୍- ଅଘୋଷ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ତାଲବ୍ୟ, ଯଥା: ଚକ, ପୋଚରା, ଖରଚ, ଚାମର ଇତ୍ୟାଦି

ଛ୍- ଅଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ତାଲବ୍ୟ, ଯଥା: ଛକ, ମାଛି, ଗଛ, ଛାଇ ଇତ୍ୟାଦି

ଜ୍- ସଂଘୋଷ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ତାଲବ୍ୟ, ଯଥା: ଜର, ଗାଜର, ସହଜ ଇତ୍ୟାଦି

ଝ୍- ସଂଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ତାଲବ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଯଥା: ଝରଣା, ମଝି, ନିର୍ଝର ଇତ୍ୟାଦି

ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପର୍ଶ ବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ରୂପେ ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମତରେ ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପ୍ରଥମେ ଜିଭ ତାଲୁକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଶ୍ୱାସବାୟୁକୁ ଅଟକାଇ ଦିଏ ଏବଂ ଜିଭ ହଠାତ୍ ନ ଫିଟି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ତଳକୁ ଖସିବା ଫଳରେ ସ୍ପର୍ଶ ସହିତ ଏକପ୍ରକାର ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପର୍ଶ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି। କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରକାର ପରିସ୍ଥିତି ବକ୍ତାର ସଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ହୋଇଥାଏ। ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଗୀୟ ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି ପରି ଏଗୁଡ଼ିକର ଅଘୋଷ, ସଘୋଷ, ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ, ମହାପ୍ରାଣ ପରି ଲକ୍ଷଣ ରହିଛି ଏବଂ ବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ମିଶି ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି। ମାତ୍ର ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକରେ ଏ ସବୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷଣ ନାହିଁ (ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ଦେଖନ୍ତୁ ପୃ.୭୯)। ଆଧୁନିକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନରେ ସ୍ପର୍ଶ ସଂଘର୍ଷୀ କହିଲେ ଏକ ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି ସହିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନିର ମିଳିତ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଯେଉଁ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି କହନ୍ତି। (J.D. O' connor-phoneties p.67) ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଇଂରାଜୀ Charm, Chair ଶବ୍ଦରେ 'ଚ୍' ଧ୍ୱନି (ch) ଏବଂ jar, jog ଶରେ 'ଜ୍' ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ଏହିପରି ସ୍ପର୍ଶ ସଂଘର୍ଷୀର ଉଦାହରଣ ମଧ୍ୟ ରହିଛି। ମାତ୍ର ଏହା ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି ସହିତ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ମିଳିତ ହୋଇ ଏକ ସ୍ଫୋଟନ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି।

ଯଥା: ଉତ୍+ସବ→ଉତ୍ସବ, (ତ୍ସ) ଉତ୍+ସାହ→ଉତ୍ସାହ, ଦ୍ୟ୍: ଉତ୍+ଯାପନ→ଉଦ୍ୟାପନ, (ଦ୍ୟଅ)ଉତ୍+ଯୋଗ→ଉଦ୍ୟୋଗ। ଏଠାରେ ତ୍ ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି, ସ୍ ଯ୍ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ତେଣୁ ତ୍ସ୍ଅ→ତ୍ସ, ଏବଂ ତ୍ୟ୍ଅ ମିଶି ଧ୍ୱନି ନିୟମରେ ଦ୍ୟ୍ଅରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି।

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ବିଷୟ ହେଉଛି ଯେ, 'ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ' ନାମକ ଏକ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରଫେସର ଚାଟର୍ଜୀ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର 'ଚ୍' 'ଜ୍' ସମ୍ପର୍କରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ବିଶିଷ୍ଟ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନୀ ପ୍ରଫେସର ଡି.ଜୋନ୍ସଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଲୋଚନାକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ପ୍ର. ଜୋନ୍ସ ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନୀ ଭାଷାର 'ଚ୍' 'ଜ୍'କୁ ସ୍ପର୍ଶ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି କହିବା ଅପେକ୍ଷା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ତାଲବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି କହିବା ଉଚିତ୍ ମନେ କରିଛନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ପ୍ରଫେସର ଚାଟର୍ଜୀ ନିଜ ବିଚାର ଧାରାରେ ଏ ଦୁଇଟିକୁ ସ୍ପର୍ଶ ସଂଘର୍ଷୀ ବୋଲି ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ବହିଗୁଡ଼ିକରେ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଚ୍, ଜ୍ ପ୍ରଭୃତି ଧ୍ୱନିକୁ ଚାଟର୍ଜୀଙ୍କ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଥିବାର ମନେହୁଏ। ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନୀ ପ୍ର.ଧଳଙ୍କ ମତ ହେଲା ଇଂରାଜୀ ତାଲବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ସଂଘର୍ଷୀ ପାଇଁ ଯେତିକି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ଓଡ଼ିଆ କିମ୍ବା ହିନ୍ଦୀ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସେତେ ହୁଏ ନାହିଁ। ଇଂରାଜୀ church ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ

'ଚାଲ' ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଏହି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଇପାରିବ। ତାଙ୍କ ମତରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଐକିକ ଧ୍ୱନି ଭାବେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ସ୍ପର୍ଶ ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ। (ପ୍ରଫେସର ଧଳ-ଧ୍ୱନୀ ବିଜ୍ଞାନ-୨୦୦୯, ପୃ. ୧୭୭)

ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ- ଟ୍, ଠ୍, ଡ୍, ଢ୍-ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିଭର ଆଗଅଂଶ ଜିହ୍ୱାଫଳକ ସହିତ ଉପରକୁ ଉଠି ମୂର୍ଦ୍ଧା (ବର୍ତ୍ସ ପରେ କଠିନ ତାଳୁର ଆରମ୍ଭ ଅଂଶ) ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ଶ୍ୱାସ ବାୟୁକୁ କ୍ଷଣମାତ୍ର ନିରୋଧ କରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଟ୍ - ଅଘୋଷ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ

ଠ୍ - ଅଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ...

ଡ୍ - ସଘୋଷ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ...

ଢ୍ - ସଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ...

ଏ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନିର ଶବ୍ଦ ହେଲା- ଟଙ୍କା, ମଟର, କବାଟ, ଠକ, କାଠ, ଚଉଠ, ଡର, ରେଡିଓ, ପେଡାଲ, ମେଡାଲ, ମେଡିସିନ୍, ଆଣ୍ଟାସିଡ୍, ସବ୍‌ସିଡି, ଢିପ, ଢମଣା, ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ, କାଲଢିପ, ବେଢଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି। ବୁଡ୍‌ଢା, ଆଡ୍‌ଡା, କଡ୍‌ଡା ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ବୁଢ଼ା ଆଡ଼ା କଡ଼ା ଶବ୍ଦର ବଳାଘାତଜନିତ ମୁକ୍ତ ବିତରଣ ଦେଖନ୍ତୁ।)

ଦନ୍ତ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ- ତ୍, ଥ୍, ଦ୍, ଧ୍। ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିଭର ଆଗ ଅଂଶ (ବିଶେଷକରି ଜିହ୍ୱାଗ୍ର) ଉପର ଦାନ୍ତ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ଶ୍ୱାସବାୟୁକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନିରୋଧ କରେ ଏବଂ କ୍ଷଣକ ପରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ।

ତ୍ - ଅଘୋଷ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ଦନ୍ତ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ

ଥ୍ - ଅଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ଦନ୍ତ୍ୟ...

ଦ୍ - ସଘୋଷ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ଦନ୍ତ୍ୟ...

ଧ୍ - ସଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ଦନ୍ତ୍ୟ...

ଏ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ଶବ୍ଦ ହେଲା- ତଟକା ତରଭୁଜ, ସତର, କରତ, ଥଣ୍ଡା, ପଥର, ରଥ, ଦୟା, କଦଳୀ, ଦରଦ, ଧନ, ଗଧ, ଗନ୍ଧ (ଗନ୍‌ଧ), ପଧାନ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଓଷ୍ଠ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ - ପ୍, ଫ୍, ବ୍, ଭ୍। ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ତଳଓଠ ଉପରଓଠ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ଶ୍ୱାସବାୟୁକୁ ବନ୍ଦ କରିଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ପରେପରେ ସ୍ଫୋଟ ଧ୍ୱନି ସହ ଓଠ ଦୁଇଟି ଖୋଲିଯାଆନ୍ତି।

ପ୍ - ଅଘୋଷ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ଓଷ୍ଠ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ

ଫ୍ - ଅଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ଓଷ୍ଠ୍ୟ ......

ବ୍ - ସଘୋଷ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ଓଷ୍ଠ୍ୟ ......

ଭ୍ - ସଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ଓଷ୍ଠ୍ୟ .....

ଏସବୁ ଶବ୍ଦର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାର ଉଦାହରଣ ହେଲା- ପଛ, କପଟ, କପ୍, ସାପ, ଫଳ, ସଫା, କଫ, ଅଫିମ, ବହି, ଜୀବନ, ଅଭାବ, ଖୁବ୍, ଭଲ, ଅଭଡ଼ା (ଅବଡ଼ା, ଶବ୍ଦଜ), ଲାଭ ଇତ୍ୟାଦି।

ଉପରବର୍ଣ୍ଣିତ କୋଡ଼ିଏଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ବର୍ଗ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବା କେବଳ ବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କୁହାଯାଏ।

ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ- ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ, ମ୍ ଏହି ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକୁ ସମବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି କୁହାଯାଏ। କାରଣ ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରି କୋମଳତାଲୁ ଉପରକୁ ନ ଉଠି ତଳକୁ ଝୁଲିରହେ। ତେଣୁ ଶ୍ୱାସନଳୀର ନାକପଟ ବାଟ ଖୋଲା ରହେ ଏବଂ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଆସିଲାବେଳେ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀରେ ସାମାନ୍ୟ କମ୍ପନ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସହିତ ନାକ ଓ ପାଟି ଉଭୟ ବାଟଦେଇ ବାହାରିଥାଏ। ତେଣୁ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ସଘୋଷ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ।

ଙ୍- ଏହା ଏକ କଣ୍ଠ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଏବଂ ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ କେବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇନଥାଏ। ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ସୀମିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗଠନରେ ଏହା ଜାଣିହୁଏ। ଯଥା- ପରାଙ୍ମୁଖ, ବାଙ୍ମୟ, ପଙ୍କ୍ତି, ଅପାଙ୍କ୍ତେୟ, ପାଙ୍ୟେତନ, ପଙ୍କ (ପଙ୍କ), ଶଙ୍ଖା (ଶଙ୍ଖା), ଭଙ୍ଗୀ (ଭଙ୍ଗୀ), ଅଙ୍ଗ (ଅଙ୍ଗ), ଜଙ୍ଘ (ଜଙ୍ଘ) ଇତ୍ୟାଦି।

ଞ୍- ଏହା ଏକ ତାଲବ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ। ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଂସ୍କୃତ ପରି ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ଏହା ଏକ ବ୍ୟଞ୍ଜନଧ୍ୱନି ବା ଅକ୍ଷର ରୂପେ ଚଳିଆସୁଛି। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏହା ନିଁ କିମ୍ବା ୟଁ ପରି ଶୁଣାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ନହୋଇ କେବଳ ବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଚ୍, ଛ୍, ଜ୍, ଝ୍ ସହ ମିଶି ଯୁକ୍ତନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ଏହାର ଗଠନ ଓ ବନାନ ରୀତି ହେଲା ଜ୍, ଞ୍ ଅ = ଜ୍ଞ, ଞ୍ + ଜ = ଞ୍ଜ। ତୁଳନୀୟ ଶବ୍ଦ ହେଲା ଜାତି, ଜ୍ଞାତି, (ଜ୍ ଞ୍ ଆ ତ୍ ଇ)। କଚା - କଞ୍ଚା(ଞ୍ଚ୍ଆ), ତେଣୁ ଏହି 'ଞ୍ଜ' ଓ 'ଜ୍ଞ'ର ବନାନ ଠିକ୍ ରୂପେ ନ ଜାଣିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ମଞ୍ଜି (ମଞ୍ଜ୍ଇ), କାଞ୍ଜି (କାଞ୍ଜ୍ଇ), କଞ୍ଚା (କଞ୍ଚ୍ଆ), ଯଜ୍ଞ (ଯଜ୍ଞ୍ଅ), ଯାଚଞ୍ଚା /(ଯାଚଜ୍ଞା), ପ୍ରଜ୍ଞା, ଜ୍ଞାନ, ଜ୍ଞାତି, ବିଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାଦିର ବନାନ ବୁଝିବା କଷ୍ଟ ହେବ। ତେଣୁ ପ୍ରଜ୍ଞା, ବିଜ୍ଞାନ, ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ନାମ ଇଂରାଜୀରେ ଲେଖିଲାବେଳେ ଠିକ୍ ଭାବେ ଲେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ। କାରଣ ଇଂରାଜୀରେ କେବଳ ନାସିକ୍ୟ (ନ୍)(n), (ମ୍)(m) ଧ୍ୱନି ଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ଓ ବନାନ ପଦ୍ଧତିରେ 'ଞ୍'ର - ଉପଲବ୍ଧି ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରୁ ବାଦ୍ ଦେବା ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ। (ଫୋନିମ୍ ଦେଖନ୍ତୁ)

ଣ୍- ଏହା ଏକ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଓ ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟତ୍ର ହୋଇଥାଏ। ଯଥା: ସାହାଣମେଲା, ମଣିଷ, ମେଳଣ । ଏହି 'ଣ୍' ସମବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ମିଶି ଘଣ୍ଟା (ଘଣ୍ଟ୍ଆ), କଣ୍ଠ (କଣ୍ଠ୍), ମୁଣ୍ଡ (ମୁଣ୍ଡ୍), ମେଣ୍ଢା (ମେଣ୍ଢ୍ଆ) ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ହୋଇଥାଏ। ଏ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ଣ୍', 'ନ୍' ପରି ଶୁଣାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନି ପୂର୍ବରୁ ଥିବାରୁ ଲେଖନରେ 'ଣ' ହୁଏ । (ଧ୍ୱନି ନିୟମ)

ନ୍- ଏହା ଏକ ଦନ୍ତ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, କେତେକ ଏହାକୁ ଦନ୍ତ୍ୟ-ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ବା ଦନ୍ତମୂଳୀୟ କହିଥାନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଗୁଣ ଓ ଧର୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଦନ୍ତ୍ୟ ଧ୍ୱନି, କାରଣ ତ୍, ଥ୍, ଦ୍, ଧ୍ ସହିତ ମିଶି ଚାରୋଟି ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହାକୁ ବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି। ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣର ଭିନ୍ନତା ନେଇ ଏହାକୁ ଅଲଗା ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କଲେ ଏହା 'ନ'ର ଏକ ଆଲୋଫୋନ୍ ବା ସହଧ୍ୱନି ହେବ ବୋଲି କେହି କେହି ମତ ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମତରେ ଥରେ ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱନି ବା ଫୋନିମ୍ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ନିରୂପିତ/ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଗଲେ ସବୁ

କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ସେଇ ଗୋଟିଏ ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି) ବୋଲି ଧରିନେବାକୁ ହେବ। (କେବଳ ଫୋନିମୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ, ଯେପରି ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍- ଇଲେକ୍ଟ୍ରିସିଟି ଦେଖନ୍ତୁ) ନଚେତ୍ ଭାଷାରେ ଅନେକ ସହଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହେବ ଏବଂ କୌଣସି ଭାଷାର ସମୁଦାୟ ଧ୍ୱନି ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ହେବ। ଏହି 'ନ' ଶବ୍ଦର ସବୁସ୍ଥାନରେ ଏବଂ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯଥା- ନଈ, କନକ, ମନ ସେହିପରି ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ଦାନ୍ତ (ଦାନ୍ତ), କାନ୍ଥ (କାନ୍ଥ), ମନ୍ଦ (ମନ୍ଦ), ଗନ୍ଧ (ଗନ୍ଧ) ଇତ୍ୟାଦି।

ମ୍- ଓଷ୍ଠ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ। ଏହା ଶବ୍ଦର ସବୁସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ଏବଂ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ କେବଳ ମଝିରେ ଏବଂ ଶେଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯଥା: ମନ, ସମୟ, କାମ, ପିମ୍ପୁଡ଼ି (ପିମ୍ପୁଡ଼ି), ଗୁମ୍ଫା(ଗୁମ୍ଫା), ଆମ୍ବ (ଆମ୍ବ), କୁମ୍ଭୀର (କୁମ୍ଭୀର) ଇତ୍ୟାଦି।

ଉପରୋକ୍ତ ପାଞ୍ଚୋଟି ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମଧ୍ୟରୁ 'ନ' ଓ 'ମ'ର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ। କାରଣ ଏ ଦୁଇଟି ସାଧାରଣତଃ କେତେକ ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ କିମ୍ବା ମଝିରେ ଥିଲେ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା କମ୍ ଶୁଣାଯାଏ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାସିକ୍ୟ ରୂପେ ଜଣାଯାଏ। ଯଥା: ମକା, ମକର, ମଶା, ମାଘ, ମାଆ, ମୁଗ, କମଳ, କମାର, ନଈ, ନାକ, ନଅ, ନଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦି। କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟତ୍ର- ସରମ, ଗରମ, ମଣିଷ, କନକ, କନା, ପାନ, ସଜନା ଇତ୍ୟାଦି।

କିନ୍ତୁ ମାମୁ / ମାମୁଁ, ମୁଁ, ମୁଆଁ, ନାଇଁ, ନନା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦରେ ଉଭୟ ଅନୁନାସିକ ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଏଠାରେ 'ମାମୁ'କୁ କେହି କେହି ମାମୁଁ ବୋଲି ଲେଖନ୍ତି ଏବଂ 'ମ' ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଲି କେତେକ ମତ ଦିଅନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ମୁଁ ରେ ଯଦି ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଦିଆଯାଇପାରେ ତେବେ ମାମୁଁରେ ଦେବା ଦୋଷାବହ ହେବ ନାହିଁ। କାରଣ- ମୁଁ, ସେହିପରି ମାମୁଁ। ଏଠାରେ ଦୁଇଟି ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରଭାବରେ ଶେଷରେ ଥିବା (ଉ) ସ୍ୱର ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତଃ ଅନୁନାସିକୀ କରଣ ହୋଇଯାଏ। ଏହାକୁ ସ୍ୱତଃ ଅନୁନାସିକୀକରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ।(ମାମୁ (ମ୍‌ଉ)→ମାମୁଁ (ମ୍‌ଉଁ)

ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟି ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସମବର୍ଗୀୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ମିଶି ସମୁଦାୟ କୋଡ଼ିଏଟି ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ରୂପେ ଗଠିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି। (ଦେଖନ୍ତୁ ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ) (ପୃ-୯୨)

ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ- ଯ୍, ଶ୍, ଷ୍, ସ୍, ହ୍, କ୍ଷ୍।

ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ପାଇଁ ପାଟି ଭିତରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଜିଭର ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଅଟକି ଯାଏନାହିଁ କିମ୍ବା 'ସ୍ୱର' ପରି ବିନାବାଧାରେ ବାହାରି ଯାଏନାହିଁ। ବରଂ ଏହିସବୁର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଶ୍ୱାସବାୟୁର ଗତିପଥ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ ବାୟୁ ଏହି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ ଦେଇ ଯିବାବେଳେ ଏକପ୍ରକାର ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ। ତେଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କୁହାଯାଏ। ପ୍ରାଚୀନ ମତ ଅନୁସାରେ ଶ, ଷ, ସ, ହ କୁ ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ ଓ 'ଯ'କୁ ଅନ୍ତସ୍ଥବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଇଛି। ସ୍, ଶ୍, ଷ୍- ଏହି ତିନୋଟିର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ସ୍' ପରି ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି ଓ ଅକ୍ଷରମାଳାରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଚଳିଆସୁଛି ଏବଂ ଲେଖନରେ ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହୁଛି। ଯଥା:

ସର-	ଦୁଧସର	ଶର-	ଧନୁଶର
ଈଶ-	ମାଲିକ, ଈଶ୍ୱର	ଈଷ-	ଲଙ୍ଗଳ ଦଣ୍ଡ

ସୁଡ଼ଙ୍ଗ- ଭୂମିର ନିମ୍ନ ଦେଇ ନିର୍ମିତ ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ଗର୍ତ୍ତପଥ	ଷଡ଼ଙ୍ଗ- ଛଅ ବେଦାଙ୍ଗ, ଶରୀରର ଛଅଟି ଅଙ୍ଗ
ଶୁଣ୍ଢ- ହାତୀଶୁଣ୍ଢ	ଷଣ୍ଢ- ଶିବଙ୍କ ବାହନ

ଏହା ବ୍ୟତୀତ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ଫୋନିମୀୟ(ଧ୍ୱନି) ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଏହି ତିନୋଟିର 'ସ୍, ଶ୍, ଷ୍'ର ଲିଖିତ ରୂପ ଜଣାଯାଏ। ଯଥା: ନିଶ୍ଚୟ, ଶିରଶ୍ଛେଦ, ଧନୁଷ୍ଟଙ୍କାର, ମନସ୍ତାପ, ମନଃସ୍କାମନା, ନିଷ୍ପାପ, ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ, ନିଷ୍ଫଳ, ପୁରସ୍କାର, ପରିଷ୍କାର ଇତ୍ୟାଦି। ସେହିପରି: ସମ-ବିଷମ, ଅବସାଦ-ବିଷାଦ ଇତ୍ୟାଦି। ଲେଖନରେ ଏହିପରି ନ ଲେଖିଲେ ବନାନ ଭୁଲ୍ ହେବ।

ସ- ଏହା ଏକ ଅଘୋଷ ଦନ୍ତ୍ୟ ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ। କାରଣ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀରେ କମ୍ପନ ନଥାଏ। ଓଡ଼ିଆ 'ସ୍' ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସାଧାରଣତଃ ଜିହ୍ୱା ଫଳକ ଦନ୍ତ-ବର୍ତ୍ସର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ରହି ଏକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରେ। ଏବଂ ଏହିବାଟ ଦେଇ ବାୟୁ ସଂଘର୍ଷର ସହିତ ବାହାରକୁ ବାହାରିଥାଏ । ଜିହ୍ୱାର ଫଳକ ସାମାନା ଦାନ୍ତର ପଛରେ କିଛି ଉପରକୁ ରହିଥାଏ ଏବଂ ଜିହ୍ୱାଗ୍ର ତଳଦାନ୍ତର ପଛରେ ମାଡ଼ିହୋଇ ରହିଥାଏ । (ଧଳ-ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନ ପୃ-୧୬୧) । ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତେକ ଭାଷାବିତ୍ ଏହାକୁ ଦନ୍ତ୍ୟ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ଧ୍ୱନି ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ 'ସ' ଉଚ୍ଚାରଣରେ ତଳ ଓ ଉପର(ଉଭୟ) ଦାନ୍ତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଦନ୍ତ୍ୟ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି କହିବା ଅଧିକ ସମୀଚୀନ ।

ଶ- ଅଘୋଷ ତାଲବ୍ୟ ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ

ଷ- ଅଘୋଷ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ

'ଶ' 'ଷ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଂସ୍କୃତ ପରି ହେଉନଥିବାରୁ ଏଠାରେ ତା'ର ଧ୍ୱନିଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନେଇ ବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇନାହିଁ।

ହ୍- ଏହା ଏକ କାକଲ୍ୟ ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ। ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ କଣ୍ଠତଳକୁ ଥିବା କାକଳ ଦେହରୁ କିଛି ଶ୍ୱାସବାୟୁ ହଠାତ୍ ଉପରକୁ ଉଠିଆସି ସ୍ୱର ଯନ୍ତ୍ରରେ ସଂଘର୍ଷ ହୋଇ ବାହାରକୁ ବାହାରିଥାଏ। ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର ହୋଇପାରେ (କ)ଅଘୋଷ କାକଲ୍ୟ ସଂଘର୍ଷୀ- କାରଣ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀରେ କମ୍ପନର ସମ୍ଭାବନା ନଥାଏ। ଓଡ଼ିଆ ବେଦନା, ଦୁଃଖ ବା ଘୃଣାସୂଚକ ଶବ୍ଦରେ ଏହା ଶୁଣାଯାଏ। ଯଥା-ଇଃ (ଇହ୍), ଉଃ (ଉହ୍), ଛିଃ (ଛଇହି) ଇତ୍ୟାଦି। ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମହାପ୍ରାଣ ଧ୍ୱନି ଖ୍, ଘ୍, ଛ୍, ଝ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଯଥାକ୍ରମେ କ୍, ଗ୍, ଚ୍, ଜ୍ ର ମହାପ୍ରାଣିତ ରୂପ । (ଖ) ସଘୋଷ କାକଲ୍ୟ ସଂଘର୍ଷୀ- ଏଥିରେ କେବଳ ଏତିକି ତଫାତ୍ ଯେ ସ୍ୱର ତନ୍ତ୍ରୀରେ କମ୍ପନ ଥାଏ। ଏ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ହେଲା- ହରି, ରହ, ହାଟ, ବହି, ବିହନ ଇତ୍ୟାଦି।

ଯ୍- ଓଡ଼ିଆରେ 'ଜ', ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ଯ' ଏବଂ 'ୟ' ଏହିପରି ତିନୋଟି ଅକ୍ଷର ଚଳିଆସୁଛି। 'ଜ' ଏବଂ 'ଯ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଏକାପରି ଶୁଣାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲେଖନରେ ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି। ଯଥା: ଜାତ-ଜନ୍ମ, ଯାତ-ଯାତ୍ରା, ଜୀବ-ଜୀବନ, ପ୍ରାଣୀ, ଯିବ-ଯିବା (କ୍ରିୟା), ସେ କାଲି କଟକ ଯିବ ।

ଜୁଡ଼ା-ଖୋସା, ଯୋଡ଼ା-ଦୁଇଟି, ଜାଦୁ-ରୋଗ, ଯାଦୁ-କୁହୁକ, ଜମକ-ଆଡ଼ମ୍ବର (ଜାକଜମକ)

ଯମକ-ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ, ଜନ୍ତୁ - ଜୀବ, ପ୍ରାଣୀ, ଯନ୍ତା - ମୂଷା ଯନ୍ତା

ତେଣୁ ଏହା 'ଜ୍' ପରି ତାଲବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ନୁହେଁ ବରଂ ଏହାକୁ ତାଲବ୍ୟ ସଘୋଷ ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କହିବା ଅଧିକ ସମୀଚୀନ ହେବ। ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତିରେ ଯ, ର, ଳ, ଣ୍ଡ କୁ ଅନ୍ତସ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ବନାନରେ 'ଯ'କୁ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବା ଅନ୍ତସ୍ଥ 'ଯ' କୁହାଯାଉଥିଲା। କାରଣ ଅକ୍ଷରମାଳାରେ ଏହାର ସ୍ଥାନ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ସଂଘର୍ଷୀ (ଉଷ୍ମ) ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା। ତେଣୁ ଧ୍ୱନିର ବର୍ଗୀକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାକୁ ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି।

ପାର୍ଶ୍ୱିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ- ଲ୍, ଳ୍।

ଲ୍- ଏହି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିହ୍ୱାଗ୍ର ବର୍ତ୍ସ ସହିତ ମିଳିତ ହୁଏ, ଜିଭ ମଝିଅଂଶର ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱ ତଳକୁ ଲଇଁପଡ଼ିବା ଫଳରେ ଶ୍ୱାସବାୟୁ କୌଣସି ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ହେଉ ବା ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ହେଉ ବାହାରକୁ ଯାଇଥାଏ। ତେଣୁ ଏହା ଏକ ସଘୋଷ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ। ଏହାର ନମୁନା ହେଲା- ଲତା, କଲମ, ଚିଲ, ଲାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି।

ଳ୍- ଏହା ଏକ ସଘୋଷ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ। ଏହା 'ଲ' ପରି ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱିକ ଧ୍ୱନି ହେଲେ ହେଁ ସ୍ପର୍ଶ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ପରି ଜିହ୍ୱାଗ୍ର ଉପରକୁ ମୋଡ଼ିହୋଇ ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ମୂର୍ଦ୍ଧା ସହିତ ଲଘୁ ଆଘାତ (ପ୍ରକ୍ଷେପଣ) ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ତେଣୁ ଶ୍ୱାସବାୟୁର ବାଧା ପାଇବା ପରି ପରିସ୍ଥିତି ଉପୁଜି ନଥାଏ। କେହି କେହି ଏହାକୁ ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରିଥା'ନ୍ତି। 'ଳ' ଅକ୍ଷରଟି କେବେହେଲେ ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇନଥାଏ। ଯଥା: କଳ, କଳସ, ସରଳ, ବଲ୍‌କଳ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ବିପ୍ଳବ, କଲ୍‌ହିଆ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଲୋଡ଼ିତ- 'ର୍', ଏହା ଏକ ସଘୋଷ ଲୋଡ଼ିତ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତିରେ ଏହାକୁ ଅନ୍ତସ୍ଥବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିହ୍ୱାଗ୍ର ଫୁସ୍‌ଫୁସୀୟ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ବର୍ତ୍ସ ବା (ଦାନ୍ତମୂଳ) ସହିତ ଆଘାତ କରିଥାଏ। ଏହି ଆଘାତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସମାନ ନୁହେଁ, ଏହି ଆଘାତର ସଂଖ୍ୟା ବିଭିନ୍ନ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ଚିତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ। (ଧଳ-ଭାଷା ଶାସ୍ତ୍ର ପରିଚୟ ପୃ୨୮)। ଶବ୍ଦରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ସମୟରେ କମ୍ପିତ ଧ୍ୱନି ରୂପେ ଶୁଣାଯାଏ। (କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥରେ ବା ଏକାଧିକ ଥର) ବଣି (ପକ୍ଷୀ)ଟି ଫୁର୍‌ର୍ କିନା ଉଡ଼ିଗଲା । କୁମ୍ପିବାଣଟି ସର୍‌ର୍ କିନା ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା । ଏହାର ଉଦାହରଣ ହେଲା: ଯଥା- ରବର, ଗରିବ, ଖରା, ସର୍‌ସର୍, ଝର୍‌ଝର୍(ଝର୍ଝର୍), ନର୍କ, ଚର୍ଚ୍ଚା, ବର୍ଣ୍ଣ, ଆର୍ତ୍ତ, ଫର୍ଦ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି। ଲେଖନରେ ଏହି 'ର'ର କାର୍ଯ୍ୟ ତିନି ପ୍ରକାର, ୧. ସାଧାରଣ ଅକ୍ଷର (ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦେଖନ୍ତୁ) 'ର'(ର୍‌ଅ) ୨. ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ପ୍ରଥମେ 'ର୍' ଥିଲେ ପରବର୍ତ୍ତି ଧ୍ୱନି ରେଫ୍ (ର୍) ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ୩. 'ର୍' ଯଦି ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଥାଏ ତେବେ 'ର' ଫଳା (୍ର)ହୁଏ ଯଥା ବ୍ରଜ, ମାତ୍ର।

ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ- ଡ଼୍, ଢ଼୍।

ଏହି ଦୁଇଟିର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିହ୍ୱାଗ୍ର ଉପରକୁ ମୋଡ଼ିହୋଇ ମୂର୍ଦ୍ଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠେ ଏବଂ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଥରେ ମାତ୍ର ଆଘାତ ଦେଇ ତଳକୁ ଖସିଆସେ। ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀରେ କମ୍ପନ ଥିବାରୁ ଡ଼୍- ସଘୋଷ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ, ଢ଼୍- ସଘୋଷ ମହାପ୍ରାଣ ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ। ଡ଼, ଢ଼ ଅକ୍ଷର ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ କେବେହେଲେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ। ଯଥା: ମାଡ଼, ବାଡ଼ି, ବାଡୁଅ, କବାଡ଼ି, ମାଙ୍କଡ଼, ଗଡ଼ପଡ଼, ବଢ଼ି, କଢ଼, ସଢ଼ା, କୁରାଢ଼ି, ଦାନ୍ତମାଢ଼ି

ଇତ୍ୟାଦି। ଡ଼, ଢ଼ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧ୍ୱନି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟର ବ୍ୟବହାରରେ ଅର୍ଥଗତ ପ୍ରଭେଦ ହୁଏ। ଯଥା: କଡ଼-କଢ଼, ମାଡ଼ି-ମାଢ଼ି, ପଡ଼ା-ପଢ଼ା, ବଡ଼ା-ବଢ଼ା ଇତ୍ୟାଦି। କେତେକଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାରେ ଡ ଏବଂ ର, ଡ଼ ଓ ଢ଼ ଭିତରେ ମୁକ୍ତ ବିତରଣ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ। ଯଥା: ଖଡୁରା- ଖରୁଡ଼ା (ଖଡୁ ଗଢ଼ିବା ଲୋକ), ପାଡୁରା-ପାରୁଡ଼ା (କଖାରୁ ଫୁଲକୁ ପାଡୁରା / ପାରୁଡ଼ା / ପାଡ଼୍ରା ପାରଡ଼ା ପୋକ)।

ସେହିପରି ମଡ଼ା-ମଢ଼, ସଡୁ(ଭାଇ)-ସଢୁ(ଭାଇ), ସଢ଼ା-ସଡ଼ା ଶବଟି ପଚିସଢ଼ି/ସଡ଼ି ଯାଇଛି। ମାଡ଼ିବସିବା- ମାଡ଼୍ଡ଼ି ବସିବା, ଅବଢ଼ା / ଅଭଡ଼ା, ବିଚରା ଧଡ଼୍ପଡ଼୍ / ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଧାଇଁଛି।

ଅକ୍ଷର ଲେଖନରେ ଡ୍, ଢ୍, ଡ଼୍, ଢ଼୍ ମଧ୍ୟରେ କିଛିଟା ସମାନତା ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି। ତେଣୁ ଶବ୍ଦରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁସାରେ ଡ଼, ଢ଼, ତଳେ ବିନ୍ଦୁ ଦେବା ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ। କାରଣ ରେଡିଓ, ପେଡାଲ, ମେଡାଲ, ମେଡିସିନ୍, ସବ୍‌ସିଡି, ପ୍ୟାରେଡ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳି ଗଲାଣି ।

ପ୍ରବାହ ଧ୍ୱନି - ୟ, ୱ। ଏ ଦୁଇଟିକୁ ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତିରେ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ୱର ବା ଅର୍ଦ୍ଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କୁହାଯାଉଥିଲା। କାରଣ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଶ୍ୱାସବାୟୁର ପ୍ରବାହ ସମୟରେ ଏ ଦୁଇଟି ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ବାଧା ନପାଇ ସାମାନ୍ୟ ରୂପେ ହୋଇଥାଆନ୍ତି। ମାତ୍ର ବାୟୁ ପ୍ରବାହର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଗତି ଦ୍ୱାରା ଏ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନି ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ପ୍ରବାହ ଧ୍ୱନି ବୋଲି କୁହାଯାଏ।

ୟ୍-ଏହାର ଧ୍ୱନିମୂଲ୍ୟଇଂରାଜୀ (y) ପରି। ଏହା ଏକ ସଘୋଷ ତାଲବ୍ୟ ପ୍ରବାହ ଧ୍ୱନି। ଏହି ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟରେ ଜିଭ ପ୍ରଥମେ 'ଇ' ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ହଠାତ୍ ପଛକୁ ଫେରି 'ଅ' ସ୍ଥାନରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ। ଏହି ସମୟରେ ଅଗ୍ରଜିହ୍ୱା କଠିନତାଲୁ ଆଡ଼କୁ ଉଠିଥାଏ। ଓଠ ଦୁଇଟି ବିସ୍ତୃତ ଥାଏ ଓ ପରେ ସାମାନ୍ୟ ଗୋଲାକାର ହୋଇଥାଏ। ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ମାତ୍ର ମଝି ଓ ଶେଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯଥା: ୟାକୁ (ଏହାକୁ), ୟାଙ୍କୁ (ଏହାଙ୍କୁ), ୟେ (ଇଏ) ୟାଡ଼େ (ଇଆଡ଼େ), ବାୟା (ବାଇଆ)। ସେହିପରି ସମୟ, ନିୟମ, ନ୍ୟାୟ ଦାୟ୍ (ବାରଶହ ବଢ଼େଇରେ ଦାୟ୍ ନା ପୁଅରେ ଦାୟ୍)

ୱ୍ - ଏହାର ଧ୍ୱନିମୂଲ୍ୟ ଇଂରାଜୀ (w) ପରି। ଏହା ଏକ ସଘୋଷ ଓଷ୍ଠ୍ୟ ପ୍ରବାହ ଧ୍ୱନି। ଏହି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଜିଭ ପ୍ରଥମେ 'ଉ' ଧ୍ୱନି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ହଠାତ୍ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନୀଚ ପଛ ଗୋଲାକୃତ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି 'ଅ' ସ୍ଥାନକୁ ଗତି କରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ। 'ଉ' ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତିବେଳେ ଜିଭ ପଛଭାଗ ଉପରକୁ ଉଠେ ଏବଂ ଓଠ ଦୁଇଟି ଗୋଲାକୃତ ହୋଇ ପରେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି।

ଓଡ଼ିଆରେ ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ନଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାରୁ ଆଗନ୍ତୁକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିବାରୁ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ ଦେଖାଯାଉଛି। ଯଥା-ୱାସର, ୱାସିଙ୍ଗ୍ ମେସିନ୍, ୱାରଣ୍ଟ, ୱାଗନ, ୱିକେଟ୍, ହାୱା, ତାୱା, ବେୱା ଇତ୍ୟାଦି। ସେହିପରି ୱ ଫଳା (୍ୱ)ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ହେଲା ସ୍ୱର, ଈଶ୍ୱର, ବିଶ୍ୱ, ସ୍ୱାଗତ, ଦ୍ୱାରା ଇତ୍ୟାଦି।

'ୟ', 'ଓ୍ୱ' ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ କେତେକ ଭାଷାବିତ୍ ଏ ଦୁଇଟିକୁ 'ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ୱର' ବା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି।

କ୍ଷ୍ : ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ମାଳାରେ 'କ୍ଷ'ର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ଅଛି। ସଂସ୍କୃତ ନିୟମରେ ଏହା ଏକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (କ୍‌ଷ୍‌ଅ- 'କ୍ଷ') ବୋଲି ଭାଷାବିତ୍‌ମାନେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ମାତ୍ର ଏକ ଏହା ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ନୁହେଁ ଏକକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ। ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ଜିହ୍ୱାର ପଛ ଅଂଶ କୋମଳତାଲୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ଏକ ରନ୍ଧ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଫଳରେ ବାୟୁ ପ୍ରବାହରେ ସଂଘର୍ଷ ଜାତ ହୁଏ। 'କ୍' ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ଯେଉଁଠି ଅବରୋଧ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଠିକ୍ ସେଇ ସ୍ଥଳରେ 'କ୍ଷ୍' ଉଚ୍ଚାରିତ ପାଇଁ ରନ୍ଧ୍ର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ଏଥିରେ ଘୋଷ ନଥାଏ।

'କ୍ଷ' ଏକ ଅଘୋଷ କଣ୍ଠ୍ୟ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ଏବଂ 'ଅ' ସ୍ୱର ସହିତ ଏକ ସ୍ଫୋଟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଏହା 'କ୍ଷ' ଅକ୍ଷର ରୂପେ ଲେଖାଯାଉଛି, ଏହାର ଧ୍ୱନି ମୂଲ୍ୟ [x] ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଖ୍ୟ, 'କ୍ଷ' ସମାନ ଶୁଣାଯାଉଥିଲେ ହେଁ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଅର୍ଥଗତ ଭେଦ ରହିଛି। ଅନେକ ଭାରତୀୟ ଏହି ଧ୍ୱନିକୁ ସାଧାରଣ 'ଖ' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥାନ୍ତି। (ଧଳ- ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ- ପୃ-୧୬୯)

ଓଡ଼ିଆରେ 'ଖ୍, ଖ୍ୟ, କ୍ଷ୍' ର ବ୍ୟବହାର ଅଛି, ଏଗୁଡ଼ିକ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଲିପିରେ ଯଥାକ୍ରମେ [k^h] [k^hy] ଏବଂ [x] ରୂପେ ଲେଖାଯାଏ।

ଖର-ବେଗ,

କ୍ଷର-ନଶ୍ୱର, ଯାହା କ୍ଷରିତ ହୁଏ

ଅକ୍ଷର-ଭାଷାର ଲିପି

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟରେ ସମଶ୍ରେଣୀୟ କିମ୍ବା ବିଷମ ଶ୍ରେଣୀୟ ବିରୋଧ ଦେଖାଯାଏ।

ବିଖ୍ୟାତ - ପ୍ରସିଦ୍ଧ, ସାକ୍ଷାତ - ଦେଖା, ଭେଟ, ବିକ୍ଷତ - ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ

ମୁଖ୍ୟ - ପ୍ରଥମ, ପ୍ରଧାନ, ମୁଖିଆ। ମୋକ୍ଷ - ମୁକ୍ତି

ଖତ - ସାର	କ୍ଷତ - ଆଘାତ
ଶିଖା - ଚୁଟି, ଅଗ୍ନିଶିଖା	ଶିକ୍ଷା - ଅଭ୍ୟାସ, ଶିଖିବା
ଖ୍ୟାତ - ପ୍ରସିଦ୍ଧ	କ୍ଷାନ୍ତ - ବିରତ, ରହିତ
ସଖ୍ୟ - ବନ୍ଧୁତା	ସକ୍ଷମ - ସମର୍ଥ
ଲକ୍ଷ - ସଂଖ୍ୟା	ଲକ୍ଷ୍ୟ - ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

'ଖ୍ୟ'ର ବ୍ୟବହାର ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ ନଥାଏ, ମାତ୍ର 'କ୍ଷ'ର ବ୍ୟବହାର ଆଦ୍ୟ-କ୍ଷମା, କ୍ଷତି, କ୍ଷମତା, ମଧ୍ୟ- ଅକ୍ଷର, ରକ୍ଷକ, ସାକ୍ଷାତ, ଶେଷରେ-ଯକ୍ଷ, ମୋକ୍ଷ, ପକ୍ଷ ଇତ୍ୟାଦି। ତେଣୁ ଖ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କ୍ଷ କିମ୍ବା କ୍ଷ ସ୍ଥାନରେ ଖ୍ୟ ଲେଖାହୋଇପାରିବ ନାହିଁ। (ଅଧିକ ପାଇଁ ଏଇ ଅଧ୍ୟାୟ ୩.୪ ଦେଖନ୍ତୁ)

ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ-ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯେଉଁ ନୂଆ ରୂପରେଖ ନିଏ ତାକୁ ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନ / ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବା ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କୁହାଯାଏ। ଏହି ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଗଠନ ରୀତିହେଲା, ହଳନ୍ତ୍ ଚିହ୍ନିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ+ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ+'ଅ' ବା ସ୍ୱରମାତ୍ରା।

ଯଥା: କ୍ତ=(କ୍ତ୍ଅ), କ୍ତୃ= (କ୍ତ୍ର) ବକ୍ତୃତା, ସ୍ତ୍ରୀ= (ସ୍ତ୍ର୍ଈ), ଦ୍ରୌ= (ଦ୍ର୍ଔ) / (ଦ୍ର୍ଅଉ)

ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନର ପରିଭାଷା ଅନୁସାରେ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ବା ସ୍ୱର ମାତ୍ରାକୁ ବାଦ୍‌ଦେଇ ଦୁଇ ବା ତହିଁରୁ ଅନେକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିର ସମାବେଶକୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗୁଚ୍ଛ (consonant cluster) କୁହାଯାଏ । ଏଠାରେ କ୍ତ୍, ସ୍ତ୍ର୍, ଦ୍ର୍ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । ନିମ୍ନରେ ଓଡ଼ିଆ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ଏକ ତାଲିକା ଦିଆଯାଇଛି। ଏହି ତାଲିକାରୁ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକର ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେଖ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା କରିହେବ। ଏହି ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେଖ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି 'ଫଳା' ସଙ୍କେତ। ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ମିଶିଲେ ଯେପରି 'କାର' ('ଅ'କାର, 'ଇ'କାର) ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ ସେହିପରି ଦୁଇଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମିଶିଲେ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନଟି ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଚିହ୍ନିତ ନହୋଇ 'ଫଳା' ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ହୁଅନ୍ତି। ଏଥିପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ 'ଋ'କାର (ୃ) (ଯଥା-କୃଷି, ଦୃଶ୍ୟ, ପୃଷ୍ଠା, ହୃଦୟ) ବିଷୟରେ କୁହାଯାଇଛି। ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫଳାଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଆଠଟି। ଯଥା- 'ନ୍'ଫଳା (୍ନ), ରତ୍ନ (ରତ୍ନ୍), 'ମ୍' ଫଳା (୍ମ)-ପଦ୍ମ, ଆତ୍ମ (ଆତ୍ମ୍), 'ର'ଫଳା (୍ର)-ପ୍ରକାର, 'ଳ'ଫଳା (୍ଳ)-ବିପ୍ଳବ, 'ଲ'ଫଳା (୍ଲ)-ମଲ୍ଲ, ମହ୍ଲାର, 'ବ' ଏବଂ 'ୱ' ଫଳା (୍ୱ), ଏଇ ଶେଷ ଫଳାଟିର ଚିହ୍ନ ଏକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ବ୍ୟାବହାରିକ ବିତରଣ ଏହିପରି-ଫଳା ଚିହ୍ନ, (୍ୱ)-'ବ'ଫଳା ଓ 'ୱ' ଫଳା 'ବ' ଫଳା, କେବଳ 'ମ୍' ପରେ ବ୍ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହୋଇଥିଲେ ଏହି ଫଳା ଲାଗିବ। ଯଥା: ଆମ୍ବ, ଶିମ୍ବ, ଡିମ୍ବ

ଅନ୍ୟସବୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ 'ୱ' ଫଳା ଯୁକ୍ତ ହେବ। ଯଥା: ଦ୍ୱାରା, ଧ୍ୱନି, ଆଶ୍ୱିନ, ରାଜସ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି। 'ୟ'ଫଳା (୍ୟ), ସଭ୍ୟ, ଶସ୍ୟ, ବିଦ୍ୟା, ନ୍ୟାୟ ଇତ୍ୟାଦି। ଏହି ଫଳାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଫଳା ଅକ୍ଷରର ତଳେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥା'ନ୍ତି, ମାତ୍ର 'ୟ'ଫଳା ଅକ୍ଷରର ଡାହାଣପଟେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ।

ଏବେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି ଯେ, ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏକ ବହି ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଛି । ଏଇ ବହିଟି ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ଏକ ପ୍ରକାଶକ ସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଏବଂ ଏହାର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ । ଉକ୍ତ ବହିରେ 'ଣ' ଫଳା (୍ଣ) ନାମରେ ଏକ ନୂତନ ଫଳାର ନାମ ସଂଯୋଗ କରାଯାଇଛି । ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନି ପ୍ରକାର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି ।

(କ) ରୁଗ୍ଣ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଅପରାହ୍ଣ

(ଖ) ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ, ବିଷଣ୍ଣ

(ଗ) ଉଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣ, ତୃଷ୍ଣା, ବିଷ୍ଣୁ ଇତ୍ୟାଦି

ଏଥିମଧ୍ୟରୁ (କ)ରେ ଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡିକରେ 'ଣ' ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧ୍ୱନି ରୂପେ ପ୍ରତିଫଳିତ । (ଖ)ରେ ଥିବା 'ଣ୍ଣ' (ଣ୍ଣ୍ଅ) ହେଉଛି ଦୁଇଟି ସମ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଓ ସ୍ୱର ସହ ତିନୋଟି ଧ୍ୱନିର ମିଶ୍ରଣ । ଏହାକୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ, ଯେପରିକି ଚିକ୍କଣ, ଲଜ୍ଜା, ବଲ୍ଲଭ, ସମ୍ମାନ, (ଗ)ରେ ଥିବା ଶବ୍ଦ ଗୁଡିକରେ ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ଶେଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନଟି 'ଣ' ଥିଲେ ମଧ୍ୟ

ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏହା 'ନ୍' ହୁଏ । ବ୍ୟାକରଣର 'ଣ', 'ଷ' ବିଧି ଅନୁସାରେ- 'ର',ର,ଷ- ଏହି ତିନୋଟି ବର୍ଣ୍ଣର ପରେ ଥିବା 'ନ' ହୁଏ 'ଣ' । ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ 'ଷ୍' ଏକ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନି । ଏଣୁ ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ନ୍' ହେଲେ ମଧ୍ୟ 'ଷ୍' ପରେ ଦନ୍ତ୍ୟ 'ନ୍' ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ 'ଣ'ରେ ପରିଣତ ହେବା ନିୟମ । ତେଣୁ (ଖ) ଓ (ଗ)ରେ ଥିବା ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନଟି 'ଣ' । ତେଣୁ ବାସ୍ନା, ପ୍ରଶ୍ନ, ବୈଷ୍ଣବ ଶବ୍ଦରେ ଲେଖା ଭିନ୍ନ । ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ନ୍' ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ମିଶ୍ରଣରେ ଯେଉଁ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ, ତାକୁ ଫଳା କୁହାଯାଏ ନାହିଁ । ଯଥା- ରକ୍ତ(କ୍ତଅ), ମୁଣ୍ଡ (ଣ୍ଡଅ), ଶୁଣ୍ଠ (ଣ୍ଠଅ), ଷଷ୍ଠ (ଷ୍ଠଅ), ପୁରସ୍କାର ଇତ୍ୟାଦି । ତେଣୁ 'ଣ୍', 'ନ୍'ର ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପ ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ସୀମିତ । ତେଣୁ ବ୍ୟାକରଣକାର ତଥା ପ୍ରାଚୀନ ଧ୍ୱନିବିତ୍‌ମାନେ 'ଣ୍'କୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଫଳା ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ 'ଣ୍' ଫଳା ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।

ନିମ୍ନୋକ୍ତ ତାଲିକାରେ ଓଡ଼ିଆ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ଏକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ତାଲିକା ଦିଆଯାଇଛି। ବର୍ଗୀୟ ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଆଲୋଚନା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ କରାଯାଇଛି।

କ୍ + କ, ଚ, ଟ, ତ, ମ, ଲ, ଳ, ସ, ଓ୍ୱ, ୟ।

କ୍‌କ-ଚିକ୍କଣ, କ୍‌ଚ-ଡେକ୍‌ଚି, କ୍‌ଟ-କଲେକ୍ଟର, କ୍‌ତ-ରକ୍ତ, କ୍‌ମ-ରୁକ୍ମିଣୀ, କ୍‌ଲ-କ୍ଲବଘର, କ୍‌ଳ-କ୍ଳାନ୍ତ, କ୍‌ସ-ବାକ୍ସ, କ୍‌ଓ୍ୱ-କ୍ୱଚିତ୍, ପକ୍ୱ, କ୍‌ୟ-ବାକ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି।

ଖ୍+ର, ୟ। ଖ୍‌ରଇ(ଖ୍ରୀ)-ଖ୍ରୀଷ୍ଟ, ମୁଖ୍ୟ(ଖ୍‌ୟ)।

ଗ୍+ଣ, ଦ, ଧ, ନ, ମ, ର, ଲ, ଳ, ୟ।

ଗ୍‌ଣ-ରୁଗ୍‌ଣ, ବାଗ୍‌ଦେବୀ, ଗ୍‌ଧ-ମୁଗ୍ଧ, ବିଦଗ୍ଧ, ଗ୍‌ନ-ଲଗ୍ନ, ଗ୍‌ମ-ଯୁଗ୍ମ, ଗ୍‌ର-ଗ୍ରହଣ, ଆଗ୍ରହ, ଗ୍‌ଳ-ଗ୍ଳାନି, ଗ୍‌ଲ-ଗ୍ଲାସ, ଗ୍‌ୟ-ଗ୍ୟାସ୍, ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି, ଭାଗ୍ୟ

ଘ୍+ନ୍, ର, ଘ୍‌ନଅ (ଘ୍ନ)-ବିଘ୍ନ, କୃତଘ୍ନ । ଘ୍‌ରଅ (ଘ୍ର)-ଶୀଘ୍ର, ବ୍ୟାଘ୍ର।

ଙ୍+ମ (ବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କ, ଖ, ଗ, ଘ ବ୍ୟତୀତ)। ଙ୍‌ମ -ବାଙ୍‌ମୟ, ପରାଙ୍‌ମୁଖ (ପରାଙ୍ମୁଖ)।

ଚ୍+କ, ଚ, ଛ, ୟ।

ଚ୍‌କ-ପୁଚ୍‌କି, ପୁଚ୍‌କା। ଚ୍‌ଚ(ଚ୍ଚ)ଉଚ୍ଚ, ସଚ୍ଚା। ଚ୍‌ଛ(ଚ୍ଛ)-ସ୍ୱଚ୍ଛ, ପୁଚ୍ଛ।

ଚ୍‌ୟ(ଚ୍ୟ)- ଚ୍ୟବନପ୍ରାଶ, ଚ୍ୟୁତ, ଅଚ୍ୟୁତ, ଆଲୋଚ୍ୟ।

ଜ୍+ଜ,ଝ, ଞ, ମ, ର, ଓ୍ୱ, ୟ।

ଜ୍‌ଜ-ଲଜ୍ଜା। ଜ୍‌ଝ୍-କୁଜ୍‌ଝଟିକା (କୁଜ୍ଝଟିକା)। ଜ୍‌ଞଅ(ଜ୍ଞ)-ଯଜ୍ଞ, ଜ୍ଞାନ, ଆଜ୍ଞା। ଜ୍‌ମ-ଆଜ୍‌ମା। ଜ୍‌ଓ୍ୱ (ଜ୍ୱ)-ଜ୍ୱର, ଜ୍‌ୟ (ଜ୍ୟ)-ଜ୍ୟାମିତି, ଜ୍ୟୋତି।

ଟ୍+ଟ୍, ତ୍, ର୍, ୟ୍।

ଟ୍‌ଟ (ଟ୍ଟ)- ଅଟ୍ଟାଳିକା, ପଟ୍ଟଚିତ୍ର। ଟ୍‌ତ୍- କାଟ୍‌ତି। ଟ୍‌ରଅ (ଟ୍ର)- ଟ୍ରକ୍, ଟ୍ରାକ୍ଟର। ଟ୍‌ୟ (ଟ୍ୟ)-ନାଟ୍ୟ, ଟ୍ୟୁସନ, ଅକାଟ୍ୟ, ଟ୍ୟୁମର।

ଠ୍ + ୟ, ଠ୍ୟ(ଠ୍ୟ) - ପାଠ୍ୟ, କଣ୍ଠ୍ୟ - (କଣ୍‌ଠ୍ୟ)

ଡ୍ + ଗ, ଡ, ର, ୟ। ଡ୍‌ଗ ଡ୍‌ଗ - ଖଡ୍‌ଗ (ଖଡ୍ଗ), ଡ୍‌ଡ(ଡ୍ଡ)ଉଡ୍ଡୀନ, ଆଡ୍‌ଡା(ଡ୍ଡ)

ଡ୍‌ର (ଡ୍ର) - ଡ୍ରମ୍, ଉଡ୍ର, ଖେଳ ଡ୍ର ହେଲା (କ୍ରିକେଟ୍, ଫୁଟବଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି)।

ଡ୍ରାଇଭର୍, ଡ୍ରେସ୍, ଡ୍‌ୟ - ଡ୍ୟାମ, ଡ୍ୟାନ୍ସ

ଢ୍‌ୟ (ଢ୍ୟ) - ବର୍ଣ୍ଣାଢ୍ୟ,

ଣ୍ + ଚ, ଣ, ମ, ୱ, ୟ। (ବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଟ୍, ଠ୍, ଡ୍, ଢ୍ ବ୍ୟତୀତ)।

ଣ୍‌ଚ - ଅଣ୍‌ଚାଳିଶ / ଅଣଚାଳିଶ। ଣ୍‌ଣ(ଣ୍ଣ)- କ୍ଷୁଣ୍ଣ, ବିଷଣ୍ଣ। ଣ୍‌ମ (ଣ୍ମ) - ମୃଣ୍ମୟ, ହିରଣ୍ମୟ।

ଣ୍‌ମ(ଣ୍ମ) ଷଟ୍‌ମାସିକ → ଷଡ୍‌ମାସିକ → ଷଣ୍ମାସିକ → ଷାଣ୍ମାସିକ, ମୃଣ୍ମୟ

ଣ୍‌ୱ(ଣ୍ୱ)- କଣ୍ୱ(ମୁନି)।

ଣ୍‌ୟ (ଣ୍ୟ)-ପୁଣ୍ୟ, ଅରଣ୍ୟ, ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ। ବଣ୍ୟ (ବନ୍ୟ)

ତ୍ + କ, ତ, ଥ, ନ, ପ, ଫ, ମ, ସ , ର, ୱ, ୟ।

ତ୍‌କ(ତ୍କ) - ଉତ୍କଳ, ଚିତ୍କାର, ତତ୍କାଳ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ

ତ୍‌ତ (ତ୍ତ) - ଉତ୍ତମ, ମତ୍ତ, ଚିତ୍ତ, ସତ୍ତା। ତ୍‌ଥ-ଉତ୍‌ଥାନ (ଉତ୍ଥାନ)। ତ୍‌ନ (ତ୍ନ, ତ୍ନ) - ରତ୍ନ (ତ୍ନ)ଯତ୍ନ (ଯତ୍ନ)। ତ୍‌ପ(ତ୍ପ) - ଉତ୍ପତ୍ତି, ଉତ୍ପାତ। ତ୍‌ଫ - ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲିତ, ଉତ୍‌ଫେଣ, ତ୍‌ମ (ତ୍ମ,ତ୍ମ)-ଆତ୍ମା (ତ୍ମା), ମହାତ୍ମା (ତ୍ମା)। ତ୍‌ର (ତ୍ର)-ତ୍ରାଣ, ତ୍ରିଭୁଜ, ଶତ୍ରୁ। ତ୍‌ସ(ତ୍ସ)- ଚିକିତ୍ସା (ଚିକିତ୍ସା), ବତ୍ସ (ବତ୍‌ସ), ଉତ୍ସବ (ଉତ୍‌ସବ)। ସମ୍ବତ୍ସର (ସମ୍ବତ୍‌ଅତ୍‌ସ୍‌ଅର)। ତ୍‌ୱ (ତ୍ୱ)-ତ୍ୱଚା, କବିତ୍ୱ, ନିଜତ୍ୱ। ତ୍‌ୟ (ତ୍ୟ)- ସତ୍ୟ, ଅଗତ୍ୟା। ଥ୍ + ୟ। ଥ୍‌ୟ (ଥ୍ୟ) - ତଥ୍ୟ, ପଥ୍ୟ, ନେପଥ୍ୟ।।

ଦ୍ + ଗ, ଘ, ଦ, ଧ, ବ, ଭ, ମ, ଯ, ର, ୱ,ୟ।

ଦ୍‌ଗ-ମୁଦ୍ଗର (ମୁଦ୍‌ଗର), ଉଦ୍ଗୀରଣ (ଉଦ୍‌ଗୀରଣ)

ଦ୍‌ଘ-ଉଦ୍‌ଘାଟନ (ଉତ୍+ଘାଟନ)

ଦ୍‌ଦ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଉଦ୍ଦୀପନା, ମକଦ୍ଦମା

ଦ୍‌ଧ-ଯୁଦ୍ଧ, ବୁଦ୍ଧ, ଉଦ୍ଧାର

ଦ୍‌ବ- ବୁଦ୍‌ବୁଦ (ବୁଦ୍‌ବୁଦ), ଉଦ୍‌ବେଳିତ (ଉଦ୍‌ବେଳିତ)

ଦ୍‌ଭ(ଦ୍ଭ)-ଉଦ୍ଭବ (ଉଦ୍‌ଭବ), ସଦ୍ଭାବ (ସଦ୍‌ଭାବ), ଅଦ୍ଭୁତ (ଅଦ୍‌ଭୁତ)।

ଦ୍‌ମ (ଦ୍ମ)-ପଦ୍ମ, ଛଦ୍ମ। ଦ୍‌ଯ- ଉଦ୍‌ଯୋଗ (ଉଦ୍‌ଯୋଗ) ଉଦ୍‌ଯାପନ (ଉଦ୍‌ଯାପନ)

ଦ୍‌ର (ଦ୍ର)-ଦ୍ରବ୍ୟ, ଦ୍ରାଘିମା, ଭଦ୍ର। ଦ୍‌ୱ (ଦ୍ୱ)-ଦ୍ୱୟ, ବିଦ୍ୱାନ, ଦ୍ୱୀପ।

ଦ୍‌ୟ(ଦ୍ୟ)-ସଦ୍ୟ, ଖାଦ୍ୟ, ବିଦ୍ୟା।

ଧ୍+ର, ୱ, ୟ।

ଧ୍‌ର (ଧ୍ର)-ଧ୍ରୁବ। ଧ୍‌ୱ (ଧ୍ୱ)-ଧ୍ୱନି, ସାଧ୍ୱୀ। ଧ୍‌ୟ (ଧ୍ୟ), ବାଧ (ବାଧ୍ୟ), ଧ୍ୟାନ (ଧ୍ୟାନ), ଅଧ୍ୟାୟ (ଅଧ୍ୟାୟ)।

ନ୍ + ନ, ମ, ସ, ହ, ୱ, ୟ। (ବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ତ୍, ଥ୍, ଦ୍, ଧ୍ ବ୍ୟତୀତ)।

ନ୍‌ନ (ନ୍ନ) - ଅନ୍ନ, ଭିନ୍ନ, ଛିନ୍ନ।

ନ୍‌ମ (ନ୍ମ) - ଜନ୍ମ। ନ୍‌ସ - ଝାନ୍‌ସୀ, ମୁନ୍‌ସୀ, ବନ୍‌ଶୀ।

ନ୍‌ହ → ହ୍‌ନ (ହ୍ନ) - ଜହ୍ନ, ଜନ୍‌ହ → ଜହ୍‌ନ। ମଧ୍ୟାହ୍ନ (ମଧ୍ୟାହନ୍‌)।

(ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦେଖନ୍ତୁ ୩.୨)

ନ୍‌ୱ (ନ୍ୱ) - ଅନ୍ୱୟ, ଧନ୍ୱନ୍ତରୀ, ସୁଧନ୍ୱା। ନ୍‌ୟ(ନ୍ୟ) - ଅନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ, ମାନ୍ୟ।

ପ୍ + ଟ, ତ, ନ, ପ, ସ, ର, ଳ, ଲ, ୟ।

ପ୍‌ଟ (ପ୍ଟ) - ଚେପ୍ଟା (ଚେପ୍‌ଟା)। ପ୍‌ତ (ପ୍ତ) - ଗୁପ୍ତ, ସପ୍ତମ। ପ୍‌ନ(ପ୍ନ) - ସ୍ୱପ୍ନ। ପ୍‌ପ(ପ୍ପ)-ଖପ୍ପା (ଖପ୍‌ପା)। ପ୍‌ସ (ପ୍ସ)-ଅପ୍ସରା, ଅଭୀପ୍ସା (ଅଭୀପ୍‌ସା)। ପ୍‌ର (ପ୍ର)-ପ୍ରଜା, ପ୍ରଶଂସା। ପ୍‌ଲ (ପ୍ଲ)-ପ୍ଲଟ୍, ପ୍ଲଗ୍। ପ୍‌ଳ (ପ୍ଳ)-ବିପ୍ଳବ, ପ୍ଳାବନ। ପ୍‌ୟ (ପ୍ୟ)-ରୌପ୍ୟ, ପ୍ୟାଣ୍ଟ, ସାମୀପ୍ୟ, ରୌପ୍ୟ।

ଫ୍+ର, ଲ, ଫ୍‌ର (ଫ୍ର)-ଫ୍ରକ୍, ଆଫ୍ରିକା। ଫ୍‌ଲ (ଫ୍ଲୁ) -ଫ୍ଲୁ ରୋଗ।

ବ୍+ଜ, ଦ, ଧ, ବ, ର, ଲ, ୟ।

ବ୍‌ଜ (ବ୍ଜ)-କୁବ୍ଜା (କୁବ୍‌ଜା), କବ୍ଜା (କବ୍‌ଜା), ସବ୍ଜି (ସବ୍‌ଜି)।

ବ୍‌ଦ (ବ୍ଦ)-ଶବ୍ଦ (ଶବ୍‌ଦ) ଅବ୍ଦ (ଅବ୍‌ଦ)। କାନ୍ୟ (ଣ୍ୟ) କୁବ୍ଜ-ଏକ ସ୍ଥାନ। ବ୍‌ଧ (ବ୍ଧ)-ଲବ୍ଧ, ପ୍ରାରବ୍ଧ। ବ୍‌ବ - ତିବ୍ବତ (ତିବ୍‌ବତ), (କାବ୍‌ବା)। ବ୍‌ର (ବ୍ର)-ବ୍ରଣ, ବ୍ରତ। ବ୍‌ଲ (ବ୍ଲ)- ବ୍ଲକ୍, ବ୍ଲିଚିଂ। ବ୍‌ୟ (ବ୍ୟ)-ବ୍ୟୟ, ସମ୍ଭାବ୍ୟ, ଭବିତବ୍ୟ।

ମ୍+ଚ, ତ, ନ, ମ, ସ, ର, ଲ, ଳ, ହ, ୟ। (ବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍, ଫ୍, ବ୍, ଭ୍ ବ୍ୟତୀତ)

ମ୍‌ଚ-ଚାମ୍‌ଚା। ମ୍‌ତ-କମ୍‌ତି। ମ୍‌ନ (ମ୍ନ)-ସାମ୍ନା, ନିମ୍ନ। ମ୍‌ମ (ମ୍ମ) ସମ୍ମାନ, ସମ୍ମିଳନୀ। ମ୍‌ସ-ତାମ୍‌ସା। ମ୍‌ର (ମ୍ର)-ନମ୍ର, ସମ୍ରାଟ। ମ୍‌ଲ-ଗମ୍‌ଲା। ମ୍‌ଳ (ମ୍ଳ)-ମ୍ଳାନ, ଅମ୍ଳ। ମ୍‌ହ (ହ୍ମ) → ବ୍ରାମ୍‌ହଣ → ବ୍ରାହ୍‌ମଣ → ବ୍ରାହ୍ମଣ। ଗମ୍‌ହା → ଗହ୍‌ମା → ଗହ୍ମା। (ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦେଖନ୍ତୁ ୩.୨)

ମ୍‌ୟ (ମ୍ୟ)-ଗ୍ରାମ୍ୟ, ରମ୍ୟ।

ଯ୍+ୟ। ଯ୍‌ୟ (ଯ୍ୟ)-ସାହାଯ୍ୟ, ନ୍ୟାଯ୍ୟ।

ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ 'ର୍' ପ୍ରଥମେ ଥିଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ରେଫ୍ ରୂପେ (ର୍ଚ୍ଚ) ଅକ୍ଷରର ଡାହାଣ ପଟକୁ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା: ର୍‌କ- ର୍କ, ର୍‌ପ-ର୍ପ।

ର୍+କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଜ, ଝ, ଟ, ଡ଼, ଥ, ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ, ଲ, ସ, ଶ, ଷ, ହ। ଏପରି ରେଫ୍‌ଯୁକ୍ତ କେତୋଟି ଶବ୍ଦ ହେଲା-ଅର୍କ, ମୂର୍ଖ, ଅର୍ଗଳି, ଘର୍ଘର, ନିର୍ଜନ, ନିର୍ଝର, କୋର୍ଟ, ଅର୍ଡର, ସ୍ୱାର୍ଥ, ଦର୍ପଣ, ସର୍ଫ, ପର୍ବ, ନିର୍ଭୟ, ମର୍ମ, ବୁର୍ଲା, ଫାର୍ସା (ଟାଙ୍ଗିଆ), ଅର୍ଶ, ଶୀର୍ଷ, ବାରହା(ବାର୍ହା), ଅର୍ହ (ଯୋଗ୍ୟ), ପୂଜାର୍ହ (ପୂଜାର ଯୋଗ୍ୟ, ପୂଜ୍ୟ)।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେକ ଶବ୍ଦରେ 'ର୍' ପ୍ରଥମେ ଥିଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ରେଫ୍ (ର୍ଚ୍ଚ) ଯୁକ୍ତ ହେବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା: ର୍+ଚ, ଛ, ଜ, ଣ, ତ, ଦ, ଧ।

ର଼ଚ(ର୍ଚ୍ଚ)-ଅର୍ଚ୍ଚନା, ଖର୍ଚ୍ଚ, ମୋର୍ଚ୍ଚା, ଚର୍ଚ୍ଚିତ ।

ର଼ଛ (ର୍ଚ୍ଛ)-ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଫର୍ଚ୍ଛା, ଅତର୍ଚ୍ଛ, ବର୍ଚ୍ଛା ।

ର଼ଜ (ର୍ଜ୍ଜ)-ଅର୍ଜ୍ଜୁନ (ମହାଭାରତ ଚରିତ୍ର) । ଉର୍ଜ୍ଜସ୍ୱଳ ।

ର଼ନ଼ଅ → ର଼ଣ଼ଅ (ର୍ଣ୍ଣ)-ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ବର୍ଣ୍ଣ, କର୍ଣ୍ଣ ।

ର଼ତ (ର୍ତ୍ତ)- ଆର୍ତ୍ତ, କୀର୍ତ୍ତନ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, କର୍ତ୍ତା, ଭର୍ତ୍ତା, ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବାର୍ତ୍ତା, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଆବର୍ତ୍ତ, କୈବର୍ତ୍ତ ।

ର଼ଦ (ର୍ଦ୍ଦ)-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶାଳୟ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ, ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ, ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ, ମର୍ଦ୍ଦଳ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଦୁର୍ଦ୍ଦମ, ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ, ଜନାର୍ଦ୍ଦନ, ପର୍ଦ୍ଦା, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ଦର୍ଦ୍ଦୁର (ବେଙ୍ଗ)

ର଼ଧ (ର୍ଦ୍ଧ)- ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ନିର୍ଦ୍ଧନ, ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା, ବର୍ଦ୍ଧିତ, ଅର୍ଦ୍ଧ, ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ, ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ଅର୍ଦ୍ଧ, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ

ର଼ଯ଼ଅ(ର୍ଯ୍ୟ)- ନିର୍ଯ୍ୟାତନା (ନିର୍+ଯାତନା), ନିର୍ଯ୍ୟାସ(ନିର୍-ଯସ୍-ଅ)

କିନ୍ତୁ କେତେକଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏହା ନିର୍ଯ୍ୟାତନା, ନିର୍ଯ୍ୟାସ ହୋଇଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦ ମଧ ତାଙ୍କ ଅଭିଧାନରେ ଏଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ସମବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ନୂତନ ରୂପକୁ ଯୁଗ୍ମ ବା ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କୁହାଯାଏ । ଯଥା-ଧିକ୍କାର, ସମ୍ମାନ, ଉଚ୍ଚ, କ୍ଷୁଣ୍ଣ(ଣ଼ଣ଼ଅ) । ସଂସ୍କୃତରେ ଚ୍ଛ(ଚ଼ଛ଼ଅ)-ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଦ଼ଧ଼ଅ(ଦ୍ଧ)-ବୁଦ୍ଧି, ଏପରିକି କ଼ଖ଼ଅ ଯଥା ମୂର୍କ୍ଖକୁ ମଧ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗୋଟିଏ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଛି ଯେ, ପ୍ରଥମେ ର୍ ବା ବିସର୍ଗ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରେଫ଼ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହେଉନଥିବା ବେଳେ ((କ-ଶ୍ରେଣୀର) ଆଉ କେତେକ ରେଫ଼ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୋଇଥାଏ । (ଖ-ଶ୍ରେଣୀର) । ଯଥା- ର଼ତ଼ଅ→ର୍ତ୍ତ, କୀର୍ତ୍ତନ, ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ (ନିର୍-ଧୃ-ଅନ→ନିର୍-ଧର(ର→ଅର୍)-ଅନ)

ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ମଧରେ 'ର' ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧ୍ୱନି (ଫୋନିମ୍) ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସଂସ୍କୃତରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିସର୍ଗ ଦୁଇ ପ୍ରକାର- 'ର' ଜାତ ଏବଂସ୍ ଜାତ । ଯଥା- ଅନ୍ତଃ- ଅନ୍ତର୍, ନିଃ→ନିର୍, ଦୁଃ→ଦୁର୍ (ଦୁଃ+ନୀତି→ଦୁର୍ନୀତି) । ଆଉ କେତେକ ପଦରେ ଥିବା ବିସର୍ଗ 'ସ' ଜାତ । ଯଥା- ନମଃ→ନମସ୍, ନମଃ+କାର→ନମସ୍କାର ।

ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ କେତେକ ଶବ୍ଦରେ ର୍ (ରେଫ୍) ଓ ହ୍ (ଃ) ପରେ ଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହେବା ସହ ରେଫ୍ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜ ଲେଖାରେ ଏଇ ପ୍ରକାର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପଦ୍ଧତିକୁ ପରିହାର କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ "ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏ ପ୍ରକାର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଲିପି ସଙ୍କେତରେ ମଧ 'ମୂର୍ଖ' ବର୍ତମାନ ସୂର୍ଯ ଲେଖିବା ଠିକ୍ ।" ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ନିୟମରେ ଅଛି, ଏଇ ରେଫ୍ ଓ ହ୍ (ବିସର୍ଗ) ପରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଥାଏ ଇଚ୍ଛା କଲେ ସେହି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୋଇପାରେ । ଯଥା- ମୂର୍ଖ→ମୁର୍କ୍ଖ, ଚର୍ମ→(ର଼ମ଼ମ) ବର୍ତମାନ→ବର୍ତ୍ତମାନ, ସୂର୍ଯ→ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାରଣ ୩ୟ ଭାଗ- ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚାର) । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ପାଣିନିଙ୍କ ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀର ସୂତ୍ର 'ଆଚୋ ରହାଭ୍ୟାଂ ଦ୍ୱେ, ବିକଳ୍ପେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବା' (ଅର୍ଥାତ୍ ରେଫ଼ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ବିକଳ୍ପରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ କରାଯାଇପାରେ)କୁ ଆଧାର କରି ବିକଳ୍ପ ବଦଳରେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟତମ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ' ବହିଟି (୧୯୨୬) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତକ । ସଂସ୍କୃତ, ପ୍ରାକୃତ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଭାଷାରେ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବା ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ବହିରେ ଓଡ଼ିଆର ବ୍ୟବହୃତ ଦିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ବହିରେ ରେଫଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଭାବେ ଲେଖିନାହାନ୍ତି ଯଥା- କୁର୍ତା, ଅପର୍ଜିଆଣୀ, ଅର୍ଦଳି, ଅର୍ଥିତ ଇତ୍ୟାଦି(ପୃ-୧୮) ଅଥଚ ଏଥିପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ 'ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ବୋଧ' ଅଭିଧାନ (ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ୧୯୧୬)ରେ ଅପର୍ଜ୍ଜିଆଣି, ଅପର୍ଣ୍ଣା, ଆର୍ଦ୍ର, କର୍ଦ୍ଦମ, ଦର୍ଦ୍ଦ୍ୱର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ରେଫଯୁକ୍ତ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଲ୍ଲଜ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ (ନିର୍ଲ୍ଲଜ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ), ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବିଶେଷ୍ୟ) ଶବ୍ଦ ବିଶେଷଣରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ନିର୍ଦ୍ଦିଶ୍ୟମାନ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଷ୍ଟା ପଦର ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସମ୍ପର୍କରେ ସଂସ୍କୃତ ବିଦ୍ୱାନ ତଥା ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନୀ ପ୍ରଫେସର ଧଳଙ୍କ ମତ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି "ପାଣିନି ଏବଂ ଋକ୍ ପ୍ରାତି ଶାଖ୍ୟରୁ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ସେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ କଥା କହିଛନ୍ତି ତାହା ଲିଖନ ଗତ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ନା ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ସେ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । xxx ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଧ୍ୱନିର ବହୁଳ ପ୍ରମାଣ ଅଛି । xx ପାଣିନି ଦୁଇ ଅତିବାଦୀ ପନ୍ଥା ତ୍ୟାଗ କରିଏକ ମଧ୍ୟମ ପନ୍ଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାତିଶାଖ୍ୟ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଗୋଟାଏ ବିକଳ୍ପ ବିଧି । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ମତଗୁଡ଼ିକ ବହୁସ୍ଥଳରେ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ଯେ ଗଭୀର ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଯଦି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରାଚୀନ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଧାରଣା ନଥାନ୍ତା ତେବେ ଭାଷାର ଲିଖିତ ରୂପରେ କଦାପି ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇନଥାନ୍ତା ।' (ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନ-ପୃ-୨୧୬-୧୭)

କେତେକ ଭାଷାବିତଙ୍କ ମତରେ ବହୁ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାର (ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ଅସମୀୟା ଇତ୍ୟାଦି) ଲେଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏଇ ରେଫ୍ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ପଦ୍ଧତି ଅନୁସୃତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଂସ୍କାରରେ ଏପରି ବିକଳ୍ପ ମାର୍ଗଟି ବାଦ୍‌ଦେଲେ ଆମଲେଖା ବଡ଼ ସହଜ ହୋଇଯିବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ କାରଣ-

(୧) ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ଉଚ୍ଚାରଣ, ଲେଖନ ଓ ବନାନ ପଦ୍ଧତିରେ ଯେଉଁ ସମନ୍ୱୟ ରହିଛି ତାହା ସେ ସବୁ ଭାଷାରେ ନାହିଁ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ସବୁ ପ୍ରାୟ ସ୍ୱରାନ୍ତ । ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ହେଉ କି ଏକାକ୍ଷରୀ ହେଉ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ହଳନ୍ତଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ବ୍ୟବହାର କ୍ୱଚିତ୍ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ତ୍ତମାନ, କର୍ଦ୍ଦମ, ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ବର୍ଣ୍ଣ, କାର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦି ଓ ବଙ୍ଗଳାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଲେଖନରେ ବର୍ତମାନ୍ କର୍ଦମ୍, ନିର୍ଧାରନ୍ ବର୍ନ(ର୍ଣ), କାର୍ଯ(ବ. କାଯ୍) ହୋଇଥାଏ । ହିନ୍ଦି ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ଗତ ଲିଙ୍ଗ, କାରକ-ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ତେଣୁ କୌଣସି ଏକ ଭାଷାକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଭାଷାର ମାନଦଣ୍ଡ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ସମଶ୍ରେଣୀୟ ଦୁଇ ବା ଅଧିକ ଭାଷାର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ କରାଯାଇପାରିବ ।

(୨) ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ରେଫ୍ ଯୁକ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ରୂପେ ଲିପିରେ ଲେଖାହୁଅନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଚ୍ଚ, ଚ୍ଛ, ତ୍ତ, ଦ୍ଦ, ଦ୍ଧ, ଣ୍ଡ, ଯ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଭାଷାରେ ଏ ପ୍ରକାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପି ପ୍ରଚଳିତ ଯାହାକୁ କି ଲେଖନରୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ହେବନାହିଁ । ଯଥା- ଚ୍ଚ(ଉଚ୍ଚ), ଚ୍ଛ(ସ୍ୱଚ୍ଛ), ତ୍ତ(ଉତ୍ତମ), ଦ୍ଦ(ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ), ଦ୍ଧ(ଯୁଦ୍ଧ, ବୃଦ୍ଧ) ଣ୍ଡ(ବିଷଣ୍ଡ), ଲ୍ଲ(ମଲ୍ଲ), ଯ୍ୟ(ସାହାଯ୍ୟ) । ତେଣୁ ରେଫ୍ ଯୁକ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଲିପିରେ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଅଯଥା ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହେଉନାହିଁ । ବରଂ ଲିପିରେ ବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଠିକ୍ ଭାବେ ପ୍ରତିଫଳିତ ତଥା ରୂପାୟିତ ହେଉଛି ।

(୩) 'ର୍' ଏକ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ଧ୍ୱନି (ଦନ୍ତ୍ୟ- ତାଲବ୍ୟ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ) । ଏହା ଖୁବ୍ ମୁଖର ଧ୍ୱନି ହୋଇଥିବାରୁ ଜିହ୍ୱାଗ୍ର ଆଲୋଡ଼ିତ ହେବା ସହିତ ନିକଟସ୍ଥ ଦନ୍ତ୍ୟ ଧ୍ୱନି ତ୍, ଦ୍, ଧ୍, ନ୍, ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଣ୍ ଓ ତାଲବ୍ୟ ଚ୍, ଛ୍, ସହିତ ମିଶି ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲା ବେଳେ ଏହାର ମୁଖରତା ବା ଆଲୋଡ଼ନ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏହା ଫଳରେ ରେଫଯୁକ୍ତ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଉପରେ ବଳାଘାତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ବଳାଘାତ ଫୋନିମୀୟ (ଅର୍ଥ ପାର୍ଥକ୍ୟ) ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣଗତ । ତେଣୁ ପାଣିନିଙ୍କ ନିୟମ (ଦ୍ୱିତ୍ୱ ସମ୍ଭବ ହେବା ନହେବା) କିପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁସୃତ ତାହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉଦାହରଣରୁ ଜଣାଯାଏ ।

ନିର୍ - ଧୃ+ଅନ →ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିର୍-ଦିଶ୍+ତ→ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ଉତ୍-ତୃ+ତ→ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କୃ+ତବ୍ୟ→କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

କୃ+ତୃ→କର୍ତ୍ତା (ସଂସ୍କୃତ 'ତୃ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓଡ଼ିଆରେ ତା' ହୁଏ

ହୃ+ତୃ→ହର୍ତ୍ତୃ→ହର୍ତ୍ତା

ଅଥଚ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହେଉ ନଥିବା ଉଦାହରଣ ହେଲା-

ଅନ୍ତର୍ (ଅନ୍ତଃ)+ଦାହ→ ଅନ୍ତର୍ଦାହ ନିର(ନିଃ)+ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ→ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ

ସେହିପରି ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି, ଆର୍ଦ୍ର(ର୍ଦ୍ର୍ଅ), ନିର୍ଧୂମ୍, ସୌହାର୍ଦ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି । ତେଣୁ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଲୋକ, ସ୍ତୋତ୍ର, କର୍ମକାଣ୍ଡ, ଗୀତା ପ୍ରଭୃତିରେ ଏଇ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଲେଖା ଚଳିଆସୁଛି ।

ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଲିଖିତ ଦେବନାଗରୀ ଲିପି 'ଯ' ଓଡ଼ିଆରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପି (ଅକ୍ଷର)- 'ଯ', 'ୟ' । ସଂସ୍କୃତରେ 'ଯ' ଫଳା (ୟ) ଓଡ଼ିଆରେ 'ୟ' ଫଳା ହୁଏ । ତେଣୁ ସଂସ୍କୃତ 'ସୂର୍ଯ' (ଉଚ୍ଚାରଣ ସୂର୍ୟ କିମ୍ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ) ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ରୀତିରେ ଚଳେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ରେଫ୍ ଯୋଗେ 'ଯ'ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହେଉନାହିଁ ବରଂ ର୍-ୟ୍ ମଧ୍ୟରେ 'ଯ୍'ର ସନ୍ନିବେଶନ ହେଉଛି । (ଦେଖନ୍ତୁ- ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ-ସନ୍ନିବେଶନ, ପୃ-୧୩୭)

ଲ୍+କ, ଗ, ଦ, ଲ, ହ, ୱ, ୟ ।

ଲକ-ଫୁଲ୍‌କା, ହାଲ୍‌କା, ଶିଲ୍‌କ, ଉଲ୍‌କା ।

ଲଗ-ବଲ୍‌ଗା (ହରିଣ), ଫଲ୍‌ଗୁ, ଫାଲ୍‌ଗୁନ

ଲଦ-ଜଲ୍‌ଦି । ଲ୍ଲ (ଲ୍ଲ) ପଲ୍ଲବ, ବଲ୍ଲଭ, କଲ୍ଲୋଳ ।

ଲହ →ହଲ୍→(ହ୍ଲ) । ଗେଲ୍‌ହା→ଗେହ୍‌ଲା→ଗେହ୍ଲା । (ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦେଖନ୍ତୁ ୩.୨)

ଲ୍ୱ (ଲ୍ୱ)-ବିଲ୍ୱ, ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ, ଶାଲ୍ୱନରସିଂହଦେବ

ଲୟ (ଲ୍ୟ)- ମୂଲ୍ୟ, ବାଲ୍ୟ, ଶଲ୍ୟଚିକିତ୍ସା, ଲ୍ୟାମ୍ପ।

ଲ୍+କ, ପ, ଭ, ମ, ହ।

ଲ୍କ (ଲ୍କ)-ବଲ୍କଳ (ବଲ୍‌କଳ), ଶୁଲ୍କ (ଶୁଲ୍କ)।

ଲ୍ପ (ଳ୍ପ)-ଅଳ୍ପ, ଗଳ୍ପ, କଳ୍ପନା, ସଙ୍କଳ୍ପ।

ଲ୍ଭ- ପ୍ରଗଲ୍‌ଭ (ପ୍ରଗଲ୍ଭ)।

ଲ୍ମ (ଲ୍ମ)- କଲ୍ମଷ, ଗୁଲ୍ମ।

ଲ୍ହ -କଲ୍‌ହିଆ-କହ୍ଲିଆ, କହ୍ଲେଇ (ସ୍ତ୍ରୀ)। (କଲ୍‌ହେଇ)

(କଳହ+ଇଆ)→କଲ୍‌ହିଆ) ଲ୍ଅ→ଲ୍, ଅ→Ø।

ସ୍+କ, ଖ, ଜ, ତ, ଥ, ନ, ମ, ପ, ଫ, ର, ଓ୍ୱ, ୟ।

ସ୍କ (ସ୍କ)-ପୁରସ୍କାର, ତସ୍କର, ସ୍କୁଲ୍।

ସ୍ଖ (ସ୍ଖ)-ସ୍ଖଳନ। ସ୍ଜ(ମସ୍‌ଜିଦ୍)। ସ୍ତ (ସ୍ତ)-ଅସ୍ତ, ସ୍ତବ, ସ୍ତବ୍‌ଧ, ବାସ୍ତବ।

ସ୍ଥ (ସ୍ଥ)- ସ୍ଥୂଳ, ଅସ୍ଥି, ବିସ୍ଥାପିତ, ଅବସ୍ଥା, ସ୍ଥାନ।

ସ୍ନ (ସ୍ନ)- ସ୍ନାନ, ସ୍ନାୟୁ, ବାସ୍ନା।

ସ୍ମ (ସ୍ମ)- ସ୍ମରଣ, ଅକସ୍ମାତ୍, ଭସ୍ମ

ସ୍ପ (ସ୍ପ)-ସ୍ପର୍ଶ, ପରସ୍ପର। ସ୍ଫ (ସ୍ଫ)-ସ୍ଫୋଟ, ସ୍ଫୀତ, ସ୍ଫଟିକ, ବିସ୍ଫୋରଣ।

ସ୍ର (ସ୍ର)-ସହସ୍ର, ଅଜସ୍ର, ସ୍ରଷ୍ଟା। ସ୍ୱ (ସ୍ୱ)-ସ୍ୱଭାବ, ରାଜସ୍ୱ, ସ୍ୱାଧୀନ, ସ୍ୱର।

ସ୍ୟ (ସ୍ୟ)-ରହସ୍ୟ, ହାସ୍ୟ ସଦସ୍ୟ, ନମସ୍ୟ

ଶ୍+ଚ, ଛ, ନ, ମ, ର, ଲ, ଓ୍ୱ, ୟ।

ଶ୍ଚ(ଶ୍ଚ)-ନିଶ୍ଚୟ, ପଶ୍ଚିମ, ପୁନଶ୍ଚ। ଶ୍ଛ (ଶ୍ଛ)- ଦୁଶ୍ଛେଦ୍ୟ, ଶିରଶ୍ଛେଦ। (ସଂ)-ଶ୍ନ (ଶ୍ନ)-ପ୍ରଶ୍ନ।

ଶ୍ମ (ଶ୍ମ)- କାଶ୍ମୀର, ଶ୍ମଶାନ। ଶ୍ର (ଶ୍ର)-ଶ୍ରମ, ଆଶ୍ରୟ, ଶୁଶ୍ରୂଷା। ଶ୍ଲ (ଶ୍ଲ)-ଶ୍ଲୋକ, ଅଶ୍ଲୀଳ, ଶ୍ଲେଷ। ଶ୍ୱ (ଶ୍ୱ)-ଶ୍ୱଶୁର, ଶ୍ୱାସ, ବିଶ୍ୱ। ଶ୍ୟ (ଶ୍ୟ)-ଶ୍ୟାମ, ବୈଶ୍ୟ, ଦୃଶ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ।

ଷ୍+କ, ଟ, ଠ, ଣ, ପ, ଫ, ମ, ୟ

ଷ୍କ (ଷ୍କ)-ଶୁଷ୍କ, ପରିଷ୍କାର। ଷ୍ଟ (ଷ୍ଟ)-କଷ୍ଟ, ଦୁଷ୍ଟ, ସମଷ୍ଟି,ଷ୍ଟେସନ୍। ଷ୍ଠ (ଷ୍ଠ)- ଷଷ୍ଠ, ନିଷ୍ଠୁର, କନିଷ୍ଠ।

ଷ୍ଣ (ଷ୍ଣ)- କୃଷ୍ଣ, ସହିଷ୍ଣୁ, ବୈଷ୍ଣବ। ଷ୍ପ (ଷ୍ପ)- ପୁଷ୍ପ, ବାଷ୍ପ, ନିଷ୍ପାପ। ଷ୍ଫ (ଷ୍ଫ)- ନିଷ୍ଫଳ। ଷ୍ମ (ଷ୍ମ)-ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ଭୀଷ୍ମ।

ଷ୍ୟ (ଷ୍ୟ)- ଭବିଷ୍ୟତ, ଶିଷ୍ୟ।

ହ୍+ନ, ଣ, ର, ଲ, ଓ୍ୱ, ୟ।

ହ୍+ନ (ହ୍ନ)-ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ଜହ୍ନ। ହ୍ଣ (ହ୍ଣ)- ଅପରାହ୍ଣ / ଅପରାହ୍‌ଣ। ହ୍+ର (ହ୍ର)-ହ୍ରଦ, ହ୍ରସ୍ୱ।

ହ୍+ଲ (ହ୍ଲ)-ହ୍ଲାଦିନୀ, ଆଲ୍‌ହାଦ-ଆହ୍ଲାଦ। ହ୍+ଓ୍ୱ(ହ୍ୱ)-ଆହ୍ୱାନ, ବିହ୍ୱଳ। ହ୍+ୟ (ହ୍ୟ)-ବାହ୍ୟ, ଅସହ୍ୟ।

କ୍ଷ+ଣ, ମ, ୟ

କ୍ଷଣ(କ୍ଷ୍ଣ)- ତୀକ୍ଷ୍ଣ(ତୀକ୍‌ଷ୍‌ଣ) । କ୍ଷମ(କ୍ଷ୍ମ)- ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସୂକ୍ଷ୍ମ, ଯକ୍ଷ୍ମା, ଲକ୍ଷ୍ମଣ।

କ୍ଷୟ(କ୍ଷ୍ୟ)→ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସାକ୍ଷ୍ୟ (ସାକ୍ଷୀ+ୟ) (ସାକ୍ଷୀର କର୍ମ, ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରମାଣ)।

ତିନି ବ୍ୟଞ୍ଜନଯୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର / ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନ । -ଓଡ଼ିଆରେ ତିନୋଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମିଶି ମଧ୍ୟ କେତୋଟି ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଗଠିତ ହୁଅନ୍ତି। ଯଥା- ଙ୍‌କ୍‌ତ୍‌ଇ (ଙ୍କ୍ତି)-ପଙ୍‌କ୍ତି। ତ୍‌ସ୍‌ନ୍‌ଆ (ତ୍ସ୍ନା) - ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ଣ୍‌ଟ୍‌ର୍‌ଅ (ଣ୍ଟ୍ର)-କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର, ନ୍‌ତ୍‌ର୍‌ଅ (ନ୍ତ୍ର)-ମନ୍ତ୍ର, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର। ନ୍‌ଦ୍‌ର୍‌ଅ (ନ୍ଦ୍ର)-ଚନ୍ଦ୍ର, ଇନ୍ଦ୍ର। ମ୍‌ପ୍‌ର୍‌ଅ (ମ୍ପ୍ର)-ସମ୍ପ୍ରତି, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ।

ର୍‌ଦ୍‌ର୍‌ଅ (ର୍ଦ୍ର)-ଆର୍ଦ୍ର। ନ୍‌ଧ୍‌ର୍‌ଅ (ନ୍ଧ୍ର)-ଆନ୍ଧ୍ର, ରନ୍ଧ୍ର। ମ୍‌ଭ୍‌ର୍‌ଅ (ମ୍ଭ୍ର)-ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ, ସମ୍ଭ୍ରମ।

ର୍‌ତ୍‌ର୍‌ଇ (ର୍ତ୍ରୀ)- କର୍ତ୍ତ୍ରୀ। ସ୍‌ତ୍‌ର୍‌ଅ (ସ୍ତ୍ର)-ଅସ୍ତ୍ର, ବସ୍ତ୍ର, ଶାସ୍ତ୍ର। ସେହିପରି ସ୍ତ୍ରୀ, ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଇତ୍ୟାଦି।

ଷ୍‌କ୍‌ର୍‌ଇ (ଷ୍କ୍ରି)-ନିଷ୍କ୍ରିୟ। ନଷ୍କ୍ରମଣ (ନିର୍‌-ବାହାରେ, କ୍ରମଣ=ଗମନ)-(ବାହାରକୁ ଯିବା) ଷ୍‌ଟ୍‌ର୍‌ଅ (ଷ୍ଟ୍ର)-ରାଷ୍ଟ୍ର, ମାଷ୍ଟ୍ର। ଷ୍‌ପ୍‌ର୍‌ଅ (ଷ୍ପ୍ର)-ନିଷ୍ପ୍ରଭ, ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ। ର୍‌ତ୍‌ସ୍‌ଅ (ର୍ତ୍ସ)-ବର୍ତ୍ସ, ଭର୍ତ୍ସନା। ତ୍‌ତ୍‌ୱ୍‌ (ତ୍ତ୍ୱ)-ତତ୍ତ୍ୱ, ସାତ୍ତ୍ୱିକ। ନ୍‌ତ୍‌ୱ୍‌ (ନ୍ତ୍ୱ)-ସାନ୍ତ୍ୱନା। ନ୍‌ଦ୍‌ୱ୍‌ (ନ୍ଦ୍ୱ)-ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ। ର୍‌ଧ୍‌ୱ୍‌ (ର୍ଦ୍ଧ୍ୱ)-ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ର୍‌ଶ୍‌ୱ୍‌ (ର୍ଶ୍ୱ)-ପାର୍ଶ୍ୱ। ତ୍‌ମ୍‌ୟ (ତ୍ମ୍ୟ/ତ୍ମ୍ୟ)- ମହାତ୍ମ୍ୟ (ତ୍ମ୍ୟ), ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ (ତ୍ମ୍ୟ) ତ୍‌ସ୍‌ୟ (ତ୍ସ୍ୟ)-ମତ୍ସ୍ୟ, ନ୍‌ଧ୍‌ୟ (ନ୍ଧ୍ୟ)-ସନ୍ଧ୍ୟା, ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତ), ଣ୍‌, ଠ୍‌, ୟ (ଣ୍ଠ୍ୟ)-କଣ୍ଠ୍ୟ, ନ୍‌ତ୍‌ୟ (ନ୍ତ୍ୟ)-ଦନ୍ତ୍ୟ, ଅନ୍ତ୍ୟ। ର୍‌ଘ୍‌ୟ (ର୍ଘ୍ୟ) -ଅର୍ଘ୍ୟ। ର୍‌ତ୍‌ୟ (ର୍ତ୍ତ୍ୟ)-ମର୍ତ୍ତ୍ୟ। ର୍‌ଥ୍‌ୟ (ର୍ଥ୍ୟ)-ସାମର୍ଥ୍ୟ। ର୍‌ଦ୍‌ୟ (ର୍ଦ୍ଦ୍ୟ)-ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ। ସ୍‌ଥ୍‌ୟ (ସ୍ଥ୍ୟ)-ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ, ଷ୍‌ଠ୍‌ୟ (ଷ୍ଠ୍ୟ) - ଓଷ୍ଠ୍ୟ। ର୍‌ୟ୍‌ୟ (ର୍ଯ୍ୟ)-ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଆର୍ଯ୍ୟ, କାର୍ଯ୍ୟ, ବିଚାର୍ଯ୍ୟ, ଧାର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି। ଓଡ଼ିଆରେ 'ଯ', 'ଜ', 'ୟ' ତିନୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅକ୍ଷର। ତେଣୁ ସଂସ୍କୃତ ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ନ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନି ନିୟମରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲେଖିବା ସମୀଚୀନ (ଦେଖନ୍ତୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ନିବେଶନ)। (ପୃ-୯୦, ୧୩୭)

ଚାରୋଟି ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଉଦାହରଣ କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ତଥାପି ଦୁଇଟି ହେଲା- ନ୍‌ତ୍‌ର୍‌ୟ (ନ୍ତ୍ର୍ୟ)-ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, ର୍‌(ତ୍‌ସ୍‌)ୟ (ର୍ତ୍ସ୍ୟ)-ବର୍ତ୍ସ୍ୟ, (ତ୍‌ସ → ତ୍ସ, ର + ତ୍ସ → ର୍ତ୍ସ + ୟ → ର୍ତ୍ସ୍ୟ)

ନାସିକ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ : ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରମାଳାରେ ଥିବା ସମୁଦାୟ ପଚିଶଟି ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ (କ' ଠାରୁ ମ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ମଧ୍ୟରୁ ପାଞ୍ଚୋଟି ସମବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ହେଲେ ଙ୍‌, ଞ୍‌, ଣ୍‌, ନ୍‌, ମ୍‌। ଏହି ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମରେ ରହି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହ ଯୁକ୍ତହେଲେ ସମୁଦାୟ କୋଡିଏଟି ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସୃଷ୍ଟି ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଏକ ଶ୍ୱାସରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଆ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରାୟ ସଂସ୍କୃତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ। ଯଥା-

ଙ୍‌+କ୍‌ଅ (ଙ୍କ) - ଅଙ୍କ, ପଙ୍କ, ମାଙ୍କଡ଼, ଶଙ୍କର, ହୁଙ୍କା

ଙ୍‌+ଖ୍‌ଅ(ଙ୍ଖ) - ପଙ୍ଖା, ଶଙ୍ଖ, ସଙ୍ଖୁଡ଼ି, ଚେଙ୍ଖ /ଚେଙ୍କ (ଚିଆଁଦାଗ) ।

ଙ୍‌+ଗ୍‌ଅ (ଙ୍ଗ) - ଅଙ୍ଗ, ଗଙ୍ଗା, ସାଙ୍ଗ, ଭାଙ୍ଗିବା, ଆଙ୍ଗୁଠି

ଙ୍‌+ଘ୍‌ଅ (ଙ୍ଘ) - ଜଙ୍ଘିଆ, ସଙ୍ଘ, ଲଙ୍ଘନ, ସିଙ୍ଘାଣି।

ଞ୍+ଚ୍ଅ(ଞ୍ଚ) - ମଞ୍ଚ, କାଞ୍ଚନ, କଞ୍ଚା, ଲାଞ୍ଚ, ବେଞ୍ଚ୍

ଞ୍+ଛ୍ଅ (ଞ୍ଛ) - ବାଞ୍ଛା, ଲାଞ୍ଛନା, ଚାଞ୍ଛିବା (ଚାଞ୍ଛୁବା)

ଞ୍+ଜ୍ଅ (ଞ୍ଜ) - ଖଞ୍ଜା, ପାଞ୍ଜି, କାଞ୍ଜି, ଝଞ୍ଜଟ

ଞ୍+ଝ୍ଅ (ଞ୍ଝ) - ପଞ୍ଝା, ପଞ୍ଝାଏ, ବାଞ୍ଝ

ଣ୍+ଟ୍ଅ (ଣ୍ଟ) - ଆଣ୍ଟ, କଣ୍ଟ, ଘଣ୍ଟ, ଥଣ୍ଟ, ତଣ୍ଟି, ବାଣ୍ଟିବା, ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି

ଣ୍+ଠ୍ଅ (ଣ୍ଠ) - କଣ୍ଠ, ଗଣ୍ଠି, ଲଣ୍ଠନ, ଦାଣ୍ଠିବା, ପାଣ୍ଠି

ଣ୍+ଡ୍ଅ (ଣ୍ଡ) - କାଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡ, ଗଣ୍ଡ, ଚଣ୍ଡୀ, ଜଣ୍ଡିସ୍, ଝଣ୍ଡା, ଥଣ୍ଡା, ଦାଣ୍ଡ, ଧଣ୍ଡସାପ, ଲଣ୍ଡା (ନଣ୍ଡା), ଭଣ୍ଡା, ମଣ୍ଡା, ହାଣ୍ଡି।

ଣ୍+ଢ୍ଅ (ଣ୍ଢ) - କଣ୍ଢେଇ, ମେଣ୍ଢା, ଷଣ୍ଢ, ଶୁଣ୍ଢ, କୁଣ୍ଢେଇବା।

ନ୍+ତ୍ଅ (ନ୍ତ) - ଅ (ଏ) ନ୍ତୁଡ଼ି, ଅପନ୍ତରା, ଚିନ୍ତା, ଦାନ୍ତ, କାନ୍ତି

ନ୍+ଥ୍ଅ (ନ୍ଥ) - କନ୍ଥା, କାନ୍ଥ, ମନ୍ଥିବା, ଗୁନ୍ଥିବା, ପେନ୍ଥା

ନ୍+ଦ୍ଅ (ନ୍ଦ) - ମନ୍ଦ, କାନ୍ଦ, ଆନନ୍ଦ, ଛାନ୍ଦ, ଧନ୍ଦା, ମନ୍ଦା, ସନ୍ଦେହ, ଆନ୍ଦୋଳନ

ନ୍+ଧ୍ଅ (ନ୍ଧ) - ଅନ୍ଧ, କନ୍ଧ, ଅଳନ୍ଧୁ, ବାନ୍ଧିବା, ଅନ୍ଧାର, ଗନ୍ଧ, ସନ୍ଧି, ସନ୍ଧାନ।

ମ୍+ପ୍ଅ (ମ୍ପ) - କମ୍ପ, ତମ୍ପ, ପିମ୍ପୁଡ଼ି, କମ୍ପାନୀ, ଝୁମ୍ପା, ଖୁମ୍ପିବା, ସମ୍ପର୍କ, ଝାମ୍ପିବା।

ମ୍+ଫ୍ଅ (ମ୍ଫ) - ଗୁମ୍ଫା, ଡେମ୍ଫ, ବାମ୍ଫୀ

ମ୍+ବ୍ଅ (ମ୍ବ) - ଆମ୍ବ, ଖମ୍ବ, ଗମ୍ବୁଜ, ତମ୍ବା, ଲମ୍ବ, ସମ୍ବାଦ

ମ୍+ଭ୍ଅ (ମ୍ଭ) - କୁମ୍ଭ, ଗମ୍ଭୀର, ଦମ୍ଭ, ଆରମ୍ଭ, କୁ(କି)ମ୍ଭୀର

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମିଶି ଯେଉଁ ନୂତନ ରୂପ ଧାରଣ କରେ ସେସବୁ ମାତ୍ରା, ଫଳା, ରେଫ୍ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି। ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ଆଉ ତିନୋଟିର ସଙ୍କେତ ଚିହ୍ନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଯଥା-ଅନୁସ୍ୱାର, ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଏବଂ ବିସର୍ଗ। (ଦେଖନ୍ତୁ 'ଇତିହାସ'-୩.୪)। ଓଡ଼ିଆରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପରେ ଲେଖାଯାଏ।

ଅନୁସ୍ୱାର (ଂ): କେତେକ ଅନୁସ୍ୱାରଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ହେଉଛି- ଅଂଶ, ଆଂଶ, କଂସ, ଦଂଶନ, ବଂଶ, ବଂଶୀ, ସଂସାର, ସିଂହ, ମାଂସ, ମୀମାଂସା, ଏବଂ, ବରଂ, ସ୍ୱୟଂ ଇତ୍ୟାଦି।

ବିସର୍ଗ (ଃ): ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଂସ୍କୃତ ପରି ସ୍ପଷ୍ଟ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରମ୍ପରା ସୂତ୍ରରେ ଏହା ଚଳିଆସୁଛି। ଯଥା: ଦୁଃଖ, ଦୁଃସ୍ଥ, ଦୁଃସାହସ, ଦୁଃସମୟ, ନିଃସଂଶୟ, ନିଃସହାୟ, ନିଃଶେଷ, ଛିଃ, ଛିଃଛିଃ, ବାଃ, ବାଃବାଃ ଇତ୍ୟାଦି।

ଆଉ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଶବ୍ଦଗଠନରେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ଫୋନିମୀୟ (ଧ୍ୱନି) ପରିବର୍ତ୍ତନବେଳେ (ଯାହାକି ସନ୍ଧି ନିୟମ କୁହାଯାଏ) ଏହି ବିସର୍ଗର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି। ଯଥା-ପୁନଃ+ମୂଷିକ→ପୁନର୍ମୂଷିକ, ଅଧଃ+ଗତି→ଅଧୋଗତି,

ଦୁଃ+ନୀତି → ଦୁର୍ନୀତି, ଆଶୀଃ+ବାଦ → ଆଶୀର୍ବାଦ, ଇତଃ+ସ୍ତତଃ → ଇତସ୍ତତଃ, ନିଃ+ଫଳ → ନିଷ୍ଫଳ, ମନଃ+କାମନା → ମନସ୍କାମନା, ପୁନଃ+ଚ → ପୁନଶ୍ଚ ଇତ୍ୟାଦି।

ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ (ँ): ଏପରି ଚିହ୍ନିତ କେତେଗୋଟି ଶବ୍ଦ ହେଲା- ଦିଅଁ, ନିଆଁ, ଚଉଁରୀ, କିଆଁ, ଧାଇଁବା, ମାଇଁ, ମୁହଁ, ମୁଁ, ମୁଆଁ, ମାମୁଁ / ମାମୁ, ନାହିଁ, ଖୁଁ ଖୁଁ (କାଶ), ଗଁଗଁ (ଶବ୍ଦ), ପଁପଁ, ଫଁଫଁ (ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ), ଗୁଁଗୁଁ ହେବା, ପେଁକାଳୀ ଇତ୍ୟାଦି।

ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଅନୁସ୍ୱାର ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ଅନୁସ୍ୱାରର ଉଚ୍ଚାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ। ସିଂହ, ସଂହତିର ଉଚ୍ଚାରଣ ସିଙ୍ଘ / ସିଂଘ, ସଂଘତି / ସଙ୍ଘତି ପରି ହୁଏ।

ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ମିଶ୍ରଣରେ ଯେଉଁ କୋଡ଼ିଏଟି ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ସେସବୁକୁ ଅନୁସ୍ୱାର ସାହାଯ୍ୟରେ ସରଳୀକରଣ କରି ଲେଖିବା ପ୍ରଥାକୁ ପ୍ରଥମେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦ ଶର୍ମା ଏହି ମତକୁ ସମର୍ଥନ କରିଥିଲେ। ମାତ୍ର ବହୁବର୍ଷ ଧରି ଏହାକୁ ସାଧାରଣ ପାଠକ ତଥା ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିନାହାନ୍ତି। ଏବେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷାର ପ୍ରଭାବରେ ହେଉ କିମ୍ବା ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ସରଳୀକରଣ, କମ୍ପ୍ୟୁଟରୀକରଣ, ଜଗତୀକରଣ ଆଳରେ ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍ ପରି ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଫୋନିମ୍ ବଦଳରେ କେବଳ 'ମ୍' ବା 'ଅନୁସ୍ୱାର' ପରି ଏକ ବିକଳ୍ପ ପଦ୍ଧତି ଗ୍ରହଣ କରି ମୂଳ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ଧ୍ୱନିଗୁଣକୁ ଦୁର୍ବଳ / ଶକ୍ତିହୀନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଲେଖନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ ରହିଛି ତାହା ବ୍ୟାହତ ହେବ। (ଏ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଆଲୋଚନା ଦେଖନ୍ତୁ ୩.୩ ପୃ-୧୩୮ରୁ ୧୪୧)

ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ

ଫୋନିମୀୟ (ଧ୍ୱନି) ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକ୍ରିୟା

ପରିବର୍ତ୍ତନ ସୃଷ୍ଟିର ନିୟମ। ତେଣୁ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ବାଦ୍ ପଡ଼ିନାହିଁ। ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷର ବ୍ୟବହାର ଓ ଚଳଣିରେ ଭାଷାରେ କାଳକ୍ରମେ ଯେଉଁସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଫୋନିମ (ଧ୍ୱନି) ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନ୍ୟତମ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ୟବହୃତ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ ଓ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏଇ ଧାରା ସହଜରେ ଜାଣିହେବ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ, ଆଞ୍ଚଳିକ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ସମ୍ପର୍କରେ ଏଇ ପୁସ୍ତକରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି। ଏଠାରେ କେବଳ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ କାଳକ୍ରମେ କିପରି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି ତା'ର ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଛି।

ଭାଷାରେ ସମୟାନୁକ୍ରମେ ସଂଘଟିତ ଏଇ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ କାଳାନୁକ୍ରମିକ / ଐତିହାସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ। ଏ ପ୍ରକାର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦୁଇଟି ଦିଗରୁ କରାଯାଇଥାଏ। (କ)ସମୟାନୁଭିତ୍ତିକ - ଏ ପ୍ରକାର ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ଭାଷାର ବିକାଶ କ୍ରମକୁ ରୈଖିକ କ୍ରମରେ ସାଧାରଣତଃ ତିନୋଟି ସ୍ତରରେ କରାଯାଇଥାଏ। ଯଥା-ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ / ସଂସ୍କୃତ (ସଂ), ପ୍ରାକୃତ (ଅପଭ୍ରଂଶ ସହିତ) (ପ୍ରା), ଓଡ଼ିଆ (ଓ), ଯଥା-ସଂ. ଚକ୍ର→ପ୍ରା.ଚକ୍କ→ଓ.ଚକ। (ଖ) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ସିଧାସଳଖ ବିଚାର- (ସଂ) ଚକ୍ର→(ଓ)ଚକ ।

କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯେତେ ସହଜ ମନେହେଉଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରକୃତରେ ସେଥିରେ ଅନେକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ରହିଛି। ଯଥା-

ଚକ୍ର(ଚକ୍‌ର) → ଚକ୍‌କ → ଚକ
ଅଗ୍ର(ଅଗ୍‌ର) → ଅଗ୍‌ଗ → ଆଗ
ଛତ୍ର (ଛତ୍‌ର) → ଛତ୍ତ (ଛତ୍‌ତ) → ଛତା
ଚର୍ମ (ଚର୍‌ମ) → ଚମ୍ମ (ଚମ୍‌ମ) → ଚମ ।
ନଗ୍ର(ନଗ୍‌ର) → ନଗର → ନଅର ।
ସପ୍ତ (ସପ୍‌ତ) → ସତ୍ତ (ସତ୍‌ତ) → ସାତ ।
ପୃଷ୍ଠ (ପୃଷ୍‌ଠ) → ପିଟ୍‌ଠ → ପିଠି ।
ବକ୍ର (ବକ୍‌ର) → ବଙ୍କ → ବଙ୍କା ।
ମର୍କଟ (ମର୍‌କଟ) → ମଙ୍କଡ଼ → ମାଙ୍କଡ଼ ।

ଏସବୁ ଉଦାହରଣରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ, ପରସ୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇଟି ଧ୍ୱନି (ସ୍ୱର କିମ୍ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ) ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ନୂତନ ରୂପେ ଗଠିତ ହେଉଥିବା ଶବ୍ଦରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ, ତେଣୁ ଭାଷାରେ ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏଇ ନାନା ଅସମତାକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା ପାଇଁ ଏ ପଦ୍ଧତିକୁ

୮ଟି ମୁଖ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା: ୧.ସମୀକରଣ, ୨.ବିଷମୀକରଣ, ୩.ଲୋପ, ୪. ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ, ସ୍ୱର ପରିବର୍ତ୍ତନ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ୫.ଅନୁନାସିକୀକରଣ, ୬. ସନ୍ନିବେଶନ, ୭. ମୁକ୍ତ ବିତରଣ, ୮.ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ । ଏସବୁ ବିଭାଗୀକରଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ ।

୧. ସମୀକରଣ: ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପରସ୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇଟି ବିଭିନ୍ନ ଧ୍ୱନି ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟର ପ୍ରଭାବରେ ବା ପରସ୍ପର ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଏକ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ। ଏହା ତିନିପ୍ରକାର (କ)ଅଗ୍ରଗାମୀ (ଖ)ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗାମୀ (ଗ)ପାରସ୍ପରିକ।

(କ)ଅଗ୍ରଗାମୀ ସମୀକରଣ: ଶବ୍ଦରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଧ୍ୱନି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧ୍ୱନିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ, ତାହା ଅଗ୍ରଗାମୀ ସମୀକରଣ। ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଦିଗ ପଛରୁ ଆଗକୁ। (→) ଯଥା:

ଶବ୍ଦ	**ପରିବର୍ତ୍ତନର ସ୍ୱରୂପ ଓ ପଦ୍ଧତି**
ଅଗ୍ନି(ଅଗ୍‌ନ୍‌ଇ)→ଅଗ୍‌ଗି (ଅଗ୍‌ଗ୍‌ଇ)ଅଗି।	ଏଠାରେ 'ଗ୍' ପ୍ରଭାବରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ନ୍', ଗ୍ ରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ପରେ ଲୋପ ପାଇଲା

(ନ୍→ଗ, ଗ୍→ø (ଲୋପ)

ଅଗ୍ର (ଅଗ୍‌ର୍‌ଅ)→ଅଗ୍‌ଗ (ଅଗ୍‌ଗ୍‌ଅ)→ଆଗ।

(ର୍→ଗ୍, ଗ୍→ø) (ଅ→ଆ)

ଉଡ୍ର (ଉଡ୍‌ର୍‌ଅ)→ଉଡ୍‌ଡ (ଉଡ୍‌ଡ୍‌ଅ)→ଓଡ଼।

(ର→ଡ୍, ଡ୍→ø ଡ୍→ଡ଼)

ଚକ୍ର (ଚକ୍‌ର୍‌ଅ)→ଚକ୍‌କ (ଚକ୍‌କ୍‌ଅ)→ଚକ।

(ର୍→କ୍, କ୍→ø)

ଛତ୍ରକ (ଛତ୍‌ର୍‌ଅକ୍‌ଅ)→ଛତ୍ତଅ (ଛତ୍‌ତ୍‌ଅ)→ଛତା।

(ର୍→ତ୍), (ତ୍→ø , କ୍→ø)(ଅ→ଆ)

ପୁତ୍ର (ପୁତ୍‌ର୍‌ଅ)→ପୁତ୍ତ (ପୁତ୍‌ତ୍‌ଅ)→ପୁତ (ପୁତ୍‌ଅ)→ପୁଅ।

(ର୍→ତ୍, ତ୍→ø)

ରାତ୍ରି (ର୍‌ଆତ୍‌ର୍‌ଇ)→ରତ୍ତି (ର୍‌ଅତ୍‌ତ୍‌ଇ)→ରାତି (ର୍‌ଆତିଇ)।

(ର୍→ତ୍, ତ୍→ø , ପ୍ରଥମେ ଆ→ଅ, ପରେ ଅ→ଆ)

କିମ୍ବା ରାତ୍ରି→ରାତି । (ର୍→ø)

ଏଠାରେ ସଳଖ ବିଚାରରେ ସମୀକରଣ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ ର୍ ଲୋପ ହୁଏ ।

ତୁଲ୍ୟ (ତ୍‌ଉଲ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ତୁଲ୍ଲ (ତ୍‌ଉଲ୍‌ଲ୍‌ଅ)→ତୁଲ୍ (ତ୍‌ଉଲ୍‌ଅ)।

(ୟ୍→ଲ୍, ଲ୍→ø)

ବିଲ୍ୱ (ବ୍‌ଇଲ୍‌ୱ୍‌ଅ)→ବିଲ୍ଲ (ବ୍‌ଇଲ୍‌ଲ୍‌ଅ)→ବେଲ। (ବ୍‌ଏଲ୍‌ଅ)

(ୱ୍‌→ଲ୍, ଲ୍→ø , ଇ→ଏ)

ବପ୍ତା (ବ୍‌ଅପ୍‌ତ୍‌ଆ)→ବପ୍‌ପା (ବ୍‌ଅପ୍‌ପ୍‌ଆ)→ବାପା (ବ୍‌ଆପ୍‌ଆ)।

(ତ୍→ପ୍, ପ୍→ø , ଅ→ଆ)

(ଖ) ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗାମୀ ସମୀକରଣ: ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶବ୍ଦରେ ଥିବା କୌଣସି ଧ୍ୱନି ତା'ର ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଧ୍ୱନିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ଏକ ନୂତନ ରୂପରେଖ ନିଏ। ତେଣୁ ଏଠାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଦିଗ ଆଗରୁ ପଛକୁ(←) ହୋଇଥାଏ । ଯଥା:-

କର୍ମ (କ୍‌ଅର୍‌ମ୍‌ଅ)→କମ୍ମ (କ୍‌ଅମ୍‌ମ୍‌ଅ)→କାମ (କ୍‌ଆମ୍‌ଅ)।

(ର୍→ମ୍, ମ୍→ø , ଅ→ଆ)

ଏଠାରେ 'ମ'ର ପ୍ରଭାବରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ 'ର' ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ 'ମ'ରେ ପରିଣତ ହେଲା ଏବଂ ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ 'ମ' ଲୋପ ପାଇଲା ।

ଖର୍ପର (ଖର୍‌ପ୍‌ଅର)→ଖପ୍ପର (ଖପ୍‌ପ୍‌ର)→ଖପର (ଖପର୍‌ଅ)।

(ର୍→ପ୍, ପ୍→ø)

ଖର୍ଜୁର (ଖର୍‌ଜ୍‌ଉର)-ଖଜ୍ଜୁର (ଖଜ୍‌ଜ୍‌ଉର୍‌ଅ) → ଖଜୁର

(ର୍→ଜ୍, ଜ୍→ø)→ଖଜୁରୀ (ଖଜୁର୍‌ଇ) (ଅ→ଇ)

ଚର୍ମ (ଚର୍‌ମ୍‌ଅ)→ଚମ୍ମ (ଚମ୍‌ମ୍‌ଅ)→ଚମ (ଚ୍‌ଅମ୍‌ଅ)।

ର୍→ମ୍, ମ୍→ø)

ଶର୍କରା (ଶ୍‌ଅର୍‌କ୍‌ଅର୍‌ଆ)→ସକ୍କର→(ସ୍‌ଅକ୍‌କ୍‌ର୍‌ଅ)→

-ସାକର (ସ୍‌ଆକ୍‌ଅର୍‌ଅ)/ଶାକର, (ର୍→କ୍, କ୍→ø , ପ୍ରଥମେ ଅ→ଆ) ।

ପରେ ଆ→ଅ। ସା / ଶା (ମୁକ୍ତ ବିବରଣ)

ଉଷ୍ଟ୍ର (ଉଷ୍‌ଟ୍‌ର୍‌ଅ)→ଉଟ୍ଟ (ଉଟ୍‌ଟ୍‌ଅ)→ଓଟ।

(ଷ୍→ଟ୍, ଟ୍→ø , ର୍→ø , ଉ→ଓ)

କାଷ୍ଠ (କ୍‌ଆଷ୍‌ଠ୍‌ଅ)→କଟ୍‌ଠ (କ୍‌ଅଟ୍‌ଠ୍‌ଅ)→କାଠ (କ୍‌ଆଠ୍‌ଅ) ।

ପ୍ରଥମେ (ଆ→ଅ, ଷ୍→ଟ୍, ଟ୍→ø , ଅ→ଆ)

ପୃଷ୍ଠ (ପ୍‌ଋଷ୍‌ଠ୍‌ଅ)→ପିଟ୍‌ଠ୍‌ଅ (ପ୍‌ଇଟ୍‌ଠ୍‌ଅ)→ପିଠି (ପ୍‌ଇଠ୍‌ଇ)

(ଋ→ଇ (ଯଥା ଶୃଙ୍ଗ→ଶିଙ୍ଗ, ଘୃତ→ଘିଅ, ଶୃଗାଳ-ଶିଆଳ)

ଷ୍→ଟ୍, ଟ୍→ø , ଅ→ଇ)

ଏଠାରେ ଧ୍ୱନି ନିୟମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମୀକରଣରେ ଯଦି ମହାପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅନ୍ୟକୌଣସି ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ତେବେ ପ୍ରଭାବିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଟି ସେଇ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ରୂପ ହୁଏ।

ଯଥା- ଷଠ୍‌ଅ→ଟ୍‌ଠ୍‌ଅ→ଠ, ଟ୍→ø

ଦୁଗ୍ଧ (ଦୁଗ୍ଧ)→ଦୁଦ୍ଧ (ଦୁଦ୍ଧ)→ଦୁଧ। ଗ୍→ଦ୍, ଦ୍→ø)

ଫାଲ୍ଗୁନ (ଫ୍ଆଲ୍ଗ୍ଉନ୍ଅ)→ଫଗ୍ଗୁଣ (ଫ୍ଅଗ୍ଗ୍ଉଣ୍ଅ)→ଫଗୁଣ

(ଆ→ଅ, ଲ୍→ଗ୍, ଗ୍→ø, ନ୍→ଣ)

ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇପ୍ରକାର ଉଦାହରଣରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲା ଯେ (କ)ସମୀକରଣରେ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଦ୍ୱିତୀୟ ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି) ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଫୋନିମ୍ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଥମେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୋଇଯାଉଛି ଏବଂ ପରେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଲୋପପାଉଛି (→ø)। ସେହିପରି (ଖ) ସମୀକରଣରେ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ପ୍ରଥମ ଫୋନିମ୍‌ଟି ଦ୍ୱିତୀୟ ଫୋନିମ୍ ପ୍ରଭାବରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୋଇଯାଉଛି ଏବଂ ପରେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଲୋପପାଉଛି। ତେଣୁ ଟିକିଏ ଭଲ ଭାବେ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ଯେଉଁ ଫୋନିମ୍‌ଟି ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହେଉଛି ସେଇଟି ହିଁ ଲୋପ ପାଉଛି ମୂଳ ଫୋନିମ୍‌ଟି ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହୁଛି ଏବଂ ଏଥିସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ସଂଘଟିତ ହେଉଛି।

ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଏଇ ସମୀକରଣ, ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଓ ଲୋପ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମତବାଦ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ମତବାଦ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଉଛି।

ଉଚ୍ଚାରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନ ଉପରେ ସାଧାରଣ ଭାବେ ବଳାଘାତ ରହିଥାଏ। ତେଣୁ ପ୍ରଥମେ (କ) ଓ (ଖ) ପ୍ରକାର ସମୀକରଣରେ ଗ୍ନ୍ (ଅଗ୍ନି), ପତ୍ (ବପ୍ତା), ଗ୍ଧ୍ (ଦୁଗ୍ଧ) ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି ହେଲେ ହେଁ ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଅଲଗା। ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ଅସମ ଶ୍ରେଣୀୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ। ଯଥା-କ୍, ଗ୍, ଡ୍, ତ୍, (ସ୍ପର୍ଶ), ର୍ (ଲୋଡ଼ିତ), ଲ୍ (ପାର୍ଶ୍ୱିକ), (ପ୍ରବାହୀ ଧ୍ୱନିଯୁକ୍ତ ୟ୍, ୱ୍, ଷ(ସଂଘର୍ଷୀ), ଟ୍, ଠ୍, (ସ୍ପର୍ଶ) ର୍, ମ୍, ପ୍, ଜ୍, କ୍, ଲ୍, ଗ୍ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକ ଅସମ ଶ୍ରେଣୀର। ତେଣୁ ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସରଳୀକରଣ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରଥମେ ଏଇ ଅସମ ଶ୍ରେଣୀୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକ ଲୋପ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଳାଘାତ ପ୍ରଭାବରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନଟି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୋଇଗଲା। ଯଥା-ଚକ୍ର→ଚକ୍କ (ର୍→ø ଲୋପ)→ଚକ (ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନରୁ ଗୋଟିକର ଲୋପ)।

ଚର୍ମ→ଚମ୍ମ (ର୍→ø), ଚମ (ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନରୁ ଗୋଟିକର ଲୋପ)। ଏଥିସହିତ ବଳାଘାତ ମଧ୍ୟ ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ। ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନରୁ ଗୋଟିଏ ଲୋପ ପାଇବା ପରେ ସରଳୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବଳାଘାତ ମଧ୍ୟ ରହିଲା ନାହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋପ ପାଇଲା। ଏହି ସମ୍ଭାବ୍ୟ ମତବାଦ ସହିତ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା (ସଂ)-ଓଡ଼ିଆର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ / ଶବ୍ଦ ସାଧନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ସିଧାସଳଖ ପ୍ରକ୍ରିୟାରୁ ଏହା ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିହେବ। ଯଥା-

ସଳଖ ପ୍ରକ୍ରିୟା (ସଂ)→(ଓ.)

ଅଗ୍ନି (ଅଗ୍ନ୍ଇ)→ଅଗି, (ନ୍-ø)

ଅଗ୍ର (ଅଗ୍ର)→ଆଗ, (ର୍-ø), (ଅ→ଆ)

ଉଡ୍ର (ଉଡ୍ର)→ଓଡ଼। (ର୍→ø , ଉ→ଓ, ଡ୍→ଡ଼)

ଚକ୍ର (ଚକ୍ରଅ)→ଚକ। (କ୍ଅ) (ର୍→ø)

ଛତ୍ରକ (ଛତ୍ରକ) ଛତା। (ର୍→ø , କ→ø , ଅ→ଆ)

ତୁଲ୍ୟ (ତୁଲ୍ୟ୍ଅ)→ତୁଲ। (ତୁଲ୍ଅ), (ୟ୍-ø)
ବିଲ୍ୱ (ବ୍ଇଲ୍ୱ୍ଅ)→ବେଲ। (ୱ୍→ø , ଇ-ଏ)
ପୁତ୍ର (ପୁତ୍ର୍ଅ)→ପୁତ। (ର୍→ø), ପୁଅ (ତ୍→ø) ହିନ୍ଦି-ପୁତ୍ତର୍ (ତ୍ → ତ୍ତ୍ → ତ୍ତ, ଅ →ø)
ରାତ୍ରି (ରାତ୍ର୍ଇ)→ରାତି। (ର୍→ø)
ବପ୍ତା (ବ୍ଅପ୍ତ୍ଆ)→ବାପା। (ତ୍→ø , ଅ-ଆ)
ଉଷ୍ଟ୍ର (ଉଷ୍ଟ୍ର୍ଅ)→ଓଟ (ଷ୍→ø , ର୍→ø , ଉ-ଓ)
କାଷ୍ଠ (କାଷ୍ଠ)→କାଠ। (ଷ୍→ø)
ପୃଷ୍ଠ (ପ୍ରଷ୍ଠ୍ଅ)→ପିଠି। (ପ୍ଇଠ୍ଇ), ର→ରି (ର୍ଇ), ଷ→ø, ର୍→ø , ଅ→ଇ। (ପ୍ଇଠ୍ଇ→ପିଠି)
ଦୁଗ୍ଧ (ଦୁଗ୍ଧ)→ଦୁଧ। (ଗ୍→ø)
ଫାଲ୍ଗୁନ (ଫାଲ୍ଗୁନ୍)→ଫଗୁଣ। (ଲ୍→ø), (ନ୍ଅ-ଣ୍ଅ), ଅ→ଆ, (ଫା→ଫ)
କର୍ମ (କ୍ଅର୍ମ୍)→କାମ। ର୍→ø , ଅ→ଆ
ଚର୍ମ (ଚର୍ମ୍)→ଚମ। (ର୍→ø)
ଖର୍ପର (ଖର୍ପର)→ଖପର। (ର୍→ø)
ଖର୍ଜୁର (ଖର୍ଜୁର)→ଖଜୁର (ର୍→ø)→ଖଜୁରୀ (ଅ-ଈ)
ଶର୍କରା (ଶର୍କର୍ଆ)→ସାକର। ଶ / ସ (ମୁକ୍ତ ବିତରଣ) ର୍→ø , ଅ→ଆ, ଆ→ଅ।

ତେଣୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ସମୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରାକୃତ ସ୍ତର ଦେଇ ଆସିବା ଫଳରେ ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଧାରା ଅଧିକ ଜଟିଳ ମନେହେଉଛି। କିନ୍ତୁ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ମତ ଓ ସଳଖ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତନର ପଦ୍ଧତି ଅଧିକ ସରଳ ମନେହେଉଛି ଏବଂ ଫଳାଫଳ ସମାନ ରହୁଛି।

ସ୍ୱର ସମୀକରଣ: ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସମୀକରଣରେ ଅସମବ୍ୟଞ୍ଜନ ସମବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ପରିଣତ ହେବା ପରି ଏଇ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ନିକଟସ୍ଥ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିକୁ କିପରି ପ୍ରଭାବିତ କରି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଛି ତା'ର ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ତଳେ ଦିଆଗଲା।

ପୁରୋଗାମୀ ସ୍ୱର ସମୀକରଣ(→)
ବୁକ୍କ (ବୁକ୍କ୍ଅ)→ବୁକ→ବୁକୁ। (କ୍→ø , ଅ→ଉ)
କୁହକ (କୁହ୍ଅକ)→କୁହୁକ। (ଅ-ଉ)
କୋକିଳ (ଳ)→(କୋକ୍ଇଲ)→କୋଇଲ୍ଲ (କୋଇଲ୍ଲ୍ଅ)→କୋଇଲି। (କ୍→ø , ଲ୍→ø , ଅ→ଇ)
କୋକିଳ → କୋଇଲି, (କ୍ଇ → ଇ, କ୍→ø, ଲ୍ → ଲ୍ ଅ → ଇ)
ପୁରାଣକ → ପୁରାଣଅ (ପୁର୍ଆଣ୍ଅଅ)→ପୁରୁଣା (ପଉ୍ରଉଣ୍ଆ)
(କ୍→ø , ଅ→ø , ଆ→ଉ, ଅ→ଆ)
ଉପରି (ଉପ୍ଅର୍ଇ)→ଉପର। (ର୍ଅ), (ଇ → ଅ)

କୁଟ୍ଟନୀ→କୁଟ୍ଟଣୀ (କୁଟ୍‌ଟ୍‌ଅଣୀ)→କୁଟୁଣୀ। (ନ୍→ଣ୍), ଅ→ଉ)
ପୃଷ୍ଠ→ପିଟ୍‌ଠ (ପ୍‌ଇଟ୍‌ଠ୍‌ଅ)→ପିଠି। (ପ୍‌ଇଠ୍‌ଇ) (ଷ→ଟ୍→ø , ଅ→ଇ)
ସାହସ (ସାହ୍‌ଅସ)→ସାହାସ (କଥିତ ଓଡ଼ିଆ)। (ଅ→ଆ)

ଏଗୁଡ଼ିକରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ନିକଟସ୍ଥ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଫଳରେ ସେଇ ଅନୁସାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି।

ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗାମୀ ସ୍ୱର ସମୀକରଣ – ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ତଦନୁଯାୟୀ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ। ଏହି ପଦ୍ଧତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଦିଗ ଆଗରୁ ପଛକୁ (←), ଯଥା-

ସହାୟ (ସ୍‌ଅହାୟ୍‌ଅ)→ସହାଅ (ସ୍‌ଅହାଅ)→ସାହା।ୟ୍→ø , ଅ→ø , ଅ→ଆ
କମଣ୍ଡଳୁ (କମଣ୍ଡ୍‌ଅଳ୍‌ଉ)→କମଣ୍ଡଳ। (ଉ→ଅ)
ସଂଜ୍ଞା (ସ୍‌ଅଂଜ୍ଞା) → ସାଂଜ୍ଞା (କଥିତ ଓଡ଼ିଆ) (ଅ→ଆ)

ପାରସ୍ପରିକ ସମୀକରଣ: ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇଟି ଧ୍ୱନି ପରସ୍ପର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଏକ ନୂତନ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହେଲେ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ପାରସ୍ପରିକ ସମୀକରଣ କୁହାଯାଏ। ଯଥା-

ସତ୍ୟ (ସତ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ସଚ୍ଚ (ସଚ୍‌ଚ୍‌ଅ)→ସଚା।
(ତ୍‌ୟ୍→ଚ୍‌ଚ୍(ଚ୍ଚ), ଦ୍ୱିତ୍ୱ (ଚ୍→ø , ଅ→ଆ) (ସଂସ୍କୃତ 'ଯ' ଫଳା ଓଡ଼ିଆରେ 'ୟ' ଫଳା ହୁଏ)
ନୃତ୍ୟ (ନ୍‌ରତ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ନଚ୍ଚ (ନ୍‌ଅଚ୍‌ଚ୍‌ଅ)→ନାଚ
(ତ୍‌ୟ୍→ଚ୍‌ଚ୍(ଚ୍ଚ), ଚ୍→ø , ର→ଅ, ଅ→ଆ) **('ର' ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖନ୍ତୁ)**
ମିଥ୍ୟା (ମିଥ୍‌ୟ୍‌ଆ)→ମିଚ୍ଛା (ମିଚ୍‌ଛ୍‌ଆ)→ମିଛ।
(ଥ୍‌ୟ୍→ଚ୍ଛ୍, ଚ୍→ø , ଆ→ଅ)।
ଅଦ୍ୟ (ଅଦ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ଅଜ୍ଜ (ଅଜ୍‌ଜ୍‌ଅ)→ଆଜ।
(ଦ୍‌ୟ→ଜ୍‌ଜ୍, ଜ୍→ø , ଅ→ଆ)
ସଦ୍ୟ (ସଦ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ସଜ୍ଜ (ସଜ୍‌ଜ)→ସଜ।
(ଦ୍‌ୟ-ଜ୍‌ଜ୍, ଜ୍→ø)। (ଏଇ ଅଧ୍ୟାୟର ୩.୪ ଦେଖନ୍ତୁ)
ବାଦ୍ୟ କ (ବ୍‌ଆଦ୍‌ୟ୍‌କ୍‌ଅ)→ବ୍‌ଅଜ୍ଜଅ (ବ୍‌ଅଜ୍‌ଜ୍‌ଅ)→ବାଜା (ବ୍‌ଆଜ୍‌ଆ)
(କ୍-ø , ଦ୍‌ୟ୍→ଜ୍‌ଜ୍, ଆ→ଅ, ଜ୍→ø , ଅ→ଆ)
ଖାଦ୍ୟକ (ଖ୍‌ଆଦ୍‌ୟ୍‌କ୍‌ଅ)→ଖଜ୍ଜଅ (ଖ୍‌ଅଜ୍‌ଜ୍‌ଅ)→ଖଜା (ଖ୍‌ଅଜ୍‌ଆ)
ଆ→ଅ, କ୍→ø , ଦ୍‌ୟ→ଜ୍‌ଜ୍, ଜ୍→ø , ଅ→ଆ)
ମଧ୍ୟ (ମଧ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ମଜ୍‌ଝ୍‌ଅ→ମଝି(ମ୍‌ଅଝ୍‌ଇ)
(ଧ୍‌ୟ୍→ଜ୍‌ଝ୍, ଜ୍→ø , ଅ→ଇ)

ବନ୍ଧ୍ୟା (ବ୍ଅନ୍ଧ୍ୟ୍ଆ)→ବ୍ଅଞ୍ଜ୍ଝ୍ଆ (ବଞ୍ଜ୍ଝା)→ବାଞ୍ଝ (ବ୍ଆଞ୍ଝ୍ଅ)।

(ନ୍→ଞ୍, ଧ୍ୟ→ଜ୍ଝ୍, ଜ୍→ø , ଆ→ଅ)

ଏହି ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକ ଅନୁଧାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ତ୍ୟ→ଚ୍ଚ→ଚ, ଥ୍ୟ→ଚ୍ଛ→ଛ, ଦ୍ୟ→ଜ୍ଜ→ଜ, ଧ→ଜ୍ଝ୍→ଝ୍, ନ୍ଧ୍ୟ (ନ୍ଧ୍ୟ)→ଞ୍ଜ୍ଝ୍-ଞ୍ଝ। ତ୍ ଥ, ଦ, ଧ, ନ ଏଗୁଡ଼ିକ ଦନ୍ତ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶଧ୍ୱନି। ଏଥିସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ସଂସ୍କୃତ 'ଯ'ଫଳା (୍ୟ) ଓଡ଼ିଆରେ 'ୟ'ଫଳା କୁହାଯାଏ, ଏହି 'ଯ', ବା 'ୟ' ହେଉଛନ୍ତି ତାଲବ୍ୟ ଧ୍ୱନି, ତେଣୁ ଦନ୍ତ୍ୟଧ୍ୱନି ଓ ତାଲବ୍ୟ ଧ୍ୱନି ପରସ୍ପର ପ୍ରଭାବିତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଦନ୍ତ୍ୟ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ତାଲବ୍ୟ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ 'ଯ' ବା 'ୟ'ଲୋପ ପାଇଛି। ଶେଷ 'ବନ୍ଧ୍ୟା' ଶବ୍ଦରେ 'ନ' ଦନ୍ତ୍ୟସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱନି। ତେଣୁ 'ୟ' ପ୍ରଭାବରେ 'ଧ' ତାଲବ୍ୟ 'ଝ'ରେ ପରିଣତ ହେବାରୁ ସମବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଭାବେ 'ନ୍' ମଧ୍ୟ 'ଞ୍' (ତାଲବ୍ୟ) ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା। କାରଣ ଓଡ଼ିଆ ଫୋନିମୀୟ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସମବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଉଚ୍ଚାରଣ ଯାହାହେଉନା କାହିଁକି ତାହା ସମବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହିଁ ହେବ। ତେଣୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚାରର 'ବଞ୍ଚିବା', 'ବନ୍‌ଚିବା' ନୁହେଁ ବରଂ 'ବଞ୍ଚିବା', 'ବାଞ୍ଛା', 'ବାନ୍‌ଛା' ନୁହେଁ ବରଂ 'ବାଞ୍ଛା' ଇତ୍ୟାଦି। କାରଣ ଚ୍, ଛ୍ ତାଲବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ତେଣୁ ତା ପୂର୍ବରୁ ଥିବା କୌଣସି ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଯାହାହେଉ ନା କାହିଁକି ଲେଖନରେ ଦନ୍ତ୍ୟ 'ନ୍' ନ ହୋଇ ତାଲବ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ 'ଞ୍' ହେବ।

୨.ବିଷମୀକରଣ: ଏହା ସମୀକରଣର ବିପରୀତ। ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦୁଇଟି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସମସ୍ୱର ବା ସମବ୍ୟଞ୍ଜନ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବିଷମ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ। ଯଥା-

ଗୁରୁ (ଗ୍ଉର୍ଉ)→ଗରୁ (ଗ୍ଅର୍ଉ), (ଉ→ଅ)
ବିହୀନେ (ବିହ୍ଈନେ)→ବିହୁନେ (ବିହ୍ଉନେ)। (ଈ→ଉ)
ଶାଳା (ଶାଳ୍ଆ)→ଶାଳ(ଶାଳ୍ଅ)। (ଆ→ଅ)
ମାଳା (ମାଳ୍ଆ)→ମାଳ (ମାଳ୍ଅ)। (ଆ→ଅ)
ସଙ୍ଗ (ସ୍ଅଙ୍ଗ)→ସାଙ୍ଗ (ସ୍ଆଙ୍ଗ) (ଅ→ଆ)
ପଞ୍ଚ (ପ୍ଅଞ୍ଚ)→ପାଞ୍ଚ (ପ୍ଆଞ୍ଚ) (ଅ→ଆ)
ଲାଜା (ଲ୍ଆଜ୍ଆ)→ଲାଆ (ଲ୍ଆଆ)→ଲିଆ (ଲ୍ଇଆ)। (ଜ୍→ø, ଆ→ଇ)
ମୁକୁଟ (ମ୍ଉକ୍ଉଟ୍ଅ)→ମଉଡ଼ (ମ୍ଉଡ୍ଅ)। (ଉ→ଅ, କ୍→ø , ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍)
ସୁଷୁମ୍ନା (ସ୍ଉଷୁମ୍ନ୍ଆ)→ସିଷୁମୁନା (ସଇଷୁମ୍ଉନ୍ଆ)। ଉ→ଇ, ø →ଉ
ଅର୍ଥାତ୍ 'ଷୁ' (ଷ୍ଉ)ର 'ଉ' ପ୍ରଭାବରେ 'ମ୍' 'ନ୍' ମଝିରେ 'ମ୍' ସହିତ 'ଉ' ପ୍ରତିସ୍ଥାପନ(ସନ୍ନିବେଶନ)
ସମ୍ମତ (ସମ୍ମତ)→(ସନ୍‌ମତ) (କ.ଓ.)। (ମ୍→ନ୍)
ସମ୍ମାନ (ସମ୍ମାନ)→ସନ୍‌ମାନ (କ.ଓ.) (ମ୍→ନ୍)

୩.ଲୋପ: ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ହେଉଛି ଲୋପ। ଏହି ପଦ୍ଧତିରେ ସ୍ୱର କିମ୍ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିର ଲୋପ ହୋଇଥାଏ। ତେଣୁ ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇପ୍ରକାର (କ) ସ୍ୱର ଲୋପ (ଖ) ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲୋପ। ପୂର୍ବରୁ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନେ

ଅକ୍ଷର ଲୋପ, ସମାକ୍ଷରଲୋପ, ସମବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲୋପ ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନ ନାମକରଣ କରିଛନ୍ତି। ମାତ୍ର ଏଇ ପଦ୍ଧତିରେ ସବୁ ପ୍ରକାର ଲୋପ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ। ଅକ୍ଷର ଲୋପ କହିଲେ ସ୍ୱର (ଅ, ଆ)ବ୍ୟଞ୍ଜନ କ୍ଅ (କ), ଖ୍ଅ (ଖ) ଉଭୟ ଲୋପକୁ ବୁଝାଏ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦରେ ଲୋପ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଧାରା ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ । ଯଥା-ଅ→ø , କ୍→ø , ଗ(ଗ୍ଅ)→ø (ଲୋପ) ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅଲାବୁ (ଅଲାବ୍ଉ)→ଲାଉ। (ଅ→ø , ବ୍→ø)

ଅସାର (ଅସ୍ଆର)→ଛାର। (ଅ→ø , ସ୍→ଛ୍)

ଅଭ୍ୟନ୍ତର (ଅଭ୍ୟନ୍ତର)→ ଭିତର। (ଅ→ø , ନ୍→ø , ୟ→ଇଅ, ଅ→ø , ଭ୍-ଇ→ଭି)

ଅନ୍ଧକାର (ଅନ୍ଧକ୍ଆର)→ଅନ୍ଧଆର→ଅନ୍ଧାର। (କ୍→ø)

ଆଲୋକ (ଆଲ୍ଓକ୍ଅ)→ଆଲୋଅ (ଆଲ୍ଓଅ)→ଆଲୁଅ। (କ୍→ø , ଓ→ଉ (ସ୍ୱର ପରିବର୍ତ୍ତନ)

କୋକିଳ (କୋକ୍ଇଳ୍ଅ)→କୋଇଲ୍ଲ (କୋଇଲ୍ଲ୍ଅ)→କୋଇଲି।(କ୍ଓଇଲ୍ଇ)

କ୍→ø , ଳ୍→ଲ୍ଲ→ଲ୍, (ଗୋଟିଏ ଲ୍→ø , ଅ→ଇ)

(ଲ୍ ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଇ ପ୍ରଭାବରେ ଲ୍ଅ (ଲ)→ଲି) (ଅଗ୍ରଗାମୀ ସମୀକରଣ)

ନକୁଳ (ନକ୍ଉଳ)→ନଉଳ (ନ୍ଅଉଳ)→ନେଉଳ(ନ୍ଏଉଳ)। (କ୍→ø , ଅ→ଏ)

ବକୁଳ (ବକ୍ଉଳ) → ବଉଳ। (କ୍→ø)

ଶକୁଳ (ଶ୍କ୍ଉଳ)→ଶେଉଳ (ଶ୍ଏଉଳ)। (କ୍→ø , ଉ→ଏ)

ଶୁକ (ଶୁକ୍ଅ)→ଶୁଆ। (କ୍→ø , ଅ→ଆ)

ହିମକାଳ (ହ୍ଇମ୍ଅକ୍ଆଳ୍ଅ)→ହେମାଳ(ହ୍ଏମାଳ)। (କ୍→ø , ଲ୍→ଳ, ଇ→ଏ)

ଗ୍→ø

ନଗର (ନଗ୍ଅର)→ନଅର

ନଗ୍ର (ନଗ୍ର୍ଅ)→ନଗର (ନଗ୍ଅର୍ଅ)→ନଅର।

ଗ୍ର (ଗ୍ର୍ଅ→ଗ୍ଅର୍ଅ, ø →ଅ (ସ୍ୱର ସନ୍ନିବେଶନ), ଗ୍→ø)

ଭଗିନୀ (ଭଗ୍ଇନ୍ଈ)→ଭଇଣୀ (ଭଇଣ୍ଈ)→ଭଉଣୀ।

(ଗ୍→ø , ନ→ଣ, ଇ→ଉ)

ଲଗୁଡ଼ (ଲଗ୍ଉଡ଼୍ଅ)→ଲଉଡ଼ (ଲଉଡ଼୍ଅ)→ଲଉଡ଼ି। (ଗ୍→ø , ଅ→ଇ)

ଭାଣ୍ଡାଗାର (ଭ୍ଆଣ୍ଡାଗ୍ଆର)→ଭଣ୍ଡାଆର →ଭଣ୍ଡାର। (ଆ→ଅ, ଗ୍→ø)

ଶୃଗାଳ (ଶ୍ଋଗ୍ଆଳ)→(ପ୍ରା)ଶିଆଳ (ଶ୍ଇଆଳ)→ଶିଆଳ

(ଋ→ରି(ର୍ଇ)ପ୍ରା(ଗ୍→ø , ର୍→ø) (ଦେଖନ୍ତୁ ସ୍ୱର 'ଋ'ର ପରିବର୍ତ୍ତନ, ପୃ. ୧୧୩ରୁ ୧୧୮)

ଯୁଗଳ (ଯ୍ଉଗ୍ଅଳ୍ଅ)→ଯୋଡ଼ (ଯ୍ଓଡ଼୍ଅ)। (ଉ→ଓ, ଗ୍ଅ→ø , ଲ୍→ଡ଼୍) ଏଇ ଅଧ୍ୟାୟରେ 'ମୁକ୍ତ ବିତରଣ' ଦେଖନ୍ତୁ) ପୃ. ୧୩୬ରୁ ୧୩୭

ଯବାଗୂ (ଯ୍ଅବ୍ଆଗ୍ଊ)→ଯାଉ (କ୍ଷୀରୀ) ।

(ଅ→ଆ, ବ→ø, ଆ→ø, ଗ୍→ø, ଊ→ଉ)

ଚ୍-ø

ସେଚନକ (ସେଚ୍ଅନ୍ଅକ୍ଅ)→ ସେଅଣଅ (ସେଅଣ୍ଅଅ)→ସେଣା (ସେଣ୍ଆ)

(ଚ୍→ø , ନ୍→ଣ୍, କ୍ଅ→ø , ଅ→ଆ)

ଜ୍-ø

ରାଜକୁଳ (ରାଜ୍ଅକ୍ଉଳ) → ରାଅଉଳ → ରାଉଳ । (ଜ୍→ø , କ୍→ø , ଅ→ø)

ରାଜପୁତ୍ର (ରାଜ୍ଅପ୍ଉତ୍ର୍ଅ)→ରାଅଉତ୍ତ (ରାଅଉତ୍ତ୍ଅ)→ରାଉତ

(ଜ୍→ø , ପ୍→ø , ତ୍ର୍→ତ୍ତ୍→ତ୍ (ଅଗ୍ରଗାମୀ ସମୀକରଣ, ତ୍→ø)

ଲାଜା (ଲ୍ଆଜ୍ଆ)→ଲାଆ (ଲ୍ଆଆ)→ଲିଆ (ଲ୍ଇଆ) । (ଜ୍→ø , ଆ→ଇ)

ତ୍-ø

ଅଶିତି (ଅଶିତ୍ଇ)→ଅଶିଇ→ଅଶି । (ତ୍→ø , ଇ→ø)

ଘାତ (ଘାତ୍ଅ)→ଘାଅ→ଘା । (ତ୍→ø, ଅ→ଆ)

ଘୃତ (ଘ୍ଋତ୍ଅ)→ଘିଅ (ଘ୍ଇଅ) (ଋ→ଇ, ତ୍→ø)

ଜତୁ (ଜତ୍ଉ)→ଜଉ (ତ୍→ø)

ଜାତି (ଜାତ୍ଇ)→ଜାଇ (ତ୍→ø) ଜାତିଫଳ-ଜାଇଫଳ ।

ବାତ (ବାତ୍ଅ)→ବାଅ→ବାଆ, (ତ୍→ø, ଅ→ଆ)

ମାତା (ମାତ୍ଆ)→ମାଆ→ମା (ତ୍→ø, ଆ→ø)

ଲତିକା (ଲତ୍ଇକ୍ଆ)→ଲଇଆ→ଲଇ । (ତ୍→ø, କ୍→ø , ଆ→ø)

ପଦାତିକ (ପ୍ଅଦ୍ଆତ୍ଇକ)→ପ୍ଆଇକ→ପାଇକ । (ତ୍→ø, ଦ୍ଆ→ø , ଅ→ଆ) କିମ୍ବା

(ଅଦ୍→ø, ତ୍→ø)

ଚିରତିକ୍ତ (ଚିର୍ଅତ୍ଇକ୍ତ୍ଅ)→ଚିରଇତ୍ତ (ଚିର୍ଅଇତ୍ତ୍ଅ)→ଚିରାଇତା (ଚିର୍ଆଇତ୍ଆ)

(କ୍ତ୍→ତ୍ତ୍ →(ତ୍ତ)→ତ୍ (ତ୍→ø) ଅ୍→ଆ, ଅ୍→ଆ

କିମ୍ବା ଚିରେଇତା (ଚିର୍ଏଇତା) (ଅ୍→ଏ)

ଖାତିକା (ଖାତ୍ଇକ୍ଆ)→ଖାଇଆ→ଖାଇ । (ତ୍→ø , କ୍ଆ→ø)

ପିତରଃ→ପିତର (ପିତ୍ଅର)→ପିଅର । (ତ→ø , ମୂଳ ବିସର୍ଗ→ø)

ଦ୍→ø

କେଦାରିକା (କେଦ୍ଆରିକ୍ଆ)→ କେଦାରିଆ (କ୍ଏଦାରିଆ)→କିଆରି (କ୍ଇଆରି)

(କ୍→ø , ଦ୍→ø , ଅ→ଏ, ଆ→ø)

ଖଦିର (ଖଦ୍ଇର)→ଖଇର । (ଦ୍→ø)

ଖଦିକା (ଖଦ୍ଇକ୍ଆ)→ଖଇ। (ଦ୍→ø , କ୍ଆ→ø)

ନଦୀ (ନଦ୍ଈ)→ନଈ। (ଦ୍→ø)

ପାଦ (ପାଦ୍ଅ)→ପାଅ→ପା, (ଦ୍→ø , ଆ→ø) ପାଦତଳିପା

ବଦର (ବଦ୍ଅର)→ବଅର-ବ୍ଅଅର→ବର (ବରକୋଳି)

(ଦ୍→ø , ଅ→ø)

ଛାଦନୀ (ଛାଦ୍ଅନ୍ଈ)→ ଛାଅଣୀ →ଛାଉଣି।

(ଦ୍→ø , ନ୍→ଣ, ଅ→ଉ, ଈ→ଇ)

ପ୍-ø

ଅପର (ଅପ୍ଅର)→ଅଅର→ଆର

(ପ→ø , ଅ→ø , ଅ→ଆ)

କୂପ (କୂପ୍ଅ)→କୂଅ। (ପ→ø)

ଗୋପୀ (ଗୋପ୍ଈ)→ଗୋଈ। (ପ୍→ø)

ସୂପକାର (ସ୍ଉପ୍ଅକ୍ଆର)→ସୂଅଆର (ସ୍ଉଅଆର)→

ସୁଆର (ସ୍ଉଆର)। (ପ୍→ø , ଅ→ø, କ୍→ø , ଊ→ଉ)

ପିପାସା (ପିପ୍ଆସା)→ପିଆସା (ପ୍ରା)→ପିଆସା। (ପ୍→ø)

ବ୍-ø

ଅନବସର (ଅନ୍ଅବ୍ଅସର)→ଅଣଅସର→ଅଣସର । (ନ୍→ଣ୍, ଅ→ø, ବ୍→ø)

ଉପବାସ (ଉପ୍ଅବ୍ଆସ) →ଉପ୍ଅଆସ→ଉପାସ / ଓପାସ।

(ବ୍→ø , ଅ→ø , ଉ/ଓ-ମୁକ୍ତ ବିତରଣ) (ପୃ. ୧୩୬ରୁ ୧୩୭ ଦେଖନ୍ତୁ)

ଉପବୀତ (ଉପବ୍ଈତ୍ଅ)→ପଇତା (ପଇତ୍ଆ)।

(ଉ→ø , ବ୍→ø , ଈ→ଇ, ଅ→ଆ)

ଗୁବାକ (ଗୁବ୍ଆକ୍ଅ)→ଗୁଆଅ→ଗୁଆ।

(ବ୍→ø , କ୍→ø , ଅ→ø)

ଛବି (ଛବ୍ଇ)→ଛଇ। (ବ୍→ø)

ଗବୀ (ଗ୍ଅବଈ)→ଗାଈ (ଗ୍ଆଈ)। (ବ୍→ø , ଅ→ଆ)

ଗାଭୀ (ଗବୀ ଶବ୍ଦଜ) (ଗ୍ଆଭ୍ଈ)→ଗାଈ। (ଭ୍→ø)

ଦେବୀ (ଦେବ୍ଈ)→ଦେଈ। (ବ୍→ø)

ଦେବର (ଦ୍ଏବ୍ଅର)→ଦିଅର୍ (ଦ୍ଇଅର)। (ଏ→ଇ, ବ୍-ø)

ନବ (ନବ୍ଅ)→ନଅ। (ବ୍→ø)

ଯବ (ଯବ୍ଅ)→ଯଅ। (ବ୍→ø)

ଯୁବାନ୍ (ଯୁବନ୍ ଶବ୍ଦଜ) (ଯୁବ୍ଆନ)→ଯୁଆନ (ଯୁବକ, ଭେଣ୍ଡା)। (ବ୍→ø)

ଶବର (ଶବ୍ଅର)→ଶଅର। (ବ୍→ø)

ୟ→ø

ଆଳୟ→ଆଳଅ→ଆଳ। (ୟ୍ଅ→ø)

ଆଶ୍ରୟ(ଆଶ୍ରୟ୍ଅ)→ଆଶ୍ରା (ଆଶ୍ରାଆ) (ୟ୍→ø, ଅ→ଆ)

ଉତ୍ତରୀୟ (ଉତ୍ତ୍ରଈୟୁଅ)→ଉତ୍ତରିଅ (ଉତ୍ତ୍ରଇଅ)→ଉତରି (ଉତ୍ଅରଇ)।

(ତ୍→ø , ୟ→ø , ଅ→ø) ଉତରି/ଉତ୍ତରୀ (ମୁକ୍ତ ବିତରଣ)

କଷାୟ-କଷା। (ୟ୍ଅ→ø)

ପାନୀୟ (ପାନ୍ଈୟ୍ଅ)→ପାଣିଅ (ପାଣ୍ଇଅ)→ପାଣି (ପାଣ୍ଇ)

(ନ୍→ଣ, ୟ→ø , ଈ→ଇ, ଅ→ø)

ହୃଦୟ (ହ୍ରଦ୍ଅୟ୍ଅ)→ହିଅଅ (ହିଆ)

(ର→ର୍ଇ→ଇ, ର୍→ø , ଯଥା ଘୃତ→ଘିଅ)

(ଦ୍→ø , ୟ→ø), ଅ→ଆ, ଅ→ø)

ନିୟମ (ନିୟ୍ଅମ)→ନିଅମ→ନିଆମ। (ୟ୍→ø , ଅ-ଆ)

ନିୟମ/ନିଅମ/ନିଆମ/ନିଆଁମ-(ମୁକ୍ତ ବିତରଣ)(କଥିତ ଓଡ଼ିଆ)

ବ୍ୟବସାୟ (ବ୍ୟ୍ଅବ୍ଅସ୍ଆୟ୍ଅ)→ବେବସା (ବ୍ଏବ୍ଅସ୍ଆ)→

→ବ୍ଏଓ୍ୱଅସ୍ଆ→ବେଉସା (ବ୍ଏଉସ୍ଆ)

ୟ→ø , ଅ→ଏ , ୱ୍→ଉଅ, ଅ→ø , ୟ୍ଅ→ø , ଅ→ø)

ଦେବାଳୟ(ଦେବ+ଆଳୟ) (ଦେଓ୍ୱାଳୟ)-(ଦ୍ଏଓ୍ୱଆଳୟ) →ଦେଉଳ

(ୱା→ଉଆ, ଆ→ø , ୟ୍ ଅ→ø)

ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ଥିବା ୟ, ୱ→ø

ମାଣିକ୍ୟ→ମାଣିକ (ୟ୍→ø) (ସତ୍ୟ→ସତ) (ୟ୍→ø)

ବ୍ୟାଘ୍ର-ବୟଆଘ୍ରଅ) →ବାଘ, (ୟ→ø ,ର୍→ø)

ମାଣିକ୍ୟ (ମାଣିକ୍ୟ୍ଅ)→ମାଣିକ, (ୟ୍→ø)

ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ (ଚାତ୍ଉର୍ଯ୍ୟ୍ଅ)→ଚାତର (ଚାତ୍ଅର୍ଅ)। (ୟ୍→ø , ଯ୍→ø , ଉ→ø)

ଅନ୍ୟ (ଅନ୍ୟ୍ଅ) →ଆନ (ଆନ୍ଅ)। (ୟ→ø , ଅ→ଆ)

ମଦ୍ୟ→ମଦ। (ୟ→ø)

ମୂଲ୍ୟ→ମୂଲ। (ୟ୍-ø)

ସତ୍ୟ→ସତ। (ୟ-ø)

ହବିଷ୍ୟ→ହବିଷ। (ୟ୍-ø)

ହବିଷ୍ୱ→ହବିଷ। (ୱ୍-ø)

ସ୍ୱପ୍ନ (ସ୍ୱ୍ପନ୍ଅ)→ସ୍ୱପ୍ନ→ସପ୍ନ-ସପନ। (ୱ୍→ଉଅ→ଅ, ଉ→ø , ø -ଅ, ପ୍ନଅ→ପଅନଅ, 'ଅ' ସନ୍ନିବେଶନ

ଜ୍ୱର→ଜର (ୱ୍→ø)

ଶ୍ୱଶୁର →ଶଶୁର (ୱ୍→ø)

ଅଶ୍ୱତ୍ଥ (ଅଶ୍ୱ୍ଅତ୍ଥ୍ଅ)→ଓସ୍ତ୍ (ଓସ୍ତ୍ଅ), (ଅ→ଓ, ୱ୍-ø , ଅ→ø , ଥ୍→ø, ଶ୍→ସ୍)

ୱ୍→ଉ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ସ୍ୱ୍ଅରଣ୍ଣ୍ଅ)→ସୁନା (ସ୍ଉନ୍ଆ)।

ୱ୍-ଉ, ଅ→ଉ, ଅ→ø ,ର→ø, ଣ୍-ø , ଣ୍-ନ୍, ଅ-ଆ

ତ୍ୱରିତ (ତ୍ୱ୍ଅର୍ଇତ୍ଅ)→ତୁରିତ (ତ୍ଉର୍ଇତ୍ଅ)(ୱ୍→ଉଅ→ଉ, ଅ→ø)

ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲୋପ (ଙ୍, ଞ୍, ନ୍, ମ୍→ø)

ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଭାଷାବିତ୍‌ମାନେ ଏଇ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ନିରନୁ ନାସିକୀ ଭବନ ବୋଲି ମତ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଅଙ୍ଗନକ(ଅଙ୍ଗ୍ଅନ୍ଅକ୍ଅ)→ଅଙ୍ଗଣଅ → ଅଗଣା

(ଙ୍→ø , ନ୍→ଣ୍, ଅ→ଆ, କ୍ଅ→ø)

ବାତିଙ୍ଗଣ→ବାଇଗଣ (ତ୍→ø , ଙ୍→ø)

ପଞ୍ଚବିଂଶ (ପଞ୍ଚ୍ଚବ୍ଇମ୍ଶ)→ପଚିଶ (ପଚ୍ଇଶ)

(ଞ୍ →ø , ବ୍→ø , ମ୍→ø)।

ମନ୍ଥର (ମନ୍ଥ୍ଅର୍ଅ) →ମଣ୍ଠର(ପ୍ରା) (ମଣ୍ଠ୍ଅର୍ଅ)→ମଠ(ମଠ୍ଅ)

(ନ୍ଥ୍→ଣ୍ଠ୍, ର୍→ø, ଅ→ø, ଣ୍→ø)

କୋମଳ (କ୍ଓମ୍ଅଳ୍ଅ)→କଅଁଳ (କ୍ଅଅଁଳ୍ଅ)।

(ଓ→ଅ, ମ୍→ø , ଅ→ଅଁ) (ଅନୁନାସିକୀକରଣ, ପୃ-୧୩୦ରୁ ୧୩୨)

ର୍-ø

ଅର୍ଦ୍ଧ (ଅର୍ଧ୍ଧଅ)→ଅଧ। (ର୍→ø , ଧ୍→ø)

ର୍ ଲୋପ ପରେ ବଳାଘାତ ଲୋପ ପାଇଲା ।

କର୍ଣ୍ଣ (କଅରଣ୍ଣ୍ଅ)→କାନ (କ୍ଆନ୍ଅ)। ର୍→ø , ଣ୍→ø , ଣ୍→ନ୍, ବଳାଘାତ ଲୋପ ହେଲା। ଅ→ଆ

ଗର୍ତ୍ତ (ଗ୍ଅରତ୍ତ୍ଅ)→ଗାତ (ଗ୍ଆତ୍ଅ)। ର୍→ø , ତ୍→ø ,ଅ→ଆ, ବଳାଘାତ ଲୋପ ହେଲା।

ପାର୍ଶ୍ୱ (ପ୍ଆର୍ଶ୍ୱ୍ଅ)→ପାଶ (ର୍→ø , ୱ୍ଅ-ø)

ବର୍ଣ୍ଣନା (ବର୍ଣ୍ଣ୍ଅନ୍ଆ)→ବନାନ (ବ୍ନ୍ଆନ୍ଅ)

ର୍→ø , ଣ୍→ø , ଣ୍→ନ୍, ବଳାଘାତ ଶିଥିଳ,

ଅ-ଆ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ (ଅ→ଆ, ଆ→ଅ) (ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ)

ଚକ୍ର (ଚକ୍ର୍ଅ)→ଚକ (ର→ø)

ଛତ୍ର (ଛତ୍ର୍ଅ)→ଛତା (ର୍→ø , ଅ→ଆ)

ଲ୍, ଲ→ø

ଗଳ୍ପ (ଗଲ୍ପ)→ଗପ (ଲ୍→ø)

ବଲ୍କଲ→ବକଳ (ଲ୍→ø)

ଫାଲ୍ଗୁନ (ଫ୍ଆଲ୍ଗ୍ଉନ୍ଅ)→ଫଗୁଣ (ଫ୍ଅଗ୍ଉଣ୍ଅ)

(ଆ→ଅ, ଲ୍→ø , ନ୍→ଣ)

ଭଲ୍ଲୁକ (ଭ୍ଅଲ୍ଲ୍ଉକ୍ଅ)→ଭଅଲ୍ଲୁଅ→ଭାଲୁ→(ଭ୍ଆଲ୍ଉ)

(କ୍→ø, ଲ୍→ø, ଅ→ø, ଅ→ଆ)

ସମବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଥିଲେ ଗୋଟିକର ଲୋପ ।

ଭଟ୍ଟ→ଭାଟ(ଅ→ଆ, ଟ୍→ø)

କ୍ଷୁଣ୍ଣ (କ୍ଷଉଣ୍ଣଅ)→ଖୁଣ (ଖ୍ଉଣ୍ଅ) (କ୍ଷ→ଖ, ଣ୍→ø)

ମଲ୍ଲ (ମଲ୍ଲ୍ଅ)→ମାଲ (ଅ→ଆ, ଲ୍→ø)

କୁଦ୍ଦାଳ (କ୍ଉଦ୍ଦ୍ଆଳ)→କୋଦାଳ (ଉ→ଓ, ଦ୍→ø)

ସଂଯୁକ୍ତ (ସ୍, କିମ୍ବା ଷ୍→ø)

ସ୍କନ୍ଧ (ସ୍କ୍ଅନ୍ଧ)→କାନ୍ଧ (କ୍ଆନ୍ଧ) । (ସ୍→ø , ଅ→ଆ)

ସ୍ଥଳ (ସ୍ଥ୍ଅଳ)→ଥଳ (ଥ୍ଅଳ୍ଅ) (ସ୍→ø)

ହସ୍ତ (ହ୍ଅସ୍ତ୍ଅ)→ହାତ (ହ୍ଆତ୍ଅ) । (ସ୍→ø , ଅ→ଆ)

ହସ୍ତୀ (ହ୍ଅସ୍ତୀ)→ହାତୀ (ହ୍ଆତ୍ଈ) । (ସ୍→ø , ଅ→ଆ)

ସ୍ଥବିର (ସ୍ଥ୍ଅବିର)→ଥବିର (ଥ୍ଅବିର) । (ସ୍-ø)

ସ୍ପିଚ (ସ୍ପଇଚ୍ଅ)→ପିଚା (ପ୍ଇଚ୍ଆ) । (ସ୍→ø , ଅ→ଆ)

ଚତୁଷ୍କ (ଚତଉଷ୍କ୍ଅ)→ଚଉକ । (ଚଉକ୍ଅ) । (ଷ୍→ø ,ତ୍→ø)

ଶୁଷ୍କ (ଶୁଷ୍କଅ)→ଶୁକ୍ଖଅ-ଶୁଖା (ଶୁଖ୍ଆ), (ଷ୍→ø , କ୍→ଖ, ଅ→ଆ)

କିମ୍ବା ଷ୍କ୍ → କ୍ଖ

ଇଷ୍ଟକ (ଇଷ୍ଟ୍ଅକ୍ଅ)→ଇଟା (ଇଟ୍ଆ) (ଷ୍→ø , କ୍ଅ→ø , ଅ→ଆ)

କାଷ୍ଠ (କାଷ୍ଠ)→କାଠ । (ଷ୍→ø)

ନିଷ୍କର୍ମା (ନିଷ୍କଅର୍ମ୍ଆ)→ନିକର୍ମା (ନିକଅର୍ମ୍ଆ)→ନିକମା (ନିକ୍ଅମ୍ଆ) (ଷ୍→ø , ର୍→ø)

ଗୋଷ୍ଠ (ଗୋଷ୍ଠ)→ଗୋଠ । (ଷ୍→ø)

ବିବିଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲୋପ

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାବେଳେ ଶେଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଲୋପ ପାଇଗଲା । ଯଥା:

ସ୍→ø

ମନସ୍→ମନ(ସ୍-ø), ସେହିପରି ଶିରସ୍→ଶିର (ସ୍-ø),

ଯଶସ୍→ଯଶ (ସ୍→ø)

ତେଜସ୍→ତେଜ(ସ୍→ø)

ହ୍(ବିସର୍ଗ)→ର୍→ø , ହ୍→ø

ପୁନଃ (ପୁନର୍)→ପୁଣ (ର୍→ø , ନ→ଣ)

ବହିତ୍ର (ବ୍ଅହ୍ଇତ୍ର୍ଅ)→ବୋଇତ (ବ୍ଓଇତ୍ଅ)। (ହ୍→ø , ଅ→ଓ, ର୍→ø)

ସପ୍ତାହ (ସପ୍ତାହ୍ଅ)→ସପ୍ତାଅ→ସପ୍ତା। (ହ୍→ø), ଅ→ø

ମହିଷ (ମ୍ଅହଇଷ୍ଅ)→ମଇଁଷି (ମ୍ଅଇଁଷ୍ଇ) (ହ୍→ø , ଇ→ଇଁ, ଅ→ଇ (ଅନୁନାସିକୀକରଣ, ସମୀକରଣ)

ମହୋତ୍ସବ (ମହ୍ଓତ୍ସ୍ବ୍ଅ)→ମଉଛବ

(ହ୍→ø , ଓ→ଉ, ତ୍ସ୍→ଛ)

ଭାଗହାରୀ (ଭ୍ଆଗ୍ଅହ୍ଆର୍ଈ→ଭଗାରି), (ଭ୍ଅଗ୍ଆର୍ଇ),

ଆ→ଅ, ହ୍→ø, ଆ→ø, ଅ→ଆ, ଈ→ଇ।

ଅକ୍ଷର ଲୋପ: ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କେତେକ ବହିରେ (ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ) ଏହି ଶୀର୍ଷକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। କିନ୍ତୁ ଅକ୍ଷର କହିଲେ ସ୍ୱର (ଅ, ଆ ଇତ୍ୟାଦି କିମ୍ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ (ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଓ ସ୍ୱର ମିଶ୍ରିତ-କ (କ୍ଅ) ଖ (ଖ୍ଅ) ଇତ୍ୟାଦି। ତେଣୁ ଅକ୍ଷର ଲୋପ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଲୋପ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଲୋପ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ। ଯଥା:

କାର୍ପାସ (କ୍ଆର୍ପାସ୍ଅ)→କପ୍ପାସ→କପା (କ୍ଅପ୍ଆ)

(ର୍→ø , ସ୍→ø , ଅ→ø , ଆ→ଅ) ସଂ. ରେଫ୍‌ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ 'ର୍'(ରେଫ୍) ଲୋପ ପାଇଲା ପରେ ପ୍ରାକୃତରେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଟି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ ଏବଂ ପରେ ଲୋପ ପାଏ । (ଦେଖନ୍ତୁ -ପୃ. ୯୫)

କର୍ମ→କମ୍ମ→କାମ

ଚର୍ମ→ଚମ୍ମ→ଚମ

ସଦ୍ୟକାଳ (ସଦ୍ୟ୍ଅକାଳ)→ସକାଳ। (ଏଠାରେ 'ଦ୍ୟ' ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଲୋପ ହୋଇଛି। ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ, ଦ୍→ø, ୟ୍→ø , ଅ→ø)

ଶିଥିଳକ (ଶ୍ଇଥ୍ଇଲ୍ଅକ୍ଅ)→ଶିଢ଼ିଲଅ (ଶ୍ଇଇଲ୍ଅ)→ଢିଲା (ଢଇଲ୍ଆ)।

(ଶ୍→ø , ଇ→ø), ଥ୍→ଢ଼, କ୍ଅ→ø)

ତେଣୁ ଏଠାରେ ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିର ଲୋପ ହିଁ ହୋଇଛି। ଏହିପରି ସମାକ୍ଷର ଲୋପ ଭାବେ ଆଉ କେତେକ ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦକୁ ନେଇ ଗଠିତ। ଏହି ସମାକ୍ଷର ଲୋପ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ପରସ୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇଟି ସମଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଲୋପ ପାଇଲା। (ମହାପାତ୍ର ଡ. ଧନେଶ୍ୱର, ପୃ.୬୪) ପ୍ର. ତ୍ରିପାଠୀ-ପୃ. ୧୧୮-୨୦୦୬। ଏଇ ସମାକ୍ଷର ଲୋପର ଉଦାହରଣରେ କୁହାଯାଇଛି-

ମାତୁଳ ଶ୍ୱଶୁର (ମ୍ଆତ୍ଉଳଅ ଶ୍ୱ୍ଅଶୁର)→ମଳାଶୁର (ମ୍ଅଳ୍ଆଶୁର)।

(ଆ→ଅ, ତ୍ଉ→ø , ଅ→ଆ, ଶ୍ୱ୍ଅ→ø)

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶ୍ୱଶୁର→ଜେଠାଶୁର। (ଶ୍ୱଶୁର→ଶୁର)(ଶ୍ୱ୍ଅ→ø)

(ଜ୍ୟ୍ଏଷ୍ଠ୍ଅ)→ଜେଠା (ଜ୍ଏଠ୍ଆ)। (ୟ୍→ø , ଷ→ø , ଅ→ଆ)

ପାଦୋଦକ (ପାଦ୍ଅ + ଉଦକ) (ପାଦ୍ଓଦ୍ଅକ) (ସନ୍ଧି ନିୟମ)→ପାଦୁକ (ପ୍ଆଦ୍ଉକ୍)

(ଦ୍ଓ→ø , ଅ→ଉ) କିମ୍ବା ବିନା ସନ୍ଧି ନିୟମରେ ସଂକ୍ଷେପରେ କଥିତ।

ପାଦ ଉଦକ→ପାଦୁକ (ଅ→ø , ଦ୍ଅ→ø , ଦ୍ଉ→ଦୁ)

ଲୁଳିତ ତର (ଲ୍ଉଲ୍ଇତ୍ଅ ତ୍ଅର୍ଅ→ଲୋତରା (ଲ୍ଓତ୍ଅର୍ଆ)

ଉ→ଓ, ଲ୍, ଇ, ତ୍, ଅ→ø , ଅ→ଆ

କୁତ୍ସିତ ତର (କ୍ଉତ୍ସ୍ଇତ୍ଅ ତ୍ଅର୍ଅ)→ କୋତରା (କ୍ଓତ୍ଅର୍ଆ)

(ଉ-ଓ, ତ୍,ସ୍,ଇ,ତ୍,ଅ→ø , ଅ→ଆ)

ଭାଇ ନନା (ଭାଇନ୍ଅନ୍ଆ)→ଭାଇନା (ଭାଇନଆ)। (ନ୍,ଅ→ø)

ପ୍ରହର ରାଜ (ପ୍ରହର୍ଅ ରାଜ)→ପ୍ରହରାଜ। (ର୍,ଅ→ø)

ମଙ୍ଗଳ ରାଜ (ମଙ୍ଗଳ୍ଅ ରାଜ)-ମଙ୍ଗରାଜ (ଳ୍, ଅ→ø)

ତେଣୁ ଏ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱର ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଲୋପ ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ସଂଘଟିତ ହୋଇଛି। କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସଂରଚନାତ୍ମକ (ଗଠନାତ୍ମକ) ରୂପ। ସେହିପରି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଥିବା ଭୋଗମଣ୍ଡପରେ ଅପରାହ୍ଣରେ ଯେଉଁ ଅନ୍ନ ଭୋଗ ହୁଏ ତାକୁ ସଂକ୍ଷେପରେ 'ଭଅଣ୍ଡ' ଭୋଗ କୁହାଯାଏ। ସେହିପରି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ→ପୁରସ୍ତମ, ମହାପ୍ରସାଦ→ମହାର୍ଦ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି।

୪. ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର। (କ)ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ (ଖ) ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଅ→ଆ

ଅଞ୍ଜଳି (ଅଞ୍ଜଅଳି)→ଆଞ୍ଜୁଳି (ଆଞ୍ଜଉଳି)। (ଅ→ଆ, ଅ→ଉ), ଆଞ୍ଜୁଳା (ଳ୍ଇ → ଳ୍ଆ, ଅ → ଆ)

ଅଙ୍ଗୁଳି→ଆଙ୍ଗୁଳି-(ଅ→ଆ)

ଅନ୍ୟ (ଅନ୍ୟ୍ଅ)→ଆନ (ଆନ୍ଅ) ଅ→ଆ, ୟ୍→ø)

ଆର୍ଯ୍ୟ(ଆର୍ୟ୍ୟ)→ଅଜ୍ଜ (ପ୍ରା)ଅଜ୍ଜ୍ଅ)→ଅଜା (ଅଜ୍ଆ)

(ଆ→ଅ, ର୍→ø, ଯ୍ୟ୍→ଜ୍ଜ୍, ଅ→ଆ।

ଉନ-ଉଣା (ନ→ଣ, ଣ୍ଅ→ଣ୍ଆ), ଅ→ଆ।

ଅକ୍ଷି (ଅକ୍ଷ୍ଇ)→ଅକ୍ଖି →ଆଖି, (ଅ→ଆ, କ୍ଷ→କ୍ଖ୍→ଖ୍, କ୍→ø)

ଅଗ୍ର (ଅଗ୍ର୍ଅ)→ଆଗ (ଆଗ୍ଅ)। (ଅ→ଆ, ର୍→ø)

ଲକ୍ଷ୍ୟ→ଲାଖ। (ଲ୍ଅ→ଲ୍ଆ, ଅ→ଆ, କ୍ଷ୍ୟ(କ୍ଷ୍ୟ୍ଅ), କ୍ଷ୍→ଖ, ୟ୍→ø)

କକ୍ଷ→କାଖ (ଅ→ଆ, କ୍ଷ→ଖ)

ଅଷ୍ଟ→ଅଟ୍ଠ(ପ୍ରା)→ଆଠ (ଅ→ଆ, ଟ୍→ø)

ସ୍କନ୍ଧ (ସ୍କ୍ଅନ୍ଧ)→କାନ୍ଧ (କ୍ଆନ୍ଧ), (ସ୍→ø , ଅ→ଆ)

ଚମ୍ପକ (ଚମ୍ପ୍ଅକ୍ଅ)→ଚମ୍ପା (ଚମ୍ପ୍ଆ)। (ଅ→ଆ, କ୍ଅ→ø)

ଭଟ୍ଟ (ଭ୍ଅଟ୍ଟ୍ଅ)→ଭାଟ (ଭ୍ଆଟ୍ଅ)। (ଅ→ଆ, ଟ୍→ø)

ହଟ୍ଟ (ହ୍ଅଟ୍ଟ୍ଅ)→ହାଟ (ହ୍ଆଟ୍ଅ) (ଅ→ଆ, ଟ୍→ø)

ମଲ୍ଲ (ମ୍ଅଲ୍ଲ୍ଅ)→ମାଲ (ମ୍ଆଲ୍ଅ) (ଅ→ଆ, ଲ୍-ø)

ଅ→ଇ

କୋକିଳ (କୋକ୍ଇଳ୍ଅ)→କୋଇଲି। (କ୍→ø , ଳ୍→ଲ, ଅ→ଇ)

ମଧ୍ୟ (ମଧ୍ୟ୍ଅ)→ ମଜ୍‌ଝ୍ (ପ୍ରା.) (ମଜ୍‌ଝ୍ଅ)→ମଝି (ମଝ୍ଇ) (ଧ୍ୟ୍ଅ→ଜ୍‌ଝ୍ଅ, ଜ୍→ø , ଅ→ଇ)

ପିଞ୍ଜର (ପ୍ଇନ୍‌ଞ୍ଜ୍ଅର୍ଅ)→ପଞ୍ଜୁରି। (ପ୍ଅଞ୍ଜ୍‌ଜ୍ଉର୍ଇ) (ଇ→ଅ, ଅ→ଉ, ଅ→ଇ)

କେଦାର (କ୍ଏଦ୍ଆର୍ଅ)→କିଆରି (କ୍ଇଆର୍ଇ)। (ଏ→ଇ, ଦ୍-ø , ଅ-ଇ)

ଅ→ଉ

ମାର୍ଗଶିର (ମ୍ଆର୍‌ଗ୍ଅଶିର)→ମଗୁଶିର (ମ୍ଅଗ୍ଉଶିର) (ଆ→ଅ, ର୍→ø , ଅ→ଉ)।

କର୍ଦ୍ଦମ (କ୍ଅର୍‌ଦ୍‌ଦ୍ଅମ୍ଅ) →କାଦୁଅ। (କ୍ଆଦ୍ଉଅ)। (ଅ→ଆ, ର୍→ø , ଦ୍→ø , ଅ→ଉ, ମ୍→ø)

କର୍କଟୀ (କ୍ଅର୍କଅଟ୍ଈ)→କାକୁଡ଼ି (କ୍ଆକ୍ଉଡ଼୍ଇ)। (ଅ→ଆ, ର୍→ø , ଅ→ଉ, ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍, ଈ→ଇ)

ମାର୍ଗଶିର (ମ୍ଆର୍‌ଗ୍ଅଶିର)→ମଗୁଶିର (ମ୍ଅଗ୍ଉଶିର)। (ଆ→ଅ, ର୍→ø , ଅ→ଉ)

ଅଗ୍ରସର (ଅଗ୍ର୍ଅସ୍ଅର)→ଆଗୁସାର (ଆଗ୍ଉସ୍ଆର) (ଅ→ଆ, ର୍→ø , ଅ→ଉ, ଅ→ଆ)

ଉତ୍‌ଖଣ୍ଡକ (ଉତ୍‌ଖ୍ଅଣ୍ଡ୍ଅକ୍ଅ) → ଉଖୁଡ଼ା। (ତ୍→ø , ଅ→ଉ, ଣ୍→ø , ଡ୍→ଡ଼୍, ଅ→ଆ, କ୍ଅ→ø)

ଅ→ଏ

ନକୁଳ (ନ୍ଅକ୍ଉଳ)→ ନେଉଳ (ନ୍ଏଉଳ)। (ଅ→ଏ, କ୍→ø)

ଶକୁଳ (ଶ୍ଅକ୍ଉଳ)→ ଶେଉଳ। (ଶ୍ଏଉଳ) (ଅ→ଏ, କ୍→ø)

ଗଣ୍ଡକ (ଗ୍ଅଣ୍ଡ୍ଅକ୍ଅ)→ଗେଣ୍ଡା (ଗ୍ଏଣ୍ଡ୍ଆ)। (ଅ→ଏ, ଅ→ଆ, କ୍,ଅ→ø)

ପଙ୍ଗୁ (ପ୍ଅଙ୍‌ଗ୍ଉ) → ପେଙ୍ଗା (ପ୍ଏଙ୍‌ଗ୍ଆ)। (ଅ→ଏ, ଉ→ଆ)।

ଶଯ୍ୟା (ଶ୍ଅୟ୍ୟ୍ଆ)→(ପ୍ରା.) ସେଜ୍‌ଜା→ସେଜ)→ଶେଯ। (ଅ→ଏ, ୟ୍→ø , ଆ→ଅ, ଜଜ୍→ଜ୍→ଯ୍)

ଅ→ଓ

ବହିତ୍ର (ବ୍ଅହ୍ଇତ୍ର୍ଅ)→ବୋଇତ (ବ୍ଓଇତ୍ଅ)। (ଅ→ଓ, ହ୍→ø , ର୍→ø)

ପ୍ରସାର (ପ୍ର୍ଅସାର)→ଓସାର। (ପ୍→ø , ର୍→ø , ଅ-ଓ)

ବିଷୟୀ (ବିଷ୍ଅୟ୍ଈ)→ ବିଷୋଇ (ବିଷ୍ଓଇ)। (ଅ→ଓ, ୟ୍→ø , ଈ→ଇ)

ଆ→ଅ

ଆବୀର (ଆବ୍ଈର)→ଅବିର (ଅବ୍ଇର)। (ଆ→ଅ, ଈ→ଇ)

ଆଦ୍ରକ (ଆଦ୍‌ର୍‌ଅକ୍‌ଅ)→ ଅଦା (ଅଦ୍‌ଆ) । (ଆ→ଅ, ର୍→ø, ଅ→ଆ, କ୍,ଅ→ø)

ଆମଳକ (ଆମ୍‌ଅଳ୍‌ଅକ୍‌ଅ)→ଅଁଳା (ଅଁଳ୍‌ଆ) (ଆ→ଅ, ମ୍→ø, ଅ→ଅଁ, ଅ→ଆ, କ୍‌ଅ→ø)

ଭାଣ୍ଡାଗାର (ଭ୍‌ଆଣ୍ଡାଗ୍‌ଆର)→ ଭଣ୍ଡାର (ଭ୍‌ଅଣ୍ଡାର) (ଆ→ଅ, ଗ୍‌ଆ→ø)

ଆଲାବର୍ତ୍ତ (ଆଲ୍‌ଆବ୍‌ଅର୍‌ତ୍‌ତ୍‌ଅ)→ଆଲଟ (ଆଲ୍‌ଅଟ୍‌ଅ) ।

(ଆ→ଅ, ବ୍‌ଅ→ø , ର୍→ø, ତତ୍→ତ୍→ଟ୍)

ଆରାତ୍ରିକ (ଆର୍‌ଆତ୍‌ର୍‌ଇକ୍‌ଅ)→ଆଳତି (ଆଳ୍‌ଅତ୍‌ଇ) ।

ର୍→ଳ୍, (ମୁକ୍ତ ବିତରଣ ଦେଖନ୍ତୁ) ଆ→ଅ, ର୍→ø , କ୍‌ଅ→ø)

ଆ-ଉ

ଆବାସ(ଆବ୍‌ଆସ)→ଉଆସ, (ଆ→ଉ, ବ୍→ø)

ପୁରାଣ (ପୁର୍‌ଆଣ୍‌ଅ)→ପୁରୁଣା (ପୁର୍‌ଉଣ୍‌ଆ) । (ଆ→ଉ, ଅ→ଆ)

ଜାମାତୃ (ଜ୍‌ଆମ୍‌ଆତ୍‌ର)→ଜୁଆଇଁ / ଜୁଆଁଇଁ / ଜ୍ୱାଇଁ ।

ଆ→ଉ, ଆ→ଆଁ (ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ନାସିକ୍ୟ 'ମ୍' ପ୍ରଭାବରେ, ମ୍→ø, ର→ଇ→ଇଁ)

ବିନା (ବିନ୍‌ଆ)→ବିନୁ (ବିନ୍‌ଉ) । ଆ→ଉ

ଇ→ଅ, ଈ→ଅ

ମୁଷ୍ଟି (ମ୍‌ଉଷ୍‌ଟ୍‌ଇ)→ମୁଠ (ମୁଠ୍‌ଅ), (ଇ→ଅ) ।

(ଷ୍‌ଟ୍→ଠ୍, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖନ୍ତୁ)

ପରୀକ୍ଷା (ପ୍‌ଅର୍‌ଈକ୍ଷ୍‌ଆ)→ ପରଖ (ପର୍‌ଅଖ୍‌ଅ) ।

(ଈ→ଅ, କ୍ଷ୍→ଖ୍, ଆ→ଅ)

ହରିଦ୍ରା (ହ୍‌ଅର୍‌ଇଦ୍‌ର୍‌ଆ)→ହଳଦି (ହଳ୍‌ଅଦ୍‌ଇ) ।

(ର୍→ଳ୍, ଇ→ଅ, ର୍→ø, ଆ→ଇ)

ଇ→ଆ

ଇକ୍ଷୁ (ଇକ୍ଷ୍‌ଉ)→ଆଖୁ (ଆଖ୍‌ଉ) । (ଇ→ଆ, କ୍ଷ୍→ଖ୍)

ବିନ୍ଦୁ (ବ୍‌ଇନ୍‌ଦ୍‌ଉ)→ ବୁନ୍ଦା (ବ୍‌ଉନ୍‌ଦ୍‌ଆ) । (ଇ→ଉ, ଉ→ଆ)

ଅଷ୍ଟି (ଅଷ୍‌ଟ୍‌ଇ)→ ଅଟ୍‌ଠି (ଅଟ୍‌ଠ୍‌ଇ)→ଅଠା (ଅଠ୍‌ଆ) (ଷ୍‌ଟ୍→ଟ୍‌ଠ୍, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରିବର୍ତ୍ତନ)

(ଟ୍→ø, ଇ→ଆ)

ଇ→ଏ, ଈ→ଏ

ନୀଳ (ନ୍‌ଈଳ୍‌ଅ)→ନେଳି (ନ୍‌ଏଳ୍‌ଇ) । (ଈ→ଏ, ଅ→ଇ) ।

ହିଙ୍ଗୁ (ହ୍‌ଇଙ୍ଗୁ)→ହେଙ୍ଗୁ (ହ୍‌ଏଙ୍ଗୁ), (ଇ→ଏ)

ହିମକାଳ(ହ୍‌ଇମ୍‌ଅକ୍‌ଆଳ)→ହେମାଳ(ହ୍‌ଏମ୍‌ଆଳ)(ଇ→ଏ, ଅ→ଆ, କ୍‌ଆ→ø)

ବିଲ୍ୱ(ବ୍‌ଇଲ୍‌ୱ୍‌ଅ)→ବେଲ(ବ୍‌ଏଲ୍‌ଅ), ଇ→ଏ,ୱ୍→ø

ଚିପିଟ କ→ଚିପିଟ (ଚ୍ଇପ୍ଇଟ୍ଅ)→ଚେପ୍ଟା / ଚେପେଟା /

(କ୍ଅ→ø, ଇ→ଏ, ଇ→ø) ଅ→ଆ (ଚେପ୍ଟା), ଚେପେଟା

ପ୍ଟା→ପେଟା(ସନ୍ନିବେଶନ), 'ପ', ଟ୍ ମଝିରେ 'ଏ' ସନ୍ନିବେଶନ (ø→ଏ)

ତିରଶ୍ଚୀନ (ତିରଶ୍ଚ୍ଇନ୍ଅ)→(ପ୍ରା.) ତିରଛି (ତ୍ଇରଅଚ୍ଛଇ)→

ତେରଛା (ତେର୍ଚ୍ଛା) । (ଶ୍ଚଈ→ଚ୍ଛଇ, ଈ→ଇ, ଇ→ଏ) (ତି→ତେ), ଅ→ø, ଇ→ଆ, ର୍ଛଇ→ର୍ଛ୍ଆ→ର୍ଚ୍ଛା

ନିମ୍ବୁକ (ନ୍ଇମ୍ବୁକ୍ଅ)→ଲିମ୍ବୁଅ (ଲ୍ଇମ୍ବୁଅ)→ ଲେମ୍ବୁ (ଲ୍ଏମ୍ ବ୍ଉ)

(ନ୍→ଲ 'ମୁକ୍ତ ବିତରଣ' ଦେଖନ୍ତୁ ପୃ. ୧୩୬ରୁ ୧୩୭), ଇ→ଏ, ଅ→ø)

ଉ→ଅ

ମୁକୁଟ (ମ୍ଉକ୍ଉଟ୍ଅ)→ମଉଡ଼ (ମ୍ଅଉଡ଼୍ଅ) ।

(ଉ→ଅ, କ୍→ø, ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍)

ଗୁରୁ (ଗ୍ଉର୍ଉ)→ଗରୁ (ଗ୍ଅର୍ଉ) । (ଉ→ଅ)

ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ (ଉଚ୍ଛଇଷ୍ଟଅ)→ଅଇଁଠା (ଅଇଁଠ୍ଆ)

ଉ→ଅ, ଚ୍ଛ୍ (ଚ୍ଛ)→ø, ଇ→ଇଁ, ଅନୁନାସିକୀକରଣ (ଷ୍ଟ୍→ଟ୍ଠ୍, ଅ→ଆ)

ଉ-ଆ

ବିନ୍ଦୁ (ବ୍ଇନ୍ଦ୍ଉ)→ବୁନ୍ଦା (ବ୍ଉନ୍ଦ୍ଆ) ।(ଇ→ଉ, ଉ→ଆ)

ପଙ୍ଗୁ (ପ୍ଅଙ୍ଗ୍ଉ)→ ପେଙ୍ଗା (ପ୍ଏଙ୍ଗ୍ଆ) । (ଅ→ଏ, ଉ→ଆ)

ପରଶୁ (ପ୍ଅରଅଶ୍ଉ)→ଫାରଶା (ଫ୍ଆରଶ୍ଆ)→ଫାର୍ଶା

(ପ୍→ଫ୍, ଅ→ø, ଉ→ଆ, ର୍ଶ୍ଆ→ର୍ଶା)

ଉ-ଇ

ମନୁଷ୍ୟ (ମନ୍ଉଷ୍ୟ୍ଅ)→ ମଣିଷ (ମଣ୍ଇଷ୍ଅ) ।

(ନ୍→ଣ, ଉ→ଇ, ୟ୍→ø)

ବାଲୁକା (ବାଲ୍ଉକ୍ଆ)→ବାଲି (ବ୍ଆଲ୍ଇ)

(ଉ→ଇ, କ୍ଆ→ø)

ପୁତ୍ତଳିକା (ପ୍ଉତ୍ତ୍ଅଲ୍ଇକ୍ଆ)→ ପୁତ୍ତଳିଆ →ପିତୁଳି, ପିତୁଳା, ପିତୁଳି (ପ୍ଇତ୍ଉଲ୍ଇ) ।

(ଉ→ଇ, ତ୍ତ୍→ତ୍, ତ୍→ø, ଅ→ଉ, କ୍ଆ→ø)ପିତୁଳା (ଇ→ଆ)

ଉ-ଏ

କୁମ୍ଭ (କ୍ଉମ୍ପ୍ଅ) →କେମ୍ପା (କ୍ଏମ୍ପ୍ଆ), (ଉ-ଏ, ଅ→ଆ)

ଉ-ଓ

ଉଷ୍ଟ୍ର (ଉଷ୍ଟ୍ରଅ)→ଓଟ, (ଓଟ୍ଅ । (ଉ→ଓ, ଷ୍→ø, ର୍-ø)

ଗୁଚ୍ଛ (ଗ୍ଉଚ୍ଛଅ)→ଗୋଛା (ଗ୍ଓଛ୍ଆ) ।

(ଉ→ଓ, ଚ୍→ø, ଅ→ଆ)

କୁଦ୍ଦାଳ (କ୍ଉଦ୍ଦ୍ଆଳ)→କୋଦାଳ (କ୍ଓଦ୍ଆଳ)।

(ଉ→ଓ, ଦ୍→ø)

କୁଳୁତ୍ଥ (କ୍ଉଳ୍ଉତ୍ଥ)→ କୋଳଥ। (କଓଳଥ)

(ଉ→ଓ, ତ୍→ø, ଉ→ଅ)

ପୁଷ୍କରିଣୀ (ପ୍ଉଷ୍କ୍ଅର୍ଇଣ୍ଈ)→ପ୍ରା. ପୋକ୍ଖରି→ପୋଖରି।

(ଉ→ଓ, ଷ୍କ→କ୍ଖ (ପ୍ରା.), କ୍→ø, ଣ୍ଈ→ø) କିମ୍ବା

ପୁଷ୍କରିକା (ପଉଷ୍କରଇକ୍ଆ)→ପୁକ୍ଖରିଆ (ପଉକ୍ଖରିଆ)→ପୋଖରି

(ଷ୍କ→କ୍ଖ), କ୍→ø, ଆ→ø, ଉ→ଓ

ଏ-ଇ

ଦେବ (ଦ୍ଏବ୍ଅ)→ ଦିଅଁ। (ଏ→ଇ, ବ୍→ø, ଅ→ଅଁ) (ଅନୁନାସିକୀକରଣ)

କେଦାରିକା (କ୍ଏଦ୍ଆରିକ୍ଆ)→କିଆରି (କ୍ଇଆରି)

(ଏ→ଇ, ଦ୍→ø, କ୍ଆ→ø)

ଦେବର (ଦଏବ୍ଅର)→ଦିଅର (ଦ୍ଇଅର)।

(ଏ→ଇ, (ସଂ.)ଦେଓ୍ବର→ଦେବର→ଦିଅର, ବ୍ କିମ୍ବା ଓ୍ବ - ø)

କେତକ (କ୍ଏତଅକ୍ଅ)→କିଅଅ→କିଆ (କ୍ଇଆ)। ଏ→ଇ, ତ୍→ø, ଅ→ø, କ୍→ø, ଅ→ଆ)

ନିଃଶ୍ରେଣୀ (ନ୍ଇହ୍ଶର୍ଏଣୀ)→ନିଶୁଣୀ (ଣି) (ନ୍ଇଶୁଣୀ/ଣି)/ଲେଶୁଣି

(ଇ→ଏ, ହ୍ (ବିସର୍ଗ)→ø)ର୍→ø, ଏ→ଉ, ନ୍/ଲ୍ (ମୁକ୍ତବିତରଣ)

ଓ→ଅ, ଓ→ଉ

କପୋତ (କ୍ଅପ୍ଓତ୍ଅ)→କାବତା (କ୍ଆବ୍ଅତଆ)। (ଅ→ଆ, ପ୍→ବ, ଅ→ଆ, ଓ→ଅ, ଅ→ଆ)

କୋଣ (କ୍ଓଣ)→କଣ (କ୍ଅଣ) (ଘରକୋଣ)।

ଆଲୋକ (ଆଲ୍ଓକ୍ଅ)→ଆଲୁଅ (ଆଲ୍ଉଅ)। (ଓ→ଉ, କ୍→ø)

ଯୋଜନ (ଯ୍ଓଜ୍ଅନ୍ଅ)→ଜୋଅଣ (ଜ୍ଓଅଣ୍ଅ)→ଜୁଣ (ଜଉଣଅ)

(ସଂ.) ଯ →ଜ (ପ୍ରା.), ଜ୍→ø), ନ୍→ଣ, ଓ→ଉ, ଅ→ø)

ସ୍ରୋତଃ (ସ୍ର୍ଓତ୍ଅହ୍)→ସୁଅ (ସ୍ଉଅ)

(ର୍→ø, ଓ→ଉ, ତ୍→ø, ହ୍(ବିସର୍ଗ)→ø)

ମହୋତ୍ସବ (ମହ୍ଓତ୍ସ୍ଅବ୍ଅ)→ମଉଛବ (ମ୍ଉଛ୍ଅବଅ)

(ମହା+ଉତ୍ସବ) (ହ୍→ø, ଓ→ଉ, ତ୍ସ୍→ଚ୍ଛ→ଛ / ତ୍ସ୍ଅ→ଚ୍ଛ→ଛ)

'ର' ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି)ର ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର 'ର' ଏକ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ସଘୋଷ ସ୍ୱର ଫୋନିମ୍ । କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପ୍ରାକୃତ, ଅପଭ୍ରଂଶ ସ୍ତରରେ କେତେକ ମୂଳଶବ୍ଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଏହାର

ରୂପାନ୍ତରିତ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳିଆସୁଛି । ଯଥା: ବିକୃତ-ବିକଟ, ଘୃତ-ଘିଅ, ମୃଗ-ମିରିଗ, କୃଷ୍ଣ-କାହ୍ନୁ ଇତ୍ୟାଦି । ଓଡ଼ିଆରେ ଏଇ ପରିବର୍ତ୍ତନର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକ୍ରିୟା / ଧାରା ଓ ପରିଣତି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା ।

(୧)ଋ→ଅ

କୃଷ୍ଣ (କ୍‌ଋଷ୍‌ଣ୍‌ଅ)→ ପ୍ରା.କଣ୍ହ (କ୍‌ଅଣ୍‌ହ୍‌ଅ)→କହ୍ନ (କ୍‌ଅନ୍‌ହ୍‌ଅ)→କ୍‌ଅହ୍‌ନ୍‌ଅ, (ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ)

କାହ୍ନୁ / କାହ୍ନା / କହ୍ନାଇ / କହ୍ନେଇ / କାହ୍ନୁ ଇତ୍ୟାଦି (ଏସବୁ ମୁକ୍ତ ବିତରଣ) । ଏଠାରେ

(ଋ→ଅ→ଆ, ଷ୍‌→ହ୍‌, ଣ→ନ୍‌)

ବୃଦ୍ଧି (ବୃଧ୍‌+ତି) (ବ୍‌ଋଦ୍‌ଧ୍‌ଇ)→ପ୍ରା.ବଡ୍‌ଢି (ବ୍‌ଅଡ୍‌ଢ୍‌ଇ)→ବଢ଼ି (ବ୍‌ଅଢ଼୍‌ଇ)

(ଋ→ଅ, ଦ୍‌ଧ୍‌→ଡ୍‌ଢ୍‌, ଡ୍‌→ø, ଢ୍‌→ଢ଼୍‌)

ବୃହତ୍‌ (ବ୍‌ଋହ୍‌ଅତ୍‌)→ ପ୍ରା. ବଅଡ଼ (ବ୍‌ଅଅଡ୍‌ଅ)→ବଡ଼ (ବ୍‌ଅଡ୍‌ଅ)

(ଋ→ଅ, ହ୍‌→ø, ତ୍‌→ଡ୍‌→ଡ଼୍‌)

ମୃତ (ମୃ+ତ) (ମ୍‌ଋତ୍‌ଅ)→ମଟ (ମ୍‌ଅଟ୍‌ଅ)→ମଡ଼ (ମଅଡ଼୍‌ଅ)→ମଢ (ମ୍‌ଅଢ୍‌ଅ)

(ଋ→ଅ, ତ୍‌→ଟ୍‌→ଡ଼୍‌→ଢ଼୍‌)

ମୃତକ (ମ୍‌ଋତ୍‌ଅକ୍‌ଅ)→ମଟଅ→ମଡ଼ଅ→ମଡ଼ା (ମ୍‌ଅଡ଼୍‌ଆ)

(ଋ→ଅ, କ୍‌→ø, ତ୍‌→ଟ୍‌→ଡ୍‌→ଡ଼୍‌, ଅ→ଆ, ଅ→ø)

(୨)ଋ→ଆ

ନୃତ୍ୟ (ନ୍‌ଋତ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ନଚ୍ଚ (ନ୍‌ଅଚ୍‌ଚ୍‌ଅ)→ନାଚ (ନ୍‌ଆଚ୍‌ଅ)

(ଋ→ଅ, ତ୍‌ୟ୍‌→ଚ୍‌ଚ୍‌, ଅ(ପାରସ୍ପରିକ ସମୀକରଣ ଦେଖନ୍ତୁ, ପୃ-୧୦୦)→ଚ୍‌

ଚ୍‌→ø, ଋ→ଅ→ଆ ।

ମୃତ୍ତିକା (ମ୍‌ଋତ୍‌ତ୍‌ଇକ୍‌ଆ)→ମଟ୍ଟିଆ (ମ୍‌ଅଟ୍‌ଟ୍‌ଇଆ)→ମାଟି (ମ୍‌ଆଟ୍‌ଇ), (ଋ→ଅ(ପ୍ରା.)→ଆ (ଓ), ତତ୍‌→ଟ୍‌ଟ୍‌, କ୍‌→ø, ଅ→ଆ, ଟ୍‌→ø, ଆ→ø)

ମାତୃ (ମା+ତୃ (ତ୍‌ଋ)→ମାତା (ମ୍‌ଆତ୍‌ଆ)→ମା / ମାଆ, ସଂ, 'ତୃ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓଡ଼ିଆରେ 'ତା' ହୁଏ ।

(ଋ→ଆ ତେଣୁ ତୃ→ତ୍‌ଆ→ତା)

କର୍ତ୍ତୃ (କୃ-ତୃ)→କର୍ତ୍ତା (କ୍‌ଅର୍‌ତ୍‌ତ୍‌ଆ)

ପ୍ରଥମେ କୃ (କ୍‌ଋ)→କର୍‌ ଅର୍ଥାତ୍‌ ଋ→ଅର୍‌ ଦ୍ୱିତୀୟ ତୃ(ତ୍‌ଋ)ରେ ଋ→ଆ, ତ୍‌ଋ→ତା, କର୍‌+ତା→କର୍ତ୍ତା (କ୍‌ଅରତ୍‌ତ୍‌ଆ)ର୍‌+ତ୍‌→ର୍ତ୍ତ/ର୍‌ତ୍‌ତ୍‌ଅ)

ଦା+ତୃ (ତ୍‌ଋ)→ଦାତା (ଦ୍‌ଆତ୍‌ଆ) । (ଋ→ଆ)

ଶ୍ରୁ+ତୃ (ତ୍‌ଋ)→ଶ୍ରୋତା (ଶ୍‌ର୍‌ଓତ୍‌ଆ) । (ଋ→ଆ, ଶ୍‌ର୍‌ଉ→ଶ୍‌ର୍‌ଓ ଅର୍ଥାତ୍‌ ଉ→ଓ)

(୩)ଋ→ଇ

ଅମୃତ (ଅମ୍‌ଋତ୍‌ଅ)→ ଅମିଅ (ଅମ୍‌ଇଅ)→ଅମିୟ (ଅମ୍‌ଇୟ୍‌ଅ)

(ଋ→ଇ, ତ୍‌→ø, ଅ→ୟ)

ଘୃତ (ଘରତ୍‌ଅ)→ ଘିଅ (ଘ୍‌ଇଅ)। (ର→ଇ, ତ୍→ø)

ଜାମାତୃ (ଜ୍‌ଆମ୍‌ଆତ୍‌ର)→ଜୁଆଁଇଁ / ଜ୍ୱାଇଁ (ଜ୍‌ଉଆଁଇଁ)/ଜୋଇଁ

(ଆ→ଉ, ମ→ø, କିନ୍ତୁ ମ୍ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଥିବାରୁ ଆ→ଆଁ, ର→ଇ→ଇଁ)

ନପ୍ତୃ (ନ୍‌ଅପ୍‌ତ୍‌ର)→ନାତି (ନ୍‌ଆତ୍‌ଇ)।

(ଅ→ଆ, ପ୍→ø, ର→ଇ)

ପୃଷ୍ଠ (ପ୍‌ରଷ୍ଠ୍‌ଅ)→ପିଟ୍ଠ (ପ୍‌ଇଟ୍‌ଠ୍‌ଅ)→ପିଠି (ପ୍‌ଇଠ୍‌ଇ)

(ର→ଇ, ଷ୍ଠ୍→ଟ୍ଠ୍, ଟ୍→ø, ର→ଇ, ଅ→ଇ)

ବୃଶ୍ଚିକ (ବ୍‌ରଶ୍‌ଚ୍‌ଇକ୍‌ଅ)→ବିଛିଅ (ବ୍‌ଇଚ୍ଛ୍‌ଇଅ)→ବିଛା (ବ୍‌ଇଛ୍‌ଆ)

(ର→ଇ, ଶ୍ଚ୍→ଚ୍ଛ୍→ଛ୍, ଚ୍→ø, ଇ→ø, ଅ→ଆ)

ଶୃଗାଳ (ଶ୍‌ରଗ୍‌ଆଳ୍‌ଅ)→ଶିଆଳ (ଶ୍‌ଇଆଳ୍‌ଅ)। (ର→ଇ, ଗ୍→ø)

ଶୃଙ୍ଗ (ଶ୍‌ରଙ୍‌ଗ୍‌ଅ)→ଶିଙ୍ଗ (ଶ୍‌ଇଙ୍‌ଗ୍‌ଅ)। (ର→ଇ)

ଶୃଙ୍ଗାର (ଶ୍‌ରଙ୍‌ଗ୍‌ଆର୍‌ଅ)→ଶିଙ୍ଗାର (ଶ୍‌ଇଙ୍ଗାର)। (ର→ଇ)

(ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼ ଶିଙ୍ଗାର ନୀତି)

ସଦୃଶ (ସ୍‌ଅଦ୍‌ରଶ୍‌ଅ)→ସରିଶ / ସରିଶା

(ର→ଇ, ଦ→ø)

ହୃଦୟ (ହ୍‌ରଦ୍‌ଅୟ୍‌ଅ)→ ହିଅଅ→ହିଆ(ହ୍‌ଇଆ)

(ର→ଇ, ଦ୍→ø, ଅ→ଆ, ୟ୍→ø, ଅ→ø)

(୪)ର→ଉ

ବୃଦ୍ଧ (ବ୍‌ରଦ୍‌ଧ୍‌ଅ)→ବୁଡ୍‌ଢ (ବ୍‌ଉଡ୍‌ଢ୍‌ଅ)→ବୁଢ଼ା (ବ୍‌ଉଢ଼୍‌ଆ)

(ର→ଉ, ଦ୍ଧ୍→ଡ୍ଢ୍, ଅ→ଆ)

ମାତୃଷ୍ୱସା (ମ୍‌ଆତ୍‌ରଷ୍‌ୱ୍‌ସ୍‌ଆ)→ମାଉସ୍‌ସିଆ→ମାଉସୀ (ମ୍‌ଆଉସ୍‌ଈ)

(ର→ଉ, ୱ୍→ø, ଷ୍→ସ→ø, ଇ→ଈ, ଆ→ø)

ଭ୍ରାତୃଜାୟା (ଭ୍‌ର୍‌ଆତ୍‌ରଜ୍‌ଆୟ୍‌ଆ)→

ଭାଉଜାଆ (ଭ୍‌ଆଉଜ୍‌ଆଆ)→ଭାଉଜ (ଭ୍‌ଆଉଜ୍‌ଅ)

(ର୍→ø, ତ୍→ø, ର→ଉ, ୟ୍→ø, ଆ→ଅ, ଆ→ø)

(୫)ର→ଏ

ଗୃହ (ଗ୍‌ରହ୍‌ଅ)→ଗେହ (ଗ୍‌ଏହ୍‌ଅ)। (ଘର ଅର୍ଥରେ) (ର→ଏ)

କିନ୍ତୁ ଗୃହ (ଗ୍‌ରହ୍‌ଅ)→ ଘର (ଘ୍‌ଅର୍‌ଅ) (ଫୋନିମ୍ / ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦେଖନ୍ତୁ) (ପୃ. ୧୩୭ରୁ ୧୩୮)

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଗଠନ (ସଂରଚନା)ରେ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁ (କ୍ରିୟା) ମୂଳ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଉପସର୍ଗ, ତଦ୍ଧିତ, କୃଦନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ 'ର' ପରିବର୍ତ୍ତନରେ କେତେକ ଉଦାହରଣ ହେଉଛି-

(୬)ଋ→ଅର୍

ହୃ (ହ୍ଋ) +ଅନ (ଅନ୍ଅ)→ହରଣ (ହ୍ଅର୍ଅଣ୍ଅ)

(ଋ→ଅର, ନ୍→ଣ୍)

ଦୃଶ୍ (ଦ୍ଋଶ୍)+ଅନ (ଅନ୍ଅ)→ ଦର୍ଶନ (ଦ୍ଅର୍ଶଅନ୍ଅ)

(ଋ→ଅର, ଋଶ୍→ର୍ଶ)

ହୃଷ୍ (ହ୍ଋଷ୍)+ଅ→ହର୍ଷ (ହ୍ଅର୍ଷ୍ଅ)

(ଋ→ଅର, ଋଷ୍ଅ→ର୍ଷ)

କୃ (କ୍ଋ)+ତବ୍ୟ→କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (କ୍ଅରତ୍ତ୍ବ୍ୟ୍ଅ)

(ଋ→ଅର, ଋତ୍→ର୍ତ୍ତ(ର୍ତ୍ତ୍) ର୍→ରେଫ୍ ସଙ୍କେତ

ସ୍ମୃ (ସ୍ମ୍ଋ)+ଅନ (ଅନ୍ଅ)→ସ୍ମରଣ (ସ୍ମ୍ଋଅଣ୍ଅ)

(ଋ→ଅର୍, ନ୍→ଣ୍)

ସେହିପରି ସ୍ମୃ+ଅନୀୟ→ସ୍ମରଣୀୟ

(ଋ→ଅ, ନ୍→ଣ)

ଅବ+ତୃ+ଅନ (ଅବ-ତ୍ଋ-ଅନ)→ଅବତରଣ (ଅବ୍ଅତ୍ଅର୍ଅଣ୍ଅ)

(ଋ→ଅର୍, ନ୍→ଣ)

କୃ+ଅନ (କ୍ଋ+ଅନ)→କରଣ (କ୍ଅରଅଣ୍ଅ)

(ଋ→ଅର୍, ନ(ନ୍ଅ)→ଣ(ଣ୍ଅ)

ଧୃ+ତବ୍ୟ (ଧ୍ଋ+ତ୍ଅବ୍ୟ)→ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ଧ୍ଅରତ୍ତ୍ବବ୍ୟ

ଋ→ଅର୍, ଋତ୍→ ର୍ତ୍ତ୍(ର୍ତ୍ତ)

ଚକ୍ର-ଧୃ (ଧ୍ଋ)+ଅ→ଚକ୍ରଧର(ଚକ୍ରଧ୍ଅର୍ଅ)

(ଋ→ଅର୍)

(୭)ଋ-ଆର୍

ମୃଗଶିରା (ମ୍ଋଗଅଶ୍ଇର୍ଆ) →ମାର୍ଗଶିର (ମ୍ଆର୍ଗ୍ଅଶ୍ଇର୍ଅ)

(ଋ→ଆର୍, ଋଗ୍ଅ→ର୍ଗ, ଆ→ଅ

ଭୃ+ଯ+ଆ(ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭଋ-ଯ-ଆ)→ଭାର୍ଯ୍ୟା (ଭ୍ଆର୍ଯ୍ୟ୍ଆ) →ଭାରିଯା। (ଭାର୍ଇଯା) ଭାରିଯା (∅-ଇ, ୟ୍→∅)

(ଋ→ଆର୍, ଋଯ-ଆ)→ର୍ୟ୍ୟଆ→ର୍ଯ୍ୟା(ସନ୍ନିବେଶନ ଦେଖନ୍ତୁ) ପୃ. ୧୩୨ ଓ ୧୩୭।

ବି-ହୃ(ହ୍ଋ)+ଅ→ବିହାର (ବ୍ଇହ୍ଆର୍ଅ)

(ଋ→ଆର୍)

ଉପ-ହୃ (ହ୍ଋ)+ଅ→ଉପହାର (ଉପ୍ଅହ୍ଆର୍ଅ)

(ଋ-ଆର୍)

ବୃଦ୍ଧ (ବ୍‌ରଦ୍‌ଧଅ)+କ+ୟ(ସ୍ୱାର୍ଥରେ)→ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ (ବ୍‌ଆରଦ୍‌ଧକ୍‌ୟ଼ଅ)

(ର→ଆର୍‌, କୟ→କ୍ୟ (କ୍‌ଅ+ୟ଼ଅ→କ୍‌ୟ଼ଅ, ଅ→ø

ସୁହୃଦ (ସ୍‌ଉହ୍‌ରଦ୍‌ଅ)+ୟ→ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ

(ର→ଆର୍‌, ଉ→ଔ, ଦ୍‌ୟ→ଦ୍ୟ (ଦ୍‌ୟ଼ଅ) ର୍‌ଦ୍‌ୟ→ର୍ଦ୍ୟ

କୃ (କ୍‌ର)→ଯ (ୟ଼ଅ)→କାର୍ଯ୍ୟ (କ୍‌ଆର୍‌ୟ଼ୟ)

(ର→ଆର୍‌, ର୍‌ୟ→ର୍ଯ୍ୟ, ø→ଯ) (ସନ୍ନିବେଶନ୍ ଦେଖନ୍ତୁ) ପୃ.୧୩୨ ଓ ୧୩୭

(ସଂ, 'ଯ' 'ଯ' ଫଳା ଓଡ଼ିଆରେ 'ୟ' ଭାବେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ। (ଫୋନିମ୍ 'ୟ୍‌', 'ୟ୍‌' ଦେଖନ୍ତୁ)

(୮)ର→ଇର୍‌

ତୃଣ (ତ୍‌ରଣ୍‌ଅ)→ ତିରଣ (ତ୍‌ଇର୍‌ଅଣ୍‌ଅ)

(ର→ଇର୍‌, ø→ଅ, 'ର'-'ଣ' ମଝିରେ 'ଅ' ସନ୍ନିବେଶନ)

ମୃଗ (ମ୍‌ରଗ୍‌ଅ)→ମିରିଗ (ମ୍‌ଇର୍‌ଇଗଅ)

(ର→ଇର୍‌, ø→ଅ→ଇ, ର୍‌-ଗ୍ ମଝିରେ 'ଇ' ସ୍ୱର ସନ୍ନିବେଶନ)। ଅକ୍ଷର ଗଠନ ନିୟମରେ 'ର୍‌' ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ 'ଅ' ଫୋନିମ୍ ସନ୍ନିବେଶନ ହେବାର ନିୟମ, ମାତ୍ର ପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱର 'ଇ' ଥିବାରୁ 'ଅ' ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ଇ' ହେଲା (ଅଗ୍ରଗାମୀ ସମୀକରଣ)

(୯)ର→ଈର୍‌

ଉତ୍‌-ତୃ (ତ୍‌ର)+ତ(ତ୍‌ଅ)→ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ (ଉତ୍‌ତ୍‌ଈର୍‌ଣ୍‌ଣ୍‌ଅ)

ର→ଈର୍‌, ତ୍‌ତ୍‌ଈ→ତ୍ତୀ, ତ୍‌→ନ୍‌→ଣ୍‌, ର ଏକ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ଧ୍ୱନି। ତେଣୁ ତ୍‌, ନ୍‌ ହେବା ପରେ ଣ୍‌ ରେ ପରିଣତ ହେଲା। ର୍‌ଣ୍‌ଅ→ର୍ଣ୍ଣ (ର୍‌ଣ୍‌ଣ୍‌ଅ)। (ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ର -'ଣ' ବିଧି)

ଉତ୍‌-ଗୃ (ଗ୍‌ର)+ତ(ତ୍‌ଅ)→ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ (ଉଦ୍‌ଗ୍‌ଈର୍‌ଣ୍‌ଣ୍‌ଅ), ଉଦ୍‌ଗୀରଣ (ଉଦ୍‌ଗ୍‌ଈର୍‌ଅଣ୍‌ଅ)

(ତ୍‌→ଦ୍‌, ଗ୍‌ ସଘୋଷ ହେତୁ ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଅଘୋଷ ତ୍‌→ଦ୍‌, ର→ଈର୍‌, ତ୍‌→ନ୍‌→ଣ୍‌, ର୍‌ଣ୍‌ଅ→ର୍ଣ୍ଣ

ର୍ଣ୍ଣ (ର୍‌ଣ୍‌ଅ ସରଳୀକରଣ ହୋଇ ର୍‌ଅଣ୍‌ଅ ହେଲା, ଣ୍‌→ø, ø→ଅ (ସ୍ୱର ସନ୍ନିବେଶନ)

ଶୃ+ତ (ଶ୍‌ର+ତ)→ଶୀର୍ଣ୍ଣ (ଶ୍‌ଈର୍‌ଣ୍‌ଣ୍‌ଅ)

ର→ଈର୍‌, ତ୍‌→ନ୍‌→ଣ୍‌, ଈର୍‌ଣ୍‌ଅ→ଈର୍ଣ୍ଣ (ର୍‌ଣ୍‌ଅ)

ବି-ସ୍ତୃ+ତ (ବି-ସ୍‌ତ୍‌ର+ତ୍‌ଅ)→ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ (ବ୍‌ଇସ୍‌ତ୍‌ଈର୍‌ଣ୍‌ଣ୍‌ଅ)

(ର→ଈର, ତ୍‌→ନ→ଣ, ଈର୍‌ଣ୍‌ଅ→ଈର୍ଣ୍ଣ, ବିସ୍ତ(ବିସ୍‌ତ୍‌)+ଈର୍ଣ୍ଣ-ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ)

(୧୦)ର→ଉର୍‌

କୃମି (କ୍‌ରମ୍‌ଇ)→କୁରୁମି (କ୍‌ଉର୍‌ଉମ୍‌ଇ)

(ର→ଉର୍‌), ଅକ୍ଷର ଗଠନ ନିୟମରେ ର୍‌ଉ→ରୁ, ତେଣୁ ø→ଉ, (ସନ୍ନିବେଶନ) ନଚେତ୍ ଶବ୍ଦଟି କୁର୍ମି (କ୍‌ଉର୍‌ମ୍‌ଇ) ହୋଇଥା'ନ୍ତା।

ମୃତ+କ →ମୃତକ (ମ୍‌ରତ୍‌ଅକ୍‌ଅ)+ଇଆ (ସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥରେ)→ମୁର୍ତ୍ତିକିଆ (ମ୍‌ଉର୍‌ତତ୍‌ଇକ୍‌ଇଆ)

(ର→ଉର୍‌, ଅ→ø, ମୁର୍ତ୍ତକିଆ ହେବା କଥା କିନ୍ତୁ କ୍‌ଇ ଅରେ 'ଇ' ଥିବାରୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ଗାମୀ ସମୀଭବନ ହୋଇ →ର୍‌ତ୍‌ଇ-ର୍ତ୍ତି(ର୍‌ତ୍‌ତ୍ ଇ) ହେଲା

ମୃତକ୍ରିୟା (ମ୍ରତଅକ୍ରଇୟ୍ଆ)-ମୁର୍ତ୍ତିକିଆ (ମ୍ଉରତ୍ତ୍ଇକ୍ଇଆ)

ର→ଉର୍, ରତ୍→ର୍ତ୍ତ୍, ର୍→ø, ୟ୍→ø, 'ଇ'ର ପ୍ରଶ୍ଚାତ୍‌ଗାମୀ ସମୀଭବନ ହୋଇ ର୍ତ୍ତ୍→ର୍ତ୍ତି

(ରତ୍ତ୍ଇ) ହେଲା ମୃଗ-ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ ଇ ପ୍ରତ୍ୟୟ→ମୃଗୀ (ମ୍ରଗ୍ଇ)-ମୁର୍ଗୀ / ମୁର୍‌ଗୀ (ମ୍ଉର୍ଗ୍ଇ), (ର→ଉର୍)

(୧୧) ର→ର୍ଅ(ର)

ସଂସ୍କୃତ 'ତୃ'ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଆ'ହୁଏ, ଯଥା-ଦାତୃ (ଦାତ୍ର)→ଦାତା (ଦ୍ଆତ୍ଆ)। (ର୍→ଆ)

କେତେକ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ଏହି ର→ର୍ଅ (ର) ହୁଏ

ସୃଜ୍+ତୃ (ସ୍ରଜ୍+ତ୍ର)→ସ୍ରଷ୍ଟା (ସ୍ର୍ଅଷ୍ଟ୍ଆ)

(ର→ର୍ଅ, ଜ୍→ଷ୍, ତ୍→ଟ୍, ର→ଆ)

ଦୃଶ୍+ତୃ (ଦ୍ରଶ୍+ତ୍ର)→ଦ୍ରଷ୍ଟା (ଦ୍ର୍ଅଷ୍ଟ୍ଆ)

ର→ର୍ଅ, ଶ୍→ଷ୍, ତ୍→ଟ୍, ର→ଆ

ଦୃଶ୍+ତବ୍ୟ (ଦ୍ରଶ୍+ତ୍ଅବ୍ୟ୍ଅ)→ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ (ଦ୍ର୍ଅଷ୍ଟ୍ଅବ୍ୟ୍ଅ)

(ର→ର୍(ର୍ଅ), ଶ୍→ଷ୍, ତ୍→ଟ୍)

ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉଛି ଯେ, ଧାତୁ / କ୍ରିୟାରେ ଥିବା 'ର'→ର(ର୍ଅ)

ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟୟରେ ଥିବା 'ର'→ଆ।

ଐ→ଇ, ଏ

ଐଶାନ୍ୟ (ଐଶ୍ଆନ୍ୟ୍ଅ)→ଇଶାଣ୍ଣ→ଇଶାଣ ଐ→ଅ→ଇ (ଅ→ø)

ନ୍ୟ(ନ୍ୟ୍ଅ)→ଣ୍ଣ୍ଅ→ଣ୍ଅ→ଣ, (ଣ୍→ø), ନ୍→ଣ୍

ନ୍ୟ୍-ଦୁଇଟି ଯଥାକ୍ରମେ ଦନ୍ତ୍ୟ, ତାଲବ୍ୟ ଫୋନିମ୍। ତେଣୁ ପାରସ୍ପରିକ ସମୀକରଣରେ 'ନ୍' 'ଣ୍' (ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ)ରେ ପରିଣତ ହେଲା।

ଶୈବାଳ (ଶ୍ଐବ୍ଆଳ୍ଅ)→ଶିଉଳି (ଶ୍ଇଳ୍ଉଳ୍ଇ)

ଐ→ଇ, ବ୍→ø, ଆ→ଉ, ଅ→ଇ

କୈବର୍ତ୍ତ (କ୍ଐବ୍ଅରତ୍ତ୍ଅ)→କେଓଟ୍ଟ (କ୍ଏଓଟ୍ଟ୍ଅ)→କେଉଟ (କ୍ଏଉଟ୍ଅ)

(ଐ→ଏ, ବ୍→ø, ଅ→ଓ, ର→ø, ତତ୍→ଟ୍ଟ୍→ଟ୍ ପ୍ରଥମ-ଟ୍-ø)

ତୈଳ (ତ୍ଐଳ୍ଅ) → ପ୍ରା. ତେଲ୍ଲ (ତ୍ଏଲ୍ଲ୍ଅ)→ତେଲ, (ତ୍ଏଲ୍ଅ),

(ଐ→ଏ, ଳ୍→ଲ୍ଲ୍→ଲ୍-ଗୋଟିଏ ଲ୍→ø)

ଗୈରିକ (ଗ୍ଐର୍ଇକ୍ଅ)→ଗେରୁଆ (ଗ୍ଏର୍ଉଆ)

(ଐ→ଏ, ଇ→ଉ, ଅ→ଆ, କ୍→ø)

ଐ→ଅଇ, ଅ

କୈଳାସ (କ୍ଐଳାସ)→ କଇଳାସ (ଐ→ଅଇ)

ଚୈତ୍ର (ଚ୍ଐତ୍ର୍ଅ)→ଚଇତ୍ର (ଚ୍ଅଇତ୍ର୍ଅ) (ଐ→ଅଇ, ର୍→ø)→ଚଇତ (ର୍→ø)।

ଦୈବ (ଦ୍ଐବ)→ଦଇବ (ଦ୍ଅଇବ), (ଐ→ଅଇ)

ବୈଦ୍ୟ (ବ୍ଐଦ୍ୟ୍ଅ)→ବଦ୍ୟ (ବ୍ଅଦ୍ୟ୍ଅ)→ବଇଦ (ବ୍ଇଦ୍ଅ)

ଏଠାରେ ପ୍ରଥମେ ଐ→ଅ ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଦ୍ୟ→ବଦ୍ୟ କିନ୍ତୁ 'ବଇଦ'ରେ ଐ→ଅଇ, ୟ-ø)। ବଦ୍ୟ / ବଇଦ ଦୁଇଟି ମୁକ୍ତ ବିତରଣ ଶବ୍ଦ।

ଔ→ଉ, ଓ

ଧୌତ (ଧ୍ଔତ୍ଅ)→ଧୁଆ (ଧ୍ଉଆ)

(ଔ→ଉ, ତ୍→ø, ଅ→ଆ)

ଲୌହ (ଲ୍ଔହ୍ଅ)→ଲୁହା (ଲ୍ଉହ୍ଆ)

(ଔ→ଉ, ଅ→ଆ)

ସୌଭାଗ୍ୟ (ସ୍ଔଭ୍ଆଗ୍ୟ୍ଅ)→ସୁହଗ୍ଗ→ସୁହାଗ (ସ୍ଉହ୍ଆଗ୍ଅ)

(ଔ→ଉ, ଭ୍→ହ୍, ୟ୍→ø)

ସୁହାଗ (ସଉହ୍ଆଗ୍ଅ)→ସୁଆଗ (ହ୍-ø)

ଚୌର (ଚ୍ଔର୍ଅ)→ଚୋର (ଚ୍ଓର୍ଅ)

(ଔ→ଓ)

କିନ୍ତୁ ଯୌବନ ଶବ୍ଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର

ଯୌବନ (ଯ୍ଔବ୍ଅନ୍ଅ)→ପ୍ରା. ଜୋବ୍ବଣ (ଜ୍ଓବ୍ବ୍ଣ୍ଅ)→ଯଉବନ (ଯ୍ଅଉବନ)

ତେଣୁ ସଂସ୍କୃତ ଯ୍→ଜ୍(ପ୍ରା.)ବ→ବ୍ବ୍, ନ୍→ଣ୍।

ପୁଣି ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରାକୃତ ଜ୍→ଯ, ଓ→ଅଉ, ବ୍ବ୍ଣ→ବନ ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍→ø, ଣ→ନ

ଔ→ଅଉ

କୌପୀନ (କ୍ଔପ୍ଈନ୍ଅ)→କଉପୀନ (କ୍ଅଉପଈନ୍ଅ)→କଉପୁନି

(ଔ→ଅଉ), ପୀନ (ପ୍ଈନ୍ଅ)→ପୁନି (ପଉନ୍ଇ), (ଈ→ଉ, ଇ→ଅ)

ସେହିପରି

ଧୌତ (ଧ୍ଔତ)→ଧଉତ, ଗୌରୀ→ଗଉରୀ, ନୌକା (ନ୍ଔକ୍ଆ)→ନଉକା, ଗୌରବ→ଗଉରବ

ସୌରଭ (ସ୍ଔରଭ)→ସଉରଭ, ସୌଦା→ସଉଦା, ମୌକା→ମଉକା ଇତ୍ୟାଦି।

(ଦେଖନ୍ତୁ ଫୋନିମ୍ ଔ, ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଶିଥିଳକରଣ)

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି) ପରିବର୍ତ୍ତନ

କ୍→ଗ୍

ପାକ (ପାକ୍ଅ) → ପାଗ (ପାଗ୍ଅ)

ବକ (ବକ୍ଅ) → ବଗ (ବଗ୍ଅ)

ପାକ (ପଆକ୍ଅ) → ପାଗ (ପ୍ଆଗ୍ଅ) (କ୍→ଗ୍) ରୋଷେଇ ଅର୍ଥରେ

ମକର (ମକ୍ଅର) → ମଗର (ମଗ୍ଅର)

ଶକଟ (ଶକ୍ଅଟ୍ଅ) → ଶଗଡ଼ (ଶଗ୍ଅଡ଼୍ଅ)। (କ୍→ଗ, ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍)

ଶାକ (ଶ୍ଆକ୍ଅ) → ଶାଗ (ଶ୍ଆଗ୍ଅ) (କ୍→ଗ)

ଟ →ଡ୍→ଡ଼୍। ଟ →ଢ୍→ଢ଼୍

କୁକ୍କୁଟ (କୁକ୍କ୍ଉଟ୍ଅ)→କୁକୁଡ଼ା (କୁକ୍ଉଡ଼୍ଆ)(କ୍→ø,ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍, ଅ→ଆ

କଟୁ (କ୍ଅଟ୍ଉ)→କଡ଼ା (କ୍ଅଡ଼୍ଆ) (ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍, ଉ→ଆ)

କର୍କଟୀ (କ୍ଅର୍କ୍ଅଟ୍ଈ)→କାକୁଡ଼ି (କ୍ଆକ୍ଉଡ଼୍ଇ)।

(ର୍→ø, ଅ→ଆ, ର୍→ø, ଅ→ଉ, ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍, ଈ→ଇ)

କୁଟୀର (କୁଟ୍ଈର୍ଅ)→କୁଡ଼ିଆ (କୁଡ୍ଇଆ)। (ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍, ଈ→ଇ, ଅ→ଆ)

ଘୋଟକ (ଘୋଟ୍ଅକ୍ଅ)→ଘୋଡ଼ା (ଘୋଡ୍ଆ), (ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍) କ୍ଅ→ø

ଘଟିକା (ଘଟ୍ଇକ୍ଆ)→ଘଡ଼ି (ଘଡ଼୍ଇ) (ସମୟ-ବେଳ ଦୁଇ ଘଡ଼ି)

(ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍, କ୍ଆ→ø)

ଝଟିକା (ଝ୍ଟ୍ଇକ୍ଆ)→ଝଡ଼ି (ଝ୍ଡ଼୍ଇ)/ଝଡ଼

ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼, କ୍ଆ→ø, ଇ→ଅ(ଝଡ଼)

ଶାଟିକା (ଶାଟ୍ଇକ୍ଆ)→ଶାଢ଼ୀ (ଶାଢ଼୍ଈ) (ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦ- ଅଭିଧାନ ପୃ.୯୬୪)

(ଟ→ଢ୍→ଢ଼୍,ଇ→ଈ, କ୍ଆ→ø)

ଟ୍→ର୍

ପଟଳ (ପଟ୍ଅଳ)→ପରଳ (ପର୍ଅଳ) (ଟ୍→ର୍)

ବଟ (ବଟ୍ଅ)→ବର (ବର୍ଅ) (ଗଛ) (ଟ୍→ର୍)

ଠ→ଡ→ଡ଼, ଠ→ଢ→ଢ଼

ତ୍ରିପାଠୀ (ତ୍ର୍ଇପ୍ଆଠ୍ଈ)→ତିଆଡ଼ି (ତ୍ଇଆଡ଼୍ଇ)

(ର୍→ø, ପ୍→ø, ଠ→ଡ→ଡ଼, ଈ→ଇ)

(ସଂ) ପଠ୍ (କ୍ରି)→ପଢ଼। (ଠ୍→ଢ୍→ଢ଼୍) (ପଢ୍+ଇବା) →ପଢ଼ିବା

ଗଠନ (ଗଠ୍ଅନ୍ଅ)→ଗଢ଼ଣ (ଗଢ଼୍ଅଣ୍ଅ)

ଠ୍→ଢ୍→ଢ଼୍, ନ୍→ଣ୍

ପୀଠକ (ପୀଠ୍ଅକ୍ଅ)→ପୀଢ଼ା/ପିଢ଼ା (ପ୍ଇଢ୍ଆ)

(ଠ୍→ଢ୍→ଢ଼୍, କ୍ଅ→ø, ଅ→ଆ)

ପ୍→ବ୍

କପାଟ (କପ୍ଆଟ)→କବାଟ (କବ୍ଆଟ)। (ପ୍→ବ୍)

ତପ୍ତ (ତପ୍ତ୍ଅ)→ତପତ (ତପ୍ଅତ୍ଅ)। (ପ୍ତ୍ଅ-ପ୍ଅତ୍ଅ)/ ସ୍ୱର 'ଅ', (ସନ୍ନିବେଶନ)→

ତବତ (ତବ୍ଅତ)। (ପ୍→ବ୍)ø→ଅ

କପୋତ (କ୍ଅପ୍ଓତ୍ଅ)→ (କ୍ଆବ୍ଅତ୍ଆ) କାବ୍ତା / କାପ୍ତା

(ଅ→ଆ, ପ୍→ବ୍, ଓ→ଅ, ଅ→ଆ) କାପ୍ତା / କାବତା (ମୁକ୍ତ ବିତରଣ)

କେତେକ ଶବ୍ଦର ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଦନ୍ତ୍ୟ ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି), ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଫୋନିମ୍‌ରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ତ୍, ଥ୍, ଦ୍, ଧ୍, ନ୍→ (ଯଥାକ୍ରମେ) ଟ୍, ଠ୍, ଡ୍, ଢ୍, ଣ୍।

ତ୍→ଟ୍

କୈବର୍ତ୍ତ (କ୍ଅଇବ୍ଅରତ୍ତ୍ଅ)→କେବଟ୍ଟ / କେଓ୍ୱଟ୍ଟ

(କ୍ଏବ୍ଟ୍ଟ୍ଅ) / କ୍ଏଓ୍ୱଟ୍ଟ୍ଅ)→କେଉଟ (କ୍ଏଉଟ୍ଅ)।

(ସଂ.ଐ→ପ୍ରା.ଅଇ→ଏ) ଯଥା (ତୈଳ→ତେଲ) ବ୍ଅ→ଉ, ଯଥା-ଶୈବାଳ→ଶିଉଳି

ତ୍ତ୍→ଟ୍ଟ୍, ଟ୍→ø) ସଂ. ଓ୍ୱ→ଓ: ବ୍→ଉ, ଅର୍ଥାତ୍ ଓ୍ୱ →ବ୍ଅ→ଉଅ→ଉ, ଅ→ø)

ଲତିକା (ଲତ୍ଇକ୍ଆ)→ଲଟି (ଲଟ୍ଇ)। (ତ୍→ଟ୍) (କ୍ଆ→ø)

ବର୍ତ୍ତୁଳିକା (ବ୍ଅରତ୍ତ୍ଉଳ୍ଇକ୍ଆ)→ବଟ୍ଟୁଳିଆ→ବାଟୁଳି (ବଆଟ୍ଉଳ୍ଇ)

(ଅ→ଆ, ର୍→ø, ତ୍ତ୍→ଟ୍ଟ୍→ଟ୍, ଟ୍-ø, କ୍ଆ→ø)

ମୃତ୍ତିକା (ମ୍ରତ୍ତ୍ଇକ୍ଆ)→ମଟ୍ଟିଆ (ପ୍ରା.)→(ମ୍ଅଟ୍ଟ୍ଇଆ)→ମାଟି (ମ୍ଆଟ୍ଇ)

ପ୍ରାକୃତରେ ର→ଅ (ଯଥା-ବୃନ୍ଦଂ→ବନ୍ଦଂ, କୃଷ୍ଣଃ→କଣ୍ହୋ) ଅ→ଆ, ତ୍ତ୍→ଟ୍ଟ୍→ଟ୍, ଟ୍→ø, କ୍→ø, ଆ→ø

ଥ୍→ଠ୍

ଚତୁର୍ଥୀ (ଚତ୍ଉରଥ୍ଈ)→ଚଉଟ୍ଠୀ (ଚଉଟ୍ଠ୍ଈ)→ଚଉଠି

(ତ୍→ø, ରଥ୍→ଟ୍ଠ୍→ଠ୍, ଟ୍→ø, ଈ→ଇ)

ଚତୁର୍ଥ (ଅଂଶ) (ଚତ୍ଉରଥଅ)→ଚଉଟ୍ଠ୍ଅ→ଚଉଠ (ଚଉଠ୍ଅ)

ତ୍→ø, ରଥ୍→ଟ୍ଠ୍→ଠ, ଟ୍→ø

ମନ୍ଥର (ମ୍ଅନ୍ଥ୍ଅର୍ଅ)→ମଠ (ମ୍ଅଠ୍ଅ)

(ନ୍→ø, ଥ୍→ଠ୍, ର୍→ø)

ତୀର୍ଥ (ତ୍ଈରଥ୍ଅ)→ ତିଟ୍ଠ (ତ୍ଇଟ୍ଠ୍ଅ)→ତୁଠ / ତୋଠ (ତ୍ଉଠ୍ଅ / ତ୍ଓଠ୍ଅ)

(ଈ→ଇ, ଇ→ଉ କିମ୍ବା ଓ, ରଥ୍→ଟ୍ଠ୍, ଟ୍→ø)

ଗ୍ରନ୍ଥି (ଗ୍ରଅନ୍ଥ୍ଇ)→ଗଣ୍ଠି (ଗ୍ଅଣ୍ଠ୍ଇ)

(ର୍→ø, ନ→ଣ, ଥ୍-ଠ୍)

ଦ୍→ଡ୍, ଦ୍→ଡ୍→ଡ଼୍

(ସଂ) ଦର (ଦ୍ଅରଅ)→ପ୍ରା. ଡରୋ(ଡର୍ଓ)→ଡର (ଡ୍ଅର୍ଅ)। (ଦ୍→ଡ୍), ପ୍ରା. ଅ→ଓ, ଓଡ଼ିଆରେ 'ଅ'

ଦୋଳକ (ଦ୍ଓଲ୍ଅକ୍ଅ)→ଡୋଳଅ (ଡ୍ଓଲ୍ଅକ୍ଅ)→ଡୋଳା, (ଡ୍ଓଲ୍ଆ)

(ଦ୍→ଡ୍, କ୍ଅ→ø, ଅ→ଆ)

ଦଂଶ (ଦ୍ଅମ୍ଶ୍ଅ)→ଡାଂଶ (ଡ୍ଆମ୍ଶଅ)→ ଡାଆଁଶ / ଡାଉଁଶ,

(ଡ୍ଆଁଆଶ୍ଅ) / ଡ୍ଆଂଉଁଶ)। ଦ୍→ଡ୍।

ଅ→ଆ, ମ୍→ø, ଆ→ଆଁ/ଉଁ

ଦାଡ଼ିମ (ଦ୍ଆଡ଼୍ଇମ)→ଡାଳିମ୍ଅ (ଡ୍ଆଲ୍ଇମ୍ଅ) / ଡାଳିମ୍ବ (ଡ୍ଆଲ୍ଇମ୍ବଅ୍)

(ଦ୍→ଡ୍, ମ୍ଅ→ମ୍ବ୍ଅ, ø→ବ ସନ୍ନିବେଶନ, ମୁକ୍ତବିତରଣ)

ଧ୍→ଢ୍→ଢ଼୍

ବର୍ଦ୍ଧକି (ବରଦ୍ଧଅକ୍ଇ) →ବଡ୍ଢଇ (ବଡ୍ଢ୍ଅଇ)→

ବଢ଼େଇ (ବଢ଼୍ଏଇ)।

(ର୍→ø, ଦ୍ଧ୍→ଡ୍ଢ଼, ଡ୍→ø, କ୍→ø, ଢ୍→ଢ଼, ଅ→ଏ)

ବୃଦ୍ଧ (ବ୍ରଦ୍ଧଅ)→ବୁଡ୍ଢ (ବୁଡ୍ଢ୍ଅ)→ବୁଢ଼ା (ବ୍ଉଢ଼୍ଆ)

(ର→ଉ, ଦ୍ଧ୍→ଡ୍ଢ୍→ଢ୍, ଡ୍→ø, ଢ୍→ଢ଼୍, ଅ→ଆ)

ବୃଦ୍ଧି (ବ୍ରଦ୍ଧ୍ଇ)→ବଡ୍ଢି (ବ୍ଅଡ୍ଢ୍ଇ)→ବଢ଼ି

ର→ଅ, ଦ୍ଧ୍→ଡ୍ଢ୍, ଡ୍→ø, ଢ→ଢ଼)

(ର→ଉ, ଅ ଇତ୍ୟାଦି ପାଇଁ 'ର'ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପୃ. ୧୧୫-୧୧୯ ଦେଖନ୍ତୁ)

ନ୍-ଣ୍

ରନ(ଜନ୍ଅ)→ଜଣା (ଜଣ୍ଆ)।

(ନ୍→ଣ, ଅ→ଆ)

ଗଞ୍ଜନ→ଗଞ୍ଜଣା, (ନ୍→ଣ୍, ଅ→ଆ)

କୁଟ୍ଟନୀ→କୁଟ୍ଟଣୀ (କୁଟ୍ଟ୍ଣ୍ଇ)→କୁଟୁଣୀ

ଟ୍ଟ→ଟ୍ଟ୍→ଟ୍, ଟ୍→ø, ନ୍→ଣ୍)

ଅନାୟତ୍ତ (ନ-ଆୟତ୍ତ)→ଅଣାୟତ୍ତ (ନ(ନ୍ଅ)→ଅନ୍→ଅଣ୍)

ନାସ୍ତି ଅର୍ଥକ 'ନ' ସହିତ ପଦ ମିଶି 'ସମାସ' ହୁଏ (ବ୍ୟାକରଣ)

ଅନବସର (ନ-ଅବସର)→ ଅଣଅସର→ଅଣସର

(ନ→ଅନ→ଅଣ୍, ବ୍ଅ→ø)

ପାନୀୟ (ପାନ୍ଈୟ୍ଅ)→ପାଣିଅ→ପାଣି

(ନ୍→ଣ, ଈ→ଇ, ୟ୍→ø, ଅ→ø)

ଫେନ (ଫେନ୍‌ଅ)→ଫେଣ (ଫେଣ୍‌ଅ)। (ନ୍→ଣ୍)

ମାର୍ଜନ (ମାର୍‌ଜ୍‌ଅନ୍‌ଅ)→ମାଜଣା (ମାଜ୍‌ଅଣ୍‌ଆ)

(ର୍→ø, ନ୍→ଣ୍, ଅ→ଆ)

ବନ→ବଣ (ନ୍‌ଅ→ଣ୍‌ଅ)

ମନୁଷ୍ୟ (ମ୍‌ଅନ୍‌ଉଷ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ମୁଣୁସ୍‌ସ (ମ୍‌ଉଣ୍‌ଉସ୍‌ସ୍‌ଅ), ମ୍‌ଅ→ମ୍‌ଉ- ପଶ୍ଚାତ୍ ଗାମୀ ସମୀକରଣ

→ମନିଷ / ମଣିଷ (ମ୍‌ଅଣ୍‌ଇଷ୍‌ଅ) ପ୍ରା. ମ୍‌ଉ→ମ୍‌ଅ, ଉ→ଅ

ଉ→ଇ, ନ୍→ଣ୍, ୟ→ø

ଲଶୁନ (ଲ୍‌ଅଶ୍‌ଉନ୍‌ଅ)→ରସୁଣ, (ର୍‌ଅସ୍‌ଉଣ୍‌ଅ)

ଲ୍→ର୍, ଶ୍→ସ୍, ନ୍→ଣ

ବନ୍ଦନା (ବନ୍‌ଦ୍‌ଅନ୍‌ଆ)→ବନ୍ଦାଣ (ବନ୍‌ଦ୍‌ଆଣ୍‌ଅ)

(ଅ→ଆ, ନ୍→ଣ୍, ଆ→ଅ)

ଭଗିନୀ (ଭଗ୍‌ଇନ୍‌ଈ)→ଭଇଣୀ→ଭଉଣୀ

(ଗ୍→ø, ନ୍→ଣ୍, ଇ→ଉ)

ଶ୍ମଶାନ (ଶ୍‌ମ୍‌ଅଶ୍‌ଆନ୍‌ଅ)→ ମଶାଣି (ମ୍‌ଅଶ୍‌ଆଣ୍‌ଇ)

(ଶ୍→ø, ନ୍→ଣ୍, ଅ→ଇ)

ମେଳନ (ମିଲ୍+ଅନ) (ମ୍‌ଏଲ୍‌ଅନ୍‌ଅ)→ମେଳଣ (ମ୍‌ଏଲ୍‌ଅନ୍‌ଅ)

(ଇ→ଏ, ନ୍→ଣ)

ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ

କ୍-ଖ୍

ଅର୍କ (ଅର୍‌କ୍‌ଅ)→ଅରଖ (ଅର୍‌ଅଖ୍‌ଅ)

ø→ଅ (ର୍-କ୍ ମଝିରେ 'ଅ' ସନ୍ନିବେଶନ, କ୍→ଖ୍)

କର୍କାରୁ (କ୍‌ଅର୍‌କ୍‌ଆର୍‌ଉ)→କଖାରୁ (କ୍‌ଅଖ୍‌ଆର୍‌ଉ)

(ର୍→ø, କ୍→ଖ୍)

ପ୍→ଫ୍

ପରଶୁ (ପ୍‌ଅର୍‌ଅଶ୍‌ଉ)→ଫାର୍ଶା (ଫ୍‌ଆର୍‌ଶ୍‌ଆ)

(ପ୍→ଫ୍, ଅ→ଆ, ଉ→ଆ)

ଘ୍→ଗ୍

ଘର୍ମ (ଘ୍‌ଅର୍‌ମ୍‌ଅ)→ଗରମ (ଗ୍‌ଅର୍‌ଅମ୍‌ଅ)

(ଘ୍→ଗ୍, ø→ଅ, ର୍‌ମ୍‌ଅ→ର୍‌ଅମ୍‌ଅ, (ସ୍ୱର ସନ୍ନିବେଶନ)

ଘର୍ଘରିକା (ଘ୍‌ଅର୍‌ଘ୍‌ଅର୍‌ଇକ୍‌ଆ)→ଘଗଘଡ଼ିଆ→ଘାଗଘଡ଼ି→ଘାଗୁଡ଼ି

ର୍ଘ(ର୍‌ଘ୍‌ଅ)→ଗ୍‌ଘ୍‌ଅ (ସମୀକରଣ), ରି→ଡ଼ି ଅର୍ଥାତ୍ ର୍→ଡ଼୍,
କା→ଆ, କ୍→ø, ଘଗ୍‌ଘଡ଼ିଆ), ଘ୍‌ଅ→ଘ୍‌ଆ(ଘା), ଅ→ଆ
ଆ→ø, (ଘାଗ୍‌ଘଡି), ଗ୍‌ଘ୍‌ଅ→ ଗ୍‌ଅ→ଗ୍‌ଉ(ଗୁ) ଅର୍ଥାତ୍ ଘ୍→ø
ଅ→ଉ, (ଘାଗୁଡ଼ି) ।

ମହାର୍ଘ (ମ୍‌ଅହ୍‌ଆର୍‌ଘ୍‌ଅ)→ମହାର୍‌ଗ୍‌ଘ (ମ୍‌ଅହ୍‌ଆର୍‌ଘ୍‌ଅ)
ମହରଗ (ମ୍‌ଅହ୍‌ଅର୍‌ଅଗ୍‌ଅ)
(ଆ→ଅ, ର୍→ଗ୍→ର୍‌ଅଗ୍, ଘ୍→ø)

ଫୋନିମ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ କେତେକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ (ସ୍ପର୍ଶ ମହାପ୍ରାଣ), ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ 'ହ୍'ରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି। ଯଥା:

ଖ୍-ହ୍

ମୁଖ (ମୁଖ୍‌ଅ)→ମୁହଁ (ମୁହ୍‌ଅଁ)
(ଖ୍→ହ୍, ଅ→ଅଁ) ଅନୁନାସିକୀକରଣ

ସଖୀ (ସଖ୍‌ଈ)→ସହୀ (ସହ୍‌ଈ)। (ଖ୍→ହ୍)

ଲିଖନ (ଲିଖ୍‌ଅନ୍‌ଅ)→ଲିହଣ (ଲିହ୍‌ଅଣ୍‌ଅ)
(ଖ୍→ହ୍, ନ୍→ଣ୍)

ଝ୍-ହ୍

କୁଜ୍‌ଝଟିକା (କୁଜ୍‌ଝ୍‌ଅଟ୍‌ଇକ୍‌ଆ)→କୁହୁଡ଼ି (କୁହ୍‌ଉଡ଼୍‌ଇ)
(ଜ୍→ø, ଝ→ହ୍, ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍, କ୍‌ଆ→ø)

ଥ୍-ହ୍

କଥନକ (କ୍‌ଅଥ୍‌ଅନ୍‌ଅକ୍‌ଅ)→କାହାଣୀ (କ୍‌ଆହ୍‌ଆଣ୍‌ଈ)
ଅ→ଆ, ଥ୍→ହ୍, ଅ→ଆ, ନ୍→ଣ, କ୍→ø,
ଅ→ଇ→ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ

ରଥ୍ୟା (ର୍‌ଅଥ୍‌ୟ୍‌ଆ)→ରାହା (ର୍‌ଆହ୍‌ଆ)
(ଅ→ଆ, ଥ୍→ହ୍, ୟ୍→ø)

ନାଥ (ନାଥ୍‌ଅ)→ନାହା (ନାହ୍‌ଆ)। (ଥ୍→ହ୍, ଅ→ଆ)

ଧ୍-ହ୍

ଦଧି (ଦଧ୍‌ଇ)→ଦହି (ଦହ୍‌ଇ)। (ଧ୍→ହ୍)

ବଧୂ (ବ୍‌ଅଧ୍‌ଊ)→ବହୂ (ବ୍‌ଅହୂ)→ବୋହୂ (ବ୍‌ଓହୂ)
(ଧ୍→ହ୍, ଅ→ଓ)

ବିଧି (ବିଧ୍‌ଇ)→ବିହି (ବିହ୍‌ଇ)। (ଧ୍→ହ୍)

ମଧୁ (ମଧ୍‌ଉ)→ମହୁ (ମହ୍‌ଉ)। (ଧ୍→ହ୍)

ଫ୍-ହ୍

କଫୋଣି (କଫ୍‌ଓଣି) →କହୁଣି (କହ୍‌ଉଣି) (ଫ୍→ହ୍, ଓ→ଉ)

ଭ୍→ହ୍

ଗଭୀର (ଗଭ୍‌ଈର)→ଗହୀର (ଗହ୍→ଈର)। (ଭ→ହ୍)

ନାଭି (ନାଭ୍‌ଇ)→ ନାହି (ନାହ୍‌ଇ) (ଭ୍-ହ୍)/

ଲାହି (ନ/ଲ-ମୁକ୍ତ ବିତରଣ)

ପ୍ରଭାନ୍ତୀ (ପର୍‌ଅଭ୍‌ଆନ୍‌ତ୍‌ଈ) →ପାହାନ୍ତି (ପ୍‌ଆହ୍‌ଆନ୍‌ତ୍‌ଇ)

(ର୍→ø ଅ→ଆ, ଭ୍→ହ୍, ଈ→ଇ)

ଶ୍, ଷ୍, ସ୍ (ସଂଘର୍ଷୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ)→ଛ୍ (ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ)

ଶ୍→ଛ୍

ଶଣ→ଛଣ (ଶ୍‌ଅ→ଛ୍‌ଅ)

ଶତାବରୀ→ଛତାବରୀ

ଶକ୍ତୁ (ଶଅକ୍‌ତ୍‌ଉ)→ଛତୁ (ଛଅତ୍‌ଉ),

(ଶ୍→ଛ୍, କ୍→ø)

ଶାବକ (ଶ୍‌ଆବ୍‌ଅକ୍‌ଅ)→ଛୁଆ (ଛଉଆ)

ଶ୍→ଛ୍, ଆ→ଉ, ବ୍→ø, ଅ→ଆ, କ୍‌ଅ→ø

ଷ୍→ଛ୍

ଷଟ୍ (ଷ୍‌ଅଟ୍) →ଛଅ (ଛଅଅ)(ସଂଖ୍ୟା)/ଛ

ଷ୍→ଛ୍, ଟ୍→ø, ø→ଅ

ଷଡ୍‌ବିଂଶ (ଷଡ୍‌ବିମ୍‌ଶ)→ଛବିଶ

ଷ୍‌ଅ→ଛ୍‌ଅ, ଡ୍→ø , ମ୍→ø

ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶ (ଷଟ୍‌ତ୍‌ର୍‌ଇମ୍‌ଶ)→ଛତିଶ (ଛ୍‌ଅତ୍‌ଇଶଅ)

(ଷ୍‌ଅ→ଛ୍‌ଅ, ଟ୍→ø, ମ୍→ø, ର୍→ø)

ସ୍→ଛ୍

(ନ ସାର)→ଅସାର (ଅସ୍‌ଆରଅ)→ଛାର (ଛ୍‌ଆର୍‌ଅ) (ନ୍‌ଅ→ଅ, ନ୍→ø,

ସ୍→ଛ୍, ଅ→ø)

ସୂଚୀ (ସ୍‌ଊଚ୍‌ଈ) →ଛୁଞ୍ଚୀ (ଛ୍‌ଉଞ୍ଚ୍‌ଈ) / ଛୁଞ୍ଚି (ସ୍→ଛ୍, ଊ→ଉ, ø→ଞ୍ (ସନ୍ନିବେଶନ)

ସୂଚିକା (ସ୍‌ଉତ୍‌ଇକ୍‌ଆ)→ଛୁଚିକା / ଛୁଚିକିଆ (ସ୍→ଛ, ଉ→ଉ), କା→କ୍‌ଆ→କିଆ) ø—ଇ (ସନ୍ନିବେଶନ)

ସଞ୍ଚୟ→ଛଞ୍ଚା (ସ୍‌ଅ→ଛ୍‌ଅ, ଅ→ଆ (ଞ୍ଚ୍‌ଅ→ଞ୍ଚ୍‌ଆ)ୟ୍‌ଅ→ø

ସଞ୍ଚା (ମୁକ୍ତ ବିତରଣ)

ସତ୍ର→ଛତ୍ର→ଛତର (ଛତ୍‌ର୍‌ଅ)→ଛତର (ଛଅତ୍‌ଅର୍‌ଅ)

(ସ→ଛ, ତ୍ର(ତ୍‌ର୍‌ଅ)→ତ୍‌ଅର୍‌ଅ, (ସ୍ୱର ସନ୍ନିବେଶନ)ø→ଅ

ଶ୍ଚ (ଶ୍‌ଚ୍‌ଅ)→ଚ୍ଛ (ଚ୍‌ଛ୍‌ଅ)→ଛ(ଛ୍‌ଅ)

ପଶ୍ଚ (ପଅଶ୍‌ଚ୍‌ଅ)→ପଚ୍ଛ (ପଚ୍‌ଛ୍‌ଅ)→ପଛ (ପଅଛ୍‌ଅ)

(ଶ୍→ଛ, ଶ୍ଚ→ଛ୍ଚ→ଚ୍ଛ) (ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ) (ଛ, ଚ୍→ø)

ବୃଶ୍ଚିକ (ବ୍‌ର୍‌ଶ୍‌ଚ୍‌ଇକ୍‌ଅ)→ବିଚ୍ଛିଅ (ବ୍‌ଇଚ୍‌ଛ୍‌ଇଅ)→ବିଛା (ବ୍‌ଇଛ୍‌ଆ)

(ର→ଇ, ଶ୍→ଛ, ଶ୍ଚ୍→ଛ୍ଚ→ଚ୍ଛ୍ (ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ)

ଛ୍, ଚ୍→ø, ଅ→ଆ, କ୍→ø)

ସ୍ତ(ସ୍‌ତ୍‌ଅ)-ଛ (ଛ୍‌ଅ)

ତ୍ରସ୍ତ (ତ୍‌ର୍‌ଅସ୍‌ତ୍‌ଅ)→ତରଚ୍ଛ(ତ୍‌ଅର୍‌ଅଚ୍‌ଛ୍‌ଅ)→ଅତରଛ (ଅତ୍‌ଅର୍‌ଅଛ୍‌ଅ)→ଅତର୍ଚ୍ଛ (ର୍‌ଚ୍‌ଛ୍‌ଅ)

(ତ୍‌ର୍‌ଅ→ତ୍‌ଅର୍‌ଅ, ø→ଅ (ସନ୍ନିବେଶନ), ସ୍→ଛ୍→ଚ୍ଛ)

(ସ୍ତ, ଉପରେ ଥିବା ବଳାଘାତ ହେତୁ) ତ୍→ø)

ଅସ୍ତି(ଅସ୍‌ତ୍‌ଇ) →ଅଛି (ସ୍→ଛ)ତ୍→ø

ବିସ୍ତରଣ (ବିସ୍‌ତ୍‌ଅର୍‌ଅଣ୍‌ଅ)→ବିଛଣା (ବ୍‌ଇଛ୍‌ଆଣ୍‌ଆ)

ସ୍→ଛ୍, ତ୍→ø, ର୍→ø, ଅ→ø, ଅ→ଆ

ତ୍ସ(ତ୍‌ସ୍‌ଅ)→ଚ୍ଛ (ଚ୍‌ଛ୍‌ଅ)→ଛ(ଛ୍‌ଅ)

ଉତ୍ସବ (ଉତ୍‌ସ୍‌ଅବ୍‌ଅ)→ଉଚ୍ଛବ (ଉଚ୍‌ଛ୍‌ଅବ)→ଉଛବ

(ତ୍‌ସ୍→ଚ୍‌ଛ୍→ଛ, ଚ୍→ø)

ବତ୍ସତରୀ (ବତ୍‌ସତ୍‌ଅର୍‌ଈ)→ବଚ୍ଛରୀ (ବ୍‌ଅଚ୍‌ଛ୍‌ଅର୍‌ଈ)→ବାଛୁରୀ

(ବ୍‌ଆଛ୍‌ଉର୍‌ଈ) । (ତ୍‌ସ୍→ଚ୍‌ଛ୍→ଛ, ଚ୍→ø, ଅ→ଉ)

ମତ୍ସ୍ୟ (ମ୍‌ଅତ୍‌ସ୍‌ୟ୍‌ଅ)→ମଚ୍ଛ (ମ୍‌ଅଚ୍‌ଛ୍‌ଅ)→ମାଛ (ମ୍‌ଆଛ୍‌ଅ)

ତ୍‌ସ୍→ଚ୍‌ଛ୍→ଛ, ଚ୍→ø, ୟ୍→ø

ସ୍ତ (ସ୍‌ତ୍‌ଅ)→ତ୍‌ଥ୍‌ଅ→ଥ (ଥ୍‌ଅ)

ମସ୍ତକ (ମସ୍‌ତ୍‌କ୍‌ଅ)→ମତ୍‌ଥ୍‌ଅ→ମଥା (ମଥ୍‌ଆ)

ସ୍‌ତ୍→ତ୍‌ଥ୍→ଥ୍, ତ୍→ø, ଅ→ଆ

ପୁସ୍ତିକା (ପ୍‌ଉସ୍‌ତ୍‌ଇକ୍‌ଆ)→ପୁତ୍‌ଥ୍‌ଇଆ→ପୋଥି (ପ୍‌ଓଥ୍‌ଇ)

(ସ୍‌ତ୍→ତ୍‌ଥ୍→ଥ୍, ତ୍→ø, ଉ→ଓ, କ୍‌ଆ→ø)

ପ୍ରସ୍ତର (ପ୍‌ରଅସ୍‌ତ୍‌ଅର୍‌ଅ)→ପତ୍‌ଥ୍‌ଅର→ପଥର

(ର୍→ø, ସ୍‌ତ୍→ତ୍‌ଥ→ଥ୍, ତ୍→ø)

ସ୍ତନ (ସ୍‌ତ୍‌ଅନ୍‌ଅ)→ଥନ (ଥ୍‌ଅନ୍‌ଅ) (ସ୍‌ତ୍→ଥ୍)

ସ୍ତୋକ (ସ୍‌ତ୍‌ଓକ୍‌ଅ)→ଥୋକ (ଥ୍‌ଓକ୍‌ଅ) (ସତ୍→ଥ୍)

କିନ୍ତୁ ହସ୍ତ (ହସ୍‌ତ୍‌ଅ)→ହାଥ (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରୟୋଗ ଥିଲା)→ହାତ

ସ୍‌ତ୍→ଥ୍, ଅ→ଆ, ହାଥ→ହାତ, (ଥ୍‌ଅ→ତ୍‌ଅ), ଥ୍→ତ୍

ଷ୍ଟ(ଷ୍‌ଟ୍‌ଅ)→ଟ୍‌ଠ୍‌ଅ→ଠ (ଠ୍‌ଅ)

ଅଷ୍ଟ (ଅଷ୍‌ଟ୍‌ଅ)→ଅଟ୍‌ଠ୍‌ଅ→ଆଠ

(ଷ୍‌ଟ୍→ଟ୍‌ଠ୍→ଠ୍,ଟ୍→ø, ଅ→ଆ)

ପିଷ୍ଟକ (ପ୍‌ଇଷ୍‌ଟ୍‌କ୍‌ଅ)→ପିଟ୍‌ଠ୍‌ଅ→ପିଠା (ପ୍‌ଇଠ୍‌ଆ)

(ଷ୍‌ଟ୍→ଟ୍‌ଠ୍→ଠ୍, ଟ୍→ø, କ୍→ø, ଅ→ଆ)

ମୁଷ୍ଟି (ମ୍‌ଉଷ୍‌ଟ୍‌ଇ)→ମୁଟ୍‌ଠ୍‌ଇ→ମୁଠି (ମ୍‌ଉଠ୍‌ଇ)

(ଷ୍‌ଟ୍→ଟ୍‌ଠ୍→ଠ୍, ଟ୍→ø)

ମିଷ୍ଟକ (ମ୍‌ଇଷ୍‌ଟ୍‌କ୍‌ଅ) ମିଟ୍‌ଠ୍‌ଅ→ମିଠା ((ମ୍‌ଇଠ୍‌ଆ)

(ଷ୍‌ଟ୍→ଟ୍‌ଠ୍→ଠ୍, ଟ୍→ø, ଅ→ଆ)

ଓଡ଼ିଆରେ ଡ୍, ର୍, ଲ୍ ଧ୍ୱନି ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ। ପ୍ରାକୃତରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ପଦ୍ଧତିର ଧାରା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦ (ପୃ ୮୧, ୬୮) ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି।

ର→ଡ଼

ଘର୍ଘରିକା (ଘ୍‌ଅର୍‌ଘ୍‌ଅର୍‌ଇକ୍‌ଆ)→ଘଗ୍ ଘଡ଼ିଆ→ଘାଗଘଡ଼ି→ଘାଗୁଡ଼ି

(ର୍→ଡ୍) ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ ।

ପୂର୍ବରୁ ଦେଖନ୍ତୁ ଘଗରିଆ→ଘାଗୁଡ଼ି

ମର୍ମର (ମର୍‌ମ୍‌ର୍‌ଅ) →ମଡ୍‌ମଡ଼ (ମ୍‌ଅଡ଼୍‌ଅ ମ୍‌ଅଡ଼୍‌ଅ)

(ର୍‌ମ୍→ର୍‌ଅମ୍, (ର୍→ଡ୍)ø-ଅ, (ସନ୍ନିବେଶନ), ର୍→ଡ଼୍)

ଖଚର→ଖଚଡ଼ (ର୍→ଡ୍)

ଲ, ଲ୍→ଡ଼୍, ଢ଼୍

ଯୁଗଳ (ଯ୍‌ଉଗ୍‌ଅଳ୍‌ଅ)→ଯୋଡ଼ା (ଯ୍‌ଓଡ଼୍‌ଆ)

(ଉ→ଓ, ଗ୍→ø, ଅ→ø, ଳ୍→ଡ଼୍, ଅ→ଆ)

କଳିକା (କଳ୍‌ଇକ୍‌ଆ)→କଢ଼ି (କଢ଼୍‌ଇ)

(ଳ୍→ଢ଼୍, କ୍‌ଆ→ø)

ପିପୀଲିକା (ପିପ୍‌ଈଲ୍‌ଇକ୍‌ଆ)→ପିମ୍ପିଡ଼ିଆ (ପ୍‌ଇମ୍‌ପ୍‌ଇଡ଼୍‌ଇଆ)→
ପିମ୍ପୁଡ଼ି (ପ୍‌ଇମ୍‌ପ୍‌ଉଡ଼୍‌ଇ)
ପିପ୍→ପିମ୍‌ପ୍, ø→ମ୍, (ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ନିବେଶନ)
ଲ୍→ଡ଼୍, ଇ→ଉ, କ୍→ø, ଆ→ø
କ୍ଷୁଦ୍ରତାତ (କ୍ଷ୍‌ଉଦ୍‌ର୍‌ଅତ୍‌ଆତ୍‌ଅ)→ଖୁଲ୍ଲତାଅ, (ଖୁଲ୍‌ଲ୍‌ତ୍‌ଆଅ)→
ଖୁଡୁତା (ଖ୍‌ଉଡ଼୍‌ଉତ୍‌ଆ)
(କ୍ଷ୍→ଖ୍, ଦ୍‌ର୍→ଲ୍‌ଲ୍→ଲ୍→ଡ୍ (ଯଥା-ଭଦ୍ର→ଭଲ୍‌ଅ)
ଅ→ଉ, ତ୍‌ଅ→ø

ର୍→ଲ୍

ହରିଦ୍ରା (ହର୍‌ଇଦ୍‌ର୍‌ଆ)→ହଳିଦ୍ଦା (ହଲ୍‌ଇଦ୍‌ଦ୍‌ଆ)→ହଳଦୀ ।
(ହଲ୍‌ଦ୍‌ଈ), (ର୍→ଲ୍, ଇ→ଅ, ଦ୍‌ର୍→ଦ୍‌ଦ୍→ଦ୍ (ସମୀକରଣ)
ଦ୍ →ø, ଆ→ଈ

ଇ→ଅ, ଆ→ଈ

ଆରାତ୍ରିକ (ଆର୍‌ଆତ୍‌ର୍‌ଇକ୍‌ଅ)→ଆଳତ୍ତିଅ (ଆଳତ୍‌ତ୍‌ଇଅ)→ଆଳତି
(ର୍→ଲ୍, ଆ→ଅ, ତ୍‌ର୍→ତ୍‌ତ୍→ତ→ø, କ୍→ø, ଅ→ø)

ଡ୍→ଲ, ଲ୍

ଦାଡ଼ିମ→ଡାଳିମ / ଡାଳିମ୍ବ(ଡ୍‌ଆଲ୍‌ଇମ୍‌ବ୍‌ଅ)
(ଦ୍‌ଆ→ଡ୍‌ଆ), (ଡ୍→ଲ୍), ମ୍‌ଅ→ମ୍ବ (ମ୍‌ବ୍‌ଅ) ø→ବ୍(ସନ୍ନିବେଶନ)
ଷୋଡ଼ଶ- (ପ୍ରା.) ସୋଳହ→ଷୋହଳ (ଷ୍‌ଓହ୍‌ଅଲ୍‌ଅ)/ ଷୋ'ଳ (ଷ୍‌ଓଓଲ୍‌ଅ)
(ସଂ) ଷ୍→ସ୍(ପ୍ରା)→ଷ୍, ଡ଼୍‌ଅ→ଲ୍‌ଅ, (ଡ୍→ଳ), ଶ୍‌ଅ→ହ୍‌ଅ(ଶ୍→ହ୍)
ଲ୍‌ଅହ୍‌ଅ→ହ୍‌ଅଲ୍‌ଅ, 'ଲ୍' ଓ 'ହ'ର ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ (ପୃ. ୧୩୭-୧୩୮)
ଷୋହଳ→ଷୋ ହୋଳ (ଷ ଓ ହ୍‌ଓଲ୍‌ଅ)→ଷୋ'ଳ(ଷ୍‌ଓଓଳ)
ଅ→ଓ (ଅଗ୍ରଗାମୀ ସମୀକରଣ), ହ୍→ø
ସ୍ଫାଟ (ସ୍‌ଫ୍‌ଆଟ୍‌ଅ)→ଫାଡ଼୍→ଫାଳ (ଫ୍‌ଆଲ୍‌ଅ)
ସ୍→ø, ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍→ଳ)
ବିଡାଳ (ବିଡ୍‌ଆଲ୍‌ଅ)→ବିଲାଇ (ବିଲ୍‌ଆଇ) / ବିଲେଇ
(ଡ୍→ଲ୍→ଲ୍, ଅ→ଇ), ବିଲେଇ (ଆ→ଇ)
ତିନ୍ତିଡ଼ୀ (ତ୍‌ଇନ୍‌ତ୍‌ଇଡ଼୍‌ଈ)→ତେନ୍ତୁଳି (ତ୍‌ଏନ୍‌ତ୍‌ଉଲ୍‌ଇ)
ଇ→ଏ, ଇ→ଉ, ଡ଼୍→ଲ୍, ଈ→ଇ

ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର କେତେକ ସ୍ୱତଃ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଧାରା

୧. ମ୍ର(ମ୍ର୍‌ଅ)→ମ୍ବ(ମ୍ବ୍‌ଅ)

ଆମ୍ର (ଆମ୍‌ର୍‌ଅ)→ଅମ୍ବ (ଅମ୍‌ବ୍‌ଅ)→ଆମ୍ବ, ଆ→ଅ

ଅ→ଆ, ର୍→ବ୍, କିମ୍ବା ର→ø, ø→ବ୍

ତାମ୍ର (ତ୍‌ଆମ୍‌ର୍‌ଅ)→ତମ୍ବ(ତ୍‌ଅମ୍‌ବ୍‌ଅ)→ତମ୍ବା(ତଅମ୍‌ବ୍‌ଆ)

ଆ→ଅ, ମ୍‌ର୍‌ଅ→ମ୍‌ବ୍‌ଅ କିମ୍ବା ର୍→ø, ø→ବ୍, ଅ→ଆ)

୨. ହ୍ୱ(ହ୍‌ୱ୍‌ଅ)→ବ୍‌ଭ→ଭ(ଭ୍‌ଅ)

ଜିହ୍ୱା-(ଜ୍‌ଇହ୍‌ୱ୍‌ଆ→ଜିବ୍‌ଭା→ଜିଭ→ଜ୍‌ଇବ୍‌ଭ୍‌ଆ→ଜିଭ୍‌ଅ) (ହ୍‌ୱ୍→ବ୍‌ଭ୍, ବ୍→ø, ଆ→ଅ)

ବିହ୍ୱଳ→ବିବ୍‌ଭଳ→ବିଭୋଳ(ହ୍‌ୱ୍→ବ୍‌ଭ୍→ଭ, ବ୍→ø, ଅ→ଓ (ଭ୍‌ଅ ଭ୍‌ଓ)

୩. ର୍ଯ୍ୟ(ର୍‌ଯ୍‌ୟ)→ଲ୍ଲ(ଲ୍‌ଲ୍‌ଅ)→ ଲ(ଲ୍), ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ→ପଲ୍ଲଙ୍କ→ପଲଙ୍କ

ର୍ଯ୍ୟ→ଲ୍ଲ→ଲ, ଲ୍→ø

କ୍ଷ(କ୍ଷ୍‌ଅ)-କ୍‌ଖ୍→ଖ

ଅକ୍ଷି (ଅକ୍ଷ୍‌ଇ)→ଅକ୍‌ଖି(ଅକ୍‌ଖ୍‌ଇ)→ଆଖି (ଆଖ୍‌ଇ)

(କ୍ଷ୍→କ୍‌ଖ୍→ଖ୍, କ୍→ø)

ଇକ୍ଷୁ (ଇକ୍ଷ୍‌ଉ)→ଇକ୍‌ଖୁ (ଇକ୍‌ଖ୍‌ଉ)→ଆଖୁ (ଆଖ୍‌ଉ)

(କ୍ଷ୍→କ୍‌ଖ-କ୍→ø)

ଭିକ୍ଷା (ଭ୍‌ଇକ୍ଷ୍‌ଆ)→ଭିକ୍‌ଖା (ଭ୍‌ଇକ୍‌ଖ୍‌ଆ)→ଭିଖ (ଭ୍‌ଇଖ୍‌ଅ) ଭିକ (ମୁକ୍ତ ବିବରଣ)

(କ୍ଷ୍→କ୍‌ଖ୍→ଖ୍, କ୍→ø, ଆ→ଅ)

ରକ୍ଷ (ରକ୍ଷ୍‌ଅ)→ରକ୍‌ଖ (ରକ୍‌ଖ୍‌ଅ)→ରଖ (ରଖ୍‌ଅ)

କ୍ଷ୍→କ୍‌ଖ୍→ଖ୍, କ୍→ø

ଲାକ୍ଷା (ଲ୍‌ଆକ୍ଷ୍‌ଆ)→ଲକ୍‌ଖା(ଲ୍‌ଅକ୍‌ଖ୍‌ଆ)→ଲାଖ

(ଲ୍‌ଆଖ୍‌ଅ) (ଅଠା)

(ଆ→ଅ→ଆ, କ୍ଷ୍→କ୍‌ଖ୍→ଖ୍, କ୍→ø, ଆ→ø)

ତୀକ୍ଷ୍ଣ (ତ୍‌ଇକ୍ଷ୍‌ଣ୍‌ଅ)→ତୀକ୍‌ଖ୍‌ଅ→ତୀଖ (ତ୍‌ଇଖ୍‌ଅ) / ତିଖ (ମୁକ୍ତ ବିତରଣ)

(କ୍ଷ୍→କ୍‌ଖ୍→ଖ୍, କ୍→ø, ଣ୍→ø)

ଲକ୍ଷ୍ୟ (ଲ୍‌ଅକ୍ଷ୍‌ୟ୍)→ଲାଖ (ଲ୍‌ଆଖ୍‌ଅ) ଲାଖ ବିନ୍ଧିବା

(ଅ→ଆ, କ୍ଷ୍→କ୍‌ଖ୍→ଖ୍, କ୍→ø, ୟ୍→ø)

କ୍ଷୌର (କ୍ଷ୍‌ଔର୍‌ଅ)→ଖିଅର, କ୍ଷ୍→ଖ୍, ଔ(ଅଉ)→ଇଅ)

କ୍ଷୀର୍→ଖିର, (କ୍ଷ୍→ଖ, ଈ→ଇ)

କ୍ଷୁର୍→ଖୁର (କ୍ଷ୍→ଖ୍)

କ୍ଷୁଦ୍ର (କ୍ଷ୍ଉଦ୍ର୍ଅ)→ଖୁଦ୍, (କ୍ଷ୍→ଖ୍, ର୍→ø)

କ୍ଷେତ୍ର→ଖେତ (କ୍ଷ୍→ଖ୍, ର୍→ø)

କ୍ଷାର→ଖାର(କ୍ଷ୍→ଖ)

କ୍ଷ(କ୍ଷଅ)→ଛ(ଛ୍ଅ)

କ୍ଷୌର(କ୍ଷ୍ଔର୍ଅ)→ଛଉର/ଛଅର

କ୍ଷ୍→ଛ୍, ଔ→ଅଉ, ଉ/ଅ (ମୁକ୍ତବିତରଣ)

କ୍ଷ(କ୍ଷ୍ଅ→ଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ୍ଅ)→ଛ(ଛଅ)

ପରୀକ୍ଷକ (ପର୍ଈ କ୍ଷ୍ଅକ୍ଅ)→ପରିଚ୍ଛଅ (ପର୍ଇଚ୍ଛ୍ଅ)

→ପରିଛା (ପର୍ଇଛ୍ଆ)

(ଈ→ଇ, କ୍ଷ→ଚ୍ଛ୍→ଛ୍, ଚ୍→ø, କ୍→ø, ଅ→ଆ)

ମକ୍ଷିକା (ମ୍ଅକ୍ଷ୍ଇକ୍ଆ)→ମଚ୍ଛିଆ (ମ୍ଅଚ୍ଛ୍ଇଆ) →

ମାଛି (ମ୍ଆଛଇ)

(କ୍ଷ୍→ଚ୍ଛ୍ →ଛ୍ ଚ୍→ø, ଅ→ଆ, ଆ→ø)

୫. ଅନୁନାସିକୀକରଣ

କେତେକ ଶବ୍ଦରେ ପୂର୍ବରୁ ଅନୁନାସିକତା ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ତରରେ ଅନୁନାସିକ ଧ୍ୱନି ନିବେଶିତ (ସନ୍ନିବେଶନ) ହୁଏ ଆଉ କିଛି ସ୍ୱର ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି) ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ତରରେ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଅନୁନାସିକୀକରଣ କୁହାଯାଏ। ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର (କ)ସ୍ୱତଃ (ଖ)ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀ।

(କ)ସ୍ୱତଃ ଅନୁନାସିକୀକରଣ : ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ସେଇ ବର୍ଗର ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ସନ୍ନିବେଶନ ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ହୁଏ। ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱତଃ / (ଆପେଆପେ) ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନାସିକ୍ୟ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି।

କର୍କଟ (କର୍କ୍ଅଟ୍ଅ)→କଙ୍କଡ଼ (କଙ୍କ୍ଅଡ଼୍ଅ)→

କଙ୍କଡ଼ା (କଙ୍କ୍ଅଡ଼୍ଆ)

(ର୍→ø, ø→ଙ୍ (ସନ୍ନିବେଶନ), ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍, ଅ→ଆ)

ମର୍କଟ (ମର୍କ୍ଅଟ୍ଅ)→ମଙ୍କଡ଼ (ମ୍ଅଙ୍କଡ଼୍ଅ)→ମାଙ୍କଡ଼ (ମ୍ଆଙ୍କଡ଼୍ଅ),

(ø→ଙ୍, ଅ→ଆ, ଟ୍→ଡ୍→ଡ଼୍)

ବକ୍ର (ବ୍ଅକ୍ର୍ଅ)→ ବଙ୍କା (ବ୍ଅଙ୍କ୍ଆ) / ବାଙ୍କ

ର୍→ø, ø→ଙ୍, ର୍→ø, ଅ→ଆ) ବଙ୍କା / ବାଙ୍କ ପାଇଁ ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦେଖନ୍ତୁ। (ପୃ.୧୩୭ରୁ ୧୩୮)

ମହାର୍ଘ (ମ୍ଆରଘ୍ଅ)→ମହର୍ଗ (ମ୍ଅରଗ୍ଅ)→ମହଙ୍ଗା (ମ୍ଅହ୍ଅଙ୍ଗ୍ଆ) / ମହରଗ।

(ଆ→ଅ, ର୍→ø, ଘ୍→ଗ୍, ø→ଙ୍, ଅ→ଆ), ମହରଗ (ର୍ଗ→ର୍ଅଗ) ସନ୍ନିବେଶନ।

ଭେକ (ଭ୍ଏକ୍ଅ)→ବେଙ୍ଗ (ବ୍ଏଙ୍ଗ୍ଅ)

(ଭ୍→ବ୍, ø→ଙ୍, କ୍→ଗ୍)

ବାସକ (ବ୍ଆସ୍ଅକ୍ଅ) → ବାସଙ୍ଗ (ଙ୍ଗ୍ଅ)

(ø→ଙ୍, କ୍→ଗ୍), ଙ୍ (ସନ୍ନିବେଶନ)

ଉଚ୍ଚ (ଉଚ୍ଚ୍ଅ)→ଉଞ୍ଚ (ଉଞ୍ଚ୍ଅ)

(ø→ଞ୍, ଚ୍→ø) ଉଚ୍ଚ / ଉଞ୍ଚ (ମୁକ୍ତ ବିତରଣ) (ଦେଖନ୍ତୁ ପୃ.୧୩୬ରୁ ୧୩୭)

ମଜ୍ଜା (ମଜ୍ଜ୍ଆ)→ମଞ୍ଜା (ମ୍ଅଞ୍ଜ୍ଆ)

(ø→ଞ୍, ଜ୍→ø) ।

ମାର୍ଜ୍ଜାରୀ (ମ୍ଆର୍ଜ୍ଜ୍ଆର୍ଈ) →ମଞ୍ଜାରୀ (ମ୍ଅଞ୍ଜ୍ଆର୍ଈ)

(ଆ→ଅ, ର୍→ø, ଜ୍→ø, ø→ଞ୍)

ବ୍ୟଜନକ (ବ୍ୟଜ୍ଅନ୍ଅକ୍ଅ)→ବିଚଣଅ→ବିଚଣା→ବିଞ୍ଚଣା

(ୟ→ଇ, ø→ଞ୍) (ବ୍ଇଞ୍ଚଣ୍ଆ)

ନ୍→ଣ, କ୍→ø, ଅ→ଆ

ସୂଚୀ (ସ୍ଊଚ୍ଈ)→ଛୁଞ୍ଚି (ଛ୍ଉଞ୍ଚ୍ଇ)

(ସ୍→ଛ୍, ଊ→ଉ, ø→ଞ୍, ଈ→ଇ)

ଚିର-ଜୀବ-ଇନ୍→ଚିରଞ୍ଜୀବୀ(ଚ୍ଇର୍ଅଞ୍ଜ୍ଈବ୍ଈ)/ଚିରଜୀବୀ

(ø→ଞ୍) ଇନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ→ଈ, ନ୍→ø

ଚିର+ତନ (ସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ)→ଚିରନ୍ତନ

(ଚିରନ୍ତ୍ନ୍ଅ), (ø→ନ୍)

ପରି-ଧା+ଅନ- ପରିଧାନ (ପ୍ଅର୍ଇଧ୍ଆନ୍ଅ) →ପିନ୍ଧାଣ (ପ୍ଇନ୍ଧ୍ଆଣ୍ଅ)

(ଅ→ଇ, ର୍→ø,ଇ→ ø, ø→ନ୍, ନ୍→ଣ୍) ନ୍ଧ୍→ନ୍ଧ୍

ବିଧାନୀ→ବ୍ଇଧ୍ଆନ୍ଈ→ବିନ୍ଧାଣୀ (ବ୍ଇନ୍ଧ୍ଆଣ୍ଈ)

(ø→ନ୍, ନ୍→ଣ୍, ନ୍ଧ୍→ନ୍ଧ୍)

ମେଢ୍ର (ମେଢ୍ର୍ଅ)→ମେଣ୍ଢା (ମ୍ଏଣ୍ଢ୍ଆ)

(ø→ଣ୍, ର୍→ø) ଣ୍ଡ୍→ଣ୍ଢ (ଣ୍ଡ୍ଅ)

ପିପୀଲିକା (ପ୍ଇପ୍ଈଲ୍ଇକ୍ଆ)→ ପିମ୍ପିଡ଼ି (ପିମ୍ପ୍ଇଡ଼୍ଆ)→ ପିମ୍ପୁଡ଼ି (ପ୍ଇମ୍ପ୍ଉଡ଼୍ଇ)

(ø→ମ୍, ଈ→ଇ→ଉ, ଲ୍→ଲ୍→ଡ଼୍, କ୍ଆ→ø, ମ୍ପ୍→ମ୍ପ୍)

ବାଷ୍ପ (ବ୍ଆଷ୍ପ୍ଅ)→ବାମ୍ଫ (ବ୍ଆମ୍ଫ୍ଅ)

(ø→ମ୍, ଷ୍→ø, ପ୍→ଫ୍)

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ସ୍ୱର ଫୋନିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଅନୁନାସିକ ହୋଇ 'ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ' ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଗଲେ।

କପିତ୍ଥ (କପ୍‌ଇତ୍‌ଥ୍‌ଅ)→କଇତ୍‌ଥ→କଇଁଥ।

(ପ୍→ø, ତ୍→ø, ଇ→ଇଁ)

ମହିଷ (ମହ୍‌ଇଷ୍‌ଅ)→ ମଇଁଷି→(ମଇଁଷ୍‌ଇ)

ହ୍→ø, ଅ→ଇ (ସମୀକରଣ) ଅନୁନାସିକ 'ମ' ପ୍ରଭାବରେ ଇ→ଇଁ

ଦେବ (ଦ୍‌ଏବ୍‌ଅ)→ଦିଅଁ (ଦ୍‌ଇଅଁ) (ଏ→ଇ, ଅ→ଅଁ) (ବ୍ (ୱ୍)→ø)

ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅନୁନାସିକୀକରଣ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦରେ 'ମ୍' ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲୋପ ହେବା ଫଳରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସଂଲଗ୍ନ ସ୍ୱର ଅନୁନାସିକୀକରଣ ହୋଇଗଲା।

ଆମଳକ (ଆମ୍‌ଅଳ୍‌ଅକ୍‌ଅ)→ଅଅଁଳା→(ଅଅଁଳ୍‌ଆ)

ଆ→ଅ, ମ୍→ø, ଅ→ଅଁ (ମ୍ ପ୍ରଭାବରେ)

କ୍‌ଅ→ø, ଅ→ଆ

ଯାମଳ (ଯ୍‌ଆମ୍‌ଅଳ୍‌ଅ)→ଯାଆଁଳା (ଯ୍‌ଆଆଁଳ୍‌ଆ)

ମ୍→ø, ଅ→ଆ→ଆଁ (ମ୍ ପ୍ରଭାବରେ) ଅ→ଆ

ସେହିପରି କୁମାରୀ→କୁଆଁରୀ, ମ୍→ø, ଆ→ଆଁ, କୋମଳ→କଅଁଳ (ଓ→ଅ), ମ୍→ø, ଅ→ଆଁ, ଆମିଷ→ଆଇଁଷ,(ମ୍→ø) ଇ→ଇଁ, ଧୂମ-ଧୂଆଁ (ଅ→ଆ→ଆଁ, ଗ୍ରାମ→ଗାଆଁ→ଗାଁ (ର୍→ø, ମ୍→ø, ଅ→ଆ→ଆଁ)। ବାମ→ବାଆଁ, ବାଁ, ନାମ→ନାଆଁ/ ନାଁ, ଚମର→ଚଅଁର, (ମ୍→ø)ଭୂମି-ଭୂଇଁ, (ମ୍→ø)ସ୍ୱାମୀ-ସାଇଁ (ୱ୍→ø, ଇ-ଇଁ) ଚାମର→ଚଅଁର (ଆ→ø, ମ୍→ø, ଅ→ଅଁ)

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ପ୍‌ଉର୍‌ଣ୍‌ଣ୍‌ଇମ୍‌ଆ)→ପୁନିଅଁ (ପ୍‌ଉନ୍‌ଇଅଁ)

(ଊ→ଉ, ର୍→ø, ଣ୍→ø, ଣ୍→ନ୍, ମ୍→ø, ଆ→ଅ→ଅଁ)

(୫) ସନ୍ନିବେଶନ (Insertion)

ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍+ସ୍ୱର, କ୍‌ଅ(କ)। ଭାଷାରେ କେତେକ ମୂଳ ଶବ୍ଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ କେତେକ ନୂଆ ଧ୍ୱନି / ଫୋନିମ୍ ର ଅନୁପ୍ରବେଶ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଏଇ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବେଶ୍ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥାଏ। ବିଶେଷକରି ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକର ସରଳୀକରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧ୍ୱନିର ଏ ପ୍ରକାର ଅନୁପ୍ରବେଶକୁ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱରଭକ୍ତି ବା ବିପ୍ରକର୍ଷ, ସ୍ୱରାଗମ, ବ୍ୟଞ୍ଜନାଗମ ଇତ୍ୟାଦି କୁହାଯାଇଥିଲା। ଏଇ ସମସ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା ପାଇଁ ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ 'ସନ୍ନିବେଶନ' କୁହାଯାଇଛି। ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର, (କ)ସ୍ୱର ସନ୍ନିବେଶନ (ଖ)ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ନିବେଶନ। କୌଣସି ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି)ର ଅନୁପ୍ରବେଶ ସଙ୍କେତ ସୂତ୍ର, ø→ଅ, କ୍।

(କ)ସ୍ୱର ସନ୍ନିବେଶନ- ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏକ ସ୍ୱରଫୋନିମ୍‌ର ଉପସ୍ଥିତି ସାଧାରଣତଃ ଶବ୍ଦରେ ଥିବା ପୂର୍ବ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱର ଅନୁସରଣରେ ହୋଇଥାଏ।

ଅଳ୍ପ (ଅଳ୍‌ପ)→ଅଳପ (ଅଳ୍‌ଅପ୍‌ଅ)। ø→ଅ (ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ନିବେଶନ), 'ଳ୍‌ପ' ମଝିରେ 'ଅ'ର ଅନୁପ୍ରବେଶ।

ଗର୍ବ (ଗର୍‌ବ୍‌ଅ)→ଗରବ (ଗର୍‌ଅବ୍‌ଅ)। ø→ଅ

ଛତ୍ର (ଛତ୍‌ର୍‌ଅ)→ଛତର (ଛତ୍‌ଅର୍‌ଅ) ø→ଅ

ସ୍ୱପ୍ନ (ସ୍‌ୱ୍‌ଅପ୍‌ନ୍‌ଅ)→ସପନ (ସ୍‌ଅପ୍‌ଅନ୍‌ଅ)

(ୱ୍‌→ø, ପ୍‌ନ୍‌→ପ୍‌ଅନ୍‌ଅ ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଅ)

ଏହିପରି ଭକ୍ତ→ଭକତ, ରକ୍ତ→ରକତ, ଗୁପ୍ତ→ଗୁପତ

ଶବ୍ଦ (ଶବ୍‌ଦ)→ଶବଦ (ଶ୍‌ଅବ୍‌ଅଦ) ଇତ୍ୟାଦି (ø→ଅ)

ଶ୍ରଦ୍ଧା (ଶ୍‌ର୍‌ଅଦ୍‌ଧ୍‌ଆ)→ଶରଧା

(ଶ୍‌ର୍‌ଅ→ଶ୍‌ଅର୍‌ଅ, ø→ଅ, ଦ୍‌→ø)

ସ୍ପର୍ଶ (ସ୍‌ପ୍‌ଅର୍‌ଶ୍‌ଅ)→ପରଶ (ପ୍‌ଅର୍‌ଅଶ୍‌ଅ)

(ସ୍‌→ø, ର୍‌ଶ୍‌ଅ→ର୍‌ଅଶ୍‌ଅ, ø→ଅ)

ଚର୍ଚ୍ଚା (ଚର୍‌ଚ୍‌ଚ୍‌ଆ)→ଚରଚା (ଚ୍‌ଅର୍‌ଅଚ୍‌ଆ)

(ର୍‌ଚ୍‌ଚ୍‌→ର୍‌ଅଚ୍‌, ø→ଅ, ଚ୍‌→ø), 'ର୍' ପରେ 'ଅ'ର ଅନୁପ୍ରବେଶ ହେତୁ ଚ୍‌ଚ୍‌→ଚ୍

ସର୍ଦ୍ଦାର (ସ୍‌ଅର୍‌ଦ୍‌ଦ୍‌ଆର)→ସରଦାର (ସ୍‌ଅର୍‌ଅଦ୍‌ଆର)

ର୍‌ଦ୍‌ଦ୍‌→ର୍‌ଅଦ୍‌ଦ୍‌→ର୍‌ଅଦ୍ (ø→ଅ, ଦ୍‌→ø)

କେତେକ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ଶେଷରେ କେବଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଫୋନିମ୍ ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ସେଗୁଡ଼ିକର 'ଅ' ସନ୍ନିବେଶନ ହୋଇଗଲା।

ø→ଅ

ଶରତ୍‌→ଶରତ (ତ୍‌ଅ)	ରାଜନ୍‌→ରାଜନ (ନ୍‌ଅ)
ବଣିକ୍‌→ବଣିକ (କ୍‌ଅ)	ଅନ୍ତର୍‌→ଅନ୍ତର (ର୍‌ଅ)
ସମ୍ରାଟ୍‌→ସମ୍ରାଟ (ଟ୍‌ଅ)	ବହିର୍‌→ବାହାର (ବ୍‌ଆହଆର୍‌ଅ) (ଅ-ଆ, ଇ-ଆ, ø-ଅ)

ସେଇପରି ବିପଦ୍‌→ବିପଦ, ଆପଦ୍‌→ଆପଦ, ସମ୍ପଦ୍‌→ସମ୍ପଦ, ପରିଷଦ୍‌→ପରିଷଦ, ମୁଦ୍‌→ମୁଦ ଇତ୍ୟାଦି।

ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ø→ଅ

ø-ଇ

ଅରି (ଅର୍‌ଇ)→ଅଇରି (ø-ଇ)

ମଳ (ଳ୍‌ଅ)→ ମଇଳା (ମଇଳ୍‌ଆ), (ø→ଇ, ଅ→ଆ)

ଶ୍ରୀ (ଶ୍‌ର୍‌ଈ)→ଶିରୀ (ଶଇର୍‌ଈ), (ଶ୍‌ର୍‌→ଶ୍‌ଇର୍, ø→ଇ)

ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍‌ତ୍‌ର୍‌ଈ)→ସ୍ତିରୀ (ସ୍‌ତ୍‌ର୍‌ଈ), (ସ୍‌ତ୍ →ସ୍‌ତ୍‌ଇ, ø→ଇ) 'ତ୍‌ର୍' ମଝିରେ 'ଇ' ସନ୍ନିବେଶନ

ଶିରୀ ଏବଂ ସ୍ତିରୀ ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟିରେ ଶେଷ ସ୍ୱର 'ଈ' ଥିବାରୁ ତା'ର ପ୍ରଭାବରେ ø→ଈ (ଦୀର୍ଘ) ନ ହୋଇ ହ୍ରସ୍ୱ 'ଇ' ହୋଇଗଲା। କାରଣ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ଯେଉଁ ବଳାଘାତ ଥିଲା ସରଳୀକରଣ ଫଳରେ ତାହା ଲାଘବ/ଶିଥିଳ ହୋଇଗଲା ।

ବଂଶୀ (ବ୍ଅମ୍ଶ୍ଈ)→ବଇଁଶୀ (ବ୍ଅଇମ୍ଶ୍ଈ)

ଅମ୍→ଅଇମ୍→ଅଇଁ, ø→ଇ→ଇଁ

ଅର୍ଥାତ୍ 'ମ୍'ର ଅନୁନାସିକତା ଧ୍ୱନି ପ୍ରଭାବରେ ଇ-ଇଁ, ମ→ø

ø→ଉ, ଊ

ମୂର୍ଖ (ମ୍ଊର୍ଖ୍ଅ)→ମୁରୁଖ (ମଉର୍ଉଖ୍ଅ) (ଊ→ଉ) (ø→ଉ)

ମୂର୍ଚ୍ଛା (ମ୍ଊର୍ଚ୍ଛଆ)→ମୁରୁଛା (ମ୍ଉର୍ଉଛଆ)

(ର୍ଚ୍ଛା→ର୍ଅଛା→ର୍ଉଛା, ଚ୍→ø, ର→ଉ, ø→ଉ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ (ସ୍ଊର୍ଯ୍ୟ୍ଅ)→ସୂରୁଯ (ସ୍ଊର୍ଉଯ୍ଅ) / ସୁରୁଯ

(ର୍ଯ୍→ର୍ଉଯ୍, ୟ୍→ø,ର→ଉ)

ଧ୍ରୁବ (ଧ୍ର୍ଉବ୍ଅ)→ଧୁରୁବ (ଧ୍ଉର୍ଉବ୍ଅ)

ଧ୍ର୍ଉ→ଧ୍ଉର୍ଉ, ø→ଉ

ଉଷ୍ମ (ଉଷ୍ମ୍ଅ)→ ଉଷୁମ (ଉଷ୍ଉମ୍ଅ)। (ଷ୍ମ୍ଅ→ଷ୍ଉମ୍ଅ, ଅର୍ଥାତ୍ ø-ଉ)

କୁବ୍ଜ→କୁଜ (ବ୍→ø) କିନ୍ତୁ

କୁବ୍ଜ (ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ ଆ→କୁବ୍ଜା (କ୍ଉବ୍ଜ୍ଆ)→କୁବୁଜା (କ୍ଉବ୍ଉଜ୍ଆ) ø-ଉ

ମୁକ୍ତା (ମ୍ଉକ୍ତ୍ଆ)→ମୁକୁତା (ମଉକ୍ଉତ୍ଆ)

(କ୍ତ୍→କ୍ଉତ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଉ)

କେତେକ ଶବ୍ଦର ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ଅଲଗା କରୁଥିବା 'ସ୍ୱର' ପୂର୍ବ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରକୁ ଅନୁସରଣ ନ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱର ଫୋନିମ୍‌ର ସନ୍ନିବେଶନ ହୋଇଥାଏ।

ø-ଅ

କୀର୍ତ୍ତି (କ୍ଈର୍ତତ୍ଇ)→କୀରତି (କ୍ଈର୍ଅତ୍ଇ)

(ର୍ତ୍ତ୍ଇ→ର୍ଅତ୍ଇ) ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଅ, ତ୍→ø

'ର' ପରେ ସ୍ୱର ସନ୍ନିବେଶନ ହେତୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନରୁ ଗୋଟିକର ଲୋପ ହେଲା।

ବାର୍ତ୍ତା (ବ୍ଆର୍ତତ୍ଆ)→ବାରତା (ବ୍ଆର୍ଅତ୍ଆ)

(ର୍ତତ୍ → ର୍ଅତ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଅ, ତ୍→ø)

ପ୍ରୀତି (ପ୍ର୍ଈତ୍ଇ) →ପୀରତି (ପ୍ଈର୍ଅତ୍ଇ)

ପ୍ରଈ→ପ୍ଈର୍ (ପୀର୍) (ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦେଖନ୍ତୁ), (ø-ଉ)

ମୁକ୍ତି (ମ୍ଉକ୍ତ୍ଇ)→ମୁକତି (ମ୍ଉକ୍ଅତ୍ଇ)

(କ୍ତ୍ଇ→କ୍ଅତ୍ଇ ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଅ)

ସେହିପରି ପ୍ରାପ୍ତି→ପ୍ରାପତି, ପ୍ତ୍ଇ→ପଅତ୍ଇ,ø→ଅ)

ମୂର୍ତ୍ତି (ମ୍ଉର୍ତ୍ତ୍ଇ)→ମୂରତି (ମ୍ଉର୍ଅତ୍ଇ) (ø→ଅ) (ତ୍→ø)
ଖୋର୍ଦ୍ଧା (ଖ୍ଓର୍ଦ୍ଧ୍ଆ)→ ଖୋରଧା (ଖ୍ଓର୍ଅଧ୍ଆ)
(ø→ଅ, ଦ୍→ø)

ø→ଇ

ସ୍ନେହ (ସ୍ନ୍ଏହ୍ଅ)→ ସିନେହ (ସ୍ଇନ୍ଏହ୍ଅ)
(ସ୍ନ୍ଏ→ସ୍ଇନଏ ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଇ) ।
ଶ୍ରାବଣ (ଶ୍ର୍ଆବ୍ଅଣ୍ଅ)→ଶିରାବଣ (ଶ୍ଇରାବଣ)
(ଶ୍ର୍ଆ→ଶ୍ଇର୍ଆ, ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଇ)
ଭାର୍ଯ୍ୟା (ଭ୍ଆର୍ୟ୍ୟଆ)→ଭାରିଯା (ଭ୍ଆର୍ଇଯ୍ଆ)
(ର୍ଯ୍→ର୍ଇଯ୍, ø→ଇ, ୟ୍→ø)
ମଳ (ମ୍ଅଳ୍ଅ)→ ମଇଳା (ଳ୍ଆ) ø→ଇ, ଅ→ଆ
ସ୍କୁଲ→ଇସ୍କୁଲ, ø→ଇ
ଗ୍ଲାସ (ଗଲ୍ଆସ୍ଅ)→ଗିଲାସ (ଗ୍ଇଲ୍ଆସ୍ଅ)
(ଗ୍ଲ୍ଆ→ଗ୍ଇଲ୍ଆ, ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଇ)
ଷ୍ଟେସନ→ଇଷ୍ଟେସନ, ø→ଇ

ø→ଉ

ସ୍ମରଣ (ସ୍ମ୍ଅରଅଣ୍ଅ)→ସୁମରଣ (ସ୍ଉମ୍ଅରଅଣଅ)→ସୁମରଣା (ସ୍ମରଣ କରିବା)
ସମ୍ଅ→ସ୍ଉମ୍ଅ, ø→ଉ, ଅ→ଆ (ଣ→ଣା)
ସ୍ମରଣ→ସୁମରଣ ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସୁ-ମରଣ, ଉତ୍ତମ ମରଣ ଅର୍ଥ ହୋଇପାରେ ।
ବଂଶ (ବ୍ଅମ୍ଶ୍ଅ)→ବାଉଁଶ (ବ୍ଆଉମ୍ଶ୍ଅ)
(ଅ→ଆ, ମ୍ଶଅ→ଉମ୍ଶ୍ଅ→ଉଁଶ୍ଅ,
ଅର୍ଥାତ୍ ø→ଉଁ (ମ୍ ପ୍ରଭାବରେ ଉ-ଉଁ, ମ୍-ø)
ମାଂସ (ମ୍ଆମ୍ସ୍ଅ)→ମାଉଁସ (ମ୍ଆଉମ୍ସ୍ଅ)
(ମ୍ଆମ୍ସ୍→ମ୍ଆଉମ୍ସ→ମଆଉମ୍ସ→ମଆଉଁସ)
(ø→ଉ, ଉମ୍→ଉଁ, ମ୍→ø)
ଆଉ କେତେକ ଶବ୍ଦରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱର ଏବଂ ପରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ସନ୍ନିବେଶନ ହୋଇଥାଏ ।

ø→ହ୍

ଗାନ→ଗାଆଣ→ଗାହାଣ (ନ୍→ଣ୍, ø→ଆ, ø→ହ୍, ଆ ସହିତ ମିଶି 'ହା' ହୁଏ
ଶାଳା→ସାହାଲା (ଳ୍→ଲ୍) (ଶ୍→ସ୍, ø→ଆ, ø→ହ୍)

ଶାଣ→ଶାଆଣ→ଶାହାଣ (ø→ଆ, ø→ହ୍)
ସ୍ନାନ→ସ୍ନାଆନ→ ସ୍ନାହାନ (ø→ଆ, ø→ହ୍)

ø→ର୍

ରୁକ୍ଷ (ର୍ଉକ୍ଷ୍ଅ) ø→ଆ ଲୁଖୁରା (ଲ୍ଉଖ୍ଉର୍ଆ)

ର୍→ଲ୍→ଲ୍, କ୍ଷ୍→ଖ୍, ø→ର୍ (ସନ୍ନିବେଶନ) ଅ→ଆ)

ø→ଯ

ବ୍ୟାକରଣର ସନ୍ଧି (ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ଫୋନିମୀୟ(ଧ୍ୱନି) ପରିବର୍ତ୍ତନ) ନିୟମରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ସଂସ୍କୃତ 'ଯ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓଡ଼ିଆରେ 'ୟ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ ।

ପରି-ଅଟ୍+ଅନ →ପର୍ୟଟନ (ପର୍ୟଟନ) →ପର୍ଯ୍ୟଟନ), (ପର୍ଯୟ୍ଟନ), ଇଅ→ୟ, ø→ଯ୍

ପରି+ଅନ୍ତ→ ପର୍ୟନ୍ତ (ପର୍ୟନ୍ତ)→ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ପର୍ଜ୍ୟନ୍ତ)

ଇଅ→ୟ, ø→ଯ, (ସନ୍ନିବେଶନ)

ପରି+ଆଲୋଚନା→ପର୍ୟାଲୋଚନା (ପର୍ୟଆଲୋଚନା) → ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା (ପର୍ଯ୍ୟଆ ଲୋଚନା)

ଇଆ→ୟା, ର୍ଯ୍ୟା→ର୍ଯ୍ୟା, ø→ଯ୍ (ସନ୍ନିବେଶନ)

କୃ+ୟ→କର୍+ୟ→ କାର୍ୟ→କାର୍ଯ୍ୟ (କାର୍କ୍ଷ୍ୟ)

ଅ→ଆ(କ୍ଅ→କ୍ଆ), ø→ଯ୍, ର୍ୟ→ର୍ଯ୍ୟ)

ଆ-ଚର୍ (ଶିକ୍ଷାଦେବା)+ୟ→ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ (ଆଚ୍ଆର୍ଯ୍ୟ)

ଅ→ଆ(ଚ୍ଅ→ଚ୍ଆ-ପୂର୍ବରୁ ଆ ଥିବାରୁ- ସମୀକରଣ

ର୍ୟ→ର୍ଯ୍ୟ, ø→ଯ୍

୭. ମୁକ୍ତ ବିତରଣ / ମୁକ୍ତ ବିନିମୟ (Free Variation)

ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଧ୍ୱନିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ। (ଦେଖନ୍ତୁ ଫୋନିମ୍ ପୃ.୫୯ରୁ ୬୦)। ଭାଷାରେ ଏପରି ଦୁଇପ୍ରକାର ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମାଜ-ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଥା'ନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆରେ ଏପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା:

ଅନ୍ତୁଡ଼ି↔ଏନ୍ତୁଡ଼ି, ଉପାସ-ଓପାସ ଇତ୍ୟାଦି।

ର↔ଡ଼୍

ଲହରୀ↔ଲହଡ଼ି, ଲ୍↔ଡ଼୍, ମରା↔ମଡ଼ା, ଭାକୁର↔ଭାକୁଡ଼, ଅର୍ଡର↔ଅରଡ଼

ଖରୁଡ଼ା↔ଖଡ଼ୁରା, ପାରୁଡ଼ା→ପାଡ଼ୁରା

ପୋକଡ଼ା↔ପୋକରା, ବାଡ଼ି↔ବାରି

ଲ↔ନ୍, ନ୍↔ଲ୍, ନିମ୍ବ↔ଲିମ୍ବ, ନଇଁବା↔ଲଇଁବା, ନାଭି↔ନାହି↔ଲାହି,

ଲତା↔ନଟା (ତ୍↔ଟ୍), ଲେଖିବା↔ନେଖିବା, ଲୁଣ↔ନୁଣ, ଲହରୀ↔ନହଡ଼ି, ଲାଉ↔ନାଉ, ଲାଲ୍↔ନାଲ୍, ଲୁଗା↔ନୁଗା, ଲାଭ↔ନାଭ, ଲୋଟା↔ନୋଟା, ଲେଉଟିଆ↔ନେଉଟିଆ, ଲସରପସର↔ନସରପସର ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ନିବେଶନ (କେବଳ କଥିତ ଓଡ଼ିଆରେ) ଓ ମୁକ୍ତ ବିତରଣ

ନିତାନ୍ତ-ନିତ୍ୟାନ୍ତ (ø→ୟ) ନିର୍ଯାତନା- ନିର୍ଯ୍ୟାତନା (ø-ୟ)

ଲଜ୍ଜା-ଲଜ୍ଜ୍ୟା (ø→ୟ) ଦୁର୍ଯୋଗ-ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ (ø-ୟ)

ଶରୀର-ଶ୍ୟରୀର (ø-ୟ) ନିର୍ଲଜ୍ଜ-ନିର୍ଲ୍ଲଜ - ନିର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜ

ଅଜାମିଳ-ଅଜାମ୍ବିଳ(ø-ବ୍)

ଯମେଶ୍ୱର-ଯମ୍ୟେଶ୍ୱର (ø-ୟ)

ଡାଳିମ / ଦାଡ଼ିମ-ଡାଳିମ୍ବ (ø-ୟ)

ଅନ୍ନ→ଅର୍ଣ୍ଣ (ø→ର୍)

ଭାଜନ-ଭାର୍ଜନ, (ø→ର୍)

ଜଗନ୍ନାଥ-ଜଗର୍ଣ୍ଣାଥ, (ø→ର୍), ନ୍‌ନ୍‌ଆ→ଣ୍‌ଣ୍‌ଆ

୮. ଫୋନିମ୍ / ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ (Metathesis)

ଶବ୍ଦରେ ଥିବା କୌଣସି ଧ୍ୱନିର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ଯେଉଁ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୁଏ ସେଇ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କୁହାଯାଏ। ଏଥିରେ ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅର୍ଥ ସମାନ ରହେ।

(କ)ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ

କାଣ→କଣା (ଆ→ଅ, ଅ→ଆ)

ନାଳ→ନଳା (ଆ→ଅ, ଅ→ଆ)

ବାଳ→ବଳା (ଆ→ଅ, ଅ→ଆ)

ଲଜ୍ଜା→ଲାଜ (ଆ→ଅ, ଜ୍→ø)

ଶୃଙ୍ଖଳା (ଶରଙ୍‌ଖ୍‌ଅଳ୍‌ଆ)→ଶଙ୍ଖୁଳା (ଶ୍‌ଅଙ୍‌ଖ୍‌ଉଳ୍)

(ର→ଉ), 'ଅ' ଏବଂ 'ଉ'ର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି।

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ

ହ୍ରଦ→ହଦ→ହଦ

କୋଟର→କୋରଡ଼ (ଟ୍‌ଅ→ଡ୍‌ଅ) କୋଡ଼ର→କୋରଡ଼ (ଡ୍→ଡ଼), ଡ୍‌ର→ରଡ଼

ସ୍ତୁତି (ସ୍‌ତ୍‌ଉତ୍‌ଇ)→ତୁସ୍ତି (ତ୍‌ଉସ୍‌ତ୍‌ଇ) 'ସ୍'ର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ (ମହ୍‌ଆର୍‌ଆଷ୍‌ଟ୍‌ର୍‌ଈ)→ମରହଟ୍ଟୀ (ମ୍‌ଅର୍‌ଅହ୍‌ଅଟ୍‌ଟ୍‌ଈ)

ରା→ର, ହା→ହ, ଷ୍→ଟ, ଟ୍ଟ୍, ମହରଟ୍ଟୀ→ମରହଟ୍ଟୀ

ହର→ରହ (ବିପର୍ଯ୍ୟୟ)

ସପ୍ତାହ→ହପ୍ତା (ସ→ø), ବଙ୍କା→ବାଙ୍କ (ଅ→ଆ, ଅ→ଆ)

ଶୃଙ୍ଖଳା (ଶ୍ରଙ୍‌ଖ୍‌ଅଳା)→ଶଙ୍ଖୁଳା (ଶ୍‌ଅଙ୍ଖଉଳ୍‌ଆ)

ର→ଉ, ଅ ଏବଂ ଉ ର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି।

ଗୃହ (ଗରହ୍ଅ)→ଘର (ଘ୍ଅରଅ)

ର→ର୍ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ଗହ୍ରଅ ହେଲା।

ହ୍ର୍ ମଝିରେ 'ଅ', ସନ୍ନିବେଶନ ହୋଇ ଘର ହେଲା - ଗହ୍→ଘ୍।

ବିବାହ (ବିବ୍ଆହ୍ଅ)→ବିଭାଅ→ବିଭା, 'ହ୍'ର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ବଆହ୍ଅ→ବହ୍ଆଅ→

ଭଆଅ→ଭା, ବ୍ହ୍→ଭ୍, (ମହାପ୍ରାଣ) (ହ୍ ପ୍ରଭାବରେ) ଅ→ø

ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ହ୍ନ (ହ୍ନ୍), ହ୍ମ (ହ୍ମ୍), ହ୍ଲ (ହ୍ଲ) ପ୍ରାକୃତରେ ଯଥାକ୍ରମେ ନ୍ହ, ମ୍ହ୍ ଲେଖାଗଲା। କିନ୍ତୁ ଲେଖନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ।

ନ୍ହ→ହ୍ନ

ଜହ୍ନ (ଜନ୍ହ→ଜହ୍ନ)

କାହ୍ନୁ (କାନ୍ହୁ→କାହ୍ନୁ)

ବହ୍ନି (ବନ୍ହି→ବହ୍ନି)

ଜହ୍ନି (ଜନ୍ହି→ଜହ୍ନି)

ମ୍ହ→ହ୍ମ

ବ୍ରହ୍ମା (ବ୍ରମ୍ହା→ବ୍ରହ୍ମା)

ଗହ୍ମା (ଗମ୍ହା→ଗମ୍ହା)

ବ୍ରାହ୍ମଣ (ବ୍ରାମ୍ହଣ→ବ୍ରାହ୍ମଣ)

ଲହ୍ଆ→ହ୍ଲଆ

ପ୍ରହ୍ଲାଦ (ଲ୍ହଆ→ହ୍ଲଆ)

ଗେହ୍ଲା (ଲ୍ହଆ→ହ୍ଲଆ)

ମହ୍ଲାର (ଲ୍ହଆ→ହ୍ଲଆ)

କୋହ୍ଲ (ଲ୍ହଅ→ହ୍ଲଅ)

ଏଠାରେ ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଛି ନ୍, ମ୍, ଲ୍ ପରେ 'ହ' ରହିଲେ ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନ ଦେଇ ଲେଖିବାକୁ ହେବ। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଏଇ ତିନୋଟି ଯଥାକ୍ରମେ ଫଳା ରୂପେ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଥିବାରୁ ପ୍ରଥମେ 'ହ୍' ରହି ପରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଫଳା ରୂପେ ସ୍ଥାନିତ ହେଲେ। ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ଏକ ସ୍ଫୋଟରେ (ନିଶ୍ୱାସରେ) ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏପରି ଭାବେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଛି।

୩.୩ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି 'ମ୍'ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ବିକଳ୍ପରେ ଅନୁସ୍ୱାରପ୍ରୟୋଗ-ଏକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଭିତ୍ତିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ସନ୍ଧିନିୟମ ତଥା ଶବ୍ଦ ସଂରଚନାର ଫୋନିମୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଡ଼ିକ ଯେପରିଭାବେ ରୂପାୟିତ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ପର ପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା।

୧. **ମ୍→ଙ୍**

କିମ୍+କର → କିଙ୍କର (ଙ୍କ୍ଅ)

ସମ୍ + କଳନ → ସଙ୍କଳନ (ଙ୍କଅ)

ଅହମ୍ +କାର → ଅହଙ୍କାର

ସମ୍ +ଗୀତ → ସଙ୍ଗୀତ (ଙ୍ଗଇ)

ମ୍ →ଞ୍

ସମ୍ +ଚୟନ → ସଞ୍ଚୟନ(ଞ୍ଚ୍ଅ)

ସମ୍ +ଜୀବନୀ → ସଞ୍ଜୀବନୀ (ଞ୍ଜଇ)

ମ୍ →ନ୍

ସମ୍ +ଦେହ → ସନ୍ଦେହ (ନ୍ଦ୍ଏ)

ସମ୍ +ଧାନ → ସନ୍ଧାନ (ନ୍ଧ୍ଆ)

ସେହିପରି ମ୍, ପ୍, ବ୍, ଭ → ଯଥାକ୍ରମେ ମ୍ପ, ମ୍ବ, ମ୍ଭ

ସମ୍ +ବାଦ → ସମ୍ବାଦ (ମ୍ବ୍ଆ)

ସମ୍ +ଭାବନା → ସମ୍ଭାବନା (ମ୍ଭ୍ଆ)

ଏହି ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଏକ ସୂତ୍ର ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ- (ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଚିହ୍ନ, → ଏହା ହୁଏ ପରିବେଶରେ)-

[ମ୍] ⟶ [ବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ / ଙ୍ ଞ୍ ନ୍ ମ୍] / —[ବର୍ଗୀୟ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ]

ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମଶବ୍ଦ ଶେଷରେ ମ୍ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶବ୍ଦ ଆରମ୍ଭରେ ବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଥିଲେ 'ମ୍' ସ୍ଥାନରେ ସେଇ ବର୍ଗର ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହୁଏ ଏବଂ ଦୁଇଟି ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶି ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି । ପାଣିନିଙ୍କ ସୂତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ଏଇଠାରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । (ଅନୁସ୍ୱାର ସ୍ୟ ଯାୟୀ ପର ସବର୍ଣ୍ଣ(ପା ସୂତ୍ର ୮/୪/୫୮)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ କିଛି ଉଦାହରଣ ନିଆଯାଉ । ଇଂରାଜୀରେ IN, UN ଦୁଇଟି 'ଉପସର୍ଗ/ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ' (Prefix)କୁ କେତେକ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ 'ନ' କାରାତ୍ମକ ବା ନାସ୍ତିବାଚକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଏବଂ ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ଧ୍ୱନି ପିରବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

in- Possible → impossible

in-partial → impartial

in-personal → impersonal

in-balance → imbalance

in-moral → immoral

in-mature → immature

ଏ ଶବ୍ଦଗୁଡିକରେ n→m (ପରସବର୍ଣ୍ଣ, କିନ୍ତୁ ଶେଷଦୁଇଟିରେ n→m ରେ ପରସବର୍ଣ୍ଣ ନହୋଇ ପୂର୍ବଗାମୀ ସମୀକରଣ ହୋଇଛି । ଅଥଚ un published, unbalanced, unbearable ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୨.   ଓଡ଼ିଆରେ ପଦାନ୍ତସ୍ଥିତ ମ୍ (ସମ୍) ପରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଥିଲେ 'ମ୍' ସ୍ଥାନରେ ଅନୁସ୍ୱାର ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୁଏ ।

ସମ୍ +ଯୋଜନା	→ ସଂଯୋଜନା	(ସମ୍ଯୋଜନା)
ସମ୍ +ଲଗ୍ନ	→ ସଂଲଗ୍ନ	(ସମ୍ଲଗ୍ନ)
ସମ୍ +ଶୋଧନ	→ ସଂଶୋଧନ	(ସମ୍ଶୋଧନ)
ସମ୍ +ସର୍ଗ	→ ସଂସର୍ଗ	(ସମ୍ସର୍ଗ)
ସମ୍ +କ୍ଷେପ	→ ସଂକ୍ଷେପ	(ସମ୍କ୍ଷେପ)
୩. ସମ୍ +ରକ୍ଷଣ	→ ସଂରକ୍ଷଣ	(ସମ୍ରକ୍ଷଣ)
ସମ୍ +ଲାପ	→ ସଂଲାପ	(ସମ୍ଲାପ)
ସମ୍ +ହାର	→ ସଂହାର	(ସମ୍ହାର)
ସମ୍ +ହତି	→ ସଂହତି	(ସମ୍ହତି)

ଏଇ ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ପଦାନ୍ତସ୍ଥିତ 'ମ୍' ପରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଯ୍, ର୍, ଲ୍, ଳ୍, ଶ୍, ସ୍, ହ୍, କ୍ଷ ଥିଲେ 'ମ୍' ସ୍ଥାନରେ ଲେଖନରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର(୦) ହୁଏ ଏବଂ ଏଇ ଅନୁସ୍ୱାର ପୂର୍ବରୁ ଥିବାରୁ ସ (ସ୍ଅ) ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଶବ୍ଦଟି ନୂତନ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସୂତ୍ରଟି ହେଲା-

[ମ୍] ⟶ [ଅନୁସ୍ୱାର(ଂ)]/— [ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ: ଯ୍, ର୍, ଲ୍, ଳ୍, ଶ୍, ଷ୍, ହ୍, କ୍ଷ]

କିନ୍ତୁ କେତେକଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏହା ଙ୍, ଙ୍ଗ୍ ପରି ଶୁଣାଯାଏ । ଉଦାହରଣ(୩)ରେ ଥିବା ଶବ୍ଦରେ ମ୍ ଯଦି ଅନୁସ୍ୱାରରେ ପରିଣତ ନହୁଏ ତେବେ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ନିୟମରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ରକ୍ଷଣ (ମ୍ର୍ଅ), ଯେପରି ତାମ୍ର, ସାମ୍ଲାପ, (ମ୍ଲ୍ଆ) ଯେପରି ଅମ୍ଲାନ୍, ସହ୍ମାର (ମ୍ହ୍ଆ→ହ୍ମ୍ଆ, ଯେପରି ବ୍ରହ୍ମା, ବ୍ରହ୍ମ- ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ନିୟମରେ) ହୋଇଯାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଲେଖନ, ଶବ୍ଦ ଗଠନ ପଦ୍ଧତିରେ ଏ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ଗଠନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ। ଆଉ ମଧ୍ୟ ସଂକ୍ରାନ୍ତି (ସମ୍କ୍ରାନ୍ତି), ସଂକ୍ରାମକ, ସଂଗ୍ରହ, (ସମ୍ ଗ୍ରହ) ସଂଗ୍ରାମ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦରେ କ୍, ଗ୍ରେ ର୍ ଫୋନିମ୍ ମିଶି ଥିବାରୁ ମ୍କ୍ର୍, ମ୍ଗ୍ର୍ ଏଇପରି ୩ଟି ଫୋନିମ୍ର ମିଶ୍ରଣରେ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗଠିତ ହେବା ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଗଠନ ପରମ୍ପରାରେ ଅନୁସୃତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମରେ ଏହାକୁ ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ (ବ୍ୟତିକ୍ରମ) ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଅଥଚ ସମ୍ପୃକ୍ତି, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପରି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖାହୁଏ ।

ଏଇପରି ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଶବ୍ଦ ହେଲା-

ସମ୍ +କୃତି → ସଂସ୍କୃତି (ସମ୍ସ୍କୃତି)

ସମ୍ +କରଣ → ସଂସ୍କରଣ (ସମ୍ସ୍କ୍ଅରଣ)

ସମ୍ +କାର → ସଂସ୍କାର (ସମ୍ସ୍କ୍ଆର)

ଏଠାରେ ଏକ 'ସ୍' ଧ୍ୱନିର ସନ୍ନିବେଶନ ହୋଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ମିଶି ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଦୁଇ ସ୍-ସ୍ ମଧ୍ୟରେ 'ମ୍' ଅନୁସ୍ୱାରରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ପୂର୍ବ 'ସ୍'ରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ନଚେତ୍ ଶବ୍ଦଗୁଡିକ ସଂକୃତି ସଂକରଣ/ସଙ୍କରଣ, ସଂକାର/ସଙ୍କାର ରୂପେ ଏକ ଅର୍ଥହୀନ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।

ଭାଷାରେ ଏକ ବାଏକାଧିକ ଫୋନିମ୍‌କୁ ନେଇ ଗଠିତ ଅର୍ଥବୁଝାଉ ଥିବା ନ୍ୟୁନତମ ଏକକ ହେଉଛି ମର୍ଫିମ୍ ବା ଶବ୍ଦ । ଯଥା ଘର, ନଈ, ରାସ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ସରଳ ଶବ୍ଦ । କିନ୍ତୁ ପଥିକ ଶବ୍ଦଟି ସରଳ, ମନେ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଏହା (ପଥ+ଇକ) ଅର୍ଥାତ୍ ପଥ ଶବ୍ଦରେ 'ଇକ' ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଗଠିତ । ଏଠାରେ 'ପଥ' ମୂଳ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଏହାକୁ ମୁକ୍ତ ମର୍ଫିମ୍ (ରୂପ) ଓ 'ଇକ'କୁ ବଦ୍ଧ ମର୍ଫିମ୍ (ରୂପ) କୁହାଯାଏ । ବଦ୍ଧ ରୂପ ଗୁଡିକ ଆଶ୍ରିତ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦ ସହିତ ମିଶି ଗଠିତ ହୁଅନ୍ତି । କେବଳ ଦୁଇଟି ବଦ୍ଧ ରୂପକୁ ନେଇ ଶବ୍ଦ ସଂରଚନା ହୋଇପାରିବନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଥମେ (୧୯୧୩) ନାସିକ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବଦଳରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର' ଦେଇ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଲିପି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ନିଜ ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖୁଥିଲେ- ଯଥା କଣ୍ଠକୁ କଂଠ, ଆରମ୍ଭକୁ ଆରଂଭ ଇତ୍ୟାଦି । କିନ୍ତୁ ଏହା ସାଧାରଣ ପାଠକ ଓ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିନଥିଲେ ।

ଏଇ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ୨୦ଟି ନାସିକ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର (ଙ୍କ ଠାରୁ ମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁସ୍ୱାର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଲେଖାଯାଇ ପାରିବ ବୋଲି କେତେକ ଭାଷାବିତ୍ ନିଜ ନିଜ ବହିରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ କେତେକ ବିଦ୍ୱାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଲେଖା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି । ଯଥା- ଅଙ୍କ-ଅଂକ, ଅଞ୍ଚଳ-ଅଚଂଳ, ଅଣ୍ଟା-ଅଂଟା, ଖଣ୍ଡା-ଖଂଡା, କନ୍ଦମୂଳ-କଂଦମୂଳ, ଡିମ୍ବ-ଡିଂବ, ଦମ୍ଭ-ଦଂଭ ଇତ୍ୟାଦି ।

କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଭାଷାରେ ଏପ୍ରକାର ଦ୍ୱୈତ ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁସୃତ ହେବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । କାରଣ ଏଇ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଲେଖାରେ-(୧) ନାସିକ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବଦଳରେ କେବଳ ଅନୁସ୍ୱାର ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର ବା ଅନୁସ୍ୱାର ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହେବ (୨) ଉଚ୍ଚାରଣରେ ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଉପରେ ଯେଉଁ ବଳାଘାତର ସୂଚନା ମିଳେ ତାହା ଅନୁସ୍ୱାରଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷରରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବ । (୩) ଓଡ଼ିଆ ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି) ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ରୂପେ ନିରୂପିତ ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍, ମଧ୍ୟରୁ ଙ୍, ଞ୍, ର ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ, ଓଡ଼ିଆରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର'ର ଧ୍ୱନିମୂଲ୍ୟ 'ମ୍' । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ମତରେ ବାକ୍ ମୟ→ ବାଙ୍‌ମୟ, କିନ୍ତୁ ବାଙ୍‌ମୟ, ମୃଣ୍ମୟ ପ୍ରଭୃତିକୁ ବାଂମୟ, ମୃଂମୟ-ଏ ପରିଲେଖିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ତା'ହେଲେ ଅନୁସ୍ୱାରରେ 'ମ୍' ଉଚ୍ଚାରଣ ହିଁ ହେବ ଏବଂ ଶବ୍ଦଟି ମାନ 'ବାମ୍ମୟ' 'ମୃମ୍ମୟ'- ଏଇ ପରି ହୋଇଯିବ (ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚାର-ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ) । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବାଂମୟ (ବାଙ୍‌ମୟ / ବାଙ୍ମୟ) ଆକାଂକ୍ଷା (ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା) ପରି ଶବ୍ଦ ଲେଖନରେ ଅନୁସ୍ୱାରର ଅପପ୍ରୟୋଗ ହେଉଛି ।

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣରେ ବଚନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲେଖିଛନ୍ତି- "ଯେଉଁ ବିଭକ୍ତିମାନେ କର୍ତ୍ତା ଭିନ୍ନ କାରକ ଚିହ୍ନାଇବାକୁ ବସନ୍ତି, ସେହି ବିଭକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରୟୋଗ ବେଳେ ବହୁବଚନ ଶବ୍ଦରେ ଅନୁସ୍ୱାରର ମାତ୍ରା ଲାଗେ । ଯଥା- ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକ, ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ପାଣିଦିଅ, ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଲୋକଙ୍କ କଥା ବୁଝ, ଇତ୍ୟାଦି । ସେହିପରି ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଏକ ବଚନରେ ସବୁବେଳେ ଏହି ବହୁ ବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ, ଯଥା- ଅତିଥିଙ୍କ କଥା ବୁଝ । ଗୁରୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।" ..... (ଓଡ଼ିଆ

ବ୍ୟାକରଣ-୧୯୩୫, ୧୯୯୭) ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଚଳିତ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କୁ, କି, ଙ୍କ, ଙ୍କୁ, ଙ୍କର ମାନଙ୍କୁ ଇତ୍ୟାଦି ବିଶେଷ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଭାଷାରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଗକୁ ନେଇ ଏମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତି ଓ ଧର୍ମ ନିରୂପିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା ଗାଈକୁ ଘାସ ଦିଅ । ବଳଦଙ୍କ ପାଇଁ କୁଣ୍ଡା ତୋରାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କର । ସେହିପରି ଭାଇକୁ/କି (ସ୍ନେହରେ), ଭାଇଙ୍କୁ/ଙ୍କି/ଙ୍କର (ସମ୍ମାନ ଅର୍ଥରେ) ଭାଇମାନଙ୍କର(ବହୁବଚନରେ) । ଏଠାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଛି ଯେ 'କ' ଏକ ଅକ୍ଷର/ବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଙ୍କ, ଙ୍କୁ ଙ୍କି ଙ୍କ(ର) ନାସିକାଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହେଲେ ହେଁ, ଶାବ୍ଦିକ ସଂରଚନା ଓ ପ୍ରୟୋଗ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ବଦ୍ଧ ରୂପ (ମର୍ଫିମ୍) ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ଏକକ (Unit) । ତେଣୁ ଙ୍କ, ଙ୍କୁ, ଙ୍କିରୁ 'ଙ'କୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଅନୁସ୍ୱାର ଭାବେ ମୂଳ ଶବ୍ଦ (ମୁକ୍ତ ରୂପ)ରେ ଯୁକ୍ତ କରିବା ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ନୁହେଁ, **କାରଣ ଭାଷାରେ ନ୍ୟୁନତମ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକକ ହେଉଛି ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି), ନ୍ୟୁନତମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରଣକ୍ଷମ ଏକକ ହେଉଛି ଅକ୍ଷର ଏବଂ ନ୍ୟୁନତମ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ଏକକ ହେଉଛି ମର୍ଫିମ୍ ବା ରୂପ ।** ତେଣୁ ଙ୍କ, ଙ୍କୁ, ଙ୍କି ଇତ୍ୟାଦିର ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାଇଁଙ୍କ, ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କ, ମାଇଁଙ୍କୁ, ପିଙ୍କିଙ୍କ, ମଧୁରାଓଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ, ଦିବ୍ୟାଙ୍ଗଙ୍କ, ହରି ସିଂଙ୍କ, ଠୁଙ୍ଗା, ଠେଙ୍ଗା ଆଦି ଶବ୍ଦକୁ ଅନୁସ୍ୱାର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବିରୂପତା ହିଁ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣରେ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ବହୁବଚନ ସୂଚକ ଶବ୍ଦରେ ଅନୁସ୍ୱାରର ମାତ୍ରା ଲାଗେ ବୋଲି ଲେଖିଥିଲେ ହେଁ ଉଦାହରଣରେ ନାସିକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲେଖିବାକୁ ଉଚିତ ବୋଲି ମନେ କରିଛନ୍ତି । ଯଥା- କିମ୍ବା, ନିମନ୍ତେ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ, ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କୁ କହ, ନଇ ବଢ଼ିକି ଦିଅଁଙ୍କ ରାଣ, ସେ ତାଙ୍କ କକାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ବାକ୍ୟ । ସେଇପରି ସର୍ବନାମ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲେଖିଛନ୍ତି- "ସର୍ବନାମ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ମୂଳଶବ୍ଦରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ବହୁବଚନରେ 'ଙ୍କ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ । ଯଥା- ଯା-ଯାଙ୍କ -ଯାହାଙ୍କ, ତା-ତାଙ୍କ-ତାହାଙ୍କ, ଏହା-ଏହାଙ୍କ ୟା-ୟାଙ୍କକା(କାହା)-କାହାଙ୍କ ଇତ୍ୟାଦି । ତେଣୁ ଏହି 'ଙ୍କ' ପ୍ରତ୍ୟୟ (ବଦ୍ଧରୂପ)କୁ ଅନୁସ୍ୱାର ଦ୍ୱାରା ଲେଖିବା ଭାଷା ନିୟମ ବିରୋଧୀ ବୋଲି ସେ ସେତେବେଳକୁ ହୁଏତ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିଥିଲେ ।"

ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଂସ୍କାର ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ବିଦ୍ୱାନଙ୍କ ମତ ହେଲା- 'ଅନୁସ୍ୱାର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ୨୦ଟି ନାସିକାଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରୁ ବାଦ୍ ଦେଇହେବ । ଯଥା : ଙ୍କ-(ଅନୁସ୍ୱାର 'କ') ଂକ, ଞ୍ଚ-ଂଚ, ଣ୍ଟ-ଂଟ, ଣ୍ଠ-ଂଠ, ନ୍ତ-ଂତ, ମ୍ପ-ଂପ, ମ୍ଭ-ଂଭ ଇତ୍ୟାଦି, କିନ୍ତୁ ଏପରି ପ୍ରଣାଳୀ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ନୁହେଁ, କାରଣ,

୧. ଅନୁସ୍ୱାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଫୋନିମ୍ (ଧ୍ୱନି) ନୁହେଁ, ଏକ ଆଶ୍ରିତ ଧ୍ୱନି । ଏହା 'ମ୍'ର ଏକ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ବା ପ୍ରତୀକ । (ଦେଖନ୍ତୁ ଏଇ ଅଧ୍ୟାୟର ୩.୩ ଇତିହାସ ପୃ. ୧୩୮ ରୁ ୧୪୧)

୨. ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି ଏକ ଆକ୍ଷରିକ ପ୍ରଣାଳୀ । ଶବ୍ଦରେ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ହେଉ କି ଏକାକ୍ଷରୀ ହେଉ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ବନାନ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

୩. ଏଇ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦ ଗଠନ ରୀତି ପ୍ରାୟ ସ୍ୱରାନ୍ତ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣମାଳା, ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଜାତ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାଠାରୁ ଭିନ୍ନ। ହିନ୍ଦି ଭାଷାର ମଂଗଲ, ରଂଜନ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ବର୍ଣ୍ଣ (ର୍ନ) ସଂକଟ୍, ଅଂଜନା, ବଜ୍‌ରଂଗୀ, ପାନି, ଗନେଶ

ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ମଙ୍ଗଳ, ରଞ୍ଜନ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ବର୍ଣ୍ଣ, ସଙ୍କଟ, ଅଞ୍ଜନା, ବଜରଙ୍ଗୀ, ପାଣି, ଗଣେଶ ଭାବେ ଲେଖାଯାଏ ଏବଂ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣ ରହିଯାଏ ପାଟିରେ କିନ୍ତୁ ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପାୟନ ହୁଏ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ତେଣୁ ସଂଯୁକ୍ତ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବଦଳରେ ଅନୁସ୍ୱାର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ ରୀତିରେ ଉଚ୍ଚାରଣ, ବନାନ ଏବଂ ଧ୍ୱନି ସଂଯୋଜନର ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ ତାହା ବ୍ୟାହତ ହେବ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ପରି ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଭାଷା ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ରୂପରେ ପରିଣତ ହେବ । ଭାଷାରେ ଅନୁସ୍ୱାର ପ୍ରୟୋଗର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିୟମ (ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ଥିଲା) ନରହିଲେ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ନାସିକ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଓ ଅନୁସ୍ୱାର ପ୍ରୟୋଗର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା ଓ ଦ୍ୱୈତପ୍ରଣାଳୀକୁ ରୋକାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।

୪. ଭାଷାରେ ଏଇ ଅନୁସ୍ୱାର ପ୍ରୟୋଗକୁ ନେଇ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ପାଣିନି, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ପ୍ରଫେସର ଧଳଙ୍କ ମତ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥାଆନ୍ତି କିନ୍ତୁ ପ୍ର. ଧଳଙ୍କ 'ମଣିଷର ଭାଷା ଓ ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନ (ପୃ-୧୪୦)ରେ ସେ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ତାହା ଜଣେ ବିଦେଶୀ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ହିନ୍ଦି ଭାଷାର ଏକ ଆଲୋଚନା ଉପରେ ଆଧାରିତ (Gondon H. Fair Banks, Hindi Exercises and Reaadings, 1955 P. 56)। ତେଣୁ ପ୍ରଫେସର ଧଳଙ୍କ କୌଣସି ବହିରେ ଏଇ 'ଅନୁସ୍ୱାର'ର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରୟୋଗ ସେ କରି ନାହାନ୍ତି ।

୫. ପାଞ୍ଚୋଟି ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ବଦଳରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର' ପରି ଏକ ବିକଳ୍ପ ପଦ୍ଧତି ଗ୍ରହଣ କରି ମୂଳ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନିଗୁଣକୁ ଦୁର୍ବଳ/ଶକ୍ତିହୀନ (Neutralization) କରି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଓଡ଼ିଆ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗଠନ ରୀତିରେ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ନୁହେଁ କି ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ନୁହେଁ।

ତେଣୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ବ୍ୟାକରଣର ଅନ୍ୟ ଏକ ସଂଜ୍ଞା 'ପ୍ରୟୋଗାନୁସରଣେ ବ୍ୟାକରଣ' ନୀତିରେ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ ଉଚ୍ଚାରଣ, ଲେଖନ ଓ ବନାନ, ଶବ୍ଦ ଗଠନ ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଧୁନିକ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ।

୩.୪ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଭାଷା କହିଲେ ବୈଦିକ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଉଭୟକୁ ବୁଝାଏ। ମାତ୍ର ଏ ଦୁଇଟି ସ୍ତରରେ ଅନେକ ତଫାତ୍ ଅଛି। ବୈଦିକ ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣ ତଥା ବ୍ୟାକରଣଗତ ସଂରଚନାର ଯେଉଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଥିଲା, ତାହା ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଗଲା। ପାଣିନିଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟାକରଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା। ଭାରତୀୟ ବ୍ୟାକରଣକାର ତଥା ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନୀ ପାଣିନିଙ୍କ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନାକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି।

ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ବର୍ଣ୍ଣ / ଅକ୍ଷର ପ୍ରଭୃତିର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସାମାନ୍ୟ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନି ଓ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ଚଳିଆସୁଛି।

ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି-ଅ, ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଋ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ- ଏଗାରଟି ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି-କ୍ ଠାରୁ ମ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଚିଶଟି ବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଡ଼୍, ଢ଼୍, ଯ୍, ୟ୍, ର୍, ଲ୍, ଳ, ୱ, ଶ୍, ଷ, ସ୍, ହ୍, କ୍ଷ ଏହିପରି ଅଠତିରିଶଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି । (ଦେଖନ୍ତୁ-ପୃ.୭୪)

ସଂସ୍କୃତରେ 'ଦୀର୍ଘ' ଋ କୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଏଗାରଟି ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳିଆସୁଛି । ସଂସ୍କୃତରେ ଥିଲା-ହ୍ରସ୍ୱ-ସ୍ୱର-ଅ, ଇ, ଉ, ଋ

ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର-ଆ, ଈ, ଊ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ

ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱର ଏକ ନିମିଷରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ, ମାତ୍ର ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ଦୁଇଟି ନିମିଷ ଲାଗେ । ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି ବିଷୟରେ ପୂର୍ବରୁ ବିଶେଷଭାବେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଋ- ଓଡ଼ିଆ 'ଋ', ସଂସ୍କୃତ ପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିରୁ ଏହାକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ବିଷୟ ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସଂସ୍କୃତ 'ଋ'ର କିପରି ଓଡ଼ିଆରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି ତା'ର ଆଲୋଚନା ପୂର୍ବରୁ କରାଯାଇଛି । (ପୃ. ୧୧୩ ରୁ ୧୧୮)

ଓଡ଼ିଆ: ଋ→ଅ, ଆ, ଇ, ଉ, ଏ, ଅର୍, ଆର୍, ଇର୍, ଈର୍, ଉର୍, ର୍ ।

ମାତ୍ର କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଲେଖ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ

ଋଣ→ରିଣ, ସୁକୃତ→ସୁକ୍ରୀତ, କୃପା→କ୍ରିପା, ଋଷିଦାସ→ରିଷିଦାସ, କୃମି→କ୍ରିମି (ସୀମାଚଳମ୍ ଅଭିଲେଖ ଇତ୍ୟାଦି)

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅଳ୍ପଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ରକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଛାଡ଼ି ପାରନ୍ତିନାହିଁ ।

ଗୁରୁବାରେ-ଗୃବାରେ, ପୁରୁଣା-ପୃଣା, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ-ପୃଷୋତ୍ତମ ଇତ୍ୟାଦି

ତେଣୁ ଲେଖନକାରଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ କିମ୍ବା, ତାଳପତ୍ର ବା ପଥରରେ ଲେଖିବାରେ ଅସୁବିଧା ହେଉ ସେ ସମୟରେ ଭାଷାରେ ଏପରି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ସଂରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଋ'ର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଐ, ଔ- ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ଦୁଇଟି ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି । ଇଣ୍ଡୋ- ଇ ରାନୀୟ ଐ, ଔ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଇ, ଅଉ ରେ ପରିଣତ ହେଲା ଯଥା: ରୈବତ→ରେବତ୍ (ଧନ୍‌ବାନ) । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ସରଳୀକରଣ ଓ ସଂରଚନାତ୍ମକ ପଦ୍ଧତିରେ ଏ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଲେଖନ ବିଧି କିପରି ଚଳୁଛି ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚିତ । (ପୃ. ୬୭ ରୁ ୬୮)

ଅନୁସ୍ୱାର, ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଏବଂ ବିସର୍ଗ

ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟାକରଣ ବହିଗୁଡ଼ିକରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । କାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଉଛି ଏବଂ ବନାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଉଛି । ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହନ୍ତି କେବଳ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିର ଆଶ୍ରିତ । ତେଣୁ ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦ ଶର୍ମା ମଧ୍ୟ ଅନୁସ୍ୱାର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁକୁ ଆଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ 'ପାଣିନି' ବର୍ଣ୍ଣ ତାଲିକାରେ ଏ

ଦୁଇଟିର ଯୋଗ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସ୍ତାବ ରଖିନାହାନ୍ତି। କାରଣ ସଂସ୍କୃତମତେ ଅନୁସ୍ୱାର ଓ ବିସର୍ଗ ଦୁଇଟି ଅଯୋଗ ବାହବର୍ଣ୍ଣ। ତାଙ୍କ ମତରେ ବିସର୍ଗ 'ସ୍'ର ଏବଂ ଅନୁସ୍ୱାର 'ମ୍'ର ବିକୃତ ମାତ୍ର। ଏ ହେତୁରୁ ଅଯୋଗ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଯାଇ ନଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ବୋଲି 'ବାହ'-ଏହି ଉଭୟ ଧର୍ମରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଥିବାରୁ ଅଯୋଗ 'ବାହ' ନାମ ହେଲା। ପରନ୍ତୁ ପ୍ରାକୃତାନୁସରଣରେ ଅନୁସ୍ୱାରର ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା 'ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ'ର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ। ଏମାନେ ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ସଦା ଆଶ୍ରୟ କରୁଥିବାରୁ ଆଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣନାମରେ ନାମିତ ହେଲେ ବୋଲି ଅନେକେ ଅନୁସ୍ୱାର, ବିସର୍ଗ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁକୁ ଉଭୟାକ୍ଷର ନାମରେ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି। (ନନ୍ଦ-ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତତ୍ତ୍ୱ-ପୃ.୮)

ପ୍ରାକୃତରେ ଙ୍ ଞ୍ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି। ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଟି ପ୍ରାକୃତରୁ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଛି।(ନନ୍ଦ-ପୃ.୨୪)

ଏ ବିଷୟରେ ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି। ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ଓଁ ହେଉଛି ଓମ୍‌ର ରୂପାନ୍ତର। ପ୍ରଣବ, ଆଦ୍ୟବୀଜ। (ନନ୍ଦ-ଅଭିଧାନ, ପୃ. ୨୧୭)

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି

ସଂସ୍କୃତ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ	ଙ୍ ଞ୍ ଣ୍ ନ୍ ମ୍
ଓଡ଼ିଆ	ଙ୍ ଞ୍ ଣ୍ ନ୍ ମ୍
ବଙ୍ଗଳା	ଙ୍ ଞ୍ X ନ୍ ମ୍ (ଞ୍ କେବଳ ଲେଖନରେ)
ଅସମୀୟା	ଙ୍ ଞ୍ X ନ୍ ମ୍

ଓଡ଼ିଆରେ ଥିବା ପାଞ୍ଚଟି ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ବିଷୟରେ ପୂର୍ବରୁ ଲେଖାଯାଇଛି।

କେବଳ ପାଲି ଓ ମାଗଧୀରେ ଙ୍, ଞ୍, ଅଛି। ଅନ୍ୟ ପ୍ରାକୃତରେ ଏ ଦୁଇଟିର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ। ଏ ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷର ବଦଳରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ' ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି। (ନନ୍ଦ-ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ପୃ-୨୪)

ଓଡ଼ିଆ ଅନୁନାସିକ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ତିନି ରୂପରେ ପ୍ରକାଶିତ। ବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ (ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍) 'ଅନୁସ୍ୱାର' ଓ 'ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ'। ପ୍ରାଚୀନ ତନ୍ତ୍ର, ବୈଦିକ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର'ର ପ୍ରୟୋଗ ଚଳି ଆସିଛି, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାତିଶାଖ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ଏହାର ଧ୍ୱନିମୂଲ୍ୟ ଓ ପ୍ରୟୋଗକୁ ନେଇ ବ୍ୟାକରଣକାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ବିତର୍କ ଦେଖାଦେଇଛି। କିଏ ସ୍ୱର, କିଏ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, କିଏ ଏକ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଧ୍ୱନି ଭାବେ ଏହାକୁ ନିରୂପିତ କରିଛନ୍ତି। ଏହାର ପ୍ରୟୋଗକୁ ନେଇ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସର୍ତ୍ତର ବନ୍ଧନ ମଧ୍ୟ ରଖାଯାଇଥିଲା। ସେ ସବୁର ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ ଅନାବଶ୍ୟକ।

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା (ଖ୍ରୀ.ପୂ : ୧୫୦୦-ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୬୦୦ ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ)ରେ କଥିତ ଭାଷାର କାଳଗତ ଓ ସ୍ଥାନଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଗଲା। ତେଣୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଶୁଦ୍ଧତା ଓ ପବିତ୍ରତା ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ 'ପାଣିନି' ସେ ସମୟର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣର ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ନିୟମାବଦ୍ଧ, ଯଥାସମ୍ଭବ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ତଥା ମାର୍ଜିତ କରିଦେଲେ ବୋଲି 'ପତଞ୍ଜଳି' ତାଙ୍କ ମହାଭାଷ୍ୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ପାଣିନିଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ 'ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀ' ନାମରେ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଏବଂ ଏହା ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ଆଧୁନିକ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କୁ ଚକିତ କରି ଦେଇଛି।

ପାଣିନି ତାଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସୂତ୍ରରେ (ଅଇଉଣ୍ ଠାରୁ ହଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ତଥା ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର'କୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇନାହାନ୍ତି। ଅଥଚ ସଂସ୍କୃତରେ ଅନୁସ୍ୱାରର ସଂଜ୍ଞା ଓ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗକୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ସୂତ୍ର ରଚନା କରିଛନ୍ତି।

ତାଙ୍କ ମତରେ 'ମୁଖ ନାସିକା ବଚନୋଽନୁନାସିକଃ (ପା. ସତ୍-୧.୧.୮)। ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଖ, କଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାସିକା ସହାୟତାରେ ଯେଉଁବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ କୁହଯାଇଥାଏ। (ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍)। ତାଙ୍କ ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ 'ନ୍' ଓ 'ମ୍'ର ବିକଳ୍ପ ହେଉଛି ଅନୁସ୍ୱାର (୮, ୩.୨୩-୨୪ ମୋଽନୁସ୍ୱାର)। ଏଥିରେ ସେ ପଦାନ୍ତ ଅପଦାନ୍ତ ଉଭୟ ସ୍ଥଳରେ ବିକଳ୍ପରେ ଅନୁସ୍ୱାର ପ୍ରୟୋଗର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି। ଏଇ କ୍ରମରେ ଦୁଇଟି ବିଶେଷ ସୂତ୍ରହେଲା "ଅନୁସ୍ୱାରସ୍ୟ ଯାୟୀ ପରସବର୍ଣ୍ଣ (୧.୪.୫୮) ବା ପଦାନ୍ତସ୍ୟ (୮.୪.୫୯)। ତେଣୁ 'ନ୍' ଓ 'ମ୍'ର ବିକଳ୍ପ ଅନୁସ୍ୱାର ହୋଇଥିବାରୁ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଏହାକୁ ଏକ ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ବିବେଚନା କରିବା ପାଣିନି ସମ୍ମତ ନୁହେଁ।

ପାଣିନିଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣର ମହାଭାଷ୍ୟକାର ହେଉଛନ୍ତି ପତଞ୍ଜଳି, ତାଙ୍କ ମତରେ ପାଣିନି ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କେବଳ ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ରଚନା କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସୂତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଭାଷାରୁ କୌଣସି ଉଦାହରଣ ଦେଇନାହାନ୍ତି। କେତେକ ଆଲୋଚକଙ୍କ ମତରେ ପତଞ୍ଜଳି ପାଣିନିଙ୍କ ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ିକର (ପ୍ରାୟ ୧୭୧୩ ସୂତ୍ର) ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଥିଲେ ହେଁ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ନିଜର ମନ୍ତବ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି। ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି 'ଅନୁସ୍ୱାର' ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ। ପାଣିନିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର'କୁ ନ ପାଇ ପତଞ୍ଜଳି ଏହାକୁ 'ଅଯୋଗବାହ ବର୍ଣ୍ଣ' ନାମରେ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇଛନ୍ତି। ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି - ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ନାସିକା (ନାସିକା ଅନୁସ୍ୱାରସ୍ୟ)। ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରଯତ୍ନ (ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଓ ବାହ୍ୟ) ପ୍ରୟୋଗ-ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣପରେ (ଅଂ, ଆଂ ଇତ୍ୟାଦି) କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ସ୍ୱରମ୍ ଅନୁ = 'ଅନୁସ୍ୱାର' ପାଣିନିଙ୍କ ମତରେ ମଧ୍ୟ "ଅନୁସ୍ୱାରୋ ବିସର୍ଗଶ୍ଚ କପୌଚାପି ପରାଶ୍ରିତୌ।

ପାଣିନିଙ୍କ ପରେ ପତଞ୍ଜଳି ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଷ୍ୟକାରମାନେ ବ୍ୟାକରଣର ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ଅନୁସ୍ୱାରକୁ ଏକ ଅଯୋଗବାହ ବର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେ। କ୍ରମେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣରେ ଅନୁସ୍ୱାର, ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି।

ଅଧିକାଂଶ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର'ର ସାଙ୍କେତିକ ସ୍ୱରୂପ ବିନ୍ଦୁଟିଏ (.) ମାତ୍ର। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଅନୁସ୍ୱାର' ଓ 'ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ' ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁନାସିକ ସାଙ୍କେତିକ ରୂପ ଏବଂ ଏ ଦୁଇଟିର ପ୍ରୟୋଗ ଏଇ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆଲୋଚିତ। ଏ ଦୁଇଟିର ଧର୍ମ ଏକ (ଅନୁନାସିକତା) ହୋଇଥିବାରୁ ଏ ଦୁଇଟିର ପ୍ରୟୋଗ ଏକ ସଙ୍ଗେ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ଯଥା- ମାଇଁଙ୍କୁ-ମାଇଁଂକୁ ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କୁ-ଜ୍ୱାଇଁଂକୁ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ 'ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ' (୧୮୯୫) ଏକ ଅନବଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି। ଏଥିରେ ସେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସରଣରେ ବର୍ଣ୍ଣ (ଅକ୍ଷର) ପରିଚୟ, ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ମାତ୍ରା / 'କାର', ଅନୁସ୍ୱାର, ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ, ବିସର୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗ, ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର / ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ (ବିଶେଷ କରି ନାସିକ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ) ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ସରଳ ଶବ୍ଦ ଗଠନ (ସଂରଚନା) ପଦ୍ଧତିର ଯେଉଁ ସବୁ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଆଧୁନିକ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏକ ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ।

ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ଭାଷାକୁ (କଥିତ ବା ଲିଖିତ) ଲେଖା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ସାଙ୍କେତିକ ଲିପି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି। ସେଥିରେ ସାତୋଟି ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଲିପି ରହିଛି। ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ସମସ୍ତ

ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ (ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍) ଏଇ ଲିପି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରିବ। ସ୍ୱରର ଅନୁନାସିକତା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ପାଇଁ ଏକ ଧ୍ୱନି ବିଶେଷକ ଚିହ୍ନ (ସଙ୍କେତ) ଅଛି ଯଥା ଆ(a), ଆଁ (ã) । ଅନୁସ୍ୱାର ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧ୍ୱନିଲିପି ନାହିଁ କାରଣ ଏହା 'ମ୍' (m) ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରିବ। ଜର୍ମାନ ଗବେଷକମାନେ ଯେତେବେଳେ ବେଦ, ଉପନିଷଦ, ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟକୁ ରୋମାନ ଲିପି ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ସେଥିରେ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ 'ମ୍' ପାଇଁ (m) ଏବଂ ଅନୁସ୍ୱାର ପାଇଁ (ṁ) ଅର୍ଥାତ୍ m ଉପରେ ଏକ ବିନ୍ଦୁ ଚିହ୍ନ ଦେଇ ଲେଖୁଥିଲେ।

ଚ୍ ଛ୍ ଜ୍ ଝ୍- ଓଡ଼ିଆରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପର୍ଶବ୍ୟଞ୍ଜନ। ମାତ୍ର ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ପ୍ରଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ମହାପ୍ରାଣ ଧ୍ୱନି ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ଯଥା:

ଓଡ଼ିଆ	**ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ**	
ଛାମୁ	ଚାମୁ	ଛ→ଚ
ମାଝି	ମାଜି	ଝଝ୍→ଜ
ଥାଳି	ତାଳି	ଥ→ତ
ଧରମ	ଦରମ	ଧ→ଦ

କେତେକ ଅଭିଲେଖରେ ମଧ୍ୟ ସଫଳ-ସପ୍‌ପଳ (ଫ୍→ପ) ଭାନୁଦେବ→ବାଣୁଦେବ (ଭ→ବ)। ଚ୍ ଛ୍, ଜ୍, ଝ ସ୍ପର୍ଶ-ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ନୁହନ୍ତି। (ଦେଖନ୍ତୁ ଫୋନିମ୍ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ପୃ. ୭୭)

ଟ୍, ଠ୍, ଡ୍,ଢ୍, ଣ୍-ଏଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରୁ ସଂସ୍କୃତ ବାଟଦେଇ ଆସିଥିବା କଥା ସର୍ବସମ୍ମତ। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଣ୍ ଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରେ ଏହା ନାହିଁ, ହିନ୍ଦିରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭେଦରେ ଆନା, ଜାନାକୁ ଆଣା, ଜାଣା (ଆସିବା, ଯିବା) ଏବଂ ମରାଠୀ ପାଣୀ ପୁଣେ, ପାଣାଜୀ ଶବ୍ଦରେ 'ଣ' ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ।

ଜ୍, ଯ୍, ୟ- ଏ ତିନୋଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ବିଷୟରେ ପୂର୍ବରୁ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି। ଓଡ଼ିଆ 'ଯ' ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସୃଷ୍ଟି। ତେଣୁ ଏହାକୁ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବା ଅନ୍ତ ସ୍ଥ 'ଯ୍' ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି। କିନ୍ତୁ ଅଭିଲେଖରେ 'ଜ' ସ୍ଥାନରେ 'ଯ' ଲେଖାଯାଇଛି। (ବିଜୟ ଶବ୍ଦକୁ 'ବିଯେ')। କେତେକ ପ୍ରାକୃତ ବିଶେଷକରି ସୌରସେନୀରେ 'ଯ' ସ୍ଥାନରେ 'ଜ' ହେଉଥିବାବେଳେ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତରେ ସବୁଠି କେବଳ 'ଯ' ରହେ। (ନନ୍ଦ- ଓ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ପୃ-୬) ତେଣୁ ଜ୍/ଯ୍ ର ମୁକ୍ତ ବିତରଣ ଲେଖାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ପାଲି ବ୍ୟାକରଣରେ ମଧ୍ୟ 'ଯ'ର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା। ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆରେ ଯ୍, ୟ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧ୍ୱନି ରୂପେ ସ୍ଥିରୀକୃତ।

ୱ-ସଂସ୍କୃତରେ ଏକ ଦନ୍ତ୍ୟୋଷ୍ଠ୍ୟ ଧ୍ୱନି। ଓଡ଼ିଆରେ ଏହା କେତେବେଳେ 'ବ୍' କେତେବେଳେ 'ଓ୍ୱ' ହୋଇ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଲେଖନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଚଳେ (ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚିତ)।

ଶ୍, ଷ୍, ସ୍- ଏହି ତିନୋଟି ଧ୍ୱନି ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅଲଗା ଥିଲା।

ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆରେ 'ସ୍' ପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଲେଖନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଲିପିରେ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ। ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତରେ ସ୍ ଓ ଷ୍ ର କେବଳ ଶ୍ ହୁଏ ଏହି ତିନୋଟି ଧ୍ୱନି ବିଷୟରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମତ

ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ। ଓଡ଼ିଶାର କଳିଙ୍ଗ, କୋଶଳ ଓ ଉତ୍କଳର ନାମକରଣ ଆଧାରରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି। (କ) ଦ୍ରାବିଡ଼ ପ୍ରଭାବିତ କଳିଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡରେ ଶ୍, ଷ୍, ସ୍, ର ଉଚ୍ଚାରଣ କେବଳ 'ସ' ହୁଏ। ସଂସ୍କୃତର କୃଷି ଶବ୍ଦ 'ଏଠାରେ 'ତାସ' ହୁଏ କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଭାବିତ ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡରେ କୃଷି ଶବ୍ଦ ଚାଷ ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ କଳିଙ୍ଗର 'ସ' (ଦନ୍ତ୍ୟ) ଉତ୍କଳ ଓ ପୂର୍ବକୋଶଳରେ 'ଶ' (ତାଲବ୍ୟ) ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶରୁ ତାଲବ୍ୟ 'ଶ' ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଗାଙ୍ଗେୟ ବା ପଞ୍ଜାବ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅପଭ୍ରଂଶ 'ସ' କୁ 'କଳିଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡ'ରେ ଉତ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ସ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି (ଦାଶ-ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍ମାରକୀ ପୃ.୮୩)।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କୃଷି, ଋଷି, ମଣିଷ ପ୍ରଭୃତି ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ 'ଷ'ର ଅବିକଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାକୁ ଅନୁକରଣ କରି ଲେଖାହୋଇଆସୁଛି। ଏହି ଲେଖାରେ ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ଅନେକ ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ସହିତ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତିର ତାଳମେଳ ନଥାଏ। ଲ,ଳ- ସଂସ୍କୃତରେ 'ଅଗ୍ନିମୀଳେ ପୁରୋହିତ୍‌ମ' ରେ 'ଳ' ଧ୍ୱନି ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ। କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ ଅନେକେ 'ଅଗ୍ନିମୀଡ଼େ' ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି। ତେବେ 'ଳ୍' ଏବଂ 'ଡ଼୍' ଉଭୟେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନି, ଓଡ଼ିଆରେ ଲ୍, ଳ୍ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଧ୍ୱନି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ।

'କ୍ଷ'-ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରମାଳାରେ 'କ୍ଷ'ର ସ୍ଥାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂସ୍କୃତରେ ଏହା କ୍‌ଷ୍‌ଅ→କ୍ଷ ହେଉଥିଲା। ଏପରି ହେଲେ ଏହା ଏକ ସ୍ପର୍ଶ ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି ହେବ। କାରଣ କ୍ ସ୍ପର୍ଶ ଏବଂ ଷ୍ ସଂଘର୍ଷୀ (ଉଷ୍ମ)। କିନ୍ତୁ 'କ୍ଷ' ଓଡ଼ିଆରେ ଏକ ଶ୍ୱାସ / ଅନୁକ୍ରମରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକବିତା 'କୋଇଲି ମାଳିକା' 'ଚଉତିଶା' ଓ ଚମ୍ପୂରେ ୩୪ଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅକ୍ଷରକୁ ନେଇ ଲେଖାଯାଇଛି। ଏହି କ୍ରମର ଶେଷ ଅକ୍ଷର 'କ୍ଷ'। ବଙ୍ଗଳା ଆସମୀୟା ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଚଉତିଶାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି। କିନ୍ତୁ ଅଭିଧାନରେ ଏହା 'କ' ପରେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଛି।

ଏଥିପୂର୍ବରୁ 'କ୍ଷ'ର ଧ୍ୱନି ମୂଲ୍ୟ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି। ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମଧ୍ୟରେ 'କ୍ଷ'ର ଅନ୍ତର୍ନିବେଶ ବୁଦ୍ଧଚରିତ (ଖ୍ରୀ.୧ମ ଶତାବ୍ଦୀ) ଲଳିତ ବିସ୍ତର ସମୟରୁ କରାଯାଇଛି। (ଚାଟର୍ଜୀ-ପୃ.୨୨୭)। ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଖାନା, ଖିଲାଫ ପ୍ରଭୃତି ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଶବ୍ଦରେ ଏହି ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ। ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ଏହା 'ଖ୍' ଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ। ସେହିପରି ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ ଭାଷାର ଖବର, ଖରାପ, ଖଜଣା, (ଖାଜାନା) ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦରେ ଏହି 'କ୍ଷ' 'ଖ' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କରେ ଅ ଠାରୁ 'କ୍ଷ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଅକ୍ଷରର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ।

ପ୍ରାଚୀନ ତନ୍ତ୍ରରେ (ସାଧୁ ସଙ୍କଳନୀ ତନ୍ତ୍ର) ହର ପାର୍ବତୀ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ସେ ସମୟର ବର୍ଣ୍ଣ ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂଚନା ମିଳେ । 'ଅକାରାଦି 'କ୍ଷ' କାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣଃ ପଞ୍ଚାଶ ଦେବତୁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅ ଠାରୁ କ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ସଂଖ୍ୟା ୫୦ । ଏଇ ବର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ଅବସ୍ଥିତ। ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ହ, କ୍ଷ ର ସ୍ଥାନ ମୁଖ(ମୁହଁ)ର ଦୁଇ 'ଭ୍ରୂ' ମଧ୍ୟରେ (ହଂ, କ୍ଷଂ ପାତୁ ଭ୍ରୂବୌ ମମଃ) । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମହାପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଅକ୍ଷରତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖିଛନ୍ତି।

'ଅ, ଆ ଠାରୁ ହ, କ୍ଷ ଯାଏ ପଞ୍ଚାଶ ଅକ୍ଷର ଭେଦ' ଏବଂ 'ତ୍ରିଶକ୍ତି ତ୍ରିବିନ୍ଦୁ ଧରି 'କ୍ଷ'କାର ଉତ୍ପତ୍ତି, ପ୍ରାଣମୟ ଜ୍ଞାନ ଘରେ ଏହାର ବସତି, (ଛୟାଳିଶ ପଟଳ), ସେହିପରି ଅନ୍ୟତମ ସାଧକ ବଳରାମ ଦାସ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଛତିଶଗୁପ୍ତ ଗୀତାରେ 'ହଁଉଁକ୍ଷଁଉଁ (ହଂ କ୍ଷଂ) ବେନି ମଧ୍ୟେ ଜୀବଟି ମାତା (ଛତିଶଗୁପ୍ତ ଗୀତା) ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି ।' ତେଣୁ ଏଇ 'କ୍ଷ' ବର୍ଣ୍ଣ ର ଶରୀର ସହିତ ସମ୍ପର୍କ କ'ଣ ତାହା ସେମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ପ୍ରଥମେ ଅ, ଆ ଠାରୁ ଶେଷ ଦୁଇଟି ହ, କ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଅକ୍ଷରକ୍ରମ ରହିଛି ତାହା ଯଥାର୍ଥ ମନେହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ଷ, ଜ୍ଞ, ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏକ ୟ ଧ୍ୱନି ମିଶିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ମାତ୍ର ଏହା ପ୍ରକୃତରେ କ୍ଷ (କ୍ଷ୍ଅ) ଏବଂ ଜ୍ଞ (ଜ୍ଞ୍ଅ) ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆର୍ଯ୍ୟ, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ ଭାଷାର ମିଳନରେ କ୍ରମ ବିକଶିତ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଇ ତିନୋଟି ଭାଷାର ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଭାଷାଭାଷୀ ମଧ୍ୟ ବସବାସ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଲିପିର ମିଳିତ ରୂପ । ତେଣୁ ଆର୍ଯ୍ୟ, ଦ୍ରାବିଡ଼, ଅଷ୍ଟିକ୍ର ଭାଷାର ତ୍ରିବେଣୀ ସଙ୍ଗମ ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ସୀ, ଆରବୀ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ, ଇଂରାଜୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହା ତା'ର ମୌଳିକତା ହରାଇନାହିଁ ।

ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣରେ ଏହାର କେତେକ ପ୍ରଭାବକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଶବ୍ଦ ଗଠନ ଇତ୍ୟାଦିରେ କେତେକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ତେଣୁ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସିଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉପେକ୍ଷା ବା ଅଣଦେଖା କରିହେବନାହିଁ । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ଆମକୁ ଉଭୟ ଭାଷାର ନିୟମକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଭିତ୍ତିକ ବ୍ୟାକରଣ ଲେଖିବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷା (ସଂସ୍କୃତ, ହିନ୍ଦି, ଇଂରାଜୀ ଇତ୍ୟାଦି)କୁ ଆଦର୍ଶ ନକରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :

୧. Ed. John Lyons- 1970 New Horizons in Linguistics, Panguin Books 1973

୨. Peter Ladge foged. A Course in Phonetics, University of California 1975

୩. J.D. Ocrner Phonetics- Panguin Books, 1977

୪. Chaterji- Dr. S.K. Origin and Development of Bengali Language, Roopa and Co., Calcutta, 1895

୫. Kakati Dr. Banikantha- "Assamese, Its formate and development- Laways book stall, Calcutta-Assam-1972

୬. Majumdar Dr. P.C., A Historieal Phonology of Oriya, Sanskrit College, Calcutta 1970

୭. Schane A. Stanford- "Generative Phonology" Prentice Hall Fourdation-1973
୮. ପଟ୍ଟନାୟକ ଡ. ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ - ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର-୨୦୦୭
୯. ମହାପାତ୍ର ଡ. ଖଗେଶ୍ୱର- ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା- ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ-୧୯୭୭
୧୦. ତ୍ରିପାଠୀ ଡ. କୁଞ୍ଜବିହାରୀ - ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଲିପିର ବିକାଶ
ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ସୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୧. ଦାଶ ଡ. ନୀଳକଣ୍ଠ- ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ୧୯୩୫ (କ୍ର. ସଂ.) କଟକ
୧୨. ଦାଶ ଡ. ଗଗନେନ୍ଦ୍ର ନାଥ (ସଙ୍କଳକ)- ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍ମାରକୀ- ୩ୟ ଖଣ୍ଡ
ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍ମୃତି ସମିତି, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୩. ନନ୍ଦଶର୍ମା ଗୋପୀନାଥ- ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ବୋଧ ଅଭିଧାନ- ଅଷ୍ଟମ ମୁଦ୍ରଣ
୨୦୧୧, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ
୧୪. ନନ୍ଦଶର୍ମା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ- ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର- ୧୯୭୮-୭୯, କଟକ
୧୫. ଧଳ ପ୍ରଫେସର ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ- ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନ- ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୨୦୦୯
୧୬. ଧଳ ପ୍ରଫେସର ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ- ଓଡ଼ିଶା ଭାଷା ଶାସ୍ତ୍ର ପରିଚୟ-୧୯୭୬
୧୭. ମହାପାତ୍ର ଡ. ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ- ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ବ୍ୟାକରଣ
ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, କଟକ, ୨୦୦୭
୧୮. ମହାପାତ୍ର ନାରାୟଣ ଓ ଦାସ ଶ୍ରୀଧର
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ରଚନା
୧୯. ମହାପାତ୍ର ଡ. ଧନେଶ୍ୱର, ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର
ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ, ୧୯୭୬
୨୦. ସାହୁ ଡ. ବାସୁଦେବ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉନ୍ମେଷ ଓ ବିକାଶ
ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୨୦୦୦

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ
ସଂରଚନା ତତ୍ତ୍ୱ

୦.୧. ଧ୍ୱନି ଅର୍ଥ ଅଭିବାଚକ ହେଲେ ତାହା ହୁଏ ଶବ୍ଦ / ଶବ୍ଦିମ (Morph) । ଭାଷା ସଂରଚନାର ପ୍ରାଥମିକ ଉପାଦାନ ହେଉଛି ଶବ୍ଦ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର ତିନି ଧରଣର ହୁଏ- କ) ନାମ ବାଚକ, ଖ) କାମ ବାଚକ(କ୍ରିୟା) ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣିକ କାର୍ଯ୍ୟବାଚକ (ନିପାତ) । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ମୂଳ ପିଣ୍ଡ ଏହି ତିନି ପ୍ରକାରର କିଛି ମୌଳିକ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଭାଷାର ପ୍ରାଥମିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବଜନ ସ୍ୱୀକୃତିରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । ଭାଷାର ବିବର୍ତ୍ତନ ଓ ବିକାଶ ପରମ୍ପରା ନେଇ ଏହି ମୌଳିକ ଶବ୍ଦ ସମୂହରୁ ନାନାବିଧ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଭାବରେ ଉତ୍ପାଦିତ ଓ ବଚନିକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନର ବ୍ୟାକରଣିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦୁଇଟି ସ୍ତରରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଏ । ପ୍ରଥମତଃ ଶବ୍ଦସ୍ତର, ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ, ଶବ୍ଦ ନିର୍ମାଣ, ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ ଇତ୍ୟାଦି । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ବାକ୍ୟସ୍ତର ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦଗୁଚ୍ଛର ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିନ୍ୟାସକ୍ରମ ମାଧ୍ୟମରେ ଅର୍ଥର ସାର୍ଥକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।

୦.୧.୦ ବ୍ୟାକରଣିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ରୂପ ଓ ପ୍ରୟୋଗଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଭିତ୍ତିରେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟାକରଣିକ ସଂବର୍ଗରେ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବ୍ୟାକରଣରେ ଶବ୍ଦ ସମୂହର ବିଶେଷ୍ୟ, ସର୍ବନାମ, ବିଶେଷଣ, କ୍ରିୟା ଓ ନିପାତ(ଅବ୍ୟୟ) ଆଦି ପଦ ବିଭାଗୀକରଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ବଚନିକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାବେଳେ ସନ୍ନିହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦ ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ ହୁଏ । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ମୌଳିକ ରୂପ ସହିତ ଅନ୍ୟ କିଛି ଆନୁଷାଙ୍ଗିକ ଉପାଦାନର ସହାୟତା ନେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ପଦର ଏପରି ରୂପାନ୍ତରୀକରଣକୁ ହିଁ 'ରୂପ-ରଚନା-ପ୍ରକ୍ରିୟା ବା ରୂପତତ୍ତ୍ୱ' କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ପଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧରଣର ରୂପ-ରଚନା-ପ୍ରକ୍ରିୟା ମାଧ୍ୟମରେ ବଚନିକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଟିପ୍ପଣୀ: ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗର ସମକାଳିକ ତଥା କାଳକ୍ରମିକ ରୂପରେ ସ୍ତରିତ ଗଠନ (୧) ସାଂପ୍ରତିକ ସାମାନ୍ୟରୂପ (୨) ପ୍ରତ୍ନରୂପ, (୩) କାବ୍ୟିକ ରୂପ ଏବଂ (୪) ଔପଭାଷିକ ରୂପ ଅନୁକ୍ରମରେ ଆଲୋଚିତ । ପ୍ରତ୍ନରୂପ ସଂକଳନ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଏବଂ ଔପଭାଷିକ ରୂପ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର ଦେଶିଆ ଭିତ୍ତିରେ କରାଯାଇଛି ।

୧.୧ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରୂପ :

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ରୂପରେ ବିଶେଷ୍ୟର ତ୍ରିବିଧ ବ୍ୟାକରଣିକ ସଂବର୍ଗ ଲକ୍ଷଣୀୟ-ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ ଓ କାରକ । ଏହି କ୍ରମରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାତିପଦିକ ପରେ ସଂଯୋଜିତ ହୁଏ ଏବଂ ସର୍ବଶେଷ ଉପାଦାନଟି ଶବ୍ଦର ବହିରଙ୍ଗ ବିତରଣକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରେ ।

ଯଥା: [ଘର+ଣି+ମାନ+ଙ୍କୁ]

ଓଡ଼ିଆରେ ବିଶେଷ୍ୟ ପ୍ରାତିପଦିକ ପ୍ରାୟ ସ୍ୱରାନ୍ତ । ରୂପ ରଚନା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ ବିଶେଷ ବିଶେଷ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରୂପସ୍ୱନିମିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୁଏ ।

ଯଥା:- [ଟୋକା→ଟୋକୀ↔କଳା→କାଳୀ]

[ପିଲା→ପିଲେ↔ଟୋକା→ଟୋକାଏ]

୧.୧.୧. ଲିଙ୍ଗ

ସାମାନ୍ୟ ରୂପ: ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦରୂପରେ ଏକ ବ୍ୟାକରଣିକ ସଂବର୍ଗ ଭାବରେ ଲିଙ୍ଗର ଭୂମିକା ନଗଣ୍ୟ । ବିଶେଷଣ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହା ସହିତ ଲିଙ୍ଗର ଅନ୍ୱିତି ଆକାଂକ୍ଷା କରାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଯଥା:- [ସୁନ୍ଦର ପୁଅଟି କହିଲା↔ସୁନ୍ଦରୀ ଝିଅଟି କହିଲା]

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ଲିଙ୍ଗ ବ୍ୟାକରଣିକ ନୁହେଁ, ପ୍ରାକୃତିକ ବା ଶାରୀରିକ; ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦର ଲିଙ୍ଗ ତାର ଯଥାର୍ଥ ଯୌନ-ଲକ୍ଷଣ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୁଏ । ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶବ୍ଦରେ ଯୌନଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକଟିତ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗ ସୂଚକ ହୁଏ, ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲିଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବିଶେଷକ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ଯଥା:-[କବି→ନାରୀ କବି, ଚଢ଼େଇ→ଅଣ୍ଡିରା ଚଢ଼େଇ/ମାଈ ଚଢ଼େଇ]

ଓଡ଼ିଆରେ କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଚକ ଲିଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଯଥା-

/ଈ/: [କୁଜା-କୁଜୀ, କଣା-କାଣୀ, ପାଠୁଆ-ପାଠୋଇ]

/ଆ/: [ଛଇଳ-ଛଇଳା, ଦୁଷ୍ଟ-ଦୁଷ୍ଟା]

/ଣୀ/: [ମିତ-ମିତଣୀ, ଧୋବା-ଧୋବଣୀ, ବାୟା-ବାୟାଣୀ]

/ଆଣୀ/: [ତନ୍ତୀ-ତନ୍ତୀଆଣୀ, ଡାକ୍ତର-ଡାକ୍ତରାଣୀ, ପଣ୍ଡା-ପଣ୍ଡିଆଣୀ]

/ଉଣୀ/: [ବାଘ-ବାଘୁଣୀ, ଚଷା-ଚାଷୁଣୀ, ମାଳି-ମାଲୁଣୀ]

ପୁରୁଷବାଚକ ଲିଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନଥିବା ହେତୁ [ସଉତୁଣୀ, ରାଣ୍ଡ, ବାଞ୍ଝୀ, ଧାଇ, ଦାରୀ] ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦନ କରିହୁଏନା ।

ପ୍ରତ୍ନ ରୂପ : ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦ ରୂପରେ ଏକ ବ୍ୟାକରଣିକ ସଂବର୍ଗ ଭାବରେ 'ଲିଙ୍ଗ' ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ, କାରଣ ବିଶେଷଣ ଓ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ସହିତ ଲିଙ୍ଗର ଅନ୍ୱିତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ତୁଳନୀୟ [ରୁଖେର ତେନ୍ତୁଳି (୨) ହାଡ଼େରି ମାଳୀ (୧୦)ଲାଗେଲୀ ଡାଳୀ (୨୮)- ଚଲିଲ କାହ୍ନ (୧୩)

ଶବ୍ଦର ଆକୃତି ଭିତ୍ତିରେ ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, କାରଣ ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ୱରର ସମତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଶବ୍ଦରେ ଲିଙ୍ଗ ବୈଷମ୍ୟ ରହିପାରେ ।

ଯଥା- [ନାୟକ(ପୁ)-ନଣନ୍ଦ(ସ୍ତ୍ରୀ): ଯୋଇଆ(ପୁ)- ଗବିଆ(ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭତାରି(ପୁ)- ଡୋମ୍ବି(ସ୍ତ୍ରୀ)

ଗୁରୁ(ପୁ)- ଶାଶୁ(ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁତରାଂ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଚତୁର୍ବିଧ ଉପାୟରେ ବିଶେଷ୍ୟର ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୋଇପାରେ ।

(କ) ଶବ୍ଦ ଯୁଗ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ରୂପଗତ ବୈଷମ୍ୟ:

ଅ→ଇ [ଚଣ୍ଡାଳ- ଚଣ୍ଡାଳୀ, ନର-ନାରୀ]

ଆଇ→ଇ [ହରିଣା-ହରିଣୀ, ଶିଆଳ-ଶିଆଳୀ, କରିଣା-କରିଣୀ, ଶବର-ଶବରୀ]

ଅ-ଇନି [କମଳ-କମଳିନି]

ଇ-ଇନି [ଜୋଇ-ଜୋଇନି]

ଏଥିରୁ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ ଯେ, ଲିଙ୍ଗ ସଂପରିବର୍ତ୍ତକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ପୁଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟୟ/-ଆ / ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟୟ /-ଇ, -ଇନି /।

(ଖ) ବିଶେଷଣ ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୱିତି:

ପୁ- [ଅଚିନ୍ତ ଜୋଇ- ୨୨]	ସ୍ତ୍ରୀ - [ଏକେଲୀ ଶବରୀ- ୨୮]
[ଶବର ଭୁଜଙ୍ଗ-୨୮]	[ଶବରୀ ବାଳୀ, ନୈରାମଣି, ଦାରୀ-୨୮]
[ହରିଣିର ନିଳଅ-୬]	[ଚାନ୍ଦେରୀ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି-୩୧]
[ମୁସାର ଚାର-୨୧]	[ଗୁଞ୍ଜାରୀ ମାଳୀ-୨୮]
[ଦୁହିଲ ଦୁଧୁ-୩୩]	[ଗେଲି ଜାମ-୮]

(ଗ) କ୍ରିୟା ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୱିତି:

ପୁ- [ପଇଠେଲ ଗରାହକ-୩]	ସ୍ତ୍ରୀ - [ବୁଡ଼ିଲୀ ମାତଙ୍ଗୀ-୧୪]
	[ମେଲିଲି କାଚ୍ଛୀ-୮]
[ଖାଟ ପାଡ଼ିଲା-୨୮]	[ସେଜି ଛାଇଲୀ-୨୮]
[ଉଠି ଗେଲ ପାଣୀ-୪୭]	[ତୁଟିଗେଲୀ କଂଖା-୩୬]

(ଘ) ପ୍ରାକୃତିକ ଲିଙ୍ଗ ପରିଜ୍ଞାନ:

ଉପରୋକ୍ତ ତ୍ରିବିଧ ଉପାୟରେ ଚିହ୍ନିତ ନ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ବିଶେଷ୍ୟର ଲିଙ୍ଗ ବ୍ୟାବହାରିକ ପରିଜ୍ଞାନ ଭିତ୍ତିରେ ନିରୂପଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ଯଥା:- ପୁ - [ଗରାହକ, ରାଆ, ସାମୀ, ଗୁରୁ, ସବରୋ]

ସ୍ତ୍ରୀ - [ନଣନ୍ଦ, ଗବିଆ, ଜାୟା, ଛିଣାଳୀ, ଶାଳୀ, ବହୁଡ଼ି, ଘରଣୀ, ଶାଶୁ]

କାବ୍ୟିକ ରୂପ

ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟିକ ଭାଷାରେ ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରୟୋଗଗତ ବିଶେଷତା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

୧. ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ- ରାଧାନାଥ ରାୟ 'ମେଘ ଦୂତ'ରେ 'ବଳା' ଶବ୍ଦଟି ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରି, ତା'ର ବିଶେଷଣରେ 'ବାଜେଣୀ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି ।

(ବଜାଇ ରଣରଣ । ବାଜେଣୀ ବଳା)

୨.	ସେହିପରି- ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର 'ତପସ୍ୱିନୀ'ରେ 'ପଥ' ଅର୍ଥରେ 'ପଦବୀ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ତାହାର ବିଶେଷଣ 'ସ୍ତ୍ରୀ' ଲିଙ୍ଗାତ୍ମକ କରିଛନ୍ତି ।

(ବୋଇଲେ ପଦ୍ମିନୀ ଗୋ ଅଟୁ ସାଧବୀ, ଦିଶୁଛି ତୋତେ ପୁଣ୍ୟମୟୀ ପଦବୀ)

୩.	ଏହିପରି 'ରହସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ'ରେ ଦେଖାଯାଏ । 'ଏକଲ' ଶବ୍ଦ:

(ପତିପାଶେ ଏକଲ ପ୍ରବେଶ ଠାକୁରାଣି)

୪.	ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣିରେ 'ଅଜା' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ 'ଆଜୀ' ପଦ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

୫.	ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ ।

[ମୂର୍ତ୍ତୀମତୀ ହୋଇ ଭବ ଭଙ୍ଗୁରତା- (ଚିଲିକା)]

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ ମତରେ "ମୁଖ୍ୟତଃ ପଦ୍ୟ ରଚନାମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ତ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଥିବାରୁ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ମଧ୍ୟ ବିଧେୟ ରୂପେ ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି"- (ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ)

ଔପଭାଷିକ ରୂପ :

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଯେ "ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଉପଭାଷା" (ଦେଶିଆ)ରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦେଖାଯାଏ ।

ଯଥା- ଲା- [ବାଞ୍ଜା - ବାଞ୍ଜୋଲା, ଦାରି- ଦାରୋଲା, ରାଣ୍ଡି- ରାଣ୍ଡୋଲା]

ଏହାର ସୂତ୍ର 'ପାଳ' (ସଂସ୍କୃତ) ହୋଇପାରେ ।

୧.୧.୨ ବଚନ

ସାମାନ୍ୟ ରୂପ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବଚନ ସଂବର୍ଗ ଦ୍ୱିବିଧ- ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନ ।

ସଂସ୍କୃତ ପରି ଏଥିରେ ଦ୍ୱିବଚନ ଏକ ବ୍ୟାକରଣିକ ସଂବର୍ଗ ନୁହେଁ । ଏହା କେବଳ କେତେକ ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟାବୋଧକ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୁଏ ।

ଯଥା:- ଦୁହେଁ, ବେନି, ଯୋଡ଼ି, ଯୁଗଳ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସାଧାରଣତଃ ଏକବଚନରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ତହିଁରୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୋଜନ ଦ୍ୱାରା ବହୁବଚନ ବାଚକ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ନିଶ୍ଚିତ ବା ଅନିଶ୍ଚିତ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ସହଯୋଗରେ ଯଥା- ନାନା, ଦଳ, ବୃନ୍ଦ, ଗଣ, ବହୁ, ଅନେକ, ବ୍ରଜ ପଟଳ, କଳାପ, ମାନ ଇତ୍ୟାଦି ଏବଂ ଶବ୍ଦର ପୌନଃପୌନିକ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ବହୁବଚନ ଅର୍ଥ ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ ।

ବ୍ୟାକରଣିକ ରୂପରଚନା ସ୍ତରରେ ବଚନ ସଂବର୍ଗ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କାରଣ ବଚନ ସଂବର୍ଗ ଅନୁସାରେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର କାରକ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଏବଂ କ୍ରିୟାର ପୁରୁଷ ବଚନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଏ ।

ଯଥା-	ସେ ଝିଅକୁ ନେଉଛି ।
	ସେ ଝିଅଙ୍କୁ ନେଉଛି ।
	ସେମାନେ ଝିଅଙ୍କୁ ନେଉଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ବଚନ ସଂବର୍ଗ ଅନୁସାରେ କାରକ- ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଏବଂ କ୍ରିୟାର ପୁରୁଷ-ବଚନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଏ ।

ଯଥା- [ଜଣେ ପିଲା ଖାଇଲା ⟷ ଅନେକ ପିଲା ଖାଇଲେ]

[ଗୋଟେ ପିଲା-କୁ ଦିଅ ⟷ ସବୁ ପିଲା-ଙ୍କୁ ଦିଅ]

ବଚନ ସଂବର୍ଗ ଦ୍ୱିବିଧ- ଏକ କିମ୍ବା ବହୁ ।

ଦ୍ୱିବଚନ- ନିର୍ଦ୍ଧାରକ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ

(ଯଥା- ବେନି, ହଳ, ଯୋଡା, ଦୁହେଁ ଇତ୍ୟାଦି) ସହଯୋଗରେ ଚିହ୍ନିତ ହେଲେହେଁ ଶବ୍ଦ ରୂପ ରଚନା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବହୁବଚନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ଯଥା- [ଗୋଟେ ବଳଦ ଯାଉଛି ⟷ ହଳେ ବଳଦ ଯାଉଛନ୍ତି ⟷ ଅନେକ ବଳଦ ଯାଉଛନ୍ତି]

ବିଶେଷ୍ୟ ପ୍ରାତିପଦକ ହିଁ ଏକବଚନ । ତଥାପି ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ପରିସ୍ଥିତି ବିଶେଷରେ ଏକକ ଚିହ୍ନକ /-ଏ/ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ /-ଟା-ଟି-ଟେ/ ସଂଯୋଜନ କରାଯାଏ ।

ଯଥା- [ଗୋପୀ<u>ଏ</u> ବୃନ୍ଦାବତୀ <u>ନାମେ</u>, ବୁଢ଼ା-<u>ଟା/ଟି/ଟେ</u> ଯାଉଛି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ସାଧାରଣ ବହୁବଚନ ଚିହ୍ନକ /-ମାନ/ ଏବଂ ବିଶେଷ ଚିହ୍ନକ / - ଏ / ।

ବିଶେଷ ଚିହ୍ନକଟି ସମାଦରାର୍ଥକ ଏକ ବଚନରେ ଏବଂ କାବ୍ୟିକ ଭାଷାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ପ୍ରାଣୀବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ/-ମାନ/ସହାର୍ଥକ/-ଏ/ସଂଯୁକ୍ତ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଯଥା:- [ଲୋକ→ ଲୋକେ/ଲୋକମାନେ]

[ଘର→ଘରମାନ⟷ଗାଈ→ଗାଈମାନେ]

[ପଣ୍ଡିତ→ପଣ୍ଡିତେ⟷ପଣ୍ଡିତ-ମାନେ]

ବହୁବଚନ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୈକଳ୍ପିକ ପଦ୍ଧତି-;

(କ) ନିଶ୍ଚିତ ବା ଅନିଶ୍ଚିତ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ସହଯୋଗ ।

ଯଥା:- [ନାନା, ବହୁ, ଅନେକ, ସମସ୍ତ, ସବୁ, ଗୁଡା, ମେଞ୍ଚା, ପଲ, ଯାକ, ତକ, ହେରିକା] ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଖ) ବିଶେଷ୍ୟ ବା ବିଶେଷଣର ପୌନଃପୌନିକ ପ୍ରୟୋଗ

ଯଥା:- [ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ା ମଲେଣି, ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପିଲା, ଘର ଘର ବୁଲିଲି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ବଚନ ସଂବର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ବିଭ୍ରାନ୍ତିକର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉଛି- ସମାଦରାର୍ଥରେ ଏକବଚନ ପକ୍ଷରେ ବହୁବଚନ ସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟର ପ୍ରୟୋଗ । [ପଣ୍ଡିତ-ଙ୍କୁ ଦିଅ] ପରି ରଚନା ଜଣେ ତଥା ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ବୁଝାଇପାରେ ।

ପ୍ରତ୍ନରୂପ

ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦରୂପରେ ବଚନ ଏକ ବ୍ୟାକରଣିକ ସଂବର୍ଗ ନୁହେଁ, କାରଣ ବଚନ ଭିତ୍ତିରେ ବିଶେଷ୍ୟର ଅନ୍ୟପଦ ସହିତ ଅନ୍ୱିତି ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ ।

ଚର୍ଯ୍ୟାଭାଷାରେ ବଚନ ବାଚକ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ନାହିଁ ।

(ଡ. କରୁଣାକର କର ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଭାବରେ/ଏ/ଏବଂ/ଆ/ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।)

ଯଥା:- ଚୋରେ ନିଲ, କୁକ୍‌କୁରୀ ପାଏ ଗାଇଡ, ସୁସୁରା ନିଦ ଗେଲ, କୁନ୍ଦୁରେ ବୀରା, ତିନିହୋ ଭିନ୍ନା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକରେ / ଏ, ଆ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ବହୁବଚନ ସୂଚକ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହୁଏନାହିଁ । ଏହା ଯଥାକ୍ରମେ- କରଣ କାରକ ଏବଂ ସ୍ୱାର୍ଥିକ ବା ଆଦରାର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣୀୟ) ।

କେବଳ ମନେହୁଏ (ପଞ୍ଚଜନା-୨୩, ସଅଳା-୩୬/୪୧)ର ବହୁବଚନାର୍ଥକ / ଆ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ୟକ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଚର୍ଯ୍ୟାଭାଷାରେ ସାଧାରଣତଃ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ସହଯୋଗରେ ବଚନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇଛି ।

ନିଶ୍ଚିତ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ :

[ଏକ ସେ ଶୁଣ୍ଡିନୀ-୩, ଏକେ ଶର-୨୮, ଏକୁହିଅହି-୨, ଦୁଇ ଘରେ-୩, ଦୁଆନ୍ତେ-୫, ଦୋବାଟା-୧୫, ଆଳିନ୍ଧିକାଳିବେନି ସାରି, ତିନି ଭୁଅଣ-୧୮, ତିଅଧାଉ-୨୮, ଚଉଦିସ-୬, ଦଶବଳ-୯]

ଅନିଶ୍ଚିତ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ :

[ନାନା ତରୁବର-୨୮, ବିବିହ ବାନ୍ଧନ-୯, ବହୁବିହ ଖେଡ଼ା-୪୧, ସଅଳ ବିହାଣ-୪୪]

ଏହା ବ୍ୟତୀତ, (କ) ଗୋଷ୍ଠୀବୋଧକ 'ଲୋକ/ଜନ' ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଗରେ ଏବଂ (ଖ) ବିଶେଷଣର ପୌନଃପୌନିକ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ବହୁବଚନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇଛି ।

ଯଥା:- [ପାରଗାମୀ ଲୋଅ-୫, ବିଦୁଜଣ ଲୋଅ-୧୮, ତୁମହେ ଲୋଅ-୫, କୁଳିଣ ଜନ-୧୮, ବିଦୁ ଜନ-୪୫, ଉଁଚା ଉଁଚା ପାବତ-୨୮, ଜେଜେ-୧୫ କେହୋ କେହୋ-୧୮, ବଳି ବଳି-୪୬]

କାବ୍ୟିକ ରୂପ

୧. ଏକ ବଚନ ସୂଚକ/ଏ/ପ୍ରତ୍ୟୟ ପ୍ରୟୋଗ

ଏକ ବଚନ ଅର୍ଥରେ ଏକ ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନ

ଅପୂର୍ବ ନାରୀଏ କରୁଛି ଘୋର ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ (ତପସ୍ୱିନୀ) ସହସ୍ରେକ ଶଙ୍ଖଭେରୀ

୨. ବହୁ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ପଦ ପ୍ରୟୋଗ

ଶରମାନ ଆତଜାତ

୩. ପଦର ଆମ୍ରେଡନ

ପୂର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭମାନ ତୋରଣେ ତୋରଣେ ।

୪. ବହୁବଚନ ସୂଚକ କ୍ରିୟାପଦ ପ୍ରୟୋଗ

ଲଡୁଲାଗି ଯଥା ଜୁଝୁଥାନ୍ତି ପିଲା ।

ଔପଭାଷିକ ରୂପ:

ସାଧାରଣ ବହୁବଚନ ଚିହ୍ନକ /ମନ୍/

ମୂଳ ଏକବଚନ ରୂପ ସହିତ ଏହି ଚିହ୍ନକ ପରପ୍ରତ୍ୟୟ ଭାବେ ସଂଯୋଗ କରି ବହୁବଚନ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ ।

ଯଥା:- /ମାଇଜି/→/ମାଇଜିମନ/

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୈକଳ୍ପିକ ପଦ୍ଧତି-୧. ବହୁତା ବିନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, କିମ୍ବା, ୨. ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବା ଶ୍ରେଣୀବାଚକ ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟର ପୂର୍ବରେ ବା ପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।

୧.୧.୩ କାରକ-ବିଭକ୍ତି :

ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର କାରକ ଦ୍ୱିବିଧ ରୂପରେ ଲକ୍ଷଣୀୟ-

କ) ସାମାନ୍ୟ ରୂପ

ଖ) ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ

ସାମାନ୍ୟ ରୂପ ବିଭକ୍ତି ରହିତ ଏବଂ ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ । ସାମାନ୍ୟ ରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ କାରକ କେବଳ ଅର୍ଥ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇପାରେ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ସାମାନ୍ୟ ରୂପ ଲକ୍ଷଣୀୟ:

କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା	:	[ଘୋଡ଼ା ଦୌଡ଼ୁଛି]
ବିଧେୟ ବିଶେଷ୍ୟ	:	[ସୀତା ଗୋଟିଏ ଝିଅ]
ଅପ୍ରାଣୀ ବାଚକ କର୍ମ	:	[ସେ ବହି ପଢ଼ୁଛି]
ପ୍ରାଣୀ ବାଚକ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ମ	:	[ସେ ବାଘ ଦେଖିନାହିଁ]
ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ	:	[ରାଜା ଘର]

ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ଅନୁସର୍ଗ

କର୍ତ୍ତା	:	x
କର୍ମ	:	-ଏ, କୁ
କରଣ	:	-ଏ, -ର +ଏ
ଅପାଦାନ	:	-ଉ, -ର+ଉ, ଠା+(ର)+(=ଠଉଁ, ଠୁଁ, ହୁଁ)
ସମ୍ବନ୍ଧ	:	-, -ର
ଅଧିକରଣ	:	-ଏ,-ର+ଏ, ଠା+(ର)+(ଏ) [ଠାଇଁ, ଠି]

ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡିକ ବିଶେଷ୍ୟ ପ୍ରାତିପଦିକ ପରେ ସିଧାସଳଖ ସଂଯୋଜିତ ହୁଏ । ବହୁବଚନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁବଚନ ଚିହ୍ନକ/(-ମାନ)+ଙ୍କ/ପରେ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯାଜିତ ହୁଏ ।

ସମାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନରେ କେବଳ/-ଙ୍କ/ ଏବଂ ବହୁବଚନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ / ମାନ + ଙ୍କ /ଚିହ୍ନକ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଏହାହିଁ ଓଡ଼ିଆ ବିଶେଷ୍ୟର ଏକ ପ୍ରକାର ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ।

ବୈଷମ୍ୟସୂଚକ ନକ୍ସା:

	୧		୨			୩		
ଅନାଦରାତ୍ମକ	ଏକବଚନ - ø		-କୁ			-ର		
	ବହୁବଚନ (ମାନ)	+ଏ	(ମାନ)	+ ଙ୍କ	+	(ମାନ)	+ଙ୍କ	+(ର)
ସମାଦରାତ୍ମକ	ଏକବଚନ (ମାନ)	+ଏ	(ମାନ)	+ ଙ୍କ	+	(ମାନ)	+ଙ୍କ	+(ର)
	ବହୁବଚନ (ମାନ)	+ଏ	(ମାନ)	+ ଙ୍କ	+	(ମାନ)	+ଙ୍କ	+(ର)

ନମୁନା ରୂପାବଳୀ:

ଅନାଦର : ଏକ	**ଅନାଦର ବହୁ/ ସମାଦର:ଏକ**	**ସମାଦର : ବହୁ**
ପଣ୍ଡିତ(ø)	-(ମାନ)-ଏ	-ମାନ-ଏ
-କୁ	-(ମାନ)-ଙ୍କ,-କୁ	-ମାନ-ଙ୍କ-କୁ
-ଦ୍ୱାରା	-(ମାନ)-ଙ୍କ,-ଦ୍ୱାରା	-ମାନ-ଙ୍କ-ଦ୍ୱାରା
-ଠାରୁ	-(ମାନ)-ଙ୍କ,-ଠାରୁ	-ମାନ-ଙ୍କ-ଠାରୁ
-(ର)	-(ମାନ)-ଙ୍କ,-(ର)	-ମାନ-ଙ୍କ-(ର)
-ଠାରେ	-(ମାନ)-ଙ୍କ,-ଠାରେ	-ମାନ-ଙ୍କ-ଠାରେ

କାରକବୋଧକ ଅନୁସର୍ଗ:

କରଣ - ଦ୍ୱାରା, ଦେଇ

ସଂପ୍ରଦାନ - ପାଇଁ, ଲାଗି, ନିମନ୍ତେ

ଅଧିକରଣ- ଭିତରେ, ପାଖରେ, ଦେହରେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ଅନୁସର୍ଗର ବିତରଣ:

କର୍ମ:(ø) ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ [ସେ କାଠ କାଟୁଛି]

ପ୍ରାଣୀବାଚକ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ [ସେ ଚାକର ଖୋଜୁଛି]

/-ଏ / କାବ୍ୟିକ [ବୀରନାଦେ ମେଘନାଦେ ଡାକିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ]

/-କୁ / ସାମାନ୍ୟ, ରୂପାନ୍ତର: / କି / ଇ-କାରାନ୍ତକ ପଦ ସହିତ [ଭାଇକି ଦେଲା]

କରଣ: / ଏ / କାବ୍ୟିକ [ହାତେ ନମାରି ଭାତେ ମାର]

/-ରେ / ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ [ଛୁରୀରେ କାଟିଲା]

/-ଦ୍ୱାରା / ପ୍ରାଣୀବାଚକ [ଯଦୁ ଦ୍ୱାରା ମଲା]

ଅପାଦାନ: /-ଉ / କାବ୍ୟିକ [ହାତୁଁ ଆସେ ହାତେ,]

ର-କାରାନ୍ତକ ପଦ ସହିତ [ଘରୁ ଆଣ]

/-ରୁ / ସାଧାରଣ [ଗଛରୁ ଆଣ]

/-ଠାରୁ / ପ୍ରାଣୀବାଚକ, ନିକଟାର୍ଥକ [ରାମଠାରୁ ଆଣ, କଟକଠାରୁ ଆସିଲି]

ସମ୍ବନ୍ଧ:

/-Ø/ ସମାସପଦ [ବାଘ ଦାନ୍ତ]

/-ର / ସାଧାରଣ [ବାଘର ଦାନ୍ତ]

ଅଧିକରଣ

/-ଏ / କାବ୍ୟିକ /[ତୋ ଶତ୍ରୁ ବଢୁଅଛି ଗୋପେ]

ର-କାରାନ୍ତକ ପଦ [ଘରେ ଅଛି]

/-ରେ / ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ [ଗଛରେ ଅଛି]

/ଠାରେ / ପ୍ରାଣୀବାଚକ, ନିକଟାର୍ଥକ [ଯଦୁଠାରେ ଅଛି]

ପ୍ରତ୍ନ ରୂପ

ଚର୍ଯ୍ୟାରେ ବିଭକ୍ତି ରହିତ ରୂପର ସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା ୯୫ ଏବଂ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଅବଶିଷ୍ଟ ୫ ଭାଗରୁ କେବଳ /-ଏ / ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ରୂପ ୪.୫ ଭାଗ । କାରକ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗର ସ୍ୱଳ୍ପତା ଚର୍ଯ୍ୟାଭାଷାର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ।

ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ କାରକ ଅର୍ଥରେ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ମାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ବର୍ଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ ।

କର୍ତ୍ତା: (ଅନୁକ୍ତ କର୍ତ୍ତା, ଭାବ-କର୍ମ ବାଚ୍ୟରେ)-ଏ

କର୍ମ: ଏ, ରେ, କା / କୁ / କେ

କରଣ: ଅ, ଏ, (ତେଁ)

ଅପାଦାନ: ହୁ, (ଏ), (ତ)

ସମ୍ବନ୍ଧ: ର ~ ଏର, (ଆ), (କ), (ହ)

ଅଧିକରଣ: ଇ ~ ହି, ଏ, (ତେତ)

ଅନୁସର୍ଗ:

ବିଭିନ୍ନ କାରକ ଅର୍ଥରେ କେତେକ ଅନୁସର୍ଗର ପ୍ରୟୋଗ ଲକ୍ଷଣୀୟ:

ଗୌଣକର୍ମ: [ଧର୍ମାର୍ଥେ-୫][ତୋହୋର ଅନ୍ତରେ-୧୦]

ଅଧିକରଣ: [ଦୁଧ ମାଝେଁ-୪୨, କୋଡି ମଝେ-୨]

କରଣ: [ତୋଏ ସମ-୧୦], [ଦୁଜ୍ଜନ ସାଙ୍ଗେ-୩୨]

[ନିଂଦ ବିହୁନେ-୧୩], [କୁଳଲଇ-୩୮]

ଔପଭାଷିକ ରୂପ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ଅନୁସର୍ଗ ଯୋଗେ କାରକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏଗୁଡ଼ିକ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନରେ ସମାନ ରହେ ।

	ପ୍ରତ୍ୟୟ	ଅନୁସର୍ଗ
କର୍ତ୍ତାକାରକ:	- ø	
କର୍ମ :	- କେ	
କରଣ :		ସାଙ୍ଗେ, ଆଡେ
ସଂପ୍ରଦାନ :		କାଜେ, ଲାଗି
ଅପାଦାନ :	- ଉନି	ଟାନୁ, ଟାନେ ଉନି, ତେଇ ଉନି
ସମ୍ବନ୍ଧ :	- ର୍	
	- ଆର୍ (ବ୍ୟଞ୍ଜନାନ୍ତକ ପ୍ରାତିପଦକ ହେଲେ)	
	- ø	
ଅଧିକରଣ :	- ଏ	ଟାନେ, ଲଗେ
	- ଇ (ଆ: ଅନ୍ତକ ପ୍ରାତିପଦକ ହେଲେ)	
	- ø (ଇ : ଅନ୍ତକ ପ୍ରାତିପଦକ ହେଲେ)	

କର୍ମ, ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଅଧିକରଣ କାରକ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ପ୍ରାତିପଦକର ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ [ଯଥା: ଗାଓଁ, ଗାଓଁ-କେ, ଗାଁଓ-ର, ଗାଁଓ-ଏ), କିନ୍ତୁ ଅପାଦାନ କାରକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅଧିକରଣ କାରକ ରୂପକ ତିର୍ଯ୍ୟକ୍-ରୂପ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ-

[ଯଥା- ଗଛ: ଗଛ-ଏ-ଉନି(ଗଛେ-ଉନି)

ମୋର ତେଇ-ଉନି, ଠାନେ-ଉନି]

ଆପାଦାନ କାରକ ଅର୍ଥରେ / କେ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ବସ୍ତର ସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ଆଞ୍ଚଳିକ ବୋଲିରେ **ହାଲ୍‌ବୀ** ପ୍ରଭାବରୁ ପ୍ରଚଳିତ ।

କାରକବୋଧକ ଅନୁସର୍ଗ ସମୂହ ସମ୍ବନ୍ଧକାରକ ରୂପକ ତିର୍ଯ୍ୟକ- ରୂପ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ ।

ଯଥା: / ଟଙ୍ଗିଆ ~ ଟାଙ୍ଗିଆର ସଙ୍ଗେ / ଟାଙ୍ଗିଆ ଦ୍ୱାରା)

/ ମୁରଲୀର ହାତେ / (ମୁରଲୀ ଦେଇ / ଦ୍ୱାରା)

/ ମୁରଲୀର କାଜେ / (ମୁରଲୀ ପାଇଁ / ନିମନ୍ତେ)

ମୁରଲୀର ଟାନୁ / (ମୁରଲୀଠାରୁ)

/ ମୁରଲୀର ଲଗେ / (ମୁରଲୀଠାରେ / ପାଖରେ)

ଏହି ଅନୁସର୍ଗ ସମୂହ ମୌଳିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅଧିକରଣ କାରକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୋଗରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ।

ଟିପ୍ପଣୀ: *ଉପରୋକ୍ତ ବିବରଣୀରେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡିକର ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ସୂତ୍ର ହେଉଛି ସଂସ୍କୃତ /ପ୍ରାକୃତ / ଅପଭ୍ରଂଶ କିମ୍ବା ଦ୍ରାବିଡ଼ । ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନେ ବହୁ ଭାବରେ ମୂଳ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବେ ତର୍କ କରିଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ- 2ୟ / ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ/କୁ / ର / ମୂଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ପ୍ରାକୃତ / ଉ । ବିମସ୍ / କକ୍ଷେ / ସୁନୀତି କୁମାର ଚାଟାର୍ଜୀ / କକ୍ଷ । ସୁକୁମାର ସେନ / କୃତଃ / ତ୍ରମ୍ / କୃତେ / ହଁତେ । ଇତ୍ୟାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରନ୍ତି ।*

୧.୨. ସର୍ବନାମ

ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ ସର୍ବନାମପଦଗୁଡ଼ିକର ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ବର୍ଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ-

(କ) ପୁରୁଷ ବାଚକ

୧. ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	:	ଏକବଚନ - / ମୁଁ /
		ବହୁବଚନ- / ଆମେ /
୨. ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	:	ସାଧାରଣ- / ତୁ /
		ଭଦ୍ରୋଚିତ- ତୁମେ
		ସମ୍ଭ୍ରମାତ୍ମକ- / ଆପଣ /
୩. ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	:	ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ- / ସେ /
		ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ- / କିଏ /
		ଅନିଶ୍ଚୟ ବାଚକ- / କେହି /
		ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ- / ଯେ /

(ଖ) ଅ-ପୁରୁଷବାଚକ

୧. ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ	:	ନିକଟ- / ଏ / । / ଏହା /
		ଦୂର- / ତା /, / ତାହା /
୨. ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଅନିଶ୍ଚିତତା ସୂଚକ	:	ବସ୍ତୁ ପରକ- / କେଉଁ ~ କୋଉ /
		ବିଷୟ ପରକ / କଣ /
୩. ସମ୍ବନ୍ଧ ସୂଚକ	:	/ ଯେଉଁ /

ରଚନାତ୍ମକ ପ୍ରକୃତି

ସାଧାରଣତଃ ସର୍ବନାମ ପଦସମୂହର ରଚନାତ୍ମକ ପ୍ରକୃତି ମୂଳ ପ୍ରତିଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରୀ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ସର୍ବନାମ ପଦର ରଚନାତ୍ମକ ପ୍ରକୃତିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟମାନ ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

୧. ସର୍ବନାମପଦର ଲିଙ୍ଗଭେଦ ନାହିଁ ।

୨. କେବଳ ୧ମ ଓ ୨ୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପଦ ରହିଛି । ତେଣୁ ଏଥିରେ ଐଚ୍ଛିକଭାବେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସର୍ବନାମ ପଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟମତଃ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ସଦୃଶ / ମାନେ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୋଗରେ ବହୁବଚନ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।

୩. ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ ପଦର ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ପ୍ରାୟ ସମାନ ହେଲେ ହେଁ ସର୍ବନାମ ପଦରେ ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ସହିତ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏହି ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧ କାରକ ରୂପରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

୪. କେବଳ ୧ମ ଓ ୨ୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦର ଏକବଚନରେ ୨ୟ ବିଭକ୍ତିରେ / ତେ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୫. ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ ଏକବଚନରେ ମଧ୍ୟ ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପଦ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଏଣୁ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଏକବଚନ ପଦଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣାର୍ଥକ ବହୁବଚନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

୬. ଅ-ପୁରୁଷବାଚକ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକରୁ ବିବିଧ ପ୍ରକାରର ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

୭. ଅ-ପୁରୁଷବାଚକ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣାର୍ଥକ /ଟା / ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ସର୍ବନାମ ପଦର ରୂପତତ୍ତ୍ୱ

ଓଡ଼ିଆ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାତିପଦିକ ରୂପ ଓ ତିର୍ଯ୍ୟକ୍ ରୂପ ସମୂହ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରୂପରେ ଏକ ମୌଳିକ ପଦ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ନ-ଓଡ଼ିଆ (ଚର୍ଯ୍ୟା-ଗୀତିକା ଓ ଦୋହା) ରଚନାରେ ଏହି ମୌଳିକ ପଦମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ମୌଳିକ ପଦ	**ପ୍ରାତିପଦିକ ରୂପ**	**ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ**
ଆ-ମ	ଆମେ	ଆମ
ତ	ତୁ	ତ~ତୋ
	ତ~ତୁମେ	ତୁମେ
ଏ-ଇ	ଏ	ଇଆ
ସ-ତ	ସେ	ତା
କ	କେ	କା
	କେଉଁ	
ଯ	ଯେ	ଯା
	ଯେଉଁ	

ଚର୍ଯ୍ୟା ଗୀତରେ ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ :

ମ- ଆଲୋ ଡୋମ୍ବି ତୋଏ ସମ କରିବେ ମ ସାଙ୍ଗ (କାହ୍ନୁପା-ଚର୍ଯ୍ୟା, ୧୦)

ଆମ- ଲୁଇ ଭଣଇ ଆମ୍‌ହେ ଝାଣେ ଦିଠା (ଲୁଇପା-ଚର୍ଯ୍ୟା-୧)

ଭଣଇ ଗୁଡ଼ରୀ ଆହ୍‌ମେ କୁନ୍ଦୁରେ ବୀରା (ଗୁଣ୍ଡରୀପା-ଚର୍ଯ୍ୟା-୪)

ତ- ତୋମ୍ଭୀ ତ ଆଗଲୀ ନାହିଁ ଛିନାଲୀ (କାହ୍ନୁପା-ଚର୍ଯ୍ୟା, ୧୮)

ଏ- ଏ ବଣ ଛାଡ଼ୀ ହୋହୁ ଭାନ୍ତେ (ଭୁସୁକୁପା-ଚର୍ଯ୍ୟା-୬)

ସ- ସାନ୍ତି ଭଣଇ କିଣ ସ ଭାବିଅଇ (ଶାନ୍ତିପା-ଚର୍ଯ୍ୟା, ୨୨)

କ- ଚିତ୍ତେ କ ସଅଳ ବିଅଂ ଭବନବ୍‌ବା ବୀଜ ସ୍ଫବିସ୍ଫୁରନ୍ତି (ସରୋଜବ୍ରଜ- ଦୋହା କୋଷ)

ଯ- କାଜ ନ କାରଣ ଜ ଏହୁ ଜୁଅତି (ଶାନ୍ତି ପା-ଚର୍ଯ୍ୟା, ୨୬)

ବଚନ ଓ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ :

ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ରୂପ-ରଚନା ସ୍ଥୂଳତଃ ନାମଶବ୍ଦ ସଦୃଶ ହେଲେ ହେଁ, ଏଥିରେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଉଛି ଯେ, ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ପ୍ରାତିପଦିକସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ନ ହୋଇ ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ କେତେକ ପ୍ରତ୍ୟୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାର ସଂପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ -

ବଚନ ସଂପରିବର୍ତ୍ତନ: ପ୍ରାତିପାଦିକ ରୂପ- / ମାନେ /→ତିର୍ଯ୍ୟକରୂପ-/ ମାନ /

ବିଭକ୍ତି ସଂପରିର୍ତ୍ତନ: ୨ୟା / କୁ /→ / ତେ /(୧ମ ଓ ୨ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ସହିତ)

/ ଙ୍କୁ /(ବହୁବଚନ ଓ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଏକବଚନ)

୬ଷ୍ଠୀ / ର /→/ ଙ୍କ / (ବହୁବଚନ ଓ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଏକବଚନ)

ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତମୂଳକ ରୂପ-ବର୍ଗ

	୧		୨
ମୁଁ	ଆମେ (ମାନେ)	କିଏ	କେଉଁମାନେ
ମତେ	ଆମ(ମାନଙ୍କୁ(ଙ୍କୁ)	କାହାକୁ	କାହା(କେଉଁମାନ)ଙ୍କୁ
ମୋଦ୍ୱାରା	ଆମ(ମାନଙ୍କ)ଦ୍ୱାରା	କାହାଦ୍ୱାରା	କାହା(କେଉଁମାନ)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ମୋ ଠାରୁ	ଆମ(ମାନଙ୍କ)ଠାରୁ	କାହାଠାରୁ	କାହା(କେଉଁମାନ)ଙ୍କଠାରୁ
ମୋ(ର)	ଆମ(ମାନଙ୍କ)ର	କାହା(ର)	କାହା(କେଉଁମାନ)ଙ୍କର
ମୋଠାରେ	ଆମ(ମାନଙ୍କ)ଠାରେ	କାହା(ଠାରେ)	କାହା(କେଉଁମାନ)ଙ୍କଠାରେ

ସର୍ବନାମ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ପଦାବଳୀ

ମୌଳିକ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକରୁ ବିବିଧ ପ୍ରକାରର ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ଓ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ପଦ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହିସବୁ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବାର ସୂତ୍ର- ମୌଳିକ ସାର୍ବନାମିକ ପଦ+ସଙ୍କେତ ରୂପିମ+ସ୍ୱାର୍ଥିକ ବା ନିଶ୍ଚିତାର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଙ୍କେତ ରୂପିମ

ଯଥା-	ପରିମାଣ-/ ତ /	ସମୟ - / ବ /
	ଆକାର- / ଡ /	ଦିଗ- / ଣ /
	ସ୍ଥାନ- / ଠ /	ରୀତି- / ସନ /, / ମତ /

ବ୍ୟୁତ୍ପାଦନର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ :

ମୌଳିକ ସାର୍ବନାମିକ ପଦ	**ସଙ୍କେତ ରୂପିମ**	**ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ଶବ୍ଦ**
ଏ-ଇ	ତ	ଏତେ, ଏତିକି
	ଡ଼	ଏଡ଼େ, ଏଡିକି
	ବ	ଏବେ
	ଠ	ଏଠି
	ଣ	ଏଣେ
	ସନ	ଏସନ
	ମତ	ଏମିତି

ଏହିପରି / ସେ-ତେ, କେ, ଯେ / ମୌଳିକ ପଦମାନଙ୍କରୁ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରତ୍ନରୂପ

ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ବିବିଧ ବୈକଳ୍ପିକ ରୂପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାତିପଦିକ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । ତେଣୁ ରୂପ ରଚନା ପ୍ରକ୍ରିୟା ତୁଳନାରେ ବାକ୍ୟ ରଚନା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଭିନ୍ନ ପଦର କାରକ, ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ ଆଦି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ସମୀଚୀନ ମନେହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ସର୍ବନାମ ପଦର ରୂପବର୍ଗ ସମାନ୍ତର ଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କଲେ ରୂପ ବିଶେଷର ବ୍ୟାକରଣିକ ସଂବର୍ଗ ଅନେକାଂଶରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ :

ସମାନ୍ତର ରୂପବର୍ଗ

	ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	**ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ**
୧.	ଆମ ଭେ-୨୨/ଆମ ହେ-୧/ ଅହମେ-୪/ ଆହମେ-୧୨	ତୁମ୍ମ ହେ-୫/୨୩
୨.	ହାଉଁ-୧୦	
୩.	ମ-୧୦	ତୁ-୫
୪.	ମଇ-୧୬/୧୮	ତଇ/ତଇଁ-୪/୩୯
୫.	ମୋଏ-୧୦	ତୋଏ-୧୦
୬.	(କ) ମୋ-୭/୩୭	ତୋ-୪/୬/୧୦
	(ଖ) ମୋର-୨୦/ ମୋରି-୩୬/ମେରି-୫୦	ତୋରା
	(ଗ) ମୋହର-୩୪	ତୋହର- ୩୯/ତୋହରି-୧୦
		ତୋହୋର-୧୦/ତୋହିରି-୨୮
		ତୋହରେ-୧୮
୭.	ମୋ / ମ-କୁଁ-୩୫	

ଟିପ୍ପଣୀ : ୧ମ ପୁରୁଷର (୧,୨ ବ୍ୟତୀତ) ଆଧାର ରୂପିମ (ମ-), ୨ୟ ପୁରୁଷର (ତ-) ।
ସମ୍ବନ୍ଧ କାରକ ରୂପ (ମୋ, ତୋ) କାରକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ପାଇଁ ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ।

ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ :

ସମାନ୍ତର ରୂପବର୍ଗ

	ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ	**ନିକଟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ**	**ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ**	**ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ**
୧	ସ-୨୬	...	ଜ-୨୬	...
୨	ସେ/ଷେ-୩/୭	ଏ-୬/୭/୨୦/୨୮ ୩୦/୩୦/୩୯/୪୧	ଜେଜେ-୧୫	ନାହିକ-୮
	ଏସେ-୫୦	ଏହ-୪୩, ଏହୁ-୨୬		

୩. ସୋ (୧୪ଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ)	...	ଜୋ(୧୧ଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ)	କୋ-୨୯/୧୬
ସୋଇ-୧୫/୩୩			କୋଇ-୪୨
			କୋବି-୧୬
			କୋଏ-୪୩.
୪. ତଂ-୪୧			
	....	.....	....
୫. ତା-୧/୭/୧	...	ଜା-୨୦/୨୯	କା ୨/୩୯
୩୭/୪୫			
ତସୁ-୨୭/୪୫	ଏସୁ-୪୨	ଜାସୁ-୩୦/୪୩	କାସୁ-୨୩
ତାସୁ /-୪୩		ଜାହେର-୨୯	କାହେରେ୦୬/୨୯
			କାହାରି-୧୦
			କାହେରି-୩୭
୬. ତେ-୭	....	ଜେ-୨୨	....
ତେତେ-୭		ଜେଜେ-୭	

ଟିପ୍ପଣୀ

(କ) ୧,୨,୩ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦ ସମୂହ କର୍ତ୍ତୃକାରକ

(ଖ) ୪ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦ କର୍ମକାରକ ।

(ଗ) ୫ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦ ସମ୍ବନ୍ଧକାରକ, ମାତ୍ର [କା,ଜା] କର୍ମକାରକ ଓ ଚର୍ଯ୍ୟା-୧, ୭ରେ [ତା] ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ।

(ଘ) ୬ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦସମୂହ ବହୁବଚନାତ୍ମକ ।

(ଙ) ୩ୟ ପୁରୁଷ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧ ବାଚକ ପଦ ମଧ୍ୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବରେ ସହସମ୍ବନ୍ଧ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

[ଜୋ-ସୋ(୭), ଜେଜେ-ତେତେ(୭), ଜେଜେ-ସୋଇ(୧୫)ଜା-ସା(୨୦/୨୨), କେ-ତେ(୨୨), ଜାହେର-ସୋ(୨୯), ଜା-ତୋହେର(୨୯), ଜାସୁ-ତାସୁ(୪୩)

ଆତ୍ମବାଚକ

(କ) [ଅପା]: (୩୧ / ୩୨ / ୩୪ / ୪୩): ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତୃକାରକ ପଦ

[ଆପଣା]: (୬) ସମ୍ବନ୍ଧ, (୨୨/୨୬) କର୍ମ, ୩୯

[ଆପଣେ]: (୩/୨୨) କରଣ, (୩୨) କର୍ମ, (୩୭) କର୍ତ୍ତା ।

(ଖ) [ନିଅ]: (୧୩ / ୩୨ / ୩୯) ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ।

(ଗ) [ସଅ-୧୫], [ସଁଏଁ-୨୬], [ସ-୩୬], [ସ୍ୱ-୪୩]: ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ।

ସର୍ବନାମିକ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ପଦାବଳୀ:

ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ସର୍ବନାମିକ ପ୍ରାତିପଦିକ ସହିତ ବିବିଧ ସଂକେତ ରୂପିମ ସଂଯୋଜନ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ଓ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ରୂପ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ନିମ୍ନରେ ସମାନ୍ତର ରୂପ ବର୍ଗ ଅନୁକ୍ରମରେ ତାହାର ବିବରଣୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

(କ) ପରିମାଣ ବାଚକ [-ତ]

ତେତ - ୪୦	ଏତ - ୩୦/୩୫	ଜେତ ୪୦ -	

(ଖ) ସମୟବାଚକ [-ବ]

ତବେଁ - ୨୧ / ୪୪	ଏବେଁ - ୩୫	ଜବେଁ ୨୧ / ୪୪ -	
(ପରିଣତି ସୂଚକ - ୪୬)		ଜବେ - ୧୭	
ତାବ - ୨୧			

(ଗ) ସ୍ଥାନ ସୂଚକ [-ହ]

ତହିଁ - ୧୦ / ୧୪ / ୨୮ / ୫୦	-	ଜହିଁ-୩୧	କହିଁ-୭ / ୩୧ / ୪୯ / ୩୬
ତହି - ୩୧			
ତଂହି - ୪୩			କାହିଁ-୪୩ / ୧
[-ଥ]			
ତଥା - ୪୪	ଏଥା / (ଏଷା)-୧୫-	ଜଥା-୪୪	-
	ଏଥୁ - ୧୬ / ୨୦ / ୨୨ ୩୭ / ୪୨ ?		

(ଘ) ରୀତି ବାଚକ [-ମ]

ତିମ - ୯/୪୩	-	ଜିମ-୯ / ୧୩ / ୨୯ ୩୦ / ୩୧ / ୪୧ / ୪୩	କିମ ~ କିମ୍ପି -୨୨
[-ସା]			
ତଇସା - ୪୬	ଆଇସ-୨୯ / ୪୧ / ୪୨	ଜଇସା-୪୦ / ୪୧ / ୪୬	କଇସା - ୪୦
ସୋ - ୨୨ / ୩୬		ସୋ- ୨୨ / ୩୭	ସେ- ୨୯ / ୨୮ / ୩୯
ସୋଁ / ସୌ -୧୩	-	ସୋଁ - ୧୩	ସେଁ - ୮ / ୪୦
[ସନ]			
ତଇସନ / ନେ-୩୭	ଆଇସନ / ନି-୨	ଜଇସନେ-୩୭	କଇସଣି-୧୮
		ଜେ-୩	ଣି-୨୨
		ଜେଁଣ-୨୧	

(ଙ) ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଅନିଶ୍ଚୟତା ବାଚକ :

[କି] : (୮ / ୩୩ / ୩୯ / ୪) = କିମ୍ବା (୨୨)

[କଂ] : (୪୧)

[କିନ୍ତୋ] : (୩୪)

[କିଣ] : (୨୬)

[କିସ୍] : (୬ । ୨୯ । ୪୦)

[କେହୋ] : (୧୮)

[କାହି] : (୧) = 'କାହଁକି'

[କାହି] : (୩୭) = କିପରି

କାବ୍ୟିକ ରୂପ :

କାବ୍ୟିକ ଭାଷାରେ ସର୍ବନାମ ପଦର ପ୍ରୟୋଗ ଓ ରୂପ ରଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କେତେକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ସର୍ବନାମ ପ୍ରାତିପଦିକ ଓ ସେଗୁଡିକର ରୂପବର୍ଗ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସୂଚୀ ଅନୁକ୍ରମରେ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ।

କ) ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ :

ପ୍ରାତିପଦିକ - ଏକବଚନ / ମୁଁ ।

ବହୁବଚନ / ଆମେ, ଆମ୍ଭେ (+ମାନେ) /

ତିର୍ଯ୍ୟକରୂପ - ଏକବଚନ / ମୋ, ମୋହ, ମୋହେ /

ବହୁବଚନ / ଆମ୍ଭ (+ମାନ) ।

(ଖ) ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ବାଚକ :

ଏକବଚନ : / ତୁ / - ତୁ ଶକ୍ତି, ତୁ ବୁଦ୍ଧି, ତୁ ସରସ୍ୱତୀ

/ ତୁହି / - ତୁହି ଆଦ୍ୟା ଭଗବତୀ

/ ତୁମି /- ତୁମି ହୋମାତା, ପିତା ତୁମି ହୋ /

ବହୁବଚନ :

/ ତୁମ୍ଭେ / ଜାଣିଥିଲେ ତୁମ୍ଭେ ପୁରୋହିତ ହୋଇ ସେ ବିଧି ଦିଅ ବତାଇ

/ ତୁମ୍ଭେମାନେ / କାହିଁରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ କିପାଁ ହେଉଅଛ ଦହିଁ

(ଗ) ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ :

ଏକବଚନ :	/ ଏ /	ଏ ଜାତି ବେଦନା
	/ ଏହି /	ଏହି ରୂପେ ପୂର୍ବବେଦ ପୁଣ୍ୟ ଜନମାନେ
	/ ଏହିଟି /	ମୁକୁଟ ଏହିଟି
	/ ଏହା /	ଏହା ଶୁଣି ବାଳା
	/ ୟେହା /	ଆମ୍ଭେ ପାଇବୁଁ ୟେହା କାହିଁ ।

	/ ଏସେ /	ଏସେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଛାଲ ବୋଲିଣ ବୋଇଲା ।
	/ ଏହୁ /	ଏହୁ ପୂଜାକଲେ ଆୟୁଷ ଶିରି ହୁଏ ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ: ଦୂର

ଏକବଚନ	/ ସେ /–	କିଏ ସେ କାହିଁକି ଆସିଲା ଏଠାକୁ ।
	/ ସେହି /	ସେହି ଶୋଭାଶାଳୀ ପୁରେ ପୂଜନୀୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହେବାକୁ ଲାଳସ ।
	/ ସେହୁ /	ପୂର୍ବେ ସେହୁ କରିଥିଲେ କେଉଁ ଘୋର ତପ ।
ବହୁବଚନ	/ ସେହିମାନେ /	ସେହିମାନେ କରିଥାନ୍ତି ଉତ୍ତମ ବିଚାର।

ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ସର୍ବନାମ

/ କେ / ର ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ / କାହା /

ଏକବଚନ	/ କେ /	କେ ନକ୍ଷତ୍ରମାଳା ସରସୀ
	/ କିଏ /	କାହା ଭାଗ୍ୟ- ବନ ଫୁଲ ରସେ ମାଳା ଅଧିକାରୀ କିଏ ତାର ।
	/ କେଉଁ /	କେଉଁ ଦୁର୍ଜନ ସେ, ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତାପ ପଡ଼ି ନାହିଁ କି ତା କର୍ଣ୍ଣେ ।

ଅନିଶ୍ଚିତତାସୂଚକ

/କେହି /	କେହି ବୋଲେ ହାତୀ ମୁଣ୍ଡିଆ
/କେହୁ /	କେ ପାଠ କେହୁ ମରଦ ଚିହ୍ନା ।

ସର୍ବନାମ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ପଦାବଳୀ

		ଏ	**ସେ /ତା**	**କେ**	**ଯେ**
ଆକାର	-	ଏଡ଼େ	ସେଡ଼େ/ତେଡ଼େ	କେଡ଼େ	ଯେଡ଼େ
ଦିଗ	-	ଏଣେ	ତେଣେ	କେଣେ	ଯେଣେ
		ଏଆଡ଼େ	ସେଆଡ଼େ	କୁଆଡ଼େ	ଯୁଆଡ଼େ
ସ୍ଥାନ	-	ଏଠି	ସେଠି	କେଉଁଠି	ଯେଉଁଠି
		ଏଥି*	ତଥି*		
			ତହିଁ*	କାହିଁ	ଯହିଁ*
ରୀତି	-	ଏସନ*	ତେସନ*	କେସନ*	ଯେସନ*
		ଏମନ୍ତ*	ତେମନ୍ତ*	କେମିତି	ଯେମିତି
			କେମନ୍ତ	ଯେମନ୍ତ	
		ଏମିତି/ପରି	ସେମିତି	କେହ୍ନେ*	ଯେହ୍ନେ*
ପରିମାଣ	-	ଏତେ	ସେତେ	କେତେ	ଯେତେ
		ତେତେ			
ସମୟ-		ଏବେ	ତେବେ	କେବେ	ଯେବେ

** ଚିହ୍ନିତ ପଦଗୁଡ଼ିକ କେବଳ କାବ୍ୟ-ଭାଷାରେ ଉପଲଭ୍ୟ।*

ଔପଭାଷିକ ରୂପ :

ସର୍ବନାମ ପ୍ରତିପାଦକ :

କ) ପୁରୁଷ ବାଚକ : ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ - ଏକବଚନ - / ମୁଇ /
ବହୁବଚନ - / ଆମେ /
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ - ଏକବଚନ - / ତୁଇ /
ବହୁବଚନ - / ତମେ /
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ - ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ - / ଏ /
ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ - / ସେ /

ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଅନିଶ୍ଚିତତା ସୂଚକ- / କେ /
ସମ୍ବନ୍ଧ ସୂଚକ - / ଜେ /

ଖ) ଅ - ପୁରୁଷବାଚକ (ବସ୍ତୁ, ବିଷୟ, ସ୍ଥାନ ଇତ୍ୟାଦି)
ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ- ନିକଟ - / ଏ / ~ / ଇ /
ଦୂର - / ସେ /
ସୁଦୂର - / ସେ... / ~ / ହେ... /

ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଅନିଶ୍ଚିତତା ସୂଚକ- ବସ୍ତୁପୂରକ - / କୋନ୍ /
ବିଷୟ ପୂରକ - / କାଇ /
ସମ୍ବନ୍ଧ ସୂଚକ - / ଜୋନ୍ /

ସର୍ବନାମର ବିଭକ୍ତି :

(କ) ଲିଙ୍ଗ ସଂବର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଭକ୍ତି ନାହିଁ ।

(ଖ) ବହୁତା- ଚିହ୍ନକ ସଂଯୋଗରେ ବଚନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୁଏ ।
ଯଥା- / ସେ-ମନ /, ସେ / ଲୋକ /,
ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର - / ଆମେ / , / ତମେ /
ଏହା ସହିତ ବୈକଳ୍ପିକ ଭାବେ କାରଣ ପ୍ରାତିପଦିକ ରୂପରେ ହିଁ ବଚନ ସଂବର୍ଗ ପ୍ରକଟିତ ।
ଯଥା - / ଆମେ / - / ଆମେ ମନ୍ /

ବହୁତା - ଚିହ୍ନକ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରାତିପଦିକ ରୂପ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ମାତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ ସର୍ବନାମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।
ଯଥା-/ କୋନ୍ ମନ୍, ଜୋନ୍ ମନ୍ /

(ଗ) କାରକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ଅନୁସର୍ଗ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ସହିତ ସମାନ । ପ୍ରତ୍ୟୟ ତିର୍ଯ୍ୟକ - ରୂପ ସହିତ ଓ ଅନୁସର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧ କାରକ-ରୂପ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

କର୍ତ୍ତା : ∅

କର୍ମ : କେ

ସମ୍ବନ୍ଧ : ର୍

: ଆର୍ (ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପଦ ସହିତ)

: କର୍ (ତୃତୀୟ, ପୁ, ବହୁ ବଚନ ପଦ ସହିତ)

କରଣ : ହାତେ

ଅପାଦାନ : ଟାନୁ, ଟାନେ, ଉନି

ଅଧିକାରଣ : ଟାନେ, ଲଗେ ।

(ଘ) ଅ - ପୁରୁଷ ବାଚକ ପଦରେ ସାଧାରଣତଃ ନିର୍ଦ୍ଧାରକ / ଟା / ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏହି ନିପାତ ଏକ ଅନ୍ୱାଦେଶକ ପ୍ରତିନିଧି ସଦୃଶ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଯଥା- / କୋନ ପିଲା- କେ / = / କୋନ ଟା-କେ /

ସର୍ବନାମିକ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ପଦାବଳୀ :

ସର୍ବନାମିକ ପ୍ରାତିପଦିକରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ଓ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ରୂପ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପଦ ସମୂହ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ହୁଏ ।

[ସର୍ବନାମ ପ୍ରାତିପଦିକ- ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ + ସଂକେତ ରୂପିମ + (ନିଶ୍ଚିତାର୍ଥକ ବା ସ୍ୱାର୍ଥିକ / କ / କିମ୍ବା ତା'ର ପ୍ରତିରୂପ/ କି, କେ) ଇତ୍ୟାଦି]

ସଂକେତ ରୂପିମ:

ପରିମାଣ	-	/ ତ^{୧} /	ସମ୍ଭାବ୍ୟ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି < [ବହୁତ୍ର]
ଆକୃତି	-	/ ଡ /	< [ସଦୃଶ / ବୃହତ୍ତ]
ସ୍ଥାନ	-	/ ତ^{୨} /	< [ତ୍ର]
		/ ଦ /	< [ତ୍ର]
		/ ଇ /	< [ଅଧିକରଣ କାରକ ପ୍ରତ୍ୟୟ]
ସମୟ	-	/ ବ /	< [ବେଳ]
ଦିଗ	-	/ ନ /	< [ସ୍ଥାନ/ସ୍ମିନ]
ରୀତି	-	/ ମତ~ନତ /	< [ବନ୍ତ/ମନ୍ତ]

୧.୩. ବିଶେଷଣ

ଓଡ଼ିଆ ବିଶେଷଣ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇ ବର୍ଗରେ ବିଭାଜ୍ୟ। ଯଥା - ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ ।

ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ ଗୁଣବାଚକ ଏବଂ ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ସହିତ କିମ୍ବା ବିଧେୟ ସ୍ଥାନରେ କର୍ତ୍ତା ବା କର୍ମ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଭାବରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ଏହି ଜାତୀୟ ପଦଗୁଡ଼ିକୁନିମ୍ନ ପ୍ରକାରର ଉପବର୍ଗରେ ସୂଚିତ କରାଯାଇପାରେ-

୧. ରୂପ : ଭୟଙ୍କରୀ, ବିଷର୍ଣ୍ଣ, ମନୋହର, ସୁଚାରୁ, ସୁନ୍ଦର, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସୁରମ୍ୟ, ଲାବଣ୍ୟ, ପ୍ରମୋଦ

୨. ରଙ୍ଗ : କାଳିୟା, ନୀଳାମ୍ବର

୩. ବୟସ : ବାଳ, ବାଳୁତ, ଶିଶୁ, କିଶୋରୀ, ଷୋଡ଼ଶୀ

୪. ଆକାର : ଉଚ୍ଚ-ଉଚ୍ଚତର, ବୃହତ, ବିଶାଳ, କ୍ଷୀଣ

୫. ଅବସ୍ଥା : ଅସମ୍ଭାଳ, ଟଳଟଳ, ବ୍ୟସ୍ତ

୬. ପରିମାଣ : କୋଟି କୋଟି, ଅପାର, କିଞ୍ଚିତ, ଅଗଣିତ, ସକଳ, ସବୁ, ଦିଓଟି, ଆଉ, ଅନେକ, ଅଳପ ।

୭. ରୀତି : ଅଟଳ, ଦୃଢେ, ନିଶ୍ଚେ, ଦମ୍ଭେ ।

୮. ସମୟ : ନିରନ୍ତର, ନିତି, ସର୍ବଦା, ଏକାଳେ, ସଦା, କାଳେ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ଏତେବେଳେ

୯. ଚରିତ୍ର-ଲକ୍ଷଣ : ଅବୋଧ, ନୃପକେଶରୀ, ନେତୃ, ଛଇଳା, ବୀରବର, ଉଚ୍ଚମନା, ସ୍ନେହମୟୀ, ଉଦାସୀନ, ଉଦାର ।

୧୦. ସ୍ଥାନ : ସମୀପ, ନିକଟ,ଆଗେ, ଆରମ୍ଭିଲେ, ପାଶେ ।

ନିର୍ଦ୍ଧାରକ ବିଶେଷଣ ଉପବର୍ଗ

୧. ସର୍ବନାମିକ : ଏହା, ତାହା, କେବଣ, କେଉଁ, ଯେଉଁ

୨. ପରିମାଣ ବାଚକ : କେତେ କେତେ, ଯେତେ ତେତେ, ଏତିକି, ତେତିକି, ସେତିକି

୩. ରୀତି ବାଚକ : ଏସନ, ଏମନ୍ତେ, ପରି, ଯେସନ, ଯେମନ୍ତ, ତେମନ୍ତ, କେମନ୍ତେ, ଯେହ୍ନୁଁ

୪. ଆକାର : ଏଡ଼େ, ଏଡ଼େକ, କେଡ଼େ

୫. ସ୍ଥାନ : ଏଠି

୬. ସମୟ : ଏବେ, କେବେ, ଯେବେ

୭. ଦିଗ : ଏଣେ, ଏଣିକି, ଯେଣେ, ଆଡ଼

୮. ପରିମାଣାତ୍ମକ (କ)ସମୁଦାୟ ବାଚକ: ସବୁବେଳେ, ବହୁକାଳୁ, ଚିରକାଳ, ସକଳ

(ଖ)ଅଂଶବାଚକ: ଅର୍ଦ୍ଧ, ଅତ୍ୟନ୍ତ, ଅଳ୍ପ, ଟିକି, ଫାଳ, ଅଧେ

(ଗ)ସଂଖ୍ୟାବାଚକ: ଏକ, ଦୁଇ, ବେନି, ଉଭୟ, ଶତ, ସପତ, ଏକବିଂଶ, ଅସଂଖ୍ୟ

୯. ପୂରଣ ବାଚକ : ଏକେ, ଦୁଜେ

ପ୍ରତ୍ନ ରୂପ

ଏହି ଜାତୀୟ ପଦ ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷଣ ଭାବେ ବିଶେଷ୍ୟ ସହିତ ସଂଶ୍ଲିତ ହୁଏ ଏବଂ ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ ଭାବେ ବିଧେୟ ସ୍ଥାନରେ କର୍ତ୍ତା ବା କର୍ମ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହୁଏ ।

ଯଥା - କାହ୍ନକପାଳୀ ଜୋଇଲାଙ୍ଗ

ଏହା, ବିଶେଷତଃ ଅତୀତକାଳିକ କୃଦନ୍ତ, ବିଶେଷଣ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦୀୟ ବିଶେଷଣ ପଦର, କର୍ତ୍ତା ସହିତ ଲିଙ୍ଗଗତ ଅନ୍ୱିତି ସଂଘଟିତ ହୁଏ ।

ଯଥା- ଡୋମ୍ବୀ ବାପୁଡ଼ୀ, ଏନକଲୀ ଶବରୀ, ବୁଡ଼ିଲି ମାଡ଼ଙ୍ଗୀ

ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତମୂଳକ ସୂଚୀ:

କ) ରୀତି - ଥିର, ବେଗେଁ, ଆଳେ, ମିଛେଁ

ଖ) ସ୍ଥାନ - ଦୂର, ପାଖ, ବାହାର, ଆଗ, ମାଝେଁ, ପରେ, ଅନ୍ତେ

ଗ) ସମୟ - ନିରନ୍ତର, ଅନୁଦିନ, ନିତି

ଘ) ଗୁଣ - ସରୁ, ବହଳ, ଖାଣ୍ଟି, ଖର, ଭୟଙ୍କର, ଚଞ୍ଚଳ

ନିର୍ଦ୍ଧାରକ:

କ) ସର୍ବନାମ :	ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ	-	ଏ, ସେ, ହେ
	ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦୀୟ	-	ମୋର, ତୋର
	ପରିମାଣ ବାଚକ	-	ଏତେ, ସେତେ
	ରୀତିବାଚକ	-	ଅଇସନ, ତଇସନି
	ଆକୃତିବାଚକ	-	ଏଡ଼େ, ସେଡ଼େ
ଖ) ପରିମାଣାତ୍ମକ :	ସମୁଦାୟ ବାଚକ	-	ପୁରା, ସବ, ସକଳ, ବିବିଧ
	ଅଂଶବାଚକ	-	ଅଧା, ବାଲତିଳ, ବାଲାଗ
	ନିଶ୍ଚିତ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ	-	ପହିଲି, ଚଉ, ଦଶମୀ
	ଗଣନା ସୂଚକ	-	ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚଉଷଠୀ

ଔପଭାଷିକ ରୂପ

ବିଶେଷଣ ଦୁଇଟି ବ୍ୟାପକ ବିଭାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ

୧. ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଏବଂ ୨. ନିର୍ଦ୍ଧାରକ

୧. ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ

ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବିଶେଷଣର ବିଶେଷ୍ୟ ସହିତ ଲିଙ୍ଗଗତ ଅନ୍ୱିତି ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରକ୍ଷାକରେ । ତେଣୁ ଏହି ପ୍ରାତିପଦିକ ସମୂହ ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ, ମାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଧାରକ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ।

ଏହି ବିଶେଷଣ ଉଭୟ ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷଣ ତଥା ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ ଭାବେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷଣ ଭାବେ ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ସହିତ ସଂସ୍ଥିତ ହୁଏ । (ଯଥା – ତପତ ପାନି) ଏବଂ ବିଧେୟ-ବିଶେଷଣ ଭାବେ ଏହା ବିଧେୟ ସ୍ଥାନରେ କର୍ତ୍ତା ବା କର୍ମ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହୁଏ ।

ଯଥା – / ପାନିତପତ / କିମ୍ବା / ସେ ପାନି ତପତ କଲା /

ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷ୍ୟାତ୍ମକ ବା କ୍ରିୟାତ୍ମକ ପ୍ରାତିପାଦିକରୁ ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ, ଯଥା- ଅନା, ଅନି, ଆ, ଆଇ, ଆନ, ଆଲ, ଇ, ୟା, ଉ, ଉଆ, କା, ନା, ରା, ଳି / ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗେ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ ।

୨. ନିର୍ଦ୍ଧାରକ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ନ କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି, ବସ୍ତୁ, ଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ ତାହା ନିର୍ଦ୍ଧାରକ ଶ୍ରେଣୀୟ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଲିଙ୍ଗ ଅନୁସାରେ ରୂପ ଭେଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ବର୍ଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ ।

କ) ସର୍ବନାମିକ:	ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦୀୟ / ମୋର, ତୋର/ ଇତ୍ୟାଦି
	ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ / କୋନ /
	ସହ ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ / ଜୋନ /
	ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ / ଏ, ସେ /
ଖ) ସର୍ବନାମିକ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ:	ପରିମାଣବାଚକ / ଏତେ, ସେତେ /
	ଆକୃତି ବାଚକ / ଏଡ଼େ, ସେଡ଼େ /
	ରୀତି ବାଚକ / ଏମତ, ସେମତ /
ଗ) ପରିମାଣାତ୍ମକ:	ସମୁଦାୟବାଚକ /ସବୁ, ମାନ୍ଦା, ଅନେକ, ଗୁଲାଇ /
	ଅଂଶ ବାଚକ / ଅଧେକ, କଣ୍ଡେକ, ଗରଣ୍ଡେକ, ଅଲପ /
	ସଂଖ୍ୟାବଚକ / ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି

ସଂଖ୍ୟା ଶବ୍ଦ :

ଦେଶିଆ ଉପଭାଷାରେ କେବଳ ଗଣନାତ୍ମକ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଅଛି । କ୍ରମ ସୂଚକ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ଗଣନାସୂଚକ ସଂଖ୍ୟା କୋଡ଼ିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୀମିତ, ଯଥା- ଏକ, ଦୁଇ..... ଅଟର, ଉନିସ, କୋଡ଼େ / କୋଡ଼ିଏରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାର ଗଣନା / କୋଡ଼େ ଏକ, ଦୁଇ / ଇତ୍ୟାଦି ଭାବେ କରାଯାଏ / ସୟ / (ଶହେ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ- ୨୨ / କୋଡ଼େ ଦୁଇ / ୪୩ / ଦୁଇକୋଡ଼ି ତିନି /୧୨୦/ ତିନି କୋଡ଼ି ସୟ / ଭାବେ ଗଣନା କରାଯାଏ ।

ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଏକ ବୁଝାଇବାକୁ ଗୋଟିଏ ଏକକ ଚିହ୍ନକ ଅଛି । / ଗୋଟେକ / ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ସହିତ ନିର୍ଦ୍ଧାରକ/ଟା/ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରାଯାଏ । ଯଥା- ଦୁଇଟା, ପାଁଚଟା / ଇତ୍ୟାଦି ।

ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ରୂଢ଼ି ଅର୍ଥରେ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟା ବୁଝାଇଥାଏ ।

ଯଥା- / ହା ତେକ / (ଏକ ହାତ ପାଖା ପାଖି ଦୀର୍ଘ) / ଦୁଇଟା (ଅଳ୍ପ କେତେକ) ଦୁଇ- ଚାରିଟା, /ପାଁଚ-ଦଶଟା (କିଛି)

ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସହିତ ସଂଖ୍ୟାବଚକ / ଏକା / ପ୍ରାୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଯଥା- ଡାଲେକ / (ଏକ ଡାଲାପୂର୍ଣ୍ଣ) / ଗରଣ୍ଡେକ / (ଗୋଟେଖଣ୍ଡ), ବ୍ୟୁତ୍ପାଦକ ପ୍ରତ୍ୟୟ / ଲା / ଏହା ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ / ଏକଲା /

/ ଦୁଇ / ଓ / ତିନି / ବିଶେଷ୍ୟ ପୂର୍ବରେ ସଂସ୍ଥିତ ହେଲେ ପ୍ରାତିପଦିକ ସହିତ ସମୀଭୂତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ରୂପିମିକ ଅବଶେଷ ରହେ, ଯଥାକ୍ରମେ / ଦୁ / ଓ / ତା /, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ / ଦୂଉଡ଼ା /, / ଦୁନା /, / ତିପୁଲ / ଇତ୍ୟାଦି ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

ବିଶେଷଣ ସମାନାର୍ଥକ :

ବିଶେଷଣ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଗୀୟ ପଦ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷଣ ସମାନାର୍ଥକ ଭାବେ ଗ୍ରହଣୀୟ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପ-ବର୍ଗ ବିଶେଷଣ ଭାବେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ ।

କ) ବିଶେଷ୍ୟ - ଉପାଦାନସୂଚକ ଏବଂ ସମାନାଧିକାରଣିକ ବିଶେଷ୍ୟ ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷକ ହୋଇପାରେ ।

ଯଥା:- / ଲୁଆ-ନଙ୍ଗଳା /, / ଇଟା-ଚୁଲି / / ଧାନ-କଟାର /

/ କାରା-ପାକନା /, / ସଁଜ-ବେଲ /, / ମାଣ୍ଡିଆ-ବେଡ଼ା /

ସମ୍ବନ୍ଧ କାରକ ରୂପରେ ବିଶେଷ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷଣ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।

ଯଥା: - / ଗଛର ପଲା /, / ହାତର ଧନ୍ /

ଖ) କୃଦନ୍ତ ବିଶେଷଣ

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳିକ / ଚଗତି ବାଟ /, / ପଲତି - ଗାଛ /

ଭୂତ କାଳିକ / କୁଇଲା-ଆମ /, / ପୋଡ଼ା-ମାଚ /

ଭବିଷ୍ୟତ କାଳିକ / ଉଦବା-ମାସ /, / ଖାଇବା-ଭାତ /

ଗ) କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ- / ପଛ-କାଥା /, ଉପର-ଡାଲା/, / କାଲି-ସକାଲ /

୧.୪. କ୍ରିୟା

ଓଡ଼ଆ କ୍ରିୟାପଦର ରୂପ ଦ୍ୱିବିଧ -

(କ) ଅସମାପିକା, (ଖ) ସମାପିକା

କ) ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦର ଗଠନ

ପ୍ରକୃତି + ଆଭିମୁଖ୍ୟବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଓଡ଼ିଆରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଆଭିମୁଖ୍ୟବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ଦେଖାଯାଏ । (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଏଗୁଡ଼ିକ 'କୃତ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ' ରୂପେ ଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି ।)

୧) ଇ - ସମ୍ପନ୍ନତା ସୂଚକ । (ସେ ଘରକୁ ଯାଇ ତାକୁ ଦେଖିଲା)

ପୁନରାବୃତ୍ତ ପ୍ରୟୋଗରେ ଭୂତକାଳୀନ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦକ । (ସେ ଧରି ଧରି ଗଲା ।)

୨) ଉ - ଅସମ୍ପନ୍ନତା ସୂଚକ ସଂଯୋଜକ । (ମୁଁ କହୁଁ ସେ ହସିଲା)

ପୁନରାବୃତ୍ତ ପ୍ରୟୋଗର ସମକାଳିକ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦକ । (ସେ ଯାଉ ଯାଉ ଦେଖିଲା)

୩) ଉଣୁ - କାରଣ ଓ ପରିମାଣସୂଚକ ସଂଯୋଜକ - (ମୁଁ ନ ଯାଉଣୁ ସେ ଚାଲିଗଲା ।)

୪) ଇଲେ - ସର୍ତ୍ତସୂଚକ ସଂଯୋଜକ । (ସେ କହିଲେ ମୁଁ କରିବି ।)

୫) ଆ - କ୍ରିୟାବିଶେଷ୍ୟ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦକ । (ସେ ଧରା ପଡ଼ିଲା ।)

୬) ଇବା - ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହଯୋଗ କ୍ରିୟାର୍ଥ କ୍ରିୟା ବ୍ୟୁତ୍ପାଦକ । (ସେ ଖାଇବାକୁ ଗଲା, ଖାଇବାରୁ ସରିଲା, ଖାଇବାରେ ଲାଗିଲା ।)

୭) ଅନ୍ତେ - ତାତ୍କ୍ଷଣିକ କାରଣ ବା ପରିଣାମ ସୂଚକ ସଂଯୋଜକ । (ସେ କହନ୍ତେ ମୁଁ ଦେଲି ।)

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦର ପ୍ରୟୋଗ -

ଯୌଗିକ ସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦ ଗଠନରେ ଏବଂ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଗଠନରେ ଏହି କ୍ରିୟାପଦ ସମୂହ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଖ) ସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦର ଗଠନ

ପ୍ରକୃତି + (ଆଭିମୁଖ୍ୟ)(ସହାୟକ କ୍ରିୟା) + (କାଳ/ଭାବ) + ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ସୂତ୍ରରୁ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ପଦରେ ସର୍ବମୋଟ ପାଞ୍ଚଟି ଏବଂ ସର୍ବନିମ୍ନ ଦୁଇଟି ଉପାଦାନ ରହିପାରେ । ଉପାଦାନର ଉପସ୍ଥିତି ଭିତ୍ତିରେ ସମାପିକା କ୍ରୟାପଦ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତ୍ରିବିଧ ରୂପ - ବର୍ଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।

୧. ମୌଳିକ ସରଳ ରୂପ - (ପ୍ରକୃତି + ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ)

କ) ସାମାନ୍ୟ ଆଭ୍ୟାସିକ (ମୁଁ କରେଁ)

ଖ) ଅନୁଜ୍ଞା (ତୁମେ କର)

୨. ଆଭିମୁଖ୍ୟ ବିହୀନ ସରଳ ରୂପ - (ପ୍ରକୃତି + କାଳ / ଭାବ + ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ)

ଗ) ସାମାନ୍ୟ ଅତୀତ (ମୁଁ କଲି)

ଘ) ସାମାନ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ (ମୁଁ କରିବି)

ଙ) ସାମାନ୍ୟ ସର୍ତ୍ତମୂଳକ (ମୁଁ କରନ୍ତି)

୩. ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ ଯୌଗିକ ରୂପ - [(ପ୍ରକୃତି + ଆଭିମୁଖ୍ୟ)+(ସହାୟକ କ୍ରିୟା+କାଳ/ଭାବ+ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ)]

ଚ) ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ (ମୁଁ କରୁଥିବି)

ଛ) ଅସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ (ମୁଁ କରୁଥାନ୍ତି)

ଜ) ଅସମ୍ପନ୍ନ ସର୍ତ୍ତମୂଳକ (ମୁଁ କରୁଥାନ୍ତି)

ଝ) ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ (ମୁଁ କରିଥିଲି)

ଞ) ସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ (ମୁଁ କରିଥିବି)

ଟ) ସମ୍ପନ୍ନ ସର୍ତ୍ତମୂଳକ (ମୁଁ କରିଥାନ୍ତି)

[(ପ୍ରକୃତି + ଆଭିମୁଖ୍ୟ) + (ସହାୟକ କ୍ରିୟା + ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ)]

ଠ) ଅସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ (ମୁଁ କରୁଛି)

ଡ଼) ଅସମ୍ପନ୍ନ ଆଭ୍ୟାସିକ ବର୍ତ୍ତମାନ (ମୁଁ କରୁଥାଏ)

ଢ଼) ସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ (ମୁଁ କରିଛି)

ଣ) ସମ୍ପନ୍ନ ଆଭ୍ୟାସିକ (ମୁଁ କରିଥାଏ)

ଉପରୋକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଦେଖାଯାଏ, ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁ ପଞ୍ଚଦଶବିଧ କ୍ରିୟାରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କ୍ରିୟାରୂପ ତିନୋଟି ପୁରୁଷ ଓ ଦୁଇଟି ବଚନଭେଦରେ ସର୍ବମୋଟ ନବେ (୯୦) ପ୍ରକାର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ।

ସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦର ରଚନାତ୍ମକ ରୂପ-ବର୍ଗ

(୧) ଆଭିମୁଖ୍ୟ -

ଏହାଦ୍ୱାରା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳସୀମା ମଧ୍ୟରେ କର୍ମର ଅବସ୍ଥା ସୂଚିତ ହୁଏ ।

ଏହା ଦ୍ୱିବିଧ - ଅସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସମ୍ପନ୍ନ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଅସମ୍ପନ୍ନ - ଆଭିମୁଖ୍ୟ କର୍ମର ସମାପ୍ତି ପରିଚାୟକ ।

ଅସମ୍ପନ୍ନ ଆଭିମୁଖ୍ୟ - ଉ (ସେ ଯାଉଥିଲା)

ସମ୍ପନ୍ନ ଆଭିମୁଖ୍ୟ - ଇ (ସେ ଯାଇଥିଲା)

(ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟାପଦ ଗୁଡ଼ିକର ରୂପ ଯୌଗିକ । ଏଥିରେ ମୂଳକ୍ରିୟା ଆଭିମୁଖ୍ୟ ବୋଧକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ଏବଂ ସହାୟକ କ୍ରିୟା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ଦେଖାଯାଏ ।

(୨) ସହାୟକ କ୍ରିୟା -

କ୍ରିୟାର ବିଭିନ୍ନ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଓ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ନିମିତ୍ତ ମୂଳ କ୍ରିୟା ସହିତ ଯେଉଁ କ୍ରିୟାର ସଂଯୋଗ ଘଟିଥାଏ, ତାହା ସହାୟକ କ୍ରିୟା ରୂପେ ଅଭିହିତ ହୁଏ ।

ସହାୟକ କ୍ରିୟା ମୂଳ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପର ଅନୁଗାମୀ ହୁଏ ଏବଂ ସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦର ରଚନାତ୍ମକ ରୂପବର୍ଗ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଓଡ଼ିଆରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସହାୟକ କ୍ରିୟା ଦୁଇଟି ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଅଛ୍ - ବର୍ତ୍ତମାନକାଳୀନ ଅସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସମ୍ପନ୍ନ କ୍ରିୟାପଦ ଗଠନରେ ସହାୟତା କରେ । (କରୁଛି, କରିଛି)

ଆ - ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ କାଳ ଓ ଭାବରେ ଅସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସମ୍ପନ୍ନ କ୍ରିୟାପଦ ଗଠନରେ ସହାୟତା କରେ ।

(କରିଥିଲି, କରୁଥିବି, କରିଥାନ୍ତି, କରୁଥାଏ, କରୁଥା ଇତ୍ୟାଦି)

(୩) କାଳ -

ଏହା କର୍ମର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ । ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟାରେ ତ୍ରିବିଧ ସମୟଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦେଖାଯାଏ - ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ - ଅଛ୍

ଅତୀତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ - ଇଲ

ଭବିଷ୍ୟତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ - ଇବ

(୪) ଭାବ -

ଏହାଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତାର କର୍ମ ପ୍ରତି ମନୋଭାବ ସୂଚିତ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟା ରୂପରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବ ସମୂହ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥାଏ - ନିଶ୍ଚିତ, ସମ୍ଭାବନା, ଅଭ୍ୟାସ, ସର୍ତ୍ତ ଓ ଅନୁଜ୍ଞା ।

ଏଥିରୁ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଅନୁଜ୍ଞା ଭାବ ବିନା ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ, ସର୍ତ୍ତଭାବ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଚନାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଭାବଦ୍ୱୟ କାଳ ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ ପଦ ମଧ୍ୟରେ ସୂଚିତ ହୁଏ ।

ସର୍ତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ - ଅନ୍ତ (ସେ କହିଲେ ମୁଁ କରନ୍ତି)

ଅନୁଜ୍ଞା - ତୁ କର, ଅଭ୍ୟାସ - ମୁଁ କରେଁ

ନିଶ୍ଚିତ - ମୁଁ କଲି, ସମ୍ଭାବନା - ସେ କରିଥାନ୍ତା, କରୁଥିବ, କରିଥିବ ଇତ୍ୟାଦି)

(ଙ) ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ -

ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟାରୂପରେ ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ ଏକତ୍ର ସମନ୍ୱିତ ଭାବେ ସୂଚିତ ହୁଏ । ମାନ୍ୟତା ସାଧାରଣତଃ ସେହି ପୁରୁଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବହୁ ବଚନାତ୍ମକ ରୂପ ପ୍ରୟୋଗରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର ମହତ୍ତର ରୂପ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ରୂପ ପ୍ରୟୋଗରେ ସୂଚିତ ହୁଏ ।

(ତୁମେମାନେ କର - ତୁମେ କର, ସେମାନେ କରନ୍ତୁ - ଆପଣ କରନ୍ତୁ, ସେ କରନ୍ତୁ)

ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ

ପୁରୁଷ	ବଚନ	ପ୍ରତ୍ୟୟ	ବିତରଣ
ପ୍ରଥମ	ଏକ	ଏଁ	ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଅନୁଜ୍ଞା (କରେଁ)
	ବହୁ (ସାଧାରଣ)	ଇ	ଅନ୍ୟତ୍ର (କରିବି)
		ଉ - ଉଁ	(କରୁ)
	(ସର୍ବାନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକର)	ଆ	ଭବିଷ୍ୟତ (କରିବା)
		ଏ - ଏଁ	ଅତୀତ : ସର୍ତ୍ତ (କଲେ, କରନ୍ତେ)
		ଅନ୍ତ	ଅନ୍ୟତ୍ର (କରୁଛନ୍ତି)
ଦ୍ୱିତୀୟ	ଏକ	----	ଅନୁଜ୍ଞା (ତୁ, କର)
		ଉ	ଅନ୍ୟତ୍ର (କଲୁ)
	ବହୁ	ଅ	---- (କର)
ତୃତୀୟ	ଏକ	ଏ	ଅଭ୍ୟାସ (ସେ କରେ)
		ଉ	ଅନୁଜ୍ଞା (କରୁ)
		ଆ	ଅତୀତ, ସର୍ତ୍ତ (କଲା, କରନ୍ତା)
		ଅ	ଭବିଷ୍ୟତ (କରିବି)
		ଇ	ବର୍ତ୍ତମାନ (କରୁଛି)
		ଏ	ଅତୀତ, ଭବିଷ୍ୟତ (କଲେ, କରିବେ, କରନ୍ତେ)
		ଅନ୍ତି	ଅଭ୍ୟାସ ବର୍ତ୍ତମାନ (କରନ୍ତି)
		ଅନୁଜ୍ଞା	(କରନ୍ତୁ)

ଗ) ପ୍ରକୃତି

କ୍ରିୟାପଦର ପ୍ରକୃତି ହେଉଛି ଧାତୁ । ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତିପାଦିକ ରୂପ ୨ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଅନୁଜ୍ଞା ରୂପରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ମୌଳିକ ଧାତୁ ବ୍ୟତୀତ ଧାତୁରୁ ବିବିଧ ରଚନାତ୍ମକ ପଦ୍ଧତି (ଯଥା-ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ, ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଅନ୍ୟ ଧାତୁର ସଂଯୋଗ ଇତ୍ୟାଦି) ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ରୂପେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ସୁତରାଂ ପ୍ରକୃତିର ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ ।

୧. ମୌଳିକ ଧାତୁ - ଖା, ପିନ୍ଧି, ଶୋ, କର, ଦୌଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ମୂଳ ଧାତୁ ସମୂହ ।

୨. ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ଧାତୁ - ପ୍ରକୃତି

କ) ନାମଧାତୁ - ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ପଦରୁ / ଆଇ-ଏଇ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ପ୍ରକୃତି : ଯଥା-

ପେଟ > ପେଟେଇବା

ରଙ୍ଗ > ରଙ୍ଗେଇବା

ସପନ > ସପନେଇବା

ଆଣ୍ଠୁ > ଆଣ୍ଠେଇବା ଇତ୍ୟାଦି

ଖ) ପ୍ରଯୋଜକ ଧାତୁ (ଣିଜନ୍ତ) - ମୂଳଧାତୁରେ/ ଆ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ପ୍ରକୃତି । ଯଥା-

କର > କରାଇବା

ପିଟ୍ > ପିଟାଇବା

ଖା > ଖୁଆଇବା

ଗ) ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ ଧାତୁ - ହେବା ଧାତୁରେ ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ / ନା / ଉପସର୍ଗ ଯୋଗେ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ପ୍ରକୃତି
ଯଥା- ନୋହିଲା ଇତ୍ୟାଦି

୩. **ଯୌଗିକ ଧାତୁ -** ପ୍ରକୃତି

ଏକାଧିକ ଧାତୁ ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ ଧାତୁ ପ୍ରକୃତି । ପ୍ରଥମ ପ୍ରକୃତି ଧାତୁ କିମ୍ବା ନାମ ପଦ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଶେଷ ପ୍ରକୃତି ସର୍ବଥା ଧାତୁଜ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକୃତି ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦ ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରେ ଏବଂ ଶେଷ ପ୍ରକୃତି ସମାପିକା କ୍ରିୟା ପଦର ରୂପ-ବର୍ଗ ଗ୍ରହଣ କରେ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରକୃତିର ଅର୍ଥ ଯୌଗିକ ଧାତୁ ପ୍ରକୃତିରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରକୃତି କେବଳ ସେହି ଅର୍ଥର ଅନୁପୂରକ ହୋଇଥାଏ ।

ଯୌଗିକ ପ୍ରକୃତି ତିନୋଟି ବର୍ଗରେ ବିଭାଜ୍ୟ :

(କ) ବ୍ୟାକରଣିକ ଯୌଗିକ ପ୍ରକୃତି

ଏହା ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟାପଦରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ✓ ଅଛ୍ ଏବଂ ✓ ଥା ସହାୟକ ଧାତୁ ଦ୍ୱୟ ସଂଯୋଗରେ ମୂଳ ପ୍ରକୃତିର ବିବିଧ ରୂପ-ବର୍ଗ ରଚିତ ହୁଏ ।

ଯଥା - କରୁଅଛି, କରୁଥିଲି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଖ) ପୁନରୁକ୍ତ ଯୌଗିକ ପ୍ରକୃତି-

ଏହା ପ୍ରକୃତିର ପୌନଃପୁନିକ ପ୍ରୟୋଗରେ ଗଠିତ ହୁଏ । ଯଦି ଆଭିମୁଖ୍ୟବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ପୁନରୁକ୍ତ ହୁଏ, ତେବେ ଏହା କ୍ରିୟାର ବାରମ୍ବାର, ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ସମକାଳୀନ ପ୍ରୟୋଗ ସୂଚିତ କରେ ।

(ଯଥା – ଧରି ଧରି ନେଲା, ଖାଉଁ ଖାଉଁ ଗଲା) କିନ୍ତୁ ଯଦି ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଗରେ / ଆ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରୟୋଗରେ / ଇ / ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ପୁନରୁକ୍ତ ହୁଏ, ତେବେ ଏହା କର୍ମର ପାରସ୍ପରିକ ତଥା ସମଜାତୀୟ ବହୁତ୍ୱ ସୂଚିତ କରେ (ଯଥା – ଦୁହେଁ ମରାମରି ହେଲେ । ସେ ତାକୁ ମରାମରି କଲା)

ଗ) ଅଭିବ୍ୟଞ୍ଜନାତ୍ମକ ଯୌଗିକ ପ୍ରକୃତି

କୌଣସି ଏକକ ପ୍ରକୃତି ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ ।

ଏତାଦୃଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୂଳ ଅର୍ଥବୋଧକ ପ୍ରକୃତି ସହିତ କୌଣସି ଅର୍ଥ – ସଂପରିବର୍ତ୍ତକ ସହାୟକ ଧାତୁର ସଂଯୋଗ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ଅର୍ଥ – ସଂପରିବର୍ତ୍ତକ ସହାୟକ ଧାତୁ ସମୂହ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସମାପ୍ତି, ବାଧ୍ୟତା, ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନତା, ଆକସ୍ମିକତା, ଆନ୍ତରିକତା, ସମ୍ଭାବନା, ପ୍ରେରଣା ଇତ୍ୟାଦି ସୂକ୍ଷ୍ମାର୍ଥମାନ ଅଭିବ୍ୟଞ୍ଜିତ କରନ୍ତି ।

(ଯଥା – ବସି ପଡିଲା, କହିଦେଲା, ମନେକଲା, ପଡିଗଲା ଇତ୍ୟାଦି)

ଘ) ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ସନ୍ଧିଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ

କ୍ରିୟାପଦ ରଚନାରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୂଳ ଧାତୁ ବା ପ୍ରକୃତି ବିଭକ୍ତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ମୌଳିକ ରୂପରେ ସନ୍ଧିଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାଧିତ ହୋଇଥାଏ । ନିମ୍ନରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପଦ୍ଧତିର ସୂଚନା ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା –

i) ୨ୟ ଓ ୩ୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନାତ୍ମକ ଅନୁଜ୍ଞା ପଦରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ –

ଓ > ଉ   ଶୋ, ଧୋ, ରୋ, ବୋ ଇତ୍ୟାଦି ଧାତୁରୁ ଶୁଅ, ଶୁଅନ୍ତୁ ଇତ୍ୟାଦି ରୂପ ରଚିତ ହୁଏ ।

ଅ > ଉ   କହ୍, ରହ୍

ଏ > ଇ   ନେ, ଦେ

ଏ > ଉ   ହେବା

ii) ୨ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନାତ୍ମକ ଅନୁଜ୍ଞା

ଏ > ଉ   ହେବା > ତୁ ହୋ / ହୁଅ

iii) ୩ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନାତ୍ମକ ଅନୁଜ୍ଞା

ଏ > ଅ   ହେ, ଦେ > ସେ, ହଉ, ସେ ଦଉ

iv) ଅତୀତ କାଳୀନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ପଦାନ୍ତ / ର / ଲୋପ   କର୍ ମର୍ > କଲି, ମଲି

ପଦାନ୍ତ / ର / > ଇ   ଧର୍, ମାର୍, ସାର, ସ୍ର   > ଧଇଲା, ମାଇଲା, ସାଇଲା, ଇତ୍ୟାଦି

v) ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳୀନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଆ > ଇ   ଥା, ଯା (ଥିବି, ଥିଲି, ଯିବି)

vi) ଅତୀତ କାଳୀନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ମୂଳ ଧାତୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଯା > ଗ   ଯାଏ > ଗଲି

vii) ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଆ > ଅ	ଡାକ୍, ମାର୍, ଢାଳ୍ > ଡକାଇବା, ମରାଇବା ଇତ୍ୟାଦି
ଆ > ଉ	ଖା > ଖୁଆଏ ।
ଓ > ଉ	ଶୋ, ଧୋ, ଥୋ, ବୋ > ଶୁଆଇବା, ଧୁଆଇବା ଇତ୍ୟାଦି
ଅ > ଉ	କହ୍ > କୁହାଇବା
ଏ > ଇ	ଦେ, ନେ > ଦିଆଇବା
ଇ > ଏ	ପି, ଜୀ > ପେଇବା, ଜେଇବା

viii) ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ ବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ
କ୍ରିୟାର ପରିବର୍ତ୍ତନ - ନ + ହେ - ନୋହୁଁ, ନୁହେଁ, ନୁହଁ, ନାହଁ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପରିଶିଷ୍ଟ: ଓଡ଼ିଆରେ ଏକ ଅନନ୍ୟ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଉଛି । / **ଣି** /

୧. **ଣି - ପ୍ରତ୍ୟୟ -** ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅନୁଜ୍ଞା ଓ ଆଭ୍ୟାସିକ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ-କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ କ୍ରିୟାର ଭାବଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାଧିତ କରିଥାଏ । ସମାପ୍ତି ଅର୍ଥରେ (କଲାଣି), ସମ୍ଭାବନା ଅର୍ଥରେ (ଯିବଣି) ଓ ଅସମ୍ଭବତା ଅର୍ଥରେ (କରୁଥିଲାଣି) ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟର ପ୍ରୟୋଗ ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

୨. **ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ ରୂପାନ୍ତର -** ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ କ୍ରିୟାରୂପ ସହିତ ନ, ନା, ନାହିଁ, ନାଇ-ନି ଇତ୍ୟାଦି ପଦ ସଂଯୋଗରେ ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ କ୍ରିୟାପଦ ଗଠିତ ହୁଏ ।

ନ - ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ରୂପେ ଅନୁଜ୍ଞାପଦ ଓ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟାପଦର ସହାୟକ କ୍ରିୟା ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁ (ନ କର, କରୁ ନ ଥିଲି)

ନା - ପର ପ୍ରତ୍ୟୟ ରୂପେ ଅନୁଜ୍ଞା ପଦ ଏବଂ ସାମାନ୍ୟ ଆଭ୍ୟାସିକ ପଦ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ । (କରନା, କରେନା)

ନାହିଁ - ପର ପ୍ରତ୍ୟୟ ରୂପେ ଆଭିମୁଖ୍ୟକାଳୀନ ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ କରିବା ନାହିଁ) ଏବଂ ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳୀନ ପଦ ସହିତ ସହାୟକ କ୍ରିୟା / ଅଛି / ପରିବର୍ତ୍ତେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।
(କରୁନାହିଁ, କରିନାହିଁ)

୩. **କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର-** କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟର କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର ହେଲେ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା ସହିତ କର୍ତ୍ତା ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କାରକ ସମ୍ବନ୍ଧ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏକ ସହାୟକ କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ।
ରୂପାନ୍ତର ପଦ୍ଧତିର ସୂତ୍ର ଏହିପରି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇପାରେ -
କର୍ତ୍ତା - ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ - କ୍ରିୟା > ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ - କର୍ତ୍ତା -ମୂଳକ୍ରିୟା - ସହାୟକ କ୍ରିୟା ।
(ରାମ ରାବଣକୁ ମାରିଲେ → ରାବଣ ରାମ ଦ୍ୱାରା ମରା ହେଲା)

କାବ୍ୟିକ ରୂପ

ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କ୍ରିୟାପଦ ସଂରଚନା ତୁଳନାରେ କାବ୍ୟିକ ଭାଷାର କ୍ରିୟାରୂପରେ ନାନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ନିମ୍ନରେ କେତେକ ଆପାତ ପରିଦୃଶ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଗଲା । ଯଥା-

୧. ଅସମାପିକା : ଇ-ଇଣ

[-ଇ-ଇଣ] - ଧରିଣ ବେଣୀ ବାମକର କମଳେ (ମେଘଦୂତ)

-ଇ+କରି: ସପ୍ତନିଧି ଘେନି କରି ବିଜୟେ ସଭାର (ସାରଳା ମହାଭାରତ)

/-ଉ-ଉଣ/: ହାରି ଯାଇଥିଲ ଅନୁକ୍ଷଣେ ଫୁସ, ଜିଣୁଣ ଥିଲା ପ୍ରମଦା(ଯଯାତିକେଶରୀ)

/-ଣୁ-ଉଁ/: ଉଠି ବୁଡଇ ନ ପଡୁଁ ନେତ୍ର ପଟି । (ଚିଲିକା)

/ଇବାକୁ-ତେ/: ଆମ୍ଭର ମାତାକଇଁ ହରିତେ ଏତେ ଦର୍ପ କାହାର (ସା.ଭା)

୨. (ଆଭିମୁଖ୍ୟ): ଉ-ଉଣ

ଘୋଡାଉଣ ଥିଲେ ମହାଯତ୍ନେ ଯେତେ ଚିତ୍ତ ବିକାରର ଚିହ୍ନ (ଯଯାତିକେଶରୀ)

ରୂପ ପ୍ରସାରଣ :

ଖାଉଥିଲେ-ଖାଉଣ ଯେ ଥିଲେ

ଚିର କୌମାର ଯା ମନାସିଣ ଥିଲି (ଯଯାତିକେଶରୀ)

ଅଛି- ଅଛଇ

ତହିଁକି କଟାଳ କରୁ ଅଛଇ ଅପାର (ସାରଳା ମହାଭାରତ)

ସ୍ଥିତି ପରିବୃତ୍ତି :

ଖାଉଥିଲେ- ଥିଲେ(ଯେ) ଖାଉଣ

ଖାଇଥିଲେ- ଥିଲେ(ଯେ) ଖାଇ

-ଥିଲେ (ଯେ) ଖାଇଣ

ବଲ୍ଲରୀ ପୁଣି ରମଣୀ ଶିରୋମଣି କାହାର ଥିବଟି ହୋଇ (ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ)୧୭/୧୮

୩. ଅନୁଜ୍ଞା

/ସି/ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ହସିକଥା କହସି ମିତଣି ଗୋ (ଉଷାଭିଳାଷ)

/ହୋ/ ସହାୟକ ବ୍ୟବହାର

କରନ୍ତୁ- କରିବା ହୁଅନ୍ତୁ

"ତୁମ୍ଭ ଗମନ ଯୋଗ୍ୟ ମାର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

କରଇ, ଅବଧାନ ହେଉ ବିଶେଷ" (ମେଘଦୂତ)

୪. ପୁରୁଷ-ବଚନ

/ଇ/: ସଂପ୍ରସାରିତ ଭାବେ / ଅଇ /

ଦେଖିଲଇଁ - ନାନା ସ୍ଥାନ ଭୂଭାରତେ (ଚିଲିକା)

/ଏ /: ସଂପ୍ରସାରିତ ଭାବେ / ଅଇ/ କହି ନୁହଇ

ବହୁବଚନ ସ୍ଥଳରେ ଏକବଚନ

ବେନି ଭ୍ରାତ ମୁନି ସଙ୍ଗେ ଦେଖେ ସିଦ୍ଧବନ (ବୈ.ବି-୭/୧)

/ଏ/-/ଇ/ ଏକ କୁଇ ଏକାଳରେ ବିଦେଶେ ଥାଇ ?

ଜଳଦେବୀ-କଳ-କିଙ୍କିଣୀ-ନିକ୍ୱଣ

ପ୍ରାୟ ଶୁଭୁଥାଇ ଶରାଳି ନିଃସ୍ୱନ (ଚିଲିକା)

୫. ସ୍ୱାର୍ଥିକ ବା ପାଦ ପୂରଣାର୍ଥକ ଅକ୍ଷର ସଂଯୋଗ

/କ/: ତୋଷେଣ ବର ତୋତେ ଦେଲେକ ଦେବରାଜ (ସା.ମ)

/ଇ/: ମନ ଦେଇ ଶୁଣ ରାୟେ, କହିବଇଁ ପୂର୍ବ - କାହାଣୀ (ଉଷା)

/ତ/: ବାରି ତ ନୋହିବ ତାହା ବଣଜାମୁ - ପଲ୍ଲବୀଙ୍କୁରୁ (ଉଷା)

/ଟି/: ହାବୋଡି ଯିବଟି ଅକସ୍ମାତେ ଆସି (ଦରବାର)

/ନି/: ଦେଖନି କେ ବନସ୍ତେ ଅଛଇ ଫାଲ୍‌ଗୁନି (ସା.ମ.)

୬. ସମାପ୍ତ୍ୟର୍ଥକ:

/ଣି/, /ନି/ ସଂଯୋଗ-

ପାରିଲେଣି ଏବେ ଦେବ ବିକର୍ତ୍ତନ

ଭାଲେରି ଶିଖରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସିଂହାସନ । (ଚିଲିକା)

ବାଇଶି ରାଜା ମଲେନି ବରଣ ବିଧାନେ । (ସା.ମ)

୭. ନାମ ପଦର କ୍ରିୟାରୂପ:

/ସନ୍ତୋଷ/- ପାଶରେ, ସନ୍ତୋଷନ୍ତି ରମଣମନ

ଶରୀର ପରିମଳ ବହେ ପବନ । (ମେଘଦୂତ)

/ବିଳାସ/-ଏସବୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରି,

ବିଳସନ୍ତି ସେ ନଗର ନାଗର ନଗରୀ

/ପ୍ରଭାତ/-ପ୍ରଭାତିଲା ବିଭାବରୀ ହସିଲେ ଉଜ୍ଜଳେ (ବେଣୀ ସଂହାର)

/ପ୍ରଣାମ/-ପ୍ରଣମିଲେ ଯୋଡକରେ । (ଉର୍ବଶୀ)

୮. /ଇ/ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ସମାପିକା କ୍ରିୟା:

କ) ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ରୂପ - ଏହାର କୋପକଲେ ବାବୁ କେହି ନ ବ୍ରତି

ଅଧରୁ ରୁଧିର ନିକିଳି (ସାରଳା ମହାଭାରତ)

ଖ) କର୍ମବାଚ୍ୟ - ମୁହିଁ ବୋଇଲି ନାବେ ପଞ୍ଚାଶ ଜଣ ବସି ମନ ବଚନେ ହେଁ ନ ପାଇ । (ସା.ମ)

ଗ) ଅତୀତ କାଳାର୍ଥକ - ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଥେ ବସି । ରଜାଏ କଂସରେ ପ୍ରଶଂସି(ଭାଗବତ)

ଘ) ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ - ଭାରାଏଁ ନ ପାରଇ ଚଳି (ଭାଗବତ)

୯. ନିଷ୍ଠା ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତକ:

କଳା, ନୀଳ, ପୀତ, ହରିତ, ଲୋହିତ;

ବିହଙ୍ଗମେ ଉର୍ମି କାହିଁ ବିମଣ୍ଡିତ । (ଚିଲିକା)

୧୦. କୃଦନ୍ତ ବିଶେଷଣ

ଖେଳନ୍ତା ସିଂହ ଜାଣି ଦିଶଇ ଗଙ୍ଗାର ବାଳ (ସା.ମ.)

୧୧. 'ଅଟେ' ପ୍ରୟୋଗ:

ବସ୍ତୁ ନୁହଇ ସେ ଅଟଇଟି ଧୂମ (ଚିଲିକା)

ସ୍ୱାର୍ଥର ବନିତା ଅଟେ ତୋଷାମଦ

ଭୟ ମିଥ୍ୟା ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ)

୧୨. କ୍ରିୟାଶୂନ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ:

ସେ ରାଜା ଗୋବିନ୍ଦ ଭଗତ, ତାହାର ଉଗ୍ରସେନ ସୂତ

ଦେବକ ନାମେ ତା'ର ଭ୍ରାତ, ଦେବକୀ ତାହାର ଦୁହିତ (ଭାଗବତ)

୧୩. କାଳର ବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର

i) ଅତୀତ କଥାରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରୟୋଗ

ପ୍ରସୁରାମ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି ତ୍ରିପୁରା ପର୍ବତେ । (ସା.ମ. -୧/୭୧୪)

ii) ଭବିଷ୍ୟତ କଥାରେ ଅତୀତ ପ୍ରୟୋଗ:

ଜଗିଥିବା ସେ ପଥକୁ ଭଲା,

ଯୋଗେ ଭେଟ ହେଲେ ଲାଭ ହେଲା (ବି. ରାମାୟଣ) ୫୬/୧୫)

iii) ଔଚିତ୍ୟ କଥାରେ ଭବିଷ୍ୟତ

ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ନାହାନ କରିବ ପଞ୍ଚମ ଦିବସେ (ସା.ମ. ୧/୭୪୦)

iv) ସାଧାରଣ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସଂଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟା-

ବାରଣ ରିପୁଦ୍ୱାରେ ଯାଇହେଲେ (ବୈ.ବି)

v) ଅସମାପିକା / ବା / ସାଂତତ୍ୟବଧକ

ବାଟେ ଯାଉ ବୃଦ୍ଧ ଜାମ୍ବବନ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ (ବୈ.ବ)

vi) ହେତୁ ବୋଧକ:

କୀଟ କାଟୁଁ ଶାଳଗ୍ରାମ ଯେମନ୍ତ (ବି. ଚିନ୍ତାମଣି)

vii) ଏକ କାଳିକତା ବୋଧକ-

ତୂର୍ଯ୍ୟେଗତି କରୁଁ କର୍ଣ୍ଣେ ବାଜିଲା (ପ୍ରବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର)

ଔପଭାଷିକ ରୂପ

କ୍ରିୟା ରୂପ :

୧. ଅସମାପିକା ଏବଂ ୨. ସମାପିକା କ୍ରିୟା ରୂପରେ ନିମ୍ନମତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

୧. ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ରୂପ

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସଂରଚନାର ଦୁଇଟି ଉପାଦାନ

କ୍ରିୟା ପ୍ରାତିପଦିକ + ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

-/ଇ/- ଏକାଧିକ କ୍ରିୟାର ଆନୁକ୍ରମିକ ଉପସ୍ଥାପନରେ ସଂପନ୍ନତା ସୂଚକ ସଂଯୋଜକ-/ସେ ଦେକି ପାଚାରଲା/

/-ନେ/ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବୋଧକ-/ସେ ପାଲାନେ ଆଇଲା/

(କେବଳ /ଲା ଅନ୍ତ୍ୟକ କ୍ରିୟା -ପ୍ରାତିପଦିକ ସହିତ ଏହାର ବିତଣର ସୀମିତ)

- ତେ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବୋଧକ /ବେଲ ବସତେ ଶୋଇବି / ତାକେ ମରତେ ମାଇଲା /

/ ତେ /- କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ଏକ କାଳିକତା ବୋଧକ / ସେ ଖାଇତେ ଗାଲା /

/ -ଲେ /- ସୋପାଧିକ ବା ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ସଂଯୋଜକ / ସେ ଦେଲେ ନେଇତି /

/ -ଆ /-ସଂଜ୍ଞାତ୍ମକ- /ସେ ମରିଚ ଖୋଜା ଗାଲାନି /

/ -ଇ /- ସଂଜ୍ଞାତ୍ମକ (ଏହାର ବିତରଣ କେବଳ ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ପ୍ରାତିପଦିକ ସହିତ ସୀମିତ) /ତାକେ ନିଜାଇ କରାଇଲା /

/ବା/ ଭାବାର୍ଥକ ସଂଜ୍ଞାତ୍ମକ-/ଏଟା କରବା କଷ୍ଟ/

/ବାର/ ଭାବାର୍ଥକ ସଂଜ୍ଞାତ୍ମକ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥକ ବିଶେଷଣାତ୍ମକ-/ ସେ କସବାର ଗାଲାଆଚେ/

/କାଇବାରଟା ସଙ୍ଗେଇ ଦେସ /

ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ବୁଝାଯିବ ।

/ତେ/-/ଭ/

/ନେ/-/ଇ/ (ପୁନରାବୃତ୍ତି ସହିତ)

/ତ୍‌ତେ/-/ଉ/ (ପୁନରାବୃତ୍ତି ସହିତ)

/ଇ/-/ଆ/

/ବାର୍/-/ଇବାକୁ/

ସମାପିକା କ୍ରିୟା ରୂପ:

ସମାପିକା କ୍ରିୟା ସଂରଚନାର ସୂତ୍ର:

[ପ୍ରାତିପଦିକ + (ଆଭିମୁଖ୍ୟ) (ସହାୟକ କ୍ରିୟା) + (କାଳ/ବୃତ୍ତି) + ପୁରୁଷ ବଚନ]

ଏଥିରୁ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ ଏକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ରିୟା ପଦରେ ପାଞ୍ଚଟି ଉପାଦାନ ରହିପାରେ ।

୧. କ୍ରିୟା ପ୍ରାତିପଦିକ

୨. ଆଭିମୁଖ୍ୟାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ

୩. ସହାୟକ କ୍ରିୟା

୪. କାଳ ଓ ବୃତ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ

୫. ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ ସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଏହି ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକର ଉପସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ କ୍ରିୟାପଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ତିନୋଟି ସଂରଚନାତ୍ମକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।

କ) ମୌଳିକ ସରଳ ରୂପ (ପ୍ରକୃତି + ପୁରୁଷ - ବଚନ)

୧. ଚିରକାଳିକ

୨. ଅନୁଜ୍ଞା

ଖ) ଆଭିମୁଖ୍ୟ ବିହୀନ ସରଳ ରୂପ (ପ୍ରକୃତି + କାଳ/ବୃତ୍ତି + ପୁରୁଷ ବଚନ)

୩. ସାମାନ୍ୟ ଅତୀତ

୪. ସାମାନ୍ୟ ଅତୀତ-ବ୍ୟତିରେକ

୫. ସାମାନ୍ୟ ସର୍ତ୍ତମୂଳକ

ଗ) ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ ଯୌଗିକ ରୂପ

(I) (ପ୍ରକୃତି + ଆଭିମୁଖ୍ୟ) + (ସହାୟକ + କାଳ/ବୃତ୍ତି) + ପୁରୁଷ ବଚନ)

୬. ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ

୭. ପୂର୍ଣ୍ଣଅତୀତ

୮. ନିରପେକ୍ଷ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଅସମ୍ପନ୍ନ

୯. ନିରପେକ୍ଷ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ

୧୦. ସୋପାଧିକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଅସମ୍ପନ୍ନ

୧୧. ସୋପାଧିକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ

(II) (ପ୍ରକୃତି + କାଳ + ପୁରୁଷ - ବଚନ) + ସହାୟକ + ପୁରୁଷ + ବଚନ)

୧୨. ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସମ୍ପନ୍ନ

୧୩. ସମ୍ପନ୍ନ

ଉପରୋକ୍ତ ବିବରଣୀରୁ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ ଯେ କ୍ରିୟା ରୂପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସର୍ବମୋଟ ୧୩ଟି ରୂପ ଉପଲଭ୍ୟ । ଏହି ରୂପ ସମୂହ ତ୍ରିବିଧ ପୁରୁଷ ଭେଦ ଏବଂ ଦ୍ୱିବିଧ ବଚନ ଭେଦଯୋଗୁ ସର୍ବମୋଟ ୭୮ଟି ରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରେ ।

କ୍ରିୟା ପ୍ରାତିପଦିକର ବିଭକ୍ତି ସଂବର୍ଗ ପଞ୍ଚବିଧ :

୧. ଆଭିମୁଖ୍ୟ

୨. କାଳ

୩. ବୃତ୍ତି

୪. ପୁରୁଷ

୫. ବଚନ

୧. ଆଭିମୁଖ୍ୟ- ଏହାଦ୍ୱାରା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ କର୍ମର ସ୍ଥିତି ସୂଚିତ ହୁଏ ଏହା ନଥିଲେ କର୍ମର ବିବରଣୀ ମାତ୍ର ମିଳେ ସ୍ଥିତି କାଳ ଜାଣିହୁଏ ନାହିଁ । ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ-

ଅସମ୍ପନ୍ନ - /-ତେ/

ସମ୍ପନ୍ନ - /-ଇ/

୨. କାଳ - ଏହା କର୍ମର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ । ଏଥିରେ ଦ୍ୱିବିଧ ବୈଷମ୍ୟ ଅତୀତକାଳ ଓ ଅତୀତ ବ୍ୟତିରେକ କାଳ

ଅତୀତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ - /-ଲ/

ଅତୀତ ବ୍ୟତିରେକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ : - /-ବ/ (ବିତରଣ ପରିସର-୧ମ ପୁରୁଷ ଏକ ଓ ବହୁବଚନ ଏବଂ ୩ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ)

/-ସ/(ବିତରଣ ପରିସର- ୨ୟ ପୁରୁଷ ଏକ ଓ ବହୁବଚନ ଏବଂ ୩ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ)

ସମୟ-ହୀନତା (ଚିରକାଳିକ) ଅତୀତ ବ୍ୟତିରେକ ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୁଏ ।

ଯଥା-/ ସେ ଦିନକେ ବାତ କାଇସି/= ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଭାତ ଖାଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ସଂବର୍ଗର ବୈଷମ୍ୟ ଅତୀତ ବ୍ୟତିରେକ ମାଧ୍ୟମରେ ବାକ୍ୟ ରଚନା କୋଟିରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ ।

ଯଥା-/ ସେ କାଲିକେ କାଇସି / (ସେ କାଲି ଖାଇବ)

/ସେ କାଇସି ଆଚେ/ (ସେ ଏବେ ଖାଉଛି)

/ସେ କାଇଲା ଆଚେ/ (ସେ ଖାଇ ସାରିଛି)

ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ ଅତୀତ ପାଇଁ /ଲ/, ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ /ବ/ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ୱଚିତ /ସ/ ଦେଖାଯାଏ । ଚିରକାଳିକ ଅର୍ଥରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ ଏକ ସ୍ୱରାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅଛି । ଯାହାର ଉପରୂପ ପୁରୁଷ ବଚନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ /ଏ, ଉ, ଅ/ ରୂପରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ।

ଯଥା- / ମୁଁ ନିତି ପଢ଼େ, ତମେ ପଢ଼, ତୁ ପଢ଼/

୩. ବୃତ୍ତି- ଏହାଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତାର କର୍ମ ପ୍ରତି ମନୋଭାବ ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ । କ୍ରିୟା ରୂପରେ ଉପଲଭ୍ୟ ଚତୁର୍ବିଧ ବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ ଓ ସମ୍ଭାବନାର୍ଥକ ବୃତ୍ତିଦ୍ୱୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କ୍ରିୟା ରୂପରେଏବଂ ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ଓ ଅନୁଜ୍ଞାତ୍ମକ ବୃତ୍ତିଦ୍ୱୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ପ୍ରତ୍ୟୟ- /-ତ/

ଅନୁଜ୍ଞାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ- /ø/

ଟିପ୍ପଣୀ- ମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିଲେ ହେଁ ସର୍ତ୍ତମୂଳକ /ତ/ମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆର /ନ୍ତ ।

୪-୫. ପୁରୁଷ-ବଚନ :

ପୁରୁଷ ତ୍ରିବିଧ ଏବଂ ବଚନ ଦ୍ୱିବିଧ ।

କ୍ରିୟା ରୂପରେ ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ ଏକତ୍ର ସମନ୍ୱିତ ଭାବେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପର୍ଯ୍ୟାୟବଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୁଏ ।

		i	ii	iii(କ)	iii(ଖ)	iv
୧ମ ପୁରଷ	ଏକବଚନ	ଇ				
	ବହୁବଚନ	ଉ				
୨ୟ ପୁରୁଷ	ଏକବଚନ	ଉସ୍	ଉ	∅	ସ	
	ବହୁବଚନ	ଆସ୍	ଆ	ଆ	ମ	
୩ୟ ପୁରୁଷ	ଏକବଚନ	ଆ	ଇ	ଓ	-	ଏ
	ବହୁବଚନ	ଆଇ ଆୟ	ଅତ	-	-	ଅତ

ସହାୟକ କ୍ରିୟା

ଦେଶିଆରେ ଦୁଇଟି ସହାୟକ କ୍ରିୟା ରହିଛି

/ ଅଛି / ଓ / ରଅ /

ଅ / ଛି- ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳିକ ଅସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସମ୍ପନ୍ନ ରୂପ ରଚନାରେ ଏହା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏହାର ରୂପାବଳୀ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ।

	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
୧ମ ପୁରୁଷ	/ଆଛି/	/ଆଛୁ/
୨ୟ ପୁରୁଷ	/ଆଛୁସ୍/	/ଆଛାସ୍/
୩ୟ ପୁରୁଷ	/ଆଛେ/	/ଆଏଚତ୍/

/ରଅ/ ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟା ରୂପ ରଚନାରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଏହାର ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ ରୂପାବଳୀ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏନାହିଁ । ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ /ଥା/ ।

ନାସ୍ତିବାଚକ ଚିରକାଳିକ

	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
୧ମ ପୁରୁଷ	ନରଇ	ନରଉଁ
୨ୟ ପୁରୁଷ	ନରଉସ୍	ନରୁଆସ୍
୩ୟ ପୁରୁଷ	ନରଏ	ନରଅତ୍

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳିକ ଅସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସମ୍ପନ୍ନ କ୍ରିୟାରୂପ

ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ରୂପର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଏହି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟା ରୂପଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, କାରଣ ଏହି ଦ୍ୱିବିଧ ରୂପରେ ମୁଖ୍ୟ ଓ ସହାୟକ କ୍ରିୟା ସମାପିକ କ୍ରିୟା /ଆଛ/ ଏଥିରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରେ ଏବଂ ଏହା ବଚନ ପୁରୁଷ ବିଭକ୍ତି ସଂବର୍ଗ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସମ୍ପନ୍ନ

ଏହା ଦ୍ୱାରା ଆରବ୍‌ଧ କର୍ମ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାପ୍ତ ନହୋଇଥିବା ସୂଚିତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ମୁଖ୍ୟକ୍ରିୟା ବିଭିନ୍ନ ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ କୋଟିରେ ସମାନ ଭାବ ୩ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଅତୀତ ବ୍ୟତିରେକ ରୂପରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ଏହି କ୍ରିୟା ରୂପରେ ଉଲଲକ୍ଷ /ସ/ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯେ ଏକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ନୁହେଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ପନ୍ନ- ଏଥିପାଇଁ ଦ୍ୱିବିଧ ରଚନାରୀତି ଦେଖାଯାଏ ।

କ) (ପ୍ରାତିପଦିକ+ଅତୀତ/ଲ/+ ପୁରୁଷ-ବଚନ)+(ସହାୟକ/(ଆଛ/+ପୁରୁଷ-ବଚନ)

ଯଥା- /ତୁଇ କଲୁସ+ଆଚୁସ/> / ତୁଇ କଲୁ ଆଚୁସ /

ଖ) [ପ୍ରାତିପଦିକ+ସମ୍ପନ୍ନ ସୂଚକ/ଇ/)+(ସହାୟକ /ଆଛ/+ପୁରୁଷ-ବଚନ)]

ଯଥା- /ମୁଇଁ କରି +ଆଛି/

କ୍ରିୟା ରୂପାନ୍ତରଣ

ନାସ୍ତିବାଚକ ରୂପାନ୍ତରଣ :

ସମାପିକା ବା ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ନାସ୍ତିବାଚକ ରୂପାନ୍ତରଣ ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ ରୂପିମ / ନା / ଓ / ନାଇ / ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

/ନ/ ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଭାବେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପ ମାନଙ୍କରେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

କ) ମୌଳିକ ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ବିହୀନ ସରଳ ରୂପ ସହିତ

ଯଥା- /ତୁ-ନଖା/, /ମୁଇଁ ନ ଖାଇବି/

ଖ) ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସହିତ

ଯଥା- /ନ ଖାଇ/, /ନ-ଖାଇଲେ/

ଗ) ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଭାବେ ଆଭିମୁଖ୍ୟଯୁକ୍ତ ଯୌଗିକ ରୂପ ସହିତ

(ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସଂପନ୍ନ ଓ ସଂପନ୍ନ ଦୁଇଟି ରୂପ ବ୍ୟତୀତ)

ଯଥା- /ନ କରତେ ରଇଲି/

ଅତୀତ ବ୍ୟତିରେକ କାଳର ରୂପସହିତ / ନ / ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ।

କ) କାଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅବଲୁପ୍ତ ହୁଏ ।

ଯଥା- /ନ କରିବି/→/ନ କରି/

/ନ କରସି/→ /ନ କରେ/

ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ରୂପାନ୍ତରଣ

ସାଧାରଣ କ୍ରିୟାର ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ରୂପାନ୍ତରଣ ଦ୍ୱିବିଧ ରୀତିରେ ହୋଇପାରେ ।

୧. ରୂପ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପଦ୍ଧତିରେ ପ୍ରାତିପଦିକ ସହିତ ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ରୂପିମ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଏବଂ/କିମ୍ବା

୨. ବାକ୍ୟ ରଚନାତ୍ମକ ପଦ୍ଧତିରେ /କର୍/ କ୍ରିୟାରେ ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ରୂପ ସଂଯୋଜନ ଦ୍ୱାରା ।

ଯଥା- /ରାନ୍ଧ୍ / >/ରାନ୍ଧାଇଲା / >/ ରାନ୍ଧା କରାଇଲା/

ଦେଶିଆରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ରୂପିମ ଅଛି ।

/ଆ/ ଓ /ଇ/, ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ବିତରଣ ପରସ୍ପର ପରିପୂରକ ।

୧.୫. ନିପାତ

ରୂପ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତେକ ପଦ ଅବିକାରୀ ବା ଅବ୍ୟୟ । ଏହି ପ୍ରକାର ପଦ ମୁକ୍ତ ରୂପିମ ହେଲେ ହେଁ ଏହାର ବିତରଣ ବାକ୍ୟ ରଚନା କୋଟିରେ ଆବଦ୍ଧ । ବାକ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ ଏଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ-ଶବ୍ଦ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣୀୟ । ନିମ୍ନରେ ଏ ଜାତୀୟ ପଦ ସମୂହର ବର୍ଗୀକୃତ ସୂଚୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ପ୍ରତ୍ନରୂପ:

୧. ସମ୍ବୋଧନାତ୍ମକ-

ପୁରୁଷ ପ୍ରତି :- [(ଅ)ରେ-୩୯,ରେ-୧।୧୨।୧୪।୧୫, ହେ -୫ ହୋ-୭।୩୭)

ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି- [ଆଲୋ-୧୭, ଆଲୋ-୧୦, ହାଲୋ-୧୦, ଲୋ-୧୦।୧୮, ଗୋ-୨୦, ଭୋ-୨]

୨. ଅବଧାରଣ ବୋଧକ-

/ ଏ / - [ତୋଏ - ମୋଏ - ୧୦]

/ ଓ / - [ଜଇସୋ] ଇତ୍ୟାଦି ।

/ ହି ଇ /- [ଖଣହି - ୪, ଖଣହି - ୬ / ୧୧୯, ସର୍ବଇ - ୩୫, ସୋଇ - ୧୫]

/ ସେ /- [ଏକ ସେ ଶୁଣ୍ଡିନୀ - ୩, ଏକ ସୋ ପଦୁମା - ୧୦]

/ ବି /- [କୋବି - ୧୬]

/ କ /- [ନାହିକ - ୮]

୩. ନାସ୍ତିବାଚକ :-

/ ନ /- [ନ ଥାହୀ - ୫]

/ମା/ - [ମା ହୋହି - ୫](ଅନୁଜ୍ଞା ଭାବ)

୪. ବିକଳ୍ପ ବୋଧକ :-

/କି/ - [ଜାମେ କାମ କି କାମେ ଜାମ - ୨୨]

/ନା/ - [ଦ୍ର.: ଚର୍ଯ୍ୟା - ୧୬ / ୩୨ / ୩୫ / ୩୬ / ୪୨ / ୪୪]

୫. ସଂଯୋଜକ :-

/ବି/ - ଚର୍ଯ୍ୟା-୧

/ପୁଣ/ - ଚର୍ଯ୍ୟା-୫

/ଅବର/ - ୧୦

୬. ସମ୍ଭାବନା ସୂଚକ

/ଜଇ/ଚର୍ଯ୍ୟା - ୫

/ତବେଁ/ଚର୍ଯ୍ୟା - ୪୬

୭. ଅନୁସର୍ଗ: ପଦାନ୍ୱୟୀ ଓ ବିଭକ୍ତିସୂଚକ

/ବିନୁ/

/ବିହୁନ/

/ସମ/

/ସଙ୍ଗେ/

/ଦିଆ/

/ଆଗଲି/

୮. ବୀପ୍‌ସାର୍ଥକ :

ବଳି-ବଳି

୯. ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ :

/ନିଚିତ/

/ଅବଶ୍ୟ/

/ହି/

୧୦. ବିଯୋଜକ :

/ତଉ/

ସର୍ବନାମିକ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ବିଶେଷଣ ସମୂହ-ପ୍ରଶ୍ନ, ସାଦୃଶ୍ୟ, ସମୟ ଓ ପରିମାଣ ବାଚକ ମଧ୍ୟ ଅବିକାରୀ ପଦ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ଔପଭାଷିକ ରୂପ

୧. ବିସ୍ମୟାଦିବୋଧକ:-

/ଜା/ (ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ବୋଧକ)

/ଛି/ (ନିନ୍ଦା ବୋଧକ)

/ବା/ (ପ୍ରଶଂସାବୋଧକ)

୨. ଅବଜ୍ଞାବୋଧକ :-

/ବେ/-(/ତାକେ ଦେସବେ/)

/ଗାଣ୍ଡେ/- /କେନେ ଗାଲୁସନି ଗାଣ୍ଡୋ/)

୩. ଉଦ୍‌ବୋଧନାତ୍ମକ :-

/ଏ/-(/ଏ ବେନାଇ/)

/ରୋ/- (/ରେ ବେନାଇ/)

/ଓ/-(/ଓ ବେନାଇ/)

୪. ଅବଧାରଣବୋଧକ :-

/ସେ/- /ମୋକେ ସେ କଇଲା/

/ଏ/-/ମଦ୍-ଏ ଆନ୍‌ବି/

/ତ- /ତୁଇ ତ କଇଲୁସ୍/

୫. ଅସ୍ତିବାଚକ:-

/ଆଁ/,/ଅୟ/,/ଅଅଇ/

୬. ନାସ୍ତିବାଚକ :-

/ନା/, /ନାଇ/, /ନାଇନି/

୭. ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ :-

/କାଇ/- (/ଦେଇସୁ କାୟ ?/)

/କି-/ଦେବି କି ?/

/କେନେ/- /କେନେ ଯାଇସୁ ?/

/କୋନ୍/- /ସେ ଲୋକ୍ କୋନ ?/

୮. ନିର୍ଦ୍ଧାରକ :-

/ଟା/-/ଲୋକ-ଟା/

/ଟି/- /ପିଲାଟି/ (କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥକ)

୯. ସ୍ୱର-ପରିବର୍ତ୍ତକ:-

/ତ/- /ଦେଲେ ତ ନେବି/-(ସର୍ତ୍ତସୂଚକ)

/ତା/- /ମୋତେକଇ ଦେ- ତା/- (ଗୁରୁତ୍ୱବୋଧକ)

/ନି/- /ମୋତେ ଦେ-ନି/ - (ଅନୁରୋଧବୋଧକ)

/ତି/- /ମୋତେ ଦେ-ତି/- (ଗୁରୁତ୍ୱବୋଧକ)

/ଜୋ/- /ତୁଇ କଇଲୁସ-ଜୋ/ - (ବିସ୍ମୟବୋଧକ)

୧୦. କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ (ସର୍ବନାମକ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ ରୂପ) :

ସମୟ: /ଆଜି, କାଲି, ଏବେ, ପରେ/ ଇତ୍ୟାଦି

ରୀତି: /ଦିରେ, ଦାପେ, ଏପାରା, ବେଗି/ ଇତ୍ୟାଦି

ପରିମାଣ: /ଆକା, ଊନା, ଅଦିକ, ଯାକ, ମୁଲ୍‌କେ/ ଇତ୍ୟାଦି

ସ୍ଥାନ: /ଆଗତୁ, ପଛ, ଲଗେ, ଦୂରକେ, ବାଆର, ବିତର, ଉପର, ତଲ/ ଇତ୍ୟାଦି

୧୧. ଅନୁସର୍ଗ ଓ ପୂର୍ବସର୍ଗ :

/ଉନୁ, ଆରକର, ଦିନେ, ସଜେ, ଲେକା, ପାରା, ସତେ/ ଇତ୍ୟାଦି

ଉଦାହରଣ-/ଉନୁ ଲୋକକେ ଦେଲା/

/ତୁଇ ଆରକର ଦିନ ଆଓ/

/ସେ ଦିନେ ଗାଲା/

/ମୁଇଁ ସଜେ ଆଇଲି/

/ଗୋଟେକ ଲେକା ଦେସ୍/

/ତା ପାରା ଲୋକ ନାଇଁ/

/ତୁଇ ସତେ ଜିଇଲୁସ/

୧୨. ସଂଯୋଜକ :-

ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାପକ / ଆର~ଆରି/ (/ସେ ଆର ମୁଇ/)

/ପୁନି/- (/ସେ ଗାଲା ପୁନି କାଇଲା/)

/ନି/- (/କଲିଆ ନି ବାଗନିମରିଗାଲାଇ/)

/ମିଶା/- (/ତାର ସଙ୍ଗେ ମୁଇ ମିଶା ଯିବି/)

କାର୍ଯ୍ୟ-କରଣ ସୂଚକ - /ସିନା/-/କାଇଲେ ସିନା ଯିବି/

/ମାତର/-/ମୁଇଁ ଦେଲି ମାତର ସେ ନିବଲା/

/ଲେ~ଆଲୋ/- /ସେ କାଇଲେ ଆଲେ ଯାଇତା/

ବିକଳ୍ପ ବୋଧକ - /କି/- /ବାତ କି ପେଜ ନେଲା/

/ନା/- /ବାତ ନା ପେଜ ନେଲା/

ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ - /ଗିନି/- /ସେଟାର ଗିନି ସେ ମଲା/

/ଲାଗି/- /ତାର ଲାଗି ଆନ/

/କାଜେ/- /ତାର କାଜେ ଗଲି/

/ତେବେ/ - /ତୁଇ କହଲୁସ୍ ତେବେ ମୁଇଁ ଗାଲି/

ଆନୁକ୍ରମିକତା ସୂଚକ - /କରି/ - (/ସେ କାଇକରି ଗଲା/)

/ବୋଲି/- /ମୁଇଁ ଯିବି ବୋଲି କଇଲି/)

/ସରି/ - (/ସେ ଦେଲେ ସରି ମୁଇଁ ଯିବି/)

କାବ୍ୟିକ ରୂପ

୧. ନିର୍ଦ୍ଧାରକ :

/ଟି/- "କୀଚକର ପ୍ରତିଜ୍ଞାଟି ଅଟଇ ନିରାଟ (କୀଚକବଧ)

/ଟିକି/- କନ୍ୟାଟିକି ଘେନି ଅଜ ଯାଉଅଛି (ଇନ୍ଦୁମତୀ)

/ଟିଏ/- ତାରାଟିଏ ରାଜି ତାରା ପତି ପାଶେ ।(ଚିଲିକା)

୨. ଅସ୍ତିବାଚକ :

/ଓ/- ଓ କରିବି ଆଲୋ ଦାସୀ ଡାକିଲେ କିଶୋରୀ । (ବିଦ୍‌ଗଧ ଚିନ୍ତାମଣି)

୩. ନାସ୍ତିବାଚକ :

/ନ/- ଅନୁଚିତ ଅନୁରୋଧ କରି ସେ କହିଲା,

ନ ଶୁଣନ୍ତେ ଧରିବାକୁ ପଛେ ମୋ ଧାଇଁଲା (କୀଚକବଧ)

/ନା/- "ଛୁଅାଁ ନା, ଛୁଅଁ ନା" ବୋଲି ତପସ୍ୱିନୀ କହୁଁ କହୁଁ ଡରଡରେ ।

/ନାହିଁ/- ଗୁଣଙ୍କ ଉତ୍କଳେ ଜଣେ କେହି ନାହିଁ (ଦରବାର)

/ନି/- ଦୁର୍ଗ ଆଉ ଉଠିବନି ? ରାଜାର ବୋଇତ (ମ. ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବିହାର)

୪. ବିସ୍ମୟାଦି ସୂଚକ :

/ସତେ/- ସତେ କି ସାଧୁକୁ ଦାଉ ତୁହି ଏତେ ଦିନେ... (ମହାଯାତ୍ରା)

/ହା/- ହା ଧିକ୍ ! ଏ ରଙ୍କପ୍ରାଣ ଆତଙ୍କେ ବଞ୍ଚାଇ... (ମହାଯାତ୍ରା)

/ହାୟ/- ହାୟ ଲୋ ଉତ୍କଳ ଭୂମି । ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦର... (ମ.ଜୋ.ବିହାର)

/ଆହା/- ବିଚାରିଲେ, "ଆହା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ତନୁ..." (ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲରୀ)

୫. ଅବଧାରଣବୋଧକ :

/ହେଁ/- ହେଲେ ହେଁ ସେ ହୃଦୟରେ ସନ୍ତାପ ପତିତ... (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ସେ/- ଏକ ବୃନ୍ତେ ବେନି-ପୁଷ୍ପ କି ସେ, ... (ଯଯାତିକେଶରୀ)

/ତ/- ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀ ସଙ୍ଗସୁଖ ହଜାଇ

ଆତୁର ଯକ୍ଷ, ତାର କଥା ତ ନାହିଁ। (ମେଘଦୂତ)

୬. ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥ ବୋଧକ :

/ଏକା/- ଧିକ୍ ମୋ ଜୀବନ, ନାଥ ! ଏକା ମୋହଲାଗି (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ହିଁ/- ଉଚ୍ଚପଦ ତୋର କିମ୍ବା ଦରମା ହିଁ,.... (ଦରବାର)

/ନିଶ୍ଚେ/- ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଥାଅ ମୋର ପ୍ରତି ଯେବେ ହୁଏ କାହା ଅତ୍ୟାଚାର... (କୀଚକବଧ)

/ନିଶ୍ଚୟ/- ତାହାକୁ ସଙ୍କେତ ସ୍ଥାନ କରିବ ନିଶ୍ଚୟ । (କୀଚକବଧ)

/ଅବଶ୍ୟ/- ଭାବୁଥାନ୍ତି ବାହାରିବେ ଅବଶ୍ୟ ଭରତ (ଅଯୋଧ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ)

/ହାଦେ/- ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ନମି ହାଦେ । (ଭା,ଦେ)

/ହାଲେ/- ତୁ ହାଲେ ଦାସୀପୁତ୍ର ସିନା... (ଦାରା)

/ଏକା/- ଧର୍ମ ଏକା ସିନା ମହତପଣିଆ (ଦରବାର)

୭. **ସମ୍ବୋଧନ:**

/ରେ/- ବିଶ୍ୱ ଦେଖ ମଧୁମୟରେ ଜୀବନ

/ଆରେ/- ଆରେ ବାବୁ ଶ୍ୟାମଘନ

ତୁ ଗଲେ ମଧୁଭୁବନ, (ଯଶୋଦା ବିଳାପ)

/ହେ/- ହେ ନରେନ୍ଦ୍ର-ଚୂଡ଼ାମଣି, ଧର୍ମ ଅବତାର

/ହୋ/- ଜଗନ୍ନାଥ ହୋ, କିଛି ମାଗୁନାହିଁ ମୁଁ ତତେ... (ଜଣାଣ)

/ଓହୋ/- ଓହୋ ! ତୁ ତ ମୋ' ମା ଏଦେଶେ (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ଆହା/- ଲୌହ ଯଥା ଆହା ଅୟସ୍କାନ୍ତମଣି (ଯଯାତି କେଶରୀ)

/ଆହୋ/- ଆହୋ ! ନିୟତିର ଏହି ଭୟଙ୍କର ରୀତି (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ଆହେ/- ଆହେ ରଣବିଶାରଦ ସେନାପତିଦଳ (ମହାଯାତ୍ରା)

/ଲୋ/-ଯୋଗମାୟା ଆଜ୍ଞି ଦେଲେ, "ଚାଲ ଲୋ ସଜନି (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ଆଲୋ/- ଓ କରିବି "ଆଲୋ ଦାସୀ" ବୋଲି ଡାକିଲେ କିଶୋରୀ (ବି. ଚିନ୍ତାମଣି)

/ଗୋ/- ତାଙ୍କ ଚରଣେ ଏକା ରହିବ ମତି ଗୋ (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ଆଗୋ/- ଆଗୋ ଯେତେ ବଡ ବଂଶ ଯଶଗଲା ଅନର୍ମିତେ (ସା. ମହାଭାରତ)

୮. **ଅବଜ୍ଞାବୋଧକ :**

/ଛାର/- ଛାର ଭାଗ୍ୟ ମୋର ପିହିତ ପାଷାଣେ, (ଚିଲିକା)

/ଧିକ୍/- ଧିକ୍ ଏ ପ୍ରାଣକୁ ! ଛାର ପ୍ରାଣ ନେଲ (କେ. ଗୌରୀ)

/ଛିଛି/- ଲଳିତାର ସ୍ମିତ- ଲଳିତ ଅଧର ଉପମାକୁ କରେ ଛିଛି (ମହାଯାତ୍ରା)

୯. **ସଂଯୋଜକ :**

/ଇ/- ଗମ୍ଭୀର ବଡଇ ଅନ୍ଧାର... (ଭାଗବତ)

/ପୁଣି/- ଯାର ଯେତେ ଥିଲା ପରିଚ୍ଛଦ, ପୁଣି

ଯାର ଯେତେ ଅଳଙ୍କାର (ପାର୍ବତୀ)

/ନପୁଣ/- ନପୁଣ ପୁତ୍ର ବୋଇଲେ ଏହାକୁ ମାରଇ । (ସା/ମ.ଭା)

୧୦. **ବିକଳ୍ପ ବୋଧକ :**

/କି/- ଜୀଉ କି ମରୁ ତାହା ମନ୍ଦ କର୍ମେ । (ସା. ମ. ଭା)

/କିନା/- ଆଜ୍ଞା ହେଉ କିନା.... (କୀଚକ ବଧ)

/ବା/- କାହା ସଙ୍ଗେ କେମନ୍ତେ ବା ଯାପିଲେ ଜୀବନ ?

/ନତୁବା/- ନତୁବା ଭଜିବି ପୂର୍ବ-ପ୍ରାର୍ଥୀ-ରାଜା-ସୁତଙ୍କ ଦଶା (ଉଷା)

୧୧. **ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ :**

/ତଥାପି/- ତଥାପି ନକହି ପଦେ ନିଦାରୁଣ ଭାଷ (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ପାଇଁ/- ନଥିଲେ ଧରିବା ପାଇଁ କେହି ସନ୍ନିଧାନେ (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ଲାଗି/- ସରିଛି ସେ ଦିନ ମୋର ଚିରଦିନ ଲାଗି (ମହାଯାତ୍ରା)

/ନିମିତ୍ତ/- ନିମିତ୍ତ ନିର୍ମିତ ସୁରଭି-ସଦନ (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ତେବେ/- ତେବେ ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତି-ଉପହାର ଅଛି (ପ୍ର.ବଲ୍ଲରୀ)

/ବରଞ୍ଚ/- ବରଞ୍ଚ ଆନନ୍ଦେ ତାର ହୃଦୟ ପ୍ଲାବିତ (କ. କଲ୍ଲୋଳ)

୧୨. ସମ୍ଭବାର୍ଥକ

/ସିନା/- ସେହି ପାଇଁ ସିନା ଶ୍ରୀହସ୍ତେ ରଖନ୍ତି । (ପାର୍ବତୀ)

/ନିକି/- ମୁଁ ନିକି ଛାଡ଼ିବି ସୌରଭ-ସ୍ୱରଧା ? (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ଭଳି/- ଶୂନ୍ୟ ଭଳି ଯତି ଡାଳି ଅନାଇଲେ ଢଳିବ ମନକୁ ପାଉଛି ।

/ମାତ୍ର/- କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଲବ ମାତ୍ର ଜାଣି (କୀଚକବଧ)

/ପରା/- ବଡ ପରା, ଯେଣୁ ସଦା ପରବଶ (ଦରବାର)

/ପରାୟ/- ଶୋଭେ ଶୈଳ ନୀଳ-ପ୍ରାଚୀର-ପରାୟେ, (ନନ୍ଦକେଶ୍ୱରୀ)

/ପ୍ରାୟ/- ଗଗନ ଉନ୍ମୁଖୀ ପ୍ରାୟ ବସୁଥାଏ (ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲରୀ)

/ସରି/- ସେ ସବୁ ଗୁଣ ମୋ' ସରି (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ସରିକି/- କମନୀୟ ଦନ୍ତପତି ଦେଖି ଅନ୍ତ ସରିକି ହୃଦୟ ଫାଟିଲା (ର.ଜ)

/ପରି/- ଦାସୀଏ ତୋର ବାସି-କୁସୁମ-ପରି (ତପସ୍ୱିନୀ)

୧୩. ଆନୁକ୍ରମିକତା ସୂଚକ :

/କରି/- ନାହିଁ ବୋଲି କରି ଯାକୁ କିଏ ସେ ବୋଲିବ (ସା.ମ)

/ବୋଲି/- ଛାର ଦାସୀ ହେବ ବୋଲି କ୍ଷୁଧାରେ ଆକୁଳ (ତପସ୍ୱିନୀ)

୧୪. କ୍ରିୟାବିଶେଷଣାତ୍ମକ :

i. **ସମୟ**-/ଆଦି/- ଆଦିଯାଏ କେହି ନ ଜାଣିଲେ ରତ୍ନ (ପାର୍ବତୀ)

/କାଲି/- କାଲି ଆସି ଘେନିଯିବୁ ନିଶ୍ଚିତ ଉତ୍ତର (କୀଚକବଧ)

/ଏବେ/- ରାଜ ଅଶ୍ୱାଗାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବେ... (ପାର୍ବତୀ)

/ପରେ/- ଏହାପରେ ପୁଣି ଦୋଳ-ଚର୍ଚ୍ଚରୀ (ପାର୍ବତୀ)

/ନିତି/- ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶାରେ ନିତି ନବ ନବ,
ଦେଖାନ୍ତି ନକ୍ଷତ୍ର-ପୁରୁଷେ ତାଣ୍ଡବ (ଦରବାର)

/ବାରେକ/- ବାରେକ କରିବାରେ କବରୀ ହେବି ପବିତ୍ର ବାଳୀ (କୋ.ବ୍ର.ସୁ)

/ହେଳେ/- ହେଳେ କରନ୍ତି ଅବଳା... (କେଦାରଗୌରୀ)

ii. **ସ୍ଥାନ**-

/ଆଗ/- ଜଣାଇଛି ଆଗ ଧର୍ମ ନନ୍ଦନଙ୍କ ଆଗେ (କୀଚକବଧ)

/ପଛ/- କୀଚକ କୃଷ୍ଣା ପଛେ ଥାଏ ଦଉଡି (କୀଚକବଧ)

କୀଚକ ପଛେ ପଛେ ଆକୃଷ୍ଟ ଥାଏ (କୀଚକବଧ)

/ନିକଟ/- ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କରିବାକୁ ନିକଟକୁ ଦୂର

/ନିକଟରେ/- ଶଙ୍ଖ ସ୍ରୋତ ସଙ୍ଗ ପାରଇ (କବିତା କଲ୍ଲୋଳ)

/ଦୂରେ/- ଥରେ ଦୂରେ ଥରେ ନିକଟେ

ଥରେ ହୋଇ ଅଦୃଶ୍ୟ (ମାରିଚ ବଧ)

/ମଧ୍ୟ/- ବହୁଦୂର ବନ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ କୋଦଣ୍ଡଧାରୀ (ମାରିଚ ବଧ)

/ଭିତର/- ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଦେଖି ଧବଳ ମୂରତି (କୀଚକବଧ)

/ଉପର/- ତା ଉପରେ ବାଳଭାନୁ - କରେ ଆଲିଙ୍ଗିତ (କୀଚକବଧ)

/ତଳ/- ତଳୁ ଉପରକୁ ଉଠିଥିବା ଲୋକ, ଜାଣିଥାଏ ତଳ କଥା (ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲରୀ)

/ଆଗୁଁ/- ଆଗୁଁ ସତର୍କତା ଦେଉଅଛି ଭବିଷ୍ୟତ.. (ବୈରହ ବ୍ୟାଥମ ରାମ)

iii. **ରୀତି:**

/ଧୀରେ/- ନାନାଜାତି ପୁଷ୍ପରାଗ ଧୀର ହରେ ସମୀର (ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା)

/ଧାପ/- ସଜ କରିଅଛନ୍ତି କୋଶେ ଧାପକୁ ଯେ.... (ସମର ତରଙ୍ଗ)

/ଶୀଘ୍ର/- ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶୀଘ୍ର କରି ତୁମ୍ଭେ ଆଣହେ । (ସତୀ ହନୁମାନ ସମ୍ବାଦ)

/ସତ୍ୱର/- ନୃପ ଆଦଶରେ ଧୀବର ସତ୍ୱର... (ପ୍ର. ବଲ୍ଲରୀ)

/ଏମନ୍ତ/- ଏମନ୍ତ କ୍ଷଣେ ଭାବି ନଥିଲା ମନ (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ଏମତେ/- ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଏହିମତେ । (ତପସ୍ୱିନୀ)

/ମତେ/- କେତେ ମତେ ପ୍ରୀତି ଜାଣନ୍ତି ସେ

/ଏସନ/- ପୌରବେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇ କହିଲେ ଏସନ (ମହାଯାତ୍ରା)

iv. **ପରିମାଣ:**

/ଯାକ/- କଷ୍ଟ ଫେଡ-କଣ୍ଟ- ଟାନ ପୁରା ତହିଁ

ବାଜୁଥାଇ ଦିନଯାକ (ଯଯାତିକେଶରୀ)

/ଅଧିକ/- ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ବାଇ ତୋର ବଡଭାଇ (ଯଶୋଦା ବିଳାପ)

/ଊଣା/- ଊଣା ହେଉଛି ଦିନୁଦିନ ଆୟୁଷ ।

/ବହୁତ/- ଅପୁତ୍ରୀକ ଦୋଷ ନ ଦିଅରେ ବଳା ବହୁତ ପାତକ ସେହି... (ଟୀକାଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର)

୧୫. ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ

/ନିକି/- ରାଜ୍ୟ ଚିନ୍ତାୟଣ ପାଶୋରଇ ନିକି ତୋତେ । (ସା.ଭା.)

/କିମ୍ବା/- କିମ୍ବା ଚକ୍ରବାକ ଭାବେ ରାବେ ରଜନୀ ଆସିଲେ (ତପସ୍ୱିନୀ)

/କି ପାଇଁ/- ବେ କଥା ମନେ ପଡଇ କିପାଇଁ । (ଇନ୍ଦୁମତୀ)

/କାହିଁକି/- କାହିଁକି ମାଇଲୁ ମୁକୁତା ଦେଇ ଲୋ,

ଯମ ର ଜନ ବୋଲଇ । (ଟୀକା ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର)

/କଣ/- ସତ କହିଲେ ସୁଧା ସୁଭାଷିନୀ ରଚନା ଓ ସୁଧା କ'ଣ । (ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲରୀ)

/କିସ/- ସ୍ୱଭାବ ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗକୁ ଜଗତେ

ନ ହୁଏ କିସ ମଣ୍ଡନ ?

/କି/- ଖାଉଥିଲେ କି ସେ ଅନ୍ନପାନ-ଦାନେ

ଅତିଥି ଆଗେ ନ ତୋଷି ? (ପାର୍ବତୀ)

/କିହିଁ/- ପ୍ରଜା ନାଶ କରି କିହିଁ ଉଡାଇବି, ଆପକୀ ରତିର ଧ୍ୱଜା । (ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲରୀ)

/ନା/- ସଦନେ ଅଛନ୍ତି ନା ଭଲେ । (ଭାଗବତ)

କୁସୁମର ଶୋଭା, ଦେବ ସନ୍ତର୍ପଣ

ବଢିବ କି ନା ସେଥିରେ ? (କୀଚକବଧ)

୧୬. କାରଣ ଓ ପରିମାଣ ସୂଚକ :

/ଯହୁଁ/- ଗତି ଅନୁକୂଳ ଯହୁଁ ହେବ, ଯହିଁ ଉପସଂହାର (ଉଷା)

/ତହୁଁ/- ଦେଉଳୁଁ ବାହାରି ଯେଝା ବାଜି ତହୁଁ, ବଢିଲେ ଯେତେକ ନାରୀ... (ଯଯାତିକେଶରୀ)

୧୭. ବିଯୋଜକ

/କିନ୍ତୁ/- ତୁମ୍ଭକୁ ମଣଇ କିନ୍ତୁ, ମୁହିଁ ନିଜ ଭାଇ । (ଇନ୍ଦୁମତୀ)

/ବା/- ପାଉ ବା ନ ପାଉ ଫଳ ମହତେ ଭରସା (କବିତା କଲ୍ଲୋଳ)

/ବିନା/- ବିନା ପ୍ରୟାସରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପିପାସା (ଚିଲିକା)

/କିଅବା/- କିଅବା ସାଗର-ନୀର

ତୋଳି କାଦମ୍ବନୀ ପ୍ଲାବି ଦେଇଥାଏ (ତପସ୍ୱିନୀ)

/କିମ୍ବା/- କିମ୍ବା ମେଘକର୍ଷୀ ମହାଚଣ୍ଡପକ୍ଷବେଗେ... (ମହାଯାତ୍ରା)

/କିବା/- କିବା ନୀରେ କିବା ତୀରେ (ପାର୍ବତୀ)

/ଅଥବା/- ଚିତି ହୋଇ, ମୁହଁ ମାଡି, ଅଥବା ପାରୁଶେ (ମହାଯାତ୍ରା)

/ଅବା/- ଅବା ସେ ବିରହି, ରୁଧିରେ ଲୋହିତ (ପାର୍ବତୀ)

/କିକେ/- ଏକା ଜଣକୁ କିକେ ଗର୍ଭରେ ଧଇଲା (ଦା.ରା.)

/ଆନ/- ପ୍ରୀତିରେ ଢାଳିଛି ମନପ୍ରାଣ ବାଳା

ଆନ କଥାଥ ମନେ ନାହିଁ (କେଦାରଗୌରୀ)

୧୮. **ସ୍ୱର ପରିବର୍ତ୍ତକ:**

/ତ/- ସର୍ତ୍ତସୂଚକ

ଆନ ନାରୀ ସିନା ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ କୁସୁମ

ଏ ତ ଗଗନର ତାରା (ଯଯାତିକେଶରୀ)

/ନି/- ଅନୁରୋଧବୋଧକ

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖାନି ତୁ କାହାକୁ ସେବା କରୁ (ସା.ମ)

/ଯେ/- ବିସ୍ମୟ ବୋଧକ

ଯହିଁ ଦେଖିଲା ସେ, ଯେ ଶୋଭା, ମଣିଲା

ବାଳାମଣି - ଅଙ୍ଗୁଚ୍ୟୁତ (ଯଯାତିକେଶରୀ)

ପ୍ରତ୍ନ ରୂପ

କ୍ରିୟା ରୂପ ଦ୍ୱିବିଧ - (୧) ସମାପିକା, (୨) ଅସମାପିକା

ମାଆ ମାରିଆ / ୨ କାହ୍ନ ଭଇଲା / ୧ କବାଳୀ

ସମାପିକା କ୍ରିୟା :

ସମାପିକା କ୍ରିୟା ରୂପ ତ୍ରିବିଧ

୧. କର୍ତ୍ତୃବାଚକ

୨. କର୍ମଭାବ ବାଚକ

୩. ନିଷ୍ଠା ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ

୧. କର୍ତ୍ତୃ ବାଚିକ ସମାପିକା କ୍ରିୟା:

କର୍ତ୍ତୃବାଚିକ କ୍ରିୟାପଦ ରଚନାର ସୂତ୍ର :-

ପ୍ରାତିପଦିକ + କାଳ/ବୃତ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ + ପୁରୁଷ - ବଚନ ବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ

(ଅଛ + - ଇଲ + - ଏସ - ଅଛି ଲେସ)

ସୁତରାଂ କ୍ରିୟା ପ୍ରାତିପଦିକର ବିଭକ୍ତି ସଂବର୍ଗ ଚତୁର୍ବିଧ -

ଖ) କାଳ, ଖ) ବୃତ୍ତି, ଗ) ପୁରୁଷ ଘ) ବଚନ

କ) କାଳ

ତ୍ରିବିଧ ବୈଷମ୍ୟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ - ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅତୀତ, ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ:

ବର୍ତ୍ତମାନ /θ/

ଅତୀତ //

ଭବିଷ୍ୟତ //

ଟିପ୍ପଣୀ :

i. ଅତୀତ କାଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରତ୍ୟୟର ବିତରଣ ପରସ୍ପର ଅବ୍ୟାବର୍ତ୍ତକ ।

ପ୍ରମାଣ-

ଫିଟ + ଇଲ + ଇ (ଫିଟେଲି ବରାଲୀ)

ଫିଟ + ଏଲ + ଇ (ଫିଟେଲ ଅନ୍ଧାରୀ)

ଦିଧ + ଏଲ + ଇ(ଦିଧଲି ବଳି)

ବାଧା + ଏଲ + ଇ(ବାଧେଲି ମାଆ ହରିଣୀ)

ii. ସ୍ୱରାନ୍ତକ ଧାତୁ ସହ ଅତୀତ କାଳିକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୋଗରେ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

ପ୍ରମାଣ-

ଅ + ଅନ୍ତକ : (ଭ + ଏଲ ? +) =(ଭେଲ) କିନ୍ତୁ

(ଭ + ଇଲ +) =ଭଇଲ

(ଗ + ଏଲ +) = (ଗେଲ)

(କ + ଏଲ +) = କଏଲ

ଆ+ଅନ୍ତକ : (ଆ + ଇଲ +) = ଆଇଲ, କିନ୍ତୁ

(ଦିଆ + ଏଲ +) = ଦିଆଏଲ

ଉ-ଅନ୍ତକ : (ଉ + ଏଲ +) = (ଉଏଲା)

(ବୈଷମ୍ୟ ସୂଚକ ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନାହିଁ)

ଏ-ଅନ୍ତକ : (ନେ + ଇଲ +) = (ନିଲ) କିନ୍ତୁ,

(ଲେ + ଏଲ ? +) = (ଲେଲୀ)

(ଦେ + ଇଲ + ।)(ଦିଲ) (ତୁ, ଦିବି, ଦିଆ)

ଖ) ବୃତ୍ତି :

ଦ୍ୱିବିଧ ବୈଷମ୍ୟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ - ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥ, ଅନୁଜ୍ଞାର୍ଥକ । ଅର୍ଥ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ପୁରୁଷ-ବଚନ ପ୍ରତ୍ୟୟଗତ ତାରତମ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ।

ଗ-ଘ) ପୁରୁଷ ବଚନ :

ପୁରୁଷ କୋଟିରେ ତ୍ରିବିଧ- ୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ପୁରୁଷ ଏବଂ ବଚନ କୋଟିରେ ଦ୍ୱିବିଧ-ଏକ, ବହୁବଚନ ବୈଷମ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ

ବଚନଗତ ବୈଷମ୍ୟ କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳି କ୍ରିୟରେ ଲପଲଭ୍ୟ । ଗୌରବାର୍ଥେ ଏକ ବଚନରେ ବହୁ ବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ସ୍ୱାଭାବସିଦ୍ଧ । ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ ଏକତ୍ର ସମନ୍ୱିତ ଭାବେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୁଏ ।

କାଳ ଓ ବୃତ୍ତି ଭେଦରେ ପୁରୁଷ ବଚନ ବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଭିନ୍ନତା ଓ ବିତରଣ ପୂର୍ବରୁ ବିବୃତ୍ତି ହୋଇଛି । ନିମ୍ନରେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ

i. /-ମ/ ପୁରୁଷ-ବଚନ ବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ କି ସର୍ବନାମ ପଦ ହା ସଂଶୟିତ ।

ii. /ଅ-ହୁଁ ଏକ ବଚନରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଚର୍ଯ୍ୟାରେ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ଏହା ଏକବଚନାର୍ଥକ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳିକ

	ଏକବଚନ	**ବହୁବଚନ**
୧ମ ପୁରୁଷ	ଅ - ମି	ଅ - ହୁଁ
୨ୟ ପୁରୁଷ	ଅ / ଏ - ସି	--
୩ୟ ପୁରୁଷ	ୟ /	ଅ - ନ୍ତି
	ଅ - ଅ	
	ଅ / ଏ - ଇ	
	ଅଏ	
	ଅତି / ଥି	

ଅତୀତ କାଳିକ

୧ମ ପୁରୁଷ	ଅ / ଅ / ଇ / ଏଁ	--
୨ୟ ପୁରୁଷ	ଏ - ସି / ସ	--

ଭବିଷ୍ୟତ କାଳିକ

୧ମ ପୁରୁଷ	ବୃ / ଅ / ଝ	--
୨ୟ ପୁରୁଷ	ଅ	ଅ / ଏ
୩ୟ ପୁରୁଷ	ଅ	--

ଅନୁଜ୍ଞାତ୍ମକ

୧ମ ପୁରୁଷ	--	--
୨ୟ ପୁରୁଷ	ଅ - ଅ / ହୁ	--
୩ୟ ପୁରୁଷ	ଅ - ର	--

କର୍ମ ସୂଚକ :

- ଇ, ଇର, ଇଅଇ, ଇଅ, ଇଆ,

/ ୦ / ୦ା / ୦ୋ /

୨. କର୍ମ-ଭାବ ବାଚକ ସମାପିକା କ୍ରିୟା

ପ୍ରାତିପଦିକ ସହ ତ୍ରିବିଧ /-ଇ, -ଇଉ, -ଇଅଲ/ ଯୋଗରେ ଏକ ଜାତୀୟ କ୍ରିୟାପଦ ଗଠିତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟୟ କ୍ରୟରେ ପୁରୁଷ ବଚନ ବିଭେଦ ନାହିଁ, ମାତ୍ର କାଳ ବିଭେଦ ସମ୍ଭାବନୀୟ ।

/ - ଇ / ନିତ୍ୟବୃତ୍ତ (= କରାଯାଏ) - (ବଖାଣି, ଚାହି, ବୁଝି)

/ - ଇଅଇ / ଭବିଷ୍ୟତ କାଳିକ (= କରଗଲା) - ଚର୍ଯ୍ୟାରେ (-ଇଉ / ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦମାନ ଉପଲଭ୍ୟ ।

ରେଖାଙ୍କିତ ପଦଗୁଡିକ କର୍ମଭାବ ବାଚିକ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ।

(ଅହାରିଉ, କିଉ, ଚାଲିଉ, ଜାଇଉ, ବିକସିଉ)

୩. ନିଷ୍ଠା ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ସମାପିକା କ୍ରିୟା :

/ -ଇଅ / : (କିଅ, ବିଟିଅ, ଫେରିଅ)

/ -ଇଆ / : (ଉଇଆ, ମିଳିଆ, ଫୁଲିଆ)

/ -ଠ / : (ଦିଠା, ପଇଠ, ପଇଠା, ପଇଠୋ)

/ -ତା / : (ନିତା, ତରିଉା, ମିଳିଉା)

ଟିପ୍ପଣୀ :

i. /-ଇଅ, -ଇଆ/ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାରେ ମଧ୍ଯ ଉପଲଭ୍ୟ । ତେଣୁ ବାକ୍ୟ ବିନ୍ୟାସ ଭିତ୍ତିରେ ଦ୍ୱିବିଧ ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ ପତପାଦନୀୟ ।

ii. ଶ-କାରାନ୍ତ ଧାତୁର 'କ୍ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲେ ତାହା 'ଷ୍ଟ' ହୁଏ । ଚର୍ଯ୍ୟା ଭାଷାରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଷ' ଲୁପ୍ତ ଏବଂ 'ଟ' ମହାପ୍ରାଣିତ ହୋଇ 'ଠ' ହୋଇଛି।

ମାତ୍ର ଚାରୋଟି ଧାତୁ (ଦିଶ - ପ୍ରବେଶ -, (ଉପ) ବେଶ - (ବି) ନାଶ ସହ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ ପନ୍ଦର ପନ୍ଦରଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମିଳେ । (ପଇଠ = ୭, ନଂ = ୪, ଦିଂ = ୨, ବଇଠ = ୨), ଗୀତିକାର ପଂକ୍ତି ଶେଷରେ ଠା - କାରାନ୍ତ ଏବଂ ମଝିରେ ଦୁଇଟି ସ୍ଥଳରେ ଠ-କାରାନ୍ତ (ଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥଳରେ ଠୋ-କାରାନ୍ତ ପଦ ଦେଖାଯାଏ । ଶେଷୋକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ପାଠ ସଂସ୍କାର ବାଗ୍‌ଚୀ ଓ ଶହୀଦୁଲ୍ଲାହ କରନ୍ତି- ଠ/ - (ପଇଠା) ମାତ୍ର ସଂସ୍କାର ଆବଶ୍ୟକତା ହେଲେ ତାହା -ଠ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

iii. / - ତା / ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୁକ୍ତ ପଦାବଳୀ ମଧ୍ୟରୁ (ଉରିଉା, ଫରିଉା, ମିଳିଲା) ର ପାଠାନ୍ତର ପ୍ରସ୍ତାବିତ ହୁଏ (ଉରିଅ, ଫରିଅ, ମିଳିଆ) ।

୨.୧ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା :

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ସମାପିକା କ୍ରିୟପଦର ପରେ ତଥା ପୂର୍ବରେ ବିନ୍ୟାସ ହୋଇପରେ, ଏବଂ ଗୋଟିଏ ସମାପିକା ସହିତ ଏକାଧିକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହୋଇପାରେ ।

ଯଥା - (ଦଶମି ଦୁଆରତ ଚିହ୍ନ - ଦେଖିଆ, ଆଇଲ ଗରାହକ ଆପଣେ ବହିଆ) । ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ପଦର ପୌନଃପୌନିକ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇପାରେ ।

ଯଥା - ମିଳିମିଳି, ରହି - ରହି, ଧୂଣିଧୂଣି, ଚାହନ୍ତେ ଚାହନ୍ତେ ।

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାରୂପ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଚତୁର୍ବିଧ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

i. ଇ - ଇ / ଆ (ଣ) : ଅନୁକ୍ରମିକ ସଂପନ୍ନତା ସୂଚକ ସଂଯୋଜକ)

/ - ଇ / : (କା ଗଇ ମାଗଅ, ଥିର କରି ଚାଲ, ଛୋଇ ଛୋଇ ଯାଇସି)

/ - ଇଅ / : (ତରିଅ, କୋଡିଅ, ଛାତିଅ, ନାଗିଅ)

/ - ଇଆ / : (ଉବଳଆଁ), କରିଆ, ଟଳିଆଷ ତୋଳିଆ ।

/ - ଇଣ / : (ପରିହିଣ)

ii. ଉ / ଅହୁଁ / ଇଉ / (ଉଣ) : ନିରପେକ୍ଷ ଅପାଦାନ ହେତୁ ବୋଧକ)

/ - ଉ / : (ଗଉ, ଫିଟଉ)

/ - ଅହୁଁ / : (ଖେଳହୁଁ)

/ - ଇଉ / : (ଶୋଡିଉ-ପସାରିଉ)

/ - ଉଣ / : (ଫାଡିଉଣ) ପ୍ରକୃତ ପାଠ (ଫାଡ୍‌ଡିଅ ମହାତରୁ)

iii. ଅ - ନ୍ତେ : (ନିରପେକ୍ଷ ଅଧିକରଣ, ଶତୃର୍ଥ)

(ଅଛନ୍ତେ, ଆଛନ୍ତେ, ଶୁଣନ୍ତେ, ଯାନ୍ତେ -, ଯାଆନ୍ତେ, ଦାଗନ୍ତେ, ଜୀବନ୍ତେ)

iv. ଇଲେ:

(ସର୍ତ୍ତସୂଚକ): (ଉଇଲେ, ଚଢିଲେ, ବୁଝେଲେ)

ଭାବାର୍ଥକ: (ମଇଲେଁ, ମଅଲେଁ, ମଏଲ)

୨.୨ କୃଦନ୍ତ ପଦ

i. କୃଦନ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟ

/ - ଅଣ / : (ଅବଣ, କଷଣ, କହଣ, ରାବଣ, ଚେଅଣ, ବେଅଣ, ବିଆଣ, ଧରଣ)

/ - ଅବା / ; (ବେଲବା, ବାହାବା)

/ - ଆ / : (ଚାରା, ଆହାର, ନାଠ)

ii. କୃଦନ୍ତ ବିଶେଷଣ: ସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦ ବିଶେଷଣ ରୂପେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ।

ଅତୀତ / - ଇଲା ଯୁକ୍ତ : (ଦୁହିଲ ଦୁଧୁ, ବୁଡିଲୀ ମାତଙ୍ଗୀ)

ନିଷ୍ଠା ? - ଇଅ / ଯୁକ୍ତ : (ଚଳିଆ ଶଶହର, ଦଳିଅଚଣ୍ଡାଳୀ ମାତେଲ ଚିଅଗଏନ୍ଦା, ଉଭିଲଚୀରା)

୨.୩ ସଂଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟା

ଦୁଇଟି ପ୍ରାତିପଦିକର ସନ୍ନିଧି ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟା ଗଠିତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମଟି ସଂଜ୍ଞା ବା କ୍ରିୟା ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ପ୍ରଥମ କ୍ରିୟା ଅସମାପିକା ରୂପରେ ରହେ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ରିୟା ସମାପିକା ରୂପରେ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ସଂଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟା କେତେକ ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ । ସାଧାରଣତଃ ଯିବା, କରିବା, ଦେବା ନେବା, ପଡିବା ଇତ୍ୟାଦି ସଂଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟାରେ ସହାୟକ ଭାବେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ:

(ଅବସରି ଯାଇ, ଧରଣ ନଯାଇ, ଉଠଇଗଲେ ପାଣି ବୋଲବାଦାଅ, ବଢିଲ ନାଥ, ସଡିପଡି, ଟଳିଆ ପଇଠା କଣ୍ଠ ନମେଲାଇ, ଭଉଲେସି ପୁରା, ଲାଗେରି ଆଗି)

୨.୪ ନାସ୍ତିବାଚକ ପଦ ରଚନା

ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ କ୍ରିୟା : (ନା, ନାହି)

ନିପାତ : (ନ / ନୌ / ନୋ) ସମ୍ବନ୍ଧିତ ସଂଜ୍ଞା ଓ କ୍ରିୟାର ପୂର୍ବରେ ବିନ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ ।

/ ମା / - କେବଳ ଅନୁଜ୍ଞା ସହିତ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

/ ନା / : ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ (ଦିଅଧାଏ ବିଲସଇ ଉହଲାଗେଣା)

ସଂସ୍କୃତ ଟୀକା ଅନୁସରଣରେ ସେନମୁଖାର୍ଜୀ ପ୍ରଭୃତି ଏହାର ପାଠ କରନ୍ତି (ନ ଜାଣା) । ଏହା ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ ।

ନାହି : ପାଠ ଭିନ୍ନତା ଅନୁସାରେ ଏହାର ରୂପାନ୍ତର (ନ୍ୟହି, ନାହିଁ, ଣାହି, ଣହି) । ଚର୍ଯ୍ୟା ଗୀତିକାରେ ବାରଟି ସ୍ଥଳରେ ଏହା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ଦେଖାଯାଏ ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ପୂର୍ବରେ ତଥା ପରେ ସଂସ୍ଥିତ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରମାଣ-

ଚର୍ଯ୍ୟା - (ନାହି ପଡବେଶୀ) - (ଭାତ ନାହି)
(ନାହି ଅବକାଶ) - (ଅପଣେ ନାହି)
(ନାହିକେ ଠାବୀ) - (କେତୁଆଲ ନାହିକେ)

(ନ / ଣ)

ଚର୍ଯ୍ୟା ଗୀତିକାରେ ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ । ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ସଂଜ୍ଞା ଓ କ୍ରିୟା ପଦର କେବଳ ପୂର୍ବରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ତେଣୁ (ତିଣ ନ ଛୁପଇ ହରିଣା ପିବଇନ ପାଣୀ) ସଦୃଶ ବଚନିକାରେ କ୍ରିୟା ଓ କର୍ମର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବାରୁ କ୍ରିୟାପଦ ପରବର୍ତ୍ତୀ (ନ ଯଥାର୍ଥତଃ କର୍ମ ସହିତ ଅନ୍ୱିତ ହୋଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇଟି ପଦକୁ ଏକ ସଙ୍ଗେ ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ କରାଯାଏ ସେଠରେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥିତିରେ (ନ) ସଂସ୍ଥିତ ହୁଏ ।

ଯଥା - କାଜ ନ କାରଣ, ଯାଇ ନ ଆବଇ

/ ନୋ / : ଏକମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ (ନୋ ହୋଇ ଏହା ସମ୍ଭବତଃ ସ୍ୱରସଙ୍ଗତି : Copula ନୁହେଁ)

(ନୌ/ନଉ):

ଚର୍ଯ୍ୟା ୪୬ରେ (ନୌ ଦାଢ଼ହ ନୌ ତିମଇ ନଛଦଇ)

ଏବଂ ଚର୍ଯ୍ୟା ୪୭ରେ (ନଉ ଖରଜାଳା ଧୂମ ନ ଦିଶରେ)

ପରପଙ୍‌କ୍ତିରେ ପାଖାପାଖି ଦ୍ୱିବିଧ ଉପରୂପ (ନୌ - ନ) ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ ବୈଷମ୍ୟ ଅବଧାରଣ (Contrast Emphasis) ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ମନେହୁଏ, (ନୌ ଅବଧାରଣବୋଧକ)

(ମା): ନିଷେଧାର୍ଥକ: କେବଳ ଅନୁଜ୍ଞା ପଦ ପୂର୍ବରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଅନୁଜ୍ଞା, ପଦ ସହି(ନ) ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଯଥା (ନ ଭୁଲହ) ମୁଖ୍ୟତଃ ନିଷେଧ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟି ସ୍ଥଳରେ (ମା)ର ପ୍ରୟୋଗ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟଗଠନ ରୀତି : ସ୍ୱରୂପ ଓ ପ୍ରୟୋଗବିଧି

ସାଧାରଣତଃ ଭାଷାର ସର୍ବବୃହତ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଏକକ (unit)କୁ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବ୍ୟାକରଣ (Descriptive Grammar)ରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଷା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବ୍ୟାକରଣିକ ଏକକଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଷାର ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାରଟିକୁ ଭାଷାଭାଷୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ସୂତ୍ରନିବଦ୍ଧ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଅବକାଶରେ ବ୍ୟାକରଣକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାଷା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଯେଉଁ ବ୍ୟାକରଣିକ ଏକକଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଥାଏ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ବର୍ଣ୍ଣ (ଧ୍ୱନି), ଶବ୍ଦ, ପଦ ଓ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଏକକଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଷାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହିଥାନ୍ତି । ଏସବୁ ବ୍ୟାକରଣିକ ଏକକଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ 'ବାକ୍ୟ' ହିଁ ହେଉଛି ଭାଷାର ଏକମାତ୍ର ଅକୃତ୍ରିମ ଏକକ, ଯାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଏକକ ଯଥା- ବର୍ଣ୍ଣ, ଶବ୍ଦ, ପଦ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟାକରଣିକ ଏକକଗୁଡ଼ିକ ପରି ବୈୟାକରଣିକଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନାହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଧ୍ୱନି, ଶବ୍ଦ, ପଦ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଭାଷାର କୃତ୍ରିମ ଏକକ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି, କାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକ ଭାଷାବିଶ୍ଳେଷଣର ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବ୍ୟାକରଣକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏକମାତ୍ର 'ବାକ୍ୟ' ହିଁ ହେଉଛି ଭାଷାର ଅକୃତ୍ରିମ ଏକକ ଯାହା ବ୍ୟାକରଣକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ନ ହୋଇ ଭାଷାଭାଷୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି ।

ବାକ୍ୟ, ଭାଷାର ମୂଳ ଉପାଦାନ ତଥା ବ୍ୟାକରଣର ଅକୃତ୍ରିମ ଏକକ ହୋଇଥିବାରୁ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଯଥାର୍ଥ ବୋଲି ବିବେଚନା କରି କହିଛନ୍ତି- 'ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଶିଖେ ଆଉ କହେ ବାକ୍ୟ । ଏଇ ବାକ୍ୟରେ ଯାହା ବିଷୟରେ କୁହାଯାଏ, ଯାହା କୁହାଯାଏ, ସେଇସବୁର ସଂବନ୍ଧ ଆଗ ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ ।' (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, ୨୦୧୩, ସଂ-ଡକ୍ଟର କୁମୁଦିନୀ ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍ମୃତି ପରିଷଦ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପୃ-୫୧) ।

ବାକ୍ୟ ଯେହେତୁ ଭାଷାର ମୂଳ ଉପାଦାନ, ତେଣୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ, ପ୍ରଥମେ ଭାଷାର ମୂଳ ଉପାଦାନ ତଥା ଭାଷାର ସର୍ବବୃହତ୍ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଏକକ ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅକୃତ୍ରିମ ଏକକ ଭାବେ ବିବେଚିତ ବା ଗୃହୀତ 'ବାକ୍ୟ' ସମ୍ପର୍କରେ ବିଚାର-ଆଲୋଚନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେହୁଏ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରଥମେ (ଓଡ଼ିଆ) ବାକ୍ୟର ସୁଚିନ୍ତିତ ଯଥାର୍ଥ ସଂଜ୍ଞାଟିଏ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଯଥାର୍ଥ ମନେହୁଏ ।

ପାରମ୍ପରିକ ଧାରାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବା 'ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ବାକ୍ୟ' ସମ୍ପର୍କରେ ସାଧାରଣତଃ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସଂଜ୍ଞା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଯଥା-

'କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ମିଶି ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ତାହାକୁ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ' ।

ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟ ସମ୍ପର୍କିତ ଉପରୋକ୍ତ ପାରମ୍ପରିକ ସଂଜ୍ଞାଟି ଆଦୌ ଯଥାର୍ଥ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । କାରଣ ହୁଏତଃ) ଜଣେ ବକ୍ତାର ମନୋଭାବନା ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରକାଶକ୍ଷମ ହୋଇ ନ ପାରେ । 'ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବ'ର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ହୁଏତଃ ବକ୍ତାକୁ ଏକାଧିକ ବାକ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ିପାରେ । ଏ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଜଣେ ବକ୍ତାର ମନୋଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରକାଶକ୍ଷମ ହେବା ପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଏକାଧିକ ବାକ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିପାରେ । ଯଥା-

ଗୋପାଳ ମାଛ ଆଣିବା ପାଇଁ ହାଟକୁ ଯାଇଥିଲା । ହାଟରୁ ଯେଉଁ ମାଛ ଆଣିଲା, ତାହା ପଚିଯାଇଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଗୋପାଳ ତା' ବାପାଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ ଗାଳି ଶୁଣିଲା ।

ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଉପରୋକ୍ତ ତିନିଗୋଟିଯାକ ବାକ୍ୟର ସହାୟତା ନିଆଯାଇଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନ ତଥା ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାର୍ଥକ ଉକ୍ତି ଭାବେ ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସାର୍ଥକ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଅନ୍ତରାୟ ନାହିଁ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ପାରମ୍ପରିକ ଧାରାରୁ ଭିନ୍ନ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂଜ୍ଞା ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟ ପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଯଥା- "ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ କିଛି କହିଲେ ବାକ୍ୟ ହୁଏ ।" (ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, ୨୦୧୩, ପୃ-୫୨, ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) । ବିଶିଷ୍ଟ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀ ଡକ୍ଟର ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅନୁରୂପ ସଂଜ୍ଞାଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟ ପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ପ୍ରଦାନ ରକିଛନ୍ତି । ଯଥା- "ଭାଷାରେ ଯେଉଁ ଉକ୍ତିଟି ସାର୍ଥକ, ତାହା ବାକ୍ୟ" । (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ବୃତ୍ତି ଏ ମୋ ପୋଷେ କୁଟୁମ୍ବ, ୨୦୦୭, ପୃ- ୨୧୪) । ତେବେ ଉପରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ସଂଜ୍ଞା ସହିତ ବାକ୍ୟର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଇପାରେ । ଏହି ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଗ ଆଧାରରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଯଥା- ଆକାଂକ୍ଷା, ଯୋଗ୍ୟତା ଓ ଆସତ୍ତି ।

'ଆକାଂକ୍ଷା' କହିଲେ, ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦଗୁଡ଼ିକର ପାରସ୍ପରିକ ନିର୍ଭରଶୀଳତା, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ପଦର ଅର୍ଥ ଅନ୍ୟ ପଦର ଅର୍ଥ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ନଚେତ ଅର୍ଥଗତ ଅସଂଗତି ଦେଖାଦେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯେପରି- 'ରାମ କଲେଜରେ ପଢୁଅଛି/ଖେଳୁଅଛି' । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟଟିରେ 'କଲେଜରେ' ପରେ 'ପଢୁଅଛି' ପଦର ବ୍ୟବହାର ଏହାକୁ ଏକ ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଛି । ମାତ୍ର ଏଥିରେ 'ପଢୁଅଛି' ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ଖେଳୁଅଛି' ପଦର ପ୍ରୟୋଗ ହେବାଦ୍ୱାରା ଏଥିରେ ପୂର୍ବ ପଦ 'କଲେଜରେ' ସହିତ ଏହାର ନିର୍ଭରଶୀଳତା ବ୍ୟାହତ ହେଉଥିବାରୁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାହତ ହେଉଛି । କାରଣ 'କଲେଜରେ' ପାଠ ପଢାଯାଏ, ମାତ୍ର ଖେଳାଯାଏ ନାହିଁ ।

'ଯୋଗ୍ୟତା' କହିଲେ, ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବା ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନଗତ ଯୋଗ୍ୟତାକୁ ହିଁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଯେପରି 'ବନ୍ୟାରେ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି'- ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି' ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ପହଁରୁଅଛି' ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ, ଏହା ବାକ୍ୟ ପାଇଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେବ । କାରଣ ଘର ପରି ନିର୍ଜୀବ ପଦାର୍ଥ କେବେ ପହଁରେ ନାହିଁ ।

'ଆସକ୍ତି' କହିଲେ, ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦଗୁଡ଼ିକର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କ୍ରମରକ୍ଷା ବା କ୍ରମିକ ବିନ୍ୟାସକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଯେପରି- "ବସି ଗଛ ଡାଳରେ ରାବୁ ଅଛି କାଉଟି" । ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଦଗୁଡ଼ିକର କ୍ରମରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନ ଥିବା ଫଳରେ ଏଥିରୁ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝା ପଡୁନାହିଁ । ପଦଗୁଡ଼ିକର କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଏହାକୁ ସଜାଡ଼ି ଦେଲେ, 'କାଉଟି ଗଛ ଡାଳରେ ବସି ରାବୁଅଛି' - ଏପରି ସାର୍ଥକ ବାକ୍ୟଟିଏ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରିବ ।

ଆଧୁନିକ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାଷାର 'ସର୍ବନିମ୍ନ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଏକକ' (Lower Meaningful Unit)କୁ ରୂପଗ୍ରାମ (Morpheme) ଏବଂ 'ସର୍ବବୃହତ୍ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଏକକ' (Higher Meaningful Unit)କୁ ବାକ୍ୟ (Sentence) କୁହାଯାଏ । କେତେକ ନିମ୍ନତର ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଏକକ ମିଶି ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚତର ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଏକକ ଅର୍ଥାତ୍ ଚରମ ସଂଘଟକ ଗଠନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ, ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଉପବାକ୍ୟ (Clause)କୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇପାରେ । ଗୋଟିଏ ଉପବାକ୍ୟ (Clause) ଏକ ବା ଏକାଧିକ ବାକ୍ୟାଂଶ (Phrase)କୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇପାରେ । ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟାଂଶ (Phrase) କେତେକ ଶବ୍ଦକୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇପାରେ ଓ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ/ପଦ କେତେକ ରୂପଗ୍ରାମ (Morpheme)କୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟର ଗଠନବିଧି ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ ।

ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟର ଗଠନବିଧି ଅର୍ଥାତ୍ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦକ୍ରମ (Word-Order) ହେଉଛି-

i) କର୍ତ୍ତା (Subject) + କ୍ରିୟା (Verb) ।

ବା

ii) କର୍ତ୍ତା (Subject) + କର୍ମ (Object) + କ୍ରିୟା (Verb) ।

ଉପରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ପ୍ରଥମ ଗଠନ ଧାରାର ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଯାଏ, ମୁଁ ପଢୁଛି, ମୁଁ ଖାଏ, ରାମ ଶୋଇଛି, ସୀତା ଗାଉଛି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ । ସେହିପରି ଦ୍ୱିତୀୟ ଗଠନଧାରାର ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ- 'ରାମ ଭାତ ଖାଉଛି', 'ହରି ପାଠ ପଢୁଛି' ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ । ତେବେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇଟି ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିବେଚନାରେ "ବାକ୍ୟ ଯେତେ ବଡ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଏଇ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବିଧେୟ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ରହି ନ ପାରେ ।" (ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, ୨୦୧୩, ପୃ- ୫୩) । ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ପଦ ହେଉଛି 'କର୍ତ୍ତା' ଓ ବିଧେୟ ଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ପଦ ହେଉଛି 'କ୍ରିୟା', ଅର୍ଥାତ୍ 'ସମାପିକା କ୍ରିୟା' । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟରେ ଯାହା ବିଷୟରେ ବା ଯାହାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କୁହାଯାଏ, ତାହାକୁ 'ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ' ବା ବିଷୟ, ପୁଣି ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟରେ ଯାହା କୁହାଯାଏ, ସେହି କୁହାଯିବା କଥାକୁ 'ବିଧେୟ' ବା ବାଚ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବାକ୍ୟରେ ଯାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିଛି କୁହାଯାଇଥାଏ (କର୍ତ୍ତା), ତାକୁ ସାକ୍ଷାତ ଭାବରେ ବୁଝାଉଥିବା ପଦଗୁଡ଼ିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାଗରେ କର୍ତ୍ତା ସହିତ ବିଶେଷଣ, ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପଦ କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷକ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ସେହିପରି ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଧେୟ (କ୍ରିୟା) ଭାଗରେ ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ, କାରକ, ସାଧାରଣ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ-

'ଚିକ୍‌କଣ କାଳି ଗାଈଟିଏ ଚରୁଛି' । ଏଠାରେ 'ଗାଈ' ହେଉଛି 'କର୍ତ୍ତା' ବା 'ବିଧେୟ' । କାରଣ ଏଠାରେ 'ଗାଈ' ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୁହାଯାଉଛି । 'କାଳି' ହେଉଛି 'ଗାଈ'ର ବିଶେଷଣ ଓ ଚିକ୍‌କଣ ହେଉଛି 'କାଳି'- 'ଏଇ ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ' । ସେହିପରି 'ସେ ଯାଉଯାଉ ପଡିଗଲା' । ଏଠାରେ 'ପଡ଼ିଗଲା' ହେଉଛି 'ବିଧେୟ' ବା 'କ୍ରିୟା' । ଏହି ବିଧେୟ ବା କ୍ରିୟା (ସମାପିକା କ୍ରିୟା) ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବହୃତ 'ଯାଉଯାଉ' ପଦଟି ହେଉଛି 'କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ', ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ରିୟାର ବିଶେଷକ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ । ତେଣୁ ଏହା 'ବିଧେୟ'ର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ବାକ୍ୟର ପ୍ରକାର ଭେଦ: ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସଂରଚନା ବା ଗଠନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅର୍ଥଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀଗତ ବିଶେଷତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ ।

କ) ସଂରଚନାଗତ ବିଭାଗୀକରଣ:

ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଗଠନତାନ୍ତ୍ରିକ (structural) ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସରଳ, ଯୌଗିକ ଓ ଜଟିଳ – ଏପରି ତିନିଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ । ତେବେ ଏଭଳି ବିଭାଗୀକରଣ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉପବାକ୍ୟ (Clause)ର ସଂଘଟନାଭିତ୍ତିରେ ପରିକଳ୍ପିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ।

ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସାଧାରଣତଃ 'ଉପବାକ୍ୟ' ହେଉଛି ସର୍ବବୃହତ୍ ସାଂଗଠନିକ ଅଂଶ। ଏହାକୁ ବକ୍ତବ୍ୟର ଉଚ୍ଚତମ ଏକକ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ, ଯାହାକି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁତାନିକ ପରିରେଖା ମଧ୍ୟରେ ପରିବାହିତ ହୋଇଥାଏ।

ଉପବାକ୍ୟ ଦ୍ୱିବିଧ ପ୍ରକାରର। ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉପବାକ୍ୟ ଓ ଆଶ୍ରିତ ଉପବାକ୍ୟ। ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉପବାକ୍ୟ ରଚନାର ବିସ୍ତାର ବିନା ନିରପେକ୍ଷ ଭାବେ ରହିପାରେ। ମାତ୍ର ଅଶ୍ରିତ ଉପବାକ୍ୟ କେବଳ ଏକ ବିସ୍ତାରିତ ରଚନା, ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଠିତ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରହିପାରେ। ସଂରଚନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉପବାକ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଦୁଇ ବା ତତୋଧିକ ଉପବାକ୍ୟଯୁକ୍ତ ବୃହତ୍ତର ରଚନାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୁଏ, ତାହେଲେ ଏହା ଆଶ୍ରିତ ଉପବାକ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଥାଏ। ତେବେ ବାକ୍ୟରେ ଅନେକ ଉପବାକ୍ୟ ସହାବସ୍ଥାନ କରି ରହିଥିଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ମୁଖ୍ୟ ଉପବାକ୍ୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ରିୟା- ପଦବନ୍ଧ ରହେ ଓ ଆଶ୍ରିତ ଉପବାକ୍ୟରେ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ରିୟା- ପଦବନ୍ଧ ରହିବାକୁ ବାଧ ହୁଏ। ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ବିବିଧ ରଚନାଙ୍ଗ ଆଧାରିତ ବାକ୍ୟ ପ୍ରକାରଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ତ୍ରିବିଧ ଶ୍ରେଣୀର ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି। ଏହି ତ୍ରିବିଧ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ଯଦି ଗୋଟିଏ ଉପବାକ୍ୟ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଏକ ସରଳ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ। ଏକାଧିକ ଉପବାକ୍ୟରେ ଗଠିତ ବାକ୍ୟକୁ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଏବଂ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ।

ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ଉପବାକ୍ୟ (Main Clause) ରହିଥାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଏହି ମୁଖ୍ୟ ଉପବାକ୍ୟର ସହଯୋଗୀ ଉପବାକ୍ୟ (Co-ordinate Clause) ଭାବେ ବିବେଚିତ ହୋଇଥାଏ। ସେହିପରି ଦୁଇ ବା ତତୋଧିକ ଉପବାକ୍ୟକୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ସୂଚକ ସର୍ବନାମ (relative pronoun) ଯଥା- ଯେ, ଯିଏ, ଯାହା, ଯେଉଁ, ଯେଉଁଠି, ଯେଉଁଠାରେ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ସଂଯୋଗ କରାଯାଇ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ତିଆରି କରାଯାଇପାରେ। ଏହି ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ଉପବାକ୍ୟ (Main Clause) ଏବଂ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆଶ୍ରିତ ଉପବାକ୍ୟ (dependant clause) ରୂପେ ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତି। ନିମ୍ନରେ ଏହି ବାକ୍ୟ ପ୍ରକାରଗୁଡ଼ିକୁ ସଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

i) **ସରଳ ବାକ୍ୟ (Simple Sentence) :** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଥାଏ, ତାହାକୁ ସରଳ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହାର ରଚନାଙ୍ଗ ଏକମାତ୍ର ଉପବାକ୍ୟ, ଯାହାକି ଏକ ମୁଖ୍ୟ- ଉପବାକ୍ୟ। ଏହାର ସର୍ବାଧିକ ଆଦୃତ ରଚନା ପ୍ରକାର ହେଉଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ବିଧେୟ ଜାତୀୟ। ଯଥା-

ସେ ଭାତ ଖାଉଅଛି । (କର୍ତ୍ତା+କର୍ମ+ସମାପିକା କ୍ରିୟା)

ରାମ ପାଠ ପଢୁଅଛି । (କର୍ତ୍ତା+କର୍ମ+କ୍ରିୟା)

ହରି ଶୋଇଛି । (କର୍ତ୍ତା+କ୍ରିୟା)

ii) **ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ (Compound Sentence):** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଏକାଧିକ ସରଳ ବାକ୍ୟର ଯୋଗରେ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି । ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ଏକାଧିକ ସରଳ ବାକ୍ୟ 'ଓ', 'କିମ୍ବା', 'ଅଥବା', 'ନୋହିଲେ' ପରି ବିଭିନ୍ନ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏକାଠି ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଯଥା-

ରାମ କଟକ ଯିବ ଓ ଗୋପାଳକୁ ଦେଖାକରି ଫେରିବ।

ସେ ଓକିଲାତି କରିବ କିମ୍ବା ରାଜନୀତି କରିବ।

ମୁଁ ଅବସର ନେବା ପରେ ପୁରୀରେ ରହିବି, ଅଥବା ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯାଇ ପୁଅ ପାଖରେ ରହିବି ।

ସେ କଲେଜ ଯିବ, ନହେଲେ ଘରେ ରହି ପଢିବ ।

iii) **ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ (Complex Sentence) :** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପବାକ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଉପବାକ୍ୟ ରହିଥାଏ, ତାହାକୁ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା-

ଯାହା ପୁଅକୁ ସାପ କାମୁଡିଥାଏ, ତା ମାଆ ପାଳ ଦଉଡି ଦେଖିଲେ ଡରେ ।

ସେ ଯଦିଓ ଭଲ ପଢୁଥିଲା, ତଥାପି ପରୀକ୍ଷାରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ।

ଉପରୋକ୍ତ ବାକ୍ୟଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା 'ତା ମାଆ ପାଳ ଦଉଡି ଦେଖିଲେ ଡରେ' ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ଉପବାକ୍ୟ ଓ 'ଯାହା ପୁଅକୁ ସାପ କାମୁଡିଥାଏ' ହେଉଛି ଆଶ୍ରିତ ଉପବାକ୍ୟ । ସେହିପରି ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା '(ସେ) ପରୀକ୍ଷାରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା' ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ଉପବାକ୍ୟ ଓ 'ସେ ଯଦିଓ ଭଲ ପଢୁଥିଲା' ହେଉଛି ଆଶ୍ରିତ ଉପବାକ୍ୟ ।

ଖ) ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ (ଅର୍ଥଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ) ବିଭାଗୀକରଣ:

ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟଗୁଡିକୁ ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ (Functional) ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଚାରିଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ । ଯଥା-

i) **ବିବୃତିସୂଚକ ବାକ୍ୟ (statement) :** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବା ବିଷୟରେ ବିବୃତି ବା ବକ୍ତବ୍ୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଥାଏ, ତାକୁ ବିବୃତିସୂଚକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା-

ଭାରତ ଏକ ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ର ।

ii) **ଆଦେଶ (command) ବା ଉପଦେଶମୂଳକ (advice) ବାକ୍ୟ:** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ଏକ ବିଷୟକ ଆଦେଶ ବା ଉପଦେଶାତ୍ମକ ବକ୍ତବ୍ୟର ଅବତରଣା କରାଯାଇଥାଏ, ତାକୁ ଆଦେଶମୂଳକ ବା ଉପଦେଶାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା-

a) ଭଗବାନ ତୁମର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ ।

b) ତୁମେ ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ୟାୟାମ କର ।

iii) **ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ବାକ୍ୟ (Interrogative):** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ଏକ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା-

ଅଜଣା ଲୋକକୁ କ'ଣ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ?

iv) **ବିସ୍ମୟସୂଚକ ବାକ୍ୟ(Exclamatory):-** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ବକ୍ତାର ବିସ୍ମୟଭାବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ବିସ୍ମୟସୂଚକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା-

ଏ ବର୍ଷ କି ପ୍ରବଳ ଖରା !

ଗ) ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ବା ଭାବଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଆଧାରିତ ବିଭାଗୀକରଣ:

ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ବା ଭାବଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଆଧାରରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନିଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ । ଯଥା-

i) **କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟମୂଳକ ବାକ୍ୟ:** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ପଦର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟମୂଳକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟାର ପ୍ରକୃତ ସାଧକ ଅର୍ଥାତ୍ ସଂପାଦନକାରୀ କର୍ତ୍ତା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ କ୍ରିୟା ସେହି କର୍ତ୍ତାର ପ୍ରଧାନ ଅନୁଗାମୀ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-

ପିଲାମାନେ ଖେଳୁଛନ୍ତି । (ଅକର୍ମକ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ)

ପିଲାମାନେ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳୁଛନ୍ତି । (ସକର୍ମକ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ)

ii) **କର୍ମବାଚ୍ୟମୂଳକ ବାକ୍ୟ :** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଥାଏ, ତାହାକୁ କର୍ମବାଚ୍ୟମୂଳକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମପଦ, କର୍ତ୍ତୃପଦ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ଓ କ୍ରିୟା ଏହାର ଅନୁଗାମୀ ବା ସହଯାତ୍ରୀ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-

ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

iii) **ଭାବବାଚ୍ୟମୂଳକ ବାକ୍ୟ:** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟାର କର୍ମ ନଥାଏ ଏବଂ କ୍ରିୟା ସାଧନ କରୁଥିବା କର୍ତ୍ତାର ମଧ୍ୟ ଅନୁଗାମୀ ବା ସହଯାତ୍ରୀ ହୋଇନଥାଏ, ତାହାକୁ ଭାବବାଚ୍ୟମୂଳକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ ବାକ୍ୟରେ ଭାବର ଅର୍ଥାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-

ମୋର ବହିପଢ଼ା ଚାଲିଛି ।

ଘ) ବକ୍ତାର ଉକ୍ତି ବା ବକ୍ତବ୍ୟଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ଆଧାରିତ ବିଭାଗୀକରଣ:

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟକୁ ବକ୍ତାର ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଆଧାରରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ । ଯଥା-

i) **ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି:** ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ବକ୍ତାର ନିଜସ୍ୱ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ରୂପରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ବା ପରିପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତିମୂଳକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା-

ହରି କହିଲା, 'କାଲି ଆମ ଆଡେ କୁଆପଥର ବର୍ଷା ହେଉଥିଲା' ।

ii) **ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି:** ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ ଜଣେ ବକ୍ତାଙ୍କର ଉକ୍ତିକୁ ଆଉ କେହି ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ ନିକଟରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ତାହେଲେ ବାକ୍ୟଟିର ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ବଦଳିଯାଏ । ଏଭଳି ବାକ୍ୟକୁ ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା-

ହରି କହିଲା ଯେ, କାଲି ତାଙ୍କ ଆଡେ କୁଆପଥର ବର୍ଷା ହେଉଥିଲା ।

ବାକ୍ୟର ରୂପାନ୍ତର (Transfermation of Sentence) : ଅର୍ଥକୁ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ରଖି ପୂର୍ବପ୍ରଦତ୍ତ ଚତୁର୍ବିଧ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇପାରେ । ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏତାଦୃଶ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ବାକ୍ୟର ରୂପାନ୍ତର ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ନିମ୍ନରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବାକ୍ୟର ସମଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଅନ୍ୟବାକ୍ୟକୁ ରୂପାନ୍ତର ବା ପରିବର୍ତ୍ତନର କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ଯଥା-

୧. ସରଳ ବାକ୍ୟର ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର:
ମିଷ୍ଟଭାଷୀ ଲୋକ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟଭାଜନ ହୋଇଥାଏ । (ସରଳ ବାକ୍ୟ)
ଯେଉଁ ଲୋକ ମିଷ୍ଟଭାଷୀ, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟଭାଜନ ହୋଇଥାଏ । (ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ)

୨. ସରଳ ବାକ୍ୟର ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର:
ସେ ତେଲୁଗୁ ବୁଝିଲେ ହେଁ ପଢିପାରେ ନାହିଁ । (ସରଳ ବାକ୍ୟ)
ସେ ତେଲୁଗୁ ବୁଝେ, କିନ୍ତୁ ପଢିପାରେ ନାହିଁ । (ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ)

୩. ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ସରଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର:
ଯେଉଁ ଛାତ୍ର କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରେ, ସେହି ଛାତ୍ର ପରୀକ୍ଷାରେ ସଫଳ ହୁଏ । (ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ)
କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିବା ଛାତ୍ର ହିଁ ପରୀକ୍ଷାରେ ସଫଳ ହୁଏ । (ସରଳ ବାକ୍ୟ)

୪. ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର:

ତୁମେ ଯଦି ମନୋଯୋଗ ଦେଇ ପଢ଼ିବ, ତାହେଲେ ପରୀକ୍ଷାରେ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ କରିବ । (ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ)

ତୁମେ ମନୋଯୋଗ ଦେଇ ପଢ଼, ପରୀକ୍ଷାରେ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ କରିବ । (ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ)

୫. ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ସରଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର:

ଡାକ୍ତର ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ମାତ୍ର ରୋଗୀଟି ବଞ୍ଚିପାରିଲା ନାହିଁ । (ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ)

ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ରୋଗୀଟି ବଞ୍ଚିପାରିଲା ନାହିଁ । (ସରଳ ବାକ୍ୟ)

୬. ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର:

ସେ ମିଛ କହିଲା ଏବଂ ଧରାପଡିଲା । (ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ)

ସେ ଯେତେବେଳେ ମିଛ କହିଲା, ସେତେବେଳେ ଧରାପଡିଲା । (ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ)

ଖ) ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ (ଅର୍ଥଗତ) ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟର ପାରସ୍ପରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ:

ପ୍ରକର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ବା ଭାବଗତ ଭିନ୍ନତା ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ରୂପାନ୍ତର ଘଟାଯାଇ ପାରେ । ଯଥା-

ଭାରତ ସବୁଠୁଁ ଅଧିକ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ । (ବିବୃତିସୂଚକ)

ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶ ଭାରତ ପରି ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ନୁହେଁ । (ନାସ୍ତିସୂଚକ)

କି ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଭାରତ ! (ବିସ୍ମୟ ସୂଚକ)

ଭାରତ ପରି ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଦେଶ ପୃଥିବୀରେ କାହିଁ ? (ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ)

ଗ) ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ବା ଭାବଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ:

ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାବ ବା ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ରୂପାନ୍ତର ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଯାଇପାରେ । ଯଥା-

ମୁଁ ଏଠିଠାରୁ ଚିଲିକା ଦେଖିପାରୁଛି । (କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ)

ଚିଲିକା ମୋତେ ଏହିଠାରୁ ଦେଖାଯାଉଛି । (କର୍ମବାଚ୍ୟ)

ଏହିଠାରୁ ମୋର ଚିଲିକା ଦେଖା ହେଉଛି । (ଭାବବାଚ୍ୟ)

ଘ) ବକ୍ତାର ଉକ୍ତି ବା ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ :

ବକ୍ତାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ଉକ୍ତି ବା ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ତାଙ୍କ ନିଜ ଭାଷାରେ ଅବିକଳ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରେ, କିମ୍ବା ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ଅନ୍ୟ କାହାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ଉକ୍ତି ବା ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀଗତ ଭିନ୍ନତା ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ରୂପାନ୍ତର ଘଟାଯାଇପାରେ । ଯଥା-

ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, "ମୁଁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ପାଠ୍ୟବିଷୟ ଶେଷ କରିଛି ।" (ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି)

ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ ଯେ, ସେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ପାଠ୍ୟବିଷୟ ଶେଷ କରିଛନ୍ତି । (ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି)

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିବିଧ ବାକ୍ୟପ୍ରକାର ଓ ସେ ସବୁର ଗଠନତତ୍ତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ ବିଧିବଦ୍ଧ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ତାକୁ ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଭିନ୍ନ ଗଠନରୂପ ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଥିବା ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ୟ ଗଠନ ରୂପକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇପାରୁଛି । ତେବେ ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟାକରଣିକ ଶୃଙ୍ଖଳା ମଧ୍ୟରେ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ ରୂପରେ ସଞ୍ଚରଣଶୀଳଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ଏ ସବୁକୁ ବାଦ୍‌ଦେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଉପରୋକ୍ତ ଗଠନଧାରା ବ୍ୟତିରେକେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟ ଗଠନରେ କୌଣସି ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖାଇ ନଥାନ୍ତି । ତଥାପି ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଶେଷ ଉକ୍ତିମୂଳକ, ବିଶେଷ କରି ଘୃଣା, ବିସ୍ମୟ, ସମ୍ବୋଧନ, ଉତ୍ତର ପ୍ରଖ୍ୟାପକ, ବିଭିନ୍ନ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଶବ୍ଦ ଓ ଅନ୍ୟ ଧାରବନ୍ଧା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟର ଆଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧରଣର ବାକ୍ୟ ଗଠିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି, ଯାହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉକ୍ତି- ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତିକୁ ସାଂସ୍କୃତିକ, ଅର୍ଥଗତ ଓ ବ୍ୟାକରଣିକ ବିଶେଷତ୍ୱ- ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ ଥିବା ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବିଶେଷ ଧରଣର ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟ, ଇଂରାଜୀ ସମେତ ଅନ୍ୟ ଅଣଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ସଂଜାତ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିମ୍ନରେ ଭାବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଆଧାରରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ସହ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ଯଥା-

କ) ବିସ୍ମୟ, ଘୃଣା, ପ୍ରଶଂସାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦ ଆଦ୍ୟରେ ଥାଇ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବାକ୍ୟ: ଯଥା:-

ଓହୋ, ପ୍ରଭୁଙ୍କର କି ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା (ବିସ୍ମୟବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦ 'ଓହୋ')

ଏହେ, କୁକୁର-ଗୁହ ମାଡ଼ିଛ (ଘୃଣାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦ 'ଏହେ')

ଆହା, ବିଚରା ଅକାଳରେ ଚାଲିଗଲେ (ସମବେଦନାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦ 'ଆହା')

ଆଃ, କି ଦିବ୍ୟ ଭୋଜନ (ଆନନ୍ଦ ବା ତୃପ୍ତିବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦ 'ଆହା')

ବାଃ, ଖୁବ୍ ଭଲ କରିଛ (ପ୍ରଶଂସାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦ 'ବାଃ')

ବାସ୍, ଏତିକିରେ ଶେଷ କର (ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦ 'ବାସ୍')

ଖ) ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ପଦ ଆଦ୍ୟରେ ଥାଇ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବାକ୍ୟ: ଯଥା-

ହେ / ଆହେ : ହେ ଭଗବାନ, ମୋତେ ରକ୍ଷା କର ।

ଆହେ, ଶୁଣୁଛ ?

ଆରେ : ଆରେ, ମୂର୍ଖ ପରି କ'ଣ କାମ କରୁଛୁ ?

ଆଲୋ : ଆଲୋ ବୋଉ, ତୁ କାହିଁକି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛୁ ?

ଆଜ୍ଞା : ଆଜ୍ଞା, ଏଥର ଆସନ୍ତୁ ଯିବା ।

ହଇରେ : ହଇରେ ମିଛୁଆ, କାହିଁ କେହିତ ଡାକୁ ନାହାନ୍ତି ।

ହଇଲୋ : ହଇଲୋ,ପୁଣି ତା' ସାଙ୍ଗରେ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଛୁ ।

ଗ) ଅନ୍ୟ କେତେକ ଧରାବନ୍ଧା ପଦ ଆଦ୍ୟରେ ଥାଇ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବାକ୍ୟ:

ଆଜ୍ଞା : ଆଜ୍ଞା, ମୋତେ କ୍ଷମା କରିଦେବେ ।

ହଁ : ହଁ, ମୁଁ ତୋ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ।

ନା:   ନା, ମୁଁ ଏ କଥା ଆଗରୁ ଜାଣିନାହିଁ ।

ଯାଃ:   ଯାଃ, ମତେ ବାରମ୍ବାର ସେ କଥା ଆଉ କହନା ।

ଆଚ୍ଛା:   ଆଚ୍ଛାଦେଖିବା ! ବେଳ ଆସୁ ।

ସାବାସ୍: ସାବାସ୍, ତୁମେ ଏକା ଗାଁର ନାଁ ରଖିଲ ।

ବାପ୍‌ରେ: ବାପ୍‌ରେ ବାପ୍, ଏତେ ବଡ ସାପ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ ।

ବେଶ୍:   ବେଶ୍, ଆଉ ଥରେ ତୁମେ ଚେଷ୍ଟା କର ।

ବିରାମ ବା ଛେଦାଦି ଚିହ୍ନ ଓ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ

ବାକ୍ୟ (Sentence) ହେଉଛି ଭାଷାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଅକୃତ୍ରିମ ଏକକ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଷାଭାଷୀ ଜନସାଧାରଣ ନିଜର ମନୋଭାବକୁ ଏହି ବାକ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଅନ୍ୟ ନିକଟରେ ସାର୍ଥକ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏହି କାରଣରୁ ସାର୍ଥକ ଉକ୍ତିକୁ 'ବାକ୍ୟ' ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଛି । ବୋଧହୁଏ ଏହି ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ବାକ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଯାଇ କହିଛନ୍ତି- "ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ କିଛି କହିଲେ ବାକ୍ୟ ହୁଏ ।" (ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, ୨୦୧୩, ପୃ-୫୨) । ଲିପି ସୃଷ୍ଟି ପରେ ଯେତେବେଳେ ମନର ଭାବନାକୁ ଲିଖିତ ରୂପରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରାଯିବାର ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି, ସେତେବେଳେ ପଦ ସମାପ୍ତିର ସୂଚକ ଭାବେ ବା ବାକ୍ୟର ଶେଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ଦେବାର ଧାରା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏହାହିଁ ହେଉଛି ବିରାମ ଚିହ୍ନର ପ୍ରାଥମିକ ନିଦର୍ଶନ । ସୁତରାଂ ଲିଖନ ରୀତିରେ ଭାବ-ଭାବନାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ କରି ପ୍ରକାଶକ୍ଷମ କରାଯାଇପାରୁଥିବା ସଂକେତକୁ 'ବିରାମଚିହ୍ନ' କୁହାଯାଉଛି ।

ଲିଖିତ ଭାଷାରେ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବିରାମଚିହ୍ନ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସଙ୍କେତ ରୂପେ ରୂପାୟିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏଗୁଡିକୁ 'ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ-ଚିହ୍ନ' ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଉଛି । ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶକ୍ଷମ ହେବାକୁଥିବା ବକ୍ତବ୍ୟ ବା ଉକ୍ତିକୁ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ, ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ତଥା ବୋଧଗମ୍ୟ ଭଙ୍ଗୀରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ଅବକାଶରେ ବିଭିନ୍ନ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏହି ଚିହ୍ନଗୁଡିକୁ 'ବିରାମଚିହ୍ନ' ବା 'ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ଚିହ୍ନ' କୁହାଯାଏ ।

ସଂପ୍ରତି ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟଗୁଡିକ (ଆଧୁନିକ କାଳରେ ରଚିତ ବିଭିନ୍ନ ଗଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡିକରେ)ରେ ବହୁଳ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବିରାମ ଚିହ୍ନ, ଇଂରାଜୀ ଲିଖନ-ରୀତିର ପ୍ରଭାବ ଜନିତ ସଫଳ ଫଳଶ୍ରୁତି ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ କୁହାଯାଇପାରେ । ଏ ଦିଗରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନାଧୀନ ଉତ୍କଳର ତତ୍‌କାଳୀନ କମିଶନର ରିକେଟ୍‌ସ ସାହେବଙ୍କ ଅବଦାନ ବାସ୍ତବିକ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ୧୮୩୯ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ପହିଲାରୁ ଓଡ଼ିଶାର କଚେରୀରେ ପାର୍ସୀ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ତେବେ ଏହାର ପୂର୍ବବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୩୮ ସାଲ୍‌ରେ ପରୀକ୍ଷାମୂଳକ ଭାବେ ଏ ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏଇ ନୂତନ ଆଦେଶ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । କଚେରୀ-ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏଇ ନୂତନ ଆଦେଶ, ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଲିଖନପ୍ରଣାଳୀରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା । ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ଭାଷାର ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀ ବହୁବିଧ ଦୋଷଦୁର୍ବଳତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଏଥିରେ ସଂସ୍କାର ଅଣାନଗଲେ, ହସ୍ତଲିଖିତ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟଭାଷାକୁ ସହଜରେ ପଢ଼ି ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ସମ୍ଭବପର ନଥିଲା । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହ ଶୁଦ୍ଧତା ସଂପାଦନ

କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ କମିଶନର ରିକେଟ୍‌ସ ସାହେବ (Sir Henry Ricketts) । ଓଡ଼ିଆ ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ବିରାମଚିହ୍ନ ଓ ବଡ ଅକ୍ଷର (କ୍ୟାପିଟାଲ୍ ଲେଟର୍) ବିନା କଷ୍ଟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପାରିବ କି ନାହିଁ - ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ରିକେଟ୍‌ସ ସାହେବ ତା. ୨୭.୩.୧୮୩୮ରେ ପୁରୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ । ଏହି ପତ୍ରରେ ସେ ନିଜ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରସଙ୍ଗଟିର ଅବତାରଣା କରି ଲେଖିଥିଲେ-

"Panctuation would be an immense improvement and sentences which would be perfectly unintelligible without correct punctuation are by it rendered easily comprehensible and clear. At first, of course, mistakes would be made, but the advantage which will allow me by dividing the words, encourages me to attempt other improvement. (See: Copies of letters issued from Jan to June, 1838, Vol-65, P-18-19, Letter No. 685 dated 27th March, 1838, quoted in: ସାମନ୍ତରାୟ ନଟବର, ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ: ବିକାଶର ପୃଷ୍ଠଭୂମି, ୧୯୭୯, ପୃ-୭୬) ।

ଓଡ଼ିଆ ଲିଖନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବିଭିନ୍ନ ପଙ୍କ୍‌ଚୁଏସନ୍ ଚିହ୍ନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ୧୮୩୮ ମସିହାରେ ରିକେଟ୍‌ସ ସାହେବ ଯେଉଁ ସରକାରୀ ଆଦେଶନାମା ଜାରି କରିଥିଲେ, ତାର ସୁଫଳକୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ନିଜ ଅଙ୍ଗରେ ବହନ କରିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ଆଜିର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ରଚନାରେ ଇଂରାଜୀ ଲିଖନରୀତି ଅନ୍ତର୍ଗତ ସମସ୍ତ ବିରାମ ଚିହ୍ନର ଯଥାଯଥ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଅଛି । ଇଂରାଜୀ ଲିଖନ ରୀତିର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ନ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟ ତଥା ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡିକରେ ବିରାମ ଚିହ୍ନ ଭାବେ କେବଳ (।।) ତଥା ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ (।)ର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ଏହି ଏକମାତ୍ର ବିରାମ-ଚିହ୍ନକୁ ବାଦ୍‌ଦେଲେ, ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିଖନ-ରୀତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବିରାମଚିହ୍ନ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ହିଁ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ବିରାମଚିହ୍ନ ଗୁଡିକର ପରିଚୟାତ୍ମକ ସୂଚନା (ନାମ ସହ ସ୍ୱରୂପ) ନିମ୍ନରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ଯଥା-

ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ	। [ପାଦ ସମାପ୍ତିରେ (।) ଓ ପଦ ସମାପ୍ତିରେ (।।), ବାକ୍ୟ ଶେଷରେ (।)]
କମା(Comma)	,
ସେମିକୋଲନ୍ (Semicolon)	;
କୋଲନ୍(Colon)	:
ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ	" "
ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଚିହ୍ନ	?
ବିସ୍ମୟବାଚକ ଚିହ୍ନ	!
ହାଇଫେନ୍	-
ଡ୍ୟାସ୍/ଦୀର୍ଘରେଖା	—
ବନ୍ଧନୀ	( )

୧. ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ (।)- ସାର୍ଥକ ଭାବ ପ୍ରକାଶକ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟର ଶେଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦର ବ୍ୟବହାର / ଅବତାରଣା କରାଯାଇ ବାକ୍ୟ ସମାପ୍ତିର ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ ନିମନ୍ତେ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପରବର୍ତ୍ତୀ ବାକ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଜଣାପଡିଥାଏ । ଯଥା-

ଯେ ଯେପରି କାମ କରିବ, ସେପରି ଫଳ ପାଇବ ।

୨. କମ୍ମା ବା ପ୍ରଥମ ଚ୍ଛେଦ(,)- ବାକ୍ୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କମ୍ମା ବା ପ୍ରଥମ ଚ୍ଛେଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା-

i) ବାକ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ସମଜାତୀୟ ପଦ ଯଥା- ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ ବା କ୍ରିୟାପଦ ପରପର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲେ, ସେଗୁଡିକୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଭାବେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରାଇବା ପାଇଁ କମ୍ମା ବା ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ଶେଷ ପଦଟିର ଅବତାରଣା ପୂର୍ବରୁ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ଭାବେ 'ଓ', 'ଏବଂ' ପ୍ରଭୃତିର ଅବତାରଣା ଘଟିଲେ; ସେଠାରେ ଆଉ କମ୍ମା ଲାଗେ ନାହିଁ । ଯଥା-

a) ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କର ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଭରତ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାମରେ ଚାରିଜଣ ପୁତ୍ର ଥିଲେ ।

b) ଶାନ୍ତ, ଶିଷ୍ଟ, ସଚ୍ଚୋଟ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ହିଁ ସବୁଠାରେ ଆଦର ପାଇଥାଏ ।

c) ପରୀକ୍ଷା ନିକଟ ହୋଇ ଆସିବାରୁ ଗୋପାଳ ନଖାଇ, ନପିଇ ଏବଂ ନଶୋଇ ପାଠପଢାରେ ଲାଗିପଡିଛି ।

ii) ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରଧାନ ଉପବାକ୍ୟଠାରୁ ଆଶ୍ରିତ ଉପବାକ୍ୟ ବା ଉପବାକ୍ୟଗୁଡିକୁ ପୃଥକ କରିବା ପାଇଁ କମ୍ମା ବା ପ୍ରଥମ ଚ୍ଛେଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା-
ସେ ଏତେ ପଢୁଛି, ତଥାପି ଭଲ ନମ୍ବର ରଖୁନାହିଁ ।

iii) ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ପୂର୍ବରୁ କମ୍ମାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଯଥା-
ମୁଁ କାଲି କଟକ ଯିବି, ଓ ପୁଅ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାକରି ଫେରିବି ।

iv) ସମ୍ବୋଧନ ପଦ ପରେ କମ୍ମା ବା ପ୍ରଥମେଚ୍ଛେଦର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-
ବାସନ୍ତୀ, ତୁମେ ନାଚ ଶିଖୁଛ ?

v) ଉଦ୍ଧୃତ ଚିହ୍ନ ପୂର୍ବରୁ କମ୍ମା ବା ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-
ସୁବାଷ ବୋଷ୍ କହିଥିଲେ, "ମୋତେ ରକ୍ତ ଦିଅ, ମୁଁ ତୁମକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବି ।"

୩. ସେମିକୋଲନ୍ ବା ଦ୍ୱିତୀୟ ଚ୍ଛେଦ (;) - ଯେଉଁଠାରେ ଭାବଧାରା ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବେ ଗତିଶୀଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ସାର୍ଥକ ଉକ୍ତିର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଥାଏ, ସେଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସାର୍ଥକ ତଥା ସ୍ୱାଧୀନ ଉକ୍ତି ଶେଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ଦିଆନଯାଇ ସେମିକୋଲନ୍ ବା ଦ୍ୱିତୀୟଚ୍ଛେଦ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଯଥା-

ଭାରତୀୟମାନେ ସ୍ୱାଧୀନତାଲାଭ ପୂର୍ବରୁ ଆଶାବାଦୀ ଥିଲେ ଯେ, ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲେ, ଜାତୀୟ ପ୍ରେମର ବିକାଶ ଘଟିବ; ଜାତୀୟତା ଭାବର ଉଦ୍ରେକ ଘଟିବ; ଭାରତୀୟ ହାବଭାବର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ଭବ ହେବ; ବିଦେଶୀ ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗପ୍ରତି ଆସକ୍ତିର ବିଲୋପ ଘଟିବ ।

୪. କୋଲନ୍ ବା ତୃତୀୟ ଛେଦ (:) - ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଏକ ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟର ଶୀର୍ଷକକୁ ସୂତ୍ରାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା ପାଇଁ କୋଲନ୍‌ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ କିମ୍ବା କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗର ଆଲୋଚନା ବେଳେ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ 'ଯଥା' ପରେ ଏଇ କୋଲନ୍‌ର ଅବତାରଣା କରାଯାଇ ପରେ ପରେ ଉଦାହରଣମାନ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଯଥା-

ନୀତିହୀନ ରାଜନୀତି: ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମୃତ୍ୟୁଘଣ୍ଟି ।

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ପଞ୍ଚତୀର୍ଥ, ଯଥା : - ମାର୍କଣ୍ଡ ପୁଷ୍କରିଣୀ,ରୋହିଣୀକୁଣ୍ଡ, ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ସରୋବର, ଶ୍ୱେତଗଙ୍ଗା ଓ ମହୋଦଧି ।

ପୁରୀର ଚାରିଆଶ୍ରମ, ଯଥା: ଅଙ୍ଗିରା ଆଶ୍ରମ, ପଣ୍ଡୁ ଆଶ୍ରମ, ଭୃଗୁ ଆଶ୍ରମ ଓ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଆଶ୍ରମ ।

୫. ଉଦ୍ଧୃତି (" ") - ଅନ୍ୟର ମନ୍ତବ୍ୟ ବା ଉକ୍ତିକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ, ତାହାକୁ ଏହି ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଅବତାରଣା କରାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତିମୂଳକ ବାକ୍ୟରେ ମଧ ଅନ୍ୟର ଉକ୍ତିକୁ ତାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ଭାଷାରେ ଅବିକଳ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାପାଇଁ ଏହି ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-

ବିଧବା ବିବାହ ସପକ୍ଷରେ ମତଦେଇ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ କହିଛନ୍ତି, "ବିଧବା ନାରୀ ପୁନଃବିବାହ କଲେ ତା'ର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ ବରଂ ବିବାହ ନ କରିଲେ ସେ ସ୍ଥିତି ହରାଏ ଓ ବେଳେବେଳେ ସମାଜକୁ କଳଙ୍କିତ କରେ ।" (ଅନ୍ୟ ଲେଖା ଉଦ୍ଧାର ସ୍ଥଳରେ)

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ପ୍ରାଣୀର ଭଲ ମନ୍ଦ ବାଣୀ, ମରଣକାଳେ ତାହା ଜାଣି ।" (ଅନ୍ୟର ମନ୍ତବ୍ୟ)

ପ୍ରଫେସର ଗୋଲୋକବିହାରୀ ଧଳ କହିଛନ୍ତି, "ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେଉଁ ଦିନ ଗୁଣ ଚିହ୍ନା ହେବ, ହାତୀ କାମ ହାତୀକୁ ଓ ଘୋଡାକାମ ଘୋଡାକୁ ମିଳିବ, ସେହିଦିନ ବହୁ ଦୁର୍ନୀତି ଛାଏଁ ଛାଏଁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।" (ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି)

୬. ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଚିହ୍ନ (?) - ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ଉତ୍ତର-ପ୍ରାପ୍ତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚରା ଯାଇଥାଏ, ସେଭଳି ବାକ୍ୟର ଶେଷରେ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଚିହ୍ନ ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା-

ତୁମେ ଏବେ କେଉଁଠି ରହୁଛ ?

ଆପଣ ଏଠାରେ କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷାକରିଛନ୍ତି ?

୭. ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଚିହ୍ନ(!) - ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ବିସ୍ମୟ, ଘୃଣା, ଆନନ୍ଦାଦି ଭାବର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଥାଏ, ସେହି ବାକ୍ୟର ଶେଷରେ ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଚିହ୍ନ ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା-

ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକାଳୀନ ଚିଲିକାର ପଶ୍ଚିମତୀରର ରୂପଶୋଭା କି ମନୋମୁଗ୍ଧକର !

ଓହୋ, ଏଲୋକଟା ଏତେ ଧୂର୍ତ୍ତ !

ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରିଛି ବୋଲି ସୀତାର ମନରେ କି ଆନନ୍ଦ !

ମଦ ପିଇ ତୁ ରାସ୍ତାରେ ଗଡୁଛୁ, ଧିକ୍ ତୋ ଜୀବନ !

୮. ହାଇଫେନ୍ (-) କୌଣସି ଶବ୍ଦାଂଶକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧାଡିର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଅବତାରଣା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ, କିମ୍ବା ସମାସ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସମସ୍ୟମାନ ପଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବଧାନକୁ ସୂଚୀତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ହାଇଫେନ୍ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-

*ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ଅଚଳାୟତନ' ଉପନ୍ୟାସର ରୁଦ୍ରମାଧବ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତି ସଂପନ୍ନ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଜମି-
ଦାର

*ଶୁଭ୍ର ସ୍ୱଚ୍ଛ- ପୟ-ପ୍ରପାତ-ସୁଭଗା

ହର-ଜଟା-ଭ୍ରଷ୍ଟା ଯଥା ତ୍ରିପଥଗା ।

୯. ଡ୍ୟାସ୍ ବା ରେଖା (-) କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଅବତାରଣା ବେଳେ, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଅବତାରଣା କରାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି 'ଡ୍ୟାସ୍'ର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ପୁନଶ୍ଚ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ମତାମତ ବା ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ଅବତାରଣା କରାଯିବା ବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଏହି 'ଡ୍ୟାସ୍'ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା-

*ଅଦ୍ୟାବଧି ତିନୋଟି ଯୁଗ ଭୋଗ ହୋଇସାରିଛି; ଯଥା- ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା ଓ ଦ୍ୱାପର ।

*ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ - ଯେହେତୁ ଛାତ୍ରଟି ନିଜର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର ପୂର୍ବକ ସର୍ବସମ୍ମୁଖରେ କ୍ଷମା ମାଗିସାରିଛି, ତାକୁ ଆଉ ସ୍କୁଲରୁ ବହିଷ୍କାର କରିବା ଉଚିତ୍ ହେବ ନାହିଁ ।

୧୦. ବନ୍ଧନୀ () - ବେଳେବେଳେ ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରାଇବା ପାଇଁ କିଛି ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟାଂଶକୁ ଯୋଡିବାକୁ ପଡିଥାଏ, ଯାହା ବାକ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ନିହାତି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହି ଅଧିକ ଅଂଶକୁ ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟରେ ଅବତାରଣା କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା-

*ଗତକାଲି ଗୋପୀବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଚୋରମାନେ ପଶି ସବୁ (ଟଙ୍କା, ସୁନା, କଂପ୍ୟୁଟର, ପାଟଶାଢି ପ୍ରଭୃତି) ନେଇଯାଇଛନ୍ତି ।

*ଏବେ ହୃଷୀକେଶ (ସୁଦାମ ବାବୁଙ୍କ ବଡପୁଅ) ଲଣ୍ଡନ ସ୍କୁଲ ଅଫ୍ ଇକୋନମିକ୍ସରେ ଗବେଷଣା କରୁଛି ।

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ

ଓଡ଼ିଆ, ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ତଥା ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ଜାତୀୟ ସରକାରୀ ଭାଷା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥିତିର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ, ଏହା ହେଉଛି ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତର ଶେଷ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା। ଏହା ପରେ ପରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ବିସ୍ତୃତ ପରିସୀମା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ତା'ର ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ନିବିଡ଼ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଛି। ଯଥା-ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଭୃତି। ସେହିପରି ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏହା ଦ୍ରାବିଡ଼ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ନିକଟ-ସାନ୍ନିଧ ଲାଭ କରିପାରିଛି। ଯଥା: ତେଲୁଗୁ ଓ ତାମିଲ୍ ପ୍ରଭୃତି। ତା'ଛଡ଼ା ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବସବାସ କରି ରହିଆସିଥିବା ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ବା ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀର ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ସହ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଘନିଷ୍ଠ ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଆସିଛି। ତିନୋଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ସଭ୍ୟତା, ସଂସ୍କୃତି ତଥା ଭାଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁ ସମନ୍ୱୟୀ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଓ ତତ୍‌ସଂଜାତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବା ଏକାନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ମନେହେଉଛି।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୂଳପିଣ୍ଡ ଏ ତ୍ରିବେଣୀସଙ୍ଗମରୁ ହିଁ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି, ଯାହାକୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଶବର, କଳିଙ୍ଗ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି। (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମ ପରିଣାମ, ୧୯୬୭, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ, ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍, କଟକ, ପୃ.୨୫)। ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ଏ ତିନୋଟି ଧାରାକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ତିନୋଟି ମୁଖ୍ୟ ଭାଷାପରିବାର ଯଥା: ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇପାରେ। ଓଡ଼ିଆ, ବାହ୍ୟତଃ ଏକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ହୋଇଥିଲେ ହେଁ; ଏହାର ମୂଳପିଣ୍ଡ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବହୁ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକର ମୂଳ ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରାବିଡ଼ ବା ଆଦିବାସୀ ଭାଷାରେ ଏବେ ବି ସୁରକ୍ଷିତ ଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି-ଇତିହାସକୁ ଗଭୀର ଭାବେ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଖ୍ରୀ.ପୂ. ସମୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ପ୍ରାୟ ୪୦୦ବେଳକୁ ପୂର୍ବୀମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ସହିତ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଘଟି ଉଡ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ଉନ୍ମେଷ ଘଟିଥିଲା, ଯାହା ଭରତ ମୁନିଙ୍କ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ଉଡ୍ରଜା ବିଭାଷା' ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ଯଥା-

'ଶକରାଭୀର ଚଣ୍ଡାଳ ଶବର ଦ୍ରାବିଡ଼ୋଡ୍ରଜାଃ
ହୀନାବନେଚରାଣାଂ ଚ ବିଭାଷା ନାଟକେ ସ୍ମୃତାଃ।' (ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ୧୭/୪୯)

ସମ୍ଭବତଃ ଭରତଙ୍କ ବେଳକୁ 'ଉଡ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡ', ସମଗ୍ର ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେଶ ଭାବେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିଲା। ବୋଧହୁଏ ଗୌରବ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ମଗଧ ସହିତ ତାଳଦେଇ, ଅର୍ଥାତ୍ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ଗତିଶୀଳ ହେବାରେ ଲାଗିଥିଲା। 'ଉଡ୍ର' ନାମଟି 'କଳିଙ୍ଗ'ଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନତର ଥିବା ଜଣାଯାଏ। 'କଳିଙ୍ଗ', ଖ୍ରୀ.ଅ. ୩ୟ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିବାବେଳେ, 'ଉଡ୍ର' ଏହାର ଯଥେଷ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ; ଅନ୍ତତଃପକ୍ଷେ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୪୦୦ବେଳକୁ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିସାରିଥିଲା। ଏଥିଯୋଗୁଁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମନମୋହନ ଘୋଷ 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର' (ଭରତଙ୍କ ରଚିତ)ର ଭୂମିକାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି– 'It is almost certain that the name Odra was older and enjoyed a greater prestige and for this reason shared the honour with Magadha in giving a name to the eastern style of Procedure (Prabrithi) which was called 'Odra Magadhi'. ଡକ୍ଟର ବେଣୀମାଧବ ପାଢ଼ୀ 'ଓଡ୍ର-ମାଗଧୀ' ଭାଷାର ସ୍ୱରୂପ ମଗଧ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକଙ୍କ ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ ଅନୁଶାସନରେ ଆବିଷ୍କାର କରି ମତଦେଇଛନ୍ତି– "ଯୁଦ୍ଧ ପିପାସୁ ମଗଧ ସମ୍ରାଟ କଳିଙ୍ଗଜୟ କଲାପରେ ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ ଅନୁଶାସନ 'ଓଡ୍ର-ମାଗଧୀ' ଭାଷାରେ ଖୋଦିତ କରାଇଥିଲେ। ଅଶୋକଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଯେଉଁ ଅନୁଶାସନମାନ ଲୋକସମାଜ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ତାହା ସେମାନଙ୍କ ବୋଧଗମ୍ୟ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ। ଅନ୍ୟଥା ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଫଳ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା। ଏହି ବିଚାରରେ ସେକାଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ୍ରମାଗଧୀ ଭାଷାଶୈଳୀକୁ ଉଡ୍ର ବା କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ଖୋଦିତ ଶିଳାଲିପିରେ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଥିଲା। ଏହା ବିଜୟୀ ରାଜ୍ୟର ଭାଷା 'ମାଗଧୀ' ନଥିଲା କିମ୍ବା ପରାଜିତ ଦେଶ-ଭାଷା 'ଉଡ୍ରଜା' ନ ଥିଲା। ଦୁଇଟିର ସମନ୍ୱୟରେ ଗଠିତ 'ଓଡ୍ର-ମାଗଧୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି' ଭଳି ଏ ଭାଷା 'ଉଡ୍ରମାଗଧୀ' ଥିଲା। ଏହା ମୂଳତଃ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତର ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେକାଂଶରେ ତତ୍କାଳୀନ ଉଡ୍ରଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ 'ଉଡ୍ରଜା' ଭାଷାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଧାରଣ କରିଥିଲା।" (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ଉଡ୍ରଜା ପ୍ରାକୃତ, ୧୯୭୯, କିତାବ ମହଲ, କଟକ, ପୃ.୭-୮)। ବାସ୍ତବିକ ଅଶୋକଙ୍କ ଧଉଳି-ଜଉଗଡ଼ ଅନୁଶାସନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା (ପଶ୍ୟତି>) ଦ୍ରଖତି (ଦେଖିବା), (ବର୍ଦ୍ଧତଃ>) ବଢ଼ିତେ (ବଢ଼ିବା), (ପୌତ୍ରାଃ>) ନାତି, (ପ୍ରପୌତ୍ରାଃ>) ପନତି (ପଣନାତି), (ପୁତ୍ରାଃ>) ପୁତା, (ଭବନ୍ତି>) ହୁବନ୍ତି (ହୁଅନ୍ତି) ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ 'ଉଡ୍ରଜା' ବା ପ୍ରନ୍ ଓଡ଼ିଆର ଶବ୍ଦ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହଁନ୍ତି।

ମଗଧ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ଅଧିକାର ପରେ କଳିଙ୍ଗବାସୀ ମଗଧର ପ୍ରଶାସନିକ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିନେବାକୁ ବାଧ ହୋଇଥିଲେ ମଧ ସୁଯୋଗ ଉଣ୍ଡି ନିଜ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ସଂଗେସଂଗେ ମଗଧ ଉପରେ ପୂର୍ବପରାଜୟର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ଶାସକଙ୍କ ଶାସନ ସମୟକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ। ବୋଧହୁଏ ଏହି କାରଣରୁ କଳିଙ୍ଗବାସୀ, ମଗଧବାସୀଙ୍କ ସହିତ ସାଂସ୍କୃତିକ, ସାମାଜିକ ତଥା ଧାର୍ମିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିନଥିଲେ। ଏହାର ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ବୋଧହୁଏ ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଉଡ୍ର-କଳିଙ୍ଗରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା 'ଓଡ୍ର-ମାଗଧୀ' ଭାଷା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ 'ଉଡ୍ର-କାଳିଙ୍ଗୀ' ଭାଷାରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ବାଧ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା। ଏହି 'ଉଡ୍ର-କାଳିଙ୍ଗୀ', 'ଉଡ୍ର-ମାଗଧୀ'ଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବା ଭିନ୍ନ ଥିବା ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ। ତେବେ 'ଉଡ୍ର-ମାଗଧୀ'କୁ ସର୍ବତୋଭାବେ ଉପେକ୍ଷା କରିବା କାରଣରୁ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ କେତେକ ଶବ୍ଦଗତ ଅଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବ, ତା'ର କ୍ଷତିପୂରଣ

ଅବକାଶରେ/ ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସଂସ୍କୃତ ତଥା ଅନ୍ୟପ୍ରାକୃତ ଅର୍ଥାତ୍ ସୌରସେନୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷା ଉପରେ ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼ିଥିବେ। ସୁତରାଂ ଦେଶଜ କାଳିଙ୍ଗୀ ପଦ ସହିତ ଉକ୍ତ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣ ଘଟାଯାଇ ଏବଂ ସେଥିସହିତ ଶବର ଭାଷାକୁ ସମ୍ମିଳିତ କରାଯାଇ ଏକପ୍ରକାର ନୂତନ 'ପିଜିନ୍ ଭାଷା' ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିବ। ଏହି ଭାଷା ହିଁ 'ଔଡ୍ରୀ' ନାମରେ ପରିଚିତ; ଯାହା ସୌରସେନୀ, ଦେଶୀ ଶବ୍ଦ ସହିତ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାବର ଭାଷାର ଶବ୍ଦାବଳୀର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ବୈୟାକରଣିକ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଏହାର ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପୂର୍ବକ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି-

'ଶାବର୍ଯ୍ୟାମେବୌଡ୍ରୀଯୋଗାଉଦେଶ୍ୟ ଶୌରସେନ୍ୟାଦେଃ।'

('ପ୍ରାକୃତ ସର୍ବସ୍ୱମ୍', ୧୫-୯)

ଡକ୍ଟର ବେଣୀମାଧବ ପାଢ଼ୀଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ଏହା ହିଁ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ 'ଉଡ୍ରଜା' ବିଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର, ଯାହାକି ଖାରବେଳକାଳୀନ ଉଡ୍ର-କଳିଙ୍ଗର ଲୋକ-ଭାଷା। ସେହି ଭାଷାରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଜନସମାଜ ଭାବବିନିମୟ କରୁଥିଲେ। ତେଣୁ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଖାରବେଳ ସେହି ଭାଷାରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ଜୀବନବାର୍ତ୍ତା ହାତୀଗୁମ୍ଫାର ବିରାଟ ଶିଳାଦେହରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରିଯାଇଛନ୍ତି। (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ଉଡ୍ରଜା ପ୍ରାକୃତ, ୧୯୭୯, କିତାବ ମହଲ, ପୃ.୧୫)। ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲେଖରେ ଛତ < ଛତ୍ର, ନତ < ନୃତ୍ୟ, ପନ୍ଦରଶ < ପଞ୍ଚଦଶ, ବଢରାଜା < ବୃଦ୍ଧରାଜା, ଅଠମେ(ଆଠ) < ଅଷ୍ଟମେ, କହ୍ନ(କାହ୍ନୁ) < କୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ପ୍ରକୃତି ଓଡ଼ିଆର ଅନୁରୂପ।

ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ସୁଦୂର ଅତୀତର ସେହି 'ଉଡ୍ରଜା' ବିଭାଷାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପ ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା। ଉଡ୍ରଜା ବିଭାଷା ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ, ସୌରସେନୀ ଓ ମାଗଧୀର ସମକାଳୀନ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଭାଷା ଭାବେ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିଲା; ଯାହା ଆର୍ଯ୍ୟ ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଶାବର ଭାଷା ସହିତ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ସାଯୁଜ୍ୟ-ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା। ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଆ ହେଉଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ବିକଶିତ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ବିଭାଷା, ଯାହାର ନାମ ହେଉଛି 'ଉଡ୍ରଜା'। ଅତଏବ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୩ୟ ବା ୨ୟ ଶତାବ୍ଦୀବେଳକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିବା ଏହି 'ଉଡ୍ରଜା ପ୍ରାକୃତ' ସମଗୋତ୍ରୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟପ୍ରାକୃତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ସହ ସଂପର୍କ ରକ୍ଷା କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ବିଷମଗୋତ୍ରୀୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ ଗୋଷ୍ଠୀର ଶାବର ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀ.ଅ. ୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀବେଳକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିବା ନିଶ୍ଚିତ। ଯାହା ମନେହୁଏ, ବିଷମଗୋତ୍ରୀୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ନିବିଡ଼ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବା କାରଣରୁ ଯେଉଁ ଏକ ମିଶ୍ରିତ ରୂପ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ତାହା ସେତେବେଳର ଏକ 'ପିଜିନ୍ ଭାଷା' କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ଏବଂ ଏହି 'ପିଜିନ୍ ଭାଷା' ହିଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ ୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏକ 'କ୍ରିଓଲ୍ ଭାଷା'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି। ଆଜିର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ହିଁ ଯେ ଏକପ୍ରକାର 'କ୍ରିଓଲ୍ ଭାଷା'- ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ କୁହାଯାଇପାରେ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ତା'ର ସୃଷ୍ଟି ସମୟରୁ ଦୀର୍ଘ ବିକାଶପଥରେ ଗତିଶୀଳ ହୋଇ ଆଜି ଭାରତବର୍ଷୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ପରି ନିଜକୁ ଏକ ସମକକ୍ଷ ଭାଷା ରୂପେ ଗଢ଼ି ତୋଳିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର

ସ୍ୱରୂପକୁ ଗଭୀର ଭାବେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱଦେଶୀ ତଥା ବିଦେଶୀ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଅର୍ଥାତ୍ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଏହାର ରୂପଗତ (ଉଭୟ ଆଙ୍ଗିକ ଓ ଆତ୍ମିକ ରୂପ) ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି, ପ୍ରାଚୀନ ଖୋଳପାରୁ ଏହା ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଆଧୁନିକ କାଳର ଏକ ପ୍ରକାଶକ୍ଷମ ସମୃଦ୍ଧ ଭାଷା ଭାବେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିପାରିଛି। ବିଭିନ୍ନ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ସ୍ୱଦେଶୀ ତଥା ବିଦେଶୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରୁ ବିପୁଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦାବଳୀକୁ ଆହରଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ବେଶ୍ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ରୂପ ଲାଭ କରିଛି। କେବଳ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଦେଶୀୟ ତଥା ବୈଦେଶିକ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପରଚନାବିଧି ତଥା ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ରୀତିରେ ବିପୁଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ଆଧୁନିକ କାଳରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଗତ ବିଭିନ୍ନ ଭାବ-ଭାବନାକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଚୁର କ୍ଷମତା ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରିପାରିଛି।

ଭାବ ଓ ଭାଷା ଜଗତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି ବା ଭାଷାଭାଷୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ-ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ତତ୍‌ଜନିତ ଆଦାନ-ପ୍ରଦାନ ସାଂସ୍କୃତିକ ସମୃଦ୍ଧିର ପରିଚାୟକ। ଏହାଦ୍ୱାରା ଯେ କୌଣସି ଜାତି ବା ଭାଷା ବେଶ୍ ଲାଭବାନ୍ ହୋଇଥାଏ। ଓଡ଼ିଶାର ସାରସ୍ୱତ ଇତିହାସକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ ଯେ, ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱଦେଶୀ ତଥା ବିଦେଶୀ ଜାତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ସହିତ ଦୀର୍ଘକାଳ ବ୍ୟାପୀ ସଂପର୍କ-ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବା ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି। କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁରୂପ କାରଣ ନିହିତ ଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଆଜି ବିଶ୍ୱଦରବାରରେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିବା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ନେପଥ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବା ଜଣାଯାଏ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦୁଇଟି ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ତଥା ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ଭାଷା ବିଭିନ୍ନ ଭାବେ ଲାଭବାନ୍ ହୋଇଥାନ୍ତି। ଏ ସଂପର୍କରେ ଯଥାର୍ଥ ମତ ଦେଇ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାଷାବିତ୍ ଡକ୍ଟର ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ କହିଛନ୍ତି- 'ପ୍ରଥମତଃ ଭାଷାରେ ଏହି ପ୍ରକାର ଦବାନବା ଫଳରେ କୌଣସି ଭାଷା ଗରିବ ହୁଏନାହିଁ, ବରଂ ଉଭୟ ଭାଷା ଧନୀ ହୁଅନ୍ତି। ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଥରେ ଶବ୍ଦ ଭାଷା ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଲେ, ତାହା ସେହି ଭାଷାର ସମ୍ପତ୍ତି ହୋଇଯାଏ। ଗ୍ରୀକ୍, ଲାଟିନ୍, ଫରାସୀ ଆଦି ସୂତ୍ରରୁ ଗୃହୀତ ଶତକଡ଼ା ୬୦ ଶବ୍ଦ ଏପରି ଭାବରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଅଙ୍ଗ ହୋଇଯାଇଛି ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କୁ ବିଦେଶୀ ବୋଲି ବାରିବା କଠିଣ। "(ଭାରତର ଭାଷା ଓ ଭାଷା ସମସ୍ୟା, in: ବିରଜା ବକ୍ତୃତାମାଳା-୨, ଯାଜପୁର, ପୃ.୧୧-୧୨ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)। ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ବହୁ ସ୍ୱଦେଶୀ ତଥା ବିଦେଶୀ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ବା ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ସୂତ୍ରରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶବ୍ଦ (ଆବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦାବଳୀ) ଆହରଣ କରି ସେ ସବୁକୁ ନିଜର କରିନେଇଥିବାରୁ, ଏହାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ବେଶ୍ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଏହା ଆଧୁନିକ ଭାବ-ଭାବନାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଚୁର ଶକ୍ତି ଲାଭ କରିପାରିଛି।

ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ଔଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶର ଅଭ୍ୟୁଦୟ କାଳ (ଖ୍ରୀ.ଅ. ପ୍ରାୟ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ)ରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନରାଜା ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପରିସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଖ୍ରୀ.ଅ.୧୫୬୮) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଦ୍ରାବିଡ଼ ତଥା ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀ

ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଦେଶୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଗଭୀର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲା। ଦ୍ରାବିଡ଼ ତଥା ମୁଣ୍ଡାଭାଷା-ପ୍ରଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନ ରୂପରେ ବେଶ୍ କିଛିଟା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା। ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋଗଲ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆଉ ଏକ ବିଦେଶୀ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ନିବିଡ଼ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲା, ଯାହାକୁ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ 'ଯାବନିକ ଭାଷା' ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲେ ହେଁ, ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ 'ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ' ଭାଷାକୁ ବୁଝାଉଛି। 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷା, ମୋଗଲ-ମରହଟ୍ଟା ତଥା ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇବା (୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.)ର କିଛିବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର କୋର୍ଟକଚେରିର ଭାଷା ରୂପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା। ଦୀର୍ଘକାଳ ବ୍ୟାପୀ ଶାସନ କଳ ତଥା ବିଚାରାଳୟର ଭାଷା ଭାବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେବା କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ ଭାଷାର ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିଲା। ପାର୍ସୀ-ଆରବୀକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ବିଦେଶୀ ଭାଷା ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ କେବଳ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଶବ୍ଦ-ଆହରଣ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। କିଛିବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଓଡ଼ିଆ ଓ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବ୍ୟବସାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମିଳାମିଶା ହେତୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଦ୍ୱିଭାଷିକତା ଅର୍ଥାତ୍ Bilingualismର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ କିଛି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି। ମାତ୍ର ଅନ୍ୟତମ ବୈଦେଶିକ ତଥା ବିଶିଷ୍ଟ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷା ଭାବେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ବିପୁଳ ପ୍ରଭାବ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ସମେତ ଏହାର ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପରଚନା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ରୀତିରେ ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦୀର୍ଘବର୍ଷ ଧରି (ଖ୍ରୀ.ଅ.୧୮୦୩-୧୯୪୭) ଶାସନ କରିବା ପରେ ଶେଷରେ ଇଂରେଜମାନେ ଏ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ସେମାନେ ଛାଡ଼ିଯାଇଥିବା ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏବେ ବି ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ରହିଛି। ଆମେ ଏ ସବୁକୁ କେବେ ବି ଛାଡ଼ିପାରୁନାହୁଁ। ଏପରିକି ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି। ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଏହି ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ସୁଫଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ସମେତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି। ଅର୍ଥାତ୍ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଯୋଗସୂତ୍ରକାରୀ ଭାଷା (Link Language) ଭାବରେ ନିଜର ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରୁଛି। ଅତୀତରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଭୂମିକା ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଯାହା ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଠିକ୍ ଅନୁରୂପ ଭୂମିକା ବା ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି। କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ପୃଥିବୀରେ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଚର୍ଚ୍ଚା ତଥା ଯୋଗାଯୋଗର ନବଦିଗନ୍ତ ଏହି ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ସାଧିତ ହୋଇପାରୁଛି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମେତ ଅନ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଭାଷାସମୂହ ଏ ଦିଗରେ ନିଜକୁ ଯୋଗ୍ୟ ବା ସମକକ୍ଷ କରିବା ପାଇଁ ତଥା ନିଜ ନିଜକୁ ଆଧୁନିକତା ଆଡ଼କୁ ଗତିଶୀଳ କରାଇବା ପାଇଁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉପରେ ଯେ ଅଧିକ ନିର୍ଭର କରୁଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମୟ ରୂପବିଭବ ଯଥାର୍ଥରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱଦେଶୀ ଓ ବିଦେଶୀ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ-ସଂଜାତ ଅମୃତମୟ ଫଳଶ୍ରୁତି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ନକ୍ସା ସାହାଯ୍ୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ

- ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷା (ସ୍ୱଦେଶୀ)
  - ଆଦିବାସୀ ଭାଷା
  - ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା
- ଅଭାରତୀୟ ବା ବୈଦେଶିକ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷା (ବିଦେଶୀ)
  - ଯାବନିକ ଭାଷା (ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ)
  - ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷା
    - ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍
    - ଇଂରାଜୀ

ନିମ୍ନରେ ବିଭିନ୍ନ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ କି ପ୍ରକାର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଛି, ତାହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା।

କ) ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ (ସ୍ୱଦେଶୀ)ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ:

୧. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା (ମୁଣ୍ଡା)ର ପ୍ରଭାବ:

ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁଇଟି ଭାଷା ପରିବାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଭାଷୀ ଜନସାଧାରଣ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବେ ବସବାସ କରି ରହିଆସିଛନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ ବା ମୁଣ୍ଡା ପରିବାର କିମ୍ବା ଦ୍ରାବିଡ଼ ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିଛି। ଓଡ଼ିଶାର ଅବିଭକ୍ତ ୧୩ଟି ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରୁ ସମୁଦ୍ର ତଟବର୍ତ୍ତୀ ୪ଟି ଜିଲ୍ଲା ଯଥା-ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଗଞ୍ଜାମ ପ୍ରଭୃତିକୁ ବାଦ୍‌ଦେଲେ ଅବଶିଷ୍ଟ ୯ଟି ଜିଲ୍ଲା ଯଥା-କୋରାପୁଟ, ଫୁଲବାଣୀ, କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲାଙ୍ଗୀର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ସମ୍ବଲପୁର, ଢେଙ୍କାନାଳ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝର ପ୍ରଭୃତିରେ ବସବାସ କରି ରହୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଟି ଭାଷା ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିବା ଜଣାଯାଏ।

ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଏପରିକି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିଧିବଦ୍ଧ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରୁ, ଏହି ଆଦିମ ଜନଜାତିମାନେ ଉଡ୍ରଭୂଖଣ୍ଡର ପାହାଡ଼ ପର୍ବତଘେରା ବଣଜଙ୍ଗଲ ବା ମାଳଅଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରି ରହିଆସିଥିବା ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ଏହା ମୂଳଭାଷାଠାରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷାରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଜଣାଯାଏ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅପଭ୍ରଂଶ ଖୋଳପାରୁ ବିମୁକ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଉଡ୍ରଭୂଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା 'ଔଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶ' ନାମକ 'ବିଭାଷା' ବା ଆଞ୍ଚଳିକ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା ଉପରେ ଏହି ସ୍ଥାନୀୟ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ (ମୁଣ୍ଡା)ର ବିପୁଳ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା। ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ତାଙ୍କ ରଚିତ 'ପ୍ରାକୃତ ସର୍ବସ୍ୱମ୍' ଶୀର୍ଷକ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ "ସୌରସେନୀ, ଦେଶୀ (ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ) ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ସହିତ ସ୍ଥାନୀୟ ଶବରଗୋଷ୍ଠୀ (ମୁଣ୍ଡା)ର ଶବ୍ଦାବଳୀ ମିଶି 'ଔଡ୍ରୀ' ନାମରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ" କରିଥିବା, ନିମ୍ନଲିଖିତମତେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ଯଥା-

"ଶାବର୍ଯାମେବୌଡ୍ରୀ ଯୋଗାଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଶୌରସେନ୍ୟାଦେଃ।"

(ପ୍ରାକୃତ ସର୍ବସ୍ୱମ୍, ୧୫-୯)

ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି ଯେ, ଔଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶର ଅଭ୍ୟୁଦୟ କାଳରୁ ହିଁ ଉଡ୍ରଦେଶ ବା ଓଡ଼ିଶାରେ ଶବର ପ୍ରଭୃତି ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀର ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ସହାୟକ ହୋଇଥିବା ନିଶ୍ଚିତ। କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ରୂପର ବିକାଶ ତଥା ପରିପୁଷ୍ଟି ବା ସମୃଦ୍ଧି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ନିହିତ ଥିଲା ବୋଲି ନିଧାର୍ଯ୍ୟ ଭାବେ କୁହାଯାଇପାରେ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ 'ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ' ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଧିକାଂଶ ଶବ୍ଦର ମୂଳ ଦ୍ରାବିଡ଼ ବା ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରେ ସମାନ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ଏହି ଦେଶଜ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୂଳପିଣ୍ଡ। ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ଥିତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିବ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ ସଂପର୍କିତ ବିଧିବଦ୍ଧ ଗବେଷଣା କରାଯାଇ ଏହି ପ୍ରଭାବର ସ୍ୱରୂପକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଆକଳନ କରାଯିବାର ଉଦ୍ୟମ ହୋଇନଥିଲେ ହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଦେଶଜ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ଏହି ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗତ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର ଦ୍ୱାରା ଯେ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି; ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ନାହିଁ। କେବଳ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ରୂପତତ୍ତ୍ୱ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ଏ ସବୁକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ନିମ୍ନରେ ଆକଳନ କରାଗଲା।

(A) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର:

A.1. ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀଭୁକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦାବଳୀ : ଓଡ଼ିଆ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଅନେକ ଶବ୍ଦର ମୂଳ, ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଅର୍ଥ ସହ ନିମ୍ନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

(i) **ସଉରା (ଶବର) - ଓଡ଼ିଆ**

ଅଗେଡ଼୍ଡା (ଶସ ନଥିବା ଧାନ) - ଅଗାଡ଼ି (ଶସ ନଥିବା ଧାନ)

ଏଡିନ୍ (ଏଣ୍ଡିପୋକ) - ଏଣ୍ଡି (ଏଣ୍ଡିପୋକର ଖୋଷାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରେଶମ)

ଓମ୍ଡ଼ା (ଅମଡ଼ା ବାଟ) - ଅମଡ଼ା (ଲୋକ ଯାତାୟତ କରୁନଥିବା ବାଟ)

କଡୁନ୍ (ହସ୍ତ ବଳା) - ଖଡୁ (ହସ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ)

କିଣ୍ଟେ (ଜଡ଼ାତେଲ) - କାଣ୍ଟି (ତେଲର ମଇଳା ଅଂଶ)

କୁଣ୍ଡେଇ (ଖେଳଣା) - କଣ୍ଡେଇ (ଖେଳଣା)

ଗଡ଼ନ୍ (ଦୁର୍ଗ) - ଗଡ଼ (କାଠଗଣ୍ଡି / ଦୁର୍ଗ)

ଗୁଡ଼ିନ୍ (ଛୋଟ ପଥରଖଣ୍ଡ) - ଗୋଡ଼ି (ଛୋଟ ଛୋଟ ପଥରଗୁଣ୍ଡ)

ଡାଙ୍ଗ (ଗଛର ସରୁ ଶୁଖିଲା ଅଂଶ) - ଡାଙ୍ଗ (ଗଛର ସରୁ ଶୁଖିଲା କାଠି)

ତାଟିଆ (ଗିନା) - ତାଟିଆ (ଥାଳିଆ)

ପିପାନ୍(ଡବା) - ପିମ୍ପା (ଟିଣ ଡବା)

ସରୁ (ପତଳା) - ସରୁ (କ୍ଷୀଣ / ପତଳା)

ସିଣ୍ଡି (ମଦ ବିକ୍ରେତା) - ଶୁଣ୍ଡି (ମଦ ବିକୁଥିବା ଜାତିବିଶେଷ)

(ii) **ସାନ୍ତାଳୀ-ଓଡ଼ିଆ**

ଅଝଟ (ଅମାନିଆ) - ଅଝଟ (ଅବୁଝା ପିଲା)

ଅଣ୍ଡ୍ରା (ପୁରୁଷ) - ଅଣ୍ଡିରା (ପୁରୁଷ / ପୁରୁଷ ଶ୍ରେଣୀୟ ପ୍ରାଣୀ)

ଅରୁମା (ବୁଦା) - ଅରମା (ଜଙ୍ଗଲିଆ)

ଅଳନ୍ଧା (ଅଳନ୍ଧୂ) - ଅଳନ୍ଧୂ (ରନ୍ଧାଘର ଧୂଆଁର କଳା)

ଅସନା (ମଇଳା) - ଅସନା (ଅଳିଆ / ମଇଳା)

ଓରା (ଛାତର କାଠ) - ଓରା (ଚାଳଘରର କାଠ)

ଖୁଣ୍ଟି (ଖମ୍ବ) - ଖୁଣ୍ଟି / ଖୁଣ୍ଟ (ଛୋଟ ଖୁମ୍ବ, ଘର ଛାତର ସହାୟକ ମୋଟା କାଠ ବା ବାଉଁଶର ଦଣ୍ଡ)

ଚକମକି (ଏକପ୍ରକାର ପଥର) - ଚକ୍‌ମକି(ନିଆଁ ବାହାରୁଥିବା ପଥର)

ଚାଉଳ (ତଣ୍ଡୁଳ)-ଚାଉଳ (ତଣ୍ଡୁଳ)

ଚାଉଳି (ପିଜୁଳି) - ଚାଉଳିଆ (ପିଜୁଳି)

ଚାଳ (ନଡ଼ା ଛାତ) - ଚାଳ (ମାଟି ଘରର ଛପର)

ଚିତୋଳ (ଏକପ୍ରକାର ମାଛ) - ଚିତଳ (ମାଛ ବିଶେଷ)

ଚୂଆ (ଝରଣା) - ଚୂଆ (ଛୋଟ ପୋଖରୀ)

ଚୁଟିଆ (କ୍ଷୁଦ୍ର ମୂଷା) - ଚୁଟିଆ (ଚୁଟିଆ ମୂଷା)

ଚୁହ୍ଲ (ଚୁଲି) - ଚୁଲି (ରନ୍ଧନ ଗର୍ତ୍ତ)

ଛପର (ନଡ଼ାର ଛିଆଣି) - ଛପର (ଘରର ଚାଳ ବା ତୃଣାଚ୍ଛାଦନ)

ଡହଲ (ଏକପ୍ରକାର କୁକୁର) - ଡାହାଳ (ଡାହାଳ କୁକୁର)

ଡାର୍ (ଶାଖା) - ଡାଳ (ବୃକ୍ଷର ଶାଖା)

ଡାହି (ବୃକ୍ଷର ଡାଳ) - ଡାହି (ବୃକ୍ଷର ଡାଳ)

ଠାକୁର (ଦେବତା) - ଠାକୁର (ଦେବତା)

ଡିହୁ (ଖାଲିସ୍ଥାନ) - ଡିହ (ଘରବାଡ଼ି)

ଡୁବି (ମାଟିଦୀପ) - ଡିବି (ଡିବି ଆଲୁଅ)

ଡୁଲି (ବଡ଼ ଧାନବୋଝ) - ଡୋଲି (ଧାନ ରହିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାଉଁଶ ପାତିଆରେ ତିଆରି ପାତ୍ରବିଶେଷ)

ଢୁଲ୍‌କି (ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ) - ଢୋଲ୍‌କି (ବାଦ୍ୟବିଶେଷ)

ଢିପ (ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ) - ଢିପ (ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ)

ଢୋଲ (ବାଦ୍ୟବିଶେଷ) - ଢୋଲ (ମୃଦଙ୍ଗ)

ଦାରେ (ବୃକ୍ଷ) - ଦାରୁ (ବୃକ୍ଷଗଣ୍ଡି)

ପୋଟ (ଉଦର) - ପେଟ (ଉଦର ବା ଗର୍ଭ)

ବଟୁ (ଛୋଟ ମୁଣି) - ବଟୁଆ (କନାନିର୍ମିତ ଥଳିବିଶେଷ)

ବତରା (ଓଦା) - ବତର (ସାମାନ୍ୟ ଆର୍ଦ୍ରତା)

ବତା (ବାଉଁଶ ଫାଳ) - ବତା (ବାଉଁଶ/ନଡ଼ିଆ ବତା)

ବାଉରୀ (ବାଙ୍ଗରା) - ବାଉରୀ (ଜାତି)

ବାଟି (ତାଟିଆ) - ବାଟି (ଗିନା)

ବୁଦ (ବୁଦା) - ବୁଦା (ଝଙ୍କାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ)

ବେଠି (ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ ଶ୍ରମ ଆଦାୟ କରିବା) - ବେଠି (ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ କାମ କରିବା)

ବୋଡ଼ (ସାପ) - ବୋଡ଼ା (ଏକପ୍ରକାର ସାପ)

ସେଟା (ବାଘ) - ହେଟା (ହେଟାବାଘ)

(iii) ମୁଣ୍ଡାରୀ - ଓଡ଼ିଆ

ଓରା(ଘର) - ଓରା (ଛାତରେ ବ୍ୟବହୃତ କାଠ)

କଜି (କଳହ) - କଜିଆ (କଳହ)

ଚିରୁଗୁନି (ପିଶାଚ) - ଚିରୁଗୁଣୀ (କଳ୍ପିତ ଡାଆଣୀ ବିଶେଷ)

ଟୁଙ୍କି (ଡାଲା) - ଟୋକେଇ (ବାଉଁଶ ବା ବେତତିଆରି ବେତା)

ଡେବିରି (ବାମ) - ଡେବିରି (ବାଆଁ ବା ବାମ)

ନୟଲ(ନଙ୍ଗଳ) - ନଙ୍ଗଳ (ଭୂମିକର୍ଷଣ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପକରଣ)

ପାଇଟି(କାମ)-ପାଇଟି(ଗୃହକର୍ମ)

ମାହାଳିଆ (ମାଗଣା) - ମାହାଳିଆ (ବିନା ପଇସାରେ)

(iv) ହୋ - ଓଡ଼ିଆ

କାଲ(ବଧିର) - କାଲା (କାନକୁ ଶୁଣାଯାଉ ନଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି)

କୁନ୍ଦୁରୀ (ପରିବା ବିଶେଷ) - କୁନ୍ଦୁରୀ (ଏକ ପରିବା ବିଶେଷ)

କୋରେଞ୍ଜ (ଏକପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ) - କରଞ୍ଜ (ବୃକ୍ଷବିଶେଷ)

ଗେଣ୍ଡା (ଶାମୁକା) - ଗେଣ୍ଡା (ପାଣିଗେଣ୍ଡା)

ଚାଉଳି (ପିଜୁଳି) - ଚାଉଳିଆ (ପିଜୁଳି)

ଟୁକି (ଡାଲା) - ଟୋକେଇ (ବେତା)

ଡିବାରି (ଦୀପ) - ଡିବିରି (ଡିବି ଆଲୁଅ)

ଢୋଲ (ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ) - ଢୋଲ (ବାଦ୍ୟବିଶେଷ)

ଢୋଲା (ମୋଟା) - ଢୋଲା (ହୁଗୁଳା)

ବୋଦା (ଅଣ୍ଡିରା ମେଣ୍ଢା) - ବୋଦା (ଅଣ୍ଡିରା ମେଣ୍ଢା)

ଲଇ (ଲଟା) - ଲଇ (ଲଟାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦଉଡ଼ି)

ପାଇଟି (କାମ) - ପାଇଟି(ଗୃହକାମ)

ବତା (ବାଉଁଶ ଫାଳ) - ବତା (ବାଉଁଶର ବତା)

ବାଦୁଡ଼ି (ପକ୍ଷୀବିଶେଷ) - ବାଦୁଡ଼ି (ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ)

(v) ଜୁଆଙ୍ଗ - ଓଡ଼ିଆ

ଅଜା (ମାଆଙ୍କ ବାପା) - ଅଜା (ମାତାମହ)

ଚାକୋଣ୍ଡା (ଏକ ଖାଇବାଯୋଗ୍ୟ ପତ୍ର) - ଚାକୁଣ୍ଡା (ଏକ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ)

ବୁଆ(ଶସ୍ୟ)-ବୁଆ(ଛୋଟ ଧାନଗଛ)

(vi) ପାରେଙ୍ଗା (ଓଡ଼ିଆ)

କେନ୍ଦା (ଛୋଟ ଗଛର ଶାଖା) - କେଣ୍ଡା (ଧାନକେଣ୍ଡା)

A.2 ଦ୍ରାବିଡ଼ ପରିବାରଭୁକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀମୂଳ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦର ମୂଳ ଦ୍ରାବିଡ଼ ପରିବାରଭୁକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଯଥା-

(i) କୁଇ(କନ୍ଧ) - ଓଡ଼ିଆ

ଓରା(ଛାତର କାଠ)-ଓରା(ଚାଳକୁ ଟେକି ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠ)

ନଙ୍ଗେଲି (ଚାଷ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଉପକରଣ)-ନଙ୍ଗଳ/ଲଙ୍ଗଳ (ଭୂମି ଚାଷ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠ ତିଆରି ଉପକରଣ)

ପଗା(ଗଣ୍ଠି)-ପଗ(ଗଣ୍ଠି)

ପଡ଼ି(ଛୋଟ ଗାଆଁ)-ପଡ଼ା(କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ)

ଭେଣ୍ଡିଆ(ଅବିବାହିତ ଯୁବକ)-ଭେଣ୍ଡା(ଯୁବକ ବ୍ୟକ୍ତି)

ସିସୋରି(ସିଟି ବଜାଇବା)-ସିଷୁରି(ସିଟି ବଜାଇବା ଯନ୍ତ୍ର)

(ii) **କୁଡ଼ୁଖ-ଓଡ଼ିଆ**

ଅରଖା (ଅରଖ ଫୁଲ) - ଅରଖ (ଏକ ଫୁଲବିଶେଷ)

ଓର୍ (ଠାବ) - ଓର (ସୁଯୋଗ)

କୁଟଣୀ (ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଜାଣିଥିବା ନାରୀ) - କୁଟୁଣୀ (ତାନ୍ତ୍ରିକ)

କୁଡ୍‌ଡି (ମାଟିଖୋଳା ଉପକରଣ) - କୋଡ଼ି (ମାଟି ଖୋଳିବାର ଉପକରଣ)

କୁଚ୍ଚା (ନଡ଼ା) - କୁଟା (ପାଳ ବା ନଡ଼ା)

କୁଢ଼ (ଗଦା) - କୁଢ଼ (ଗଦା)

କୁଣ୍ଡୋ (ଧାନର ଚୋପା) - କୁଣ୍ଡା (ଚଷୁ)

କୁରିୟା (କୁଡ଼ିଆ ଘର) - କୁଡ଼ିଆ (ଅସ୍ଥାୟୀ ଘର)

କେନ୍ଦ୍ରା (ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ) - କେନ୍ଦରା (ନାଥଯୋଗୀମାନେ ବଜାଉଥିବା ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର)

ଖାଟି(କାଠ ଏବଂ ଲଇରେ ନିର୍ମିତ ଖଟ) - ଖଟିଆ (ଫିତାଖଟ)

ଖଲ୍ଲି (ପତ୍ରନିର୍ମିତ ପାତ୍ର) - ଖଲି (ଖଲିପତ୍ର)

ଖାଲ (ଗାତ) - ଖାଲ (ଖାଲୁଆ ସ୍ଥାନ)

ଖୋଲପା (ଖୋଳ) - ଖୋଳପା (ଆବରଣ)

ଚାଳି (ଚାଳନିର୍ମିତ ଛୋଟଘର) - ଚାଳ (ନଡ଼ାଛପର ଛାତ)

ଚୋପା (ଫଳ ବା ଶସ୍ୟର ଖୋଳପା) - ଚୋପା (ଫଳର ଆବରଣ)

ଝଟା (ବଣ) - ଝଟା(ସିମ୍ବ)

ଝରା (ଝରଣା) - ଝର (ପାହାଡ଼ରୁ ନିର୍ଗତ ପ୍ରାକୃତିକ ଜଳ - ସ୍ରୋତ)

ଟାଙ୍ଗରା (ପଥୁରିଆ ଭୂଇଁ) - ଟାଙ୍ଗରା (ଚନ୍ଦା ବା ପଥୁରିଆ ଭୂଇଁ)

ଟାଟି (ବାଉଁଶ ପାତିଆରେ ତିଆରି ଚାଞ୍ଚଡ଼ା) - ତାଟି (ବାଉଁଶ କଣିରେ ତିଆରି କବାଟ)

ଟୋଙ୍ଗେ (କୁରାଢ଼ି) - ଟାଙ୍ଗିଆ (କୁରାଢ଼ି)

ଠେକ୍‌କା (ମାଟିନିର୍ମିତ ଘଡ଼ି) - ଠେକି (ମାଟି ଘଡ଼ି)

ଡୋଙ୍ଗା (ନୌକା) - ଡଙ୍ଗା (ନୌକା)

ଢୋଲ୍‌କି (ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ) - ଢୋଲକି (ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର)

ତଡ଼ା (ବାଡ଼ି) - ତଡ଼ା (ଠେଙ୍ଗା)

ଦାଣ୍ଡି (ଗୀତ) - ଦାଣ୍ଡୀ (ବୃତ୍ତ)

ନେଲ୍‌ଲୋ (ଜାଲ) - ନୋଳିଆ (ଜାତିବିଶେଷ)

ପଡ଼ା (ଛୋଟ ଗାଁ) - ପଡ଼ା (ଛୋଟ ଗାଁ)

ପିଣ୍ଡା (ବାରଣ୍ଡା) - ପିଣ୍ଡା (ବାରଣ୍ଡା)

ପୋକ (କୀଟ) - ପୋକ (କୀଟ)

ଭେଣ୍ଡିଆ (ଅବିବାହିତ ପୁରୁଷ) - ଭେଣ୍ଡିଆ (ଅବିବାହିତ ଯୁବକ)

ମୁର୍‌ହି (ମୁଢ଼ି) - ମୁଢ଼ି (ଭୁଜା)

(iii) ଗଣ୍ଡ - ଓଡ଼ିଆ

କଇଁଆ (ଫଳ) - କଇଁଆ (ତେନ୍ତୁଳି)

ଗୁଧ୍ (ଭାଲୁ) - ଗୋଧି (ଗୋଧି ସାପ)

ଘୁଷ୍‌ରା (ଘୁଷୁରି) - ଘୁଷୁରି (ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶୂକର)

ସିସାରି (ଫୁଙ୍କି ବଜାଇବାର ସଚ୍ଛିଦ୍ର ବାଦ୍ୟବିଶେଷ) - ସିଷୁରି (ସିଟି ବଜାଇବା)

(B) ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ :

(i) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିର ଦୀର୍ଘତା ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମୀୟ (Phonemic) ନୁହେଁ। ପରନ୍ତୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱନିର ଦ୍ୱୈତ ବ୍ୟବହାର ମାତ୍ର। ଯେପରି-

ଅ:ଅଅ-କଣ:କଅଣ

ଏ:ଏଏ-ଫେରେ:ଫେଏରେ

ଓ:ଓଓ-ଖୋଜ:ଖୋଓଜ

ଔପଭାଷିକ ସ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ-

<u>ମାନକ ଓଡ଼ିଆ</u>		<u>ଉପଭାଷା</u>
ଅଉ-ଗଉନ୍ତିଆ	>	ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଆ-ଅଅ-ଗଅନ୍ତିଆ

ଆ-କାଲି > ଦେଶିୟା-ଆଆ-କାଆଲି

ଆ-ବାହାଘର > ଉତ୍ତରୀ ଓଡ଼ିଆ-ଆଆ-ବାଆଘର

ଇ-କିମିତି > ଉତ୍ତରୀ ଓଡ଼ିଆ-ଇଇ-କିଇଁତି

ପ୍ରନ୍ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତରରେ - (ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକା)

ଅ > ଅଅ : ଗଗନ > ଗଅଣ

ଆ > ଆଆ : କାୟା > କାଆ

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତରରେ - (ସାରଳା ମହାଭାରତ)

ଅ > ଅଅ : ସକଳ > ସଅଳ

ରଜନୀ > ରଅଣୀ

ଏଥିରୁ ଏହି ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଏକ ଆର୍ଯ୍ୟମୂଳକ ଭାଷା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସଂସ୍କୃତ, ଦ୍ରାବିଡ଼ କିମ୍ବା ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ହିନ୍ଦୀ, ପଞ୍ଜାବୀ, ସିନ୍ଧୀ ପରି ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ ଧ୍ୱନିର ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମୀୟ ରୂପ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ। ବରଂ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱନିର ଦ୍ୱୈତ ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥିବା ଉପରୋକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଗୁଡ଼ିକରୁ ଜଣାପଡ଼େ। ସମ୍ଭବତଃ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାରେ ଦୀର୍ଘ-ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମୀୟ (Phonemic) ହୋଇନଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହି ଭାଷାରେ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିର ଦୀର୍ଘତା କେବଳ ଧ୍ୱନିକ (Phonetic) ହୋଇଥିବାରୁ, ମୂଳରୁ ଏହି ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହି ଗୁଣସୂତ୍ର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି। ଯଥା- ନାନା ଆ କେକେ (ଡିଡାୟୀ)- ତୁମେ ଦେଖିଲ ନାହିଁ।

(ii) ସ୍ୱର ସଙ୍ଗତି (Vowel harmony) ହେଉଛି ସ୍ୱରଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଏକପ୍ରକାର ସମୀଭବନ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିର ଅନ୍ୟଏକ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ସମତାଲାଭ କରିଥାଏ। ଏହି ସ୍ୱରସଙ୍ଗତି-ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସଂସ୍କୃତରେ ଅନୁପଲବ୍ଧ। କାରଣ ସଂସ୍କୃତରେ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୀତିନିୟମରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥା'ନ୍ତି। ତେଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ମନଇଚ୍ଛା ଉଚ୍ଚାରଣ ଅସମ୍ଭବ। ମାତ୍ର ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବରେ ଆସି ଏହି ନୀତିନିୟମରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି କେତେକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଦେଇଥିଲା। ବିଶେଷକରି ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାଠାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ଏହି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା। ଯଥା-

ସଂ.ତାମ୍ବୁଳ > ପ୍ରା.ତାମ୍ବୋଳ

ସଂ.କ୍ରୀଡ଼ା > ପ୍ରା.(ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ).ଖେଳ୍

ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରେ ସଂସ୍କୃତ ଇ.ଉ. ପ୍ରଭୃତିର ଏ, ଓ ପ୍ରଭୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିଲା। ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାରେ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାମୀ-ନିମ୍ନଗାମୀ ଗତି ସ୍ୱରସଙ୍ଗତି ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ। ଯଥା -

ହୁଆହୁକା ~ ହୁଏହୁକେ (ଆ > ଏ ରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ)

ଏହି ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହି ସ୍ୱରସଙ୍ଗତି ଉପାଦାନ ପ୍ରଚୁର ମାତ୍ରାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ଯଥା -

ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ - ନାଥ > ନାହା (ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକା : ଅ ~ ଆ)

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ - କବରୀ > କବେରି (ମହାଭାରତ : ଅ ~ ଏ)

କୁନ୍ତୀ > କୋଏନ୍ତା (ମହାଭାରତ : ଉ ~ ଓ)

ଔପଭାଷିକ ଓଡ଼ିଆ -

ମାନକ : ଶୋଇବା > ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଆ : ଶୁଇବା (ଓ ~ ଉ / - ଇ)

ମାନକ : ଅପା > ଦେଶୀୟା : ଆପା (ଅ ~ ଆ / - ଆ)

ମାନକ : ପୋଖରୀ > ଉତ୍ତରୀ ଓଡ଼ିଆ : ପୁଖୁରୀ (ଓ ~ ଉ / - ଇ)

ବର୍ତ୍ତମାନର ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ -

ଆ ~ ଇ / - ଏ : ଦେଖାଇବା ~ ଦେଖେଇବା (ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ) କ୍ରିୟାର ପ୍ରତ୍ୟୟ ଆ - ~ ଏ)

ଏ ~ ଇ / - ଇ : କଚେରି ~ କଚିରି ପ୍ରଭୃତି।

(iii) ଦନ୍ତ୍ୟ ଉଷ୍ମଧ୍ୱନି 'ସ'ର ବ୍ୟବହାରଗତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା : ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସଂସ୍କୃତରେ ତିନିଗୋଟି ଉଷ୍ମଧ୍ୱନି ଯଥା - ଷ, ଶ, ସ ପ୍ରଭୃତିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ, ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟିବେଳକୁ ଏହି ଉଷ୍ମଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱନି ଅର୍ଥାତ୍ ଷ,ଶ > ସ ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା। ଯଦିଓ ଖୁବ୍ କ୍ୱଚିତ୍ ସ୍ଥଳରେ 'ଶ'ର ଶବ୍ଦାଦ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିଲା। ଯଥା-

ପ୍ରା.ଭା.ଆ. - ଶଯ୍ୟା > ମ.ଆ.ଭା. - ସେଜ୍ଜା / ଶେଜ୍ଜା > ଓ.ସେଜ

ପ୍ରା.ଭା.ଆ. - ଷଣ୍ଢ > ମ.ଆ.ଭା. - ସଣ୍ଢ / ଶଣ୍ଢ > ଓ.ସଣ୍ଢ

ଏଠାରେ ସୂଚନା ଦେଲେ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବ ଯେ, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ; ବିଶେଷକରି ତାମିଲ୍ ଭାଷାରେ କେବଳ ଶ,ସ, ଓ ତେଲୁଗୁରେ ଶ,ଷ,ସ- ଏ ତିନୋଟି ଉଷ୍ମଧ୍ୱନିର ପ୍ରଚଳନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ମାତ୍ର ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାରେ

କେବଳ 'ସ'ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ସମ୍ଭବତଃ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବରେ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବା ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ।

ଓଡ଼ିଆ ଲିଖନ ପଦ୍ଧତିରେ ଶ,ଷ,ସ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣରେ କେବଳ 'ସ'ର ଉପସ୍ଥିତି ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଏହା କେବଳ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ପ୍ରଭାବରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିବା ମନେହୁଏ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରନ୍ ଓଡ଼ିଆରେ-

ସାସୁ (ଶାଶ୍ରୁ), ସବର (ଶବର)

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆରେ-

ମୁହାଁସ (< ମୋହପାଶ) - ସାରଳା ମହାଭାରତ

ଝିଙ୍ଗାସ (< ଧିକ୍‌ଭାଷ) - ସାରଳା ମହାଭାରତ

ଶ,ଷ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ 'ସ' ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ତିନୋଟି ଧ୍ୱନି ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମୀୟ ବା Phonemic ନୁହେଁ।

(iv) ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ସ୍ୱତଃ ଆଗମ (Spontaneous nasalisation) : ସ୍ୱତଃ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ଆଗମ କାରଣରୁ ସମବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ସୃଷ୍ଟି ଘଟିବା (କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି। ଏ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମୁଣ୍ଡାଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। (ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାରେ- 'ଗିଙ୍ଗିନ୍'(ଗାଲ) ପରି ଶବ୍ଦରେ ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଲକ୍ଷଣୀୟ)। ସୋରା ଭାଷାରେ:- ମୁଙ୍କା-ନ(ମୁହଁ), ରଙ୍‌ଗା/ରଙ୍ଗା(ଥଣ୍ଡା) ପ୍ରଭୃତି ।

ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତି କେବଳ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ବିସ୍ତାର (euphonic extension) ହେତୁ ସମ୍ଭବ ହେଉଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ। ଯଥା-

ତାମିଲ୍ : କା + ଗେଇ = କାଗେଇ ନ ହୋଇ ହୋଇଛି

କାଙ୍ଗେଇ (ଉତ୍ତାପ)

ତେଲୁଗୁ : ପାଗ୍ + ଉ = ପାଗ୍‌ଉ ନ ହୋଇ ହୋଇଛି

ପାଙ୍ଗ୍‌ଉ (ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ)

ମୁଣ୍ଡା ଭାଷା ଭଳି ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ସ୍ୱତଃ ନାସିକୀଭବନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-

ପ୍ରନ୍ ଓଡ଼ିଆ - ଉଚ୍ଚା (ସଂସ୍କୃତ) > ଉଞ୍ଚା (ଚର୍ଯ୍ୟାପଦ)

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ - ରଚ୍ + ଇବା = ରଚିବା > ରଞ୍ଚିବା (ସାରଳା ମହାଭାରତ)

ଦୁହିତ୍ର > ଦୁହିନ୍ତି (ସାରଳା ମହାଭାରତ)

ଔପଭାଷିକ ଓଡ଼ିଆ-

ମାନକ : ବିଛା > ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଆ : ବିଞ୍ଛା (ବିଛାଇବା)

ମାନକ : ଓଟ > ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଆ : ଓଣ୍ଟ

ମାନକ : ନଦୀ > ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଆ : ନନ୍ଦି

(C) ରୂପତତ୍ତ୍ୱ

(i) **କାରକ ଓ ବିଭକ୍ତି :** ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ଓ ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ପ୍ରାକୃତରେ କର୍ମ - ସଂପ୍ରଦାନ କାରକରେ - ତେ ପ୍ରତ୍ୟୟର ବ୍ୟବହାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁପଲବ୍ଧ। ସେହିପରି ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି -ତେ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଆଦୌ ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ। ମାତ୍ର ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାରେ କର୍ମ - ସଂପ୍ରଦାନ କାରକରେ ଏହି - ତେ ପ୍ରତ୍ୟୟର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ। ବିଶେଷକରି ଜୁଆଙ୍ଗ ଭାଷାରେ କର୍ମ - ସଂପ୍ରଦାନ କାରକ ପ୍ରତ୍ୟୟ - ତେ ପ୍ରାଣୀବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଯଥା -

'ଆରୋ ଆଜା - ତେ ଓ ଞ୍ଜା - ୟୋ' - ସେ ଅଜାକୁ ଦେଖିଲା। (ଜୁଆଙ୍ଗ)

ସମ୍ଭବତଃ ମୁଣ୍ଡାଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବା କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କର୍ମ -ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକର- 'ତେ' ପ୍ରତ୍ୟୟ କେବଳ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନର ତିର୍ଯ୍ୟକ ରୂପରେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆରେ - ମୋତେ(ଶିଶୁବେଦ)

ମୋତେ, ତୋତେ (ସାରଳା ମହାଭାରତ)

ଔପଭାଷିକ ଓଡ଼ିଆରେ -

ତତେ, ମତେ (ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଆ)

ମତେ, ତତେ (ଉତ୍ତରୀ ଓଡ଼ିଆ)

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ- ମୋତେ, ତୋତେ (ଲିଖିତ ଭାଷା)

ମତେ, ତତେ (କଥିତ ଭାଷା)

(ii) **ଲିଙ୍ଗଗତ ଅନୁଶାସନ:** ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଲିଙ୍ଗାନୁଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଣ୍ଡାଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉଛି। କାରଣ ମୁଣ୍ଡା ପରିବାରଭୁକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ପରି ଓଡ଼ିଆର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟାକରଣିକ ଲିଙ୍ଗ ନାହିଁ। ଓଡ଼ିଆ ଏକ ଆର୍ଯ୍ୟମୂଳକ ଭାଷା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଏହା ସଂସ୍କୃତ କିମ୍ବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ଲିଙ୍ଗ ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କରିନାହିଁ।

ମୁଣ୍ଡା ପରିବାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଦୁଇଟି ଲିଙ୍ଗ ଥିବାପରି ଏବଂ ଏହା ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ସମଗ୍ର ବ୍ୟାକରଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁନଥିବା ପରି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ବିଧାନ ପରିଲକ୍ଷିତ। ବଣ୍ଡା ଭାଷାରେ ପ୍ରାଣୀବାଚକ ଓ ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ ଭେଦରେ ଦ୍ୱିବିଧ ଲିଙ୍ଗ ସ୍ୱୀକୃତ। ଏହାର ପ୍ରାଣୀବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ଦ୍ୱିଧା ବିଭକ୍ତ। ଯଥା - ମାନବୀୟ (Human) ଓ ଅଣମାନବୀୟ (Non-human)। ବଣ୍ଡାଭାଷା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏହି ମାନବୀୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗହୋଇ ଲିଙ୍ଗଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଯାଇଥାଏ। ଏହାଛଡ଼ା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ମାଧ୍ୟମରେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁଂ-ସ୍ତ୍ରୀ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-

ଜାଲିଆ (ମାରାକ୍) - ଅଣ୍ଡିରା ମୟୂର (ଜୁଆଙ୍ଗ)

ଅଣ୍ଡିରା ପୁସୀ - ଅଣ୍ଡିରା ବିଲେଇ (ସାନ୍ତାଳୀ)

ଏଙ୍ଗା ପୁସୀ - ମାଈ ବିରାଡି (ସାନ୍ତାଳୀ)

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦ - ଅଣ୍ଡରା କୁଲ୍ - ଅଣ୍ଡିରା ବାଘ (ପାରେଙ୍ଗୀ)

ମୁଣ୍ଡା ଭାଷା ପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଟି ଲିଙ୍ଗ ରହିଛି। ଯଥା - ସଜୀବ ଓ ନିର୍ଜୀବ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏହି ସଜୀବ ବିଶେଷ୍ୟପଦ - ଅନ୍ତର୍ଗତ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ବିଶେଷ୍ୟପଦର ଲିଙ୍ଗଗତ ଭେଦ ଦର୍ଶାଯାଇପାରୁଛି; ଯାହା ମୁଣ୍ଡା ଭାଷା ଅନୁରୂପ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦ ବା ପ୍ରତ୍ୟୟର ପ୍ରୟୋଗ ମାଧ୍ୟମରେ ସଂପନ୍ନ ହୋଇପାରୁଛି। ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ଲିଙ୍ଗଗତ ଭେଦ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦକୈନ୍ଦ୍ରିକ, ତାହା ଆଦୌ ବ୍ୟାକରଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ ନାହିଁ। ଯଥା -

ଅଣ୍ଡିରା ଛେଳି - ମାଈ ଛେଳି

ପୁରୁଷ କବି - ନାରୀ କବି

ଗୁଡ଼ିଆ - ଗୁଡ଼ିଆଣୀ

ଚଷା - ଚାଷୁଣୀ

ବଣିଆ - ବଣିଆଣୀ ପ୍ରଭୃତି।

ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣଗତ ଲିଙ୍ଗନିୟମକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରି କିମ୍ବା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ଲିଙ୍ଗଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ଆପଣାର ନ କରି ସର୍ବତୋଭାବେ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ଲିଙ୍ଗବାଚକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୋଜନାର ଧାରାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ବୋଲି ନିର୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ଭାବେ କୁହାଯାଇପାରେ।

୨. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ :

ଓଡ଼ିଆ ମୂଳତଃ ଏକ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଏହାର ଉନ୍ମେଷକାଳୀନ ଆର୍ଯ୍ୟପ୍ରକୃତି ବିଭିନ୍ନ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାର ପ୍ରଭାବରେ ନାନା ଭାବରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା। ଶୈଶବକାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ

ସବୁଠାରୁ ବ୍ୟାପକ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା। ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଗମ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍କଳଭୂଖଣ୍ଡ ବା ଓଡ଼ିଶା ଥିଲା ଦ୍ରାବିଡ଼ ତଥା ଅଷ୍ଟ୍ରିକ ଗୋଷ୍ଠୀଭୁକ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର, ମୁଖ୍ୟତଃ ଶବରମାନଙ୍କର ଚରାଭୂଇଁ। ଆଗନ୍ତୁକ ଆର୍ଯ୍ୟଦଳର ଏହି ସ୍ଥାନୀୟ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଭାଷୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସହ ଏକତ୍ର ସହାବସ୍ଥାନ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ ହେତୁ 'ଉଡ୍ରଜା ଅପଭ୍ରଂଶ'ରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନବଜନ୍ମ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହାର ଦ୍ରୁତ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା। ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଯଥାର୍ଥ ଆକଳନ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ ହୋଇଥାଏ। ତାଙ୍କ ମତରେ- "ଅନୁନ୍ନତ ମୁଣ୍ଡାଭାଷାରୁ ଆହୃତ ଉପାଦାନ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଓ ପ୍ରୟୋଗବିଧିରେ ସୀମିତ; ମାତ୍ର ସମୃଦ୍ଧ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରୁ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଆହରଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରକୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପତତ୍ତ୍ୱ, ବାକ୍ୟରୀତି, ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ଏବଂ ଲିପିତତ୍ତ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରତିଫଳିତ। ଔଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶର ଅଭ୍ୟୁଦୟକାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଖ୍ରୀ ୧୫୬୮) ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ପ୍ରାୟଶଃ ଦ୍ରାବିଡ଼ାଭିମୁଖୀ ହୋଇଯାଇଥିଲା।" (ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା, ୧୯୭୭, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ପୃ.୬)।

ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ଭାବେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉନ୍ମେଷ ଘଟିବା ବେଳକୁ (ଖ୍ରୀ.ଅ. ପ୍ରାୟ ୧୦୦୦), ଉତ୍ତରଦେଶରେ ଆର୍ଯ୍ୟସଭ୍ୟତାର ପ୍ରସାର ଘଟି ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ବସବାସ କରି ରହିଆସିଥିବା ଶାବର ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ମିଶ୍ରିତ ଗୋଷ୍ଠୀ ଉପରେ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବାରେ ଲାଗିଥିଲା। ଏ ସଂପର୍କରେ ଡକ୍ଟର ବେଣୀମାଧବ ପାଢ଼ୀ ସୂଚନା ଦେଇ କହିଛନ୍ତି - "ବଳିଷ୍ଠ ଶବ୍ଦସମ୍ଭାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଦୁର୍ବଳ ଓ ପରିମିତ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବଳିତ ପ୍ରାକ୍ତନ କଥିତ ଭାଷା ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଲା। ଫଳରେ ଉତ୍ତରକାଳୀନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ପତ୍ତିବେଳକୁ ତାହା ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାମୂଳକ ନ ହୋଇ ମୁଖ୍ୟତଃ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାମୂଳକ ବିବେଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଲା। x x x। ତଥାପି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଶାବର ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଶବ୍ଦ ଏପରି ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇରହିଛି ଯେ, ତାକୁ ଉଠାଇ ନେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ଥିତି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ।" (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ରୂପତତ୍ତ୍ୱ, ୧୯୭୨, ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାର, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ପୃ.୨୦)।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ପ୍ରଭାବର ପରମ୍ପରା ବେଶ୍ ପ୍ରାଚୀନ ତଥା ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ। ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥିତି ସହ ରାଜନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତି ବେଶ୍ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା। ଓଡ଼ିଶା, ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏକ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳୀୟ ପ୍ରଦେଶ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହାର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗ ପଡ଼ୋଶୀ ତେଲୁଗୁଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପଡ଼ୋଶୀ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶର 'ତେଲୁଗୁ' (ଦ୍ରାବିଡ଼ ପରିବାରର ପ୍ରମୁଖ ଭାଷା) ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବା ସ୍ୱାଭାବିକ। ଏହାଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜତ୍ୱ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଶତାଧିକ ବର୍ଷ ଧରି (ଖ୍ରୀ.ଅ.୧୮୦୩-୧୯୩୬) ମାନ୍ଦ୍ରାଜ୍ ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସିର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନାଧୀନରେ ରହିଆସିଥିଲା। ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଦୀର୍ଘ ୫୦୦ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ (ଖ୍ରୀ.ଅ. ୧୦୦୦-୧୫୦୦) ଓଡ଼ିଶାକୁ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଶାସନ କରିଥିଲେ। ଏହି ଗଙ୍ଗ ରାଜାମାନେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ଆସିଥିବାରୁ, ଏମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦ୍ରାବିଡ଼

ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସାର ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଚୁର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନଙ୍କ ବହୁ ଶିଳାଲେଖରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ପ୍ରଭାବର ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ଏ ସଂପର୍କରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବଜ୍ରହସ୍ତ ଦେବଙ୍କ 'ୟୁରଜାଂ ଶିଳାଲେଖ' (ସମୟ:୧୦୫୧ ଖ୍ରୀ.ଅ.) ଓ ଚତୁର୍ଥ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ 'ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦ୍ୱୈଭାଷିକ ଶିଳାଲେଖ' (ସମୟ: ୧୩୯୬ ଖ୍ରୀ.ଅ.) ପ୍ରାମାଣିକ ନିଦର୍ଶନ ଭାବେ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ତଥା ଶାସନସଂକ୍ରାନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଂଶୀଦାର ଥିବା ଉଭୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ ତଥା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ସଂପର୍କପ୍ରତିଷ୍ଠା କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିବା ସମ୍ଭବ । ଏହାଛଡ଼ା ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ରାଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଲାଭକରି ଓଡ଼ିଶାରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ତଥା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଉପାସନାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରସାର ତଥା ବିପୁଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅବକାଶରେ ବହୁ ଦକ୍ଷିଣାଗତ ସାଧୁସନ୍ଥ ଉତ୍କଳକୁ ଆଗମନ କରି ନିଜ ନିଜ ଧର୍ମ - ମତବାଦର ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାର ଦିଗରେ ପ୍ରୟାସ କରିବା ସହିତ ଉତ୍କଳୀୟ ସାଧୁ-ସନ୍ଥ ତଥା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ସହାବସ୍ଥାନ କରିରହିଥିଲେ । ଏହି ସଂସର୍ଗ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ବହୁ ଶବ୍ଦ ଅନୁପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିବା ସମ୍ଭବ । ନିମ୍ନରେ ତିନିଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଆକଳନ କରାଗଲା । ଯଥା-

(A) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର :

ଓଡ଼ିଆ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦର ମୂଳ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବାରୁ, ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର ଭାବେ ଚିହ୍ନିତ କରାଯିବା ଯଥାର୍ଥ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ମୂଳଉତ୍ସ ଅର୍ଥ ସହ ନିମ୍ନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ଯଥା -

ଓ.ଅପା (ପିଉସୀ) < ତେ.ଆପ୍‌ପା (ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଭଗିନୀ)

ଓ.ଅଗାଡ଼ି (ଶସ ନଥିବା ଧାନ) < ତେ. ଅଗାଡ଼ି (ଶସ ନଥିବା ଧାନ)

ଓ.ଅନିକିଳି (ଶଗଡ଼ର ଚକକୁ ଅଖର ଘାଇରୁ ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠନିର୍ମିତ ଅବରୋଧ) < ତେ. ଆଙ୍କିଲି (ପ୍ରତିବନ୍ଧକ)

ଓ.ଆଟିକା (ମାଟିନିର୍ମିତ ରନ୍ଧନପାତ୍ର) < ତେ.ଆଟିକ (ମାଟିନିର୍ମିତ ରନ୍ଧନପାତ୍ର)

ଓ.ଆରିସା (ଚୁନା ଓ ଗୁଡ଼ରେ ତିଆରି ଏକପ୍ରକାର ପିଠା) < ତେ.ଆରିସେ (ଏକପ୍ରକାର ପିଠା)

ଓ.ଉଲ୍ଲି (ପିଆଜ) < ତା.ଉଲ୍‌ଲି (ପିଆଜ) / ତେ.ଉଲ୍‌ଲି (ପିଆଜ)

ଓ.ଓଡ଼ (ଚାଷ କରିବା) < ତା.ଉଡୁ (ଚାଷ କରିବା)

ଓ.କୁନା / କୁନି (ଛୋଟ ପିଲା) < କନ୍ନଡ଼.କୁନ୍‌ନି (ଶାବକ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର)

ଓ.କଣି (ବାଉଁଶ ଗଛର ଶାଖା) < ମାଲାୟଲମ୍.କାଣ୍ଣି (ପାନଗଛର ଅଙ୍କୁର / ତା.କାଣ୍ଣି (ଗଜା)

ଓ.କାତି (ଛୁରୀ) < କନ୍ନଡ଼.କାତ୍ତି (ଛୁରୀ)

ଓ.କୁଡୁଆ (ମାଟିନିର୍ମିତ ରନ୍ଧନପାତ୍ର ବିଶେଷ) < ତେ.କୁଡୁକା (ମାଟିପାତ୍ର ବିଶେଷ) / ମାଲାୟଲମ୍.କୁଡୁଓ୍ୱା (କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ ରନ୍ଧନପାତ୍ର)

ଓ.କୋଟ (ଦୁର୍ଗ) < ମାଲାୟଲମ୍.କୋଟ୍ଟା (ଦୁର୍ଗ)

ଓ.କୋଇଲି (କୋଇଲି ବୈକୁଣ୍ଠ) < ତା.କୋୟିଲ (ଦେବଗୃହ)

ଓ.ଗେଡ଼ା (କ୍ଷୁଦ୍ର) < ତେ.ଗିଡ୍ଡା (କ୍ଷୁଦ୍ର)

ଓ.ଗାର/ଗିରା (ଗାର) < ତେ.ଗିର୍ରା (ଗାର)

ଓ.ଗୁଡି (ମନ୍ଦିର:ଦକ୍ଷିଣୀ/ପଶ୍ଚିମୀ ଓଡ଼ିଆ) < ତେ.ଗୁଡ଼ି (ମନ୍ଦିର)

ଓ.ଗେଡ଼ା (କିଳିଣି:ଦକ୍ଷିଣୀ ଓଡ଼ିଆ) < ତେ.ଗେଡ଼ା (କିଳିଣି)

ଓ.ଗିନା (ଧାତୁନିର୍ମିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ପାତ୍ରବିଶେଷ) < ତା.କିଣାଣମ୍ (ଧାତୁ ନିର୍ମିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ପାତ୍ର)

ଓ.ଗୁଉ (ନିଲାମ) < ତେ.ଗୁଉ (ନିଲାମ)

ଓ.ଚିତଉ (ଚାଉଳରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର ପିଠା) < ତା.ଚୀଟାଉ (ଏକପ୍ରକାର ପିଠା)

ଓ.ଚଲ୍ହା (ଘୋଳଦହି) < ତେ.ଚାଲ୍ଲା (ଘୋଳଦହି)

ଓ.ଛୋଟା (ଚାଲିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି) < ତେ.ଚୋଟ୍ଟା (ଛୋଟାଲୋକ)

ଓ.ଜେଜେମା (ବାପାଙ୍କ ବୋଉ) < ତେ.ଜେଜେମା (ଆଈ ମା)

ଓ.ଜିଲ୍ଲାପି (ଏକପ୍ରକାର ମିଠା) < ତେ.ଜିଲେବି (ମିଠାଇ ବିଶେଷ)

ଓ.ଡଙ୍କ (କଖାରୁ ପ୍ରଭୃତି ଗଛର କୋମଳାଂଶ) < ତେ.ଡୋଙ୍କା (ଲତା)

ଓ.ତୋଟା(ଆମ୍ବ - ପଣସ ଗଛ ଥିବା ଜଙ୍ଗଲ) < ତା.ତୋଟ୍ଟାମ୍ (ବଗିଚା) / ମା.ତୋଟ୍ଟମ୍ (ବଗିଚା)/ତେ.ତୋଟେ (ବଗିଚା)

ଓ.ତୋରାଣି (ପଖାଳ ଭାତର ପାଣି) < ତେ.ତରଓ୍ୱାଣି (ଭାତ ସହିତ ସିଦ୍ଧ ପାନୀୟ)

ଓ.ତାଟିଆ (ଥାଳିଆ) < ତେ.ତାଟ୍ଟା (ଥାଳିଆ), ମାଲାୟଲମ୍.ତାଟ୍ଟାମ୍ (ବାସନ)

ଓ.ତେଣ୍ଡିବା (ଖାଇବା) < ତେ.ତିଂଡ଼ି (ଖାଇବା)

ଓ.ଦୋସା (ଏକପ୍ରକାର ପିଠା) < ତେ.ଦୋସେ/ମାଲାୟଲମ୍.ଦୋସା (ପିଠା)

ଓ.ନୀର (ପାଣି) < ତା.ନିର୍ (ଜଳ)

ଓ.ପୁସି (ବିରାଡ଼ି) < ତା.ପୁସେୟି (ବିରାଡ଼ି)

ଓ.ପେଣ୍ଠୀ (ମାଈକୁକୁଡ଼ା) < ତେ.ପେଣ୍ଟି (ମାଈ ଜୀବଜନ୍ତୁ)

ଓ.ପଟା (କାଠପଟା) < ତେ.ପାଚ୍ଚି (କାଠପଟା)

ଓ.ପଟ / ପଟୁକା (କଦଳୀ ଗଛର ବଲ୍‌କଳ) < ତେ.ପାଟ୍ଟା / ତା.ପାଟ୍ଟାଇ (ଗଛର ବଲ୍‌କଳ)

ଓ.ପାଞ୍ଚି (ବିବାହ ବ୍ରତାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁଗାବିଶେଷ) < ତା.ପାଂଚ (ଲୁଗା)

ଓ.ପାରିବା (ତୋଳିବା / ଶେଯ ପକାଇବା) < ତେ.ପାର୍‌ରି (ତୋଳିବା)

ଓ.ଫୋଟକା (ପାଣିଥିବା ଘାଆ) < ମାଲାୟଲମ୍.ପୋଟ୍ଟୁ (ବସନ୍ତ ରୋଗ ଅର୍ଥରେ)

ଓ.ବୋବାଳି (ରଡ଼ି କରିବା) < ତେ.ବୋବ୍‌ବା/ତା.ବୋବ୍‌ବେ (ଚିତ୍କାର କରିବା)

ଓ.ବଣା (ଗୁଡ଼ବଣା) < ତେ.ବା'ନା (ପ୍ରଶସ୍ତ ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ ଜଳପାତ୍ର)

ଓ.ବାଡ଼ି (ଯଷ୍ଟି) < ମାଲାୟଲମ୍.ବାଡ଼ି (କ୍ଷୁଦ୍ର ବେତ)/ତା.ବାଟି (କ୍ଷୁଦ୍ର ବେତ ବା ବାଡ଼ି)

ଓ.ବିଲ (ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର) < ତା.ବିଲାଇ(ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା)

ଓ.ବିଳ(ଗାତ) < ତା.ଓ୍ୱିଲ୍‌ଲୁ (ଖାଲ ବା ଫାଟ)

ଓ.ମନ୍ଦା (ପିମ୍ପୁଡ଼ି ମନ୍ଦା) < ତେ.ମାନ୍ଦା (ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ଦଳ)

ଓ.ମୀନ (ମାଛ) < ତା.ମୀନ୍ (ମାଛ) / ତେ.ମିନୁ (ମାଛ)

ଓ.ମୁନ୍ଦୁରା (ଏକପ୍ରକାର ଘାସନିର୍ମିତ ମସିଣା) < ମାଲାୟଲମ୍.ମାଂଦିରି (ଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର ମସିଣା)

ଓ.ମନା (ନିଷେଧ) < ତେ.ମାନ୍ନା(ନିଷେଧ)

ଓ.ମୂଳା (ଏକପ୍ରକାର ପରିବା) < ତା.ମୂଳା (ପରିବା)

ଓ.ମାଳ (ବୃକ୍ଷାଦି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଙ୍ଗଲ) < ତେ.ମାଳ (ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ)

ଓ.ଲୋଟା(ଢାଳ) < କନ୍ନଡ଼.ଲୋଟ୍‌ଟି (ଜଳପାତ୍ର)

ଓ.ସାନ (ଛୋଟ) < ତେ.ସାନ୍ନ (କ୍ଷୁଦ୍ର)

ଓ.ହଣ୍ଡା (ଧାତୁନିର୍ମିତ ରନ୍ଧନ ପାତ୍ର) < ତେ.ହାଣ୍ଡା (ଧାତୁନିର୍ମିତ ରନ୍ଧନ ପାତ୍ର) ପ୍ରଭୃତି

(B) ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ :

(i) ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ଉପସ୍ଥିତି:

ପ୍ରନ୍-ଭାରୋପୀୟ ଓ ଭାରୋପୀୟ ଭାଷାରେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ଅଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ମାତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରେ ଏହି ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ଉପସ୍ଥିତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଆହୁରିମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ପୂର୍ବୀ ପ୍ରାକୃତରେ ଏ ଧ୍ୱନିର ବ୍ୟବହାର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମୀ ପ୍ରାକୃତରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ।

ଇଉରୋପୀୟ ଭାଷାରେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ଅଭାବ ଥିବାରୁ, ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସଂସ୍କୃତ, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାଠାରୁ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ସମ୍ଭାବନା କରାଯାଉଛି। କାରଣ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନି, ପ୍ରନ୍ ସ୍ତରରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଆଧୁନିକସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭୂତ ଏବଂ ଏ ଭାଷାରେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟମିତତା ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ। ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମ୍ଭାବନା କରାଯାଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଦ୍ରାବିଡ଼ ପ୍ରଭାବିତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାଠାରୁ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଆହରଣ କରିଛି, ନତୁବା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ଅର୍ଥାତ୍ 'ତେଲୁଗୁ'ର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଏହା ସିଧାସଳଖ ଏ ଭାଷାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଆହରଣ କରିଛି। ତେବେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସମ୍ଭାବନାଟି ସତ୍ୟର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଥିଲାପରି ମନେହେଉଛି।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ନିମ୍ନଲିଖିତ ୩ଟି ଶ୍ରେଣୀ ଉପଲବ୍ଧ। (୧) ସ୍ପର୍ଶ - ଟ,ଠ,ଡ,ଢ, (୨) ନାସିକ୍ୟ - ଣ, (୩) ପାର୍ଶ୍ୱିକ - ଳ। ଏହାବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଡ' ଓ 'ଢ' - ପ୍ରତ୍ୟେକର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଉପଧ୍ୱନି ଅଛି, ଯାହାକି ଦୁଇ ସ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ଉପଲବ୍ଧ। ଏହି ଦୁଇଟି ଉପଧ୍ୱନିକୁ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟମୂଳକ ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ (Retroflex Flap) କୁହାଯାଏ। ଯଥା - ବାଡ଼, କଢ଼। ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ (ଉଷ୍ମ) ଧ୍ୱନି 'ଷ' ଅନୁପଲବ୍ଧ।

(ii) ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିର ସରଳୀକରଣ ପ୍ରବୃତ୍ତି:

ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ଭବତଃ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ସଂସ୍ପର୍ଶରୁ ଆହରଣ କରିଥିବା ମନେହେଉଛି। ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ସମୀକରଣ ଏବଂ ଲୋପ୍ ଯୋଗୁଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ। ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ।

ଯଥା - କର୍ମ (ସଂସ୍କୃତ) > କମ୍ମ (ତାମିଲ୍)

ପ୍ଲବ (ସଂସ୍କୃତ) > ପିଲବ (ତାମିଲ୍)

କାଟ୍ଟୁ (ପ୍ରାଚୀନ ତାମିଲ୍) > କାଟୁ (କଡ଼ା ଅର୍ଥରେ) - ଆଧୁନିକ ତାମିଲ୍

ଓଡ଼ିଆରେ - ଦ୍ରବ୍ୟ(ସଂସ୍କୃତ) > ଦରବ

ଆଧୁନିକ - ଧର୍ମ (ସଂସ୍କୃତ) > ଧରମ

ପ୍ରନ୍ ରୂପରେ - ପର୍ବତ > ପାବତ(ଚର୍ଯ୍ୟାପଦ)

ପ୍ରାଚୀନ ରୂପରେ - ଭକ୍ତ > ଭଗତ (ସାରଳା ମହାଭାରତ)

ଇଉରୋପୀୟ ଭାଷାରେ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂରକ୍ଷିତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ମାତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାରେ ଏହାର କିଛିମାତ୍ରାରେ ସରଳୀକରଣ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ତଥାପି ଏଥିରେ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ବେଳକୁ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୋଇ ପରେ ଏକକ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କିନ୍ତୁ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାରରେ ସଂଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନ ସଂରକ୍ଷିତ ରହିଥିଲେ ହେଁ, ତଦ୍‌ଭବ ଓ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ସରଳୀକରଣ ଘଟିଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏଥିରୁ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ଯେ, ସମ୍ଭବତଃ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରୁ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ସରଳୀକରଣ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆହରଣ କରିଛି।

(C) ରୂପତତ୍ତ୍ୱ:-

(i) କାରକ: ଓଡ଼ିଆ ଏକ ଆର୍ଯ୍ୟମୂଳକ ଭାଷା ହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି ଭାଷାରେ କର୍ମ - ସଂପ୍ରଦାନ କାରକରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଭିନ୍ନ ଚିହ୍ନ ବା ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟିମୂଳରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି। କାରଣ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତରେ କ - ମୂଳକ କର୍ମ - ସଂପ୍ରଦାନ କାରକ ଆଦୌ ଦେଖାଯାଏନାହିଁ। ମାତ୍ର ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ କର୍ମ - ସଂପ୍ରଦାନ କାରକରେ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ - କୁ, - କି, - ଙ୍କୁ, - ଙ୍କି ପ୍ରଭୃତିର ମୌଳିକ ରୂପ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ଏ ସବୁକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରୁ ଆହରଣ କରିଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ।

(ii) ଅନୁସର୍ଗ (Post Position) ର ବ୍ୟବହାରଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ:-

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନୁସର୍ଗଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ତାହା ଠିକ୍ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ଅନୁରୂପ। କାରଣ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ ସାଧାରଣତଃ ଅନୁସର୍ଗଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ୍ୟ ବା ସର୍ବନାମ ପଦର ତୀର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ପରେ ବସିଥାଏ। ଯେପରି - ମାଲାୟଲମ୍ -

ମାଲାୟାଲମ୍ : ଆଭାନ୍ - ଏ : ତାକୁ (କର୍ମକାରକ)

ଆଭାନ୍ - ଇଲ : ତା'ଉପରେ

ତେଲୁଗୁ : ଡାବ୍‌ବୁ - କୋସାମ୍ : ଟଙ୍କା ପାଇଁ

ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ -

ମୋ ପାଇଁ, ତା ସକାସେ, ହରିଠାରୁ, ଗଛ ଉପରେ, ପୋଖରୀ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରଭୃତି ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ବିଭିନ୍ନ ସର୍ବନାମର ତୀର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ, ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ତଥା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପରେ ଅନୁସର୍ଗ ଯୋଗ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଅନୁସର୍ଗର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ।

(iii) ବିଶେଷଣ, ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ ସର୍ବନାମ, ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ କୃଦନ୍ତ ପଦର ବ୍ୟବହାରଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ:

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଉପରୋକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ପଦ, ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ସଂସ୍କୃତରେ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ କ୍ରିୟାପଦ ପରି ବିଶେଷଣର କାରକ ଓ ବିଭକ୍ତି ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବିଶେଷଣ ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୱିତି ରହିବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ। ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶେଷ୍ୟ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଓ ବଚନର ହୋଇଥାଏ, ବିଶେଷଣ ମଧ୍ୟ ସେହି ପୁରୁଷ ଓ ସେହି ବଚନର ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ପରି ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୱିତି ଘଟିନଥାଏ, ବରଂ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ବିଶେଷଣ, ବିଶେଷ୍ୟର ଗୁଣବାଚକ ଶବ୍ଦ ଭାବରେ ଏବଂ ବିଶେଷକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିଥାଏ। ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରେ ବିଶେଷଣ ଓ ବିଶେଷକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନ ଶବ୍ଦ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥା'ନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆରେ ଏହି ବିଶେଷଣ ଓ ବିଶେଷକର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ନିୟମ ଅନୁସୃତ ହେଉଥିବା ନିମ୍ନଲିଖିତ ତୁଳନାମୂଳକ ଅନୁଧ୍ୟାନରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା–

a. ବିଶେଷଣ + ବିଶେଷ୍ୟ:

ଦ୍ରାବିଡ଼ : ତା.ନାଲ୍‌ଲା-ଇଚାଇ – 'ଉତ୍ତମ ସଙ୍ଗୀତ'

ଓଡ଼ିଆ : 'କଳା ମେଘ'

b. ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ ସର୍ବନାମ + ବିଶେଷ୍ୟ :

ଦ୍ରାବିଡ଼ : ତେ.ଈ ନୀଳମ୍ – 'ଏହି ଜଳ'

ଓଡ଼ିଆ : 'ଏହି ଲୋକ'

c. ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ + ବିଶେଷ୍ୟ –

ଦ୍ରାବିଡ଼ : କନ୍ନଡ଼.ଓନ୍ଦୁ କେଏ – 'ଗୋଟିଏ ହାତ'

ଓଡ଼ିଆ : 'ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତି'

d. କୃଦନ୍ତ ପଦ + ବିଶେଷ୍ୟ –

ଦ୍ରାବିଡ଼ : ତା.ୱାନ୍ତା ପଇୟାନ – 'ଆସିଥିବା ବାଳକ'

ଓଡ଼ିଆ : ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି, କହୁଥିବା କଥା।

ଏଥିରୁ ଏହି ସୂଚନା ମିଳୁଛି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଶେଷଣ ଓ ବିଶେଷକର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ପ୍ରଭାବ ନିହିତ।

(ଖ) ଅଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ (ବିଦେଶୀ)ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ :

୧. **ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଯାବନିକ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ:** ଯାବନିକ ଭାଷା କହିଲେ ମୁଖ୍ୟତଃ 'ପାର୍ସୀ ଭାଷାକୁ ହିଁ ବୁଝାଇଥାଏ। ଏହି ପାର୍ସୀଭାଷା ମୂଳତଃ ଇରାନ୍‌ର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ପ୍ରଦେଶ ଅର୍ଥାତ୍ 'ପାରସ୍ୟ'ର ନବୀନ ଭାଷାକୁ ବୁଝାଇଥାଏ। ଏହି 'ନବୀନ ପାର୍ସୀ' ଭାଷା, ମଧ୍ୟ-ପାର୍ସୀ 'ପହ୍ଲବୀ'ରୁ ଏବଂ 'ପହ୍ଲବୀ', 'ପ୍ରାଚୀନ ପାର୍ସୀ'ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବା ଜଣାଯାଏ। ଆରବୀୟମାନଙ୍କର ବାରମ୍ବାର ଇରାନ୍ ଆକ୍ରମଣ ଏବଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଇରାନ୍ ଅଧିକାର ପରେ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପ୍ରାୟ ୬୫୨ବେଳକୁ ଇରାନ୍‌ରେ ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା। ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ତଥା ପ୍ରସାର କାରଣରୁ ପ୍ରାଚୀନ ପାର୍ସୀ ଭାଷା ଉପରେ ଆରବୀ ଭାଷାର ବହୁଳ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା ଏବଂ ଏହି ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ରୂପରେ ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ନୂତନ ମଧ୍ୟ-ରୂପ ଅର୍ଥାତ୍ 'ପହ୍ଲବୀ'ର ଉନ୍ମେଷ ଘଟିଥିଲା। କ୍ରମେ ବିଭିନ୍ନ ରୂପଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟଦେଇ ଏଥିରୁ ଆଧୁନିକ 'ପାର୍ସୀ'ଭାଷାର ନବଉନ୍ମେଷ ଘଟିଥିଲା। ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀ.ଅ. ୯୦୦ ବେଳକୁ ମଧ୍ୟପାର୍ସୀର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରବୀକରଣ ଘଟିସାରିଥିଲା, ଯେଉଁଥିରୁ କି ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଆଧୁନିକ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷାର ସମ୍ଭବତଃ ନବଜନ୍ମ ଘଟିଥିଲା । ଏହି ନବୀନ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷାରେ 'ଆରବୀ' ଭାଷାର ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ।

ଭାରତୀୟ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷା ମୁଖ୍ୟତଃ ଇରାନୀ, ଆରବୀ, ତୁର୍କୀ, ତୁରାନୀ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀର ମିଶ୍ରିତ ରୂପ ବୋଲି ଭାଷାବିତ୍‌ମାନେ ମତ ଦେଇଥା'ନ୍ତି। ଏ ସଂପର୍କରେ ଭାଷାବିତ୍ H.Bahre ଯଥାର୍ଥ ମତ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି- "Indian Persian was especially a mixture of Iranian, Arabia, Turkish, Turinian and even Hindustani." (See:Persian Influence on Hindi, 1960, Bharati Press Publication, p.6).

ମୁସଲମାନଙ୍କର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ ଓ ପରେ ଏହାର ଶାସନ ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ହେତୁ ଭାରତରେ ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା। ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରୁ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶତ ବର୍ଷ ଧରି ଭାରତରେ ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ଘଟିଥିଲା। ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷା ରାଜକୀୟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଲାଭ କରି ଶାସନକଳ ତଥା ପରେ ତତ୍‌କାଳୀନ କୋର୍ଟକଚେରୀର ଭାଷା ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା। ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ତତ୍‌କାଳୀନ ରାଜସ୍ୱସଚିବ ତୋଡ଼ରମଲ୍ଲଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପ୍ରଥମେ ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗର ସମସ୍ତ ସରକାରୀ କାଗଜପତ୍ର 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷାରେ ଲେଖାଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା। ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଶାସନ ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ଚଳୁଥିଲା। ସେତେବେଳେ ଯେଉଁମାନେ ମୋଗଲ-ଶାସନ ଅଧୀନରେ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ପାର୍ସୀ ଭାଷା ଶିଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା। ଏପରିକି ବିଭିନ୍ନ ହିନ୍ଦୁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ପାର୍ସୀ ଭାଷାରେ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା। ପାର୍ସୀ ଓ ହିନ୍ଦୀର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ସୃଷ୍ଟ ଉର୍ଦ୍ଦୁର ବିକାଶ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଶିବିରରେ ଏକତ୍ର ସହାବସ୍ଥାନ କାରଣରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା। କ୍ରମେ ପାର୍ସୀଭାଷା ବିଭିନ୍ନ ସରକାରୀ ଦପ୍ତରରେ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ପାଇଥିଲା। ଏପରିକି ଇଂରାଜୀ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପାର୍ସୀ ଭାଷା ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରି ରହିଥିଲା। ଅପରପକ୍ଷରେ ପାର୍ସୀ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ଅନୁପ୍ରବେଶ ଘଟିଥିଲା। ପାର୍ସୀ ଭାଷାର ବିଶିଷ୍ଟ କବି ମାଲିକ୍ ମହମ୍ମଦ ଜାୟସୀ (ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ)ଙ୍କ ଲିଖିତ ସୁଫୀ ରହସ୍ୟବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ସମ୍ବଳିତ 'ପଦ୍ମାବତୀ' କାବ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ। ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷବେଳକୁ ପାର୍ସୀ

ଭାଷାର ପ୍ରଭାବରେ ଦକ୍ଷିଣ ହିନ୍ଦୀର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା। ଗୋଲକୁଣ୍ଡାର ରାଜକବି କୁଲି କୁତବ୍ ସାହା (ଖ୍ରୀ.ଅ. ୧୬୧୧) ଏବଂ ଅନ୍ୟ ମୋଗଲ ସୁଫୀ କବିଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ।

ଖ୍ରୀ.ଅ. ୧୭୬୫ରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ସାହା ଆଲାମ୍ ବଙ୍ଗଳା-ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ଦେୱାନୀକୁ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କଲାବେଳେ, ପାର୍ସୀକୁ ଏ ତିନୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଚଳନ କରି ରଖିବାର ଏକ ସର୍ତ୍ତ ରଖିଥିବା ଜଣାଯାଏ; ଯେଉଁଥିପାଇଁ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷା ପୂର୍ବ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ଲାଭ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲା। ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କଲିକତାର ଫୋର୍ଟଉଇଲିୟମ କଲେଜରେ ପାର୍ସୀ ଭାଷା ଏକ ବିଷୟ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା।

ଭାରତବର୍ଷରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ, ପ୍ରଥମେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା, ଶାସକଭାଷା 'ପାର୍ସୀ'ର ନିବିଡ଼ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲା। ଏହି ସଂସର୍ଗ କାରଣରୁ ପ୍ରଥମେ ପାର୍ସୀ ଭାଷାର ଶବ୍ଦାବଳୀ ହିନ୍ଦୀ (ପଶ୍ଚିମୀ ହିନ୍ଦୀ)ରେ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ପାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ। କ୍ରମେ ପାର୍ସୀ ଶବ୍ଦବହୁଳ ହିନ୍ଦୀଭାଷା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା। ଏହି ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀର ଗୋଟିଏ ଶାଖା 'ଉର୍ଦ୍ଦୁ' ନାମ ବହନ କରି କ୍ରମବିକଶିତ ହେବାରେ ଲାଗିଲା। ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷାରେ ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ ଶବ୍ଦାବଳୀ ବହୁଳ ଭାବେ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ପାଇଥିବା ଏବଂ ଏହା ପାର୍ସୀ ଲିପିରେ ଲେଖାହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୁସଲମାନ-ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହାଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୫୬୮ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ଓଡ଼ିଶା, ବଙ୍ଗଳାର ଆଫଗାନ ପଠାଣମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ହରାଇ ବସିଥିଲା। ତତ୍କାଳୀନ ଆଫଗାନ ଶାସକ ସୁଲେମାନ କରାନି, କୋଟ୍‌ସୀମା ଦୁର୍ଗରେ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କୁ ନିହତ କରି ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନଦାୟିତ୍ୱ ଦଖଲ କରିନେଇଥିଲେ। ଖ୍ରୀ.ଅ. ୧୫୯୨ରେ ମୋଗଲମାନେ ଆଫଗାନ୍ ପଠାଣମାନଙ୍କଠାରୁ ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ଦଖଲ କରିନେଇଥିଲେ। ୧୫୬୮ ଠାରୁ ୧୫୯୨ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ୨୪ବର୍ଷ ଧରି ଆଫଗାନ୍ ପଠାଣମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ। ୧୫୯୨ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ରାଜା ମାନସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ ତଥା ଉତ୍ତରଓଡ଼ିଶା ଦଖଲ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତରଭାଗ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ହୋଇପାରିଥିଲା। ମାତ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶା ଆଫଗାନ ପଠାଣମାନଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ହୋଇରହିଥିଲା। ଶେଷରେ ୧୭୫୧ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ବଙ୍ଗର ସୁଲ୍‌ତାନ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁଙ୍କ ଠାରୁ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ନିଜ ଅଧିକାରକୁ ନେଇଥିଲେ। ଏହାଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋଗଲ-ରାଜତ୍ୱର ଅବସାନ ଘଟି ମରହଟ୍ଟା ଶାସନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା।

ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋଟ୍ ୧୫୮ବର୍ଷର ମୋଗଲରାଜତ୍ୱ ମଧ୍ୟରୁ ୧୧ବର୍ଷ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ଭାବେ ସୁବେଦାର ରାଜା ମାନସିଂହ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ। ମାନସିଂହଙ୍କ ଏହି ଶାସନ କାଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱର ଶ୍ରେଷ୍ଠକାଳ ତଥା ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସବୁଠୁଁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳ ବୋଲି ଐତିହାସିକମାନେ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି। ମୋଗଲ ଶାସନର ଅବସାନ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୭୫୧ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରୁ ୧୮୦୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ।

ମୋଗଲମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସରକାରୀ ତଥା ଶାସନକଳର ଭାଷା ଭାବେ 'ପାର୍ସୀ' ମର୍ଯ୍ୟାଦାଲାଭ କରିଥିଲା। ବିଶେଷକରି କୋର୍ଟକଚେରୀର ଭାଷା ଭାବେ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା। ଏପରିକି ମରହଟ୍ଟା ଶାସନକାଳରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶାସନ ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ କାଗଜପତ୍ର ସବୁ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷାରେ ଲେଖାଯାଉଥିଲା। ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାର କିଛି ବର୍ଷ ଧରି ମଧ୍ୟ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ଅତୁଟ ରହିଥିଲା। ବିଶେଷକରି ୧୮୨୮ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଇନ୍‌କାନୁନ୍ ସବୁ ଉଭୟ ବଙ୍ଗଳା ଓ ପାର୍ସୀ ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା। (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: Roy B.C., 1960, Orissa under Marathas, Kitab Mahal, Cuttack, P.45).

ଶାସକର ଭାଷା ଯୁଗେଯୁଗେ ଶାସିତର ଭାଷାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଏକ ସାଧାରଣ ଘଟଣା। ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୀର୍ଘକାଳର ଶାସନ ସଂପର୍କ ଫଳରେ ଯାବନିକ ଭାଷା 'ପାର୍ସୀ', ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାରେ ଅସ୍ୱାଭାବିକତା କିଛି ନାହିଁ। ସୁତରାଂ ଦୀର୍ଘକାଳର ଶାସନ ସଂପର୍କ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ ସୂତ୍ରରୁ ପ୍ରଚୁର ଶବ୍ଦ ଆହରଣ କରିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଯାବନିକ ଭାଷାଗତ ଅସଂଖ୍ୟ ଶବ୍ଦ ନିଜସ୍ୱ ସଂପତ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉଛି। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହିସବୁ ଶବ୍ଦର ଉପଯୋଗିତା/ଆବଶ୍ୟକତା ଏତେ ଅଧିକ ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବିଦେଶୀ ବୋଲି କହି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଜନ କରାଯିବା ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ମନେହେଉଛି। ବର୍ତ୍ତମାନର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁଳ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଏହି ଯାବନିକ ଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୁଇଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ।

କ) ଆହୃତ ଶବ୍ଦାବଳୀ (ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର):

(i) ପାର୍ସୀମୂଳ:

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ ଅବକାରି (< ଅବ୍‌କାରି), ଅନ୍ଦାଜ, ଅଙ୍ଗୁର, ଅଫିମ, ଆଇନା (< ଅଇନା), ଆଚାର (< ଅଚାର), ଆଇନ, ଇଜତ୍, ଓସ୍ତାତ୍ (< ଉସ୍ତାଦ୍), କୁର୍ତ୍ତା, କିସ୍‌ମିସ୍, କାରିଗର, କାରବାର, କୁସ୍ତି, କୈଫତ୍, କଟୁଆଳ, କରଜ, ଖାରଜ, ଖାନ୍‌ସମା, ଖୋସାମତ, ଖରିଦାର, ଖାନ୍‌ଦାନ୍, ଖୋରାକ, ଗାଲିଚା, ଗୋଲାପ (< ଗୁଲାବ୍), ଗୁଜବ, ଗାଜର, ଗୁମାନ, ଗୁମାସ୍ତା, ଚପରାସି, ଚାଦର, ଚିଲମ, ଚଲାକ୍, ଚାକର, ଚାବୁକ୍, ଚଷମା, ଚେହେରା, ଚାମୁଚା (< ଚାମଚ୍), ଜଖମ, ଜରି, ଜିଦ୍, ଜାଫ୍ରି, ଜଞ୍ଜିର, ଜହର, ଡେକ୍‌ଚି, ଡାଲଚିନି, ତକିଆ, ତରଭୁଜ, ତରକାରି, ତରାଜୁ, ତସଲା, ତବ୍‌ଲା, ଦରଖାସ୍ତ, ଦର୍ଜି, ଦେବାନ (< ଦିୱାନ୍), ଦରି, ଦାରୋଗା, ଦାଗୀ, ଦଫାଦାର, ନଜର, ନାଲିସ୍, ନିଶା, ନାମଞ୍ଜୁର୍, ନରମ, ନାସ୍‌ପାତି, ପାର୍ଚ୍ଚା, ପଲାଉ, ପାପୋଛ, ପିଆଦା, ପୋସ୍ତ, ପେସ୍‌କାର, ପୋଦିନା, ଫାଇଦା, ଫୁରୁସତ୍, ଫତେଇ, ବାଦାମ୍, ବେସନ, ବରଫ, ବଗିଚା, ବେହିଆ, ବଦମାସ୍, ବନ୍ଦର, ବଦନାମ୍, ବରବାଦ, ବେକାର, ବକ୍‌ସିସ୍, ବୟାନ, ବନ୍ଦୋବସ୍ତ, ମାର୍ବଲ୍, ମଲମ, ମଜଭୁତ୍, ମଲାଇ, ରେଜେଇ, ରୁମାଲ୍, ରେଶମ୍, ରୋଜଗାର, ଲଫର, ସହର, ଶାଲ୍, ଶିକାର, ଶିଶି, ସରକାର, ସାମିଆନା, ସୀତାର, ହେନା, ହୋସ୍, ହୁସିଆର୍ (< ହୋସିଆର୍) ପ୍ରଭୃତି।

(ii) ଆରବୀମୂଳ:

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଆରବୀ - ମୂଳ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ପାର୍ସୀ ମଧ୍ୟଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶଲାଭ କରିଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା - ଅବିର, ଅଦାଲତ୍, ଅମାନତ, ଅମିନ, ଆସାମୀ, ଆସବାବ୍, ଅସଲ, ଅକ୍ତିଆର, ଅସୁଲ୍, ଇଜିଲାସ୍, ଇନାମ୍, ଇଲାକା, ଇସାରା, ଇସ୍ତାହାର, ଇସ୍ତଫା, ଓକିଲାତି, ଓକିଲ, ଓଜନ, କୈଫିୟତ୍, କବ୍‌ଜା, କଲମ, କାଗଜ, କଜିଆ, କାଇଦା, କାନୁନ୍, କଏଦୀ, କିସ୍ତି, ଖବର, ଖରାପ, ଖିଆଲ, ଖାରଜ, ଖାତିର, ଖାନ୍‌ତଲାସ୍, ଖିଲାଫ୍, ଖୈରାତ୍, ଗରିବ, ଗାଏବ୍, ଗୋଲାମ୍ (< ଗୁଲାମ୍), ଜମା, ଜବାବ୍, ଜାହାଜ, ଜିଲ୍ଲା, ଜାମିନ୍, ଜୁଲମ୍, ଜୋରିମାନା, ତହସିଲ୍, ତଫସିଲ୍, ତକଲିଫ୍, ତମାମ, ତମାସା, ତାଲିମ୍, ତାରିଖ, ତୋଫାନ୍ (< ତୁଫାନ୍), ଦଫା, ଦଲାଲ, ଦଲିଲ୍, ଦାଖଲ, ଦୋକାନ (< ଦୁକାନ୍), ଦୌଲତ୍, ଦୁନିଆ, ନଗଦ, ନକଲି, ନଜର, ନକ୍‌ସା, ଫକିର, ଫସଲ, ଫାଜିଲ୍, ଫିକର, ଫୁରୁସତ୍, ଫଇସଲା, ଫୌଜ୍, ଫୌଜଦାରୀ, ବକେୟା, ବାତିଲ୍, ବାକି, ବିଲ୍‌କୁଲ୍, ବେଇମାନ୍, ମଉକା, ମକଦ୍ଦମା (< ମୁକଦ୍ଦମା), ମହଲତ, ମଜଦୁର୍, ମଞ୍ଜୁର, ମର୍ଜି, ମସଲା, ମଶାଲ୍, ମାଲ୍, ମାଲିକ, ମାଲୁମ୍, ମାମୁଲି, ମାର୍‌ଫତ୍, ମିଆଦ, ମାମଲା, ମୁଦାଲା (< ମୁଦ୍ଦାଲିୟା), ମୁଦେଇ, ମୁନ୍‌ସିଫ୍, ମୁସ୍ତରି, ମୁଲ୍‌ତବୀ, ମୋହରିର, ଲଫାପା, ଲୋକ୍‌ସାନ୍, ସଲାମ୍, ସାଲିସ୍, ସର୍ବତ୍, ସର୍ତ୍ତ, ସଉକ୍, ସମନ, ସିନ୍ଧୁକ, ହାକିମ୍, ହଜମ, ହାଲ୍‌କା, ହାଜର, ହତା, ହୁକୁମ୍, ହାୱା, ହିସାବ୍, ହଇଜା ପ୍ରଭୃତି।

(iii) ତୁର୍କୀମୂଳ:

ପାର୍ସୀ ଭାଷା ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ପାଇଥିବା ତୁର୍କୀମୂଳ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କଇଞ୍ଚି, କୁଲି, ଚାକୁ, ତୋପ, ବନ୍ଧୁକ, ବାରୁଦ (< ବାରୁତ୍), ଲାସ୍, ଦାରୋଗା, ବୁକୁଚା (< ବୁଗ୍‌ଚା), ସୁରାକ୍ (ସୁରାଗ), ଠାକୁର ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

ଖ) ନୂତନ ଗଠିତ ଶବ୍ଦାବଳୀ (ରୂପତତ୍ତ୍ୱ):

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆହରିତ ବିଭିନ୍ନ ପାର୍ସୀ-ଆରବୀ ଉପସର୍ଗ / ପ୍ରତ୍ୟୟ / ଶବ୍ଦ (ବିଶେଷ୍ୟ / କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ) ବା ପଦ ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ବା ପଦ (ବିଶେଷ୍ୟ / ବିଶେଷଣ / କ୍ରିୟାପଦ)ର ସଂଯୋଗ ଘଟି ବିଭିନ୍ନ ଯୌଗିକ ପଦ ବା ସଂକର ଶବ୍ଦ (Hybridization) ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଗଠନଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନୂତନ ସୃଷ୍ଟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ। ଯଥା-

(i) ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ + ପାର୍ସୀ - ଆରବୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଓ. ନିଶା + ପା. ଖୋର = ନିଶାଖୋର

ଓ. କିରାଣି + ପା. ଗିରି = କିରାଣିଗିରି

ଓ. ବାବୁ + ପା. ଗିରି = ବାବୁଗିରି

ଓ. ପିକ + ପା. ଦାନି = ପିକଦାନି

ଓ. ଜମି + ପା. ଦାର = ଜମିଦାର

ଓ. ଦାନା + ପା. ଦାର = ଦାନାଦାର

(ii) ପାର୍ସୀ - ଆରବୀ ପୂର୍ବପ୍ରତ୍ୟୟ + ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ

ପା. ଦର + ସିଝା / ପାଚିଲା = ଦରସିଝା / ଦରପାଚିଲା

ଆ. ଫି + କଥା / ଦିନ = ଫିକଥା / ଫିଦିନ

ପା. ବଦ + ଖୋଇ / ନାମ=ବଦଖୋଇ / ବଦନାମ

ପା. ବେ + ମୁରବୀ / ହୋସ୍ = ବେମୁରବୀ / ବେହୋସ୍

ପା. ହର୍ + ଦିନ / ସାଲ = ହର୍ଦିନ / ହର୍ସାଲ

(iii) ପାର୍ସୀ - ଆରବୀ ବିଶେଷ୍ୟପଦ + ଓଡ଼ିଆ ବିଶେଷ୍ୟପଦ

ଆ. କାଗଜ + ଓ.ପତ୍ର = କାଗଜପତ୍ର

ପା. ଆଇନ୍ + ଓ.ବିଭାଗ = ଆଇନ୍ବିଭାଗ

ପା. ଚିଲମ + ଓ.ନଳୀ = ଚିଲମନଳୀ

ଆ. ରବି + ଓ.ଫସଲ = ରବିଫସଲ

(iv) ଓ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ + ପାର୍ସୀ - ଆରବୀ ବିଶେଷ୍ୟପଦ

ଓ. କୂଳ + ପା.କିନାରା = କୂଳକିନାରା

ଓ. ଧନ + ଆ.ଦୌଲତ = ଧନଦୌଲତ

ଓ. ଲାଲ୍ + ଆ.ସଲାମ୍ = ଲାଲ୍ସଲାମ୍

ଓ. ଶାଗ + ପା.ସବ୍ଜି = ଶାଗସବ୍ଜି

ଓ. ହାଟ + ପା.ବଜାର = ହାଟବଜାର

(v) ପାର୍ସୀ - ଆରବୀ ବିଶେଷଣ ପଦ + ଓଡ଼ିଆ ବିଶେଷ୍ୟପଦ

ପା. କମ୍ + ଖର୍ଚ୍ଚ = କମ୍ଖର୍ଚ୍ଚ

ପା. ଗରିବ + ଲୋକ = ଗରିବଲୋକ

ପା. ଚାଲାକ୍ + ପିଲା = ଚାଲାକ୍ପିଲା

ପା. ନରମ + ଭାତ = ନରମଭାତ

ପା. ବଦମାସ୍ + ଲୋକ = ବଦମାସ୍ଲୋକ

ପା. ବେକାର + କଥା = ବେକାରକଥା

ପା. ମଜବୁତ୍ + ଘର = ମଜଭୁତ୍‌ଘର

ପା. ମୁସ୍କିଲ୍ + କାମ = ମୁସ୍କିଲ୍‌କାମ

ପା. ଲଫଙ୍ଗା + ପିଲା = ଲଫଙ୍ଗାପିଲା

(vi) ପାର୍ସୀ - ଆରବୀ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ / କ୍ରିୟାପଦ + ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟାପଦ

ଆମ୍‌ଦାନ୍ (ଆମଦାନୀ) + କରିବା = ଆମ୍‌ଦାନୀକରିବା

ଆରାମ + କରିବା = ଆରାମକରିବା

କସରତ + କରିବା = କସରତକରିବା

ଗରମ + କରିବା = ଗରମକରିବା

ନଜର + ଲାଗିବା = ନଜରଲାଗିବା

ପସନ୍ଦ + କରିବା = ପସନ୍ଦକରିବା

ଫିକର + କରିବା = ଫିକରକରିବା

ଫୈସଲା + ହେବା = ଫୈସଲାହେବା

ରଫ୍‌ତାନ୍ (ରପ୍ତାନୀ) + କରିବା = ରପ୍ତାନୀକରିବା

ସୁରୁ + କରିବା = ସୁରୁକରିବା

ଯବନ - ଶାସିତ ଉତ୍କଳରେ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷା, ବହୁକାଳ ବ୍ୟାପୀ ଓଡ଼ିଶାର କୋର୍ଟକଚେରୀର ଭାଷା ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା। କୋର୍ଟକଚେରୀରୁ କ୍ରମେ ଏହା ଉତ୍କଳୀୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସାମାଜିକ ତଥା ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିସରରେ ବହୁଳ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟତା ଲାଭ କରିଥିଲା। ଯବନମାନେ ଏ ଦେଶରୁ ବହୁଦିନ ହେଲା ବିଦାୟ ନେଇ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ହେଁ, ସେମାନଙ୍କ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତୁଟ ରହିଛି। ଏବେ ବି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପାର୍ସୀ ଭାଷାଗତ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶବ୍ଦ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପରେ ବା ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ଏଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଯେ ଅଧିକ ପ୍ରକାଶକ୍ଷମ ହୋଇପାରିଛି, ଏହାକୁ ଯେ କେହି ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ।

୨. **ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ :** ୟୁରୋପୀୟ ବଣିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ହିଁ ଉତ୍କଳରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିବା ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ। ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ନାବିକ ଭାସ୍କୋଡାଗାମାଙ୍କ ଭାରତକୁ ଜଳପଥ ଆବିଷ୍କାର (୧୪୯୮ ମସିହା ମଇ ମାସ ୧୭ତାରିଖ) ପୃଥିବୀ ଇତିହାସର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣା। ଏହାର ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବଣିକମାନେ ଭାରତ ଅଭିମୁଖେ ବାହାରି ପ୍ରଥମେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଉପକୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ବାଣିଜ୍ୟିକ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ। କିଛିଦିନ ପରେ ସେଠାକାର ଜନସାଧାରଣ ବିଦେଶାଗତ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍

ବଣିକମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଭୟଭୀତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦଳବଦ୍ଧ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଶେଷରେ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ବଣିକମାନେ ନିଜ ଉପନିବେଶ ନିମନ୍ତେ ଏକ ସୁରକ୍ଷିତ ସ୍ଥାନର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦିଗରେ ଉତ୍ତରଦିଗ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରି ଶେଷରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ। ୧୫୧୪ ମସିହାରେ ସେମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ମୁହାଣ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପିପିଲି ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ - ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ। ସେତେବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ଚାଲିଥିଲା। ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ବଣିକମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟକୋଠି ସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ତତ୍‌କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ କି ନାହିଁ, ତା'ର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ଜଣାପଡ଼ିନାହିଁ। ତେବେ ଏ ସଂପର୍କରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଐତିହାସିକ ଡକ୍ଟର ଭବାନୀଚରଣ ରାୟ ସମ୍ଭାବନାପୋଷଣ ପୂର୍ବକ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି- "ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ଫରମାନ ହାସଲ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେତେବେଳେ ଦେଖାଦେଇଥିବା ଗୋଳମାଳିଆ ପରିସ୍ଥିତିର ସୁଯୋଗ ନେଇଥିବେ। ପ୍ରଥମତଃ ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ବିଜୟନଗରର ପ୍ରତାପୀ ରାଜା କୃଷ୍ଣଦେବ ରାୟଙ୍କ ପ୍ରବଳ ଆକ୍ରମଣର ମୁକାବିଲା କରିବାରେ ନିବଦ୍ଧ ଥିଲା। ସେହିବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୫୧୪ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ କୋଣ୍ଡାବିଡୁ ନିକଟରେ ନିଜ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ। ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଗୋଳମାଳିଆ ତଥା ବିଶୃଙ୍ଖଳା ପରିସ୍ଥିତିର ସୁଯୋଗ ନେଇ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ପିପିଲିଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ।" (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ମୋଗଲ-ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି, ୧୯୮୯, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, କଟକ, ପୃ.୧୧୮)।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବଣିକମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟିକ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପିତ ହେବା ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଓ ୟୁରୋପଜାତ ବିଭିନ୍ନ ସାମଗ୍ରୀର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ। କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳରେ, ବିଶେଷକରି କୁଜଙ୍ଗ ଓ ହରିଶପୁର ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଡେରା ସ୍ଥାପନ କରି ସେମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ଚଳାଇଥିଲେ। ଇଂରେଜ ବଣିକମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ଆଗମନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୬୩୩ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ଅବାଧ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ଚଳାଇ ଆସିଥିଲେ। ମାତ୍ର ଇଂରେଜ ବଣିକମାନଙ୍କର ଆଗମନ ପରେ ସେମାନଙ୍କ କ୍ଷମତା କ୍ରମେ ସଂକୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବଣିକମାନଙ୍କର ସ୍ୱଳ୍ପକାଳର ରହଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର ଯେଉଁ ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କମ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମଧ୍ୟକୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅନୁପ୍ରବେଶ ସେ ସମୟର ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଘଟଣା। ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିବା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ବିଭିନ୍ନ ନୂତନ ବସ୍ତୁ ଯଥା-ଖାଦ୍ୟପେୟ, ବେଶଭୂଷା, ବୃକ୍ଷଲତା ଓ ଆଚାର-ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଏ ଦେଶରେ ନୂତନ ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ କରାଇଥିଲେ। ସେହି ସୂତ୍ରରେ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର କେତେକ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ନୂତନ ଭାବେ ଆହରିତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲା। ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟିକ ସଂପର୍କ ହେତୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଦ୍ୱିଭାଷିକତା (bilingualism)ର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ କିଛିମାତ୍ରାରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଶବ୍ଦ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ କେବଳ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହିଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଅଧୁନା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଶତାଧିକ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାରୁ ଆହରିତ ହୋଇଥିବାବେଳେ, ଆଉ କେତେକ 'ପାର୍ସୀ' କିମ୍ବା 'ଇଂରାଜୀ' ଭାଷା ମଧ୍ୟଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ପାଇଥିବା ସମ୍ଭାବନା କରାଯାଉଛି। କାରଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେକ ଶବ୍ଦ ମୂଳତଃ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା 'ଇଂରାଜୀ' ବା 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଗୃହୀତ ଏବଂ ଆଉ କେତେକ ମୂଳତଃ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ସୁପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭାବନା କରାଯାଉଛି। ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ: ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ବୋତଲ, କପ୍ତାନ, ତଉଲିଆ, ବୋମା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର Botelha, Capitao, toalha, bomba କି ଆଉ କ'ଣ (?)- ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା ଯେତିକି କଷ୍ଟକର; ସେହିପରି ଇସ୍ତ୍ରୀ, କାବାର, କାମିଜ, ତସଲା, ନିଲାମ, ସାବୁନ, ସାୟା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ କି ପାର୍ସୀ- ତାହା ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ସେତିକି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ।

ନିମ୍ନରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ତଥା ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାବିତ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍-ମୂଳ ଭାବେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ଶବ୍ଦ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍-ମୂଳ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ସେସବୁ ପାର୍ସୀ କିମ୍ବା ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିବା ବିଶ୍ୱାସ / ସମ୍ଭାବନା କରାଯାଉଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଚିହ୍ନିତ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ନିମ୍ନରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

(i) ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ମୂଳ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଆହରିତ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ-

ଆତ (< Ata), ଆବୋଉ (< Avo), ଆୟା (< Aia), ଆଲ୍‌କାତରା (< Alcatrao), ଆଲ୍‌ପିନ୍ (< Alfinete), ଆଲମାରି (< Armario), ଇସ୍ପାତ (< Espada), ଇଂରେଜ୍ (< Engres), କାଜୁ (< Caju), କାମରା (< Kamara), ଗୀର୍ଜା (< Greja), ଚା (< Cha), ଚାବି (< Chave), ଛାପା (< Chapa), ଜାଫ୍ରାନ୍ (< Saffron), ପପେୟା (< Papaia), ପାଉଁରୁଟି (< Pao+ରୁଟି), ପାଦ୍ରୀ (< Padre), ପିପା / ପିମ୍ପା (< Pipa), ପେଡ଼ା (< Pera) – ପିଜୁଳି, ଫିତା (< Fita), ବଟକରା (< Botiquerio), ବରଗା (< Verga), ବାଲ୍‌ଟି (< Balde), ବାରଣ୍ଡା (< Varanda), ବାସନ (< Bacia), ବେହେଲା (< Viola), ମଲାଇ (< Malho), ମାର୍ତ୍ତୁଲ୍ (< Martelo), ମାସ୍ତୁଲ (< Mastro), ମିସ୍ତ୍ରୀ (< Mestre), ମେଜ (< Mesa), ମୋଜା (< Meias), ସନ୍ତରା (< Cintra), ସାଗୁ (< Sagu), ସାଲସା (< Salsa) ପ୍ରଭୃତି।

(ii) ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ମୂଳ ମାତ୍ର ପାର୍ସୀସୂତ୍ରରେ ପ୍ରଚାରିତ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ – ଆଚାର (< ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ achar / ପାର୍ସୀ. ଅଚାର), ଇସ୍ତ୍ରୀ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Estimar / ପା. ଇସ୍ତ୍ରୀ), କାମିଜ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Camisa / ପା. କାମିଜ୍), ତମାଖୁ (< ପର୍ତ୍ତୁ.Tabaco / ପା. ତମ୍ବାକୁ), ତସଲା(< ପର୍ତ୍ତୁ. Ticela / ପା.ତସଲା), ନିଲାମ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Leilao / ଆ. ନିଲାମ୍), ସାବୁନ (< ପର୍ତ୍ତୁ.Sabao / ଆ. ସାବୁନ), ସାୟା (< ପର୍ତ୍ତୁ. Saia / ପା. ସାୟା) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ।

(iii) ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମୂଳ ମାତ୍ର ଇଂରାଜୀ ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରଚାରିତ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ – କଫି (< ପର୍ତ୍ତୁ. Cafe / ଇଂ. Coffee), କପ୍ତାନ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Capitan / ଇଂ. Captain), କିରସ୍ତାନ / ଖ୍ରିସ୍ତାନ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Cristo /ଇଂ. Christian), କୋବି (< ପର୍ତ୍ତୁ. Couve / ଇଂ. Cabbage), କ୍ରୁଶ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Cruz / ଇଂ.Cross), ଗାରଦ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Grade / ଇଂ.Guard), ଗୋଦାମ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Gudao / ଇଂ. Godown), ଟାଙ୍କି (< ପର୍ତ୍ତୁ. Tanque / ଇଂ. Tank + ଇ), ତଉଲିଆ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Toalha / ଇଂ. Towel + ଇଆ), ପିସ୍ତଲ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Pistola / ଇଂ. Pistool), ଫର୍ମା (< ପର୍ତ୍ତୁ. Forma / ଇଂ. Form + ଆ), ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Verniz / ଇଂ. Varnish), ବିସ୍କୁଟ୍ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Biscoito / ଇଂ. Biscuit), ବୋତଲ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Botelha / ଇଂ. Bottle), ବୋତାମ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Botao / ଇଂ. Button), ବୋମା (< ପର୍ତ୍ତୁ. Bomba / ଇଂ. Bomb), ମାର୍କା (< ପର୍ତ୍ତୁ. Marca / ଇଂ. Mark + ଆ), ଯୀଶୁ (ପର୍ତ୍ତୁ. Jesu / ଇଂ. Jesus), ସପେଟା (ପର୍ତ୍ତୁ. Zapota / ଇଂ. Sapote), ସାଲାଡ୍ (< ପର୍ତ୍ତୁ. Salada / ଇଂ.Salad), ସୁଲୁପ୍ (ପର୍ତ୍ତୁ. Chalupa/ ଇଂ. Sloop), ସୋଫା (< ପର୍ତ୍ତୁ. Sofa / ଇଂ. Sofa) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ପାଇଁ ପୃଥିବୀ ଇତିହାସରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କର ଅପଖ୍ୟାତି ରହିଥିବାରୁ, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବାଞ୍ଛିତ ବୋଲି ମନେ ହୋଇପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଆମ ପାଇଁ ଆଦୌ ଅବାଞ୍ଛିତ ନୁହେଁ। କାରଣ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର କିଛି ପରିମାଣରେ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍-ଭାଷାଗତ ବହୁ ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ଲାଭ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଅଧିକ ପ୍ରକାଶକ୍ଷମ କରାଇବାରେ ଯେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏହାକୁ ଯେ କେହି ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ।

୩. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ : ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ପ୍ରମୁଖ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାର ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଲା ସ୍ୱଦେଶୀ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ଦ୍ରାବିଡ଼ର ପ୍ରଭାବ ଓ ଅନ୍ୟଟି ହେଲା ବିଦେଶୀ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ଇଂରାଜୀର ପ୍ରଭାବ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନ ରୂପରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ଓ ଆଧୁନିକ ରୂପରେ ବିଦେଶୀ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବକୁ ଦ୍ୱିବିଧ ବଳିଷ୍ଠ ବହିଃପ୍ରଭାବ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱରୂପ ଏହି ପ୍ରଭାବର ପରିଣତି ମାତ୍ର।

ଖାଲି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କାହିଁକି, ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭାଷା ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ବାହାର ଭାଷାରୁ ଆବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦାବଳୀର ଆହରଣ ଓ ସେ ସବୁର ନିଜସ୍ୱକରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ରୂପ ଲାଭ କରିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ସାଧାରଣତଃ ଭାଷା-ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଆଦାନପ୍ରଦାନ ମୂଳରେ ଦୁଇଟି ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ରାଜନୈତିକ ସଂପର୍କ ହିଁ ଅନ୍ୟ ସଂପର୍କ ଅପେକ୍ଷା ଦୃଢ଼ ବା ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ପ୍ରଥମେ ରାଜନୈତିକ ସଂପର୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୁଇଟି ଭାଷା (ବିଜୟୀ ଓ ବିଜିତ ଭାଷା) ପରସ୍ପରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥା'ନ୍ତି। ରାଜନୈତିକ ସଂପର୍କ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ହେଲେ, ଉଭୟ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ସଂପର୍କ ଘନିଷ୍ଠ ହୋଇପଡ଼େ। ଫଳରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ପ୍ରଭାବ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ। ରାଜନୈତିକ ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଭାଷା ଆହରଣ ନିମନ୍ତେ ଶାସନ କଳର ସରକାର ଓ ତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ପ୍ରଶାସନ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥା'ନ୍ତି। ବିଶିଷ୍ଟ ଭାଷାବିତ୍ W.P.Lehmann ଙ୍କ ଭାଷାରେ– "One notable Sphere of borrowing was Government and Administration." (Historical Linguistics,

1975, Calcutta, P.218) । ଆଜି ବିଶ୍ୱଦରବାରରେ ସବୁଠୁଁ ଅଧିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ଇଂରାଜୀ ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହୋଇନଥିବାରୁ, ଏହା ବିନା ସଂକୋଚରେ ବାହାର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରୁ ଆବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦାବଳୀ ଆହରଣ କରି ନିଜ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିପାରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ବିଶ୍ୱଦରବାରରେ ନିଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଜାହିର୍ କରିପାରିଛି। ତେବେ ଏ କଥା ସତ୍ୟ ଯେ, ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉପରେ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଲାଟିନ୍‌ର ସାଂସ୍କୃତିକ ପ୍ରଭାବ ଅପେକ୍ଷା ଇଂଲଣ୍ଡ ସହିତ ରାଜନୈତିକ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶର ଫରାସୀ ପ୍ରଭାବ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ। ଇଂଲଣ୍ଡ, ଫ୍ରାନ୍ସର ନର୍ମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେବା ପରେ ଫରାସୀ ଭାଷା, ଇଂଲଣ୍ଡର ଶିକ୍ଷା ଓ ଶାସନର ଭାଷା ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା। ଫଳରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉପରେ ଫରାସୀ ଭାଷାର ଏତେ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା ଯେ, ଏବେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଶତକଡ଼ା ୫୩ ଶବ୍ଦ ଫରାସୀ ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ।" (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ଧଳ ଗୋଲୋକବିହାରୀ, ୧୯୭୬, ଭାଷାଶାସ୍ତ୍ର ପରିଚୟ, ପୃ.୧୧୫)। ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟଶୀଳତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା କ୍ରମେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଶାସନର ଭାଷା ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲା। ୧୮୦୩ ମସିହାରୁ ୧୯୪୭ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘକାଳ ବ୍ୟାପୀ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହିତ ରାଜନୈତିକ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇରହିବା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ବହୁ ଶବ୍ଦାବଳୀ ପ୍ରବେଶଲାଭ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ। ଇଂରେଜମାନେ ଦୀର୍ଘକାଳ ହେଲା (୧୯୪୭ ମସିହାରୁ) ଏ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶର ଅଗଣିତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଇଂରାଜୀ-ଭାଷା-ପ୍ରୀତି ଏଯାବତ୍ ମନରୁ ତୁଟି ପାରିନାହିଁ। କାରଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ସର୍ଜନଶୀଳ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହେଉ ବା ଜାଣିଶୁଣି ମର୍ଯ୍ୟାଦାବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ବହୁ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ କରି ନିଜ ନିଜ ଲେଖାମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି।

ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର ପରେ (୧୮୦୩ ମସିହା) ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲା। ପଲାସୀ ଯୁଦ୍ଧ (୧୭୫୭ ଖ୍ରୀ.ଅ.)ର ୪୬ବର୍ଷ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରି ଏହାକୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ। ମାତ୍ର ଏହାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଇଂରେଜ୍ ବଣିକମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇସାରିଥିଲା। ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର-ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ପ୍ରଥମେ ୧୬୩୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ଏ ଦେଶରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ। ୧୬୩୩ ସାଲ ମେ' ମାସ ୧ତାରିଖ ରବିବାର ଦିନ ଇଂରେଜ ବଣିକ କାର୍ଟରାଇଟ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ତତ୍‌କାଳୀନ ଉତ୍କଳର ମୋଗଲ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଆଗା ମହମ୍ମଦ ଯମାନ୍‌ଙ୍କୁ ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗଠାରେ ଭେଟି ତାଙ୍କ ପଦ-ଚୁମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଉତ୍କଳରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ବିଧିବଦ୍ଧ ଅନୁମତି ଲାଭ କରିଥିଲେ। ୧୬୩୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରୁ ୧୭୫୭ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ କେବଳ ନିରଙ୍କୁଶ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ଚଳାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ ଭାବେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ। ମାତ୍ର ୧୭୫୭ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟଠାରୁ ୧୮୦୩ ସାଲ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନ-କ୍ଷମତାକୁ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ତଥା ଆକ୍ରମଣାତ୍ମକ ପଦକ୍ଷେପ

ଗ୍ରହଣ କରି ସେଥିରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ। ଶେଷରେ ୧୮୦୩ସାଲ ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୭ତାରିଖ ଶନିବାର ଦିନ ବେରାର-ରାଜା ରଘୁଜୀ ଭୋସଁଲା (ତୃତୀୟ) ଏବଂ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହେବା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ଲାଗିରହିଥିବା ମରହଟ୍ଟା-ଇଂରେଜ ବିବାଦର ଅବସାନ ଘଟି ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲା।

ଇଂରେଜମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଉତ୍କଳରେ ୧୬୩୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ ହେଁ, ପରେ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ। ଇଂରେଜମାନେ ଉତ୍କଳରେ ନିଜକୁ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ପରେ ହିଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ତଥା ପ୍ରସାର ଦିଗରେ ବିହିତ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। କ୍ରମେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର-ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ବହୁଳ ପ୍ରଣୟନ ତଥା ପତ୍ରପତ୍ରିକାଦିର ବିପୁଳ ପ୍ରକାଶ ମାଧ୍ୟମରେ ଉତ୍କଳରେ ଏକ ନୂତନ ଜାଗରଣର ସୂତ୍ରପାତ ଘଟିଥିଲା। ଏହାର ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାୟ ୧୮୭୦ ମସିହା ବେଳକୁ ଏ ଦେଶରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିବା ଏକ ନୂତନ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଥିଲା, ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଉତ୍କଳରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ତଥା ସଂସ୍କୃତିର ଦ୍ରୁତ ପ୍ରସାର ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଥିଲା। ଇଂରେଜମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଛାଡ଼ିଯାଇଥିବା ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆମ ସମାଜରେ ବହୁଳ ଆଦୃତି ଲାଭ କରିଛି, ଏ ସବୁକୁ ଆମେ ଆଦୌ ଛାଡ଼ିପାରୁନାହୁଁ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ପରେ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ଅନ୍ୟତମ ସାମ୍ବିଧାନିକ ଭାଷା ଭାବେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦିଆଯାଇଛି। ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଏ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓଡ଼ିଆ ସମେତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ଦୀର୍ଘକାଳୀନ ସଂପର୍କର ସୂଚନା ଦିଏ। ଅର୍ଥାତ୍ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ 'Link Language' ଭାବରେ ନିଜର ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରୁଛି। ସୁଦୂର ଅତୀତରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଯେଉଁ ଭୂମିକା ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଏକ ଦାୟିତ୍ୱ ଭାରତବର୍ଷରେ ତୁଲାଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି।

ନିମ୍ନରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନିଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆକଳନ କରାଗଲା। ଯଥା-

(A) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର:

ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ବହୁ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ କରିଛି। ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହି ଆହରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି। ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନର ଦ୍ରୁତ ଅଗ୍ରଗତି ତଥା ପ୍ରସାର କାରଣରୁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ପ୍ରାୟ ଓଡ଼ିଆ ସମେତ ସବୁ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି। ବର୍ତ୍ତମାନ ନୂଆ ନୂଆ ବହୁ ବୈଷୟିକ ଶବ୍ଦ ତଥା ଅଣ-ବୈଷୟିକ ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ସିଧାସଳଖ ଆହୃତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛନ୍ତି। ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇଂରାଜୀକରଣ ବା ଆଧୁନିକୀକରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁଳ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ହେଲେ-ଅର୍ଜେଣ୍ଟ୍, ଅର୍ଡର୍, ଅଡିଟ୍, ଅଡିଟୋରିୟମ୍, ଅପରେସନ୍, ଅଫିସ୍, ଆକ୍ସିଡେଣ୍ଟ୍, ଆଜ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍, ଆଡମିଶନ୍, ଆପଏଣ୍ଟମେଣ୍ଟ, ଆମ୍ପେୟାର୍,

ଆରେଷ୍ଟ, ଆଲବମ୍, ଇଞ୍ଜିନ୍, ଇଞ୍ଜିନିୟର, ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍, ଇନ୍‌କ୍ୱାରୀ, ଇନ୍‌ସ୍ୟୁରାନ୍ସ, କଲେଜ୍, କଲେକ୍ଟର, କଂକ୍ରିଟ୍, କଂପ୍ୟୁଟର, କ୍ରିକେଟ୍, ଡିଜେଲ, ଡେସିମିଲ୍, ଡ୍ରେସିଙ୍ଗ୍ ଟେବୁଲ୍, ଥର୍ମୋମିଟର, ଥର୍ମୋସ୍‌ଫ୍ଲାକ୍‌ସ, ନର୍ସ, ନ୍ୟୁଜ୍‌ପେପର୍, ନୋଟିସ୍, ପମ୍ପ, ପାଇପ୍, ପାଉଡର, ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ, ପିଅନ୍, ପେଟ୍ରୋଲ୍, ପେନ୍‌ସନ୍, ପୋଲିସ୍, ପୋଷ୍ଟମ୍ୟାନ୍, ପ୍ରଫେସର୍, ପ୍ରମୋଶନ୍, ପ୍ରାଇଜ୍, ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ, ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍, ପ୍ଲେଟ୍, ଫର୍ଣ୍ଣିଚର, ଫାଇଲ, ଫର୍ମ, ଫିଲ୍‌ଟର, ଫୁଟ୍‌ବଲ୍, ଫ୍ରକ୍, ବଲ୍, ବସ୍, ବାସ୍କେଟ୍, ବିଅର୍, ବେଞ୍ଚ, ବେଲ୍, ବ୍ରେକ୍, ବ୍ୟାଟେରୀ, ବ୍ଲାଉଜ୍, ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ, ଭିଟାମିନ୍, ଭୋଟ୍, ଭ୍ୟାନ୍, ମନିଅର୍ଡର୍, ମାର୍କେଟ୍, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ମାର୍ବଲ୍, ମ୍ୟାଲେରିଆ, ମେଡ଼ାଲ୍, ମେଡ଼ିସିନ୍, ମ୍ୟାଜିକ୍, ମ୍ୟାପ୍, ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି, ୟୁନିଅନ୍, ୟୁନିଫର୍ମ, ରାଇଫଲ୍, ରିକ୍ରୁଟ୍‌ମେଣ୍ଟ, ରିପୋର୍ଟ, ରିସର୍ଚ୍ଚ, ରୁଟିନ୍, ରେକର୍ଡ, ରେଜଲ୍‌ଟ, ରେଡ଼ିଓ, ରେଣ୍ଟ, ରେସନ୍‌କାର୍ଡ, ରୋମାଣ୍ଟିକ୍, ରୋଲର, ଲକ୍, ଲଗେଜ୍, ଲାଇଟ୍, ଲାଇବ୍ରେରୀ, ଲାଇସେନ୍‌ସ, ଲିପ୍‌ଷ୍ଟିକ୍, ଲେନ୍‌ସ, ୱାର୍ଡ, ୱାରେଣ୍ଟ, ଷ୍ଟାର୍ଟ, ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓ, ଷ୍ଟୋର, ସର୍କସ୍, ସର୍ଟହ୍ୟାଣ୍ଡ, ସର୍ଭେ, ସାଇକେଲ୍, ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡ, ସାର୍ଟ, ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍, ସିନେମା, ସିମେଣ୍ଟ, ସିରିଞ୍ଜ, ସିଲ୍‌କ, ସୁଇଚ୍, ସେକ୍ରେଟାରୀ, ସେଟେଲ୍‌ମେଣ୍ଟ, ସେଫ୍‌ଟିପିନ୍, ସ୍କାଉଟ୍, ସ୍କୁଟର, ସ୍କିରିଟ୍, ସ୍ପୋର୍ଟସ, ସ୍ୱେଟର, ହଲ୍, ହସ୍‌ପିଟାଲ୍, ହଷ୍ଟେଲ୍, ହ୍ୟାଣ୍ଡଲ୍, ହୁଇସିଲ୍, ହ୍ୟାଙ୍ଗର, ହ୍ୱିସ୍କି ପ୍ରଭୃତି ।

(B) ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ :

ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟିର ଉଚ୍ଚାରଣ ତଥା ବିତରଣଗତ ପ୍ରକୃତି ବା ନିୟମରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି । ଯଥା-

(i) ଓଡ଼ିଆ ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି 'ଅ', 'ଇ', 'ଓ'ର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ ପରିଲକ୍ଷିତ । ଯଥା-କପ୍ (Ca : p), ସୀଟ୍ (Si : t), ସୀଲ୍ (Si : l), କୋଟ୍ (Ko : t) ପ୍ରଭୃତି ।

(ii) ଶବ୍ଦର ଆଦି ସ୍ଥିତିରେ 'ଅଏ', 'ଇଉ', 'ଉଆ' ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱରଗୁଚ୍ଛର ପ୍ରୟୋଗ । ଯଥା- ଅଏଲ୍‌କ୍ଲଥ୍, ଅଏଲିଙ୍ଗ୍, ଇଉକାଲିପଟ୍‌ସ, ଇଉରିନ୍, ଇଉନିୟନ୍, ଉଆଲ୍ କ୍ଲଥ୍, ଉଆଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ।

(iii) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦାଦ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ସ୍ପର୍ଶ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ 'ଡ' ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମ୍‌ର ଗୋଟିଏ ସଂଧ୍ୱନି (Allophone) ରହିଛି, ଯାହା ଶବ୍ଦର ଅନାଦ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ 'ଡ଼' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଇଂରାଜୀ ଭାଷାଗତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ଏହି ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଯଥା- ମେଡିସିନ୍, ମଡେଲ୍, ମେଡାଲ୍, ବେଡିଙ୍ଗ୍ ପ୍ରଭୃତି ।

(iv) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରବାହ ଧ୍ୱନି ବା ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ୱର ଧ୍ୱନିର ଉପସ୍ଥିତି ରହିଛି, ଯାହା ଶବ୍ଦାଦ୍ୟରେ ଆଦୌ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇନଥାଏ । ମାତ୍ର ଇଂରାଜୀ ଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ମାଧ୍ୟମରେ ଏହି ଧ୍ୱନି ଦୁଇଟିର ଶବ୍ଦାଦ୍ୟସ୍ଥିତି ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା- ୟୁନିଫର୍ମ, ୟୁରାନିୟମ୍, ୟୁନାଇଟେଡ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ୍, ୱାର୍ଡ, ୱାରଣ୍ଟ, ୱାର୍ଡମେମ୍ବର, ୱିଣ୍ଡୋ, ୱାଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ।

(v) ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ଯେତେପ୍ରକାର ସଂଯୋଗ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ଆହୃତ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଚ୍ଛ (Consonants Cluster) ଗୁଡ଼ିକର ଉପସ୍ଥିତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-

-pst : କ୍ୟାପ୍ଷ୍ଟାନ୍

-skr : ସ୍କୁ, ସ୍କ୍ରାଚ୍, ସ୍କ୍ରିନ୍

-str : ଷ୍ଟ୍ରୀଟ୍, ଷ୍ଟ୍ରାଇକ୍, ଷ୍ଟ୍ରେଚର୍, ଷ୍ଟ୍ରୋକ୍, ଷ୍ଟ୍ର

-ntr : କଣ୍ଟ୍ରୋଲ୍, କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର୍, ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ

(C) ରୂପତତ୍ତ୍ୱ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଇଂରାଜୀ + ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ - ସମବାୟରେ ବହୁ ନୂତନ ଶବ୍ଦମାନ (ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ) ଗଠିତ ହୋଇ ବହୁଳ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଗଠନଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଆଧାରରେ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ । ଯଥା-

(i) ଇଂ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ + ଓ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ:

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଚେକ୍‌ବହି, ଫାର୍ମଘର, ଟେବୁଲ୍‌ଘଣ୍ଟା, ପାଇପ୍‌ଜଳ, ମିଲ୍‌ମାଲିକ, ବେରିଂଚିଠି, ରୋଲ୍‌ବାଡ଼ି, ପିନ୍‌କଣ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ ।

(ii) ଇଂ. ବିଶେଷଣ ପଦ + ଓ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ:

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନୂତନ ଗଠିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ - ଲାଷ୍ଟ୍‌ଗାଡ଼ି, ଫାଇନ୍‌ଧୋତି, ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ଘର, ଡବଲ୍‌ମଜୁରୀ ପ୍ରଭୃତି ।

(iii) ଓ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ + ଇଂ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ :

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନୂତନ ଗଠିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କୃଷିଅଫିସର୍, କୃଷିଫାର୍ମ, ପଶୁଡାକ୍ତର, ପାଣିପମ୍ପ୍, ଶିକ୍ଷାବୋର୍ଡ଼, ଯୋଜନାକମିଶନ୍, କାଚଗ୍ଲାସ୍, ହାତବାକ୍ସ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ ।

(iv) ଓ. ବିଶେଷଣ ପଦ + ଇଂ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ :

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନୂତନ ଗଠିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ - ନଳୀପ୍ୟାଣ୍ଟ୍, ନୀଳସାର୍ଟ, ପଛସିଟ୍, ଟୋକାପ୍ରଫେସର୍ ପ୍ରଭୃତି ।

(v) ଇଂ. ଉପସର୍ଗ + ଓ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ :

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନୂତନ ଗଠିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ, ଫୁଲ୍‌ବାବୁ, ହାଫ୍‌ଛୁଟୀ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ ।

(vi) ଓ. ଉପସର୍ଗ + ଇଂ. ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ :

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନୂତନ ଗଠିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ - ଅଣଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍, ଅଣକମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ୍, ଅଣଗେଜେଟେଡ୍, ବେକଣ୍ଟ୍ରୋଲ୍, ବେଟାଇମ୍ ପ୍ରଭୃତି ।

(vii) ଇଂ.ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ + ଓ. କ୍ରିୟା ପଦ

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକ ନୂତନ ଭାବେ ଗଠିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା- ଷ୍ଟାମ୍ପ୍‌ମାରିବା, କଣ୍ଟ୍ରୋଲ୍‌କରିବା, ଭୋଟ୍‌ଦେବା, ଡିଟୋମାରିବା, ଚାର୍ଜଦେବା, ରିପୋର୍ଟକରିବା ପ୍ରଭୃତି।

(viii) ଇଂ. କ୍ରିୟା ପଦ + ଓ. କ୍ରିୟାପଦ:

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ନୂତନ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଆସେସ୍‌କରିବା, ଆଡ୍‌ମିଟ୍‌ହେବା, ଜଏନ୍‌କରିବା, ଡ୍ରପ୍‌କରିବା, ନୋଟ୍‌କରିବା, ଅର୍ଡର୍‌ଦେବା, ଟାଇପ୍‌କରିବା, ରିଭାଇଜ୍‌କରିବା, ଚେକ୍‌କାଟିବା, ପ୍ରାକ୍‌ଟିସ୍‌କରିବା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

ବିଭିନ୍ନ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷା (ସ୍ୱଦେଶୀ ତଥା ବିଦେଶୀ)ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। କାରଣ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଧୁନିକୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବେଶ୍ ବେଗଗାମୀ ହୋଇପାରିଛି। ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦ୍ରୁତ ଅଗ୍ରଗତି ଘଟିଚାଲିଥିବାରୁ ଏହା ସହିତ ତାଳ ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଗତିଶୀଳ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ନୂଆ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ଆହରଣର ଆବଶ୍ୟକତା ବଢ଼ିଚାଲିଛି। ଏ ସଂପର୍କରେ ଡକ୍ଟର ଗୋଲୋକବିହାରୀ ଧଳଙ୍କ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଟି ବେଶ୍ ଉପଯୋଗୀ ପରି ମନେହେଉଛି। ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ "ପୃଥିବୀ ଯେତେ ଛୋଟ ହୋଇଯାଉଛି; ଭାଷା-ମିଶ୍ରଣ ସେତିକି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିଛି। ନୋହିଲେ ଗାଁ ଗହଳରେ ଅପାଠୁଆ ମୁଲିଆ ଆଜି 'ଟ୍ରକ୍', 'ଟ୍ରାକ୍ଟର୍' କୁହନ୍ତା କେମିତି ? ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆବିଷ୍କାର ପାଇଁ କିଏବା ନିତି ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଗଢୁଛି ଯେ, ସେହି ଆବିଷ୍କାର ଆସିବା ମାତ୍ରେ ତା'ର ସ୍ୱଦେଶୀ ନାମକରଣ କରିବ ? ତେଣୁ ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦକୁ ଯେତେ ବାରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରବେଶ କରିବ। ଯଦି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ବଡ଼ ଗେଟ୍ ବାଟେ ଆସି ନପାରିବ, ତେବେ ମଳିମୁଣ୍ଡିଆଙ୍କ ଟାଟି ଫିଟାଇ ବାଡ଼ିପଟେ ଆସିବ। ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଯଦି 'ରେଲ୍'କୁ 'ବାଷ୍ପୀୟ ଶକଟ' କହିବା ପାଇଁ ଜବରଦସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି; ତଥାପି ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ 'ରେଳଗାଡ଼ି' ବୋଲି କହିବେ।" (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ମଣିଷର ଭାଷା, ୧୯୭୦, ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ସ ଷ୍ଟୋର୍, ପୃ.୨୧)।

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ସଂପର୍କ ବନ୍ଧନରେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା

ଗ୍ରୀକ୍ ଲେଖକମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଓରେଟିମ୍ କହିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ଧାନ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଅନ୍ନ ଭକ୍ଷଣ କରୁଥିବା କଥା ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ଅରୁଆ ଚାଉଳକୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଲେଖକମାନେ ଅରୁଜା କହିଛନ୍ତି। ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ ଅଭିଧାନରେ ଅଛି ଅରୁଜା ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶାଗତ ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦ।

ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ର ଶିଳାଲିପିର ଭାଷା ହେଉଛି ଉତ୍କଳ ଭୂମିର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ଲିପିବଦ୍ଧ ଭାଷା। ଏହା ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏଥିରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଥିଲା। ପ୍ରଶାସନର ଭାଷା ଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ଏହା ରହିପାରିଲା ନାହିଁ।

ଖଣ୍ଡଗିରି-ଉଦୟଗିରିରେ ଖୋଦିତ ସମ୍ରାଟ୍ ଖାରବେଳଙ୍କ ଭାଷା ଥିଲା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା। ଓଡ଼ିଶା ତଥା ପୂର୍ବଭାରତର ଭାଷାର ରୂପରେଖ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏହି ଭାଷା ଥିଲା ଅନୁସରଣୀୟ। ଏହା ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ର ଭାଷାଠାରୁ ଭିନ୍ନ, ମାଗଧୀଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଥିଲା ଭିନ୍ନ। ଏହା ହିଁ ଥିଲା ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ ବା ଉଡ୍ରଜା ପ୍ରାକୃତ। ଏହି ଭାଷାରେ ପ୍ରଶାସନର ଦଲିଲ, ନଥିପତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ଚଳୁଥିଲା। ତ୍ରିପିଟକର ସଂପାଦକ ହର୍ମାନ ଓଲଡେନ୍‌ବର୍ଗ କୁହନ୍ତି- ହାତୀଗୁମ୍ଫାର ଭାଷା ଥିଲା କଳିଙ୍ଗର ଭାଷା। ସେ ପୁଣି କହିଛନ୍ତି କଳିଙ୍ଗରେ ପାଲୀଭାଷାର ହିଁ ଜନ୍ମ। ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତକରେ ପାଲୀର ସଗୋତ୍ରୀୟ ମାଗଧୀଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା କଳିଙ୍ଗରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା। ଭଦ୍ରକର ଭଦ୍ରକାଳୀ ଶିଳାଲେଖ ପାଠ କରିବା ପରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏହି ଭାଷା କିଂଚିତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା। କେଉଁଝରର ସୀତାବିଞ୍ଜିରୁ ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ ସମୟର ମିଳିଥିବା କେତେକ ଶିଳାଲେଖ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ। ଶିଶୁପାଳଗଡ଼ରୁ ମିଳିଥିବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଓ ମୃତ୍ତିକା ମୋହରରେ ଖୋଦିତ ଭାଷା ହିଁ ଥିଲା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା। ସେହି ଭାଷା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଆଦ୍ୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଚଳୁଥିଲା।

ଭରତ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ପ୍ରବୃତ୍ତି' ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତର ସଂସ୍କୃତିକୁ ଚାରିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି।

"ଚତୁର୍ବିଧ ପ୍ରବୃତ୍ତିଶ୍ଚ ପ୍ରୋକ୍ତା ନାଟ୍ୟ ପ୍ରଯୋକ୍ତିଭିଃ
ଅବଂତୀ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟଚ ପାଂଚାଳି ଚ୍ରୋଡ୍ର ମାଗଧୀ।"

ଭରତ ଉଡ୍ରମଗଧ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗ ବଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗ ବତ୍ସ ଉଡ୍ର ମଗଧ ଓ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଇତ୍ୟାଦି ରାଜ୍ୟକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ। ଏଇ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ ଓ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ ଭାବରେ ଦୁଇଟି ଭାଷା ଗୋଷ୍ଠୀ ଥିଲା। ଐତିହାସିକ ନବୀନ

କୁମାର ସାହୁଙ୍କ ମତରେ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲେଖର ଭାଷା ହିଁ ଥିଲା ଭାରତର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ଭାଷାର ନମୁନା। ଲକ୍ଷଣୀୟ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଉଡ୍ର ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ସହିତ ମିଶି ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା। ଆଦିମତମ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଅଷ୍ଟ ସହସ୍ରିକା ପ୍ରଜ୍ଞା ପାରମିତା' ଏହି ଭୂମିରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହା ଥିଲା ମହାଯାନବାଦର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦର ପ୍ରତିବାଦୀ ଗ୍ରନ୍ଥ। ଏଇଠୁ ମିଳିଥିଲା ଅଥର୍ବବେଦର ପୈପଲାଦ ସଂହିତା। ଏଇଠି ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ 'ଉଡ୍ରିୟାନ ରାଜା' ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତିଙ୍କ ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଜ୍ଞାନସିଦ୍ଧି' ଓ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ବଜ୍ରଯାନୀ ବୌଦ୍ଧ ପରମ୍ପରା ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା ପୂର୍ବଭାରତରେ। ଏଇଠି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କରାଙ୍କ ସହଜ୍ରଯାନୀ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଧାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା ପୂର୍ବଭାରତରେ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତାର ସୂଚନା ଦେବାକୁ ଏ ସବୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ସହିତ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଂପର୍କ ଅନୁଶୀଳନ କରିବା। କିନ୍ତୁ ଜଣାଯାଏ, ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ନିଦର୍ଶନ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ। ରାମଗତି ନ୍ୟାୟରତ୍ନ 'ବାଙ୍ଗାଲା ଭାଷା ଓ ବାଙ୍ଗାଲା ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟକ ପ୍ରସ୍ତାବ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୁହନ୍ତି 'ବାଙ୍ଗାଇ ଭାଷା ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାୟ କି ରୂପ ଛିଲ, ତାହା ବଲିୟାଦିତେ ପାରେ ଏ ରୂପ ଗ୍ରନ୍ଥ ନାଇ'।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ କାଳରେ କଳିଙ୍ଗ ଥିଲା ପୂର୍ବ ଭାରତର ବୃହତ୍ତମ ରାଜ୍ୟ। ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ବିସ୍ତୃତ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ ଅଞ୍ଚଳ ଥିଲା ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ। ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ତେଲୁଗୁ, ତାମିଲ ଭାଷାର ସଂସର୍ଗ ଘଟିଲା କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ସହିତ। ଏହି ସଂସର୍ଗ ଜନିତ କାରଣରୁ ତେଲୁଗୁ, ତାମିଲ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କଲା କଳିଙ୍ଗରେ ଏବଂ ଗୃହୀତ ହେଲା ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗରେ।

ଏକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଘଟଣା ହେଉଛି ଯେ, ଇତାଲିର ଇଟ୍ରିରିଆନ ଭାଷାର ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ନିବିଡ଼ ସଂପର୍କ ଥିଲା। ଏହି ଇଟ୍ରିରିଆନ ଭାଷା ଇଣ୍ଡୋ-ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷା ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ ଥିଲା। ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା ରୂପେ ପରିଚିତ। ଏହି ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ କେତେକାଂଶରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୬୧ରେ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକ ଗଣରାଷ୍ଟ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ। କଳିଙ୍ଗରେ ସେତେବେଳେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ଥିଲା। ତକ୍ଷଶୀଳା, ଶ୍ରାବସ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଜନପଦ ରାଷ୍ଟ୍ର ଭଳି କଳିଙ୍ଗ ଥିଲା ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରୀ ରାଷ୍ଟ୍ର। ଅଶୋକଙ୍କ ଖୋଦିତ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶିଳାଲିପିରୁ ଜଣାଯାଏ, କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏକଲକ୍ଷ ଲୋକ ନିହତ, ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଲୋକ ନିର୍ବାସିତ ଓ ଏହାର ବହୁଗୁଣ ଲୋକ ଯୁଦ୍ଧଜନିତ କାରଣରୁ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ। ନିର୍ବାଚିତ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନ, ଛୋଟନାଗପୁର ମାଳଭୂମି ବଙ୍ଗଳା ଓ ଆସାମରେ ବାସ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଥିଲେ। ସେହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତକ ସମୟରେ କିମ୍ବା ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଏତେ ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଅନ୍ୟତ୍ର ଘଟିନଥିଲା କି ଏତେ ବିପୁଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ଲୋକ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିନଥିଲେ କି ଏତେ ଲୋକ ନିର୍ବାସିତ କି ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ନ ହୋଇଥିଲେ। ଯେଉଁ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମୀ ସଂଗ୍ରାମୀ ପୁରୁଷମାନେ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଥିଲେ, ସେମାନେ ଏବଂ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ନିଜ ନିଜର ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ଭୁଲି ପାରିନଥିଲେ। ସେମାନେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଆସାମରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ସହସ୍ରାଧିକ। କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସେମାନେ ଛାଡ଼ି ଆସିଥିବା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟତମ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ରଖି କିମ୍ବା ସେହି ନାମଗୁଡ଼ିକର କିଂଚିତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି କିମ୍ବା ସମଧର୍ମୀ ନାମ ଦେଇ ଆସାମ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାପନ କଲେ। ସେହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟମାନ। କାଳକ୍ରମେ ସେମାନେ ସ୍ଥାନୀୟ ଜନଜୀବନ ସହିତ ମିଶିଗଲେ, ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଗଲେ। ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ, ବିବର୍ତ୍ତିତ, କିଛି ବି ବିବର୍ଜିତ

ହୋଇଗଲା ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ । ଏବେ ବି ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ଅସମୀୟା ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ହଜିଯାଇନାହିଁ, ଏବେ ବି ବହୁଶବ୍ଦ ଅସମୀୟା ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଜୀବିତ ରହିଛି । ଏଠାରେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପାରସ୍ପରିକ ସଂପର୍କକୁ ଭିତ୍ତି କରି ପ୍ରବନ୍ଧଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବାରୁ ଅସମୀୟା ଭାଷା ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଅନାଲୋଚ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଶା (କଳିଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ, କଙ୍ଗୋଦ, କୋଶଳ) ଓ ବଙ୍ଗଳାର ସଂପର୍କ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଏହି ସଂପର୍କ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନର । ଏଠାରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ପୁଷ୍ଟ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉଛି ।

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଏବେ ବି 'ଅକାଳ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବଙ୍ଗଳାରେ କେଉଁଠି 'ଅକାଲ' ଓ କେଉଁଠି ପୁଣି 'ଆକାଲ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏହି ଅର୍ଥରେ । ତାମିଲ ଓ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦଟି 'ଆକାଲି' । ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆରେ ଓ ପରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ । ତାମିଲ ଭାଷାରେ କ ଖ ଗ ଘ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷରର ପ୍ରୟୋଗ ବିଧି ରହିଛି । 'କଲ' ଶବ୍ଦଟି ବହୁବଚନ ବାଚକ ଶବ୍ଦ । ଏହା 'ଖଲ' ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ସିଂହଳବାସୀ ତାମିଲମାନେ ଏହାକୁ 'ଗଲ' ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଶବ୍ଦଟିକୁ ଇତାଲିର ଇଉଟ୍ରିଆନ ଭାଷୀମାନେ 'ଗଲ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଏହି 'ଗଲ' ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଗୁଡ଼ିଏ, ଗୁଡ଼ାଏ, ଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ପରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ଗୁଲୋ, ଗୁଲା, ଗୁଲିର ଉଦ୍ଭବ । ପାଲୀ, ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତରେ ରଚିତ ଜାତକରେ 'ପୁପ୍‌ପଗଲ' ଶବ୍ଦ ମିଳେ । ଏହା ପୁପ୍‌ମ 'ପୁଷ୍ପ'ର ବହୁବଚନ । ତାମିଲର 'କୁ' ଓଡ଼ିଆରେ କୁ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ କେ, ହିନ୍ଦିରେ କୋ ହୋଇଛି ।

'ଗୁର୍‌ରା' ଶବ୍ଦଟି ତେଲୁଗୁ, ଏହାର ଅର୍ଥ ଘୋଡ଼ା । ଓଡ଼ିଆରେ ଗୁର୍‌ରାରୁ ଘୋଡ଼ାର ଉଦ୍ଭବ । ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ ଶବ୍ଦଟି ଘୋଡ଼ା । ତାମିଲ ଓ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ 'କାଇ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଅଛି, ଯାହାର ଅର୍ଥ ତେନ୍ତୁଳି । ବଙ୍ଗଳାରେ ତେନ୍ତୁଲ ଶବ୍ଦ ଅଛି । କିନ୍ତୁ 'କାଇ' ଶବ୍ଦଟି ଓଡ଼ିଆରେ କୟାଁ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅବିକଳ ଏହି ଶବ୍ଦଟି ବଙ୍ଗଳାରେ ବ୍ୟବହୃତ । 'କାଇ' ଶବ୍ଦଟି ତାମିଲରେ ପରିବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । କାଇ – କରି – କାରୀ – ତରକାରୀ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ।

ସମୁଦ୍ରର ଯେଉଁ ଜଳରାଶି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥଳଭାଗକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ ସେଠି ତାହା ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସେହି ସ୍ଥିର ଜଳରାଶିକୁ ତାମିଲ ଭାଷାରେ କୁହାଯାଏ 'ଖାଡ଼ାଲ' । ଏହି 'ଖାଡ଼ାଲ' ଓଡ଼ିଆରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଖାଡ଼ାଓ ଖାଡ଼ି ହୋଇଛି । ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହା ହୋଇଛି ଖାଡ଼ା ଓ ଖାଁଡ଼ି । ଓଡ଼ିଆରେ ଟୋକାଟୋକି ଶବ୍ଦଟି ତାମିଲର 'କୋକାକୋକି'ର ରୂପାନ୍ତର । ଓଡ଼ିଆର ଟୋକାଟୋକି ବଙ୍ଗଳାରେ ହୋଇଛି ଖୋକାଖୋକି । କାଠଖଣ୍ଡକୁ ତାମିଲରେ କୁହାଯାଏ 'ଖାଟାଇ' । 'ଖାଟାଇ' ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆରେ କଠୋଉ ବା ଖଡ଼ମ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭାବନା । ଏହା ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ ଗୃହୀତ । ତାମିଲ ଶବ୍ଦ 'ଗାନ୍ଦ୍ରାଗୋଲ' ଅର୍ଥ ପାଟିତୁଣ୍ଡ । ଓଡ଼ିଆରେ 'ଗାନ୍ଦ୍ରାଗୋଲ'ର ପ୍ରତିରୂପ ଶବ୍ଦ ଗଣ୍ଡଗୋଳ । ଓଡ଼ିଆ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଶବ୍ଦଟି ସିଧାସଳଖ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ତାମିଲର 'ଖୁଟ୍‌ଟା' ଶବ୍ଦଟି ଓଡ଼ିଆରେ ଖୁଣ୍ଟା ବା ଖୁଣ୍ଟିବା ଶବ୍ଦରେ ପରିଣତ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳାରେ ଖୁଁଟା ଶବ୍ଦ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆରେ 'ଗୋଡ଼ା' ଶବ୍ଦଟି ମୂଳ, ଭିତ୍ତିଭୂମି ଓ ଆରମ୍ଭ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଶବ୍ଦଟି ବଙ୍ଗଳାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ବହୁଳ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଆରେ ଏହାର ବିଶେଷ

ପ୍ରଚଳନ ନାହିଁ। 'ଗୋଡ଼ା' ଶବ୍ଦଟି ତେଲୁଗୁ। ତେଲୁଗୁ ଶବ୍ଦ 'ଚାପା'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ସେଏପା'। ଏହାର ଅର୍ଥ ଶପ ବା ପତଳା ମସିଣା। 'ଚାପା' ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ଶପ ଶବ୍ଦର ଜନ୍ମ।

ତେଲୁଗୁ 'ଚିକ୍‌କଣି' ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଚିକ୍କଣ ଶବ୍ଦର ଉଦ୍ଭବ। ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଚିକ୍କଣ। 'ଚାପା' ଶବ୍ଦର 'ଚ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଶ' ଭଳି। ତାମିଲ 'ଚୋଲୋମ'ର 'ଚ'ର 'ଶ' ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁସାରେ ଶବ୍ଦଟି ଓଡ଼ିଆରେ ଶୋଲା ବା ସୋଲାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି। ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହା ଛୋଲା। 'ଚୋଲ୍ଲୋମ'ରୁ ସଂସ୍କୃତରେ 'ଚଣକ' ଶବ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ବୋଲି ମନେହୁଏ। 'ପଟ୍‌ଟୁ' ଶବ୍ଦଟି ଉଭୟ ତେଲୁଗୁ ଓ ତାମିଲ ଶବ୍ଦ। ଏହାର ଅର୍ଥ ପାଟ, ପାଟବସ୍ତ୍ର। ଓଡ଼ିଆ ପାଟ, ପାଟବସ୍ତ୍ର ହିଁ ବଙ୍ଗଳାରେ ପାଟ, ପାଟବସ୍ତ୍ର। ତାମିଲ 'ପିଲ୍‌ଲଇ' ଓ ତେଲୁଗୁ 'ପିଲ୍‌ଲା'ରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପିଲା ଶବ୍ଦର ଉଦ୍ଭବ। ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହା ଛେଲେପିଲେ। 'ପିଲ୍‌ଲି' ଏକ ତେଲୁଗୁ ଶବ୍ଦ। ଏହାର ଅର୍ଥ ବିଲେଇ। ଓଡ଼ିଆରେ ବିଲି, ବିଲେଇ କୁହାଯାଉଥିବାବେଳେ ପୂର୍ବବଙ୍ଗରେ ଏହା ବିଲାଇ। ପାଲୀରେ ଏହା ବିଡ଼ାଇ, ବିରାଲ। ଓଡ଼ିଆରେ ବିରାଡ଼ି, ବିଡ଼ାଲ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ। ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହା ବେଡ଼ାଲ, ବିଡ଼ାଲ।

ବର୍ଷା ବା ବନ୍ୟା ଅର୍ଥରେ ତେଲୁଗୁ 'ବା-ନ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ। ଓଡ଼ିଆରେ ବାନ ବନ୍ୟା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ବାନର ଆଉ ଏକ ଅର୍ଥ ଅଛି, ତା' ହେଉଛି ଆକସ୍ମିକ ଜଳସ୍ଫୀତି। ଏଇ ଅର୍ଥରେ ବାନ ଶବ୍ଦଟି ବଙ୍ଗଳାରେ ଚଳେ। ଓଡ଼ିଆରେ କଦଳୀ ଗଛର ଥୋଡ଼ ହିଁ ତେଲୁଗୁ 'ତାଣ୍ଡୁ' ଶବ୍ଦର ରୂପାନ୍ତର ମନେହୁଏ। ବଙ୍ଗଳାରେ ଥୋଡ଼ ଶବ୍ଦଟି ଅଛି। ତାମିଲ 'ବା-ନ' ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ପତାକା ଶବ୍ଦ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଇପାରେ। ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ପତାକା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ। ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅର୍ଥରେ ତାମିଲ 'କାଳ' ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ କାଳ ଶବ୍ଦ ଆସିଛି। କାଳ ଓଡ଼ିଆରୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଗୃହୀତ। ତେଲୁଗୁ 'ମୋଟ' ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓଡ଼ିଆ ମୋଟା ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ଭଳି। ଶବ୍ଦଟିର ଏଭଳି ଉଚ୍ଚାରଣ ସମ୍ବଲପୁରରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ। ଏହା ତେଲୁଗୁ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇପାରେ। ତାମିଲରେ ଏହା ମୋଟଇ। ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ଜିନିଷପତ୍ରର ବୋଝକୁ ମୋଟ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ। ତେଲୁଗୁ 'ଶାଁକୋ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଓଡ଼ିଆରେ ଶଙ୍ଖ। ଓଡ଼ିଆ ଶଙ୍ଖ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳାରେ ଶାଁଖ। କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାରେ କେତେକ ସ୍ଥାନର ନାମରେ ଶାଁକୋ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ।

ରାଉତ, ରାଉତରାୟ, ରାଉତରା, ରାଉତଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ପଦବୀଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ସଂଖ୍ୟା ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରେ ୧୪ଟି ଅଛି। ଏହି ପଦବୀ ବିଶେଷ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରେ କମ୍ ନୁହେଁ। କୁଞ୍ଚି, କୋଞ୍ଚି, କୁଚି ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ କାଞ୍ଚି (ରାଜ୍ୟ) ଶବ୍ଦରୁ ଉଦ୍‌ଗତ। କାଞ୍ଚିର ଅର୍ଥ ପ୍ରତିରକ୍ଷା। କୋଞ୍ଚି ବା କୁଚି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ବିଶେଷକରି କୋଚ ବିହାରରେ ଓ ଆସାମରେ ରହିଛି। ଏକ ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ ସଂପ୍ରଦାୟକୁ କୋଞ୍ଚ ବା କୋଚ କୁହାଯାଏ। ଏମାନେ କୈବର୍ତ୍ତ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ। ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ କୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡି କୋଣ୍ଡା ଖୁଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ରହିଛି। ଏହି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ବହୁ ଗ୍ରାମ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରେ ୧୨ଟି ଜିଲ୍ଲାରେ ରହିଛି। ଜଳପାଇଗୁଡ଼ିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦୁର୍ଗ ରହିଛି। ଦୁର୍ଗଗୁଡ଼ିକର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ କରୁଥିବା ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ 'ରାୟକୋଟ' ବା ଦୁର୍ଗାଧିପତି କୁହାଯାଉଥିଲା। ରାୟକୋଟ ଶବ୍ଦରୁ ରାୟକତ ଉପାଧିଟି ଉଦ୍‌ଗତ। ଏହି କର୍ମରେ ନିର୍ବାସିତ କଳିଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀଯୁକ୍ତ ଥିବା ଅନୁମାନ।

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା କଟକ। ବଙ୍ଗ ଓ ଆସାମ ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅତୀତରେ ଏକ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା କଟକ। ତ୍ରିପୁରା ଓ ଆସାମରେ ରାଜଦୂତ ଅର୍ଥରେ କଟକୀ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ମିଳେ। ନାମର ପଦବୀରେ

ମଧ୍ୟ କଟକୀ ଶବ୍ଦ ମିଳେ। ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ କଟକ ଯଦି କଳିଙ୍ଗର ନିର୍ବାସିତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତ୍ରିପୁରା, ବଙ୍ଗ, ଆସାମରେ ଅନୁକୃତ ହୋଇଥିବ, ତାହାହେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ କଟକର ବୟସ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ହେବନାହିଁ କି ?

କଲିକତାରେ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ଏକ ସ୍ଥାନ ଥିଲା ବୋଲି ୧୮୫୭ ଜୁନ୍ ମାସରେ ପ୍ରକାଶିତ ସମ୍ବାଦଭାସ୍କର ପତ୍ରିକାରୁ ଜଣାପଡ଼େ। କଲିକତା ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଗେଜେଟ୍‌ରେ ନାମଟି ୧୯୧୧ଯାଏ ରହିଥିବା ଜଣାଯାଏ। ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ୨୪ପ୍ରଗଣାର ବାଦୁରିୟା ଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏକ ଗ୍ରାମର ନାମ କଳିଙ୍ଗ। ନଦୀୟା ଜିଲ୍ଲାର ଚାପଡ଼ା ଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମର ନାମ ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ। ଏହି ନାମକରଣ କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପରେ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବ। ଦକ୍ଷିଣବଙ୍ଗ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆର୍ଯ୍ୟାୟିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ କଳିଙ୍ଗାଗତ ନରଗୋଷ୍ଠୀ ସ୍ଥାନର ନାମ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ନାମାଙ୍କିତ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ। କୋଚବିହାର ଜିଲ୍ଲାରେ ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ଏକ ଗ୍ରାମର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଥିଲା। ଏହା ରଜନୀକାନ୍ତ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ରଚନାରୁ ଜଣାପଡ଼େ। ଆସାମ ଓ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ସହ ଉତ୍ତରବଙ୍ଗରେ କଳିଙ୍ଗାଗତ ଅଧିବାସୀ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ। କଳିଙ୍ଗାଗତମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ସୁରକ୍ଷିତ ଆଳୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ତାହା କୋଟେ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା। ରାୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ରାଜା ବା ଅଧିପତି। ଏହି ଦୁଇଶବ୍ଦରୁ ରାୟକୋଟର ଉଦ୍ଭବ। ଓଡ଼ିଆରେ କୋଟ୍ଟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଦୁର୍ଗ, କିଲ୍ଲା।

ଗୁଡ଼ି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ନାମର ସଂଖ୍ୟା ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦିନୀପୁରରେ ୩୩। ମେଦିନୀପୁରକୁ ଏହି ତାଲିକାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଉଛି, କାରଣ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତକରେ ଏହା କଳିଙ୍ଗ ଅଧୀନସ୍ଥ ଥିଲା ଏବଂ ପରେ ଉତ୍କଳର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା। କଳିଙ୍ଗରେ ଏହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଗମ୍ଭାଡ଼ିଗୁଡ଼ି, କୃପାଗୁଡ଼ି, ପୈଗୁଡ଼ି, ନାନାଗୁଡ଼ି, ଦୁଗୁଡ଼ି, କେନ୍ଦୁଆଗୁଡ଼ି, ଘୋଲମାଗୁଡ଼ି, ବୋଲାଗୁଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି। ଗୁଡ଼ିଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ନାମ ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ପୁରୁଲିଆ, ହାଓଡ଼ା, ହୁଗୁଳି, ବର୍ଦ୍ଧମାନରେ ମାତ୍ର ୧୦ଟି ହେଲେ ହେଁ ଦାର୍ଜିଲିଂରେ ୧୪ଟି, ଜଳପାଇଗୁଡ଼ିରେ ୨୪ଟି, କୋଚବିହାରରେ ୪୯ଟି। ଏହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଚାଙ୍ଗୁଡ଼ି, ଧାନଗୁଡ଼ି, ବାଣଗୁଡ଼ି, ମଙ୍ଗଳଗୁଡ଼ି, ଶିଳିଗୁଡ଼ି, ଆମଗୁଡ଼ି, ଧୂପଗୁଡ଼ି, ବାଇଶଗୁଡ଼ି, ଦାନାଗୁଡ଼ି, କଙ୍କଣଗୁଡ଼ି, ଛୋଟ ସିମୁଳିଗୁଡ଼ି, ବଡ଼ ସିମୁଳିଗୁଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି। ଏହାର ବହୁ ଗୁଣ ଗୁଡ଼ିଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ଆସାମର କାମରୂପ, ଗୋୟାଲପାଡ଼ା, ନଗାଁଓ, ଦରଂ, ଲଖିମପୁର ଓ ଶିବସାଗରରେ ମିଳେ।

ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦିନୀପୁରରେ ଡା ଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ନାମର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨୦୭ରୁ ଅଧିକ। କଳିଙ୍ଗର ସେହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ବୁଗୁଡ଼ା, ସିଦ୍ଧାଗୁଡ଼ା, ଅଶ୍ୱତ୍ଥଗୁଡ଼ା, ଗମ୍ଭାରିଗୁଡ଼ା, ଅନ୍ଧାରୀଗୁଡ଼ା, ବୁଢ଼ିଗୁଡ଼ା, ରାମଗୁଡ଼ା, ରାୟଗୁଡ଼ା, ଶୋଲାଗୁଡ଼ା, ମାଝିଗୁଡ଼ା, ମାଶୁଡ଼ା, ମାଣ୍ଡୁଡ଼ା, ସୁଗୁଡ଼ା, ଗେଡ଼ା, ବାଙ୍କଡ଼ା, ପିୟାଡ଼ା, କୁଲାଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି। ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ପୁରୁଲିଆ, ବୀରଭୂମ, ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ୨୪ପ୍ରଗଣା, ହୁଗୁଳି, ହାଓଡ଼ା, ନଦୀୟା, ମୁର୍ଶିଦାବାଦ, ମାଲଦହ, ପଶ୍ଚିମଦିନାଜପୁର, ଦାର୍ଜିଲିଂ, ଜଳପାଇଗୁଡ଼ି, କୋଚବିହାରରେ ଡା ଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ନାମର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨୪୧।

ଜୁଲୀ, ଜୋଲୀଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ନାମ କଳିଙ୍ଗରେ ୧୧ଟି। ଏହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଗୁଣଜୁଲୀ, ମାଘଜୋଲୀ, ବାଙ୍କାଜୋଲୀ, ଗୁରୁଜୁଲୀ, ଜାନକୀଜୁଲୀ, ଦକ୍ଷିଣଜୋଲୀ, କରାଜୋଲୀ, ଡିମରିଜୋଲୀ, ପାଣ୍ଡିଆ ଜୋଲୀ ଇତ୍ୟାଦି। ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରେ ଜୁଲୀ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ୧୦ଟି ମାତ୍ର। ସେଗୁଡ଼ିକ ହିଜୁଲୀ, ସାଇଁଜୁଲୀ, ସୋନାଜୁଲୀ, ଖରଜୁଲୀ, ସିନଜୁଲୀ

ଇତ୍ୟାଦି। କୁଣ୍ଡ, କୋଣ୍ଡା, କୁଣ୍ଡିଆ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ମେଦିନୀପୁରରେ ୪୨ଟି। ସେଗୁଡ଼ିକ ରସକୁଣ୍ଡ, ରାଜାକୁଣ୍ଡ, ଶିମକୁଣ୍ଡିଆ, ଭୀମକୁଣ୍ଡ, ଚଣ୍ଡକୁଣ୍ଡିଆ, ଅଳକୁଣ୍ଡ, ଦୁଧକୁଣ୍ଡି, ଆମାକୋଣ୍ଡା, ଜୟକୁଣ୍ଡି, ରାୟକୁଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି। ଏଇ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ପୁରୁଲିଆ, ବୀରଭୂମ୍, ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ୨୪ପ୍ରଗଣା, ହାଓଡ଼ା, ହୁଗୁଳି, ନଦୀଆ, ମୁର୍ଶିଦାବାଦ, ପଶ୍ଚିମଦିନାଜପୁର, କୋଚ୍ ବିହାରରେ ୬୪ । ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା କେଶରକୁଣ୍ଡ, ଡୋମକୁଣ୍ଡା, ମୁଚକୁଣ୍ଡ, ନଳକୁଣ୍ଡି, ତୁଷକୁଣ୍ଡ, ସୀତାକୁଣ୍ଡ, ମିଠାକୁଣ୍ଡ, ଗୋଲକୁଣ୍ଡ, ଦେବକୁଣ୍ଡ, ଚାକୁଣ୍ଡି, କୁଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି।

ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦିନୀପୁରରେ ଜୋଲ, ଜୋଲା, ଝୋଲା, ଜୁଡ଼, ଜୋର, ଜୋରା, ଜୋଡ଼ା, ଝୋଡ଼ା, ଜୋଡ଼ି, ଜୁରୀ, ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ନାମର ସଂଖ୍ୟା ୧୦୪ରୁ ଅଧିକ। ସେହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ବୁଡ଼ିଝୋଲା, ବଡ଼ଜୋଲା, ବାଲିଜୋଡ଼ି, ଚାକୁଣ୍ଡାଝୋଲା, ଜାମୁଜୋଲା, କାଳଜୁରୀ, ଲନଜୋରା, ବଡ଼ଜୋରୀ (କାଠଜୋରୀ ନଦୀର ନାମୀ, ଦହିଜୁରୀ, ଖେଜୁରି, ବୁଡ଼ିଜୋର, କୁମ୍ଭିରାଜୋଲ ଇତ୍ୟାଦି। ଏହି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ସଂଖ୍ୟା ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ପୁରୁଲିଆ, ବୀରଭୂମ୍, ୨୪ପ୍ରଗଣା, ହୁଗୁଳି, ହାଓଡ଼ା, ମୁର୍ଶିଦାବାଦ, ନଦୀଆ, ଦାର୍ଜିଲିଂ, ଜଳପାଇଗୁଡ଼ିରେ ମୋଟ ୭୭। ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ହାଟଜୋର, ବୀରଜୁରୀ, ରସଜୁରା, ବାବନିଜୋଡ଼, ମାନଜୁରୀ, ଧୋରାଜୋଲ, ବିସାଜୁରୀ, ଗାଜୋଲ, ସିଂଜୋଲ, ଭୁରଜୋଡ଼ା, ଫୁଲଜୋର, କଚୁଜୋର ଇତ୍ୟାଦି।

ପୋଖରୀ, ପୁଖୁରୀ, ପୋଖର, ପୁଖୁରିଆ, ପୁକୁରିଆଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ସଂଖ୍ୟା ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦିନୀପୁରରେ ୪୪। ସେହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା କାଳିଆପୋଖରୀ, କାଶୀପୋଖରୀ, ପୋଖରିଆ, ସାତପୁଖୁରିଆ, ତେନ୍ତୁଳିପୋଖରୀ ଇତ୍ୟାଦି। ଏଇ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ପୁରୁଲିଆ, ବୀରଭୂମ୍, ୨୪ପ୍ରଗଣା, ହାଓଡ଼ା, ହୁଗୁଳି, ନଦୀଆ, ମୁର୍ଶିଆବାଦ, ମାଲଦହ, ବର୍ଦ୍ଧମାନ ପଶ୍ଚିମଦିନାଜପୁର, ଦାର୍ଜିଲିଂ, ଜଳପାଇଗୁଡ଼ି, କୋଚବିହାରରେ ୧୦୬। ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ପୋଖରିଆ, ପାଞ୍ଚପୋଖରିଆ, ଧର୍ମପୁକୁରିଆ, ବାମନପୋଖରୀ, ଉଚ୍ଛାଳ ପୁକୁରି, ଲାଲପୋଖର, ପଦ୍ମପୁଖୁରୀ, ବାମନପୁଖରୀ, ଦୋପୁଖୁରିଆ ଇତ୍ୟାଦି।

ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦିନୀପୁର ପ୍ରଭୃତି ଜିଲ୍ଲାରେ କୁଡ଼, କୁଡ଼ା, କୋଡ଼ା, କୁଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ସଂଖ୍ୟା ୪୨। ସେହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଶ୍ୟାମକୁଡ଼ା, ବଡ଼କୁଡ଼ା, ସାନକୁଡ଼ା, ବାନକୁଡ଼ି, ନାଇକୁଡ଼ି, ଚାନ୍ଦାକୁଡ଼ା, କୁଡ଼କୋଡ଼ା, ପରିକୁଳକୁଡ଼ି, ବାଙ୍କୁଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି। ଏଇ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ସଂଖ୍ୟା ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ପୁରୁଲିଆ, ୨୪ପ୍ରଗଣା, ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ବୀରଭୂମ୍, ହୁଗୁଳି, ନଦୀଆ, ମାଇଦହ, ମୁର୍ଶିଦାବାଦ, ପଶ୍ଚିମଦିନାଜପୁର ଓ କୋଚବିହାରରେ ୬୩। ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ଗ୍ରାମ ହେଲା ମହୁକୁଡ଼ା, ପାଞ୍ଚକୁଡ଼ା, ପଲାଶକୁଡ଼ା, ଧାନକୁଡ଼ା, ମାଲକୁଡ଼ା, ବାଇକୋଡ଼ା, ଶୋଲାକୁଡ଼, ଧନକୋଡ଼ା ଓ ନାଥକୁଡ଼।

ଏହି ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟକୁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ବିଶାଳ କଳିଙ୍ଗ ଭୂଖଣ୍ଡର ମାତ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ସଂକ୍ଷେପରେ କେତେକ ଗ୍ରାମର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା। ଏ ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ କଳିଙ୍ଗର ଯେଉଁ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ତାଲିକାଭୁକ୍ତ ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଗ୍ରାମର ନାମ ହୁଏତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଓ ବିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି। ସେହି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକର ନାମକରଣକୁ ଅନୁସରଣ କରି ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ସ୍ଥାପିତ ଯେଉଁ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ନାମିତ ହେଲା ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ

ଆହୁରି ପରିବର୍ତ୍ତନ, ବିବର୍ତ୍ତନ ଓ ବିବର୍ଜନ ଘଟିଥିବା ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି। ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକର ନାମ ସହିତ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପାଦନ କରେ। ସେହି ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ। ସେହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା।

କୁଡ଼	-	ପାତ୍ର, କୁଣ୍ଡ
କୁଡ଼ା	-	କୁଡ଼ିଆ, ଜମିର ମାପ
କୋଡ଼ା	-	ମୂଳ, ଧାଙ୍ଗଡ଼
କୁଣ୍ଡ	-	ଜଳପାତ୍ର, ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡ
କୋଣ୍ଡା	-	ପାହାଡ଼, ଦୀର୍ଘ ବଂଶଦଣ୍ଡ
କୁଚି	-	ଗଳିର ସହଚର ଶବ୍ଦ
ଗୁଡ଼ି	-	ମନ୍ଦିର, ଦେବାଳୟ
କୁଣ୍ଡି	-	ରନ୍‌ଭଣ୍ଡାର, ଲୁଣରାନ୍ଧିବାବେଳେ ଲୁଣ ରସକୁ ନିଗାଡ଼ି ରଖିବା ଗର୍ତ୍ତ
ଜୋଲ, ଜୋଲା	-	ନିମ୍ନଭୂମି, ସରୁନାଳ, ବର୍ଷାଜଳ ନିର୍ଗମ ପଥ
ଜୋଲି, ଜୋଲୀ	-	ଜୋର, ଜଳନାଳୀ
ଜୋଡ଼ା, ଜୋଡ଼ି	-	ଯୁଗଳ, ଦୁଇଯୁକ୍ତ
ଝୋଡ଼ା	-	ଝୁଡ଼ି
କୋବା	-	କାଠ ତିଆରି ପିଟଣା
କୋଚି	-	ସରୁଗଳି, କ୍ଷୁଦ୍ରାଂଶ
କୋଞ୍ଚ	-	ଜାତିବିଶେଷ, ମାଛଧରା ଯନ୍ତ୍ର

ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ 'ହାଜାର ବଛରେର ପୁରାଣ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାୟ ବୌଦ୍ଧଗାନ ଓ ଦୋହା' ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତା ସଂପର୍କରେ ଅବଗତ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳାର ସମାଲୋଚକମାନେ ଆଲୋଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ। ଏହା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା କି ନାହିଁ, ଏ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ପରେ ଆଲୋଚକମାନେ ଦ୍ୱିଧାବିଭକ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ। ପ୍ରିୟରଂଜନ ସେନ କହିଥିଲେ 'ଯେଉଁ ସାଧାରଣ ଭାଷାରୁ ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ, ମୈଥିଳି, ଅସମିୟା, ହିନ୍ଦୀଭାଷାର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଛି, ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିଗୁଡ଼ିକ ସେହି ଭାଷାରେ ଲିଖିତ।' କିନ୍ତୁ ଗବେଷକ ବିଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ୧୯୨୬ରେ ଏହାର ସମାଲୋଚନା କରି ବଙ୍ଗଳା ସାରସ୍ୱତ ଜଗତରେ ଝଡ଼ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ। ତାଙ୍କ ସମାଲୋଚନାର ମୁଖ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲା ୧.ଚର୍ଯ୍ୟାର ଭାଷା ହେଲା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଦି ନିଦର୍ଶନ। ୨.ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିର କିଛି ଶବ୍ଦବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ସେ ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ ଯେ ସେହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଆରବୀ କିମ୍ବା ଫାରସିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ। ଚର୍ଯ୍ୟାର ରାଗରାଗିଣୀ ବିଷୟରେ ସେ ମତ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ସେଗୁଡ଼ିକ ମୁସଲମାନ ଅମଳରେ ସୃଷ୍ଟି। ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ କବିମାନଙ୍କର ସମୟକାଳ ମଧ୍ୟ ସେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଥିଲେ। ୩.ଚର୍ଯ୍ୟାର କବି କାହ୍ନୁପାଦଙ୍କୁ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀ

ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ। ଏଥି ସଂଗେସଂଗେ ସେ ଚର୍ଯ୍ୟାର ଭାଷା ସହିତ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାର ସାଦୃଶ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ।

ଦୋହାଗୁଡ଼ିକର ଏକଭାଗର ଲେଖକ ସରହ ବା ସରୋହବଜ୍ର, ଅନ୍ୟଭାଗର ଲେଖକ କୃଷ୍ଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ବା କାହ୍ନୁ। ଚର୍ଯ୍ୟାଅଂଶର ୫୦ଟି କବିତା ମଧ୍ୟରୁ ୨୨,୩୦,୩୮,୩୯ ସଂଖ୍ୟକ କବିତା ୪ଟି ସରହଙ୍କର ୭, ୯, ୧୦, ୧୧, ୧୨, ୧୩, ୧୮, ୧୯, ୩୬, ୪୦, ୪୨ ଓ ୪୫ ଏଇ ୧୨ଟି କାହ୍ନୁ ବା କୃଷ୍ଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର। ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୁଇଙ୍କର ୧ ଓ ୨୯, କୁକ୍କୁରୀ ପାଦଙ୍କର ୨ ଓ ୨୦, ବିରୁଆ ବା ବିରୂପଙ୍କର ୩, ଗୁଣ୍ଡୁରୀ ପାଦଙ୍କର ୪ ଓ ୪୭, ଚାଟିଲଙ୍କର ୫, ଭୁସୁକଙ୍କର ୬, ୨୧, ୨୩, ୨୭, ୩୦, ୪୧, ୪୩ ଓ ୪୯ କମ୍ବଳାମ୍ବରଙ୍କର ୮, ଡୋମ୍ବିଷାଙ୍କର ୧୪, ଶାନ୍ତିପାଦଙ୍କର ୧୫ ଓ ୨୬, ମହୀଧରଙ୍କର ୧୬, ବୀଣାପାଦଙ୍କର ୧୭, ଶବର ପାଦଙ୍କର ୨୮, ୫୦, ଆର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ୩୧, ଢେନ୍ଢନଙ୍କର ୩୩, ଦାରିକଙ୍କର ୩୪, ଭାଦେଙ୍କର ୩୫, ତାଡ଼କଙ୍କର ୩୭, କୌଙ୍କନଙ୍କର ୪୪ ଓ ଜୟନନ୍ଦୀଙ୍କର ୪୬ ସଂଖ୍ୟକ କବିତା ରହିଛି।

ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକ ତର୍ଜମା କରିବା ସଂଗେସଂଗେ ଗବେଷକ ମଜୁମଦାର ଚର୍ଯ୍ୟାପଦରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିବାକଥା କହି କାହ୍ନୁ, ଭାଦେ ଓ ଲୁଇ ପ୍ରମୁଖ ଚର୍ଯ୍ୟାକାର ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀ ବୋଲି ଯୁକ୍ତି ସହ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ। ତାଙ୍କ ମତରେ ଦୋହାର କବି କୃଷ୍ଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚର୍ଯ୍ୟାର କବି କୃଷ୍ଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଜଣେ ନୁହନ୍ତି, ଦୁଇଜଣ। ଦୋହା ଓ ଚର୍ଯ୍ୟାର ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ।

ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ଓ ତାଙ୍କ ପରେ ଆଉ କେତେଜଣ ଆଲୋଚକ ମତପୋଷଣ କଲେ ଯେ ଭାଷାରେ ପ୍ରଭେଦ, ବିଶେଷକରି ଚର୍ଯ୍ୟାପଦର ଭାଷାରେ ପ୍ରଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ ଅବଶ୍ୟ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ହେବ। ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରେ ଏକରକମର ଶବ୍ଦ, ବିଶେଷକରି ତତ୍‌ସମ, ତଦ୍‌ଭବ ଶବ୍ଦ ଥାଇପାରେ। ଆଲୋଚକମାନେ କହିଲେ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତରୁ ଉଦ୍ଭବ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ଅଞ୍ଚଳ ଭେଦରେ ବିଭିନ୍ନ ଛାଞ୍ଚରେ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଛି। ବ୍ୟାକରଣ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ ନ କରି ମୈଥିଳୀ, ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟାଭାଷୀ ପାଠକମାନେ ଚର୍ଯ୍ୟାପଦ ପାଠ କରି ନିଜ ନିଜର ଭାଷା ବୋଲି ଦାବି କରିବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ। ଏହାକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ମନେ କରିବା ଫଳରେ ତିକ୍ତ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା। ଆଲୋଚକ ମଜୁମଦାର କାହିଁ, ତହିଁ, ଏଥୁ ବା ଏହୁଁ, ବାହିରରେ, ମୋତେ, ତୋହର, କରିବି ବା କରିମି, ଏଣୁ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ଚର୍ଯ୍ୟାପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନିଜସ୍ୱ ବୋଲି ଦାବି କରିଥିଲେ। ବ୍ୟାକରଣକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଚର୍ଯ୍ୟାପଦର ଆଲୋଚନା କଲେ ପୂର୍ବ ଭାରତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ପାରସ୍ପରିକ ଚର୍ଯ୍ୟାପଦ ସହିତ କେତେ ସଂପର୍କିତ ଅଟନ୍ତି କି ନୁହନ୍ତି ତାହା ଜଣାପଡ଼ିବ। ଏଠାରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ସଂପୃକ୍ତିକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଚର୍ଯ୍ୟାପଦର ସମୀକ୍ଷା କରାଗଲା-

ଚର୍ଯ୍ୟାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା

ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ : ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦବ୍ୟତୀତ ଦନ୍ତ୍ୟ 'ସ' ଧ୍ୱନିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଛି। ଉଦାହରଣ- ସୁନା (ଚର୍ଯ୍ୟା-୧୫), ମୁସା (ଚର୍ଯ୍ୟା ୨୧), ବିସ (ଚର୍ଯ୍ୟା-୩୯) ସୀସ (ଚର୍ଯ୍ୟା-୪୦) ଇତ୍ୟାଦି। 'ସ' ଧ୍ୱନିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅବହଟ୍‌ଟ

ଭାଷାର ଲକ୍ଷଣ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ 'ସ' ଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ ଏବେ ବି ରହିଛି। ଅନାଦ୍ୟ ସ୍ୱରରେ ଶ୍ୱାସାଘାତ ଯୋଗୁ ଆଦ୍ୟସ୍ୱରର ହ୍ରସ୍ୱୀକରଣ - ଉଦାହରଣ: କବାଳୀ (ଚ-୨୧), କସାଲା (ଚ-୧୯), କଳା (ଚ-୨୧), ଭଣ୍ଡାର (ଚ-୪୯) ଇତ୍ୟାଦି। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ - କପାଳୀ, କଂସା, କଳା, ଭଣ୍ଡାର ଇତ୍ୟାଦି।

ରୂପତତ୍ତ୍ୱ - ବିଶେଷ୍ୟ ବଚନ: ବହୁବଚନର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ - ବିଦୁଜଣ ଲୋଅ (ଚ-୧୮)। ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ - ସାରଳା ଦାସ ମହାଭାରତ-ମାନ ପ୍ରତ୍ୟୟରେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ମେଘମାଳ ଇତ୍ୟାଦି।

କାରକ, ବିଭକ୍ତି : କୁ ବିଭକ୍ତି-ମକୁଁଣଠା (ଚ-୩୫)। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ - ତୁମକୁ, ରାମକୁ, ତାକୁ ଇତ୍ୟାଦି। କୁଇ, କୁ, କୁଇଂ, ଶାରଳା ମହାଭାରତରେ ପ୍ରସନେ ଆଜ୍ଞା ମୁକୁଇ ଦେଲେକ, ରାଜାକୁ କହିଲେ ଯାହା କୁଇଂ ପ୍ରହାରଇ, ପୁତ୍ରକଇ କୋଳେ ଧଇଲେ। ଅଧିକରଣ କାର - ଏ, ରେ ବିଭକ୍ତି - ବାରିହିରେଁ (ଚ-୧୦), ଚାନ୍ଦରେ (ଚ-୩୧), ହାଥେରେ (ଚ-୩୨)। ଶାରଳା ଦାସ ମହାଭାରତ - କୃଷିଭୂମିରେ। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ହାତରେ, ଭାତରେ ଇତ୍ୟାଦି।

ସର୍ବନାମ : ମୋ (ଚ-୭), ମ (ଚ-୧୦), ଗୋତ୍ର (ଚ-୧୦), ମୋହୋର (ଚ-୨୦) ଇତ୍ୟାଦି। ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ମୁ, ମୁହିଁ, ମୋ, ମୋ ହର। ଅହ୍ମେ (ଚ-୪), ଅମ୍ଭେ (ଚ-୨୨)। ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ଆମ୍ଭେ, ଆମ୍ଭର। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ-ଆମ୍ଭେ। ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ-ତଁଇ, ତୋ (ଚ-୪), ତ, ତୁମ୍ହେ (ଚ-୫), ତୋହର (ଚ-୧୦)। ଶାରଳା ଦାସ ମହାଭାରତ-ତୁ, ତୋ, ତୋର, ତୋହର, ତୁମ୍ଭେ ଇତ୍ୟାଦି। ସର୍ବନାମ-ବିଶେଷଣ-ତହିଁ (ଚ-୧୦,୧୪), ଏଥୁ (ଚ-୧୬, ୨୦), ଜହି(ଚ-୩୧)। ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ-ତହିଁ, ଏଥୁ, ଜହି ଇତ୍ୟାଦି।

କ୍ରିୟାପଦ: ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ (ସମ୍ମାନାର୍ଥେ) ଅନ୍ତି ଯଥା-ଭଣନ୍ତି (ଚ-୩), ଗାନ୍ତି, ନାଚନ୍ତି (ଚ-୧୭) ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ବଦୟନ୍ତି, କହନ୍ତି। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ (ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ଏକବଚନ, ବହୁବଚନ)-କହନ୍ତି, ଦେଖନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି। ଅତୀତକାଳ-ଇଲ ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ-ହାଁଉ ସୁତେଲି (ଚ-୧୮), ଭଇଲୀ (ଚ-୪୯)। ଉତ୍ତମପୁରୁଷ-ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ବଢ଼ାଇଲି, ଅର୍ଜିଲି। ଭବିଷ୍ୟତକାଳ-ଇବ ପ୍ରତ୍ୟୟ-ହୋଇବ (ଚ-୫), କରିବ ନିବାସ (ଚ-୭) ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ହଇବା, କହିବି ଇତ୍ୟାଦି। ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦ-ଇ, ଈ ଯୁକ୍ତ-ଥିରକରୀ (ଚ-୩), ମାରି (ଚ-୧୧), ଗଇ(ଚ-୪୯) ଇତ୍ୟାଦି। ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ଯାଇଂ ଫୁଟି, ସ୍ନାନ କରି। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ-କରି, ମାରି, ଛାଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି। ତନ୍ତଯୁକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଅସମାପିକା-ଜୀବନ୍ତେ (ଚ-୨୩) ଚାହନ୍ତେ ଚାହନ୍ତେ (ଚ-୩୧), ଆଛନ୍ତେଁ (ଚ-୩୯) ଇତ୍ୟାଦି। ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ତୁଳନ୍ତେଣ। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ-ଉଡ଼ନ୍ତା, ଚଳନ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି। ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରମାଣ କେବଳ ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରୁ ନୁହେଁ, ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି ଓ ଅବଧୂତ ନାରାୟଣ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ରୁଦ୍ର ସୁଧାନିଧିରୁ ମଧ୍ୟ ମିଳେ। ଏହି ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ରୂପତତ୍ତ୍ୱର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଯେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମିଳେନା, ଏକଥା ନୁହେଁ।

ଚର୍ଯ୍ୟାରେ ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା

ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ: ଆଦି ଅକ୍ଷରରେ ଶ୍ୱାସାଘାତ କାରଣରୁ ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱର ଦୀର୍ଘୀକରଣ- ଆଙ୍ଗଣ (ଚ-୨), ଆଣ (ଚ-୪୪), ଆଚ୍ଛେହୁଁ (ଚ-୪୪)। ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳା-ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-ଆଭୟ, ଆଚେତନେ, ଆଧିକ, ଆନେରବଚନେ ଇତ୍ୟାଦି।

ରୂପତତ୍ତ୍ୱ-ବିଶେଷ୍ୟ: ବଚନ-ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଓ ବହୁବାଚକ ଓ ବହୁବଚନାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ବହୁବଚନ-ବିଦୁଜଣ ଲୋଅ (ଚ-୧୮), ସକଳ ଧାମ (ଚ-୪୪), ପାଞ୍ଚନାଳେ (ଚ-୪୭) ଇତ୍ୟାଦି। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ- ପାଞ୍ଚ ପତୀ, ଯୁବତୀସବ, ଗୋପୀଗଣ ଇତ୍ୟାଦି। ବହୁବଚନ ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱୈତଶବ୍ଦ-ଉଞ୍ଚା ଉଞ୍ଚା ପାବତ (ଚ-୨୮) ଜୋଯୋ (ଚ-୩୩) ଇତ୍ୟାଦି। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ, ବନେବନେ, ହାଥେ ହାଥେ ଇତ୍ୟାଦି।

କାରକ, ବିଭକ୍ତି : କର୍ମକାରକରେ ରେ ବିଭକ୍ତି (ସମ୍ବନ୍ଧ ର + ଏ = ରେ), (ଅସମୀୟାରେ କ, କେ) ବାହବକେ ପାରଅ (ଚ-୮) କରିଣିରେଁ (ଚ-୯) ଠାକୁରକ (ଚ-୧୨), ରମରସାନେରେ (ଚ-୨୨), ଚାନ୍ଦରେ (ଚ-୩୧)। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-ମୋକେ, ମୋକ, ଅହାରେ ମୋରେ, ତୋହ୍ମାରେ ଇତ୍ୟାଦି। ସମ୍ବନ୍ଧପଦ-ର, ଏର ବିଭକ୍ତି (ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ)- ପାଟେର ଆସ (ଚ-୧) ରୁଖେର ତେନ୍ତୁଲି (ଚ-୨) ହରିଣିର (ଚ-୬) ଡୋମ୍ବୀଏରସଙ୍ଗେ (ଚ-୧୬) ଇତ୍ୟାଦି। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-କଦମେରତଳେ, ରାତିର ସମନ, ମଥୁରାର ହାଟେ, ତୋର, ମୋର ଇତ୍ୟାଦି। ଅଧିକରଣ କାରକ (ତ, ଏ ବିଭକ୍ତି-ଅସମୀୟା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ)। ଘରେ (ଚ-୧୧), ଗଅଣେଁ (ଚ-୩୮), ଆକାଶେ (ଚ-୪୧), ହାଡ଼ୀତ(ଚ-୩୩) ବାଟତ (ଚ-୩୮)ଇତ୍ୟାଦି। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-କଂସେର ଦେଶେ, ବାଟେ ରହାଏ, ମଥୁରାର ପଥେ, ମାଥାତକୁସୁମମାଳ, ଗାଟତଥୁଇଲ ଇତ୍ୟାଦି।

ଅନୁସର୍ଗର ବ୍ୟବହାର: କମଲ କୁଲିଶ ମାଝେ (ଚ-୪୭), ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-ତୁହ୍ମି, ତୋହ୍ମେ, ତୋହ୍ମାର, ତୋହ୍ମାତେ। (ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ-ଆମେ ତୁମେ (ବହୁବଚନ)। ଗୌଣକର୍ମ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ-ତୋହର (ଚ-୧୦), ତୋହୋର ନାଶା (ଚ-୧୮) ଇତ୍ୟାଦି। ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଅସମୀୟାରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ-ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ତୋହୋର, ମୋହୋର। ମାଧବ କନ୍ଦଳୀଙ୍କ ରାମାୟଣ-ମୋହର ଚବରେ, ତୋହର ହୃଦୟେ ଇତ୍ୟାଦି।

କ୍ରିୟାପଦ: ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ-ହୁଁ (ଅହମ୍‌ଜାତ) ଓଁ ବିଭକ୍ତି-କମଳ କୁଳିଶ ଘାଣ୍ଟେ କରହୁଁ ବିଆଲୀ (ଚ-୪), କରୁଣା ପିହାଡ଼ି ଖେଲହୁଁ (ଚ-୧୨), ଆଛେହୁଁ ଚଉଖଣ ସଂବୋହୀ (ଚ-୪୪) ଇତ୍ୟାଦି। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-ଧରିବାକ ନା ପାରୋଁ ପରାଣୀ, ଯେ କାଜ କୋଲୋଁ ତୋହ୍ମାକ ଇତ୍ୟାଦି। ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ-ସି(ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳୀୟ ଭାଷା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ) ଜଇ ଜଗ ବୁଝସି ତୋ ମୁଢ଼ା ଆଛସି (ଚ-୪୪)। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-ତୋଏଁ ନା ଜାଣସି, କିଛନା ବୁଝସି, ନିତିନିତି ଯାସି ରାଧା ଇତ୍ୟାଦି। ପ୍ରାଚୀନ ମୈଥିଳୀ-ବିଦ୍ୟାପତିର ପଦାବଳୀ-ବଚନୀ ବୋଲସି, ପୁନୁପୁନୁ ଉଠସି, କତଜନ ଜାନସି। ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ-ଶାରଳା ମହାଭାରତ-ଶୁଣସି, ବୁଝସି। ଅସମୀୟା-ମାଧବକନ୍ଦଳିଙ୍କ ରାମାୟଣ-ପୁଛସ, ଚିନାସ।

ଅନୁଜ୍ଞାଭାବ: ହୁ, ଅ ବିଭକ୍ତି-ଆଛହୁକୀମ୍ (ଚ-୬), ତା ଭୁଲହ ରାଜପଥ (ଚ-୧୫), ମା ଲେହୁ (ଚ-୩୨)। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ- ଆଛହ, ପୁଛହ, କରହ, ଶୁନହ ଇତ୍ୟାଦି।

ସଂଯୋଗମୂଳକ କ୍ରିୟାପଦ: ଦିଟ, ଦିଢ଼ କରିହ (ଚ-୧), ନିଦଗେଲ (ଚ୨), ପାରକରେଇ (ଚ-୧୪), ଭାନ୍ତିନବାସସି (ଚ-୧୫)। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ-ସଂଧ୍ୟା ପାରକର, ଡାକପାଡ଼େ ବଡ଼ାୟି ପାଡ଼ିବେକ ଗାଲୀ ଇତ୍ୟାଦି।

ଯୌଗିକ କ୍ରିୟାପଦ - ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା+ସହାୟକ କ୍ରିୟା ପଦ: ଶୁଣିୟା ଲେହୁଁ (ଚ-୧୨), ଟୁଟିଗେଲି (ଚ-୩୭) ସଡ଼ିପଡ଼ିଆଁ (ଚ-୪୫), ଉଠିଗେଲ (ଚ-୪୭)। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ- ପଡ଼ିଗେଲ, ମୁଛିଆଁ ପେଲାଇବୋଁ, କାଟିନିଲେଁ ଇତ୍ୟାଦି।

ଅସମୀୟା, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ମୈଥିଳୀ ଭାଷାଭାଷୀମାନେ ଚର୍ଯ୍ୟାପଦର ଭାଷା ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜର ଭାଷା ବୋଲି ଯାହା ଦାବି କରନ୍ତି, ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ, ଶୃଙ୍ଖଳା ଧରି ଆଲୋଚନା କରିବା ପରେ ମନେହୁଏ, ତାହା ଅମୂଳକ ନୁହେଁ। ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଏହି ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚର୍ଯ୍ୟାପଦର ଭାଷାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ। କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଷାଭାଷୀ ବା ପ୍ରଦେଶର ଅଧିବାସୀ ଏକମାତ୍ର ଏହାର ଦାବିଦାର ହୋଇନପାରନ୍ତି। ଏହା ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ଯେ, ଚର୍ଯ୍ୟାଯୁଗରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ପରସ୍ପର ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ସଂପର୍କିତ ନଥିଲା, ସମସ୍ତ ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଭାଷା ପରସ୍ପର ନିବିଡ଼ ଭାବେ ସଂପର୍କିତ ଥିଲେ।

ସୁକୁମାର ସେନ କୁହନ୍ତି, 'କଥ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରୁ କଥ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ ଓ ସେଥିରୁ କ୍ରମେ ବଙ୍ଗଳାର ଉତ୍ପତ୍ତି। ଭାରତରେ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ କଥ୍ୟ ସଂସ୍କୃତର ଯେଉଁ ରୂପ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ତାହାକ୍ରମେ ପ୍ରାକୃତରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୁଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ଅନେକ ଆଗରେ। ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାକୃତଭାଷା ତୁଳନାରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ ସଂସ୍କୃତରୁ ବେଶି ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିଲା। ଏହି ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ କାଳକ୍ରମେ ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା ତାକୁ କୁହାଯାଏ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶର ଅର୍ବାଚୀନ ରୂପ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଅବହଟ୍‌ଂ (ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ)। ଅବହଟ୍‌ଂ ପରେ (ଆନୁମାନିକ ୧୦୦୦ ଅବ୍ଦରେ) ତିନୋଟି ଆଞ୍ଚଳିକ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାରେ ପରିଣତ ହୁଏ।' ନିର୍ମଳ ଦାଶ 'ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି ପରିକ୍ରମା'ରେ କୁହନ୍ତି- ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ, ମୈଥିଳୀ ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷାର ଉଦ୍ଭବ ମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶରୁ। ସୁତରାଂ ଏହି ଚାରିଟି ଭାଷା ହିଁ ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ ଉତ୍ସ ସଂଗେ ଯୁକ୍ତ। ଏଇ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମବିକାଶର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରନ୍ ଭାଷାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା। ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର 'ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକା'ରେ କହିଛନ୍ତି ଚର୍ଯ୍ୟାଭାଷା ମାଗଧୀ ପରିବାରଭୁକ୍ତ ଆଧୁନିକ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବସ୍ତରର ଭାଷା।

ଚର୍ଯ୍ୟାପଦର ଭାଷାରେ ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଥିଲେ ହେଁ ଅସମୀୟା, ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ବହୁ ଏକାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼େ। ସେହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଅବିକଳ କିମ୍ବା କିଂଚିତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଭାଷାରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଏଇ କାରଣରୁ ତିନି ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କୁ ପରସ୍ପରର ଭାଷାକୁ ବୁଝିବାକୁ ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ହୁଏନା। ତିନି ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ରୀତିରେ ଆତ୍ମୀୟତା ରହିବାର ଏହା ହିଁ ଆଉ ଏକ କାରଣ ମନେହୁଏ।

ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭାବିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା :

ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କୁ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ କୁହନ୍ତି କେରା ବଙ୍ଗାଳୀ। ସେମାନଙ୍କ ଭାଷାକୁ କୁହନ୍ତି କେରା ବଙ୍ଗଳା। କାରଣ ଓଡ଼ିଶାର ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ବଙ୍ଗଳା କୁହନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରଭାବିତ। ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରେ ବିଶେଷକରି କଲିକତା ଓ ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଳାଭାଷା ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି। ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭାବିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କେତେକାଂଶରେ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱରର ଲୋକଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ। ଜ୍ଞାତସାରରେ ହେଉ କି ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ହେଉ, କଥା କହିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରୁ କେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଳାଶବ୍ଦ, କେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଳା ମିଶା ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ବା ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭାବିତ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ବାହାରିଆସେ।

'କାଛାକାଛି' ଏକ ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦ, ଯାହାର ଅର୍ଥ ପାଖାପାଖି। ଅନେକ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ପାଖାପାଖି ନ କହି କୁହନ୍ତି 'କାଛାକାଛି'। ବଙ୍ଗଳାରେ 'ସୁରୁ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଆରମ୍ଭ। ଏଇ ଅର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆରେ 'ସୁରୁ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଆରମ୍ଭ। ଏଇ ଅର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆରେ 'ସୁରୁ' ଶବ୍ଦଟି ନାହିଁ। ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରେ ଶବ୍ଦଟିର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ। ବଙ୍ଗଳାରେ 'ମାଠ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଲା ପଡ଼ିଆ ଏବଂ 'ଖେଲାଧୁଲା'ର ଅର୍ଥ ହେଲା ଖେଳକୁଦ। ଓଡ଼ିଆମାନେ ପଡ଼ିଆ ନ କହି କହନ୍ତି ମାଠ ଏବଂ ଖେଳକୁଦ ନ କହି କହନ୍ତି 'ଖେଳାଧୁଳା। ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଟୁକଛେ'ର ଅର୍ଥ କପି ବା ନକଲ କରୁଛି। ଓଡ଼ିଆମାନେ କୁହନ୍ତି ଟୁକୁଛି। 'ଖାଟାଇ'ମାନେ ଓଡ଼ିଆରେ ଗୁହାଳ। କଲିକତାର ଓଡ଼ିଆମାନେ କୁହନ୍ତି ଖାଟାଲ। ବିବାହ ଓ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ରୋଷେଇ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ କୁହାଯାଏ 'ହାଲୁଇକର'। ଏଇ ଶବ୍ଦଟି ସହିତ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ।

କଲିକତା ଓ ଏହାର ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବାରିକ, ପୂଜକ, ଚାକରାଣୀ ଶବ୍ଦ ଭୁଲିଗଲେଣି। ସେମାନେ ବଙ୍ଗଳାରେ ପ୍ରଚଳିତ 'ନାପିତ', 'ଠାକୁର', 'କାଜେରଲୋକ' ବା 'ଝି' ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ କହିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି। ପସନ୍ଦ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ପଛନ୍ଦ'। ଓଡ଼ିଆମାନେ ପଛନ୍ଦ କହନ୍ତି। ଉଭୟ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଅସଭ୍ୟତା', 'ଅନ୍ୟାୟ', 'କର୍ତ୍ତା' ଓ 'ମାଫ' ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲେ ହେଁ ବ୍ୟବହାରରେ ତାରତମ୍ୟ ରହିଛି। ବଙ୍ଗଳାରେ ଏ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଭଦ୍ରତା, ଭୁଲ୍ ଅଭିଭାବକ ବା ଗୃହକର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ଷମା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ। ଅନେକ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ କୁହନ୍ତି 'ଡିମସିଦ୍ଧ', 'ଝୋଲଭାତ' 'ଛାତ୍ରଭର୍ତ୍ତି', 'ଖଇରଛାଡ଼ା', 'ପାତିଲେମ୍ବୁ', 'ଚୌବାଚା', 'ଚୌରାସ୍ତା', 'ରାନ୍ନାଘର', 'ଚାଟ୍‌ନି' 'ବାଗାନ', 'ଦେଶ', 'ବାଡ଼ି' ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ। ଏଇ ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଯଥାକ୍ରମେ ସିଝା ଡିମ୍ବ, ଭାତ ମାଛ ଝୋଳ, ଛାତ୍ରର ନାଆଁଲେଖା, ଅଖଇରିଆ ବା ବିନା ଖଇର, କାଗଜି ଲେମ୍ବୁ, ପାଣିକୁଣ୍ଡ, ଚାରିଛକି ରାସ୍ତା, ରୋଷେଇଘର, ଚଟଣି, ବଗିଚା ଗାଆଁ, ଘର ଇତ୍ୟାଦି। ବଙ୍ଗଳାରେ କୁହନ୍ତି 'କାଜ', 'ଅକାଜ'। ଏହାର ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ ହେଉଛି କାର୍ଯ୍ୟ, ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ। କଲିକତାର ଓଡ଼ିଆମାନେ ବେଳେବେଳେ ଅକାଜ ଶବ୍ଦଟି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ବାହାନା ଅର୍ଥରେ 'ଅଜୁହାତ' ଶବ୍ଦଟି ବଙ୍ଗଳାରେ ବ୍ୟବହୃତ। ଏମିତି, ଏହାଛଡ଼ା, ହାତେହାତେ, ପରେପରେ, ତେବେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦ ହେଉଛି 'ଏ ମନି', 'ଏ ଛାଡ଼ା', 'ହାତେ'-ନାତେ', 'ପରପର', 'ତବେ'। ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆମାନେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲାବେଳେ ପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି।

ଓଡ଼ିଆମାନେ ବଡ଼ଭାଇର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଭାଉଜ, ନୂଆବୋଉ ସମ୍ବୋଧନ କଲେ ହେଁ କେହିକେହି 'ବୌଦି' ମଧ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି। 'ବୌଦି' ଶବ୍ଦଟି ବଙ୍ଗଳା। 'ଦାଦା' (ବଡ଼ଭାଇ), 'ଦିଦି' (ବଡ଼ଭଉଣୀ), 'ଦାଦୁ' (ଅଜା), 'କାକା' (କକା, ଦାଦା), 'କାକିମା' (ଖୁଡ଼ୀ), 'ଦିଦିମା' (ଆଇ), 'ମାସୀମା' (ମାଉସୀ), 'ଜେଠା' (ବଡ଼ବାପା), 'ଜେଠୀ' (ବଡ଼ବୋଉ) ପ୍ରଭୃତି ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ କଲିକତାରେ ଥିବା ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱରର ଲୋକମାନେ ବିଶେଷତଃ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ବଡ଼ଭଉଣୀ, ଡାକ୍ତରଖାନାର ସେବିକା, ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଦିଦି' କୁହାଗଲାଣି। ଶବ୍ଦଟି ଅବଶ୍ୟ ବଙ୍ଗଳା। ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପାଠ ମାଆ ସମ୍ବୋଧନ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ। ପରିବାରରେ ଶାଶୂ, ଶ୍ୱଶୁରମାନେ ପୁତ୍ରବଧୂକୁ 'ବୌମା' କହିଲେଣି। କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ପରିବାରରେ 'କାତଲା', 'ରୁଇ', 'ଚାରାପୁନା', 'ଟେଙ୍ଗ୍ରା', 'ବାଟା', 'ପାର୍ଶେ', 'ପାବତା' ପ୍ରଭୃତି ମାଛର ନାଆଁ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ। ମାଛ ବିହନକୁ 'ମାଛେରଡିମ', ଝାଟୁଆକୁ 'ଜଂଜାଲ', ପିଇବା ପାଣିକୁ 'ଖାବାର ଜଲ', ମିଠା ମସଲା ଦିଆପାନକୁ

'ମିଷ୍ଟିପାନ', ଗୁଆକୁ 'ସୁପାରି', ପାଉଁଶକୁ 'ଛାଇ', କଖାରୁକୁ 'କୁମୁଡ଼', ଚୁଲିକୁ 'ଭଲଣ', ସଉଦା କରିବାକୁ 'ବଜାର' କରିବା, ଲଙ୍କାରାଗକୁ 'ଝାଲ', ବେସରଦିଆ ମିଶ୍ରିତ ପରିବା ତରକାରୀକୁ 'ସୁକ୍ତ', ଖଟାକୁ 'ଟକ୍' ବାଆଘର ଚଉଠି ଭୋଜନକୁ 'ବୌଭାତ', ନିର୍ବନ୍ଧକୁ 'ଆଶୀର୍ବାଦ', ବ୍ରତୋପନୟନକୁ 'ପଇତେ' କହିବା କଲିକତାର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସାଧାରଣ କଥା।

ଏଗାରଟା ବାଜିବାକୁ ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍ ବାକିଥିଲେ ବଙ୍ଗଳାରେ କହନ୍ତି 'ପୌନେ ଏଗାରଟା'। ଏଗାରଟା ବାଜି ପନ୍ଦରମିନିଟ୍ ହୋଇଥିଲେ କହନ୍ତି ସଓ୍ଵା 'ଏଗାରଟା'। ସେହିଭଳି ପୌନେ ପାଞ୍ଚଟା, ସଓ୍ଵା ପାଞ୍ଚଟା କହନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆମାନେ ପୌନେ, ସଓ୍ଵା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ଭାଗ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦା କଲେ ଓଡ଼ିଆରେ କହନ୍ତି ହାୟରେ ବିଧାତା। କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାରେ କହନ୍ତି 'ହାୟରେ କପାଲ'। ଓଡ଼ିଆମାନେ କହନ୍ତି ହାୟରେ କପାଳ, ବଙ୍ଗଳାରେ 'ସାନ୍ତାର' ଅର୍ଥ ସନ୍ତରଣ। ସାନ୍ତାରୁ ଅର୍ଥ ସନ୍ତରଣକାରୀ। ପହଁରିବା କଥା ଉଠିଲେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏଇ ଦୁଇ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆରେ ଆଡ଼ି ଅର୍ଥ ମୃଗୟା, ଶିକାର କରିବା ମଞ୍ଜା। ବଙ୍ଗଳାରେ ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ଅପଡ଼। ଓଡ଼ିଆମାନେ ଆଡ଼ି ଶବ୍ଦଟି ଅପଡ଼ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। 'କି' ଶବ୍ଦଟି ଉଭୟ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳାରେ ଅଛି ଯାହାର ଅର୍ଥ କ'ଣ। ଓଡ଼ିଆମାନେ କି, କେ(କିଏ) ଶବ୍ଦ କହିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ। ରହିବା ବା ଦୀର୍ଘସମୟ ଅବସ୍ଥାନକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ରହଣ କହନ୍ତି। ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୁରୂପ ଏକ ଶବ୍ଦ ଅଛି, ତାହା ରଓନା। ଏହାର ଅର୍ଥ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ। ଓଡ଼ିଆମାନେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାବେଳେ ଏଇ ଶବ୍ଦଟି ଯାତ୍ରା କରିବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। କଲିକତା ଓ ଏହାର ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳରେ ରହିଆସୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକମାନେ ଏଭଳି ଅଜସ୍ର ଶବ୍ଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲାବେଳେ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି। 'ମତନ' (ପରି, ଭଳି), 'ରେଷାରେଷି' (ରଗାରଗି), 'ଦରୁନ' (ପାଇଁ), 'କେବଲା' (ଢିଲା), 'କାଁଦାନୋଗ୍ୟାସ' (ଲୁହବୁହା ଗ୍ୟାସ), 'ମାଝାରି' (ମଝି, ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ), 'ଗୌଁଡାମି' (ରକ୍ଷଣଶୀଳତା), ଲରି (ଟ୍ରକ), ହାଁଚି (ଛିଙ୍କ), ଖୁସକି (ଉପି, ରୁପି), ଛାନି (ପରଳ), ମେଜ(ମେଜିଆ), 'ନତୁନ' (ନୂଆ) 'ଦାରୁନ'(ଖୁବ୍‌ଭଲ), ଇନ୍ଦୁର (ମୂଷା), ଚୁଲ(କେଶ), ମିଛିଲ (ଶୋଭାଯାତ୍ରା), 'ଆଂଠି' (ମୁଦି), 'ପାପୋଛ' (ପାଦପୋଛା), ଉଠଣ (ଦୁଆର), ରକ (ରାସ୍ତାପାଖ ଘରବାରଣ୍ଡା) ଇତ୍ୟାଦି ପୁରାପୁରି ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦ। କିନ୍ତୁ କଥା କହିବାବେଳେ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀମାନେ ଏଇ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି। ବଙ୍ଗଳାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆରବୀ ମୋଦ୍ଦା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଅସଲ। ଏଇ ଅର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି।

ଓଡ଼ିଆରେ ଟାଣ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଜୋର, ଦୃଢ଼, ଗର୍ବ, ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଟାନ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଏୟା ନୁହେଁ। ଅନ୍ୟଭାଷାରେ କଥା କହିବାବେଳେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ନିଜ ଭାଷା ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ରହିଲେ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଟାନ' ଅଛି ବୋଲି କୁହନ୍ତି। ଏଇ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଟାନ ଶବ୍ଦଟି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଛୁଚିବାଇ' ବା 'ବାତିକ' ପ୍ରାୟ ସମାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ। ଅଶୁଚି ହେବା ଭୟରେ ଯିଏ ସର୍ବଦା କାତର ତାକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଛୁଞ୍ଚିବାଇ କହନ୍ତି। 'ବାତିକ' ଏଇ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ହେଁ ମାନସିକ ବିକ୍ରିୟା ଏହାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଅର୍ଥ। ଏ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ତୁଣ୍ଡରେ ଶୁଭେ। କଥାରେ ବିଚ୍ୟୁତି ଘଟିଲେ ବା ବେତାଳ ହେଲେ ବଙ୍ଗଳାରେ କୁହନ୍ତି 'ପାଗଲ'। ପାଗଳ ଏଠାରେ ମାନସିକ ରୋଗୀ ନୁହେଁ। ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଧାମାଚାପା' ଅର୍ଥ ହେଲା ଚାପିଯିବା ବା ଚପେଇଦେବା। ଏହା ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କଥାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି। ଓଡ଼ିଆରେ ମଇନା ହେଉଛି ସାରୀ। ଶବ୍ଦଟି ବଙ୍ଗଳାରେ ଅଛି। ମାସିକ ଦରମାକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ମାଇନା' କହନ୍ତି। କେହି କେହି 'ମଇନା' କହନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆମାନେ ମାସିକ ଦରମାକୁ ମଧ୍ୟ ମଇନା କହନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆରେ

ତାଡ଼ା ଅର୍ଥ ବିଡ଼ା, ତାଡ଼ି ଅର୍ଥ ଖଜୁରି ରସ। ବଙ୍ଗଳାରେ 'ତାଡ଼ାତାଡ଼ି'ର ଅର୍ଥ ଶୀଘ୍ର। ଏଇ ଅର୍ଥରେ 'ତାଡ଼ାହୁଡ଼ା' ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରେ ଉଭୟ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ। ଓହ୍ଲାଇବା ନ କହି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ନାମିବା କହନ୍ତି। ଶବ୍ଦଟି ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ।

'ଏକଶହ' (ଶହେ), 'ଦରଜା' (ଦରଜା), 'ପଡ଼ାଶୁଣା' (ପଢ଼ାପଢ଼ି), 'ବାସ' (ବସ), 'ଘରାମି' (ଘରମିସ୍ତ୍ରୀ), 'ପାଇଚାରି' (ପଦଚାରଣ), 'ଗଙ୍ଗାଧାର' (ଗଙ୍ଗାକୂଳ), 'ଅସୁଖ'(ଅସୁସ୍ଥ), 'ଖାତିର' (ସମ୍ମାନ), 'ୟାର୍କି' (ଥଟ୍ଟା), 'ଏଇମାତ୍ର' (ବର୍ତ୍ତମାନ), 'ନାଗାତ' (ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ), 'ଓଲଟରଥ' 'ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରା', 'ଦାଦାଗିରି'(ଗୁଣ୍ଡାମୀ), 'ମାଗି'(ଚରିତ୍ରହୀନା ନାରୀ), 'ମୁଦିଖାନା' (ତେଜରାତି ଦୋକାନ), 'ଖିସ୍ତି' (ଗାଳି), 'କ୍ଲାବ' (କ୍ଲବ), 'ବିଗା, କାଠା' (ଜମିର ପରିମାଣ ବିଶେଷ) ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦ। ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ କଲିକତା ଓ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀମାନେ ବିନା ଦ୍ୱିଧାରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। 'ଆନାଚ' (ପରିବା), 'ବେଗୁନ' (ବାଇଗଣ ଓ ଏଭଳି ଆହୁରି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ। ହାଲଦାରଲେନ, ବେଲୁଡ଼, ସାଲକିଆ, ରିଡଡ଼ା, ଦମ୍‌ଦମ୍, ବଣ୍ଡେଲ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନର ନାମକୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀମାନେ ଯଥାକ୍ରମେ କୁହନ୍ତି ହଲଧରଲେନ୍, ବେଲୁଡ଼ି, ସାଲୁଙ୍କିଆ, ଇଞ୍ଚଡ଼ା, ଦମ୍‌ଦମା ଓ ବଣ୍ଡିଲ। ନିଜର ଭାଷା ପ୍ରତି ସଚେତନ ହେଲେ କଲିକତାରେ ବାସ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀମାନେ କଥା କଥାକେ ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତେ ନାହିଁ। ଅଜ୍ଞତା ଓ କେତେକାଂଶରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ପ୍ରତି ଆଦର ଓ ଆକର୍ଷଣ ପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦ ଓ ବେଳେବେଳେ ବାକ୍ୟ ବି ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପାଟିରେ ପଶିଯାଏ।

କେବଳ କଲିକତା, କଲିକତାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୁଗୁଳି, ହାଉଡ଼ା, ଉତ୍ତର ଚବିଶ ପ୍ରଗଣା, ଦକ୍ଷିଣ ଚବିଶ ପ୍ରଗଣା ପ୍ରଭୃତି ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳ ନୁହେଁ, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରେ ବାସ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀଙ୍କ କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି। ବଙ୍ଗଳାଭାଷା ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର, ବାରିପଦା ସଂଲଗ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ବାସ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀଙ୍କ ଭାଷାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି। ଏହି ପ୍ରଭାବ ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଭିନ୍ନ। ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଏହି ପ୍ରଭାବ ବିକଶିତ ହୋଇଛି ଶହଶହ ବର୍ଷ ଧରି।

ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଭାବିତ ବଙ୍ଗଳାଭାଷା

ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚରେ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବଙ୍ଗଳାଭାଷୀ ଲୋକମାନେ ବାସ କରିଆସୁଛନ୍ତି। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ବଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀମାନେ ବାସ କରିଛନ୍ତି। ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ।

ଗ୍ରିୟର୍ସନ ଭାରତର ଭାଷା ସଂପର୍କରେ ସମୀକ୍ଷା କରି ଓଡ଼ିଶାର କଟକ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ବାସ କରୁଥିବା ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାରୀତି କିଭଳି ଥିଲା ତାହା ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଭାବେ ସେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରିଆସୁଥିବା ଭାଷାରୀତିକୁ ଗ୍ରିୟର୍ସନ କହିଛନ୍ତି acurious jargon। ସେହି ଭାଷାରୀତିର ନାମ 'କେରା ବଙ୍ଗଳା'। ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦିର ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଥିବା କଥା ସେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। କେରା ବଙ୍ଗଳା କହିବାର କାରଣ ସଂପର୍କରେ ସେ କହିଛନ୍ତି, ଏହି ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ କଥାକଥାକେ 'କରେ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। 'କରେ' ଶବ୍ଦଟି 'କରି' ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟରୂପ। ସେମାନଙ୍କୁ ଥଟ୍ଟା କରି କୁହାଯାଏ। ଏହା ପୂର୍ବରୁ 'ବଙ୍ଗ ଦର୍ଶନ' ପତ୍ରିକାରେ (ଆଶ୍ୱିନ-କାର୍ତ୍ତିକ ୧୨୮୫) ଦୀନନାଥ

ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟରେ ଏକ ଭୁଲ୍ ତଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ପ୍ରବନ୍ଧ 'ଉତ୍କଳେର ପ୍ରକୃତାବସ୍ଥା' ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରେ ସେ କହିଥିଲେ 'ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଯେଉଁସବୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ଇଦାନିଂ ତିନି ଚାରି ପୁରୁଷ ଅବାଧରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରିଛନ୍ତି ସେମାନେ 'କେରା ବାଙ୍ଗାଲୀ' ବୋଲି ପରିଚିତ । ଏହି 'କେରା ବଙ୍ଗାଳୀ'ଙ୍କ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଦ୍ୱାରା କେତେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ନିମ୍ନ ତାଲିକାରୁ ଜଣାପଡ଼ିବ । ଏଠାରେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଚଳିତ ଶବ୍ଦ ସହିତ କେରା ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ପ୍ରଭାବିତ ଚଳିତ ଶବ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଗଲା ।

କେରାବଙ୍ଗଳା	ବଙ୍ଗଳା	ଓଡ଼ିଆ
ଅଆଚାର	ଅନାଚାର	ଅନାଚାର
ଅଇଁଲା	ଆମଲା	ଅଁଳା
ଅକ୍‌କଲ	ଆକ୍କେଲ	ଅକଲ
ଅକଖିୟମ୍	ଅକ୍ଷୋମ	ଅକ୍‌ଖମ୍
ଅଗଚର	ଅଗୋଚର	ଅଗୋଚର
ଅଚଲ	ଅଚୋଲ	ଅଚଳ
ଅଛୁଅଚ	ଅଶୋଚ	ଅଶୁଚ
ଅଜା	ଦାଦୁ	ଅଜା
ଅଠାବନ୍‌ନ	ଆଟାନ୍ନ	ଅଠାବନ
ଅନ୍‌ଧାର୍	ଆଁଧାର	ଅନ୍ଧାର
ଅଭାଗତ	ଅଭ୍ୟାଗତୋ	ଅଭିଆଗତ
ଅଲେଇଚ	ଏଲାଚ	ଅଳେଇଚ
ଅଲକ୍‌ଖିନି	ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଅଲକ୍‌ଖିନି
ଅସାର୍	ଆଷାଢ଼	ଅସାର, ଅଷାଢ଼
ଆଇ	ଦିଦିମା	ଆଇ
ଆଇଗାଁ	ଆଙ୍କେ	ଆଇଗାଁ
ଆଇଚି	ଏସେଛି	ଆସିଚି
ଆକ୍‌ଘରିଆ	ଆ୍ୟାକଘରେ	ଏକଘରିଆ
ଆକେଁଚେ	ଏକେଁଛେ	ଆଙ୍କିଛି
ଆଗ୍‌ଗ	ଆଗେ	ଆଗ
ଆଁଚଡ଼ା	ଆଚୋଡ଼	ଆନ୍‌ଚୁଡ଼ା
ଆଟାସୁତା	ଘୁନ୍‌ଶି	ଅଣ୍ଟାସୁତା
ଆଟ୍‌କୁଡ଼ା	ଆଟକୁଡ଼େ	ଆଣ୍ଟୁକୁଡ଼ା
ଆଲୁଫାଲୁ	ଆଲୁଟାଲୁ	ଆଲୁଫାଲୁ
ଆସ	ଏସୋ	ଆସ

ଇଆକେ	ଏକେ	ଇଆକୁ
ଉଚ	ଉଁଚୁ	ଉଚ
ଏକା	ଅ୍ୟାକା	ଏକା
ଏକାଦଶୀ	ଅ୍ୟାକାଦଶି	ଏକାଦଶୀ
କହଛିଲେ	ବୋଲ୍‌ଛିଲେ	କଉଥିଲ
କଦୋଲୀ	କଲା	କଦଳୀ
କାଁକର	ଶଶା	କାଙ୍କୁଡ଼ି
ଖଇର	ଖୟେର	ଖଇର
ଗଉନ୍	କୁନକା	ଗଉଣି
ଗଉଡ୍	ଗୋୟାଲା	ଗଉଡ଼, ଗଭର
ଗୁଗ୍‌ଚେ	ଚୋରକାଁଟା	ଘୁଘୁରଚିଆ, ଗୁଗୁଚିଆ
ଘଉଘଉ	ଘେଉଘେଉ	ଘାଉଘାଉ
ଚକଚକିଆ	ଚକ୍‌ଚକେ	ଚକ୍‌ଚକିଆ
ଚଗ୍‌ଲା	ଛାବଲା	ଚଗଲା
ଚଟାନ୍	ଚାତାଲ୍	ଚଟାଣ
ଚଡ୍‌ଚଡ଼ି	ଚର୍ଚ୍ଚୋଡ଼ି	ଚଡ଼ଚଡ଼ି
ଚାପୁଡ଼ା, ଚାପଡ଼ା	ଚଡ଼	ଚାପୁଡ଼ା
ଚାଉସ୍‌ବାଉସ୍	ଚାଷବାସ	ଚାଷବାସ
ଚିଂଶୁରି	ଚିଂଡ଼ି	ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି
ଚେପ୍‌ଟା	ଚ୍ୟାପଟା	ଚେପ୍‌ଟା
ଛଉଚ୍	ଅଶୁଚି	ସଉଚ
ଛ	ଛଅ	ଛ
ଛେଲି	ଛାଗୋଲ	ଛେଳି
ଜିଦ୍‌ଖୋର୍	ଜେଦି	ଜିଦ୍‌ଖୋର୍
ଜେଠାବାବୁ	ଜ୍ୟାଠାମଶାଇ	ବଡ଼ବାପା
ଝକ୍‌ମକ୍	ଝିକମିକ୍	ଝକମକ୍
ଝିଟପିଟ୍	ଟିକ୍‌ଟିକ୍	ଝିଟିପିଟି
ଟାଙ୍କା	ଟାକା	ଟଙ୍କା
ଟୋକା	ଛେଲେ	ଟୋକା
ଡାଲି	ଡାଲ	ଡାଲି
ଡାହାଲ କୁକୁର	ଡାଲକୁକୁର	ଡାହାଳ କୁକୁର

ଥିର୍	ସ୍ଥିର	ସ୍ଥିର
ଧୋବା	ଧୋପା	ଧୋବା
ପାକୁଳି	ଜାବର	ପାକୁଳି
ମିଣ୍ଡ୍	ପିଣ୍ଡେ	ପିଣ୍ଡ
ପାକା	ଛଡ଼ାନୋ	ପକା
ପାଖାଲ	ପାନ୍ତାଭାତ	ପଖାଳ
ପାହାଚ	ସିଁଡ଼ି	ପାହାଚ
ବରଠାକୁର	ଭାସୁର	ଦେଢ଼ଶୁର
ବଡ଼ବାପା	ଜ୍ୟାଠାମଶାଇ	ବଡ଼ବାପା
ବାଇଗଣ୍	ବେଗୁନ	ବାଇଗଣ
ଭାକୁର	କାତଲା	ଭାକୁର
ମନ୍ଦାରଫୁଲ	ଜବାଫୁଲ	ମନ୍ଦାରଫୁଲ
ମଲିଫୁଲ	ବେଲଫୁଲ	ମଲ୍ଲିଫୁଲ
ମାଉଁସ୍	ମାଂସୋ	ମାଉଁସ
ମୁଠି	ଭିକ୍ଷା	ମୁଠି
ରହେ	ଥାକେ	ରହେ
ରହେନ	ଥାକେନ	ରହନ୍ତି
ରାହାସ	ରାସ	ରାହାସ
ସାଗୁଆଡି	ମାଂସୋ	ସାଗୁଆଡି
ସିଧା	ସିଧେ, ସୋଜା	ସିଧା
ହଲଦୁ	ହୋଲ୍ଦେ	ହଳଦି
ହାରାହାରି	ମୋଟାମୋଟି	ହାରାହାରି
ହୁଲୁହୁଲୁ	ଉଲୁ	ହୁଳହୁଳି

ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ସମଧର୍ମୀ ଚଳିତ ଭାଷା

ଉଭୟ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁ ସମଧର୍ମୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି। ସେହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର କେବେ, କେଉଁଠୁ ଓ କିପରି ଉଦ୍ଭବ ହେଲା ତାହାର ଉତ୍ତର ମିଳିନାହିଁ। ସେହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଶବ୍ଦର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା।

ପ୍ରଥମ ତାଲିକା

ଓଡ଼ିଆ	ବଙ୍ଗଳା
ଅଟା	ଆଟା
ଆଣ୍ଠୁକୁଡ଼ିଆ	ଆଣ୍ଟକୁଡ଼େ, ଆଁଟକୁଡ଼ିୟା

ଆଞ୍ଜୁଡ଼ା, ଆଞ୍ଜୁଡ଼ିବା	ଆଁଚଡ଼ା
ଆଣ୍ଟ, ଆଣ୍ଟିବା	ଆଁଟ
ଆଉତ୍	ଆଉତ୍
ଏନ୍ତୁଡ଼ି	ଏଁତୋଡ଼
କଚୁ	କଚୁ
କଣି	କଣି
କଞ୍ଚି	କଞ୍ଚି
କେଞ୍ଚୁଆ	କେଁଚୋ
ଗୁଣ୍ଡା	ଗୁଣ୍ଡା
ଚାଙ୍ଗୁଡ଼ି	ଚାଙ୍ଗାଡ଼ି, ଚାଙ୍ଗୋଡ଼ି
ଚୁଙ୍ଗା	ଚୋଙ୍ଗା
ଝାଙ୍କ	ଝାଁକ
ଝାଡୁ	ଝାଁଟା
ଟୁଙ୍ଗି	ଟୁଙ୍ଗି (ପ୍ରାଚୀନବଙ୍ଗଳା)
ଠେଙ୍ଗ	ଠେଙ୍ଗ
ଠୁଙ୍ଗା	ଠୋଙ୍ଗା
ଡଙ୍ଗା	ଡିଙ୍ଗା, ଡୋଙ୍ଗା
ଢଙ୍ଗ	ଢଂ
ଢେଙ୍କି	ଢେଁକି
ଢିଙ୍କି, ଢେଙ୍କି	ଢେଁକି
ନୁଙ୍ଗୁରା	ନୋଂରା
ପେଣ୍ଟି	ପାଁଟା, ପାଁଠା
ବତା	ବାଁକାରୀ (ଘର ଛପରରେ ଲାଗେ)
ବୁଚୁକା	ବୋଁଚ୍କା
ଭଡଂ	ଭଡଂ
ରାଣ୍ଡ, ରାଣ୍ଡୀ	ରାଁଢ଼, ରାଁଢ଼ୀ

ଦ୍ୱିତୀୟ ତାଲିକା

ଓଡ଼ିଆ	**ବଙ୍ଗଳା**
ଆଳି	ଆଲି
କୁଟା	କୁଟା

କୋଡ଼ିଏ	କୁଡ଼ି
କୋଟି	କୋଟି (ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତରେ ନାହିଁ)
ଖାଲୋଇ	ଖାଲୁଇ
ଗଡ଼ାଣ, ଗଡ଼ାଣିଆ	ଗଡ଼ାଣ
ଗଛ, ଗୁଚ୍ଛ, ଗୋଛା	ଗାଛ, ଗଛ, ଗୁଚ୍ଛ, ଗୋଛା (ପ୍ରାକୃତ)
ଖୁଣ୍ଟ, ଖୁଣ୍ଟି	ଖୁଁଟ, ଖୁଁଟି
ଗଦା	ଗାଦା
ଗୋଟି, ଗୁଟି	ଗୁଟି, ଗୁଁଟି
ଘୁଟି	ଘୁଁଟି
ଘୁମ (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ)	ଘୁମ
ଘାଡ଼ (କାନ୍ଧ, ବେକ)	ଘାଡ଼
ଚାଳ, ଚାଲ	ଚାଲ
ଚାରା	ଚାରା
ଝୁଡ଼ି	ଚୁବୁଡ଼ି
ଝାଡ଼ (ଜଙ୍ଗଲ)	ଝାଡ଼
ଜାଣିଚତୁରା	ଜେନେ ସେୟାନା
ଟୋଲ	ଟୋଲ
ଠାକୁର	ଠାକୁର (Pseudo Sanskrit) (ଠକ୍କୁର)
ଥଟା, ଥଟ୍ଟା	ଠାଟା
ଠାର	ଠାର
ଢଙ୍କା, ଢାଙ୍କଣା	ଢାଁକା, ଢାଁକନା
ଢୁକିବା	ଢୋକା
ତୁଳସୀ	ତୁଲସୀ (ପାଲୀରେ ସାଧାରଣ ଗଛ)
ପେଟ	ପେଟ
ପୋକା	ପୋକା
ପୋଡ଼ା, ପୋଡ଼ିବା	ପୋଡ଼
ପାକୁଆ	ଫୋଗଲା
ବୋକା	ବୋକା
ଭଟା	ଭାଟା
ଭିଡ଼ିବା, ଭିଡ଼ିଆଣିବା	ଭିଡ଼ାଣ

ଭିଡ଼	ଭିଡ଼
ଭୁଲ	ଭୁଲ
ମିହି(ଦାନା)	ମିହି
ଲକ୍ଷ	ଲକ୍ଷ (ଅବୈଦିକ ଶବ୍ଦ)
ହାଟ	ହାଟ

ଓଡ଼ିଆ ଏକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଭାଷା ହେଲେ ହେଁ ଶୈଳୀ, ଶବ୍ଦଚୟନ, ଶବ୍ଦଗଠନ, ଶବ୍ଦ ଆହରଣ, ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଉଦ୍ଭାବନ, ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର, ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ, ବାକ୍ୟଗଠନରେ କାରିଗରୀ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏବେ ବେଶ୍ ଅଗ୍ରସର। ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ବଙ୍ଗଳା ଏକ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଭାଷା ହିସାବରେ ବିବେଚିତ ହେଲେ ହେଁ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଦୂର ହୋଇନାହିଁ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସାଧୁଭାଷା ଓ ଚଳିତ ଭାଷାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିଲେ ହେଁ ଆମେ ଲେଖିବାବେଳେ ଏହାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଚଳିତଭାଷା ଓ ସାଧୁଭାଷାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଲେଖିବାର ରୀତିର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ସମୟରୁ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ବଙ୍ଗଳା ଏକାଡେମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନାନ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ବହୁ କସରତ ହୋଇଛି ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ବନାନକୁ ଏକ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ପରିଧିଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ବନାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେଭଳି ସାଂଗଠନିକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇନାହିଁ। ଏବେ ଆମେ ଭୁଲ୍ ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଆର୍ଯ୍ୟ, ଚର୍ଯ୍ୟା, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଆବର୍ତ୍ତ ଶବ୍ଦ ଲେଖନ୍ତି। ଏଭଳି ଭୁଲ୍ ବଙ୍ଗଳାରେ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇଛି। ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳୀ, ସଖ୍ୟତା, ସାର୍ବଜନୀନ ସହଯୋଗିତା, ଜାତ୍ୟାଭିମାନ ପ୍ରଭୃତି ଭୁଲ୍ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖାଯାଉଛି, ବଙ୍ଗଳାରେ ବି। ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ 'ଣ' ଅକ୍ଷରଟି ଜୀବନ୍ମୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି। କଲ୍ୟାଣୀ, ଅରୁଣ, କରଣ, କରଣ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦରେ 'ଣ'ର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲାଣି 'ନ'। ବଙ୍ଗଳାରେ ଲେଖାଯାଏ ପଦ୍ମ, ଭୀଷ୍ମ, କୃଷ୍ଣ, ସ୍ୱାଧୀନତା, ସ୍ୱପ୍ନ, ଶ୍ୱଶୁର। କିନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ପଦଁ, ଭୀଷଁ, କ୍ରିଷ୍ଣ, ସାଧୀନତା, ସପ୍ନ, ଶଶୁର। ବ୍ରହ୍ମା ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ବେଳକୁ ବ୍ରହ୍ମା ହୁଏ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଣମାଧ୍ୟମ ପାଇଁ ଉଭୟ ଭାଷା ବିପନ୍ନ ହେବାକୁ ବସିଛି। କଥା କହିବାବେଳେ, ସଭାରେ ଭାଷଣ ଦେବାବେଳେ, ଗଳ୍ପ କବିତା ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାବେଳେ ବହୁ ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ଉଭୟ ଭାଷାରେ ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରୁଛି।

ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ସଂପର୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବନ୍ଧନରେ ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷ ଧରି ସମନ୍ୱିତ। କେତେକ ବ୍ୟତିକ୍ରମମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱେ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗଳାର ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂପର୍କ ଗତିଶୀଳ। ଇତିହାସ କୁହେ, ଅତୀତରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଧାମରୁ ପୂଜକମାନେ ବଙ୍ଗଭୂମିକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ ଓ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଆସି ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯିବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରୁଥିଲେ। ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଯାଇଥିଲେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ। ସେ ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଓ ଉତ୍କଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମକୁ ସମନ୍ୱିତ କରି ନିଜର ଧର୍ମଗତ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ। ଓଡ଼ିଶାରୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନେ ଯାଉଥିଲେ କାଳୀକ୍ଷେତ୍ର କଲିକତାକୁ ମାଆକାଳୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ। ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ନୀଳାଚଳରେ ଏବଂ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନେ କଲିକତାରେ ନିଜ ନିଜର ଭାଷା କହୁଥିଲେ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସଦ୍ୟ ସକାଳରେ ଭଦ୍ରକରୁ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବିଦ୍ୟାଳଂକାର କଲିକତାକୁ ଆସି ଫୋର୍ଟ ଉଇଲିଅମ କଲେଜରେ ବଙ୍ଗଳା ବିଷୟର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟର ଜଜ୍ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଭିତ୍ତିଭୂମି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ। ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ

ସାହିତ୍ୟିକ ରଙ୍ଗଲାଲ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ ଓ ନବୀନ ଚନ୍ଦ୍ରସେନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଥାଇ ଓଡ଼ିଆରେ କଥା କହୁଥିଲେ ଓ ଲେଖୁଥିଲେ, ସାହିତ୍ୟିକ ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି, ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ, ବିଶ୍ୱନାଥ କର କଲିକତାରେ ବଙ୍ଗଳା କହୁଥିଲେ ଓ ଲେଖୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ। ବଙ୍ଗାଳୀ ଲେଖକମାନେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ନବଦିଗନ୍ତ ଦେଖାଇଥିଲେ, ଏକଥା କିଏ ନ ଜାଣେ? ବଙ୍ଗୀୟ ଧର୍ମପରାୟଣମାନେ ସଂଧ୍ୟାରେ ପ୍ରଦୀପ ଜାଳି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ପାଠ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ବଙ୍ଗୀୟ ଲେଖିକା ନଗେନ୍ଦ୍ରବାଳା ସରସ୍ୱତୀ ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟକବିତା ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଆବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ। କଟକ ଡିବେଟିଂ କ୍ଲବ୍‌ରେ ରଙ୍ଗଲାଲ୍ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ ଓ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ୍ ମିତ୍ର ବଙ୍ଗଳାରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥିବାବେଳେ କଲିକତାରେ ଇଂରେଜୀ ଅନଭିଜ୍ଞ ରାଜା ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବ ଓଡ଼ିଆରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥିଲେ। କଟକ କି କଲିକତାରେ, ଓଡ଼ିଶା କି ବଙ୍ଗଳାରେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଅନୁବାଦର ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିଲା। ଏହା ହିଁ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ। ଆଉ ରହିଲା ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷର। ଉଭୟ ଭାଷାର ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକୁ ଦୀନେଶଚନ୍ଦ୍ର ସେନ ତାଙ୍କ 'ବଙ୍ଗଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଛାପିଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରର ଗୋଲାକାର ରୂପଟି ବାଦ୍ ଦେଲେ ଉଭୟ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଓ ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷର ପରସ୍ପର କେତେ ନିକଟରେ ତାହା ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ।

<u>ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :</u>

ଚର୍ଯାଗୀତି ପଦାବଳୀ: ସୁକୁମାର ସେନ

- ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ: ବସନ୍ତ ରଂଜନ ରାୟ (ସଂପାଦିତ)
- The Origin and Development of Bengali Language: Suniti Kr. Chatterjee
- ଚର୍ଯାଗୀତି ପରିକ୍ରମା: ନିର୍ମଳ ଦାସ
- ଚର୍ଯାଗୀତି ଭାଷା ଓ ଶବ୍ଦକୋଷ: ଅଲିଭାଦାକ୍ଷୀ
- ବୌଦ୍ଧଗାନ ଓ ଦୋଁହାରଭାଷା: ବିଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର (ବଙ୍ଗବାଣୀ ଓ ଦଶଦିଶି ପତ୍ରିକା)
- ଚର୍ଯାଗୀତିକା: ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର
- ନିର୍ବାସିତ କଲିଙ୍ଗୀଦେର ଠିକାନା: ସୁଜିତ କୁମାର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ
- ବାଙ୍ଗାଲୀର ଭାଷା: ସୁକୁମାର ସେନ, ସୁଭଦ୍ର କୁମାର ସେନ
- ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ପତ୍ରିକା ୧୯୮୦, ସମ୍ପାଦନା-ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର
- ଦ୍ୱିଭାଷିକତା ଓ ଓଡ଼ିଶାର କେରା ବାଙ୍ଗାଲୀ: ତାରକ ସରକାର
- ସାରଳା ମହାଭାରତ
- The History of the Bengali Language: B.C. Maumdar
- ବଙ୍ଗଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ: ଦୀନେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ସେନ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ଅସମୀୟା ଭାଷାର ସମ୍ବନ୍ଧ

ଇଂରାଜୀରେ ଆମେ ଯେଉଁ ଓରିୟା ଶବ୍ଦ ଦେଖୁ, ତାହାର ପ୍ରକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉଛି 'ଓଡ଼ିଆ'। ସେହି ଓଡ଼ିଆ ଆସିଛି 'ଉଡ୍ର' ବା 'ଓଡ୍ର' ଶବ୍ଦରୁ। ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଉଡ୍ର ବା ଓଡ୍ର ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଏ ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିଲେ। ଓଡ୍ର ଦେଶ ବୋଲି ଏହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ଓଡ଼ିଶା ଏବଂ ଅଧିବାସୀଙ୍କର ନାମ ଓଡ଼ିଆ ହୋଇଛି। ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ହେଉଛି 'ଉତ୍କଳ'। ଉତ୍କଳର ଅର୍ଥ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଳାଯୁକ୍ତ। ଅତୀତରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ଏକ ନାମ ଥିଲା 'କଳିଙ୍ଗ'। କଳିଙ୍ଗର ଅର୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ, ବନମଲ୍ଲୀ, ଶିରୀଷ, ଚତୁର ଆଦି ଶବ୍ଦ ଦିଆଯାଇଛି। ଭାଷାବିଦ୍‌ମାନଙ୍କ ମତରେ କଳିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦର ମୂଳଉତ୍ସ ରୂପେ 'କୁଲିଙ୍ଗ' ବା 'କ୍ଲିଙ୍ଗ୍' ଶବ୍ଦକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ। ଏହାର ଉତ୍ସ 'କ-ଲିଙ୍ଗ' ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ। 'କ-ଲିଙ୍ଗ' ଅର୍ଥାତ୍ ଶିବଲିଙ୍ଗର ଦେଶ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହୋଇପାରେ। ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତକରେ ଲିଖିତ ଭରତଙ୍କ 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର'ରେ ବିଭିନ୍ନ ନାଟକୀୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ 'ଔଡ୍ରମାଗଧୀ' ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି। ଖ୍ରୀ: ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ତାକୁ ସେ କାଳର ବୈୟାକରଣିକମାନେ 'ଔଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶ' ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥିଲେ। ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟତମ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ହେଉଛନ୍ତି ଶବର ବା 'ସଓରା'। ସଓରା ଭାଷାରେ 'ଓର୍‌ର' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଚାଷ। ଏହି 'ଓର୍‌ର'ରୁ ହୁଏତ 'ଓଡ଼' ବା 'ଓଡ଼ିଶା', ଓଡ଼ିଆର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାଇପାରେ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇପାରେ। ଚୀନା ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନ୍‌ସାଂ ତାଙ୍କ ଭାରତ ଭ୍ରମଣ ବିବରଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ 'ଉ-ଚ' ଭାଷାର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ଏହା ଉଡ୍ର (ଓଡ୍ର) ଶବ୍ଦର ବିକୃତ ଉଦାହରଣ ମାତ୍ର। ଓଡ୍ରଦେଶ ସମୟକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପରିଣତ ହେଲେ ହେଁ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ମୁଖରେ 'ଓଡ଼ିଶା' 'ଓରିସା' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବା ସହ 'ଓଡ଼ିଆ', 'ଓରିଆ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲା। ଯାହାହେଉନା କାହିଁକି, ୨୦୧୧ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ଛଅ ତାରିଖରେ ୧୧୩ ନମ୍ବର ସାମ୍ବିଧାନିକ ସଂଶୋଧନ ଆଇନମତେ ଓରିସା 'ଓଡ଼ିଶା' ରୂପେ ଏବଂ ଓରିଆ 'ଓଡ଼ିଆ' ରୂପେ ଗୃହୀତ ହେଲା। ଏହିଠାରେ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ କଥା ହେଉଛି ଯଦିବା ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଓରିଶା, ଓରେଷା, ଓରିଷା, ଓରେଷ୍ୟା, ଉରେଷ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ନାମରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ସହ ନିଜନିଜ ମାତୃଭାଷାରେ ସେହିଭଳି ଲେଖି ଆସୁଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀମାନେ ଉଚ୍ଚାରଣ ତଥା ଲେଖାକ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଓଡ଼ିଶା' ଏବଂ 'ଓଡ଼ିଆ'ର ପ୍ରୟୋଗ କରିଆସିଛନ୍ତି। ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ 'ଓଡ଼ିଶା' ଓରିଷା ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଆସିଛି। ମହାପୁରୁଷ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଶଙ୍କର ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ 'କୀର୍ତ୍ତନ ଘୋଷା'ରେ ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାୟ 'ଉରେଷା ବର୍ଣ୍ଣନ' ନାମରେ ରଚିତ ହୋଇଛି। ତେବେ ସମ୍ବିଧାନର ସଂଶୋଧିତ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ ପରେ 'ଓଡ଼ିଶା' ଏବଂ 'ଓଡ଼ିଆ'ର ପ୍ରଚଳନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଓଡ଼ିଶା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆର ଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଏବଂ ଲିଖନ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଶଂସନୀୟ।

ଭାଷାବିଦ୍‌ମାନଙ୍କ ମତରେ ଅହମ୍ ଭାଷାର 'ସାମ' ଧାତୁ ପରାଜିତ କରିବା ବା ପରାଜିତ ହେବାକୁ ବୁଝାଇଥାଏ। ତେଣୁ ଏହି 'ସାମ' ଧାତୁ ସହିତ ଅସମୀୟା ଆଦିବର୍ଣ୍ଣ 'ଅ' ପୂର୍ବରୁ ଯୋଗହୋଇ 'ଆସାମ' ବା 'ଅସମ' ଶବ୍ଦ ପରାଜିତ ହୋଇନଥିବା ବା 'ଅପରାଜିତ' ଅର୍ଥକୁ ସୂଚାଇଛି। ଆଉ କେତେକ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ମତରେ ଅସମ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟର ସମାନ ନୁହେଁ ଅର୍ଥାତ୍ 'ଅସମାନ' ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଏହି ଅର୍ଥକୁ ବୁଝେଇଥାଏ। 'ୱାଡେଲ ପାୱେଲ' ନାମକ ଜଣେ ସମାଲୋଚକ

ଅସମ ଶବ୍ଦର ମୂଳ ବଡ଼ୋ ଭାଷାରେ 'ହା-ସମ' ଅର୍ଥାତ୍ ନିମ୍ନ 'ଭୂ-ଭାଗ' ବା 'ସମଭୂମି' ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଛି ବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି ।

ଆସାମ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନନାମ ପ୍ରାଗ୍ଜ୍ୟୋତିଷ ଏବଂ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ନାମ କାମରୂପ । ପ୍ରାଗ୍ଜ୍ୟୋତିଷ ନାମଟି ଲୌହିତ୍ୟ, କାମରୂପ ଏବଂ କାମାଖ୍ୟା ନାମ ସହିତ ଜଡ଼ିତ । ଏହି ନାମଟି ସମ୍ଭବତଃ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟନାମର ସଂସ୍କୃତକରଣ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ 'ଚାଓଥିୟାସ' ନାମରେ ଚୀନ୍‌ଦେଶର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ଭାରତରେ ସେମାନେ 'ଜୁଥିସ୍' ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କର ତିନୋଟି ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା-ପ୍ରାଗ୍‌ଜୁଥିସ୍, ମଧ୍ୟଜୁଥିସ୍ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଜୁଥିସ୍ । ଆସାମରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା 'ପ୍ରାଗ୍‌ଜୁଥିସ୍' ଭାଗଟି ସମୟକ୍ରମେ ପ୍ରାଗ୍ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ରୂପାନ୍ତରିତ ହେଲା । ଆସାମ ଭୂମିର ପ୍ରଣାଳୀବଦ୍ଧ ବିବରଣୀକୁ ଭିତ୍ତି କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ସୂତ୍ରରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ ଯେ ଅସମର ଉତ୍ପତ୍ତି 'ପଗର-ଜୁହ' ନାମକ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ଭାଷାରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଛି । ପଗର-ଜୁହ କହିଲେ ସମୃଦ୍ଧ ବ୍ୟାପକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ପ୍ରାଗ୍ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ପୂର୍ବରୁ 'ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରର ନଗର' କୁହାଯାଉଥିଲା । ଅନ୍ୟ କେତେକ ସମାଲୋଚକ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଚୀନ କାମରୂପ ରାଜ୍ୟ ପାହାଡ଼ ପର୍ବତରେ ଭରା 'ଅ-ସମାନ' (ଅର୍ଥାତ୍ ସମାନ ନୁହେଁ) ହୋଇଥିବା ହେତୁ ଏହାର ନାମ 'ଅସମ' ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସାମରେ 'ଅସମୀୟା' ଶବ୍ଦଟି ଚାରୋଟି ବହୁଳ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରାହୁଏ । ପ୍ରଥମେ ଏହା ଅସମୀୟା ଜାତିକୁ ବୁଝାଏ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଏହା ଆସାମର ଅସମୀୟା ସଂସ୍କୃତିକୁ ସୂଚାଏ, ତୃତୀୟରେ ଅସମର ଅସମୀୟା ଭାଷାକୁ ଏବଂ ଚତୁର୍ଥରେ ଏହା ଆସାମର ସ୍ଥାୟୀ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଏ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଆସାମ ବହୁଜାତିର ବସବାସର ସ୍ଥାନ ହୋଇଆସିଛି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ କିରାତ, ଚୀନ୍ ଏବଂ ମଙ୍ଗୋଲୟଡ୍‌ମାନେ ବହୁକାଳ ଆଗରୁ ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ପରେ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍, ତୀବ୍ବତ-ବର୍ମ୍ମୀ ଏବଂ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଆସାମର ଜନଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ମଙ୍ଗୋଲୟଡ୍ ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ବଚଡ଼ା, ଦିମାସା, ଲାଲୁଂ, ସୋନୋୱାଲ କଚାରୀ, ରାଭା, ଗାରୋ, ମିରି (ମିଶିଂ), ମିକିର ଆଦି ଜନଜାତି ନିଃସନ୍ଦେହରେ ମଙ୍ଗୋଲୟଡ୍ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ବହୁପୂର୍ବେ ଆଫ୍ରିକା ମହାଦେଶରୁ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମପଟେ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଆସାମ ଆଡ଼କୁ ଧାବିତ ହୋଇ ଏଠାରେ ବାସ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତା' ପୂର୍ବରୁ ଆସାମକୁ ପଶ୍ଚିମପଟୁ ଆସିଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ପୂର୍ବପଟୁ ଆସିଥିବା ମଙ୍ଗୋଲୟଡ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମବିଲୋପ ଘଟିଲା । ଏହିଭଳି କିଛିକାଳ ଯିବା ପରେ 'ଟାଇ' ବା 'ଚାନ' ନାମରେ ଲୋକମାନେ ଆସି ପୂର୍ବପଟ ଦେଇ ଆସାମରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେମାନେ ୧୨୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ସମଗ୍ର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଅଧିକାର କରି ଶାସନ କଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତିକା ଆଗରୁ ସମଗ୍ର ଆସାମ ଅଞ୍ଚଳ ସୁସଭ୍ୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବସତି ଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦଶମ ଏକାଦଶ ଶତିକାରେ ଅସମୀୟା ଭାଷା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପ ନେଇସାରିଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଅସମୀୟା ଭାଷାର ରୂପଦାନର ମୂଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ତିବ୍‌ବତବର୍ମ୍ମୀ ଏବଂ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ଭାଷାର ଉପାଦାନ ଯଥେଷ୍ଟବେଶି । ସେହିସବୁ ଭାଷାର ବହୁତ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ରୂପ ଅସମୀୟା ଭାଷା ଗଠନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ନଦୀ, ନଳା, ଟାଇ ଆଦି ବହୁନାମ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରୁ ଆସିଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଛି-ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ଆଗରୁ ଆସାମରେ କେଉଁଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ପ୍ରାଚୀନ କାମରୂପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ବହୁଶତକ ଆଗରୁ ବସବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଥିଲା ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ତାହା ସେହି ଏକ

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା। ଅନ୍ୟମାନେ ନିଜର ଜନଜାତୀୟ ଭାଷା (ଦୋୱାନ) ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ କାମରୂପରେ କଥିତ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ। ଲୋକମୁଖରେ ଏହି ପ୍ରାକୃତଭାଷା କ୍ରମେ ସରଳ ହୋଇ ଅପଭ୍ରଂଶରେ ପରିଣତ ହେଲା। ଏହା ପରେ ପୂର୍ବର କାମରୂପୀ ଲୋକମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ କଲେ। ତେଣୁ କଥିତ ପ୍ରାକୃତଭାଷା ଏବଂ ଅପଭ୍ରଂଶର ପରସ୍ତ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଅସମୀୟାଭାଷା ନିଜ ଧରଣରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପନେଲା ଏବଂ ତା' ପରେ ଦୁଇଶତିକା ଭିତରେ ଅସମୀୟା ଭାଷା ବିକାଶ ଲାଭ କଲା। ଦଶମ ଶତିକାର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ଅସମୀୟା ଭାଷା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପ ନେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ସପ୍ତମ ଶତିକାରୁ ନିଜସ୍ୱ ରୂପନେବାର ପଥ ସ୍ଥିର କରିଥିଲା। ଦଶମ ଶତିକାରୁ ରାଜକୀୟ ଭାଷା ଭାବେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ସହ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜନଗୋଷ୍ଠୀର ଭାଷା ଭିନ୍ନ ରୂପେ କ୍ରିୟା କରିଲେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଭାଷା ଏବଂ ସଂସ୍କୃତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲା। ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲାଭ କରି କ୍ରମେ ସରଳତା ଲାଭ କରି ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ପରିଣତ ହେଲା। ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା କ୍ରମେ ଅଧିକ ସରଳ ହୋଇ ଅପଭ୍ରଂଶ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଲା। ଜନସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଏବଂ ଆଞ୍ଚଳିକ ବୈଷମ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଆଞ୍ଚଳିକ ଛାପର ରୂପ ଦେଲା।

ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷାର ମୂଳଉତ୍ସ ହେଉଛି ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ବା ସଂସ୍କୃତ। ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ହେଉଛି ୟୁରୋପୀୟ ବା ଇଣ୍ଡୋୟୁରୋପୀୟ ଭାଷା ପରିବାରର ଶତମବର୍ଗ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାରତ ଇରାନୀୟ ବା ଇଣ୍ଡୋଇରାନିଆନ୍ ଭାଷା ପରିବାରର ଶତମବର୍ଗ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାରତ ଇରାନୀୟ ବା ଇଣ୍ଡୋଇରାନିଆନ୍ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଉପଶାଖା। ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା କାଳକ୍ରମେ ତିନୋଟି ମୁଖ୍ୟସ୍ତର ଦେଇ ଗତି କରିଛି। ଯଥା- ୧.ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା (ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୧୫୦୦ରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫୦୦), ୨.ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା (ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୫୦୦ରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୦୦୦), ୩.ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା (୧୦୦୦ ଖ୍ରୀ:ର ପରବର୍ତ୍ତୀ)

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତ କୁହାଯାଏ। ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ ସଂସ୍କୃତରୁ ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିଲା। ଏହାକୁ ତିନୋଟି ସ୍ତରରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ। ଯଥା-ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ, ସୌରସେନୀ, ମାଗଧୀ, ପୈଶାଚୀ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାକୃତଶାଖାରୁ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିଲା ଅନେକ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା। ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତରୁ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା ଉତ୍ପତ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲା ଯଥା:ପୂର୍ବୀ, ପଶ୍ଚିମୀ, ଉତ୍ତରୀ, ଦକ୍ଷିଣୀ ଓ ମଧ୍ୟ। ପୂର୍ବୀମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶ ହେଉଛି ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତର ଅନ୍ୟତମ ଶାଖା। ପୂର୍ବୀ ମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ। ଉତ୍ତରୀ ପୂର୍ବୀମାଗଧୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବୀ ମାଗଧୀ। ବଙ୍ଗଳା ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷା ହେଉଛି ଉତ୍ତରୀ ପୂର୍ବୀମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶ ପ୍ରଶାଖାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ। ଓଡ଼ିଆ ହେଉଛି ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବୀମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶ ପ୍ରଶାଖାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ।

ବର୍ଣ୍ଣମାଳା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସମୀୟାର ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ୧୪ଟି ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ୩୪ଟି।

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ : ଅ, ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଋ, ୠ, ଌ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ : କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ, ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଞ, ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ, ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ, ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ, ଯ, ର, ଲ, ବ୍(ୱ), ଶ, ଷ, ସ, ହ, କ୍ଷ

ଓଡ଼ିଆରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ୧୩ ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ୩୬। ଅତିରିକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ୫।

କାଳ-ଅସମୀୟା ଭାଷାରେ ପାଞ୍ଚଟା କାଳ ସୂଚୀତ ହୋଇଛି। ବର୍ତ୍ତମାନ, ସ୍ୱରୂପ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭୂତ ବା ଅତୀତ, ପୂର୍ଣ୍ଣଭୂତ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ।

କାଳ	**ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ**	**ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ**		**ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ**
		ତୁଚ୍ଛାର୍ଥେ	ମାନ୍ୟାର୍ଥେ	
ବର୍ତ୍ତମାନ	ଓଁ ମଇଁ କରୋ (ମୁଁ କରେ)	ଅ ତଇ କର (ତୁ କର)	ଆ ତୁମି କର (ତମେ କର)	ଏ ସି କରେ (ସେ କରନ୍ତି)
ସ୍ୱରୂପ ବର୍ତ୍ତମାନ	ଇଛୋଁ ମଇଁ କରିଛୋଁ (ମୁଁ କରିଛି)	ଇଛ ତଇ କରିଛ (ତୁ କରିବୁ)	ଇଛା ତୁମି କରିଛ (ତମେ କରିଛ)	ଇଛେ ସି କରିଛେ (ସେ କରିଛି)
ଭୂତ ବା ଅତୀତ	ଇଲୋଁ ମଇଁ କରିଲୋଁ (ମୁଁ କରିଲି)	ଇଲି ତଇ କରିଲି (ତୁ କରିଲୁ)	ଇଲା ତୁମି କରିଲା (ତମେ କରିଲ)	ଇଲେ ସି କରିଲେ (ସେ କରିଲେ)
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂତ	ଇଛିଲୋଁ ମଇଁ କରିଛିଲୋଁ (ମୁଁ କରିଥିଲି)	ଇଛିଲି ତଇ କରିଛିଲ (ତୁ କରିଥିଲୁ)	ଇଛିଲା (ତୁମି କରିଛିଲା) ତମେ କରିଥିଲ	ଇଛିଲ ସି କରିଛିଲ (ସେ କରିଥିଲେ)
ଭବିଷ୍ୟତ	ଇମ ମଇ କରିମ (ମୁଁ କରିବି)	ଇବି ତଇ କରିବି (ତୁ କରିବୁ)	ଇବା ତୁମି କରିବା (ତମେ କରିବ)	ଇବ ସି କରିବ (ସେ କରିବେ)

ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ : କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟାରେ ସମାନ। 'ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଞ' କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଚ' ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟାରେ 'ଚକା' ଲେଖାଯାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ 'ଚକା' ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲାବେଳେ ଅସମୀୟାରେ 'ସକା' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ସେହିଭଳି 'ବଚନ', 'ନାଚ' ଇତ୍ୟାଦି ଲିଖିତକୁ ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ବସନ', 'ନାସ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରାହୁଏ। 'ଚ', 'ଛ'-ଦୁଇଟିର ଲିଖିତ ରୂପ ଅସମୀୟା ଉଚ୍ଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ସ' ହୁଏ। ଯେପରି ମାଛ, ଗଛ, କଛପ ଇତ୍ୟାଦି ଉଚ୍ଚାରଣରେ ମାସ୍, ଗସ୍, କସପ୍, ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। 'ଚ'କୁ ବୁଝେଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ 'ସ' ଏବଂ 'ଛ'କୁ ବୁଝେଇବା ପାଇଁ ଦ୍ୱିତୀୟ 'ସ' କୁହାଯାଇଥାଏ। ଟ, ଠ, ଡ, ଢ଼, ଣ, ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ନ' ଏବଂ 'ଣ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ନ' ହୁଏ। ଯେପରି 'କାନ' ଏବଂ 'ମୁଣା'- ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'କାନ୍' ଏବଂ

'ମୁନା' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ଅସମୀୟାରେ 'ଣ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ। ସେଥିପାଇଁ ଲିଖିତାକାରରେ 'କାନ'ର 'ନ'କୁ ଦନ୍ତ୍ୟ ନ ଏବଂ 'ମୁଣା'ର 'ଣ'କୁ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ନ' କୁହାଯାଇଥାଏ। 'ତ' ଏବଂ 'ଟ' କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ତ'କୁ ଦନ୍ତ୍ୟ ତ ଏବଂ 'ଟ'କ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ତ' କୁହାଯାଇଥାଏ। 'ଟ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ। ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ, ଯ, ର, ଳ ବ୍(ୱ), ସ, ଶ, ଷ, ହ, ୟ, କ୍ଷ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଲ' ଏବଂ 'ଳ' ପାଇଁ କେବଳ 'ଲ'ର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ। ଅସମୀୟାରେ 'ଳ'ର ବ୍ୟବହାର ଅଥବା ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ। ଯେପରି ବାଲି, କମଳା, କଦଳୀ, କଳ-କାରଖାନା ଇତ୍ୟାଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ 'ଲ' ପ୍ରୟୋଗ କରାହୋଇଥାଏ। 'ବ'କୁ 'ବ' ଏବଂ 'ବ୍'କୁ 'ୱ ଅବ' କୁହାଯାଇଥାଏ। 'ବନ୍ଧୁ'କୁ 'ବନ୍‌ଧୁ' ଏବଂ ଦେବବ୍ରତକୁ 'ଦେଓ୍ୱବବ୍ରତ' କୁହାଯାଇଥାଏ। 'ସ'କୁ 'ଦନ୍ତ୍ୟ ହ, 'ଶ'କୁ 'ତାଲବ୍ୟ 'ହ', 'ଷ'କୁ 'ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ହ' କୁହାଯାଇଥାଏ। ଉଚ୍ଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ, ଶ, ଷ, କୁ 'ହ' ଏବଂ 'ହ'କୁ ମଧ୍ୟ 'ହ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଇଥାଏ। 'ସାହସ'କୁ ଅସମୀୟାରେ 'ସାହସ' ଲେଖାହୁଏ। 'ହାହହ' ଉଚ୍ଚାରିତ କରାହୁଏ। 'ଶର'କୁ 'ହର୍', 'ହର'କୁ 'ହର' ଉଚ୍ଚାରଣ କରାହୁଏ। ସେହିଭଳି 'ଶଙ୍କର' ଲେଖାହୁଏ କିନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ହଙ୍କର' ଉଚ୍ଚାରିତ କରାଯାଇଥାଏ। ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଶ' ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ଶ' ହୁଏ। ଯେପରି ଶାଶ୍ୱତ, ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ହାଶ୍ଶତ' ହୁଏ। 'ବିଷମ' ଲେଖାହୁଏ କିନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ବିହମ' ହୁଏ। ଏହିଠାରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ କଥା ହେଉଛି 'ଶ' କୁ 'ହ' ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାଭଳି 'ଚ' କୁ 'ହ', ଉଚ୍ଚାରିତ କରାହୁଏ। ଯେପରି 'ଶିକାରୀ' ଶବ୍ଦକୁ ଅସମୀୟାରେ 'ଚିକାରୀ' ଲେଖାହୁଏ ଏବଂ ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ହିକାରୀ' କୁହାଯାଏ।

ଅଞ୍ଚଳଭେଦରେ ଅସମୀୟା ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଥାଏ। 'ଙ' ଅଞ୍ଚଳଭେଦେ 'ଅଁ' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। 'ଟେଙ' ନ କହି 'ଟେଆଁ' (ଆମ୍ବିଳା), ବେଙା ନ କହି ବେଁଆ କୁହାଯାଇଥାଏ। 'ଞ'- 'ଚିଞର', 'ଗଣ' ଇତ୍ୟାଦି ସିୟଁର, ଗୟାଁ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ୱ ଅବ 'ବ୍'ର ଉଚ୍ଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ 'ଜୀବ୍‌ନ' ହୁଏ ଜୀୟନ, 'ଭାବ୍‌ନା' ହୁଏ 'ଭାୟନା'।

ଶ ଷ ସ / ହ / ଖ:ର ଉଚ୍ଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଞ୍ଚଳଭେଦରେ ଶ, ଷ, ସ, ହ କୁ ବିଭିନ୍ନ ଧରଣରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଇଥାଏ। କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସମୀୟାକୁ 'ଅହମୀୟା' କହିଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ଅଖମୀୟା' କୁହନ୍ତି। 'ହ' କୁ 'ସ' ହିସାବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଯୋଗୁ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ହିମାଳୟ', 'ହୁକୁମ'କୁ ସିମାଳୟ, ସୁକୁମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି। ଏପରିକି ଇଂରାଜୀ 'husband' କୁ ସାଚ୍‌ବେଣ୍ଡ୍ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଇଥାଏ। ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କ୍ଷେତ୍ରରେ ମ୍ଳାନ, ଗ୍ଲାନି ଆଦିକୁ ମୋଲାନ୍, ଗେଲାନି ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଥାଏ। ଷ୍ଣ / ଷ୍ଣ= ବିଷ୍ଣୁ, ବୈଷ୍ଣବ ଆଦିକୁ କେହି କେହି ବିଷ୍ଟୁ, ବୈଷ୍ଣଓ ଆଦି ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି। ସ୍ / ଇସ୍: ସ୍ତମ୍ଭ, ସ୍କାଉଟ୍ ଆଦି ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ 'ଇ' ଯୋଗକରି ଇସ୍ତମ୍ଭ, ଇସ୍କାଉଟ୍ ଆଦି ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଇଥାଏ। ବ୍ୟଞ୍ଜନ+ବ୍ / ବ୍ୟଞ୍ଜନ: ଶବ୍ଦର ଆଦି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ବ୍ କେହି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିପାରନ୍ତିନି- ଯେପରି 'ସ୍ୱର', 'ସ୍ୱର୍ଗ'କୁ ସର, ସର୍ଗ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି।

ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟାବଚନାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ:

ଏକବଚନାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ- ପ୍ରାଣୀବାଚକ ଶବ୍ଦପରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଟୋ, ଜନ, ଜନୀ, ଜନା, ଗରାକୀ ଆଦି ସଂଯୋଗ କରି ଏକତ୍ୱକୁ ବୁଝାଇଥାଏ।

(ଅସମୀୟା)- 'ଟୋ'- ଚୋରଟୋ, ଲରାଟୋ, ଗରୁଟୋ

(ଓଡ଼ିଆ)- ଟା- ଚୋରଟା, ପିଲାଟା, ଗୋରୁଟା

ଅସମୀୟା-ଜନ / ଜନା-ମାନୁହଜନ, ମାନୁହଜନା, ଲ'ରାଜନ, ଖୁରାଜନ

ଓଡ଼ିଆ-ଜଣେ/ଜଣକ-ଜଣେ ଲୋକ/ଲୋକଜଣକ, ପିଲାଜଣକ, ଦାଦାଜଣକ

ଅସମୀୟା-ଗରାକୀ (ସମ୍ମାନ ସୂଚକ ଅର୍ଥରେ)- ମାନୁହଗରାକୀ, ତିରୋତା ଗରାକୀ

ଓଡ଼ିଆ-ଜଣକ (ସମ୍ମାନସୂଚକ ଅର୍ଥରେ)-ବ୍ୟକ୍ତିଜଣକ, ମହିଳାଜଣକ।

ଅପ୍ରାଣୀ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ ଅସମୀୟାରେ ଖନ, ଖନି, ଡାଳ, ପାତ, ଖିଲା ଆଦି ସଂଯୋଗ କରି ଏକବଚନ ହୁଏ। ଯେପରି-ତାମୋଲଖନ, ପଥାରଖନ, ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଡାଳ, ପାତଖିଲା ଇତ୍ୟାଦି। ଓଡ଼ିଆରେ ଗୁଆଖଣ୍ଡେ, ପଢ଼ିଆଖଣ୍ଡକ, ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ଟା, ପତ୍ରଖଣ୍ଡେ ଇତ୍ୟାଦି ହୋଇଥାଏ।

ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟ:

ଅସମୀୟା ଭାଷାରେ ତତ୍‌ସମ ଶବ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ସମଷ୍ଟିବାଚକ ଶବ୍ଦ ବର୍ଗ, ମଣ୍ଡଳୀ, ବୃନ୍ଦ, ସମୂହ ଇତ୍ୟାଦି ଲକ୍ଷଣୀୟ। ଯେପରି ଛାତ୍ରବୃନ୍ଦ, ଶିକ୍ଷାକମଣ୍ଡଳୀ, ରାଜ୍ୟସମୂହ ଇତ୍ୟାଦି ତଦ୍‌ଭବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ବୋର, ବିଲାକ, ହଁତ ଇତ୍ୟାଦି।

ବୋର-ପ୍ରାଣୀବାଚକ ଏବଂ ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ସହିତ ତୁଚ୍ଛାର୍ଥରେ 'ବୋର' ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯେପରି-ଗରୁବୋର, ମାନୁହବୋର, ଗଛବୋର ଇତ୍ୟାଦି। ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ, ଲୋକଗୁଡ଼ାକ, ଗଛଗୁଡ଼ାକ ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ।

ହଁ ତ-ପ୍ରାଣୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଏବଂ ଜାତିକୁ ବୁଝେଇବା ପାଇଁ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ 'ହଁ ତ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଏହା ତୁଚ୍ଛାର୍ଥ ଏବଂ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯେପରି ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ ଲରାହଁତ, ଦେଉତାହଁତ, ସିହଁତ ହୋଇଥାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁରୂପ ଧରଣରେ ପୁଅମାନେ, ପିତାମାନେ, ସେମାନେ ହୋଇଥାଏ। କେବେପୁଣି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଗାଳିଦେବା ଅର୍ଥରେ ଅଥବା ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ବୁଝେଇବା ଶବ୍ଦପଛରେ 'ହଁ ତ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯେପରି କୁକୁରହଁତ, ଗରୁହଁତ, ତହଁତ ଇତ୍ୟାଦି। ଓଡ଼ିଆରେ କିନ୍ତୁ ତୁଚ୍ଛାର୍ଥରେ କୁକୁରଗୁଡ଼ାକ, ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ, ତମେଗୁଡ଼ାଏ ହୁଏ। ଅସମୀୟା ଭଳି ଓଡ଼ିଆରେ କିନ୍ତୁ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଏବଂ ତୁଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସମଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏନାହିଁ।

ବିଲାକ: ପ୍ରାଣୀବାଚକ ଏବଂ ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ସହିତ 'ବିଲାକ' ସଂଯୋଗ କରାହୁଏ। ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରାଣୀବାଚକ ବିଶେଷକରି ଲୋକମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ 'ବିଲାକ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯେପରି ମାନୁହବିଲାକ, ଲ'ରାବିଲାକ, କିତାପବିଲାକ, ଚରାଇବିଲାକ ଇତ୍ୟାଦି। ଓଡ଼ିଆରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ, ପୁତ୍ରମାନେ, ପୁସ୍ତକସମୂହ / ଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।

ଦେଶଜ ପ୍ରତ୍ୟୟ:

ଅସମୀୟା ଭାଷାର ଉପଭାଷାଗୁଡ଼ିକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକକୁ ଦେଶଜ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଭିତରେ ଧରାଯାଇଥାଏ। ଗିଲା, ପିଲାନ, ଗୁଲା ଇତ୍ୟାଦି ଦେଶଜ ପ୍ରତ୍ୟୟ। ଯେପରି ଗରୁଗିଲା, (ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ), ମାନୁହଗିଲାନ (ଲୋକମାନେ) ଇତ୍ୟାଦି। ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସାମୂହିକ ଭାବେ ବୁଝେଇବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତାବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୋଗ କରାହୁଏ। ଯେପରି ଚାବିକୋଛା (ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସାବି କୋସା), କଲଆଖି, ଭାତଗାଲ, ଫୁଲଥୋପା, ରୋଇଜାକ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁରୂପ ଧରଣରେ ଚାବିପେନ୍ଥା, ଫେଣାଏ କଦଳୀ, ପୁଳାଏ ଭାତ, ପେନ୍ଥାଏ ଫୁଲ, ଦଳେ ଚଢ଼େଇ ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ। ଲିଙ୍ଗବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୋଗ କରି ଲିଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାହୁଏ। ଅସମୀୟା ଭାଷାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଚାରିଟା ଯେପରି ଇ, ଅନୀ, ନୀ, ରୀ।

ଈ-ବାନ୍ଧବ > ବାନ୍ଧବୀ, ବୁଢ଼ା > ବୁଢ଼ୀ, ଘୌଁରା > ଘୁଁରୀ(ଘୋଡ଼ୀ)

ଅନୀ-କୁମାର > କୁମାରନୀ, ପୁଂକନ > ପୁଂକନନୀ

ନୀ-ଗୃହସ୍ଥ > ଗୃହସ୍ଥନୀ (ଉଚ୍ଚାରଣ ଗ୍ରିହସ୍ଥନୀ), କଲିତା > କଲିତାନୀ

ରୀ-ଚୋର > ଚୁରିଣୀ

ଅସମୀୟା ଭାଷାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ବୁଝେଇବା ପାଇଁ ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସଂଖ୍ୟାପଦବାଚକ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦ ପରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହାର କରାହୁଏ। ଯେପରି-

(କ)	ଟୋ, ଟି-	ମାନୁହଟୋ	ଛୋୱାଲୀଟି	
		(ଲୋକଟା)	(ଝିଅଟା)	
(ଖ)	ଜନ, ଜନା, ଜନୀ-	ମାନୁହଜନ	ଦେବ୍‌ତାଜନା	ଛୋୱାଲୀଜନୀ
		(ବ୍ୟକ୍ତିଜଣକ)	(ଭଗବାନଜଣକ)	(ଝିଅ ଜଣକ)
(ଗ)	ଖନ, ଖନି-	ତାମୋଲଖନ / ଖନି	ଚାଲଣୀ ଖନି	
		(ଗୁଆଖଣ୍ଡେ)	(ଖଣ୍ଡେ ଚାଲୁଣୀ)	
(ଘ)	କଣ, କଣି-	କସ୍ତୁକଣ	ଚେନିକଣି	
		(ଜିନିଷଟିକେ)	(ଚିନି ଟିକେ)	
(ଙ)	ଫେରା, ଫେରୀ-	ବସ୍ତୁ ଫେରା	ଲୋଣ ଫେରି	
		(ଜିନିଷଗୁଡ଼ିଏ)	(ଗୁଡ଼ାଏଲୁଣ)	
(ଚ)	ଗଛ, ଗଛି-	ଚାବି ଗଛ,	ବନ୍ତି ଗଛି	
		(ପେନ୍ଥାଏ ଚାବି)	(ପୁଳାଏ ଦୀପ)	

(ଛ) ଗରାକୀ-	ତିରୁତା ଗରାକୀ	ମାନୁହ ଗରାକୀ
	(ମହିଳା ଜଣକ)	(ବ୍ୟକ୍ତିଜଣକ)
(ଜ) ଡାଳ, ପାତ -	ଗଛଡାଳ	ସ୍କେଲପାତ
	(ଗଛଟା)	(ପଟେ ସ୍କେଲ୍)

ତା' ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜିନିଷକୁ ବୁଝେଇବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତାବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯେପରି- ଆଖି: କଲଏଆଖି (ଫେଣାଏ କଦଳୀ)

କୋଛା-	ଚୁଲି କୋଛା		
	(ମୁଠାଏ ଚୁଲି / ଚୁଲି ଖେପାଏ)		
ଗାଲ-	ଭାତଗାଲ	ଧାନଗାଲ	ଚାଉଲ ଗାଲ
	(ପୁଳାଏ ଭାତ)	(ପୁଳାଏ ଧାନ)	(ପୁଳାଏ ଚାଉଳ)
ଜାକ-	ବାନ୍ଦର ଜାକ	ମ'ହ ଜାକ	
	(ମାଙ୍କଡ଼ ପଲ)	(ମଇଁଷୀ ପଲ)	

ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତାବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ:

ବସ୍ତୁର ପରିମାଣ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ବୁଝେଇବା ପାଇଁ ମାନ, ସେରେକ, ଏକ ଆଦି ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହାର କରାହୁଏ। ଯେପରି-

(କ) ମାନ-କେଇଜନମାନ, ତିନିଖନମାନ, ଦୁଇନମାନ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁରୂପ ଭାବେ କେଇଜଣ ମାତ୍ର, ତିନିଟା ଖଣ୍ଡେ, ଦୁଇଟା ଖଣ୍ଡେ ହୋଇଥାଏ।

(ଖ) ଚେରେକ- ଜନଚେରେକ, ଖନ ଚେରେକ ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆରେ ଜଣେ ଖଣ୍ଡେ, ଗୋଟାଏ ଖଣ୍ଡେ ଇତ୍ୟାଦି ହୋଇଥାଏ।

(ଗ) ଏକ- ବଛରେକ, ମାହେକ, ପକ୍ଷେକ ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆରେ ବର୍ଷସାରା, ମାସସାରା, ପକ୍ଷସାରା ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ।

ସମ୍ବୋଧନବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ: ଅସମୀୟା ଭାଷାରେ ବୟସ ଅନୁଯାୟୀ ଏବଂ ମାନ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟରଖି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସମ୍ବୋଧନବାଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହାର କରାହୁଏ। ଯେପରି-

୧. ବୟସରେ ସାନ ହେଲେ-ହେରୌ ଲ'ରାଟୋ (ଏଇ ପିଲା)

୨. ବୟସରେ ସାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମାନ ଅନୁସରି-ହେଲା ଲ'ରା (ଶୁଣ, ପିଲା)

୩. ସମାସ୍କନ୍ଧ ବନ୍ଧୁକୁ ହେରା ବନ୍ଧୁ, ହେରା ରାମ (ଏଇ ବନ୍ଧୁ, ଏଇ ରାମ)

୪. ସମ୍ମାନନୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକିବା ପାଇଁ ହେରିଜାଙ୍ଗରୀୟା (ଆଜ୍ଞା ମହୋଦୟ)

୫. ଭଗବାନ, ଈଶ୍ୱର- ହେ ଭଗବାନ, ହେ ଈଶ୍ୱର। ଓଡ଼ିଆରେ ସମଧରଣରେ ହେ ଭଗବାନ, ହେ ଈଶ୍ୱର ହୋଇଥାଏ।

୬. ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ 'ଅ ହେରା ଅମୁକ ବାଇ' କୁହାଯାଇଥାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ 'ଆଜ୍ଞା ଅମୁକ ମା' କୁହାଯାଇଥାଏ। ଏହାଛଡ଼ା ସମ୍ମାନାର୍ଥେ, 'ଅମୁକ ହେଉ' ଆଦି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାହୁଏ। ଓଡ଼ିଆରେ 'ଅମୁକ ଠାକୁର ମା' କୁହାଯାଇଥାଏ।

୭. ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ କହିଲେ ଅସମୀୟାରେ 'ଜୋର ବୁଜୋଓ୍ୱା ପ୍ରତ୍ୟୟ' କୁହାଯାଇଥାଏ। ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ, କ୍ରିୟା, କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ପରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଅର୍ଥ ବୁଝେଇବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏଇ ଜୋର ବୁଝେଇବା ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହାର କରାହୁଏ।

(କ) 'ଓ'-ଜୋର ବୁଝେଇବା ଆଦି ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ। ଯେପରି-

୧. ଲରା ଓ ନାଇ, ଛୋଓ୍ୱାଲୀ ଓ ନାଇ (ପୁଅ ବି ନାହିଁ, ଝିଅ ବି ନାହିଁ)

୨. କଲମଟୋ ଓ ହେରାଲ (କଲମଟା ବି ହଜିଲା)

୩. ଆଜି ଓ ନାହିଲ (ଆଜି ବି ଆସିଲାନି)

(ଖ) 'ଇ'-ଧମକେଇବା ଅଥବା ଜୋରଦେଇ କହିବା ସ୍ଥଳରେ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହାର କରାହୁଏ। ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ, ଶବ୍ଦବିଭକ୍ତି, ପରସର୍ଗ, କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ, ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏବଂ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାଚକ ଆଦି ପଛରେ ଯୋଗ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ।

ଯେପରି - ମାଛେଇ ଭାଲ ହବ

ଓଡ଼ିଆରେ- ମାଛ ହିଁ ଭଲ ହେବ

ମୟେ (ମ+ଇ+ଏ) ଯାମ

ଓଡ଼ିଆରେ ମୁଁ ହେ ଯିବି

ଦୁଇ ହେ ବାଜିଛେ

ଓଡ଼ିଆରେ ଦୁଇଟା ହେ ବାଜିଛି

ସ୍ୱାର୍ଥିକ ପ୍ରତ୍ୟୟ- କ୍ରିୟାରୂପ ପରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗକରି କୌଣସ ଏକ କାମର ପୂର୍ଣ୍ଣସମାପ୍ତି, ନିଶ୍ଚୟତା, ସନ୍ଦେହ, ସମ୍ଭାବନା, ମୃଦୁ ଅନୁରୋଧ ଆଦିକୁ ବୁଝାଏ, ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱାର୍ଥିକ ପ୍ରତ୍ୟୟ କୁହାଯାଏ। ଅବସ୍ଥାନ ଦିଗରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରିୟାବାଚକ ପରସର୍ଗ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ଦିଆହୁଏ। ଯେପରି: ଏକା-ସମ୍ଭାବନା ଆଦିକୁ ବୁଝାଏ। ମୟୋ ଯାମ ଏକା। (ମୁଁ ଏକା ଯିବି) ଓଡ଼ିଆରେ ମୁଁ ବି ଏକୁଟିଆ ଯିବି।

ଗୈ- ନିଶ୍ଚୟତା ଭାବକୁ ବୁଝାଏ।

ସି ଘରଗୈ ପାଲେଗୈ। (ସିଏ ଯାଇ ଘର ପାଇଲେଣି) ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁରୂପ ଧରଣରେ ସିଏ ଯାଇ ଘର ପାଇଲେଣି। ସିଏ ଯାଇ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେଣି।

ଚୋନ- ମୃଦୁ ଅନୁରୋଧକୁ ବୁଝାଏ।

ତୁମି ଆହିବାଚୋନ (ତମେ ଆସିବ ତ) ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁରୂପ ଧରଣରେ 'ତମେ ଆସିବ ତ' କୁହାଯାଇଥାଏ।

ଜାନୋ-ଅନିଶ୍ଚୟତା ଭାବକୁ ବୁଝାଏ।

କାମଟୋ ହବ ଜାନୋ (କାମଟା ହବ କେଜାଣି)

ଓଡ଼ିଆରେ 'କାମ ହବ କେଜାଣି' କୁହାଯାଇଥାଏ।

ଚାଗୈ- ସମ୍ଭାବନାକୁ ବୁଝାଏ।

ସି ନାହିବ ଚାଗୈ (ସିଏ ଆସିବନି ବୋଧେ)

ଓଡ଼ିଆରେ 'ସିଏ ବୋଧେ ଆସିବନି' କୁହାଯାଇଥାଏ।

ଦେଖୋନ- ଆଶାର ବିପରୀତ ଭାବକୁ ବୁଝାଏ।

ସି ନାହିଲେ ଦେଖୋନ (ସିଏ ଆସିଲେନି ତ)

ଓଡ଼ିଆରେ 'ସିଏ ତ ଆସିଲେନି' କୁହାଯାଇଥାଏ।

'ସିଏ ଆସିଲେନି ତ' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ।

ଦେଇ- ମୃଦୁ ଅନୁରୋଧକୁ ବୁଝାଏ।

ତୁମି ଯାବା ଦେଇ (ତମେ ଯିବ ରେ)

ଓଡ଼ିଆରେ 'ତମେ ଟିକେ ଯିବ' କୁହାଯାଇଥାଏ।

ନେ, ନେକି- ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଭାବକୁ ବୁଝାଏ।

ତୁମି ଯାବା ନେ?- ତମେ ଯିବ ନାଁ? (ଅସମୀୟା)

ତମେ ଯିବ ନାଁ? (ଓଡ଼ିଆ)

ତୁମି ଯାବାନେ କି?-ତମେ ଯିବ କି? (ଅସମୀୟା)

ତମେ ଯିବ କି? (ଓଡ଼ିଆ)

ପାଇ-ଅଙ୍ଗଜୋର ଦେବାକୁ ବୁଝାଏ।

ମଇ ନାଜାନୋ ପାଇ (ଅସମୀୟା)-ଏଃ, ମୁଁ ଜାଣିନି।

(ଓଡ଼ିଆ)- ଏଃ, ମୁଁ ଜାଣିନି।

ବୁଲି-ଗୁରୁତ୍ୱସୂଚକ ଭାବକୁ ବୁଝାଏ।

ସି ଯାମ ବୁଲି କୈଛିଲ (ଅସମୀୟା)- ସିଏ ଯିବ ବୋଲି କହିଥିଲା।

ଓଡ଼ିଆ- ସିଏ ଯିବ ବୋଲି କହିଥିଲା।

ହଁକ- ସମ୍ମତିଜ୍ଞାପକ ଭାବକୁ ବୁଝାଏ।

ତୋମାଲୋକ ଯୋୱାହଁକ- (ଅସମୀୟା)- ତମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଯାଅ।

ଓଡ଼ିଆ- ତମେମାନେ ସବୁ ଯାଅ।

ହି- ପୂର୍ଣ୍ଣସମାପ୍ତି, ନିଶ୍ଚୟତା ଆଦି ଭାବକୁ ବୁଝାଏ।

ସି ଆହି ପାଲେହି (ଅସମୀୟା)-ସିଏ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ତ।

ଓଡ଼ିଆ- ସିଏ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ତ।

ହେତେଁନ - ସର୍ତ୍ତସାପେକ୍ଷେ କୁହାଯାଇଥାଏ।

ଅସମୀୟା-ସି ଭାଲଦରେ ପଢ଼ାହଲେ ପରୀକ୍ଷା ତ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହବପାରିଲ ହେତେଁନ।

(ସିଏ ଭଲକରି ପଢ଼ିଥିଲେ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଥାଆନ୍ତା।)

ଓଡ଼ିଆ-ସିଏ ଭଲକରି ପଢ଼ିଥିଲେ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଥାଆନ୍ତା।

ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷାର ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର-

ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ଅସମୀୟା ଲୋକଭାଷାରେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ବିଭିନ୍ନ ଦରକାରୀ ଜିନିଷପତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଗଛଲତା, ପଶୁପକ୍ଷୀ ଏବଂ ଦିନ-ବାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅପୂର୍ବ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି। ଅବଶ୍ୟ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକାଶବ୍ଦ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି। କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ କିଛିଟା ଅଲଗା ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କଲେ ହେଁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟତା ରହିଛି ଯେପରି ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ 'family' କହିଲେ ଓଡ଼ିଆରେ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ବୁଝେଇଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଅସମୀୟାରେ 'family' ବା ପରିୟାଲ କହିଲେ କେବଳ 'ପତ୍ନୀ'କୁ ବୁଝାଇଥାଏ। 'ଗୋଟାଏ ପରିୟାଲ' କହିଲେ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ବୁଝେଇଥାଏ।

୧ (କ) ଓଡ଼ିଆ ମାସ-ବୈଶାଖ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ରବ, ଆଶ୍ୱିନ, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାର୍ଗଶୀର, ପୌଷ, ମାଘ, ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ଚୈତ୍ର।

(ଖ) ଅସମୀୟା ମାସ- ବହାଗ, ଜେଠ, ଆହାର, ଶାଓନ, ଭାଦ, ଆହିନ, କାତି, ଆଘୋନ, ପୁହ, ମାଘ, ଫାଗୁନ, ଚ'ତ।

୨ (କ) ଓଡ଼ିଆ ବାର-ସୋମ, ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ଗୁରୁ, ଶୁକ୍ର, ଶନି, ରବି।

(ଖ) ଅସମୀୟା ବାର-ସୋମ, ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର/ଶୁକୁର, ଶନି, ରବି/ଦେଓ।

୩ (କ) ଓଡ଼ିଆ ରଙ୍ଗ-ଧଳା, କଳା, ଲାଲ୍, ନୀଳ, ହଳଦିଆ, ବାଇଗଣିଆ, ସବୁଜ, ମାଟିଆ।

(ଖ) ଅସମୀୟା ରଙ୍ଗ- ବଗା, କଲା, ରଂଗା, ନୀଲା, ହାଲଧୀୟା, ବେଙ୍ଗୁନିୟା, ସେହଜୀୟା, ମଟିୟା।

୪ (କ) ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱାଦ- ରାଗ, ପିତା, ଖଟା, ମିଠା, କସା, ଲୁଣିଆ।

(ଖ) ଅସମୀୟା ସ୍ୱାଦ- ଜଲା, ପିତା, ଟେଙ୍ଗା, ମିଠା, କେଁହା, ନିମଖିଆ।

୫ (କ) ଓଡ଼ିଆ ଗଛ- ଆମ୍ବ, ପଣସ, ଜାମୁ, ଶାଗୁଆନ, ଶାଳ, ଅଶ୍ୱତ୍‌ଥ, ବଟ, ଶିଶୁ, ବେଲ, ଗମ୍ଭାରି, ପିପ୍‌ପଳ, ନଡ଼ିଆ ଏବଂ ଗଛର ଚେର, ପତ୍ର, ଡାଳ, ମଞ୍ଜି।

(ଖ) ଅସମୀୟା ଗଛ- ଆମ, କଠାଲ, ଜାମୁ, ଶେଗୁନ, ଶାଲ, ଆହତ, ବଟ, ଶିଶୁ, ବେଲ, ଗମାରି, ପିପଲ, ନାରୀକଲ ଏବଂ ଗଛର ଶିପା, ପାତ, ଡାଲ, ଗୁଟି।

୬ (କ) ସମ୍ବୋଧନ ପଦ (ଓଡ଼ିଆ): ବାପା, ବୋଉ, ଅଜା, ଆଈ (ବୁଢ଼ୀ ମାଆ), ମଉସା, ମାଉସୀ, ପିଉସା, ପିଉସୀ, ବଡ଼ଭାଇ, ସାନଭାଇ, ବଡ଼ଭଉଣୀ, ସାନଭଉଣୀ, ଭିଣୋଇ, ଦାଦା, ଖୁଦୀ, ମାମୁଁ, ମାଇଁ, ପୁଅ-ଝିଅ, ପୁତୁରା-ଝିଆରୀ, ଭଣଜା-ଭାଣିଜୀ।

(ଖ) ସମ୍ବୋଧନ ପଦ (ଅସମୀୟା): ଦେଓତା, ଆଇ, କକା, ଆଇତା, ମହା, ମାହୀ, ପେହା-ପେହୀ, ଦାଦା, ଭାଇଟି, ବାଇଦେଓ, ଭନ୍‌ଟି, ଭିନଦେଓ, ଖୁରା, ଖୁରୀ, ମାମା, ମାମୀ, ଲରା, ଛୋୱାଲୀ, ଭତିଜା ଛୋୱାଲୀ, ଭାଗୀନଲରା, ଭାଗୀନ ଛୋୱାଲୀ।

୭. (କ) ଜନ୍ତୁ- (ଓଡ଼ିଆ)- ଗାଈଗୋରୁ, ବଳଦ, ମଇଁଷି, ଷଣ୍ଢ, ଛେଳି, ଦାମୁରୀ, ଛଡ଼ା, ମେଣ୍ଢା।

(ଖ) ଜନ୍ତୁ- (ଅସମୀୟା)- ଗାଇଗରୁ, ବଳଧ, ମ'ହ, ଷାଁଡ଼, ଛାଗଲି, ଦାମରା, ଶେଉରୀ, ଭେଡ଼ା।

୮. (କ) ଚଢ଼େଇ(ଓଡ଼ିଆ)- କାଉ, ବଗ, ଚିଲ, ଶାଗୁଣା, କୋଇଲି, ଘରଚଟିଆ, ବଣି, ମୟୂର, କୁକୁଡ଼ା, ବତକ, ହଂସ, କପୋତ, କୁମ୍ଭାଟୁଆ।

(ଖ) ଚଢ଼େଇ(ଅସମୀୟା)- କାଉରୀ, ବଗଲୀ, ଚିଲନୀ, ଶଗୁନ, କୁଲି, ଘରଚିରିକା, ଶାଲିକା, ମ'ରା ଚରାଇ, କୁକୁରା, ହାଁହ, ରାଜହାଁହ, କପୌ, ଭାଟୌ।

୯. (କ) ସରୀସୃପ ଓ ଇତରଜୀବ (ଓଡ଼ିଆ)- ସାପ, ବେଙ୍ଗ, ଝିଟିପିଟି, ଉଇ, ପୋକ, ପିମ୍ପୁଡ଼ି, ପ୍ରଜାପତି, ମହୁମାଛି, ମାଛି, ବିଛା, ଜୋକ, ଭଅଁର।

(ଖ) ସରୀସୃପ ଓ ଇତରଜୀବ (ଅସମୀୟା)- ସାପ, ବେଂ/ଭେକୁଲି, ଜେଠୀ, ଉଇଁପୋକ, ପରୁଆ, ପଖିଲା, ମୌ ମାକ୍ଷି, ବିଛା, ଜୋକ, ବରଲ।

୧୦. (କ) ଗୃହପାଳିତ ଓ ଜଙ୍ଗଲୀଜୀବ (ଓଡ଼ିଆ)- ବାଘ, ଘୋଡ଼ା, ହାତୀ, ବିଲେଇ, ହରିଣ, ମୃଗ, ଠେକୁଆ, ଗଣ୍ଡା, ଚିତାବାଘ, କୁକୁର, ମୂଷା।

(ଖ) ଘରଚୀୟା ଓ ବନରୀୟା (ଅସମୀୟା)- ବାଘ, ଘୌଁରା, ହାତୀ, ମେକୁରୀ, ହରିଣା, ପହୁ, ଶହା ପହୁ, ଗଁଡ଼, ନାହରଫୁଟୁକୀ ବାଘ, କୁକୁର, ନିଗନୀ।

୧୧. (କ) ଫଳ (ଓଡ଼ିଆ): ଆମ୍ବ, କଦଳୀ, ପଣସ, ଜାମୁ, ସପୁରୀ, ଲିଚୁ, କମଳା, ନଡ଼ିଆ, ଡାଳିମ୍ବ, ଅଙ୍ଗୁର।

(ଖ) ଫଳ(ଅସମୀୟା): ଆମ, କଲ, କଠାଲ, ଜାମୁନ, ଆନାରସ, ଲେଚୁ, କମଲା, ନାରିକଲ, ଡାମିଲ, ଆଙ୍ଗୁର।

୧୨. (କ) ଫୁଲ (ଓଡ଼ିଆ)- ଗେଣ୍ଡୁ, ଶେଫାଳି, ମନ୍ଦାର, ଟଗର, ଗୋଲାପ।

(ଖ) ଫୁଲ (ଅସମୀୟା)- ଗେନ୍ଦା, ଶେୱାଲୀ, ଜବା, ତଗର, ଗୁଲାପ।

୧୩. (କ) ପରିବାପତ୍ର (ଓଡ଼ିଆ)- ଆଳୁ, ପିଆଜ, ବାଇଗଣ, ଗାଜର, ମୂଳା, ଫୁଲକୋବି, ବନ୍ଧାକୋବି, କାକୁଡ଼ି, କଖାରୁ, ଲାଉ, କଲରା, କାଙ୍କଡ଼, ସଜନା, ପାଳଙ୍ଗ, ଶାଗ, ଲଙ୍କା, ଅଦା, ରସୁଣ।

(ଖ) ପାଚଲି (ଅସମୀୟା)- ଆଲୁ, ପିୟାଁଜ, ବେଙ୍ଗେନା, ଗାଜର, ମୂଲା, ଫୁଲକୋବି, ପାତକୋବି, ଖିରା/ ଟିୟଁହ, ରଂଗାଲାଉ, ପାନିଲାଉ, ତିତା କେରେଲା, ଭାତ କେରେଲା, ସଜନା, ପାଲେଂ, ଶାକ, ଜଲକୀୟା, ଆଦା, ନହରୁ।

୧୪. (କ) ମାଛ (ଓଡ଼ିଆ)- କଉ, ମାଗୁର, ଗଡ଼େଇ, ଶେଉଳ, ରୋହି, ଭାକୁର, ମିରକାଲି, କରାଣ୍ଡି, ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି, ରଡା, କଙ୍କଡ଼ା, ମାଛମଞ୍ଜି, ମହୁରାଳି, ବାଳିଆ।

(ଖ) ମାଛ (ଅସମୀୟା)- କାଓ୍ୱେ, ମାଗୁର (ଉଚ୍ଚାରଣ-ମାଗୁର୍), ଗରୈ, ଶହଲ (ଉଚ୍ଚାରଣ-ହଉଲ୍), ରୋହି, ଭକୁଆ, ମିରିକା, ପୁଠି, ମିଚାମାଛ, ଶିଙ୍ଗି, କେଁକୋରା, ମାଛକନି, ମୋଓ୍ୱାମାଛ, ବରାଲି।

୧୫. (କ) ଚାଷ-ପାଗ-ସମୟ (ଓଡ଼ିଆ)- ଚାଷ, ଚାଷୀ, ଜମି, ପଡ଼ିଆ, ଜଙ୍ଗଲ, ପାହାଡ଼, ଲଙ୍ଗଳ, ହଳ, ଯୁଆଳି, ମଇ, ହଳୁଆ, ପାଞ୍ଚଣ, ଘାସ, ପାଣି, ପବନ, ଝଡ଼ତୋଫାନ, କୁହୁଡ଼ି, ବିଜୁଳି, ଘଡ଼ଘଡ଼ି, ଲଗାଣବର୍ଷା, ଖରା, ବର୍ଷା, ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ, ମରୁଡ଼ି, ଖରାପାଗ, ମେଘୁଆପାଗ, ପରିଷ୍କାର, ପାଗ, ଆକାଶ, ଦିନରାତି, ଦ୍ୱିପହର, ଉପରବେଳା, ସନ୍ଧ୍ୟା, ମଝିରାତି, ସକାଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିବା।

(ଖ) ଶସ୍ୟ-ବତର-ସମୟ (ଅସମୀୟା)- କ୍ଷେତି, କ୍ଷେତିୟକ, ମାଟି, ପଥାର, ଜଙ୍ଗଲ / ହାବି, ପାହାର, ନାଙ୍ଗଲ, ହାଲ, ଯୁଓ୍ୱଁଲି, ମୈ, ହାଲୋଓ୍ୱା, ଏଚାରି, ଘାଁହ, ପାନି, ବତାହ, ଧୁମୁହା, କୁଓ୍ୱଁଲି, ବିଜୁଲୀ, ଧେରେକନି, ନେରାନେପେରା ବାରିଷା (ଉଚ୍ଚାରଣ ବାରିଖା), ରୋଦ, ବରଷୁନ, ରାମଧେନୁ, ଖରାଂ, ରୋଦ ବତର, ଡ଼ାଓ୍ୱରିଆ, ଫଂରକାଲ, ବତର, ଆକାଶ, ଦିନ-ରାତି, ଦୁପରୀୟା, ଭାତିବେଲା, ସନ୍ଧିୟା, ମାଜନିଶା / ମାଜରାତି, ପୁଓ୍ୱା, ବେଲି, ବେଲିମାର ଯୋଓ୍ୱା।

୧୬. (କ) ଅବୟବ (ଓଡ଼ିଆ)- ମୁଣ୍ଡ, ନାକ, କାନ, ଆଖି / ଚକ୍ଷୁ, ପାଟି, ଓଠ, ଜିଭ, ଛାତି, ହାତ, ଗୋଡ଼, ଆଙ୍ଗୁଳି, ପେଟ, ଅଣ୍ଟା, ପିଠି, ବେକ।

(ଖ) ଅବୟବ (ଅସମୀୟା)- ମୂର, ନାକ, କାନ, ଚକୁ, ମୁଖ, ଓଠ, ଜିଭା, ବୁକୁ, ହାତ, ଭରି, ଆଙ୍ଗୁଲି, ପେଟ, କକାଲ, ପିଠି, ଡିଙ୍ଗି।

୧୭. (କ) ପୋଷାକ (ଓଡ଼ିଆ)-ସାର୍ଟ, ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍, କାମିଜ, ଟୋପି, ପଗଡ଼ି, ଖୋଷା, ଶାଢ଼ି, ବ୍ଲାଉଜ୍, ସାୟା, ଚଦର, ଧୋତି, କପଡ଼ା।

(ଖ) ପୋଷାକ (ଅସମୀୟା)- ସାର୍ଟ/କାମିଜ, ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍, ଟୁପି, ପାଗୁରି, ଖୋପା, ଶାଢ଼ି, ବ୍ଲାଉଜ୍, ପେଟିକୋଟ୍, ଚାଦର, ଧୁତି, କାପୋର।

୧୮. (କ) ଖାଦ୍ୟ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ (ଓଡ଼ିଆ)- ଭାରତ, ଡାଲି, ତରକାରୀ, ବିରି, ମୁଗ, ବୁଟ, ପେଜ, ନିଆଁ, ଅଙ୍ଗାର, ପାଉଁଶ, ଲୁଣ, ମସଲା, ପୋଡ଼ା, ଶିଳ, ଶିଳପୁଆ, ଢିଙ୍କି, ଶମା, ଚୂନା, ଲଡୁ, ଖଇ, ଚୂଡ଼ା, ଧାନ।

(ଖ) ଆହାର ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ (ଅସମୀୟା)- ଭାତ, ଡାଇଲ, ଆଞ୍ଜା, ମାଟିମାହ, ମୁଗମାହ, ବୁଟମାହ, ମାଢ଼, ଯୂଇ, ଏଙ୍ଗାର, ଚାଇ, ନିମଖ, ମସଲା, ପୋରା, ଶିଳପଟା, ପଟାଗୁଟି, ଢେଁକି ଥୁରା, ପିଠାଗୁରି, ଲାରୁ, ଆଖୈ, ଚିରା, ଧାନ।

୧୯. (କ) ବାଦ୍ୟ (ଓଡ଼ିଆ)-ଢୋଲ, ମହୁରୀ, ଶଙ୍ଖ, ମୃଦଙ୍ଗ, ବୀଣା, ଘୁଙ୍ଗୁରା

(ଖ) ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର (ଅସମୀୟା)- ଢୋଲ, ପେପା, ଶଙ୍ଖ, ମୃଦଙ୍ଗ, ବୀନ୍, ଜୁନୁକା

୨୦. (କ) ଗହଣା/ଅଳଙ୍କାର (ଓଡ଼ିଆ)-ଖଡୁ, ବାହଟି, ଚୂଡ଼ି, କାନଫୁଲ, ମଥାମଣି, ପାଉଞ୍ଜି, ଝୁମୁକା, ମୁଦି।

(ଖ) ଗହଣା/ଅଳଙ୍କାର (ଅସମୀୟା)- ଖାରୁ, ବାହଟି, ଚୂଡ଼ି, କାନଫୁଲି, ଦୁଗଦୁଗୀ, କରିଆ, ଝୁମୁକା, ଆଙ୍ଗଠି।

ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟା	**ଅସମୀୟା କ୍ରିୟା**
(କ) ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇବା	ମୂର ଆଞ୍ଚୁରିବା
(ଖ) ଦେହ କୁଣ୍ଡେଇବା	ଗା ଖଜୁଓ୍ୱା
(ଗ) ଗାଧୁଆ, ହଗିବା, ମୂତିବା/ପରିସ୍ରାକରିବା	ଗା ଧୋଓ୍ୱା, ହାଗା, ମୂତା/ପେସାବକରା
(ଘ) ଶୋଇବା, ବସିବା, ଖେଳିବା	ଟୋପନି ଯୋଓ୍ୱା/ଶୋଓ୍ୱା, ବହା, ଖେଲା
(ଙ) ଛିଣ୍ଡେଇବା, ଜେଇଁବା, ଚାଲିବା	ଚିଙ୍ଗା, ଜପିୟାଇଥକା, ଖୋଜକଢ଼ା

ଓଡ଼ିଆ ତଥା ଅସମୀୟା ଲୋକଭାଷା ଉପରେ କେତେକ ବାହ୍ୟଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଛି। ନିମ୍ନରେ ତା'ର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି।

୧. ଉଭୟ ଭାଷାରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ପ୍ରଭାବ- ଅନ୍ଧକାର, ଆଲୋକ, କମଳ, ଦାନ, ପାପ, ଫଳ, ମନ

୨. ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ-ଅର୍ଦ୍ଦଳି, ସାର୍ଟ, ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍, ବାରଣ୍ଡା

(ଅସମୀୟା-ବରଣ୍ଡା), ଟେବୁଲ, ଚେୟାର, ବେଞ୍ଚ୍

୩. ଫରାସୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଭାବ-କୁପନ, ବୁର୍ଜୁଆ (ଅ:ବୁର୍ଜୋଓ୍ୱା)

୪. ପାରସିକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଭାବ-ଅନ୍ଦାଜ, ଅଲତବ, ଆଇନ, ଆମଦାନି, କାଗଜ, କାରବାର, ଗୁମାସ୍ତା, ଗୋଲାପ

୫. ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଭାବ- ଆଚାର(ଅସମୀୟା-ଆସାର), ଆନାରସ, ଆୟା, ଆଲପିନ, ଇସ୍ତ୍ରୀ, ଇସ୍‌ପାତ, ଗୋଦାମ (ଅ:ଗୁଦାମ), ଜାଗା, ଜିଦ୍, ତରଜୁ, ଦଗାବାଜ୍ ଦୋକାନ (ଅ:ଦୁକାନ), ନରମ, ପସନ୍ଦ, ପାଉଁରୁଟି, ପୋଷାକ, ଫରମାସ, ଫିତା, ବକ୍‌ସିସ୍, ସାବୁନ, ବୋତାମ (ଅ:ବୁତାମ)

୬. ଆରବିକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଭାବ: ଅତର, ଆଲ୍ଲା, ଇଜ୍ଜତ, ଇଲାକା, ଇସ୍ତଫା (ଅ-କାଜିଆ), କଜିଆ, କଲମ, କିସମ, ଖବର, ସରବତ, ସଲାମ।

୭.	ତୁର୍କୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଭାବ-କଇଞ୍ଚି (ଅ:କେଚି), ତଲାସ, ବୋକୋଚା, ଠାକୁର, ବନ୍ଧୁକ, ଲାଶ୍ ଇତ୍ୟାଦି।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଶବ୍ଦ ଉଭୟଭାଷାର ଲୋକସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି। ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ। ଯଥା-ଅଷ୍ଟ୍ରୋଏସିଆଟିକ୍, ଦ୍ରାବିଡ଼ିଆନ, ତିବ୍ବତବର୍ମୀ। ଅଷ୍ଟ୍ରୋଏସିଆଟିକ୍ ଭିତରେ ଖାଚୀ (ଉଚ୍ଚାରଣ-ଖାସୀ), କୋଲାରିଆନ, ମାଲୟାନ୍ ଆଦି ଭାଷା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ।

ଅଷ୍ଟ୍ରୋଏସିଆଟିକ୍ ଭାଷାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଖାସୀ, ବଡ଼ୋ, ଥାଇ, ଆହମ୍ ଆଦି ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ନ ପଡ଼ିଲେ ହେଁ ଅସମୀୟା ଭାଷା ଉପରେ ପଡ଼ିଛି। ସେହିପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ କୋହ୍ଲ, ମୁଣ୍ଡା, ସାନ୍ତାଳୀ ଏବଂ ଦ୍ରାବିଡ଼ିଆନ୍ ଏବଂ ମାଲୟ ଶବ୍ଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଯେପରି-ଉଇ, କଦଳୀ (ଅ:କଲ), ଜଞ୍ଜାଳ, (ଅ:ଜାଞ୍ଜାଲ), ତୁଳା, ପୂଜା, ମହିଳା, ଶମ୍ବୁ।

ଜଞ୍ଜାଳ-ସାନ୍ତାଳୀ ଶବ୍ଦ

ଜିଞ୍ଜାର-ଖାଚୀ ଶବ୍ଦ

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ଉଭୟଭାଷାରେ ସମାନ ଅର୍ଥ ବହନ କଲେ ହେଁ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଏବଂ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି।

ଶବ୍ଦ	ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ	ଅସମୀୟା ଅର୍ଥ
କଲେ	କରିଲେ	କହିଲେ
ତକ୍ତା	କାଠପଟା	କାଠପଟା
ଆବୁ	ବଥ	ବୁଢ଼ୀମା
ଦା	ଦା	କଟୁରୀ(ଉଚ୍ଚାରଣ-କଟାରୀ)
ବୋକା	ନିର୍ବୋଧ	କାଦୁଅ
ମାଟି	ମାଟି	ଜମି
ଆମ	ଆମର	ଆମ୍ବ
କୁଲି	ଶ୍ରମିକ	କୋଇଲି
ଘାଇ	ବନ୍ଧର ଘାଇ	ପ୍ରଧାନ
ଚନ୍ଦା	କେଶ ନଥିବା ଲୋକ	ଚନ୍ଦ୍ର
ଛାଇ	ଛାୟା	ପାଉଁଶ
ପଲମ	ଘୋଡ଼ଣି	ବିଳମ୍ବ

ଉଭୟ ଭାଷାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଏକାଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଥାଏ।

୧. ଓଡ଼ିଆ 'ଋ' ଅସମୀୟାରେ 'ର' ଲିଖିତ ହେଲେ ହେଁ 'ରି' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ।

ଓଡ଼ିଆ (ଉଚ୍ଚାରଣ)	ଅସମୀୟା (ଉଚ୍ଚାରଣ)
ଋତୁ, ଋଣ, ଋଷି	ରିତୁ, ରିଣ୍, ରିଷି

୨. ଓଡ଼ିଆ 'ଆ' ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଅସମୀୟା 'ୟା'ରେ ପରିଣତ ହୁଏ।

ଓଡ଼ିଆ	ଅସମୀୟା
କପଟିଆ, ଓଡ଼ିଆ, ତେଲିଆ	କପଟିୟା, ଓଡ଼ିୟା, ତେଲିୟା

୩. ଓଡ଼ିଆ 'ଓ' ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଅସମୀୟା 'ଉ'ରେ ପରିଣତ ହୁଏ।

ଓଡ଼ିଆ	ଅସମୀୟା
ଗୋଲାପିଆ, ଗୋଦାମ, ଟୋପି	ଗୁଲପିୟା, ଗୁଦାମ, ଟୁପି

୪. ଓଡ଼ିଆ 'ଆ' ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଅସମୀୟାରେ 'ୱା' ହୁଏ।

ଓଡ଼ିଆ	ଅସମୀୟା
ଗୁଆ, ଘରୁଆ, ଶେଫାଳି	ଗୁୱା, ଘରୁୱା, ଶେୱାଲି

୫. ଓଡ଼ିଆ 'ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର' କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେକସ୍ଥଳରେ ଅସମୀୟାରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ' ଦିଆଯାଇଥାଏ।

ଓଡ଼ିଆ	ଅସମୀୟା
ଦାନ୍ତ, ତନ୍ତ, ଚଣ୍ଡାଳ	ଦାଁତ, ତାଁତ, ଚଁଡାଲ

୬. ଓଡ଼ିଆ 'ଏ' ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଅସମୀୟାରେ 'ଇ' ହୋଇଥାଏ।

ଓଡ଼ିଆ	ଅସମୀୟା
ଏକାନ-ସେକାନ, ଏକୁଳ-ସେକୁଳ	ଇକାନ-ସିକାନ, ଇକୁଲ-ସିକୁଲ
ଏହା ତ ସେ ହାତ, ଏପଟେ ସେପଟେ	ଇହାତ-ସିହାତ, ଇଫାଲେ-ସିଫାଲେ

୭. ଓଡ଼ିଆ 'ଅ' ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଅସମୀୟାରେ 'ଆ' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ।

ଓଡ଼ିଆ	ଅସମୀୟା
ଅକାଳ, ଅକ୍ଷର, ଅଟକ, ଅଟା	ଆକାଲ, ଆକ୍ଷର, ଆଟକ, ଆଟା
ଅଠା, ଅତର, ଅଦା, ଅନ୍ଦାଜ	ଆଠା, ଆତର, ଆଦା, ଆନ୍ଦାଜ

ପ୍ରତିଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ / ଲଥା :

ଉଭୟ ଭାଷାରେ କଥା ସହିତ ଲଥାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ। ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲଥାର ପ୍ରୟୋଗ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଛି।

<u>ଓଡ଼ିଆ</u>	<u>ଅସମୀୟା</u>
ଗିଲାସ ଫିଲାସ, ମାଛ ଫାଛ	ଗିଲାସ ଟିଲାସ, ମାଛ ଟାସ
ଟେବୁଲ ଫେବୁଲ, ଗଛ ଫଛ	ଟେବୁଲ ସେବୁଲ, ଗଛ ଟଛ
ବିଛଣା ଫିଛଣା	ବିଛନା ଟିସନା
	(ଗଛ ଟଛ-ଉଚ୍ଚାରଣ ଗସ୍ ତସ୍)

ଆସାମର ଚା ବଗିଚାର ଭାଷା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା:

ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଆଜିକୁ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଶହ ବର୍ଷତଳେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଆସାମର ଚା' ବଗିଚାରେ କାମ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀମାନେ ସମୟକ୍ରମେ ଚା' ବଗିଚାରେ ପୁରୁଷ ତଥା ମହିଳା ଶ୍ରମିକ ରୂପେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବେ ବାସ କଲେ। ସେହିଭଳି ଭାରତବର୍ଷର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଯେପରି ବିହାର, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ତାମିଲନାଡୁ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରୁ ଆସିଥିବା ଶ୍ରମିକମାନେ ଚା' ବଗିଚାରେ ସ୍ଥାୟୀ ଶ୍ରମିକ ହିସାବେ କାମ କଲେ। ଏକା କୁଲି ଲାଇନରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷା-ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ରହି ମନର ଭାବପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ବୁଝିପାରିଲା ଭଳି ପଦେ ଅଧେ କଥା କହିଲା ଭିତରେ ଗଢ଼ିଉଠିଲା ଏକ ସମନ୍ୱୟର ଭାଷା। ଆସାମର ମାଟି-ପାଣି-ପବନ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିବା ଏହି ନୂତନ ସଂଯୋଗୀ ଭାଷା 'ବାଗାନୀୟା ଭାଷା' ଅର୍ଥାତ୍ 'ବଗିଚାର ଭାଷା' ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା। ଏହି ବାଗାନୀୟା ଭାଷା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଂପର୍କ ନିକଟତମ କାରଣ ଚା' ଜନଗୋଷ୍ଠୀର ସତୁରିଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକ ଅଛନ୍ତି। ଅସମୀୟା ଲୋକମାନେ ଚା' ବଗିଚାରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ ନ ଥିବାରୁ ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ସରଳ, ନିରୀହ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମିଛ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖେଇ, ଫୁସୁଲେଇ ଦଲାଲମାନେ ଆଣିଥିଲେ। ସେମାନେ ଚା' ବଗିଚାରେ କିପରି ଅତି ଦୟନୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ ତା'ର ଚିତ୍ର ସେମାନେ ଗାଉଥିବା ଗୀତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି। ଯେପରି:

	<u>ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ</u>
୧. କି ବଲବ ଗୋ ମାସୀ ପିସୀ	କି କହିବି ଗୋ ମାଉସୀ ପିଉସୀ
କି ବଲବ ଦୁଃଖର କଥା	କି କହିବି ଦୁଃଖର କଥା
କାଁଚା ବାଁଶେ ଘୁଣ ଲାଗେଛେ	କଞ୍ଚା ବାଉଁଶରେ ଯେହ୍ନେ ପୋକ ଲାଗିଛି
ତେମନି ହାମାର ଦଶା।	ଆମର ସେଭଳି ଦଶା।

୨. ଶିଶିରେ କି ଫୁଟେ ଫୁଲ	ଶିଶିରେ କି ଫୁଟେ ଫୁଲ
ବିନା ବରିଷଣେ	ବିନା ବରଷାରେ
ବଚନେ କି ମାନେ ମନ	ବଚନେ କି ମାନେ ମନ
ବିନା ଦରଶନେ।	ବିନା ଦରଶନରେ।
୩. ଗାଛେର ମଧ୍ୟେ ତୁଳସୀ	ଗଛ ମଧ୍ୟରେ ତୁଳସୀ
ପାତର ମଧ୍ୟେ ପାନ	ପତର ମଧ୍ୟେ ପାନ
ତିରୀର ମଧ୍ୟେ ରାଧିକା	ନାରୀ ମଧ୍ୟରେ ରାଧିକା
ପୁରୁଷ ଭଗବାନ।	ପୁରୁଷ ଭଗବାନ।

ଚା' ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ସମାଜ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ ଆଖିରେ ପଡେ ଅପରିଷ୍କାର, ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ ପରିବେଶ। କେଉଁଠି ହୋ ହାଲ୍ଲା ପରିବେଶ ତ ଆଉ କେଉଁଠି ମହିଳା କେତେଜଣ ଏକାଠି ବସି ଗପରେ ବ୍ୟସ୍ତ। ଆଉ କେଉଁଠି ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ ନେଇ କଳିକଜିଆ। କିଛିବାଟ ଆଗେଇଗଲେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ ମାତାଲର ପ୍ରଳାପ-

'ସର୍ ସର୍ କିସ୍‌ନେ ଫାସାୟା, ହାମ୍‌ନେ ଫାସାୟା
ମାଇଁ ନେମ୍ ଇଜ୍ ବିପିନ ଉରୀୟା।'

ଚା' ବଗିଚାରେ ସାନ୍ତାଳ, କୁର୍ମୀ ଆଦି କରି ବିଭିନ୍ନ ଜନଜାତିର ଲୋକେ ବାସକରି ଆସିଛନ୍ତି। ଆଜି ଦିନରେ ଓଡ଼ିଆଘରେ ରାତିପୁହା ଗୋବରପାଣି ଛିଟାରେ ଗୃହକର୍ମ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଭଳି ଆସାମର ଚା' ବଗିଚାର ଗୃହିଣୀମାନେ ଗୋବରପାଣି ଛାଟି ଦୁଆରବାଡ଼ି ପହଁରିବାରେ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ପ୍ରାତଃକର୍ମ। ସେମାନେ ପାଳନ କରନ୍ତି କରମ ପରବ, ଟୁଷୁ ପରବ। ଗାଆନ୍ତି ଝୁମୁରଗୀତ। ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିଶ୍ୱାସଭଳି ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି-ତଳେ ବସି ଖାଇଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ିଯାଆନ୍ତି, ଯାହାକୁ ବଗାନୀୟା ଭାଷାରେ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀଚାଡ଼ା' କୁହାଯାଏ। ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଚାଳରେ ଶାଗୁଣା ବା ପେଚା ବସିଲେ ଘରର ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଏ। ଚା' ବଗିଚାର ଭାଷା ଏବଂ ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲୋକବିଶ୍ୱାସର ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି। ଚା'ଜନଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ଯେଉଁ ନାରୀମାନେ ଚାଲିଲାବେଳେ କଠଉଶବ୍ଦ ଭଳି ଠକ୍‌ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ସେମାନେ କୁଲକ୍ଷଣୀ। ସେହିଭଳି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି-

	ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ
ଓଁଚ୍ କପାଲି ଚିରୁନ ଦାନ୍ତି	ଉଚ୍ଚ କପାଳି ଚିରିଣି ଦାନ୍ତୀ
ଦୀଘଲ ମାଥାର କେଶ	ମୁଣ୍ଡରେ ଲମ୍ବା କେଶ
ଯେ ପୁରୁଷେ ବିବାହ କରାୟ	ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ବିବାହ କରେ
ଭ୍ରମାୟ ନାନା ଦେଶ।	ବୁଲଇ ନାନା ଦେଶ।

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ଅସମୀୟା ଭାଷାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ। ନିମ୍ନରେ ବାଗାନୀୟା ଭାଷାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟତା ଦିଆଯାଇଛି।

	ବାଗାନୀୟା ଶବ୍ଦ	ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ
	ହଲୁଦ ତେଲ	ହଳଦୀ ତେଲ
	ଏକ ଲୋଟା	ଲୋଟାଏ
	ସାରିଷାର ତେଲ	ସୋରିଷ ତେଲ
ନାଁ ଦିଆ-	ସରୁ ସୂତା ଗଜ ମୁକୁତା	ସରୁ ସୂତା ଗଜ ମୁକୁତା
	ଗୁଟିର ବାକଲ ନାଇ	ମଞ୍ଜିର ଚୋପା ନାହିଁ
	ଖାଇ ଦେଇଛି ବସି ପରିଛି	ଖାଇଦେଇଛି ବସି ପଡ଼ିଛି
	ଏଇ ରାଇଜେରେ ନାଇଁ	ଏଇ ରାଇଜରେ ନାହିଁ।
	(ଉତ୍ତର-କୁଆପଥର)	(ଉତ୍ତର-କୁଆପଥର)

ସମ୍ବଲପୁରୀ ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷା- ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ସମ୍ବଲପୁରୀ ବା କୋଶଳୀ ଏବଂ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟରେ କିଛିଟା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଭାଷାଗଠନ ଏବଂ ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ଅସମୀୟା ଭାଷା କୋଶଳୀର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ।

ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦିଗରୁ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଏବଂ ଅସମୀୟା ତଥା ଓଡ଼ିଆଭାଷା

୧. ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦାନ୍ତ 'ଅ' ଲୋପ ପାଇଥାଏ। ଯଥା-ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ ବାଟ, ଆକାଶ, ଶଶୁର ଆଦି ସମ୍ବଲପୁର ଓଡ଼ିଆରେ ବାଟ୍, ଆକାଶ୍, ଶ୍ୱଶୁର୍ ହୋଇଥାଏ। ଅସମୀୟା ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବାଟ୍, ଆକାଶ୍, ଶ୍ୱଶୁର୍ ହୋଇଥାଏ।

୨. ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ନ' ଓ 'ଣ'ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଛି। ଅସମୀୟାରେ 'ନ' ଓ 'ଣ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ 'ନ' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ।

୩. ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ଲ' ଓ 'ଳ'ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଛି। ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଲ' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। ଯେପରି 'ଶଳା', 'ନେଉଳ', 'ହଳ୍' ଭଳି ଅସମୀୟାରେ କେବଳ 'ଲ' ଲିଖିତ ଏବଂ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ। 'ଳ'ର ପ୍ରୟୋଗ ନାହିଁ।

୪. ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ସବର୍ଣ୍ଣଯୋଗରେ ନାସିକ୍ୟ ଲୋପ ପାଇ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁର ଆଗମ ହୁଏ। ଯଥା-ରାଁଧିବା, ଅଁଧାର ଇତ୍ୟାଦି ଅସମୀୟାରେ ରାଁଧିବା, ଏଁଧାର ହୁଏ।

୫. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟପୂର୍ବରୁ ସାଧାରଣତଃ ଦନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୁଏ। ଯଥା-ଠଁଡ଼ା, ଠୁଁଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଅସମୀୟାରେ ଠଁଡ଼ା, ଠୋଁଟ ହୁଏ।

୬. ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ କ୍ରିୟାପଦରେ 'ଆମେ ଯିବୁ' ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ବାଲେଶ୍ୱର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ସମ୍ବଲପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗୀର ପରି ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ହୁଏ 'ଆମେ ଯିମୁ'। ଅସମୀୟାରେ 'ଆମି ଯାମ୍' ହୁଏ।

୭. ଓଡ଼ିଆରେ ନକରାତ୍ମକ କ୍ରିୟାପଦରେ (କେତେକ ବିଶେଷ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ) ନି, କ୍ରିୟାପଦର ଶେଷରେ ଯୋଗ ହୋଇଥାଏ, ଯଥା-ଖାଏନି, କହନି ଇତ୍ୟାଦି। ସମ୍ବଲପୁରରେ ଏହା କ୍ରିୟାପଦର ପୂର୍ବରୁ ଆସିଥାଏ। ଯେପରି- ନିଖାଏ, ନିମିଲେ, ନିଗଲେ ଇତ୍ୟାଦି...। ଅସମୀୟାରେ ଅନୁରୂପ ଧରଣରେ ନେଖାୟ, ନିମିଲେ, ନେଯାଏ ଇତ୍ୟାଦି 'ନି' କ୍ରିୟାପଦ ପୂର୍ବରୁ ଆସିଥାଏ।

ସମ୍ବଲପୁରୀ : ମୁଇଁ ନାଇଁ କରିଛେ।

ଅସମୀୟା : ୧. ମଇଁ ନାଇଁ କରିଛେ (ମୁଁ ନାଁ କହିଛି)

୨. ମଇଁ ନାଇଁ କରା। (ମୁଁ କରିନି)

୮. ଓଡ଼ିଆରେ 'ଅଟେ' କ୍ରିୟା ପ୍ରାୟତଃ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ନଥିଲାବେଳେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଏହାର ପ୍ରତିରୂପ 'ଆୟ'ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ। ଯେପରି-

(କ) 'ଇଟା' ଗୁଟେ କୁକୁର୍ ଆୟ' (ସମ୍ବଲପୁରୀ)

ଏଇଟୋ ଏଟା କୁକୁର ହୟ (ଅସମୀୟା)

(ଖ) ଇଟା ମୋର ଘର ଆୟ (ସମ୍ବଲପୁରୀ)

ଏଇଟୋ ମୋର ଘର ହୟ (ଅସମୀୟା)

୯. ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ- 'କୁ'/'କି' ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାରେ ହୁଏ 'କେ'। ଯଥା-ତାକେ (ସମ୍ବଲପୁରୀ)

ଅସମୀୟାରେ ଅନୁରୂପ ଧରଣରେ 'ତାକେ' ହୁଏ।

୧୦. ଓଡ଼ିଆରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ କୌଣସି ଚିହ୍ନ ନାହିଁ। ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ଏହି କାଳର ଚିହ୍ନ-ସ୍, ଯଥା-କର୍‌ସି, କର୍‌ସୁ, ଖାସିଁ, ଖାସୁ, ଖାସନ୍ ଇତ୍ୟାଦି

ଅସମୀୟା ଭାଷାର ଏକ ଉପଭାଷା ହିସାବେ ବରପେଟିଆ ଭାଷାରେ କର୍‌ସି, କର୍‌ସୁ, ଖାସି, ଖାସନ୍ ହୁଏ।

୧୧. 'ଣ'ର ପ୍ରଚଳନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆର ନଣନ୍ଦ, ଚଟାଣ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାରେ ହୁଏ ନନ୍‌ଦ, ଚଟାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି। ଅସମୀୟାରେ ଅନୁରୂପ ଧରଣରେ ନନନ୍ଦ, ଚଟାଣ ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖାହୁଏ। ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ଅ' କାରାନ୍ତ ଲୋପ ପାଇ ନନଦ୍, ଚଟାନ ହୁଏ।

୧୨. ଓଡ଼ିଆ 'ଓ' ସମ୍ବଲପୁର ବା ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ରେ 'ଉ' ହୁଏ। ଅସମୀୟାରେ ସମଧରଣର ହୁଏ। ଯଥା-

ଓଡ଼ିଆ	ସମ୍ବଲପୁରୀ	ଅସମୀୟା
କୋଇଲି	କୁଇଲି	କୁଲି

୧୩. ଓଡ଼ିଆର ଅତୀତକାଳର ଚିହ୍ନ 'ଇଲ୍' ସମ୍ବଲପୁରୀ ଏବଂ ଅସମୀୟାରେ 'ଲ୍' ହୁଏ। ଯଥା-

ଓଡ଼ିଆ	ସମ୍ବଲପୁରୀ	ଅସମୀୟା
ଖାଇଲି	ଖାଲି	ଖାଲି

୧୪. ଓଡ଼ିଆର ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନର ଚିହ୍ନ 'ଅନ୍ତ' (ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା-ଛ୍-ପରେ) ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ଅନ୍' ହୁଏ। ଯଥା-କରୁଛନ୍, ଖାଉଛନ୍ ଇତ୍ୟାଦି।

ଅସମୀୟାରେ କରକଛୋନ୍, ଖାଅକଛୋନ୍ ହୁଏ।

ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅସମୀୟା ଶବ୍ଦର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ।

ମାନକ ଓଡ଼ିଆ	ସମ୍ବଲପୁରୀ	ଅସମୀୟା
ନିଆଁ	ଆଇଗ୍/ଯୁଏ	ଆଗ, ଯୁଇ (ଆଗ-ଉଚ୍ଚାରଣ ଆଗ୍)
ଚନ୍ଦ୍ର	ଜନ୍	ଜୋନ (ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଜୋନ୍')
ସୂର୍ଯ୍ୟ	ବେଲ୍	ବେଲି
ଲହୁଣୀ (ମାଖନ)	ମାଖନ୍	ମାଖନ (ଉଚ୍ଚାରଣ 'ମାଖନ୍')
ଚମଡ଼ା	ଛାଲ୍	ଛାଲ (ଉଚ୍ଚାରଣ-ସାଲ୍)
ଛେପ(ଥୁକ)	ଥୁକ୍	ଥୁ
ବୁଢ଼ିଆଣୀ	ମକ୍ରା	ମକରା (ଉଚ୍ଚାରଣ-ମକ୍ରା)
ଫେଣ	ଫେନ୍	ଫେନ (ଉଚ୍ଚାରଣ-ଫେନ୍)

ଓଡ଼ିଆ ଓ ଅସମୀୟା ବ୍ରଜାବଳୀ ଭାଷା :

ମହାପୁରୁଷ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଶଙ୍କର ଦେବଙ୍କୁ ଅସମୀୟା ଭାଷା ଏବଂ ଜାତିର ଜନକରୂପେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଥାଏ। ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଏ କେଉଁ ଧରଣର ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ? ଦୁଇଟା ସ୍ୱଷ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସିଏ ଦୁଇଟି ଭାଷା ରୂପ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ। ଶଙ୍କରଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ନାଟକସମୂହର ଭାଷା ଥିଲା 'ବ୍ରଜାବଳୀ ଭାଷା ସହିତ ଠାଏ ଠାଏ ସାମାନ୍ୟ ଅସମୀୟା ଶବ୍ଦର ମିଶ୍ରଣରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରୟୋଗରେ ଗଠିତ ଏକ ଭାଷା।' ଏହି ଭାଷା ସିଏ ବିଶେଷ ସମୟରେ ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ଅର୍ଥରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ। ତେଣୁ ଶଙ୍କରଦେବଙ୍କ ନାଟକର ଭାଷା ହେଉଛି କୃତ୍ରିମ ଭାବେ ସୃଷ୍ଟି କରିନେଇଥିବା ଏକ ଭାଷା। ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ଶଙ୍କରଦେବଙ୍କ ନାଟକ ତୁଳନାରେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ କାବ୍ୟର ଭାଷା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଚଳିତ କଥିତ ଭାଷାର ନିକଟତମ। ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ହରି କୀର୍ତ୍ତନରେ ନିଜେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରି ଭକ୍ତିରସରେ ସହଜେ ଆପ୍ଳୁତହେବା ଅର୍ଥରେ ବୋଧହୁଏ ସେ ଏହି

ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ। ଏହି କଥିତଭାଷା କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ କଥ୍ୟଭାଷା ନୁହେଁ ବରଞ୍ଚ ଏହାର ଏକ ମାର୍ଜିତ ସଂସ୍କୃତ ରୂପ। ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ଅସମୀୟା ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ରଜାବଳୀର ପ୍ରଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟ। ଅସମୀୟା ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଉଦାହରଣ ଏହିପରି-

ପହିଲହି ରାଗ ନୟନ ଭଙ୍ଗ ଭେଲ
ଅନୁଦିନ ବାଢ଼ଲ ଅବଧି ନା ଗେଲ

ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଶ୍ଚୟ > ନିୟେ, ବଦନ > ବୟନ, କହିଲା > କହଲା, କରିବ > କରବ, ତୁ > ତୋହେ, ମୋର > ମୋଏ, ମୋହେ ପ୍ରୟୋଗ କରାହୋଇଛି।

ଶଙ୍କରଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ କୀର୍ତ୍ତନ ଘୋଷାରେ ଓଡ଼ିଆଶବ୍ଦ :

ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଶଙ୍କରଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ କୀର୍ତ୍ତନ ଘୋଷାର ୨୧ଟି ଅଧ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟରେ 'ଓରେଷ୍ୟାବର୍ଣ୍ଣନ' ନାମରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧ୍ୟାୟ ରହିଛି। ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଶ୍ରୀବଳଭଦ୍ର ଏବଂ ଦେବୀ ସୁଭଦ୍ରା ସମେତ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ଓଡ଼ିଶାର ଯଶ-ଖ୍ୟାତି ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ। କୀର୍ତ୍ତନ ଘୋଷାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଏହାର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଛି।

୧.ଅବା, ୨.ଅବିକଳ, ୩.ଆଇଲା, ୪.ଆଉର (ଆହୁରି), ୫.ଆକଲ(ଅକଲ), ୬.ଆଖି, ୭.ଆସି, ୮.ଆସିଲା, ୯.ଇହାର (ଏହାର), ୧୦. ଉରେଷା (ଓଡ଼ିଶା), ୧୧ଏଡ଼ାଇ (ଏଡ଼େଇ), ୧୨.ଏହିମତେ, ୧୩. ଓରା (ଓର), ୧୪.ଓହ୍ଲାୟା (ଓହ୍ଲେଇ), ୧୫.କରିବାକ (କରିବାକୁ), ୧୬.କହ, କହିଲା, କହେ, ୧୭.କୋପ, ୧୮. କାନି (ବସ୍ତ୍ର), ୧୯.ଖାଇବୋ (ଖାଇବି), ୨୦.ଖୁଜି (ଖୋଜିବା), ୨୧.ଗୋଡ଼, ୨୨.ଘରିଣୀ (ଘରଣୀ), ୨୩.ଘୁମି (ଘୁମେଇବା), ୨୪.ଚାହାନ୍ତେ, ୨୫.ଚିନ୍ତିଲା, ୨୬.ଛାଡ଼ିଲ, ୨୭.ଛିଣ୍ଡାଛିଣ୍ଡି, ୨୮.ଜୁଡ଼ିଲା (ଯୋଡ଼ିଲା), ୨୯.ଟବଲ (ତବଲା), ୩୦.ଟେର କରି (ଟେରେଇକରି), ୩୧. ଠାବ, ୩୨.ଡରି, ୩୩.ଡାକିୟା (ଡାକି), ଡାକନ୍ତେ, ୩୪.ଡାଙ୍ଗ, ୩୫.ଢଙ୍ଗ, ୩୬.ତାହାର, ୩୭. ତେଜି(ତ୍ୟାଗ କରିବା), ୩୮.ତେବେ ସେ, ୩୯.ଥାପିଲା, ୪୦.ଥୈଲ (ଥୋଇଲ), ୪୧. ଡାଇନେ (ଡାହାଣ), ୪୨.ଦିନେକ (ଗୋଟିଏ ଦିନ), ଦିନକର (ଗୋଟିଏ ଦିନର), ୪୩.ଦୁହିଲା (ଦୁହିଁଲା), ୪୪.ଦେଖାଇଲା, ୪୫.ନ ଜାନି (ନ ଜାଣି), ୪୬.ପଳାଇବି, ୪୭.ପଶି, ପଶିଲା, ୪୮.ପୂରିଲା, ୪୯.ଫୁଙ୍କିଲା, ୫୦.ବଉ (ବୋହୂ), ୫୧.ବନ୍ଦିଲା, ୫୨.ବସୁୱାଇଲା (ବସେଇଲା), ୫୩.ବାଧିଲା, ୫୪. ବିକା ଗୈଲା (ବିକା ହେଲି), ୫୫.ବେଢ଼ିୟା (ବେଢ଼ିବା), ୫୬.ଯାହାକ (ଯାହାକୁ), ୫୭.କରନ୍ତେ, ୫୮.ଖାଣ୍ଡା (ଖଣ୍ଡା), ୫୯.ଥାପିୟୋ (ଥାପିବା), ୬୦.ନିଜିନି (ନ ଜାଣି), ୬୧.ପେଟ ପୁଷି (ପେଟ ପୋଷି), ୬୨.ବଡ଼, ୬୩.ଭାଣ୍ଡିଛେ (ଭଣ୍ଡିଛେ), ୬୪.ମୁଣ୍ଡ, ୬୫.ଯାହାର, ୬୬.ସୁମରି, ୬୭.ସେହି, ୬୮.ରଡି, ୬୯.ଲୋହ (ଲୁହ), ୭୦.ଶିଖିଲା, ୭୧.ହାସ(ହସ), ୬୯.ହୁଇବ (ହୋଇବ) ଇତ୍ୟାଦି...

ଅସମର ବିଭିନ୍ନ ଜନଜାତି ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷା :

ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଏକ ବହୁଭାଷିକ ସମାଜରେ ଏକ ବିକଶିତ ଏବଂ ପ୍ରଧାନଭାଷା (ବା ଜାତୀୟ ଭାଷା) ଥାଏ, ସେତେବେଳେ ସେହି ସମାଜରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଭାଷିକ ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକମାନେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ ପ୍ରଧାନଭାଷାକୁ ଶିଖିଥାଆନ୍ତି ଏବଂ କ୍ରମେ କଥାବାର୍ତ୍ତା, ଯୋଗାଯୋଗ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହିଭଳି ସମାଜରେ ଦ୍ୱିଭାଷିକତାର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଆସାମର ବିଭିନ୍ନ ଜନଜାତିର ଲୋକମାନେ ନିଜର ଭାଷା ଏବଂ ଅସମୀୟା ଭାଷାକୁ ସମାନ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ସମାଜବିକାଶ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ସାଧାରଣ ନିୟମ ଏବଂ ଫଳାଫଳ, କାହାର ଇଚ୍ଛା-ଅନିଚ୍ଛା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ନୁହେଁ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅସମୀୟା ଭାଷା ଆସାମର ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ-ଜନଗୋଷ୍ଠୀର ସଂଯୋଗୀ ଭାଷା lingua franca । ଏହି ବିଭିନ୍ନ ଏବଂ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଭାଷିକ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକରୁ ବହୁତ ଅସମୀୟା ଜାତିସତ୍ତା ଗଠନରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ମିଶିଯାଇଛନ୍ତି । ଟାଇଆହୋମ, ଚୁତିୟା, ମରାଣ, ଦେଉରୀ, ସୋନୋଓ୍ୱାଲ, ଠେଙ୍ଗାଲକଚାରୀ ଆଦି ବହୁ ଜନଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ଆଜି ଅସମୀୟା ଭାଷା ।

ନାଗାମିଜ ଓ ଅସମୀୟା ଭାଷା :

ଉଣେଇଶ ତେଷଠି ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୧ ତାରିଖ ଦିନ ନାଗାଲାଣ୍ଡକୁ ଏକ ନୂତନ ରାଜ୍ୟ ରୂପେ ଘୋଷଣା କରାହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଏହା ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ଷୋଡ଼ଶ ରାଜ୍ୟ ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କଲା । ନାଗାଭୂମିରେ ବାସ କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ନାଗା ଜନଜାତି କହିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଏହା ବହୁ ଜନଗୋଷ୍ଠୀର ଏକ ସାମୂହିକ ନାମ । ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରି ଆସୁଥିବା ଇଣ୍ଡୋମଙ୍ଗୋଲୀୟ ନୃଗୋଷ୍ଠୀର ଅଂଶ ରୂପେ ଏହି ବୃହତ୍‌ଗୋଷ୍ଠୀର ଚଉଦଟା ପ୍ରଧାନ ଉପଗୋଷ୍ଠୀ ଏବଂ ଛୋଟଛୋଟ ଅନେକଗୋଷ୍ଠୀ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଉପଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପାରସ୍ପରିକ ବୋଧଗମ୍ୟହୀନ ବହୁଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଥାଏ । ସମୟକ୍ରମେ ଗୋଟିଏ ଉପଗୋଷ୍ଠୀର ଭାବକୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉପଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକ ବୁଝିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାଷା ପ୍ରାଚୀର ହୋଇ ଛିଡ଼ାହେଲା । ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ସମୟରେ ନାଗାଭୂମିର ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲରେ ଅସମୀୟା ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଦିଆହେଉଥିଲା । ଅସମୀୟା ଲୋକମାନଙ୍କ ସହ ନାଗାମାନେ ଭାବର ଆଦାନପ୍ରଦାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସମୀୟା ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଫଳସ୍ୱରୂପ ନାଗାଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଅସମୀୟା ଭାଷା ଖଣ୍ଡିତ ରୂପନେଇ ନାଗାଭୂମିରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା ଯାହାକୁ 'ନାଗାମିଜ୍' କୁହାଗଲା । ଏହା ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀର ମତବିନିମୟର ସଂଯୋଗୀ ଭାଷା ହୋଇପଡ଼ିଲା । ନାଗାଲୋକମାନଙ୍କ 'ନାଗାମିଜ' ହୋଇପଡ଼ିଲା- Never mind our bad Assamese, We speak good broken Assamese. ନାଗାମିଜ ଶବ୍ଦ Naga + Assamese ଶବ୍ଦର ମିଶ୍ରଣରେ ସୃଷ୍ଟ ଏବଂ ଏହା କୋହିମାର ଅନାତାଁର କେନ୍ଦ୍ରରେ ମୁଦ୍ରିତ । ନାଗାମିଜ ଭାଷାରୁ ନାଗାଭୂମିରେ ଦ୍ରୁତ ପ୍ରସାରଣ ଘଟିଛି । ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଜନଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ, ଅନ୍ୟ ଭାଷା କହୁଥିବା ଶିକ୍ଷକମାନେ ସ୍ଥାନୀୟ ନାଗାଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବୁଝେଇବା ପାଇଁ, ସଦନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍‌ଥାପନ କ୍ଷେତ୍ରରେ, ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟର କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହ କାମ-ଧନ୍ଦା ସୁଚାରୁରୂପେ ପରିଚାଳନା କ୍ଷେତ୍ରରେ, ବହିରାଗତ ସହ ଭାବର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଏବଂ ଦୋକାନବଜାର ଇତ୍ୟାଦିରେ ନାଗାମିଜ ଭାଷାର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର

ଭାଷା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନାଗାମିଜ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ ପ୍ରଶାସନୀୟ କାମରେ ଆଂଶିକ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଭାଷାର ପ୍ରସାରଣ କି କି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଘଟିଛି, ତାହା ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ତିନିଟା ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

(କ) ଗୋଟିଏ ନାଗାଭାଷା କହୁଥିବା ଜନଜାତି ସହ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନାଗାଭାଷା କହୁଥିବା ଉପଜନଜାତିର ଭାବର ଆଦାନ-ପ୍ରଦାନ (ନାଗା+ନାଗା)

(ଖ) ନାଗାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅଣନାଗାମାନଙ୍କର ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ (ନାଗା+ଅଣନାଗା)

(ଗ) ଅନ୍ୟଭାଷା କହୁଥିବା ଜଣେ ଅଣନାଗା ସହ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଭାଷା କହୁଥିବା ଆଉଜଣେ ନାଗାର ଭାବର ଆଦାନପ୍ରଦାନ (ଅଣନାଗା+ଅଣନାଗା) ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ନାଗାମିଜ ଭାଷାର ଦ୍ରୁତ ପ୍ରସାରଣ ଘଟିଛି । ନାଗାମିଜ ଭାଷାର ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସର ସ୍ୱରୂପ ଏଇ ଧରଣର-

ନାଗାମିଜ	ଜୋଲକିୟା	ନୋହୋଲେ	ନାଗାବୁଲାକ	ଥାକି ବୋ / ତାକିବୋ	ନୋଆରେ	
ଅସମୀୟା	ଜଲକିୟା	ନହଲେ	ନଗାବିଲାକ	ଥାକିବ	ନୋୱାରେ	
ଓଡ଼ିଆ	ଲଙ୍କା	ନହେଲେ	ନାଗାମାନେ	ରହି	ପାରିବେନି	
ନାଗାମିଜ	ନଗାବୁଲାକେ	ଜୋଲକିୟା	ଆରୁ	ଶୁକାନମାଚଂ	ବୋହୁତ	ଖାୟ
ଅସମୀୟା	ନାଗାବିଲାକ	ଜଲକିୟା	ଆରୁ	ଶୁକାନମାଛ	ବହୁତ	ଖାୟ
ଓଡ଼ିଆ	ନାଗାମାନେ	ଲଙ୍କା	ଏବଂ	ଶୁଖୁଆ	ବହୁତ	ଖାଆନ୍ତି

ହାଜଂ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ

ଆସାମରେ ବହୁକାଳରୁ ବାସ କରିଆସୁଥିବା ମୁସଲମାନ ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅସମୀୟାଠୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଧିକ ଥିବାର ଜଣାଯାଇଥାଏ । ନିମ୍ନରେ ଏହାର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି-

<u>ଅସମୀୟା</u>	<u>ହାଜଂ</u>	<u>ଓଡ଼ିଆ</u>
ବେଙ୍ଗେନା	ବାଇଗନ	ବାଇଗଣ
ନହରୁ	ରଛୁନ	ରସୁଣ
ଆପୁନି	ଆପନେ	ଆପଣ
କଁହା	କାଁଛା	କଂସା
ପାଛତ	ପରେ	ପରେ
ଆଗତ	ଆଗେ	ଆଗେ

ପୃଥିବୀର ପ୍ରତିଟି ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ମାତୃଭାଷା ଆଦରଣୀୟ । ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି, କ୍ରମବିକାଶ, ଭୌଗୋଳିକ-ରାଜନୈତିକ ତଥା ସାମାଜିକ ପରିବେଶ, ସେହିଭାଷା କହୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ପରମ୍ପରାଗତ ଜାତିସତ୍ତା, ଜାତୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଆଦି ସହିତ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ପରିଚିତ କରେଇବା ପାଇଁ ସବୁଜାତି ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ମଣିଷର ଯେ କିଭଳି ଦୁର୍ବଳତା, ବ୍ୟାକୁଳତା, ତା'ର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ହେଉଛି ଆସାମର ଚା' ବଗିଚାରେ କାମ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକ । ଦେଢ଼ଶହ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦିନ ପରେ ମଧ୍ୟ ଅଜସ୍ର ବାଧାବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଓଡ଼ିଆ ଘରର ଉତ୍ସବ-ପାର୍ବଣକୁ ପାଳନ କରିଆସିବା ସହ ସେମାନେ ନିଜର ମାତୃଭାଷାକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିଛନ୍ତି । ଅତି ଆନନ୍ଦର କଥା ହେଉଛି ଯେ ଚା' ବଗିଚାର କୌଣସି ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକମାନେ ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ନିଜର ସନ୍ତାନ-ସନ୍ତତିଙ୍କୁ ଘରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଏବେ ବି ତାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ହାତଲେଖା ଓଡ଼ିଆ ଭଜନ, ଗୀତ ଇତ୍ୟାଦି ଅଛି । ଏହାକୁ ସେମାନେ ସମୟ ସମୟରେ ପଢ଼ିଥାଆନ୍ତି ।

ଭାଷାର ସ୍ଥିତି ବହୁ ପରିମାଣରେ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ତଥା ଦକ୍ଷପରିଚାଳନା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ଖୁବ୍ କମ୍‌ସମୟ ଭିତରେ ନିଜ ଭାଷାକୁ ବିଶ୍ୱର ବହୁ କେତୋଟି ଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିପାରିଲେ କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ରହିଲା ଶାସନ କ୍ଷମତା । ଏହିକଥା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଯେ ବହୁବିଜ୍ଞ ସାହିତ୍ୟସାଧକ, ବଳିଷ୍ଠ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଆମଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧଶାଳୀ ହୋଇଛି କିନ୍ତୁ ଆମ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଅନ୍ୟରାଜ୍ୟକୁ କିପରି ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି ସେହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆସାମ ରାଜ୍ୟ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ଆସାମର ଅନ୍ୟତମ ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ରସରାଜ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଥ ବେଜବରୁଆ ବାଣିଜ୍ୟ ସୂତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ବଲପୁର, ଝାରସୁଗୁଡ଼ା ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଜାଗାରେ ବହୁବର୍ଷ ଧରି ରହିଥିଲେ । ୧୯୧୨ ମସିହାରେ ସିଏ ରଚନା କରିଥିବା 'ବୁଢ଼ୀ ଆଇର ସାଧୁ' ନାମକ ଗଳ୍ପ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଘରର ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା, ଆଚାର ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଭାଷାଶୈଳୀ ତଥା ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀର ସ୍ୱଚ୍ଛଛବି ପ୍ରତିଫଳିତ । ମହାପୁରୁଷ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଶଙ୍କରଦେବ ଦୁଇଥର ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ ଜନିତ ଅନୁଭୂତିରେ ବ୍ରଜବୋଲି ଭାଷାରେ ରଚନା କରିଥିବା କୀର୍ତ୍ତନପୋଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱରୂପକୁ ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାଉ । ଏହିଠାରେ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ତଥା ଗୌରବପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ହେଉଛି-୨୦୦୯ ମସିହାଠାରୁ ଗୌହାଟୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଏମ୍.ଆଇ.ଏଲ୍. ବିଭାଗରେ ଖୋଲିଥିବା 'ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ'ର ଏମ୍.ଫିଲ୍. ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଆସାମରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ତଥା ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ଗବେଷଣା କରି ଏମ୍.ଆଇ.ଏଲ୍ ବିଭାଗ ତରଫରୁ କେତେଜଣ ଅସମୀୟା ଅଧ୍ୟାପକ ଗୌହାଟୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପି.ଏଚ୍.ଡ଼ି ଡିଗ୍ରୀ ପାଇବା ସହ ବହୁ କେତେଜଣ ଗବେଷକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗବେଷଣା କାମରେ ବ୍ରତୀ ।

ଶେଷରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଆଜିର ଯୁଗରେ ମାତୃଭାଷା କେବଳ ମନନଶୀଳତାର ବଳିଷ୍ଠ ମାଧ୍ୟମ ହୋଇରହିନାହିଁ । ପ୍ରତିଟି ଜାତି ନିଜ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ, ବିଶ୍ୱଦରବାରରେ ନିଜ ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଆମେ ବୃଥାଯୁକ୍ତି, ଅତ୍ୟୁକ୍ତି, ଅଯାଚିତ ଭାବପ୍ରବଣତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ନହୋଇ ନିଜ ଭାଷାକୁ କିଭଳି ଅଧିକ ମଜଭୁତ କରିପାରିବା, ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ କିଭଳି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇପାରିବା, ସେହି ବିଷୟରେ ଏକମନ ହୋଇ ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ୍ । ଭାଷା ସହିତ

ଯେହେତୁ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ସହ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ, ତେଣୁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏଥିପ୍ରତି ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଉଚିତ୍।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ/ପତ୍ରିକା/ପ୍ରବନ୍ଧ

ଅସମୀୟା

୧. ଅସମର ଜନଜାତି (ପୁସ୍ତକ)- ସଂପାଦନା: ପ୍ରମୋଦଚନ୍ଦ୍ର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ

୨. ଭାଷା ଆରୁ ସାହିତ୍ୟ (ପୁ)- ଡଃ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଗୋସ୍ୱାମୀ

୩. ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ (ପୁ)-ଅର୍ପଣା କୌଁୱର

୪. ଅସମୀୟା ଭାଷାର ଉଦ୍‌ଭବ, ସମୃଦ୍ଧି ଆରୁ ବିକାଶ (ପୁ): ଡ. ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଗୋସ୍ୱାମୀ

୫. ଅସମୀୟା ଜନପ୍ରବାହର ସଂସ୍କୃତି (ପୁ)-ସଂପାଦକ: ଯୁଗଲ ଖାରଘରୀୟା

୬. ଅ' ମୋର ସୁରୀୟା ମାତ- (ପୁ): ଡଃ ଧ୍ରୁବଜ୍ୟୋତି ବରା

୭. ଅସମର ଇତିହାସ- କେଇଟିମାନ ବିଶେଷ ପୃଷ୍ଠାର ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ- ଡଃ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଅଧିକାରୀ

ଓଡ଼ିଆ

୮. ପୁସ୍ତକ-ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଭବ-ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ ମହାପାତ୍ର

୯. ପୁସ୍ତକ-ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ-ଡଃ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି

୧୦. ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ଥିତି ଓ ଭବିଷ୍ୟତ-ପ୍ରବନ୍ଧ

ସମ୍ବାଦଦାତା

୧. ହବିବୁର ରହମାନ (ହାଜଂସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ)

୨. ରଫିକୁଲ ହାଛାନ (ହାଜଂସମାଜ)

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟ ଏକ ସଜାତ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ହିନ୍ଦୀ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ

ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭାରତ ବାହାରୁ ଆସିଥାଆନ୍ତୁ କିମ୍ବା ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶର ଅଧିବାସୀ ହୋଇଥାଆନ୍ତୁ, ସେମାନେ ଅନେକ ଜାତି-ଉପଜାତିରେ ବାଣ୍ଟି ହୋଇଥିଲେ ଓ ଭୌଗୋଳିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେତୁ ଅନେକ କଥିତ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିଲେ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। କାରଣ ଋଗ୍‌ବେଦରୁ ହିଁ ଧ୍ୱନି, ଶବ୍ଦାବଳୀ ଏବଂ ରୂପ-ରଚନାରେ ଏହି ବିଭିନ୍ନତାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଯାଏ। ତେବେ ବୈଦିକ ଭାଷାର ଏକ ସାହିତ୍ୟିକ ରୂପ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇସାରିଥିଲା ଏବଂ ଫଳତଃ ଶିକ୍ଷିତ ବା ଶିଷ୍ଟବର୍ଗର ଭାଷାରେ ଏକରୂପତା ଆସିଯାଇଥିଲା। କାରଣ ବୈଦିକ ଭାଷାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କୃତ, ପାଲି, ପ୍ରାକୃତ ଓ ଅପଭ୍ରଂଶ ଏବଂ ତା'ପରେ ଆଧୁନିକ ହିନ୍ଦୀ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଇତ୍ୟାଦି ଭାଷାରେ ରଚିତ ବିଶାଳ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସୁଦୀର୍ଘ ସାହିତ୍ୟିକ ପରମ୍ପରା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ। କଥିତ ଭାଷାରୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷା ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାରୁ କଥିତ ଭାଷା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିବା ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇପାରେ।

ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଯେ ବୈଦିକ ଭାଷା ଏବଂ ଜେନ୍ଦାବେସ୍ତାର ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ବେଶ୍ ନିକଟ ସଂପର୍କ ଅଛି। ବେଦସଂହିତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ସଂପର୍କ ଯାହା ଜେନ୍ଦା ଓ ଅବେସ୍ତାର ସଂପର୍କ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି। ଅତଏବ ଏହା ଆକସ୍ମିକ ସଂପର୍କ ନୁହେଁ, ନିଶ୍ଚୟ ଭାରତୀୟ ଏବଂ ଇରାନୀ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠତାର ସୂଚନା।

ଯେତେବେଳେ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶରେ ବୈଦିକ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଆଜିର ମଧ୍ୟଦେଶ ବା ହିନ୍ଦୀପ୍ରଦେଶରେ ଅନେକ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଜାତି ବାସ କରୁଥିଲେ। ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚାରୋଟି ଗୋଷ୍ଠୀ ଥିଲେ ମୁଖ୍ୟ- ନିଗ୍ରୋଟୁ, ଅଷ୍ଟ୍ରିକ (ଆଗ୍ନେୟ ବା ନିଷାଦ), କିରାତ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼। ନିଗ୍ରୋଟୁ ଜାତି ବୋଧହୁଏ ଆଫ୍ରିକାରୁ ଆସିଥିଲେ, ସମୁଦ୍ର ତଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିଲେ, ପରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକୁ ଚାଲିଗଲେ। ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମଧ୍ୟଦେଶୀୟ ଲୋକଙ୍କର ବିଶେଷ ସଂପର୍କ ନଥିଲା। କିନ୍ତୁ କିରାତମାନେ ପାର୍ବତ୍ୟ ଥିଲେ ଏମାନଙ୍କର ବଂଶଧର ଏବେ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ବତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ଅଧିବାସୀ। ଏମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କଲେ। ତେଣୁ ଉଭୟ ଜାତିର ପାରସ୍ପରିକ ସଂପର୍କ ହେତୁ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଆଦାନ-ପ୍ରଦାନ ବରାବର ଚାଲିଥିଲା। ଯକ୍ଷ, ଗନ୍ଧର୍ବ, ସିଦ୍ଧ ଓ କିନ୍ନର ଇତ୍ୟାଦି ପାର୍ବତ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କର ଶବ୍ଦ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରଭାବ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ, ଧର୍ମସାଧନା, ପୁରାଣଲେଖା ଆଦିକୁ ପ୍ରଭାବିତ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲା। ଏମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ବା ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକ ମଧ୍ୟ କୁହାଗଲା। ଅନେକ ଶବ୍ଦ, ବିଶ୍ୱାସ, ଚଳଣି ଆଦିରେ ଏମାନେ ପରସ୍ପର ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି। ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ମୁଣ୍ଡା, ଶବର, ହୋ, କୋଲ୍‌ହ, ସାନ୍ତାଳ, ଭୂମିଜ ଆଦି ଅନେକ ଆଦିମ ଜାତି ସହିତ ସଂପର୍କ ଜାତ ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଯାଏ। ସେହିପରି ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତି ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ପରସ୍ପର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଘଟିଛି।

ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଯେଉଁ ସ୍ୱରୂପ ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଅଛି, ତହିଁରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଏ ତା'ର ଦଶମ ମଣ୍ଡଳ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଉପନିଷଦମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ। ଏହା ତା'ର ଦ୍ୱିତୀୟ ରୂପ। ତେବେ ଏଠି କମ୍ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ।

ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପ 'ପାଳି' ଭାଷାରେ ହିଁ ଦେଖାଯାଏ। ଅନେକେ ଏହାକୁ ମଗଧର ଭାଷା ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଏହାକୁ ମଥୁରା-ଉଜ୍ଜୟିନୀ ଅଞ୍ଚଳର ଭାଷା ବୋଲି କହନ୍ତି। ଅତଏବ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସ୍କୃତର ଧ୍ୱନିସମୂହର ଉଚ୍ଚାରଣ ସାଧାରଣ ଲୋକେ କେମିତି କରୁଥିଲେ, ତାହାର ବ୍ୟାକରଣଗତ ଜଟିଳତାକୁ କିପରି ସମାଧାନ କରୁଥିଲେ, ସ୍ଥିତ୍ୟାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷା କିପରି ଗତ୍ୟାତ୍ମକ ଲୋକଭାଷାରେ ବଦଳିବାକୁ ଲାଗିଲା, ଏସବୁ ରହସ୍ୟ ପାଲିଭାଷାର ଅଧ୍ୟୟନ ଦ୍ୱାରା ଜାଣିବା ସମ୍ଭବ। ଏହିପରି ଭାବରେ ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଏହି ପ୍ରଥମ ବିକାଶଶୀଳ ସୋପାନ ପାଲି ଆମକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାକୃତ ଅପଭ୍ରଂଶ ଆଦି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସୋପାନଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା ଦେଇଥାଏ। ହାତୀଗୁମ୍ଫାର ଶିଳାଲେଖ (ଖାରବେଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ)ର ଭାଷା ପାଲିର ନିକଟତର। ବୋଧହୁଏ ଏହା ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତରେ ଲେଖି ପରେ ଲୋକଭାଷାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରାଗଲା।

ଏହା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ, ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧ ଓ ମହାବୀର ଜୈନ ପଶ୍ଚିମୀ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଶାସନ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରାର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ ନୂଆ ଭାଷା ଦ୍ୱାରା। ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମୌର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଟଳିପୁତ୍ରରେ ମଗଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେବା ପରେ ନୂତନ ଭାଷାନୀତି ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ମୌର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପୌତ୍ର ଅଶୋକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହିତ ନୂଆ ଲୋକଭାଷାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଲେ। ତାଙ୍କର ଧଉଳିସ୍ଥିତ ଶିଳାଲେଖରୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭାଷାର ଲକ୍ଷଣ ମିଳେ। ଆଉ ଦୁଇପ୍ରକାରର ରୂପ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଓ ମଧ୍ୟଦେଶର ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଶିଳାଲେଖରୁ ମିଳେ। ତେବେ ବୁଦ୍ଧଦେବ କେଉଁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭାଷାରେ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, ତାହାର ପ୍ରମାଣ କିଛି ନାହିଁ।

ପାଲି ପରେ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଉତ୍ଥାନ ହୋଇଛି। ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ 'ପ୍ରକୃତ' ବା 'ପ୍ରକୃତି'ର ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଯାହାର ଅର୍ଥ ମୂଳ। ତେଣୁ ପ୍ରାକୃତ ମୂଳଭାଷା ବା ମତାନ୍ତରେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଭାଷା।

'ପ୍ରକୃତିଃ ସଂସ୍କୃତଂ'। ତହିଁରୁ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥିବା ଭାଷା ହେଲା ପ୍ରାକୃତ। ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଜନଭାଷା ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି। 'ପ୍ରାକୃତ-ଜନନାଂ ଭାଷା ପ୍ରାକୃତମ୍।' ସଂସ୍କୃତର ଅର୍ଥ ହେଲା 'ଶୁଦ୍ଧ କରାଯାଇଥିବା' ପାଣିନିଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ସଂସ୍କୃତ ଅନେକରୂପା ଥିଲା। ସେ ଶିଷ୍ଟଜନଙ୍କ ଭାଷାକୁ ଧରି ତା'ର ସଂସ୍କାର କଲେ। ତା'ର ରୂପ ସ୍ଥିର କରିଦେଲେ। ପ୍ରାକୃତ ଥିଲା ଲୋକଭାଷା ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ ଦେବଭାଷା ହେଲା। ବେଦରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ ମିଳେ। ପାଣିନି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଜନଭାଷା ଥିବା କଥା କହନ୍ତି। ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଇତିହାସ ହେଲା ଜନଭାଷା ମଧ୍ୟରୁ ବେଦର ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷା ବିକାଶ ଲାଭ କଲା। ସେହି ଜନଭାଷାରୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ବିକାଶ ଲାଭ କଲା। ସବୁ କାଳରେ ଜନଭାଷାମାନଙ୍କରୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାର ଉଦ୍‌ଭବ ହୋଇଥାଏ। ପ୍ରକୃତରେ ଆଜି ଆମେ ଯାହାକୁ ପ୍ରାକୃତ ବୋଲି କହୁ ତାହା ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରାକୃତ। ଏହାର ୯୫% ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ସଦୃଶ। ବ୍ୟାକରଣ ସଂସ୍କୃତର ଅନୁରୂପ। କେତୋଟି ରୂପ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଏବଂ କେତେ ସାମାନ୍ୟ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି। ପ୍ରାକୃତ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମନେହୁଏ ଏହା ସଂସ୍କୃତରୁ ଭାଷାନ୍ତରିତ ହୋଇଛି। ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ଅନେକ ରୂପର ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳେ। ସାହିତ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେବଳ ଶୌରସେନୀ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ, ମାଗଧୀ, ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ, ପୈଶାଚୀ ଏବଂ ଅପଭ୍ରଂଶ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ। ଶୌରସେନୀ ଗଦ୍ୟଭାଷା ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ କାବ୍ୟର ଭାଷା ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି। ଶୌରସେନୀ ସହ ସଂସ୍କୃତର ଅତି ନିକଟ ସଂପର୍କ ରହିଛି। ଏଥିରେ ତତ୍‌ସମ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧତତ୍‌ସମ ଶବ୍ଦ ସବୁଠାରୁ ବେଶି। କିନ୍ତୁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀକୁ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି- 'ମହାରାଷ୍ଟ୍ରାୟାଂ ଭାଷାଂ ପ୍ରାକୃଷ୍ଟଂ ପ୍ରାକୃତଂ ବିଦୁଃ।' (ଦଣ୍ଡୀ)

ସଂସ୍କୃତ ନାଟକମାନଙ୍କରେ ଏବଂ ଜୈନଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ ପଦ୍ୟଭାଷା ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । ତା'ଛଡ଼ା ଏଥିରେ 'ସେତୁବନ୍ଧ', 'ଗାଥା ସପ୍ତସତୀ', 'ଗଉଡ଼ବହୋ', 'ବଜ୍ଜାଲଗଗ୍', 'କୁମାରପାଲ ଚରିତ' ଆଦି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରବନ୍ଧ କାବ୍ୟମାନ ରଚିତ ହୋଇଛି । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ ଶୌରସେନୀ ପ୍ରାକୃତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୋପାନ । ପ୍ରାକୃତଭାଷା ଓ ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଶୃଙ୍ଖଳା ଭାବେ 'ଅପଭ୍ରଂଶ' ଭାଷା କିନ୍ତୁ ଏକ ମହତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂପର୍କସୂତ୍ର ।

ଅପଭ୍ରଂଶ ହିନ୍ଦୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ନବ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳାର ସୂତ୍ର । ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣକାରମାନେ 'ଅପଭ୍ରଂଶ' ଶବ୍ଦକୁ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟସବୁକୁ ଅପଭ୍ରଂଶ ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ପତଞ୍ଜଳି ଗୋଟିଏ ସାଧୁ ଶବ୍ଦରୁ ଅନେକ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବାର ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ଆହୁରି ସଂକେତ ଦିଅନ୍ତି ଯେ, ଏଭଳି ଶବ୍ଦ କାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଆସିଲାଣି । ଭାମହ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରାକୃତ କାବ୍ୟ ସହ ଅପଭ୍ରଂଶ କାବ୍ୟର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡୀ ଆଭୀର ଭାଷାକୁ ଅପଭ୍ରଂଶ କହିଛନ୍ତି । ସେ ଲୋକଭାଷା ଓ କାବ୍ୟଭାଷା ଭାବେ ଅପଭ୍ରଂଶକୁ ମାନ୍ୟତା ଦେଇଛନ୍ତି । ଜୈନ ଲେଖକ ଉଦ୍ୟୋତନ ରୁଦ୍ରଟ ଓ ନମିସାଧୁ (୧୦୬୯ ଖ୍ରୀ.) ଅପଭ୍ରଂଶର କେତେକ ରୂପଭେଦର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ତା'ପରେ ରାଜଶେଖର, ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ, ମମ୍ମଟ, ଭୋଜ, ବାଗ୍‌ଭଟ୍ଟ, ବିଷ୍ଣୁଧର୍ମୋତ୍ତରର ଲେଖକ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଣଚନ୍ଦ୍ର, ଜିନଦତ୍ତ, ଅମରଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଦାମୋଦର ଆଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପଭ୍ରଂଶ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ସାହିତ୍ୟିକ ରଚନାଗୁଡ଼ିକରେ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷାର ବିବେଚନା ନାହିଁ । ସର୍ବପ୍ରଥମେ ହେମଚନ୍ଦ୍ର (୧୦୮୮-୧୧୭୨ଖ୍ରୀ) ପ୍ରାକୃତ ସହ ଅପଭ୍ରଂଶର ବ୍ୟାକରଣ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାକୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଲେଖକମାନେ ମଧ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶର ବ୍ୟାକରଣ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅନେକ ଅପଭ୍ରଂଶର ଭେଦଗୁଡ଼ିକର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଯଥା-ନାଗର, ଉପନାଗର ଓ ବ୍ରାଚଡ଼ । ଏହାଛଡ଼ା ଅବନ୍ତୀ, ଲାଟୀ, ଆଭୀରୀ, ଗୋର୍ଜରୀ, କାଶ୍ମୀରୀ, ପୌରସ୍ତ୍ୟ ଆଦି ଅପଭ୍ରଂଶ ପଦ୍ୟର ଉଦାହରଣ ଭୋଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଅପଭ୍ରଂଶର ଅନେକ ଭେଦୋପଭେଦ ଥିବାର ସଂକେତ ମାତ୍ର ମିଳେ । ସେସବୁର ସ୍ପଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିହୁଏନା । ଅପଭ୍ରଂଶର କବିମାନେ ଅବହଟ୍ଟ, ଅବହଂସ, ଢକ୍କଭାଷା, ପ୍ରାକୃତ, ପଢ଼ମଞ୍ଜରୀ ଆଦି ନାମଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅବହଂସ, ଅବହଟ୍ଟ ତ ଅପଭ୍ରଂଶ ବା ଅପଭ୍ରଷ୍ଟର ବିରୂପ ମାତ୍ର । ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦର ଭ୍ରମବାମାତ୍ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ କବି ନିଜର ଭାଷାକୁ ପ୍ରାକୃତ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଛନ୍ତି (ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଆଦି) । କେହି କେହି 'ଦେଶୀ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଯଦ୍ୟପି ଦେଶୀଭାଷା, ଦେଶୀ ଶବ୍ଦ ଅପଭ୍ରଂଶ ପାଇଁ ସମାନ ଅର୍ଥଦ୍ୟୋତକ ତଥାପି ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ । ଅନେକ କବି ଦେଶୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ସାଧାରଣ ଜନତାର କଥିତ ଭାଷା ପାଇଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ୟାକରଣରେ ପ୍ରଦତ୍ତ 'ଅପଭ୍ରଂଶ' ନାମଟି କାବ୍ୟଭାଷା ପାଇଁ ନାମିତ ହେବା ପରେ ତା' ପ୍ରତି ଥିବା ଅନାଦର ଭାବ ଦୂରେଇ ଯାଇ ତାହା ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓ ରାଜଦରବାରମାନଙ୍କର ସ୍ୱୀକୃତି ଓ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିଛି । ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ସଦୃଶ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା ମଧ୍ୟ କାବ୍ୟଭାଷା ଭାବରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଅନେକ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଆଦର ଲାଭ କରିଛି ।

ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ, ବିଭିନ୍ନ ଅପଭ୍ରଂଶର କୌଣସି ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ନାହିଁ । ଶୌରସେନୀ ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀରେ ପ୍ରଚୁର ସାହିତ୍ୟ ଅଛି । ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀରେ କିଛି ଓ ମାଗଧୀରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟ ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାମାନଙ୍କର ପ୍ରନ୍ ରୂପ ଜାଣିବା ପାଇଁ କୌଣସି ଲିଖିତ ସାମଗ୍ରୀ ମିଳୁନାହିଁ । ତେଣୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ପୂର୍ବ, ପଶ୍ଚିମ, ଉତ୍ତର

ଓ ଦକ୍ଷିଣ ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ କବିମାନେ ପ୍ରାୟତଃ ପଶ୍ଚିମୀ କିମ୍ବା ଶୌରସେନୀ ଅପଭ୍ରଂଶରେ ହିଁ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ତଥାପି ଆଞ୍ଚଳିକ ପ୍ରୟୋଗମାନ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ। ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ରଚନା ଶୌରସେନୀ ଅପଭ୍ରଂଶରେ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତହିଁରେ ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଅନେକ ପୂର୍ବରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ।

ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କର ରଚନା ସ୍ୱଳ୍ପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଅନୁଶୀଳନ ଖୁବ ଉତ୍ସାହପୂର୍ବକ ହୋଇଛି। ପ୍ରଥମେ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ନେପାଳରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ବଙ୍ଗାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଣ୍ଡୁଲିପିକୁ ପ୍ରକାଶ କରି ମତ ଦେଲେ ଯେ-ଏହାର ଭାଷା ହଜାର ବର୍ଷ ପୁରୁଣା ବଙ୍ଗଳା (ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ ୧୯୧୬)। ତାପରେ ଡଃ. ସୁନୀତିକୁମାର ଚଟର୍ଜୀ ଏହା ଭାଷାର ବିବେଚନା କଲେ। ପ୍ରବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ର ବାଗଚୀ ତିବ୍‌ବତୀୟ ଅନୁବାଦ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହାର ପାଠ ସଂଶୋଧନ କରି ପ୍ରକାଶିତ କଲେ। ତାପରେ ଡ. ସୁକୁମାର ସେନ ମଧ୍ୟ ଅନୁମାନ ଦ୍ୱାରା କିଛି ସଂଶୋଧନ ଓ ସମ୍ପାଦନ କଲେ। ହିନ୍ଦୀରେ ଏହି ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରଥମେ ମହାପଣ୍ଡିତ ରାହୁଲ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନ କରି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଯେ ଏସବୁର ଭାଷାରେ ହିନ୍ଦୀର ପୂର୍ବ ରୂପମାନ ବିଦ୍ୟମାନ। ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଡ. କରୁଣାକର କର ତହିଁରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୂର୍ବରୂପ ମାତ୍ର ନୁହେଁ ସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇଲେ। ସୁଭଦ୍ରା ଓ ଜୟକାନ୍ତ ମିଶ୍ର ମୈଥିଳୀର ବିକାଶରେଖା ସହ ଏହି ଭାଷାକୁ ଯୋଡ଼ିଲେ।

ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷାର ଏହି ବ୍ୟାପକ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟରେ ତାର ନବ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଡ଼ିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ। ପ୍ରକୃତରେ ହିନ୍ଦୀ ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଧ୍ୱନିବିକାଶ, ବ୍ୟାକରଣ, ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ଆଦିକୁ ବୁଝିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷାର ଅଧ୍ୟୟନ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ସେହିପରି ଅପଭ୍ରଂଶରେ ପ୍ରାପ୍ତ ସାହିତ୍ୟିକ ଶୈଳୀ, କାବ୍ୟରୂପ, ବିଷୟବସ୍ତୁ, ଭାବଧାରା ଏବଂ ପରମ୍ପରାମାନଙ୍କର ଅନୁଶୀଳନ ଏହି ନବ୍ୟ ଭାଷାମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ସହ ଖୁବ୍ ମେଳ ଖାଏ। ଡଃ ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ସ୍ୱରଚିତ 'ଚର୍ଯାଗୀତିକା' ପୁସ୍ତକରେ ଏସବୁର ବିସ୍ତୃତ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ବୌଦ୍ଧସିଦ୍ଧ ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରନ୍ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବେ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି। ଡ. ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ତାଙ୍କର 'ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ' ପୁସ୍ତକରେ ମଧ୍ୟ ଭାଷା ଓ ବିଚାରସରଣୀର ସାଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି। ଡଃ ଚଟର୍ଜୀ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିରେ ପୂର୍ବ ଅପଭ୍ରଂଶର ପ୍ରଭାବ ବିଶେଷ ଭାବେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରବନ୍ଧର ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର 'ପୂର୍ବୀ ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା' (ହିନ୍ଦୀ) ପୁସ୍ତକରେ ଏହାକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି।

ଡଃ ସୁନୀତି କୁମାର ଚଟର୍ଜୀଙ୍କ ମତରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ଏକ ବହୁତ ବଡ଼ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ-ଏହାର ସୁନିଶ୍ଚିତ ମପାଚୁପା ଧ୍ୱନି ବ୍ୟବସ୍ଥା। ଅନ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାଙ୍କ ଭଳି ଶବ୍ଦାନୁକ୍ରମ, ବାକ୍ୟ-ବିନ୍ୟାସ ଓ ବିଚାର-ସରଣୀ ସମାନ ଥିବା ହେତୁ ଏହା ଏକ ମହାନ୍ ସଂପର୍କ-ସାଧକ ଭାଷା। (ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଓ ହିନ୍ଦୀ ପୃ-୧୫୯-୧୬୧)। ଏହାର କାରଣ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଧ୍ୱନିସମୂହ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନ ଦେଇ ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାୟ ଅବିକଳ ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। କେତୋଟି ଧ୍ୱନି ଲୋପ ପାଇଛନ୍ତି (ଯଥା-ଋ, ୠ, ଌ, ୡ ଆଦି)। କେତୋଟି ଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି। (ଯଥା-ଐ ଔ) ସଂଯୁକ୍ତ ଏବଂ ମୂଳସ୍ୱର ଉଭୟ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। କେତେକ ଧ୍ୱନିର ପାରସ୍ପରିକ ଉଚ୍ଚାରଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ। (ଯଥା: ପାଣି-ପାନୀ, ବନ-ବଣ, କମଲ-କମଳ, ଯମୁନା-ଜମୁନା, ଋତୁ-ରୁତୁ ବା ରିତୁ ଇତ୍ୟାଦି)। କେତେକ ନୂତନ ଧ୍ୱନିର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଛି। ଯଥା-ଅଁ, ଆଁ, ଲ୍ ହ, ମ୍ ହ,

ନ୍ ହ ଇତ୍ୟାଦି। କେତେକ ଧ୍ୱନିର ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି। (ଯଥା-ବ ଓ ୱ)। ବରଂ ଓଡ଼ିଆରେ ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ନୂଆ ଉଚ୍ଚାରଣ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି। (ଯଥା-ଜାନୱର-ଜାନୁଆର, ମାଲୁଆର ଆଦି)।

ତଥାପି ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ମୂଳସ୍ରୋତରୁ ଚାଲିଆସିଥିବା ଧ୍ୱନି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉଭୟ ହିନ୍ଦୀ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରାୟ ସମାନ। ତଳେ ଧ୍ୱନିମାନଙ୍କର ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା-

ସ୍ୱରଧ୍ୱନି- ଅ, ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି- କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ,
ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଞ,
ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ,
ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ,
ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ,
ଯ, ର, ଲ, ୱ,
ଶ, ଷ, ସ, ହ,
ଡ଼, ଢ଼, ଳ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ- ଅନୁସ୍ୱାର, ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଓ ବିସର୍ଗ,
ବଳାଘାତ, ସୁରଲହର

ଧ୍ୱନିସମୂହ ବିଷୟେ ଆଲୋଚନାରୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ବିଷୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ-

ଅ- ଏହି ଧ୍ୱନିଟି ହିନ୍ଦୀରେ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ସ୍ୱର, ଅଥଚ ଓଡ଼ିଆରେ ପଶ୍ଚସ୍ୱର। ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ଓଷ୍ଠ ଉଦାସୀନ ରହେ। ଏହି ଧ୍ୱନିର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୀଭାଷୀ ଓ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଲଗା ଜଣାପଡ଼ନ୍ତି। ବ୍ୟଞ୍ଜନାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ 'ଅ' ଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓଡ଼ିଆର ବିଶେଷତ୍ୱ। ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହି 'ଅ' ଟିକିଏ ଅଧିକ ବୃତ୍ତମୁଖୀ। ଅଥଚ ହିନ୍ଦୀରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଉଚ୍ଚାରଣ ହଳନ୍ତ। ଯଥା: ଘର୍-ଘର, କମଲ୍-କମଲ, ଜୟନ୍ତ୍-ଜୟନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି। ଓଡ଼ିଆରେ ଅନ୍ତ୍ୟ ଅର ଉଚ୍ଚାରଣ ଖୁବ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ। ହିନ୍ଦୀର କଲମ୍ ଓଡ଼ିଆରେ କଲମ (କ୍+ଅ+ଲ୍+ଅ+ମ୍+ଅ), କାଗଜ୍‌ର କାଗଜ ହୁଏ।

ଆ- ହିନ୍ଦୀରେ ଏହା ବିବୃତ ଅଗ୍ରସ୍ୱର ଅଥଚ ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟସ୍ୱର। ହିନ୍ଦୀରେ ଏହାର ଦୀର୍ଘତା ଲକ୍ଷଣୀୟ। ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ହିନ୍ଦୀ 'ଆ'ର ହ୍ରସ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାବେଳେ ଅହିନ୍ଦୀ ଭାଷୀ ବୋଲି ଧରାପଡିଯାଆନ୍ତି। ପ୍ରକୃତରେ ଓଡ଼ିଆ ଏକ ହ୍ରସ୍ୱ ଧ୍ୱନି ଅଟେ, ଯାହାର ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ୱରାଘାତ ଓ ସ୍ୱରଲହର ଅନୁସାରେ ହୋଇଥାଏ। ଥରେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ବନ୍ଧୁ ଦିଲ୍ଲୀର ଜଣେ ସୁରକ୍ଷାକର୍ମୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ- "ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଭବନ କିଧର ହେ ?" ସେ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ। ଦୁଇ ତିନିଥର ପଚାରିବା ପରେ କହିଲା- "ଓ, ରାଆଷ୍ଟ୍ରପତି ଭବନ ? ଥୋଡ଼ା ଆଗେ ବଢ଼ିୟେ।" ଏଥିରୁ ଜଣାପଡ଼େ 'ଆ' ହିନ୍ଦୀରେ ଦୀର୍ଘମାତ୍ରାରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ।

ଇ, ଈ- ହିନ୍ଦୀ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆର 'ଇ' ମାନସ୍ୱର 'ଈ'ଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିମ୍ନ ଓ ପଶ୍ଚାତ୍‌କୃତ ଧ୍ୱନି। ହିନ୍ଦୀ ହ୍ରସ୍ୱ ଇ ସାମାନ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ଓ ଅଗ୍ରୀକୃତ। ଓଡ଼ିଆ ଇ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ନିମ୍ନ ଓ ପଶ୍ଚ। ପ୍ରକୃତରେ ହିନ୍ଦୀର ହ୍ରସ୍ୱ ଇ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପମାତ୍ରିକ ଜଣାଯାଏ। ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ-ଜାତି, ନୀତି, ଭାଁତି ଆଦି ଶବ୍ଦରେ ହ୍ରସ ଇ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଘୁ। ତେଣୁ ଶବ୍ଦ ଶେଷରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଇ' ଏକପ୍ରକାର 'ଅ' ଭଳି ଶୁଣାଯାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ଗୀତା ସୀତା ଆଦି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ 'ଈ'ର ଦୀର୍ଘତା ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦିଆଯାଏନାହିଁ। ଅଥଚ ତିନି ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ବରଂ ହ୍ରସ୍ୱ ଇ ଅଧିକ ଦୀର୍ଘଭାବେ ଉଚ୍ଚରିତ ହୁଏ।

ଉ, ଊ- ହିନ୍ଦୀରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଶୁଣାଯାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘର ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ ନାହିଁ। ହ୍ରସ୍ୱ ଉ ବରଂ ଟିକିଏ ଅଧିକ ଦୀର୍ଘ ଶୁଣାଯାଏ। 'ଝାଡ଼ୂ' ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଦୀର୍ଘ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରେ। କୁଳ ଓ କୂଳ ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟିକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ।

ଏ- ଅବୃତ୍ତାକାର ଅଗ୍ରସ୍ୱର ଅଟେ। ଅର୍ଦ୍ଧସଂବୃତ 'ଏ' ଅପେକ୍ଷା ଅର୍ଦ୍ଧବିବୃତ ଏ ଟିକିଏ ପଶ୍ଚ। ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ। ବେଳେବେଳେ ଏହି ଧ୍ୱନିର ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ।

ଐ- ଏହା ଏକ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର ଅ+ଇ। କିନ୍ତୁ ପରିନିଷ୍ଠିତ ହିନ୍ଦୀରେ ଏହା ଏକ ମୂଳ ସ୍ୱର। ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ପଶ୍ଚିମୀ ହିନ୍ଦୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ମୂଳସ୍ୱର ଭାବେ ଉଚ୍ଚରିତ ହୁଏ ଅଥଚ ପୂର୍ବୀ ହିନ୍ଦୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର ଭାବେ। ଓଡ଼ିଆରେ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର। ତେଣୁ ହିନ୍ଦୀର ଐରାବତ, ଐନକ, କୈଳାଶ ଯଥାକ୍ରମେ ଏରାବତ, ଏନକ ଓ କେଳାଶ ଭଳି ଶୁଭେ। ଓଡ଼ିଆରେ ତ କୈଳାଶକୁ କଇଲାଶ ଡାକଯାଏ ଏବଂ ଭୁଲ୍‌ରେ ଲେଖା ବି ଯାଏ।

ଓ- ଏହା ବୃତ୍ତାକାର ପଶ୍ଚସ୍ୱର। ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ଏହି ଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରାୟ ସମାନ। ବେଳେବେଳେ ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ ମଧ୍ୟ ହୁଏ।

ଔ- ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର। ଅର୍ଥାତ୍ ଅ+ଉ। ପରିନିଷ୍ଠିତ ହିନ୍ଦୀରେ ଏହା ଏକ ମୂଳ ସ୍ୱର। ତେଣୁ ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶରେ ଔରତ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣଠାରୁ ପୂର୍ବପ୍ରଦେଶର ଉଚ୍ଚାରଣ ଭିନ୍ନ। ଔଷଧ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଅଉଷଧ ଭଳି ଉଚ୍ଚରିତ ହେଲାବେଳେ ମାନକ ହିନ୍ଦୀରେ ଓ'ଷଧ ଭଳି ହୁଏ।

ବିଶେଷ ଟିପ୍ପଣୀ:

- ନିଷ୍କର୍ଷ ଭାବେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ ମାତ୍ରା ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ହୁଏ ନାହିଁ ଅଥଚ ହିନ୍ଦୀରେ ଏହା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ। ଓଡ଼ିଆ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଗୀତଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଏହା ବେଶ୍ ଜଣାପଡ଼େ।

- ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏଇ ଭାଷାରେ ଦୁଇ ତିନି ସ୍ୱରଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଶୁଣାଯାଏ। ପିଲାଟିକୁ ଖୁଆଇ ପିଆଇ ଶୁଆଇ ଦଉନ। ଏହି ବାକ୍ୟକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଭେ। ଅଥଚ ହିନ୍ଦୀରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସଂକୋଚନାତ୍ମକ। ଖୁଆଇବା = ଖିଲାନା, ଶୁଆଇବା = ସୁଲାନା, ଶବ୍ଦରେ

ଏକାଧିକ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ ନ କରିବା ପାଇଁ ଖ୍ ର ଆଗମନ ଲକ୍ଷ୍ୟଣୀୟ।

ଉଭୟ ଭାଷାରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରାୟ ସମାନ। ତଥାପି କେତେକ ସାମାନ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି।

ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିମ୍ନ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ-

୧. ହିନ୍ଦୀରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ମାତ୍ରା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଏ। ହ୍ରସ୍ୱ ଏକ ମାତ୍ରା ହେଲେ ଦୀର୍ଘ ଦୁଇ ମାତ୍ରା। ଅର୍ଥାତ୍ ଦୀର୍ଘସ୍ୱର ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଗୁଣ ସମୟ ଲାଗେ। ସେହିପରି ଲେଖିଲାବେଳେ ହ୍ରସ୍ୱ-ଦୀର୍ଘ ମାତ୍ରା ଠିକ୍ ଭାବେ ଲେଖିବା ଦରକାର, ନଚେତ୍ ଅର୍ଥ ବଦଳିଯାଏ।

୨. ଋ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ହିନ୍ଦୀରେ ରି, ଓଡ଼ିଆରେ ରୁ ହୁଏ। କେତେକ ହିନ୍ଦୀଭାଷୀ ସଂଯୁକ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ର ଭଳି ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି। ଯଥା: କୃପା-କ୍ରପା।

୩. ହିନ୍ଦୀରେ ଏ, ଔ ଦୁଇଟି ମୂଳସ୍ୱର ଅଛି। ପୂର୍ବୀ ହିନ୍ଦୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ସଂଯୁକ୍ତ ରୂପ ଅଇ, ଅଉ ର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର ଅଇ, ଅଉ ଭଳି ଉଚ୍ଚରିତ ହୁଅନ୍ତି।

୪. ହିନ୍ଦୀରେ ଶବ୍ଦାନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ ହଳନ୍ତ ହୁଏ। ଯଥା: କଲମ୍, କମଲ୍, ରମାକାନ୍ତ ଅଟେ। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଆକାରଯୁକ୍ତ ହୁଏ। ଯଥା-କମଳ, କଲମ, ରମାକାନ୍ତ।

୫. ହିନ୍ଦୀରେ ଜ ଓ ୟ ଦୁଇଟି ଧ୍ୱନି ଅଛି। ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ଯ ମଧ୍ୟ ଅଛି। ଏହାକୁ ଅବର୍ଗ୍ୟ ଯ କହନ୍ତି। ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ କିନ୍ତୁ ଜ ପରି। ହିନ୍ଦୀରେ ବା ସଂସ୍କୃତ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁଠି ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ, ଓଡ଼ିଆରେ ସେ ସବୁର ଉଚ୍ଚାରଣ ଜ ହୁଏ। ତେଣୁ ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ୟ ଶବ୍ଦାରମ୍ଭରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ପୟର, ସମୟ।

୬. ହିନ୍ଦୀରେ ବ, ୱ ଦୁଇଟି ଧ୍ୱନି ଅଛି। ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି। କିନ୍ତୁ ୱ ପାଇଁ ଅଲଗା ବର୍ଣ୍ଣଟିଏ ଓଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ। ତେଣୁ ଅନେକ ୱ ସ୍ଥାନରେ ବ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ। ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ଶବ୍ଦାରମ୍ଭରେ ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ। ହିନ୍ଦୀର ୱନ୍ଦନା ଓଡ଼ିଆରେ ବନ୍ଦନା। ସେହିପରି ପୱନ-ପବନ, ମାଧୱ-ମାଧବ।

୭. ହିନ୍ଦୀରେ କେବଳ ଲ ଧ୍ୱନିଟି ଅଛି। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଲ ଛଡ଼ା ଳ ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟ ଅଛି। ଳ ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱିକ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ଧ୍ୱନି। ଏହା ମରାଠୀ ଓ ତାମିଲ, ତେଲୁଗୁ ଆଦି ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି। ଏହି ଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ ଜିହ୍ୱା ଓ ତାଳୁର ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ହୁଏ। ଶବ୍ଦାରମ୍ଭରେ ଳ ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ। ଅଳପ, ସଳିଳ ଭଳି ଶବ୍ଦରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତିମ ସ୍ଥାନରେ ଆସେ। ହିନ୍ଦୀଭାଷୀ ପାଇଁ ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଖୁବ୍ ଆୟାସସାଧ୍ୟ।

୮. ଡ, ଢ- ଏହି ଦୁଇଟି ଧ୍ୱନି ହିନ୍ଦୀ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପଦରେ ବିକାଶଲାଭ କରିଛି। ଜିହ୍ୱାଗ୍ରକୁ ବର୍ତ୍ସରେ ଥରେ ମାତ୍ର ତାଡ଼ନ କରି ଏହି ଧ୍ୱନିମାନ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ ଏହି ଧ୍ୱନି ଦୁଇଟି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ। ଉଦାହରଣ: ବଡ଼-ବଡ଼ା, ବାଢ଼-ବଢ଼ି, ବଢ଼ିଆ-ବଢ଼ିଆ, ନଡ଼ିଆ, ଖଡ଼ିକା, ମାଢ଼ି, ବଡ଼ବାନଳ ଇତ୍ୟାଦି।

୯. ଶ, ଷ, ସ- ସଂସ୍କୃତରେ ଏହି ତିନୋଟି ଧ୍ୱନି ଥିଲା। ହିନ୍ଦୀରେ କିନ୍ତୁ ଶ ଓ ସ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ। ଅଥଚ ଓଡ଼ିଆରେ କେବଳ ସ ଧ୍ୱନିଟି ଶୁଣାଯାଏ। ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ / ଅପଭ୍ରଂଶରେ ଶ-ସ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ୱୀକୃତ। ବ୍ରଜଭାଷା, ଅଓ୍ୱଧୀ ଆଦିରେ ମଧ୍ୟ ଏକମାତ୍ର ସ ଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନରେ ଶ, ଷ, ସ ତିନୋଟି ଲିପିଚିହ୍ନ ଥିବା ହେତୁ ବନାନରେ ଭୁଲ୍ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ।

୧୦. ଅନୁନାସିକତା- ଉଭୟ ଭାଷାର ସ୍ୱରଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ସାନୁନାସିକ ଭାବେ ଉଚ୍ଚରିତ ହୋଇପାରନ୍ତି।

୧୧. ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି- ଦୁଇଟି ଭାଷାରେ ଙ, ଞ, ଣ, ନ, ମ ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟି ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି ସ୍ୱ-ସ୍ୱ ବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ଉଚ୍ଚରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଙ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଖୁବ୍ କମ୍ ହୁଏ। ବାଙ୍ମୟ, ଗଙ୍ଗା ଆଦି। ଞ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଆହୁରି କମ୍। ଣ ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ ଆସେ ନା। ନ, ମ ସର୍ବତ୍ର ଉଚ୍ଚରିତ ହୁଅନ୍ତି।

ଅନେକେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଯେ ହିନ୍ଦୀରେ ଏହି ଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ହ୍ରସ୍ୱ। ତେଣୁ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନମାନଙ୍କରେ ଏସବୁ ପୂର୍ବ ଧ୍ୱନିରେ ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଅନୁନାସିକ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ସଂଯୁକ୍ତାକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ। ଉଦାହରଣ- ହିନ୍ଦୀ ଚାଁଦ (ଯଦିଓ ଚାନ୍ଦ ଲେଖା ମଧ୍ୟ ଯାଏ) କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଉଚ୍ଚରିତ ହୁଏ ଚାନ୍ଦ। ଅଣଓଡ଼ିଆ ଗାୟିକା ମୁହଁରେ- 'ମଣିମା ପାଦେ ମୋ ନୂପୁର ଦିଅ ବାଁ-ଧି' । (=ବା.ନ୍ଧି) ଶୁଭେ। ଏହା ଓଡ଼ିଆର ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇପାରେ। ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ପ୍ରାୟ ଏକା। କାରଣ ଏହି ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ସଂସ୍କୃତରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦ ସଂଖ୍ୟା ସର୍ବାଧିକ। ତା'ପରେ ତଦ୍ଭବ ବା ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦରୁ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥିବା ଶବ୍ଦସଂଖ୍ୟା। ତା'ଛଡ଼ା, ଅନ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଆଦିରୁ ଆସିଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଶଜ କୁହାଯାଏ। ଉଭୟ ଭାଷାରେ ବିଦେଶୀ ଭାଷା (ଆରବୀ, ଫରାସୀ, ଇଂରାଜୀ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ, ତୁର୍କୀ, ଇଂରାଜୀ ଇତ୍ୟାଦି) ଗୁଡ଼ିକରୁ ଆନୀତ ଶବ୍ଦ। ତେବେ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଉଭୟ ଭାଷାର ସ୍ୱକୀୟ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ରୂପାତ୍ମକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ୍ୟଣୀୟ।

୧.	ତତ୍ସମ-	ଅନ୍ଧକାର, ଅଗ୍ନି, ଗ୍ରାମ, କାଷ୍ଠ, ସର୍ପ ଆଦି।	
୨.	ତତ୍ସମ-	ହିନ୍ଦୀ ରୂପ-ଅଁଧେରା, କୂଆଁ, ରାତ, ଗାଁଓ୍ୱ	
		ଓଡ଼ିଆ ରୂପ-ଅନ୍ଧାର, କୂଅ, ରାତି, ଗାଆଁ	
୩.	ଦେଶଜ-	ହିନ୍ଦୀ-କଦଲୀ, ସରସୋଁ, ପରବଲ, ଭିଣ୍ଡୀ, ମିର୍ଚି	
		ଓଡ଼ିଆ-କଦଳୀ, ସୋରିଷ, ପୋଟଳ, ଭେଣ୍ଡି, ମରିଚ	
୪.	ବିଦେଶୀ-	ହିନ୍ଦୀ	ଓଡ଼ିଆ
	ଦ୍ରାବିଡ଼-	କାଜଲ	କଜ୍ଜ୍ୱଳ
		କୁଦାଲ	କୋଦାଳ
		କୁଂଡ଼, ତାଲା, ନୀର	କୁଣ୍ଡ, ତାଲା, ନୀର
	ଆରବୀ-	ଅଲ୍ଲାହ, ଜିଲା, ମୁକଦମା	ଆଲ୍ଲା, ଜିଲ୍ଲା, ମୋକଦ୍ଦମା

	ଫରାସୀ-	ଚାଲାକ, ଜଲେବୀ, ବରାମଦା	ଚଲାକ, ଜିଲିପି, ବାରଣ୍ଡା
	ତୁର୍କୀ-	ଚମ୍ମଚ, ଦରୋଗା, ଚାକୁ	ଚାମୁଚ, ଦାରୋଗା, ଚକୁ
	ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ-	ଗୋଭୀ, କମୀଜ	କୋବି, କାମିଜ
	ଇଂରାଜୀ-	ଅସ୍ପତାଲ, ଅଫିସର	ହାସପାତାଲ, ଅଫିସର
		ଇଂଜନ, କଲକ୍ଟର	ଇଂଜିନ, କିଲିଟର
		ଡାକ୍‌ଟର	ଡାକ୍ତର
୫.	ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ନିର୍ମିତ-	ଖର୍ରାଟା, ଫଟାଫଟ	ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି, ଚଟାପଟ
		ଧଧକନା, ଟୁଚ୍ଚା	ଧୂଧୂ ଜଳିବା, ନିଆଁରଡ଼
			ନିକୁଛିଆ

ଏଠାରେ ଯୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରର ଆଗମ-ସ୍ରୋତ ଉଭୟ ଭାଷା ପାଇଁ ଏକା ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁ ଗୋଟିଏ ଭାଷାଭାଷୀ ଅନ୍ୟକୁ ସହଜରେ ବୁଝିପାରେ-

ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଭାଷାମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସଂପର୍କ ବେଶି ବୁଝାପଡ଼େ। ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆର ସଂପର୍କ ନିମ୍ନ କେତୋଟି ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ବୁଝିହେବ।

୧. ହିନ୍ଦୀରେ ଲିଙ୍ଗବିଧାନ ଜଟିଳ। ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଦୁଇଟି ମାତ୍ର ଲିଙ୍ଗ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ। ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦର ଲିଙ୍ଗ ଜାଣିବା ଦରକାର। ଏହା ବ୍ୟାକରଣିକ ଲିଙ୍ଗବ୍ୟବସ୍ଥା। ଅଥଚ ଓଡ଼ିଆରେ ତିନୋଟି ଲିଙ୍ଗ ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଓ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ ଥିବା ହେତୁ ତାହା ସ୍ୱାଭାବିକ / ପ୍ରାକୃତିକ ଲିଙ୍ଗବ୍ୟବସ୍ଥା। ପୁରୁଷବାଚକ ଶବ୍ଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଓ ନିର୍ଜୀବ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ ଅଟେ। ହିନ୍ଦୀରେ ନିର୍ଜୀବର ମଧ୍ୟ ଲିଙ୍ଗବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାରୁ ତାହା ଜଟିଳ ପଦ୍ଧତି।

୨. ହିନ୍ଦୀରେ କର୍ତ୍ତାର ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ ଓ ପୁରୁଷ ଅନୁସାରେ କ୍ରିୟାପଦର ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ। ଏହା କର୍ତ୍ତୃ, କର୍ମ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟ ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ଏହି ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଜଟିଳ। କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ ଲିଙ୍ଗବଚନ ପୁରୁଷ ଅନୁସାରେ କ୍ରିୟାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆରେ କର୍ତ୍ତାପଦର ଲିଙ୍ଗର ପ୍ରଭାବ କ୍ଲିବ ପଦ ଉପରେ ନାହିଁ। ତେଣୁ ତାହା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜ। କେବଳ ଦୁଇଟି ବଚନ ଓ ତିନୋଟି ପୁରୁଷ ଅନୁସାରେ କ୍ରିୟା ରୂପ ଧାରଣ କରେ।

୩. ହିନ୍ଦୀରେ କର୍ତ୍ତାପଦ ପୂର୍ବରୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟୟରେ ମଧ୍ୟ ଲିଙ୍ଗର ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା-ରାମ କା ଘର, ରାମ କୀ ବହନ, ରାମ କେ ଖେତ, ରାମ କେ ପିତାଜୀ ଇତ୍ୟାଦି। ଓଡ଼ିଆରେ ଏକମାତ୍ର ର, ମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟୟ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।

୪. କର୍ମଣି ଓ ଭାବେ ପ୍ରୟୋଗ ହେତୁ ହିନ୍ଦୀର ଭୂତକାଳିକ କ୍ରିୟାର ଚାରୋଟି ରୂପ ହୁଏ। ଯଥା-

ଲଡ଼କେ / ଲଡ଼କୀ / ଲଡ଼କୋଁ / ଲଡ଼କିୟୋଁ + ନେ

ଏକ କେଲା + ଖାୟା

ଚାର କେଲା + ଖାୟେ

ଏକ ରୋଟୀ + ଖାୟୀ

ଚାର ରୋଟିୟାଁ + ଖାୟୀ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

୫. ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ଦୁଇଟି ବଚନ-ଏକ ଏବଂ ବହୁ । ତଦନୁସାରେ ସବୁ ଶବ୍ଦର ରୂପ ବଦଳେ । ହିନ୍ଦୀ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାରାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଏକାରାନ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା: ଲଡ଼କା-ଲଡ଼କେ । ଅନ୍ୟସବୁ ସ୍ୱରାନ୍ତ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଏ-ବାତ-ବାତେଁ, (ଏଁ), ସ୍ତ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରିୟାଁ (ୟାଁ), ଝାଡୁ-ଝାଡୁଏଁ (ଏଁ) ଲତା-ଲତାଏଁ ଇତ୍ୟାଦି । ବହୁବଚନ ପାଇଁ-ଓଁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗେ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏଭଳି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାନେ, ଗୁଡ଼ିକ ଆଦି ବହୁବଚନ ସୂଚକ ଶବ୍ଦାନ୍ତର ପ୍ରୟୋଗ ମାତ୍ର ହୁଏ । ଏହା ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାମାନଙ୍କର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

୬. କାରକ ଚିହ୍ନ: ବିଭକ୍ତି / ପରସର୍ଗ- ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଲା ଖୁବ୍ କମ୍ ସଂଖ୍ୟାରେ ବିଭକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଉଭୟ ଭାଷାରେ କେତୋଟି କାରକ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହିନ୍ଦୀରେ କର୍ତ୍ତା ସହ ଶୂନ୍ୟ ବିଭକ୍ତି କିମ୍ୱା-ନେ ଲାଗେ । ଏହି-ନେ ସଂସ୍କୃତିର-ଏନ ପରି । ଏହା କର୍ତ୍ତା ସହ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ କର୍ମଣି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ବହୁବଚନ ସୂଚକ କାରକ ଚିହ୍ନ ହେଲା-ମାନେ(ପ୍ରାଣୀ ବାଚକ) ଗୁଡ଼ିକ (ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ) । ହିନ୍ଦୀରେ-ଏ (ପୁଂଲିଙ୍ଗ), ଏଁ, ୟାଁ ଆଦି ବିଭକ୍ତ (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)ର ପ୍ରୟୋଗ କର୍ତ୍ତାକାରକରେ ହୋଇଥାଏ । କର୍ମ ଓ ସଂପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ହିନ୍ଦୀରେ-କୋ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆରେ-କୁ/ଙ୍କୁ ଲାଗେ । ହିନ୍ଦୀରେ କରଣ କାରକର ଚିହ୍ନ-ସେ । ତାହା ପୁଣି ଅପାଦାନର ମଧ୍ୟ ଚିହ୍ନ ଅଟେ । ଓଡ଼ିଆରେ ପରସର୍ଗ-ଦ୍ୱାରା, ଦେଇ, କର୍ତ୍ତୃକ ଆଦି ଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବନ୍ଧ ଚିହ୍ନ ହେଲା କେବଳ-ର, ଙ୍କର, ମାନଙ୍କର । ହିନ୍ଦୀରେ-କା, କେ, କୀ କର୍ତ୍ତାର ଲିଙ୍ଗ ଅନୁସାରେ ଓ ବଚନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଅଧିକରଣରେ-ମେଁ, ପର । ଓଡ଼ିଆରେ ତାହା-ରେ, -ଠାରେ, -ଥିରେ ଇତ୍ୟାଦି । ତା'ଛଡ଼ା ଉଭୟ ଭାଷାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପରସର୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦାବଳୀ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ନବ୍ୟଭାଷାମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବହୁବଚନ କାରକ ଚିହ୍ନର ଲୋପ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଯୋଗାତ୍ମକ ବା ସଂଶ୍ଳେଷଣ ପଦ୍ଧତି ଦ୍ୱାରା ବହୁବଚନ ରୂପ ନିର୍ମାଣ ରୀତିର ପ୍ରଚଳନ ହେଲା । ସକଳ, ସମୂହ, ଗଣ, ଲୋକ, ଦଳ, ପଲ ମାନେ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦଯୋଡ଼ି ଓଡ଼ିଆରେ ବହୁବଚନ ଶବ୍ଦରୂପ ତିଆରି ହୁଏ । ହିନ୍ଦୀରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୀରେ-ଓଁ (ଲୋଗୋଁକୋ) ଏକମାତ୍ର ବହୁବଚନର ଚିହ୍ନ ।

ଆଦରସୂଚକ ସର୍ବନାମଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ ନବ୍ୟଭାଷାମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଯଦିଓ ସଂସ୍କୃତରେ ଭବାନ୍-ଭବତୀ ଭଳି ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ଆଦରବାଚକ ସର୍ବନାମ ଥିଲା, ତଥାପି ପୂର୍ବୀ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରୁଷ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଆଦରସୂଚକ ସର୍ବନାମ ପଦ ବ୍ୟବହାର ହେଲା । ପ୍ରଥମପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ଶବ୍ଦ ଏକବଚନ ପାଇଁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲା । ଯଥା: ମୁଁ ପାଇଁ ଆମେ / ଆମ୍ଭେ (ଓଡ଼ିଆ) ଏବଂ ମୈଁ ପାଇଁ ହମ (ହିନ୍ଦୀ) । ବଙ୍ଗଳାରେ ଆମି ପଦଟି ମୁଇଁ (ଗ୍ରାମୀଣ) ବଦଳରେ ଚାଲିଲା । ଫଳରେ ଏକ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ବହୁବଚନ ରୂପ 'ହମଲୋଗ' ବାହାରିଲା । ସେହିପରି ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ତୂ / ତୁ ସ୍ଥାନରେ ତୁମ / ତୁମେ ଭଳି ଆଦରାର୍ଥକ ସର୍ବନାମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲା । ମଧ୍ୟମପୁରୁଷର ଆଦରାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାଚୀନ ଆତ୍ମନ୍ ମଧ୍ୟଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଅପ୍ପାଣ ଆଧୁନିକ ଭାଷାରେ ଆପ / ଆପଣ / ଆପ୍‌ନି ଭଳି ନୂଆ ରୂପ ଧାରଣ କଲା ।

ସଂଜ୍ଞାରୂପର ସୁବନ୍ତ ପ୍ରକରଣ ପ୍ରାୟ ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ। କିନ୍ତୁ ତିଙ୍ନ୍ତ ପ୍ରକରଣଟି ତ ଆହୁରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ବିକାଶ ଲାଭ କଲା। ମଧ୍ୟକାଳରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଅଳ୍ପ କିଛି ରୂପ ମଧ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା। ସବୁଠାରୁ ବଡ଼କଥା ହେଲା କେତେକ କୃଦନ୍ତ କାଳ-ରୂପର ଆଧାର ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା। ଯଥା: କୃତ→କିଅ=କଲ+ହିନ୍ଦୀ କିୟା ଓଡ଼ିଆ କଲା ଏଥିରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛନ୍ତି। ସେହିପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ→ଅର୍ଦ୍ଧତତ୍ସମ କରିତବ୍ବ→ଓଡ଼ିଆ-କରିବ। ହିନ୍ଦୀର ସମାନ ପ୍ରୟୋଗ ହେଲା-କରେଗା। ନବ୍ୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ କ୍ରିୟାର ଭୂତକାଳର ତିନୋଟି ରୂପ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା। ୧. ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତରି ପ୍ରୟୋଗ, ୨. ସକର୍ମକ କ୍ରିୟାର କର୍ମଣି ପ୍ରୟୋଗ ଓ ୩ ଭାବେ ପ୍ରୟୋଗ। ପ୍ରଥମରେ କ୍ରିୟାଟି କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷଣ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ କର୍ମର ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ କଲା। ଅଥଚ ତୃତୀୟରେ କ୍ରିୟାର ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଦେଖାଗଲା। ହିନ୍ଦୀରେ ଏହାର ଉଦାହରଣ ହେଲା-ଓ୍ୱହ ଗୟା। ଉସନେ ଭାତଖାୟା / ରୋଟୀ ଖାଇ। ଉସନେ ଭାଲ କୋ ଦେଖା। ଏହା ପଶ୍ଚିମୀ ହିନ୍ଦୀରେ ରହିଲା। କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବୀ ହିନ୍ଦୀ, ବିହାରୀ ଭାଷା, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆରେ କର୍ମଣୀ ପ୍ରୟୋଗକୁ କର୍ତ୍ତରୀ କରିଦିଆଗଲା। କ୍ରିୟା ସହିତ ପୁରୁଷବାଚକ ବିଭକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ ଏଗୁଡ଼ିକର ପୂର୍ଣ୍ଣବିକାଶ ପରେ ସମ୍ଭବ ହେଲା। ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆରେ ମୁଁ ମାରିଲି, ତୁ ମାରିଲୁ, ସେ ମାରିଲା, ସେମାନେ ମାରିଲେ। ଏସବୁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମଣି। ଭାବେ ର ସତ୍ତା ରହିଲା ନାହିଁ।

ନବ୍ୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳ ସହିତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭେଦ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟା ପଦଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ଏହାଦ୍ୱାରା ପୁରୁଣା ବାଚ୍ୟ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲୁପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା। ହିନ୍ଦୀରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ କର୍ମଣି। ଭାବେ ରୂପ ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଆଦି ଅନ୍ୟ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁର୍ବୋଧ।

ଆଧୁନିକ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ଯଦିଓ ଦେଶଜ ଉପାଦାନ ଏବଂ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ଖୁବ୍ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ତଥାପି ଏସବୁର ଧ୍ୱନି, ରୂପ ଓ ବାକ୍ୟ ବିନ୍ୟାସରେ ବହୁତ ବେଶି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିନାହିଁ। ଅନେକ ବିଦ୍ୱାନ ଏହାର କାରକ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ବୋଲି ବିଚାର କରିଛନ୍ତି। ଯଦି ସରସ୍ୱତୀ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାକୃତରେ ସରସ୍ସଇ ହେଲା, ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ବଦଳି ଯାଇ ସୁବଣ୍ଣରେଖା, ସୋଣ୍ଣରେହା ହେଲା ତେବେ ଆଧୁନିକ ସମୟରେ ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସୋପାନ କାହିଁ ? ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏହି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକିୟାଟି ଯଦି ଅନବରତ ଚାଲିଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ଆଜିର ଭାଷାର ସ୍ୱରୂପ ଆହୁରି ବେଶି ବିକଶିତ (ପରିବର୍ତ୍ତିତ) ହୋଇପାରିଥାଆନ୍ତା। ତେବେ ପରିଣାମତଃ ଆମେ ଆମ ଭାଷାମାନଙ୍କର ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଆଜି ଯେତେ ସହଜରେ ଯୋଡ଼ିପାରୁଛି ହୁଏତ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ।

ଅନେକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ମତ ଯେ ସଂସ୍କୃତର ବାରମ୍ବାର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର ହେତୁ ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ବିକାଶ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି। ଏହା ଆଂଶିକ ସତ୍ୟ। କାରଣ ନବ୍ୟଭାଷାମାନଙ୍କୁ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ ଆସିଛି। ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦାବଳୀ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଛି। ତଦ୍ଭବର ପ୍ରଭାବ କମିଛି। 'ଜ୍ଞାନେଶ୍ୱରୀ', 'ରାମଚରିତ ମାନସ', ସ୍ୱରସାଗର ଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତ, ସାରଳା ମହାଭାରତ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତରେ କମ୍ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ। ଏପରିକି ମାଲୟାଲୀର ମଣିପ୍ରବାଳଶୈଳୀ, କନ୍ନଡ଼ରେ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦ-ଏସବୁରେ ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ଜମା ନାହିଁ। ହଁ, ଯେଉଁଠି ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବପ୍ରବଣତା ଯୋଗୁଁ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତର ବୋଝ ବୋହିପାରୁନାହିଁ, ସେସବୁ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଶଂସାର୍ହ ନୁହେଁ। ସୁନୀତିବାବୁଙ୍କ ମତରେ ଭାଷାର ଏହା ସଂସ୍କୃତୀକରଣ। ଏହି ସଂସ୍କୃତଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଭାରତର ସାଂସ୍କୃତିକ ଏକତା ଏବଂ ଅଭେଦର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରତୀକ, (ପୃ-୧୪୬)। ସେହିପରି ଦୁଇ ବିଦେଶୀ ଭାଷା-ଫରାସୀ ଓ ଇଂରାଜୀର ସ୍ୱାଭାବିକ ଆତ୍ମୀକରଣ ସ୍ୱାଗତଯୋଗ୍ୟ।

ଏସବୁ ଲକ୍ଷଣ ଉଭୟ ଓଡ଼ିଆ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ରଖିଥିବାର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ। ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ଦୁଇଭାଷାର ପାରସ୍ପରିକ ସୁଗମତା ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଉତ୍କର୍ଷ।

ବାକ୍ୟରଚନା ବିଷୟରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ଉଭୟ ଭାଷାରେ ଏହା ଏକାପ୍ରକାର। ନିଷେଧାତ୍ମକ ବାକ୍ୟରେ ନିଷେଧବାଚକ ଶବ୍ଦଟି ହିନ୍ଦୀରେ ଶେଷରେ ଅଥଚ ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରିୟା ପୂର୍ବରୁ ଲାଗେ। ଯଥା- କାମ ନହୀ ହୁଆ = କାମ ହେଲା ନାହିଁ। ଐସା କାମ ମତ କରୋ=ଏମିତି କାମ କର ନାହିଁ / ନା। ଇତ୍ୟାଦି। ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ମକ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ। ଓଡ଼ିଆରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟାର ଏକ ଶୈଳୀ ଅଛି। ଯଥା- ସ୍କୁଲ୍ ଛୁଟି ହେଲାଣି। ସମସ୍ତେ ଗଲେଣି ଇତ୍ୟାଦି। ହିନ୍ଦୀରେ ଏହା ଯୌଗିକ କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା କୁହାଯାଏ, ଯଥା: ସ୍କୁଲ୍ ଛୁଟୀ ହୋଗଈ। କାମ ହୋ ଗୟା ଇତ୍ୟାଦି।

ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଓଡ଼ିଆର ଶବ୍ଦାନ୍ତ ଅକାରାନ୍ତ ଉଚ୍ଚରିତ ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୀର ଉଚ୍ଚାରଣ ହଳନ୍ତ। ତେଣୁ ସ୍ୱରଲହର ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ। ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି ଧ୍ୱନି ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣି ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ। ହିନ୍ଦୀରେ ବଳାଘାତ ପ୍ରାୟତଃ ଦୀର୍ଘସ୍ୱର ଉପରେ ପଡ଼େ। ବାକ୍ୟସ୍ତରରେ ଏହା ଜୋର ଦିଆଯିବା ଶବ୍ଦ ଉପରେ ରହେ। ଯଥା: ୱହ ଆଜ ଦିଲ୍ଲୀ ଜାୟେଁଗେ। ଏହି ବାକ୍ୟରେ କାକୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ଶବ୍ଦ ଉପରେ ଆଘାତ ପଡ଼ିପାରେ।

ଏହି ଲଘୁପ୍ରବନ୍ଧର ଆକାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତେକ ଅତି ଲକ୍ଷ୍ୟଣୀୟ କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ମାତ୍ର କରାଯାଇଛି। ଉଭୟ ଭାଷାର ସଂପର୍କ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟର ସମୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଗବେଷଣାର କ୍ଷେତ୍ର ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିବା ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ।

ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଞ୍ଚଳିକ ରୂପଭେଦ

ଅଧୁନା ପ୍ରାୟ ୧,୫୫,୭୦୭ ସ୍କୋୟାର୍ କିଲୋମିଟର ପରିମିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ତଥା ୩୦ଟି ଜିଲ୍ଲାରେ ବିଭକ୍ତ ଉତ୍କଳଦେଶ ବା ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ସରକାରୀ ଭାଷା ଭାବେ 'ଓଡ଼ିଆ' ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ପରିଲକ୍ଷିତ। ୨୦୧୧ ମସିହା ଜନଗଣନା ରିପୋର୍ଟ ଅନୁସାରେ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ବସବାସ କରି ରହିଥିବା ପ୍ରାୟ ୪୧,୯୪୭, ୩୫୮ ସଂଖ୍ୟକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆ କହୁଥିବା ବା ଜାଣିଥିବା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୩୧,୦୦୦,୦୦୦। ଭାରତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ବିସ୍ତୃତ ପରିସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଭାଷାଗତ ବିବିଧତା ବର୍ତ୍ତମାନ କଥିତ ରୂପରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ତେବେ ଅଧୁନା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଆଞ୍ଚଳିକସ୍ତରୀୟ ଏହି କଥିତ ରୂପ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାଷାଗତ ବିବିଧତାର ସ୍ୱରୂପ ଯେତେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି, ତାହା ବୋଧହୁଏ ଅଷ୍ଟାଦଶ / ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେତେ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନଥିଲା; ଯେଉଁଥିପାଇଁ 'Sir George Abraham Grierson' ତାଙ୍କ ରଚିତ 'Linguistic Survey of India' (୧୯୦୩ ରୁ ୧୯୨୭ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ମୋଟ୍ ୧୧ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ) ଶୀର୍ଷକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂପର୍କିତ ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା ଅବକାଶରେ କହିଥିଲେ, 'Oriya is remarkably free from the dialectic variation.' (See:L.S.I., Vol.V, Part-II, P-369) । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ସେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ କହିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇନଥିଲେ ଯେ, 'The well-known saying, which is true all over the north of India, the language changes every ten Kos, does not hold in Orissa. In Orissa Proper, i.e. in what is known as the mughalbandi, which consists of the regulation districts of cuttack, Puri and of the southern half of Blasore, the language is one and the same-purists discover deflections from the recognised standard in Balasore and Cuttack, but these are very slight, and are merely local peculiarities, which are not worthy of the name of dialects.' (Ibid, p.369) ଗ୍ରୀୟରସନ୍‌ଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ମନ୍ତବ୍ୟ-ଦୁଇଟିର ସତ୍ୟତା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିଲକ୍ଷିତ ଆଞ୍ଚଳିକ ବିବିଧତା ବା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିଭିନ୍ନ କଥିତ ରୂପଗୁଡ଼ିକର ଅନୁଧ୍ୟାନବେଳେ ଉପଲବ୍ଧି କରିହୁଏ ନାହିଁ। କାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ତିନୋଟି ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭେଦର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅନ୍ତତଃପକ୍ଷେ ଏହାର କଥିତ ରୂପରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆର ରୂପଗତ ଭିନ୍ନତା ସର୍ବାଧିକ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା ପୂର୍ବ (୧୯୩୬ ମସିହା)ରୁ ଉତ୍କଳକୁ ଉଭୟ ଶାସନଗତ ତଥା ଭୌଗୋଳିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ମୋଗଲବନ୍ଦି (ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ଉତ୍କଳର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ) ଏବଂ ଗଡ଼ଜାତ (ରାଜା

ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ପାହାଡ଼-ପର୍ବତ ଓ ବଣଜଙ୍ଗଲଘେରା ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଅଞ୍ଚଳ) ଏପରି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା। ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଯଦିଓ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାନକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା, ତଥାପି ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ କଥୋପକଥନରେ ଭାଷାଗତ କିଛିଟା ଫରକ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା। ଏବେ ବି ଏହାର ନିରସନ ଘଟିନାହିଁ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ନିମ୍ନରେ ଏ ସଂପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଅବତାରଣା କରାଗଲା, ଯେଉଁଥିରୁ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ କଥିତ ହେଉଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ରୂପଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇପାରିବ। ଯେପରି-ମାନକ ଓଡ଼ିଆର କ୍ଷୀର/ଦୁଧ, ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଗୁରସ୍'; ଢେଙ୍କାନାଳରେ 'ନଳାପାଣି'; ଆଠଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ଓଖର'; ପୁରୀ ଓ ତତ୍‌ସଂଲଗ୍ନ ଅଞ୍ଚରେ 'ନିତିଆନି'/ 'ନିତ୍ୟାନି'; ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଖୀର' ଇତ୍ୟାଦି ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ସେହିପରି-ମାନକ ଓଡ଼ିଆର 'ପିଜୁଳି', ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଜାମୁ' / 'ଝାମୁ'; ପୁରୀ ବା ତତ୍‌ସଂଲଗ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ଚାଉଳିଆ'; କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱରାଦି ଅଞ୍ଚଳରେ 'ପେଢ଼ା' / 'ପେହେଢ଼ା'; ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ବଦାମ'; ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ତାମରସ୍' ଓ ବଣାଇରେ 'ସଇତମ୍ଧା' ନାମରେ ପରିଚିତ। ଅନୁରୂପ ଭାବେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆର 'ଆତ' ଶବ୍ଦଟି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ମେଘୁଆ, ମେହା, ନେଓ୍ୱା, ମେହ୍ୱା, ବଢ଼ିଆଳ, ବଢ଼େଲ୍, ରତା, ମନ୍ଦାର ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ଭେଦରେ ଉପରୋକ୍ତ ପାର୍ଥକ୍ୟ କେବଳ ଯେ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଶବ୍ଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ-ତାହା ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ଏହା ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ତଥା ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ରୀତିରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ। ସୁତରାଂ ଏ ସବୁକୁ ବିଚାରକୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଞ୍ଚଳିକ ରୂପଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ତତପକ୍ଷେ କଥିତ ଭାଷାରେ ଅନୁଶୀଳନ କରାଯିବା ଏକାନ୍ତ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ମନେହୁଏ। ତେବେ ଏକଥା ସତ୍ୟ ଯେ, ଅଞ୍ଚଳଗତ ବିଭିନ୍ନତା ବା ଆଞ୍ଚଳିକ ଭିନ୍ନତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆର ମୁଖ୍ୟତଃ ପାଞ୍ଚ / ଛଅଟି ଔପଭାଷିକ ବିଭିନ୍ନତା ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ, ଯେଉଁଥିରୁ ପାଞ୍ଚଟି ହେଉଛନ୍ତି ଜାତି ବା ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଓ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଆଞ୍ଚଳିକ। ଓଡ଼ିଆର ଆଞ୍ଚଳିକ ବିଶିଷ୍ଟ ବାକ୍‌ରୂପଟି ହେଲା ସମ୍ବଲପୁରୀ, ଯାହା ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ କଥିତ ହୋଇଥାଏ। (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ମହାପାତ୍ର ବିଜୟପ୍ରସାଦ ୧୯୯୫, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାବିଭବ, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ପୃ.୨୬୨-୨୬୩)। ଅନ୍ୟ ଚାରୋଟି ବାଗ୍‌ଭଙ୍ଗୀ ବା ବୋଲି ମଧ୍ୟରୁ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ (ଗଞ୍ଜାମୀ), ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ (ବାଲେଶ୍ୱରୀ) ଓ କୋରାପୁଟର 'ଦେଶିଆ' ଭଳି କଥିତ ରୂପକୁ ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ତଥା ବସ୍ତର ଜିଲ୍ଲାର 'ଭତ୍ରୀ' ଓ ଶ୍ରୀକାକୁଲମ୍ ଜିଲ୍ଲାର 'ରେଲ୍ଲି' ପ୍ରଭୃତିକୁ ଜାତିଗତ ବୋଲି ବିବେଚନା କରିବା ଯଥାର୍ଥ ମନେହୁଏ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପରୋକ୍ତ ଆଞ୍ଚଳିକ ବିଭିନ୍ନତା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦାବଳୀର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅନୁଧ୍ୟାନରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ। ଯଥା:

ମା. ଓଡ଼ିଆ	**ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ (ସମ୍ବଲପୁରୀ)**	**ଅଗ୍ରିଆ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)**	**ଭତ୍ରୀ (କୋଟପାଡ଼)**	**ଦେଶିଆ (କୋରାପୁଟ)**
ଅଳିଆ	କଚ୍‌ରା	କେଚ୍‌ରା	କଚ୍‌ରା	କାଚ୍‌ରା
ଅଲଗୁଣି	ଉଲ୍‌ଗୁନି	ଡାଙ୍ଗ	ଓଲ୍‌ଗୋନି	ଅଲ୍‌ଗନି
ଅମୃତଭଣ୍ଡା	ଅମୃତ୍‌ମଡ଼ା	ପପିତା	ଅମୃତ୍‌ମଡ଼ା	ଅମ୍‌ରୁତ
ଅଣ୍ଡା	ଗରା	ଡିମ୍	ଗାର୍	ଡିମ/ଗାର୍

ଆତ	ବଡ଼େଲ୍	ସିତାପଲ୍	ରାମପଲ୍	ବଡ଼େଲ୍
କମାର	ଲୁହୁରା	ଲୁହୁରା	ଲୋରା	କାମାର୍
କଦଳୀ	କଦେଲ୍	କଦେଲ୍	କଦ୍ଲି	କଦ୍ଲି
କୋକିଶିଆଳୀ	କୁହ୍ଲିଆ	କୁହ୍ଲିଆ	ଖେକରାଲି	କଲିଆ
ତକିଆ	ମୁଚ୍ଲା	ମୁଚ୍ଲା	ମୁଚଲ	ମୁଣ୍ଡିସା
ତେନ୍ତୁଳି	ତେଁତେଲ୍	ତେତେଲ୍	ତେତେଲ୍	ତିନ୍ତ୍ଲି
ଦଉଡ଼ି	ଡୋର୍	ଡୋର୍	ଡୋର୍	ଦୁଆଁ
ଦୁଧ (କ୍ଷୀର)	ଗୁରସ୍	ଗୁରସ	ଗୋରୋସ୍	ଦୁଦ୍
ପିଜୁଳି	ମାୟା	ମୟା	ଜାମ	ଜାମ୍
ଭେଣ୍ଡି	ଭେଁଡ଼ି	ଭେଡ଼ି	ଭେଣି	ଓ୍ୱେଣ୍ଡି
ମନ୍ଦିର	ଗୁଡ଼ି	–	ଗୁଡ଼ି	ମନ୍ଦିର
ସଉତୁଣୀ	ସଉତେନ୍	ସଉତୁନ୍	ସାନ୍ହି	ସଉତା
ହଳିଆ	କୁଠିଆ	ହାଲିଆ	ହାଲିଆ	ଅଲିଆ

ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ଭେଦରେ କେବଳ ଶବ୍ଦସ୍ତରରେ ଯେ ଏଭଳି ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ନୁହେଁ; ପରନ୍ତୁ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ତଥା ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ରୀତିରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭିନ୍ନତା କେତେକାଂଶରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଏ ସବୁକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରମୁଖ ଆଞ୍ଚଳିକ ବାକ୍‌ରୂପଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱରୂପ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରାଯାଇପାରେ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ପ୍ରମୁଖ ଆଞ୍ଚଳିକ ବାକ୍‌ରୂପ ବା ବୋଲିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ସମ୍ବଲପୁରୀ, ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଛତିଶଗଡ଼ୀ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବାବେଳେ, ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ଗଞ୍ଜାମୀ (ଓଡ଼ିଆ), ପଡ଼ୋଶୀ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ସେହିପରି ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ବାଲେଶ୍ୱରୀ (ଓଡ଼ିଆ), ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ। ଏହାଛଡ଼ା ଏ ସମସ୍ତ ଆଞ୍ଚଳିକ ବାକ୍‌ରୂପ ବା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଊଣା ଅଧିକେ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ। ଏହାର ପରିଣାମସ୍ୱରୂପ, ଏହିସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କିଛିଟା ରୂପଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରିହୋଇ ପଡ଼େ, ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥାତ୍ ସମ୍ବଲପୁରୀ କଥିତ ଭାଷାରେ ସର୍ବାଧିକ। ତେଣୁ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆର ଏକମାତ୍ର ସମୃଦ୍ଧ ଆଞ୍ଚଳିକ ବାକ୍‌ରୂପ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଯଥାର୍ଥ ମନେହୋଇଥାଏ। ନିମ୍ନରେ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ ସମେତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଆଞ୍ଚଳିକ କଥିତ ରୂପଗୁଡ଼ିକର ଭାଷାଗତ-ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଆକଳନ କରାଗଲା। ଯଥା:

କ. ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ (କଥିତ) ଭାଷା:

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା 'ସମ୍ବଲପୁରୀ କଥିତ ଓଡ଼ିଆ' ନାମରେ ପରିଚିତି ଲାଭ କରିଛି। ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟତମ ବଳିଷ୍ଠ କଥିତ ରୂପ ଭାବେ ଅଧୁନା ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଛି। ଏହି ଆଞ୍ଚଳିକ ଓଡ଼ିଆ ରୂପଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ଅବିଭକ୍ତ ସମ୍ବଲପୁର, କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲାଙ୍ଗୀର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ବୌଦ୍ଧ-କନ୍ଧମାଳ ଜିଲ୍ଲାର ବୌଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଢେଙ୍କାନାଳର ଆଠମଲ୍ଲିକ

ପ୍ରଭୃତିକୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ କଥିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିହାରର ହିନ୍ଦୀ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଛତିଶଗଡ଼ୀ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ମରାଠୀ, ଆନ୍ଧ୍ରର ତେଲୁଗୁ ତଥା ସ୍ଥାନୀୟ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହେଉଅଛି । ସମ୍ବଲପୁରୀ କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବଳିଷ୍ଠ ମୌଖିକ ବା ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଗଢ଼ିଉଠିଥିବା ଏବଂ ତାହା ଲାଳିତ୍ୟଗୁଣରେ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ଆଦୃତିଲାଭ କରିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ରୂପରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ସିନେମା, ନାଟକ, ଗଳ୍ପାଦି ରଚିତ ବା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ସଂଗେସଂଗେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଓଡ଼ିଆ ଟି.ଭି. ଚ୍ୟାନେଲ୍‌ରେ ସମ୍ବାଦ ପରିବେଷିତ ହେଉଥିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଅଛି ।

ଭାଷାସୂତ୍ରରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୩୬ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକଠାରୁ ବେଶ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏହି ପଶ୍ଚିମ ଭୂଭାଗଟି ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସହ ମିଶିରହିଥିବା କାରଣରୁ ମାନକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଯୋଗାଯୋଗର ଅଭାବ ତଥା ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିବା ମନେହେଉଛି । ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ କଥିତ ହେଉଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନିଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ । ଯଥା-

(a) ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ:

(i) ସ୍ୱରଧ୍ୱନି

୧. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ଅଧିକାଂଶ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱରାନ୍ତକ ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ସମ୍ବଲପୁରୀ ବା ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଶବ୍ଦର ଉପାନ୍ତ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ବଳାଘାତ ହେତୁ ଅଧିକାଂଶ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ ଉଚ୍ଚାରିତ 'ଅ' ଧ୍ୱନିର ବିଲୁପ୍ତ ଘଟିଥାଏ । ଯଥା- ଘର > ଘର୍, ଜୀବନ > ଜୀବନ୍, ଚୋର > ଚୋର୍, ଜର > ଜର୍, ଭାତ > ଭାତ୍, ଫୁଲ > ଫୁଲ୍, ମହୁଲ > ମହୁଲ୍, ଲଙ୍ଗଳ > ଲଙ୍ଗଲ୍, ପେଟ > ପେଟ୍, ଧାନ > ଧାନ୍, ଲାଜ > ଲାଜ୍, ଜଙ୍ଗଲ > ଜଙ୍ଗଲ୍, ବେଲ > ବେଲ୍, ସକାଳ > ସଖାଲ୍ ପ୍ରଭୃତି । ସମ୍ବଲପୁରୀ ଓଡ଼ିଆରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଏହି ବ୍ୟତିକ୍ରମକୁ ହିନ୍ଦୀ ଓ ମରାଠୀ ଭାଷା ପ୍ରଭାବର ଫଳ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

୨. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ଅଧିକାଂଶ ଶବ୍ଦାରମ୍ଭରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅର୍ଦ୍ଧସଂବୃତ ଅଗ୍ରସ୍ୱର 'ଏ' ଓ ପଶ୍ଚସ୍ୱର 'ଓ' ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଯଥାକ୍ରମେ ସଂବୃତ ଅଗ୍ରସ୍ୱର 'ଇ' ଓ ପଶ୍ଚସ୍ୱର 'ଉ'ରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା-

ଏ > ଇ : ଏଠାରେ > ଇଠାରେ, ଡେଙ୍ଗୁରା > ଡିଙ୍ଗ୍‌ରା, ଦେବାଳିଆ > ଦିଆଲିଆ ପ୍ରଭୃତି ।

ଓ > ଉ : ଓଳିଆ > ଉଲିଆ, ଓଦା > ଉଦା, ଖୋସା > ଖୁସା, ଶୋଇବା > ଶୁଇବା, ଦୋକାନ > ଦୁକାନ୍, ଗୋରସ > ଗୁରସ୍, ଜୋତା > ଜୁତା, ଟୋକୀ > ଟୁକେଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ।

୩. ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଅପିନିହିତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବହୁଳ ଭାବେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାଧାରଣତଃ ପଦାନ୍ତ 'ଇ' ସ୍ୱରଟି ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ

ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା : ପାଣି > ପାଇନ୍, କାଲି > କାଇଲ୍, ନଦୀ > ନଇଦ୍, ଥାଳି > ଥାଇଲ୍ । ବେଳେବେଳେ ଏହି ଅପିନିହିତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି 'ଇ' > 'ଏ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା- ପାଇନ୍ > ପାଏନ୍, କାଇଲ୍ > କାଏଲ୍, ନଇଦ୍ > ନଏଦ୍, ଥାଇଲ୍ > ଥାଏଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ।

(ii) ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି:

୧. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନାଦ୍ୟ 'ଣ' (ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି) ଧ୍ୱନି କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ 'ନ' (ଦନ୍ତ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନି)ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା: ଏହିକ୍ଷଣି > ଏଖେନ୍ / ଇଛନି, ଚୋରଣୀ > ଚୁର୍ନୀ, ସଉତୁଣୀ > ସଅତେନ୍, ଅଣକ > ଅନ୍କା, ଉକୁଣୀ > ଉକେନ୍, ପାଣି > ପାଏନ୍, ପାଣିଚିଆ > ପାଏନ୍ଚିଆ, ଗହଣା > ଗହନା ପ୍ରଭୃତି ।

୨. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନାଦ୍ୟ 'ଡ' (ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ), ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ 'ର' (ତାଡ଼ିତ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ)ରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା- ଦଉଡ଼ି > ଦଉଁରା / ଦଉରି, ଦାମୁଡ଼ି > ଦାମୁର୍, ମାକଡ଼ସା > ମକରା, ମାଙ୍କଡ଼ > ମାଙ୍କର୍, ସୋଡ଼କିବା > ସୁର୍କିବା, ଉଖୁଡ଼ା > ଉଖୁରା ପ୍ରଭୃତି ।

୩. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନି (ପାର୍ଶ୍ୱିକ) 'ଳ', ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଏହା ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱିକ ଧ୍ୱନି 'ଲ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା- ଓଳିଆ > ଉଲିଆ, ବଳଦ > ବଲଦ୍, ଚାଉଳ > ଚାଉଲ୍, ଚକୁଳି > ଚକେଲ୍, ହଳିଆ > ହଲିଆ, କପାଳ > କପାଲ୍, ପିପଳ > ପିପଲ୍, ଝୋଳ > ଝୋଲ୍, ତାଳ > ତାଲ୍, ବାଳିଆ > ବଲିଆ(ମାଛ), ଖଦାଳ > ଖଦାଲ୍ (ଜାତି) ପ୍ରଭୃତି ।

୪. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ 'ଣ୍ଡ' (ଣ୍ + ଡ଼), ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରର ଅନୁନାସିକତା ସହିତ (ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ) ଏକକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି 'ଡ଼'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା- କୁଣ୍ଡା > କୁଁଡ଼ା, କାଣ୍ଡ > କାଁଡ଼୍, ଗଣ୍ଡ > ଗଁଡ଼୍, ପିଣ୍ଡା > ପିଁଡ଼ା, ଲଣ୍ଡା > ଲଁଡ଼ା, ରାଣ୍ଡୀ > ରାଁଡ଼ୀ ପ୍ରଭୃତି । ବେଳେବେଳେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନି ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଦନ୍ତ୍ୟ ଧ୍ୱନି, ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା- ତୁଣ୍ଡ > ଟୁଁଡ଼୍, ତେଣ୍ଡା > ଟେଁଡ଼ା, ଥଣ୍ଡା > ଠଁଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ।

୫. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର କେତେକ ଶବ୍ଦ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାବେଳେ, ସେ ସବୁରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣଗତ ବ୍ୟତ୍ୟୟ (ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ) ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା- କାଖ > ଖାକ୍, ବୋକଚା > ବୁଚ୍କା, କଲରା > କର୍ଲା, ପାକୁଆ > କାପୁଆ ପ୍ରଭୃତି ।।

(b) ରୂପତାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ:

(i) ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ:

ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥାତ୍ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ ବିଭିନ୍ନ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ବିଭିନ୍ନ କାରକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା-

କର୍ମକାରକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତିରେ 'କେ':- ଘର୍‌କେ, ତାକେ, ତାହାକେ, ଭାଷାକେ।

କରଣକାରକ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତିରେ - ଥି, - ନେ :- ପବନ୍‌ଥି, ଭାଷାକେ କଥିତ ରୂପ୍‌ନେ।

ସଂପ୍ରଦାନ କାରକ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତିରେ -'କେ': ଭିକାରୀକେ

ଅପାଦାନ କାରକ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତିରେ - ନୁ, - ଥୁ, ଠାନୁ - ପୁରାନ : ଯୁଗ୍‌ନୁ, ଗଛଥୁ, ଘର୍‌ଠାନୁ।

ସମ୍ବନ୍ଧବାଚୀ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିରେ 'ନ' : ଘର୍‌ନ।

ଅଧିକରଣ କାରକ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିରେ - ନେ, - ଥି, - ଠାନେ : ମଝିନେ, ଶାସନ୍ କାଲ୍‌ଥି, ଇଠାନେ।

(ii) ସର୍ବନାମ ପଦ:

ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ଅଧିକାଂଶ ସର୍ବନାମ ପଦ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ, ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସର୍ବନାମ ପଦ ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପ୍ରଖ୍ୟାପକ ପଦ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା-

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ-ମୁଇଁ (ଏକବଚନ), ଆମ୍‌ମାନେ (ବହୁବଚନ)
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ-ତୁଇ (ଏକବଚନ), ତୁମ୍‌ମାନେ (ବହୁବଚନ)
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ- ହେ(ଏକବଚନ), ହେମାନେ (ବହୁବଚନ)
ଦୂରନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ବନ୍ଧସୂଚକ: ଇ(ଏକବଚନ), ଇମାନେ (ବହୁବଚନ)
ସଂପୃକ୍ତିସୂଚକ- ଯେ (ଏକବଚନ), ଯେନ୍‌ମାନେ (ବହୁବଚନ)
ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ-କେନ୍ (ଏକବଚନ), କେନ୍‌ମାନେ (ବହୁବଚନ)
ସମ୍ମାନସୂଚକ- ଆପନ୍ (ଏକବଚନ), ଆପନ୍‌ମାନେ (ବହୁବଚନ)

(iii) ଅବ୍ୟୟ ପଦ:

ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ ନିଷେଧାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟପଦ 'ନାହିଁ'ର ବ୍ୟବହାର ସାଧାରଣତଃ କ୍ରିୟାପଦର ପରେ ବା ଶେଷରେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ମାତ୍ର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଏହା 'ନାଇଁ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇ କ୍ରିୟାପଦର ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା-ମୁଁ ଖାଏ ନାହିଁ (ମାନକ ଓ.)- ମୁଇଁ ନାଇଁ ଖାଏ (ସମ୍ବଲପୁରୀ), ମୁଁ କରେ ନାହିଁ (ମାନକ ଓ.)- ମୁଇଁ ନାଇଁ କରେ (ସମ୍ବଲପୁରୀ ଓ.)

(iv) କ୍ରିୟାପଦ:

ସମ୍ବଲପୁରୀ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ କାଳ ଓ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ସାଧାରଣରେ କ୍ରିୟାରୂପ: ମୁଇଁ କର୍‌ସି, ଆମେ କର୍‌ସୁ, ତୁଇ କର୍‌ସୁ, ତୁମେ କର୍‌ସ, ସେ କର୍‌ସି, ହେମାନେ କର୍‌ସନ୍।

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଅସଂପନ୍ନରେ କ୍ରିୟାରୂପ: ମୁଇଁ କରଛି, ଆମେ କରଛୁଁ, ତୁଇ କରଛୁ, ତୁମେ କରଛ, ସେ କରଛେ, ହେମାନେ କରଛନ୍।

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ସଂପନ୍ନରେ କ୍ରିୟାରୂପ: ମୁଇଁ କରଛି, ଆମେ କରଛୁଁ, ତୁଇ କରଛୁ, ତୁମେ କରଛ, ସେ କରଛି, ହେମାନେ କରଛନ୍।

ଅତୀତକାଳ ସାଧାରଣରେ କ୍ରିୟାରୂପ: ମୁଇଁ କର୍‌ଲି, ଆମେ କର୍‌ଲୁ, ତୁଇ କର୍‌ଲୁ, ତୁମେ କର୍‌ଲା, ସେ କର୍‌ଲା, ହେମାନେ କର୍‌ଲେ।

ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ସାଧାରଣରେ କ୍ରିୟାରୂପ: ମୁଇଁ କର୍‌ବି, ଆମେ କର୍‌ବୁ, ତୁଇ କର୍‌ବୁ, ତୁମେ କର୍‌ବ, ସେ କର୍‌ବ, ହେମାନେ କର୍‌ବେ।

ଆଭିପ୍ରାୟିକ ସାଧାରଣରେ କ୍ରିୟାରୂପ: ମୁଇଁ କର୍‌ତି, ଆମେ କର୍‌ତୁ, ତୁଇ କର୍‌ତୁ, ତୁମେ କର୍‌ତା, ସେ କର୍‌ତା, ହେମାନେ କର୍‌ତେ ।

ଆଭିପ୍ରାୟିକ ଅସଂପନ୍ନରେ କ୍ରିୟାରୂପ: ମୁଇଁ କରୁଥାଇତି, ଆମେ କରୁଥାଇତୁ, ତୁଇ କରୁଥାଇତୁ, ତୁମେ କରୁଥାଇତା, ସେ କରୁଥାଇତା, ହେମାନେ କରୁଥାଇତେ।

ଆଭିପ୍ରାୟିକ ସଂପନ୍ନରେ କ୍ରିୟାରୂପ: ମୁଇଁ କରିଥାଇତି, ଆମେ କରିଥାଇତୁ, ତୁଇ କରିଥାଇତୁ, ତୁମେ କରିଥାଇତ, ସେ କରିଥାଇତା, ହେମାନେ କରିଥାଇତେ।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର:

ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ସମ୍ବଲପୁରୀ ଆଞ୍ଚଳିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଆଂଶିକ ଭିନ୍ନ (ଅର୍ଥାତ୍ ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ ସାମାନ୍ୟ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଓ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ- ଏ ଦ୍ୱିବିଧ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦାବଳୀ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏ ଉଭୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ନିମ୍ନରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

୧. ମା. ଓଡ଼ିଆ ସହ ଆଂଶିକ ରୂପଗତ ମାତ୍ର ଅର୍ଥଗତ ସମତା ସୂଚକ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ଯଥା-ଜୁଏ (ଜୁଇ), ଟୁକେଲ୍ (ଟୋକୀ), ଜନ୍ (ଜହ୍ନ), ବାଁଗ୍ରା (ବାଙ୍ଗରା), କଏଁଚି (କଇଁଚି), ମୁଚ୍‌ଲା (ମୁଚୁଳା), ଟାଁକୁ (ଟାକୁଆ), ଉଏଲ୍ (ଉଲି), ଧୋବ୍ (ଧୋବ), ଚୁଆଁ (ଚୁଆ), ଛେଲ୍ (ଛେଳି), ବାଛା (ବାଛୁରୀ), କୁଡ୍ରେର୍ (କୁରାଡ଼ି), କଦେଲ୍ (କଦଳୀ), କାଁକେର୍ (କାକୁଡ଼ି), ତଁତେଲ୍ (ତେନ୍ତୁଳି) ପ୍ରଭୃତି।

୨. ମା.ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ତଥା ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧରେ ଓସ୍ (କାକର), ଝକେର୍ (ଝଡ଼ିବର୍ଷା), ମୟା (ପିଜୁଳି), ଟେଁଟା / ଟେଙ୍ଗଟା (ଏଣ୍ଡୁଅ), ଡୁମ୍‌ରା (ପଚା), ଦୁଇଲ୍ (ହୁଙ୍କା), ଧୂଁଦି (ଝଡ଼ତୋଫାନ), ପଖନ୍ (ପଥର), କରା

(କୁଆପଥର), ଚାଁଟି (ପିମ୍ପୁଡ଼ି), ଝୁଲ୍ଲା (ଅସରପା), ଗରା (ଅଣ୍ଡା), ଖର୍‌ହା (ଠେକୁଆ), ଟେଁକର୍ (ବିରୁଡ଼ି), କୁଲିହା (ବିଲୁଆ), ଟେଲ୍ଲା (ବଣି), ପେଁଡ୍ରା (ବାଘ), ଘୂଲି (ଗେଣ୍ଡା), ମକ୍‌ରା (ବୁଢ଼ିଆଣୀ), ଗୁରସ୍ (ଦୁଧ), ବଢ଼େଲ୍ (ଆତ), ପାତଲଘଁଟା (ଟମାଟୋ), ଝୁରୀ (ଛୋଟ ମାଛ), ଛେନା (ଘସି), ଗିଧିଲା (ବାଦୁଡ଼ି), ଡିଆଁ (ଉଇ), ପେଁଏରା (ଗଧିଆ), ଲକ୍‌ରି (କାଠ) ପ୍ରଭୃତି।

ଖ. ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ (କଥିତ) ଭାଷା:

ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟତମ ଆଞ୍ଚଳିକ ବୋଲି ରୂପେ ଅଧୁନା ଗଞ୍ଜାମୀ ଓଡ଼ିଆ ନାମରେ ପରିଚିତି ଲାଭ କରିଛି। ଏହି ବୋଲି ମୁଖ୍ୟତଃ ଅବିଭକ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁଟ ଓ ଫୁଲବାଣୀର କିଛି ଅଂଶକୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମୁଖରେ କଥିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ଗଞ୍ଜାମୀ ବୋଲିରେ ପଡ଼ୋଶୀ ଦ୍ରାବିଡ଼ ପରିବାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ତେଲୁଗୁ ଭାଷା ସହିତ ହିନ୍ଦୀ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର ବିପୁଳ ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ।

ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ, ବହୁକାଳ ବ୍ୟାପୀ ମାଡ୍ରାସ୍ ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସୀ ଅଧୀନରେ ରହିଆସିଥିଲା। ଫଳରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଆନ୍ଧ୍ର ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇପାରିଥିଲା। ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ ଭାଷା, ବିଶେଷକରି ତେଲୁଗୁ ଭାଷା ସହିତ ରାଜନୈତିକ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହେବା କାରଣରୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଏହାର ବ୍ୟାପକ ତଥା ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା। ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଲାଗି ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ରହିଥିବାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଏଠାକାର ଭାଷା ଉପରେ ଦକ୍ଷିଣପଟୁ ପଡ଼ୋଶୀ 'ତେଲୁଗୁ' ଭାଷାର ଓ ପଶ୍ଚିମପଟୁ 'ଛତିଶଗଡ଼ୀ ହିନ୍ଦୀ' ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ଅତୁଟ ରହିଥିଲା। ଏହାଛଡ଼ା ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ମୋଟ୍ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଭାଗ ଅଧିବାସୀ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଜନଜାତି ହୋଇଥିବାରୁ, ଏମାନଙ୍କ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପଡ଼ିବା ସ୍ୱାଭାବିକ। ଏହିସବୁ ବିଭିନ୍ନ ଅଣଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ଗଞ୍ଜାମୀ ବୋଲିରେ ବିପୁଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ (ମାନକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଠାରୁ) ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ରୂପଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନିଗୋଟି ପୃଥକ୍ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା:

(a) ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

(i) ସ୍ୱରଧ୍ୱନି:

୧. ମାନକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାପରି ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ପଦ ବା ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନ୍ତିମ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲେ ହେଁ, ମାନକ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆହରିତ ହୋଇଥିବା ଅଧିକାଂଶ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ (ଇଂରାଜୀ) ଓ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଦେଶଜ ବା ମୌଳିକ ଶବ୍ଦ, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ତିମ ଧ୍ୱନି ବ୍ୟଞ୍ଜନାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେସବୁ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ସ୍ୱରାନ୍ତ ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା- ଭୁଲ୍ (ମା.ଓ.) > ଭୁଲ, ଠିକ୍ (ମା.ଓ.) > ଠିକ, ବସ୍, (ମା.ଓ.ରେ ବ୍ୟବହୃତ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ) > ବାସୁ, କଣ୍ଡାକ୍ଟର୍ (ମା.ଓ.ରେ ବ୍ୟବହୃତ ଇଂରାଜୀ

ଶବ୍ଦ) > କଣ୍ଟାକୁ, ଟେବୁଲ୍(ମା.ଓ.ରେ ବ୍ୟବହୃତ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ) > ଟେବୁଲୁ, ରସ୍(ମା.ଓ.ରେ ବ୍ୟବହୃତ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ)>ରାସୁ ପ୍ରଭୃତି ।

୨. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦାଦ୍ୟରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବ ପଶ୍ଚ ଅର୍ଦ୍ଧସଂବୃତ 'ଓ' ସ୍ୱର, ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପଶ୍ଚ ସଂବୃତ 'ଉ' ସ୍ୱରରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା- ଗୋଡ଼ > ଗୁଡ଼, ଚୋର > ଚୁର, ପୋକ > ପୁକ, ଶୋଇବା > ଶୁଇବା, ଗୋବର > ଗୁବର, ରୋଇବା > ରୁଇବା, ଡୋର > ଡୁର, କୋପ > କୁପ, ଗୋଟେ > ଗୁଟେ, ଖୋସା > ଖୁସା, କୋବି > କୁବି ପ୍ରଭୃତି ।

୩. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା-

ମାନକ ଓଡ଼ିଆ		ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଆ
ବେଗି (begi)	>	ବେଗି (beegi) – ଏ:
କାଟୁ (katu)	>	କାଟୁ (kaatu) – ଆ:
ଫାସି (Phasi)	>	ଫାସି (Phaasi) – ଆ:
ଲାଠି (Lathi)	>	ଲାଠି(Laathi) - ଆ:
କଣ (kana)	>	କିସ (kiisa) – ଇ:
ବସ୍ (bas)	>	ବାସୁ (basuu) – ଉ:

୪. କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆଦ୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହ ଉଚ୍ଚାରିତ 'ଅ' ସ୍ୱର, ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଆ' ସ୍ୱରରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ବିଶେଷକରି ବୈଦେଶିକ ଭାଷା ଇଂରାଜୀରୁ ଆହରିତ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏଭଳି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟୁଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଯଥା- ମା.ଓ.କଲେଜ୍ > ଦ.ଓ. କାଲେଜ୍ (ଅ > ଆ) । ଏହିପରି ଅନ୍ୟକେତେକ ଶବ୍ଦ ହେଲେ- ବସ୍ > ବାସୁ, କ୍ଲଥ୍ > କ୍ଲାତ୍, ରସ୍ > ରାସୁ, କଫି > କାଫି, ଟ୍ରଙ୍କ୍ > ଟ୍ରାଙ୍କୁ, ରଫ୍ > ରାଫୁ ପ୍ରଭୃତି ।

(ii) ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି:

୧. ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆ ପରି ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ-ପାର୍ଶ୍ୱିକ 'ଳ' ଧ୍ୱନିର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରିକି ବୈଦେଶିକ ଭାଷା ଇଂରାଜୀରୁ ଆହରିତ କେତେକ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱିକ 'ଲ' ଧ୍ୱନି (ଅନାଦ୍ୟରେ ଏକକ ଭାବେ ବା ସଂଯୁକ୍ତ ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ) ଟି ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱିକ 'ଳ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା-ମା.ଓ.କ୍ଲଥ୍ > ଦ.ଓ.କ୍ଳାତ୍, ମା.ଓ.ପ୍ଲେୟାର୍ > ଦ.ଓ.ପ୍ଳେୟାର୍, ବ୍ଲଡ୍ > ବ୍ଳଡ୍, ରେଲ୍ > ରେଳ, ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍ > ପ୍ଳାଷ୍ଟିକ୍ ପ୍ରଭୃତି ।

୨. ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଘୋଷୀଭବନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଘୋଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଅଘୋଷ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା-କ୍ଲଥ୍ >ଦ.ଓ. କ୍ଲାତ୍, ଥ୍ରୀ > ଦ.ଓ.ତ୍ରି (tri), ବାଥ୍‌ରୁମ୍ > ଦ.ଓ.ବାତ୍‌ରୁମ୍ (bat room) ପ୍ରଭୃତି।

୩. ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ପର୍ଶ-ସଂଘର୍ଷୀ ଧ୍ୱନି 'ଚ', 'ଛ', 'ଜ', 'ଝ' ପ୍ରଭୃତି ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ କେବଳ ଅଗ୍ରସ୍ୱର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ପରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲାବେଳେ, ସେସବୁ ଯଥାକ୍ରମେ ସଂଘର୍ଷୀ ts (ତ୍ସ), tsh (ତ୍ଶ), ଜ୍ଜ (dz), ଦ୍ଝ (dzh)ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ। ଡକ୍ଟର ପରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏତାଦୃଶ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ତେଲୁଗୁ ପ୍ରଭାବର ଫଳ ବୋଲି ବିବେଚନା କରିଛନ୍ତି। (See: Historical phonology of Oriya, 1970, calcutta, p.24)

୪. ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଧ୍ୱନି ଉପରେ ବଳାଘାତର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ କାରଣରୁ ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏକକ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ରୂପ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଆଞ୍ଚଳିକ ଓଡ଼ିଆରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଏହାକୁ କେହି କେହି ବିଦ୍ରୂପ କରିବାକୁ ଯାଇ 'ଦକ୍ଷିଣୀ ଟାଣ' ବୋଲି କହିଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ। ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର କେତେକ ଶବ୍ଦ ହେଲେ-ମା.ଓ.ପଢ଼ିବା > ଦ.ଓ.ପଡ୍‌ଡିବା, କୁଡ଼ିଆ > କୁଡ୍‌ଡିଆ, ଥଟା > ଥଟ୍‌ଟା, ପକା > ପକ୍‌କା, ଏକା > ଏକ୍‌କା, କିସ୍ > କିସ୍‌ସ ପ୍ରଭୃତି।

(b) ରୂପତାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ:

(i) ଅବ୍ୟୟ ପଦ:

ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅବ୍ୟୟ ପଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-

ନିଶ୍ଚିତାର୍ଥରେ - ଆକା (ମୁଁ ଖାଇବାର ଆକା), କା(ମୁଇ କା କଲି), ଏକା (ମୁଇ ପଢ଼ିବାର ଏକା), ହଇ (ହଇ, ସିଏ ଗଲାପିଣି) ।

ପ୍ରଶ୍ନବାଚକରେ - କିଅଣ/କ୍ୟଣ (ତୁଇ କ୍ୟଣ କରୁଛୁ ?), କିସ (କିସ ରେ ?), ନିକି (ତୁ ଯିବୁନିକି ?) ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକରେ - କିରି (ତୁଇ ସେ ବାଟ ହେଇକିରି ଯିବୁ), କାନି (ବାଡ଼ିକାନି ସିଟା ପକେଇ ଦେ), ହେରି (ମୁଇ ଆଇଲେ ହେରି ଯିବ) ।

ସମ୍ଭାବନାର୍ଥରେ - ପିଣି (ସେ ସେଠିକି ଯିବପିଣି), ପିରି (ତା ବାପ ପିରି ସିଏ ହୋଇଛି) ।

(ii) **ସର୍ବନାମ ପଦ:**

ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ଅଧିକାଂଶ ସର୍ବନାମ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ, ଏହି ଭାଷାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧରଣର ସର୍ବନାମ ପଦ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-ତୁଇ(ତୁ), ମୁଇ (ମୁଁ), ତୋକେ (ତୋତେ), ମୋକେ (ମୋତେ), ଯାଙ୍କେ (ଏ), ତାଙ୍କେ (ସମ୍ମାନ ସୂଚକ 'ସେ' ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ), ଇଠାରେ (ଏଠାରେ), ଏଟା (ଏଇଟା), ସିଟା (ସେଇଟା), ଇଏ (ଏହି), ଇହା/ଯା (ଏହା), ଏତା (ଏହା) ପ୍ରଭୃତି।

(iii) **କ୍ରିୟାପଦ:**

୧. ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ଧାତୁରେ 'ର' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ନିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳର ବିଭିନ୍ନ କ୍ରିୟାପଦ ଗଠିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା- କରିବାର, ଖାଇବାର, ଯିବାର, ପଢ଼ିବାର ପ୍ରଭୃତି।

୨. ସେହିପରି 'ଥା' ଧାତୁରେ ଅନ୍ୟ ସହାୟକ କ୍ରିୟା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନୂତନ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି ଘଟିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଯଥା- ଥାଉଛି, ଥାଉଥିବାର ପ୍ରଭୃତି।

୩. ସକର୍ମକ ଧାତୁରୁ ଏକ ବିଶେଷ ଧରଣର କ୍ରିୟାପଦ- ରଚନା ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆର ଅନ୍ୟତମ ବିଶେଷତ୍ୱ। ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କ୍ରିୟା ରୂପଗୁଡ଼ିକ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା- ମା.ଓ.ପଠାଇବା > ଦ.ଓ. ପଠିଆଇବା, ରହିବା > ରୁହାଇବା, ଖାଇବା > ଖୁଆଇବା ପ୍ରଭୃତି।

୪. ମାନକ ଓଡ଼ିଆରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଅନୁଜ୍ଞାବାଚକ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନର କ୍ରିୟାରୂପ ହେଲା- ତୁମ୍ଭେମାନେ ଖାଅ / ଯାଅ / ଥାଅ ପ୍ରଭୃତି। ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଏହାର ନିମ୍ନପ୍ରଦତ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା- ଖାଅ > ଖ, ଯାଅ > ଯ, ଥାଅ > ଥ ପ୍ରଭୃତି।

୫. ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ କ୍ରିୟାପଦଗତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅପିବା (ସ୍ୱୀକାର କରିବା), ଉଲିବା (ଓହ୍ଲାଇବା), କିନ୍ଦ୍ରିବା (ଘୂରିବା), ଚାବିବା (କାମୁଡ଼ିବା), ଠୁଁକିବା (ଠକ୍ ଠକ୍ କରିବା), ନିକେଇବା (ସଫାକରିବା), ଲୁକିବା (ଲୁଚିବା), ପାଙ୍ଗିବା (ଗୁଣିଗାରେଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କରିବା), ପର୍ଜିବା (ତରକାରୀରେ ଛୁଙ୍କ କରିବା) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର:

ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଞ୍ଚଳିକ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗି (ଜାମା), ଆତା (ପିଉସୀ), ଆପୁମଞ୍ଜି (ପୋସ୍ତ), ଆପୁଚା (ତେନ୍ତୁଳି ମଞ୍ଜି), ଏଣ୍ଡ୍ରା (ଏଣ୍ଡୁଅ), କାଇଲା (ଅସୁସ୍ଥ), କାନ୍ଦୁଲ (ବଡ଼ହରଡ଼), କାଣ୍ଡା (ନିକିତି), କାକୁର୍ତ୍ତି (ତରତର), କୁମୁଡ଼ା (ବୋଇତିଆଲୁ), ଖାରା (କଡ଼ାଗୁଣ୍ଡି), ଗୁଡି (ମୂଲିଆ), ଗୁଣ୍ଡୁ (ବଟକରା), ଗେଡ଼ା (କବାଟର କିଳିଣି), ଚହ୍ଲା (ପାଣିମିଶ୍ରିତ ଘୋଳଦହି), ଚାଦର (ତଉଲିଆ), ଜାଗ୍ରତ (ସାବଧାନ),

ଜାମ(ପିଜୁଳି), ଜିରାଳି (ଚୁନାମାଛ), ଝଟା (ସିମ୍ବ), ଟୁଇ(ମହୁଲ), ଡାବା (ମିଛ), ଡାବୁ (ପଇସା), ତାରୁ (ପିଚୁ), ତେଣ୍ଟା (ଜଞ୍ଜାଳ), ନାକା (ବିଲୁଆ), ନିଆଁପେଡ଼ି (ଦିଆସିଲି), ପଚା (ସବୁଜରଙ୍ଗ), ପାଚିଡ଼ି (ଚଟଣି), ପାଣ୍ଡେଇ (ଜୋତା), ବଣ୍ଡା (ଆଳୁଚପ୍), ବନ୍ଧ (ପୋଖରୀ), ଭାକୁଡ଼ା (ଜାରଜ ସନ୍ତାନ), ଭାଲିଆ (ଲଙ୍କାଆମ୍ବ), ମାଟିତେଲ (କିରୋସିନି ତେଲ), ମେର୍‌ସିଙ୍ଗା ପତ୍ର (ଭୁର୍‌ସୁଙ୍ଗା ପତ୍ର), ରାମଫଳ (ଆତ), ରିସା (କ୍ରୋଧ), ରୁପୁ (ଶୁଆ), ସାମାନ (ଜିନିଷପତ୍ର), ହେତୁ (ସ୍ମରଣ) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

ଗ. ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ (କଥିତ) ଭାଷା:

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟତମ ଆଞ୍ଚଳିକ ବୋଲି ଭାବେ ସ୍ୱୀକୃତିଲାଭ କରିଛି। ଏହି ବୋଲି ମୁଖ୍ୟତଃ ଅବିଭକ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝରର କିଛି ଅଂଶକୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମୁଖରେ କଥିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଅଛି। ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତର ସୀମାକୁ ଲାଗି ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ରହିଥିବାରୁ, ଏହି ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ବହୁଳ ଭାବେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଏହାଛଡ଼ା ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାରେ ବସବାସ କରି ରହିଆସିଥିବା ବହୁ ଜନଜାତିଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା (ଆଦିବାସୀ ଭାଷା)ର ପ୍ରଭାବ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ବିଶିଷ୍ଟ ଭାଷାବିତ୍ ଜନ୍‌ବୀମ୍‌ସ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର କଥିତ ଭାଷାରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ କିଛିଟା ବୈଷମ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇ ସ୍ପଷ୍ଟ ମତ ଦାଢ଼ିଛନ୍ତି- 'In the North of Orissa about the Subarnarekha river along the Hijli coast and even to within a short distance of Midnapur, a corrupt form of Oriya is spoken, mixed with an equally corrupt form of Bengali. Even in this region, however many among peasants are found who speak pure Oriya and others who speak fairly good Bengali.' (A comparative Grammar of Modern Idno-Aryan Languages of India, 1970, Introduction, p.105)

ଜନ୍ ବୀମ୍‌ସ ସାହେବଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ଅଭିମତ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ବାଲେଶ୍ୱରୀ କଥିତ ଭାଷା ବା ବୋଲି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକାନ୍ତ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୋଇଥାଏ। କାରଣ ବାଲେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଖାଇତେ, ଯାଇତେ, ଶୁଇତେ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଶୁଣିଲେ; ଏଠାକାର ଭାଷା ଉପରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ପ୍ରଭାବକୁ ଯେ କେହି ଅନୁଭବ କରିପାରିବେ। ନିମ୍ନରେ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଦର୍ଶାଗଲା। ଯଥା-

(a) ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

(i) ସ୍ୱରଧ୍ୱନି:

୧. ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦାଦ୍ୟରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହ ଉଚ୍ଚାରିତ ଅର୍ଦ୍ଧସଂବୃତ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି (ପଶ୍ଚ) 'ଓ', ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ସଂବୃତ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି (ପଶ୍ଚ) 'ଉ' ବା କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଅ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା- ମା.ଓ.ଗୋବର > ଉ.ଓ.ଗୁବର, ଗୋଇଠା > ଗୁଇଠା, ଗୋଡ଼ > ଗୁଡ଼, ଘୋଡ଼ା > ଘୁଡ଼ା,

ଚୋର > ଚୁର, ଜୋକ > ଜୁକ, ଦୋଷ > ଦୁସ, ବୋହୂ > ବହୂ, ତୋର > ତର, ମୋର > ମର, ଗୋଟେ > ଗଟେ ପ୍ରଭୃତି। ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଏକକ ଭାବେ ଶବ୍ଦାଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଏହି 'ଓ' ସ୍ୱର ଧ୍ୱନିଟି କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଉ'ରେ ମଧ୍ୟ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା: ଓ > ଉ : ମା. ଓ. ଓଠ > ଉଠ, ଓସ୍ତ > ଉସ୍ତ, ଓଦା > ଉଦା ପ୍ରଭୃତି।

୨. କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶବ୍ଦାନ୍ତ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି 'ଅ' ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଲୋପ୍ ପାଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା- ମା. ଓ. ଝାଳ > ଉ. ଓ. ଝାଳ୍, ଦାନ୍ତ > ଦାନ୍ତ୍, ଦିଅର > ଦିଅର୍, ବେଙ୍ଗ > ବେଙ୍ଗ୍ ପ୍ରଭୃତି। କେବଳ ଶବ୍ଦାନ୍ତରେ ନୁହେଁ, ବିଭିନ୍ନ ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଓଡ଼ିଆରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାବେଳେ ମୂଳ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବପଦର ଅନ୍ତିମ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି 'ଅ'ର ଲୋପ୍‌ଘଟି ଏବଂ ସେଥିରେ ପରପଦଟିର ଯୋଗ ଘଟି ଏହା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା- ଜଳଖିଆ > ଜଲ୍‌ଖିଆ, ବଡ଼ଭାଇ > ବଡ଼୍‌ଭାଇ, ମିଛକଥା > ମିଛ୍‌କଥା ପ୍ରଭୃତି।

୩. ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବା ଶବ୍ଦାନ୍ତ ସ୍ୱରଗୁଚ୍ଛ କିମ୍ବା ପାଖାପାଖି ଥିବା ଏକାଧିକ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିର ସଂକୋଚନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା- ମା. ଓ. ଗୋଟିଏ > ଉ. ଓ. ଗୋଟେ, କରିଅଛି > କରିଛି, ଟଙ୍କାଏ > ଟଙ୍କେ, ବାଇଗଣ > ବାଗଣ ପ୍ରଭୃତି।

୪. ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ତିନି ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ କେତେକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷରରେ ଥିବା ଓ-ଅ ଅନୁକ୍ରମର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ତାହା ଉ - ଉ ଅନୁକ୍ରମରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା - ମା. ଓ. ଗୋଖର > ଉ. ଓ. ଗୁଖୁର, ପୋଖରୀ > ପୁଖୁରୀ, ଚୋରଣୀ > ଚୁରୁଣୀ, ଫୋଟକା > ଫୁଟୁକା, ପୋହଳା > ପୁହୁଳା ପ୍ରଭୃତି।

(ii) ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି:

୧. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି, ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଲୋପ୍ ପାଇ ତା'ର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରର ଅନୁନାସିକୀଭବନ ସହିତ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା- ମା. ଓ. ମାତୃଭୂମି > ଉ. ଓ. ମାତୃଭୂଇଁ, ତନ୍ତ > ତଁତ୍, କଇଞ୍ଚ > କଇଁଚ, ଝିଣ୍ଟିକା > ଝିଁଟ୍‌କା, ଛୁଞ୍ଚି > ଛୁଁଚି ପ୍ରଭୃତି।

୨. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆଦି ବା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିତିରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନଧ୍ୱନି ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ମହାପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-ମା. ଓ. ହାତୀ > ଉ.ଓ.ହାଥୀ, ହାତୁଡ଼ି > ହାଥୁଡ଼ି, ହତିଆର > ହଥିଆର, ସକାଳ > ସଖାଳ, ଦୂର > ଧୂର ପ୍ରଭୃତି।

୩. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ପଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆଦି ବା ମଧ୍ୟସ୍ଥିତିରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବା 'ଲ', ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବେଳେବେଳେ 'ନ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା-ମା.

ଓ. ଲଙ୍ଗଳ > ଉ. ଓ. ନଙ୍ଗଳ, ଲଙ୍କା > ନଙ୍କା, ଲୁଣ > ନୁଣ, ଲୁଗା > ନୁଗା, ଆସିଲୁ > ଆସିନୁ, ଆସିଥିଲେ > ଆସିଥିନେ, ଆସିଥିଲୁ > ଆସିଥିନୁ ପ୍ରଭୃତି।

କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନାଦ୍ୟ 'ଳ', 'ର'ରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା- ଫଳ > ଫର, ଚାଉଳ > ଚାଉର, ଅଳତା > ଅର୍‌ତା ପ୍ରଭୃତି।

୪. ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନାଦ୍ୟ ସରଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା- ମା. ଓ. କେବେ > ଉ. ଓ. କେବ୍‌ବେ, ବାତ୍ୟା > ବାତ୍‌ତ୍ୟା, ପାତାଳ > ପାତ୍‌ତାଳ, ବାପ > ବାପ୍‌ପ, କଜଳ > କଜ୍‌ଜଳ, ଅପା > ଅପ୍‌ପା ପ୍ରଭୃତି।

(b) ରୂପତାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

(i) ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ:

ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ଅଧିକାଂଶ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ (କଥିତ) ଓଡ଼ିଆରେ ସୁରକ୍ଷିତ ରହିଥିଲେ ହେଁ, କେତୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ବିଭିନ୍ନ କାରକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା-

କର୍ମକାରକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ 'ତେ'- 'ତମତେ କହିଲା'।

କରଣକାରକ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ 'ର', 'ଦେଇ'- 'ହାତର ଖାଇଲା', 'ତଦେଇ ହେବନି'।

ଅଧିକରଣ କାରକ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ 'ର'- 'ଜାଳକାଠ ଯଦି ଥିବ ହାତର'।

(ii) ସର୍ବନାମ ପଦ:

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ କଥିତ ଓଡ଼ିଆରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସର୍ବନାମ ପଦର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-ହିଆଟା (ସେହିଟା), କେଇଠି (କେଉଁଠି), ଗୋ/ଆଗୋ (ସମ୍ବୋଧନ ବାଚକ), ମୁଇ (ମୁଁ), ତୁଇ (ତୁ), ସେଇମାନେ (ସେମାନେ) ପ୍ରଭୃତି।

(iii) ବଚନଗତ ପ୍ରତ୍ୟୟ:

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରାଣୀବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ବହୁବଚନରେ କେବଳ 'ମାନ'ର ପ୍ରୟୋଗ ନ ହୋଇ ଏହା ଅପ୍ରାଣୀ ବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ବହୁବଚନରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ବେଳେବେଳେ ଏହା 'ମେନେ'ରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା- 'ନୁକମେନେ'। ଏହାଛଡ଼ା ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ବହୁବଚନସୂଚକ ଗୁଡ଼ି/ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତ୍ୟୟ ପାଇଁ ବେଳେବେଳେ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଓଡ଼ିଆରେ 'କା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା-ସେତେକା, ଏତେକା ପ୍ରଭୃତି। ଏହାଛଡ଼ା ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନରେ ମଧ୍ୟ ବେଳେବେଳେ 'ଉଡ଼ାକ', 'ଉଞ୍ଚାକ' ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ।

(iv) **କ୍ରିୟାପଦ:**

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦର ସଂରଚନାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟାଧାତୁରେ ଯୁକ୍ତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା-ଇକି (ଆସିକି), ଉଁଣୁ (କହୁଁଣୁ), ଇନେ(ଆଇନେ), ଇତେ (ଖାଇତେ, ଯାଇତେ, ଶୋଇତେ), ଇଲାକୁ (କହିଲାକୁ, କରିଲାକୁ) ପ୍ରଭୃତି । ଏହାଛଡ଼ା ସମାପିକା କ୍ରିୟାରୂପରେ ଭବିଷ୍ୟତକାଳ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆର 'ଇବି', 'ଇବୁ'-ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଇମି', 'ଇମୁ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା- ମା.ଓ.କରିବି>ଉ.ଓ.କରିମି, ମା.ଓ.କରିବୁ>ଉ.ଓ. କରିମୁ ପ୍ରଭୃତି ।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର:

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯଥା-ଭୂଇଁଦୁଲ୍‌କି (ଭୂମିକମ୍ପ), ବାଦଲ (ମେଘ), କୁହାସ୍ (କୁହୁଡ଼ି), ବିଲ (ପଡ଼ିଆ), ହୁଲ୍‌ପଥର (କୁଆପଥର), ଚୂଳ (ବାଳ), କାମଣୀ (ଚାକରାଣୀ), ବାଣ୍ଡା (ଗେଡ଼ା), ଅସଲା (ଅସରପା), ଡିମ୍ (ଅଣ୍ଡା), କଙ୍କି (ଡାଉଁଶ), ଶଂଶା (ଠେକୁଆ), ଶାମୁକା(ଗେଣ୍ଡା), ମାକ୍‌ସା(ବୁଢ଼ୀଆଣି), ପୁଛା (ତଉଲିଆ), କଳା (କଜଳ), ସଇତାମ୍ବା (ପିଜୁଳି), ପାଛିଆ (ବେତା), ଟୁକୁନା (ଢାଳ), ଘୁଡ଼୍‌ନି (ଚାଦର), କାକୀ (ଖୁଡୀ) ପ୍ରଭୃତି ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପରୋକ୍ତ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରମୁଖ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭିନ୍ନରୂପକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଆଉ କେତୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପଗତ ଭିନ୍ନତା ଛୋଟଛୋଟ ଅଞ୍ଚଳ ବିଶେଷକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦେଶୀୟା, ଭତ୍ରୀ ଓ ରେଲିବୋଲି; ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସାଦ୍ରୀ ଓ ଅଘ୍ରିୟା ବୋଲି ତଥା ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ କୁରୁମାଳି ବୋଲି ପ୍ରଭୃତି ଜନସାଂଖ୍ୟିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା ।

୧. ଦେଶୀୟା / ଦେଶିଆବୋଲି:

ଓଡ଼ିଶାର ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା ଏକ ଆଦିବାସୀବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ । ପାହାଡ଼-ପର୍ବତ ଓ ବଣଜଙ୍ଗଲଘେରା ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ପରଜା, ବଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ବହୁଳ ଭାବେ ବାସ କରନ୍ତି । ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ଗୁଣୁପୁର ଓ ରାୟଗଡ଼ା ସବ୍‌ଡିଭିଜନକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ, ଅନ୍ୟ ଚାରିଗୋଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଯଥା-ଜୟପୁର, କୋରାପୁଟ, ନବରଙ୍ଗପୁର ଓ ମାଲକାନଗିରି ପ୍ରଭୃତିରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବେ ବସବାସ କରି ରହୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଦେଶିଆ ଭାଷାରେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଭାବ ବିନିମୟ କରିଥାନ୍ତି । କେବଳ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା କାହିଁକି, କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଏକ ସଂପ୍ରଦାୟ ନିରପେକ୍ଷ ସାର୍ବଜନୀନ ଆଞ୍ଚଳିକ ଆଦିବାସୀ ଉପଭାଷା ଭାବରେ କଥିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଦେଶିଆ ଭାଷାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଆର୍ଯ୍ୟ (ଔଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶ) ଓ ଅଣଆର୍ଯ୍ୟ (ଦ୍ରାବିଡ଼, [ତେଲୁଗୁ] ଓ ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀର ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା) ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ମହାମିଳନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଯାଇ ବସବାସ କରି ରହିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କରଣ

ପ୍ରଭୃତି ଉଚ୍ଚଜାତିର ଗୋଷ୍ଠୀମାନେ ମାନକ ବା ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ଓଡ଼ିଆ କହୁଥିଲେ ହେଁ, ଦେଶିଆ ବୋଲି ସହ ସେମାନେ ବେଶ୍ ପରିଚିତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ତା'ଛଡ଼ା ଆନ୍ଧ୍ରରୁ ଆସି ରହିଥିବା ତେଲୁଗୁଭାଷୀ ଓ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିବା ବାଙ୍ଗ୍ଲାଦେଶୀ ଶରଣାର୍ଥୀମାନେ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ନିଜ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ ହେଁ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଭାବବିନିମୟ ପାଇଁ ଦେଶିଆ ଭାଷାକୁ ମାଧ୍ୟମ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଏହାଛଡ଼ା କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ବସବାସ କରି ରହିଥିବା ରଣା, କୁମ୍ଭାର, ମାଳୀ, କମାର ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଜନସାଧାରଣ ଦେଶିଆ ବୋଲିକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ବୋଲିର ଲୋକଗୀତ, ଲୋକନାଟ୍ୟ, ସର୍ବୋପରି ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ପରମ୍ପରା ରହିଥିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ କହିବାକୁ ଗଲେ, କୋରାପୁଟରେ ଏକ ବହୁଭାଷିକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ରହୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସଂପ୍ରଦାୟ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଭାବ ବିନିମୟ ପାଇଁ ଏକ ସାଧାରଣ କୋଡ୍ ବା ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି, ଯାହା 'ଦେଶିଆ' ନାମରେ ପରିଚିତ । ନିମ୍ନରେ ଦେଶିଆ ଭାଷା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ତିନିଗୋଟି ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ଯଥା–

(a) ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ:

(i) ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶବ୍ଦାନ୍ତ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି 'ଅ'ର ଲୋପ ଘଟିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯଥା-ମା.ଓ.ଫୁଲ>ଦେ.ବୋ.ଫୁଲ୍, ମା.ଓ.ତାଳ>ଦେ.ବୋ.ତାଲ୍, ମା.ଓ.ମାସ>ଦେ.ବୋ.ମାସ୍, ମା.ଓ.ଖାଲ>ଦେ.ବୋ.କାଲ୍, ମା.ଓ.ବେଳ>ଦେ.ବୋ.ବେଲ୍, ମା.ଓ.ଜର>ଦେ.ବୋ.ଜର୍, ମା.ଓ. କାକର>ଦେ.ବୋ.କାକର୍ ପ୍ରଭୃତି ।

(ii) ବଙ୍ଗଳା ପରି ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପାଖାପାଖି ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା /ଆ- ଆ / ଅନୁକ୍ରମର ବହୁଳ ନିଦର୍ଶନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଯଥା-ମା.ଓ.କପାଳ>ଦେ.ବୋ.କାପାଲ୍, ମା.ଓ.ଛତା>ଦେ.ବୋ.ଚାତା, ମା.ଓ.ଗଲା>ଦେ.ବୋ.ଗାଲା, ମା.ଓ.ପକାଇଲା>ଦେ.ବୋ.ପାକାଇଲା ପ୍ରଭୃତି ।

(iii) ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱିକ 'ଳ' ଧ୍ୱନି ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ପାର୍ଶ୍ୱିକ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ 'ଲ' ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା- ଫଳ>ପଲ୍, କଦଳୀ>କଦ୍‌ଲି, ତାଳ>ତାଲ୍, ଅଳସ>ଅଲସ, ନଳି>ନଲି (ବନ୍ଧୁକ), ସକାଳ>ସାକାଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ।

(iv) ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ 'ଣ' ଧ୍ୱନି ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ତ୍ସ୍ୟ ନାସିକ୍ୟ 'ନ'ରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା-ପଣସ>ପନସ୍, ପାଣି>ପାନି, ଦକ୍ଷିଣ>ଦକ୍ଷିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।

(v) ଦେଶିଆବୋଲିରେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିର ହ୍ରାସ ଘଟିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ବିଶେଷକରି ସ୍ୱବର୍ଗୀୟ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି-ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନଗୁଚ୍ଛ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱବର୍ଗୀୟ ଅଣନାସିକ୍ୟ ବା ନାସିକ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ଲୋପ୍ ଘଟୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା-ମା.ଓ.ଆମ୍ବ>ଦେ.ବୋ.ଆମ, ତମ୍ବା>ତାମା, କଞ୍ଚା>କାଚା, କୁଞ୍ଚି>କୁଚି, ଜନ୍ତା>ଜାତା, ଖୁଣ୍ଟି>କୁଟି ପ୍ରଭୃତି ।

(b) ରୂପତାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ:

(i) ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ:

ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଭକ୍ତିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟୟର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଯଥା:

କର୍ମକାରକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ - କେ-ଘର୍‌କେ, ଗାଈକେ ପ୍ରଭୃତି।

କରଣକାରକ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ 'ତାନେ'-ଲୋକ୍ ତାନେ (ଲୋକଦ୍ୱାରା)

ଅପାଦାନ କାରକ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ 'ଟାନେ'/ 'ଟାନୁ'- ଲୋକ୍‌ଟାନୁ (ଲୋକଠାରୁ)

ଅଧିକରଣ କାରକ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ 'ତାଇଁ'-ଲୋକର୍ ତାଇଁ (ଲୋକଠାଇଁ)

'ତାରେ'-ଲୋକର୍‌ତାରେ (ଲୋକଠାରେ)

(ii) ସର୍ବନାମ ପଦ:

ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ 'ମୁଇ', ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ 'ତୁଇ', ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ (ବହୁବଚନ) ଭାବେ 'ସେମନ୍', ନିକଟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ 'ଏମନ୍', ସମ୍ବନ୍ଧ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ 'ଯେମନ୍' ପ୍ରଭୃତିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ।

(iii) କ୍ରିୟାପଦ:

ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳର କ୍ରିୟାପଦର ଗଠନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ବିଶେଷକରି ଏହି ବୋଲିରେ ଅତୀତକାଳୀନ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକ ଧାତୁରେ 'ଲ' ଓ ଭବିଷ୍ୟତକାଳୀନ କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକ ଧାତୁରେ 'ବ', 'ସ' ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକର ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା:

ମାନକ ଓଡ଼ିଆ 'ମୁଁ କରିବି' > ଦେଶିଆ ବୋଲି- 'ମୁଇଁ କର୍‌ବି'।

ମାନକ ଓଡ଼ିଆ 'ତୁ କରିବୁ' > ଦେଶିଆ ବୋଲି- 'ତୁଇ କର୍‌ସୁ'।

(iv) ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ଆଦେଶ / ଅନୁଜ୍ଞା / ଅନୁରୋଧାତ୍ମକ କ୍ରିୟାପଦର ସଂରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଯଥା:

ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷରେ: ମା.ଓ.ତମେ କର > ଦେ.ବୋ.ତୁଇ କର୍।

ତୃତୀୟ ପୁରୁଷରେ: ମା.ଓ. ସେମାନେ କରନ୍ତୁ > ଦେ.ବୋ.ସେମନ୍ କରତ୍।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର :

କୋରାପୁଟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦେଶିଆ ବୋଲିରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅନକା (ଡଙ୍କା), ଅଇ (ହଳ), ଉଦୁଲିଆ (ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ବିବାହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଳାଇବା), କସ୍‌ଲା (ଢାଳ), କଲିଆ (ଶିଆଳ), କାଉଡ଼ି (ବାହୁଙ୍ଗି), କାଟା (ନିକିତି), କାଡା (ଠେକୁଆ), କୁଇଁଲା (ପଚିଯିବା), କୁମୁଡ଼ା (ବୋଇତିଆଲୁ ବା କଖାରୁ), ଗାଡରା(ମେଣ୍ଢା), ଗୁଡି (ହଳିଆ), ଗୋରସ (କ୍ଷୀର), ଘାଘରି (ମାଟିହାଣ୍ଡି), ତଡି (ଛତା), ଚାଁଟି (ପିମ୍ପୁଡ଼ି), ଚେଁ (ଛାଇ), ଚେର୍‌ଚନା (ଚିନାବାଦାମ), ଟୁଲ

(ଜଡ଼ାତେଲ), ଠେଙ୍ଗୁଆ (ଅବିବାହିତ ଯୁବକ),ଡକରା (ବୁଢ଼ା), ଡକରୀ (ବୁଢ଼ୀ), ଡୁଙ୍ଗିଆ (ଧୂଆଁପତ୍ର), ତାପି (କରଣି), ତେନ୍ତଲ୍(ତେନ୍ତୁଳି), ତେଣ୍ଡକା (ଏଣ୍ଡୁଅ), ଦାତୁନ୍ (ଦାନ୍ତକାଠି), ଦିସାରି (ପୂଜାରି), ଧାକା (ମଦ), ନିନି (ଛୋଟ), ପଇତି (ଡାଲି), ପାକ୍ନା / ପଖାନ୍ (ପଥର), ପିରି (ନଡ଼ା), ପୁରନି (କଇଁଫୁଲ), ପେଦ୍ରା (ମାଙ୍କଡ଼), ବାଇଲ (ଚାଷ ଜମି), ବଇର (କାଲା), ବାଡ଼ନି (ଛାଞ୍ଚୁଣି), ଭେଜ୍ରି (ଟମାଟ), ମିରି (ମରିଚ), ରାମି (ବଣି), ସୁକ୍ସି (ଶୁଖୁଆ) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

୨. ଭତରୀ ବା ଭତ୍ରୀ ବୋଲି:

ସାଧାରଣତଃ 'ଭତ୍ରା' ନାମକ ଜନଜାତିଙ୍କର କଥିତ ଭାଷାକୁ ବା ବୋଲିକୁ 'ଭତ୍ରୀ' କୁହାଯାଏ। ଭତ୍ରୀମାନେ ମୂଳତଃ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଗଣ୍ଡ ନାମକ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟର ବଂଶଧର ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଇଥାଏ। କୋରାପୁଟ-ବସ୍ତର ସୀମା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ବହୁଳ ଭାବେ ବସବାସ କରିରହୁଥିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଅଛି। ବିଶେଷକରି ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟର ନବରଙ୍ଗପୁର ଉପଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ କୋଟପାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନଙ୍କର ବହୁଳ ଅବସ୍ଥାନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଏହାଛଡ଼ା କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ।

'ଭତ୍ରୀ'କୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ବୋଲି ଭାବେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯିବା ଯଥାର୍ଥ। 'ଭତ୍ରୀ'ର ମରହଟ୍ଟୀ ଉପଭାଷା 'ହାଲ୍‌ବୀ' ଓ ହିନ୍ଦୀ ଉପଭାଷା 'ଛତିଶଗଡ଼ୀ' ସହିତ କେତେକାଂଶରେ ସଂପର୍କ ରହିଛି। ସାର୍ ଜର୍ଜ ଗୀୟରସନ୍ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆର ଏକମାତ୍ର ଉପଭାଷା ଭାବେ ସେତେବେଳେ ବିବେଚନା କରି ମତ ଦେଇଥିଲେ-

"The main language of the state of Bastar is Halbi, which is a dilect of Marathi. Immediately to its east, the language is Oriya, but in the north-east of the state the Bhatri dilect, which is a true dilect of Oriya, forms the connecting link between that language and the marathi Halbi." (L.S.I., vol.v, part-II, 1903, p.370). ଏହି 'ଭତ୍ରୀ' ବୋଲିର 'ଦେଶିଆ' ବୋଲି ସହ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ସଂପର୍କ ଥିବା ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ: ଆଦିବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ଔପଭାଷିକ ଶବ୍ଦକୋଷ, ୧୯୯୩, ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡେମୀ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର, ଭୂମିକା, ପୃ- 'ଚ'। ନିମ୍ନରେ 'ଭତ୍ରୀ' ବୋଲି ଅନ୍ତର୍ଗତ କେତେକ ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ତିନିଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆକଳନ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

(a) ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ:

(i) /ଅ /- ଧ୍ୱନି ଅଧିକାଂଶ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହୁଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଯଥା: କାନ୍, ଗଛ୍, ଗାଲ୍, ଝାଲ୍, ପାଦ୍, ପେଟ୍, ଫୁଲ୍, ମାଛ୍, ହାତ୍ ପ୍ରଭୃତି।

(ii) 'ହ' ଧ୍ୱନି ଏହି ବୋଲିରେ ପ୍ରାୟତଃ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ। ଯଥା: ମହୁ>ମୋଉଁ, କହୁଣି>କଉନି, ବହି>ବଇ, ହାଟ>ଆଟ୍।

(iii) ଦୁଇ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ /ଡ /, (ଡ଼) ବା (ṛ) ପରି ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ଧ୍ୱନି ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା: କାକୁଡ଼ି>କାଁକରି, ଚୁଡ଼ି>ଚୁରି, ଗଉଡ଼>ଗଉର, କୁଡିଆଘର>କୁରିଆଗର୍।

(iv) ମାନକ ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନି / ଳ /, ଭତ୍ରୀ ବୋଲିରେ ର / ଲ ହୁଏ। ଯଥା: ସକାଳ>ସକାର୍, କପାଳ>କପାର୍, ଫଳ>ଫର୍ / ଫଲ୍, କୋଳ>କୋଲ୍, ଝାଳ>ଝାଲ୍, ଚାଳ>ଚାଲ୍, ଶାବଳ>ସାବଲ୍ ପ୍ରଭୃତି।

(b) ରୂପତତ୍ତ୍ୱ :

(i) **ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ:** ଭତ୍ରୀ ବୋଲିରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଭକ୍ତିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଯଥା:

ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି (କର୍ମକାରକ) ଏକବଚନରେ 'କେ'-ତାକେ (ତାକୁ)

ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି (କରଣକାରକ) ଏକବଚନରେ 'ନେ'-ହାତ୍‌ନେ (ହାତରେ)

ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି (ଅପାଦାନକାରକ) ଏକବଚନରେ 'ଲେ'-ହଁଏମନ୍‌ଲେ (ସେମାନଙ୍କଠାରୁ)

ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି (ସମ୍ବନ୍ଧ) ଏକବଚନରେ 'ଅର୍'-ଗଛର୍ (ଗଛ୍+ଅର୍)

ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି (ଅଧିକରଣ କାରକ) ଏକବଚନରେ 'ନେ'- ପାନିନେ (ପାଣିରେ)

(ii) **ସର୍ବନାମ ପଦ:** ଭତ୍ରୀ ବୋଲିରେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ମୁଇ (ଏକବଚନ) ଓ ଆମି (ବହୁବଚନରେ), ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ତୁଇ / ତମି (ଏକବଚନରେ) ଓ ତମିମାନ୍ (ବହୁବଚନରେ), ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ହଁ ଏ / ସେ (ଏକବଚନରେ) ଓ ହଁଏମନ୍ / ସେମନ୍ (ବହୁବଚନରେ) ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ।

(iii) ମାନକ ଓଡ଼ିଆ ପରି ଭତ୍ରୀ ବୋଲିରେ ବ୍ୟାକରଣିକ ଲିଙ୍ଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ। ପରନ୍ତୁ ଏହି ବୋଲିରେ କେତେକ ପୁଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦରେ- ଇ, - ନି, - ଆଇନି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଯଥା: କେଉଟ୍-କେଉଟ୍‌ନି, ତେଲିନ୍ - ତେଲିନି, ଟାକୁର - ଟାକୁରାଇନି, ସତ୍‌ରା - ସତ୍‌ରି ପ୍ରଭୃତି।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର :

ଭତ୍ରୀ ବୋଲିରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ କେତେକ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅସରୁତ୍‌ମଡ଼ା (ଅମୃତଭଣ୍ଡା), ଇଲ (ଦାଆ), କଚ୍‌ରା (ଅଳିଆ), କରା (କୁଆପଥର), କାଁକରି (କାକୁଡ଼ି), କାପୁଲ୍ (ପାକୁଆ), କିଚ୍‌କିଚା (ଅସୁନ୍ଦର), କୋଚେଇକନ୍ଦା (ସାରୁ), ଗାର୍ (ଅଣ୍ଡା), ଗୁସ୍‌ରା (ଘୁଷୁରୀ), ଗୋଉର (ଗଉଡ଼), ଘରଜା (ଘରଜୋଇଁଆ), ଚରା (ଚୁଡ଼ା), ଚାଁଟି (ପିମ୍ପୁଡ଼ି), ଚିକ୍‌ନା (ଲହୁଣୀ), ଚୁଲିଆ (ଚିଲ), ଜୁଏଁ (ଜ୍ୱାଇଁ), ଟେଟ୍ (କବାଟ), ନନି (ବାଳିକା), ପେନ୍ (ପାଣି), ପେଟ୍‌ଲା (ଦୁର୍ବଳ), ବୋଉ (ଭାଉଜ), ବୋଏର୍ (ବରକୋଳି), ଭାଟୋ (ଶଳା), ମଟିଆ (ମାଠିଆ), ମାଜନ୍ (ମାଲିକ), ମୁଚଲ୍ (ତକିଆ), ମେଁଜି (ସ୍ତ୍ରୀ), ମୋଉଁ (ମହୁ), ଲୋରା (କମାର), ସତ୍‌ରା (ଶ୍ୱଶୁର), ସତ୍‌ରି (ଶାଶୁ), ସିତାଫଲ୍ (ଆତ) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

୩. ରେଲି ବୋଲି :

ଅବିଭକ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ଏବଂ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ଗୁଣୁପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ବସବାସ କରି ରହିଆସିଥିବା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତଫସିଲଭୁକ୍ତ ଜାତି ଚାଞ୍ଚିଡ଼ି / ଚାଚିଡ଼ି ବା ରେଲି ନାମରେ ସୁଖ୍ୟାତ। ଏମାନଙ୍କର କଥିତ ଭାଷା ହିଁ 'ରେଲି' ନାମରେ ପରିଚିତ। ରେଲିମାନେ ସ୍ଥାନୀୟ ସୌରା, କନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବିଭିନ୍ନ ବନଜାତ ସାମଗ୍ରୀ କ୍ରୟ କରି ସେ ସବୁକୁ ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ସହର ସଂଲଗ୍ନ ହାଟବଜାରରେ ବିକ୍ରୟ କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିଥାନ୍ତି। ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ସମେତ ତେଲୁଗୁ ଓ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଭାଷା ସହ ସଂପୃକ୍ତି କାରଣରୁ ଏହି ରେଲି ଜାତିର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭାଷାରେ କେତେକ ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ତଥା ଶବ୍ଦଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ରେଲୀ ଭାଷା ବା ବୋଲିର ଏହି ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ନିମ୍ନରେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା।

(a) ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ :

(i) 'ରେଲି' ବୋଲିରେ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦକୁ ଲମ୍ୱାଇ କୁହାଯିବା କାରଣରୁ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱରଧ୍ୱନିର ଆଗମ ଅର୍ଥାତ୍ ମଧ୍ୟସ୍ୱରାଗମ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବହୁଳ ଭାବେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଯଥା- ଭାଆଇ (ଭାଇ), ଭାଆତ୍ (ଭାତ), ବାଆଗ୍ (ବାଘ), ମାଆଚ୍ (ମାଛ)ପ୍ରଭୃତି।

(ii) କେତେକ ଶବ୍ଦାଦ୍ୟରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣସହ ଯୁକ୍ତ 'ଓ' ସ୍ୱରର 'ଅ' / 'ଉ' ସ୍ୱରରେ ପରିଣତି ଘଟୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା: ଛଟା (<ଛୋଟା), ଦଲି (<ଦୋଳି), ଦୁତି (<ଧୋତି), ଲୁକ (<ଲୋକ) ପ୍ରଭୃତି।

(iii) ଆଦ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହ ଯୁକ୍ତ 'ଅ' ସ୍ୱରର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦରେ 'ଏ' ସ୍ୱରରେ ପରିଣତି ଘଟିଥାଏ। ଯଥା-କେଦଲି (<କଦଳୀ), ଖେଜା (<ଖଜା), ଗେଛ (<ଗଛ), ଘେର (<ଘର), ଛେଣ (<ଛଣ) ପ୍ରଭୃତି।

(iv) କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶବ୍ଦାଦ୍ୟ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି, ମହାପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା-

ପ > ଫ = ଫିଣି (< ପୁଣି), ଫିଣ୍ଡା (< ପିଣ୍ଡା), ଫାକ (< ପାଖ), ଫାଦାକୁ (< ପଦାକୁ) ପ୍ରଭୃତି।

ତ > ଥ = ଥନ୍ତଲି (< ତେନ୍ତୁଳି)

(b) ରୂପତତ୍ତ୍ୱ:

(i) **ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ:** ରେଲି ବୋଲିରେ କର୍ତ୍ତାକାରକ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ 'ନି' (ଯଥା- ଛଟାନି <ଛୋଟା), କର୍ମକାରକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ '-କେ' (ଯଥା-ଲୁହାକେ (<ଲୁହାକୁ), କରଣକାରକ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ '-ଟେ' (ଯଥା-କୋପଟେ (<କୋପରେ)), ଅପାଦାନକାରକ ପଞ୍ଚମୀବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ '-କୁ' (ଯଥା-କେତିକି ଦୂରକୁ (<କେତେ ଦୂରରୁ)), ଅଧିକରଣ କାରକ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିରେ '-ଟେ' (ଯଥା-ଗାଁଟେ (<ଗାଁରୁ)) ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ।

(ii) **ସର୍ବନାମ ପଦ:** ରେଲି ବୋଲିରେ ପୁରୁଷବାଚକ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବରେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷରେ ମୁଇଁ (ମୁଁ), ମର (ମୋର); ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ତୁଇ; ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ସି(ସେ), ୟାଙ୍କେ (ଏମାନେ)ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ। ସେହିପରି ଅପୁରୁଷବାଚକ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ଇ'ଟା (ଏଇଟା), କେନ୍ (କେଉଁଟା), ସିଟେ (ସେଠି / ସେଠାରେ), ୟେ (ଏହି) ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର :

ରେଲି ବୋଲିରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଏଗୁଡ଼ିକର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅର୍ଥ ସହ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା। ଯଥା- ଆତା(ପିଉସୀ), ଆଲରା (ହଇରାଣ), ଆମିଲା (ଆମ୍ବିଳା), ଏଇକା (ମୂଷା), କଙ୍ଗା (ବଗ ପକ୍ଷୀ), କଣ୍ଡାଗୁରି (କୁଟୁରା), କିଟିକୁ (ଝରକା), କିଁକା (ରଡ଼ି), ଖମାଲୁ କନ୍ଦା (ଦେଶୀଆଳୁ / ଖମ୍ୱଆଳୁ), ଖେଜିରି (ଖଜୁରୀ), ଗାର୍‌ଦି (ଗଧ), ଚେପୁଲୁ (ଜୋତା), ଝାଂଟା (ଶିମ୍ବ), ଝାଡ଼ (ବଣ), ତରନ୍ (ତୋରାଣି), ତାଲୁପୁ (କବାଟ), ପାର୍ତ୍ର (ନିଶୁଣି), ପେନ୍‌କା (ବାଳ), ପେୟା (ବାଛୁରୀ), ମେର୍‌ସିଂଗା ପତ୍ର (ଭୁର୍‌ସୁଙ୍ଗା ପତ୍ର), ଲିମା (ଲେମ୍ବୁ) ପ୍ରଭୃତି।

୪. କୁରୁମାଳି ବୋଲି :

କୁରୁମାଳି ବୋଲି ମୁଖ୍ୟତଃ ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ, ବିଶେଷକରି ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝରରେ ବସବାସ କରି ରହିଥିବା କୁରୁମା ବା କୁର୍ମୀ ନାମକ ଏକ ସଂପ୍ରଦାୟର କଥିତ ଭାଷା ଭାବେ ପରିଚିତ। ଗ୍ରୀୟରସନ୍ ସାହେବ ତାଙ୍କ 'Language survey of India' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମୁଖ ବୋଲିର ମାନ୍ୟତା ଦେଇଥିବା ଜଣାଯାଏ। ଏହି କୁରୁମା ସଂପ୍ରଦାୟର ଜନଗୋଷ୍ଠୀ ଏକ ପ୍ରକାର ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି, ଯାହାକୁ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବୀମାଗହୀ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ତେବେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗଳା କିମ୍ବା ପୂର୍ବୀ ମାଗହୀ ଅପେକ୍ଷା ଏହି ବୋଲି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟତମ ବୋଲି ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ଯଥାର୍ଥ ମନେହୁଏ। ଏହି ବୋଲି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନିଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

(a) ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ

(i) କୁରୁମାଳି ବୋଲିରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆର ଦ୍ୱିସ୍ୱର ଧ୍ୱନି 'ଔ' ଓ ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନି ଡ, ଢ, ଣ ପ୍ରଭୃତିର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁପସ୍ଥିତି ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଦ୍ୱିସ୍ୱର ଧ୍ୱନି ଔ > ଓ (ଔଷଧ > ଓଷଧ)ରେ, ଡ/ଢ > ର/ଳ (ହାଡ଼ > ହାର, ବୁଢ଼ା > ବୁଲ୍‌ହା, ଉଖୁଡ଼ା > ଉଖଲା, କୁଡ଼ିଆ > କୁଳିଆ)ରେ ଏବଂ ଣ > ନ (ସଉତୁଣୀ > ସଇତିନ୍, ଭୁଆସୁଣୀ > ବହାସିନ୍, ନାତୁଣୀ > ନାତିନା)ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ।

(ii) କୁରୁମାଳି ବୋଲିରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆର 'ଳ', ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ର'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା- ହଳଦି > ହରଦ୍, କୋଳି > କୋର, ଡାଳ > ଦାର ଇତ୍ୟାଦି।

(iii) କୁରୁମାଳି ବୋଲିରେ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦରେ 'ହ' ଧ୍ୱନିର ଆଗମ ବହୁଳ ଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଯଥା- ବୁଢ଼ା > ବୁଲ୍‌ହା, ବୁଢ଼ୀ > ବୁଲୁହୀ, କଢ଼ > କହ୍ଲ, ପଢ଼ା > ପଲ୍‌ହା ଇତ୍ୟାଦି।

(iv) କୁରୁମାଳି ବୋଲିରେ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁର ଅଧିକ ପ୍ରୟୋଗ / ବ୍ୟବହାର ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-ଅଁଠ (ଓଠ), ଆଁଖ(ଆଖି), ଆଁଧାର, ଚୁଆଁ, କାଁଖ, ହାଁଥ, ଇଁଟା, ତେଁତୋର (ତେନ୍ତୁଳି) ପ୍ରଭୃତି।

(b) ରୂପତତ୍ତ୍ୱ :

(i) **ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ:** କୁରୁମାଳି ବୋଲିରେ ବିଭିନ୍ନ କାରକରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-

କର୍ମକାରକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତିରେ - କେ : ମକେ, ତକେ, ରାବନକେ ପ୍ରଭୃତି।

କରଣକାରକ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତିରେ - ଇଁ : ଛୁରୀଇଁ (ଛୁରୀରେ)।

ସଂପ୍ରଦାନକାରକ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତିରେ - କେ : ଭିକାରୀକେ (ଭିକାରିକୁ)।

ଅପାଦାନକାରକ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତିରେ - ଲେ : ଚୁଆଁଲେ (ଚୁଆରେ)।

ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିରେ - କ୍ : ପାଖନାକ୍ ଘର (ପଥରର ଘର)।

ଅଧିକରଣକାରକ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିରେ -ଏଁ / ଇଁ: ଗାଏଁ (ଗାଁରେ) / ପଲିଆଇଁ (ପଡ଼ିଆରେ)।

(ii) **ସର୍ବନାମ ପଦ:** କୁରୁମାଳି ବୋଲିରେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ମଇଁ (ଏକବଚନରେ), ହାମରା (ବହୁବଚନରେ), ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ତଇଁ (ଏକବଚନରେ), ତହରା (ବହୁବଚନରେ), ତୃତୀୟପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ଅଇଁ (ଏକବଚନରେ), ଅଖରା (ବହୁବଚନରେ) ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଏହାଛଡ଼ା ଅପୁରୁଷବାଚକ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ କାକେ(କେଉଁମାନଙ୍କୁ), କାଖର (କାହାର), କନେ(କିଏ), ଇଟା (ଏହା), ଉଗଲା (ସେଗୁଡ଼ିକ), ଯାକେ(ଯାହାକୁ), ଯେଇଁ (ଯିଏ) ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର ଅନୁଭୂତ ହୁଏ।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର :

କୁରୁମାଳି ବୋଲିରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କେତେକ ଶବ୍ଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଆଗୁଳ (କବାଟ), କଲଇ (ଝଡ଼ିପୋକ), ଖଖୁଳି (କୁକୁଡ଼ା), ଗଳ (ଗୋଡ଼), ଚେଙ୍ଗୁରା (ଛିଣ୍ଡାକନା), ଚିଲୁ(ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା), ଚେରେଙ୍ଗ (ଝିଙ୍କାରି), ଛଁଳି (ଯୁବତୀ), ଜତୁନ୍(ଦାନ୍ତକାଠି), ଝାଞ୍ଜରା (ଜାଲିଚଟୁ), ଝିନୁକ୍ (ଶାମୁକା), ଟେହେନି (କହୁଣି), ଟୁଅର (ଅନାଥ), ଟିଙ୍ଗ୍ (ଟିଣ), ଟେଁଳା (ତେଣ୍ଡା),

ତାଲ୍‌ଚଟି (ବାୟାଚଢ଼େଇ), ଦେହିନା (ଡାହାଣ), ପଆଁର (କୁଟା), ପିଁଲ୍‌ହା (ବାରଣ୍ଡା), ଫଁଲ୍‌ଗା (ଝିଣ୍ଟିକା), ମେହ୍ଲିଝିଙ୍ଗା (ଭେଣ୍ଡି), ସଇତାମ୍ବା (ପିଜୁଳି), ହେଁଳିଆ (ହାଣ୍ଡିଆ), ହୁଲ (କୁଆପଥର) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

୫. ଅଗରିଆ / ଅଗ୍ରିଆ (ଅଘ୍ରିଆ) ବୋଲି:

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର, ବିଶେଷକରି ଅବିଭକ୍ତ ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୋନ୍‌ପୁର, ତରଭା, ପାଟଣାଗଡ଼, ବୀରମହାରାଜପୁର, ଡୁଙ୍ଗୁରିପାଲି, ବିନ୍‌କା, ଲୁଇସିଂହା ତଥା ସମ୍ବଲପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଓ କଳାହାଣ୍ଡିର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଗରିଆ ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ବହୁଳ ଭାବେ ବସବାସ କରି ରହିଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ ହେଉଥିବା ଭାଷା ଅଘ୍ରିଆ ବା ଅଗରିଆ ନାମରେ ପରିଚିତ। ଅଗରିଆମାନେ ମୂଳତଃ ଆଗ୍ରା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସି ପ୍ରଥମେ ବଲାଙ୍ଗୀରର ପାଟଣାଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରିବା ଏବଂ ପରେ ସେମାନେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିବା ଜଣାଯାଏ। ଅଗରିଆମାନେ ଜାତିରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ। ଏମାନଙ୍କର ସାଙ୍ଗ୍ୟା ନାଏକ, ପଟେଲ, ଚଉଧୁରୀ ଏବଂ ବର୍ମା। ଅଗରିଆ ବୋଲିର ପୂର୍ବୀ ହିନ୍ଦୀ ଓ ଛତିଶଗଡ଼ୀ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ସହ ସଂପର୍କ ରହିଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏହି ବୋଲିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା–

(a) ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ :

(i) ଅଧିକାଂଶ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ ଥିବା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ଲୋପ ଘଟିଥାଏ। ଯଥା- ଗୋଡ୍ (ଗୋଡ଼), ଛାଲ୍ (ଛାଲ), ଧୋବ୍ (ଧୋବ), ସୋନ୍ (ସୁନା), ହାଁତ୍ (ହାତ), ନଖ୍(ନଖ), ଦାଁତ୍ (ଦାନ୍ତ), ହାଡ୍ (ହାଡ଼) ପ୍ରଭୃତି।

(ii) କେତେକ ଶବ୍ଦରେ ଅପିନିହିତ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ନିଦର୍ଶନ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। କୋଡ଼ି > କୁଇଡ଼ି ~ କୁଏଡ୍, ପିଠି > ପିଇଠି ~ ପାଏଠ୍, ମାଇଝି ~ ମାଏଝ୍ (ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରଭୃତି।

(b) ରୂପତତ୍ତ୍ୱ :

(i) **ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ:** ଅଗରିଆ ବୋଲିରେ କର୍ମକାରକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତିରେ -ଲା (ଛୁଆଲା < ଛୁଆକୁ), ସମ୍ବନ୍ଧସୂଚକ-କେ (ପରବତ୍‌କେ < ପର୍ବତର), ଅପାଦାନ କାରକ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତିରେ -ନୁ, -ଠାନୁ (ଇନୁ < ଏଠାରୁ), ଅଧିକରଣ କାରକ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିରେ -ନେ, -ଠାନେ (ଘର୍‌ନେ < ଘରେ, ଘର୍‌ଠାନେ < ଘରଠାରେ ପ୍ରଭୃତିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଅନୁଭୂତ ହୁଏ।

(ii) **ସର୍ବନାମ ପଦ:** ଅଗରିଆ ବୋଲିରେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ମଏଁ (ଏକବଚନ), ହାମ୍(ବହୁବଚନ); ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ତଏଁ, ତେ (ଏକବଚନ), ତୁମ୍‌ମନେ (ବହୁବଚନ); ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ଓ (ଏକବଚନ), ଓମନେ (ବହୁବଚନ) ପ୍ରଭୃତିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ସେହିପରି ଅପୁରୁଷବାଚକ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ କୋନ୍ (କିଏ), ଯୋନ୍ (ଯିଏ), ଇନୁ (ଏଠାରୁ), ଇଲା (ଏହାକୁ), ଏନ୍ତାଲା (ଏମିତି), ଘଳେକ୍ (ମଧ୍ୟ) ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର :

ଅଗ୍ରିଆ ବା ଅଘ୍ରିଆ ବୋଲିରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କେତେକ ଶବ୍ଦ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କେଚରା (ଅଳିଆ), କୁମ୍ଡ଼ା (କଖାରୁ), ଗହଦ (ଝାଳ), ଠଁଢ଼ି (ଚିବୁକ), ଢାପନି (ଢାଙ୍କୁଣି), ତକି (ବାଳିକା), ଥେଥା (ଖନା), ଧୁକ୍‌କା (ପଙ୍ଖା), ପଟିଆ (ଅଖା), ପସିଆ (ତୋରାଣୀ), ପାତିଆ (ଚଟେଇ), ପିଗହା (ବାରଣ୍ଡା), ଫଫୋଲା (ପାକୁଆ), ବଢ଼େଲ (ଆତ), ବହ୍ୟା (ପାଗଳ), ବେଢ଼ା (ବୋକା), ଭେଡ଼ି (ଭେଣ୍ଡି), ରାହେଲ(ହରଡ଼), ସିଟା (ହୁଇସିଲ୍), ହୁଦା (ଦଳ) ପ୍ରଭୃତି।

୬. ସାଦ୍ରୀ ବୋଲି :

ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଓ ସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ସାଦ୍ରୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ସଂପ୍ରଦାୟ ବସବାସ କରି ରହିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କର କଥିତ ଭାଷା ହେଉଛି 'ସାଦ୍ରୀ'। ଏହି ଭାଷା ସହ ଅଘ୍ରିଆ / ଅଗ୍ରିଆ, ସମ୍ବଲପୁରୀ ଓ ଓଡ଼ିଆର ମଧ୍ୟ ସଂପର୍କ ରହିଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏହି ସାଦ୍ରୀ ଭାଷାର କେତେକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନିଗୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

(a) ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ :

(i) କେତେକ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ 'ଅ' ଧ୍ୱନିର ଲୋପ୍ ଏହି ବୋଲିର ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ଭାବେ ପରିଲକ୍ଷିତ। ଯଥା- କାଜାର୍ (କଜଳ), କାନ୍ (କାନ), ଗହାର୍ (ଗୁହାଳ), ଗାଲ୍ (ଗାଲ), ଖୁର୍ (ଖୁର), ଖେଲ୍ (ଖେଳ), ଖାଁଖ୍ (କାଖ), ଥୁକ୍ (ଥୁକା/ଛେପ), ପିଠ୍ (ପିଠ), ଯାଓ୍ୱାନ୍ (ଯୌବନ), ସାନ୍ତାନ୍ (ସନ୍ତାନ) ପ୍ରଭୃତି।

(ii) କେତେକ ଶବ୍ଦରେ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ଧ୍ୱନିର ମହାପ୍ରାଣ ଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତି। ଯଥା-ଥିନି (ତିନି), ଖାଁକ୍ (କାଖ), ଖାନ୍ଧ (କାନ୍ଧ), ହାଥ୍ (ହାତ), ବାଫ୍ (ବାପା), ଧୋଥ୍‌ରା (ଦୁଦୁରା) ପ୍ରଭୃତି।

(iii) ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ 'ଳ' ଧ୍ୱନିର 'ର' ବା 'ଲ'ରେ ପରିଣତି। ଯଥା-ପୋଟଲ୍ (ପୋଟଳ), ତୁଲ୍‌ସି (ତୁଳସୀ), ତାର୍ (ତାଳ), ତେତେଇଲ୍ (ତେନ୍ତୁଳି), ଲାର୍ (ଲାଳ), କୁରୁଥ (କୋଳଥ) ପ୍ରଭୃତି।

(iv) ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ପରି ସାଦ୍ରୀ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଅପିନିହିତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା- କାଲି>କାଇଲି, ଛାନି (ଛାତ)>ଛାଇନ୍, ଉଲି>ଉଇଲ୍, ଆଖି>ଆଇଖ୍ ପ୍ରଭୃତି।

(b) ରୂପତତ୍ତ୍ୱ :

(i) ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ: ସାଦ୍ରୀ ବୋଲିରେ କର୍ମ / ସଂପ୍ରଦାନ କାରକରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ୱିତୀୟା ଓ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତିରେ '-କେ'ର ପ୍ରୟୋଗ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଯଥା- ତହରକେ (ତୁମକୁ), କେକେ (କାହାକୁ), ଯେକେ (ଯାହାକୁ), କନ୍‌କେ (କେଉଁଟିକୁ) ପ୍ରଭୃତି।

(ii) ସର୍ବନାମ ପଦ: ସାଦ୍ରୀ ବୋଲିରେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ମଏଁ (ମୁଁ), ହାମେ (ଆମ୍ଭେ); ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ତଏଁ (ତୁ), ତହରେ (ତୁମେ); ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ସର୍ବନାମ ପଦ ଭାବେ ଉଗ (ସେ), ଉମନ୍ (ସେମାନେ) ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ।

(iii) କ୍ରିୟାପଦ: ଏହି ବୋଲିରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦ '-କ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଏବଂ ସହାୟକ କ୍ରିୟା ରୂପେ '-ଥ'ର ବ୍ୟବହାର ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା-

-କ୍: ଉଡେକ୍ (ଉଡ଼ିବା), କରେକ୍ (କରିବା), କେହେକ୍ (କହିବା), କାଟେକ୍ (କାଟିବା), ଖାଏକ୍ (ଖାଇବା), ଗୁଁଥେକ୍ (ଗୁନ୍ଥିବା) ପ୍ରଭୃତି।

-ଥ: ବାଜାଥେ (ବଜାଉଅଛି), ବନାଥେ (ତିଆରି କରୁଛି), ଗାଓ୍ୱାଥେ (ଗାଉଛି), ରିନ୍ଧାଥେ (ରାନ୍ଧୁଛି), କାନ୍ଦାଥେ (କାନ୍ଦୁଛି) ପ୍ରଭୃତି।

(c) ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର :

ସାଦ୍ରୀ ବୋଲିରେ ମାନକ ଓଡ଼ିଆଠାରୁ ଭିନ୍ନ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଉଛା (ଡେଙ୍ଗା), କଁହଡ଼ା (କଖାରୁ), କକଇ (ପାନିଆ), କାଠୋର(ପଣସ), କାଟ୍ୱାର (ଅଳିଆ), ଖୁଁଖତ୍ (ଛତୁ), ଗାହାଦ (ଝାଳ), ଗାର୍ (ଚିବୁକ), ଗୁତିଆ (ଅତିଥି), ଛଁଣା (ବାଳକ), ଛଁଣି (ବାଳିକା), ଟଟା (କାନ୍ଧ), ଟୁରା (ଅନାଥ), ଠେହୁନୀ (ଆଣ୍ଠୁ), ଡବନି (ଛାଙ୍କୁଣି), ତେଲୁଆ (ଦୋଳି), ଥଥନା (ପାଟି), ପିପ୍‌ନି (ଆଖିପତା), ପେଟିଆ (ମସିଣା), ପୋଟ୍ୟା (ଚଟେଇ), ଫଫ୍‌ଳ (ପାକୁଆ), ବରାଦସ୍ତା (ଅଖା), ବେଜଓ୍ୱାଁ (ପଙ୍ଖା), ଭେତଓ୍ୱା (ଭେଣ୍ଡି), ମେଓ୍ୱା (ଆତ), ଲଟ୍‌ନି (ସୋରିଷ), ସେରହ୍ୱା (ତକିଆ) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓଡ଼ିଆ ଲିପି: ସ୍ୱରୂପ ଓ ବିକାଶ

"ଲିପ୍ୟତେ" ଶବ୍ଦରୁ ଲିପି ଶବ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି । ଲିପି ହେଉଛି କଥିତ ଭାଷାର ରୈଖିକ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଅକ୍ଷର । ପୃଥିବୀରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲିପି ରହିଛି । ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ଅକ୍ଷର ବା ଲିପିର ଆକାର ସମାନ ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ତିନି ପ୍ରକାର ଲିଖନ ପଦ୍ଧତି ଥିଲା, ଯହିଁରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଲିପି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଇଜିପ୍ଟ ଲିଖନ ପଦ୍ଧତିରୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଫିନେସିଆନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲିପିର ଉନ୍ମେଷ ଓ ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା । ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନେ ସୁମେରୀୟ ଲିପିକୁ କ୍ୟୁନିଫର୍ମ, ତ୍ରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ବା ବାଣମୁଖ ଅକ୍ଷର ବୋଲି ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଲିପି ଆର୍‌ମାଇକ୍ ଓ ଆର୍‌ବିକ୍ ପ୍ରଭୃତି ସେମିଟିକ୍ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଜି. ବ୍ୟୁହ୍‌ଲରଙ୍କ ମତର ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେମେଟିକ୍ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ଶାଖାର ଲିପିରୁ "ଖରୋଷ୍ଟ୍ରୀ" ଲିପି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଶାଖାରୁ "ବ୍ରାହ୍ମୀ" ଲିପିର ଉନ୍ମେଷ ଘଟି ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତା'ଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଲିପି ସିନ୍ଧୁ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରତ୍ନ ଅବଶେଷ, ବିକ୍ରମଖୋଲ, ଯୋଗୀମଠ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଛି, ଯାହାର ଉନ୍ମେଷ କାଳ ଅଦ୍ୟାବଧି ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୋଇପାରିନାହିଁ ବା ଆବିଷ୍କୃତ ଲିପି ପାଠ କରାଯାଇପାରି ନାହିଁ । ଜି. ବ୍ୟୁହ୍‌ଲର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିର ଉନ୍ମେଷ କାଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଥିଲେ ହେଁ ବେଦ, ନିରୁକ୍ତ ଓ ନିର୍ଘଣ୍ଟୁ ପ୍ରଭୃତି ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଲେଖାଯାଇଥିଲା । ଆମ ଓଡ଼ିଶାସ୍ଥିତ କେଶସ୍ତୂପରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପି ଆବିଷ୍କାର ହୋଇଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମହର୍ଷି ପାଣିନି ସ୍ୱରଚିତ "ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀ" ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଲେଖିଥିଲେ । ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ "ଲିପିକାର" ଶବ୍ଦ ରହିଥିବାରୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତରେ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ମହର୍ଷି ପାଣିନି ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପୂର୍ବକ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ, ତାହା ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ବୋଲି ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଗବେଷକ ମାକ୍‌ଡୋନାଲ୍ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।(୧)

ଭାରତରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲିପି ସଦୃଶ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସ୍ୱରୂପ ଓ ବିକାଶ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଗବେଷକବୃନ୍ଦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଶୋକଙ୍କ ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ ଅନୁଶାସନରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଉନ୍ମେଷ ଓ ବିକାଶଧାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ଗବେଷକମାନେ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିକୁ ମୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମୀ ବା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଏବଂ କୁଶାଣ ବ୍ରାହ୍ମୀ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଶାର ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିର ସ୍ୱରୂପ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ଏହି ଲିପି ମୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପି ସଦୃଶ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ, ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ଉନ୍ମେଷ କାଳରୁ ମୌର୍ଯ୍ୟଯୁଗ

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇନଥିଲା । ଗବେଷକ ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମତ, ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ମୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରସମୂହ ଲେଖାଯାଇଥିଲା । (୨) ମୌର୍ଯ୍ୟଯୁଗର ବହୁ ପୂର୍ବର ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ତପସୁ ଓ ଭଲ୍ଲିକ ନାମଧାରୀ ଦୁଇଜଣ ବଣିକ ପାଞ୍ଚ ଶହ ଶଗଡ଼ର ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ନେଇ ମଧ୍ୟ ଭାରତକୁ ଯାତ୍ରା କରୁଥିବା ସମୟରେ ଗୟା ନିକଟସ୍ଥ ଉରୁବେଲା (ବୁଦ୍ଧଗୟା)ଠାରେ ସଦ୍ୟସମ୍ବୋଧିପ୍ରାପ୍ତ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି କୃତ୍ୱ କୃତ୍ୱ ହୋଇଥିଲେ ତଥା ତାଙ୍କ ଶିଷତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏହ ବଣିକ ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ନିଜର ନଖ ଓ କେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ଆସିଆନଗରୀ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲାର କାଏମା, ଧର୍ମଶାଳା ଓ ତାରାପୁର ଅଞ୍ଚଳର କେଶସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱଳ୍ପକାଳ ପୂର୍ବେ ତାରାପୁର ପାହାଡ଼ରେ ସେହି କେଶସ୍ତୂପର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଛି, ଯାହାକି ବିଶ୍ୱର ପ୍ରଥମ ବୌଦ୍ଧସ୍ତୂପ ତଥା ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜୀବନଦଶାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ ତପସୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ । ସେହି ସ୍ତୂପରୁ ତିନିଗୋଟି ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ଖୋଦିତ ଅଭିଲେଖ ମିଳିଛି । ଭାରତୀୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ସଂସ୍ଥାର ଲକ୍ଷ୍ନୌସ୍ଥିତ ଉପନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଡକ୍ଟର ଜୟପ୍ରକାଶ ସେହି ଲିପି ପାଠ କରି ଏହା ଖ୍ରୀ. ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ବୋଲି ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତପସୁ ଓ ଭଲ୍ଲିକ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଏଗୁଡିକ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପି । ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଖୋଦିତ ସେହି ତିନିଗୋଟି ଅଭିଲେଖର ପାଠୋଦ୍ଧାର ହେଉଛି । (୩)

୧. ଭେଖୁ ତପସୁ ଦାନମ୍ 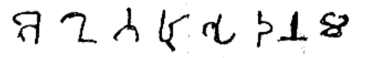

୨. କେସ ଥୁପ 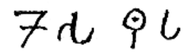

୩. କଳିଙ୍ଗ ରାଜ 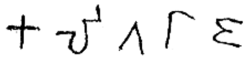

ମୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମୀଲିପି ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରହ୍ମୀଲିପି ସହିତ ଏହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ଲିପି ମିଳିଯାଇଛି । ତେଣୁ ଡକ୍ଟର ଜୟପ୍ରକାଶ ଏହାକୁ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ବୋଲ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଏହି ଲିପି ତପସୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖୋଦିତ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି, ଯହିଁରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପି ଉନ୍ମେଷ କାଳରୁ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଥିଲା । ସେହି କେଶସ୍ତୂପ ନିକଟରୁ ଦୁଇଗୋଟି ମୃତ ପାତ୍ର ମିଳିଥିଲା, ଯହିଁରେ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ବା ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ "ବୁଦ୍ଧ" ଓ "କେଶଥୁପ" ଉଲ୍ଲିଖିତ । ଡକ୍ଟର ଜୟପ୍ରକାଶଙ୍କ ପାଠୋଦ୍ଧାର ଅନୁସାରେ:-

୧. ବୁଦ୍ଧ

୨. କେଶଥୁପ

ଜାରକା ସନ୍ନିକଟ ରାଧାନଗରଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ତୋଷାଳୀ ନଗରର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଛି । ଏହି ସ୍ଥାନ ହିଁ ଥିଲା କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ତୋଷାଳୀ ନଗର । ପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖରେ ରାଧାନଗର ରାଜନଗର ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ । ସେଠାରୁ ଭଗ୍ନପାତ୍ରରେ ଖୋଦିତ ସାତଗୋଟି ଅଭିଲେଖ ମିଳିଛି । ଡକ୍ଟର ଜୟପ୍ରକାଶ ଏଗୁଡ଼ିକର ପାଠୋଦ୍ଧାର କରି ଏହାକୁ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ

ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ବୋଲି ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରକୃତରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି । ଏହି ସାତଗୋଟି ଅଭିଲେଖର ପାଠୋଦ୍ଧାର ହେଉଛି ।(୪)

୧. ତୋଷାଳି ନ(ଗର)

୨. ତୋଷଳ ନଗର

୩. ତୋଷାଳି

୪. କଳିଙ୍ଗ ନଗର

୫. କନକ ମୁନି

୬. ରାଜ ପ୍ରସାଦ

୭. ନଗର

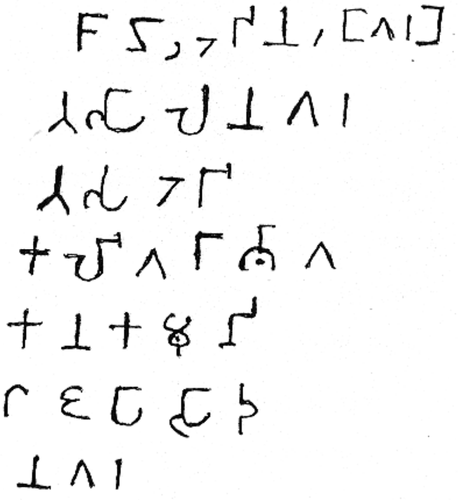

ଏହି ଅଭିଲେଖଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ଦ୍ୱାର ପ୍ରକାଶିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବିକାଶ ଚାର୍ଟରେ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶଧାରା ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଏହି ଅଭିଲେଖଗୁଡ଼ିକ ଲିପିଚାର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟରେ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇନଥିବାରୁ ସେଥିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇପାରି ନାହିଁ । ଏଗୁଡିକର ଲିପି ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଓ ଭାଷା ପାଲି । ତୋଷାଳି ନଗର, ତୋଷଳ ନଗର, ତୋଷାଳି, କଳିଙ୍ଗନଗର, କନକ ମୁନି, ରାଜପ୍ରସାଦ ଓ ନଗର ଲେଖାଥିବା ଏହି ଅଭିଲେଖଗୁଡ଼ିକ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଖୋଦିତ । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଉନ୍ମେଷ ଘଟିଛି ।

ଖ୍ରୀ.ପୂ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ଏହି ଅଭିଲେଖଗୁଡ଼ିକ ଆବିଷ୍କୃତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଗବେଷକ ବୃନ୍ଦ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ବିକାଶଧାରା ବିବେଚନା କରି ସମୟାନୁସାରୀ କାଳବିଭାଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସ୍ତର ସ୍ତର ହୋଇ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଅଛି । ଏହି ବିକାଶଧାରାକୁ ଡକ୍ଟର ତ୍ରିପାଠୀ ଛଅ ଗୋଟି ଐତିହାସିକ କାଳାନୁକ୍ରମରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । (୫)

୧. ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି (ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ତୃତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)

୨. ଗୁପ୍ତଲିପି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)

୩. ସୂକ୍ଷ୍ମକୋଣ ଲିପି (ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦଠାରୁ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)

୪. ମାଗଧୀ ଲିପି (ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)

୫. ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି (ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଷୋଡଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)

୬. ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି (ଷୋଡଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି)

ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମତ ବିଶେଷ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ । ସେ ସ୍ୱରଚିତ "ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା" ପୁସ୍ତକରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆବିଷ୍କୃତ ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କ ଅଲବମ୍ବନରେଓଡ଼ିଆ ଲିପିମାଳାର ଏକ ଐତିହାସିକ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସାତଗୋଟି ସ୍ତରରେ ବିକଶିତ ହୋଇ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ପରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । (୬)

୧. **ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି :**

(କ) ଜଉଗଡ ଓ ଧଉଳିଗିରିସ୍ଥିତ ଅଶୋକାନୁଶାସନ (ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ)

(ଖ) ଉଦୟଗିରିସ୍ଥ ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ.ପୂ. ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀ)

୨. **କୁଶାଣ ଲିପି :**

ଭଦ୍ରଖରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଗଣଭଦ୍ରଙ୍କ ଭଦ୍ରକାଳୀଙ୍କ ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ)

୩. **ଗୁପ୍ତଲିପି :**

(କ) ଧର୍ମରାଜଙ୍କ ସୁମଣ୍ଡଳ ତାମ୍ର ଶାସନ (ଖ୍ରୀ. ୫୭୦)

(ଖ) ଲୋକବିଗ୍ରହଙ୍କ କଣାସ ତାମ୍ର ଶାସନ (ଖ୍ରୀ. ୬୦୦)

(ଗ) ଶିବରାଜଙ୍କ ପଟିଆକିଲ୍ଲା ତାମ୍ର ଶସନ (ଖ୍ରୀ. ୬୦୨)

(ଘ) ମାଧବ ବର୍ମାଙ୍କ ଗଞ୍ଜାମ ତାମ୍ର ଶାସନ (ଖ୍ରୀ. ୬୨୦)

୪. **ପେଟିକା ଶିର /ଶଙ୍କୁ ଶିର / କୁଟିଳ ଲିପି :**

(ଗଙ୍ଗ, ଭୌମକର ଓ ସୋମବଂଶୀମାନଙ୍କ ଅଭିଲେଖ)

ଖ୍ରୀ. ୮ ଶତାବ୍ଦୀ ଠାରୁ ଖ୍ରୀ. ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ

୫. **ଦକ୍ଷିଣ ନଗରୀ (Buher's Later Kalinga Script) ସହ ତୁଳନୀୟ :**

ଉରଜାମ୍ ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ. ୧୦୫୧)

୬. **ଗ୍ରନ୍ଥ/ତାମିଳ :**

ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଦ୍ୱିଭାଷିକ ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ. ୧୨୬୧)

୭. **ନାଗରୀ :**

ଶ୍ରୀ କୂର୍ମେଶ୍ୱର ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ. ୧୪୦୩)

ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମତରେ, "ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଭାବର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ତାହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱରୂପ ଲାଭ କରିଛି । ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଗୁପ୍ତ, କୁଟିଳ ଓ ପ୍ରୋଟୋ-ବଙ୍ଗଳା ଲିପି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତାମିଲ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲିପି ଓ ନାଗରୀ ଲିପି ପ୍ରଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସୃଷ୍ଟି ଓ ବିକାଶ ଘଟିଛି । (୭) ସେ ମଧ୍ୟ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ତାମିଲ-ତେଲୁଗୁ, ବଙ୍ଗଳା ବା ନାଗରୀ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଲିପିରୁସୃଷ୍ଟି ହୋଇନାହିଁ ।

ମଗଧ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ ପାହାଡରେ ଅନୁଶାସନ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିବାସୀଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ଓ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପିରେ ଖୋଦନ କରାଇଥିଲେ । ଏହି ଅନୁଶାସନ ଦୁଇଟିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ନିକଟତର । ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ ଏହି ଅନୁଶାସନରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଆଦିମ ଆକୃତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଏହି ଅନୁଶାସନରୁ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଅ, ଆ, ଇ, ଉ, ଏ, ଓ, କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଚ, ଛ, ତ, ଝ, ଞ, ଟ, ଠ ଡ, ଢ, ଣ, ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ, ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ, ଯ, ର, ଳ, ବ, ସ, ଶ, ଷ, କା, କି, କୀ, କ, କେ, କୈ ପ୍ରଭୃତି ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନଟ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଅକ୍ଷର ସମୂହର ଆକୃତି ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ସଦୃଶ ହୋଇନଥିଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଆଦ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ତଥା ମୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ଲିଖନ ପଦ୍ଧତି ଧାରାର ଖୋଦିତ । (୮) ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିର କେତୋଟି ନମୂନା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ।

ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ)

ମୌର୍ଯ୍ୟଯୁଗ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ ଥିବାରୁ କେବଳ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ଲିପିକାରମାନେ ଲେଖୁଥିଲେ । ସେମାନେ ନିଜର

ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ସରଳ ରେଖାଯୁକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପୂର୍ବକ ବକ୍ର ଓ ଗୋଲ କରି ଲେଖୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଲିପିର ସ୍ଥାୟୀତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିର ସରଳରେଖାବଳୀ କ୍ରମେ ବକ୍ର ଓ ଗୋଲ ହୋଇଥିଲା । ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ମତରେ ଅ, ଖ, କ, ଇ ଏହି ଚାରୋଟି ଅକ୍ଷର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା ।(୯) କେତେକଙ୍କ ମତରେ ମୌର୍ଯ୍ୟଯୁଗ ପରେ ଭାଷାକୁ ସ୍ଥାୟୀ ରୂପ ଦେବା ନିମିତ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିଲା ଏବଂ ସେମାନେ ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାଳପତ୍ରରେ ସରଳ ରେଖାଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷର ଲେଖିଲେ ତାହା ନଷ୍ଟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ତେଣୁ ଲୋକମାନେ ଲୌହ ଲେଖନୀରେ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ସରଳ ରେଖାଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷର ପରିବର୍ତ୍ତେ ବକ୍ରରେଖାଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷର ଲେଖିଲେ । ତେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆଲିପି ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମୟରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କଲା । ଏତାଦୃଶ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିକୁ ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନେ କୁଶାଣ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି । କୁଶାଣ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିର ଉନ୍ମେଷ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ କେତେକ ମୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖୁଥିଲେ । ଖ୍ରୀ.ପୂ. ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ଖାରବେଳଙ୍କ ଉଦୟଗିରିସ୍ଥିତ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ପ୍ରଶସ୍ତିରେ ମୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ଓ କୁଶାଣ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ଉଭୟ ଲିପି ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

ଖାରବେଳ କାଳୀନ ବ୍ରହ୍ମୀଲିପି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀ)

ଭଦ୍ରଖରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ମହାରାଜ ଗଣଭଦ୍ରଙ୍କର ଶିଳାଲେଖରେ କେବଳ କୁଶାଣ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ଖୋଦିତ । ଏହି ଶିଳାଲେଖର ସମୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ତୃତୀୟ ।(୧୦)

ଓଡ଼ିଆମାନେ ଲିପି ବା ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମର ମାନ୍ୟତା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଚେତନାରେ ସେମାନେ ଲିପି ବା ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଠାରେ ମୁକୁଟ ବା ଚୁଳ ସଂଯୋଗ କରିଥିଲେ । ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଲିପିର ଶୀର୍ଷରେ ବିନ୍ଦୁ, ଚୁଳ, ତ୍ରିକୋଣ ଓ ଚତୁଷ୍କୋଣ ପ୍ରଭୃତି ସଂଯୋଗ କରାଗଲା ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ଲିପିଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁପାଠ୍ୟ ହୋଇପାରିଲା । ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଏତାଦୃଶ ଲିପି ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଡକ୍ଟର ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ମତରେ ସେହି ସମୟରେ ତାମ୍ରଶାସନ ମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଖ, ଗ, ଣ, ଥ, ଦ, ମ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । (୧୧) ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟବହୃତ ଏହି ଲିପିକୁ "ଗୁପ୍ତଲିପି" ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତଯୁଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିର ବ୍ୟାପକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତିତଲିପି କୁଟିଳାକୃତି ଧାରଣ କରିଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କୁଟିଳ ଲିପି, କଣ୍ଟକ ଶୀର୍ଷକଲିପି, ସୂକ୍ଷ୍ମକୋଣୀ ଲିପି ବା ସିଦ୍ଧମାତୃକା କୁହାଗଲା । ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ ଏହି ଲିପି ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ଓ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳରେ ତିନିଶହ ବର୍ଷ ଧରି "ପେଟିକା ଶୀର୍ଷକ ଲିପି"ର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା, ଯହିଁରେ ଶିରଦେଶକୁ ପେଡ଼ିପରି ଚାରିକୋଣିଆ କରାଯାଇଥିଲା ।

ପେଟିକାଶିର ବା ଶରଭପୁରୀୟ ଲିପି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୭ମ, ୮ମ ଓ ୯ମ)

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଶରଭ ପୁରୀୟ ରାଜନ୍ୟ ବୃନ୍ଦ ପେଟିକାଶୀର୍ଷକ ଲିପିର ବ୍ୟାପକ ବ୍ୟବହାର କରିଥିବାରୁ ଏହାକୁ "ଶରଭପୁରୀୟ ଲିପି" ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ବାକାଟକ ରାଜା ପ୍ରବରସେନ, ନଳବଂଶୀୟ ମହାରାଜା ଭଗଦତ୍ତ ଶର୍ମା, ଶରଭପୁରୀୟ ରାଜ ମହାସୁଦେବ ଓ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳର ରାଜା ତୀବରଦେବ ପ୍ରଭୃତି ସେମାନଙ୍କ ତାମ୍ର ଶାସନ ଓ ମୁଦ୍ରାରେ ଏହି ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ ।

ବିକଶିତ ଧାରାରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ମୂଳ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ସହିତ ସଂଯୋଗ ରହିଲା ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ବୃନ୍ଦ ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଲିପିରେ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି ରଚନା କରିଥିଲେ । ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି ବା ଦୋହାକୋଷ ଲିପିରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରର ଏ, ଗ, ଘ, ଚ, ଛ, ଜ, ଢ, ନ, ପ, ଳ ଏବଂ ୬, ୭, ୮ ଓ ୯ ପ୍ରଭୃତି ସଂଖ୍ୟା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଦୋହାକୋଷ (ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି) ଲିପି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ)

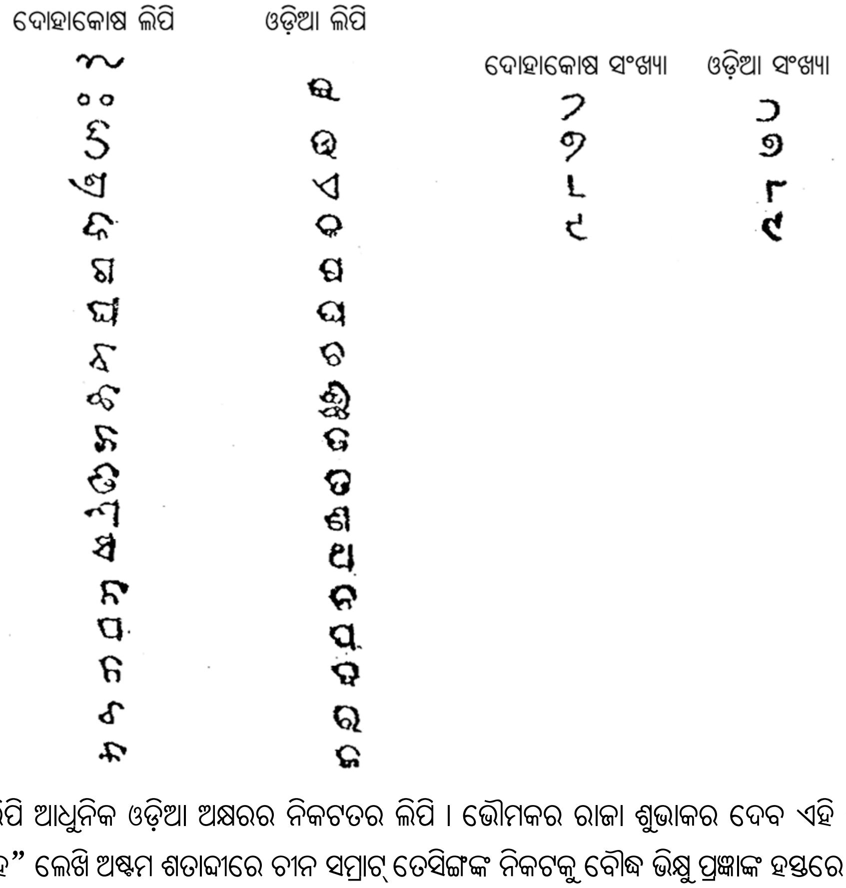

ଏହି ଲିପି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରର ନିକଟତର ଲିପି । ଭୌମକର ରାଜା ଶୁଭାକର ଦେବ ଏହି ଲିପିରେ ବୌଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ "ଗଣ୍ଡବ୍ୟୁହ" ଲେଖି ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଚୀନ ସମ୍ରାଟ୍ ତେସିଙ୍ଗଙ୍କ ନିକଟକୁ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପଠାଇଥିଲେ । ଭୌମାକର ବଂଶର ନେଉଳପୁର, ବାଣପୁର, ଅନୁଗୁଳ, ପାଟଲିଙ୍ଗା ତାମ୍ରଶାସନ, ତୁଙ୍ଗବଂଶର ତାଳଚେର ଓ ବଲଣ୍ଡା ତାମ୍ରଶାସନ, ବୌଦ୍ଧ ଭଞ୍ଜରାଜାଙ୍କ ତାମ୍ରଶାସନ ଏବଂ କୋଦାଳକର ଶୁଳ୍‌କୀମାନଙ୍କ ତାମ୍ର ଶାସନ ଏହି ଲିପିରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ । ସୂଚନା ଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଏହି ଲିପି ଓଡ଼ିଶା ସମେତ ଭାରତର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଓ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ସେହି ସମୟରେ ଆଦୃତି

ଲାଭ କରିଥିଲା । ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟବୃନ୍ଦ ଏହି ଲିପିରେ ଦୋହାକୋଷ ଲେଖି ନେପାଳ, ଭୁଟାନ ଓ ତିବ୍ବତ ଦେଶରେ ପ୍ରଚାର କରିବା ଯୋଗୁଁ ସେହି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏହି ଲିପିର ଆଦୃତି ରହିଥିଲା । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭାଷାବିତ୍ ପ୍ରଫେସର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ବହୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ ସ୍ୱରଚିତ "ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା" ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମତ ହେଉଛି, "ତିବ୍ବତୀୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ "ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ" ଲିପି ଗୋଟିଏ ଭାରତୀୟ ଲିପି । ଏହି ଲିପିର ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାରୁ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ରୂପାନ୍ତର ବୋଲି ଧାରଣା ହୁଏ ।"(୧୨) ପ୍ରଫେସର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସୂଚନା ଅନୁସାରେ ତିବ୍ବତରେ ଖ୍ରୀ. ୬୨୭ ଠାରୁ ୬୯୮ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ରଙ୍-ସାଙ୍-ଗାମ୍ପୋ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ସେ ନିଜର ମନ୍ତ୍ରୀ ଥନ୍-ମି ସମ୍ଭୋଟଙ୍କ ସହିତ ଷୋହଳ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଲିପିଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଭାରତ ପଠାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ପଣ୍ଡିତ ଦେବବିନ୍ଦ ସିଂହ ନାମକ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଠାରୁ ଚଉଷଠି ପ୍ରକାର ଲିପି ଶିକ୍ଷା କଲେ । ଏହାପରେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରିଯାଇ ସେମାନେ ନିଜଭାଷାର ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ତିବ୍ବତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଉଦ୍ଭାବନ କଲେ । ସେହି ତିବ୍ବତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା decorative ଓ Cursive ଦୁଇ ପ୍ରକାରର, ଯାହାକୁ ଉ'ମେ ଓ ଉଚା ବା ଗୋଚା କୁହାଗଲା । ଉମେ ହେଉଛି ଛଟା ଅକ୍ଷର ଓ ଉ'ଚା ଲିପି ନାଗରୀ ବା ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷର ସଦୃଶ ଶୀର୍ଷ ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ । ସମ୍ଭୋଟ "ଲାଂସା" ଲିପ ଅନୁକରଣରେ ଉ' ଚା ଓ "ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ" ଲିପି ଅନୁକରଣରେ ଉ'ମେ ଲିପି ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । "ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ" ଲିପିର ବର୍ଣ୍ଣନା ସମ୍ବଳିତ ଯେଉଁ ତିବ୍ବତୀୟ ପୋଥି ବିଶ୍ୱଭାରତୀର ତିବ୍ବତୀ ବିଭାଗରେ ସଂରକ୍ଷିତ ତାହା ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗସୂତ୍ର ରହିଥିବାର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ । ସେହି ପୋଥିଟିରେ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପିର ୧୬ଟି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା- ଅ, ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଋ, ୠ, ଌ, ୡ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ, ଅଂ, ଏବଂ ଅଃ, ୩୪ଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା- କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ,ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଞ, ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ, ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ, ପ, ଫ, ବ, ଭ ଏବଂ ମ ତଥା ଯ, ର, ଲ, ବ, ଶ, ଷ, ହ, କ୍ଷ, ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ସ୍ୱରସଂଯୋଗ ଯଥା- କା, କି ଇତ୍ୟାଦ, ବ୍ୟଞ୍ଜନର ନିମ୍ନ ନ୍ୟାସ ଯଥା- କ୍ର, କ୍ଲ ଇତ୍ୟାଦି, ତଳ ଉପର ନ୍ୟସ୍ତ ସଂଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା- ଗ୍ ଗ, ଢ୍ ଢ ଇତ୍ୟାଦି ସଂଯୁକ୍ତ ଅନୁନାସିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା- ଙ୍କ, ଙ୍ଗ, ଇତ୍ୟାଦି ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବିଶେଷ ଅକ୍ଷରର ନମୂନା ଦିଆଯାଇଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଇ, ଈ, ଏ ଓ, କ, ଖ, ଗ, ଙ,ଚ, ଜ, ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ, ପ, ଫ, ବ, ମ, ଯ, ଲ, ଶ, ଷ, ସ ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକ ଅବିକଳ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ସଦୃଶ । ଅ, ଆ, ପୋଥିରେ ମିଳୁଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ସଦୃଶ, ଉ, ଊ ତ୍ରୟୋଦଶ- ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଭିଲେଖର ଅକ୍ଷର ସଦୃଶ,ଐ, ଔରେ କେବଳ ଉପରେ ମାତ୍ରାଟି ଅଛି, 'ଘ' ରେ ବଙ୍ଗଳା ପରି ପୁଡ଼ା ନିମ୍ନରେ ନଥାଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅଛି, "ଛ" ଛନ୍ଦ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡଳି ଥିବାରୁ "ଚ" ପରି "ଞ" ବଙ୍ଗଳା ପରି "ହ"ର ନିମ୍ନସ୍ଥ ଚିହ୍ନଟି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଏବଂ "କ୍ଷ" ପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଲେଖର ଅକ୍ଷର ପରି, କେବଳ ଉ, ର, ଝ, ଭ, ର ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକର ଗଠନ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳାଠାରୁ ଭିନ୍ନ, ବନାନ ଭାବେ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର ଇ, ଉ, ଊ, ର ମାତ୍ରା ବଙ୍ଗଳା ପରି, ଏ ଐ, ଓ, ଔ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମାତ୍ରାର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ, ଅନୁସ୍ୱାର ବିସର୍ଗର ଚିହ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ପରି । ତିବ୍ବତୀୟ ପୋଥି ଅନୁଧ୍ୟାନ ପରେ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସମ୍ପର୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଫେସର ମହାପାତ୍ର ଚାରିଗୋଟି ସମ୍ଭାବନାର ଉନ୍ମେଷ ଘଟାଇଛନ୍ତି ।

୧. ତିବ୍ବତୀୟମାନେ ଲିପି ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଜନ୍ମ ନେଇନଥିଲା ବୋଲି ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ଙ୍କର ଧାରଣା । ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ କୁଟିଳ ଲିପି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ତାହା ସହିତ ତିବ୍ବତୀୟ ପୋଥିରେ ଥିବା ଅକ୍ଷରର ନମୂନା ମିଶେ ନାହିଁ । ତା'ହେଲେ କ'ଣ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ, ଖୋଦିତ ଅଭିଲେଖରେ ଲିପିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମିଳୁନଥିଲେ ହେଁ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ହସ୍ତାକ୍ଷରରେ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା ?

୨. ପୋଥିଟିର ରଚନାକାଳ ପୁଷ୍ପିକାର ସୂଚନା ଆଧାରରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ହୋଇନଥିଲେ ହେଁ ଲେଖକ ଶୁଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରମାଣନୁସାରେ ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଯଦି ଧରିନିଆଯାଏ, ଲେଖକ ଅର୍ବାଚୀନକାଳୀନ ଲିପିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇପାରିଥାନ୍ତି, ତଥାପି କ'ଣ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ତିବ୍ବତୀୟ ପରମ୍ପରାରେ ଭାରତର ଯେଉଁ ବିଶେଷ ଲିପି ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲା, ଏହା ସେହି ଲିପିର ହିଁ ଅର୍ବାଚୀନ ରୂପ ? (ଅନ୍ୟ ପୋଥିରେ ମଧ୍ୟ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପିର ନମୁନା ମିଳେ)

୩. ବ୍ୟୁହ୍ଲରଙ୍କ ପ୍ରତିପାଦିତ "ପ୍ରତ୍ନବଙ୍ଗଳା" ଲିପି ସହିତ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପିର ଯେପରି ସାଦୃଶ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତହୁଏ, ତାହାରି ଭିତ୍ତିରେ କ'ଣ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେନା, ପ୍ରତ୍ନବଙ୍ଗଳା ଲିପିର ବିକାଶ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଚାରି ଶହ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ନବଙ୍ଗଳା ଲିପି ସହିତ ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳା ଲିପିଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସଂପର୍କ ଘନିଷ୍ଠ ?

୪. ଓଡ୍ଡିୟାନ ପୀଠ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ତିବ୍ବତର ଯେପରି ଧାର୍ମିକ ସ୍ତରରେ ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଉତ୍କଳୀୟ ଧର୍ମଗୁରୁମାନେ ତିବ୍ବତୀୟ ଧର୍ମ ଇତିହାସରେ ଯେପରି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ସେହି ସୂତ୍ରରେ କ'ଣ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ନା ଯେ, ତିବ୍ବତରେ ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ପ୍ରସାର ଘଟିଥିଲା ଏବଂ ସମ୍ଭବତଃ ତାହାହିଁ ଥିଲା ତିବ୍ବତୀୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ଭୋଟଙ୍କର ଏକ ଆଦର୍ଶ ଲିପି ?(୧୩)

ପ୍ରଫେସର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପରେ ଏ ବିଷୟରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ବା ଅନୁଧ୍ୟାନ ହୋଇନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନା, ପ୍ରଦତ୍ତ ତଥ୍ୟ ଓ ସମ୍ଭାବନାରୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବିକଶିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା ଅଥଚ ଲିପିକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଭିଲେଖରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇପାରିନଥିଲା । ସର୍ବସାଧାରଣ ବିକଶିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ହେଁ ଲିପିକାରମାନେ ପାରମ୍ପରିକ ସ୍ୱରୂପରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲେ । ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି ବ୍ୟୁଲାର ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରତ୍ନବଙ୍ଗଳା ଲିପି ନାମରେ ଯେଉଁ ଲିପିକୁ ପରିଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି ସେହି ଲିପି ଓଡ଼ିଆ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାରତର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ତଥା ନେପାଳ, ଭୁଟାନ ଓ ତିବ୍ବତ ଦେଶରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ତତ୍‌କାଳୀନ ତିବ୍ବତ ଦେଶରେ କୌଣସି ଲିପି ନଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ତିବ୍ବତବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ ତଥା ସେମାନଙ୍କର କଥିତ ଭାଷାକୁ ସ୍ଥାୟୀ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇ ଲିପି ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଥିଲେ । ତଦନୁସାରେ ତିବ୍ବତର ମନ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ଭୋଟ ଷୋହଳ ଜଣ ତିବ୍ବତୀୟଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲିପିକାରଙ୍କଠାରୁ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଚଉଷଠି ପ୍ରକାର ଲିପି ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଲିପି ଶିକ୍ଷାପରେ ସେମାନେ ତିବ୍ବତ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ସେମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାର ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଆଧାରରେ ତିବ୍ବତୀୟ ଲିପି ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାକୁ ଚୀନ୍ ଦେଶ ଲୋକେ ଓ୍ୱାଚା ଓ ତିବ୍ବତୀୟମାନେ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତା କହନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନେ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପିର ନାମକରଣ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଓଡ୍ରଲିପି ହିଁ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପି । ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି, ଓଡ଼ିଶା, ବଙ୍ଗଳା, ଆସାମ ସମେତ ସମଗ୍ର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ତଥା ନେପାଳ, ଭୁଟାନ ଓ ତିବ୍ବତରେ ଏହି ଲିପି ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ମତରେ ଏହି ଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆ, ଆସମୀୟ ଓ ମୈଥିଳି ଲିପି ବିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି । (୧୪) ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆଲିପିର ବିବର୍ତ୍ତନ ଧାରାରେ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବିକଶିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସ୍ୱରୂପ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀର ଧାରଣ କରିଥିଲା, ଯହିଁରୁ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଓ ତିବ୍ବତର ଲିପି ଜନ୍ମ ନେଇଛି । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀର ଏହି ଓଡ଼ିଆ ଲିପିକୁ ତିବ୍ବତୀୟମାନେ ଆଦର୍ଶ ଲିପି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ଲିପିରେ

ଓଡ଼ିଶାର ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ନାଥଯୋଗୀଗଣ ସନ୍ଥ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଥିବାରୁ ତିବ୍ବତର ଧର୍ମୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସେହି ଲିପିରେ ଲେଖିବାକୁ ତିବ୍ବତବାସୀ ଶ୍ରେୟ ମଣିଥିଲେ ଏବଂ ଏହାର ନାମ ଓ୍ବାର୍ତ୍ତୁଲିପି ରଖିଥିଲେ ।

୧୯୭୩ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ କାଲଫର୍ଣ୍ଣିୟା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ସାନଡିଆଗୋଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଷଷ୍ଠ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଚୀନ-ତିବ୍ବତୀୟ ଭାଷା ସମ୍ମିଳନୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ପ୍ରଫେସର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ବକ୍ତବ୍ୟର ସାରାଂଶ ଲିପିର ଫଟୋଚିତ୍ର ସହ ଉପସ୍ଥାପନା କରାଗଲା ।

ଥନ୍-ମି ସମ୍ଭୋଟଙ୍କ ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାରତ ଅଭିଯାତ୍ରାରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ତିବ୍ବତ ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କର ଧାରଣା ଯେ, ସେ ତିବ୍ବତୀ ଭାଷାର ଲିପି ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଏକ ଆଦର୍ଶଲିପି ଅନୁସନ୍ଧାନରେ କାଶ୍ମୀର ଆସିଥିଲେ । ସେ ଯୁଗରେ କାଶ୍ମୀର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଏକ ମୁଖ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଥାଇପାରେ; ମାତ୍ର ସମ୍ଭୋଟଙ୍କ ତିବ୍ବତୀ ଲିପି ନିର୍ମାଣ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ କୌଣସି ଐତିହାସିକ ବା ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ନାହିଁ । ଡ. ସ୍ନେଲଗ୍ରୋଭ ନିଜ ମତର ପ୍ରତିରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କହିପାରନ୍ତି - 'Unfortunately the complete destruction by Moslems of the Buddhist civilization of Kashmir has removed all evidences which might finally have confirmed the Kashimiri origin of Tibetan writing' (ପୃ. ୧୪୧) ମାତ୍ର କାଶ୍ମୀର ଅଞ୍ଚଳର ଲିପି ସହିତ ତିବ୍ବତୀ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର କିଛି ଆକୃତିଗତ ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏନା । ସୁତରାଂ, ସମ୍ଭୋଟଙ୍କ ଭାରତ ଅଭିଯାତ୍ରା ପରି ତିବ୍ବତୀ ଲିପିର କାଶ୍ମୀର ମୂଳ ସନ୍ଦେହଜନକ ମନେହୁଏ ।

ତିବ୍ବତୀ ଲିପିର ଭାରତୀୟ ସୂତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରଶ୍ନ ବାଦ୍‌ଦେଲେ ବି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ତିବ୍ବତରେ ଦୁଇଟି ଭାରତୀୟ ଲିପି- 'ଓ୍ବାର୍ତ୍ତୁ' ଓ 'ଲାନ୍‌ସା' ବା 'ରାନ୍‌ଜା' ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କ ମତ ଥିଲା- 'Sambhota framed the system of Tibetan characters viz. U-chan or 'letters provided with heads' (ମାତ୍ରା) adapted from the Devanagari, and U-me or 'headless' from the Wartu". (୧୮୮୧, ପୃ. ୨୧୯) ସେ ଅନୁମାନ କରିଥିଲେ ଲାନ୍‌ସା ହେଉଛି ନେପାଳୀ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କୃତ ଦେବନାଗରୀ ଏବଂ "Wartu is probably the language of the people of Kafiristan of Bactria". (୧୮୮୨, ପୃ. ୨) ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଦେବନାଗରୀର ଏକ ପ୍ରକାର ରୂପାନ୍ତର ସ୍ୱରୂପ ଲାନ୍‌ସା ଲିପିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଓ୍ବାର୍ତ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ସୂଚନା ଖୁବ୍ ବିଭ୍ରାନ୍ତିକର ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଶା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସ୍ୱାତ ଉପତ୍ୟକାରେ ଉଡ୍‌ଡୀୟାନ ପୀଠର ନିରୂପଣ କଲାଭଳି ଏହା ଏକ ସମାନ୍ତରାଳ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

ତିବ୍ବତୀୟ 'ଓ୍ବାର୍ତ୍ତୁ' ଶବ୍ଦର ଦୁଇଟି ସୂତ୍ର ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମତଃ ଏହା ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନର ନାମରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରିଥାଏ ଏବଂ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଚୈନିକ ନାମ 'wu-tu' ବା 'wu-ta' ବିଚାରଣୀୟ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏହା ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ନାମ, ଯଥା- ବର୍ତ୍ତୁଳ ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଥାଇପାରେ । ଏହି ପ୍ରକାର ଅନୁମାନର ଅବଲମ୍ବନ ଉଭୟ ଐତିହାସିକ ଓ ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରମାଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ଐତିହାସିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ପ୍ରାୟ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀବେଳକୁ ତିବ୍ବତ ଓ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ବୌଦ୍ଧ ଜଗତରେ ପ୍ରଧାନ ତାନ୍ତ୍ରିକ କେନ୍ଦ୍ର ଉଡ୍‌ଡୀୟାନପୀଠ ରୂପେ ଓଡ଼ିଶା ଥିଲା ସୁପରିଚିତ । ସାରା ପ୍ରଦେଶରେ ବହୁ ଧାର୍ମିକ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଗଢିଉଠିଥିଲା । ରତ୍ନଗିରିରେ ଏହିପରି ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ୮ମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ

ଏକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଜ୍ଞା ଏହିଠାରେ ଯୋଗଶିକ୍ଷା କରି wu-cha (ଓଡ଼ିଶା) ରାଜାଙ୍କ ସାଂସ୍କୃତିକ ରାଷ୍ଟ୍ରଦୂତ ରୂପରେ ଖ୍ରୀ. ୭୯୫ରେ ଚୀନ ସମ୍ରାଟ ତେ-ସେଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କ ଦରବାରକୁ 'ଖଣ୍ଡବ୍ୟୂହ' ଗ୍ରନ୍ଥ ସହିତ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଆଉ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଥିଲା ଜଗଦ୍ଦଳ ବିହାର ଯେଉଁଠାର କି ପାଗସମ ଜୋନ ଜାଙ୍ଗ ଅନୁସାରେ, ମୁସଲମାନ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଆତଙ୍କିତ ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାରର ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଗଣ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତିବ୍ବତକୁ ପଳାୟନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଦନ୍ତପୁରୀର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଶାକ୍ୟଭଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରେ ସାମୟିକ ଭାବେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଏଠାରେ ତିବ୍ବତୀୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଗଣ (Lotsava) ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସଂସ୍କୃତରୁ ତିବ୍ବତୀଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରୁଥିଲେ । ଡକ୍‌ଟର ନବୀନ କୁମାର ସାହୁଙ୍କ ପୁସ୍ତକ (୧୯୫୮)ରେ ତିବ୍ବତ ଭାରତ ସମ୍ପର୍କର ପ୍ରଚୁର ବିବରଣୀ ଦିଆଯାଇଛି ଏବଂ ସେହି ଭିତ୍ତିରେ ତିବ୍ବତ ପ୍ରତି ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ଅବଦାନ ବିଚାର କଲେ ମନେହୁଏ, ଏକ ସମୟରେ, ଯେତେବେଳେ କି ତିବ୍ବତୀଭାଷାର ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ଲିଖନ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇନଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଅଞ୍ଚଳର ଲିଖନ ରୀତି ତିବ୍ବତୀୟ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୁସୃତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେହି ଉତ୍କଳୀୟ ଲିପିମାଳାକୁ ସେମାନେ ଆକୃତିଗତ ବର୍ତ୍ତୁଳତା ହେତୁ କିମ୍ବା wu-tu ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ହେତୁ 'ୱାର୍ତ୍ତୁ' ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଥିଲେ ।

ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ତିବ୍ବତୀ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ କେତେକ ଅକ୍ଷର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକାପରି ଲାଗେ । ଦୁଇଟି ଲିପିର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ତିବ୍ବତୀ ପୋଥିରୁ ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପିର ନିମ୍ନଲିଖିତ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ଏହି ପୋଥିଟି ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ତିବ୍ବତୀ ବିଭାଗରେ ସଂରକ୍ଷିତ ଏବଂ ଏହାର ରଚନାକାଳ ଆନୁମାନିକ ଭାବେ ୧୬ଶ/୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀ । ପୋଥିର ପୁଷ୍ପିକାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ଯେ 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପି ଏବଂ ତିବ୍ବତୀ ଓ ଏହାର ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଚିତ୍ରଲିପିସମୂହ ଅବିମିଶ୍ରଭାବେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଅଳଙ୍କରଣରେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସଂକ୍ଷେପଣ କରାଗଲା । ଏହା ଅଭୂତପୂର୍ବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମରାଜ ଶେଙ୍ଗ୍‌ଚୂ ବଂଶର ଷୋଡଶ କୁଳପୁତ୍ର ଥୋବେଚେନ ଓଆଙ୍ଗଙ୍କ ବିଶେଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଚୂଡାନ୍ତଭାବେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରାଗଲା । ଅବତାର-କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ବାକ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ସୁମତି ଦିନଶାସନଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଓ ତାଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କାର ଅନୁସାରେ, ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଯଥାନିୟମରେ ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପି ସମ୍ପାଦିତ ହେଲା ।' (ବାକ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ସୁମତି ହେଲେ ୫ମ ଦଳାଇଲାମା, ସମୟ ୧୬୧୭-୧୬୮୨ ଏବଂ ଶେଙ୍ଗ୍‌ଚୁ ବଂଶର ରାଜତ୍ୱକାଳ ୧୬୬୨-୧୭୧୨ ।)

୧. ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ (୧୬) ଅ ଆ ଇ ଈ ଉ ଊ ଋ ୠ ଌ ୡ ଏ ଐ ଓ ଔ ଅଂ ଅଃ

୨. ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ (୩୪) କ ଖ ଗ ଘ ଙ । ଚ ଛ ଜ ଝ ଞ । ଟ ଠ ଡ ଢ଼ ଣ । ତ ଥ ଦ ଧ ନ । ପ ଫ ବ ଭ ମ । ଯ ର ଲ ବ । ଶ ଷ ସ ହ କ୍ଷ ।

୩. ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ସ୍ୱର ସଂଯୋଗ - କ କା କି କୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

୪. ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମାତ୍ରାର ନିମ୍ନଭ୍ୟାସ- କୃ, କ୍ଳ, କ୍ର, କ୍ୱ ।

୫. ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବିନ୍ୟାସ- କ୍କ, ଖ୍ଖ, ଗ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି ।

୬. ସଂଯୁକ୍ତ / ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ- ଙ୍କ, ଞ୍ଚ, ଣ୍ଟ, ନ୍ତ, ମ୍ପ ।

୭. ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱମାତ୍ରାହୀନ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ନିମ୍ନନ୍ୟାସ- କ୍ଲ, ସ୍କ, ବ୍ବ ଇତ୍ୟାଦି ।

୮. ପ୍ଲୁତ ଅକ୍ଷର- କ୨, ଖ୨ ।

୯. କଣ୍ଠ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଲେଖିବାର ଦ୍ୱିବିଧ ରୀତି ।

୧୦. ଓଷ୍ଠ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଲେଖିବାର ଦ୍ୱିବିଧ ରୀତି ।

୧୧. ବିବିଧ ଏକକ ଓ ସଂଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ଅପରାପର ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଲିପିସମୂହ ପରି ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ମୂଳତଃ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଏହାର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି: ଗୋଲାକାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାର ପୁଚ୍ଛ, ପୁଡା ଏବଂ କୋଣହୀନ ଆକୃତି । ଏହାର ବିକାଶକ୍ରମ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

୧. ବ୍ରାହ୍ମୀ ଧଉଳିଗିରି, ଜଉଗଡର ଅଶୋକାନୁଶାସନ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୩ୟ ଶତାବ୍ଦୀ, ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୧ମ ଶତାବ୍ଦୀ)

୨. କୁଶାଣ ବ୍ରାହ୍ମୀ- ଗଣଙ୍କ ଭଦ୍ରକ ଅଭିଲେଖ (୩ୟ ଶତାବ୍ଦୀ)

୩. ଗୁପ୍ତ ଲିପି- ଧର୍ମରାଜଙ୍କ ସୁମଣ୍ଡଳ ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ. ୫୭୦)

୪. ପେଟିକା- ଶିର, ଶଙ୍କୁ-ଶିର ଓ କୁଟିଳ ଲିପି- ମାଧବରାଜଙ୍କ ଗଞ୍ଜାମ ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ. ୬୨୦) ଭୌମକର ଓ ସୋମବଂଶୀମାନଙ୍କ ଅଭିଲେଖ (୮-୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀ)

୫. ବ୍ୟୁଲାରଙ୍କ 'ପରବର୍ତ୍ତୀ କଳିଙ୍ଗ ଲିପି' ଏବଂ ବଜ୍ରହସ୍ତ ଦେବଙ୍କ ଉରଜାମ ଅଭିଲେଖ (ଖ୍ରୀ. ୧୦୫)

୬. 'ପ୍ରତ୍ନ-ବଙ୍ଗଳା' ଲିପି- ଗଙ୍ଗକାଳୀନ ଅଭିଲେଖ (୧୧-୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ।

ବସ୍ତୁତଃ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପିର ପ୍ରଚଳନ ଘଟିଥିଲା । ଭାଷାର ମୌଳିକ ଧ୍ୱନିସମୂହର ସୁପ୍ରକାଶ ପାଇଁ କଥା ଲିଖନ ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ନାନା ଧରଣର ଲିପିରେ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ସ୍ଥିତିର ପରିଚାୟକ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଏ, ଗୋଟିଏ ଅଭିଲେଖରେ ବିଭିନ୍ନ ଲିପି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଜଣେ ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲିପି ଅନୁସୃତ ହୋଇଛି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ, ଖ୍ରୀ. ୯୯୧ କାଳୀନ ଅନନ୍ତବର୍ମ ଦେବଙ୍କ ମଣ୍ଡାଶା ଦାନ ଶାସନରେ ବ୍ୟବହୃତ ମୋଟ ୭୩୮ଟି ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରୁ ୧୯୯ଟି ଦକ୍ଷିଣ ନାଗରୀ, ୫୯ଟି ତେଲୁଗୁ, ୧୦୧ଟି ଗ୍ରନ୍ଥ, ୧୫୭ଟି ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ବାଦ୍ ବାକି ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଚଳିତ ନାନା ଲିପିରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହି ସନ୍ଧି ସମୟରେ କୁଟିଳ ଲିପି ଅବଲମ୍ବନରେ ପ୍ରତ୍ନ-ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା । ବ୍ୟୁଲାରଙ୍କ 'ପରବର୍ତ୍ତୀ କଳିଙ୍ଗ' ଓ 'ପ୍ରତ୍ନ-ବଙ୍ଗଳା' ଲିପିଦ୍ୱୟ ବାସ୍ତବତଃ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଦୁଇଟି ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଏବଂ ଏହା 'ପ୍ରତ୍ନ-ଓଡ଼ିଆ'

ରୂପେ ଅଭିହିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀର କୁଟିଳାକ୍ଷରରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଶଙ୍କୁ ମାତ୍ରା କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୁଦ୍ର ସମାନ୍ତରାଳ ରେଖାରେ ପରିଣତ ହେଲା ଏବଂ ବାମପାର୍ଶ୍ୱରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତ୍ରିଭୁଜାକାର 'ନେପାଳୀପୁଡା' ସନ୍ନିବେଶିତ ହେଲା । ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲୌହ ଲେଖନୀରେ ଲେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ଦୁଇଟି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଏହି 'ନେପାଳୀ-ପୁଡା' ଅର୍ଦ୍ଧ-ବୃତ୍ତାକାର ଶୀର୍ଷ ମାତ୍ରାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ଦକ୍ଷିଣ-ଭାରତୀୟ ଲିଖନ-ରୀତିର ପ୍ରଭାବରେ ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ଅଭିଲେଖମାଳାରେ ଯେଉଁ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକର ନମୁନା ମିଳେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ସାଧୁ ବା stylised ଲିଖନ ରୀତିର ଆଦର୍ଶ । ସେ ସମୟରେ ସାଧାରଣ ଲେଖାଲେଖିରେ ଯେ ଏକପ୍ରକାର ଛଟାଅକ୍ଷର ଚଳୁ ନଥିଲା ଏବଂ ତାହା ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ କ୍ରମଶଃ ଗୋଲାକୃତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇନଥିଲା, ଏପରି ଅନୁମାନ ଭିତ୍ତିହୀନ ହୋଇନପାରେ । ସୁତରାଂ ପ୍ରତ୍ନ-ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ନିମ୍ନତମ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସମୟ-ସୀମା ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ନିରୂପଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପରୋକ୍ତ ତଥ୍ୟ ସମୂହ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ-

(କ) କାଫିରସ୍ଥାନର ଭାଷା କିମ୍ବା କାଶ୍ମୀରୀ ଲିପିଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସହିତ ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପିର ସମ୍ବନ୍ଧ ନିକଟତମ ଓ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ।

(ଖ) ଶଂସିତ ତିବ୍ବତୀ ପୋଥିର ଲେଖକ କୌଣସି କ୍ରମେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଧରିନେଲେ ମଧ୍ୟ ତିବ୍ବତୀୟ ପରମ୍ପରାରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ୍ୱାର୍ତ୍ତୁ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

(ଗ) ଉଡ୍‌ଡୀୟାନ ପୀଠ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ତିବ୍ବତର ଘନିଷ୍ଠ ସାଂସ୍କୃତିକ ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାଗତ ଧର୍ମଗୁରୁମାନେ ତିବ୍ବତୀୟ ଧର୍ମ-ପରମ୍ପରାରେ ମହତ୍ତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ, ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ଲିପି ତିବ୍ବତରେ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଥିବା ଏବଂ ସମ୍ଭବତଃ ଏହାହିଁ ସମ୍ଭୋଟଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଲିପି ହୋଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ତିବ୍ବତୀ ପୋଥିର ଫଟୋଚିତ୍ର

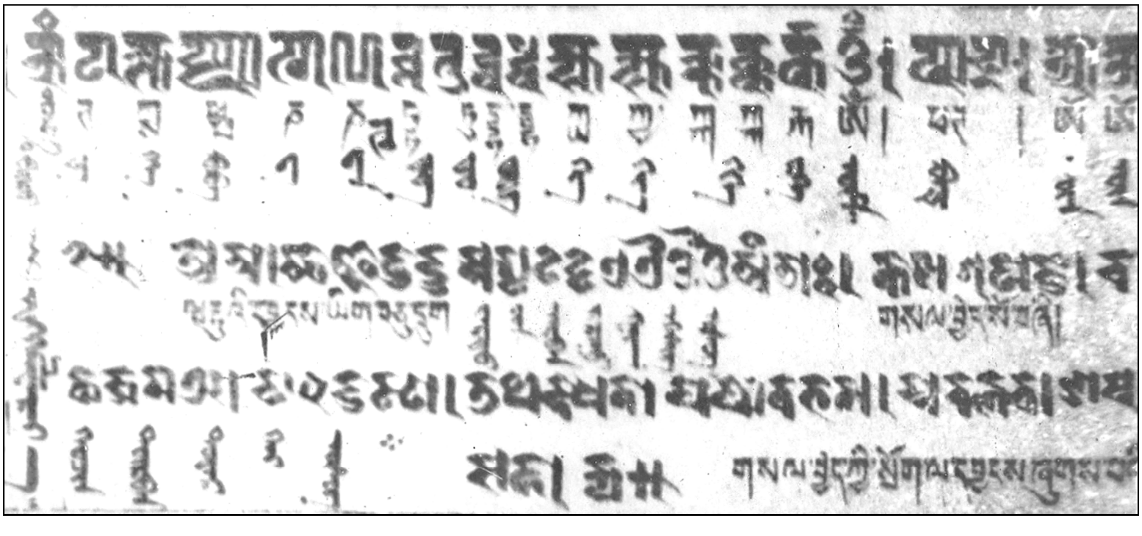

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଏ, କ, ଖ, ଗ, ଥ, ଧ, ମ, ଯ, ଜ, ଶ, ଷ, ହ ପ୍ରଭୃତି ଅକ୍ଷର ମାନଙ୍କର ସଠିକ୍ ଆକୃତି ନବମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗଠନ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଆ, ଇ, ଐ, ଓ, ଔ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଆଧୁନିକ ଲିଖନ ଭଙ୍ଗୀର ରୂପ ନେଇ ଗଠିତ ହେଲା । (୧୫)

ସୋମ ରାଜତ୍ୱ କାଳୀନ ଅଭିଲେଖ ସମୂହରୁ ଏହା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ ।

ସୋମବଂଶୀୟ ଶାସନ କାଳରେ ବିକଶିତ କୁଟିଳାକ୍ଷର ଲିପି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୯ମ/୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀ)

ସୋମବଂଶ ରାଜତ୍ୱ କାଳର କୁଟିଳାକ୍ଷର ଲିପି ବିକଶିତ ହୋଇ ଏତାଦୃଶ ସ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲ । ସେହି ସମୟରେ ରଚିତ ନାଥସାହିତ୍ୟ ଓ ସିଦ୍ଧସାହିତ୍ୟର ପୋଥି ମିଳିନଥିଲେ ହେଁ, କେତକ ଅଭିଲେଖ ମିଳିଛି । ଅକ୍ଷରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ କେତେକ ଅକ୍ଷରର ନିମ୍ନ ଭାଗରେ ପୁଚ୍ଛ ଦିଆଗଲା । ଏକଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆକାର ଧାରଣା କଲା । ଗଙ୍ଗରାଜତ୍ୱରୁ ଏହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଲିପିକୁ ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି କୁହାଗଲା । ଏହି ଲିପି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ।

ଗଙ୍ଗରାଜତ୍ୱ କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୧ଶ / ୧୨ଶ / ୧୩ଶ)

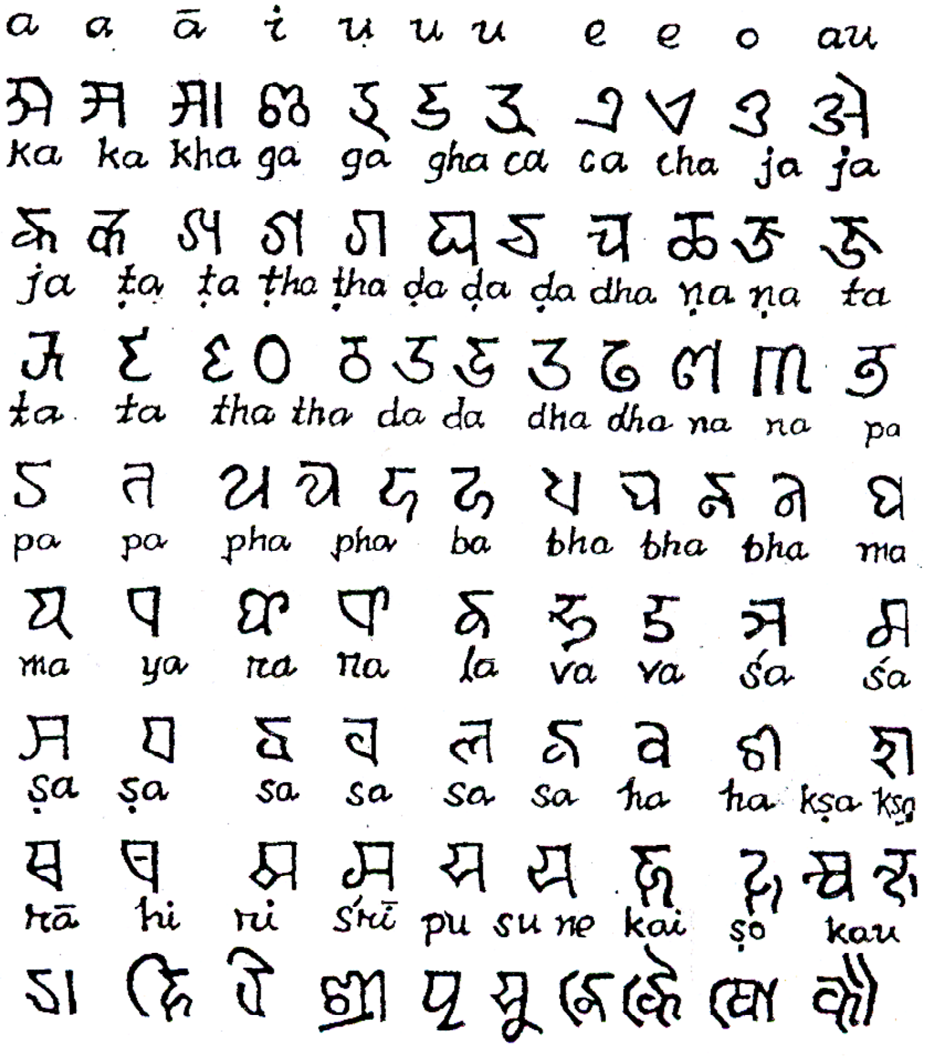

ଏହି ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି କପିଳାସ ଦଧିନଉତି ଶିଳାଲେଖ, ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ ତାମ୍ର ଶାସନ, ଅସନଖଳି ତାମ୍ରଶାସନ, ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ସ୍ତମ୍ଭାଭିଲେଖ ପ୍ରଭୃତିରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଲିପିର ଉପରଭାଗ ଗୋଲାକାର ନୁହେଁ, ପ୍ରତି

ବଦଳରେ ରେଖାଙ୍କିତ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଲିପି ସମୂହ ତ୍ରିକୋଣାକାର ଏବଂ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ସୂକ୍ଷ୍ମକୋଣୀ । ଗଙ୍ଗ ରାଜତ୍ୱରୁ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିର ବ୍ୟାପକ ବ୍ୟବହାର ହେଲା ଏବଂ ତେଲୁଗୁ ଓ ତାମିଲ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ରାବିଡୀୟ ଭାଷାର ଲିପି ସଦୃଶ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିକୁ ଗୋଲାକାର କରାଗଲା । ଗୋଲାକାର ଲିପି ଲୌହଲେଖନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖିବା ସହଜ ହେଲା ତଥା ଏତାଦୃଶ ଲିପିର ଲୋକାଦୃତି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଏହା ହେଉଛି ପୂର୍ବସ୍ୱରୂପ, ଯାହା ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ନାମରେ ପରିଚିହ୍ନିତ ।(୧୬) କେତେକ ଗବେଷକ ଏହି ଲିପିକୁ ମାଗଧୀ ଲିପି, ପ୍ରତ୍ନ ବଙ୍ଗଳା ଲିପି ଓ ଗୌଡ଼ୀଲିପି କହିଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି । ଏହି ଲିପିର ଏ, ଐ, ଓ, ଔ ପ୍ରଭୃତି ଚାରିଗୋଟି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ତଥା ଖ, ଗ, ଘ, ଟ, ଠ, ଣ, ଶ, ଷ, ଡ, କ୍ଷ ପ୍ରଭୃତି ଦଶଗୋଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଦୃଶ । ତାମିଲ ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ବଟେଲୁତ୍ତୁ (ବର୍ତ୍ତୁଳତ୍ୱ) ନାମକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରୁ ଅ, ଆ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା । (୧୭) ଗଙ୍ଗ ରାଜତ୍ୱରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକମାନେ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ଅକ୍ଷରରରେ ପୋଥି ଲେଖାକୁ ଏକ କୌଳିକବୃତ୍ତି ଭାବରେ ଆଦରି ନେଇଥିଲେ । (୧୮)

ଗଙ୍ଗ ରାଜତ୍ୱର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ତମ୍ବାପଟ୍ଟା, ସନନ୍ଦ, ରାଜକୀୟ ଘୋଷଣା ପ୍ରଭୃତିରେ ପ୍ରଥମରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ତମ୍ବାପଟ୍ଟା, ସନନ୍ଦ, ରାଜକୀୟ ଘୋଷଣା ପ୍ରଭୃତିରେ ପ୍ରଥମରେ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ଲେଖାଯାଇ ସମସ୍ତ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖାଗଲା । କବି କୋବିଦବୃନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଚଉତିଶା, ଭଜନ ମାଳିକା ପ୍ରଭୃତି ରଚନା କଲେ । ସର୍ବସାଧାରଣ ମଧ୍ୟ ତାଳପତ୍ରରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ, ଚିଟାଉ, ଅଭିନନ୍ଦନିକା ପ୍ରଭୃତି ଲେଖିଲେ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାର ଆଦର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିକୁ ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ବୃନ୍ଦ "ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି" ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ନିଦର୍ଶନ ଚିକ୍‌କାକୋଲର ପୋତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରରେ ଖୋଦିତ ଭାନୁଦେବଙ୍କ ଶିଳାଲେଖ, ପଦ୍ମପୁର ନିକଟସ୍ଥ ନୃସିଂହମନ୍ଦିରରେ ଥିବା ବୈଜଳ ଦେବଙ୍କ ଶିଳାଲେଖ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ନାଗନା ଶିବ ମନ୍ଦିରର ବୃଷଭ ଶିଳାଲେଖ, ପୁରୀ, ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଜୟବିଜୟ ଦ୍ୱାରର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଓ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଶିଳାଲେଖ ମାନଙ୍କରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଓ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ବିକାଶଧାରାରେ ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଶା ଲିପିରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଜନ୍ମ ନେଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ପଞ୍ଚଦଶ, ଷୋଡଶ ଓ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ମାଟିର ମହାକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ସମେତ ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଓ ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ, ଭକ୍ତକବି ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଦାଣ୍ଡିରାମାୟଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଅତିବଡ଼ୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ ସମେତ ସକଳ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ହରିବଂଶାଦି ସକଳଗ୍ରନ୍ଥ ତଥା ସାରଳାଯୁଗ ଓ ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗୀୟ କବିକୋବିଦବୃନ୍ଦ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ସେମାନଙ୍କ କୃତୀ ଲେଖିଥିଲେ । କ୍ରମେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ଗଜପତିମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ପୋଥିଲିଖନ ବହୁଳ ମାତ୍ରାରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ସଂସ୍କାରିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ରାଜକୀୟ ଭାଷାର ମାନ୍ୟତା ମିଳିଲା । ଗଜପତିମାନଙ୍କ ସମେତ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ ଓ ଜମିଦାରଗଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନଦେଲେ । ସେହି ସମୟର ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ରାଜତ୍ୱ କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀ)

ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜତ୍ୱରେ କ୍ରମବିକଶିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ବ୍ୟାପକ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଭାଷାଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ "ଚାଟଶାଳୀ" ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । "ମାଟିବଂଶ" ନାମକ ଗୋଟିଏ ସଂପ୍ରଦାୟ ଚାଟଶାଳୀ ଶିକ୍ଷକ ବା ଅବଧାନ ବୃତ୍ତିକୁ କୌଳିକ ବୃତ୍ତି ସ୍ୱରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେ । ଏହି ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟକୌଣସି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇନଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଲେଖାର ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନାକ୍ଷର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଏପରି ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା ନାହିଁ । (୧୯) ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଜନ୍ମ ନେଇ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଦୀର୍ଘ ଦୁଇ ହଜାର ଚାରିଶହ ବର୍ଷର ବିକଶିତ ଧାରାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଜୟଦେବ ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶଧାରର ସାରଣୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ବିକାଶଧାରାରେ କରଣି ଲିପିର ଭୂମିକା ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଏକ ଦ୍ରୁତ ଲିଖନ ରୂପ । ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଏହା ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ବିକାଶ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିକୁ ମାନକ ରୂପ ଦେବାରେ କରଣି ଲିପିର ଭୂମିକା ରହିଛି । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ରାଜା, ଜମିଦାର, ରାଜକର୍ମଚାରୀ, ଦରବାର, ସର୍ବରାକାର, ପଧାନ ପ୍ରଭୃତି ମୁଖିଆମାନେ ଏହି କରଣି ଲିପିରେ ରାଜାଦେଶ, ଘୋଷଣା ନାମା, ହିସାବ, ଆୟବ୍ୟୟ ବିବରଣୀ, ବିଚାର ବିବରଣୀ, ଖସଡ଼ା, ଖତିଆନ, ଖଜଣା ପାଉତି, ଚିଠି ପ୍ରଭୃତି ଲେଖୁଥିଲେ । ଗବେଷକମାନଙ୍କର ମତ, ସେହି ସମୟରେ ବହୁ କରଣ ସଂପ୍ରଦାୟର ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଏହି ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ତାହା କରଣି ଲିପି ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା । କେତେକଙ୍କ ମତରେ କରଣ ଏକ ସଂପ୍ରଦାୟକୁ ନବୁଝାଇ ପଦବୀକୁ ବୁଝାଯାଉଥିଲା । ସ୍ୱାଧୀନତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଲିପିର ବ୍ୟବହାର ଥିଲେ ହେଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ବ୍ୟବହାର ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସଂରକ୍ଷିତ ଥିବା କରଣି ଲିପିର ଦଲିଲକୁ ନେଇ ଏହାର ନମୁନା, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ, ମୂଳବ୍ୟଞ୍ଜନ, ସାଧିତ ଅକ୍ଷର ଓ ବ୍ୟବହାରିକ କୌଶଳ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇଛି । (୨୦) ନିମ୍ନରେ କରଣିଲିପିର ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର ଉଦାହରଣ ପ୍ରଦତ୍ତ ।

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ :

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର | କରଣି ଅକ୍ଷର | ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ

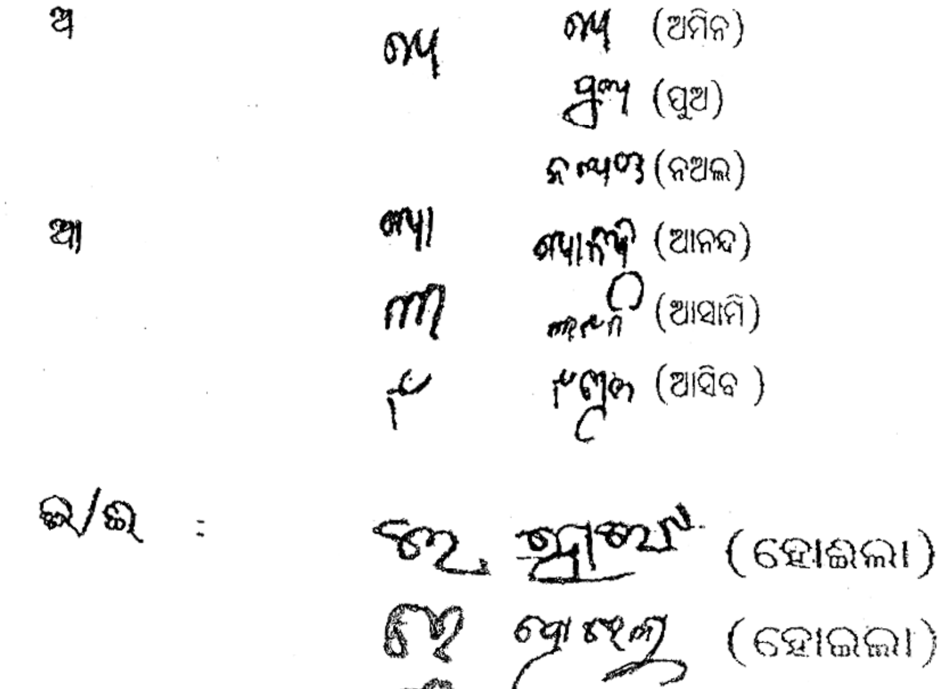

ଉ/ଊ			(ତଢ଼ାଉ)
			(ତଢ଼ାଉ)
			(ଦେଉଳ)
ଋ			(ଠାରୁ)
			କରୁଅଛନ୍ତି)
			(ଠାରୁ)
ଏ			(ଏହି)
			(ଏହିକି)
			ଏମାରମଠ)
ଓ			(ଓଗେର)
			(ଓଗେର)
			(ଓ ଅମିନ)

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ :

ଆଧୁନିକ ଓଡିଆ ଲିପି	କରଣି ଲିପି	ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ	
କ :			(କଚେରି)
			(କରଣ)
			(କରିବା)
ଖ :			(ଖଟାଇବ)
			(ଦାଖଲ)
			(ଦାଖଲ)

ଗ : (ଗଉଡ)

(ଯଗନ୍ନାଥ)

(ଦାରୋଗା)

ଘ : (ଘରେ)

(ରଘୁ)

(ରାଘବ)

ଚ : (ହରଚଣ୍ଡି)

(କଚେରି)

(କଚେରି)

ଛ : (ଅଛି)

(ଛାମୁକୁ)

(ଛାଡ଼ି)

ଜ : (ଜଗନ୍ନାଥ)

(ଜମାଦାର)

ଝ : (ମଝିରେ)

ଟ : (ପଟନାଏକ)

(ପଉଟ)

(ତ୍ରୁଟି)

ଠ : (ଠାକୁ)

(ଠାକୁ)

(ମଠ)

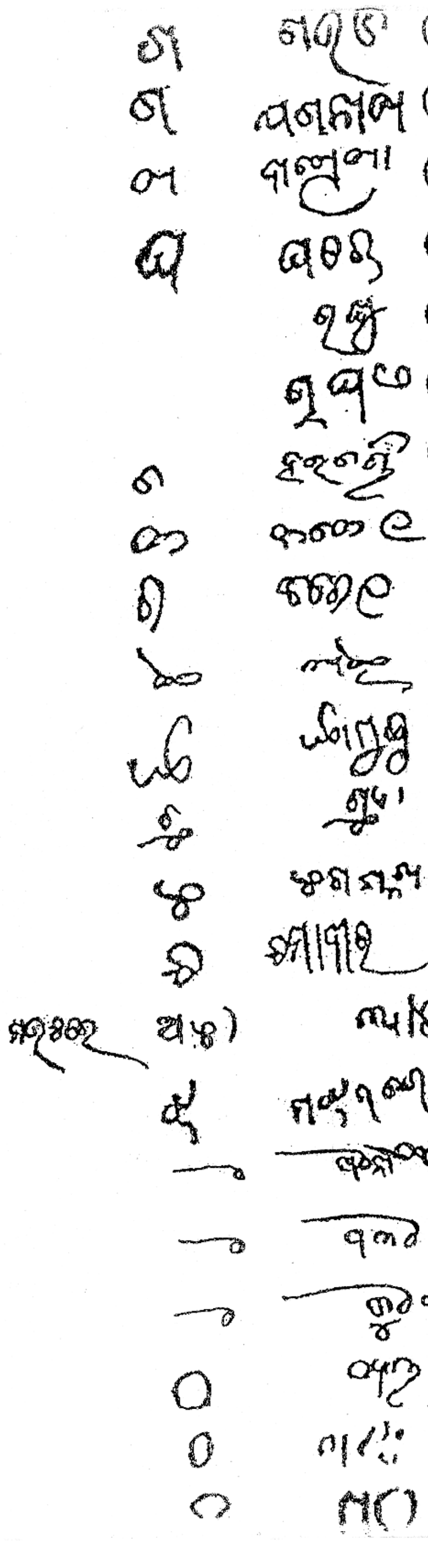

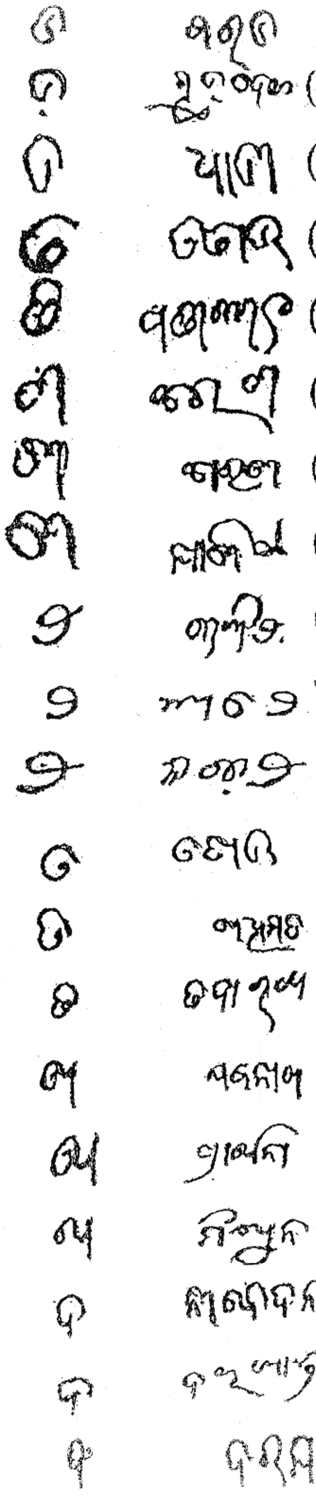

ଢ :
(ଗାଢ଼ତ)
(ଛାଡ଼ଦେବ)
(ଧାଡ଼ି)

ଢ଼ :
(ତଢ଼ାଉ)
(ପଢ଼ିଆରି)

ଣ :
(ବରଣ)
(କାରଣ)
(ଯାଣିବା)

ତ :
(ଲେଖିତ)
(ଅତେବ)
(ନତେତ)
(ତଢ଼ାଉ)
(ବିଧିମତ)
(ତଦାରଖ)

ଥ :
(ଜଗନ୍ନାଥ)
(ପ୍ରାର୍ଥନା)
(ମିଥୁନ)

ଦ :
(ନିବେଦନ)
(ଦରଖାସ୍ତ)
(ଦରଜ)

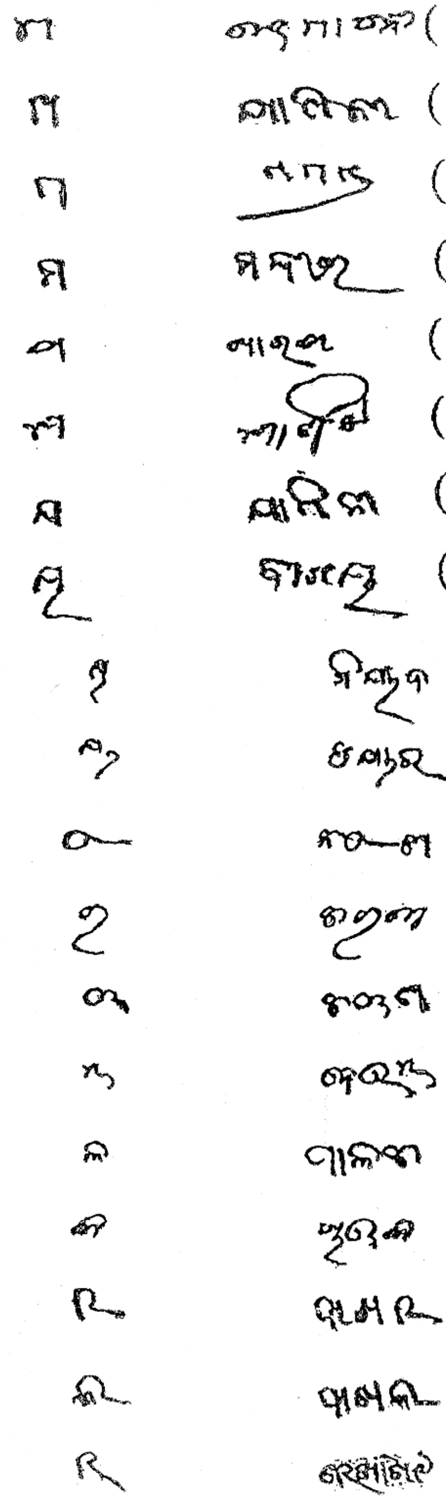

ମ	:	(ସେମାନେ
		(ଯାମିନୀ)
		(ସମସ୍ତ)
		(ମନ୍ଦିର)
ଯ	:	(ଖାରଜ)
		(ଜାଣିବା)
		(ଯମିନୀ)
ୟ	:	('ବିଷୟ')
		(ମିୟାଦ)
		(ତୟାର)
ର	:	(କରଣ)
		(କରଣ)
		(କରଣ)
ଳ	:	(ଦେଉଳ)
		(ପାଳକ)
		(ଚାଉଳ)
ଲ	:	(ଦାଖଲ)
		(ଦାଖଲ)
		(ଲେଖାଗଲା

ଶ	:	(ଶେବାଏଦ୍)
		(ଶିରସ୍ତା)
		(ଶରକାର)
ଷ	:	(ସକାଶ)
		(ରୋସ)
		(ସମସ୍ତ)
ହ	:	(ମହନ୍ତ)
		(ରହଣି)
		(ମହନ୍ତ)

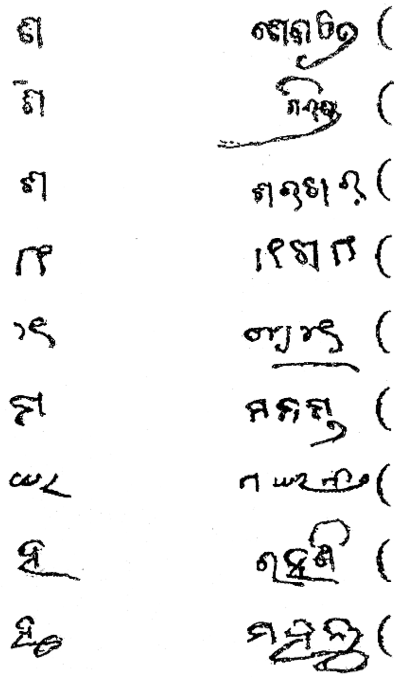

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲା ବୋଲି କେଶସ୍ତୂପ ବା ବିଶ୍ୱର ପ୍ରଥମ ବୌଦ୍ଧସ୍ତୂପର ଶିଳାଲେଖରୁ ପ୍ରମାଣିତ । ବିକଶିତ ଧାରାରେ ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀ, ମୌର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମୀ, କୁଶାଣ ବ୍ରାହ୍ମୀ, ଗୁପ୍ତଲିପି, ପେଟିକା ଶିର ଲିପି, କୁଟୀଳ ଲିପି, ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, କରଣିଲିପି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତର ଦେଇ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପିରୁ ଜନ୍ମ ନେଲେ ହେଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ମୂଳବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ସହିତ ସଂଯୋଗ ନରଖି ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି । ସୂଚନାଯେଗ୍ୟ ଯେ, ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପି ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲା ତାହା ସମଗ୍ର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା ଏବଂ ଆସାମୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ମୈଥିଳୀ ଲିପି ତହିଁରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲା । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଶିକ୍ଷା କରିବା ପରେ ତିବ୍ବତୀୟମାନେ ଏହାକୁ ୱାର୍ତ୍ତୁଲିପିର ମାନ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ସମୂହରେ ଏହାର ଅନୁରୂପ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ଏକାଦଶୀ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା, ଯାହାକି ତାଳପତ୍ରରେ ଲିଖିତ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରର ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱରୂପ ।

ପାଦଟୀକା:

୧. Macdonells, History of Sanskrit Literature, A.M. Libraty Edition P-17

୨. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ଭୂମିକା- ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୬୯ ପୃ-୧୭୩

୩. ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ଅଶୋକ ଓ କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ-ପତିତପାବନ ମହାପାତ୍ର, ସୁଦେଷ୍ଣା କ୍ରିଏଟିଭ୍ସ, ୯, ଷ୍ଟେସନ୍ ସ୍କୋୟାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୧୨ ପୃ-୧୩ ଓ ୩୫

୪. ଏଜ୍ନ, ପୃ.୨୫ ।
୫. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ୱ ଓ ଲିପିର ବିକାଶ, ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୬ ପୃ-୧୫୩-୧୫୪
୬. ଓଡ଼ିଶା ଭାଷା ଓ ଲିପି, ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ, ତୃତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ ୧୯୯୩, ପୃ-୧୨୮
୭. ଏଜ୍ନ, ପୃ.୧୩୨ ।
୮. ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ, ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକଡେମୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ତୃତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ, ୧୯୯୬, ପୃ. ୨-୫ ଏବଂ ଚିତ୍ର ୧, ୨, ୩ ଓ ୪
୯. ଏଜ୍ନ, ପୃ.୩୦ ଏବଂ ଚିତ୍ର-୨ ।
୧୦. Epigraphica Indca, 29th Part, 23rd Volume.
୧୧. ଓଡ଼ିଶା ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ, ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ପୃ-୩୨
୧୨. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲିପି, ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ପୃ-୧୩୨
୧୩. ଏଜ୍ନ, ପୃ.୧୫୩-୧୫୭ ।
୧୪. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଲିପିର ବିକାଶ, ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ, ପୃ-୧୫୯
୧୫. ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ, ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ପୃ-୧୩
୧୬. ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଶା, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ ଷ୍ଟୋର ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୨୦୦୭, ପୃ- ୬୨
୧୭. Burnell's Elements of South Indian Palaegraphy, Plate No. XX
୧୮. ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ, ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ପୃ- ୧୭-୧୮
୧୯. ଏଜ୍ନ, ପୃ.୨୧-୨୨ ।
୨୦. କରଣି ଲିପିର ସ୍ୱରୂପ-ଏକ ନିର୍ଣ୍ଣୟନ, ଡକ୍ଟର ସଦାନନ୍ଦ ନାୟକ, ଝଙ୍କାର, ଶାରଦୀୟ ବିଶେଷାଙ୍କ, ଅକ୍ଟୋବର, ୨୦୧୧, ପୃ-୮୭୩-୮୯୦

<u>ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :</u>

୧. ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ - ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ
୨. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲପି - ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର
୩. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଲିପିର ବିକାଶ - ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ
୪. ଓଡ଼ିଆ-ଏକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷା - ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର
୫. କରଣି ଲିପି - ସଦାନନ୍ଦ ନାୟକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ

ଦଶମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ-ଭଣ୍ଡାର

ଯେକୌଣସି ବିକାଶଶୀଳ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ବାହାର ଭାଷାରୁ ଶବ୍ଦଆହରଣ (ଆବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦାବଳୀର ଆହରଣ) ଓ ନୂତନ ଶବ୍ଦଗଠନର ଦକ୍ଷତା ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ବଳରେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ରୂପ ଲାଭ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥାଏ। ଆଜି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ବିପୁଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିବା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାରକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ, ଏହାର ସତ୍ୟତା ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ। ଇଂରାଜୀ ଭାଷା, ବାହାର ଭାଷାରୁ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ କରିବାରେ ସବୁଠୁଁ ଅଧିକ ଉଦାର ହୋଇଥିବାରୁ; ଏହାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ବେଶ୍ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇପାରିଛି ଏବଂ ଏହା ଆଜି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ସବଠୁଁ ଅଧିକ ଆଦୃତ ତଥା ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଭାଷା ଭାବେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି। ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ, ଏଥିରେ ଶତକଡ଼ା ୫୩ ଶବ୍ଦ ରୋମାନ୍ ଭାଷାର, ଶତକଡ଼ା ୩୧ ଶବ୍ଦ ଟ୍ୟୁଟନିକ୍ ଭାଷାର ଓ ଶତକଡ଼ା ୧୦ ଶବ୍ଦ ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷାର ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଜଣାପଡ଼ିଯାଉଛି। (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ଧଳ ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ, ୧୯୭୦, ମଣିଷର ଭାଷା, ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍, କଟକ, ପୃ-୫୯)

ଭାରତବର୍ଷୀୟ ଆଧୁନିକ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ହିନ୍ଦୀ ତଥା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱକୀୟ ଆହରଣ-ଦକ୍ଷତା ବଳରେ ବେଶ୍ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ରୂପ ଲାଭ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଗତୀକରଣ ଯୁଗର ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତି ସହ ତାଳ ଦେଇ ଗତିଶୀଳ ହେବାରେ ଲାଗିଛି। ଔଡ୍ରୀ ଅପଭ୍ରଂଶରୁ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ବ୍ୟାପୀ ବିବର୍ତ୍ତନ ଧାରା ମଧ୍ୟଦେଇ ଗତିଶୀଳ ହୋଇ ଆଜିର ଆଧୁନିକ ରୂପ ଲାଭ କରିଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ତା'ର ବିକାଶ ପଥରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ବହୁ ଭାଷାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଛି। ବହୁ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାର ମହାସ୍ରୋତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶ ଧାରାରେ ସାମିଲ୍ ହୋଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି। ଏ ସଂପର୍କରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାଷାବିତ୍ ଡକ୍ଟର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ଯଥାର୍ଥ ମତ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି - "ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିବର୍ତ୍ତନ କେବଳ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ସୂତ୍ରରୁ ଉତ୍ସାରିତ ଗୋଟିଏ ଲୌକିକ ବାଣୀର ଅବିମିଶ୍ର ଏକକ ପ୍ରଭାବ ନୁହେଁ, ଏଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ସୂତ୍ରରୁ ପ୍ରବାହିତ ବିବିଧ ବାଗ୍‌ଧାରାର ମହାସଙ୍ଗମ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୌଳିକ ଆର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଏହି ସବୁ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷାର ପ୍ରଭାବରେ ନାନା ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା।" (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା, ୧୯୭୭, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ପୃ-୬)

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉନ୍ମେଷକାଳରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ୭ମ / ୮ମ ଶତାବ୍ଦୀର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୫୬୮ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବରେ ଆସିଥିଲା। ତା'ଛଡ଼ା

ଅଷ୍ଟ୍ରିକ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଜନଜାତି ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବସବାସ କରି ରହିଆସିଥିବାରୁ, ସେମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ବହୁଳ ପ୍ରଭାବ ମୂଳରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଅନୁଭୂତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ୍। ଏହାଛଡ଼ା ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର (୧୮୦୩ ମସିହା) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ଯାବନିକଭାଷା ପାର୍ସୀ-ଆରବୀର ନିବିଡ଼ ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା। ଏ ସବୁ ବ୍ୟତୀତ ବିଭିନ୍ନ ୟୁରୋପୀୟ ଜାତିମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍କଳାଭିଗମନ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା। ଏହି ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ, ଫରାସୀ, ଦିନାମାର ଓ ଡଚ୍ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ କେବଳ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ଥିବା ବେଳେ, ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ବ୍ୟାପକ ତଥା ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉଭୟ ବାହ୍ୟିକ ତଥା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ରୂପଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବିଶେଷଭାବେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମପରିଣତି ଏହି ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଭାବର ସଫଳ ଫଳଶ୍ରୁତି ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଭାବେ କୁହାଯାଇପାରେ। ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରୋକ୍ତ ଭାଷା ସମୁଦାୟର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ-ପ୍ରଭାବ-ସଂଜାତ ପରିଣତି ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ କହିବା ଯଥାର୍ଥ ମନେହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶବ୍ଦ ସମୁଦାୟକୁ ଐତିହାସିକ ଆଗମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ନିମ୍ନଲିଖିତ ନକ୍ସା ସାହାଯ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇପାରେ। ଯଥା-

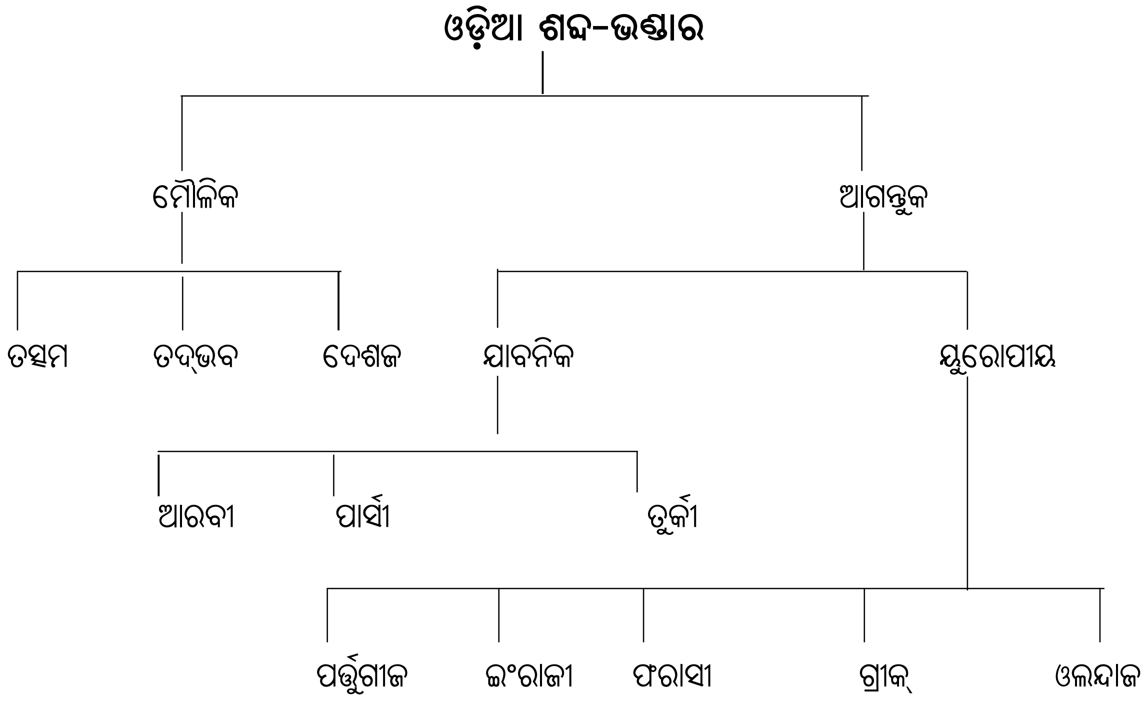

(କ) ମୌଳିକ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ଓଡ଼ିଆ ଏକ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ହୋଇଥିବାରୁ, ଏହି ଭାଷାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସଂସ୍କୃତରୁ ବହୁ ଶବ୍ଦ ଅବିକଳ ଭାବେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ଏହାଛଡ଼ା ମୂଳ-ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଶହ ଶହ ଶବ୍ଦ ଏ ଭାଷାରେ ତଦ୍‌ଭବ ଶବ୍ଦ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉଛି। ତା'ଛଡ଼ା ଦେଶଜ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ବହୁ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାରକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି। ଏ ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ମୌଳିକ ଶବ୍ଦ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ। ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏହି ମୌଳିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତି ବା ମୂଳ ସ୍ରୋତର ଭିନ୍ନତା ଆଧାରରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ। ଯଥା-

୧. **ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦାବଳୀ :** ଓଡ଼ିଆ ସମେତ ବିଭିନ୍ନ ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ଅର୍ଥାତ୍ 'ସଂସ୍କୃତ'ରୁ ଅବିକଳ ରୂପରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ 'ତତ୍‌ସମ' (ତେନସମଃ=ତତ୍‌ସମଃ) ବା 'ସଂସ୍କୃତସମ' କୁହାଯାଏ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅବିକଳ ଭାବେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ଏହି 'ତତ୍‌ସମ' ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ 'ସାଧୁ' ବା 'ସଂସ୍କୃତ' ଶବ୍ଦ ଭାବେ ମଧ୍ୟ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଥାଏ। ଏଗୁଡ଼ିକୁ 'ସାଧୁ' ଶବ୍ଦ ଭାବେ ଅଭିହିତ କରାଯିବାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଅଦ୍ୟାବଧି ଶୁଦ୍ଧ ବା ଅବିକୃତ ରୂପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛନ୍ତି। ଅର୍ଥାତ୍ ବହୁକାଳ ହେଲା ଏଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଆସିଥିଲେ ହେଁ, ଅଦ୍ୟାବଧି ଏଗୁଡ଼ିକରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିକୃତି ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇନାହିଁ। ପୁନଶ୍ଚ ଏଗୁଡ଼ିକୁ 'ସଂସ୍କୃତ' କହିବାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ମୌଳିକ ଶବ୍ଦାବଳୀ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ମୌଳିକ ରୂପରେ ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଆହରିତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଏହି 'ତତ୍ସମ' ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ- ଅଗ୍ନି, ଅଙ୍ଗ, ଅଞ୍ଜନ, ଅଞ୍ଜଳି, ଅଧ୍ୟୟନ, ଅନନ୍ତ, ଅନ୍ନ, ଅନୁରାଗ, ଅନ୍ୱେଷଣ, ଅପରାଧ, ଅଭିଶାପ, ଅମୃତ, ଅରଣ୍ୟ, ଅଳଂକାର, ଅସୀମ, ଅସ୍ଥିର, ଅକ୍ଷୟ, ଆଖ୍ୟାନ, ଆଚରଣ, ଆଦର, ଆଦର୍ଶ, ଆବରଣ, ଆବୃତ୍ତି, ଆମନ୍ତ୍ରଣ, ଆଳସ୍ୟ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଆଶୀର୍ବାଦ, ଆଶ୍ରମ, ଆହ୍ଲାଦ, ଆହୁତି, ଈଶ୍ୱର, ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ, ଉଚ୍ଛେଦ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ଉତ୍ତାପ, ଉତ୍ସବ, ଉତ୍ସର୍ଗ, ଉଦୟ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଉଦ୍ୟମ, ଉନ୍ନତି, ଉନ୍ମତ୍ତ, ଉପକାର, ଉପହାର, ଉଲ୍ଲାସ, ଉଷ୍ମ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଋତୁ, ଋଷି, ଏକାଗ୍ର, ଐରାବତ, ଔଚିତ୍ୟ, କଟାକ୍ଷ, କଦଳୀ, କନ୍ଦର୍ପ, କପଟ, କମଳ, କମ୍ବଳ, କର୍ମ, କଳଙ୍କ, କଳସ, କଲ୍ୟାଣ, କାତର, କୀର୍ତ୍ତନ, କୁଟିଳ, କୁତ୍ସିତ, କୁମୁଦ, କୁଳୀନ, କୁସୁମ, କୃତଜ୍ଞ, କୃଷକ, କୈବର୍ତ୍ତ, କ୍ରନ୍ଦନ, କ୍ରୋଧ, କ୍ଳାନ୍ତି, କ୍ଲେଶ, ଖଡ୍‌ଗ, ଖଣ୍ଡନ, ଖ୍ୟାତି, ଗରଳ, ଗର୍ଜନ, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁଣୀ, ଗୁପ୍ତ, ଗୃହ, ଗୋତ୍ର, ଗୌରବ, ଗ୍ରାହକ, ଘୃତ, ଚନ୍ଦନ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଚରଣ, ଚରିତ, ଚଳନ, ଚିତ୍ର, ଚିନ୍ତାମଣି, ଚିରନ୍ତନ, ଚେତନା, ଛନ୍ଦ, ଛାୟା, ଜଗତ୍, ଜଞ୍ଜାଳ, ଜନନୀ, ଜନ୍ମ, ଜୟ, ଜରା, ଜଳ, ଜଳଧି, ଜାତ, ଜାତି, ଜୀବ, ଜୀବାତ୍ମା, ଜୀବିକା, ଜ୍ଞାନୀ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ଝିଙ୍କାରି, ଟିପ୍‌ପଣୀ, ଟୀକା, ଡାକିନୀ, ତଡ଼ିତ୍, ତଣ୍ଡୁଳ, ତତ୍ତ୍ୱ, ତଥ୍ୟ, ତଦନ୍ତ, ତନୟ, ତନୁ, ତରଙ୍ଗ, ତରଣି, ତର୍ପଣ, ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ, ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ, ତାପ, ତାମ୍ର, ତାରା, ତିଥି, ତିଳକ, ତୀର, ତୀର୍ଥ, ତୃଣ, ତୃପ୍ତି,ତୃଷା, ତୈଳ, ତ୍ୟାଗ, ତ୍ରିକୂଟ, ତ୍ରୁଟି, ଦଗ୍ଧ, ଦଣ୍ଡ, ଦଧି, ଦମନ, ଦମ୍ଭ, ଦୟା, ଦର୍ପ,

ଦର୍ଶନ, ଦସ୍ୟୁ, ଦହନ, ଦକ୍ଷ,ଦକ୍ଷିଣ, ଦକ୍ଷିଣା, ଦାତା, ଦାମ୍ଭିକ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଦାରୁଣ, ଦିବସ, ଦୀପ, ଦୀପ୍ତି, ଦୀର୍ଘ, ଦୁର୍ଗ, ଦୁର୍ଗତି, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ଦୁର୍ଗମ, ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ, ଦୁର୍ନାମ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଦୁର୍ଭାବନା, ଦୁର୍ମୁଖ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ, ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା, ଦୁଷ୍କର, ଦୁଷ୍କର୍ମ, ଦୁଷ୍ଟ, ଦୂତ, ଦୂଷଣ, ଦୃଶ୍ୟ, ଦୃଷ୍ଟି, ଦେବତା, ଦେୟ, ଦେଶ, ଦେହ, ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ଦୋଷ, ଦ୍ରବ୍ୟ, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ଦ୍ୱାରପାଳ, ଦ୍ୱିଜ, ଦ୍ୱୀପ, ଧନ, ଧର୍ମ, ଧୂପ, ଧୂର୍ତ୍ତ, ଧୂଳି, ଧେନୁ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଧ୍ୟାନ, ଧ୍ୱଂସ, ଧ୍ୱନି, ନର୍କ, ନଗର, ନବୀନ, ନଭ, ନମ୍ର, ନୟନ, ନରପତି, ନର୍ତ୍ତକୀ, ନକ୍ଷତ୍ର, ନାବ, ନାୟକ, ନାରୀ, ନାସ୍ତିକ, ନିଃସଙ୍ଗ,ନିଃସହାୟ, ନିଦ୍ରା, ନିଧି, ନିପାତ, ନିପୁଣ, ନିବନ୍ଧ, ନିବୃତ୍ତି, ନିଭୃତ, ନିମଗ୍ନ, ନିମିତ୍ତ, ନିରର୍ଥକ, ନିରାକାର, ନିରାମିଷ, ନିରୋଧ, ନିର୍ଗତ, ନିର୍ଗୁଣ, ନିର୍ବନ୍ଧ, ନିର୍ବାହ, ନିର୍ବିଘ୍ନ, ନିର୍ବୋଧ, ନିର୍ଭୟ, ନିର୍ମାଣ, ନିର୍ଯ୍ୟାସ, ନିଳୟ, ନିଶ୍ଚଳ, ନିଶ୍ୱାସ, ନିଷିଦ୍ଧ, ନିଷ୍କଣ୍ଟକ, ନିଷ୍କଳଙ୍କ, ନିଷ୍କାମ, ନିଷ୍ଠୁର, ନୀତି, ନୀରସ, ନୀରୋଗ, ନୃତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ନ୍ୟୂନ, ପଞ୍ଚାମୃତ, ପଣ୍ଡିତ, ପଥିକ, ପଦବୀ, ପଦାଙ୍କ, ପଦ୍ଧତି, ପରାଜୟ, ପରାମର୍ଶ, ପରିଚର୍ଯ୍ୟା, ପରିଚ୍ଛଦ, ପରିଣାମ, ପରିତ୍ୟାଗ, ପରୀକ୍ଷକ, ପର୍ଯ୍ୟଟନ, ପଲ୍ଲବ, ପାଗଳ, ପାଠକ, ପାତାଳ, ପାଷାଣ, ପୁଣ୍ୟ, ପୁତ୍ର, ପର୍ଯ୍ୟଟନ, ପଲ୍ଲବ, ପାଗଳ, ପାଠକ, ପାତାଳ, ପାଷାଣ, ପୁଣ୍ୟ, ପୁତ୍ର, ପୁନରୁକ୍ତି, ପୁନର୍ଜନ୍ମ, ପୁରସ୍କାର, ପୁରାଣ, ପୁଷ୍ପ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ପ୍ରଣବ, ପ୍ରତିକାର, ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ପ୍ରତିଦାନ, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି, ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ, ପ୍ରତିଫଳ, ପ୍ରତିଭା, ପ୍ରତ୍ୟୁଷ, ପ୍ରଦର୍ଶନ, ପ୍ରଦୀପ, ପ୍ରଦୋଷ, ପ୍ରମାଣ, ପ୍ରମୋଦ, ପ୍ରୟାଣ, ପ୍ରଳାପ, ପ୍ରଲେପ, ପ୍ରଶ୍ୱାସ, ପ୍ରଶ୍ରୟ, ପ୍ରସାଦ, ପ୍ରସ୍ତର, ପ୍ରାଚୀନ, ପ୍ରାଚୀର, ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରାଣ, ପ୍ରାଣୀ, ପ୍ରାପ୍ତି, ପ୍ରୀତି, ପ୍ରେମ, ପ୍ରୌଢ଼, ଫଳ, ବଧୂ, ବନ୍ଧନ, ବାଣିଜ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ଭକ୍ତ, ଭଜନ, ଭବନ, ଭର୍ତ୍ସନା, ଭକ୍ଷଣ, ଭିକ୍ଷା, ଭୂତ, ଭୂମିକା, ଭୂଷଣ, ଭୋଜନ, ଭ୍ରମଣ, ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର, ମନସ୍ୱୀ, ମନୁଷ୍ୟ, ମନୋଜ୍ଞ, ମନୋରଥ, ମୟୂର, ମର୍କଟ, ମସ୍ତକ, ମହୋଦଧି, ମାନବ, ମୁକୁଟ, ମୃଣାଳ, ମୃଦଙ୍ଗ, ମେଘ, ମ୍ଳେଚ୍ଛ, ଯଜ୍ଞ, ଯନ୍ତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଯାତ୍ରା, ଯାତ୍ରୀ, ଯୁଦ୍ଧ, ଯୋଗ, ଯୋଜନା, ଯୌବନ, ରତ୍ନ, ରଥ, ରନ୍ଧନ, ରସିକ, ରାଜ୍ୟ, ରାତ୍ରି, ରାକ୍ଷସ, ରୋଗ, ରୋଦନ, ରୋପଣ, ରୋମାଞ୍ଚ, ଲବଣ, ଲଳନା, ଲକ୍ଷଣ, ଲାବଣ୍ୟ, ଲୁଣ୍ଠନ, ଲେଖନୀ, ଲୋଚନ, ବକୁଳ, ବକ୍ତବ୍ୟ, ବକ୍ତୃତା, ବଚନ, ବଣ୍ଟନ, ବର୍ଜନ, ବଲ୍ଲଭ, ବିକଟ, ବିକୃତ, ବିଖ୍ୟାତ, ବିଗ୍ରହ, ବିଚିତ୍ର, ବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ବିଜୟ, ବିଜ୍ଞପ୍ତି, ବିତର୍କ, ବିଦ୍ୟା, ବିଦ୍ୱାନ, ବିଧାତା, ବିଧାନ, ବିଭୁ, ବିରସ, ବିରହ, ବିରୋଧ, ବିଳାପ, ବିଲକ୍ଷଣ, ବିଳାସ, ବିବାହ, ବିଶାଳ, ବିଷମ, ବିଷୟ, ବିଷାଦ, ବିସର୍ଜନ, ବିସ୍ମୟ, ବିକ୍ଷୋଭ, ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ବୃଦ୍ଧ, ବୃକ୍ଷ, ବେଦନା, ବ୍ୟବହାର, ବ୍ୟଭିଚାର, ବ୍ୟାକୁଳ, ବ୍ୟାୟାମ, ବ୍ରତ, ଶଂଖ, ଶତ୍ରୁ, ଶବ୍ଦ, ଶ୍ରମ, ଶୟନ, ଶରଣ, ଶସ୍ୟ, ଶିଶିର, ଶ୍ମଶାନ, ଶ୍ରୀମୁଖ, ଶ୍ଳୋକ, ସଂଗ୍ରାମ, ସଂଯୋଗ, ସଂକ୍ଷେପ, ସଂକଟ, ସଂକେତ, ସଜ୍ଜନ, ସଦନ, ସଦୟ, ସନ୍ତରଣ, ସନ୍ତାନ, ସନ୍ଦର୍ଭ, ସନ୍ଦେହ, ସନ୍ଧ୍ୟା, ସନ୍ନ୍ୟାସ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ସଭ୍ୟ, ସମର୍ପଣ, ସମସ୍ୟା, ସମାପ୍ତି, ସମ୍ମୁଖ, ସଂପାଦକ, ସମ୍ବନ୍ଧ, ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା, ସମ୍ବାଦ, ସମ୍ଭୋଗ, ସମ୍ମାନ, ସର୍ପ, ସାଗର, ସାଧନା, ସାଫଲ୍ୟ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ସାରଥି, ସିଂହ, ସୁଖ, ସୁଗମ, ସୁଧା,ସୁଯୋଗ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସେବକ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ସ୍ତୁତି, ସ୍ଥାପନ, ସ୍ୱର୍ଗ, ସ୍ୱାଧୀନ, ସ୍ୱୀକାର, ସ୍ମରଣ, ହୋମ, କ୍ଷମା, କ୍ଷୀର, କ୍ଷୁଧା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

୨. **ତଦ୍‌ଭବ ଶବ୍ଦାବଳୀ :** ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁ ପ୍ରାକୃତ ବା ଅପଭ୍ରଂଶ ମଧ୍ୟଦେଇ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ତଦ୍‌ଭବ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ। ତତ୍+ଭବ=ତଦ୍‌ଭବ। 'ତତ୍' କହିଲେ ତହିଁରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସ୍କୃତରୁ 'ଉଦ୍‌ଭବ'/'ଜାତ' ବା 'ଉତ୍ପନ୍ନ'। ଏଗୁଡ଼ିକ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ପରିବର୍ତ୍ତିତ

ରୂପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଏଗୁଡ଼ିକୁ 'ତଦ୍‌ଭବ' ଶବ୍ଦ ବା 'ସଂସ୍କୃତୋଦ୍‌ଭବ' ଶବ୍ଦ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି। ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅଗଣା (ଅଙ୍ଗନ), ଅଦା (ଆର୍ଦ୍ରକ), ଅନ୍ଧାର (ଅନ୍ଧକାର), ଅଳତା (ଅଲକ୍ତକ), ଅସରପା (ଅସ୍ଥିରପାଦ), ଆଇଁଷ (ଆମିଷ), ଆମ୍ବ (ଆମ୍ର), ଆଳତି (ଆରାତ୍ରିକ), ଆଲଟ (ଆଲାବର୍ତ୍ତ), ଆଲୁଅ (ଆଲୋକ), ଇଟା (ଇଷ୍ଟକ), ଉଆସ (ଆବାସ), ଉଖୁଡ଼ା (ଉତ୍‌ଖଣ୍ଡକ), ଉପାସ (ଉପବାସ), ଓଠ (ଓଷ୍ଠ), ଓଷା (ଉପୋଷ), କଖାରୁ (କର୍କାରୁ), କମାର (କର୍ମକାର), କରତ (କରପତ୍ର), କାଠ (କାଷ୍ଠ), କାକୁଡ଼ି (କର୍କଟିକା), କାଦୁଅ (କର୍ଦ୍ଦମ), କାନ (କର୍ଣ୍ଣ), କିଆରି (କେଦାର), କୁକୁଡ଼ା (କୁକ୍କୁଟ), କୁଡ଼ିଆ (କୁଟୀର), କୁରାଢ଼ି (କୁଠାର), କୁହୁଡ଼ି (କୁଜ୍‌ଝଟିକା), ଖଜା (ଖଦ୍ୟକା), ଖଣତି (ଖନିତ୍ର), ଗଇଣ (ଗୋଗୀର୍ଷ), ଗଣ୍ଠି (ଗ୍ରନ୍ଥି), ଗହମ (ଗୋଧୂମ), ଗାତ (ଗର୍ତ୍ତ), ଗାମୁଛା (ଗାତ୍ରପ୍ରୋଞ୍ଛକ), ଗୋଠ (ଗୋଷ୍ଠ), ଗୋସାଇଁ (ଗୋସ୍ୱାମୀ), ଘିଅ (ଘୃତ), ଘରଣୀ (ଗୃହିଣୀ), ଘୋଡ଼ା (ଘୋଟକ), ଚଅଁର (ଚାମର), ଚଉଠୀ (ଚତୁର୍ଥୀ), ଚଉପଦୀ (ଚତୁଃଷ୍ପଦୀ), ଚଉରୀ (ଚତ୍ୱର), ଚାଉଳ (ତଣ୍ଡୁଳ), ଚାନ୍ଦ (ଚନ୍ଦ୍ର), ଚାନ୍ଦୁଆ (ଚନ୍ଦ୍ରାତପ), ଚାଲୁଣୀ (ଚାଳନୀ), ଚିତା (ଚିତ୍ର), ଚୁଟି (ଚୂଟିକା), ଚୁଡ଼ା (ଚିପିଟକ), ଚୂନ (ଚୂର୍ଣ୍ଣ), ଚୋର (ଚୌର), ଛାମୁ (ସମ୍ମୁଖ), ଛାମୁଣ୍ଡିଆ (ଛାୟାମଣ୍ଡପିକା), ଛେଉଣ୍ଡ (ଛେମୁଣ୍ଡ), ଛେନା (ଛିନ୍ନକ), ଜହ୍ନ (ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା), ଝିଅ (ଦୁହିତା), ଝୁଣା (ଧୂନକ), ଡାହାଣ (ଦକ୍ଷିଣ), ତମ୍ବା (ତାମ୍ର), ତେଲ (ତୈଳ), ତେଲି (ତୈଳିକ), ଥବିର (ସ୍ଥବିର), ଦହି (ଦଧି), ଦିଅଁ (ଦେବ), ଦିଅର (ଦେବର), ଦୁଧ (ଦୁଗ୍ଧ), ଦୁବ (ଦୁର୍ବା), ଦୋଳି (ଦୋଳକ), ଧାଇ (ଧାତ୍ରୀ), ଧାନ (ଧାନ୍ୟ), ଧୂଆଁ (ଧୂମ), ନଅର (ନଗର), ନଇ (ନଦୀ), ନଣନ୍ଦ (ନନନ୍ଦା), ନାଚ (ନୃତ୍ୟ), ନାତି (ନପ୍ତୃ), ନିଦ (ନିଦ୍ରା), ନିଶୁଣୀ (ନିଃଶ୍ରେଣୀ), ନେଉଳ (ନକୁଳ), ପଇଡ଼ (ପୟଃପିଟ), ପଇତା (ଉପବୀତ), ପଖାଳ (ପ୍ରକ୍ଷାଳ), ପଘା (ପ୍ରଗ୍ରହ), ପଡ଼ୋଶୀ (ପ୍ରତିବେଶୀ), ପଡ଼ିଆରୀ (ପ୍ରତିହାରୀ), ପଥର (ପ୍ରସ୍ତର), ପଲଙ୍କ (ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ), ପହର (ପ୍ରହର), ପାଚିରି (ପ୍ରାଚୀର), ପାଛୁଡ଼ା (ପ୍ରଚ୍ଛଦକ), ପାଟରା (ପଟ୍ଟକାର), ପାନରା (ପର୍ଣ୍ଣକାର), ପାହାଚ (ପାବଚ୍ଛ), ପିଠା (ପିଷ୍ଟକ), ପିମ୍ପୁଡ଼ି (ପିପୀଲିକା), ପୁନିଅଁ (ପୂର୍ଣ୍ଣିମା), ପେଚା (ପେଚକ), ପେଡ଼ି (ପେଟିକା), ପୋଖରୀ (ପୁଷ୍କରୀ), ପୋହଳା (ପ୍ରବାଳ), ଫଗୁଣ (ଫାଲ୍‌ଗୁନ), ଫେଣ (ଫେନ), ଫୋଟକା (ସ୍ଫୋଟକ), ବଳଦ (ବଳୀବର୍ଦ୍ଧ), ବାଲି (ବାଲୁକା), ଭଅଁର (ଭ୍ରମର), ଭଉଣୀ (ଭଗିନୀ), ଭାଇ (ଭ୍ରାତୃ), ଭାଲୁ (ଭଲ୍ଲୁକ), ଭିଆଣ (ବିଧାନ), ଭିତର (ଅଭ୍ୟନ୍ତର), ଭୂଇଁ (ଭୂମି), ମଇଁଷି (ମହିଷ), ମଉଳା (ମାତୁଳ), ମଝିଆଁ (ମଧ୍ୟମ), ମଠୁଆ (ମନ୍ଥର), ମଥା (ମସ୍ତକ), ମଦ (ମଦ୍ୟ), ମଶାଣି (ଶ୍ମଶାନ), ମହଙ୍ଗା (ମହାର୍ଘ), ମହତ (ମହତ୍ୱ), ମହୁ (ମଧୁ), ମାଆ (ମାତା), ମାଙ୍କଡ଼ (ମର୍କଟ), ମାଛ (ମତ୍ସ୍ୟ), ମାଜଣା (ମାର୍ଜନା), ମାଟି (ମୃତ୍ତିକା), ମାଣିକ (ମାଣିକ୍ୟ), ମାଦଳ (ମର୍ଦ୍ଦଳ), ମିଛ (ମିଥ୍ୟା), ମିତ(ମୈତ୍ର), ମୁହଁ(ମୁଖ), ମୂଷା(ମୂଷିକ), ଯାଆଁଳା(ଯାମଳ), ରାତି(ରାତ୍ରି), ଲହଡ଼ି(ଲହରୀ), ଲାଜ(ଲଜ୍ଜା), ଲିଆ(ଲାଜା), ଲୁଣ(ଲବଣ), ଲୁହା(ଲୌହ), ବଉଳ(ବକୁଳ), ବକଳ(ବଲ୍କଳ), ବଢ଼େଇ(ବର୍ଦ୍ଧକୀ), ବାଇଗଣ(ବାତିଙ୍ଗଣ), ବାଘ(ବ୍ୟାଘ୍ର), ବାଛୁରି(ବସତରୀ), ବାଜା(ବାଦ୍ୟ), ବାଟୁଳି(ବର୍ତ୍ତୁଳିକା), ବିଚଣା(ବ୍ୟଜନ), ବିଜୁଳି(ବିଦ୍ୟୁତ୍), ବିରାଡ଼ି(ବିଡ଼ାଳ), ବୁଢ଼ା(ବୃଦ୍ଧ), ବେତ(ବେତ୍ର), ବୋଇତ(ବହିତ୍ର), ଶଅର(ଶବର), ଶଗଡ଼(ଶକଟ), ଶାକର(ଶାର୍କର), ଶାଗୁଣା(ଶକୁନ), ଶିଉଳି(ଶୈବାଳ), ଶାଶୁ(ଶ୍ୱଶ୍ରୁ), ଶିକୁଳୀ(ଶୃଙ୍ଖଳିକା), ଶିଙ୍ଘ(ଶୃଙ୍ଗ), ଶୁଆ(ଶୁକ), ସତ(ସତ୍ୟ), ସହୀ(ସଖୀ), ସାଆନ୍ତ(ସାମନ୍ତ),

ସାପ(ସର୍ପ), ସିଝା(ସିଦ୍ଧ), ସୁଅ(ସ୍ରୋତ), ସୁଆର(ସୁପକାର), ସୁନାରି(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର), ସେଣା(ସେଚନକ), ହରିଡ଼ା(ହରିତକୀ), ହଳଦୀ(ହରିଦ୍ରା), ହାତୀ(ହସ୍ତୀ), ହେମାଳ(ହିମକାଳ) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

୩. **ଦେଶଜ ଶବ୍ଦାବଳୀ:** ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଯେଉଁ କେତେକ ଶବ୍ଦର ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ, ପ୍ରାକୃତ ବା ଅପଭ୍ରଂଶ-କୌଣସି ଭାଷାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ; ସେଗୁଡ଼ିକୁ 'ଦେଶଜ' ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ। 'ଦେଶ'ରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହିଁ 'ଦେଶଜ' ପଦବାଚ୍ୟ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଭାଷା ଦ୍ରାବିଡ଼ କିମ୍ବା ମୁଣ୍ଡାଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରେ ଉପଲବ୍ଧ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଦେଶଜ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ଯଥାର୍ଥ। ସେହିପରି ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇପାରିନାହିଁ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଦେଶଜ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯିବା ସମୀଚୀନ। ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ତ୍ରିବିଧ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିମ୍ନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା:-

(i) ଦ୍ରାବିଡ଼ମୂଳ (ଦେଶଜ ଶବ୍ଦାବଳୀ): ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ହେଲେ- ଅଗାଡ଼ି(< ତେଲୁଗୁ.ଆଗାଡ଼ି), ଅନିକିଳି (< ତେ.ଆଂକିଳି), ଆଟିକା (< ତେ.ଆଟିକ), ଆରିସା (< ତେ.ଆରିସେ), ଓଡ଼(ଓଡ଼ଚଷା) < ତାମିଲ୍.ଉଡ୍ଡୁ, ଉଲ୍ଲି(< ତା.ଉଲ୍‌ଲି/ତେ.ଉଲ୍ଲି), କତା(ନଡ଼ିଆ କତା) < କନ୍ନଡ଼.କାତ, କାତି(< ତେ.କାତ୍‌ତି), କୁଡୁଆ(< ତେ.କୁଡୁକା), କୁନା(ଛୋଟପିଲା) < କନ୍ନଡ଼.କୁନ୍‌ନା, ଗେଡ଼ା(କ୍ଷୁଦ୍ର) < ତେ.ଗିଡ୍‌ଡ଼ା, ଗିନା(< ତା.କିଣ୍‌ଣାମ୍), ଚଲ୍‌ହା(ଘୋଳଦହି) < ତେ.ଚାଲ୍‌ଲା, ଚିତଉ(ପିଠା) < ତା.ଚୀଟାଉ, ଛୋଟା(<ତେ.ଚୋଟ୍‌ଟା), ଜିଲାପି(<ତେ.ଜିଲେବି), ଡଙ୍ଗ(<ତେ.ଡୋଙ୍ଗା), ଡିବି(<ତେ.ଡିବି), ତୋଟା(<ତା.ତୋଟ୍‌ଟାମ୍), ତୋରାଣି(<ତେ.ତରୱାଣି), ତାଟିଆ(<ତେ.ତାଙ୍ଗା), ପୁଷି(ବିରାଡ଼ି) < ତା.ପୁସେୟି, ପେଣ୍ଠୀ(ମାଈକୁକୁଡ଼ା) < ତେ.ପେଣ୍ଟି, ପଟୁକା(କଦଳୀ ଗଛର ବଲ୍‌କଲ)< ତେ.ପାଙ୍ଗା(ଗଛର ବଲ୍‌କଲ), ବାଡ଼ି(ଯଷ୍ଟି) < ତା.ବାଟି, ବିଲ(ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର) < ତା.ବିଲାଇ, ମନ୍ଦା(ପିମ୍ପୁଡ଼ି ମନ୍ଦା) < ମାନ୍ଦା(ପଶୁପକ୍ଷୀ ପଲ୍), ମୀନ(ମାଛ) < ତା.ମୀନ୍, ମୁନ୍ଦୁରା(ମସିଣା) < ମାଲୟାଲାମ୍.ମାଂଦିରି, ମାଳ(ଜଙ୍ଗଲ) < ତେ.ମାଳ, ଲୋଟା < କନ୍ନଡ଼.ଲୋଟ୍‌ଟି, ସାନ < ତେ.ଚିନ୍‌ନା, ହଣ୍ଡା(ଧାତୁନିର୍ମିତ ବଡ଼ ପାତ୍ର) < ତେ.ହାଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି।

(ii) ଆଦିବାସୀମୂଳ (ଦେଶଜ ଶବ୍ଦାବଳୀ): ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଦେଶଜ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅଝଟ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଅଟେଇ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଅରଣା(ସାନ୍ତାଳୀ), ଅସନା(ସାନ୍ତାଳୀ), ଅଳନ୍ଧୁ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଓରା(ମୁଣ୍ଡାରୀ), କୋଡ଼ି(ମୁଣ୍ଡାରୀ), ଗେଣ୍ଡା(ହୋ), ଘୁଷୁରି(ଗଣ୍ଡ), ଚାଉଳ(ମୁଣ୍ଡାରୀ), ଚାଳ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଚିର୍‌ଗୁଣି(ସାନ୍ତାଳୀ), ଚୂଆ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଚୂଟିଆ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଚୁନି(ସାନ୍ତାଳୀ), ଟୋକେଇ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଡାଳ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଡାହାଳ(ସାନ୍ତାଳୀ), ଦାରୁ(ସାନ୍ତାଳୀ), ପିଣ୍ଡା(ହୋ), ବତର(ସାନ୍ତାଳୀ), ବତା(ହୋ), ବନ୍‌ସି(ହୋ), ବାଟି(ସାନ୍ତାଳୀ: ପାତ୍ର ଅର୍ଥରେ), ବୁଆ(ଜୁଆଙ୍ଗ), ବୁଦା(ସାନ୍ତାଳୀ), ବୋଦା(ହୋ), ମୋଟା(ମୁଣ୍ଡାରୀ), ସେଣି(ହୋ) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

(iii) ଅବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ (ଦେଶଜ ଶବ୍ଦାବଳୀ): ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା କେତେକ ଶବ୍ଦ(ଦେଶଜ)ର ମୂଳ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇପାରିନାହିଁ। ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଅଖ (ଶଗଡ଼ର ଅଖ), ଅଖା(ଝୋଟରେ ତିଆରି ବ୍ୟାଗ୍), ଅଟକାଳି(ଏକପ୍ରକାର ଜାଉ), ଅଡୁଆ(ଗୋଳମାଳିଆ), ଅଣ୍ଟା(କଟିଦେଶ), ଅଣ୍ଟି, ଅତଡ଼ା(ମାଟିର ଅତଡ଼ା), ଅମାର(ଧାନକୋଠି), ଅଳିଆ(ଆବର୍ଜନା), ଅହିଆ(ଅସ୍ଥାୟୀ ଚୁଲି), ଉଆ(ଅରୁଆ ଚାଉଳ), ଉଜୁଆଁ(ବ୍ରତ ଶେଷ କରିବା), ଉଷୁନା(ସିଝା ହୋଇଥିବା ଧାନର ଚାଉଳ), ଓଳିଆ(ପାଳରେ ତିଆରି ଶସ୍ୟ ରଖିବା ଗଣ୍ଡିଲି), ଓଳି(ମାଟି ପାତ୍ର), କହରା(ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ), କଞ୍ଚା(ପାଚିନଥିବା), କଞ୍ଚି(ଚାବି), କଣ୍ଟା(ଅଗାଡ଼ି), କତରା(ଛିଣ୍ଡା ମସିଣା), କତି(ପାଖ ବା ନିକଟ), କରିଆ(ଗାମୁଛା), କସରା(ଧଳା ଓ ନାଲି ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ), ଖଟା(ଅମ୍ଳରସ), ଖଣ୍ଟ(ଡକାୟତ), ଗଡ଼ିଆ(କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳାଶୟ), ଗହଳ(ଘଞ୍ଚ), ଗାଲୁଆ(ଯେ ଗାଲୁମାରେ), ଘସା(ମଳିବା), ଚଉଡ଼ା (ଫର୍ଚ୍ଛା), ଚଟାଣ(ସମତଳ ଭୂମି), ଚଡ଼କ(ବଜ୍ର), ଚନ୍ଧା(ଟାଙ୍ଗରା), ଚଷା(କୃଷକ), ଚାରା(ନୂତନ ଗଜା), ଚିଡ଼ିବା(ବିରକ୍ତ ହେବା), ଛଟା(ଚାତୁରୀ), ଛେଦା(ଧଡ଼ି ନଥିବା ଲୁଗା), ଜଖମ(ଆକସ୍ମିକ ଆଘାତ), ଜମାଟ(ଘନୀଭୂତ), ଝଟାପଟା(କଳହ), ଝରା(ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ), ଝାଇଁ(ମୂର୍ଚ୍ଛା), ଝାଞ୍ଜି(ତାତି), ଝୁମ୍ପୁଡ଼ି(କୁଡ଼ିଆଘର), ଟକ(ଖାଇବାର ଇଚ୍ଛା), ଟାକିବା(ଜଗିବସିବା), ଟାଣ(ଗର୍ବ), ଟିପେଇ(ଶଗଡ଼ରେ ଡେରା ଦେବାପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୁଇଶାଖା ବିଶିଷ୍ଟ କାଠ), ଠାକେରା(ଟାଙ୍ଗରା), ଡଙ୍ଗା(ନୌକା), ତମ(ଗର୍ବ), ତଳି(ଗଜାଗଛ), ଥୁଣ୍ଟା(ପତ୍ରହୀନ ଗଛ), ଦାଗ(ଚିହ୍ନ), ଦେଣା(ଦେୟ), ଧାସ(ଉତ୍ତାପ), ଧୂନି(ନିଆଁ ଜାଳି ଥଣ୍ଡା ସମ୍ଭାଳିବା), ନାତ(ଗୋଇଠା), ନିକ(ସରୁ/ସଫା), ପହଲି(ଢଗ), ଫନ୍ଦା(ଅବଲମ୍ବନ), ବଥ(ବ୍ରଣ ବିଶେଷ), ବଳିତା(ସଳିତା), ବରଜ(ପାନ ତୋଟା), ଭେଣ୍ଡା(ଯୁବା ପୁରୁଷ), ମନ୍ଦା(ବୃକ୍ଷରେ ପାଣି ଦେବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନ୍ଦା), ମସିଣା(ତୃଣ ନିର୍ମିତ ବିଛଣା ବା ପଟି), ଯୋଡ଼(କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳାଶୟ), ରଞ୍ଜା(ଲଟା ମଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଡାଳ), ରାଣ(ଶପଥ), ଲାଞ୍ଚ(ଉତ୍କୋଚ), ଲୁଣ୍ଡା(ମାଜିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କୁଟାର ବିଡ଼ା), ଶିରା(ଚିନି ବା ଗୁଡ଼ର ସାର ଅଂଶ), ସବାରି(ଶିବିକା), ସଅଳ(ଶୀଘ୍ର), ହଡ଼ା(ବୁଢ଼ା ବଳଦ), ହୁଡ଼ା(ବନ୍ଧ), ହୁଳା(ଦିହୁଡ଼ି), ହେଁସ(ମସିଣା) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

(ଖ) ଆଗନ୍ତୁକ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଅଭାରତୀୟ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଦେଶୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରୁ ଆହରିତ ହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଆଗନ୍ତୁକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଏ। ବର୍ତ୍ତମାନର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଏହି ଆଗନ୍ତୁକ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ମୂଳଉତ୍ସ ଆଧାରରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ। ଯଥା-

୧. **ଯାବନିକ ଶବ୍ଦାବଳୀ:** ଓଡ଼ିଶା, ଦୀର୍ଘ ୧୮୨ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ବ୍ୟାପୀ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ (୧୫୬୮ରୁ ୧୭୫୧ ଖ୍ରୀ.ଅ.) ହୋଇଥିଲା। ୧୭୫୧ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ମୋଗଲମାନଙ୍କଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିନେଇଥିଲେ। ମରହଟ୍ଟାମାନେ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ। ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଶାସନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ

ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶାସନକଳର ଭାଷା ଭାବେ ଯାବନିକ ଭାଷା 'ପାର୍ସୀ' ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲାଭ କରିଥିଲା । ମୋଗଲମାନଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାଠାରୁ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୫୬୮-୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାସକର ଭାଷା ଭାବେ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷା ଓଡ଼ିଶାର କୋର୍ଟକଚେରୀ ତଥା ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ସୁତରାଂ ଦୀର୍ଘଦିନର ଶାସନ-ସଂପର୍କ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଯାବନିକ ଭାଷା ଅର୍ଥାତ୍ 'ପାର୍ସୀ' ଭାଷା ତଥା 'ପାର୍ସୀ' ସୂତ୍ରରେ 'ଆରବୀ' ଓ 'ତୁର୍କୀ' ଭାଷାର ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦାବଳୀ ଅନୁପ୍ରବେଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ଏସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନିଜସ୍ୱ ସଂପତ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି । ନିମ୍ନରେ ଯାବନିକ ଭାଷାଗତ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦାବଳୀର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସେ ସବୁର ମୂଳଉତ୍ସ ଅନୁସାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ଯଥା-

(i) **ଆରବୀମୂଳ ଶବ୍ଦାବଳୀ:** ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଆରବୀ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା:ଅବିର, ଅଦାଲତ, ଅଫିମ, ଅମାନତ, ଅର୍ଜି, ଆଇନ୍, ଇଦ୍, ଇସାରା, ଇସ୍ତଫା, ଇସାରା, ଇଜ୍‌ଲାସ, ଓକିଲ, କୋରାନ୍, କୈଦୀ, କସରତ, କାନୁନ, କାୟଦା, କାଗଜ, ଖବର, ଖାତିର, ଖରିଫ, ଖାରଜ, ଖାନ୍‌ସମା, ଗାଏବ, ଜମାବନ୍ଦୀ, ଜଞ୍ଜିର, ଜିଲା, ଜାମିନ୍, ଜବରଦସ୍ତ, ଜୁଲମ, ଜବାବ, ତାବିଜ, ତହସିଲ୍, ତୋଫାନ, ତମାମ, ତହସିଲଦାର, ତାରିଖ, ତାକତ, ତାବଲା, ଦଲିଲ, ଦଖଲ, ଦର୍ଜ୍, ଦୌଲତ, ଦଫା, ନାଜିର, ନକଲ, ନାଲ, ଫକୀର, ଫୌଜଦାରୀ, ଫତୱା, ଫାଇଦା, ବଦନ, ମୁବାରକ, ମୌଲବୀ, ମାମଲା, ମସ୍‌ଜିଦ୍, ମଞ୍ଜୁର, ମୌସୁମ, ମେହନତ୍, ରବି, ଲୋକସାନ, ସନ, ସର୍ତ୍ତ, ସଲାମୀ, ଶୈତାନ୍, ହଜ୍, ହାବିଲ୍‌ଦାର, ହୁକୁମ, ହାଲୱା, ହାକିମ, ହାଜିର, ହିସାବ, ହଜୁର ପ୍ରଭୃତି ।

(ii) **ପାର୍ସୀମୂଳ ଶବ୍ଦାବଳୀ:** ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପାର୍ସୀ ଭାଷାରୁ ଆହରିତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଆଚାର(ଅଚାର), ଅଙ୍ଗୁର, ଅନ୍ଦାଜ୍, ଆବାଜ୍, ଆରାମ, ଆଜାଦ, ଆମଦାନୀ, ଆବାଦୀ, ଓସ୍ତାତ୍ (ଉସ୍ତାତ୍), କମାଣ, କଲମୀ, କୁସ୍ତି, କିସ୍‌ମିସ୍, କମର, କମିନା, କାରବାର (କାରୋବାର୍), କାରିଗର, ଖୋସାମତ(ଖୁସାମଦ୍), ଖାନ୍‌ତଲାସ୍, ଖୁନୀ, ଖୁନ୍, ଖରାପ(ଖରାବ୍), ଖରିଦଦାର୍, ଖଜଣା, ଖାକି, ଗଦ୍ଦାର, ଗୁଲାବୀ, ଗୁଲାବ, ଚପରାଶି, ଚାମଚ(ଚମଚ୍), ଚରସ, ଚିଲମ, ଚାବୁକ, ଚେହେରା, ଜାଗିରି, ଜାଗିରିଦାର, ଜମିଦାର, ଜମିଦାରୀ, ଜୋର୍, ଜଞ୍ଜିର୍, ଜର୍ଦ୍ଦା, ଜହର, ଜମାଦାର, ତରାଜୁ, ତମାଖୁ (ତମ୍ବାଖୁ), ତୀର, ତରଭୁଜ (ତରବୁଜ), ଦରୱାନ, ଦସ୍ତଖତ, ଦରଖାସ୍ତ, ଦରି, ଦେବଦାରୁ(ଦେବଦାର୍), ଦମ୍, ଦିମାକ୍(ଦିମାଗ୍), ଦେୱାନି, ଦାଖଲ, ଦସ୍ତାବିଜ୍, ନମାଜ୍, ନାଲିଶ୍, ନାସ୍ତା, ନମୁନା, ନିମକହାରାମ୍, ପରୱାନା, ପ୍ରଗଣା, ପୋଷାକ, ପିଆଜ(ପିୟାଜ୍), ପେଶା, ପୋଲ(ସେତୁ)<ପୁଲ, ପାଜି, ପରୀ, ପେସ୍ତା, ପୋଦିନା, ପହିଲିମାନ୍, ପେଚ୍‌କସ୍, ପରଦା, ବନ୍ଦୋବସ୍ତ, ବରଖାସ୍ତ, ବଜାର(<ବାଜାର୍), ବେମାର(<ବିମାର୍), ବୟାନ୍, ବସ୍ତା, ବାଦାମ, ବରବାଦ, ବଗିଚା(<ବାଗିଚା), ବେଇମାନ୍, ବଦମାସ୍, ବେହିୟା, ବେସରମ୍, ବାଜୁବନ୍ଧ (ହସ୍ତାଳଙ୍କାର), ବର୍‌ଫି, ମୋହର, ମସଲା(<ମସାଲା), ମଇଦା(<ମୈଦା), ମୈଦାନ, ମଜଦୂର, ମେୱା(ଫଳ), ଯାଦୁ, ରାସ୍ତା,

ରୋଜଗାର, ଲଗାମ୍, ଲଫଙ୍ଗା, ସହର, ସଜା, ସର୍‌ବତ, ସାମିଆନା, ସୀତାର, ସିପାହୀ, ସରଦାର, ଶିକାର, ଶିଶି, ସରକାର, ସହର, ସ୍ୟାହି, ସବ୍‌ଜି, ହପ୍ତା(<ହପ୍‌ତା), ହୋସିଆର, ହଙ୍ଗାମା, ହୁକା, ହଜାର ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

(iii) ତୁର୍କୀମୂଳ ଶବ୍ଦାବଳୀ: ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ତୁର୍କୀଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କଇଁଚି, କାବୁ, କୁଲି, କୁର୍ତ୍ତା, କୁଲ୍‌ଫି, ଖର୍ଦ୍ଦି(<ଖରାଦି), ଚାଖୁ(<ଚାକୁ), ତୋପ, ଦାରୋଗା, ବନ୍ଧୁକ, ବାରୁଦ, ବାବା, ବିବି, ବୁକୁଚା(<ବୁଗ୍‌ଚା), ସୁରାକ୍(<ସୁରାଗ୍) ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ।

୨. ୟୁରୋପୀୟ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ବିଭିନ୍ନ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ବହୁ ଶବ୍ଦ ଅଧୁନା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରମୁଖ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷା ଇଂରାଜୀରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ସର୍ବାଧିକ। ଏହା ପଛକୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ, ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥିବା ଦେଖାଯାଏ। ନିମ୍ନରେ ବିଭିନ୍ନ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସେସବୁର ମୂଳଉତ୍ସ ଅନୁସାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

(i) ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଶବ୍ଦାବଳୀ: ୧୪୯୮ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ଭାସ୍କୋଡ଼ାଗାମାଙ୍କ ଭାରତକୁ ଜଳପଥ ଆବିଷ୍କାର ପରେ ଏ ଦେଶକୁ ୟୁରୋପୀୟ ନାବିକ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀ ତଥା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହି ଅବସରରେ ୟୁରୋପର ଅନ୍ୟତମ ବାଣିଜ୍ୟପ୍ରିୟ ଜାତି ଭାବେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବଣିକଦଳ ୧୫୧୪ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ତତ୍‌କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ୱରର ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ମୁହାଣସ୍ଥ ପିପିଲିଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟିକ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ। କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ବିଭିନ୍ନ ସହରମାନଙ୍କରେ ଯଥା-ବାଲେଶ୍ୱର, ଚାନ୍ଦିପୁର, କୁଜଙ୍ଗ, ହରିଶପୁର, ବାଲିକୁଦା ଓ ହରିହରପୁର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ସେମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରମାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା। ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ୧୬୩୩ ଖ୍ରୀ.ଅ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜ ବଣିକଦଳର ପ୍ରଥମ ପଦପାତ ତଥା ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ଆରମ୍ଭ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବଣିକମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିନା ବାଧାବିଘ୍ନରେ ସେମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ସୁଚାରୁରୂପେ ଚଳାଇ ଆସିଥିଲେ। ମାତ୍ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ନବାଗତ ଇଂରେଜ୍ ବଣିକମାନଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୱେଷ ଓ ତତ୍‌ଜନିତ ସଂଘର୍ଷର ସୂତ୍ରପାତ ଘଟି କ୍ରମେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ସଂକୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀମୁହାଣରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ପିପିଲି ବନ୍ଦର କିପରି ଭାବେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିଲା, ତା'ର ସୂଚନା ଜୋଆନ୍‌ସ ଡି.ଲାଏତ୍ (Joannes De Laet:1631), ବ୍ରୁଟନ୍ ସାହେବ (Bruten:1683), ଫାଦର୍ ବାର୍‌ବାର୍, (Fr. Bar Bier:1723) ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଲେଖାବଳୀରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି। ସେହିପରି ଜେ.ଜେ.ଏ. କ୍ୟାମ୍ପୋସ୍ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ରଚିତ 'History of the Portuguese in Bengal' ଶୀର୍ଷକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ସଂପର୍କରେ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଦେଖିବାକୁ

ମିଳିଥାଏ । ଅନୁରୂପ ଭାବେ ବିଶିଷ୍ଟ ଔପନ୍ୟାସିକ ତଥା ଗଦ୍ୟଶିଳ୍ପୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ 'ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ସଂପର୍କିତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପାଦି ସଂପର୍କରେ ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ତେବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କର ସ୍ୱଳ୍ପ ରହଣୀକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ସହ ସେମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟିକ ସଂପର୍କ ଓ ତତ୍‌ଜନିତ ଭାବର ଆଦାନପ୍ରଦାନ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର ଯେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା, ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା ଯେତେ ସ୍ୱଳ୍ପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମଧ୍ୟକୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର ଆବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅନୁପ୍ରବେଶ ଘଟିବାରେ ତାହା ଯେ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା- ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତେବେ ଯାହାହେଉନା କାହିଁକି, ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସହିତ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଭାବଗତ ଆଦାନପ୍ରଦାନ ସହ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମିଳାମିଶା କାରଣରୁ ଏକପ୍ରକାର ଦ୍ୱିଭାଷିକତା (bilingualism) ର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ କେତେକ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ କେବଳ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହିଥିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି, ଯାହା ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଭାଷାରୁ ଆହରିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନିଜସ୍ୱ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବାଣିଜ୍ୟିକ ସାମଗ୍ରୀ, ଘରର ଆସବାବ ପତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶବ୍ଦାବଳୀ, ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ- ପୋଷାକପତ୍ର ସଂପର୍କୀୟ ଶବ୍ଦାବଳୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଶବ୍ଦାବଳୀର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିମ୍ନରେ ଦର୍ଶାଗଲା । ଯଥା-

ଆଚାର (ମୂଳ ଶବ୍ଦଟି ପାର୍ସୀ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ବୋଧହୁଏ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଆସିଅଛି), ଆତ, ଆଲ୍‌କାତରା (alcatrao), ଆଲ୍‌ପିନ୍ (alfinete), ଆଲମାରି (armario), ଇସ୍ତି (estimar), ଇସ୍ପାତ (espada), ଇଂରେଜ୍ (ingres), କାଜ (casa), କାଜୁ (caju), କାପ୍ତାନ (capitao), କାମରା (camara), କାମିଜ୍ (camisa), କିରାଣୀ (carrane), କୋବି (couve), ଗିର୍ଜା (jgreja), ଚାବି (chave), ଜୁଆ (jogar), ତଉଲିଆ (toalha), ତମାଖୁ (tabaco), ପପେୟା (papaia), ପାଉଁରୁଟି (pao), ପାଦ୍ରୀ (padre), ପିସ୍ତଲ(pistola), ପେଡ଼ା(pera), ଫିତା (fita), ବାଲ୍‌ତି (balde), ବାସନ (bacia), ବିସ୍‌କୁଟ (Biscuit), ବେହେଲା (viola), ବୋତଲ (botelha), ବୋତାମ (botao), ବୋମା (bomb), ମଲାଇ (malho), ମାର୍ତ୍ତୁଲ (Martelo), ମିସ୍ତ୍ରୀ (Mestre), ମୋଜା (maias), ସପେଟା (zapota), ସାଗୁ (sagu), ସାବୁନ (sabao), ସାୟା (saia), ସାଲ୍‌ସା (salsa) ପ୍ରଭୃତି ।

(ii) ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦାବଳୀ: ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା-ଅଧିକାର(୧୮୦୩ ମସିହା) ପରେ ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲା । ଇଂରେଜମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ସର୍ବପ୍ରଥମେ ୧୬୩୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ଏ ଦେଶରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ ହେଁ, ଏହାର ପ୍ରାୟ ୧୭୦ବର୍ଷ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୦୩ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶାସନକର୍ତ୍ତାର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ଏ ଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ହେବା ପରେ ଯାଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରାଜୀ ବା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଘଟିଥିଲା,

ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର-ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ତଥା ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା, ସର୍ବୋପରି ଏ ଦେଶରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଏକ ନୂତନ ଶିକ୍ଷିତ ବା ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା, ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରିଥିଲା।

ପଲାସୀ ଯୁଦ୍ଧ (୧୭୫୭ଖ୍ରୀ.ଅ.)ର ୪୬ ବର୍ଷ ପରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଅଧିକାର କରିନେଇଥିଲେ। ମାତ୍ର ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ସଂପର୍କ ରହିଆସିଥିଲା। ୧୬୩୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ଇଂରେଜ ବଣିକଦଳ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ। ୧୬୩୩ ସାଲ ମେ' ମାସ ୧ତାରିଖ ରବିବାର ଦିନ ଇଂରେଜ ବଣିକ କାର୍ଟରାଇଟ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ଆଶାରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଆଗାମହମ୍ମଦ ଯମାନଙ୍କୁ ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗଠାରେ ଭେଟି ତାଙ୍କ ପଦ ଚୁମ୍ବନପୂର୍ବକ ସମ୍ମାନିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁମତି ଲାଭ କରିଥିଲେ। ଏହାର ଦୀର୍ଘ ୧୭୦ବର୍ଷ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୦୩ ମସିହାରେ ଇଂରେଜମାନେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଦେଓଗାଁ ଚୁକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶାସନ / ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ସବୁସ୍ତରରେ ଏକ ଆମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା। ବିଶେଷକରି ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ, ସାହିତ୍ୟିକ ତଥା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ସ୍ତରରେ ବ୍ୟାପକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯେଉଁ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିନଥିଲା। ମିଶନାରୀମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରଚାର, ଧର୍ମପ୍ରଚାର ଉପଲକ୍ଷେ ଓଡ଼ିଆରେ ବାଇବେଲ୍ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ସମ୍ବଳିତ ବିଭିନ୍ନ ଟ୍ରାକ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦିର ପ୍ରଣୟନ, ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ଓ ବ୍ୟାକରଣାଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତି, ଛାପାଖାନାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ପ୍ରଚଳନ ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ନୂତନ ଚେତନାର କ୍ରମ ଉତ୍ତରଣ ଘଟାଇଥିଲା। ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ନୂଆ ନୂଆ ସ୍କୁଲର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସରକାରୀ ଉଦ୍ୟମରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଓ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟର ବ୍ୟାପକ ଚର୍ଚ୍ଚା ସହ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ତଥା ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଚାର-ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା। ଏହାର ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାୟ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନୂତନ ଶିକ୍ଷାସମ୍ଭୂତ ଏକ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଥିଲା, ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ଆଧୁନିକୀକରଣ ପାଇଁ ଏକ ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା। ୧୯୪୭ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ତାରିଖଠାରୁ ଇଂରେଜମାନେ ଏ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଏ ଦେଶରେ ଛାଡ଼ିଯାଇଥିବା ତାଙ୍କ ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏବେ ବି ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ରହିବା ସହିତ ଦିନୁଦିନ ଏଥିପ୍ରତି ଆମମାନଙ୍କର ଆକର୍ଷଣ ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାକୁ ଏକ ସାମ୍ବିଧାନିକ ଭାଷାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦିଆଯାଇଛି। ଏହି ଭାଷା ସଂପ୍ରତି ଭାରତୀୟ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ Link Language (ଯୋଗସୂତ୍ରକାରୀ ଭାଷା ଭାବରେ) ଭାବରେ ନିଜର ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉପରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଏତେ ବଢ଼ିଯାଇଛି ଯେ, କେବଳ ଶିକ୍ଷିତ ଜନସାଧାରଣ

କାହିଁକି ଅଶିକ୍ଷିତ କୁଲି-ମଜୁରିଆମାନେ ମଧ୍ୟ କଥା କଥାକେ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି। ବିଶେଷକରି ଆବଶ୍ୟକତା, ମର୍ଯ୍ୟାଦାବୃଦ୍ଧି ଓ ସୁଭାଷଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ଦିନୁଦିନ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଶବ୍ଦ ଆହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା, ଜ୍ଞାନ- ବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚାର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମୁଖ ଯୋଗସୂତ୍ରକାରୀ ଭାଷା ଭାବେ ବିପୁଳ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି। ଭାରତୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ଏ ଦିଗରେ ନିଜକୁ ଯୋଗ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ, ବିଶେଷକରି ନିଜକୁ ଆଧୁନିକତା ଆଡ଼କୁ ଗତିଶୀଳ କରାଇବା ପାଇଁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉପରେ ଯେ ଅଧିକ ନିର୍ଭର କରୁଛନ୍ତି, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ। ନିମ୍ନରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ଆହରିତ କେତେକ ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା। ଯଥା- ଅର୍ଡର୍, ଅଫିସ୍, ଅପିଲ୍, ଅଡିଟ୍, ଅଟୋରିକ୍ସା, ଅପରେସନ୍, ଅକ୍ସିଜେନ୍, ଅପରେସନ୍, ଆଲ୍‌ବମ୍, ଆର୍ମଚେୟାର୍, ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍, ଆରେଷ୍ଟ୍, ଆମୋନିଆ, ଆଇଓଡିନ୍, ଆମ୍‌ଲେଟ୍, ଇଞ୍ଜିନ୍, ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍, ଇଞ୍ଜିନିୟର୍, ଇଙ୍କ୍, ଇଲେକ୍‌ସନ୍, ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନ୍, ଇଲୋକ୍ଟ୍ରୋନିକ୍ସ, ଇନ୍‌ସୁଲିନ୍, ଉଇଣ୍ଡୋ, ଉଇକେଟ୍, ଏସେ, ଏକାଡେମୀ, ଏଜେଣ୍ଟ, କଲେକ୍ଟର୍, କମିଶନ୍, କମିଟି, କୋର୍ଟ, କଲେଜ୍, କ୍ରିକେଟ୍, କ୍ୟାରମ୍, କ୍ୟାଣ୍ଟର୍, କଂଗ୍ରେସ୍, କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ, କାଲ୍‌ସିୟମ୍, କମ୍ପ୍ୟୁଟର୍, ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍, ଗ୍ଲାସ୍, ଗୋଲ୍, ଗୋଲ୍‌ପୋଷ୍ଟ୍, ଗୋଲ୍‌କିପର୍, ଗ୍ରୋମୋର୍, ଚେୟାର୍, ଚକ୍, ଜେଲ୍, ଜଜ୍, ଜିପ୍, ଜେଟ୍, ଜାଇଲେମ୍, ଟର୍ଚ୍ଚ, ଟିଚର୍, ଟିଚିଙ୍ଗ୍, ଟ୍ରେନ୍, ଚ୍ୟାଲେଞ୍ଜର୍, ଟିଉବ୍, ଟି.ଭି., ଟେବୁଲ୍, ଟ୍ରାଜେଡ଼ି, ଟେନିସ୍, ଡ୍ରେସ୍, ଡ୍ରିଲ୍, ଡଟ୍‌ପେନ୍, ଡଷ୍ଟର୍, ଡ୍ରାମା, ଡାଇନିଂହଲ୍, ଡାଇନିଂ ଟେବୁଲ୍, ଡିଗ୍ରୀ, ଡିସିମିସ୍, ଡିନର୍, ଡିଜେଲ୍, ଡାଏଟ୍, ଡିସ୍, ଥିଏଟର୍, ଥର୍ମୋମିଟର୍, ଥର୍ମୋସ୍‌ଫ୍ଲାକ୍ସ, ନଭେଲ୍, ନୋଟିସ୍, ନିଉଜ୍, ନିଉଜ୍‌ପେପର୍, ନ୍ୟୁକ୍ଲିଅର୍, ନିଉଟ୍ରନ୍, ନର୍ସ, ପାଉଡର୍, ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍, ପେନ୍, ପେନ୍‌ସିଲ୍, ପେପର୍, ପ୍ରଫେସର୍, ପୋଏଟ୍ରି, ପୋଏମ୍, ପିଚ୍, ପେନାଲ୍‌ଟି, ପାର୍ଟି, ପଟାସିୟମ୍, ପ୍ରୋଟନ୍, ପ୍ଲେଟ୍, ପାଇପ୍, ପେଟ୍ରୋଲ୍, ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍, ଫାର୍ମ, ଫାଇଲ୍, ଫିଲ୍‌ଟର୍, ଫ୍ରକ୍, ଫିଲିମ୍, ଫିଲ୍‌ଡିଂ, ଫସ୍‌ଫେଟ୍, ଫ୍ଲାକ୍ସ, ଫର୍ମ, ଫୁଟ୍‌ବଲ୍, ବ୍ୟାଟେରୀ, ବେଞ୍ଚ୍, ବୋଲିଂ, ବ୍ୟାଟିଂ, ବଲ୍, ବାସ୍କେଟ୍‌ବଲ୍, ବେଲ୍, ବ୍ୟାଙ୍କ୍, ବ୍ଲଡ୍‌ବ୍ୟାଙ୍କ୍, ବାଇସାଇକେଲ୍, ବିସ୍କୁଟ୍, ବିଅର୍, ବ୍ୟାଟ୍, ବୁଥ୍, ଭିଟାମିନ୍, ଭୋଟ୍, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ମେସ୍, ମାଗାଜିନ୍, ମିନିଷ୍ଟର୍, ମିନିଷ୍ଟ୍ରି, ମେଡ଼ିସିନ୍, ମିଷ୍ଟର୍, ମିସେସ୍, ମେଲେରିଆ, ମ୍ୟାପ୍, ମାର୍କେଟ୍, ମନିଅର୍ଡର୍, ୟୁନିଫର୍ମ, ୟୁନିଭର୍ସିଟି, ୟୁନିଅନ୍, ୟୁରିଆ, ରେଡ଼ିଓ, ରନ୍, ରେଫରୀ, ରେଳ, ରିକ୍‌ସା, ରକେଟ୍, ରେଷ୍ଟୋରାଁ, ରମ୍, ରିସର୍ଚ୍ଚ, ରୁଟିନ୍, ରୋଲର୍, ଲାଇଟ୍, ଲାଇବ୍ରେରୀ, ଲିପ୍‌ଷ୍ଟିକ୍, ଲାଇସେନ୍ସ, ଲଙ୍ଗ୍‌ଜମ୍ପ୍, ଲଅ, ସୁଟ୍, ସିନେମା, ସୋଫା, ସ୍ପୋର୍ଟସ୍, ସୁପ୍ରିମ୍‌କୋର୍ଟ, ସଲ୍‌ଫର୍, ସିଷ୍ଟର୍, ସ୍କୁଲ୍, ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡ, ସିମେଣ୍ଟ୍, ସିଲ୍‌କ, ସୁଇଚ୍, ସ୍କୁଟର୍, ସ୍ପିରିଟ୍, ସ୍ୱେଟର୍, ହସ୍ପିଟାଲ୍, ହଷ୍ଟେଲ୍, ହ୍ୟାଙ୍ଗର୍, ହ୍ୱିସ୍କି, ହିରୋଇନ୍, ହିରୋ, ହାଇଜମ୍ପ୍, ହାଇକୋର୍ଟ, ହାଇଡ୍ରୋଜେନ୍, ହାର୍ଟ ପ୍ରଭୃତି।

(iii) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦାବଳୀ: ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଓ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଫରାସୀ, ଗ୍ରୀକ୍, ଇଟାଲୀ, ସ୍ପେନ୍ ତଥା ଓଲନ୍ଦାଜ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଅଳ୍ପ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି। ତେବେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ଭବତଃ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନୁପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରିଥିବା ମନେହୁଏ। ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର କେତେକ ଶବ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସେ ସବୁର ମୂଳଉତ୍ସ ଆଧାରରେ ନିମ୍ନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା। ଯଥା-

ଫରାସୀ : କାର୍ତ୍ତୁଜ୍, କୁପନ, ମଟନ୍, ବିଫ୍, ସାର୍, ମାଡାମ୍, ଗ୍ୟାରେଜ୍ ପ୍ରଭୃତି।

ଗ୍ରୀକ୍ : ଟ୍ରାଜେଡ଼ି, କମେଡ଼ି, ଦାମ୍ (<drakhme), ସିମେଇ, ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି।

ଇଟାଲୀୟ : ସୋଡ଼ା, ପତଲୁନ୍ ପ୍ରଭୃତି।

ସ୍ପେନୀୟ : ଚେରି, କର୍କ ପ୍ରଭୃତି।

ଓଲନ୍ଦାଜ : ତୁରୁପ୍, ଇସ୍କାପାନ୍, ଚିଡ଼ିତନ୍, ଇସ୍କୃପ୍, ସୁଲୁପ୍, ବ୍ରାଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତି।

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାରର ସାମଗ୍ରିକ ଅନୁଶୀଳନରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୋଇଥାଏ ଯେ, ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାରତୀୟ ତଥା ବୈଦେଶିକ (ଅଭାରତୀୟ)ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରୁ ଆବଶ୍ୟକତାନୁସାରୀ ବହୁ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ କରି ବେଶ୍ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ରୂପ ଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି। ଯେ କୌଣସି ଭାଷାର ବିକାଶ ତଥା ଅଭିବୃଦ୍ଧି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାହାର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକରୁ ଆବଶ୍ୟକତାନୁଯାୟୀ ନୂଆ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ ତଥା ସେ ସବୁର ସଫଳ ଉପଯୋଗ ପୂର୍ବକ ନୂତନ ଶବ୍ଦ-ନିର୍ମାଣ କରାଯିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ। ଏହାଦ୍ୱାରା ଯେ କୌଣସି ଭାଷାର ସମୃଦ୍ଧି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ। ଅନ୍ୟଥା ଭାଷାର ବିକାଶ ଅସମ୍ଭବ। ଅନ୍ୟଭାଷାରେ କହିଲେ, ଯେ କୌଣସି ଭାଷା ସଭ୍ୟତାର ଅଗ୍ରଗତି ସହିତ ପାଦ ମିଳାଇ ଚାଲି ନ ପାରିଲେ, ତାହାର ଗତିରୋଧ ହୋଇ ଶେଷରେ ମୃତ ଭାଷାରେ ପରିଣତ ହେବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ।

ଏକାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାର ଐତିହାସିକ ସର୍ବେକ୍ଷଣ

(ଭାରତୀୟ ଓ ବୈଦେଶିକ ଆଲୋଚକ)

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଧୁନିକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାର ସୂଚନା ମିଳିଥିଲେ ହେଁ ଆମ୍‌ସ ସଟନ ୧୮୩୧ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟକବିତାରେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ବୋଲି ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । (୧) ଏଥିରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଛି, ମଧ୍ୟଯୁଗ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ରଚନା ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକି ସଂପ୍ରତି ଅନୁପଲବ୍ଧ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଚର୍ଚ୍ଚାର ପରଂପରା ନଥିଲେ କାବ୍ୟ କବିତାରେ ବ୍ୟାକରଣର ବିଭିନ୍ନ ସୂତ୍ର ସ୍ରଷ୍ଟାଗଣ ଲେଖିନଥାନ୍ତେ । ବୈୟାକରଣ ଅନିରୁଦ୍ଧ ଭଟ୍ଟ ସ୍ୱରଚିତ "ପ୍ରାକୃତ କଳ୍ପତରୁ" ଓ ମାର୍କେଣ୍ଡେୟ ସ୍ୱରଚିତ" ପ୍ରାକୃତ ସର୍ବସ୍ୱ" ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ମଧ୍ୟଯୁଗରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାର ପରଂପରା ଅବ୍ୟାହତ ରହିଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଧୁନିକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚାର ପରଂପରା ୧୮୩୧ ମସିହାରେ ଆମ୍‌ସସର୍ଟନଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହାପରେ ଅନେକ ଭାରତୀୟ ଓ ବୈଦେଶିକ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । କେତେକ ଭାରତୀୟ ମଧ୍ୟ ବୈଦେଶିକମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ବିଦେଶୀ ବିଦ୍ୱାନବୃନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ କରିବା ପରେ ଅନେକ ଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୱାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ସଂପର୍କରେ ଲେଖାଲେଖି ଆରମ୍ଭ କଲେ ତଥା ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ପଣ୍ଡିତ କପିଳେଶ୍ୱର ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ, ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ, ପଣ୍ଡିତ କାଶୀନାଥ ଦାଶ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା, ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ, ଗିରିଜା ଶଙ୍କର ରାୟ, ରାଧାନାଥ ରାୟ, ସଦାଶିବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତର୍କାଳଙ୍କାର, ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଶତପଥୀ, ସଦାନନ୍ଦ ଦାସ, ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମିଶ୍ର, ଜଗନ୍ନାଥ ରାଓ, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ, ଦ୍ୱାରକାନାଥ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, କୁଳମଣି ଦାଶ, ଚତୁର୍ଭୂଜ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶିବନାରାୟଣ ନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ବିଦ୍ୱାନ ତତ୍‌କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ, ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ଲିପିତତ୍ତ୍ୱ, ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ, ଭାଷାର ଇତିହାସ, ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମିକାଶ ଉପରେ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁସ୍ତକ ଓ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏହି ବିଦ୍ୱାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମାଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣୀୟ । ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ପଞ୍ଚମଶ୍ରେଣୀ

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ ହେଁ ସେ ନିଜ ଚେଷ୍ଟାରେ ସଂସ୍କୃତ, ପାଲି, ପ୍ରାକୃତ, ଅପଭ୍ରଂଶ ତେଲୁଗୁ, ତାମିଲ, କାନାଡ଼ି, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ପାରସିକ ଓ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ଏଗାରଗୋଟି ଭାଷାରେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିପାରିଥିଲେ। (୨) ଅଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରି ସେ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆଲୋଚନାର ଭିତ୍ତି ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ। ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ମଧ୍ୟରୁ "ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଅଭିଧାନ" ଓ "ଓଡ଼ିଆଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ" ବିଶେଷ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ। ଦୀର୍ଘ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ସେ "ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଅଭିଧାନ" ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ। ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣଶୁଦ୍ଧି, ବ୍ୟାକରଣ ଶୁଦ୍ଧି ଓ ଅର୍ଥବୋଧ ସମ୍ବଳିତ ଏହା ଏକ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ। ଏହି ଅଭିଧାନରେ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ, ଇତିହାସ, ପ୍ରକୃତ ଏବ ଅର୍ଥ ନିର୍ଭୁଲ ଭାବରେ ଉଦାହରଣ ସହ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇଛି। ତାଙ୍କ ରଚିତ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ" ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସର୍ବବୃହତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଓ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ବ୍ୟାକରଣଗ୍ରନ୍ଥ। ଏହି ଭାଷାଶାସ୍ତ୍ରର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରବେଶ ଲେଖିଛନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ। ଏହା ଭାରତରେ ବ୍ୟବହୃତ ସକଳ ଭାଷାର ଅଭିନବ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ। (୩) ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାକୁ ଦ୍ୱୈମାତୃର ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ ହେଁ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ପ୍ରତିପାଦନ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି। (୪) ସେ ନିଜର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ଓ ଅନୁଭବସିଦ୍ଧ ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତିର ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି। (୫) ଏହି ଭାଷାଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ସମୂହର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ସହିତ ଦେଶଜ, ତଦ୍ଭବ ଓ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟାକରଣ ବିଶ୍ଳେଷିତ ହୋଇଛି। ଅଧିକନ୍ତୁ, ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ ଠାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ। ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ଶବ୍ଦର ମୂଳାଧାର ପରିବେଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ବିଜ୍ଞାନର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ ହୋଇଅଛି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନାରେ ବାକ୍ୟବିଜ୍ଞାନ, ରୂପବିଜ୍ଞାନ, ଶବ୍ଦବିଜ୍ଞାନ, ଅର୍ଥବିଜ୍ଞାନ, ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ, ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ବିଜ୍ଞାନ ସହିତ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ଐତିହାସିକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ଓ ସଂରଚାନାତ୍ମକ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ ଓ ଅନୁଶୀଳନ ହୋଇଅଛି। ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିର ସାଧାରଣ ପରିଚୟ, ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଧି, ଧ୍ୱନିର ପରିବର୍ତ୍ତନବିଧି, ଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟ, ଧ୍ୱନି ସଙ୍କୋଚନ, ଧ୍ୱନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ଆଗମ ଓ ଲୋପ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ପରିବେଷିତ। ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାରରେ ଶବ୍ଦ ସନ୍ଦର୍ଭ, ଶବ୍ଦର ବିଭିନ୍ନ ରୂପ, ଶବ୍ଦ ସଙ୍କୋଚନ, ପୁରାଣ ଶବ୍ଦ ଗୌରବ ଓ ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ ସଂପର୍କରେ ବିଷଦ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି। ରୂପତତ୍ତ୍ୱ, ବାକ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅର୍ଥତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନାରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିଙ୍ଗାନୁଶାସନ, ବଚନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ, ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ, କାରକ, ବିଶେଷଣ ବିଧି, ସର୍ବନାମ, ଅବ୍ୟୟ ପ୍ରକରଣ, କ୍ରିୟା ପ୍ରକରଣ, କାଳ ନିରୂପଣ, ତଦ୍ଧିତ, ସମାସ ଓ ଧାତୁତତ୍ତ୍ୱବିଚାର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନିତ। ଧ୍ୱନିସମୂହର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶିତ। ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ, ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦଶର୍ମା ଶବ୍ଦର ଉତ୍ସ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ବିଜ୍ଞାନର ମୂଳ ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଏପରି କେହି କରିପାରିନଥିଲେ। ତଥାପି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେତେକ ତ୍ରୁଟି ରହିଛି। ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି, ଆଲୋଚନା ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ନୁହେଁ, ପ୍ରାକୃତକୁ ସଂସ୍କୃତର ବିକୃତ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିକୁ ନାଗରୀ ଲିପିର ଅନୁକୃତ ବୋଲି ଦର୍ଶାଯାଇଛି। କେତେକ ତ୍ରୁଟି ଥିଲେ ହେଁ ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦଶର୍ମାଙ୍କ କୃତି ଓ କୃତିତ୍ତ୍ୱ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନମାନଙ୍କ ଲାଗି ଆଦର୍ଶ ଓ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ହୋଇପାରିଛି।

ପଣ୍ଡିତ ନନ୍ଦଶର୍ମାଙ୍କ ପରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ସୁଦୃଢ଼ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱକୁ ପାଞ୍ଚଟି ସ୍ତରରେ ବିବେଚନା କରିଛନ୍ତି। ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି, ଦାର୍ଶନିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିବେଚନ,

ଐତିହାସିକ ଓ ତୁଳନାତ୍ମକ ବିବେଚନ, ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିବେଚନ, ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ବିଜ୍ଞାନ ଭିତ୍ତିକ ବିବେଚନ ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣ ବିବେଚନ। ସେ ମଧ୍ୟ ମୌଳିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ସେହି ବ୍ୟାକରଣଟି ୧୯୩୫ ମସିହାରେ କଟକ ଟ୍ରେଡିଂ କମ୍ପାନୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା। ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇଥିବା ଏହି ବ୍ୟାକରଣ ପୁସ୍ତକଟି ବାକ୍ୟ ବିଚାର ଓ ପଦବିଚାର ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ। ଭାଷା ସଂପର୍କିତ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିବେଚନାରେ ସେ ସମାଜ ଗଠନରେ ଭାଷାର ଭୂମିକା, ଭାଷାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭିତ୍ତିରେ ସମାଜର ଭିନ୍ନତା ଏବଂ ଭାଷା ଭିତ୍ତିରେ ଜାତିର ପ୍ରାଣସତ୍ତା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ଶବ୍ଦର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ଦାର୍ଶନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ସେ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଦର୍ଶନର ସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି। ଧର୍ମଭିତ୍ତିକ ଭାଷା ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ସେ ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମର ବହୁ ଶବ୍ଦ ସଂପର୍କରେ ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି। "କୈବଲ୍ୟ" ଓ "ପତିତପାବନ" ଶବ୍ଦର ସେ ଚମତ୍କାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି। ଭାଷାର ଐତିହାସିକ ବିବେଚନାରେ ସେ ମତପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଇଣ୍ଡୋଇଉରୋପୀୟ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀର ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ପରିପ୍ରକାଶ ହେଉଛି "ବେଦ"। ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣକୁ ସେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଚୀନତମ ଧ୍ୱନିଶାସ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପରେ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି। ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ଚାରିଶହରୁ ଅଧିକ ଶବ୍ଦର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ସେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଯେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଛି। ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟୟନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ସହିତ ସୁମେରୀୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି। ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଚାରକ୍ରମରେ ସେ ଜର୍ମାନୀ ଭାଷା ଓ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୱନିସାମ୍ୟ ଓ ଅର୍ଥସାମ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୱନିସାମ୍ୟ ଓ ଅର୍ଥସାମ୍ୟ ଦର୍ଶାଇ ସେ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନର ଆଦର୍ଶ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ଧ୍ୱନିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅନୁଶୀଳନ ପୂର୍ବକ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣ ପଦ୍ଧତି ଓ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମକୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବିବେଚନା କରି କେତେକ ସଂସ୍କାର ଆଣିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ପରିକଳ୍ପିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଂସ୍କାର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଟାଇପ୍ ରାଇଟରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱର ନୂତନ ମତ ପ୍ରଦାନ କରି ସେ କହିଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦମୂଳର ଧାତୁ ଖୋଜିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ। ଓଡ଼ିଆ ପଦତତ୍ତ୍ୱ ଓ କ୍ରିୟାରେ ଥିବା ମୌଳିକତାକୁ ସେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି। ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ ବିଚାର ଆଧୁନିକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ। ସେହିଁ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଭାବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ମୁକ୍ତ କରି ମୌଳିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଲେଖିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା ସଂପର୍କରେ ସେ ବହୁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଚନା କରି ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ "ଓଡ଼ିଆ ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ଭାଷା"। ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲେଖକଲେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଅବଲୋକନ କରି ମୌଳିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି।

ଅଧ୍ୟାପକ ସୁନୀତି କୁମାର ଚାଟର୍ଜୀ ସ୍ୱରଚିତ "ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମିକାଶ" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। (୬) କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏହି ପୁସ୍ତକଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସବିଶେଷ ତଥ୍ୟର ଅଭାବ ତଥା ଲେଖକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତି ପ୍ରତିକୂଳ ମନୋଭାବ ପୋଷଣ କରିଥିବା ମନେହୁଏ। ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ଲେଖକ ବହୁ ସତ୍ୟ ଓ ତଥ୍ୟକୁ ବିକୃତ କରିଛନ୍ତି। ପଣ୍ଡିତ କାଶୀନାଥ ଦାସ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହା ୧୯୨୪ରେ "ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା" (The Oriya Alphabet) ଶିରୋନାମାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା। (୭) ପଣ୍ଡିତ ଗୋବିନ୍ଦରଥ "ବର୍ଣ୍ଣବୋଧକ" ଓ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓ "ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ" ରଚନା କରିଥିଲେ। ପ୍ରଫେସର ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ

ମହାନ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ ପୋଥିରୁ ସଂଗ୍ରହ କରି "ପ୍ରାଚୀନ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାଦର୍ଶ" ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ। କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମ୍‌ଦାରଙ୍କ ରଚିତ "Typical Selection of Oriya Literature" ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା, ଯାହା ତିନିଗୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ। ଅଧ୍ୟାପକ ଗିରିଜା ଶଙ୍କର ରାୟ "ସରଳ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ" ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ। ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ" ଓ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ" ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୁଇଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଆହରଣ, ଧ୍ୱନିପଦ୍ଧତି, ଧ୍ୱନି ଓ ଲିପିର ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ରଚିତ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ" ପୁସ୍ତକଟି ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା। ନେପାଳରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିଗୁଡ଼ିକୁ ବଙ୍ଗଳା ବିଦ୍ୱାନବୃନ୍ଦ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର କବିତା ବୋଲି ଦାବି କରିଥିଲେ। ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର ଏହି ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି ଉପରେ ଯେଉଁ ସନ୍ଦର୍ଭ ରଚନା କରିଥିଲେ ତାହାର ଶୀର୍ଷକ ଥିଲା "ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚର୍ଯ୍ୟାଚୟ"। ଏହି ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଡକ୍ଟର କର ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ ଯେ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକବିତା। ସନ୍ଦର୍ଭରେ ସେ ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦାବଳୀ, ବିଭକ୍ତି, ସର୍ବନାମ, କ୍ରିୟାବିଧି ଓ ବାକ୍ୟଗଠନ ରୀତି ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ, ଏପରିକି ଡକ୍ଟର କର ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ ଯେ ଏସବୁର ପ୍ରୟୋଗ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି ରଚନାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ହୋଇଥିଲା।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ପ୍ରଫେସର ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ଧଳ 'ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ' ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ପୂର୍ବକ ଅଗଣିତ ପାଠକଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ କରାଇଲେ। ସେ ଲଣ୍ଡନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୧୯୫୨ ମସିହାରେ "Aspiration in Oriya" ସନ୍ଦର୍ଭ ଦାଖଲ କରିଥିଲେ, ଯାହା ପରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅର୍ଥତତ୍ତ୍ୱ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ବ୍ୟାକରଣ, ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ, ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଓ ଧ୍ୱନି ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଇଂରାଜୀର ପ୍ରଭାବ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଫେସର ଧଳ ୧୯୫୩ ମସିହାରେ "ମଣିଷର ଭାଷା" ପୁସ୍ତକ ରଚନା କଲେ। ତାଙ୍କ ରଚିତ "ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ"ର ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୭୪ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ଏହି ପୁସ୍ତକଟିରେ ନଅଗୋଟି ଅଧ୍ୟାୟରେ ସେ ଧ୍ୱନିବିଚାର ଓ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆକୁ ସରକାରୀ ଭାଷା ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ସମସ୍ୟା ଓ ପ୍ରୟୋଜନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ "ଓଡ଼ିଆ କେବେ ?" ପୁସ୍ତକ ୧୯୬୩ରେ ରଚନା କରିଥିଲେ। ତାଙ୍କ ରଚିତ "ଭାଷାଶାସ୍ତ୍ର ପରିଚୟ" ସେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିବା ପରେ ୧୯୬୬ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଭାଷାଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ଧ୍ୱନି ବିଚାର, ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି, ବର୍ଗୀକରଣ ଓ ଲିପି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି। ଭାଷାବିଜ୍ଞାନକୁ ଜୀବନ୍ତ ଓ ମନୋରମ ବିଷୟ ରୂପେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ପ୍ରଫେସର ଧଳ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ।

ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଜନ୍ମ ନେଇ କିପରି କ୍ରମ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା ତହିଁ ଉପରେ ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ "ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମ ବିକାଶ" ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରଫେସର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ ଲଣ୍ଡନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ "The Evoluation of Oriya Language of Script" ସନ୍ଦର୍ଭ ଦାଖଲ କରିଥିଲେ। ଏହି ସନ୍ଦର୍ଭରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଶିଳାଲେଖ ଓ ତାମ୍ରପତ୍ରରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଲେଖ ସଂପର୍କରେ ବିଷଦ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରୀୟରସନଙ୍କ ମତକୁ ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ରାଖାଲ ଦାସ ବାନାର୍ଜୀ ଓ ଗୌରୀଶଙ୍କର ଓଝା ପ୍ରଭୃତି ବଙ୍ଗଳା ଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଜନ୍ମ ନେଇଛି ବୋଲି ମତ ଦେଇଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ପ୍ରଫେସର ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ମତ ପ୍ରକାଶ ପରେ ଜଣାଗଲା ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବଙ୍ଗଳା

ଲିପିରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ନୁହେଁ। ଏହାଦ୍ୱାରା ଜଣାଗଲା ବ୍ୟୁଲର୍ ଯାହାକୁ "ପ୍ରୋଟୋ ବେଙ୍ଗଲୀ" ଓ ଦୀନେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଯାହାକୁ "ଗୋଡ଼ା" କହିଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ "ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି"। ପ୍ରଫେସର ତ୍ରିପାଠୀ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି, "ଅଶୋକଙ୍କ ଶିଳାଲେଖ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଭିଲେଖରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଉପଲଭ୍ୟ। ସେ ଓଡ଼ିଆ ରୂପଗୁଡ଼ିକୁ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ସଂପର୍କିତ କରିଛନ୍ତି, କ୍ରିୟାବିଧିର ଯଥାର୍ଥ ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସମକାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟରେ ଶବ୍ଦକ୍ରମ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ବିଭନ୍ନ ଦିଗଉପରେ ସେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନକୁ ତାଙ୍କର ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ।

ପ୍ରଫେସର ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତୀ ହେଉଛି "The Verb Piece in Oriya" ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ କ୍ରୟାପଦର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ଫୋନିମ୍, ଅକ୍ଷର, ସନ୍ଧି ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ସେ ବିଷଦ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ସନ୍ଧି ନିୟମ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ ସ୍ୱରସଙ୍ଗତିକୁ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି। ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସମାନାଧିକରଣ (Co-ordinate) ଓ ଅସମାନାଧିକରଣ (non-Co-ordinate) କ୍ରିୟା ରଚନା ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଇ ସମାନାଧିକରଣ ସଂରଚନାକୁ ଆଲୋଚନାର ବହିର୍ଭୂତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବୋଲି ସେ ବିଷୟ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ମତରେ ସମାନାଧିକରଣ କ୍ରିୟା ଓ ନିଷେଧୋତ୍ମକ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ନିହିତ ଅବୟବ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ନାହିଁ। (୮) ଆଲୋଚନାର ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପୁରୁଷ ଓ କାଳପ୍ରତ୍ୟୟ, ସହାୟକ କ୍ରିୟା ଓ ପ୍ରତିପାଦକ ସ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟରେ ତିନିପ୍ରକାର କୈନ୍ଦ୍ରିକ ସଂରଚନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି। ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ନିଷେଧାତ୍ମକ ପଦଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାକାର୍ଯ୍ୟ (Junction) ଓ କ୍ରିୟା ସହିତ ଏହାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଲୋଚିତ। ପ୍ରଫେସର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଆଲୋଚନା ଭାଷାବିଜ୍ଞାନଭିତ୍ତିକ ଓ ଗବେଷକଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଉପାଦେୟ।

ଡକ୍ଟର ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ "A Controlled Historical re-construction of Oriya, Assamese, Bengli & Hindi" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିପଦ୍ଧତିର ଗୋଟିଏ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି। ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଆସାମୀ ଠାରୁ ଭିନ୍ନେ ହେବା ତଥା ବଙ୍ଗଳା ଆସାମୀ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହେବାର ଧ୍ୱନିଗତ କାରଣ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ସେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପୂର୍ବପରତା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ଏହା ଦ୍ୱାରା ସମୟ ନଥିବା ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ହୋଇପାରିବ। ପ୍ରଫେସର ଗଗନେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାଶ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ରୂପବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ସନ୍ଦର୍ଭ ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରଫେସର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ଦେଶିଆ ଉପଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ଲପି ଓ ଭାଷା ତଥା ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପୂର୍ବକ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ରଚିତ "ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିବର୍ତ୍ତନ, ଲିପି, ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ, ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟା, ବିଶେଷ୍ୟ, ସର୍ବନାମ, ଦେଶିଆ ଉପଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ, ଭଦ୍ରତା ସୂଚକ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଭୃତି ବାଇଶିଗୋଟି ଅଧ୍ୟାୟ ସ୍ଥାନିତ। ମହନୀୟତା ହେଉଛି, ପ୍ରପେସର ମହାପାତ୍ର ବିଶ୍ୱଭାରତୀରେ ଥିବା ତିବ୍ବତୀୟ ପୋଥିସମୂହ ଅନୁଶୀଳନ ପୂର୍ବକ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରତ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରୁ ତିବ୍ବତୀୟ ୱାର୍ତ୍ତୁ ଲିପିର ଉନ୍ମେଷ ଘଟିଥିଲା। ଏଥି ନିମିତ୍ତ ସେ ଚାରିଗୋଟି ସମ୍ଭାବନା ବ୍ୟକ୍ତି କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କର ଦେଶିଆ ଉପଭାଷାର ଅଧ୍ୟୟନ ସଂପର୍କିତ ସନ୍ଦର୍ଭ "ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ" ଶିରୋନାମାରେ ପ୍ରକାଶିତ। ଚର୍ଯ୍ୟାଭିତ୍ତିକ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବ୍ୟାକରଣ ହେଉଛି ପ୍ରଫେସର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରୟାସ।

ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନର ପରିଚୟ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଅପନ୍ନା ପ୍ରଧାନ ଓ ବକୁଳ ଚୌଧୁରୀ "ଆଧୁନିକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରବେଶ" ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ବାସୁଦେବ ସାହୁଙ୍କ ରଚିତ "ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନୀ" ଗୋଟିଏ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କୁ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଅବଗତ କରାଇବା କାମନାରେ ଡକ୍ଟର ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ" ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟ ବିନ୍ୟାସର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଭାବ ଉପରେ ନିବନ୍ଧ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଚଉଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ର "ଭାଷା ପରୀକ୍ଷଣ" ପୁସ୍ତକରେ ଭାଷାର ଅବହେଳିତ ଅଥଚ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମତୀ ହରପ୍ରିୟା ମିଶ୍ରଙ୍କ "Historical Oriya Manohology" ପୁସ୍ତକ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ କୃତୀ । ଶ୍ରୀ ଏମ୍.କେ.ଦାସ ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାପକ ପରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମ୍‌ଦାର ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ ସଂପର୍କରେ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଅପନ୍ନା ପ୍ରଧାନ ଓଡ଼ିଆ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର କ୍ରିୟାରୂପ ଓ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର ଆଧାରିତ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକଟିଏ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷାଉପରେ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ସନ୍ଦର୍ଭମାନ ରଚନା କରି ଉପାଧ୍ୟୁତ୍ତର ଡିଗ୍ରୀ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ବେଣୀମାଧବ ପାଢ଼ୀ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତାକୁ ଆଧାର କରି "ଉଡ୍ରଜା ପ୍ରାକୃତ" ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ପ୍ରଫେସର ଗଗନେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାଶ ମିଳିତ ଭାବରେ "Conversational Oriya" ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ବୈଜ୍ଞାନିକ ରୀତିରେ ଅଣଓଡ଼ିଆଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର "Oriya Self Tought" ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ପ୍ରଫେସର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ" ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀ, କଳିଙ୍ଗ ଓ ପାଲିଭାଷା, ପ୍ରାକୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରଭାବ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ବିକାଶକ୍ରମ ପ୍ରଭୃତ ସଂପର୍କରେ ସବିଶେଷ ତଥ୍ୟ ରହିଛି । ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ପରମାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ "ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପି" ପୁସ୍ତକରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଶିଳାଲେଖ ସଂପର୍କରେ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର ସ୍ୱରଚିତ "ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲିପି ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଡକ୍ଟର ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର "ସାରଳା ମହାଭାରତର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅନୁଶୀଳନ" ପୁସ୍ତକରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଓ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରଚିତ "ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଶବ୍ଦ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କ୍ରମବିକାଶର ଏକ ନାତିଦୀର୍ଘ ଆଲୋଚନା, ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ସମୂହର ବିକାଶଧାରା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିକ୍ରମ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପ୍ରାକୃତର ପ୍ରଭାବ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଲିଖନ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣିତ । "ମୌଳିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ବିଚାର ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ" ପୁସ୍ତକରେ ଡକ୍ଟର ମହାପାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ବିଭକ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ସର୍ବନାମ ପ୍ରଭୃତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ "ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ" ଓ "ସରଳ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ" ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ "ବୃତ୍ତି ଏ ମୋ ପୋଷେ କୁଟୁମ୍ବ" ହେଉଛି ଭାଷା ବିଷୟକ ପ୍ରବନ୍ଧର ସଂକଳନ । ଡକ୍ଟର ହରପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର "ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଦିଗଦିଗନ୍ତ" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି, କ୍ରମବିକାଶ, ଶିଳାଲେଖ ଭାଷା, ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଆଲୋଚିତ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ

ହେଉଛି "ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଆଲୋଚନା" ଓ "ବ୍ୟାବହାରିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ" । ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଲିଖିତ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷା" ଓଡ଼ିଆ ଔପଭାଷିକ ଅଧ୍ୟୟନ ନିମିତ୍ତ ଉପାଦେୟ । ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର "ଓଡ଼ିଆ-ଏକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷା" ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ପାଞ୍ଚ ଅଧ୍ୟାୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ଓ ମୌଳିକତା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶ ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ପ୍ରାଚୀନତା, କ୍ରମବିକାଶ ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଭାଷା ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ର ମଧ୍ୟ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଭିତ୍ତିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ସାତଗୋଟି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବିଭକ୍ତ ଏହି ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଭୂଖଣ୍ଡର ଭୌଗୋଳିକ ପରିଚୟ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁରାତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିଚୟ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ, ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସ୍ୱରୂପ ଓ ବିକାଶ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାର ଐତିହାସିକ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ସ୍ଥାନିତ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଜାତି ଓ ଜାତୀୟତା" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା ବିଷଦ ଭାବରେ ଆଲୋଚିତ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୀର୍ତ୍ତନ ନାରାୟଣ ପାଢ଼ୀ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ପ୍ରାଚୀନତା, ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତା ଓ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ, ପାଲି, ପ୍ରାକୃତ ତଥା ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା ସଂପର୍କରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ବିଦ୍ୱାନ, ଗବେଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଅନିସନ୍ଧିତ୍ସୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଲିପି ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ସଂପର୍କରେ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । କେତେକ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକରେ ଏ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଡକ୍ଟର ଅରବିନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଡକ୍ଟର ଗଙ୍ଗାଧର ବଳ, ଡକ୍ଟର ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ, ଡକ୍ଟର ଅଶୋକ କୁମାର ଦାଶ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପତିତପାବନ ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ବିଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ମହାନ୍ତି, ଡକ୍ଟର ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ ଗୌଡ଼, ଡକ୍ଟର ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଦଳେଇ, ଡକ୍ଟର ଦମୟନ୍ତୀ ବେସ୍ରା, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପ୍ରସାଦ ନାଥ, ଡକ୍ଟର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ଡକ୍ଟର ଗୋପବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି, ବାଇଲଡୁ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଡକ୍ଟର ସଦାନନ୍ଦ ନାୟକ, ଡକ୍ଟର ନଟବର ଶତପଥୀ, ଡକ୍ଟର ରଥ ନାୟକ, ଡକ୍ଟର ସନ୍ତୋଷ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ, ଡକ୍ଟର ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ଚିନ୍ମୟୀ ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମହାରଣା, ଡକ୍ଟର ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ସନ୍ତୋଷିନୀ ପଣ୍ଡା, ଡକ୍ଟର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ, ଡକ୍ଟର ବୀଣାଗିରି, ଡକ୍ଟର ଅରବିନ୍ଦ ଗିରି, ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ମହାନ୍ତି, ସୀତାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ, ଡକ୍ଟର ବାସୁଦେବ ଦାସ, ଡକ୍ଟର ଚକ୍ରଧର ବିଶ୍ୱାଳ, ଡକ୍ଟର ମନୀନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ଡକ୍ଟର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ, ପୀତାମ୍ବର ପ୍ରଧାନ, ବଳଭଦ୍ର ବହିଦାର, ସତ୍ୟପ୍ରସାଦ ଦାସ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବେହେରା, ସୁଦାମ ନାଏକ, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ, ଶିବପ୍ରସାଦ ଦାଶ, ଡକ୍ଟର ନବୀନ କୁମାର ସାହୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନେ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମୁଦ୍ରିତ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଚାଟଶାଳୀମାନଙ୍କରେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ବୈଦେଶିକ ମିସ୍‌ନାରୀମାନେ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ହେଁ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ବୈୟାକରଣ, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନା କରିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା ଓ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶଙ୍କ ପରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନା କଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କୁଳମଣି ଦାଶ "ବ୍ୟାକରଣବୋଧ", କହ୍ନେଇ ଚରଣ ସ୍ୱାଇଁ "ଅଭିନବ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ", ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର "ନବ

ବ୍ୟାକରଣ", ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଧନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର "ବ୍ୟାକରଣ ପରିଚୟ", ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମିଶ୍ର "ପ୍ରବେଶିକା ବ୍ୟାକରଣ" ରଚନା କରିଥିଲେ। ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଲାଟିନ୍ ଓ କେତେକ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଆଦର୍ଶରେ ଲିଖିତ। ଡକ୍ଟର ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର "ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ" ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା। ଡକ୍ଟର ହରପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର ମଧ୍ୟ "ବ୍ୟବହାରିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ" ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଓ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ରଚନା କରିଥିବା "ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ" ବିଶେଷ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଲାଭ କରିଅଛି।

ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଗୀତରେ ରଚନା କରିଥିଲେ। ଏହାର ନାମ "ଗୀତାଭିଧାନ"। ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା ୧୯୧୬ ମସିହାରେ ପଇଁତିରିଶି ହଜାର ଶବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ "ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଅଭିଧାନ" ରଚନା କଲେ। ୧୯୩୧-୪୦ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କୋଷ "ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ" ନାମରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ସାତଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏହି ଭାଷାକୋଷ ସମଗ୍ର ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ଦୁର୍ଲଭ। ୧୯୩୫ ମସିହାରେ ଭାଗୀରଥି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ "ରତ୍ନକୋଷ" ବା "ବୃହତ୍ ବିବିଧ ସାର ସଂଗ୍ରହ"ର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ। ପ୍ରମୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ରଚିତ "ପ୍ରମୋଦ ଅଭିଧାନ" ୧୯୪୨ ମସିହାରେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ପ୍ରକାଶିତ। ୧୯୬୮ରେ ଜେ.ଏମ୍. ପଟ୍ଟନାୟକ ତିରିଶ ହଜାର ଶବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ ଇଂରାଜୀ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ "The Students Diamond Dictionary" ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ। ୧୯୬୪ରେ ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ ପାଢ଼ୀଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନ "ବୃହତ୍ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ" ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ଏହାବ୍ୟତୀତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କରଙ୍କ "ତରୁଣ ଶବ୍ଦକୋଷ", ଯମେଶ୍ୱର ରଥଙ୍କ "ଅଜନ୍ତା ଅଭିଧାନ", ଡକ୍ଟର ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ "ସରଳ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ", ଡକ୍ଟର ନଟବର ଶତପଥୀଙ୍କ "ଶବ୍ଦସିନ୍ଧୁ", ଡକ୍ଟର ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ "ପୁରୀ ବୋଲି", ଡକ୍ଟର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଦାଶଙ୍କ "ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଶବ୍ଦକୋଷ" ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଅଭିଧାନ ପ୍ରକାଶିତ। ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କଳେବର ବିଶିଷ୍ଟ ପକେଟ ଅଭିଧାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚା ବ୍ୟାପକ ହେଲାଣି। ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବାହାରେ ଅନେକ ବିଦ୍ୱାନ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଆଧୁନିକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଗବେଷଣାକୁ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କଲାଣି। ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷା ଅଧିସୂଚନା ୨୦୦୪ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାପରେ ଅନେକ ବିଦ୍ୱାନ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷା ରୂପେ ପରିଚିହ୍ନିତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କଲେ। ପ୍ରଥମେ ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ କେଦାରନାଥ ଗବେଷଣା ପରିଷଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଆଲୋଚନା ସଭା ଆରମ୍ଭ କରିବାପରେ କଟକ, ଢ଼େଙ୍କାନାଳ, ଯାଜପୁର ରୋଡ଼, ଭଦ୍ରଖ, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା, ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର, ତାଳଚେର, ବୋଲଗଡ଼, ନୟାଗଡ଼, ପୁରୀ, ନରସିଂହପୁର, ନାଚୁଣୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, କୁଶଳେଶ୍ୱର, କଣ୍ଟଳ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଆଲୋଚନା ଚକ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କୃତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ମୁକ୍ତ ଚିନ୍ତନ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପୁସ୍ତକ ମେଳାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା ଉପରେ ଆଲୋଚନାଚକ୍ରମାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇ ବ୍ୟାପକ ଜନସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଲକ୍ଷଣ ଉପରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ନିମିତ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ କେତେକ ବିଦ୍ୱାନଙ୍କୁ ପତ୍ର ଦିଆଯାଇ ପ୍ରବନ୍ଧ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିଲା। ଏହାପରେ ୨୦୧୩ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କୃତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କୁଳପତି

ପ୍ରଫେସର ଅମୀୟ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ତଥ୍ୟାବଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନିମିତ୍ତ ଗୋଟିଏ କମିଟି ଗଠନ କଲେ। ଏହି କମିଟିରେ ଡକ୍ଟର ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଡକ୍ଟର ସାତକଡ଼ି ହୋତା, ଅଧ୍ୟାପକ ରାଜକିଶୋର ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର କୈଳାସ ଚନ୍ଦ୍ର ଟୀକାୟତରାୟ, ଡକ୍ଟର ଯତୀନ ନାୟକ, ଡକ୍ଟର ବସନ୍ତ କୁମାର ପଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୀର୍ତ୍ତନ ନାରାୟଣ ପାଢ଼ୀ, ସୁବ୍ରତ କୁମାର ପୃଷ୍ଟି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମହାନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସଚିବ ବିଜୟ କୁମାର ନାୟକ ସଦସ୍ୟ ରହିଥିଲେ। ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କୁଳପତି ପ୍ରଫେସର ଅମୀୟ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ ଅବସରଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ନୂତନ କୁଳପତି ପ୍ରଫେସର ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଜେନା ଏହି କମିଟିର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ରହିଲେ ଏବଂ ଅମୀୟ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ଅନ୍ୟତମ ସଦସ୍ୟ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା। ଏହି କମିଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ରିପୋର୍ଟ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତନଖି କରାଯିବା ପରେ ଭାରତ ସରକାର ୨୦୧୪ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୧୧ ତାରିଖରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷା ସ୍ୱରୂପରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବିଭୂଷିତ କରି ବିଜ୍ଞପ୍ତି ପ୍ରକାଶ କଲେ। ଏହାଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଇଣ୍ଡୋଇଉରୋପୀୟ ଭାଷା ପରିବାରର ଆର୍ଯ୍ୟଶାଖାର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷା ଭାବରେ ମହିମା ମଣ୍ଡିତ ହୋଇପାରିଛି।

ଓଡ଼ିଆ ତଥା ଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୱାନମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନେକ ଲବ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଦେଶୀ ବିଦ୍ୱାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମନୋନିବେଶ କରିଛନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍‌ସ ସଟନ ହିଁ ପ୍ରଥମ ବିଦେଶୀ ବିଦ୍ୱାନ ଯିଏ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ୧୯୩୧ ମସିହାରେ ରଚନା କରିଥିଲେ। ଏହି ପୁସ୍ତକଟିର ନାମ "Introduction Grammer of the Oriya Language"। ଏହାକୁ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ମାନ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଏ। (୯) ଅକ୍ଷର, ଶବ୍ଦ, ବାକ୍ୟ ଭେଦରେ ଏହି ବ୍ୟାକରଣଟି ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ। ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଧ୍ୱନିସମ୍ମତ ବୋଲି ସଟନ୍‌ଙ୍କ ମତ। ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି। ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଓ ଅନ୍ୟଟି ସଂସ୍କୃତ ମୂଳକ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦ। ସେ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମକୁ ଗୋଟିଏ ଭାଗ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ସ୍ଥାନିତ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ସାତଗୋଟି କାରକ ମୂଳକ କର୍ତ୍ତୃକାରକରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ ବୋଲି ସଟନ୍‌ଙ୍କର ମତ। ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ କିଛି ଉଲ୍ଲେଖ କରିନାହାନ୍ତି। ତାଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ମୂଳଧାତୁ ସହିତ କିଛି ଅକ୍ଷର ଯୋଗ ହୋଇ କ୍ରିୟା ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ଓଡ଼ିଆ ସର୍ବନାମ ସମୂହକୁ ସେ ମାନ୍ୟ, ନ୍ୟୂନ ଓ କ୍ଲୀବ ଭେଦରେ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି। ବିଶେଷଣ ସଂପର୍କରେ ସେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ କହିଛନ୍ତି। କ୍ରିୟାର ଧାତୁରୂପ ମାନ୍ୟ ଓ ନ୍ୟୂନ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ବୋଲି ତାଙ୍କର ମତ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବିବେଚନାରେ କ୍ରିୟାର ରୂପ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନରେ ସମାନ। ଓଡ଼ଆ କ୍ରିୟାର କାଳ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଗଠନ ରୀତିର ଅବତାରଣା ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ। ଓଡ଼ିଆ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଓ ସନ୍ଧି ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଧାରଣା ନଥିଲା। ତାଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଆ ହେଉଛି ସଂସ୍କୃତର ପ୍ରତିରୂପ। ଏହାକୁ ଲାଟିନ୍ ଓ ଇଂରାଜୀ ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସାରେ ବିଚାର କରିବାକୁ ସେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ହେଁ ପ୍ରଥମ। ୧୮୪୧ରେ ଆମ୍‌ସ ସଟନ୍ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ସଙ୍କଳନ କଲେ, ଯାହା କଟକ ମିସନ୍ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା। (୧୦) ମିସ୍‌ନାରୀ ଓଡ଼ିଆ ରୂପର ନମୁନା ଥିବା ଏହି ଅଭିଧାନଟି ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ବୋଲି ଭାଷାବିତ୍‌ଙ୍କର ମତ। (୧୧) ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନର ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ ସେ

ଭୁବନାନନ୍ଦ ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାରଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ। "ଉତ୍କଳ ଭାଷାର୍ଥାଭିଧାନ" ଶୀର୍ଷକ ଏହି ଅଭିଧାନଟି ୧୮୪୩ରେ କଟକ ମିସନ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ। (୧୨) ସେହି ବର୍ଷ ଏହାର ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହିସବୁ ଅଭିଧାନରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରତିପାଦନ ହୋଇପାରିନାହିଁ।

ଏହାପରେ ୧୮୭୪ରେ ଇ.ସି.ବି. ହାଲେମ୍ "Oriya Grammer for English Stuent" ରଚନା କରିଥିଲେ, ଯାହା କଲିକତା ସ୍କୁଲ ବୁକ୍ ସୋସାଇଟି ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ମିସନ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରଣ କରାଯାଇଥିଲା। ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ସେ ୪୫ଟି ଧ୍ୱନିକୁ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ କରିଥିବା ୪୫ଟି ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆରେ ୧୧ଟି ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରୁ "ଏ" "ଓ"କୁ ଦ୍ୱିସ୍ୱର ଏବଂ "ଐ" "ଔ"କୁ ତ୍ରିସ୍ୱର ବୋଲି ସେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ଏହା ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ। ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧ୍ୱନିକୁ ସେ ଇଂରାଜୀ ଧ୍ୱନି ସାହାଯ୍ୟରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଯାଇ ବିଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି। ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ସନ୍ଧି, କାରକ ଓ ବିଭକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ମତ ଠିକ୍ ନୁହେଁ। ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ବିଦେଶୀ ବିଦ୍ୱାନବୃନ୍ଦ ବୈଜ୍ଞାନିକ ରୀତିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଆଣ୍ଡ୍ରୃଷ୍ଟର୍ଲିଙ୍ଗ, ମେନର ମାର୍ଖାନକିଟେ ଓ ଉଇଲିୟମ୍ ହଣ୍ଟର। ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଲାଲ ମିତ୍ର, ରଙ୍ଗଲାଲ ବାନାର୍ଜୀ ଓ ମନମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତି ବଙ୍ଗାଳୀ ବିଦ୍ୱାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଛନ୍ତି। ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ମନମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ "Notes on the Language of Literature of Orissa" ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାରେ କେତେକାଂଶରେ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି। ଅନ୍ୟମାନେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି। ମନମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ପୁସ୍ତକ "ଏସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟି ଅଫ୍ ବେଙ୍ଗଲ ପତ୍ରିକାରେ ୧୮୯୮ ଓ ୧୮୯୭ରେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହି ସମୟରେ କେତେକ କୁଚକ୍ରୀ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ବଙ୍ଗଳାର ଏକ ଉପଭାଷା ରୂପେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଅପଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇଥାନ୍ତି। ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଅପଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇଥାନ୍ତି। ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ତେଜି ଉଠିଲା। ଜନ୍ ବୀମ୍ସ ସେତେବେଳେ ବାଲେଶ୍ୱରର ଜିଲ୍ଲାପାଳ ଥିଲେ। ସେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ଉପର ଗବେଷଣା କରୁଥିଲେ। ସେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, "ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅସ୍ତିତ୍ ପୂର୍ବରୁ ତଥା ବଙ୍ଗଳାର ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ ଜନବିରଳ ଥିବା ସମୟରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିକାଶ ହୋଇସାରିଥିଲା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଭିନ୍ନେ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନଥିଲେ, କାରଣ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଭିନ୍ନେ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀ ନଥିଲେ।" (୧୩) ଜନବୀମ୍ସ ଓ ହୋର୍ଣ୍ଣେଲ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ଓ ମୌଳିକତା ସଂପର୍କରେ ଯଥାଯଥ ମତପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ଏହାକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ବହୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ। ହୋର୍ଣ୍ଣେଲଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନରେ ପ୍ରବେଶ ଥିଲା। ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିନଥିଲେ ହେଁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାତଗୋଟି ସଂସ୍କୃତ ମୂଳକ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ।" (୧୪)

ଜନ୍ ବୀମ୍ସ ପଞ୍ଜାବ, ବିହାର, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶାସନିକ ପଦବୀରେ ରହିଥିଲେ। ସ୍ୱକୀୟ ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ଅନୁଶୀଳନ ଦ୍ୱାରା ସେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ। ହିନ୍ଦୀ, ପଞ୍ଜାବୀ, ସିନ୍ଧୀ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ମରାଠୀ ଓ ଗୁଜୁରାଟୀ ଏହି ସାତଗୋଟି ଭାଷା ଉପରେ ସେ ଗବେଷଣା କରିଥିଲେ। ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ମୈଥିଳୀ, ମଗହୀ, ଭୋଜପୁରୀ, କୋଶଳୀ, ବ୍ରଜ, କନୌଜୀ, ରାଜପୁତ୍ରୀ ଓ ବୁନ୍ଦେଲୀ ପ୍ରଭୃତି

ଭାଷାକୁ ସେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ଉପଭାଷା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ସେ ନେପାଳୀ, କାଶ୍ମୀରୀ, ଡୋଗ୍ରୀ ଓ ଆସାମୀ ଭାଷା ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଲୋକପାତ କରିଥିଲେ। ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ବିରୋଧୀ ମତକୁ ଖଣ୍ଡନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସେ "Proceedings of Asiatic Society" ଗ୍ରନ୍ଥରେ "On the Relation of Oriya to Other Morden Aryan Language" ଶୀର୍ଷକ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ। ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ। ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଗବେଷଣା ସଂପର୍କୀୟ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ "A Compacative grammer of Morern Aryan Languages of India" ବିଶେଷ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ। ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ୧୮୭୨ ମସିହାରେ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ୧୮୭୫ ମସିହାରେ ଏବଂ ତୃତୀୟ ଭାଗ ୧୮୭୯ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା। ଏହି ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ହିନ୍ଦୀ, ପଞ୍ଜାବୀ, ଗୁଜୁରାଟୀ, ସିନ୍ଧୀ, ମରାଠୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଏହି ସାତଗୋଟି ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବରେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି। ଜଣେ ଲବ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀ ସଦୃଶ ସେ ଲିଖିତ ଭାଷା ଅପେକ୍ଷା କଥିତ ଭାଷାକୁ ଆଧାର କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଧ୍ୱନି ଓ ସ୍ୱଜନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଅନୁଶୀଳନ କରିଥିଲେ। ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ "ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଚରିତ"ରୁ ଜଣାଯାଏ ଜନବିମ୍‌ସ ବାଲେଶ୍ୱରରେ କଲେକ୍ଟର ଥିଲାବେଳେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ। ସେ ବିଦଗ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ନହୋଇ ଲୋକମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ଉପରେ ଗବେଷଣା କରିଥିଲେ। ତାଙ୍କ ମତରେ "ଲୋକଭାଷା ହିଁ ଭାଷାଧ୍ୟୟନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁସ୍ତକ"। "Living in this remote wildnes I have had only such book as anyone scanty library contains. My best book has been the present in the field from whoese lips I have often learnt more than I could find in dictionaries or grammer" (୧୫) ଜନ୍ ବୀମ୍‌ସଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନି, ଶବ୍ଦ, ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରତ୍ୟୟ, ବିଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତରୁ ବିବର୍ତ୍ତିତ। ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ପ୍ରଭାବର ସମ୍ମିତ ଫଳ ବୋଲି ସେ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ତେଲୁଗୁ ଲିପିର ପ୍ରଭାବକୁ ସେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି। ସେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଯେ ଲୌହଲେଖନୀରେ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ତ୍ରିକୋଣାକାର ବା ଚତୁଷ୍କୋଣାକାର ଅକ୍ଷର ଲେଖିଲେ ପତ୍ର ଚିରିଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିମାଳା ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ହୋଇଅଛି। ସାର୍ ହଗ୍‌ମାକ୍ ଫର୍ସନ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ। (୧୬) ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଧାରାରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ରୂପତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଧ୍ୟୟନ ପୂର୍ବକ ବହୁ ଅନାଲୋଚିତ ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ। ଓଡ଼ିଆ ବିଶେଷ୍ୟ, ସର୍ବନାମ, କ୍ରିୟା ଓ ବିଭକ୍ତି ତଥା ପ୍ରତ୍ୟୟର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିକ୍ରମ ଅନୁଧ୍ୟାନ ପୂର୍ବକ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୌଳିକତା ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ। ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ମତପ୍ରଦାନ କରି ସେ କହିଥିଲେ, ତିନିଶହ ବର୍ଷ ତଳେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଓ ତାଙ୍କର ସମକାଳୀନ କବିମାନଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହିପରି ସ୍ୱକୀୟତା ବଜାୟ ରଖିଛି, ଯାହା ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟରେ ଦୁର୍ଲଭ। ତାଙ୍କ ମତରେ, "Oriya is a perfectly self contained and independent members of the family" ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ମୌଳିକ, ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସମୃଦ୍ଧ, ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ। (୧୭) ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଧ୍ୱନି ଓ ରୂପଗତ ବୈଷମ୍ୟ ଉପରେ ସେ ଆଲୋକପାତ କରିଥିଲେ। ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଏହି ଦୁଇଟି ଭାଷାର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ସେ ମତ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଯେଉଁ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବଳିଷ୍ଠ ଭାଷା ଭାବରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଥିଲା, ସେତେବେଳେକୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନଥିଲା। (୧୮) ଯେଉଁ

କେତେଜଣ ବିଦେଶୀ ବିଦ୍ୱାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗବେଷଣା କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ ବୀମ୍ସ ସ୍ମରଣୀୟ । ତାଙ୍କ ସଦୃଶ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାପ୍ରେମୀ ଓ ଭାଷା ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ନଥିଲେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଲୋପ ପାଇଯାଇଥାନ୍ତା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ସର୍ବଭାରତୀୟ ତଥା ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ ପରିଚିତ କରାଇବାକୁ ସେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ବହୁ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ । ୧୮୭୦ ମେ ମାସ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ୨୫ ଲକ୍ଷ ବୋଲି ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଲାଲ ମିତ୍ର ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜନବୀମ୍ସ ଏହାକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି ସେହି ସମୟ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ନିୟୁତ ନିୟୁତ ବୋଲି ମତ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସଂପର୍କରେ Indian Antiauary ଓ Royal Asiatic Society of Bengal ପ୍ରଭୃତିରେ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥିଲେ ।

ସାର୍ ଜର୍ଜ ଆବ୍ରାହମ ଗ୍ରୀୟରସନ ଜଣେ ପ୍ରଶାସକ ଥିଲେ । ସେ ଭାରତରେ ପ୍ରଶାସକ ଥିବାବେଳେ ଭାରତୀୟ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ବ୍ୟାକରଣ ଓ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ସୃଜନଶୀଳ ଅନୁବାଦକ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ପୁସ୍ତକ, ଲୋକଗୀତ ଓ ଲୋକକଥା ସେ ଇଂରାଜୀରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଐତିହାସିକ, ତୁଳନାତ୍ମକ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ପରେ ସେ "Lingustic Survey of India" ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟି ୧୧ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ସାର୍ ଉଇଲିୟମ ଜୋନ୍ସ, କାର୍ଡ୍‌ଓ୍ୱେଲ, ଜନବୀମ୍ସ, ହୋଏର୍ଣ୍ଣେଲ, ବି.ଏଚ, ହଡସନ ପ୍ରଭୃତି ଭାରତୀୟ ଭାଷା ଓ ଉପଭାଷା ସଂପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରିଥିଲେ ହେଁ ସେ ତୁଳନାତ୍ମକ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଗବେଷଣାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେଥିନିମିତ୍ତ ସେ ଗୋଟିଏ ଗବେଷଣା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢିଥିଲେ । ୧୮୭୩ ଠାରୁ ୧୯୨୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ୫୪ ବର୍ଷ ସେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ୧୧ ଖଣ୍ଡ "Lingustic Survey of India" ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଭାରତୀୟ ଭାଷା ସମୂହର ଏହା ହେଉଛି ସର୍ବ ବୃହତ୍ ଗବେଷଣାଗ୍ରନ୍ଥ । ଏଥିରେ ଭାରତର ୧୭୯ଟି ଭାଷା ଓ ୫୪୪ଟି ଉପଭାଷା ସମ୍ପର୍କୀୟ ତଥ୍ୟ ପରିବେଷିତ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ଐତିହାସିକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଦାନସୂଚୀରେ ସେ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଚର୍ଚ୍ଚା ପରମ୍ପରାର ଆଦ୍ୟସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ଭୂମିକା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଥିଲା । ସେ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତଠାରୁ ଆହୁରି ପ୍ରାଚୀନତର ବ୍ୟାକରଣ ମଧ୍ୟରେ ସଂଗଠିତ ତଥା ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ସହ ତୁଳନୀୟ । ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ଆସାମୀ ଓ ତେଲୁଗୁ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ବୋଲି ସେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ବିଶେଷ୍ୟ, ସର୍ବନାମ, କ୍ରିୟାପଦର ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟାକରଣ ବର୍ଗ, ବାଚ୍ୟ, କାରକ, ବିଭକ୍ତି, ବଚନ ଓ ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ବିଷଦ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ସର୍ବନାମ ପଦର ସରଳକାରକ ଓ ତୀର୍ଯ୍ୟକ କାରକର ପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଯେଉଁ ନିୟମ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି, ତାହା କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଛଅଟି କାରକ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ଆଠଟି କାରକ ଅଛି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ, କର୍ମବାଚ୍ୟ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟର ପ୍ରୟୋଗ ନିମିତ୍ତ ସେ ଯେଉଁ ନିୟମ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ତାହା ମଧ୍ୟ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଓଡ଼ିଆ ବାକ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ସେ ବିଶେଷ କିଛି ଆଲୋଚନା କରିନାହାନ୍ତି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱକୀୟ ଶୃଙ୍ଖଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବ୍ୟାକରଣର ବିଶ୍ଳେଷଣ ହୋଇନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ

ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ମତ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେହେଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ଓ ବ୍ୟାକରଣର ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କ ଅବଦାନ ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକାଧିକ ଉପଭାଷା ଥିଲେ ହେଁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଔପଭାଷିକ ରୂପଭେଦ ନାହିଁ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । (୧୯) ସେ 'ଭତ୍ରୀ'କୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକମାତ୍ର ଉପଭାଷା ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । (୨୦) ଏହି 'ଭତ୍ରୀ' ଭାଷା କୋରାପୁଟ ଓ ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ନିବାସ କରୁଥିବା 'ଭତ୍ରୀ' ଜାତିଙ୍କ ଭାଷା । ଗ୍ରୀୟରସନଙ୍କ ମତରେ 'ଭତ୍ରୀ' ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଯହିଁରେ ମରାଠୀ ଓ ଛତିଶଗଡୀ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର କେତେକ ଶବ୍ଦ ମିଶିଯାଇଛି ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପତତ୍ତ୍ୱ, କ୍ରିୟା, ଅବ୍ୟୟ ଓ ବ୍ୟାକରଣ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଇଛି । ପ୍ରାମାଣିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ମତ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ । ସେ କୁରୁମାଳୀ ଓ ସଉରା ଭାଷାକୁ ଆଞ୍ଚଳିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭାବରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରଚିତ "Lingustic Survey of India" ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀ ଅଧ୍ୟୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ମାଇଲଖୁଣ୍ଟ ବୋଲି ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତଙ୍କର ମତ ।

ଭାରତ ବାହାରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ତଥା ଅନେକ ବିଦେଶୀ ଗବେଷକଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି । କେତେକ ବିଦେଶୀ ବିଦ୍ୱାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଲଣ୍ଡନର ସ୍କୁଲ ଅଫ୍ ଓରିଏଣ୍ଟାଲ ଆଣ୍ଡ ଆଫ୍ରିକାନ ଷ୍ଟଡିଜ୍ ୧୯୫୯ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ଖୋଲିଛନ୍ତି । ଜନ୍‌ବୋଲଟନ୍ ଲଣ୍ଡନରେ ପ୍ରାଥମିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷକରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଆସି ବ୍ୟାପକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ଉପରେ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଡେନମାର୍କର ଏ. ଅଣ୍ଡରସନ୍ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ବାପିଷ୍ଟ ମିଶନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ୧୯୫୯ରେ "A Grammer of the Oriya Language" ଲେଖିଛନ୍ତି । ଆମେରିକାର କର୍ଣ୍ଣେଲ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ୧୯୬୪ରେ ଓଡ଼ିଆ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଡନମାଟ୍‌ସନ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିବାର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ସେହି ଯୋଜନାନୁସାରେ ଉଇସ୍‌କନସିନ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ସାତଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଟି.କେ. ମାଲଟବୀ ୧୮୭୪ ମସିହାରେ ଇଂରେଜମାନେ କଥିତ ଓ ପ୍ରୟୋଜନାତ୍ମକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ "Practical Hand Book of the Oriya or Odiya Language" ରଚନା କରିଥିଲେ । ପାଞ୍ଚଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟରୂପେ ପଠନ କୌଶଳଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ୧୯୧୨ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶିଖିବାକୁ ଉତ୍ସୁକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ ଏ.ଏଚ୍. ୟଙ୍ଗ "The Frist Lessons in Oriya " ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହା ପରେ ୧୯୧୬ ମସିହାରେ ଭାଷାଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ପାଠ ଓ ବ୍ୟାକରଣ ବହି "The Tea Districts Labour Asociation Language Hand Book" ମୁଦ୍ରିତ ହେଲା ।

୧୯୬୪ ମସ୍କୋର ବି.ଏମ୍. କରପୁଷ୍କିନ୍ "ଯାଜିକ ଓଡ଼ିଆ" ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହି ପୁସ୍ତକଟି କେବଳ ଲିଖିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆଧାରିତ । ଶ୍ରୀମତୀ ବ୍ୟୁକୋଭା ଓ ଏଲିଜାରେକୋଭା ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନରେ ଓଡ଼ିଆର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । (୨୧) ୧୯୬୬ ମସିହାରେ ଡେକାନ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଏ. ଆର୍. କେଲକର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଧ୍ୱନିଗ୍ରାମିକ ଓ ରୂପଗ୍ରାମିକ ଆବୃତ୍ତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିଲା । ଅଧ୍ୟାପକ କେଲ୍‌କର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତକନୀକୀ ପ୍ରୟୋଗ, ଶିକ୍ଷାଗତ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରୟୋଗ

ଭାବରେ ବିଚାର କରିଥିଲେ । ଏକ ଲକ୍ଷ ଶବ୍ଦର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଆଧାରିତ ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ଚାରିଗୋଟି ଅଧ୍ୟାୟ ସମ୍ବଳିତ । ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦର ଘଟନ ସଂଖ୍ୟା, ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟର ଅକ୍ଷରର ସ୍ୱରୂପ ଓ ତାହାର ଆବୃତ୍ତି, ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟର ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷରର ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଓ ବର୍ଣ୍ଣଗ୍ରାମିକ ବିଭାବ ତଥା ସେମାନଙ୍କର ଆବୃତ୍ତି ଏବଂ ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରଧାନ କେତେକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ରହିଛି । ଡକ୍ଟର କେଲ୍‌କର ପୁସ୍ତକଟିର ମୁଖବନ୍ଧରେ ଆବୃତ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । (୨୨) ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଏ.ଏମ୍. ଘାଟ୍‌ଗେ ତାଙ୍କ ରଚିତ "Historical Linguistics and Indo-Aryan Languages" ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରରୂପ ବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋଚନାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସଂପ୍ରତି ବହୁ ବିଦେଶୀ ବିଦ୍ୱାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ଗବେଷଣାରତ ।

ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଗବେଷକ ଓ ବାହାର ଗବେଷକ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେଣି । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶବ୍ଦର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇ ସାହିତ୍ୟିକ, ଲୌକିକ, ବୈୟାକରଣିକ ତଥା ଆଭିଧାନିକ ଅର୍ଥ ସମ୍ବଳିତ ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନ ନିମିତ୍ତ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଗଲାଣି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମାନ୍ୟତା ପାଇବା ପରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଚେୟାର ଓ ଉତ୍କର୍ଷ କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି । ଘରୋଇ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦିଗରେ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଜାରୀ ରହିଛି । ୧୮୩୧ ମସିହାଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଧୁନିକ ଭାଷାବିକାଶ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ଗବେଷଣା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଯାହାକି ସ୍ୱଳ୍ପକାଳ ପରେ ଦ୍ୱିଶତବାର୍ଷିକୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ । ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ଏଦିଗରେ ବହୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲାଣି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ଆଶା ରହିଛି ।

ପାଦଟୀକା:

୧. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ, ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍‌ସ ପବ୍ଲିସର୍ସ, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ, ପଞ୍ଚମ ମୁଦ୍ରଣ, ୨୦୦୬ ପୃ- ୯୪

୨. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପାଳନାଥ ଶର୍ମା, ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ ଷ୍ଟୋର, କଟକ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୬୮, ଭୂମିକା ଓ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରବେଶ

୩. ଏଜ୍ଜ ପୃ-୧

୪. ଏଜ୍ଜ ପୃ-୨

୫. ଏଜ୍ଜ ଭୂମିକା ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର

୬. Origin and Devolopment of Bengali Language, Calcutta University Press, 1926

୭. J.B.O.R.S, 10th Vol, 1924 P-168-70 & Plate

୮. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ଡକ୍ଟର ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୭, ପୃ-୩୪

୯. ଏଜ୍ମ   ପୃ-୧୫
୧୦. ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ, ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ, ଆମ୍ସ ସଟନ, କଟକ ମିସନ ପ୍ରେସ୍, ୧୮୪୧
୧୧. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ଡକ୍ଟର ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପୃ-୧୮
୧୨. ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଅଭିଧାନ, ଆମ୍ସ ସଟନ ଓ ଭୁବନାନନ୍ଦ ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର, କଟକ ମିସନ ପ୍ରେସ୍, ୧୯୪୩
୧୩. J.A.S.B, 1883, John Beems, P-231
୧୪. A Comparative Grammar of Gaudian Language, London, 1880
୧୫. A Comparative Grammar of the Mordern Aryan Languages of India, John Beams, P-IX
୧୬. J.B.O.R.S, 1924, Vol X, Part I & II, P- 168-169
୧୭. O.R.M.A.L P.P. 198-199
୧୮. ACGMALI, Vol- I, P.-117-119
୧୯. Lingustic Survey of India, Vol- V Part III, P-370
୨୦. Ibid
୨୧. ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ଡକ୍ଟର ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପୃ-୪୦
୨୨. ଏଜ୍ମ   ପୃ- ୪୦-୪୧

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମିଶ୍ର
ପ୍ରକାଶକ- ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ପରିଶିଷ୍ଟ ପାଠସୂଚୀ

ଇଂରାଜୀ

1. **Beams, John**

   A Comparative Grammar of the Mordern Aryan Languages of India. London: Trubner & Co, 1872-1879, Vol.I, XIV+360P, Vol.VII, IX+342P Vol.III, VI+316 (reprint) Delhi: Munshiram Manoharlal 1966 (in one volume).

2. **Bhandar Kar, R.G.**

   Wilson Philogical Lecturers, Bombay: 1877 (Delivered in 1877 and published in the Journal of Bombay Branch of Royal Asiatic Society between 1883 and 1889 and finally in book form in 1914).

3. **Chakravarti, M.M.**

   Notes on the language and literature of Orissa in: J As SOC Bengal LXVI and LXVII.

4. **Chatterji, S.K.**

   The Origin and Development of the Bengali Language, Calcutta, Calcutta University (1926) in 12 volumes repr. London George Allen and unwind (1970-71) in 3 volumes, Calcutta; Rupa & Co. (1976) & Vols.

5. **Grierson, G.A.**

   Linguistic survey of India, Vol.I, Part-1, Calcutta (1927) Vol.V, Part-II Calcutta (1903).

6. **Grierson, G.A.**

   A Grammar of the Dialect of Chhatisgarh in the central provinces in: J.As. Soc. Bengal (1890) 1-49.

7. **Pattanayak, Devi Prasanna**

   Oriya and Assamese: Current Trends in Linguistics, Vol.V, ed. by T.A. Sebesk. The Hague: Mouton 1967 P.P. 122-152.

8. **Pattanayak, Devi Prasanna**

   Nasal Phonemes of Oriya, Indian linguistics, Turner Jubilee Vo.II, 1959.

9. **Pradhan, Apanna**

A comparative Study of Verb-roots and vocables of Hindi and oriya (D.phil thesis submitted to the university of calcutta) Submitted (1974) awarded (1976) p.p.808.

10. **Dash, Gaganendranath**

Descriptive morphology of oriya (PhD thesis submitted to Utkal University 1974, P-213.

11. **Dhall, Golok Bihari**

Aspiration in Oriya, Bhubaneswar, Utkal University, 1966 p.XVIII+154

12. **Karpuskin, Baris M.**

Yarik Oriya, Mascow 1964, pp 120

13. **Kelkar, A.R.**

Phonemic and Morphemic Frequency count in Oriya (type script) Poona, Decan college 1966 to be published by central Institute of Indian language, Mysore.

14. **Mohapatra, Khageswar**

Negative conjugation in Oriya in: Orissa, Hist.Res.J, Vii, 1(1958) pp 61-65

15. **Mohapatra, Khageswar**

Functions of the Affix-Ni or Ni in Oriya verbal system in:Orissa Hist.Res.J, VIII, 3-4 (1959-60) pp 194-197

16. **Mohapatra, Khageswar**

Desia, A Tribal Oriya Dialect of Koraput, Orissa, Ph.D. Thesis, Viswa Bharati, Santiniketan, 1970 pp 7+79+95+78+1

17. **Mohapatra, Khageswar**

Portuguese words in oriya in: B.K. Barua commemoration volume, gauhati 1966.

18. **Mohapatra, Khageswar**

Portuguese words in oriya in: Indian linguistics (sukumar seel feliciation volume) XXVI (1965/1966) 82-92

19. **Mohpatra, B.P.**

The verb piece in oriya, (university of london, M.A.disseratation) 1961

20. **Mohapatra, B.P.**

Descriptive Analysis of Bhuyan Dialect, in: Bulletin of the Anthropological survey of India, XVII (1968)

21. **Sen, Sukumar**

Syllable expansion in oriya, in: Phill soc.calcutta, Bnll I. (1959) 23-24

22. **Sutton, Amos**

An Introductory grammar of the oriya language, calcutta, printed at the Bapist Misson press, 1831 x 130 P.

23. **Barua, B.M.**

Antiquity of some Oriya words, in mayurbhanj chr.VII No.1 (oct 1937) 10-11

24. **Tripathy, Kunja Bihari**

The enclitic Definitive 'ti' in oriya, in: Ind. ling XVIII turner Jubilee, volume-II, 1959

25. **Tripathy, kunja Bihari**

The subjunctive in oriya, in: Oriya Hist. Res.J. VIII, 3-4 (1959-60) 177-180

26. **Tripathy, Kunja Bihari**

Southern oriya, in orissa hist.Res.J. X, 4 (1962) 11-17

27. **Tripathy, kunja Bihari**

A studdy of the vocabulary of western oriya dialect, in orissa hist. res.J., XI, 3 (1962) 160-163

28. **Hota, Siddheswar**

Interpretation of two oriya words, in Indian linguistics, S.K. chatterjee felicitation volume, 1955

29. **Hota, Siddheswar**

Some Laria Loan words in oriya, In: Indian Linguistics, Turner Jubilee volume-I (1958) 249-258

30. **Dasgupta, D and Bhattacharya, S.**

The Desiya of koraput, in: Indian Journal of linguistics (June 1975)

31. **Mohanty, D.N.**

English Lorn words in Oriya, in: Orissa Hist.Res.J., VII-3-4 (1958-59) 175-185

32. **Mohanty, Bansidhar**

Early oriya lexicons-their Importance, in Bharati III, 4 (July 1969)

33. **Mohapatra, Basudeva**

The concise English-Oriya Dictionary, Sakhigopal (1951)

34. **Miller, W.**

English and Oriya Dictionary 1873

35. **Miller, W and Mishra, Raghunath**

Oriya Dictionary with Oriya Synonyms, calcutta, school book society, 1868

36. **Pike J.G. and Willkings G.S.**

A comprehensive English-Oriya Dictionary, cuttack, oriya misson press 1916, P-727

37. **Rout, D.R. and Rout, J.S.**

Dictionary English and Oriya for general use (1874) 438+2

38. **Sutton, Amos**

An oriya dictionary in three volumes, Vol.I English to Oriya (1841) Vol.II sutton with Nayalaukar Bhubananda, oriya to oriya (1842) Vol. III Oriya to English (1843)

Cuttack, Orissa mission press (vol.I contains a grammatical sketch)

39. **Sutton, Amos**

A vocabulary of current sanskrit Terms with oriya definitions (compiled for the use of govt.schools in orissa), cuttack, orissa mission press (1844) (This was published anonymously)

40. **Takoor, Mahanperasand**

A vocabulary, oriya and English for use of students, Srirampore, 1811 p.2+204+5

41. **Macpherson, H**

The oriya Alphabet, 1924 pp 3x111

42. **Matson, Dan. M.**

Introduction to oriya, the oriya writing system, East Lansing Michigan, Michigam State University, 1971, p.73.

ଓଡ଼ିଆ

୧. **ଲେସି, ଓ୍ୱା.ସି**

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ସାର, କୋଲକତା, ସ୍କୁଲ ବୁକ୍ ସୋସାଇଟି, ୧୮୫୫ ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ, ୧୮୬୧, ୩ୟ ମୁଦ୍ରଣ

୨. **ନନ୍ଦଶର୍ମ୍ମା, ଗୋପୀନାଥ**

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ, ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ, ୧୯୨୭

୩.	**ମହାନ୍ତି, ବଂଶୀଧର**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ଭୂମିକା, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, (୧୯୬୯)

୪.	**ମହାନ୍ତି, ବଂଶୀଧର**
ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଲେଖ, କୋଣାର୍କ ୫ମ ଭାଗ, ୩ୟ (୧୯୭୦) ପୃ- ୪୦-୪୯

୫.	**ମହାନ୍ତି, ବଂଶୀଧର ଓ ସାହୁ, ବାସୁଦେବ**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ (ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଶବ୍ଦ), ଡଗର, ୩୩ ଭାଗ, ୧୨ ଶ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୭୦) ପୃ- ୯-୧୩

୬.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ (୧୯୭୭) ୧୯୫ ପୃଷ୍ଠା

୭.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୁଭାଷଣ, ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ, ୨ୟ ଭାଗ, ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା (ନଭେମ୍ବର-୧୯୬୫)

୮.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟାପଦ-ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନା, ଝଙ୍କାର, ୩୨ ଭାଗ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୭୦) ପୃ- ୨୬୩-୨୬୮

୯.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନାର ପରଂପରା, ମାନସ, ୩ୟ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା (ନଭେମ୍ବର-୧୯୭୪)

୧୦.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
କୋରାପୁଟ ଓଡ଼ିଆ ଉପଭାଷା ଭତ୍ରୀ, କଳିଙ୍ଗ, ଶାରଦୀୟ ବିଶେଷାଙ୍କ (୧୯୬୫) ପୃ- ୭୩-୭୭

୧୧.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
କାବ୍ୟିକ ଉପଭାଷା, କବିତା ସାମୟିକୀ ୧ମ (୧୯୭୨) ପୃ- ୬୩-୬୫

୧୨.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ୧୯୭୬, ୧୫୦ ପୃଷ୍ଠା

୧୩.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ପ୍ରଭାବ, କୋଣାର୍କ, ତୃତୀୟ ୧+୨ (୧୯୬୪) ପୃ ୧୦୭-୧୨୦

୧୪.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଓଡ଼ିଆ ଓ ୱାର୍ତ୍ତୁ, ମାନସ, ୨ୟ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୭୪) ପୃ- ୫-୭

୧୫.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଉ'ମେ, ୱାର୍ତ୍ତୁ ଓ ଓଡ଼ିଆ-ଏକ ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ସମସ୍ୟା, ଜୀବନରଙ୍ଗ, ୭ମ (ସେପ୍ଟେମ୍ବର, ଅକ୍ଟୋବର-୧୯୭୩)

୧୬.	**ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ବନାନ, ଝଙ୍କାର, ୨୦ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୬୮) ପୃ- ୬୫-୭୬

୧୭. **ନାଥ, ଶତ୍ରୁଘ୍ନ**
ଆମ ଭାଷା ବିଭବ, କଟକ ଟ୍ରେଡିଂ କଂପାନୀ (୧୯୫୯) ୧୬୮ ପୃଷ୍ଠା
୧୮. **ପ୍ରଧାନ, ପୀତାମ୍ବର**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଦ୍ରାବିଡ ପ୍ରଭାବ, ଦିଗନ୍ତ (ନଭେମ୍ବର ୧୯୬୭-ଜାନୁଆରୀ ୧୯୬୮) ପୃ- ୨୨-୨୭
୧୯. **ରାୟ, ଗିରିଜା ଶଙ୍କର**
ସରଳ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ, କଟକ ଏସ୍.ଏସ୍. ରାୟ (୧୯୪୨) ୨+୧୦୫ ପୃଷ୍ଠା
୨୦. **ରାୟ, ଗିରିଜା ଶଙ୍କର**
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ, ନବ ଭାରତ, ୪ର୍ଥ ଭାଗ, ୧୧ ଶ ସଂଖ୍ୟା (ମେଷ-୧୩୪୬) ପୃ- ୬୮୦-୬୮୪
୨୧. **ରାୟ, ଗିରିଜାଶଙ୍କର**
ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦରେ ଅର୍ଥାନ୍ତର ତତ୍ତ୍ୱ, ନବଭାରତ, ୧ମ ଭାଗ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା (ବିଛା-୧୩୪୧) ପୃ- ୪୧୯-୪୨୯
୨୨. **ରାୟ, ଗିରିଜା ଶଙ୍କର**
ସଂସ୍କୃତୋତ୍କଳ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନା, ନବଭାରତ, ୨ୟ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୩୫) ପୃ- ୯-୧୨
୨୩. **ରାୟ, ଗିରିଜା ଶଙ୍କର**
କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ବିଚାର, ନବ ଭାରତ ୬ଷ୍ଠ ଭାଗ, ୭ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୩୯) ପୃ- ୪୭୯-୮୦
୨୪. **ରାୟ, ରାଧାନାଥ**
ବ୍ୟାକରଣ, ସ୍କୁଲ ବୁକ୍ ସୋସାଇଟି, କୋଲକାତା, ୧୮୮୧ (ଏହା ରାଧାନାଥଙ୍କ ରଚନା ନୁହେଁ)
୨୫. **ରାୟ, ରାଧାନାଥ**
ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରବେଶ, ୧୮୯୯
୨୬. **ରାୟ, ରାଧାନାଥ**
ବ୍ୟାକରଣ ପରିଚୟ, ୧୮୯୯
୨୭. **ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ସଦାଶିବ**
ଗଞ୍ଜାମୀ ଭାଷା, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୭ ଭାଗ, ୧୨ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୧୪-୧୫) ପୃ- ୪୬୧-୪୬୨
୨୮. **ମହାନ୍ତି, ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ**
ଶବ୍ଦ ଓ ଶବ୍ଦ ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ, ୨୩ତମ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୧) ପୃ- ୩୮-୪୦
୨୯. **ରଥ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ**
ଶବ୍ଦ ରହସ୍ୟ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୬ଷ୍ଠ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୩୦୯) ପୃ- ୨୦-୨୨, ୩ୟ ୫୧-୫୨, ୫ମ (୧୩୧୦) ୧୧୮-୧୧୯, ୯ମ ୨୦୬-୨୦୭, ୯ମ, ୪(୧୯୦-୦୭) ୧୦୧-୧୦୫
୩୦. **ପଟ୍ଟନାୟକ, ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ଚରଣ**
ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଆଲୋଚନାର ସମାଲୋଚନା, ସହକାର, ୧୫ଶ ଭାଗ, ୯ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୩୫) ପୃ- ୮୦୬-୮୧୩, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା ପୃ-୮୯୪-୯୦୧

୩୧. **ତର୍କାଳଙ୍କାର, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ**
ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦସନ୍ଦର୍ଭ ଆଲୋଚନା, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୨୧ ଭାଗ (୧୯୧୮-୧୯) ପୃ- ୪୦୦

୩୨. **ଦାଶ, ନୀଳକଣ୍ଠ**
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଲିପି, ନବ ଭାରତ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା, ୧ମ ଭାଗ (୧୩୩୯)

୩୩. **ଦାଶ, ନୀଳକଣ୍ଠ**
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚାରର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା, ସତ୍ୟବାଦୀ (ମିଥୁନ ଓ କକଡା, ୧୩୨୪)

୩୪. **ଦାଶ, ନୀଳକଣ୍ଠ**
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, କଟକ ଟ୍ରେଡିଂ କମ୍ପାନୀ (୧୯୩୫)

୩୫. **ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ, କଟକ: ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ୧୯୬୫ (ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ)

୩୬. **ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ୍, ୧୯୨୭

୩୭. **ସାମନ୍ତରାୟ, ନଟବର**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର, କୋଣାର୍କ, ୫ମ ଭାଗ, ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୭୦) ପୃ- ୧୨୦

୩୮. **ସାମନ୍ତରାୟ, ନଟବର**
ପ୍ରଥମ ଯୁଗର ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ, ଝଙ୍କାର, ୨୨ ଭାଗ, ୧୦ ସଂଖ୍ୟା (ଜାନୁଆରୀ ୧୯୭୧) ପୃ-୯୧୫-୯୨୦

୩୯. **ସାମନ୍ତରାୟ, ନଟବର**
ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠା, ମେହେର ପ୍ରଦୀପ (୧୯୫୫)

୪୦. **ସାମନ୍ତରାୟ, ନଟବର**
ପ୍ରଥମ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ, ଝଙ୍କାର, ୨୨ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୭୦) ପୃ- ୧୭-୨୪

୪୧. **ସାମନ୍ତରାୟ, ନଟବର**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବଙ୍ଗଳା ଲିପିରୁ ଉଦ୍ଭବ ନୁହଁ, ଝଙ୍କାର, ୨ୟ ଭାଗ, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୧) ପୃ- ୧୧୨୪-୧୧୨୬

୪୨. **ଶତପଥୀ, ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ**
ଅପଭ୍ରଂଶ ବୋଧିନୀ, କଟକ ୧୮୯୧

୪୩. **ଦାସ, ସଦାନନ୍ଦ**
ବ୍ୟାକରଣ ସାର ସଂଗ୍ରହ, ୧୮୭୬, ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରାଣ ୧୮୭୭

୪୪. **ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ**
ପ୍ରବେଶିକ ବ୍ୟାକରଣ, ଓଡ଼ିଶା ପବ୍ଲିଶିଂ ହାଉସ୍, କଟକ, ୧୮୫୮, ୩୪୭ ପୃଷ୍ଠା

୪୫. ପଟ୍ଟନାୟକ, ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାବୈଜ୍ଞାନିକ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, ଦିଗନ୍ତ ୯ମ ଭାଗ, ୧ମ ଓ ୩ୟ (୧୯୬୭-୬୮) ପୃ- ୧୨-୧୪

୪୬. ପଟ୍ଟନାୟକ, ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ,୨୦୦୭

୪୭. ରାଓ, ଜଗନ୍ନାଥ
ସରଳ ବ୍ୟାକରଣ, କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ କମ୍ପାନୀ, ୧୮୮୪

୪୮. ରଥ, ହରିହର
ସରଳ ବ୍ୟାକରଣ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ପ୍ରେସ୍, ପୁରୀ ୧୮୮୩

୪୯. ରଥ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ତାହାର ଉଚ୍ଚାରଣ, ମୁକୁର ୩ୟ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୦୮)

୫୦. ମହାନ୍ତି, ବଂଶୀଧର
ଓଡ଼ିଆ ଭଆଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମବିକାଶ, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୨୦୦୬

୫୧. ହୋତା, ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର
ଓଡ଼ିଆରେ ଉପଭାଷାର ଚାପ, ଝଙ୍କାର, ୯ମ ଭାଗ, ୫ମ ସଂଖ୍ୟା (ଅଗଷ୍ଟ ୧୯୫୭)

୫୨. ପୂଜାରୀ, ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର
ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷା ଓ ସାର୍ବକାନୀନ ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷା, ଝଙ୍କାର, ୩ୟ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୨) ପୃ- ୮୮୭-୮୯୪

୫୩. ଦାଶ, କୁଳମଣି
ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନାର ସମାଲୋଚନା, ନବ ଭାରତ, ୧ମ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା (ମକର, ୧୯୪୧) ପୃ- ୬୧୦-୬୧୯

୫୪. ଧଳ, ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ, ଝଙ୍କାର, ୪ର୍ଥ ଭାଗ, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୩) ପୃ- ୯୧୧-୧୩

୫୫. ଧଳ, ଗୋଲୋକବିହାରୀ
'ଅ' ଝଙ୍କାର, ପଞ୍ଚମ ଭାଗ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା (ମିଥୁନ ୧୩୬୦) ପୃ- ୨୫୩-୨୫୬

୫୬. ଧଳ, ଗୋଲୋକବିହାରୀ
ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ସଂସ୍କାର, ଝଙ୍କାର, ୨ୟ ଭାଗ, ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୧) ପୃ- ୯୭୫-୯୭୯

୫୭. ଧଳ, ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ
ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରର ପ୍ରକୃତି, ଝଙ୍କାର, ଷଷ୍ଠ ଭାଗ, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା (ମୀନ-୧୩୬୨) ପୃ- ୧୧୧୧-୧୨

୫୮. ମହାନ୍ତି, ନିଶାମଣି
ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ବିଧି ବିଚାର, ସହକାର, ୧୨ ଶ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୩୩୮) ପୃ- ୧୨୧-୧୨୩

୫୯. **ମହାପାତ୍ର, ଧନେଶ୍ୱର**
ଶାରଳା ମହାଭାରତର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅନୁଶୀଳନ, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୧୯୭୪

୬୦. **ମହାପାତ୍ର, ଧନେଶ୍ୱର**
ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର, ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୧୯୭୦

୬୧. **ମହାପାତ୍ର, ଧନେଶ୍ୱର**
ମୌଳିକ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ, ବିଚାର ବିଶ୍ଳେଷଣ, କଲ୍ୟାଣ ପ୍ରେସ୍, କଟକ, ୧୯୬୮

୬୨. **ମହାପାତ୍ର, ଧନେଶ୍ୱର**
ସୁଗମ ବ୍ୟାକରଣ, ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୧୯୫୮

୬୩. **ମହାପତ୍ର, ଧନେଶ୍ୱର**
ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, କିତାବ ମହଲ, କଟକ, ୨୦୦୧

୬୪. **ମିଶ୍ର, ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ**
ଓଡ଼ିଆରେ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ, ଝଙ୍କାର, ୧୬ଶ ଭାଗ, ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା (ଅଗଷ୍ଟ ୧୯୬୪) ପୃ- ୫୨୦-୫୨୩

୬୫. **ମିଶ୍ର, ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଶବ୍ଦ ସମସ୍ୟା, ଡଗର, ୩୨ ଭାଗ, ୫ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୬୮) ପୃ- ୭-୯

୬୬. **ସାହୁ, ବାସୁଦେବ**
ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଓ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନୀ, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ, ୨୦୦୭

୬୭. **ସାହୁ, ବାସୁଦେବ**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ବୈଦେଶିକ ଭାଷର ପ୍ରଭାବ, ୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ, ପି.ଏଚ୍.ଡି ସନ୍ଦର୍ଭ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାଣୀବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

୬୮. **ତ୍ରିପାଠୀ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର, ନବ ଭାରତ, ୪ର୍ଥ ଭାଗ, ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା (ମେଷ, ୧୩୪୬) ପୃ ୭୭୧-୭୮୦, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ପୃ- ୮୬୧-୮୬୪

୬୯. **ତ୍ରିପାଠୀ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ**
ମହାନ୍ତି ଶବ୍ଦର ଭାଷା ତାତ୍ତ୍ୱିକ ସମୀକ୍ଷଣ, ସମାଜ, ୪୨ତମ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୭୦) ପୃ- ୪୪-୪୮

୭୦. **ମିଶ୍ର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର (ଫତୁରାନନ୍ଦ)**
ଲିପି ସଂସ୍କାର, ଆସନ୍ତାକାଲି, ୩ୟ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୩) ପୃ- ୩୬-୩୮

୭୧. **ରାଜଗୁରୁ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ**
ଉତ୍କଳୀୟ ଲିପିତତ୍ତ୍ୱ (୮), ସହକାର, ୧୧ଶ ଭାଗ, ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା (ଫାଲଗୁନ ୧୩୩୮) ପୃ- ୪୮୩-୪୮୭

୭୨. **ରାଜଗୁରୁ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୬୦

୭୩. **ରାଜଗୁରୁ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ**
ଉତ୍କଳୀୟ ଲିପି ସଂସ୍କାର, ସହକାର, ୨୨ ଭାଗ, ୧୧ ସଂଖ୍ୟା(ଫାଲଗୁନ୍ ୧୩୪୦) ପୃ- ୯୮୩-୯୯୧

୭୪. **ରାଜଗୁରୁ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, କୋଣାର୍କ, ୪ର୍ଥ ଭାଗ, ୧ମ (୧୯୬୮) ପୃ-୧-୮, ୨ୟ (୧୯୬୯) ପୃ- ୧୫-୨୮, ୩ୟ (୧୯୬୯) ପୃ- ୪୩-୬୦, ୪ର୍ଥ (୧୯୬୯) ପୃ- ୭୪-୮୦, ୫ମ, ଭାଗ, ୧ମ (୧୯୭୦) ପୃ- ୭୩-୭୫

୭୫. **ରାଜଗୁରୁ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୂଳଦୁଆ, ଦିଗନ୍ତ (ନଭେମ୍ବର ୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ୧୯୭୮) ପୃ- ୮-୨୧

୭୬. **ରାଜଗୁରୁ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ**
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୮୨

୭୭. **ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ**
ଓଡ଼ିଆ ବନାନ ଅଶୁଦ୍ଧିର କେତୋଟି ଦିଗ, ମାନସ, ୨ୟ ଭାଗ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା (ଜୁଲାଇ ୧୯୭୪)

୭୮. **ବଦଲା, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର**
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଓ ମୁଦ୍ରଣ ସମସ୍ୟା, ସହକାର, ୧୩ଶ ଭାଗ, ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା (ଶ୍ରାବଣ ୧୩୩୯) ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା (ମାଘ, ୧୩୪୦)

୭୯. **ବଦଲା, ହିରଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର**
ଭାରତର ଲିପି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା, ନବ ଭାରତ, ୨ୟ ଭାଗ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୩୫)

୮୦. **ବହିଦାର, ବଳଭଦ୍ର**
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଓ ମୁଦ୍ରଣ ସମସ୍ୟା, ସହକାର, ୧୩ଶ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା (ମାର୍ଗଶିର ୧୩୪୦) ପୃ- ୭୩୯-୭୪୦

୮୧. **ବହିଦାର, ବଳଭଦ୍ର**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି- ସଂସ୍କାର, ସହକାର, ୨୬ ଭାଗ, ୧୧ ଓ ୧୨ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୪୮) ପୃ- ୫୧୩-୫୧୬

୮୨. **ମହତାବ, ହରେକୃଷ୍ଣ**
ଲିପି ସଂସ୍କାର, ଝଙ୍କାର, ୬ଷ୍ଠ ଭାଗ, ୫ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୩୬୧) ପୃ- ୫୦୭-୫୦୮

୮୩. **ବହିଦାର, ନାରାୟଣ**
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଓ ମୁଦ୍ରଣ ସମସ୍ୟା, ସହକାର, ତ୍ରୟୋଦଶ ଭାଗ, ୫ମ ସଂଖ୍ୟା (ଭାଦ୍ର ୧୩୩୯) ପୃ- ୪୭୪

୮୪. **ବର୍ମା ପଟ୍ଟନାୟକ (ସାମନ୍ତ), ଦୟାନିଧି**
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା, ସହକାର ଅଷ୍ଟମ ଭାଗ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା (ଫାଲଗୁନ ୧୩୩୫) ପୃ- ୧୫୪-୧୫୮

୮୫. **ବିନ୍ଧାଣି, ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର**
ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କାରିତ ଲିପି, କୋଣାର୍କ, ୫ମ ଭାଗ, ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା (୧୬୭୦) ପୃ- ୩୯-୪୩

୮୬. **ଚୌଧୁରୀ, ମନମୋହନ**
ମାଆ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବାହନ, ସମାଜ, ୨୧ତମ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୪୯) ପୃ- ୧୨୦-୧୨୩

୮୭. **ଚୌଧୁରୀ, ମନମୋହନ**
ଲିପି ସଂସ୍କାରର କୈଫୟତି, ଝଙ୍କାର, ୬ଷ୍ଠ ଭାଗ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା (କନ୍ୟା ୧୩୬୨) ପୃ-୫୭୫-୭୬

୮୮. **ଦାସ, କମଳାକାନ୍ତ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସମସ୍ୟା, ସହକାର, ୨୭ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୪୮) ପୃ ୭୮-୮୦

୮୯. **ମହାନ୍ତି, ଗଗନ ବିହାରୀ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସମସ୍ୟା, ସହକାର, ୨୬ଭାଗ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା (ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୫୫) ପୃ- ୩୧୧-୩୧୨

୯୦. **ମହାନ୍ତି, ପଞ୍ଚାନନ**
ଓଡ଼ିଆରେ ବନାନ ବିଭ୍ରାଟ, ମାନସ, ୩ୟ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା (ଜୁନ୍ ୧୯୭୫)

୯୧. **ମହାନ୍ତି, ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଂସ୍କାର, ଡାଗର, ୧୧ଶ ଭାଗ, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା (ଡିସେମ୍ବର ୧୯୪୭)

୯୨. **ମହାପାତ୍ର, ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ**
ଓଡ଼ିଆ ଟାଇପ ରାଇଟର, ଝଙ୍କାର ୧୪ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା (ଅପ୍ରେଲ ୧୯୬୨) ପୃ- ୧୭-୨୪

୯୩. **ମହାପାତ୍ର, ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ**
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୧୯୯୯

୯୪. **ମହାପାତ୍ର, ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ**
ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆ, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ

୯୫. **ମହାପାତ୍ର, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଂସ୍କାର, ଡଗର, ୧୧ଶ ଭାଗ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା (ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୪୭)

୯୬. **ମହାପାତ୍ର, ରଙ୍ଗନାଥ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଟାଇପ୍ ରାଇଟର, ଡଗର, ୧୧ଶ ଭାଗ, ୧୧ ସଂଖ୍ୟା (ଫେବୃଆରୀ ୧୯୪୮)

୯୭. **ମହାରଣା, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ**
ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ତଦନୁରୂପ ଲିଖନ, ଜୀବନରଙ୍ଗ, ୬ଷ୍ଠ ଭାଗ, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୭୨) ପୃ- ୫୩-୫୭

୯୮. **ମିଶ୍ର, ଲିଙ୍ଗରାଜ**
ଓଡ଼ିଆ ଲିପିମାଳାରେ ନାସିକ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ଝଙ୍କାର, ୭ମ ଭାଗ, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୬) ପୃ- ୯୪୪-୯୪୮

୯୯. **ପତି, ଭଗବାନ**
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଓ ଲିପି ସଂସ୍କାର, ସହକାର, ୧୩ ଭାଗ, ୯ ସଂଖ୍ୟା (ପୌଷ, ୧୩୪୦) ପୃ- ୭୮୦-୯୦

୧୦୦. ପ୍ରଧାନ, ହରିକୃଷ୍ଣ
ଜନଶିକ୍ଷା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ନବଭାରତ, ୧ମ ଭାଗ, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୪୭) ପୃ- ୪୮୦-୪୮୩
୧୦୧. ସେନାପତି, ରାମସ୍ୱାମୀ
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ସଂସ୍କାର, ଝଙ୍କାର, ୨ୟ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୦), ପୃ- ୬୮୮-୬୯୧
୧୦୨. ସିଂହ, ସତ୍ୟେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସନ୍ନ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଲିପି ସଂସ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦିପଦ, ସହକାର, ୨୬ ଭାଗ, ୧୧ ଓ ୧୨ ସଂଖ୍ୟା ପୃ- ୪୯୭-୪୯୯
୧୦୩. ମହାପାତ୍ର, ବିଜୟ ପ୍ରସାଦ
ଅଭିଧାନର ବୈଧାନିକତା, ଝଙ୍କାର, ୧୨ଶ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା, (ନଭେମ୍ବର ୧୯୬୦) ପୃ ୭୮୭-୮୦୧
୧୦୪. ମହାପାତ୍ର, ଗୋଦାବରୀଶ
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ ସଂପର୍କରେ କେତୋଟି କଥା, ସହକାର, ୧୪ ଭାଗ, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୩୪୧), ପୃ- ୮୩୫-୮୪୧, ୧୧ସଂ. ପୃ.୧୦୫୧-୧୦୬୧, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ପୃ.୧୧୫୨-୧୧୫୭, ୧୫ଶ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା, ପୃ.୧୪୭-୧୫୨, ୫ମ ସଂଖ୍ୟା ପୃ- ୪୪୪-୪୪୭
୧୦୫. ରାୟ, ସୁଧାଂଶୁ ଶେଖର
ଶବ୍ଦ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଂସ୍କାର, ସହକାର, ୨୭ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୪୮) ପୃ- ୮୫-୮୯
୧୦୬. ମହାପାତ୍ର, ଖଗେଶ୍ୱର
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ, ନବରବି, ୬ଷ୍ଠ (ପୂଜା ସଂଖ୍ୟା) ୧୯୭୫
୧୦୭. ପ୍ରହରାଜ, ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର
ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ପତ୍ର, ଡଗର, ୨୧ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୫୭) ପୃ-୧୭-୧୮
୧୦୮. ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା, କୋଣାର୍କ, ୧୫୪ ସଂଖ୍ୟା (ଅଗଷ୍ଟ, ସେପ୍ଟେମ୍ବର, ଅକ୍ଟୋବର, ୨୦୦୯)
୧୦୯. ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ଲିପିତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା, କୋଣାର୍କ, ୧୬୦ ସଂଖ୍ୟା (ଫେବୃଆରୀ, ମାର୍ଚ୍ଚ, ଅପ୍ରେଲ) ୨୦୧୧
୧୧୦. ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ, କୋଣାର୍କ, ୧୬୭ ସଂଖ୍ୟା (ନଭେମ୍ବର, ଡିସେମ୍ବର, ଜାନୁଆରୀ) ୨୦୧୪
୧୧୧. ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା, ସମାଜ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା, ୨୦୧୩
୧୧୨. ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାଷା ଅଧିସୂଚନା ମାନ୍ୟତାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା, ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ୭୦ ଭାଗ, ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା (ମାର୍ଚ୍ଚ, ୨୦୧୪)

୧୧୩. ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଜାତି ଓ ଜାତୀୟତା, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୧୨

୧୧୪. ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ଓଡ଼ିଆ- ଏକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ, ଭାଷା, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୧୩

୧୧୫. ପାଢ଼ୀ, କୀର୍ତ୍ତନ ନାରାୟଣ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା, ଇନଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ୍ ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ମିଉଜିକ୍, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୧୨

୧୧୬. ମିଶ୍ର, ହରପ୍ରସାଦ
ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଦିଗଦିଗନ୍ତ, ଇଣ୍ଡିଆନ ବୁକ୍ ଡିଷ୍ଟ୍ରିବ୍ୟୁଟର୍ସ, ୧୯୯୦

୧୧୭. ମିଶ୍ର, ହରପ୍ରସାଦ
ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଆଲୋଚନା, ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ, ୨୦୧୦

୧୧୮. ମିଶ୍ର, ହରପ୍ରସାଦ
ବ୍ୟବହାରିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, ପ୍ରାଚୀ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, କଟକ, ୨୦୦୭

୧୧୯. ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ
ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନର ସ୍ୱରୂପ ଓ ଇତିବୃତ୍ତ, ଝଙ୍କାର, ୩୦ ଭାଗ, ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୭୮) ପୃ- ୩୩୬-୩୩୮

୧୨୦. ବହିଦାର, ବଳଭଦ୍ର
ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ, ଝଙ୍କାର ୪ର୍ଥ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୩୫୯) ପୃ- ୨୧୯-୨୨୬

୧୨୧. ବେହୁରା, ବସନ୍ତ କୁମାର
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷରେ ଭୁଲ, ନବଭାରତ, ୬ଷ୍ଠ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୪୦) ପୃ- ୭୪୩-୭୪୪

୧୨୨. ଧଳ, ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ
ଭାଷାଶାସ୍ତ୍ର ପରିଚୟ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ୧୯୭୬, ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ ୨୦୦୮

୧୨୩. ତ୍ରିପାଠୀ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଲିପିର ବିକାଶ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ ୨୦୦୬

୧୨୪. ମହାପାତ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ନାରାୟଣ ଓ ଦାସ, ଶ୍ରୀଧର
ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ, ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର, କଟକ, (ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ) ୧୯୯୧

୧୨୫. ମହାପାତ୍ର ଖଗେଶ୍ୱର
(ସଂ) କ୍ରମବିକଶିତ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର, ସତ୍ୟ ଚେତନା, ୨୦୦୯

❖❖❖